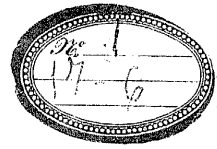

R. 3878
D. O. M
PHILIPPO. SECUNDO
HISPANIARVM
REGI
CATHOLICO
AMPLISSIMI POST
HOMINVM MEMORIAM
IMPERII DOMINO
RELIGIONIS
PACIS. IVSTITIAE
PROPVGNATORI
BONARVMQVE ARTIVM
PARENTI
OPTIMO
IOANNES. BAPTISTA
VILLALPANDVS. E
SOCIETATE
IESV
D.D

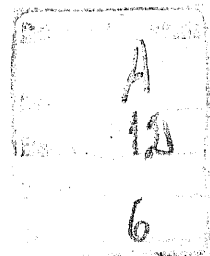
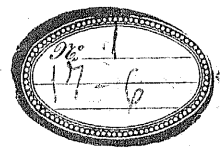
A
120
6

J. a. l.
2

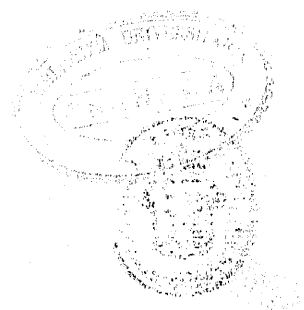
R. 3878

D. O. M
 PHILIPPO. SECUNDO
 HISPANIARVM
 RE. REGI
 CATHOLICO
 AMPLISSIMI POST
 HOMINVM. MEMORIAM
 IMPERII. DOMINO
 RELIGIONIS
 PACIS. IVSTITIAE
 PROPVGNATORI
 BONARVMQVE. ARTIVM
 PARENTI
 OPTIMO
 IOANNES. BAPTISTA
 VILLALPANDVS. E
 SOCIETATE
 IESV
 DD

J. a. l.

2-

TOMO PRIMO

CONTINENTVR

EXPLANATIONES,

ET COMMENTARII

HIERONYMI PRADI

E Societate Iesu in priora sex, & vi-
ginti capita Ezechielis.

TOMO SECVNDO

EXPLANATIONES

IOANNIS BAPTISTAE

VILLALPANDI

EX EADEM SOCIETATE

in reliqua viginti duo eiusdem
Ezechielis capita.

TOMO TERTIO

APPARATUS

VRBIS, AC TEMPLI

Hierosolymitani

Commentarijs, & Imaginibus illustratus

EIVSDEM

IOANNIS BAPTISTAE VILLALPANDI

studio tamen cum eodem

Hieronymo Prado

collato.

PHILIPPO SECVNDO

REGI CATHOLICO.

IOANNES BAPTISTA VILLALPANDVS.

S. P. D.

ANNVS est hic sextus decimus,
PHILIPPE REX MAXIME:
cum summa me cupiditas tenet illius
Templi formæ animo comprehendenda:
quod primum est à Salomone mortalium
sapientissimo, pæne incredibili artificio,
splendore, magnificentia exædificatum. Nam
in sacris ac prophanis historijs tam multa,
tam mira de illo narrantur; vt ea vel non
dum plane percepta & cognita legentes
facile rapiant in admirationem. Hoc me
studium vsque adeo per hosce annos, quos
dixi, semper incendit; vt nulli labori
parcam, nullas vigilias recussem, nulla
itineria reformidem, nullas omnino curas,
nullas molestias perhorrescam: quibus
mea quoque valetudo in extremum sæpe
est adducta discrimen; vt ea quæ Regiæ
Tuæ Maiestatis iussu habemus instituta,
perficiantur, & quæ hac de re felicibus
Tuis istius maturæ iam ætatis annis Deus
immortalis pro sua bonitate voluit
Ecclesiæ pateferi; ea tandem aliquando
in aspectum hominum lucemque proferantur.
Et quanquam Hierosolymitani Templi
descriptio iam erat aliquot ante annis
absoluta: vt eius tamen perfecta ratio
redderetur; vniuersum fuit Ezechielis
vaticinium enucleandum: quod videlicet
totum propemodum, vt cætera pæne omnia
sacra volumina, ad hoc Templum augustis-
simum, refertur: cum hoc maxime Templo
Christi

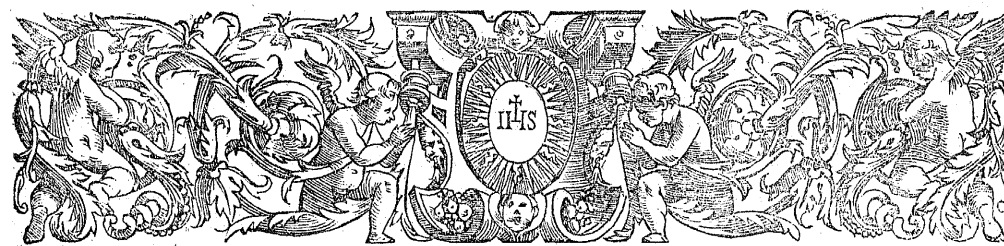
sti Dei nostri ac liberatoris imago pulcherrima, eiusque Ecclesiae sacrosanctae, non adumbretur modo, sed suis quasi coloribus exprimat. Quo autem alacriore in eam rem studio à nobis incumbitur, maiorque hauritur ex illa cognitio; eo lux videtur assidue clarior affulgere: qua quidem luce, noua subinde mysteria Dei que arcana consilia perspiciantur, quae huius Templi maiestate atque amplitudine continentur. Cuius enim ita mens iaceat humi depressa; quin Dei summam illam potestatem, quoad mortali fas est, magnitudinemque suspiciat? dum Dauidem cernit humilem ouium pastorem repente ad regnum euectum, tot victorijs illustratum, tot spolijs hostium locupletatum; vt ex ijs potissimum ad vnius Templi aedificationem auri talenta centum & octo millia, argenti decies centena septemdecimque millia legauerit? quae scilicet auri argentique talenta omnia ter millies ferme decies centena millia nummorum nostratium aureorum, in vnam summam collecta, conficiunt. cui nimirum thesauro vix vllus par vsquam sit, aut ne vix quidem, post homines natos, inuentus. Non est, opinor, cur pluribus persequar vel infinitam Dei in tanto ac tam praecelaro opere architectando sapientiam, vel Salomonis in aedificando magnitudinem animi atque prudentiam, vel angeli in dimetiendo solertiam, vel Ezechielis prope diuinum in eius partibus describendis ingenium. Quae cum ita sint; videtur tantae molis opifex aperte satis ostendere voluisse, quis nam & quantus ille sit dominus; cui tanta domus non satis ampla, neque se satis digna sit visa: quam toties, ministrorum culpa disturbarit, toties (quae ipsius erat in suos clementia) instaurarit: quoad Christum IESVM, viuum Dei Templum excitauit: quod, Salomonis aede funditus euersa, stare in aeternitatem. Et quanquam erat prioris Templi species litterarum sacrarum grauissimis consignata monumentis; in Ezechielis tamen obscuritate nimis iam diu delitescere videbatur. Iam vero Deus pro sua benig-

gnita-

gnitate singulari, Regiae Tuae auctoritate Maiestatis, eius Templi formam, hac potissimum tempestate, voluit è tenebris erui, & in lucem, tot saeculorum interuallo, prodire. Atque ipse quidem per quem Reges regnant, opibus Te cumulauit amplissimis, victorijs insignibus auxit, maximorum extulit accessione regnorum: cumque ab ortu solis ad occasum, tui fines imperij proferantur, indeque rursus in orbem cum Oriente continuati iungantur; Sol in tuo regno nunquam cernit occasum. Verum (quod caput est) idem supremus omnium regum Rex tanta Te prudentia, consilio, Christianae studio religionis ornauit; vt cum sis adhuc Dauidis pietatem, Salomonis celsitudinem animi ac sapientiam imitatus, magnificentissimis Sancti Laurentij in Scoriali ac plane regijs aedibus extruendis; sanctum iam Ezechielis ardorem zelumque imitareris: vt quae is obscuris verborum inuolucris obtexerat, quod ita illa tempora postularent; ea Tu iam, Deo sic statuente, qui Ecclesiam suam in dies magis ac magis illustrat, quasi reiectis velis obscuritatis, retegenda curares, & propalam studiosis veritatis ac pijs mentibus proponenda. vt eo maior IESV Christo deferatur honor in terris; quo magis significata veritas velut in typo ac descriptione quadam, tum in toto hoc aedificio augustissimi Templi, tum in eius partibus elucet. denique vt caeci peruicacia potius quam ignoracione Iudaei Templum aliud aliquando sperare desinant: cum illud hic adumbratum & promissum liceat intueri; nisi quis noctuarum instar conuiere vel claudere oculos velit: quod immensum hunc splendorem Solis ferre non possit. Quae me sane omnia cum Daniele cogunt exclamare. Est Deus in caelo, reuelans mysteria, qui indicauit Tibi Rex. Quocirca, si quid in hoc libro veritati lucis affertur; Deo id totum, Rex optime, non nobis, referre debes acceptum. Mihi vero vtinam alias aliqua Tibi gratificandi offeratur occasio. hoc enim opus, si vere loqui volumus, iam Tibi dicare vix liceat: quod

certe

certe si meum esset; sane quam pro eo ac debeo, Tibi libentissime vltro deferrem. at opus iam tuum donare Tibi prope ridiculum videatur: praesertim cum ipse me quicquid sum, si quid tamen sum, totum tuum esse confitear: quippe quem iam inde à puero tuendum pro summa tua humanitate susceperis, & ingenuis disciplinis instituendum curaueris: sine quarum adminiculis hoc opus nequaquam confici potuisset. Opus igitur tuum Tibique multis nominibus debitum Te dominum, patronum, parentem libenter agnoscit: quod iussu tuo, prope ab initio, susceptum, tua auctoritate comprobatum, tua item commendatione creuit, tua liberalitate ac munificentia modo excusum excusumque prodire audeat: tuo denique Regio patrocínio & maximo, omnes omnium aduersariorum impetus propulsabit. Vale. Romæ. Kalendis Martij. Anno à CHRISTO nato Millesimo Quingentesimo nonagesimo sexto.

IOANNES BAPTISTA VILLALPANDVS LECTORI.

S. P. D.

Quemadmodum architectura peritis, pie Lector, ipsa augustarum adium facies obiecta ceterarum quoque edificij partium videtur & ornamentorum quasi speciem quandam proponere: qua perspecta, de toto edificij genere ab ijs iudicari facile queat: ita in operis fronte, quod spectandum omnibus exponitur, praefari scriptor quid adferat, quaque suscepti laboris consilijque ratio fuerit, merito consuevit. Solennem itaque morem, EZECHIELEM explanaturus seruandum duxi & περιτομήων instar, qua ad rem potissimum pertinere videantur, quaeque cognouisse non pigeat, discutienda: cetera enim, de sacra scriptura prophetarumque nominibus, collega laborumque socius Hieronymus Pradus de more praefatus, nobis vita abiens, tanquam in cursu lampada tradidit. Quamobrem non necesse habeo Prophetæ lectionem commendare: quod tanta sit eius auctoritas cum reliqua sacrae scripturae auctoritate coniuncta: ut qui beatum esse dixit in lege Domini meditantem: idem eo aequius de EZECHIELE dixisse videatur, quo obscurior ac difficilior ad intelligendum, doctorem magis lumenque desiderat. Primum itaque de EZECHIELE pauca, nominis inquam vim ac notionem, etatem, visa, virtutes breuiter attingam pro viribus: neque enim ea me pro dignitate tractare posse confido. Deinde, quid praestitum sit à nobis in Prophetæ illustrando, hac ingenij nostri mediocritate vel tenuitate potius: quibusque freti praesidijs tam arduam prouinciam Vatis in primis obscurissimi & à paucis explicati, Urbis denique ac Templi Hierosolymitani typum edendi (quod Ecclesie suae Deus bene vertat) simus aggressi. Primum igitur quem locum aut quem dignitatis gradum inter maiores, quos vocant, prophetas sibi iure deposcat EZECHIELS non est nostrum credo statuere. iudicet, qui spirituum ponderator est Dominus.

Nobis hoc tantum concedi facile posse existimavi, ut qua Isaiæ prophetarum Principi summa laus optimo iure tribuitur, eam non immerito EZECHIELI quoque eiusdem asseclæ tribui posse demonstremus. Ille enim non propheta solum, sed & Euangelista & Apostolus à grauisimo sanctissimoque viro Hieronymo nuncupatur: cum quod ab Apostolo Paulo & ab ipso Isaiæ, omnes Diuini verbi praecones, hoc tam illustri nomine dignantur, dum exclamando dicitur: Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona: tum vero quod ea, quae is de Christo praedixit, ita proponit ob oculos: ut praeteritarum rerum euangelicam historiam contexere potius, quam futura nunciare videatur. Ergo ad conuincendos obstinatos Hebraeorum animos eiusdem prophetae testimonia Dominus usurpauit. Quae quidem praecleara tum Apostoli tum Euangelistae cognomina, quis non intelligat in EZECHIELEM quoque aptissime conuenire, euangelizantem videlicet pacem, euangelizantem bona? dum ait: Quando congregaero domum Israel de populis, in quibus dispersi sunt: sanctificabor in eis coram gentibus: & habitabunt in terra sua, quam dedi seruo meo Iacob: & habitabunt in ea securi. & quae sequuntur. & alibi: Ecce ego assumam filios Israel de medio nationum, ad quas abierunt, & congregabo eos vniuersae et adducam eos ad domum suam. Deinde multa pollicitus bona, subiungit: Et saluos eos faciam de vniuersis sedibus, in quibus peccauerunt, & emundabo eos: et erunt mihi populus, & ego ero eis Deus, & seruus meus David Rex super eos, & pastor vnus erit omnium eorum. Quo sane respexisse crediderim Dominum dum ait: ἐγώ εἰμι ὁ ποιῶν ἰσραὴλ: Ego sum pastor bonus: ac si diceret, ille pastor ab EZECHIELE promissus, & Davidis nomine consignatus. Vt eo testimonio Christus non ad conuincendos Iudeos tantum, sed etiam ad confirmandos Apostolos & ad erigendos omnium credentium animos usus esse videatur. Quin-

etiam Apostoli nomine insignitur Vates, cui à Domino sepe: Fili hominis *ἐξουσία ἐστὶν ἐν οὐρανῷ*, mitto ego te. & iterum: Vade ad domum Israel. Illustris itaque Isaias, qui de Christo multa prædixit, qui videlicet est finis legis & prophetarum. Illustris quoque EZECHIEL, qui de eodem Christo eiusque Ecclesia non pauca persequitur, hoc tamen inter se distant, quod ille aperto sermone disertisque verbis etiam difficilia creditu litteris consignauit: hic vero contra sacris veluti hieroglyphicorum arcana obsequauit: ita ut ea ne intueri quidem vili fas sit, præter eos, quos Christus illa oratione compellat: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis: ut videntes non videant, & audientes non intelligant. ut tanto iucundius, maioreque cum fructu à fidelibus intellecta degustarentur, quo essent quæsitæ diligentius, difficilius inuenta, avidiusque percepta. ut (quod sensit de rebus huiusmodi Augustinus) dum obscure quadam dicta densissimam caliginem videntur obducere, edomaretur labore superbia, & intellectus à fastidio reuocaretur, cui facile inuestigata plerunque vilescunt. demum ut Ecclesia orthodoxa, Isaiam quidem tanquam fidei propugnaculo, ab infidelium omnium tum Hebræorum tum Hæreticorum se tueretur incursum: EZECHIELE vero tanquam diuinorum mysteriorum penus ad pascendos excitandosque fidelium animos uteretur. Quorum singuli tanto avidius arcana degustarent, quanto ea pluribus difficultatis inuolucris obducta, sibi ipsis quasi peculiari Dei singularique beneficio reseruata esse cognouerint: ac toties Deum eos alloquentem audire videantur, quoties, nouo quopiam diuini luminis affulgente splendore, aliquid cernere licuerit penitusque perspicere.

Quocirca merito eum Hieronymus præstantissimus EZECHIELIS interpres Oceanum, scripturarum, mysteriorumque Dei labyrinthum appellare non dubitauit. & EZECHIEL *הַקָּדוֹן*, quasi *הַקָּדוֹן הַגָּדוֹל*, Hebræis dicitur, hoc est robur Domini, & fortitudo Dei, sine roboratus à Deo, ut idem Hieronymus interpretatur. Ad quam vocis notionem respexisse videtur Dominus, cum eidem EZECHIELI dicit: Omnis domus Israel *הַקָּדוֹן* attrita, hoc est obdurata fronte est & duro corde. Ecce dedi faciem tuam *הַקָּדוֹן* valentior faciebus eorum, & frontem tuam durior frontibus eorum, ut adamantem & ut silicem dedi faciem tuam: ne timeas eos. utrobique enim reperitur idem verbum *הַקָּדוֹן* ex quo cum Dei nomine *אֱלֹהִים* composito nomen hominis proprium *הַקָּדוֹן הַגָּדוֹל* videtur esse deductum. Quare loci sensus haud inconcinne indicatur huiusmodi: Nihil tibi timendum ab eorum fronte, obdurata videlicet scelere atque malitia. Tu enim es EZECHIEL, nempe virtute roboratus & confortatus à Deo. Et vero nomina plerunque non casu vel temere, sed boni ominis causa, summis præsertim quibusdam viris imposta, cum Græcorum philosophorum Princeps Plato censuit, tum rerum experientia confirmauit.

Fuit autem EZECHIEL, teste Epiphano, ex terra Sarara oriundus: atque, ut Hieronymus ac Iosephus affirmant, à filiis Pontificum genus duxit. Fuit idem patrorum miraculorum eximius. qui non secus ac Elias aut Eliseus Iordanis aquas, aut Moyses maris vndas, sicco vestigio Cobaris fluminis vastissimi traiciendi auctor fuisse traditur Israelitis, quamplurimis ex Chaldeorum insecutoribus in illo demersis. Idem fertur oberrima piscium multitudine à Deo precibus impetrata, populum Israeliticum fame pene enectum, recreasse. Idem vindice iustitia per motus, venenatorum serpentum moribus Deum suum à Danitarum Gaditarumque sceleribus vindicasse. Quis porro mortalium EZECHIELI in reuocandis ad vitam mortuis, quod est miraculorum omnium longe maximum, par vnquam inuentus est? qui vno Dei verbo pronunciato, infinitam hominum multitudinem non à mortis tantum faucibus, sed ab inferorum claustris puluerisque inanitate, atque ossium ariditate ad lucem vitamque reduxerit. Verum (quod caput est) tanta morum integritate, viteque sanctimonia excelluit, ut non solum cum antiquæ legis prophetis, verum etiam cum noui testamenti Patribus, qui se rebus acerbis & cruciatibus perferendis Christo similes efficere studuere, conferendus esse videatur. Quam multa enim, quam graui improborum perditorumque hominum causa pertulerit? quis vnquam satis pro dignitate persequatur? que sane Chrysostronus eleganti, (ut cetera solet) oratione commemorat: Fame, inquit, ac siti pro alienis cruciabat malis, uxoreque defuncta, cum casum absque lachrymis perferre iubebatur. Porro quid grauius dici possit, quam in rebus aduersis ne flere quidem licere? Omitto enim quod super Stercus bubalorum panem suum comedere sit coactus, & quod super vnum latus trecentis & nonaginta diebus iacere, aliaque huiusmodi tolerare sit iussus. Eius tamen in proximos caritatis eximia vnum illud proferitur ab eodem Chrysostrono documentum: Quippe, inquit, & EZECHIEL cum iustus esset, sciretque Israelitas iniquissimos ex omnibus, videns tamen illos iugulari & corruiere, hoc idem passus est, atque illachrymauit: & certe anticipans Deus omnem ipsi illorum impietatem reuelaret, atque ipsis oculis intuendam præbuerat: ut cum illos puniri conspiceret, eam calamitatem fortiter ferret. Verum cum tanto præscientiæ solatio preparatus affectu tamen angebatur animo ob eorum clades, corruiensque pronus in terram clamabat: Heu mihi Domine, deles tu reliquias Israel? Hætenus Chry-

Chrysostronus. Quibus non immerito videtur addi posse, quod auctor libri qui Isidoro adscribitur, de vita & obitu sanctorum, de illo testatur: EZECHIEL, inquit, sacerdos filius Bozri, genitus in terra Sarara, in typo Christi, filius hominis nuncupatus: Que nimirum omnia gloriosissima vita facta, ad extremum Martyrij quoque corona cumulauit, ut idem narrat, & ante illum Epiphanius atque Dorotheus. Eius solennis memoria habetur in Martyrologio Romano, quarto idus Aprilis his verbis: EZECHIELIS propheta, qui à iudice populi Israel, quod cum de cultu Idolorum argueret, apud Babyloniam interfectus, in sepulchro Sem & Arphaxad Abrahæ progenitorum sepultus est: ad quod orationis causa, multi confluere consueuerunt. Huc illud accedat ex Epiphano: Sane, inquit, quando tanta frequentia vna ad monumentum eius conueniunt; formidant Chaldei ac metuunt, ne illum auferant. quapropter egredientem comitantur. Verum quid plura confiteri? me ingenium & oratio potius quam materia scribendo deficiat: si eius laudes accuratius celebrare coner. Itaque ad reliqua progrediamur.

Prophetiam exorsus est EZECHIEL, ut ipsemet vates initio libri testatur, ac Theodoretus ceterique interpretes docent, quinto anno captiuitatis regis Ioacim, qui & ipse Iechonias dictus est. Quintus item hic annus fuit Sedecia regis, qui pro Iechonia Iudeorum rex fuerat declaratus. Duodecim tamen ante annis Daniel cæperat vaticinari. iisdem porro temporibus & hi Babylone, & in Iudæa Ieremias, Sophonias, atque Vrias Samei futura prædicebant. Quare Hieronymus: Eadem, inquit, & eodem tempore EZECHIEL in Babylone & Ieremias in Hierusalem prophetauerunt. & illius propheta mittebatur ad captiuos, & huius ad eos qui habitabant in Hierusalem: ut vnus in diuersis regionibus Dei prouidentia probaretur. Denique Theodoretus: Eorum igitur, inquit, qui captiuitatis tempore prophetarunt, postremus est Diuus EZECHIEL propheta.

Porro totius prophetae argumentum siue Prophetæ consilium eo spectare videtur: ut ad veri Dei cultum, & IESU Christi seruatoris nostri obsequium alliciat non Hebræos tantum illum sperantes, verum etiam gentes omnes illius cognitionis expertes: atque ut illorum exemplo nos quoque excitentur, qui Christum aduentasse, iamque in Cruce pendente mundo salutem sine vlla dubitatione credimus attulisse. Quod quidem duplici potissimum ratione præstare contendit, nempe timore ac metu pœne, præmij spe & cupiditate. Atque hoc idem, commemoratis exterarum gentium iussis debitisque propter scelera eladibus, confirmare, atque ut in animis alte impressum semper maneat, velle videtur efficere. Quid enim aliud, dum describit Dei gloriam discedentem è Templo significet? nisi frustra sperare Israelitas Dei se presentia non destituendos: cum omnium scelerum colluione fedati, & urbem & Templum, sanctuariumque ipsum profanauerint, Deoque illa iniuria reddiderint. Quod idem Dominus testari videtur dum queritur de Regibus Israel, illi verbis. Qui fabricati sunt limen suum iuxta limen meum, & postas suos iuxta postas meos: & murus erat inter me & interfuerunt: & polluerunt nomen sanctum meum in abominationibus, quas fecerunt: propter quod consumpsi eos in ira mea. & quidem dum persequitur pene infinita Regum, Principum, Sacerdotum, seniorum, iuuenum, virorum ac mulierum, Pastorumque regentium populum, ac tandem omnis ætatis, sexus gradusque flagitia immaniaque facinora; iustam fuisse condemnationis sententiam demonstratur. Quo etiam referenda videtur contra Ammonitas, Tyrum & Sidonem Aegyptum, Idumæos, ac tandem contra Og, & Magog scelerum peccatorumque socios vel etiam duces ac magistros pronunciata sententia. Verum non in perpetuum irascitur Deus, vere pius, vere clemens in suos atque indulgentissimus pater: sed paterna commiseratione, diligentiorique cura solatur miseros Babylone detentos: dum se vel ab ipso Deo destitutos esse suspicantur: dum Templo & Vrbe, eiusdem Dei gratissimo domicilio, in cinerem redacta, ac quodammodo perpetua obliuione sepulta: spes omnis videbatur pristinae dignitatis recuperanda sublata. eam spem ut excitaret sue gentis amantissimus Vates: Vrbe dimensionem Templumque ostendit eis, figuram domus (ut eiusdem Prophetæ verbis utar) & fabricæ, eius exitus & introitus, & omnem descriptionem eius, & vniuersa præcepta eius, cunctumque ordinem eius, & omnes leges eius ostendit eis, & scripsit in oculis eorum: Dei nomine pollicitus eorum omnium instaurationem, integramque restitutionem. Que sane omnia non ad terreni Templi adificationem esse referenda, sed ad Christi Domini assumptam à Verbo humanitatem, eiusque Ecclesie mysticum ædificium: rei comprobauit euentus. Quare merito ad Templum & Urbem referri totam EZECHIELIS prophetiam, ut supra asseruimus; iam credo facile videre posse lectorem. Qua fuit etiam causa, cur hanc prouinciam totius prophetae explicandæ, lector humanissime, susceperimus. nam, cum eodem ducti studio, octogesimo post se qui millesimo Christi Domini natalis anno, P. Hieronymus Pradus & ego, Cordubæ conuenerimus: experiri cupiebamus eequid, assiduo labore, simul conferentes, atque inter nos philosophantes, intelligere de augustissimo illo Salomonis Templo possemus. Atque ille quidem hoc sibi pollicebatur, opinione fortasse de me aliqua concepta nonnullius eruditionis disciplinarumque Mathematicarum, atque Architecturæ, quibus artibus, Ioanne Ferrerio supremo Regis Catholici Archi-

Architecto ingeniosissimo ac peritissimo viro docente, sacrarum litterarum studia conatus eram ornare pro viribus: quae videlicet ab incunte propemodum aetate colueram. ego vero idem sperabam nos, Deo bene iuuante, consecuturos, certiore non opinione tantum sed experientia fretus solertis ingenij eiusdem Patris Hieronymi Pradi, exercitatisimique in sacris scripturis interpretandis: quem etiam tum, Magistrum Praeceptoremque, recolendis grauioribus sacrarum voluminum studijs, natus eram: quae fuerant à me annis aliquot intermissa.

Arsiduis itaque lucubrationibus, vigilijs, laboribusque pro virili ab utroque susceptis: quantum ingenio, industria, diligentia consequi potuimus: quicquid illud & quantumcunque est: tandem aliquando iam prodit. de quo conatu, grata posteritatis iudicium expectari malo, quam meum interponere. tantum quidem certe collegae meo socioque in Domino carissimo Hieronymo Prado, quem honoris causa identidem libenter appello, postremum hoc ut debeo, officium censeo persolendum: cuius omnis est lucubratio, quae primo volumine continetur: in quo commentarios ab explanatione consulto seimixit: ne longioribus uti inter explanandum digressionibus cogeret. Is tamen bombicum instar: cum maxime animum ac vires intenderet, operi immortalis est: atque adeo postremam, ut aiunt, illi manum imponere nequaquam potuit, immatura videlicet morte praeceptus: sed mihi, dum ipse ad beatorum sedes properat, tum luctum atque lachrymas, tum illud ipsum primum volumen expoliendum ac recognoscendum: secundum vero, quod ne inchoarat quidem, omni ex parte elaborandum reliquit. Affecta enim iam Templi descriptione, opereque (maximis difficultatibus superatis) ad exitum pene perducto: illud Rex Catholicus Romae summo sacrarum, fideique iudici Pontifici Maximo iussit offerri. Cum vero primum operis volumen typographis à S. D. N. Clemente VIII. data potestate atque honorificentissimo priuilegio, iam iam tradendum videretur: ecce tibi nec opinatus Pradi morbus, morsque consecuta (ut nihil est in rebus humanis proprium, nihil perpetuum) etsi rem non omnino disturbauit, moram certe attulit longiorem. lenta enim febris ex assiduis laboribus contracta, consumptus est, in Collegio Romano, incunte anno 1595. Idibus Ianuarijs: cum tamen maxime de resurrectione cogitaret. nam cum à me mortis imminenti nuncium constanti ac lato animo suscepisset, suasque manus contemplaretur attentius: causam roganti mihi respondit. contemtor (inquit) manus, quas olim iterum videbo: interea illud Iobi pronuncians: Et in carne mea videbo Deum Saluatorem meum, quem visurus sum ego ipse & non alius. Magno igitur sui bonis omnibus pijsque relicto desiderio, vitam cum morte, vel mortem potius cum aeterna illa beatitudine commutauit: annum agens octauum & quadragesimum: cum duos & viginti in Societate IESV sancte feliciterque traduxisset. Baciae, vrbe Baticae provinciae natus, & in alijs quoque eiusdem provinciae insignioribus ciuitatibus sacram scripturam de superiore loco interpretatus, & verbum Dei pro suggestu non raro concionatus floruit, exiguo quidem ac breui corpuscule, at animo excelso ac generoso. Neque vero immaturam ego mortem appellauero, quae aetatis quamuis non longissima, in virtutis tamen actionibus, honestisque laboribus vigilijsque traducta finem afferat, eademque initium perpetuae tranquillitatis: Consummatus enim breui expleuit tempora multa. neque seruum obitum eorum dixerò, qui otio atque inertia vitae curriculum transigunt: & intemperantia, caterisque vitijs tametsi ferius, mortem tamen sibi turbem atque initium sempiternae mortis accersunt. Animi vero ornamenta, pietatem, doctrinam, ceterasque virtutes, quibus idem animum exornarat, non huius est loci longiore oratione percensere: res ipsa loquitur. nam vel hoc opus animi index satis clamat: quantos in sacrarum litterarum studio progressus effeceris quantamque ad bene de alijs merendum voluntatem attulerit. Et sane plura quoque atque his maiora fortasse protulisset: nisi mors conatus omnes interclusisset: Attamen gratiam ei plurimam, ut spero, & opo, habebunt pro his ipsis, quae hoc primo volumine scripta posteris reliquit, quicumque sacrarum litterarum ac prophetarum studio tenentur. Nam virtuti eius quae par oratio adhiberi queat: de cuius certe laudibus si plura dicerem: cogere fortasse nonnihil de me ipse dicere. itaque priuabo illum debito testimonio potius: quam ut illud cum mea laude coniungam. Iam vero reliquum est, ut de interpretibus Hebraeis, Graecis, Latinisque, quorum opera adiuti hanc explanationem sumus ingressi, breuiter dicendum esse videatur.

Et quidem quod spectat ad Latinos Patres, quos in hac prophetia explananda vniuersa secuti sumus: notissimi sunt ecclesiae Doctores Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Gregorius cum alijs de quibus non est opinor mihi dicendum singillatim. ipsi enim se produnt, & quantam auctoritatem, atque splendorem sint nostris hisce quibuscumque lucubrationibus allaturis quilibet facile vel me tacente (ut opinor) intelligit. Hebraicis autem scriptoribus, praesertim vero Rabbis, licet non multum in vera sacrarum voluminum sententia peruestiganda tribuamus: tamen ut vocum Hebraicarum notiones interdum ac significationes ostendamus: eorum potissimum testimonio saepius utimur, quorum sit vel in aliorum commentarijs, vel in Hebraicis Lexicis sive nomenclatoribus mentio. Quamquam non modo illos quos dixi, sed Rabbios etiam veteres adhibemus: ex quibus Hebraica catena concin-

concinnatur, quam diligenter inuestigatam inuentamque Romae à fideli interprete, pioque sacerdote P. Hieronymo Pradu curauit latine uertendam. Quod autem ad Graecos scriptores pertinet: praeter illos, qui latine iam conuersi circumferuntur: Graeca peruetusta ac manu scripta catena testimonia crebrius usurpamus: quam ex bibliotheca Illustrissimi Cardinalis Sfortia licuit accipere describendam, eandemque esse quae in Vaticana Bibliotheca cernitur, compertum est. quanquam Vaticana catena in reliquos etiam prophetas notas & Scholia eiusdem generis variorum Patrum vno volumine comprehendit. Eam igitur quam dixi in EZECHIELEM catenam à nostri Ordinis Patre Hieronymo Brunello Graeca lingua & Hebraica professore Latinitate donatam suis locis, ut apparet, inserimus: cuius tamen concinnator quis fuerit, non facile constat. fuit enim illud Graecis vsitatum: ut & catenas huiusmodi quamplurimas coagmentarent, & nomen suum modeste reticerent. Scriptores vero qui in ea citantur, praeter tres quatuorue, quorum nomina non adscribuntur (quos tamen omnes Scholiafistis nomine distinguimus) & praeter Origenem ac Theodoretum: ex quo prope omnia, quae iam Latine reddita ac typis excusa circumferuntur in hanc sunt catenam translata, ut multa item ipse Theodoretus ex Polychronio totidem fere uerba, in sua scripta contulerat: Praeter hos, inquam, quamplurima sunt ex Apollinario Polychronioque desumpta. De quibus mihi scriptoribus nonnihil censui esse dicendum. Ac primum de Apollinario, cuius nominis plures fuisse eruditos praclarosque viros, docet praeter ceteros Hieronymus. Primus Apollinarius Episcopus Rauennas, Petri Apostoli discipulus, insigni martyrio coronatus sub Vespasiano commemoratur. Alter fuit Apollinarius Praesul Hierapolitanus scriptor Ecclesiasticus, & fidei propugnator acerrimus, apud Hieronymum, Volapiscum & Volaterranum. Ille autem, cuius fragmenta non exigua nostra huius catenae partem videntur explere, Apollinarius iunior dictus est, Laodiceae Ecclesiae in Syria diuinarum scripturarum primo Lector, deinde Episcopus Apollinarius senioris eiusdem Ecclesiae presbyteri filius ab incunte aetate oratoris artibus, quarum postea professor fuit, nobilissime imbutus ab Epiphano clarissimo eius saeculi Sophista. Sed cum Iulianus Imperator prophanas disciplinas quas appellabat Christianis interdixisset: ille relicto Epiphano, se totum ad sacrarum litterarum studia contulit. In quibus cum & acumine ingenij & assidua exercitatione breui plurimum profecisset Euangelia primum & Apostolica dogmata ad formam dialogorum, Platonis exemplo, redidit: hac arte astum Imperatoris eludens. Deinde maiora aggressus, tantam edidit pro Christiana fide voluminum multitudinem: ut recte de eo Basilius dixerit, Apollinarium libris suis totum orbem impleuisse terrarum. Hieronymus eiusdem in diuinis litteris auditor, eum scripsisse tradit in omnes fere sacros libros non aspernanda quaedam commentaria, sed tanta breuitate: ut magis quaedam expositionum notas, quam expositiones ipsas adiunxisse videretur. Quod & ipse Apollinarius agnoscens iam senior, rogantibus amicis, commentarios in aliquos prophetas aliquanto edidit ampliores, quam eos quos iunior in eosdem aliquando perstrinxerat. Gratiano Imperatore, anno Domini trecentesimo octogesimo floruit. Haec omnia expraeclatis Patribus atque è Socrate, Sozomene & Suida concinnasse videtur Sixtus Senensis. Qui eundem quoque ab Haeresis suspitione, vindicare conatur: verum non est nostrum hoc loco ista perpendere. Hoc unum tamen admonitum lectorem volumus, quod ad Apollinarium attinet, à multis ipsisque grauissimis Patribus, ut à Hieronymo & alijs eius testimonia saepe proferri, atque adeo eius uerba, tum Graece, tum Latine, non raro citari in Scholijs Bibliorum Vaticanae editionis Septuaginta interpretum, quae auctoritate ac iussu summi Pontificis, decem ferme ante annis, promulgata versantur in manibus. Polychronius autem Episcopus Apamenus, Theodori Mopsuestiae Episcopi frater, & Diodori Tarsensis Episcopi auditor, vita & verbo optime docens, scripsit Graeca commentaria in Iob, & EZECHIELEM: claruit anno Domini quadragesimo, cuius honorificentissimum testimonium Theodoretus in sua historia scriptum reliquit. In hac denique catena Basilius, Gregorius Nyssenus & Cyrillus Alexandrinus nonnunquam citantur illi quidem, sed rarius. Verum ne praefationis terminos excedere videamur hic finis sit: ita tamen ut nos ipsi, scripta, nostraque demum omnia sanctae Matris Ecclesiae Catholicae atque orthodoxae Romanae iudicio penitus, & quantam maximam possumus animi demissione uelimus esse subiecta. Vale.

XIII
CLEMENS PAPA VIII.

AD FUTURAM REI MEMORIAM.

*V*M, sicut accepimus, dilecti filij Ioannes Baptista Villalpandus, & Hieronymus Prado Presbyteri Societatis IESV assiduis multorum annorum lucubrationibus in Ezechielem Explanaciones, Commentarios, Apparatum tribus tomis distincta conscripserint, quorum primo Explanaciones, & Commentarij Hieronymi Prado in priora sex & viginti Ezechielis capita continentur, Secundo vero Explanaciones Ioannis Baptiste Villalpandi in reliqua vigintiduo eiusdem Ezechielis capita, Tertio denique Apparatus Urbis ac Templi Hierosolymitani, ab eodem Ioanne Baptista Villalpando Commentarijs & aeneis descriptionibus explicatus, studio tamen cum supradicto Hieronymo Prado collato, Quod quidem opus cum suis innumeris descriptionibus, & figuris magno confectis sumptu, diligenter recognitum, atque adeo per dilectum filium Magistrum sacri Palatii nostri examinatum, & approbatum, ab eodem Ioanne Baptista Villalpando typis excudi ceptum, magna iam tum sollicitudine, tum expensa perfici curetur: Nos cupientes ut opus praedictum, quod charissimi in Christo filij nostri PHILIPPI Hispaniarum Regis Catholici, ac doctissimorum virorum testimonio apud nos plurimum commendatur, ad communem studiosorum utilitatem, quam emendatissime in lucem prodeat, & ne postquam prodierit, ab aliquibus, seu negligentia, seu malitia, mendis deformari, aut aliter temere vitari, & depravari possit: ac propterea indemnitati eorum, quibus ille hoc imprimendi negotium dederit, providere, ipsumque Ioannem Baptistam specialibus favoribus & gratijs prosequi volentes: Motu proprio & ex certa scientia, maturaque deliberatione nostra, omnibus Christi fidelibus, praesertim librorum impressoribus, ac Bibliopolis, quovis nomine nuncupatis, in Urbe scilicet, & illius districtu, ac statu, & ditione temporali nobis, & sanctae Romanae Ecclesiae mediate, vel immediate subiecta, sub mille ducatorum auri de Camera, pro una eidem Camera Apostolica, pro alia accusatori, & pro reliqua tertijs partibus ab ipso Villalpando, operis auctore deputatis, seu deputandis, vel eorum heredibus, aut ab eis causam habentibus, nec non amissionis huiusmodi librorum in totum eidem ab auctore deputatis applicandis: alibi vero per totam Italiam, aut extra eam, ubiuis locorum & gentium constitutis, sub excommunicationis sententia poenis, à qua nisi à Romano Pontifice, praeterquam in mortis articulo, absolvi nequeant, auctoritate Apostolica tenore praesentium interdiximus, & inhibemus, ne per viginti annos à data praesentium computandos, opus praedictum, tres videlicet tomos, descriptiones, figurasque omnes, vel aliquam, vel eorum partem aliquam, etiam alio quocunque idiomate versa, siue parum, siue multum immutata, quovis quaesito colore, absque licentia eiusdem Ioannis Baptiste auctoris, vel ab eo deputatorum imprimere, aut impressa vendere, seu venalia tenere audeant, vel praesumant. Mandantes uniuersis & singulis Venerabilibus Fratribus Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, aut alijs locorum ordinarijs, eorumque Vicarijs, seu Officialibus in spiritualibus generalibus, ac in dicto statu nostro Ecclesiastico Legatis, Vicelegatis, Gubernatoribus, Potestatibus & alijs Officialibus, ut quando & quoties pro parte dictorum à dicto Ioanne Baptista auctore, vel ab eius, vel eorum causam habentibus deputatorum, requisiti fuerint, praemissa contra inobedientes exequantur, & obseruari faciant, inuocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachij secularis. Non obstantibus constitutionibus & ordinationibus Apostolicis ac statutis, & consuetudinibus, iuramento, confirmatione Apostolica vel quavis firmitate alia roboratis, priuilegijs quoque indultis, & litteris Apostolicis quibusuis personis, aut locis quomodolibet concessis & confirmatis. Quibus omnibus illorum tenores, ac si ad verbum infererentur praesentibus pro sufficienter expressis habentes, hac vice duntaxat specialiter & expresse derogamus, ceterisque contrarijs quibuscumque. Volumus autem ut praesentium exemplis etiam in ipsis voluminibus impressis, vel extra volumina quomodocunque manu Notarij publici subscriptis, & alicuius persone in dignitate Ecclesiastica constituta sigillo munitis, eadem prorsus fides ubique locorum in iudicio & extra illud habeatur, quae eisdem praesentibus habetur, si forent exhibita, vel ostensa. Dat. Romae apud Sanctum Marcum sub annulo Piscatoris. Die IX. Maij. M. D. XCIII. Pontificatus Nostri Anno Tertio. M. Vestrius Barbianus.

EGO Claudius Aquanina Societatis IESV Praepositus Generalis Tomum hunc primum in Ezechielem; quo explanaciones & commentarij in priora sex & viginti eiusdem Ezechielis capita continentur, charissimi in Christo P. Hieronymi Pradi eiusdem Societatis, Mandavi, ut à tribus item Societatis nostrae Theologis recognosceretur: quem cum illi probauerint; propterea etiam probandum censui, atque concessi ut imprimi possit: Si tamen ita placuerit Reuerendiss. D. Vicegerenti, ac Reuerendiss. P. Magistro Sacri Palatii. Dat. Romae, die XXI. Februarij. Anno Domini. M D XCVI. Claudius Aquanina.

Locus ✱ sigilli

TO-

TOMVS PRIMVS
IN
EZECHIELEM

HIERONYMI PRADI
BIA CENSIS
E SOCIETATE
IESV
EXPLANATIONES
ET COMMENTARII
IN PRIORA SEX, ET
VIGINTI CAPITA.

SVPERIORVM PERMISSV.

ROMAE.

Ex Typographia Aloysij Zannetti.

Apud S. Marcum.

CIO. IO. XCVI.

I N D E X
PER CAPITA EORVM OMNIUM,
quæ hoc Primo Tomo continentur.

Commentarius Isa-
gogicus de ratione
interpretandi ora-
cula prophetica.
In xij. Sectiones partitus.

De duplici nomine prophetarum.	Seç. I.
Christum esse scopum prophetarum.	Seç. II.
Quod oraculis prophetis non subdit histo-	Seç. III.
ria.	
Error Theodori Mopsuestensis ex sacris	Seç. IIII.
scripturis, & Patrum testimonijs dam-	
natur.	
De transtu ab Historia ad prophetiam.	Seç. V.
De allegoria verborum.	Seç. VI.
De allegoria rerum.	Seç. VII.
De allegoria mixta verborum & rerum.	Seç. VIII.
Respondet obiectionibus.	Seç. IX.
De locutione Hyperbolica.	Seç. X.
De vris modis visionum prophetiarum.	Seç. XI.
Quo pacto sit eruendus sensus visionum.	Seç. XII.

Proœmium de nominibus, atque visionibus
Ezechielis, & de earum dignitate & modo.

Capite Primo.

Ostenditur Vati Gloria Dei vecta curru Che-
rubim.

Visio similitudinis Gloria Dei, quam vidit
Ezechiel in curru Cherubim. aere incisa.
Post explanationem capitis.

Emblema noctis Aegyptiaca: qua redemptor
Israel trophæis victoriæ de Aegyptijs partæ
satellites suos induit. Aquila enim & Leo, an-
geli sæuientis; homo & vitulus Israelitæ sacrifi-
cantis symbola; aere incisa ostenduntur.

Pars pri-
ma de vi-
sione in-
vniuer-
sum.
In x. Seç.

Quam perperam fuerint intellecta rote	Seç. I.
visionis primæ Ezechielis.	
Quales fuerint facies Cherubinorum.	Seç. II.
Qualis sit species sedentis in silio.	Seç. III.
Quod species huius visionis sit eadem om-	
nino cum facie solij Dei, quod erat in	
oraculo Templi.	Seç. IIII.
Quali forma fuerint effecti Cherubini ora-	Seç. V.
culi Templi.	
Quod species visionis quam capite sextonar-	Seç. VI.
rat Isaias eadem sit cum prædicta Eze-	
chielis.	
Quod eadem visio sit postea Ioanni mon-	Seç. VII.
strata in Apocalypsi.	
Quod eadem si idea visionis huius atque	Seç. VIII.
eius quam vidit Daniel capite sept. Seç. VIII.	
Quod eodem apparatu visus sit Dominus	Seç. IX.
primum à Moise in monte Sinai.	
Quod Moyses viderit currum & quadri-	Seç. X.
Cherubim.	

Commē-
tarius de
prima vi-
sione E-
zechie-
lis.
In II. Parte.

Quid senserint de significatione visionis	Seç. I.
Ezechielis Latini, & Græci Patres.	
Hebræorum sententia de significatione ani-	Seç. II.
malium.	
Quenam sint prima exemplaria quatuor	Seç. III.
animalium ex auctoris sententia.	
Quod quatuor animalium facies breviori	Seç. IIII.
summa cōpletatur nomen Iehouab.	
Quod illa redemptione Israelis altera di-	Seç. V.
gnior: & nomine Iehouab, nomen Iesu	
significetur.	
Visionis argumentum est triumphus re-	Seç. VI.
demptoris, qui duplex est.	
Quid significet curvus Dei.	Seç. VII.
De solio arce fœderis & prunario.	Seç. VIII.
De electo igni immerso.	Seç. IX.
Quid significet quatuor Cherbini qua-	Seç. X.
drijormes.	
Quod quaternis Cherubinis Euangelistæ,	Seç. XI.
to: idem faciebus Euangelia significen-	
tur.	
Quod quaternis faciebus rotarum totidem	Seç. XII.
Ecclesiæ stemmata significentur.	

Pars se-
cunda in
qua decla-
ratur mēs
visionis.
In xij. Seç.

Capite Secundo.

Superiore visione interius instructus, atque ex-
terius confirmatus Propheta mittitur ad
prophetandum populo contumaci.

Capite Tertio.

Vorato libro mittitur ad filios Israel: vbi ite-
rum monstrata visione Gloria Domini ex-
timulatur ad officium.

Capite Quarto.

Prophetatur obsidio, & pressura Hierusalem
non tantum verbis, sed signis, & operibus.

Commen-
tarius in
cap. quar-
tum.

*Pars prima de diebus trecentis nonaginta,
quibus dormire super latus suum præcipi-
tur Vati. Sive de annis iniquitatis Iudæ, &
Israel.*
*Pars secunda de dormitione Vatis an fuerit
vera, vel solum imaginaria visio.*

Capite Quinto.

Malis quæ ex obsidione ventura erant præ-
nunciatis, docet calamitatem quæ ex delo
illis imminet.

Commentarius in caput quintum quo solui-
tur ænigma Vati propositum, de capillis
combustis sparatis, & gladio petitis.

Capite Sexto.

Comminatur desolationem vniuersæ terræ
Israel.

Capite Septimo.

Prophetat iam iam imminentem vastitatem
vniuersæ terræ Israel.

Capite Octauo.

Raptus spiritu in Hierusalem videt nefarias
abominaciones ab Idololatriæ admiffas in
Templo Domini.

Commentarius in caput octauum. De gen-
tium Idolis, quæ coluerunt Israelitæ. Quod-
nam fuerit primum Idolum gentium.

Capite Nono.

Ostenditur Vati per visum cædes facta à Ba-
bylonijs in Vrbe, à qua liberantur signa-
ti TAV.

Capite Decimo.

Describit Vates quadrigam Gloria Dei ite-
rum in Templo visam.

Capite Vndecimo.

Vaticinatur Hierosolymitanis excidium: de- tentis vero Babylone reditum promittit in patriam.

Capite Duodecimo.

Regem cum principibus clam migraturos ex Vrbe ab hostibus expugnata vaticinatur, habitum præferens migrantis.

Capite Decimo tertio.

Vaticinatur contra pseudopphetas.

Capite Decimo quarto.

Hypocritis rogantibus oraculum Dei respon- det seuerè. Deinde promittit reliquias Israel seruari iri.

Capite Decimo quinto.

Vb parabola vitis prædicitur incendium Hie- rusalem.

Commentarius in caput decimum quintum de analogia vineæ cum Ecclesia.

Capite Decimo sexto.

Vb persona mulieris meretricis, quæ primum fuerit viri consortio copulata, ortus, educa- tio, nuptiæ, adulterium, repudium & rursus re- uocatio Hierusalem contextur.

Capite Decimo septimo.

Proposita ænigmatica parabola, vaticinatur excidium regni Sedeciæ, atque exaltationem stirpis Ieconia, qui captus detinebatur in Babylone.

Capite Decimo octauo.

Testatur Deus, non esse puniendos filios pro delictis patrum, sed vnique reddendam pro meritis vitam, vel exitium.

Capite Decimo nono.

Deplorat miseram sortem Filiorum Iosæ Regum Iuda.

Capite Vigesimo.

Consultus Vates à senioribus populi expro- brat illis Dei nomine vniuersa peccata tum à parentibus tum ab ipsis iam olim contra Dei præceptum admitta; negatque se responsurum ad eorum voluntatem: mox quo eos ad æmu- lationem prouocet prædicit colendum se à ve- ris Israëlitis.

Capite Vigesimo primo.

GLadium Regis Babylonis stragem magnam facturam in terra Israel, atque in filijs Am- mon; eaque peracta Babylonium in terra sua perdendum prædicit.

Capite Vigesimo secundo.

Recenset varia ciuium scelera, Vrbeque comparat fornaci argentarij, atque syluæ ferarum, ob immania facinora incolarum.

Capite Vigesimo tertio.

Vb parabola duarum meretricum declarat Idololatriam Samariæ, & Hierusalem, & sup- plicium prædicit.

Qenaculum ex antiquis monumentis, & Euangelica historia depromptum, vbi Ioan- nes in sinu Iesu cum discipulis recumbentis ac- cubuit: aere incisum.

Oenatio in qua pedes discumbentis Iesu pec- catrix mulier stans retro lachrymis lauit, capillis terfit, & vnxit vnguento: aere incisum.

Capite Vigesimo quarto.

Vb metaphora leberis pleni carnibus apposi- tique ad ignem obsidionem Hierusalem, & sub figura vxoris mortuæ Urbis excidium vati- cinatur.

Capite Vigesimo quinto.

Mnatur excidium Ammonitis, Moabitis, Idu- mais, & Philistæis, eo quod de casu Vr- bis, & Iudæorum afflictione exultauerint.

Capite Vigesimo sexto.

Prædicit euersionem Tyri, eo quod exultaue- rit ob excidium Hierusalem.

Index locorum omnium Sacræ Scripturæ; quæ vel ex professo, vel obiter explicantur, vel saltem ex proximorum interpretatione illu- strantur.

Index phrasum Sacræ Scripturæ, quæ pro loco- rum opportunitate sparsim pertractantur Sa- cræ Scripturæ studiosis perutilis.

Index verborum, & rerum locupletissimus.

HIERONYMI PRADO

E S O C I E T A T E

I E S V

COMMENTARIVS ISAGOGICVS

IN EZECHIELIS VATICINIVM.

DE RATIONE INTERPRETANDI ORACVLA PROPHETICA.

DE DVPLI CI NOMINE A Nathan prædicatorem, Gad spectatorem. Quæ qui- dem cognomina non tribuuntur ijs Vati- bus quasi propria singulorum, sunt enim prophetarum om- nium communia. Neque honoris tantum ergo im- posita sunt Vati- bus, sed muneris ratione; etenim duplex Prophetarum officium erat, alterum esse os Domini, alterum esse oculos Ecclesiæ. nam interdum Christum finem legis præcinebant verbis, interdum referebant similitudinibus: quandoque Dei nomine oracula edebant: quandoque Ecclesiæ vice contemplabantur visiones: iam quasi prænun- cij sponsi legabantur cum mandatis ad sponsam: iam quasi sponsæ paronymi ad sponsum remitte- bantur: nunc speciosis gressibus anteibant Chri- stum, vt ab Ecclesia peterent Euangelium pro fau- sto nuncio aduentus redemptoris: nunc aquilinis oculis è specula prospèctabant Christum aduentan- tem à longe: quandoque loquebantur quæ au- dicrant: quandoque referebant quæ viderant: interdum vtrumque munus exercebant. nam & oracula audita canebant, & visiones exceptas nar- rabant. Quapropter Vaticinia sua aliquando ver- ba, aliquando visiones appellabant. Vnde factum est vt oraculum pro visione, & visio pro oraculo in facris vsurpari soleat. Zacharias enim sic habet: Factum est verbum Domini ad Zachariam. & sequitur: non verbum sed visio. Vidi per noctem, &c. Ezechiel vero. Factum est verbum Domini, &c. & subdit: Vidi & ecce ventus turbis veniebat ab Aquilone. Contra Abdias vaticinium suum prænotauit visionem cum nulla sequatur visio sed oraculum. Audirum audiimus à Domino, &c. sic exorsus est Isaias, Visio Isaiæ. cum tamen nihil viderit vsque ad mor- tem Ozia, quæ capite sexto narratur. Et merito quidem vtriusque nominis reciprocatio fit, quoniam oracula & visiones eodem recidunt, atque sibi sunt simillima. Oracula enim continent res vi- sione dignas & visione alioqui notas; & visiones ip- sæ sunt oracula, nam res seu personæ in visione ostē- sæ non secus atque verba res alias sacratiores signi- ficant, vt dicemus sectione septima. Quare in deu- teronomio scriptum legimus. Ne obliuiscaris verbo- rum quæ viderunt oculi tui. Notauit hoc Hierony- mus in Commentario Abdia atque in capite primo Isaiæ obseruauit in Exodo scriptum: Populus videbat vocem Domini ob rationem prædictam.

PLICI nomine & vtroque honorifico insigniti sunt Vates sacri, qui olim in Dei populo floruerunt. Alterum est נביא, nabi, à verbo נבא, niba, veni- re facio, seu venturum prædi- co. valetque præcium, prædi- ctorem, vaticinicum, præfatorem, vel potius præ- fatorem, qui scilicet annuncians in posterum futu- ra, quasi venire faciat verbo, quæ re uera nondum extant. nam propter infallibilem oraculorum cer- titudinem aduentasse iam credebantur, quæ semel prædicebantur futura: tamen post multa secula exhibenda promitterentur. Huius vocis loco in latina editione habemus, Propheta, in Græco codice προφήτης prophetes à προφημι, prophemi, prædico, vaticinor, quasi dicas præfatorem, aut procul fa- torem, scilicet prædicatorem eorum quæ procul sunt vt placuit Isidoro. Alterum nomen, illudque anti- quius est רואה roeh, videns, contemplator. & quod idem fere sonat חוזה, chozeh prospector, præuisor, spectator. dicebantur autem Propheta videntes, aut præuidentes, quod oculis mentis viderent my- steria quæ cæteris abscondita erant. Quod Hie- ronymus obseruat. nam de Abraham testatur Chri- stus A. Exultauit vt videret diem meum: vidit & gau- sus est. & de Isaiæ Ecclesiastes B. Spiritu magno vidit vltima & consolatus est lugentes in Sion: vsque in sempiternum ostendit futura & abscondita antequam euen- rēt. Vtriusque nominis mentio est in libris Regum, Olim in Israel, sic loquebatur vnusquisque uadens consu- lere Deum: Venite & eamus ad Videntem. qui enim Propheta dicitur hodie, uocabatur olim Videns, eo loco legimus נביא, nabi, & רואה, roeh, eademque repetuntur libro quarto regum. Et testificatus est Dominus in Israel & in Iuda per manum omnium Prophetarum & Videntium. Libro autem Para- lipomenon tria simul reperiuntur nomina. Gesta inquit Dauid priora atque nouissima, scripta sunt in libro Samuelis Videntis, & in libro Nathan Prophe- ta, atque in volumine Gad videntis. Vbi primum poni- tur רואה, roeh, deinde נביא, nabi, postremo חוזה, cho- zeh, nam Samuelem appellat contemplatorem,

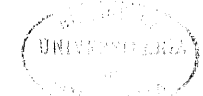
Propheta di- citur præfa- tor.

Propheta di- citur prædi- tor.

Isidorus. 7. etym. c. 8. Propheta di- citur videns.

Hieron. su- per Ose. 12. Amos. 1. & 7. atque in epistol. ad Paulinum. A Ioan. 8. y. 56. B Ecc. 49. y. 27. 1. Reg. 9. y. 9. 4. Reg. 17. y. 13. Lib. 1. Pa- ral. cap. 29. y. 29.

Hieron. in Com. Abdia Exod. 20.

HERVNT Phidiam nobilem illum statuarium, cum eleganter compingeret Minervam eam, quæ in summa Athenarum arce consistit, medio ipsius clypeo affixisse suum proprium vultum: cumque adeo industris, oculaque sua arte ipsi statuæ alligasse, vt si quis illum vellet abstrahere, necessario etiam dissolueret atque confunderet ipsius statuæ compositionem. Eandem igitur in mundo rationem fortitur Deus, ait Aristoteles ad Alexandrum. Cui Dionysius Areopagita libro de diuinis nominibus astipulatur dicens Deum esse centrum sphaeræ vniuersi, atque principium rerum, & finem. nos vero vtriusque verba permutantes, analogiamque retinentes sic asserimus. Christum esse centrum Ecclesiae, atque eandem, quam Deus in mundo, & in clypeo auctoris facies, rationem fortiri in rebus gestis Patriarcharum, Propbetarum oraculis, & totius Ecclesiae, quæ sapientiae simulacrum est, admiranda structura. De illa enim scriptum est sapientiae nomine; prouerbiorum octauo. *Dominus possedit me in initio viarum suarum antequam quicquam faceret à principio.* quid est possedit nisi condidit? id enim significat verbum, vel potius condendo sibi acquisiuit? nam diuinus statuarius viua sui vultus imagine, Ecclesiae impressa, ita ingeniose illam sibi deuinxit, vt qui opus intueatur, videat auctorem, & qui Christum tollat Ecclesiae, harmoniam confundat: Cuius compositio nil est aliud quam Christi possessio. Omnia enim quæ facta sunt, & quæ scripta sunt, in ipso constant, ipse est facies Patris, imago bonitatis, splendor gloriae, & figura substantiae eius, portans & coercens omnia verbo virtutis suae. Ipsum enim dedit Pater super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur, vt habet Paulus. *Crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministratio secundum operationem in mensuram vniuersiusque membri augmentum corporis facit in edificationem sui in charitate.* quasi dicat apertius. Christus est Ecclesiae caput, cor, anima, spiritus in quo viuimus, mouemur, & sumus. Idem Paulus habet ad Ephesios primo. *Proposuit in eo in dispensatione plenitudinis temporum instaurare omnia in Christo, quæ in caelis, & quæ in terra sunt in ipso.* Græce pro instaurare legimus ἀνακατασκευάζει ἀνακατασκευάζει, hoc est recapitulare; breuiter & summam complecti, quæ multis retro seculis sunt gesta siue in caelo, siue in terra. nam hoc sibi vult illa dicendi forma, in dispensatione plenitudinis temporum, hoc est, cum dispensata, & constituta ab eo, tempore essent completa, voluit scilicet omnia retroacta complecti & recapitulare, atque etiam instaurare. nam in Christo omnia gesta veteris sæculi quasi longiores numeri in summam breuiorem redacti repetuntur, redintegrantur, & cum breuitate consumantur. Nam si quid in veteribus Historijs vel laude vel memoria dignum est: si quid in lege memorabile: si quid in templo speciosum: si quid in sacrificijs Deo gratum: si quid in Regibus, Prophetis vel Patriarchis excellens: imo si quid inter cœlestes spiritus gloriosum & illustre, id totum multo excellentiore ratione & breuiore

Prou. 8. 22.

Heb. 1. 3.

Ad Ephes. 1. 22.

Ad Eph. 1.

Christus summa omnium legalium.

compendio habemus in Christo. Cantauerat hoc ipsum Isaias capite decimo. *Consummatio abbreviata inundabit iustitiam, consummationem enim & abbreviationem Dominus exercituum faciet in medio omnis terra.* hoc est, referet in pauca quæ olim multis digesta erant, atque simul abfoluet, & consummabit tot historias acephalas, tot promissiones dilatas, tantarum rerum initia, & elementa vix delineata; quæ omnia qui perfecit, inundabit orbem iustitia, & pietatis quasi diluuiio altero obruet. Neque aliud vult sibi Apostolus ad Romanos capite nono hunc locum Isaiæ citans, quam quod capite decimo sequenti scribit dicens. *Finis legis Christus, nam voci Græcæ τέλος, telos respondet Hebraea כלה, calah, consummatio perfectio, qua vsus est Isaias: videlicet Christus finis legis est, hoc est, consummatio, summa, scopus, ad quem lex ipsa destinatur, & dirigitur. nam videtur alluisse Apostolus ad nomen תורה, torah, lex, quod à verbo ירה, iarah, descendit, quod significat iaculari, transmittere, dirigere ad scopum atque etiam iacere pluuiam, pluere. Vnde nomen תורה, Thorah, est quasi pluuiam, quæ è caelo transmissa ad nos, terram nostri cordis infundit, & inebriat, vt habet Isaias: vel quasi sagitta, quæ cor hominis perforat, & traicit timore Dei. ad quam significationem aspiciens Paulus, Christum vocat finem legis, id est, scopum in quem ipsa dirigitur & destinatur. iuxta illud Lucæ. *Ea qua scripta sunt de me, finem habent.* id est peruenit ad scopum lex, me scilicet collimando obtinuit præstitutum sibi finem, & terminum. atque ita completa, terminata & consummata est, etiam vsque ad iora vnium & apices minimos. Hoc ipsum Sapiens repetit. *Propter ipsum confirmatus est itineris finis, & in sermone eius composita sunt omnia; multa dicemus & deficiemus in verbis. consummatio autem sermonum ipse est in omnibus.* Loquebatur autem de Christo Domino mundi Saluatore, nam paulo ante dixerat. *& plantauit illum Dominus Iesus.* Eum itaque vocat auctorem & finem omnium, propter quem confirmatus est finis itineris, hoc est, in quem omnia quæ facta sunt, temporum successu destinata felicem sortiuntur euentum, vt pote suo principio à quo manarunt reunita, nam in sermone eius, inquit, *composita sunt omnia, & vt semel omnia quæ dicenda erant vnico verbo perstringam, consummatio sermonum ipse est in omnibus.* id est, caput, summa, initium & finis sermonum, quos vel antiqui fecerunt Propbetæ, vel posteri eorum habebunt Apostoli & Euangelistæ, ipse est A & Ω, alpha & omega principium & finis. *Apocalypsi secundo.**

Christum itaque canebant oracula Propbetarum omnium: Christum repræsentabant visiones vniuersæ Vatium: Christum aspiciebat lex: Christum prædicebant & prospiciebant Prophetæ. ipse stat ab initio creature in signum papularum, ipse est desiderium collium æternorum: ipsum exquisierunt quotquot de futura nobis gratia prophetauerunt. ipse certissimus est sacræ scripturæ interpres & magister, ad quem quasi ad scopum destinare debet Theologus commentationes suas & actiones uniuersas, & ad eum quasi ad speculum æternæ veritatis, atque cum scripturas legit, versat, expedit, explanat respicere debet. Christum si tollas, scripturæ erunt infirma & egena elementa, infantum nuce; Iudæorum digna Theologia; sunt hirsuta castaneorum opercula sine medulla: sunt cadauer sine anima, sine corpore vmbra, sine persona imagines, promissiones vanæ, mandata intolerabilia, leges mortis, litteræ damnatio-

Isai. 10. 22.

Christus finis legis.

Isai. cap. 39. 6.

Lucæ. 22. 37.

Eccl. 43. 28.

Apoc. 1. 8.

1. Petr. c. 1.

nationis ministræ: chirographa, decreti interitus: denique præcepta non bona, in quibus non viuunt quicumque Christum auctorem vitæ, & gratiæ continententes, vel ignorantes scripturas versant.

QVOD ORACVLIS PROPHETICIS non subsit Historia. Sectio III.

Vcertum est Christum Dominum finem esse legis, & prophetarum, atque totius sacræ scripturæ caput, ita non est dubium non vna tantum ratione, sed diuersimode in oraculis, & visionibus prophetis contentum esse, atque inuestigandum fore. Etenim vt scribit Irenæus lib. *Irenæus lib. cont. her. 4. cap. 37.* Irenæus, non solo sermone prophetabāt propheetæ, sed & visione, & conuersatione, & actibus quos faciebant, &c. Subditq. reliquis autem filij Dei recaptulationis dispositiones, quasdam quidem per visiones videbant, quasdam per verbum annuntiabant, quasdam vero per operationem typice significabant. Eadē scribit August. libro contra Adimantum. Et de visionum quidem generibus agemus de inde. Nunc de varijs modis oraculorū disseramus. *Multifariam multisque modis olim Deus loquens Patribus in prophetis annuntiavit Filium suum.* Aliquando verbis simplicibus, & perspicuis illum promisit: aliquando figuratis, & obscurioribus: iam contextus sermonis Christum detegit: iam nisi transiitione facta ab historia ad prophetiam non inuenitur: interdum ex vi analogiæ cum personis, vel rebus significatis per verba: quandoque solus videtur, quandoque comitatus historiarum gestis: nonnunquam delitefcit sub figuris verborum: nonnunquam sub vmbrijs rerum gestarum. Sed expendamus singula.

Principio tanquam certum statuendum est in multis sacræ scripturæ locis, atque prophetarum oraculis Christum Dominum apertis, & perspicuis verbis esse prænuntiatum, quæ nulla ratione alteri personæ veteris testamenti possint conuenire. hoc est. non omnia oracula prophetarum esse referenda ad historiam, sed quamplurima esse mera vaticinia de Christo Domino. Hoc Theologiæ axioma olim negauit Theodorus Mopsuestiæ Antiochenus (vt constat ex Leontio monacho, qui eius errorum mentionem fecit, scripsit autem temporibus Iustiniani Imperatoris, atque ex concilio Constantinopolitano quinto) asserbatque propheetas omnes de personis veteris Testamenti, vel de rebus tunc temporis gestis, aut gerendis esse locutos historice, & secundum literam. Quoniam autem ea omnia, quæ tunc temporis agebantur, parua erant, & quasi vmbra respectu Christi, & Ecclesiae, verba autem grandiora, quam vt illis explerentur successibus; ideo ab Apostolis, & Euangelistis eiusmodi testimonia relata esse ad Christum secundum euentum, & similitudinem quandam: quoniam reuera in ipso Christo impleta sunt, & multo melius quam in rebus ipsis, vel personis de quibus dicebantur. Est assertio hæc prima facie plausibilis, sed subdola, & veneno plena, atque sibi ipsi contraria. Itaque psalmos omnes, tribus exceptis, quos de Christo exposiuit, referere ad Dauidem, Salomonem, Ezechiam, vel Zorobabelem. Prophetica oracula identidem, vt illud psalmi decimiquinti. *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem,* interpretabatur de populo Israel erepto de periculo. Il-

lud Ioëlis secundo. *Effundam de spiritu meo super Ios. 2. 28. omnem carnem:* de fauore, quo profecutus est Dominus exercitum Zorobabelis dimicantem contra Scythas. Illud Michæ quinto. *Et tu Bethleem Michæ. 5. Ephrata paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel.* ad Zorobabelem conuertebat. Illud Malach. tertio. *Ecce ego mitto Mala. 3. 1. Angelum meum. Et statim veniet ad templum suum dominator, de quodam ministro Dei, qui venit olim Templi cultum renouaturus. Illud Zachariæ nono. Zachar. 9. 9. Ecce rex tuus venit tibi, de Zorobabele Babylone reuertente.* Totum psalmum vigesimum primum de Dauide oppresso angustia quadam. Psalmum sexagesimum octauum eadem ratione de Dauide intellexit. Eiusmodi insania explanabat sacras scripturas Theodorus. Atque vtinam Iudaicus hic error ab Ecclesia damnatus, & cum auctore sepultus non reuixisset post tot sæcula, & nostra ætate patrones inuenisset, fuerunt enim alij qui illud Zachariæ Vaticinium, *Ecce Rex tuus.* de Alexandro Magno intellectum volebant. Illud Esaiæ. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me:* de Aaron. Illud capitis septimi eiusdem varis, *Ecce Virgo concipiet & pariet filium:* de vxore Achaz futura matre Ezechiae. Atque, vt vno verbo dicam, vniuersa quæ de Christo extant apertissima testimonia ad Aaronem, Dauidem, Ezechiam, Zorobabelem, vel alium quemuis è veteri testamento referebant secundum historiam. Deinde mystice, & spiritua-liter de Christo intelligenda profitebantur illo argumnto delusi, quod multo gloriosius esset Christo, & Ecclesiae, præsignari personis, & rebus quam prædici verbis.

Damnatus error Theodori Mopsuesti.

Psal. 15.

Irenæus lib. cont. her. 4. cap. 37.

August. lib. contra Adimantum. c. 28.

Variis modis loquens Patribus in prophetis annuntiavit Filium suum.

Aliquando loquuntur verbis manifestis.

Error Theodori Mopsuestiæ.

Fortè. 44. 109. & 71.

Psal. 15. 10.

ipſius, quod eſt Eccleſia, quæ in hoc mundo ſine deli-
cto eſſe non poteſt, intelligit pertinere: illa autem
de diuiſione veſtimentorum non ſpecialiter de ip-
ſo capite, ideſt Domino Deo noſtro Ieſu Chriſto
prædicta, & in ipſo credit eſſe completa, anathema
ſit. Et capite vigefimoquarto recitata expoſitione
illius verſus; *Foderunt manus meas, & pedes meos, di-
numerauerunt omnia oſſa mea.* Subiungit Pontifex
in ſupra ſcripto capite vigefimoquarto. Aſſerit
verba illa non de Chriſto eſſe prædicta, ſed Dauid
hæc de ſe dixiſſe propter tyrannidem Abſalonis,
qui regiam urbem, ſubſtantiamque peruaſerat, &
in terra omnia dinumerauerat patris: ſed Euan-
geſtiſtam hæc ex euentu ad Chriſti traxiſſe perſo-
nam. Qui igitur hæc ita ſapit, docet, credit, aut
prædicat, anathema ſit. Poſtremo notans inter-
pretationem verborum illorum: *Dederunt in eſcam
meam fel,* hoc quoque, inquit, de Dauid dicto, pro-
pter nimitiam eius triftitiam, & iracundiam, aiebat,
uſum fuiſſe Euangeſtiſtam ex euentu in Domino.
Qui hæc ita ſapit, docet, credit, aut prædicat, ana-
thema ſit.

REDARGVITVR IDEM ERROR
ex ſacris Scripturis & Patrum testimonijs.
Sectio IIII.

VND E M errorem vel ceſſan-
tibus Conciliorum decretis, ex
ſacra ſcripturæ testimonijs in
promptu eſt reſutare. *Scrutami-
ni ſcripturas* (dixit Chriſtus)
quia ille ſunt, quæ testimoniū
perhibent de me. Et iterum. *De me
enim ille* (Moſes) ſcripſit. & ruruſ. *neceſſe eſt imple-
ri omnia que ſcripta ſunt in lege Moſis, & Prophetis,
& palmis de me.* & alibi. *etenim ea, qua ſunt, de me
ſinem habent.* & alia id genus, quæ ſupra ſeſtione ſe-
cunda reſerebamus. Ex quibus eiufmodi inſtrui-
tur argumentatio. In lege, & Prophetis ſunt
multa de Chriſto ſcripta, ergo mens ſcripto-
rum dirigebatur ad Chriſtum, atque adeo ver-
ba illa ex ui ſua, atque ex intentione loquentis
continent, & ſignificant Chriſtum. Ergo ſecun-
dum literam Chriſtus continetur in ſcripturis ſan-
ctis: non igitur myſtice tantum ex analogia rerum,
vt ſomniauit ille, vel ſecundum euentum, vt deli-
rauit Theodorus, referenda ſunt ad Chriſtum, vel
relata fuiſſe ab Euangeſtiſtis credendum eſt, ſed ſe-
cundum literam, in ſenſu literali, ex mentis vo-
cum ſignificato. Alioqui ſi myſtice tantum, vel ex
euentu prophetica vaticinia referrentur ad Chri-
ſtum, non de Chriſto potius, quam de Paulo, aut
Hieronymo ſcripſiſſet Moſes, aut testimonia perhi-
biſſent propheta. nam cum membra Chriſti ope-
ra faciunt Patriarcharum operibus ſimilia, ex vi
analogiæ à Patribus illis repræſentantur, & de illis
myſtice, & ſecundum euentum vel accommodatio-
nem intelligimus quæ ſcripta ſunt in Patriarcha-
rum historijs. Pares ſunt ergo Sancti Chriſto, mem-
bra capiti, & nihilominus, ſinis legis eſt Paulus,
vel Iacobus, quam Chriſtus, hoc autem quis ferat?
Quod ſi hoc absurdum eſt, illud etiam, ex quo fit,
non eſt minus blaſphemum, Chriſtum myſtice tan-
tum, & ſecundum ſimilitudinem contineri in ſcri-
pturis, & per euentum eidem eſſe adaptatas ab
Apoſtoliſ, & Euangeſtiſtis.

Sed agamus rationibus D. Petri, quibus ipſe
conuincit Iudæos, noſtramque cauſam propugnat,
dicens: *Viri Iudæi, & qui habitatis Hieruſalem uni-*

Ioan. 5. v. 39.
Ibidem v. 47.
Luca 24. v. 44.
Luca 22. v. 37.
Sect. 2.

Senſus lite-
ralis ſcrip-
turæ ſape lo-
quitur de
Chriſto. D.

Actu. 2. v. 14.

*uerſi, hoc vobis notum ſit, & auribus percipite verba mea.
Non enim, ſicut vos exiſtimatis, hi ebrii ſunt, cum ſit
hora diei tertia: ſed hoc eſt, quod dictum eſt per prophe-
tam Iſai: Et erit in noviffimis diebus, dicit Dominus,
effundam de ſpiritu meo, &c. non dicit Petrus hoc mi-
raculum à Iſai prophetatum, ſed hoc eſt, quod di-
ctum eſt per Prophetam; quoniam intelligebat Apo-
ſtolus Iſaiem ea verba protuliſſe, vt ſignificaret Spi-
ritus ſancti communicationem in corda fidelium,
idque ex vi verborum. Et inferius verſu 25. Dauid
enim dicit in eum (vel de eo) *Prouidebam Dominum,
quoniam non derelinques animam meam in inferno.
quem pſalmum nullo modo poſſe conuenire Dau-
di argumento probat evidenti, quia Dauid mor-
tuum eſt, ſepultus, & in cinerem reſectus Hieroſoly-
mis, vt ex ſepulcro illius omnibus patere poteſt.
Vnde inſert, de Chriſto, non de ſe Dauidem ea ver-
ba protuliſſe. Atqui Iudæis loquebatur ſcriptu-
rarum gnaris, & legis zelantiſſimis, qui tamen ad
tria millia dederunt manus Petro, testimoniū pon-
dere victi. Denique arguit Petrus testimoniū pſal-
mum: *Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis,* quod
nullo pacto competere poſſe Dauidi cōuincit, quia
Dauid non aſcendit in cælum. Quare de Chriſto,
non de ſe prophetice loquutum intulit. Sed Iudæis
perſuaſus dicit Theodorus, de Salomone accipien-
dum pſalmum non de Dauide. Aduerſus quos mi-
litat illa quaſtio Domini. *Quomodo ergo Dauid in
ſpiritu loquens, vocat eum Chriſtum Dominum, di-
cens; Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis.*
quia non minus inſolubilis eſt quaſtio eiufmodi in-
terpretibus, quam Iudæis fuerat. nam illi reſpon-
dere non poterant, quia neſciebant Chriſtum, de
quo intelligebant prophetiam, Dei filium eſſe fu-
turum, ſimulque Dauidis: Iſti quia de Salomone
intelligunt, obmuteſcent. vt iam magis impie Chri-
ſtiani, quam Iudæi oracula, quæ de Chriſto ſunt,
detorquere audeant. Nam Iudæi pro explorato ha-
bebant pſalmum de Chriſto eſſe accipiendum, no-
ſtratibus nondum hoc eſt exploratum, quos Chri-
ſti adhuc quaſtione vrgere neceſſe eſt. Si de Salo-
mone editus eſt pſalmus, *quomodo Dauid vocat eum
Dominum, cum filius eius ſit?***

Sed neque Iudæi tantum, quibus cum loquebatur
Chriſtus, & Apoſtoli, ſic intelligebant ea ora-
cula, ſed etiam Chaldaus paraphraſtes Chriſti Ie-
ſu inſenſiſſimus hoſtis, quæ ſupra diximus testimo-
nia non de Salomone, Ezechia, vel Zorobabele,
ſed de ſuo Chriſto interpretatur, idque ex maiorum
conſtanti traditione, vt late probat Galatinus li-
bris contra Iudæos, & in eius paraphraſi videre eſt.
Damnarunt etiam Eccleſiæ Patres hoc interpre-
tandi genus, vt præteream doctrinam Apoſtolicam
in conſtit. Clementis libro quinto capite decimo-
nono, vbi oracula illa pſalmi quadrageſimiquarti.
Iſaiæ vndecimo. Zachariæ nono, & ſimilia, de Chri-
ſto domino interpretatur. Tertullianus de reſur-
rectione carnis in illud Iſaiæ, *Ecce virgo concipiet,*
Quæ, inquit, hic figura? quæ imagines? quæ æni-
mata? & libro, primo contra Iudæos, reſellit eos, qui
putabant vbiq; ſubefſe hiftoriam, libro etiam primo
contra Marcionem idem argumentum perſe-
quitur.

Hieronymus quinto libro commentariorum in
Hieremiam capite vigefimoquinto. pſalmi non om-
nes ſunt corporaliter intelligendi. & Danielis vn-
decimo, non omnia, quæ pſalmo ſetuageſimopri-
mo dicuntur, poſſunt Salomoni conuenire.

Ambroſius libro tertio de fide capite tertio, & in
Apologia Dauid poſteriori capite quarto ex pro-
feſſo

Verſu. 25.

Mat. 22. v. 43.

Galatinus
lib. 9. Iudæ.
& in Pa-
raph.
Tertullia-
nus.

Hieron.

Ambroſ.

feſſo demonſtrat pſalmum ſetuageſimumprimum A
non poſſe conuenire Salomoni.
Auguſti-
nus.

DE TRANSITV AB HISTORIA
ad prophetiam. Sectio V.

LIMINATO errore Iudai-
co, ſupereſt vt oſtendamus B
quomodo ea oracula, quæ de
Chriſto ſunt, connectantur hi-
ſtorijs rerum geſtarum, quæ in
ſcripturis referuntur. Neque
enim exiſtimandum eſt, totam

ſcripturam, vel totos pſalmos, prophetas, aut
capita prophetarum integra, in quibus ea oracula
continentur, de Chriſto eſſe accipienda. Sunt
enim in ſcripturis multa, quæ ad hiftoriam perti-
nent eius temporis; multa, quæ non niſi myſtice;
alia, quæ ne myſtice quidem Chriſto aptari poſ-
ſunt. Neque enim omnium ſcripturarum ſubie-
ctum, aut obiectum eſt Chriſtus Dominus, tamen
ſiſis ſit. itaque in multis locis agnoſcendus eſt
transitus ab hiftoria ad prophetiam, vel à prophe-
tia ad hiftoriam factus, qui quidem, vt in ſcripturis
frequens eſt, ita literalis ſenſus ſtudioſis ſolet eſſe
oſſendiculo. dum enim contextum, vt ſas eſt, te-
nere volunt, vel totum Vaticinium de rebus tunc
temporis geſtis impie interpretantur, vel vniuer-
ſa ad Chriſtum referunt pie quidem, ſed non ſe-
cundum ſcientiam. Nos germani ſenſus zelatores,
& contextus obſeruatorum præſenti capite duxi-
mus admonendos, morem eſſe ſacrae ſcripturae
præcidere interdum narrationis filium, & Chri-
ſtum attexere hiftoriae quam aptiſſime. Hæc eſt
enim illa veſtis Eccleſiæ commendata, ex filamen-
tis auri ophir fericis verſicoloribus intertexti, (vt
in Hebræo legimus) ſcilicet ſacra ſcriptura, qua nõ
ſecus atque Phrygia cyclade ſponſa Chriſti de-
coratur, dum inter varios geſtorum veterum colo-
res aurea œconomia Chriſti intextra ſegmenta irra-
diant. Transitum agnouere in ſacris ſcripturis ve-
teres Patres, Hieronymus Oſcæ primo & Iſaiæ de-
cimofexto, vbi ſic habet, *Omnis prophetia ænigma-
ribus inuoluitur, & præciſis ſententijs, dum de alio
loquitur, tranſit ad aliud, ne, ſi ordinem ſcriptura
conſeruet, non ſit Vaticinium, ſed narratio.*

Veſtis Eccle-
ſiæ verſico-
loris eſt ſa-
cra ſcriptu-
ra.

Pſal. 44.

Hierony-
mus.

Auctor ope-
ris imper-
ſecti. homi-
49.
in Matth.

Pſal. 71.

Pſal. 3.

Cyrius ſu-
per Mala-
ch. 3.
Tychonius.
2. Reg. 7. v.
13.

dem, inquit, iſta Salomoni, ſed excedit ſpeciem di-
cens, *Et dirigam domum eius uſque in æternum.* Tran-
ſitus eſt apud Iſaiam. *Hæc dicit Dominus Chriſto meo* Iſai. 45. v. 1.
*Cyro cuius apprehendi dexteram, vt ſubijciam ante fa-
ciem eius gentes.* Hæc vtrique communia ſunt, illi
ex parte, & hyperbolice, Chriſto Domino vere,
& literaliter, ſed mox deſerit Cyrum, & altius
aſſurgit de Chriſto, dicens; *Rorate cæli deſuper, & nu-
bes pluuant inſu, aperiat terra & germinet Saluator.*

At vero Theodorus Mompheſticiſ Antioche-
nus contextus ſcripturarum obſeruantiffimus irri-
debat hanc doctrinam, negabatque præteritionem
in ſacra ſcriptura reperiri ab hiftoria ad Chriſtum,
quod eſſet extremæ dementiae ſuſceptum fermo-
nem præcidere, & repente ad Chriſtum aſcendere,
& quidem hæretici delirium ſeſtione tertia conſu-
tauius; nunc rationi, qua nititur, dum tranſitum
negat, ſatisfaciendum eſt. Reſpondemus itaque,
non eſſe dementiae, vt ille putat, ab hiftoria præter-
gredi ad Chriſtum; ſed ſummæ ſapientia, licet tam
abditæ, vt inſipientia viſa ſit eius feciſ hominibus,
qui terrena tantum ſapiunt. Quod vel ethnicus
agnouit Philoſophus lumine naturæ illuſtratus.
ſcribit enim Plato in Phædro, *Quidam diuino be-
neficiũ ſunt inſani, vt Propheta, & Sibyllæ. & ite-
rum, pulcherrimæ arti, quæ prædicat futura, hæc no-
menclatura impoſita eſt. (Cum ſit omni ſapientia
ſapientior, & ſanior) quod non ſe gerat iuxta pru-
dentiam humanam, &c. Cur enim Vates, & Sibyl-
læ inſani æſtimabantur à vulgo, niſi quia ſuis vatici-
nijs multa interſerebant ſecundum ſpeciem qui-
dem inconſona, re autem vera maxime conſenta-
nea, & cum ijs, quæ narrare cœperant, mirifice co-
hærentia. Neque enim repente, aut temere ab hi-
ſtoria aſſurgebant ad prophetiam, ſed vt ſupra di-
ximus, occaſione carnalium gradatim ab humanis
ad diuina euehebatur. exempli gratia, pſalmus ſep-
tuageſimusprimus epigraphem gerit Salomonis, de
quo cantare incipit plaltes, dicens, *Deus Indicum
tuum Regi da, & inſtitiam tuam ſilio Regis, Indicare po-
pulum tuum in inſtitia, & pauperes tuos in Iudicio.* Quæ
quidem verba non excedunt meſuram humanæ
condicionis. Sed mox ſubiungit alia grandiora,
& cetera, de quibus dubites merito, conueniãt ne ex
parte Salomoni, an ſoli Chriſto. Quæ vero ſequun-
tur, in ſolum Chriſtum competunt: Salomoni au-
tem neque per hyperbolem, neque villo modo figu-
rato aptari valent, cuiuſmodi ſunt. *Permanebit cum
ſole, & ante lunam à generatione in generationem, &
quæ ſequuntur.**

Reſponde-
tur rationi
Theodori
Mopſii.

Pſal. 71.

DE ALLEGORJA VERBORVM.
Sectio VI.

INTERDVM loquitur Spiri-
tus ſanctus verbis proprie ſum-
ptis ex lingua more, interdum
figuratis. Inter figuras, & tro-
pos frequentior ſolet eſſe pro-
phetis metaphora, & allegoria,
vt pote elegantior, quæque ma-
iorem lucem, & auctoritatem conciliat orationi.
Talis illa eſt Iſaiæ. *Habitabit lupus cum agno, & par-
dus cum hædo accubabit.* Vbi Hieronymus: In mul-
tis ſcripturarum locis pleraque ponuntur, quæ non
poſſunt ſtare iuxta hiftoriam: intellige iuxta ſen-
ſum grammaticum, quem ſcilicet verba proprie
ſumpra faciunt, ſed iuxta rhetoricum. Sic enim li-
cet appellare, cum qui ex figurata rhetoricum lo-
cutione

Verba aliud
ſignificant
quam ſonãt.

Iſaiæ 11.
Hierony-
mus.

August. li. 3. de doctr. christ. c. 3. Origines homil. 2. in Genesim. Prouer. 26. Y. 9. Orig. lib. 4. Periarcb. cap. 2. Isai. 5. Y. 4. A 4.

cutione confurgit. Vnde Augustinus. Cauendum est ne figuratam locutionem ad literam accipias. & Origines. Non semper, inquit, consequentia historialis stare potest, vt in Prouerbis. *Spina nascuntur in manus ebriosi*, hoc est homo iracundus iurgia feminat. Idem quarto libro Periarchon capite secundo, eiusmodi sunt locutiones, in quibus Deo huiusmodi tribuitur affectus, ira, poenitentia, misericordia, &c. Solent etiam prophetæ producta metaphorica locutione allegoriam texere quæ continuata est metaphora, vt Isaiæ quinto. *Propterea dilatauit infernus animam suam.*

DE ALLEGORIA RERVM. Sectio VII.

Res ipsæ vel persone ali- quid aliud significant.

ST & alterum locutionis figuratæ genus multo sublimius in scripturis, quo res ipsæ vel persone transferuntur ad significandas alias res, seu personas ex vi similitudinis, vel analogiæ, in qua conueniunt, quæ allegoria rerum appellatur. estque ita sacræ scripturæ propria, vt in ceteris scriptoribus, aut linguis non reperiatur, quod sit re vera prophetia, & futurorum præsignatio. Scribit Augustinus duplicem esse allegoriam, alteram vocum, quæ communis est scripturæ cum poetis, & oratoribus, quæ nihil aliud est, quam perpetua metaphora, vt Iud. 9. *Terunt ligna, vt vngerent super se Regem, &c.* & quarto Regum decimoquarto. *Cardus libani mist ad cedrum, dicens, Da filio meo filiam tuam.* Et Isaiæ vndecimo. *Habitabit lupus cum agno.* Alteram esse rerum, quando scilicet persone in scriptura relate, vel res suo tempore gestæ, aut gerendæ notæ sunt, & figuræ aliarum rerum sacratorum. Eius fundamentum est illud Pauli, *quæ sunt per allegoriam dicta. hec enim sunt duo testamenta.* Vbi per Saram & Agar vxores Abraham, duos montes Sion, & Sinai, dicit significari, per Isaac & Ismael, duo testamenta. Paulum secuti Patres, sensum inueniunt mysticum in allegoria rerum inclusum, quem scilicet faciunt verba, non ex vi suæ, sed ex analogia rei significatæ per illa. Itaque vt sensus literalis est, quem verba faciunt sumpta proprie, vel figurate, ita sensus mysticus est, quem res ipsæ per voces significatæ representant ex vi similitudinis, & proportionis. nam sicut auctor est Augustinus. Sicut humana consuetudo verbis, ita diuina potentia factis loquitur. Et Hieronymus. Prophetæ in signū positi sunt futurorum. Gregorius etiam. Iusti viri non solum quod dicunt, prophetia est, sed etiam plerumque quod agunt. Eiusmodi fuisse Ionam respectu Christi mortui, & suscitati testatur ipse Dominus & serpentem æneum eiusdem signum extitisse declarat Nicodemo ipse Christus. Eius generis fuere manna, maris rubri transitus, petra, nubes, tabernaculum, sacrificia, quæ in figura nostrorum illis contigisse testatur Apostolus. Suntque eius generis quamplurima in sacris literis. nam quæcunque scripta sunt (vt ait Augustinus contra Faustum capite septimo) vel de ipso Christo dicta sunt, vel propter ipsum. Sed hic obseruandum est, eum non esse mysticum sensum, sed fictitium, qui non respondet historico. de qua re sic scribitur nomine Hieronymi. Ille enim vere spiritualis intellectus est, qui non verisimilibus coloribus pulchrum mendacium pingit, sed virtute rerum ipsam rem exprimit veritatis. Idem Hieronymus. Spiritualis

interpretatio sequi debet ordinem historiæ, quod plerique ignorantes lymphatico in scripturis vagantur errore. Idem alibi. Eisdem enim lineis & historia currit, & tropologia, sed illa humilior est, ista sublimior, Et Gregorius. Tunc allegoriæ fructus suauiter carpitur, cum prius post historiam in veritatis radice solidatur.

DE ALLEGORIA MISTA Verborum, & rerum. Sectio VIII.

ED QVAE adhuc diximus Theologis acceptissima sunt, quæ dicturi sumus à nonnullis in dubium vocantur. Videlicet in aliquot sacræ scripturæ locis duplicem esse allegoriam, vocum scilicet, & rerum, hoc est non solum ex vi analogiæ, & similitudinis rei ad rem, vel personæ ad personam Christum representatum esse, quod est mystice, & secundum allegoriam contineri; sed etiam vere, & secundum literam, ex meritis inquam orationis ab Spiritu sancto ordinatæ simul typum, & Christum significatum; alterum quidem ex proprietate vocis, alterum figurate; alterum ex prima impositione vocabuli, alterum ex translatione eiusdem ab Spiritu sancto factæ: alterum in sensu grammatico, alterum in sensu rhetorico, vtroque literali, sed illo historico, isto prophetico. exempli gratia, secundo Regum septimo. *Suscitabo semen tuum post te quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius, ipse edificabit domum nomini meo, & stabiliam domum eius usque in sempiternum, ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, &c.* quem locum de Salomone loquentem secundum historiam Paulus ad Hebræos primo de Christo intellexit conuincens Iudæos de Christi diuinitate, atque adeo demonstratiua vsus Theologia, non mystica, quæ Dionysio teste non arguit. Talis est ille alter Exodi. *Nec os illius confringetis, videlicet ex Agno paschali, atque Christo agno- dei in Cruce pendente, vt nobis exposuit Ioannes.* Atque ille etiam, quem D. Matthæus capite secundo ex Osæ vndecimo citat, *Ex Aegypto vocaui filium meum.* nam vtrobique Euangelistæ addiderunt: *vt impleretur quod dictum est, quæ verba (vt præclare obseruauit hic Lyranus, & Dionysius) arguunt in sensu literali accipiendum esse locum de Christo, & non solum in mystico. & merito, mysticus enim sensus cum non sit ex vi verborum prophetiæ intentus, non implet prophetiam, non enim impletur inane, nisi eo veniente, quod de erat; sensus vero mysticus non desideratur cum, non intendatur per verba. Quod si in Christo plena est scripturæ sententia Christum ergo desiderabat, Christumque significabat oratio, atque aspiciebat propheta loquens, alioqui si ex euentu rei non significatæ per voces, sed proportionem habentis cum vocum significatu, id est, in sensu mystico scriptura impletur, quotidie impleretur, cum frequentes sint adiones virtutum, quæ in sensu mystico, morali scilicet, representatæ sunt in Patrum antiquorum gestis Apostolo testante. *Omnia in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorum deuenerunt, id est, qui sumus finis, & terminus, propter quos erudiendos illa gerebantur in superioribus sæculis.* Immo vero nunquam scriptura impletur, cum sensum mysticorum in membris Christi nullus vnquam sit finis. Dicendum est igitur illa Euangelistarum*

Hier. super Ezech. 40.

Grego. hom. 4. in Euan.

Duplex allegoria.

2. Reg. 7.

Y. 12.

Heb. 1.

Exod. 12. Y. 46.

Ioan. 19. Y. 36.

Matth. 2. Y. 15.

Osæ 11. Y. 2.

Dioni. car. Dan. 8.

Christum continet scriptura in sensu literali non solum in mystico.

1. Cor. 10. Y. 11.

starum nota: vt impleretur scriptura, significari sensum literalem. Quod si sensus literalis est de Christo, ergo ex vi verborum ibi Christus continetur, & significatur, & non tantum ex proportione cum re per verba significata. Quod si ita est, necesse erit fateri duplicem allegoriam; vel si placet, metaphoram, & allegoriam, illam in voce, istam in re. vt verbi gratia non solū Agnus paschalis allegoria rei ordinetur ab Spiritu sancto ad representandum Christum, qui cum Agno habet similitudinem, sed etiam eodem Spiritu sic ordinante, verbum Agnus translatum sit ad significandum Dei Agnum pro nobis immolatum, cuius non essent crura frangenda. Atque huius sententiæ est Eusebius contendens eum locum Osæ. *Ex Aegypto vocaui filium meum*, de Christo intelligendum multo fatius, quam de populo ducto ex Aegypto. Quod si objicias. Vox translata non stat pro significato primario, sed pro ascitio, vt verbi gratia, cum Christus dixit de Herode: *Dicite vulpi illi, nomen vulpis non stabat pro bestiola, sed pro Rege.* Hoc ita esse in familiari sermone, Verum in vrano, & scito, quem ingeniosi adolentes secum habent, contingere non raro, vt in eadem oratione vox translata & suam significationem retineat, & alteram asciscat: Vtramque scilicet ex intentione loquentis cum elegantissima, & suauissima allusione, atque duplici allegoria. Si igitur ingenij humana acrimonia potest vna voce duo comprehendere significata, atque vtunque simul conceptum semel exprimere, quid ni Spiritus sanctus hoc faciat? præsertim cum soleat frequentissime vti allegoria verborum non solum in nominibus appellatiuis, sed etiam in proprijs, vt apud Ezechielem. *Et seruus meus Dauid in medio cornu.* & Isaiam. *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro.* Vbi traducit nomina Dauid, & Cyri ad Christum significandum. Vt ut etiam allegoria rei, quæ multo est remotior ab humana loquendi consuetudine. Cur non etiam (quod homines solent) vsurpabit allegoriam vtramque, verbisque prægnantibus amplectetur signum & signatum, typum & veritatem?

Euseb. de monf. Euan gel. li. 9. de mon. 4.

Lucæ 13. Y. 32.

Ezechi. 34. Y. 24.

Isa. 44. Y. 1.

RESPONDET OBJECTIONIBVS. Sectio IX.

V E RV M aduersus prædicta opponet nobis lector. Eiusmodi dicendi genere committi æqui uocationem, cum vnica voce comprehendantur significationes diuersæ. Nullo modo committi æqui uocationem, sed exerceri analogiam, qua nil est vel in Hebraica lingua, vel inter sacros scriptores frequentius, (vt Deo bene iuuante dicemus fusc in libris de analogia sacræ scripturæ) nil suauius, nil humano ingenio, quod ordine, ratione, & harmonia delectatur, accommodatius. Esset quidem æqui uocatio si plura significata essent diuersa, & inter se dissidentia. à quo more loquendi non minus quam à mendacio (est enim mendacium in re commissum) scriptura sacra, & quique cordatus scriptor abhorret. Quapropter numquam mihi potui persuadere in eodem sacræ scripturæ loco multos esse literales sensus non sibi subordinatos. Quod si aliquando multi proferuntur ab eius tractatoribus, hoc non ex vno cum meritis, sed ex nostra ignoracione profectum esse existimo: qui dum germanum, & vnicum nescimus, in varios, & diuersos abducimur. At vero

analogia plura subordinata simillima, & omnino sibi respondentia nectit, atque eiusmodi significata hoc duplicis allegoriæ genus vnica voce representant.

Dices, Veteres Patres eiusmodi testimonia exponere videntur mystice, & spiritualiter de Christo. nam Hieronymus cum locum Marthæ tractans ita habet, Superest vt illud dicamus, quod ea, quæ typice præcedunt in alijs, iuxta veritatem, & adimpletionem referantur ad Christum. & Chrysofomus. Quædam de alijs dicuntur, & in alijs implentur, sicut Osæ verba prædicta, quæ de populo quidem Israel dicta sunt, sed in Christo impleta, ijs duabus Hieronymi & Chrysofomi auctoritatibus conuicti sunt quidam Auctores de sacris alioqui scripturis optime meriti, vt asserent eum locum Osæ. *Ex Aegypto vocaui filium meum*, atque cetera illi similia ab Euangelistis adduci in sensu allegorico. Cumque alias fuerint gloriæ Christi zelantissimi, atque eo nomine in neotericos sæpius inuehantur, eosque quasi iudaizantes accersant, quod multa prophetarum testimonia suo iudicio aperitissime de Christo loquentia non explanauerint de Christo: eundem locum enarrantes succēssent Osiandro, quod voluerit illum de Christo ad literam ab Euangelista esse intellectum. Et quidem Osiander reprehensione dignus est, non quod oraculum de Christo ad literam intellexerit (nam ea sententia nobis per placet, vt sana, & verisimillima.) Sed quod assererit id testimonium ab omnibus Patribus allegorice intellectum esse, idque perperam, cum eius iudicio historia sit. nam præterquam quod non est dicendus eiusmodi sensus historicus sed literalis propheticus, cum sub alio historico delitescat, deceptus est existimans veteres nomine sensus spiritualis, & allegorici semper significasse eum qui literali opponitur: vel nomine historiæ intellexisse sensum literalem. Etenim sæpe istum secundum sensum literalem, qui ex allegoria vtraque nascitur, spirituale appellat, quod contineatur sub historico priori. neque enim ita stricte accipiunt sensum mysticum, vel spirituale, atque Theologi solent, pro eo scilicet sensu tantum, qui literali opponitur: sed largius pro omni intelligentia, quæ sub altera delitescit, etiam si ex vi vocis significetur. Immo ipsum sensum literalem vnicum, ex vi vocis figuratæ significatum, appellare solent altiorum, spiritualemque intelligentiam, atque opponunt illum historiæ, per historiam accipientes sensum literæ, aut grammaticum, vt videre est in eorum scriptis. exempli gratia scribit Hieronymus in illud Isaiæ. *Habitabit lupus cum agno.* in multis scripturarum locis pleraque ponuntur, quæ non possunt stare iuxta historiam. & Isaiæ vigesimo nono, videant Iudæi, & amici simplicis historiæ, qui fructus non querunt in arbore, sed folium tantum, vnamque verborum, quæ cito arefcit, & deperit, quomodo in aduentu Domini Libanus mons Phœnicis versus est in Carmelum. Idem scribit Origenes. Non semper, inquit, consequentia historialis stare potest, vt Prouerbiorum vigesimo sexto. *Spina nascuntur in manus ebriosi, id est, homo iracundus iurgia feminat.* En Hieronymus & Origines historiam vocant sensum, quem nos grammaticum vocamus; atque spirituale, & fructuosum eum, qui ex figurata locutione nascitur, quemque supra appellauimus rhetoricum. non quod iste literalis non sit: est enim literalis reuera, & solus intentus ab Spiritu sancto in prædictis locis, sed quia sub grammatico delitescit, & eum superat, vt fructus arborum

Hieronymus super Osæ. 11.

Chrysof. ho mil. 3. in Matth.

Osæ. 11.

Isa. 11. Y. 6.

Isa. 29.

Origen. ho mil. 2. in Genesim. Prouer. 26.

arboris folia. Veruntamen aliquando apertius A loquuntur Patres. nam Basilus in Proverbia eum sensum figuratum vocat parabolicum. Ergo in prædictis locis ab Euangelistis allatis agnouerunt sancti Ecclesie Patres Christum, & secundum analogiam cum rebus, & ex meritis verborum significatum, hoc est, in secundo sensu literali prophetico; quem, quod historiam excederet, & sub illa delitelceret, spiritualement appellarunt, vel mysticum, non quod literalis non esset. Neque aliud sibi voluit Chrysostomus supra in oppositum allatus, verum enim est ea verba, *Ex Aegypto vocauit filium meum*, typice dicta de Israel, atque in Christo veraciter impleta. quod si in illo vere impleta sunt, ergo de eodem etiam dicta fuerunt, tamen non primo, sed secundo; non ex vi vocis proprie sumptæ, sed figuratè, vt diximus. Hieronymi autem testimonium nobis potius fauet, quam illis, nam aperte profitetur Christum verba Prophetæ verificasse, & impleuisse, atque adeo intellexit Hieronymus illis significatum fuisse Christum, tamen non primario, & proprie, quod conuenit typo, sed secundo, & translatis, vt supra ostendimus.

Signa duplicis allegorie.

Superest vt dicamus quibus signis a nobis dignoscatur hoc dicendi genus duplici ex allegoria contextum. & quidem primum, & certissimum est illud, quod supra memorauimus: quando scilicet locus veteris Testamenti in nouo citatur cum illa additione: *Vt impleatur, quod dictum est*. indicant enim eiusmodi verba Christum, vel Ecclesiam in prophetia contineri non solum ex vi analogiæ, id est mystice, sed etiam ex vi vocum significari, hoc est, ad litteram, vt iam ostendimus. Secundum signum, & nota sensus litteralis est communis sanctorum Patrum expositio, quorum iudicium Ecclesia semper venerata est, & secuta in sacrarum literarum expositione. ij sunt enim seniores, quorum consilij acquiescere fas est. Tertium est ipse contextus, & continua series non orationis solum, vel periodi vnus, sed totius concionis, vel capitis, vel totius interdum. Varietate hunc enim qui animaduertit primo in vniuersum, dein de singillarum per capita, & periodos, facile deprehendet, quid sibi velint Spiritus sancti verba, & in quem scopum dirigantur; an in res gestas secundum historiam, an in finem legis, & prophetarum secundum veritatem, an in vtrunque secundum analogiam.

DE LOCUTIONE HYPERBOLICA. Sectio X.

DIXIMVS capitibus præcedentibus Prophetas loqui solitos allegoria verborum, atque allegoria rerum, & quandoque duplici; quarum prima contineret sensum literalem rhetoricum, altera mysticum, postrema duplicem literalem; alterum scilicet grammaticum historicum, alterum propheticum rhetoricum. Sed sciendum est, non solum ex vi prædicti tropi duplicem induci sensum literalem, sed etiam ex hyperbolica, & superlata locutione, quæ in sacris literis vsu venire solet non raro. Est autem discrimen inter prædicta locutionis genera, & præsens, quia in metaphora, vel allegoria verba non stant pro significato proprio, sed pro translatis; in allegoria mixta stant pro vtroque, in hyperbolico vero quodam modo pro primo, & plene pro secundo. exem-

pli gratia psalmo octogesimo octauo scriptum est, *Psal. 74. Disposui testamentum electis meis: iuravi David seruo meo usque in æternum preparabo (stabiliam) semen tuum, & edificabo in generationem, & generationem sedem tuam. & iterum, Et ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terra. in æternum seruabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi. & ponam in seculum seculi semen eius, & thronum eius sicut dies cæli, &c. Si autem dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint, &c. nisi abo in uirga iniquitates eorum, & in uerberibus peccata eorum. misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocbo in ueritate mea. &c. Semel iuravi in sancto meo, si David mentiar, semen eius in æternum manebit, & thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum, & testis in celo fidelis, &c.* Quæ quidem promissiones quodam modo, hoc est, hyperbolice exponi possent de Davidis throno, & regno temporali, quod multis sæculis perstitit, vsque ad aduentum Christi scilicet, (vt prophetauerat Iacob.) *Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec ueniat, qui mittendus est: re autem vera intelligendæ sunt non tantum impletæ, sed etiam prædictæ de regno Davidis spirituali, hoc est, de regno Christi, qui constitutus est rex ab æterno Patre super Sion montem sanctum eius, vt prædicaret præceptum eius (nam rex sum ego, Ioan. 18. 7. ait ipse, & in hoc ueni in mundum, ut testimonium perhibeam ueritati.) quemadmodum & Angelus testatus est, Dabit illi Dominus Deus sedem David patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.*

Huc referri potest illud testimonium Amos, *In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit, & reedificabo aperturas murorum eius.* quod tamen D. Iacobus de Ecclesia interpretatus est in sensu literali germano, nil refert in parabolico intelligi de Templo Zorobabelis, in quo quadantenus, & ex parte verificata videtur prophetia. Itaque asserimus non quidem omnia oracula, quæ de Christo sunt, vt delirauit Theodorus, sed aliquot interpretari posse historice secundum hyperboliam, re autem vera, & in sensu literali esse accipienda de Christo, & non tantum ex accommodatione, & secundum euentum, vt Hæreticus somniauit.

DE VARIIS MODIS visionum prophetiarum. Sectio XI.

SATIS iam egimus de oraculis, quæ verbo enunciantur à sacris Vatis. Nunc par est, vt de visionibus, quæ imaginibus rerum sacrarum constant, disseramus: sic enim vtrique nomini prophetæ scilicet prædicentium, atque præuidentium satisfaciemus. Sane quidem Visiones propheticae varijs modis fieri solent. Aliquando enim intelligibiles veritates reuelantur per formas sensibiles externis sensibus representata. Vt cum in monte Moriah monstratus est Abraham Christus crucifixus in ariete hærente cornibus inter vepres, ipsomet testante: *Abraham pater noster exultauit, ut videret diem meum, vidit, & gauisus est.* Vel cum in rubo ardente Moyses agnouit populi Israelitici afflictionem, & libertatem futuram. Aliquando reuelantur supernaturales veritates per formas imaginarias in Vatis phantasia ordinatas, vel denuo formatas. Vt cum Isaias vidit Dominum sedentem super folium excelsum, atque id genus

Intelligibilis veritas per formas sensibiles.

Ioan. 8. 7. 56

Exod. 2. Per formas imaginarias.

Isa. 6.

genus visionis, vel dormientibus euenire solet, vel vigilantibus raptis in ecstasim. Aliquando autem nuda veritas supernaturalis sine ministerio imaginum per solas intellectuales formas obijcitur intellectui, vt cum Isaiæ reuelatum est arcaum de Verbi incarnatione, quod capite septimo protulit, *Eccc Virgo concipiet.* Vel cum Davidi facta est illa insignis de regno Christi reuelatio, quam psalmo centesimo nono decantat, *Dixit Dominus Domino meo, &c. aut illa de nuptijs eiusdem Verbi, quam psalmo quadagesimo quarto cecinit.* Verum hoc tertium genus prophetiæ ad oracula potius pertinet, quam ad visiones, neque proprie dicitur visio, cum sine imaginibus sensatis percipiatur, sed potius illustratio intellectus, aut reuelatio debet appellari. Excellet itaque sphaeram visionum.

Visiones rursus, quæ externis percipiuntur sensibus, non ita proprie dicuntur propheticae, teste Augustino, & D. Thoma, quia prophetia inuoluit seculum obscuritatem, vt nomina etiam ipsa præuidentis, & prospicientis, de quibus sectione prima egimus, significat. Cum ergo externæ representationes claro intuitu videantur, degenerant à ratione prophetiæ, ergo secundum genus, in quo visiones representantur phantasiæ, proprie pertinet ad prophetiam: si tamen illas lumine supernaturali intelligat Vates, alioqui neque prophetiæ erunt. Scribit enim D. Augustinus, minus est propheta, qui rerum signatarum solo spiritu videt imagines, & magis est propheta, qui solo earum intellectu est præditus; sed maxime propheta, qui vtroque præcellit.

Visiones igitur imaginariæ, quæ proprie dicuntur propheticae, triplices sunt, quædam enim earum continent imagines personarum, vel rerum verarum, quæ scilicet fuerunt, vel sunt, vel futurae sunt. qualis est illa Zachariæ. *Et ostendit mihi Dominus Iesum sacerdotem magnum.* Vel altera eiusdem. *Eccc candelabrum aureum rotum, &c.* nam & sacerdos Iesus supererat, & candelabrum in templo fuerat olim. Quædam continent imagines rerum, quæ non sunt, sed esse possunt, neque repugnat fore, aut fuisse vnquam. qualis erat visio Nabuchodonosoris, in qua ostensa est sibi arbor procera, & frondosa, &c. vel statua ex quadruplici metallo coalita, quam eundem per quietem vidisse narrat Daniel. nam eiusmodi arborem, vel statuam non repugnat esse quales ostense sunt. tamen si reuera non extiterint.

Quædam denique visiones continent imagines rerum quæ nec sunt, neque esse possunt. Talis fuit visio Danielis septimo capite recitata, quæ representauit eidem quatuor bestiarum monstra, qualia non tulit Africa, neque feret natura rerum. Eiusmodi portentorum imagines visuntur etiam in Apocalypsi Ioannis, quæ diuinitus sunt formatæ in phantasia contemplantis, vt essent aliarum rerum secretiorum hieroglyphica.

Dan. 7.

Aliquando sine imaginibus.

Isa. 7.

Psal. 109. 7. 11.

Psal. 44.

Visiones sensu percipitur non dicuntur proprie propheticae.

Aug. lib. 12. super Gen. ad literam. c. 9.

Visiones propheticae triplices.

Zachar. 3. 20. Idem cap. 4. 7.

Dan. 4.

Dan. 2.

QVO PACTO SIT ERVENDVS sensus visionum, Sectio XII.

DIFFICILIVS est visionum prophetiarum mentem assequi, quam oraculorum. etenim oracula intelliguntur perceptis orationis verbis; visiones non item. Sunt enim quasi scripturae Aegyptiacæ sacris characteribus exaratae, quarum literas agnoscere, & ordinare æque difficile est, atque significationem symbolicam tenere. Duplex itaque studium adhibendum est visionibus propheticis, alterum, vt ex verbis narrantis ideam elicias, quam ipse Vates habebat in phantasia; alterum, vt imaginis semel effectæ significationem assequaris. & in alijs quidem visionibus, quæ disertis verbis narrantur, difficilior est secundum præstare, vt in Apocalypsi experimur: in alijs vero quæ concisiori sermone proponuntur, primum est æque laboriosum, vt in capitis primi Ezechielis spectro animaduertimus. Verum in omnibus vtrunque necessarium est, & secundum sine primo nulla ratio perficitur. quemadmodum enim quando verbis loquuntur prophetæ, necesse est verborum tenere significationem, vt horum mentem percipias. & quando rebus loquuntur, oportet rerum proprietatem naturam, atque adiacentia omnia diligenter considerare, vt diximus. quoniam ad earum similitudinem, & analogiam exigenda est allegoria veritas: ita quando visionibus prophetat oportet principio expressam ideam formare imaginum, quas verbis describunt, atque deinde ex eius comparatione veritatem prophetiæ inuestigare. quomodo enim paragogum exprimas sine archetypo: qui poteris Alexandri faciem, quam nunquam vidisti depingere, nisi ex historia eius vultus lineamenta edoctus, vmbra personæ mente conceperis, antequam ideam conceptæ simulacrum referas in tabellam? Eadem prorsus ratio impossibile est sensum visionum consequi aut explanare, nisi prius recte teneas imaginum, quæ in visione offeruntur, naturam, habitus, gestus, circumstantiasque ceteras, quibus omnibus quasi linguis loquuntur muta alioqui spectra. *Intelligentia enim opus est in visione,* ait Daniel. Neque frustra dictum est Ezechielis ab Angelo mensore templi. *Vide oculis tuis, & auribus tuis audi, & pone cor tuum ad omnia, quæ ego ostendam tibi, &c.* non satis enim putauit auribus audire verba, nisi oculis etiam res ipsas videret, atque interiore consideraret obtutu, nimirum quia rerum ostensarum figurae, quantitates, colores, ordines, proportiones verba erant, quæ nisi attenderet, atque mente tractaret, nulla ratione consequi posset, aut templi ideam, aut significationem. Sed de hac re fusius agemus in commentario ad caput quadagesimum quartum.

Sect. 7.

Visionum sensus sine imaginibus impossibile est consequi.

Dan. 10. 7. 1.

Ezech. 40.

10
COMMENTARIUS
IN EZECHIELIS
PROPHETIAM.

PROOEMIUM.

IS utique prælibatis pro oraculorum, & visionum prophetarum intelligentia, par est, ut à thesi descendentes ad hypothefim, hoc est, a prophetis ad Ezechielem, expendamus, an utroque nomine, videtur, & prophetæ, decorandus sit, & quanta fuerit prophetiæ eius dignitas. Et primæ quidem quæstioni facile respondemus, utroque cognomento Vatis, & Videntis fuisse dignissimum, utpote cui & oracula prophetica, & visiones excellentes sint diuinitus communicata. Nam oraculum edidit capite decimo septimo de Christi regno inferendo Iudaico sceptro, illis verbis; *Sumam ego de medulla cædri, &c.* De vocatione gentium aliud, capite vigesimo octavo. *Quando congregauero domum Israel, &c.* De regno Christi pastoricio, capite trigesimo quarto. *Et suscitabo super eos pastorem, &c.* De regeneratione per baptismum, capite trigesimo sexto. *Effundam super vos aquam mundam, &c.* De resurrectione mortuorum, capite trigesimo septimo. *Ecce ego aperiam tumulos vestros.* Ibidem de vtriusque populivisione sub Christo capite: *Faciám eos in lignum, & erunt unum in manu eius, &c.*

Dignitas prophetiæ Ezechielis.

Ezech. 17. v. 12.

Ezech. 28. v. 25.

Ezech. 34. v. 23.

Ezech. 36. v. 25.

Ezech. 37. v. 12.

Ibid. v. 19.

De visionib. Ezechielis.

Primæ & vltima Ezechielis visiones imaginariæ fuerunt.

ma imaginatione comprehensæ sunt, earum vero significata lumine intellecta supernaturali, ut proprijs locis monstrabimus. Itaque ex hac parte maxime propheta dicendus est Ezechiel secundum Augustini sententiam, quam Commentarij superioris sectione decima prima citauimus, nimirum eum esse minus prophetam, qui rerum signatarum solo spiritu videt imagines, magisque prophetam, qui solo earum intellectu est præditus, sed maxime prophetam, qui utroque præcellit. Verum enim vero, tamen si maxima sit vaticinij huius dignitas, multo maior est difficultas. nam in dignitatis gradu pares habet alios prophetas Ezechiel, in obcuritate nullum reperias illi similem. Vnde est illa Hebræorum veterum traditio, duas esse in sacra scriptura leges; alteram scriptam de rerum conditione, alteram secreto Moyse traditam de diuinitatis specie, illam appellatam Berescith, istam Mercabah; illam contineri in Genesi, istam vero in Ezechielis curru, illam vulgatam esse omnibus, hanc solis sapientibus detectam. Ex hac traditione manauit illud, quod Hieronymus recitat, Hebræorum mandatum, ne quis huius voluminis exordium, & finem, sicut neque Canticum canticorum, neque initium Geneseos, legere permitatur antequam ætatem sacerdotalem, id est, trigessimum annum impleuerit: ut scilicet ad perfectam scientiam, & vaticinium omnium difficillimum, plenum humanæ naturæ spatium accedat. Verum nostra non interest, libri huius difficultatem, & obcuritatem ipso in limine exaggerare, cum eam experti sint, atque testati cum veteres omnes, tum recentiores, qui Ezechielem vel interpretari, vel legere sunt aggressi. Illud potius nostri muneris esse putamus, rerum difficultatem, quæ merito visa est multis formidabilis, superare, si valebimus: atque obcuritatem literæ pro nostri ingenij tenuitate elucidare, quo Ezechiel propheta deinceps cum suauitate legatur, & cum voluptate intelligatur. quapropter initio primi capituli explanationem, deinde longiorem de prima Ezechielis visione commentarium subiiciemus.

Lib. 12. super Gen. ad lit. cap. 9.

Difficultas prophetiæ Ezechielis.

Hieron. pro emi. lib. 1. Commen. in Ezech.

11
EZECHIELIS
PROPHETAE
CAPVT PRIMVM.

ARGVMENTVM.

Ostenditur Vati Gloria Dei vecta curru Cherubim.

I factum est in trigesimo anno, in quarto, in quinta mensis, cum essem in medio captiuorum iuxta fluium Chobar, aperti sunt cali, & vidi visiones Dei.

II In quinta mensis, ipse est annus quintus transmigrationis regis Ioachin.

III Factum est verbum Domini ad Ezechielem filium Buzi sacerdotem in terra Chaldaeorum, secus flumen Chobar: & facta est super eum ibi manus Domini.

IIII Et vidi, & ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone: & nubes magna, & ignis inuoluens, & splendor in circuitu eius: & de medio eius quasi species electri, id est de medio ignis.

V Et in medio eius similitudo quattuor animalium: & hic aspectus eorum, similitudo hominis in eis.

VI Quattuor facies vni, & quattuor penne vni.

VII Pedes eorum pedes recti, & planta pedis eorum quasi planta pedis vituli, & scintille quasi aspectus aris candentis.

VIII Et manus hominis sub pennis eorum in quattuor partibus: & facies, & pennas per quattuor partes habebant.

IX Iunctæque erant penne eorum alterius ad alterum. non reuertebantur cum incederent: sed unumquodque ante faciem suam gradiebatur.

X Similitudo autem vultus eorum: facies hominis, & facies leonis a dextris ipsorum quattuor: facies autem bouis, a sinistris ipsorum quattuor, & facies aquila desuper ipsorum quattuor.

XI Facies eorum, & penne eorum extente desuper: duæ penne singulorum iungebantur, & duæ tegebant corpora eorum.

XII Et unumquodque eorum coram facie sua ambulabat: vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur, nec reuertebantur cum ambularent.

XIII Et similitudo animalium, aspectus eorum quasi carbonum ignis ardentium, & quasi aspectus lampadarum. Hæc erat visio discurrens in medio animalium, splendor ignis, & de igne fulgur egrediens.

XIV Et animalia ibant, & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis.

XV Cumque aspicerem animalia, apparuit rota vna super terram iuxta animalia, habens quattuor facies.

XVI Et aspectus rotarum, & opus earum, quasi visio maris: & vna similitudo ipsarum quattuor: & aspectus earum & opera, quasi sit rota in medio rote.

XVII Per quattuor partes earum euntes ibant: & non reuertebantur cum ambularent.

XVIII Statura quoque erat rotis, & altitudo, & horribilis aspectus: & totum corpus oculis plenum in circuitu ipsarum quattuor.

XIX Cumque ambularent animalia, ambulabant pariter & rota iuxta ea: & cum eleuarentur animalia de terra, eleuabantur simul & rota.

XX Quocumque ibat spiritus, illuc eunte spiritu, & rota pariter eleuabantur, sequentes eum. Spiritus enim vite erat in rotis.

XXI Cum euntibus ibant, & cum stantibus stabant: & cum eleuatis a terra, pariter eleuabantur & rota, sequentes ea: quia spiritus vite erat in rotis.

XXII Et similitudo super capita animalium firmamenti, quasi aspectus crystalli horribilis, & extenti super capita eorum desuper.

XXIII Sub firmamento autem penne eorum recte alterius ad alterum: unumquodque duabus alis velabat corpus suum, & alterum similiter velabatur.

XXIV Et audiebam sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum, quasi sonum sublimis Dei: cum ambularent quasi sonus erat multitudinis viri sonus castrorum. cumque starent, demittebantur penne eorum.

- XXV Nam cum fieret vox super firmamentum, quod A erat super caput eorum, stabant, & submittebant alas suas.
- XXVI Et super firmamentum, quod erat imminens ca-
piti eorum, quasi aspectus lapidis sapphiri simili-
tudo rbroni: & super similitudinem rbroni simili-
tudo quasi aspectus hominis desuper.
- Et vidi quasi speciem electri, velut aspectum
ignis, intrinsecus eius per circuitum: a lumbis
eius & desuper, & a lumbis eius usque deor-
sum, vidi quasi speciem ignis splendentis in cir-
cuitu:
V elut aspectum arcus cum fuerit in nube in die
pluuiæ. hic erat aspectus splendoris per gyrum.
- XXVII
XXVIII

Ob maiorem huius difficillimi capituli intelligentiam, eiusdem explanationi, & commentario de prima visione, præmittimus sequentem visionis eiusdem figuram, quæ oculis subijciet Cherubinorum, Rotarum & Currus, necnon Sedentis in throno veram imaginem: quam qui mente conceperit, facilem sibi aditum ad sequentia patefaciet.

EXPLA-

HAEC EST VI.

HAEC EST VISIO SIMILITVDINIS GLORIAE DEI QVAM VIDIT EZECHIEL IN CVRRV CHERVBIM

17

E X P L A N A T I O

EIVSDEM CAPITIS PRIMI.

De coniun-
ctione (&)
preposita hi
storice docto-
rum senten-
tiæ.
Iosue 1.
1. Mach. 1.
1. Ionæ. 1.
Tren. 1.

Lucæ. 2. 15.

Gregor. hic.
Aug. super
Psal. 4.

Orige. homi.
19. in libr.
Num.

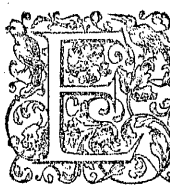
Euthymius.
sup. Io. 7.

Oecumenius
Rom. 2.

Isychius Le-
uit. 1.

Confutatur
opinio eorū
qui putant
trigesimum
quæ sit an-
num conu-
nerasse Pro-
phetam.
Hier. hic.

Secunda opi-
nio de trige-
simo anno
Iubilei rej-
citur.

Et factum est. Exordium fre-
quens scriptoribus sacris, à quo
auspicari consueverunt histo-
rias, & prophetias, vt videre
est Iosue primo. Et factum est
post mortem Moysis. primo Ma-
chabæorum. Et factum est post
quam percussit Alexander Philippi Macedo &c. Ionæ
primo. Et factum est verbum Domini. Trenorum
primo. Et factum est postquam in captiuitatem reda-
ctus est Israel &c. Valet autem ea dicendi ratio
idem quod accidit, contigit, fuit (quomodo ver-
tere solent Septuaginta Interpretes) vel, Deo ita
disponente, euenit, ita res se habet. Eiusmodi est
illa phras. Videmus hoc verbum quod factum est,
id est, rem quæ gesta est, factum quod contigit.
Et placet D. Gregorio vt coniunctio (&) nectat
verba exteriora prophetæ cum visione interiore.
Quæ sententia Augustini fuit in psalmo quarto, sic
enim habet. Iunctura coniunctionis, cum senten-
tia non præcesserit, cui sequens annectatur, mira-
biliter fortasse insinuat prolationem veritatis in
voce cum ea visione, quæ sit in corde, esse coniun-
ctam. Verum ibidem Augustinus testatur familia-
re esse scripturis coniunctionem (&) superfluere, vt
hoc loco Ezechielis credi posset. Quod notaue-
rat etiam Origenes. Vernaculum scilicet esse lin-
guæ Hebraicæ (&) coniunctione frequenter vti,
vt interdum abundet ex linguæ proprietate.
Idemque Euthymius repetit. coniunctio (&) in He-
braico idiomate frequenter abundat. Idem quo-
que notauit Oecumenius Roma: secundo. Quæ
si aduertisset Isychius, non laborasset tantum no-
dum in scirpo quærens. Neque enim nouum est
scriptores librum ordiri à coniunctione, cum Exo-
dus, Leuiticus, Numeri, Iosue, Iudicum, Ruth, &
omnes libri Regum, ab eadem auspicentur.
In trigesimo anno. Existimant plerique veteres
atque ex eorum mente Hieronymus in proemio
Ezechielis, annum trigesimum ætatis ipsius Pro-
phetæ fuisse: quorum sententiam ipsemet Hiero-
nymus rejicit in Commentario, & merito: quon-
iam nusquam apud sacros scriptores talis mos
fuit, ab ortu suo, vaticinij tempora computare:
Deinde quia notæ istæ locorum, & temporum ab
historicis adhibentur, quasi testes veritatis rei ge-
stæ, quam se narrare profitentur. Quare oportet
esse insignes, omnibusque perspectas, quo fi-
dem faciant historiæ. at vero natalis dies prophe-
tæ, neque celebris erat, neque notus. quare pa-
rum, aut nihil ad veritatem historiæ confirman-
dam poterat adiuuare. Sed demus, natalem Pro-
phetæ diem fuisse notissimum, certe explicari de-
buisset, hac ratione. In tricesimo anno vitæ meæ,
& quantumvis vel notus esset, vel celebris, non
debit in computatione annorum ab eo capta sub-
audiri per antonomasiam, qua vsus est in hoc exor-
dio. Etenim antonomasiam simili locus non est,
nisi cum initium annalium tam est insigne & vul-
gatum, vt sine nomine, & caractere appositum,
ab omnibus intelligatur.
Alijs visum est hunc esse annum trigesimum à Iu-
bileo præcedenti. Ceterum iure hæc opinio à Hie-
ronymo & Theodoro rejicitur, quoniam nõ con-

currit annus quintus Ioachin cum trigesimo Iubi-
læi, vt ex nostra Chronologia licet animaduocere.
Chaldæus Paraphrastes, sic versus interpreta-
tus est. Et factum est in fine trigesimi anni, post-
quam inuenisset Helcias sacerdos magnus librum
legis in diebus Iosæ, quibus verbis calculi huius
caput, facit annum decimum octauum regni Iosæ:
nam eo anno inuentus est liber legis. Chaldæum
secutus est Hieronymus, Theodoretus, & alij poste-
rioribus sæculis, qui omnes volunt Vatem tempus
vaticinij sui numerasse ab eo facto tam insigni, vel
miraculo tam celebri, qualis fuit inuentio libri
præter spem omnem, responsum Oldæ prophetidis
tam seuerum, Regis etiam & populi foedus cum
Deo renouatum, atque, si placet, Phasæ illud ce-
lebrissimum eodem anno decimo octauo Iosæ fa-
ctum, non solum à Iudæis, sed etiam à reliquijs
cæterarum Tribuum, quæ auitam Idololatriam
abiurantes se se cum Dei populo coniunxerant.
Cæterum hæc sententia multis argumentis im-
pugnari potest, quorum hoc sit primum. Vel hæc
æra, seu caput computationis annalium, vulgare
erat, scriptoribusque omnibus eius ætatis commu-
ne, vel Ezechielis proprium. Si vulgare erat,
quomodo Ieremias eo non est vsus? semper enim
meminit annorum regni Ioachin, vel Sedechiæ,
nusquam inuenti libri, neque Phasæ Iosæ: immo
ipse Ezechiel capite vigesimo nono numerat an-
num decimum, capite autem trigesimo primo nu-
merat annum undecimum, capite vero trigesimo
secundo annum numerat duodecimum, quorum
annorum exordium constat esse non decimum
octauum Iosæ, sed initium regni Sedechiæ. Non
erat igitur vulgaris, & communis illa computan-
di ratio, cum neque à Ieremia Ezechielis coæto
vsurpata sit, neque ab ipso Ezechiele fuerit sem-
per retenta. Sed neque dicendum est id exordium
annalium à Vate ex speciali ratione vsurpatum
fuisse: quoniam scilicet in eo anno decimo octauo
Iosæ declarata est sententia captiuitatis, quam
ipse iam patiebatur. Etenim oportuisset Vatem
apponere notam capitis, à quo numerabat, si
intelligi volebat, cum sciret non esse vulgare, ne-
que præcepto, aut consuetudine inductum. Præ-
terea si propter sententiam declaratam, ab eo an-
no computauit Propheta, cur non potius nume-
rauit à quarto anno Ioachin filij Iosæ, in quo
Ieremias propheta aperte, & distincte Dei nomi-
ne intimauit eisdem Iudæis vrbs, & Templi exci-
dium, auctorem cladis nomine proprio compel-
lans, scilicet Nabuchodonosor, atque tempus capti-
uitatis impendentis decernens, scilicet septua-
ginta annos? quæ omnia constant ex eius capite
vigesimo quinto. Cum igitur non conueniat præ-
dicta æra cum Vatis caractere, necesse est alium
inuestigare qui quadret.
Asserimus itaque, primo eum caractere, vel
caput computationis non pertinere ad Rempubli-
cam Israelitarum: quod duplici argumento no-
bis persuademus. primo quia vsu receptum vide-
mus ab omnibus historicis sacris, & profanis, cum
res gestas notat varijs caracteribus, eiusmodi cha-
racteres ad diuersas pertinere Respublicas, dyna-
stias, vel regna, vt videre est tum alibi, tum
apud

Tertia opi-
nio triges-
imum annū
ab inuentio-
ne libri legis
A. Reg. 23

Hierony.
Theodoret.

Confutatur
tertia opinio

Ierem. 25.
Propria sen-
tentia pri-
ma propo-
sita, non per-
tinet huius
trigesimi an-
ni exordium
ad rempub.
Israel.
A. Reg. 25
A. Ierem. 25.
& 52.
A. Dan. 1.

B

Luc. 3. v. 1. apud Lucam. Anno decimoquinto Tiberij Caesaris, A procurante Pontio Pilato Iudaeam, Tetrarcha autem Galilee Herode, & Lyfania Abilina tetrarcha. & alibi sepe. Cum ergo duplici ara insigne sit Vaticinium Ezechielis, earumque altera ad Iudaeorum Rempublicam pertineat, scilicet *annus quintus transmigrationsis Iochin*, necesse est alteram, id est, annum trigesimum, ad Chaldaeorum Rempublicam esse referendam, secundo: idem confirmo, Transmigratio Iochin fuit in tota Syria, & fortasse in Asia vniuersa celebris, & tamen in illa notanda, non est vsus antonomasia vates, quinimmo explicuit illam dicens, Ipse est annus quintus transmigrationsis regis Iochin. Cum ergo in altera ara nullum addiderit caput, sed potius per antonomasiam illud reticuerit, signum est ali-

Proposito secunda caput huius computationis fuit ab exordio Monarchiae Nabuchodonosor.

Ptolem. con. lib. magna.

Ioseph. li. 1. cont. Appi.

Ioseph. li. 1. contra Appia. lib. 10. ant. cap. 12. Ptolem.

tempus duxit, cum ait. *In trigesimo anno*. Subaudi imperij Nabul Affaris, sed haec in Chronologia differuntur fufus. Fauet huic sententiae, Prophe- tam apud Babylonios haec scripsisse, atque adeo Chaldaeorum se consuetudini accommodasse: quemadmodum postea fecerunt Daniel cap. 2. 7. 8. 9. & 10. Aggaeus etiam, & Zacharias, atque Eldras. Denique Nehemias, qui omnes, vt pote subditi Babylonij, vel Persis, eorum regum annalibus sua instrumenta communiunt, dicentes. *Anno secundo Darij. Anno primo Cyri. Anno septimo, vel vicesimo Artaxerxis &c.*

In quarto. Videlicet mense; quemadmodum expresserunt Septuaginta: solent enim Hebraei per intellectionem subaudienda reticere vocabula haec, mensis, annus, dies. Hieronymus hoc loco scribit quartum mensis respondere nostro Ianuario, sensuque videtur eum mensis esse quartum anni Georgici, seu politici, qui ab Octobri ordiebatur, non vero sacri, qui ab Aprili nostro incipit ex praeccepto Domini. *Hic mensis (Nissam) vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni*. Hieronymus secuti sunt iuniores alij, qui pro mense quarto interpretantur Thebeth, qui respondet nostro Ianuario. Verum nos contra sentimus, mensis quartum Ezechielis esse, Thamuz, qui respondetstro Iulio. Cuius rei gratia nomina mensium Hebraeorum hic recensere visum est, sunt autem qui sequenti tabella continentur.

Prophetae alij computat ab annis regum exteriorum.

Dan. capiti. bus 2. 3. 8. 9. & 10. Aggaeus. Zaccarias. Eldras.

Nehemias. Prophetat Ezechiel mensis Thamuz, qui respondet lunationi nostri Iulij.

Hieron. hic. Exod. 12. v. 2.

TABVLA CONTINENS ORDINEM nominaque mensium Hebraeorum nostris respondentium.

Primus.	Nissan.	Aprilis.
Secundus.	Iiar.	Maius.
Tertius.	Suan.	Iunius.
Quartus.	Thamuz.	Iulius.
Quintus.	Ab.	Augustus.
Sextus.	Elul.	September.
Septimus.	Tizri.	October.
Octauus.	Marchesuan.	November.
Nonus.	Chislev.	December.
Decimus.	Thebeth.	Ianuarius.
Vndecimus.	Sabath.	Februarius.
Duodecimus.	Adar.	Martius.

HAEC est dispositio anni sacri, qua vtuntur Prophetae, & Scriptores sacri, vt patet apud Zachariam. *In die vicesimoquarto, undecimi mensis Sabath.* & alibi. *In quarta mensis noni, qui est Casleu.* & apud Esther. *In mense decimo, qui vocatur Thebeth.* & alibi. *Mense primo, cuius uocabulum est Nissan.* & iterum. *Erat tempus tertij mensis, qui appellatur Suan.* & tandem. *Decimaquarta die duodecimi mensis Adar.* Eadem serie computant, & interpretantur computationes sacrae scripturae Hebraei expositores, vt patet in eorum Commentarijs, & Chronologia Hebraeorum. Idem etiam sensit Hieronymus. nam decimum mensis interpretatur Thebeth, Latinis Ianuarius. Idemque capite trigesimo tertio sequenti significat. Hoc autem capite non ex sua mente locutus est Hieronymus, sed secundum Orientalium, & vulgi computationem, quartum mensis responderet Ianuario nostro dixit; quod fecit indulgens nimium allegoriae, quam tractabat de baptismo Christi celebrato in mense Ianuario, alioqui nouerat, & nobis tradiderat Magister Hieronymus numerum mensium exordiri a mense Nissan apud sacros Scriptores. Mensis itaque quartus Ezechielis est Thamuz.

Zachar. 1. & 7. Ester 2. et 3. & 8. atque 14.

Hier. super Ezech. 29. & 33. Mens Hieronymi sententia nostrae congruit.

muuz, qui respondet nostro Iulio, & ex parte Iunio. A In quarto. Rogabis. Quorsum ab ordine mensis Hebraeorum sumunt appellationes, quandoquidem propria habent nomina, quibus discernantur, scilicet Nissam, Thamuz &c? Respondeo ea nomina Chaldaica esse, vt omnes fatentur, & ipsorum ethymologia clamat. Quare non nisi post captiuitatem Babylonicam a sacris Scripturis usurpata noscuntur. Sed vrget, nam in libris Regum dicitur. *In mense Zio, ipse est mensis secundus.* & iterum. *In mense Bul, ipse est mensis octauus.* & alibi. *In mense ehanina, ipse est mensis septimus.* Quinimmo tempore Mosi erat nomen mensis primi Abib, ait enim. *Hodie egredimini in mense nouarum frugum.* & alibi. *Tempore mensis nouarum.* Vtrobique habetur Hebraice Abib. Respondeo, probabile esse menses omnes proprijs nominibus olim appellatos, quae tamen non expressere sacri historici, nihilominus nomina sortitos ab ordine, vt expleretur Domini iussio. *Hic mensis vobis principium mensium primus erit in mensibus anni.* neque enim ille primus dici posset, nisi sequens appellaretur secundus, subsequens, tertius, &c. Et fortasse celebriores menses proprijs nominibus gaudebant, ceteri non item. Vt apud Romanos videmus factitatum, de quorum nominibus Ouidius. *Tertius a senibus, iuuenum de nomine quartus.* Quae sequitur, numero turba notata fuit.

Scilicet tertius dicitur est Maius a maioribus, quos vocat senes, quartus Iunius a iunioribus, reliqui numeris distinguuntur, nempe Quintilis, Sextilis, September, October &c.

Quid significet in medio. Cum essent in medio captiuorum. Id est, versarer inter captiuos. Tale est illud. *Anathema in medio tui.* atque illud. *Tolietur arictem de medio gregis.* neque enim locum medium praecise notat haec phrasis, sed unum inter multa, vel ex multis. Itaque Vates se proficitur captiuum cum reliquis captiuis versantem. Theodoretus. Pius cum impijs erat, cum iniustus iustus. Tanta enim Domini benignitas est, vt peccatorum causa suos famulos supplicij, & calamitatis afficiat. Origenes. Cum scelerum suorum causa essent Babylonem adducti, nisi iusti quoque fuissent cum illis admitti, nullum fuisset reliquum peccatoribus remedium. Fuit igitur hoc ineffabilis Dei bonitatis. non enim prorsus peccatores deserit, sed eos per sanctos suos inuist, de quibus dictum est. *Vos estis lux mundi, & sal terrae, &c.* Eadem prouidentia effectum est, vt principes viros, qui in diebus Iochim translari sunt Babylonem, comitaretur Daniel; atque cum reliquiis Iudaeorum, qui manus Nabuchodonosoris effugerant, remaneret Ieremias. vt scilicet exules sua praesentia solarentur, & doctrina sua continerent in officio. Qui autem fuerint isti captiui, & quo tempore abducti, versu secundo tractatur.

Iuxta flumini Chobar. Hieronymus videtur legisse Chobad בבר, non Chobar בבר, quia interpretatur, graec. Verum in septuaginta בבר legimus, & in Hebraicis, atque latinis codicibus vniuersis per בר, r, in fine scribitur, בבר Chobar: significatque copiosum, abundantem, nimirum ab aquarum abundantia nomine accepto. quamuis aliter scripserit Plinius. Sunt qui afferant Euphratem Chobaris praefecti opera diductum vbi cum diximus findi, ne praecipiti cursu Babyloniā infestaret. Ab Assyrijs vero vniuersis appellatur Almarcar, quod significat regium flumen. Haec Plinius. Vbi corrigendum est nomen Almarcar, & legendum Nehar malcha est nomen Almarcar, & legendum Nehar malcha מלחא נהר quod est regium flumen interprete ipso Plinio, qui si sub nomine regij fluminis intellexit,

Dan. 1. v. 6

Ierem. 34.

Plin. lib. 6. nat. h. c. 26

vt vero simile est, fluium Chobar, non iam ab aquarum copia, sed ab ipso praefecto Chobarē nomen sensit accepisse. Eundem fluium appellat Chaborras Ptolomaeus dicens, Fluij vero per regionem fluunt ex dictis montibus prouentes, cum alij, tum qui Chaborras appellatur. Eiusdem meminit etiam Strabo, qui eum alio nomine vocat Abborram: atque Ammianus Marcellinus.

Qui quidem non bene fecerunt distinguentes regium flumē a Chaborra. nam idem videtur flumen seu rametum Euphratis, dictum quidem Chobar, aut Chobarras a praefecto: Fluius vero regius ab ipso rege Babylonis, cuius iussu diductum fuit.

Ergo secus fluium Chobar assignatum est domicilium Iudaeis non procul ab Vrbe Babylonis. nam propterea ipsorum nomine canit Psaltes. *super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus.* Ve rum tamen separatim erat ipsorum domicilium a ciuium habitatione. etenim, vt notauit Polychronius, indigenae non admiscebantur Hebraeis, immo eorum etiam, quippe mancipiorum, consuetudinem auerfabantur. Fortasse in iunctum est illis, vt regios hortos ad fluminis ripas confitos excolerent: vel vt muros, & ceteras vrbis munitiones exstruerent, quas memorat Berofus, apud Iosephum a Nabuchodonosore factas ex manubijs exciliae Ieru salem. Non secus accidit Israelitis, quos collocauit Salmanassar in Hala, & Habor fluijs Gozan in ciuitatibus Medorum, atque Danieli, qui ad Tygrin fluium visionem accepit.

Apertis sunt caeli. Aërium hoc firmamentum circa terrae globum expansum vocat sacra scriptura, caelum, Graeci aethera appellant. Aethera vero discindi, vel discedere caelum apud Poetas hyperbolice, est fulgurare, Vergilius:

Vnde haec tam clara repente Tempestas? video medium discedere caelum Palantesque polo stellas.

Siluius Italicus. Ruptoque polo micat igneus asher. & Statius. Necnon abrupta tremiscent Fulgura, & attritus subita face rumpitur asher.

Nec dissimili tropo vtitur Ioannes. *Ece ostium aperit in caelo.* & Matthaeus. *Caeli aperti sunt super eum.* & idē Ioannes. *Stella de caelo ceciderunt super terram.* & calum recessit sicut liber inuolutus. Caelum comparat membranae discissae, cuius vtraque medietas recedit, & conuoluitur. quale est illud Isaiae. *Tabescet omnis militia caelorum, & complicabuntur sicut liber caeli.* hoc est, coruscationum vi discindi videbitur caelum, & non secus atque ruptum volumen pergamenae cartae in aduersas partes reuolui. Idemque valet, cadere stellas, atque tabescere caelorum militiam, nimirum quod in Psalmo dicitur. *Illuxerunt cornua siones tuae orbi terrae.* namque fulgetra vulgaribus ho-

minibus videntur quasi stellae de caelo euulsa in terram ruentes. Qua quidem locutione significat Vates Dei ad terram descendentis vim, impetum, & potentiam, quippe cuius quadrigae stridentis non solum caelorum patentes portae exitum aperuerint liberum, sed caelum ipsum disruptum cesserit. Hoc ipsum eadem cum exornatione significauit Diuus Petrus. *Adueniet autem dies Domini ut fur, in quo caeli magno impetu transient, elementa vero calore soluentur.* Hoc est, praetimore feuerissimi Iudicis caeli contremiscent, & quasi fulmine racti scinduntur medijs, atque huc, illuc diffugientes veluti euanescent. nam hyperbolica locutio est, cuius sensus grammaticus fortasse frustra inue-

statur. Sensus itaque praesentis versus simplicissimus

Ptolem. lib. 5. c. 18. Strabo. li. 16 in 4. Tabula Asiae. Ammianus

Psal. 136.

Polychr. in caelura.

Ioseph. li. 1. cont. Appi.

4. Reg. 18. Dan. 10.

Quomodo aperiantur caeli.

Verg. 9. Aeneid.

Siluius Ital. li. 1.

Statius.

Apocal. 4. v. 1.

Matth. 3. v. 16.

Apocal. 6. v. 13.

Isaia. 34. v. 4.

Psal. 76. v. 19.

2. Petr. 2. v. 10.

An imaginaria, vel corporea fuerit Ezechielis visio.

De acceptione, huius vocis, Dei. A Psal. 79. v. 11. B Psal. 35. v. 7. C Ionaz. 3. v. 3. Quare iuxta fluitans videant prophetia. Apolly.

Theodor.

4 Reg. 3. v. 15.

II

De transmigratione Babylonis.

4 Reg. 23. 2 Paral. 36 Dan. 1.

4 Reg. 24. 2 Paral. 36 Jerem. 22.

4 Reg. 24. 2 Paral. 36 Ezech. 40. v. 1.

mus est. Vate spectante totum aërem crebris fulguribus irradiatum fuisse, sed media sui parte tam splendenti luce completum, vt cælum discissum videretur. Illud non est vsquequaque exploratum, an imaginaria tantum visione, an etiam corporeis oculis intuitus sit Vates que narrat. Neque enim repugnat corporalem visionem fieri: neque vero est necesse, cum in phantastica omnia verificentur.

Et vidi visiones Dei. Quidquid præstans est, & excellens, efferunt Hebræi per patriam casum nominis Dei, loco superlatiui, quo ipsi carent. Vnde A Cedri Dei, sunt proceræ; B montes Dei, excelsi; C Nive Ciuitas Dei, magna, vt hebraice habetur: id est, amplissima, frequentissima. Sic ergo visiones Dei, erunt admirandæ, magnificæ, & vere diuinæ. Sed quid est, quod fecus aquas fluminis Ezechiel, atque Daniel vident visiones? An quia Spiritus sanctus, qui prophetas erudiebat, comparatur aquæ, vt sensu Apollynaris? An quia omnium hominum salus in hac visione promittebatur? nam aquæ multæ populi multi sunt: vel fidelium per aquam regeneratio, vt sentit Theodoretus? An quia suauis murmure præterlabentis aquæ, quasi musica Elisei, animus Prophetæ permulcebatur, atque supernæ visitationi idoneus redditur? An forte quoniam ad fluminis oram pernoctabat Ezechiel in oratione Dei, loci videlicet amœnitate, & silentio inuitatus? Etenim hæc visio, non nisi noctu oranti ostenta videtur: neque enim fulgura interdiu apparere satis possunt, neque noctu fecus flumen otia batur sacerdos Dei, sed pro contriubilibus orat.

In quinta mensis. Scilicet die, fidelis historicus non tantum anni, & mensis, sed etiam diei meminit, in qua ad propheticum munus assumptus est.

Ipsæ est annus quintus transmigrationis regis Ioa-chim. Reges Iuda filij Iosæ quinque captiui ducti sunt a barbaris, semel in Aegyptum, quater Babylonem, quinque igitur fuerunt commigrationes, vel captiuitates Regum Iuda. In Aegyptiaca captus est Ioa-chaz filius Iosæ tertio mense regni sui, in cuius locum successit a Pharaone, qui patrem Iosam superauerat, Eliacim, vel Ioachim. Ex Babylonicis autem in prima abductus est iste Ioachim tertio anno regni sui a Nabuchodonosore rege Babyloniæ. Sed deinde restitutus est in regnum sub vestigialis fœdere. Soluit tributum tribus annis, post rebellauit. Quare bello appetitus a Babylonio, & captus anno vndecimo regni, proiectus est bestijs. Principes autem regni, atque robur exercitus in Babyloniæ migrarunt: de Iuda quidem tria millia, vt Hebræi tradunt: de reliquis Tribus septem millia. Tertia contigit post tres menses; nanque Babyloniæ accepto nuncio quod res nouas moliretur Ioa-chim filius Ioachim occisi, quem patris loco substituerat in regnum, Hierosolymam obsedit. Iuuenis autem timens sibi a Babylonio, sponte se dedit illi cum matre, & proceribus aulæ egressus ad castra, Hunc comitatus est Ezechiel, & cum ipso Babyloniæ migravit, vt ipse aperte profiteretur, in vigesimo quinto anno transmigrationis nostræ, abducti sunt autem simul ad decem millia Iudæorum, vt pater loco citato, creatus est a Babylonio rex Mathanias patruus Ioa-chim, quem vocauit Sedechiam, nomine scilicet nouo in signum dominatus imposito. Hic fœdere & iurclurando, quo astrictus fuerat, rupto, tributa negavit Babylonio in Aegyptij ope confi-

sus. Sed ille anno octauo Sedechiæ Hierosolymam obsedit, nec multo post Aegypto subeunti, vt suppetias ferret fœderato regi Hierusalem, occurrit, Pharaonemque fugauit. Rursus secunda obsidione cingit Vrbe anno nono Sedechiæ, atque vndecimo disruptam obtinet & inflammat, abductis multis millibus captiuorum, vt locis citatis, & alijs Jeremiæ late narratur. Ex his captiuitatibus aut transmigrationibus, postrema dici solet desolatio, quod in ea diruta est Vrbs, & Templum cum regia solo æquata. Penultima antonomasticus appellatur transmigratione à D. Mattheo. Post transmigrationem Babyloniæ teconias genuit Salathiel. Huius meminit in præsentis vates noster, illamque computationis suæ facit caput, quippe quæ per se celebris fuerat, & ad ipsum magnopere pertinebat.

Factum est verbum Domini ad Ezechielem. Diximus in Commentario Sagogico verbum pro visione vsurpari in sacris literis, & visionem pro verbo, quia scilicet perinde est ostendere rem, communicata luce qua intelligatur, atque verbum facere. Item perinde est reuelationem intellectui communicare, atque rem, de qua agitur, demonstrare phantasiæ: qua ratione verbum sibi factum esse scribit propheta, visionem sibi communicatam intelligens: vel potius vt ait Polycronius, vt significet non visiones tantum contineri in libro, sed etiam probationes, ac demonstrationes prophetiæ, quas non sua efficit auctoritate, sed iussu diuino. Chaldaus. factum est verbum prophetiæ à facie Domini.

Filius Buzi Sacerdotem. Personam ait Polycronius, à parentum appellatione, & sacerdotio describit, & commendat.

Et facta est super eum ibi manus Domini. Chaldaus. & resedit super eum ibi spiritus prophetiæ à facie Domini. Theodoretus. Diuini Spiritus efficaciam ita vocauit. Et merito, quoniam manus symbolum est vis & energiæ, quia scilicet manu solemus vires exercere, & manus Domini erit virtus præpotens, & spiritus efficacissimus. Fieri autem manus Domini super aliquem est ostendisse in illo Deum suam potentiam, vel puniendo, vt in Actis Apostolorum. Ecce manus Domini super te, & eris cæcus: vel communicando illi energiam, seu Spiritum diuinum, quo indutus admiranda, & vere diuina vel loquatur, vel faciat. vt ibi Manus Domini facta fuerat super Eliam, accinctusque lumbis currebat ante Achab, & ibi. In Iuda vero facta est manus Domini, vt daret eis cor vnum, vt facerent iuxta præceptum Regis. id est, admiranda Dei virtus enituit in eorum cordibus permouendis, atque iterum. Cumque caneret psaltes facta est super ipsam manus Domini, & ait. Idem Ezechiel accidisse videbimus tertio capite, & trigesimo tertio, & in duobus prioribus locis, manus Domini est impulsus diuinus ad operandum: in reliquis vero ad loquendum Dei nomine arcana cælestia. Quomodo in præsentis vsurpatur.

Et vidi, & ecce ventus turbini veniebat ab Aquilone. Septuaginta, ventus auferens aut extollens. Aquila apud Hieronymum, ventus turbini. Symmachus, & Theodotion. flatus ac spiritus tempestatis, Theodoretus ex Symmacho, impetu flans, Ventus itaque vehemens erat, & concitatus, qui Dei indignationem repræsentabat, quod nobis detexit Ieremias. Ecce turbo dominice indignationis egreditur, & tempestas erumpens, vel turbo se se intorquens, & Isaias.

Ierem. 34. & 52.

Matth. 1.

III Commendatur prophetia hæc.

Polycronius in catena.

Chaldaus.

Quid significet manus domini.

Act. 13. v. 11.

3. Reg. 18. v. 46. 2. Paral. 30. v. 12.

4. Reg. 3. v. 15.

IV De variis acceptionibus ventus & turbini.

Ierem. 23. v. 19. Isai. 30. v. 27.

Ecce

Ecce nomen Domini uenit de longinquo, ardens furor eius & grauis ad portandum: vultus eius ardore intolerabili: labia eius repleta sunt indignatione: fremitus & lingua eius quasi ignis deuorans, spiritus eius uelut torrens inundans. Idemque reperies in eodem propheta. Spiritus à facie mea egredietur, flatus ego faciam. hoc est quod dixit Ieremias. effudit quasi ignem indignationem suam.

Ab Aquilone. Non indignationem solum, sed etiam diuinæ seueritatis certissima signa ostendit turbo à plaga Aquilonari profectus, in qua scilicet iacebat Babyloni Hierosolymorum æmula, & diuinæ iustitiæ vindex, quasi vis venti ab Aquilone significet Babyloniæ impetum, vt sentit Theodoretus, hoc enim portendebat olla succensa, quam vidit Ieremias, cuius facies à facie Aquilonis, nimirum quod ab Aquilone panderetur omne malum super omnes habitantes terram. vt ipse Deus interpretatus est. Porro ex ea olla feruenti flatus iste indignationis excitatus est. ex illa scilicet feruenti bili in Dei pectore recocta bulliuit iste furor. Cadit autem bene vt ab Aquilone Dei furor efferuescat, quoniam ea plaga læua mundi regio est, vt Auster dextra, anterior vero facies oriens, occidens posterior. In Theologia autem Chaldaeorum læua manus, est ea in Deo vis, vnde dura & castigantia succedunt: dextera vero, diuinæ opis & fauoris symbolum. Quare cum Dominus ad legem ferendam descendit, ab Austro visus est venire, vt Habacuc decantat. Deus ab Austro ueniet. de Theman uenit, & sanctus de monte Pharan. vterque enim mons Australis erat respectu Hierusalem, atque castrorum Israel. Sicut ergo tunc ab Austro promittebat Israelitis præsidium, sic modo ab Aquilone eisdem minatur excidium.

Ierem. 1. v. 13. Ibid. v. 14.

Quid dextra quid læua manus significant.

Habac. 3. v. 3.

Qualis nubes fuerit.

Sophon. 1. v. 15.

Hieron. Theodor.

Theodor. Polychr.

Scholias.

Apocal. 4. v. 3. Numer. 11. v. 7.

V

vtiusque in Hebræo certum est.

Similitudo quatuor animalium. Hieronymus. Similitudo, non natura, quattuorque animalium, quæ postea dicuntur quadriformia. Theodoretus. Quis autem poterit reuelationem aperte declarare, cum ipse Propheta in eius enarratione defatigatus fuerit? Non enim simpliciter quattuor se animalia conspexisse dixit, nec item similitudinem animalium, sed tanquam similitudinem quattuor animalium; ita vt perspicuum sit non vidisse diuinos prophetas ipsas eorum, quæ cerni nequeunt, naturas, sed similitudines, & formas. Narrat igitur nobis etiam conspexerunt à se animalium figuras. Polychr. Ostendit Propheta per visum vniuersalem prouidentiam, neque templo circumscriptum numen: quod non solum Hierosolymis potestatem habeat, neque in Iudæis tantum dominetur, sed etiam gentibus impèret, earumque sit effector, & dominus, & rector. Scholias. Per quattuor autem animalia inuisibiles significat exercitus, vt Principatus, Potestates, Virtutes, Dominationes. Per quattuor vero formas vniuersam nobis indicat naturam, cui imperat Deus. Verum sententiam Græcorum super his animalibus narrauimus in Commentario. Vbi etiam ostendimus nostram in animalium significatione opinionem conformem esse Græcorum expositioni, nimirum illis repræsentari diximus Archangelos Ecclesiæ protectores, Deo assidentes. ipsiusque triumphum, quem de Aegypto egit, stipatores.

Et hic aspectus eorum, similitudo hominis in eis. hoc est, animalia effigiem habebant humanam totius corporis dispositione, tametsi aliorum animalium insignibus essent vestita. Vnde Theodoretus. Formam igitur eorum, quæ conspexit rectam esse ait, & homini similem, & vnumquodque quadruplici facie. Apollynaris. Speciem oculis obiectam rectam esse ait, & homini similem, & anteponit quidem humanam figuram, quod habeat imaginem Dei, & hac potissimum exprimat diuinas virtutes, quæ etiam sunt Dei imagines. deinde addit etiam animalium irrationalium, quæ vidit, similitudinem, atque hæc neque naturalia quidem, sed naturales proprietates per similitudinem ostendit. Hæc notent, qui animalia Ezechielis somniant in effigie bouis, aut leonis, aut aquilæ, & dicant quomodo ijs formis referri possint diuinæ virtutes, quæ Deo afflunt. Certe Græci quattuor animalia erecto corpore quippe humano constituunt, deinde aliorum animalium similitudinibus induunt, quod & nos fecimus. sed de his infra.

Quattuor facies vni, & quattuor penna vni. Scholias. per quattuor vero formas vniuersam nobis indicat naturam, cui imperat. Deus, obserua formas reddidisse pro facibus, non capita, vt nostrates fere intelligunt. Vnumquodque enim vnioco tantum capite, vniocoque vultu erat præditum, quaternis autem formis animalium insignitum. nam facies hoc loco forma est, seu figura, aspectus similitudo, non vultus, vt late monstrabimus in prima parte Commentarij sectione tertia. Vbi etiam susus prosequemur significationem facierum quattuor, esse quattuor trophæa redemptoris Israel. De numero autem pennarum vide Ieremiam Commentarij sequentis.

Pedes eorum pedes recti. Septuaginta. Crura eorum recta, & apte quidè: nam & infra manus posuit Vates pro brachijs, quæ eminebāt sub alis. Crura ergo

B 3

recta

Hieron. Theodor. Variæ partium sententiarum de modo & significatione visionis.

Polychr.

Scholias.

VI

VII

recta, quod attinet ad ideam, significant humana esse crura non quadrupedum, quae recuruos poplites habent. Alij interpretantur sine poplitibus, & sine genibus: quod absit, etenim similitudo perfectissima hominis in eis erat: membra proinde omnia humano corpori conuenientia habebant, nisi quod calcæos gestabant vituli, thoracem leonis, alas vero Aquilæ. Atque hæc de idea animalium. Quod vero pertinet ad significationem symboli- cam, crura recta, inquit Scholiaſtes, illa cum timore stare significat: videlicet quia nec sedebant, neque genuſcdebant, sed cruribus rectis inſiſtentia aurigæ ſpectabant nutum. Superbus ille federe voluit coram Deo, propterea deiectus eſt ſicut ſulgur de celo cadens. ^A Ego ſum ait Raphael unus ex ſeptem, qui aſtamus ante Dominum. & de familiaribus Salomonis Regina Sabæ. *Beati uiri tui, & beati ſerui tui, qui ſtant coram te ſemper.* quia proprium eſt familiarium, & ſtipitorum aſtare Principi; Principis vero federe. Hoc ergo ſignificant crura recta aſſiduam ſupernorum virtutum aſiſtentiam coram Deo cum timore, & reuerentia coniunctam.

Isai. 14. ^{15.}
Lucæ. 10. ^{18.}
A Tob. 12. ^{15.}
3. Reg. 10. ^{8.}

Facies vitulina ſignificat ſacrificium Chriſti.

VIII

Et planta pedis eorum quaſi planta pedis vituli. Hæc eſt vituli facies toties repetita. Vngulæ ſcilicet biſidæ pedibus iuuenis inſertæ, quibus offende- batur ſymbolice vnus ex quatuor trophæis redemptoris. videlicet miniſterium ſacrificale, quo mediante & populum veterem de Aegypto, & vniuerſum mundum ad Diaboli tyrannide redemit, qui quadrigam moderatur Ieſus Chriſtus, vt diximus ſupra. reſentatur ſecundario principum & præſidum Eccleſiæ quale ſit futurum ingenium, & mores, de quibus inferius, ad caput decimum.

Et ſcintilla quaſi aſpectus aris candentis. Quas ſcilicet vibrabat fornax accenſa, in animalibus ipſis repercuſſæ coruſcabant quaſi æs vel chalybs candecens, aut fulgurans, vt vertunt ſeptuaginta.

Infra cap. 10. ^{8.}

Et manus hominis ſub pennis eorum in quatuor partibus. Hebraice in quatuor quadraturis. Chaldaus, in quatuor lateribus, ſubaudi currus, ex frequentibus verbis, ac ſi dicat, ſingula animalia eorum, quæ erant in quaternis lateribus currus, habebant ſub alis bina brachia, & manus binas ad inſtar hominum, hoc repetit infra. dicens.

IX

Apparuit in Cherubim ſimilitudo manus hominis. Theodorus. Manus ſub alis, inuiſibilis, & varia Dei energia, nam alibi manum appellat efficacitatem.

Et facies, & pennas per quatuor partes habebant. Hebraice ſicut ſupra in quatuor quadratis, vel angulis, id eſt, ſingula ex quaternis animalibus habebant facies multiplices, & multiplices alas, facies vocat, vt ſupra ſimilitudines habitus.

Quid doctores ſentiant & quid ſentendum ſignificari hæc phraſi.

Cyrillus. Polychr.

Idemque erant pennæ eorum alterius ad alterum. Videlicet quando explicabantur ad volandum. *Non reuertebantur cum incederent, ſed unumquodque ante faciem ſuam gradiebatur.* Verbum Hebræum, Chaldaum, Græcum, & Latinum, Reuert, duo poteſt ſignificare, Alterum eſt circumuolui, regredi, Alterum retrocedere. Sed ſecunda pars verſus ſatis aperte indicat in ſecunda acceptione uſurpandum. hoc ſenſu. Non retrocedebat hæc quadriga, vt ſolent ceteræ tractæ a curru, & onere præſſæ, ſed potius recta gradiebatur e regione faciei ſuæ, ſiue antrorſum, nunquam uero retro trahebatur. Sanctiſſimus Cyrillus. Non ſiectebantur ad nos, ſed rectam, & quæ eos decet inſiſtunt viam. Polychronius. Immutabilem in miniſterio

mentem obtinebant non conatur iuſſa facientes. Apollynaris. Motus Dei eſt immutabilis, & ſine pœnitentia. Hic auctor meo iudicio collimauit ſcopum. nam illud ſignificat progreſſus ſine retroceſſione, *Triumphator in Iſrael non parcat, & pœnitentiam non ſiectetur.*

Similitudo autem vultus eorum facies hominis, & facies leonis, a dextris ipſorum quatuor: facies autem bovis, a ſiniſtris ipſorum quatuor, & facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor. legendum eſt, Facies Aquilæ ipſorum quatuor cum textu Hebræo, Chaldaeo, Græco, Septuaginta, & Latinis correctiſſimis, Com plutenſi, atque Regio, ſine particula, deſuper, quæ additur poſt vocem Aquilæ in aliquot codicibus latinis. Hoc loco dextra, & ſiniſtra non ſunt accipiendæ exaete pro latere dextro, aut ſiniſtro, teſte Hieronymo in hæc verba. In quo obſeruandum eſt, quod nequaquam, vt ſupra dicitur, facies hominis, & facies leonis a dextris quatuor, & facies vituli a ſiniſtris quatuor, &c. Vt videlicet alia a dextris, alia a ſiniſtris eſſe credatur, ſed omnium æqualis ordo deſcribitur dicente ſcriptura, *quatuor facies habebat unum, facies una, facies Cherub, & facies ſecunda, facies hominis, & in tertio facies leonis, & in quarto facies Aquilæ.* Vt prima & ſecunda, & tertia, & quarta facies non locorum diuerſitate dextri, aut ſiniſtri, ſed uno per gradus ordine deſcribitur. Hæc Hieronymus. Ex quibus verbis conſtat idem eſſe a dextris, & a ſiniſtris, ac ſi diceret, hæc, illac. Vt hæc animalia varijs aſpectibus referrent hinc hominem, illinc leonem, hæc vitulum, illac aquilam. Similis idiotiſmus eſt in Geneſi. *Vniuerſa terra coram te eſt, ſi tu dextram tenueris, ego ad ſiniſtram pergam, id eſt, ſi tu haurieris, ego illac diſcedam, & in Deuteronomio. Nō declinaueris ab eis nec ad dextram nec ad ſiniſtram, id eſt, vltro, vel citro, hæc uel illac.*

Apollyn.

1. Reg. 15. ^{19.}

X
Facies non dextra & ſiniſtra, loco rum diuerſitate.

Hieron. ſuper Ezech.

Gen. 13. ^{9.}
Deut. 28. ^{14.}

XI
Facies & pennæ procedunt ſumuntur.

Seueri ſententia de alarum ſignificatione.

Apollynaris ſententia contra nudas & indecentes figuras eſſiſtentes.

Seueri ſententia quare turgent facies.

culum oculos deſigentes ferre non poſſent, ſed medium illum ſplendorem amitterent, quo eatenus poſſent frui, quatenus videre poteſt facies aliſ cooperata. & hoc centrum quoddam perſpicuæ lucis demonſtrat.

XII

Et unumquodque eorum coram facie ſua ambulabat. Vbi erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur, nec reuertebantur cum ambularent. Spiritum vocat vim, impulſum, & energiam diuinam animalibus impreſſam ab ſuperiori auriga, qui flagelli vice, atque habenarum erat animalibus ad progrediendum, vel ſiſtendum, volandum, vel quietandum; cetera conſtant ex dictis.

XIII

Et ſimilitudo animalium, aſpectus eorum quaſi carbonum ignis ardentium, & quaſi aſpectus lampadarum. Hæc erat viſio diſcurrens in medio animalium, ſplendor ignis, & igne fulgur egrediens. Significat his verbis obſeruaffe inter animalia caminum ignis accenſum, aut prunarium, quod capite decimo aperte indicat dicens. *Maſit manum ad ignem, qui erat inter cherubim.* Ex hac fornace diſſuſus ignis Cherubinos inflammauerat quaſi ardentem prunas, ſeu faculas, ærem vero ambientem ſplendore, & fulgure compluerat.

Spiritus vocat quaſi habenas & flagellum moderatoſis.

XIII

Et animalia ibant, & reuertebantur. Non ſignificatur his verbis oppoſitum eius, quod dixerat ſupra. *Non reuertebantur, cum incederent.* Nam illud eſt non retrocedere in ſecunda acceptione verbi, quam notauiſus: hoc vero ſecundum primam eſt hæc, illac regredi, circumuolui, ſiſti motu celerimo ad nutum moderantis habenas: quo laxante lora procedebant, reducete vero ſiſtebant gradum, ſiſtente voluebantur alio. Scholiaſtes. Huc illuc agebantur, quia cum concordia cuncta perficiunt. Apollynaris repetit bis, conuertebantur, ſignificatque ſine labore perſicere omnia, & cum fructu non ſicut homines, qui deſatigati reuertuntur, & ſine emolumento.

Supra ^{9.}

Scholiaſt.

Apolly.

XV

Et in ſimilitudinem fulguris coruſcantis. Parum eſt inquit candentes prunas, ſeu faculas accenſas vocaſſe animalia: fulgura coruſcantia dixiſſem reſertus. Tantis erant eorum ſplendor, & celeritas, *Cumque aſpicerem animalia apparuit rota una ſuper terram iuxta animalia, habens quatuor facies.* Miror interpretibus tantum negotium feciſſe hanc rotam, cuius figuram inquirentibus, atque uſum. D Nam quidam putarunt ſphæricam fuiſſe, qualem illam depingunt Pariſienſes typographi. Alij colorum ſphære fuiſſe exiſtimant. Verum Eccleſiaſticus diſertis verbis hanc ſitem diremit, & diſiſcit ſomnia dicens.

De forma rotarum iterum.

Eccleſiaſt. c. 49. ^{10.}

In Commentario de hac viſione 9. ^{1.}

Ezech. 10. ^{9.}
Origenes. Significatio- nes rotarum ex patribus. Scholiaſt.

Ezechiel, qui vidit conſpectum glorie, quam oſtendit illi in curru Cherubim. Nam ſi currum Ezechiel vidit, ergo rotæ, quas deſcribit, rotæ currus erant, non ſphære, vt latius infra docebitur. Harum ergo rotarum ſpeciem ſibi apparuiſſe iuxta animalia ſcribit Vates. Nam quatuor rotæ erant, non vna, & hoc eſt quod habetur in textu. *habens quatuor facies.* Nam in fonte legimus: ad quadraturam facierum ipſorum, hoc eſt, ad quatuor angulos, vel ad quatuor regiones, in quibus erant animalia, quod apertius docet infra illis verbis. *Et ecce quatuor rotæ iuxta Cherubim, rota una iuxta Cherub unum,* vel ſingulæ iuxta ſingulos. Origenes. Rota eſt mundus hic, generatio hæc, nos omnes ſub rota ſumus, qui ſub generatione exiſtamus. Scholiaſtes. Rota eſt anni orbis, & ſpiritus temporis. Quod vero ait ſuper terram, ſignificat rotas ſtetiſſe ſub animalibus ſupra ſolum. Nam animalia aliſ ſulta non tangebant vngulis

terram. Scholiaſtes. Rota ſuper terram ſignificat continuationem prouidentie Angelorum in homines, de qua re infra.

Et aſpectus rotarum, & opus earum quaſi viſio maris. Hebraice quaſi ſpecies Tharſis; idem habet cap. decimo. Pro qua voce Hieronymus ibi vertit Chryſolithi imitatus Aquilam, Simmachus pro eadem vertit Hyacinthum. Porro vox Tharſis. *וַיִּשְׁמַע* proprium nomen eſt filij Iauan, filij Iaphet, filij Noe. Hic ſignificat mare altum, & ſpacioſum, Oceanum ſcilicet, & Mediterraneum: inde naues Tharſis: Tranſferturque ad ſignificandam India regionem auri feracem, quam vocant Ophir. De qua in libris regum, quia marina regio erat, vel potius quia diſta vltra mare altum. Præterea quoniam mare cæruleum habet colorem, traducitur vox ad ſignificandum lapillum cærulei coloris, qui ponebatur inter alios in pectorali Pontificis. Fortaſſe iſte lapis eſt quem nos Hiſpani conſona voce Turcheſiam vocamus, eſt enim coloris marini.

XVI
De ſignificatione vocis Tharſis. Simmac. Da niel. 10. ^{15.}
6.
Genſ. 10.

3. Reg. 9. ^{28.}
10. ^{11.}
c. 22. ^{49.}

Exod. 28. ^{20.}

Et una ſimilitudo ipſarum quatuor. ſcilicet rotarum idem aſpectus erat, figura, dimenſio, & color.

Et aſpectus earum, & opera qua ſi rota in medio rotae. Idem repetit capite decimo, quibus verbis nihil nouum ſignificat, vel in auditum, ne diuinantes noua, decipiamur. Sed rotam deſcribit currus, in qua eſt modiolus in medio radiorum, qui ab ipſo procedunt ad canthos, rotamque vocat in medio rotæ ipſum modiolum, qui eſt in medio radiorum, & canthorum. Exprimit autem tot verbis, & circuitionibus tum animalia, tum rotas, quoniam præ ſplendore nimio viſionis, atque præ ſtupore viſæ æqui poterat extrema lineamenta, & vmbra rerum, quæ oſtendebantur. Sed, vt earum aſpectus, ſingulas, & ſpecies obſeruabat neſciens quid illud rei eſſet, ſic in ſcripta reſulit. Et capite decimo, tametſi maiori luce donatus intellexit animalia eſſe Cherubinos, ceterum non omnino aſſecutus eſt vehiculum eſſe illud, cui inſidebat Dominus. Quare rotas currus ea periphrati circumloquitur, quaſi rota in medio rotæ. Apollynaris. Rota ad rotam ſignificat circulationem rerum, quæ in orbem fertur, quæ ſatur in principio, proſectu, & fine. & tum iudicia, tum miſericordiam, quæ a Deo ſucceſſiue quaſi in orbem procedunt. Motus rotæ efficacia ſpiritus, quia res facile, & ſuauiſter aguntur, & non per vim, idque in originibus, atque progreſſibus rerum, &c. Scholiaſtes. Rota ad rotam, tempus a tempeſtate dependens. Polychronius ſignificat circulos annorum, & temporum periodos.

Huius locutionis rationem reddit. & Græcorum ſententias, de eius ſignificatione enumerat.

Apollyn.

Scholiaſt. Polychron.

XVII
Explicatur phraſis. euntes ibant.

Pſal. 125. ^{6.}

Per quatuor partes earum euntes ibant. Id eſt, in quatuor vehiculi lateribus mouebantur motu velociſſimo rotæ quatuor. Nam illa geminatio verbi cum participio in ſacra ſcriptura ſignificare ſolet vehementiam affectus, vel actiones verbi, vt in pſalmo. *Euntes ibant, & ſlebant, &c. venientes autem venient.* id eſt, lento gradu procedebant deſcendentes in Babyloniam, ſed exultantes & tripudiantes in patriam remigrabant. En participia illa exaggerarunt ſignificationem verbi, affectum ſcilicet triſtitiæ in vnis, & lætitiæ in alijs, qui quoniam contrarij ſunt, contrarij reſultat ſenſus ex eadem phraſi. *Et non reuertebantur cum ambularent, eundem poteſt habere ſenſum hic verſus, quem duodecimus. hoc eſt, non retrocedebant. Nam hoc ſolet & bobus, & rotis contingere. Vel fortate ſenſus eſt, Non voluebantur, non circinabant, non agebantur in orbem, ſed procedebant ad inſtar animalium, cui conſonat quod ſupra additur, quaſi ſpiritus vitæ erat in rotis.*

XVIII

Statura quoque erat rotis, & altitudo, & horribilis aspectus. Hebraice dorſa; vel canthi, & altitudo stupa penda erat. Quibus verbis significat rotas admiranda fuisse crassitudinis, atque altitudinis, videlicet, quae responderent magnitudini vehiculi, proceritati quadrigae, magnificentiae solij, & aurigae dignitati.

Quid significent oculi rotarum.

Et totum corpus oculis plenum in circuitu ipsarum quatuor. Vox גחנימ Ghanajm significat oculum animalis. Et quoniam ex oculo splendor, colorumque mixtura gratissima cum radijs lucis emicat, transferitur ad significandum quemcunque aspectum, colorem, & splendorem, qui in oculum incurrit, atque in hac acceptione vsurpari in praesenti testatur doctissimus Rab. Moyses Aegyptius dicens per oculum significari colorum varietatem collucentem, sicut scriptum est. Et oculus eius sicut chrystalli. Vbi Hieronymus doctissime vertit coloris bdelij. Existimo itaque oculos hosce fuisse similes oculis, quos in caudis pavonum ex lucis, & colorum mixture factos non sine voluptate intuemur, quadrantque illorum colores cum hiacynthino, seu colore marino rotarum. Sed de oculis late in commentario: vbi stellas firmamenti illis significari dicebamus. Seuerus episcopus Antiochia sic intelligit. Oculis vndique plena, & non ex dimidia parte, vt caelum astris lucidissimis ornatum quasi floribus, atque hac re ostendunt se vigilare atque illuminata esse. Eandem sententiam fufius repetit infra, dicens. Et omne corpus earum, & colla, & manus, & pennae, & circuli, plena erant oculis. Vbi colla legimus, hebraice est, terga, vel canthi, vt diximus supra. Manus, & pennae sunt radij, vt in Malachia. Sanitas in pennis eius, id est in radijs solis, per circulum intelligit ipsum modiolum: Loquitur autem de rotis sub metaphora animalis tribuens illis corpus, & membra. Quoniam in rotis obseruauerat non secus atque in Cherubinis species quadam quattuor animalium praedictorum, vt dicitur verbis sequentibus.

Rab. Moyses, lib. 3. diuinationum Num. 11. §. 6.

Seuerus, lib. 10. cap. 10.

Quid manus quid pennae rotarum significent. Malach. 4. §. 2.

XIX

Cumque ambularent animalia, ambulabant pariter & rotae iuxta ea: & cum eleuarentur animalia de terra, eleuabantur simul & rotae. Promptum rotarum obsequium in omni genere motus significat.

XX

Quocumque ibat spiritus, illic eunte spiritu, & rote pariter eleuabantur sequentes eum, spiritus enim uita erat in rotis. Septuaginta pro spiritu legunt nubes, quacumque ibat nubes &c.

XXI

Cum euntibus ibant, & cum stantibus stabant, & cum eleuatis a terra pariter eleuabantur & rotae, sequentes ea, qua spiritus uita erat in rotis. Vel spiritus animalis. Scholiastes, vt ostendat potestatem sedentis, quam etiam significat per nubem, cum dicit, spiritus sequebatur quacumque nubes volebat, id est, sedens. nam ad nutum regis aguntur. Polychronius. Significat ordinem praclarum rerum visibillum, & temporum: quae ac si sensum haberent parent Dei praecipis. Sic mare terminum seruat, nec excedit. Theodoretus. significatur, inquit, inuisibilis ordo Thronorum rationis particeps, cum dicitur spiritus uita in rotis, quasi spontaneus & uoluntarius esset motus, neque enim temo, aut iugum animalibus erat impositum, verum praebat quidem nubes, uehemens autem uentus sequebatur, & diuinum uehiculum per se currebat, animalibus praecuntibus, rotis per se motis. Apollynaris. Viso indicat subiectos esse Deo Angelos tanquam currum sponte currentem sub domino sine habenis, Deumque superuechi omnibus coelestibus sine strepitu, & rigore dominantem. Nam

Scholiast.

Polycbr.

Theodoret.

Apolly.

presidentibus Angelis & assistentibus, tum orbium periodus exoluitur, tum temporum constitutio expletur. Scholiastes. Ne putaremus ab Angelorum uoluntate uincueritatem rerum pendere, propterea ait, eunte spiritu ambulabant animalia.

Scholiast.

Varie solet vsurpari nomen (spiritus) in sacra scriptura propter multiplicem analogiam, in qua res variae communicant cum primo significato illius. Oritur autem a verbo Rauach רוּחַ, respirare, stare, efflare cum agitatione & motu. nomen רוּחַ Ruach, spiritus, flatus, halitus vitalis, qui est in naribus animatis. Inspirant in faciem vel in nares eius spiraculum uita. Donec superest halitus in me, & spiritus Dei in naribus meis.

De uaria significatione uocis spiritus.

Gen. 2. §. 7. Iob. 27. §. 3.

Secundo, & quoniam haec agitatio, & respiratio est effectus, & index latentis in corpore substantiae, & naturae, quae nec carnem habet, nec ossa, quae scilicet agitatur, & cetera corporis membra, quaeque respirant, & uita principium est. ideo pro ipsa anima spiritus capitur, vt ibi. Auferes spiritum eorum, & descendent, & in puluerem suum reuertentur, & iterum. Recordatus est, quia caro sunt spiritus uadens, & non rediens. Tertio, inde transferitur ad significandam animalem uitam. vt ibi. In cuius manu anima omnis uiuentis, & spiritus omnis carnis. Si autem confruatur cum nomine רוּחַ Haiah, accipitur pro flatu vitali, vt in Genesi. Et interficiam omnem carnem, in qua spiritus uita est subter caelum. & iterum. Et cuncta, in quibus spiraculum uita est in terra.

Psal. 103. §. 29. Psal. 77. §. 39.

Iob. 12. §. 10.

Genes. 6. §. 17. Genes. 7. §. 22.

Quarto significat uirtutem, energiam, vim agentem carnem, quam latini uocant animum. vt ibi. Haec audientes pertimimus, & languit cor nostrum, nec remansit in nobis spiritus. Et ibi. Reuersus est spiritus eius, & refocillatus est.

Iosue. 2. §. 11. 1. Reg. 30. §. 12.

Quinto, Transferitur deinde ad significandam quamcunque vim, seu uirtutem, seu naturam inuisibilem, scilicet pro uento sumitur in Genesi. Adduxit super terram spiritum. & alibi. Flabit spiritus eius & fluent aquae. & iterum. Spiritus ubi uale spirat, & uocem eius audis, & nescis unde ueniat, aut quo uadat. Pro Angelis in psalmo. Qui facit Angelos suos spiritus. Nam de Angelis accepit Paulus ad Hebr. non de uentis.

Gen. 8. §. 1. Psal. 147. §. 18. Ioan. 3. §. 6. Psal. 104. §. 4. Heb. 1. §. 7. Gen. 1. §. 2.

Denique pro Spiritu sancto, vt in Genesi. Spiritus Domini ferebatur super aquas, seu fouebat aquas vim generandi illis impertiens. & apud Iob. Spiritus eius ornauit celos. Ergo in praesenti uerbu dupliciter vsurpatur spiritus: In prima parte uerbus pro uirtute, impetu, & potestate praesidentis, hoc est spiritu diuino: In secunda autem parte pro flatu vitali, uita animali, vt diximus acceptione tertia, qua rotae idoneae efficiebantur, & capaces recipiendi influxus, & motus a uirtute superiori, qui per omnia corporis membra permeabat, & diffundebatur. Nam de hac quadriga multo uerius accipi potest quod ille alter de uincuerit cecinit Spiritus intus alit, totamque infusa, per artus, Mens agit molens, & magno se corpore miscet.

Ouidius.

Et similitudo super capita animalium firmamenti quasi aspectus chrystalli horribilis, & extenit super capita eorum desuper. Hoc loco pro firmamento, in fonte est uox רַקִּיעַ Rachiagh, quae extat in Genesi. Fiat firmamentum in medio aquarum. Significatque extensionem, expansionem aquae, scilicet nubis rarefactionem, quae initio terram complebat, in cuius medio praecipit Deus fieri rarefactionem materiae, quae diuideret aquas ab aquis. id est, elementum aquae a superiori regione aëris. Vtrumque autem elementum uocat aquam. Quoniam aquea nubes erat ante diuisionem ele-

XXII De significatione uocis firmamenti.

Gen. 1. §. 6.

Basilii in Hexame. Aug. in Genes. Acacius.

mentorum. Haec extensio, seu firmamentum A est aer iste, in quo uiuimus, vt auctores sunt D. Bassilius, & Ambrosius, Augustinus, Acacius Caesariensis episcopus, cuius sapientiam commendat Hieronymus, qui firmamentum pro aere, aquas pro nubibus interpretantur. Cui expositioni totius capituli primi Geneseos alioqui obscurissimi intelligentiam debemus, & acceptam referimus. Ergo Vates uerit super capita animalium coelum expansionis coloris aerei, diaphanum, & splendescens quasi Chrystallum. Nam vtrumque significare oculum diximus supra, quam uocem legimus in Origine loco aspectus. Quod ait horribilis significat splendoris, uel magnitudinis admirandae fuisse coelum illud expansionis supra uehiculum.

XXIII

Sub firmamento autem penna eorum recte alterius B ad alterum: unumquodque duabus alis uelabat corpus suum, & alterum similiter uelabatur. Haec patent ex dictis uerbu uidecimo.

XXIV

Et audiebam sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum, quasi sonum sublimis Dei: cum ambularent quasi sonus erat multitudinis, ut sonus castrorum. Duplicem in cherubinis motum se obseruasse indicat Propheta: uolatum ad instar auium, & progressum ad instar animalium, atque vtrumque concitatisimum, & horrifonum fuisse declarat. Cum tollentur, inquit, a terra pennarum agitatione horrendum excitabant fragorem, qualem fluctus furibundi maris ad litus refracti, aut fluij rapidissimi torrens in medijs saxis collisus edere solent, & quale, praeterea Deo tonante, & fulminante, audiri solet mugitus. Nam hoc uocat uocem sublimis Dei. iuxta illud psalmi. Vox Domini in uirtute, uox Domini in magnificentia, uox Domini confringentis caelos. Vel allusionem facit ad clangorem tubae uehementius identidem perstreptentis, quae erat insigne aduentus Dei in castra, ad quam alludit psalmus. Beatus populus qui scit iubilationem. & Balaam. Et clangor uictoriae regis in illo. Consonat huic expositioni Scholiastes, qui sic habet. Vocem alarum dicit iubilationem. Cum uero ambulabant, seu progrediebantur pedibus fultis, alarum remigio tumultuantis turbae rebebant murmur. Pro uoce multitudinis hoc loco, & apud Ieremiam est חמלה. Hamulah significatque tumultum mustantis & perstreptentis populi. Quare Septuaginta uerterunt uocem loquelae. Denique hunc strepitum comparat fragori castrorum, non frustra, uel casu, sed magno cum consilio. Quoniam quadriga haec castrorum Dei erat Hieroglyphicum, vt dicemus inferius. Porro capite decimo scribit has uoces animalium auditas in atrio exteriori Templi. Cumque starent, demittebantur penna eorum.

Sonitus alarum iubilationem significat & praesentem Deu.

Psal. 28. §. 3.

Exod. 19. §. 13. Psal. 88. §. 16.

Num. 23. §. 21. Scholiast.

Ierem. 11. §. 16.

XXV Celerem animalium obedientiam significat haec uerba. Scholiast.

Nam cum seret uox super firmamentum, quod erat super caput eorum, stabant & submittebant alas suas. Hoc est, ubi diuinus auriga signum dabat vt sisterent, ex templo demissis pennis quiescebant. Scholiastes. Non semper reddebant sonum, sed consistebant, vt significat quod hymnum dicebant secundum decorum, & desistebant cum timore,

utrumque cum amore, & desiderio facientes. Theodoretus. potestatum earum, quae cerni nequeunt, in omnibus obedientiam significat, quod & diuinus Dauid ait, cum dicit, Benedicite Dominum omnes Angeli eius, potentes uirtute, facientes uerbum illius ad audiendam uocem sermonum eius.

Theodor.

Psal. 102. §. 20.

Et super firmamentum, quod erat imminens capiti eorum, quasi aspectus lapidis Saphiri similitudo throni. Supra coelum illud expansionis uidebatur thronus regius excitatus candoris insignis, & splendoris admirandi. Nam Sapphirus aerei coloris est aureis punctis micans, centroque chrystallino, Plinio auctore. Vnde sapphiro conferuntur facies roseae adolescentum. Candidiores nina, niuidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores. Vt super firmamentum, quod erat imminens capiti eorum, quasi aspectus lapidis Saphiri similitudo throni. Non simpliciter dixit thronum, sed similitudo throni, vt regis dignitatem significet, & illum non quemcumque, sed sapphirinum, vt materiae pretio auctoritatem commendet. Theodoretus. Haec item species reconditam, & sub sensu oculorum minime cadentem diuinam indicat naturam. Nubes enim & caligo, inquit, in circuitu eius, & rursus, Posuit tenebras latibulum suum. nam purum illud, & in accessum lumen nobis tenebrae sunt.

XXVI Dignitatem indica t solij Dei.

Plinius. lib. 37. c. 2.

Trenor. 4. §. 7.

Theodor.

Et super similitudinem throni quasi aspectus hominis desuper. Hoc est, uisus sum mihi uidere speciem hominis, uel regis in folio sedentis. Vniuersa haec quae uidebat, non proprijs nominibus appellat, sed quasi aspectum, similitudinem, faciem animalis, firmamenti, throni, hominis &c. Quoniam praenimio splendore non poterat aciem oculorum intendere in spectum, vt certas delineationes, & imagines expressas consequeretur eorum, quae sibi ostendebantur.

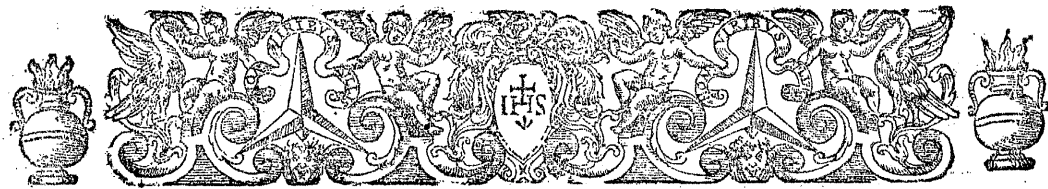
Et uidi quasi speciem electri, uelut aspectum ignis intrinsecus eius per circuitum, a lumbis eius, & desuper, & a lumbis eius usque deorsum, uidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu. Eandem imaginem describit capite octauo illis uerbis, Ecce similitudo quasi aspectus ignis ab aspectu lumborum eius, & deorsum ignis, & a lumbis eius, & sursum quasi aspectus splendoris, ut uiso electri. Vtroque autem hoc loco eadem repetitur uox Hebraea חַמְלָה Hamal, pro qua Hieronymus uertit electrum, & interpretatur metallum auro, & argento lucidius. De quo scilicet scribit Plinius constare ex auro, & quinta argenti portione, lucereque argento clarius. Ergo uidebat Vates uirum specie electri in media fornace candescetis, atque a lumbis uiri sursum, & a lumbis deorsum quasi aspectum ignis splendentis circumquaque. Vt uelut aspectum arcus cum fuerit in nube in die pluuiae. hic erat aspectus splendoris per gyrum. supra uerbu secundo norat Theodoretus. Splendor in circuitu eius, est gloria Domini, quae se ostendit in supplicio. Ex radiorum reflexione in nube opaca consequens erat, vt iris, conflaretur uersicolor in circuitu solij magnifici. Hucusque caput primum in aliquot libris censetur; sed in correctioribus, uersus qui sequitur, caput absoluit: atque etiam in Graecis.

XXVII

Plin. lib. 32 cap. 4. De electro infr. sect. 4. prioris partu Commentarij.

XXVIII

Quoniam autem sequenti commentario fusius probaturi sumus visionem hanc vniuersam referre Saluatorem Israel præferentem insignia victoriæ, ac de Aegyptijs triumphantem, ideo necessarium duximus, bellantem pro captiuis, seu potius debellantem hostes Deum: nec non eorum omnium, quæ nocte illa (tremenda quidem Aegyptijs, felicissima vero & gratissima Israelitis) tum his, tum illis acciderint, sequenti figura describere. In qua quidem sedentem in solio Deum quaternis innixum Cherubinis primo suspiciens: dextra Oliuæ, pacis & misericordiæ ramum erga sacrificantes sanguine agni conspersos, extendentem: sinistra vero, diuinæ indignationis vindicem gladium aduersus Aegyptios vibrantem. Hinc Angelum, alatum scilicet iuuenem regio apparatu cernebat Aegyptiorum primogenita percutientem: Illinc Israelitam sacrificantem: In medio autem sub solio Dei, quatuor veluti symbolis, seu hieroglyphicis, Angeli nempe, regis, hominis, & victimæ, aquila videlicet, leone homine, ac vitulo, Cherubinum vnum conuestiri ac decorari conspicias: qui non solum hæc victoriæ trophæa, sed etiam gloriosum atque ineffabile nomen, quod ipse sibi ex hac insigni victoria Deus assumpsit, gestat in pectore.

COM-

31

COMMENTARIVS DE PRIMA VISIONE EZECHIELIS

IN DVAS PARTES DIVISVS.

PARS PRIMA DE VISIONE IN VNIVERSVM
& de eius similitudine cum facie Dei existentis in oraculo; & cum Isaïæ,
Ioannis, Danielis, atque Moyfis Visionibus.

QUAM PERPERAM FVERINT A
intellecta rotæ visionis prima Ezechielis.
Sectio Prima.

Ad rem ergo accedens propius, hoc est, ad explicationem prioris visionis Ezechielis. Quoniam diximus sectione vltima primi Commentarij, duo esse munera eius, qui visiones propheticas tractat: alterum veram & expressam imaginis effingere ideam: alterum, veritatem arcanam ipsa imagine significatam, ex comparatione cum imagine eruere: Virunque præstemus oportet in præsentem Commentario, vt ijs præmissis, inoffenso pede, literæ B explanationem percurramus. Enimvero tria potissimum se offerunt in visione prima Ezech. diffici-
lia sunt in prima visione.

Facies scilicet quaternæ Cherubino-
rum, rotarum totidem figuræ, atque species electri igniti, quibus comprehensis cætera sunt procliuia, vt contra, ignoratis, vniuersa redduntur tam ardua, quam demonstrarunt aperte satis tot doctissimorum hominum labores in hoc capite primo exacti. Qui vtinam tam exacti fuissent, vt nullum nobis neque dicendi locum, neque inueniendi materiam, neque excogitandi occasionem reliquissent.

De rotarum
forma anti-
qua senten-
tia.

Vt autem à faciliori exordiamur, tractatores capituli primi, rotarum nomine intellexere circulos duplices sibi inuicem complexos, atque se interfecantes ad angulos rectos sphaerales, ex quibus quasi sphaericus globus constitueretur. Sic enim habet Theodoretus, quem imitantur ceteri. Rotarum speciem interpretatur Vates perinde ac si esset rota in rota, hoc autem facile poterit inspici, si quis duos circulos ratione sumptos alterum in altero Crucis instar interferat, satis enim figura etiam in eadem sede posita in quattuor partes motum admittit. Itaque vnam tantum rotam statuunt ex quaternis semicirculis compactam, quas vocasse putant Prophetam quattuor partes rotæ. Interpretanturque hac figura, quod à Propheta dictum est. *Species rotarum, quasi sit rota in medio rota.* Quam autem ab re hæc sint commentati interpre-

tes, vt ab vngue leonem deprehendamus, lubet apertissimo Ezechielis testimonio ipso in limine demonstrare, ne quis existimet frustra post tot lucubrationes aliorum nouos in eundem Prophetam nos cudere commentarios. Sic habet Ecclesiasticus. *Ezechiel, qui vidit conspectum gloriæ, quam ostendit illi in curru Cherubim.* Currum inquit Cherubim vidisse Vatem, ipseque scribit vidisse se rotas. Erant igitur rotæ illæ quales solent in curru fieri circulares, non vero orbiculares quales sunt sphaerarum coluri; alioqui currus dici non posset, cuius rotæ sphaericæ fuissent: neque enim tales solent esse rotæ curruum. Accedit nominis מן ophan significatus, valet enim superficiem à verbo נון quod est respicere, deriuatus, qui quidem significatus nullo modo quadrare potest orbicularibus rotis, sed tantum circularibus, quales sunt curruum rotæ, nimirum, duplici facie plana constantes, canthis in orbem ductis. Item quia, etiam si aliunde deducatur ea vox tamen ea rotæ currum appellari consueverunt in sacris literis, vt patet in Exodo. *Subuerit rotas curruum,* atque in libris regum. *Quattuor rota per bases singulas.* & subdit paulo inferius. *Tales autem erant rotæ, quales solent in curru fieri.* In quibus omnibus locis repetitur nomen מן ophan, quo scilicet Ezechiel appellat rotas iuxta animalia sibi ostensa. Erant igitur rotæ similes rotis curruum, vt diximus, non sicut sphaerarum coluri altera alteri inserta. Atque ita intellexerunt veteres Hebræi, quorum extant commentaria super מרכבה mercabah, quadriga, plastro, aut curru Ezechielis, atque D. Hieronymus: Deum, inquit, vidit Ezechiel in aurigæ modum sedentem super Cherubim. aurigæ enim dici nõ potest nisi qui currum moderatur. currum itaque vidit Ezechiel, & currus rotas. Præterea prædicti interpretes vnicam faciunt rotam ex quaternis semicirculis compactam. At vero Propheta capite decimo, in quo eadem repetiuit visionem, quaternas rotas ad quaternam latera currus iuxta totidem Cherubinos recensuit, sic enim habet. *Et vidi, & ecce quattuor rota iuxta Cherubim, rota vna iuxta Cherub vnum.* Nec secus scripsit capite decimo, tametsi aliquanto obscurius. *Aspiciens, inquit, rotarum, & opus eorum, quasi visio maris, & vna similitudo ipsarum quatuor*

Ecc. 49. 10.

Exod. 14. 25.
3. Reg. 7. 30.

Hier. super
Ose. 1. 2.

Ezech. 10.
9.

Ezech. 1. 16.

tuor

1807. rotas memorat non rotam, rotasque quater- nas, non vnicam, vt latius docebimus in capitulis explanatione. Fit itaque ex predictis, vidisse Prophetam carrucam quaternis rotis instructam, in qua Dominus vehebatur, similem per omnia curucis, aut curribus, quibus equitare solebant reges Aegypti, & Syria.

QUAE FUERINT FACIES Cherubinorum. Sectio II.

Quae fuerint Cherubino- rum facies iuxta interpretum sententias.

Confutatur aliorum opinionones.

ALTERVM difficilius est in visione praedicta, videlicet. Qualis fuerit animalium habitus, & dispositio, nam plurima pars interpretum per faciem, intelligunt os, seu vultum, atque adeo singulis animalibus assignant quaterna ora, seu vultus, vnum ante, alterum retro, a dextris tertium, atque postremum a sinistris. Alij non quaternos tantum vultus, sed quaterna capita in singulis assignant animalibus: addunt & singulis post quaternas alas, totidem brachia: ita vt in vnum corpus quater- na sint compacta animalia, Homo, Aquila, Bos, & Leo: atque hoc monstro quadricipiti verificari putant, quae scribit Propheta. Ceterum hoc esse impossibile, vel ex ipso textu capituli persuadetur. Dicitur enim versu nono. Et vnumquodque coram facie sua ambulabat. Ex quo fit, vnicum tantum os, seu vultum habuisse singula animalia, quem Propheta vocat faciem suam, alioqui si quattuor haberet vultus, cum omnes ex aequo sint facies animalis, nullus eorum diceretur facies sua, nulla enim est maior ratio de vno, quam de reliquis. Neque moueri posset antrorsum, si coram facie sua ambulabat, quoniam, cum quaternas haberet facies, ad totidem regiones spectantes, versus omnes procedere debuisset, vt coram facie sua ambularet. Itaque sibi ipse Propheta aduersabitur, si per facies intellexit ora. Deinde quia, si facies vultus est, quomodo facies Aquilae est desuper ipsorum quattuor, & non potius retro ipsorum quattuor? nam vultui aquilino is locus reliquus erat, quando in ceteris videbantur Homo, Leo, & Bos. Dices. Erat quidem retro caput Aquilae, sed eminebat ceteris. At si sublimior esset facies Aquilae, ea tantum haberetur caput huius monstri, dixissetque Vates: similitudo Aquilae in eis, & non potius, similitudo hominis in eis. Praeterea idem aperte conuincitur ex cap. 10. sequenti, vbi sic scribit Propheta. Ipsum est animal, quod vidi subter Deum Israel iuxta fluvium Chobar, & intellexi quia Cherubim essent. En Vates testatur prima illa visione cap. primo narrata se non comprehendisse quidnam sibi vellent illa insueta tot facierum spectra; atque ideo vocasse animalia, voce nimis generica, quod proprium eorum nomen ignorasset, nondum plane perspectis ipsorum imaginibus. Deinde vero repetita iterum visione, timore deposito, sui magis copotem animaduertisse exactius animalium figuram & habitum, atque agnouisse illa animalia multarum facierum, esse ipsos Cherubinos, videlicet sibi alioqui notissimos. Nunc ro- gabo, qui nam erant isti Cherubini, quos agnouit Vates? certe illi, de quibus legerat toties in Exodo (sacerdos enim erat Ezechiel) a lateribus arcae binos Cherubinos a Moyse constitutos, quorum alis insideret Deus Israel; atque totidem a Salomone fabricatos, atque in oraculo positos, vt alis suis protegerent arcam, scabellum pedum Dei. nam

prater istos, nullo sacrae scripturae loco alij memorantur Cherubini, quos Vates agnoscere potuisset. Etenim Cherub paradisi a Cherubinis arcae nomine mutato appellatus est a Moyse multis annis post constructam arcam. Quod si ita est, vt nobis videtur certum, aberrant quicunque putant quaterna ora gestasse Cherubinos Ezechielis. Nam Cherubini Moyse aduersis se se aspiciabant vultibus, vt scriptum legimus in Exodo, atque adeo singuli singulas facies, & ora habebant: Cherubini etiam Salomonici stabant in medio oraculo erectis pedibus, & facies eorum erant versus ad exteriorem domum, vt testatum est in secundo Paralipomenon libro. Quare necesse est vnica tantum facie, hoc est, ore & vultu esse praeditos, qua scilicet aspicerent domum exteriorem, nam si quaternis pollerent vultibus, ad totidem caeli regiones prospexissent, & non solum ad Orientem, vt sacer historicus tradidit. Habemus ergo ex praedictis Cherubinos Ezechielis eiusdem fuisse figuram cum Cherubinis Templi, atque adeo singulos eorum vnica insignitos facie, hoc est, vultu & ore, non quaternis.

Verum aduersus praedicta ipsamet prophetiae textus militare videtur, qui non vnicam, vt diximus, faciem, sed potius quaternas singulis tribuit Cherubinis. Sic enim habet. Quattuor facies vni, & quattuor pedes vni. Respondemus tamen, Vtrunque verum esse, atque ambiguitatem esse in voce (Facies) pro qua, ora & vultum interpretes intellexerunt, idque perperam. etenim vna panim non semper significat vultum anteriorem, sed multoties habitum, aspectum, dispositionem, figuram, formam; non, inquam, partem aliquam corporis, sed totius speciem, quae apparet, & cernitur. nascitur enim vox a verbo vna panah. respicere, prospicere, aspiciere, sonatque ex vi originis aspectum. Vnde & in nimis tribuitur ab Isaia. Dominus affliget faciem eius, terre scilicet. & in Psalmo. Renouabis faciem terra, qua significatione latinam vocem etiam vsurpat Vergilius.

quibus aspera quondam Vasa maris facies, &c.

Et in Psalmo: Non auertas faciem Christi tui, id est, ne regni florentem statum labefactes. Quomodo etiam loquitur Salustius. Facies Reipublicae immutata est. & Job. Qui tenet vultum. Hebraice faciem solij sui, id est, facit tremendam, & honorandam speciem, & aspectum solij sui. Eadem significatione vsurpatur in nouo Testamento a Luca. Facies eius erat euntis in Hierusalem. Id est, habitus & gestus, & in Apocalypsi. Facies eius sicut sol lucet. Graece, ὁμοιοῦς οὐρανοῦ aspectus. Latius ergo patet hebraea vox vna panim, quam Graeca προσωπων prosopon, tamen vox Graeca pro habitu, dispositione, & aspectu aliquando vsurpari solet. Vnde Graeci tam Septuaginta, quam Patres, quos in hoc capite citamus, pro voce hebraea vna panim, reddere solent formam, aspectum, dispositionem, speciem, habitum, hoc est non προσωπων, sed σχημα schema, vel μορφοῦς morphosis figura, figuratio, vel ὄψις ophis oculus, aspectus, phantasma, figura, idea, imago, facies, pulchritudo. nam haec voces equipollentes sunt inter se, & tam Graece προσωπων, prosopon, quam Hebraice vna panim respondent exacte.

Quaternae itaque facies non sunt quaterni vultus, sed quaternae species, dispositiones, insignia figuram, formam, aspectus, & habitus, nimirum facies hominis videbatur in ore, manibus, cruribus, & corporis erecti habitus: facies leonis fulgebat in ceruicibus, armis, atque pectore iubatis: facies Aquilae in alis: atque facies vituli in vngulis pedum bifidis. Etenim Cherub iuuenis alatus erat leonino exuuiis quasi thorace vestitus, atque vngulis vituli calciatus. Hoc est enim, quod Propheta testatur capitulo primo. Et hic aspectus eorum similitudo hominis in eis, & quattuor facies vni, & quattuor pedes vni. Quibus verbis apertissime docet, animalia ista non fuisse quadrupedia, aut quadricipitia, sed habitu, forma, & dispositione humana; nisi quod aliorum etiam animalium gestabant facies, seu insignia, sed quibus non confundebatur, immo ornabatur potius humanae speciei dignitas. Hoc ipsum est, quod eodem capitulo affirmat. Et pedes eorum pedes recti. Id est, non habebant recuruos poplites quasi quadrupedia, sed rectas tibias, & crura homini similia, tamen calceos gestarent vituli vngulis simillimos. Quare sequitur statim, & planta pedis eorum quasi planta pedis vituli.

colibanum est genus electri pretiosius auro: est autem Electrum aurum alterius formae. De ea copositioe argenti cum auro intellexit Martialis illud: Pallida sic niueo radiant electra metallo, Et niueum felix pustula vincit ebur; non vero de succino. De eadem scripsit etiam Diuus Hieronymus hoc capitulo primo, Electrum est auro, argentoque pretiosius. Idem scribit Theodoretus in haec verba: Tale enim est electrum veluti mixta quadam specie praeditum, nec auro, nec argento simile, sed quasi vtriusque commistio. Eandem laudem tribuit aurichalco Plinius ijs verbis: Mox vilis praecipua aëris, reperto in alijs terris praestantior, maxime aurichalco, quod praecipuam bonitatem, admirationemque diu obtinuit, nec reperitur longo iam tempore effeta tellure. Seruius: Apud maiores orichalco pretiosius metallis omnibus fuit: quod & splendorem auri, & aëris duritiem possideret. Sextus Pompeius hanc veterem opinionem refert, dum ait, Aurichalco quidam putauerunt compositum ab aëre, & auro, siue quod colorem habeat aureum. Sane vero. Orichalco dicitur, quod in montosis locis inuenitur. mons etenim Graece ὄρος oros, appellatur. In quae verba Scaliger negat orichalco in rerum natura reperiri: quod probat ex Aristotele apud interpretem Apollonij id ipsum negante. Fatetur tamen, ex auro, & aëre fieri praestantissimum aëre, vt prodiderunt veteres de aëre Corinthio, quod tamen non fit illud commenticium aurichalco, quod tanti fuit Veteribus, vt, cum nulloquā esset, tamen, quasi esset, etiam auro excellētius haberetur. Antonius Nebriffensis in illud Apocal. Pedes eius similes aurichalco, contendit, Aurichalco vitio pronunciationis legi apud Latinos pro Orichalco. Orichalco vero idem esse, quod montis masculinum: respondet enim Graecae voci Chalcolibanum, quod putat esse aëreum thus, vel masculum thus, nullo vero modo aëre Libani. Quod autem Graeci aëreum pro masculino vsurpare soleant, probat ex Orphei hymnis, quibus praefigitur is titulus, Chalcolibanos in Apollinem, in Latonam, &c. id est, masculum thus, siue masculi thuris sacrificium. Verum fallitur Nebriffen. quia hoc commentum repugnat contextui: in quo pedes filij hominis similes videntur chalcolibano in camino ardenti. Quare necesse est, vt Chalcolibanum materia sit, quae in igne subsistat: Thus vero vel leuiter admotum igni liquefcit. Quod autem esse non potest, vel non solet, nunquam ostenditur existens in visionibus propheticis. quanto rectius est, vt similes viderentur pedes Orichalco, quod in igne subsistit, perfcitur, & lucidius redditur? Itaque neque Festi Pompeij, quem pro se citat testimonium, neque Apocalypsis locus, neque nomen Orichalco quantumuis correctum, illi suffragatur. Immo aduersantur Nebriffensi supradicti Auctores, qui aurichalco cum electro confundere videntur, quod constat metallum esse. Non igitur existimare poterunt Orichalco esse thus. Sed illud decepit Nebriffensem, quod putauit Libanum non posse significare montem Phoenicis in ea compositione nominis Chalcolibani, sed potius thus. Qui error multos alios occupauit. cum tamen nil sit accommodatius naturae orichalci: quod omnes isti Auctores definiunt metalli genus praecipuum, auroque ipso pretiosius. Tale vero aëre ex Libano monte defossum esse non obscure significat liber Regum, atque Paral. Vbi legimus, Dauidem tulisse de Thebath, & Chun vrbibus Adar-czer aris plurimum, de quo se

QUALIS SIT SPECIES sedentis in folio. Sectio III.

De throno.

ARRVCA compacta, atque quadriga ordinata, superest examinemus similitudinem sedentis in folio saphirino, de quo sic habet Propheta: Et vidi quasi speciem electri, &c. Vice Electri Hebraice legitur חמל, chasmal, quod nomen quidam deducunt a verbo חשל, chasal, quod est deijcere, domare, reprimere, quasi valeat fulgorem lucidissimum, & ignis flammam excitatissimam, quae visum & aciem oculorum propter excellentiam deijcit, & debilitat, qualis est electri, siue aëris igne candentis. Rabbi David nomen esse Angeli scribit, vel potius coloris simillius igni. Chaldaeus non transfuit in aliam vocem chasmal. Rabbi Salomon ignorare se fatetur, quid sibi velit hoc nomen. Cuius verbis nimirum credulus Lyranus miratur Hieronymum verisfice Electrum pro chasmal, cum non percalluerit melius Rab. Salomone eius nominis potestatem. Verum perperam censuit Lyranus. nam Hieronymus inter Hebraeos Salomone antiquiores extitit doctissimus, nosseque poterat, quod Rabb. Salomon ignorauit. Quid, quod hac versione imitatus est Septuaginta, qui Electrum primi reddiderunt pro chasmal. Atque haec de voce Hebraea.

De electro.

Enim vero Graeca, & Latina vox Electrum non est facilius explicatu. Vix enim inter auctores conuenit, quid sit Electrum. Quidam Electri nomine intelligunt succinum, genus scilicet gummi, quod ab arboribus fluit; Vel, vt alij malunt, genus bituminis, quod e scopulis cuiusdam Insulae maris Germanici manat, liquidum illud quidem, sed aeris, atque aquae, in quam defluit, frigiditate mox gelatum, in eam quam sentimus duritiem, ambram vocant. De quo intelligunt quidam praesentem versum, sed perperam, vt postea videbimus. Est & aliud electrum metalli genus, de quo Plinius. Omni, inquit, auro inest argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octaua parte. Vbiunque quinta argenti portio est, Electrum vocatur. Suidas habet: Electrum est aurum alia forma expressum, mistum vitro, & lapide, cuiusmodi compositionis est sancta mensa Ecclesiae magnae sanctae Sophiae. Idem repetit in Chalcolibano, dicens, Chal-

colibanum est genus electri pretiosius auro: est autem Electrum aurum alterius formae. De ea copositioe argenti cum auro intellexit Martialis illud: Pallida sic niueo radiant electra metallo, Et niueum felix pustula vincit ebur;

non vero de succino. De eadem scripsit etiam Diuus Hieronymus hoc capitulo primo, Electrum est auro, argentoque pretiosius. Idem scribit Theodoretus in haec verba: Tale enim est electrum veluti mixta quadam specie praeditum, nec auro, nec argento simile, sed quasi vtriusque commistio. Eandem laudem tribuit aurichalco Plinius ijs verbis: Mox vilis praecipua aëris, reperto in alijs terris praestantior, maxime aurichalco, quod praecipuam bonitatem, admirationemque diu obtinuit, nec reperitur longo iam tempore effeta tellure. Seruius: Apud maiores orichalco pretiosius metallis omnibus fuit: quod & splendorem auri, & aëris duritiem possideret. Sextus Pompeius hanc veterem opinionem refert, dum ait, Aurichalco quidam putauerunt compositum ab aëre, & auro, siue quod colorem habeat aureum. Sane vero. Orichalco dicitur, quod in montosis locis inuenitur. mons etenim Graece ὄρος oros, appellatur. In quae verba Scaliger negat orichalco in rerum natura reperiri: quod probat ex Aristotele apud interpretem Apollonij id ipsum negante. Fatetur tamen, ex auro, & aëre fieri praestantissimum aëre, vt prodiderunt veteres de aëre Corinthio, quod tamen non fit illud commenticium aurichalco, quod tanti fuit Veteribus, vt, cum nulloquā esset, tamen, quasi esset, etiam auro excellētius haberetur.

Antonius Nebriffensis in illud Apocal. Pedes eius similes aurichalco, contendit, Aurichalco vitio pronunciationis legi apud Latinos pro Orichalco. Orichalco vero idem esse, quod montis masculinum: respondet enim Graecae voci Chalcolibanum, quod putat esse aëreum thus, vel masculum thus, nullo vero modo aëre Libani. Quod autem Graeci aëreum pro masculino vsurpare soleant, probat ex Orphei hymnis, quibus praefigitur is titulus, Chalcolibanos in Apollinem, in Latonam, &c. id est, masculum thus, siue masculi thuris sacrificium. Verum fallitur Nebriffen. quia hoc commentum repugnat contextui: in quo pedes filij hominis similes videntur chalcolibano in camino ardenti. Quare necesse est, vt Chalcolibanum materia sit, quae in igne subsistat: Thus vero vel leuiter admotum igni liquefcit. Quod autem esse non potest, vel non solet, nunquam ostenditur existens in visionibus propheticis. quanto rectius est, vt similes viderentur pedes Orichalco, quod in igne subsistit, perfcitur, & lucidius redditur? Itaque neque Festi Pompeij, quem pro se citat testimonium, neque Apocalypsis locus, neque nomen Orichalco quantumuis correctum, illi suffragatur. Immo aduersantur Nebriffensi supradicti Auctores, qui aurichalco cum electro confundere videntur, quod constat metallum esse. Non igitur existimare poterunt Orichalco esse thus. Sed illud decepit Nebriffensem, quod putauit Libanum non posse significare montem Phoenicis in ea compositione nominis Chalcolibani, sed potius thus. Qui error multos alios occupauit. cum tamen nil sit accommodatius naturae orichalci: quod omnes isti Auctores definiunt metalli genus praecipuum, auroque ipso pretiosius. Tale vero aëre ex Libano monte defossum esse non obscure significat liber Regum, atque Paral. Vbi legimus, Dauidem tulisse de Thebath, & Chun vrbibus Adar-czer aris plurimum, de quo se

Martialis. Hieronymus hic. Theodoretus.

Plinius lib. 34. cap. 1.

Seruius in 12. Vergil. Sextus Pompeius.

Julius Scaliger.

Antonius Nebriffensis in illud Apocal. Pedes eius similes aurichalco, contendit, Aurichalco vitio pronunciationis legi apud Latinos pro Orichalco. super. Apoc. 1. De aurichalco.

2. Reg. 8. 1. Paral. 18.

Ios. 7. Ant. 5.

Dan. 10. 7. 6. Apocal. 1. 6. 2.

De sedente in throno.

cit Salomon mare æneum, & columnas, & vasa ærea. Quam historiam replicans Iosephus, sic habet: Inuentumque est in eis aurum multum, nec non & argentum, insuper & æs, quod auro melius esse dicebant; ex quo etiam Salomon fecit magnum illud vas. Erant autem hæc vrbes Adarezer ad radices montis Libani sitæ inter Emath, & Damascum. vt par sit credere pretiosissimum illud æs è monte Libano defossum, atque ideo æs Libani nuncupatum. Ex dictis fit, tam etymologiam chalcolibani, & orichalci, quam etiam illius valorem præcipuum exacte quadrare æri Libanico, atque adeo illud esse orichalcum, vel aurichalcum atque item electrum, quod nil aliud est, quam aurum vile, siue æs pretiosum. Dicitur autem auro pretiosius, quia, vt notauit Seruius, & colorem auri, & æris duritiam possideret. Cuius rei testimonium facit Danielis visio, quæ Angelum eodem habitu induit, atque Apocalypsis atque vice Chalcolibani posuit æs fulgens. sic enim habet. *Et brachia eius & qua deorsum sunt usque ad pedes quasi species aris candentis.* vel fulgentis, vt verterunt Septuaginta, & Hebræa vox חלק נידיד, fulgens. En Daniel similitudine aris nitidi explicuit eandem speciem, quam Ioannes similem dixit Chalcolibano. esse enim eandem & comparatio vtriusque probat, & nos in sectione octaua monstramus. Vt iam hoc altero exemplo constet orichalcum non esse thus, neque electrum esse succinum; sed vtrunque esse idem atque æs Corinthium, olim dictum æs Libani, Græcis Chalcolibanum, Latinis Orichalcon, quasi æs Libani, vel montis æs, deinde etiam aurichalcon, quasi aureum æs.

Ceterum hoc constituto electrum esse metalli generis aurei coloris, auroque lucidius, inuestiganda est species sedentis in throno qualis fuerit, an scilicet pectus tantum electro simile habuerit, an etiam pedes; nam verba Prophetæ obscuriora sunt, & vtroque trahi posse videntur. *Et vidi,* inquit, *quasi speciem electri, velut aspectum ignis intrinsecus eius per circuitum à lumbis eius & desuper, & à lumbis eius usque deorsum vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu.* Ignores an discrimen statuatur in materia, an in splendore. Si in materia, hic erit sensus. **A** lumbis sursum electrum videbatur, a lumbis deorsum ignis. Si in splendore, talis sensus erit: Filius hominis electro accenso similis videbatur; sed hoc dissimile, quod sursum lucidius erat electrum, deorsum ignis concitator. Priorem sensum confirmat altera visio capitis octauæ. Vbi legimus, *Ecce similitudo quasi aspectus ignis ab aspectu lumborum eius, & deorsum ignis, & a lumbis eius, & sursum quasi aspectus splendoris, vt visio electri.* Verum posterior sensus nobis vero similior iudicatur; quem verba capitis octauæ nihilominus admittunt, immo libentius, quam priorem. Non enim dixit Vates, a lumbis sursum vidisse electrum, sed splendorem nimium, atque intus electrum, deorsum vero ignem. Itaque & sursum & deorsum electrum, visibatur, sed quasi in camino ignis accensus, in quo per circuitum occupat ignis, verum superiora complet splendor maior, inferiora calor vehementior. Ratio etiam id ipsum persuadet, quia, si a lumbis deorsum solum vidisset ignem, nec sub igne tres pedes animaduertisset, non dixisset, *Aspectus hominis desuper, sed potius, semi hominis; neque a lumbis eius & deorsum ignis.* Vbi enim corpus integrum non est, neque agnoscitur potest

A homo, neque eius membra distingui. Ab exemplo item alterius visionis idem conficitur argumentum. ea extat apud Dan. in hæc verba. *Ecce virum vestitus lineis, & renes eius accincti auro obrizo, & corpus eius quasi chrysolitus, & facies eius velut species fulguris, & oculi eius ut lampas ardens, & brachia eius, & que deorsum sunt usque ad pedes quasi species aris candentis.* Corpus Angeli ex materia solida, & lucida videbatur constatum, tamen pectus ex lapide Chrysolito, qui colorem auri refert, brachia vero, & crura ex are pretioso formata viderentur. Nusquam enim in hisce visionibus corpus humanum representatur, nisi ex materia solida coalitum, tamen non omnino videri posset ob fulgoris claritatem, vel flammaram volumina circumuolitantia, vel ex ratione habitus sedentis, qualis erat Dei, qui sedebat supra thronum carruæ. nam Ezechiel, qui inferius obseruabat, animaduertit facilius electrum in pectore, non item in pedibus, quia ignis, & rotæ, & animalia crura sedentis operiebant: Contra in stante simula cro melius deprehenditur materia pedum &c. Quem admodum Ioan. in Apocalypsis primo & decimo pedes notauit similes aurichalco, in decimo vero similes columnis ignis. Sic enim habet: *Vidi Angelum amictum nube, & iris in corpore eius, & facies eius erat ut sol, & pedes eius tanquam columna ignis.* Quid enim est columna ignis, nisi columna aris ignita? alioqui ex igne columna, neque fingi, neque imaginari potest. Nam columna nil solidius, neque firmitus est, igne contra nil leuius, & concitatus. Videbantur igitur Ioanni pedes Angeli, tanquam columnæ ex aurichalco ignito constatae, quales capite primo & secundo Apocalypsis descriperat; atque Daniel capite decimo, vt supra diximus. Similis erat species Dei, siue Angeli, qui apparebat Israëlitis in columna nubis per diem, & columna ignis per noctem. Videlicet columna videbatur quasi ex aurichalco, vel are lucidissimo conflata in altum erecta, quam nubes vndique ambebat, vt dicimus suo loco. Sed, si roges, cur in specie columnæ apparebat Angelus? Respondeo, Quia, ex quo non oportebat aliquam hominis, vel animantis gestare personam, vt omnis idololatricæ tolleretur occasio, nil aliud monstrari potuit, quod phantasie hominum esset accommodatius, & Deum referret expressius. quia columna satisfaciebat phantasie, representando hominis simulacrum inuisibile: Dei vero attributa mirifice significabat. De quibus etiam suo loco.

Eis examinatis circa rotarum figuram, animalium formam, atque præidentis effigiem, reliquum est, vt totius visionis absolutissimam fingamus ideam: ea est huiusmodi. Obiecta est phantasie Vatis species quædam Turbinis a vento Aquilonari, qui vehemens est, concitati, quem consecuta est atra nubes. in huius medio splendidus visibatur currus quaternis rotis, altitudinis horrendæ, ignitis illis quidem, atque vita præditis, constructus. Circumstabant currum quaterni iuuenes alati, leoninis thoracibus vestiti, atque vngulis calceati vitulorum, toti flammantes, & scintillantes. Gestabant singuli quaternas alas, quarum binis velabant femora, binis volabant non secus atque Aquilæ, fragoremque volatu edebant castrorum similem, cum collatis signis comminus dimicatur. Vel qualem reddere solet exundans fluuius, cum se se per faxa præcipitat ex alto. Seu qualis esse solet mugitus ætheris, cum

Dan. 10. 7. 5.

cum sublimis tonat. Supra animalium (sic enim vocantur supra ipsum propitiatorium, in quo Deus reside dignatus est, & responsa dare. Neque enim de corpore arcæ erat propitiatorium, sed illi superne imminerebat. nam arcam tegebat tabula lignea auro illita; propitiatorium vero arcam obumbrabat, & tegebat ex auro solido ductum. Vt videre est Exodo. *Posuit & testimonium in arca subditis infra vestibus, & oraculum desuper &c.* Nota oraculum adnumerasse vestibus, quia non magis ad illam pertinebat, quam vestes. Atque hæc tam parua lætica, cubitorum scilicet duorum, & semis, constructa est pro commoditate Israëliitarum peregrinantium per desertum. Postquam vero in terram promissam inducti sunt, atque ciuitas Hierosolyma à Deo delecta est in regni metropolim, atque summi sacerdotij sedem, & complicato Tabernaculo materiato, & temporario adificatum est stabile Templum ex marmore albo multo augustius, quam fuerat Mosaicum tentorium, tunc lætica loco structum est vehiculum, & biga Cherubimorum facta est quadriga. nam Dei nomine præcepit Dauid moribundus Salomoni, vt ex de-facatissimo auro faceret quadrigam Cherubim, hoc est vt binis alijs Cherubinis sculptis ex materia oleaginea, atque auro incrustatis augeter Mosaicam bigam, faceretque quadrigam, videlicet Cherubinos quattuor circa Dei solium stantes. Quod & re ipsa præstitisse Regem refert.

QUOD SPECIES HVIVS visionis sit eadem omnino cum facie solij Dei, quod erat in Oraculo Templi. Sectio IV.

DEPINXIMVS imaginem visionis, quam Propheta delineauit, raram quidem illam, sed non insolitam; admirandam, sed non nouam. etenim alijs ante Ezechielem prophetis ostensa erat, atque alijs post ipsium deinde monstrata. Idea itaque visionis huius in alijs etiam sacræ Scripturæ locis animaduertitur. Neque idea modo prophetarum interioribus oculis obiecta est, sed etiam materiale eiusdem exemplar, & protomodulus corporeis oculis videri poterat in oraculo Templi Salomonici. Nam pro certo credimus præfenti visione representatum aspectum solij Dei sedentis super Cherubim. Quod ne longe petitis testimonijs probare videamur, ipsemet Vates apertis verbis professus est, cum post absolutam visionis descriptionem subiicit: *Hæc visio similitudinis gloria Domini:* Etenim nomine gloriæ Domini arcam Testamenti significasse compertum est. nam ita appellatum videmus in psalmo. *Dilexi decorem domus tue, & locum habitationis gloria tue.* & in libris Regum. *Translata est gloria Dei ab Israel, eo quod capta esset arca Dei.* & in psalmo. *Et tradidit in captiuitatem virtutem eorum, & pulchritudinem.* Hebr. *gloriam eorum in manus inimici.* De qua re fusius in explanatione literæ agemus. Idem ex capitulo decimo, & vndecimo constat, in quibus scribit Vates gloriam Dei equitantem quadriga Cherubim iam egredi è Templo, iam stare in limine, iam in atrio consistere, iam regredi in sancta Sanctorum: atque sonitum alarum Cherubim auditum in atrio exteriori &c. Cum ergo idem Vates capitulo decimo testatus sit illam visionem eandem esse cum ista, quam viderat ad fluuium Chobar, manifeste conuincitur, vtrouique visam esse arcam Dei Cherubinis circumseptam.

Gloria Domini dicitur arca.

Psal. 25. 8. 1. Reg. 4. 7. 21. Psal. 77. 7. 61.

De forma arcæ testamen.

De propitiatorio. **E** bant supra ipsum propitiatorium, in quo Deus reside dignatus est, & responsa dare. Neque enim de corpore arcæ erat propitiatorium, sed illi superne imminerebat. nam arcam tegebat tabula lignea auro illita; propitiatorium vero arcam obumbrabat, & tegebat ex auro solido ductum. Vt videre est Exodo. *Posuit & testimonium in arca subditis infra vestibus, & oraculum desuper &c.* Nota oraculum adnumerasse vestibus, quia non magis ad illam pertinebat, quam vestes. Atque hæc tam parua lætica, cubitorum scilicet duorum, & semis, constructa est pro commoditate Israëliitarum peregrinantium per desertum. Postquam vero in terram promissam inducti sunt, atque ciuitas Hierosolyma à Deo delecta est in regni metropolim, atque summi sacerdotij sedem, & complicato Tabernaculo materiato, & temporario adificatum est stabile Templum ex marmore albo multo augustius, quam fuerat Mosaicum tentorium, tunc lætica loco structum est vehiculum, & biga Cherubimorum facta est quadriga. nam Dei nomine præcepit Dauid moribundus Salomoni, vt ex de-facatissimo auro faceret quadrigam Cherubim, hoc est vt binis alijs Cherubinis sculptis ex materia oleaginea, atque auro incrustatis augeter Mosaicam bigam, faceretque quadrigam, videlicet Cherubinos quattuor circa Dei solium stantes. Quod & re ipsa præstitisse Regem refert.

Quod autem ad vehiculum attinet, seu plaustrum arcæ subiectum in Templo, ex eodem loco monstrari potest. nam vbi nos quadrigam legimus, Hebraice habetur מרכבה marcabah. quæ vox significat vehiculum, currum, carrucam, & quadrigam. vt ibi. *Fecit sibi Absalon currus.* & apud Zachariam. *In quadriga prima (vel curru) equi russi.* Itaque verti potest locus ille Paralipomenon in hunc modum: Et vt ex ipso auro fieret similitudo currus Cherubim extendentium alas, &c. Existimamus enim, Salomonem non tantum fecisse binos Cherubinos ex materia, sed etiam plaustrum cum rotis, vel pedibus à terra sublatum, cui arca imponeretur. quod & recta ratio dicit. indecens enim erat, vt gloria Domini humi repereretur, cum cætera vtenilia, candelabrum scilicet, mensa panum, & altare vtrunque pedes sub se haberent, aut bases, ne pauimentum tangerent. & ex capitulo vigesimo quinto Exodi colligitur quippiam simile, tamen angustius, fecisse Mosem. Nam vbi nos legimus, *Pones circulos quattuor per quattuor arca angulos,* Hebraice habet, super quattuor pedibus eius. nam vox פגח pagham, quæ ibi reperitur, aliquando significat pedes, vt ibi. *Siccant vestigijs pedum meorum omnes aquas.* & per metaphoram rotas, quæ sunt plaustrum pedes, *Quæ tauerunt pedes quadrigarum illius.* Hebraice. *rotæ curruum eius.* Item, cum de machinis æneis ageretur, quæ rotis æneis ad instar currus nitebantur, dicitur: *Et axes ænei: & per quattuor partes.* Hebraice. Per quattuor rotas. Habebat itaque arca foederis tabulam sub se, cui incrustata erant quaternæ volæ, vel quaterni pedes, quibus à terra eleuata erat. eius itaque mensæ loco Salomon vehiculum videretur fecisse ex auro instructum vel pedibus, vel rotis, cui arcam imponeret cum dignitate. Atque hæc est Mercabah, carruca scilicet Cherubim, cuius meminit liber Pa-

3. Reg. 6. De curru templi.

1. Reg. 15. Zachar. 6. 2.

De rotis

4. Reg. 19. 24. Indic. 5. 28. 3. Reg. 7. 7.

ralipomenon. fatet etiam huic sententia, Ezechielem, capite decimo vocasse Cherub. quartum animal, quod capite decimo appellauerat vituli, vide licet, quia כרוב cherub, ab eodem verbo כרב racab equitare, curru vehi, deriuari sciebat, facta litterarum metathesi, quasi carrucarium, aut curulem diceret, animal scilicet quod agit currum, quales sunt boues, qui currum etiam arca foederis traxere aliquando, vt scriptum est libro Paralip. *Imposueruntque arcam Dei super plaustrum nouum, & infra. Bos quippe lasciuens paululum inclinauerat eam,* propterea pro eodem accepit Cherub. & vitulum Propheta. Stat ergo certa sententia, quam supra asseruimus, cum in visione Prophetarum in eius exemplari, hoc est in oraculo Templi similitudinem fuisse curru sub arca, & sede Dei, vt ex hac parte conueniat imago cum exemplari, & quadriga Prophetarum respondeat quadriga Salomonis. Porro illi camino ignis, quem obseruauit Ezechiel inter animalia, respondet prunarium, seu altare incensi, quod erant ante fores oraculi, quod simul cum arca foederis secum vehendum voluit Dominus, cum a Templo migrabat, aeco illo altero posthabito, in quo immolabantur cruentae hostiae. eius altaris similitudo visa est deinde ab Isara, atque a Ioanne in Apocal. vt dicemus inferius. atque ex hac visione existimo ortam illam consuetudinem Chaldaeorum, & Persarum praefere di ante Regem, atque ante exercitum ignem. Eius mentionem fecere Curtius atque Xenophon. Illos postea imitati sunt Romani, teste Herodiano.

Par. 1. cap. 13. v. 7.

De altari incensi vecto ante thronum.

Q. Curtius. hist. Alex. 1. 3. Xenophon. 8. Cyri per dia. Herod. 1. 1. & 2.

QUALI FORMA FUERINT effigies Cherubini oraculi Templi. Sectio V.

DE QUALI FORMA FUERINT effigies Cherubini oraculi Templi. **D**OCVIMVS in Templi oraculo non secus atque in visione Ezechielis curru fuisse, atque Cherubimorum quadriga. Restat, vt consideremus Cherubimorum Templi figuram, & habitum, vt deinde earum facies cum Cherubimorum faciebus, quas recenset Vates, comparemus. Doctores Hebraeorum (vt refert Rab. Dauid) putarunt כרוב cherub. non esse vocem simplicem, sed compositam ex כ caph littera serui & רוב rub, quae aequiualeat רובא raba, puer adolescens, & significare quasi puer, videlicet quia erant figurati puerorum effigie. Rab. Salomon addit vtroque sexu insignes exititiffi Cherubinos a Moyse factos. Cuius sententiam secutus est B. Arias Montanus in schemate Templi, quod figurauit in suo Bibliorum apparatu. Sed tamen ista Hebraeorum Doctorem, & Kimhi etymologia violenta est. neque enim in lingua Hebraica extat vocula כרוב rub, quae puerum significet, sed in Chaldaica, a verbo כרב raba, crescere, augetere, est כרוב raba, infans, puer crescens, nomen autem כרוב cherub mere Hebraicum est, vt litterarum radicalium indicat dispositio. Praeterea distinctionem sexuum imaginibus Angelorum apponere tam ridiculum est, quam indecorum. *In resurrectione neque nubent, inquit Dominus, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei: nimirum qui sunt a sexus distinctione alieni, sicut*

Rabinorum sententia de Cherubinis. Rab. Dauid.

Rab. Salom.

B. Arias Mont.

R. Kimbi.

Sexuum distinctio in Cherubinis non fuit. Matib. 22.

ab omni materia immunes. quorum igitur eorum figurae distinguuntur sexu, quorum perpetua substantia non indiget procreatione sobolis? Praeterea quis non videt, quam sit indignum, nuda iuuenum corpora sexu vtroque notata astare coram Deo? *Velabant Seraphim binis alis femora sua,* & cherubin discooperient verenda? Praecipit Dominus sacerdotibus, ne sine feminalibus lineis, dent operam sacris, & suorum stipatorum pudori non prospexit? Valeant haec Iudaeorum somnia, qui vel in Domini sanctuarium Cupidines, & Veneres inuichere volunt, ne dicam Priapos.

Isaia. 6.

Exod. 28.

Non sunt vestibus amicti Cherubini.

Exod. 25.

2. Paral. 3. v. 13.

Habuere brachia humana Cherubini.

Ioseph. 3. an. 11. c. 6.

8. antiq. c. 2.

non quidem quadrupedia, sed volucra, atque ea. A noua omnino specie, & visenda, sed quae hominibus huculque fuerit inaudita, nedum inspecta. At vero quae diximus omnia magis explicabuntur sectione sequenti.

DE QUOD SPECIES VISIONIS, quam capite sexto narrat Isaia, eadem sit cum praedicta Ezechielis. Sectio VI.

DMIRANDAM diximus fuisse visionem Vari ostensam, sed non insolitam, vt pote quae alijs ante ipsum prophetis communicata sit, nimirum Isaiae, Danieli, & alijs, quos suo ordine recensebimus, & de reliquis deinde suis locis. nunc Isaiae visionem cum Ezechielis specto, atque cum Templi exemplari conferamus. *Vidi inquit Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum, & ea, quae sub ipso erant, replebant Templum. Seraphini stabant super illud, sex alae uni & sex alae alteri, duabus velabant faciem eius, duabus velabant pedes eius, duabus volabant, & clamabant alter ad alterum.* Obiecta est Isaiae imaginaria visio ipsa facies solij Dei eleuati super alas Cherubim, quale in Templo erat, tamen expressioribus lineamentis, & coloribus depictum: visus est idem apparatus, quem habebat in Templo, verum magnificentiore specie figuratus, & quod caput est, ipse Dominus, qui inuisibiliter residebat super Cherubim, visibili tunc apparuit effigie, atque habitu splendidissimo, qualem decebat vnigenitum regis Altissimi: nam speciem filij Dei vidisse Isaiaam testatur Ioannes. Sed persequamur singula. Primum faciem Dei in oraculo vidisse ipsemet proficitur, cum dicit: *ea, quae sub ipso erant, aut sinitiae vestimentorum eius replebant, Templum.* Hebr. כרוב habecal sanctuarium, cuius orationis loco vertere Septuaginta. Plena erat domus a maiestate eius, hoc est, splendor purpurei paludamenti complebat totam domum. Vnde Chaldaeus, splendor gloriae eius. & paulo inferius: Volauit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari. En altaris meminit. Videbatur ergo sibi Vates in Templo esse, cum haec spectabat. *Solum excelsum, & eleuatum* ipsam referebat Dei sedem super alas Cherubim. Verum hoc sublimis videbatur, quippe tanti regis dignitati conueniens. excelsum dicitur propter magnitudinis excellentiam, eleuatum propter eminentiam, & distantiam a pavimento, vt Dionysius interpretatur. Vnde confirmare licet quod supra sectione quinta de plastro subiecto arca foederis diximus, neque enim tam eminens appareret solium, si arca humi cubaret. Huius solij scabellum in Templo erat propitiatorium aureum. In Ezechielis autem visione quasi aspectus firmamenti extenti supra capita animalium. *Seraphim stabant super illud,* hoc est, iuxta illud, solium scilicet, nam circumstitebant. stipatores quattuor a lateribus sedis, vt explicuit D. Dionysius Areopagita, hanc Isaiae visionem tractans: ait enim, substantias illas sub Deo, & post Deum, & circa Deum collocatas vidit Theologus. Quibus verbis non tantum declarauit Seraphinorum numerum, sed etiam dispositionem, & situm. nam necesse est quattuor fuisse minimum, vt ante, & retro, dextrorsum, & sinistrorsum ambirent sedem Dei, nimirum totidem erant Seraphini, quot

Isaia. 6. v. 1.

Ioan. 1. 1.

Dionys. de caelest. hier. cap. 13.

Dionys. vbi supra.

in Templo Cherubini. Neque oppositum significat illa verba Prophetarum, *Sex alae uni, & sex alae alteri.* & iterum, *clamabat alter ad alterum.* nam vnus, & alter, vel vnus, & vnus, vt habetur Hebraice, significat singulos: quasi dicat, singulis eorum erant sex alae, atque singuli ad singulos clamabant, vt Hieronymus etiam auctor est eodem Isaiae loco.

Hieron. super Isa. 6.

Quae alas habuerint Cherubini.

Plin. lib. 1. c. 40.

In velamento alarum suarum, & in alio psalmo, *Sub pennis eius sperabis,* & in alio, *Si est iniquitas in manibus meis.* Hebr. in alis meis. & apud Ezechielem, *percutite manum ad manum.* Hebraice alam ad alam. Eadem igitur ratione Isaiaam alarum nomine non tantum pennas quaternas, sed etiam bina brachia sub pennis extenta intellexit, & recensuit. Quod ex visione Apoc. Ioan. quam sectione sequenti explicabimus, aperte conuincitur. nam Ioanes animalibus suis tribuit alas senas, quae eadem esse cum Cherubinis Ezechielis nemo negare ausus est. Cum ergo Ezechiel quaternas tantum singulis ascripserit, necesse est Ioannem alarum sensu brachia etiam comprehendisse, non secus atque Isaiaam. Quod autem brachia Seraphini habuerint, constat ex eodem capite, vbi dicitur: *Et volauit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus.* Ergo quemadmodum Cherubini Templi binis manibus fulciebant propitiatorium, binis alis contractis tegebant femora, binis extensis obumbrabant Dei solium; eadem ratione Seraphini binis manibus velabant faciem, binis alis velabant crura, binis volitabant. Neque secus animalia Ezechielis se gessisse credendum est. Certe illud est notissimum, quaternas habuisse pennas, & brachia bina. nam alas quidem quaternas singulis tribuit Ezechiel, dicens, *quattuor pennae uni,* brachia autem, & manus eisdem assignat alibi, dicens, *Et extendit Cherub manum ad ignem, & apparuit in Cherubim similitudo manus hominis sub pennis eorum.* Postremo, prunario, quod inter Cherubim obseruauit Ezechiel dicens, *Temple manuum tuarum prunis ignis, quae sunt inter Cherubim,* respondet in visione Isaiae altare incensi, de quo ipse scribit: *Et in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari.* Vtroque autem representatur altare thymiamatis, quod ante fores oraculi extabat, vt diximus sectione quarta. Fit ex ijs vidisse Isaiaam eandem faciem solij Dei, quod in oraculo Templi extabat, atque eadem animalia, quae vidit Ezechiel.

Psal. 62. v. 8.

Psal. 90. v. 4.

Seraphini habuerunt brachia.

Ezech. 1. v. 6.

Ezech. 10. v. 7.

De altari, quod apparuit ante thronum.

Ezech. 10.

Ex qua angelorum Hierarchia fuerint Cherubini & Seraphini quos viderunt vates.

Dionys. de caelest. hier. c. 13.

Sed obijcies, nos velle confundere Hierarchicos Angelorum gradus, atque Ezechielem aequare Isaiae, qui a B. Nazianzeno, & Hieronymo ex eo caeteris antefertur, quod Seraphim viderit, qui supremi gradus sunt in caelesti Hierarchia. Cui obiectio non respondemus cum Dionysio capite decimo tertio de caelesti Hierarchia, qui sibi ipsi opponens, quomodo ad mundatum Vatem Seraphim mittitur, quandoquidem spiritus supremi ordinis non mittuntur, Respondet, se a maioribus accepisse, (Hiertheo existimo, & D. Paulo, quos habuit Theologiae magistros) inclutum Theologum non vidisse Seraphinos illos supremos, qui Deo semper astant, ij enim nunquam mittuntur, sed visionem mini-

sterio factam Angeli, qui Seraphim dicitur, quod a Seraphino fuerit ad id muneris directus. Vel etiam, quia igne purificauerit Isaiam labra, quod proprium est inflammatorum spirituum, qui Seraphini dicuntur, suntque Deo familiarissimi. Eodem ergo pacto nos quaestioni respondemus: neque Isaiam Seraphinos ex primo ordine, neque Ezechielem Cherubinos ex secundo vidisse, sed utriusque representatam in phantasia imaginem folij Dei existentis in oraculo, ut dictum est; idque ministerio Angeli, qui a Cherubino, vel Seraphino ad id muneris fuit legatus, proptereaque ab Ezechiele Angelorum imagines vocatas Cherubinos, ab Isaiam vero Seraphinos. Vel, quod magis placet, eosdem Dei stipatores ab Ezechiele appellatos esse Cherubinos, quod carrucam Dei migrantis agere viderentur, retento scilicet nomine, quod illis imposuerat olim Moses, eorum muneri accommodatissimum. nam, ut diximus supra כרוך Cherub a כרב racab ortum habet, facta literarum metathesi Hebraeis frequentissima. quasi dicas, agens currum quadriga viuens, aut se mouens carruca, vel quidquam simile. Ab Isaiam vero appellatos Seraphinos ab splendore, & aspectu ignis, quo toti flagrabant. nam שרף seraph, est vrere, incendere, vnde שרפים Seraphim igniti, incensi, quo nomine dictus est serpens ignitus, qui erectus est a Moysse Domino praecipiente. *Fac tibi serpentem anem vel ignitum, vrentem. & paulo ante: Immitte Dominus in eos ignitos serpentes.* ij serpentes Seraphim dicuntur, quod igniti essent coloris, atque etiam quod ardore letali inflammarent eos, quos momordissent. Dicunturque esse alati, ut apud Isaiam constat, & semen eius absorbens uolucrum. Hebraice ignitus alatus, vel vrens volans. Tales, inquit Kimhi, id est, alatos ferunt in Aethiopia inueniri. nisi volantes dici mauis, quasi procul dissilientes, ita vt volare videantur, qua significatione vtuntur Hebraei verbo Volandi non raro. Ergo Angeli Domino assistentes hinc dicti sunt Seraphim, quasi ignei, ardentis, uolantes, alati. Horum imagines in Templo existentes contemplosus est Isaias, Seraphinosque vocauit quasi totos flammanes, nam tales depingit Cherubinos Templi Ezechiel, cum Cherubo illi superbissimo improperat; *in medio lapidum ignitorum ambulasti* id est, numerabaris quondam inter carbunculos flammanes, candentes, ignitos scilicet Templi Cherubinos aureos. Tales & in visione sibi apparuisse Cherubinos fatetur Ezechiel. *Et similitudo animalium, & aspectus eorum quasi carbonum ignis ardentium, & quasi aspectus lampadarum.* Cum ergo utriusque Cherubini carbones, carbunculi, lapides igniti dicantur, merito ab Isaiam appellati sunt Seraphim, quasi ignei, accensi.

QUOD EADEM VISIO SIT postea Ioanni monstrata Apocalypsis quarto. Sectio VII.

Apocal. 4.

EAEC eadem visio multis post saeculis ostensa est Ioanni, ut ipse narrat dicens: *Post haec vidi, & ecce ostium apertum in celo, & vox prima, quam audiui tanquam tuba loquentis mecum, dicens: Ascende huc, & ostendam tibi, quae oportet fieri post haec. Et statim fui in spiritu, & ecce sedes posita erat in celo, & supra sedem sedens, & qui sedebat similitudo erat aspectu lapidis iaspidis, & sardini,*

Num. 21. 8.

Ibid. 6.

Serpens Moyses alatus fuit Isai. 14. 29

Ezech. 18. 14

Ezech. 1. 13

Et iris erat in circuitu sedis similis visioni smaragdinae, & in circuitu sedis sedilia viginti quattuor, & super thronos viginti quattuor seniores sedentes circumamicti vestimentis albis, & in capitibus eorum corona aurea, & de throno procedebant fulgura, & voces, & tonitrua, & septem lampades ardentes ante thronum, qui sunt septem spiritus Dei, & in conspectu sedis tamquam mare vitreum simile crystallo. & in medio sedis, & in circuitu sedis quattuor animalia plena oculis ante, & retro, & animal primum simile leoni, & secundum animal simile vitulo, & tertium animal habens faciem quasi hominis, & quartum animal simile aquila volanti, & quattuor animalia singula eorum habebant alas sesuas: & in circuitu, & intus plena sunt oculis, & requiem non habebant die ac nocte, dicentia, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est. Et cum darent illa animalia gloriam, & honorem, & benedictionem sedenti super thronum venienti in saecula saeculorum, procidebant viginti quattuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant venientem in saecula saeculorum, & mittebant coronas suas ante thronum, dicentes: Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata sunt, & vidi in dextera sedentis supra thronum librum scriptum intus & foris, signatum sigillis septem, &c. & unus de senioribus dixit mihi, ne fleueris, uicini leo de Tribu Iuda, radix David, aperire librum, & soluere septem signacula eius. Et vidi, & ecce in medio throni & quattuor animalium, & in medio seniorum agnum stantem tamquam occisum, &c.

Templum vocatur caelum.

Isa. 14. 13. 3. Reg. 6. 32.

Sedes Dei posita in caelo folium oraculi praedictum representat. nam in sacra scriptura caelum pro templo, & templum pro caelo vlturatur non raro, ut videre est apud Isaiam. *In caelum conscendam, &c. Sedeo in monte testamenti, &c.* & alibi. *Tu exaudies in caelo in sanctuario tuo,* de qua phrasi, & analogia dicemus infra.

Et sedens similis erat iaspidis, & sardinis, quorum iaspis subuiriidis est, & varius. Sardius vero rubeus, quem scilicet no. Hispani rubi vocamus, respondetque iaspis electro misti coloris auri cum argento, sardius vero igni circum ambientem, mare vitreum quasi crystallos, scabellum folij Dei refert, quod vidit Ezechiel crystallo simile, in claritate scilicet, & transfusione lucis. ergo vtrumque, quia splendidum erat & diaphanum, vitro & crystallo rite comparatur.

Quod ait, *in medio sedis, & in circuitu sedis quattuor animalia,* non significat in sede ipsa existere, neque vero sub sede habuisse dorso quasi boues sustinentes mare aeneum Templi, ut quidam imaginantur, quo textui faciant satis, sed *in medio sedis,* significat ante sedem. erant enim binae ante sedem, binae retro, a lateribus tamen sedis, ut vides in nostra imagine initio huius commentarij de prima visione. Dicuntur autem esse in medio, quia erant inter Ioannem spectantem, & sedem. nam, in medio esse, Hebraeis aequiuale, inter aliquos esse, ut *in medio populi habitare,* hoc est inter populares. Vide explanationem capituli primi. *in medio captiuorum.* Eundem sensum habet illa phrasi, *rota in medio rote,* de qua mox.

4. Reg. 4. 13.

Ezech. 1. 9. 1

Animal primum simile leoni, secundum simile vitulo, non significat singula animalia vnicam gestasse figuram, vel faciem, sed singula potius habuisse quatuor, quarum prima fuerit leonis. Similiter phrasi extat capite decimo Ezechielis. *quattuor facies habebat unum. Facies prima facies Cherub, facies secunda facies hominis, & in tertio facies leonis, & in quarto facies*

Quattuor facies animalium.

Ezech. 10. 14

facies Aquilae. Vides singulas facies singulis animalibus datas; cum tamen certum sit ex priori parte versus quaternas potius in singulis esse numeratas. Eodem ergo modo Ioannes facies recenset animalium, non animalia ipsa. Vocat autem facies nomine animalium, quia re vera animalium erant exuuias, atque imagines. nam vngula signum erat bouis; os, manus, & crura recta signum hominis; armi iubati signum leonis; atque ala signum Aquilae. Sed ais, Quorsum initio proposuit quattuor animalia se vidisse, cum deinde non de animalibus agat, sed de ipsorum facieb? Respondeo, Nil aliud discriminis reperisse inter animalia per omnia sibi simillima, quam esse quattuor in totidem angulis folij constituta. quare de omnibus, ac si vnum esset profequitur narrationem, enumeratque quattuor facies, quas in singulis obseruauit, ac si dicat apertius: Vidi quattuor animalia, singula eorum quater nis vestita animalibus, quorum primum erat simile leoni, secundum vitulo, &c. Hoc autem ita esse patet ex eo, quod sequitur. *Et tertium animal habens faciem quasi hominis, & quartum animal simile aquila volanti.* Tria animalia dixit similia esse leoni, vitulo, aquilae, vnum vero habere faciem quasi hominis, discernens inter faciem, & similitudinem, ut videret est. Cur ita? quia de formis loquebatur animalium representatiuis, quae quidem in ceteris similitudines tantum erant, non vultus. in homine autem vultus ipse erat facies, vel forma eius representatiua. alioqui si animalia ipsa diuersas habuissent figuras, utpote vnum leonis, alterum vituli, non discernisset Ioannes inter hominem, & cetera, huic ascribens faciem, illis vero similitudines, sed potius singulis singulas facies, id est, vultus dedisset, vel omnibus ex aequo similitudines. Praeterea idem confirmatur ex eo. *Et quartum animal simile aquila volanti.* Vides in quo sita fuerit similitudo animalis cum Aquila? non in vultu, non in corpore, non in vnguibus, sed in alis tantummodo, quibus volat. Denique quia singula animalia habebant alas fenas, nimirum ad instar Seraphinorum, quos vidit Isaias. nam omnes fatentur praesentem visionem illi esse quam simillimam. At vero Seraphini binis alis operiebant corpus suum, binis faciem, binis volabant, & clamabant: Sanctus, Sanctus, Sanctus. ergo animalia Ioannis in eundem usum accepisse fenas alas credenda sunt, maxime cum eidem vacent ministerio. nam in circuitu sedis Dei astant, & clamant die ac nocte: Sanctus, Sanctus, Sanctus, non secus atque Seraphini Isaiam. Binis igitur alis operiant corpus necesse est; alioqui frustra acceptae videbuntur, atque gratis datae essent binae alae animalibus, quas confingunt interpretes. namque leoninum corpus villis indurum est, vitulinum pilis, aquilinum plumis vestitum. Quorsum igitur alis binis operient corpora? necessariae tamen sunt fenae alae Cherubinis, qui, ut supra vidimus, ore, & toto corpore iuuenes erant, nuditatemque eorum operiri decebat alis binis, qui animalia vocantur ab Ezechiele & Ioanne, quia animalium exuuiis, & insignibus erant vestiti. Postremo, si facies leonis, id est, os & vultus vni erat, alteri vituli vultus, alij rostrum aquilae, quomodo clamabant, vocefque articulatas, immo suauissimas, edebant, dicentes, Sanctus, Sanctus, Sanctus? nam leo rugire potest, vitulus clangere, & aquila clangere, verumtamen nullum canere assuevit. Sed ais, Erant animalia mystica, & mysterijs plena. Fateor mystica fuisse, sed non magica. at vero ad magiam pertinet, ut bos, & leo loquantur, vel canant. Dices,

Probat animalia huiusmodi vultum hominis, exuuias animalium reliquorum.

Non habebant animalia singula singulas facies, neque vultus brutorum, quia loquuntur.

Hoc non contingit re vera, sed in visione. Egregium suffugium, quasi vero soleat Deus in visione representare quod re ipsa esse non potest. Visiones in sacris literis referunt historias, vel parabolas; non vero fabulas. priores re vera contingere, posteriores esse possunt, vel non repugnat fore, postremas esse repugnat, atque in visione ostendi existentes citra mendacium, magicumque commentum. Fit ergo ex dictis animalia Ioannis eadem esse cum animalibus Ezechielis, atque consequenter cum Isaiam Seraphinis, Templique Cherubinis, quorum singli quaternas figuras ostendebant, hominis in ore & corpore, leonis in iubis, vituli in calceibus, atque aquilae volantis in pennis.

Liber qui in dextera sedentis apparet signatus sigillis septem non est ab similibus volumini, quod porrectum est Ezechielis ab auriga curru. nam iste liber interpretationem continet voluminis: illa inquam visio Ezechielis, visione Ioannis declaratur.

Liber Ezechielis traditus ab auriga, similis est ei quem tenet sedens apud Ioannem. Ezech. 2. 9.

QUOD EADEM SIT IDEAM visionis huius, atque eius, quam vidit Daniel capite septimo. Sectio VIII.

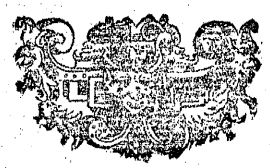

EAEC eadem Cherubino, & folij Dei ideam refert illa altera Danieli communitata visio, quam ipse cap. 7. recenset ijs verbis. *Throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, uestimentum eius candidum, quasi nix, & capilli capitis eius quasi lana munda. Thronus eius flamme ignis, rote eius ignis accensus, fluius igneus, rapidusque egrediebatur a facie eius, millia millium ministrabant ei, & decies milies centena millia assistebant ei.*

In hac visione Dominus habitum praescertit Iudicis, atque adeo personam senis assumit, quam capilli quasi lana munda albescentes representant, & uestimentorum candor, qui regius olim erat color, maiestatem & auctoritatem Iudicis declarat, respondetque iridi Ezechielis, atque splendori, quo Basilicam plenam viderat Isaias. Thronus, & currus flammeus expressa imago est folij aurei excitati supra plaustrum oraculi, sicut thronus, & currus Ezechielis, atque Isaiam folium excelsum & elenatum. tot millia ministrantium, atque assistentium Domino, diximus etiam vidisse Isaiam. quae, etsi non referat visio Ezechielis, quod Dominum extra Basilicam migrantem inducit, certe in ipsa Templi Basilica non desiderabantur, in cuius parietibus per circuitum innumeros Cherubinos sculptos, & quasi extantes a pariete legimus apud Ezechielem. fluuius ille igneus ex parte significatus est altari incensi, quod ante oraculum extrabat, quodque Isaias vidit carbonibus plenum, atque Ezechiel ante arcam in ipso curru vectum animaduertit. Cetera de filio hominis, quem Iudex in Throno collocauit suo, explicatiora sunt oracula, quam fuerint Isaiam, aut Ezechiel ostensa in visione: de quibus sectione tertia huius Commentarij diximus.

Senis persona Iudicis se representat.

Ezech. 41. 22. 3. Reg. 6. 32. 20. & 22.

QUOD

QUOD EODEM APPARATU VISUS SIT DOMINUS PRIMUM A MOSE IN MONTE SINAI. SECTIO IX.

VAS hucusque narrauimus visiones, posteriores esse constat Salomonis Templo. quare non est mirum, si ipsarum specula cum exemplari conueniant, ex quo sunt expressa. Illud mirabilis est, ipsam oraculi quadrigam alia visione multo antiquiore olim fuisse representatam, immo vero ad instar illius visionis factum in oraculo exemplar materiale quadrigae. ea est visio Moyfi ostensa in monte Sinai, ad cuius instar ipse Moses solum Dei inter Cherubim fabricari fecit, quemadmodum accepit Dominus precipiente. Inspice, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est. Ex oraculo itaque apparatu licebit de monte philosophari, atque indubitanter asserere, Deum Moyfi eodem habitu sese ostendisse in monte, quem ipse in tabernaculo primum, ac deinde Salomon in Templo designarunt. Verum id ipsum confirmemus alijs sacrae Scripturae testimonijs. Sane quidem imaginem solij, atque propitiatorij, quod fecit Moses, atque adeo Throni, & firmamenti Ezechielis, quod solio, & propitiatorij responderet, videmus expressam in Exodo. Videruntque Deum, & sub pedibus eius quasi opus lapidis Seraphini, & quasi caelum cum serenum est. Quidam Hebraeorum, ut Rab. Abraham interpretatur, לבהב libnat, non lapidem, ut Hieronymus, sed laterem, quasi sub pedibus Dei apparuerit laterculus sapphyrinus. cuius aetologia est a Rab. Salomone adhibita, nempe ut significaret Dominus memorem se esse eorum afflictionis in opere lateritio. Hebraeos secuti recentiores vertunt lateris, non lapidis, sed fassio. nam lapidis vertendum esse constat. primo ex Chaldaeo paraphraste, qui sic traducit, Tanquam opus אבן אבן ebon taba lapidis pretiosi. Item ex Rab. Dauid, qui sic habet eo loco, Ecce הבהב לבהב libnath hasapphyr, est sicut lapis sapphyri, quem vidit Ezechiel in visione prophetiae capite decimo. Ecce in firmamento, quod erat super caput Cherubim quasi lapis sapphyrus, quasi species similitudinis solij apparuit. Praclare iste quidem. etenim versus, qui sequitur in Exodo, vtrunque locum aptissime necit, videlicet, Essent caelum cum serenum est. Duo videbat Moses, lapidem Sapphyrinum, & caelum serenum. Vtrunque enim ad eandem speciem referri non potest. Etenim caelum serenum vel in munditia sua, aut puritate, vel claritate, id est, cum nubibus vacat, colorem refert aërium, Sapphyrus autem rubri coloris est, ut patet ex illo Threnorum, Rubicundiores ebore, antiquo Sapphyro pulchriores. Abraham, qui huius est sententiae in Sapphyri colore, sic vertit: Rubicundiores gemmis, sapphyrus excisio eorum. quasi eadem sententia sit vtriusque versus. Erant, inquit, rubicundi quasi gemmae, & quasi excisi ex sapphyro. Neque ab ea dissentit Plinius, qui quaedam sapphyros caeruleas, quaedam purpureas esse tradit, sed omnes aureis punctis collucentes, ergo Moses videbat solum Dei sapphyrinum, hoc est, purpureum, auroque micans, atque pedamentum solij aërium: illud respondet Throno Ezechielis sapphyrino, hoc firmamento, quod sub Throno extensum visebatur, pellucidum, & clarissimum tan-

Exod. 25. v. 40. Apparatus solij Dei qui in tabernaculo & in templo similis erat ostentus Moyfi in monte.

Exod. 24. v. 10.

Sapphyrus rubri coloris est. Thren. 4. v. 7.

Plin. l. 37. cap. 9.

quam crystallus: In Templo vero alae Cherubinorum, varijs coloribus ocellatae, quibus insidebat Dominus, referunt solum sapphyrinum auro micans. Moyfis & Ezechielis propitiatorij; auro refertur firmamentum, seu caelum. aureus enim color luce sua, & fulgore lucidum, & serenum caelum representat. Conueniunt ergo solum, & scabellum montis, & Templi. Super solum Deum visum esse à populi principibus testatur Moses loco praedicto, speciemque eius refert eandem, quam Ezechiel. Sic enim habet. Erat autem species gloriae Domini quasi ignis ardens super verticem montis in conspectu filiorum Israel. ingressusque Moses medium nebulae ascendit in montem. duplici similitudine speciem Domini significauit, ignis scilicet, & nebulae, vel nubis. Ezechiel sub specie electri igniti filium hominis vidit in Throno residere. Moses nil tale supra Cherubim alas effinxit. Deus enim in Templo audiendum se exhibuit, non videndum. Isaias in habitu regali contemplatus est Dominum, Daniel sub persona Iudicis. Vnicuique enim prophetarum eam exhibebat Deus faciem, quae ad eius institutum erat accommodatior. etiamsi omnes sint sibi ipsis quam simillimae. Enimvero facies Dei in Ezechiele praclare exprimit faciem eiusdem in monte ostensam. Haec enim non alia existimanda est ab illa, qua per desertum totos quadraginta annos suum ducebat populum, de qua scilicet scriptum est. Dominus autem praecedebat eos ad ostendam viam per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, ut dux esset itineris vtroque tempore, nunquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem coram populo. & iterum. Erat nubes tenebrosa, & illuminans noctem. Qui quidem locus praecedentem declarat, atque nos docet non binas columnas praecessisse exercitum, alteram nubis scilicet, & ignis alteram; sed vnicam lucidissimi electri ardentis, quae interdum quasi nubes apparebat, noctu quasi ignis: interdum tenebrosa videbatur, quia ignis splendor a solis iubaribus obscurabatur, noctu vero luminosa videbatur, quia in medijs tenebris libere, lateque collucebat ignea fax. hoc autem ita esse colligitur ex eodem capite. Jam enim, inquit, aduenerat vigilia matutina, & ecce respiciens Dominus super castra Aegyptiorum in columna ignis, & nubis. En quia in crepusculo & lux albescere, & tenebrae ex parte fugari coeperant, Columna duplex tribuitur facies, nubis, & ignis, nimirum quia oriente luce ignis offuscari, & nubes consequenter coepit comparere. Eadem species referebat aurichalcum Ezechielis, igni immersum, atque igni circumuolutum, ut diximus sectione tertia.

Exod. 24. v. 17.

Exod. 13. v. 21.

Ibid. c. 14. v. 20. De columna nubis, & ignis praecedente Israel.

QUOD MOSES VIDERIT CURRUM, & quadrigam Cherubim. SECTIO X.

STENDIMVS vidisse Mossem in monte Deum in specie ignis solio sapphyrino sedentem supra firmamentum, crystallinum. Reliquum est, ut monstremus, sub solio vidisse currum, & Cherubimorum quadrigam bigam, & fortasse etiam quadrigam. Illud ex praefato loco Exodi conuincitur necessario. in eo enim praecipit accepti omnia faciendi secundum exemplar, quod sibi in monte monstratum erat. atqui superius sectione tertia ostendimus, ipsum

Exod. 25. v. 40.

Ioseph. anti. 3. c. 6.

Deus frequenter apparuit veclus carruca caelorum, vel Cherubimorum. Deut. 33. v. 26. Explanatur Psal. 67.

Habac. 3. v. 8. Psal. 103. v. 2. Explanatur hic Psalms.

1. Timoth. 6. v. 16.

sum in tabernaculo duxisse ex auro Cherubimorum bigam à lateribus arcæ, atque ipsam arcam supra plaustrum eleuasse, vel saltem illi quaternos subiecisse globos, seu sphaerulas, quibus a pavimento eleuaretur. consequens ergo est, ut quid simile, tamen expressius, ipse viderit Dei sedi subiectum. Atque ita testatur Iosephus. Super tegmen vero arcæ erant effigies, quas Hebraei Cherubim appellant. ea sunt animalia volucra specie noua, à nullo umquam hominum inspecta. haec dixit Moyses in Dei sede se vidisse figurata. Neque Iosephus solum huius quadrigae meminit. nam multis sacrae Scripturae oraculis Deus inducitur quasi auriga veclus curruca caelorum, vel Cherubimorum, cum ad ferendam legem Israel apparuit. Ascensor caeli auxiliator tuus. Hebraice veclus, id est, qui caelorum curru vehitur. & Psalms. Qui ascendit super occasum. & iterum: super caelos caelorum ad orientem. id est, qui caelorum curru inequitans vehitur ad occasum, & orientem, omnia petcurrens. & subinde curru Dei decem millibus mille laerantium, Dominus in eis in Sinai in sancto. id est, agunt, & stipant currum multae Angelorum myriades, & Dominus inter eos, & super eos inequitans venit in Sinai, atque mansit in sanctuario. Ex quo loco aperte conuincitur, quod sectione tertia dicebamus, eandem esse formam quadrigae Sanctuarij, atque Ezechielis, & Moyfis. Idemque efficitur ex versu sequenti. Viderunt ingressus tuos Deus pompam triumphalem in Sinai ingressus Dei mei, & regis mei, qui est in sancto. id est, qualis in sanctuario est apparatus triumphi, tunc visus est. & Habacuch. Qui ascendis super equos tuos, & quadriga tuae saluatio. & Psalms. non carruca solum, sed solij, atque ipsius Dei, quam supra delineauimus, facies describitur. Confessionem, & decorem induisti, id est, gloriam atque decus, amictus lumine sicut uestimento. duplicis vestis mentionem facit, altera est laus, gloria, decus; altera lux. illa exterior est, ista interior. illa ad creaturas manat, haec intra Deum manet. nam Deus, ut Paulus explicuit, lucem habitat inaccessibilem,

quam nullus hominum vidit. Ex hac luce refunduntur in vtrunque mundum radij decoris, gloriae, & splendoris diuini. illa aurichalco significatur ab Ezechiele, ista igne flammante. Sequitur: Qui ponis nubem ascensum tuum. vehiculum tuum, nubibus scilicet pro curru vteris, qui ambulat super pennas ventorum, id est, super ventos alatos equitas: quae verba explicat versu sequenti: Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem. En qui sint alati venti, Angeli, quos habet stipatores suae carrucae, qui quidem sunt natura spiritus, aspectu vero, & efficacia ignis vrens. Sic locum hunc interpretatur Paulus ad Hebraeos. quidquid de ventis, & igne Hebraei exponant. Sed in Psalms aperitissima extat mentio rotarum curru, quo veclus Deus noster pugnavit pro Israelitis contra Aegyptios in mari rubro. Viderunt te aquae, Deus, inquit, uiderunt te aquae, & timuerunt, & turbatae sunt abyssi. id est, in traiectu maris rubri, aquae virga Moyfis percussae Dei virtutem senserunt, timuerunt, & recesserunt. multitudo sonitus aquarum, id est, aquae etiam è nubibus cum fragore ruentes obruerunt Aegyptios. Vocem dederunt nubes, id est, tonitrua, & fulgetra emiserunt aethera, ut eos terrent. Etenim sagittae tuae transeunt, transeunt fulgura scilicet, fulmina, & grandines iaculabaris e folio tuo. Vox tonitruum tui in rotis. rotis curru tui tantum stridorem edebas, ut hostes praeter metu exanimarentur, & vix fugae praesidium quaerent. Solet locus iste de rotis Aegyptiorum explicari, sed distorte. Solet & de caelesti orbe, sed noua locutione. de Dei vero carruca facile, apte, & eleganter intelligendus venit. Porro Dei uestigationem amulari voluerunt Poetae veteres, cum Iouem, Apollinem, Mercurium, aliosque vanissimos eorum Deos curru equitantes fingebant. Cuius fabulae extat in sacris literis testimonium. etenim legimus Iosiam abstulisse e Templo equos, quos dederant soli reges Iuda, curruque Solis combussisse igni. tam priscum fuerat istud commentum. Et de Hieroglyphici idea haec tenet.

Hebr. 1. v. 7. Psal. 76. v. 17. Explanatur hic Psalms.

4. Reg. 23. v. 11.

42
COMMENTARIUM
DE PRIMA VISIONE
EZECHIELIS
SECUNDA PARS
IN QVA DECLARATUR MENS VISIONIS.

QVID SENSERINT A
*de significatione visionis Ezechielis Latini,
 & Graeci Patres. Sectio I.*

DESCRIPSIMVS Hieroglyphica Ezechieli per visum ostensa. reliquum est, vt eorum significationem symbolicam, & arcanam enodemus. Atque primum quid alij de praesentis visionis significatione senserint, deinde, quid nobis videatur, aperiamus.

Hierony.

Tren 3. contra haret. cap. 11.
 Athanas. in synopsi.
 Aug. l. 1. de consen. Evangelic. c. 6.
 Ambros. in Apocal.
 Greg. hom. 3. & 4. in Ezech.
 Isid. l. alleg. vet. test. in initio.
 Beda cum alijs in Apocal.

Quattuor hominis postiores per quattuor facies significati.

1. Thess. 5. 23

Hieronymus hoc loco varias de hac re Doctorum recenset sententias. ipse autem nulli adhaeret. at vero in prooemio commentarii in Matthaeum visionem de Christo Domino, & quattuor animalia de quattuor Evangelistis interpretatur. Idem sensere alij Patres, Irenaeus, Athanasius, Augustinus, Ambrosius in Apocal. Gregor. Isidorus, atque in prologo librorum noui Testamenti, Beda cum alijs in Apocal. Caeterum sensus iste allegoricus est, & longe petitus, tamen idoneus, vt lect. 13. dicemus; atque ex ijs, quae hucusque de Hieroglyphicis disputata sunt, satis aperte colligitur. Quorum enim Evangelia quattuor circumfert Dominus, cum se Prophetam minabundus ostendit? cum volumen plenum lamentationis, carminis, & vaer porrigit vorandum? cum urbem flammis tradit? medio animalium acceptis? Immo vero quorum sum in Templo Dei euangelistarum eriguntur statuae binae ex auro incrustatae? Quorum in Dei sede illorum effigies delineantur? & cur non potius Petri, & Pauli? Cur non potius Christi? Sed, quam verum sit hunc esse allegoricum, & non historicum sensum, sectione 13. luce clarius apparebit.

Alij per quattuor animalia quattuor minoris mundi partes, id est, hominis facultates intelligunt, rationalem in Homine, irascibilem in Leone, concupiscibilem in Vitulo, atque synderesim in Aquila, quae supra tres caeteras sit, & errantes illas corrigat. Hanc spiritum quandoque dici in Scripturis, de qua Paulus loquitur, dicens: *Vt spiritus vester & anima & corpus sine querela in aduentu Domini nostri Iesu Christi seruetur.* hanc quadrigam in aurigae modum Deus regit, & frenat currentem, docilem facit, & suauiter cogit impet-

rio. refert id ex innominato Hieronymus. sed idem nos inuenimus apud Origenem in Catena Graecorum, quae in Vaticana Bibliotheca prostat manu scripta. Vnde nonnulla delibauimus scholia, caeque breuissima, ad nostrum Prophetam illustrandum idonea. Legimus eadem in Gregorio Nazianzeno.

Hier. Ezechiel. 1. Origenes in catena.

Gregor. Nazian. Dei prouidentiam, significari visione.

Refert praeterea Origenes, atque Hieronymus, alios per animalia quattuor mundi plagas intellexisse, per quattuor facies totidem elementa; per rotam in medio rotae, vel eorumdem elementorum commistionem, vel quattuor anni temporum circulum. de quo Poeta:

Atque in se sua per vestigia voluitur annus.

Per firmamentum caelum designari: atque per sedentem in throno imperium cuncta regentis Dei, omniaque habentis sub pedibus describi. atque ijs omnibus quasi pictura quadam, & imagine prouidentiam demonstrari, quae gloriae Dei nomine intelligatur. Subdit Origenes, Verum haec crafiora sunt. Quare Hieronymus eadem fere repetens adiecit, haec & ad euangelia, & ad cuncta, quae supra posuimus, referre possumus.

Apollinaris, atque post illum Polychronius auctumant, ostendi per visum Prophetam vniuersalem prouidentiam, quae non Hierosolymis modo potestatem habeat, neque solum in Iudaeos dominetur, sed etiam in gentibus imperet, quarum sit effector, & rector. Nubes igitur veluti figura quadam videtur diuinæ naturae: spiritus, seu ventus veluti uigilum, custodumque locum obtinet: Splendor in circuitu, Dei praesentiam docet, ignis effulgens ad terrorem inducitur. Vel, ut alius innominatus scribit; nubes vehiculum Dei est, splendor quasi Dei domicilium, quia lucem habitat inaccessibilem, ignis uero ad peccatores terrendos. Per quattuor autem animalia, inuisibiles significat exercitus, vt principatus, potestates, virtutes, dominationes. Per quattuor uero formas eorum vniuersam nobis indicat naturam, cui imperat Deus, rerum tum visibilium, tum inuisibilium: per Hominem quidem creaturam omnem rationis participem Deo seruire discimus: Per Leonem uero, & Vitulum vniuersam illum naturam, tum iumentorum, tum agrestium ferarum imperium tenere docemur. Per Aquilam denique aquatiliam, & uolucrum: nam ex aquis vtra-

Apollinaris & Polychronius significari visione putant, vniuersalem prouidentiam.

Scholast.

que.

que. At, quod earum crura erant recta, illa cum timore stare significat. Quod ipsarum erant pedes alati, ministerij celeritatem significat. Ignis fulgens, efficacitate Dei declarat. Manus hominis sub alis eorum, obsequium, quod in eis erat & ad continentum, & subleuandum Dei indicat. Alarum extensio ministerium demonstrat. Quod autem non conuertebantur, dum incederent, immutabile ministerium. Quod vniquodque ante faciem ambulabat, concordiam mente cuncta perficere. Quod alis tegebat corpus, metum demonstrat inuisibilium copiarum. non enim vt valentes offerebantur, sed Dei in ipsas beneficium agnoscentes, cum timore simul & gaudio munus explebant. Quod vniquodque ante faciem suam graderetur, declarat, quod parerent ijs, quae imperabantur. Haec Apollinaris, Polychronius, atque alius quidam ex Graecis Patribus. Quorum sententia quam sit Hieroglyphico conformis, atque argumento Vaticinij conueniens, prudens lector facile iudicabit. Nobis quidem visa est literae sensum continere in ceteris, in quaternis uero animalium formis, & a mente Prophetarum, & a seipsa multum excidisse iudicatur. nam, si per quattuor stipitatos Angelicæ substantiae Deo assistentes, & famulantes intelliguntur, quorum ceterarum creaturarum personas induunt? numquid vt illas repraesentent? at quomodo intelliguntur irracionales creaturae Deo assistere, & non potius intellectuales, quarum hoc proprium munus est? Sin uero, vt illis significetur Diuinæ potentiae dominatus, cur non potius per rotas inferiores creaturas, & per animalia superiores substantias accipiemus, cum ad nutum praesidis animalia agitari legamus, atque ad eorum motum subsequi continuo rotas? Sane quidem, hac interpretatio nostra multo esset horum auctorum institutio conuenientior, atque capitis argumento gratior: sed illud obstat, quod quattuor facies animalium in spiritualibus substantijs inuenire difficile videbatur, Deo autem accommodare difficultus. D. uero Iustinus in hunc modum philosophatus est. Vidit autem propheta quadrifrontia animalia, similitudines habentia hominis leonis, vituli, & aquilae. dicit autem propheta Daniel de Nabuchodonosore, quod ei creuerint vngues, vt aquilae, & pili vt leonis, quodque herbis passus fuerit more vituli, & hominis cor ei datum fuerit. hac visione consolationem quandam affert Israelitis in praualidam, duramque potestatem Babyloniorum intuentibus, & de recuperanda libertate desperantibus. Vt igitur de hac desperatione deducatur Israelitas ostendit prophetam mansueti, & immasueti animalis coniunctionem, scilicet hominis & leonis, atque graues habentis humeros, & uolucris compactationem, id est bouis & aquilae, quibus declarauit mutandum esse imperium Nabuchodonosoris ferum in regnum mansuetum, atque duram captiuitatem in liberam expeditionem, idemque significauit per rotam in rota, abductionem Israelitis in exilium, atque restitutionem in patriam. Ingeniosa equidem interpretatio, sed magis accommodatitia, quam germana. Constat enim ex superioribus, facies animalium antiquiores esse Babylonio, nulloque pacto illi posse accommodari: quia ille aquilae pennas non habuit, nedum alas fenas. neque oculis plenus dici potuit, neque quaternis animalibus apte repraesentaretur, qui vnicus erat. denique non quadrati significatio appositae ipsi faciebatur, quia quantumuis restitutus in humanum ingenium Nabuchodonosor; non soluit captiuitatem

Quest. 44. ad Orthodoxos.

Iudaeorum. frustra igitur ostenderentur eius facies, ad libertatem populo promittendam. Graeci alio diuerterunt.

Catana Syrus auctor apud Hieronymum hoc primo capite ingeniosus inter suos appellatus, iusto hac de re edito volumine, scribit, praesentis visionis referri castrorum ordinem duodecim tribuum per similitudinem gradientium, atque consistentium in stationibus ab Angelo designatis per familias, & domos ad Orientem, Occidentem, Septentrionem, & Meridiem; atque earum Tribuum consensionem in consanguinitate, & caritate significari per rotam in rota. Haec ducebantur a spiritu, nube proteguntur in cremo, & columna ignis illuminabantur in nocte, nec reuertebantur in Aegyptum, sed semper ad terram promissionis ire festinabant. Electri similitudinem in medio apparentis interpretabatur Sancta Sanctorum. Faciem Hominis ad totum Israel referebat, Leonis ad regale sceptrum Iudae, Vituli ad sacerdotalem, & Leuiticam Tribum, extra quae sit facies Aquilae vindicta, & vltio Dei de caelo cuncta prospiciens, & quae parata sit laeniare peccantem, de qua dicitur ab Osea. *Sicut aquila super domum Dei*, id est, Templum. & in hoc Propheta. *Aquilam grandem magnarum alarum, & uingium, quae habeat ductum intrandi in Libanum*, Nabuchodonosor intelligi volebat, quem & nunc significet esse venturum. ac super huiusmodi quadrigam instar aurigae sedere Deum, & faciendam, vel non faciendam praecipere, &c. Olfecisse videbatur veritatem iste Auctor, sed non est affectus; in eo autem longissime aberrauit & a vero sensu, & ab eo, quod instituebat, argumento, quod scilicet quarram faciem assignauit Nabuchodonosori, vt vindici diuinæ iustitiae. Nam, quomodolibet intellexerit, hanc faciem, siue iustitiam diuinam, siue Regem Babylonis repraesentare, non obseruat quadrigae rationem. nam, si quarta facies iustitia diuina est, refertur potius per praesidentem, quam per stipitatorum. praesertim cum ceteri stipitatores non referant alia diuina attributa, sed populi insignia, regnum, & sacerdotium. Sin uero Babylonius Rex quasi ipsius vltionis vindex repraesentatur, nullam habet cum ceteris faciebatur conuenientiam, praeterquam quod indecore miscetur sacris profanus. *Quae enim conuentio lucis ad tenebras, Dei ad Beliam? Quae communicatio Dei cum idolo? regno scilicet Sacerdotali cum Babylonio? Numquid collocare uoluit Nabuchodonosorem in monte testamenti, similemque facere Altissimo? Numquid inter Cherubinos Templi statua erit Chaldaei regis? inter filios Dei stabit Sathan? Saul inter Prophetas?*

Duodecim tribus ducit per desertam hac visione significari contendit Catinus.

Osea. 8.

Ezech. 17. 3.

Vna facies animalium non potest significare vnum attributum diuini, quin aliqua alia significet.

Consequentius expleuit quadrigam Lyranus ex R. Dauide, quam Catana, quaternas facies referens ad totidem Monarchias, Assyriorum scilicet, Persarum, Graecorum, atque Romanorum, quae sub alijs imaginibus bestiarum sunt postea Danieli ostensa per visum. Ceterum longius recessit a mente Prophetarum, atque a literae contextu. nam, vt vidimus sectione quarta, praesens visio obiecit oculis Vatis arcam Testamenti, quae dicitur gloria Dei, vectam quadriga Cherubim, egredientem de Templo, atque iterum regredientem, &c. Atque ipsa facies Cherubim, quae in Templo visibatur, quibus repraesentatas esse quattuor Monarchias impiorum hominum nefas est dicere. Iure igitur optimo impugnetur a Burgenfi Episcopo Lyranus, & pessimo papyraceo clypeo protegitur a suo commilitone.

Lyranus per quattuor facies, quaternas Monarchias significari putat.

Burgenfis impugnat Lyranum.

Legere.

Theodoretus affirmat angelos non habere bestiarum imaginem: eis tamen significari rerum omnium summo Regi subiectionem.

Legerat absque dubio Theodoretus tam Græcorum, quam Catinæ sententias, atque, utraque corrigere volens, in hunc modum explanat Hieroglyphicum. At nemo existimet, bestiarum, & animalium rationis expertium imagines habere cas, quæ cerni nequeunt, potestates: Siquidem his alia innuuntur. Leo enim regnum: namque animal regium est, significat: per Vitulum, sacerdotium: nam pro principe sacerdotum vitulus vnus offerebatur: & per Aquilam prophetia declaratur: est enim animal in sublime volans: & prophetia huiusmodi est, quæ sublimia contemplans longissime prospicit futura. Docet igitur ijs, quæ dicta sunt, omnem humanam naturam vna cum proprijs ducibus omnium regi, omniumque auctori subiectam esse, qui tot donis humanum genus instruxerit. Hæc ille. Qua expositione correxit quidem Græcorum sententiam, aperte professus, Cherubinis nulla ratione representari animantia rationis expertia, vt leo, vitulus, &c. Sed dona populo communicata, quorum ipsa animantia symbola erant, & Hieroglyphica. Correxit etiam Catinæ delirium, qui Nabuchodonosorem inter Cherubinos recensebat, id est, regno, & sacerdotio Israelitico adnumerabat, docens per Aquilam intelligi prophetiam, non Babyloniam. Verum non exhaustit symbolorum sacrorum significationem secretiorem: neque conuenientem constatit quadrigam ex homine, rege, sacerdote, & propheta: nam homo, id est, Israel, non est in signo populi Dei, qualia sunt cetera, regnum scilicet, sacerdotium, & prophetia. sed potius pro plasma, seu statuâ, quæ tribus illis vestitur trophæis. Quare non debet numerari inter dona, neque cum populi Israelitici prærogatiuis recenseri. Præterea, non distinxit inter animalia, & quaternas singulorum facies, totidemque rotas: at necesse est tres quaternarios facere inter se diuersos, & sibi per omnia similes, animalium, facierum, & rotarum.

HEBRAEORVM SENTENTIA de significatione animalium. Sectio II.

Animalia significant quatuor castrorum archiducum, & facies eorum insignia, iuxta Hebræos.

Exod. 12. §. 17.

Numer. 2.

NON desunt inter Hebræorum Doctores, qui existimant, hisce quattuor animalibus referri quattuor Archiduces castrorum Israel, quaternis vero faciebus totidem vexillorum insignia. Quam sententiam vt explicemus, oportet meminisse, populum Israel per desertum gradientem appellatum esse exercitum. In Exodo scriptum est: eadem enim ipsa die educam exercitum vestrum de terra Aegypti. Dicitur est autem exercitus cum propter innumeram armatarum multitudinem, quæ fuit sexcentorum trium millium quingentorum quinquaginta, præter alia viginti duo millia Leuitarum, quæ seorsim numerata sunt. exceptis paruulis, & feminis. nam omnes animæ erant, tradentibus Hebræis, millies mille, & octingentes mille. Tum vel maxime propter ordinem, & dispositionem elegantem, quam obseruabat in progressu, atque in castris metandis, acceptam a supremo huius militiæ magistro fortissimo Deo Israel, qui exercitum suum quadrangulari schemate ordinavit. Singuli, inquit, per turmas, signa, atque vexilla, & domos cognationum suarum castrametabuntur filij Israel per gyrum tabernaculi. Ad Orientem Indas fegit tentoria, & iuxta eum tribus Isacar, & Zabulon. Ad meridiem Ruben cum

Simeone, & Gad. Ad Occidentem Ephraim, & cum eo Manasses, & Benjamin. Ad Aquilonem Dan, Aser, & Nephthalim &c. Quattuor itaque Archiduces tribuum insigniorum quattuor cornua muniebant exercitus. Latera vero singula binæ complebant tribus singulis principibus subordinatæ. Intra hunc ambitum disposita erant castra Leuitarum in quattuor angulis schematis breuioris ordinata, quem exercitum interiore vocare solet sacra Scriptura, vt in Commentario de Hierarchicis eorum ordinibus dicemus. In angulo orientali Aaron, & Moyfes. In Meridiano filij Chaath. In occiduo filij Gerson: atque in Septentrionali filij Meran. Enimuero singuli Duces tribuum propria gestabant insignia, parentum scilicet stemmata in vexillis depicta. At vero inter cetera multo eminentius splendebat quattuor Archiducum vexilla in totidem castrorum cornibus supratentoria Principum erecta. Qualia autem fuerint illa signa, & qualibus insignibus notata, scribunt Hebræi in cap. istud Numerorum secundum, in hunc modum: Ad Orientem supra papilionem Naason primogeniti Iudæ collucebat vexillum viridis coloris, quem sibi colorem assumpsit, quoniam in viridi lapillo, smaragdo scilicet, parentis Iudæ nomen erat exaratum in Rationali Iudicij summi Pontificis, hoc est, in bulla pectorali, in qua visebatur ius ciuitatis, & nobilitatis Israelitarum. In quo vexillo depictus erat Leo, hieroglyphicum parentis Iudæ: nam hunc leoni comparauerat Iacob. *Catulus Leonis Iuda.* Ad Meridiem eminebat supra tentorium Elisam filij Ruben vexillum rubrum referens colorem Sardij, in quo erat nomen patris scriptum in Rationali. Symbolum autem depictum visebatur humanum caput, quod Ruben esset primo genitus, & familiæ caput. *Ruben primogenitus meus.* Ad Occidentem surgebat in altum supra tentorium Elisama filij Ephraim vexillum aureum, in quo exaratum visebatur caput vituli, cui comparatus est auus eius Ioseph: *Primogeniti tauri pulchritudo eius.* Aureus vero splendor vexilli æmulabatur fulgorem Chrysolithi, in quo scriptum erat nomen Ephraim in Rationali. Ad Aquilonis plagam fluctuabat supra tentorium Ahiezer filij Dan variegatum signum ex albo, & rubro colore ad instar iaspidis, in quo caelatum erat nomen patris in Bulla Pontificis. Huius stemma fuit Aquila serpentibus inimica, ab Archiduce vice serpentis electa: quoniam auus parentem contulerat colubro. *Fiat Dan coluber in via, ceraspes in semita:* cuius loco Aquilam posuit, serpentum exitium. Horrui enim in vexillo præferre ceraspem. Hæc de signis, atque eorum symbolicis notis tradiderunt Hebræi. In quorum doctrina quædam sunt certa, quædam vero similia, alia dubia. Primum illud est certum: singulos Principes gestasse parentum symbola in vexillis, quod ex capite Numer. supra citato constat: *Singuli, inquit, per turmas, signa, atque vexilla, & domos cognationum suarum.* Hebraice, singuli iuxta vexillum suum, & in signis domus patrum suorum. quasi dicat: singuli Principes discretas a ceteris ducant acies, atque propria erigant vexilla, in vexillisque insignia portent, quibus a reliquis distinguantur. ea autem sint trophæa gentilitia, videlicet familiarum suarum stemmata: nam *לעגל*, degel, quod priori versu, legimus, vexillum sonat, *מין*, oth vero, quod est in altero versu, significat signum, characterem, insigne, trophæum, symbolum. vt in psalmo. *Posuerunt signa sua signa.* id est, arma, stem-

Singuli duces singula gestabant in singula.

Naason gestabat leonem in vexillo viridi.

Genes. 49. §. 9. Elisam gestabat caput hominis in vexillo rubro.

Elisama gestabat ar viruli caput in aureo vexillo. Denter. 33. §. 17.

Ahiezer gestabat aquilam in vexillo variegato ex albo & rubro colore.

Certum est singulos principes gestasse parentum symbola. Numer. 2.

Quid significet vox signum. Psalm. 73. §. 4.

Sapient. 18. §. 24.

Probat non characteribus sigillata nomina in lapidibus Rationalis, sed signis Hieroglyphicis. Exod. 28. §. 21.

Quod ad colores vexillorum attinet, etiam certum est.

Non minus certum est, quod ad figuras animalium attinet.

Psalm. 67. §. 8.

stemmata pro trophæis victoriæ in summo templi: nam idem nomen repetitur in duplici significatione, quod vtrunque significet ex æquo, scilicet insigne exaratum in vexillo, & trophæum, seu stemma gloriæ, victoriæ, &c. Idè ex libro Sapientie colligitur, in quo ita habetur: *In veste enim poteris, quam habebat, totus erat orbis terrarum, & parentum magnalia in quattuor ordinibus lapidum erant sculpta:* Græce loco magnaliū, legitur *δὲ καὶ*, doxæ, id est, gloriæ, excellentiæ, trophæa, nobilitatis insignia, stemmata parentum, de quibus iure gloriabantur. Signa itaque sacra, & Hieroglyphica Aegypto more insculpta erant in singulis lapillis Bullæ Pontificiæ, non litera exarata. Neque oppositum significat Scriptura, dicens: *Habebuntque nomina filiorum Israel, duodecim nominibus celabuntur:* nam Hebraice ita legitur. *Sculpturæ annuli singulis iuxta nomen suum erunt, immo duodecim tribubus. Chaldaus: sculpti sculptura distincta, sicut sculptura annuli. Septuaginta: sculpturæ sigillorum secundum nomen suum, &c. & paulo superius: Sumesque duos lapides, &c. opere sculptoris, & calatura gemmarum sculptos eos nominibus filiorum Israel:* Hebraice: opere sculptoris, sculpturis sigilli sculpsit eos: & Chaldaus: sicut sculptura: quæ fit in annulis, sculpsit eos. Septuaginta: opus lapidariæ artis sculptura sigilli. Vbi autem nos habemus, *sculpsit eos nominibus filiorum Israel,* Hebraice est, *על שמות*, gal semoth, secundum nomina, vel pro nominibus filiorum Israel: ergo neque in binis smaragdus humeroram, neque in Bulla pectoris Pontificis literis visebatur exarata nomina tribuum; sed notis, signis, Hieroglyphicisque sculptis representata: quæ quidem signa vocat Sapientia *δὲ καὶ*, doxas, gloriationes, excellentias, præstantias, tribuum scilicet stemmata gentilitia Aegypto more referentia principem tribus, familiæque caput. Ergo ex dictis videtur certo confici, in Bulla Pontificis exsculpta fuisse duodecim sigilla, seu figuras, aut notas, quæ representabant duodecim filios Israel. Vnde efficax sumitur argumentum, vt probetur, similia signa depicta gestasse principes in vexillis suarum acierum. Quod addunt Hebræi Doctores de coloribus vexillorum, tã est vero simile, vt nulla ratione refelli possit: præsertim cum oportuerit varijs coloribus vexilla esse distincta, vt omnis tolleretur confusio, possetque singuli tribules a longe proprium signum agnoscere, & sequi cadatque aptissime, vt colores vexillorum æmularentur colores gemmarum, in quibus parentum stemmata erant caelata in Bulla pectorali Pontificis. Præterea æque certum existimamus, quod de quattuor imaginibus animalium Hebræi tradidere in totidem vexillis Archiducum depictis. Cum enim probatum sit, in singulis principum vexillis Aegypto more exarata esse sigilla, notæ, seu imagines animalium, aut aliarum rerum pro stemmatibus parentum; multo maiore iure hoc ipsum quaternis Archiducibus dandum est, eorum scilicet animalium gestasse figuras, quæ ab Hebræis assignantur, scilicet Hominis, Leonis, Vituli, & Aquilæ: quod, præter eorum traditionem, quæ in huiusmodi ritibus, & maiorum consuetudinibus magni ponderis esse debet cordato Theologo, cum non dissentit a scripturis, & recta ratione; Ex psalmis etiam colligitur efficaciter: sic enim habet: *Deus cum egredieris in conspectu populi tui, cum pertransires in deserto, terra mota est: etenim caeli distillauerunt a facie Dei Sinai, a facie Dei Israel. Pluuiam uoluntariam, ad uoluntatem cadentem, segregat*

bis Deus hereditari tua: & si infirmata est, tu uero perfecisti eam, animalia tua habitabunt in ea, &c. hoc est, populum peculiarem, & exercitum tuum, quem ducebas per desertum quasi militiæ imperator, nõ solum prodigijs honorabilem, & metuendum fecisti; sed bonorum omnium abundantia cumulasti: nam & pluuiam gratissimam legis tuæ largitor illi communicasti, quod non fecisti ceteris nationibus: *Vide Psalm. 147.* & tametsi aliquando a debita fidelitate deficiebat, tu uero roborasti eam, confortans feras portarum suarum, principes scilicet viros, qui erant quasi claues Reipub. Hæc autem faciebas, quia *animalia tua habitabant*, quiescebant, visebantur in tua hereditate: nimirum quia inter ceteras figura Hominis, Leonis, Vituli, & Aquilæ, in quattuor exercitus tui cornibus collucebat: quæ quidem sigilla propria esse agnoscebas, vt pote quæ in tua sede sculpta ostēstati, cum primum faciem solij tui in monte detegerē dignatus es. Pignorum igitur tuorum memor, non cessabas benefacere populo, quem semel dilexeras, elegeras, & quem nobilissimis trophæis gloriæ tuæ honestaueras. Scio, aliter ab alijs uerum præsentem explanari, sed non sine trophi, cui locus esse non debet, ubi grammaticus sensus cum literali tam apte cohæret, atque in nostra paraphrasi ostendimus.

Sane quidem, vt censuram absoluamus de Hebræorum traditione, illæ causæ, quas assignant, ob quas hæc quattuor animalium figuræ electæ sint a quattuor principibus, nobis uidentur incongruæ. Nam, licet prima de Iuda, & secunda de Ruben arriere uideantur, certe tertia falsa est: quia multis annis præcessit ordo exercitus benedictione a Moyse datam Ephraimo: ille enim institutus est vno anno post exitum de Aegypto, ista uero collata post annos quadraginta a Moyse ceteri viginti annorum moribudo. Deinde, cur aquilæ elegit Dã, cū in benedictione patris cõparatus sit colubro? nisi forte aquilam pingebat, quæ uingibus arreptum gestaret draconem, quod erat uetus Lacedæmoniorum stemma: quo etiã argumento obfigurantur literas ad Iudæos consanguineos transmissas, vt Iosephus auctor est: *Ioseph. 1. 2. antiq. c. 5.* quod ego potius crediderim, quoniam benedictioni parentis, & Hebræorum traditioni quadrat mirifice. Præterea, etiam illis daremus, eiusmodi originarias: etenim, vt patet Numerorum libro, anno integro præcessit ordinem exercitus apparitio Domini in Sinai, in qua primum Moyfes uidit quattuor solij Dei stipatores quaternis faciebus nobilitatos, vt supra diximus Sectione nona. Sūt igitur facies Cherubinarum antiquiores insignibus Archiducum, atque adeo ista transumpta sunt ex illis. Alij igitur sunt inuestigandi archetypi, ex quibus eiusmodi facies translatae fuerint in lapillos, & vexilla Ducum.

Redarguuntur causæ, propter quas Hebræi putant, Archiduces has quattuor animalium figuras elegisse.

Numer. 2.

QUAENAM SINT PRIMA exemplaria quattuor animalium, ex Auerboris sententia. Sect. III.

Vtergo nostram de facierum significatione aperiamus sententiam, oportet primariã quærere exemplaria, ex quibus in Dei solium, atque adeo in Templi oraculum translatae sunt. Quæ in re uidentur interpretes predicti defecisse, putantes, facies etiam animalium ad

Ad speciale
populi sui
prouidentiam
significanda,
non autē ad
uniuersale
quatuor ani-
malium fa-
cies destina-
uit Deus.
Sapient. 18.
v. 44.

uniuersalem spectare prouidentiam: cum tamen ad A
specialem Dei prouidentiam, atque peculiare be-
neficium populo suo exhibitum pertineant: quod
vt explicetur, repetendum est egregium illud faci-
nus, quo Deus Israēlem redemit ab Aegyptiorum
tyrannide. Placet autem eius hypotyposim audire
ex ore Sapientis, qui ita habet: *Cum enim quie-
rent silentium contineret omnia, & nox in suo cursu me-
dium iter haberet, omnipotens sermo tuus de calo a rega-
libus sedibus, duus debellator, in mediam exterminij
terram profliuit, gladius acutus insimulatum, minime
fidum, imperium tuum portans, & stans repleuit omnia
morte, & usque ad caelum attingebat stans in terra.*
& paulo ante: *Suscepta est autem a populo tuo sanitas
quidem iustorum, iniustorum autem exterminatio. Sicut
enim lesisti aduersarios: sic & nos prouocans magnifica-
sti. Absconse enim sacrificabant iusti pueri bonorum.* Videt
in hac descriptione Sapientis redemptionem
Israēliticam factam noctis intempestae silentio, nutu
& prouidentia Dei, qui e regali folio caelorum
vtranque despiciebat gentem, Aegyptiacam &
Israēliticam: virtute autem Angeli, qui Imperato-
ris insignia gestabat, atque ministerio hominum,
qui sacrificium immolauerant. In qua tragœdia
quatuor audiuntur nomina, scilicet, Angelus, Rex,
homo, hostia. Libeat nunc pictori ingenioso hanc
historiam referre in tabellam, & viuis coloribus ex
primere: quibus nam aptioribus depinxisset ima-
ginibus, quam si delinearet Deum throno magni-
fico insidentem, atque imminentem septenis ostijs
Nili densissima caligine offusis, sub pedibus autem
illius, hinc Angelum sceptro regio insignitum, il-
linc hominem sacrificio munitum apparatu? Quod
si Chaldaus aliquis vel Aegyptius eandem tragœ-
diam in tabella Hieroglyphicis adumbrare voluisset,
depingeret certe currum Solis clarissima luce
fulgentem inter medias tenebras, atque insuper
apertisset solium sublime, atque in quaternis pedibus
illius totidem pinxisset facies, Aquilæ, Leonis,
Homini, Vituli: idque fecisset consultissime, & sa-
pientissime. Nam Aquila sublime volat, & penni-
cissime, solaque in altum recta fertur, cum ceteræ
volucres oblique transeunt aethera: visus pollet
acutissimo, vel Homero testante in hæc verba:

— vt Iouis ales,
Cuius acutam aciem perhibent prestare volucres
Ante alias, quotquot calo spantantur aperto.

atque diutissime viuunt: vnde est illud: Aquilæ se-
nectus: nam seniles pennas ad Solis ardorem excu-
tit, & nouis renascentibus, quodammodo iuuenes-
cit: *Renouabitur ut Aquila iuuentus tua. & iterum: Mu-
tabunt fortitudinem, uel redintegrabunt vires, assu-
ment pennas sicut Aquila, uel proferent nouas subin-
de pennas, vt solent aquilæ, uolabunt & non deficiēt.*
Quare symbolum est aptissimum agilitatis, & æter-
nitatis, atque adeo supercaelestis spiritus, cum a
Deo legatur ad terras cum mandatis; nam veteres
aquilam Iouis; armigerum dixere: & in Psalmis le-
gimus: *Ascendit super Cherubim, & uolauit; uolauit su-
per pennas uentorum: ubi alatis uentis Angelos com-
parari uidemus.*

At vero Imperator ferox, & truculentus quonā
aptiori referatur Hieroglyphico, quam Leonis ima-
gine, qui est princeps ferarum? Neque sine exem-
plo sacra Scripturæ; nam strenuos Imperatores
Saullem, & Ionatham comparauit Dauid uelocitate
te aquilis, fortitudine autem leonibus, & alibi
sepe Duces Leones uocantur. Homo nulla in-
diget aliena persona, neque nisi propria figura re-

Aquila An-
gelicæ natu-
re symbolum.

Psal. 10.
v. 5.
Isa. 40.
v. 31.

Pf. 17. v. 11.

Leo ferocem
Imperatorē
refert.
2. Reg. 1.
v. 23.
Nu. 24. v. 9.
Gen. 49. v. 9.
Homo nullo
alio aptiori
Hieroglyphico

ferri potest. Sacrificium uero significatur commo-
de per uitulum, qui est hostiarum omnium excellen-
tissima; vt in Psalmo: *Placebit Deo super uitulum nouel-
lum, id est, præ omnibus uictimis: nam potissimum
exemplo ceterarum apposuit: ergo hoc esset egre-
gium Aegyptij ingeniosi commentum: uice Ange-
li Aquilam, pro Rege Leonem, pro seipso Homine,
& pro sacrificio Vitulum delineare.*

Sed quid, si uellet prædictas quatuor imagines
vnica figura complecti? quid tum comminisceretur
sapiens Aegyptius? Vtique fingeret hominis simu-
lachrum, atque e ceteris figuris delibaret insignia,
quæ propriissima, & notissima forent, quæque simu-
lachro uentiduo essent accomodatiora, atque illis
omnibus cū decore, & dignitate hominis statuam
exornaret. Enimuero notæ Aquilæ propriæ, sunt
pennæ; Leonis autem, pectus, armique iubati; Vitu-
li uero uingulæ bifidæ: nam cetera membra horum
animalium ignobiliora sunt, & nequaquam possunt
cū humani corporis simulachro compingi. Hæc igitur
in signiora delibasset a singulis, atque ex omni-
bus nouam formasset effigiem hominis alati, leoni-
no exuiuo uestiti; uingulisque uitalinis calceati: at-
que hoc simulachrum ad uisum referret tum Aegypti
tragœdiam, tum illius historiam in tabella depi-
ctam; uidelicet quatuor illa tragica animalia,
hominem, leonem, aquilam, & uitulum.
Quod ergo sapiens Aegyptius comminisci po-
tuisset, hoc ipsum Dominus sese nostro accommo-
dans captui inuenit: atque ideo quatuor ani-
malium faciebus singulos decorauit stipatores
solij sui: atque hæc sunt facies, quas dixit Moyses (re-
ferente Iosepho) in Dei se sede uidisse figuratas.
Atque earum significatio legitima ista est, Angelus
percutiens, homo sacrificans: summa uero redem-
ptio Israēlitica, uel triumphus de Aegyptijs: nam,
vt bene notauit Apollinaris hoc cap. in triumphis
curru magnifico uelut solet Imperator, sublimi sedes
throno, circumstare solent hastati, præcedere capti-
ui, ostentari trophæa ipsædem armis, atque apparatu
uestita, quibus uictoria parta est. Non secus Moy-
si, atque Principibus duodecim in monte Sinai mō-
strauit se uisendum Dominus post quinquaginta
dies exitus de Aegypto, nimirum curru magnificen-
tissimo inquitans, vt diximus supra regali insi-
dens folio, millibus millium Angelorum stipanti-
bus currum, quatuor uero satellitibus exercitus
sui personatis animalium quaternis faciebus, hoc
est armis, atque trophæis, quibus uictoriam de A-
egypto reportarat ipse Imperator strenuus: quæ ut
euidetiora essent, nō singulos stipatores singulis,
sed omnibus omnes uoluit esse uestitos. Neque se-
mel tantum, quod ceteri Imperatores solent, trium-
phali, quæ diximus, pompa processit Deus, sed quo-
tiescunque uisendum postea se exhibuit, eundem
habitum & apparatus triumphantis gestauit. Ta-
lem enim uiderunt Isaias, Ezechiel, Daniel, Ioānes,
vt supra ostendimus fufius: & ne adumbrata so-
lum imagine insignis de Aegypto actus triumphus
representaretur, Moyfi præcepit, vt uniuersum
pompe triumphalis apparatus attente animadu-
eretur, atque illum, quoad eius fieri posset, aureis si-
mulachris referret in tabernaculo. Deinde Salo-
moni iniunxit, vt ex auro faceret quadrigam Che-
rubim, Mosaica multo augustiorem, in qua satelli-
tum solij sui facies, triumphi uisetur & trophæa:
quo memoriam tam insignis uictoriæ aureis
anathematis in templo sacram nulla vnquam
antiquaret uetustas, nulla vnquam deleter obli-
uio. Simulque uniuerso mundo esset testatum,
quanti

refertur,
quam homi-
ni figura.
Vitulus fa-
cificium si-
gnificat.
Psal. 68.
v. 32.

Quomodo
componatur
animaliū for-
mæ, & de ea-
rum origine.

Triumphans
de Aegyptijs
ostentat do-
minus appa-
ratum.

Supra secl.
9. prim. par-
tibus Com-
ment.
Quatuor fa-
cies anima-
liū, trophæa
sunt uictoriæ
partæ.

Quæ ob cau-
sam in taber-
naculo, & cū
pilo toties re-
petita fue-
rint Cheru-
bimorum ima-
gines.

Ve testa-
tum sit omni-
bus, quanti
faciat Deus
Israēlitas in
templo Che-
rubinos con-
stituit.

Quare arca
uocetur glo-
ria Dei.

Sup. Sectio.
3. prim. part.
huius Com-
ment.

quanti Deus fecisset Israēlitas, quot ac quantis A
stratagematis eos in libertatem vindicasset, quam
impense dilexisset, quanto honore dignatus ef-
set. Etenim, quæ magni nobis steterunt, quæ
carissima sunt, quæ magni facimus, ea in uasis
argenteis, aureisque calamus, in peristromatis acu-
pingimus, & in parmis ostentare solemus.

Ex eodem fonte manauit nobile illud cogno-
mentum arca foederis, uidelicet gloria Dei,
quod cum alijs sacra Scripturæ locis, tum capite
primo & decimo Ezechielis usurpatur, vt uidi-
mus supra. Significat enim id cognomen, Deum
non solum Israēlitas magnificasse, sed etiam ma-
gnam ex eorum libertate uoluptatem, & nominis
sui celebritatem comparasse: ut iam Israēl ter te-
lix habendus sit; nimirum felix admodum quod
libertate donatus; felicius uero, quod tanti steterit
Deo; felicissimus autem, quod ipse asserit in suo
fuerit honori; ita ut a redemptione eius desump-
serit uelut Imperator stemmata, atque eadem in-
signia appellauerit gloriam suam.

QUOD QUATTUOR ANI-
MALIUM FACIES BREUIORI SUMMA COMPLECTA-
TUR NOMEN יהוה, iehouah. Sect. IIII.

EGIMVS Hieroglyphica A-
egyptia, exposuimus emblema-
ta, ænigmata potius explicauimus, dum pro captu nostro dif-
ficilem quæstionem tractauimus. Sed, vt, quæ diximus,
omnia confirmetur pariter,
atque illustrentur, addimus, ab eo facinore redem-
ptionis Aegyptiacæ non solum accepisse Domi-
num triumphalis pompæ insignia, & trophæa, sed
etiam honorificum cognomentum, vt solent Im-
peratores a deuictis regibus, nationibusque sub-
actis sibi vindicare honestissima cognomina: nam
Scipio Africanus nuncupatus est ab Africa deuicta,
Nero Germanicus, Traianus Dacicus, &c.

Non secus Dominus appellari se uoluit Redem-
ptorem Israēl, quo nomine utuntur Prophetæ, ma-
xime Isaias: *Hæc dicit Dominus redemptor noster, &
sanctus Israel. & iterum: Redemptor noster, a saculo
nomen tuum: hoc est, iam inde a uindicta Israēle
de Aegypti tyrannide hoc te nomine compelli
uoluisti, redemptor Israēl.* Sed non solum co-
gnomen mutuauit Dominus ab illo insigni facto,
uerum etiam nomen, quod uocant proprium, &
creaturis incommunicabile יהוה, iehouah, ab eo-
dem facinore patrando sibi ipsi imposuit, cum Moy-
se colloquens: *Ego sum, qui sum, sic dices filijs I-
srael: Qui est, misit me ad uos: Hebraice.* Ero qui
ero, misit me ad uos: nam id sonat nomen יהוה,
iehouah, exortum a futuro יהיה, iihieu, uerbi היה,
haiah, quod est, esse. Vim autem eius nominis uar-
rij varie explicant. Alij enim putant significare
substantiæ pelagus, fontem essentia, esse independens.
Alij ratione futuris, uende deriuatur, malunt si-
gnificare æternitatem, cum scilicet, qui fuit, est, &
erit. Quo allussisse Ioannē dicunt illo nomine Dei;
qui est, & qui erat, & qui uenturus est. Sunt, qui pu-
tent, significare fidelem, ueracem, qui steterit dictis, &
pactis. atqui ij omnes ueræ mihi sensisse uidentur,
si ad nominis etymon tantum respicias. Ceterum
historiæ filium, & capitis contextus in aliam nos
sententiam deflectere cœgit. itaque existima-

Nomen re-
demptoris I-
srael, unde fi-
bi assumpse-
rit Deus.
Is. 43. v. 14.
Idem c. 63.
v. 16.

Exod. 3.
v. 14.

Interpreta-
tio nominis
Dei Ieho-
uah.

Apocal. 1.
v. 8.

Propria sen-
tentia.

mus, hoc sibi nomen Deum a futuro facinore im-
posuisse: quasi hæc sit etymologia? Sum qui fu-
turus sum, sum, quem iam experiemini uestræ li-
bertatis vindicem. Vocor futurus asseritor uester,
is qui futurus sum redemptor Israēl. Quoniam
autem hoc potius erat ænigma, quam nomen, ut se
& Moyfi, & Israēli proderet agnoscendum, subiicit
alterum cognomentum antiquius: *Sic dices filijs
Israel: Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob
misit me ad uos.* Quod autem nomen hoc non si-
gnificet essentiam, sed factum, non substantiam
ad intra, sed beneficium foris impensum, pro-
bati potest.

Primum quidem ex sequentibus, quibus sic dici-
tur Deus Moyfi locutus. *Nunc uidebis, quæ facturus
sum Pharaoni: per manum enim fortem dimittes eos, &c.*
Et subdit: *Ego Dominus, qui apparui Abraham, Isaac,
& Iacob, in Deo omnipotente, & nomen meum יהוה,
Iehouah, non indicaui eos, &c.* Quibus uerbis decla-
rat, primo facinus patrandum, deinde nomē, quod
ab eo sumpturus erat: nam alioqui quorsum men-
tionem interfert nominis sui, nisi quia erat ab eo
facto insigni capiendum? Sed paulo inferius testa-
tur apertissime nostram sententiam illis uerbis:
*Ideo dicit filijs Israel: Ego Dominus qui educam uos de
ergastulo Aegyptiorum, & eruam de seruitute: ac re-
dimam in brachio excelso, &c.* Quid querimus nomi-
nis significatum, cum is tam patenter ab ipso Deo
exponatur? Dixerat, nomen suum, Ero, non indicaf-
se Patriarchis: & quasi rogaretur de nominis sui,
Ero, etymologia subiicit: *Ego Dominus, qui edu-
cam uos, &c.* a facto ergo futuro petitum est nomen,
non a diuinæ naturæ æternitate.

Secundo, ex Isaiā dicente: *Sine argento redimemini; Secunda Ra-
quia hæc dicit Dominus Deus: In Aegyptum descendit
populus meus in principio, ut colonus esset ibi; & Assur
absque ulla causa calumniatus est eum. Et nunc quid mi-
hi est hic, dicit Dominus, quoniam ablastus est populus
meus gratis? &c.* breuissima oratione duas capti-
uitates refricauit, alteram Aegypti, alteram Baby-
lonis: atque exemplo prioris sese prouocat ad alterā
depellendam; quasi dicat: Olim populus meus male
acceptus est ab Aegyptijs, sed ego illum uindicaui
ab eorum tyrannide: nunc autem a Babylonijs male
habet: quid ergo moror? num patiar plebem meam
dilectam gratis uenundatam seruire Chaldaeis? Vo-
lo meum illi nomen iterum detegere, sicut olim feci
in Aegypto: *Propter hoc sciet populus meus nomen
meum in die illa: quia ego ipse, qui loquebar, ecce adsum,
uel adero breui, quasi dixisset: Quemadmodum olim,
cum Israēlem ex Aegyptiaca tyrannide redemsi, no-
tum omnibus feci nomen illud meum arcanū, quod
Moyfi in rubo significaueram, scilicet, Sum qui sum,
uel, Ero qui ero, scilicet, sum qui futurus sum redem-
ptor Israēl; sic cum eundem populum liberauero a
captiuitate Babylonica: cognosceat rursum uis, &
etymologia nominis mei: nā, cū re ipsa, & factis eū
me præstitero, quem futurum promisi, tum demum
intelligant, quid sibi uoluerit nominis mei ænigma,
Ero qui ero, fatebūtque me iure uocatum redem-
ptorem Israēlis. Hoc autem reuera contigisse sci-
mus: nam redempti a Babylonica seruitute asseritori
suo gratias agentes idem nomen, utpote Deo hono-
rificum, sibi autem suauissimum in Canticis crebro
usurpabant, ut Isaias refert: *Tu Domine pater noster, re-
demptor noster, a saculo nomen tuum.* quasi dicat: di-
gnum tuis factis nomen habes redemptoris Israē-
lis, sed non nouum: nam multis retro actis sæculis
illud tibi merito imposuisse monstrasti, cum paren-
tes nostros ab Aegyptiaca tyrannide redemisti.*

Rationes,
quibus pro-
batur, nomē
Iehouah, nō
significare
substantiam,
sed benefi-
cium.
Prima Ratio.
Exod. 6.
v. 2. & 3.

Secunda Ra-
tio.
Is. 52. v. 3.

Isai. 63. v.
16.

Tertia Ratio Exod. 6. v. 3.

Idem argumentum conficitur ex loco Exodi prædicto, ubi sic habetur: Apparui Abraham, Isaac, & Jacob in Deo omnipotente, Hebraice שרי באר, beel sadai, & nomen meum יהוה, iehouah, non indicavi eis, &c. nam, si naturam diuinam significaret id nomen, quomodo Patriarchæ incognitum fuit? nunquid minus de Dei aternitate, bonitate, immensitate cognouere Patriarchæ, quam Moses? immo quam Israëlita, qui vim nominis huius, Moysse attestante, intellexerunt? Minime vero: sed illi quidem prouidentiam erga se Dei experti sunt: atque hoc est, illis Deum apparuisse in Deo omnipotente, seu prouidente, omni sufficiente, protectore (nam id significat שרי, sadai, omni sufficientem, diuitem, prouidorem) quia eorum peregrinatio talem postulabat rectorem, & prouidorem, talemque Deum: nec reuelatū ipsi erat nomen יהוה, iehouah, quod ipsius potestate, & energia non indiguissent: nec enim opus habent redemptore liberi. At vero Israëlitis in Aegypto oppressis nomen nouum reuelatur, quia nouum beneficium ipso significatum promittitur: & nomen quidem, Ero qui ero, quasi ænigma erat, dum factum, quod continebat, dilatatum est, sed facinore patrato prognosticon declaratur ex euentu: cognoueruntque Deum non solum esse prouidum gubernatorem, sed strenuum redemptorem. Indicare itaque Dei est, factis demonstrare; cognoscere vero, experientia didicisse; nomen sibi imponere, est beneficium promittere: neque enim inania Dei nomina sunt, qualia sibi homines arrogat, sed solida, & quæ sequuntur potius factum, quam præueniant. nam ideo hoc nomen a futuro sumptum est, Ero qui ero, non a presenti, ne sibi Deus ante factum nomen sine re indidisse videretur: Dabo in Sion salutem, ait Dominus, & in Israel gloriam meam: gloriam, & laudem a salute populi promereri vult, non aucupari gratis.

Nomen Dei Sada quid significet.

Dei nomina non humano more inania, sed solida & ex factis desumpta. Isa. 46. v. 13.

Vltima Ratio. Psal. 67. v. 5.

Denique idem probari potest ex psalmo: Dominus, inquit, nomen illi: Hebræus יהוה, iah, quod est compendium nominis יהוה, iehouah: nominis autem eius energiam neque explicat ab effectis: patris orphanorum, iudicis viduarum, qui inhabitare facit unius moris, unicos orbatos prole mascula Israëlitas, in domo, cum familia numerosa, qui educit uinctos in fortitudine, &c. En, quid significat nomen יהוה, iehouah; redemptor Israël, qui scilicet eo facto prospexit viduas vxoribus interfectorum, orphanis, ne in suum submergerentur secundum Pharaonis edictum; parentibus, ne caris orbarentur pignoribus; uinctis seruitute dura, ut libertate fruerentur.

QVOD ILLA REDEMPTIONE Israelis, altera dignior: & nomine יהוה, iehouah; nomen IESVS significetur. Sectio V.

ATIS fecisse fortasse videbimur Propheta imaginibus, cum earum significata exposuerimus. Verum nondum veritati, quæ in ipsis delitescit, factum est satis. Immo vero neque ipsis imaginibus: nam, cum Hieroglyphica sint, hoc est, sacra signa, & sym-

bola arcana, hoc differunt a literis, quod istis vnica res significari potest ex verborum meritis, licet alia multa contineantur in rebus per verba significatis, inter quæ multum interest, quod prius illud in sensu literali dicitur, cetera in mystico, vt latius docuimus sagogico Commentario. At vero in Hieroglyphicis non vnici sensus literalis delitescit, sed multi, sibi quidem subordinati, quotquot videlicet analogiam habent cum rebus ipsis arcanis, seu imaginibus, quæ vice literarum proponuntur spectanda: quia ex meritis verborum, hoc est, imaginum, quæ habent vicem verbi, ea omnia significantur; alia quidem primo, alia secundario. Igitur, cum omnia illi populo in figura contingerint, scripta ad correptionem nostram, hoc potissimum omnium factum, & præclarissimum facinus redemptionis Israël multo maiore iure typus existimandus est alterius dignioris, scilicet, redemptionis humanæ.

Nomen quoque Redemptoris, quod sibi Deus ex hoc facto pro meritis imposuit, aliud augustius significasse existimandū est, quod non ad vnā tantum plebē, sed ad vniuersum genus humanum extendetur: hoc enim decebat Deum, qui est Pater omnium, de omnibus æquo promereri tam illustre cognitum, omnes redimendo non a seruitute Pharaonis; sed ab alia multo grauiore, scilicet peccati, & Diaboli tyrannide. Hanc qui abstulit, re vera appellari potuit Redemptor. Olim non nisi quodammodo, & quasi in typo id nominis sortitus: Vocabis, inquit Angelus, nomen eius IESVM, ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum, Nomen hoc יהוה, iehouah, continebatur, & representabatur: sicut redemptio nostra in altera significata est: illud quasi ænigma erat istius; hoc quasi declaratio alterius; vtrunque redemptionem sonat futuram; illud confuse, hoc perspicue.

Quod si ita est, redemptione Israëlita nostram significatam, & nomine illo veteri hoc nouum representatum fuisse, palam est, illis imaginibus sacris non solum veterem illam historiam contineri, sed nouam etiam adumbrari, neque adumbrari tantummodo, sed expressè conscribi; cum imagines illæ sint literæ sacratiore, & voces grandiores, quam vt earum vis, & maiestas rebus tunc temporis gestis exhauriantur. Nostri itaque Redemptoris gesta sunt illis exarata literis etiam secundum germanum sensum, quem vocant literalem, tametsi non primum: redemptoris vero Israël facinus quodammodo, & typice, tametsi primario. Itaque conabimur pro virili, qua licuerit breuitate, visionis prophetice ideam per partes explanare, tum in priore sensu, tum in secundario: illum vocabimus literæ, uel germanum; hunc mysticum: nō quod in litera non contineatur, sed quia sub altero latitat; nam eiusmodi sensus Patres Ecclesie solent appellare mysticos, vt diximus in Commentario I-sagogico.

Redemptio Israelis nostra significatur.

FI

VISIONIS ARGUMENTVM EST A Triumphus Redemptoris, qui duplex est. Sectio VI.

VISIONIS argumentum est Triumphus Redemptoris: nā, quamuis multa, quæ in illa continentur, ad Dei prouidentiam vniuersalem pertinere videantur, vt proprijs locis dicemus; speciali tamen ratione hæc eadem ad triumphalis pompæ apparatus referenda esse constat. Quare sub Triumphus nomine vniuersa, & singula aptissime intelligenda veniunt, & explicanda. Enimvero in triumphis, vt bene notauit hoc loco Apollinaris, Imperatores eburnea sella curru imposita uehebantur, circumstantibus armis victoriæ ostentabantur. Eodem modo, quoniam triumphans per visum ostenditur Deus, in curru equitare, & folio sublimi insidere describitur, insigniaque victoriæ proferuntur, atque sollemnis comitatus multorum millium Angelorum memoratur. Neque vero hic ritus triumphantium nouus est, aut a Romanis in orbem inuectus, sed vetustissimus: nam superuicetatio apud omnes gentes symbolum est dominij, præsentia, & Regiæ auctoritatis: idque aptissime: quoniam illi, qui ad Regni administrationem assumebantur, vel qui rerum gubernacula tenebant, curru, seu equo, aliove iumento uehebantur; vt videre est in Ioseph, & in Salomone, quorum ille Principatum adeptus est curru vectus: iste mulla Regia inequitans: tum etiam quia, sicut auriga potest laxatis, adductis, vel flexis habenis, pro arbitratu quadrigam agere, sistere, & regere quoquo versum; sic isti legibus, placitis, prudentia, consilijs populos sibi subiectos gubernant, & pro voluntate moderantur. Quoniam vero triumphus nil aliud est, quam regnum temporarium, decretum ducibus ob partem de hostibus victoriæ: ideo eadem pompæ sollemnitate triumphus appositissime celebratur, & significatur. Videas Pharaonem Regem curru uectum Regio, in signum dominationis Aegypti. Videas & Iosephum super currum secundum Regis, qui Regiam carrucam sequi solebat: Transulerunt eum in alterum currum, qui sequebatur eum more Regio, equitare triumphantem Regia stola, Regioque torque a collo pendente, clamante præcone, vt omnes coram eo genuflecterent. Apud Esther quoque Machabeum legas indutum vestibus Regijs, Regio demate coronatum, impositum super equum, qui de sella Regis erat, primo de Regijs principibus, ac tyrannis tenente equum eius, per plaream ciuitatis cum fastu incedentem, clamante interim Principe: Sic honorabitur, quem Rex voluerit honorare. En triumphus quasi umbra Regni est, & apparatus Regio celebratur apud varias nationes. Legimus etiam, Eliam raptum curru igneo ab equis igneis agitato, non de Iezabel, & Achab tantummodo, sed de ipsa morte triumphasse. Apud Isaiam vero & Regnum, & triumphum simul representatum curru animaduertas. Sic enim habet: Vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, & ascensorem Cameli. Vel par equitum, quorum alter biga asinorum, alter biga camelorum uehebatur, id est, Cyrus, & Darius: quorum ille humili loco natus, & laborum tolerantissimus erat; iste Regio sanguine ortus, magnanimus, & mansuetus: nam vtriu-

Apollinaris.

Curru uehi triumphantes non est Romano. u. inuentum. Genes. 41. v. 43. 3. Reg. 1. v. 38.

Gubernatorum est primum quadrigam consendere, & quare.

Genes. 41. v. 42. 2. Para. 35. v. 24.

Esth. 6. v. 3.

4. Reg. 3. v. 11.

Isa. 21. v. 7.

Cyrus ascensor asini, quia humili loco natus, Darius Cameli, quia de Regio semine natus.

que ingenium, & natale solum significauit Spiritus sanctus per animalium, quæ agebantur currus, diuersas naturas.

Merito igitur Hebræi primum, deinde Græci Patres in uectatione curruæ Diuinam prouidentiam representari tradiderunt: nimirum Origenes, Apollinaris, Scuerus, Polychronius, Theodoretus, &c. quos supra diximus, & in explanatione literæ memorauimus. Merito & nos addimus, non solum Diuinam prouidentiam esse insigne, uehi curru; sed etiam, immo potiore iure, signum esse, & pompam Dei Redemptoris, & de Aegyptijs triumphantis. Hunc Dei triumphum supra latius descripsimus, dum hanc visionem Moyfi monstratam esse tractarem. Christi vero Domini nostri de Sathana, peccato, & morte partam victoriam, reuictumque triumphum Diuus Paulus mirifice decantat, alludens, quando Aegypti dominus est constitutus post carceris labores toleratos: Nouissime, inquit, diebus istis loquutus est nobis in filio, quem constituit heredem vniuersorum, per quem fecit & secula: qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portans omnia, Syriace, continens, sustinens, moderans, agens omnia, videlicet, quasi currus portans, & quasi auriga agens vniuersum, uerbo uirtutis suæ, Syriacus, vi uerbi sui, id est, non cum labore, sed nutu solo remissionem peccatorum faciens: Græce, facta remissione, vel postquam fecit ipse, per se ipsum, addit Græcus, & Syriacus codex, sedes ad dexteram maiestatis in excelsis, &c. Et subinde: Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et aduentum eum omnes Angeli eius: & cetera, quæ sequuntur. Omnia enim ad pompam triumphalem pertinent. Sed, quid sibi uult, iterum introductum primogenitum in orbem terræ? nimirum, quia primum inductum erat Verbum in hunc mundum, cum caro factum est, & in propria uenit, teste Ioanne: quoniam uero illum non receperunt sui, iterum post denictam mortem introducit Pater resurgentem a mortuis gloria, & honore coronatum, & constitutum super opera manuum suarum, ipso Filio attestante, cum ait: Data est mihi omnis potestas in caelo, & in terra, ite docete omnes gentes. hoc enim dicebat ad suæ carrucæ bigas, discipulos inquam, quos scilicet binos miserat prædicare Regnum Dei: ac si dicat: Agite currum gloriæ meæ quoquo uersum per omnes mundi plagas, vt omnes agnoscant Deum uerum, & quem is misit in mundum Iesum Christum.

Inuestigatione curruæ diuinam prouidentiam significari seu scribit Patres.

Supra Septim. 9. part. huius comment.

Christi Redemptoris nostri triumphum, decantat Paul. ad Hebr. 11. v. 2.

Semel introductus Christus per natiuitatem, iterum introducit per Resurrectionem. Io. 1. v. 14.

QVOD ILLA SIGNIFICET Curru Dei. Sectio VII.

VERRVS machina est ingeniosa, & ambitiosa, qua uentur Reges in incessu, Duces in bello, & in triumpho, ut superius diximus, caelesti machinæ quam simillima: nullo enim alio simbolo aptiori representare possumus caelestes orbis, sub immobili caelo empyreo se se voluentes, quam curru contemplantes. In illo enim uidemus rotas quodammodo pensiles ab axibus: nam, cum terram in puncto tangant, vel potius collidant, li-

Rotarum forma, & colore caelestes orbis aptissime significatur: nec non & ipso curru.

D 3 bratas

bratas magis iudicamus, quam terra nixas. Nam hinc est, quod veteres, volentes significare terram in aere libratam, & quasi pendentem, sinxerunt, Cybelem (per quam tellurem intelligebant) curru inuehi, quod sic interpretatur Lucretius.

Hunc veteres Graium docti cecimere poeta Sedibus in curru biugos agitare leones, Aeris in spatio magnam pendere docentes Tellurem.

Singillatim applicat partes curru orbibus singulis.

Apocal. 4. 6.

Supra sect. 10. prima pars huius commentar. Psal. 67. 36.

Mystice currus significat ecclesiam.

Ecclesia dicitur Regni, & quare.

Dicitur ecclesia Regni caelorum, & quare. Apocal. 7. 2.

Galat. 4. 26.

Figura itaque, & dispositio curru ad viuum refert caelestes orbis, nec minus proprie color Tharsis, qui caelestis est, eisdem arguit curru significatos. Plaustrum cum arca foederis, quae est quasi lectica plaustrum imposita, significat firmamentum, ut vocat Ezechiel, hoc est caelum supremum: rotae orbis inferiores, qui, quasi rotae curru, perpetuo voluntur in orbem: aspectus, & statura rotarum horribilis est, propter caelorum molem vastissimam, & pennicissimum rotatum: rota in rota esse videbatur, quia minores orbis a maioribus continentur. Vel potius rota ante rotam (hoc est enim in medio esse, ut patet in Apocalypsi: & in medio sedis, & in circuitu sedis animalia, id est, ante sedem, & a lateribus sedis, neque enim intra sedem animalibus locus erat) quia caelestis orbis inferior intermedius est inter superiorem, & terram. Oculi sparsi per vniuersam machinam stellas, & sidera repraesentant, nam oculus ignis, vel splendidas lucis, stellasque significat, ut in expositione litera diximus, & in Zacharia legimus: Super unum lapidem septem oculi sunt, id est, totidem stellae caelatae. Nec mirum stellas nomine oculorum vocari, cum mundus iste homo dicatur magnus, & caelum sit mundi facies, quae ijs luminibus, quasi oculis distinguitur, illuminatur, & exornatur. Super hanc carrucam equitare dicitur Deus, ut vidimus supra ex psalmo: Qui ascendit super calos calorum ad orientem.

Sed quaeramus granum, emisso spicarum culmo. Machina curru cum imposito folio vniuersam Ecclesiam repraesentat, a Christo Rege, quasi ab auriga, gubernatam. Cum vero Ecclesiae status duplex sit, triumphantis, & militantis; ille, significatur folio sublimi, conspicuo, firmo, de quo postea; iste vero, curru mobili, idque apposite. Si enim, ut diximus, currus caelum est, quo vehuntur Reges, & Duces praerantur, & triumphant victores; quid aliud significare potest aptius, quam Regnum caelorum visibile, in terris habitans, quod est Ecclesia? nam eo nomine insignitur in factis Euangelij. Cuius appellationis causa ex analogia, quam diximus, sumuntur: nam Regnum quidem dicitur, quia in ipsa regnat Rex regum, & Dominus dominantium; in ipsa proelium gessit Deus fortis: & in ipsa triumphauit princeps pacis nostrae Iesus Christus. Caeleste autem Regnum appellatur, quia caelo est quam simillima: de caelo enim descendit eius institutum, ut Ioannes testatur. Vidi sanctam ciuitatem Hierusalem, nouam, descendentem de caelo. & iterum: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis, Emmanuel, erit eorum Deus. Quid ni igitur caelorum Regnum dicatur Ecclesia, in qua Rex caelorum inhabitat, & in qua manet quasi in proprio Regno, immo, a cuius commercio nomen sumit Emmanuelis, quod est nobiscum Deus? De hac Ecclesia militante loquitur Paulus, cum dixit: Illa autem, quae sursum est, Hierusalem libera est, quae est mater nostra. Haec enim

est Sara mater noui testamenti, quod referebat Isaac: Haec opponitur Synagoga, significata in Agar, quae in seruitutem generat, & timori, & leui seruit cum filijs suis: cum Ecclesia Christi contra liberos, & ingenuos pariat filios, qui accipiunt Spiritum adoptionis, in quo clamant tenere Abba, Abba. Hanc itaque desursum esse dicit Apostolus, quia per Christum resuscitata iam praecertitudine spei sedet in caelestibus cum Christo capite, ipso Apostolo teste: & quia habens hanc spem sanctificatae, caelestem vitam in terris emulando, & quae sursum sunt, ubi Christus est in dextera Dei sedens, quaerendo.

Sed audiamus caelestem Imperatorem, quo cum nomine compellet: Equitatus meo in curribus Pharaonis assimilatus te amica mea. Quidam legunt, Equae meae, quae agit currum Pharaonis, quasi verba sint Salomonis de equabus a focero suo Pharaone dono acceptis. Verum haec absurda sunt, neque enim Salomon inducitur in Canticis amatoria verba loquens, sed Deus ipse ad Ecclesiam, quam confert, non quidem equae, sed equitatus, quadrigae, carrucae suae: nam vox עֲרֻסִים, collectiue sumitur, & illud in, valet inter vel super, aut contra, hoc sensu: O amica mea Ecclesia, tot nominibus mihi carissima sponsa, quam es simillima meae quadrigae Cherubim, cum in mari rubro inter Pharaonis curru collucebat ignita, vel superferebatur viduarum, vel armata praebaturo.

Idem Zachariae decimo capite late profequitur: cum enim nono praecedenti triumphum Christi Iesu modestissimum decantasset, illum inducens a fano uetum, quo facto redemerit non Israel em vndis maris rubri, sed genus humanum in sanguine testamenti, subdit: Quia uisitauit Dominus exercituum gregem suum domum Iuda, & posuit eos quasi equum gloriae suae in bello. Et erunt quasi sortes (Israelitae) conculcantes lutum viuarum in praelio, quas scilicet aperuerat Dominus in mari rubro, & bellabunt, quia Dominus cum eis, & confundentur ascensores eorum.

Vidimus curruum victoris: videamus vehiculum sponsi, ut propositis faciamus fati. Cantica sic habent: Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani: columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum, media caritate constravit propter filias Hierusalem, &c. Pro ferculo Hebraice est פָּרִיזוֹן, apirion, a verbo פָּרָה, parah, fructificare, quasi dicat secundum sponsae thalamum, lecticam, gestamen, carrucam, qua deferuntur sponsae, ut scribit R Dauid, & merito: scimus enim, apud veteres in usu fuisse, ut noua nupta curru equitans traduceretur, quod Hesiodus ita describit: Hi curru uetam geniali virginem amanti traduxere viro. Eo vero curru nuptiali tres tantum uectari solitos, scribit Pausanias; nimirum sponsam, quae sederet in medio, sponsum, & paranymphum, qui anulum maritalem tradit. Eiusmodi carrucam sibi dicitur fecisse Salomon, hoc est, ad laudem nominis sui Christus, ut scilicet ea traderet sponsas sibi carissimas ad thalamum caelestium gaudiorum. Tota structa est ex lignis Libani, cedris scilicet incorruptibilibus, & odoratis, id est, Apostolis & Apostolicis uiribus vndique stantibus incorruptibilitatem, & viuificantibus animas, ut exposuit D. Irenaeus. Columnas eius ex argento fudit: argentum est puritas, vel claritas Verbi, quo fulgent columna Ecclesiae, Apostoli, Euangelistae, Pastores, & Doctores. Reclinatorium, id est, lectulum, in quo recumbent, ex auro struxit. Aurum caritas est Christi. Ascensum pur-

Eph. 2. 6

Cant. 1. 4

Abstrudum est, Salomone loqui amatoria in canticis, quia Deus ipse loquitur cum ecclesia.

Zachar. 10

& 9. cap.

Zachar. 10

& 3. & seq.

Cantic. 3.

& 9.

Sponsae curru traducebantur.

Hesiod. in Scuto Heraculis.

Pausanias tres tantum geniali carruca duci solitos affirmat: sponsum cum sponsa, & paranympho.

Cedri Apostolos & Apostolicos viros significant.

Ex Irenaeo l. 3. c. 11.

pur-

DE SOLIO, ARCA FOEDERIS, & Prunario. Sectio VIII.

SOLIUM conspicuum, ac sublimi, perennitatis, aeternaeque quietis symbolum est Aegyptijs: atque adeo Diuinae Magister, atque Regiae dignitatis, quam nulla potest perturbatio inquietare, aprissimum est hieroglyphicum. In psalmis habetur: Sedebit Dominus rex in aeternum, id est, dominabitur securus, &c. Et iterum: Deus sedet super sedem sanctam suam, id est, in omnibus gentibus late dominatur. Hinc est, ut Ieremias per folium Dei ipsum diuinum numen significauerit, dicens: Solium gloriae altitudinis a principio, locus sanctificationis nostrae, expectatio Israel, &c. Quasi dicat: O Deus, qui sedes super thronum excelsum Cherubimorum ab initio, quique in sanctuario nostro thronum tuum stabilisti, species Israel, &c. Hoc solium appetijt superbus Iffai, dicens in corde suo: In calum ascendam, super altaria Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis, similis ero Altissimo. hoc est: deberet etiam mihi solium super alas Cherubim, & thronus in oraculo, quod ad Aquilonem vergit: quidni assimilabor Altissimo Deo? Itaque in throno firmum, ac stabile imperium, Regiamque dignitatem, seu venerandam iudicis auctoritatem significat diuina oracula. Atque ideo, ut diuinitatem, regnum, & iudicium filij declarent solium ei a patre communicatum testantur Psalmus dicens: Sede a dextris meis. Et Iffai: Super solium Dauid sedebit. Est & sella curulis, triumphantis iudicium: quare super carruca imponitur redemptori. Scabellum solij crystallinum extentum super capita animalium, quod ab expansione nomen habet, significat caelum empyreum, in quo videtur, & regnat Deus.

Solium aeternae quietis symbolum.

Psal. 28. 10. Psal. 46. 9. Ierem. 17. 12.

Iffai. 14. 7.

Psal. 109. 7. Iffai. 9. 7.

Lex caritatis, & propter eam arca Solij Dei dicitur eius gloria. Exo d. 24. Math. 26.

Ioan. 13. 35.

Prunarium & altare incensum, & sacrum Eucharistiae altare significat.

Malach. 1. 10.

purpureum est ephippium, stragulum, aulicum, A operimentum lecti, scilicet sanguis Christi splendens quasi purpura, quo nobilitatur, & accenditur Ecclesia in amore sponsi. Medium autem eius ardebat (id enim significat תָּרָרָא, racaph) amore praefiliabus Hierusalem, id est, amata, sponsa carissima praeter ceteris: quam scilicet ipse non dilectam habet, & uocat, sed amorem & caritatem, tam impense illam deperit. In medio itaque lecti sedebat sponsi amor, nimirum sponsa: ita locus medius, more veterum, sponsae datus. Cuius latera claudunt nuptus, & caelestis paranymphus, spiritus scilicet nuptiarum, parochus, & sponsae, ut vocant, paritrus.

Rotae curru membra sunt Ecclesiae, quaternario numero significata; quia sublunaria omnia ex quaternis constant elementis, & terra in quattuor partes distribuitur, seu regiones in Apocalypsi. Vel potius quattuor gradus primarij fidelium designantur, de quibus Paulus: Et ipse dedit quosdam Apostolos, alios Prophetas, alios Euangelistas, Pastores, & Doctores in opus sanctorum, ad complendum electorum numerum, in opus ministerij, ad ministrandum, & dispensandum uerbum Dei, in adificationem corporis Christi, &c. Nam, si prohetas eximas ab hoc numero quasi ad legem veterem pertinentes, vel si ad nouam in Euangelistis intellectos; quattuor erunt rotae, portantes plaustrum Ecclesiae: nimirum, Apostoli seminatoris uerbi; Euangelistae, & Prophetae, scilicet scriptores, & interpretes; Pastores, qui regunt; Doctores, qui instruunt, & exhortantur. Ij sunt simul curru, & aurigae, qui portant, & agunt; qui uehunt, & uehuntur: nam rotae quidem portant curru, & a curru sustententur. Ij nomine fidelium, & ipsorum potissime dicuntur rotae, qui terram uix extremis pedum digitis tangunt, & veloci impetu feruntur ad ueteriora, quae retro sunt, obliuiscentes. Vnde Basilii: Rota, quae parum attingit terram, & ad anteriora tendit, vitam perfectam habentes significare potest, &c. Et Hieronymus: Rotae sunt, quorum cursus, & statura tendit ad caelum, & paululum quid attingit in terra, & semper properans ad excelsa festinat, de quibus dicitur: Lapidis sicuti eleuabuntur super terram, ex quibus aedificatur caelestis Hierusalem. De eisdem rotis, tamen nomine Angelorum, sic habet Dionysius. Rotae, quae altae quidem sunt, ceterum in anteriora semper absque ulla conuersione in nullam partem declinando incedunt, vim actionis Angelicae, qua rectam semper uiam, atque arduam peragunt, insinuant: quippe omnis illorum cursus, spiritalisque rotatus ad uiam illam erectam, atque arduam caelesti intentione dirigitur, &c.

Rotae uidebatur esse in rota, uel intra rotam, propter fidelium amorem mutuum, quo se ipsos amplectuntur, constringunt, & in corde habent, atque ob incredibilem unionem, qua iuncti sunt cum Christo capite, de qua Paulus: Veritatem autem facientes in caritate, crescimus in illo per omnia, qui est caput Christus: ex quo totum corpus compactum, & connexum per omnem iuncturam subordinationis, mutuum officiorum subordinationem, secundum operationem in mensuram uiscerumque partis, factam pro mensura uiscerumque partis, augmentum corporis facit in adificationem sui in caritate, id est, accipit augmentum corporis, usque ad constructionem perfectam sui ipsius, quae fit per caritatem.

Sponsa dicitur amor.

Rotae quattuor, sublunaria, ex quattuor elementis constata, in quattuorque mundi partes distributa significant.

Apoc. 4. Ephes. 4. 11.

Apostoli, Euangelistae, Pastores, & Doctores, quattuor rotas Ecclesiae indicant.

Basil. homil. 1. in Psal. 28.

Hieron. super hoc c. 1.

Zachar. 9. 16.

Dionys. de caelest. hier. c. 15.

Rotae in rota fidelium mutui amor.

Ephes. 4. 15.

Psal. 28. 10. Psal. 46. 9. Ierem. 17. 12.

Iffai. 14. 7.

Psal. 109. 7. Iffai. 9. 7.

Lex caritatis, & propter eam arca Solij Dei dicitur eius gloria. Exo d. 24. Math. 26.

Ioan. 13. 35.

Prunarium & altare incensum, & sacrum Eucharistiae altare significat.

Malach. 1. 10.

dragesimum quintum: propterea igitur altare Thy miamatis, seu incensi cum imposito prunario ve- hitur discedente Domino, vt significetur, cum cultum, qui Domino gratissimus est, nunquam cessare, nunquam intermitteri, etiam templo diruto, Vrbeque incensa, vbique gentium Domino exhibitum iri.

DE ELECTRO IGNI IMMERSO Sectio IX.

Electri Chri- sti Dei & hominem si- gnificat.

Gregor. hic.

Orig. & Ru- pertus Abb.

Quare filio Dei tribua- tur redem- ptoris no- men. Ioan. 12. 41

Clem. Rom. 1. 5. cap. 21. Apost. 66.

Cyrl. cathe. 10. & 11. Athan. ser. 3. contra A- rian. Basilini su- per Exo. 3. Aug. in ca. 1. Ioan. Ambr. sup. ad Collos. 1.

Electrum, & ignis Dei no- stri miseri- cordia, & iu- stitiam de- monstrant. Psal. 30. 17. Psal. 66. 2. Job 29. 4.

Deuter. 32. 22.

LECTRVM ignitum, ex quo videbatur constata effigies filij hominis sedentis in throno propter missionem argenti cum auro, significat Christum Dominum, in quo est diuina & humana natura: de quo sic habet D. Gregorius in hoc capite: In electro enim dum aurum argento miscetur, argenti ad claritatem crescit, aurum vero a suo fulgore pallefcit. Quia igitur in vnigenito Dei filio naturæ diuinitatis vnita est natura nostra, in qua adunatione Humanitas ad maiestatis glori- am excreuit, Diuinitas vero a sui fulgoris poten- tia humanis se oculis temperauit; quasi electrum factum est, & electrum in igne est Deus factus ho- mo in persecutione. Idem habet Origenes atque Rupertus Abbas. Verum est tamen, ignem hoc loco non tam persecutionem, quam iram, & indi- gnationem significare, vt dicemus. Quod autem Filio Dei potius, quam Patri tribuerimus solium, Redemptoris nomen, & pompa facit, tum etiam Isaiæ visio, quam huic similem esse profitemur, de ea enim Ioannes scripsit. Hac dixit Isaias quando vidit gloriam eius, scilicet filij. Denique electri ex auro, & argento conflati natura aptius Filium, qui ex duplici natura constat, quam Patrem representat, qui simplicissima substantia est, & auro com- modius referri debuisset. Itaque electrum filium si- gnificat prædestinatum hominem, vel incarnan- dum, vt loquitur D. Clemens, dicens: Hunc filium Dei incarnandum olim apparentem vidit Ia- cob vti hominem: hunc Abraham hospitio recepit: hunc Moyses in rubo vidit: hunc Iesus Naue dux exercitus Domini armatum pugnantem: hunc Dani- el filium hominis venientem ad patrem, &c. quomo- do etiam veteres fere omnes loqui solent, Cyrillus, Athanasius, Basilus, Augustinus, & Ambrosius. At vero in electri superiore parte magis radiabat splendor electri aureus, & claritas argentea col- lucebat; in inferiore vero ignis efferefcens maio- res excitabat flammæ, vt significarentur binæ per- fectiones Diuinæ prouidentia, atque totidem Re- demptoris attributa, quæ tum in vniuersi huius Re- gimine, tum in redemptione Israëlita, tum deni- que in Christiana libertate eluxerunt vel maxime. Eæ sunt fidelitas, & fortitudo, vel bonitas, & seueritas, fauor bonorum, auersio peccatorum; misericordia, & iustitia, quarum prior ostenditur in splendore faciei, nam facies illuminata, hilaris, læta in sacra Scriptura signum est fauoris, & bene- ficentia, vt patet in Psal. Illustra faciem tuam super seruum tuum. Et iterum: Illuminet vultum suum su- per nos, & misereatur nostri. Et tertio: Quando splen- debat lucerna eius super caput meum, id est, me læti- ficabat claritate vultus sui. Posterior vero mon- stratur in igne, qui vindex est furoris, & minister vl- tionis, vt in Deuteronomio. Ignis succensus est in furo- re meo, & ardebit usque ad inferni nouissima, &c. & flâ-

meus gladius versatilis positus ante Paradisum aditu- tum manifeste representat vltionem transilientibus se- pem diuini præcepti.

Neque præsentis instituti est ostendere bonita- te, & seueritate mundum a Deo gubernari, cum in psalmo tribunal Dei cuncta dispensantis dicantur præcedere Misericordia, & veritas, atque in alio Misericordiam & veritatem diligere Deum. Veniamus ad opus redemptionis. Sane quidem in ipso hæc duæ potissimum splendescere visæ sunt, vt ipse Dominus testatur in Deuteronomio: Eduxitque nos in manu forti & redemit de domo seruitutis, &c. & scies quia Dominus Deus tuus ipse est Deus fortis, & fidelis cu- stodiens pactum, & misericordiam diligentibus se, & his qui custodiunt præcepta eius in mille generationes, & reddens odientibus se statim, ita vt disperdat eos, & ultra non differat, &c. Eadem bina brachia Deo tri- buuntur in Exodo: Dominator Domine Deus miseri- cors & clemens, patiens, &c. Hebraice Dominus est for- tis, ac misericors, & subdit explicando prædicta nomi- na: Custodiens misericordiam in millia, &c. reddet igne ini- quitatem patrum filijs, &c. Vtriusque vero energiam experti sunt eodem tempore, sed diuersa forte Israë- litæ, atque Aegyptij; namque in illos electri fulgore atque amorem ostendit in columna nubis, quem- admodum liber Sapiens testatur: Nam nubes, inquit, castra eorum obibat, & ex aqua, quæ ante erat, terra arida apparuit; in istos vero seueritatem, & fortitu- dinem in columna ignis, quam eleganti carmine celebravit Habacuc: Numquid in fluminibus iratus es Dominus? aut in fluminibus furor tuus? vel in mari in dignatio tua? qui ascendes super equos tuos, & quadri- ga tua saluatio: Suscitans suscitabis, nudabas, exere- bas arcum tuum: Iuramenta tribubus, quæ locutus es, id est, quo feras opem, vt promiseras, & iuraueras tribubus Israël. Viderunt te, & doluerunt montes, &c. In luce sagittarum tuarum ibunt in splendore fulgurantis hastæ tuæ, id est, incedere poterant ad lucem ful- gurum, & fulminum, quæ in hostes iaculabaris.

Sed referamus ista ad Christum Dominum ge- neris nostri redemptorem, & vtramque in eius œconomia inuestigemus, perfectionem amoris, & seueritatis. Sane quidem nullibi respandue- runt clarius, quam in ipsius vel cruento certamine, vel læta victoria, vel nobili triumpho, de quibus Isaias loquitur in hæc verba: Lætabuntur coram te sicut qui lætantur in melle, sicut exultant victores capta præda quando diuidit spolia, &c. Quid hoc est, nisi bo- nitas, amor, & beneficentia in redemptos? Sed audi seueritatem, & fortitudinem in aduersarios: quia omnis violentia prædatio cum tumultu, id est, præ- datores tumultuantes, & vestimentum mistum san- guine, quod sibi persuadebant tingendum sangui- ne fidelium erit in combustionem, & cibus ignis. Idem inferius summatim reperit: Super solium Da- uid sedebit, ut confirmet illud in iustitia, & in iudicio, benefaciendo iustis, & pœnas exigendo de fon- tibus, zelus Domini exercituum faciet hoc. Quid est zelus, nisi indignatio profecta ex amore? indigna- tionem ergo ostendit in hostes Damones, pecca- tum, & mortem; quia amore prosequatur suos. Easdem virtutes Regias videas abunde descriptas in psalmo: Inducabit pauperes populi, & saluos faciet si- lios pauperum, & humiliabit calumniatores. Et ite- rum: quia liberabit pauperem a potente, pauperem cui non erat adiutor, &c. Denique Isaias vtrūque munus se executurum profertur: Vt predicarem annum pla- cibilem Iubilee Domino, & diem ultionis Deo nostro. Ipse idem dies & Iubilæi dicitur, & vltionis: quo- niam eodẽ facinore Christus humani generis ho-

Psal. 88. 15. Psal. 83. 12.

Deut. 7. 8.

Exod. 34. 6.

Sap. 19. 7. 7.

Habac. 3. 8.

Mystice Chri- sti amor, & seueritas os- tenditur.

Isa. 9. 3.

Psal. 71. 4.

Isa. 61. 2.

stes prosternens, & Patris iniuriam vindicauit, & A hominibus pacem, remissionemque delictorum obtinuit.

QVID SIGNIFICENT QUATTUOR Cherubini quadriformes. Sectio X.

Quattuor Cherubini quattuor An- gelos tutelares ecclesie re- ferunt.

Dā. 8. 16.

Dan. 10. 12.

Zachar. 1. 18.

Principes An- gelorum se- ptenario nu- mero copu- tantur in sa- cris literis, hoc est nu- mero vni- uersi.

Tob. 12. 15. Quaternarius subluna- rium nume- rus. Iren. lib. 3. cap. 11.

Ecclesie pri- mates indu- cūt uictoria- trophaea, hoc est, hominis, aquila, le- onis, & uiculi facies.

Supra pri- mi parte hu- ius Comen- t.

VATTVOR Cherubini sti- patores totidem referunt An- gelos tutelares populi Dei, vt pote Michaëlem, Gabrie- lem, Raphaëlem, Vrielem, seu alios similes, quorum no- mina ignoramus; quattuorve Dei Legatos, per quos Deus Ecclesiam suam illu- minare, dirigere, atque excitare solet. Horum frequens memoria est apud Danielem: nam An- gelus primarius quidam præcepit Gabrieli; Gabriel fac intelligere istum uisionem. Et iterum alius quid- dam sic habet: Ego ueni propter sermones tuos. Prin- ceptus autem regni Persarum restitit mihi uiginti & uno diebus: Et ecce Michael unus de principibus primis uenit in adiutorium meum, &c. Vnde tres minimum agnoscimus Angelos protectores Ecclesie, Michaë- lem, Gabrielem, atque virum illum, qui Ga- brieli imperauit, vt uisionem detegeret Danieli. Verum ex Zacharia quaternarius Angelorum tu- telarium numerus colligitur: nam uidisse se ait quattuor cornua, deinde quattuor fabros, atque intellexisse cornua quattuor esse quattuor principes Monarchas, qui uentilauerunt Iudam, cornibus quasi tauri, vel rhinocerotis. Fabros autem quat- tuor uenisse, ut desiciant cornua gentium, &c. qui non possunt alios significare nisi Angelorum principes quattuor, quorum intererat Dei templum reedi- ficandum curare. Idem paulo superius eodem capite uocantur equites ueredarij, qui terram per- ambulant, atque in varias formas distributi, pro- ptereaque diuersi coloris equis insidere dicuntur; alius rufus, alius albo, alius uario: qua uoce du- plicem misturam macularum in duplici equorum uariolorum forte intellexit Vates, diuerso a se inui- cem colore distinctam, vt quattuor omnino recen- serit equitum duces, qui obstant quattuor hos- tibus Monarchia; atque totidem fabri templi nu- mero respondeant quaternario. Enimvero solent summi Angelorum principes septenario numero comprehendi in sacris literis, nam apud Tobiam Raphaël sic ait: Ego sum unus ex septem, qui as- tatus ante Dominum, &c. sed ille numerus supercaele- stibus rite accommodatur, quia vniuersitatem, & perfectionem importat ob septenarium dicrum nu- merum, in quibus sunt vniuersa creata: at uero sublunaria omnia aptissime exprimentur numero quaternario, quod totidem elementis constent vniuersa, atque ex totidem plagis in vnum Eccle- siae corpus conueniant fideles, vt bene notauit Ire- næus. Quare eodem numero comprehenduntur Angeli Ecclesie protectores, qui ad diuinam prou- identiam declaradam, & exercendam pertinent. Quoniam uero post redemptum Israëlem de Aegypto decuit uictoria tam felicitis arma pro tro- phæis ostentari in circuitu curus triumphatoris, ijdem Ecclesie primates, Dei scilicet stipatores, noua induerunt gestamina, noua insignia, nimirum quaternaria stemmata, quibus redemptio celebra- ta est, & representabatur. Eæ sunt quattuor, quas supra diximus, facies hominis, leonis, aquila; &

uituli: quibus induti armigeri Dei, non tam ad vniuersalem Dei prouidentiam, quam ad redem- ptoris triumphum pertinere noscuntur. De ijs scriptum est Psalmo sexagesimo septimo. Prae- uenerunt principes conuicti psallentibus in medio inuencularum tympanistrarum, id est, Angeli si- mul cum hominibus arcam Dei migrantem comi- tabantur cum iubilo. Sed de redemptione Isra- elitica satis in superioribus dictum est: iuuat de humani generis reparatione eadem insignia inter- pretari.

Omnipotens sermo Domini caelum, terramque pertingens, gladio armatus, Christum referebat de quo scriptum est: Et uerbum erat apud Deum: Et uerbum caro factum est & habitauit in nobis. atque alibi: Vocabitur nomen eius Emmanuel, id est, nobi- scum Deus. Illæ personæ Angeli armati, homini- nisque sacrifici, quibus Israël euasit captiuitatem, & necem, vtranque eius naturam expresserunt, di- uinam, scilicet, & humanam, quibus nostram redem- ptionem operatus est. Neque enim prodeffer, nisi Deus esset; neque mereri posset, nisi homo esset. Quaternas facies vnus in se ostendit Christus; ip- se Aquila, quia Verbum Dei, ipse uerus homo, ipse leo, vt pote Rex, ipse denique vitulus, quia sacrificium & sacerdos. Ipse Cherub quadriformis, in quo latet multiformis sapientia Dei, Apo- stolo teste.

Neque facies tantum Cherubicas Christus Do- minus in se ipso representat, sed earum etiam di- spositionem, & situm demonstrat: nam Cherub effigiem habebat iuuenis, totiusque corporis di- spositione hominem referebat, tamen Aquila gestaret alas, pectus leonis, & uiculi calcos. Ita prorsus Christus Dominus in similitudinem homi- nis factus, & habitu inuentus ut homo. At uero sub humana figura ceteras occultabat suo tempore proferendas: nam uiculi formam detexit in calce, hoc est in uitæ extremo semetipsum offerens ho- stiam Patri: quo facto se sacerdotem, & sacrificium testatus est. Leonis, & regis effigiem in resurre- ctione monstrauit, quemadmodum prædixerat futu- rum iacob: Ad prædium, inquit, filij mi ascendisti in crucem, requiescens accubisti ut leo, & quasi leona, quis suscitabit eum? Non auferetur sceptrum de Iuda, &c. Leoni, qui post uoratam prædam dormierit, dein- deque surrexerit famelicus, comparat Christum resurgentem a mortuis. Namque laniatis hostibus humani generis, eorumque hausto sanguine sopo- re mortis correptus est, & sepulchro quasi leo in antro conclusus. Verum modice soporatus, quasi leo, qui inter dormiendum apertos habet oculos ob breuitatem palpebrarum tamen mortuus, non tamen extinctus; post modum solutis doloribus uiculis inferni, quibus impossibile erat ipsum ueneri, ac si euigilasset a somno ad vitales auras mortis, & inferni uictor euasit: quo facto vim suam leoni- nam, ac plane gigantæam patefecit; non secus atque Sampson, qui ab hostibus obsessus, postquam dormiuit satis, de nocte consurgens ambas fores

Mystice An- gelus percu- tiens Chri- stum refere- bat.

Io. 1. 9. 1. & 14. IJa. 7. 14.

Quattuor fa- cies Christi indicant.

Non solum facies, sed ea- rum etiam di- spositio Chri- stum repræ- sentant.

Vituli pedes Christi mor- tem inu- nit, leonis pe- ctus eiusdẽ resurrectionem. Genes. 49. 9. & 10.

Judic. 16. 3.

Psal. 109 6.

Quo- niam autem leonina ista uirtus symbolum erat re- gis

giae potentiae in Christo; ideo Iacob regnum promittit Iudae progenitori Christi dicens: *Non auferetur sceptrum de Iuda*. Constat itaque ex dictis merito per leonis pecus, & arnos iubaros (in quibus leo vim habet totam) significatum esse Christi regnum, quod obtinuit resurgens a mortuis: nam in resurrectione potentia virtutis eius eluxit, ut Apostolus varijs locis notauit. Denique Aquilinas pennas, diuinam, inquam, naturam in caelum propria virtute conscendens detexit: *nam qui ascendit, ait Apostolus, ipse est & qui descendit primum*. Nemo enim ait Christus, *ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo filius hominis qui est in caelo*.

Dicamus ergo humana facie Christi incarnationem, vitulina mortem, leonina resurrectionem, atque aquilina ascensionem esse significatam: idque non sensu accommodatitio, sed germano ex meritis verborum, quae ipsarum imagines sacrae sunt, contentum, & representatum.

Depinxit has quattuor facies Isaias totidem nominibus Saluatoris, quae enumerat in haec verba: *Vocabitur nomen eius admirabilis consiliarius*, nam binarum voces necedendae sunt, *Deus fortis, Pater futuri saeculi, Princeps pacis*. nam per admirabilem consiliarium, intellexit Patris sapientiam, quae de se ait: *Cum eo eram cuncta componens*: per Deum fortem, domitorem mortis: per Patrem futuri saeculi, secundum Adamum auctorem vitae aeternae, quae est saeculum futurum: per principem pacis, sequentem nostrae reconciliationis cum Patre offenso: ut ijs nominibus significatae fuerint facies aquilina Dei, leonina Regis victoris, humana filij hominis, atque vitulina sacerdotis.

Quoniam vero, quae praediximus, formas ostentare solebat Pater cum sese visendum exhibebat hominibus, & pro trophaeis partae victoriae de Aegyptijs caelo, terraque circumferre triumphans; non secus se gessit Christus morti vicinus: nam celebrem decreuit sibi parare triumphum, in quo Cherubinos protulit quattuor vehiculi sui stipatores eisdem faciebus insignes. Etenim quid aliud est Christum Dominum ante sex dies Paschae Hierosolymam ingredi a seculo, & asina inequitantem, quam currum humilem sibi parasse ad triumphum? Quid sibi volunt turbae praecurrentes, & insequentes, nisi pompam quantis ducis? Quid significant spatulae palmarum, & oliuarum rami, nisi pacem post-victoriam? Quid vero infantum acclamationes, nisi Cherubinatorum laudes? Sed audiamus voces gratulantium: *Osanna filio David concinebant, benedictus qui venit in nomine Domini, Osanna in excelsis*. hoc est: Fer opem obsecro tu, qui in excelsis habitas, salua nos de caelis, Dei fili. Obseruemus deinde agnorum, & haedorum turmas gratam subeuntes, eadem porta urbis, eodem tempore, atque ad idem ministerium cum Christo, scilicet ut decima quarta deinde luna immolareretur. Nam decima die actus est triumphus Christi, de quo scriptum est: *Decima die mensis huius tollat unusquisque agnum*. Quis iam non videat quaternas facies Cherubinatorum, totidemque Christi mysteria praesenti actione representata? Agnoscent istum filium David, utpote dominum: fatentur Regem in nomine Domini sibi missum: postulant ab eo salutem de caelis, utpote a Deo: ipse vero tanquam agnus portatur ad victimam, immo vero ascendit exultans, & seruo triumphans, ut se victimam simul, & sacerdotem ostendat.

Declarauit hoc factum D. Paulus, & quattuor formas Christi quasi digito signauit dicens: *Qui cum*

Rom. 1. 9. 4. Ephes. 1. 20. Aquilinas pennas ascendens in caelo Christus detexit. Eph. 4. 9. 9. Ioann. 3. 13.

Admirabilis consiliarius Dei verbum, nepe aquilina Deus fortis resurgens ut leo, Pater futuri saeculi, Princeps pacis morte reconcilians ut vitulus. Isi. 9. 6. Proverb. 8. 30.

Christus in die Palmarii se profert hominem, Deum, Regem, & Sacerdotem, nepe hominem, aquilam, leonem, & vitulum.

Exo. 12. 13.

Haec facies probat ex Paulo.

A in forma Dei esset semetipsum exinanivit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, humiliavit semetipsum usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen. Cernis quattuor facies Paulina hypotyposi signatas? diuinam ibi, cum in forma Dei esset: humanam ibi, habitu inuentus ut homo: Pontificiam ibi, humiliavit semetipsum usque ad mortem: postremo regiam illis verbis, propter quod & Deus exaltauit illum, &c. Eadem videas ab eodem Apostolo iterum, ubi triumphum Christi depinxit, effigiatas: nam praeter humanam, de qua constabat, diuinam notauit dicens: *Cum sit splendor gloriae*, &c. Pontificiam vero dicens: *remissionem peccatorum facies*, &c. Denique regiam, quam sacerdotio consecutus est declarat, dicens: *sedet ad dexteram maiestatis*, &c.

Eadem praecleara Christi trophaea celebrat regius Pfaltes: nam principio illum inducit hominem qui rem habeat cum hostibus, Deique indigeat protectione: dicit enim: *sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. Deinde regem cum subdit: *Virgam virtutis tua emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum*. Postmodo Deum, adiciens: *Tecum principium in die virtutis tuae in splendoribus sanctorum ex vero ante luciferum genui te*: id est: Tuus est principatus tibi reddetur imperium mundi in die potentiae tuae, cum resurges splendore gloriae vestitus, qualis debetur filio meo. nam ex sublimitate mea ante Luciferi ortum te genui Deum mihi aequalem, ut duplici titulo tibi regnum debeatur. Denique sacerdotem profiteretur eundem dicens: *Iurauit Dominus & non poenitebit eum, tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech*. &c.

QUOD QUATERNIS CHERUBINIS Evangelista, & totidem faciebus Evangelia significentur. Sectio XI.

Q O M M V N I S Patrum, & Doctorum consensus recepit tam Ezechielis animalibus, quam Ioannis significari quattuor Christi Evangelia, vel Evangelistas eorum scriptores. Ita habet D. Irenaeus, Athanasius, Hieronymus, Augustinus, Isidorus, Gregorius, Ambrosius, & Beda, atque alij posteriorum temporum scriptores: qui quidem omnes recte mihi sensisse videntur: nam cum quattuor animalibus representati sint totidem Archangeli praecones triumphum Redemptoris, quaternisque singulorum faciebus totidem & trophaea, & excellentiae significentur; merito accommodarunt praecones Evangelistas, & Christi perfectiones Evangelij: atque tam diligenter, quam pie in singulis Evangelij inuestigarunt singulas animalium facies, ut analogia & comparatione facta rerum cum rebus, & personarum cum personis, sensum quoque legitimum vtriusque vaticinio in Christi oeconomia inuenirent. Patrum ergo commendamus pietatem, reueremur sententiam, & sequimur interpretationem. sed illud non ignorare lectorem volumus, hunc non esse sensum priorem, immo neque secundarium, sed spirituale, & mysticum, atque accommodatitium, quod ita esse praeter ea, quae supra notata sunt, multa alia firmissime probant. Primum Ioannes raptus in spiritu videt quattuor animalia-

Hob. 1. 3.

Haec facies probat ex psal. 109.

De quattuor Evangelij seu Evangelij istis interpretatur Patres Cherubinatorum facies. Iren. lib. 3. cap. 11. Athanas. in Synopsi S. Scripturae. Hieron. in Ezech. & proa. Mat. Aug. lib. 1. de cijs. Eug. cap. 6. Isido. in prolog. lib. noui testamenti. Greg. hom. 3. & 4. in Ezech. Ambros. & Bed. in Apoc. 4.

De Evangelij interpretatur uisio in sensu mystico & spirituali. Apoc. 4. 6.

animalia in caelo Dei solium circumstantia, & clariora: sanctus, sanctus, sanctus. Si igitur animalibus representantur Euangelista, seipsum vidit iam carnis exutum nexibus, & cum Matthaeo, Marco, & Luca Christo fruentem: atqui haec visio fallum contineret: nam in viuis agebat Ioannes tunc temporis, & eminus spectabat visionem. Dicit quidam, visionem eam pertinere ad tempus futurum, quo scilicet Ioannes iam vita functus poterat cum ceteris Euangelistis laudes canere. Sed contra ipsos est, quod infra quattuor animalia loquuntur cum Ioanne, dicuntque singula: *Veni, & uide*: Ioannes ergo beatus Ioanni mortali loque retur, & visionem declararet: sed respondit eum esse sensum verborum quarti animalis, quasi dicat. Cum tu, o Ioannes, quartum animal eris, id est, cum Euangelium scripseris, id fiet, quod in huius figilli apertione significatur, sed quis non videat quam distorta sint ista? multo consultius fecere Patres, Ambrosius, & Anselmus, qui difficultate huius questionis deterri aliter intellexere animalium significatus quarto capite Apocalypsis, aliter capite sexto: utpote qui videbant in sensu spirituali libere se vagari posse: referunt itaque animalia capite sexto ad Doctores Ecclesiae. Rupertus Abbas conuictus hac obiectione nobiscum sensit: nam de quattuor Christi mysterijs, incarnatione, morte, resurrectione, & ascensione interpretatur animalium facies: pijsime ille quidem, & aptissime.

Potest & alterum argumentum non infirmius priore ex eodem capite quarto deprimi: nam viginti quattuor seniores simul cum quattuor animalibus videntur a Ioanne gratias Deo, & Christo agentes. Seniores autem illi referantur duodecim Apostolos, & totidem primogenitos Israel, qui nomine vtriusque populi, atque adeo Ecclesiae vice procuratores agunt coram tribunali Dei, ut omnes fere interpretantur, praesertim Arethas, & Andreas Episcopi Cappadociae, a quibus stat cum Hieronymo Glossa. Atqui ex Apostolorum numero sunt duo Euangelistae Matthaeus, & Ioannes: non igitur possunt animalibus, & senioribus simul representari sine fictione. Reliquum est ergo, ut sensus iste de Euangelistis sit mere allegoricus, & accommodatitius, atque talis a Patribus ipsis, a quibus inuentus est, aestimatus: nam Irenaeus, apud quem primum legitur haec interpretatio, multo aliter exponit quattuor animalium facies: quas tamen deinde accommodat Euangelij potius, quam Euangelistis: sic enim habet. Ex quibus manifestum est, quoniam qui est omnium artifex Verbum, qui sedet super Cherubim, & continet omnia, declaratus hominibus, dedit nobis quadriforme Euangelium, quod in vno spiritu continetur: quemadmodum & David postulans eius aduentum ait: *Qui sedes super Cherubim appare*. Etenim Cherubim quadriformis, & formae ipsorum imagines sunt dispositionis filij Dei: primum enim animal, inquit, simile leoni efficabile eius, & principale, & regale significans: secundum vero simile vitulo sacrificalem, & sacerdotalem ordinationem significans: tertium vero animal habens faciem quasi humanam, eum qui est secundum hominem, aduentum eius manifeste describens: quartum vero simile aquilae volanti, Spiritus in Ecclesiam aduolantantis gratiam manifestans: & Euangelia his consonantia, in quibus insidet Dominus Iesus. Aliud enim illam, quae est a patre principalem, & efficacilem, & gloriosam generationem eius enarrat, dicens sic: *In principio erat verbum, & Verbum*

Probat 76 nibus, non esse hunc sensum litterae.

Apoc. 6. 1. 3. 5. & 7.

Ambros. & Anselm.

Rupertus Abbas nobiscum sensit.

Secunda ratio ex cap. 4. Apoc.

Arethas, et Andr. in gl. super Apoc.

Irenaeus primus uisio de Euangelij istis interpretatus est. Idem lib. 3. contra haer. cap. 11.

Psal. 79. 1. 2.

Ioannes.

erat apud Deum, & Deus erat uerbum, &c. Illud vero, quod est secundum Lucam, quoniam quidem sacerdotalis characteris est, Zacharia sacerdote sacrificante Deo inchoauit. Iam enim saginatus parabatur vitulus, qui pro inuentione minoris filij inciperet maetari. Matthaeus vero eam, quae est secundum hominem, generationem eius enarrat; *Liber, dicens, generationis Iesu Christi filij David, filij Abraham*: & iterum: *Christi autem generatio sic erat*. Humanam formam igitur hoc Euangelium: propter hoc & per totum Euangelium humiliter sentiens, & mitis homo separatus est. Marcus vero a prophético spiritu ex alto adueniente hominibus inuenit fecit: *Initium, dicens, Euangelij quemadmodum scriptum est in Isai propheta*; volatilem & pennatam imaginem euangelij monstrans, propter hoc & compendiosam, & praecurrentem annuntiationem fecit. Propheticus enim character est hic: & ipsum autem Verbum Dei illis quidem, qui ante Moysem fuerunt, Patriarchis secundum diuinitatem, & gloriam colloquebatur: his vero, qui in lege, sacerdotalem & ministerialem actum praebat: post deinde nobis homo factus munus caelestis spiritus in omnem misit terram: proteges nos alis suis. Qualis igitur dispositio filij Dei, talis & animalium forma, & qualis animalium forma, talis & character euangelij. Quadriformia autem animalia, & quadriforme euangelium, & quadriformis dispositio Domini: & propter hoc quattuor data sunt testameta humano generi. Vnum quidem ante catachlysmum sub Adam. Secundum vero post catachlysmum sub Noe. Tertium vero legislatio sub Moyse. Quartum vero, quod renouat hominem, & recapitulat in se omnia, quod est per Euangelium, eleuans, & pennigerans homines in caeleste regnum, &c. Haec ipse. Quibus verbis significat quattuor animalibus, seu Cherubinis, atque quaternis eorum faciebus (nam sic habet, quadriformia Cherubim, & formae ipsorum) representari quattuor filij Dei dispositiones. Prima, Regia: Secunda, Pontificia: Tertia, Humana: Quarta, Diuina. Quattuorque apparitiones eisdem. Prima Regia coram Patriarchis. Secunda Pontificia coram Israelitis. Tertia Humana coram Iudaeis. Quarta Diuina coram Apostolis in die Pentecostes. Quattuor denique foedera eius cum hominibus. Primum cum Adam. Secundum cum Noe. Tertium cum Moyse. Quartum cum Apostolis. Euangelia autem quattuor ijs mysterijs consonantia nihilominus significata esse faciebus Cherubim. De euangelistis autem nullum verbum Irenaeus. Verum in promptu est, qua ratione facies accommodauit Euangelij, eadem etiam sub animalibus Euangelistas intellexisse, ut praecones Euangeliorum, atque adeo dispositionum multiformium filij Dei. Ex quibus omnibus multo magis confirmatur nostra sententia de quattuor significatibus facierum tam primaria, quam secundaria: atque Patrum expositio mystica firmissimis esse nixa fundamentis declaratur.

Sed illud hic adnotandum videtur, multo aliter accommodasse animalibus Evangelia Irenaeus, atque communis habet sententia: namque leonem comparauit euangelio Ioannis, aquilam Marci; cum ceteri Patres Marco leonem, Ioanni vero aquilam conferant. sed neque in hac analogia consentiunt inter se Patres. Nam D. Augustinus Matthaeum significat per leonem, Marcum per hominem: contra Hieronymus, quem fere sequuntur interpretes, in homine Matthaeum, in leone Marcum,

Lucas.

Matthaeus.

Marcus.

Quattuor testameta hominibus data. Primum sub Adam. Secundum sub Noe. Tertium sub Moyse. Quartum per Euangelium.

Quattuor apparitiones Christi, quattuor facies representant. Regia Patriarchis. Pontificia Israelitis. Humana Iudaeis. Diuina Apostolis. Quattuor ite foedera significat.

Aliter Irenaeus facies accommodauit euangelistis, quam alij patres. Ioanni leonem, aquilam Marco. Augustinus. Marcum hominem tribuit. Hier. Matthaeum hominem, Leonem,

Marci, videlicet Lucam, & Ioannem aquilam vocat.

Marcum, in vitulo Lucam, atque in aquila Ioannem intelligit. Sed nil mirum variare interpretes in sensu mystico, qui ex analogia totus pendet, cum variæ inueniri possint in Euangelistis analogiæ, quibus conformantur cum Cherubinibus.

QUOD QUATERNARIIS FACIEBUS rotarum, totidem Ecclesie stemmata significentur. Sectio XII.

EXPEDITIS faciebus Cherubimorum oportet rotarum etiam facies explicare: nam ex Propheta verbis videtur, cõfici rotas, atque adeo currum similibus figuris esse depictum, quibus animalia insignita visabantur: Cumque aspicerem, inquit, animalia, ap paruit rota una super terram, habens quatuor facies.

Quatuor facies rotarum si miles prioribus Ecclesie trophaea innum.

Psal. 67. v. 12.

Iob 5. v. 24.

Quatuor doctes ecclesie sicut adoptio, libertas, sacerdotium, & regnum. Prima Israelis prerogatiua, esse Dei peculium, participatione quadam diuinitatis, significat per aquilam.

Exod. 19. v. 5

Et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta, &c. Prima est esse Dei peculium. Secunda Respublica libera. Tertia sacerdotium. Quarta regnum. Et prima quidẽ donatũ Israelẽ Dominus testatur in Deuterone, dicens: Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terram, &c. Esse autem Dei peculium est, quandam participationem diuinitatis obtinuisse significatam arcano illo foedere, quod inter Deum, & Israelẽ sanguine percussum est; ut scilicet ipsi essent Dei populus, Dominus vero illorum Deus.

Deut. 7. v. 6.

Exod. 24. v. 8.

Deuter. 10. v. 14.

Ierem. 13. v. 11.

Quam etiam ipse Dominus commendat: En Domini Dei tui calum est, & calum cali, & tamen patribus tuis conglutinatus est Dominus, & amauit eos: & alibi: Sicut adhaeret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinatus mihi domum Israel, ut esset mihi in laudem & in gloria, &c. id est, in vxorem, quæ est gloria viri. Hic obserua in foedere communionem bonorum, & virium fieri; in matrimonio autem vnionem substantiæ, & carnis conglutinationem: erunt enim duo in carne vna, id est, vna caro, Hebræa phrasim: vt ex ijs similitudinibus coniecteris quanta fuerit prerogatiua, esse peculium Dei: sed quid si cum priuilegio Christiani populi conferatur? nam diuinæ naturæ participatio Israeliti quadatenus, & quasi in typo communicata est, videlicet quatenus a Deo electus erat pro populo sibi caro, & præ ceteris electo: at vero magna nobis, & pretiosa promissa donauit, ait D. Petrus, ut diuinæ efficiamur consortes naturæ: neque nomine tenus, vt olim Israel, quem primogenitum suũ vocauit Dominus, cum tamen ad honorem filij non perueniret, nobis autem talem caritatem dedit Pater, vt filij Dei nominemur, & simus: non enim accipi exus spirituum seruitutis iterum, ut illi, in timore, qui seruorum est, sed spirituum adoptiuorum filiorum, tenere dilectorum, in quo clamamus, sicuti infantes teneri carissimum parentem balbutientes blandula, & iterata uocula compellare solent, sic nos repetimus multoties, Abba, Abba, Pater, Pater; præ dulcedine, & teneritudine amoris aduersus Patrem nostrum nostri amatissimum. Ista prerogatiua merito in aliis aquilæ intelligitur: nam, vt supra diximus, aquila sublimè volat, & in cælum contendere videtur, cum se a nostris oculis abducit.

Israeliti in typo & quadatenus diuinitatis participatio conuenit, Ecclesie uero quasi proprie. 2. Petri 1. v. 4. 1. Ioanis 3. v. 1.

Secunda prerogatiua Israel libera, & sanctissimis legibus constituta, qualis decebat homines rationis capaces, & vere ingenuos. Hanc enim repræsentat humana effigies, & habitus. De ea scriptum est: Quæ enim est alia gens sic incluta, ut habeat ceremonias, iustaque iudicia, & vniuersam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros? gentem inclutam fecerat Israel legem, qua politia eius nobilissima constituta fuerat, atque liberi iuris Respublica. Verum libertas illa corporum erat, non animorum: nam illa lex in Sina data, atque adeo in Agar ancilla signata seruitutem generabat, Apostolo restante, hoc est, affectum seruorum, timorem scilicet. Illa autem Hierusalem libera, quæ est mater nostra, Ecclesia Christi in Sara repræsentata Isaacum parit, nimirum filios generat liberos, quia constituta est in libertate per legem spiritus vitæ, quæ in Christo Iesu liberat a lege peccati, & mortis, inmo ab ipsius legis diuinæ omine; quia lex in isto nõ est posita, quoad omen scilicet, neque enim legem implet propter meritum poenæ, sed quia id grati esse nouit Deo: lege ergo ipsa superior est iustus. Vere liber est qui nil timet, nil amat, Deum solummodo, quem amat, timet; inmo neque Deum timet vt seruus, & ideo liber est, quia

Libertas Israel corporum, Ecclesia uere libera. Galat. 4. v. 8. v. 24. et 26

1. Petri 2. v. 16.

Exod. 24. v. 7.

Leuitico sic cessit Christi sacerdotium. 1. Petri 2. v. 9.

Rom. 12. v. 1.

Quidius.

Leuit. 2. v. 13.

Rom. 6. v. 11.

Imperium Israeliticum leone significatum.

Num. 24. v. 8.

quia perfecta caritas, quæ est lex libertatis, foras mittit timorem. Hæc est libertas, qua Christus nos liberauit, non quam somniant Hæretici, Epicurei, & elamen facientes malitia libertatem, vt habet Petrus.

Tertia facies virulina scilicet erat sacerdotium gentis a Deo institutum, de quo extat illud Ecclesiastici. Excelsus fecit Aaron fratrem eius Moyses, statuit ei testamentum pactum æternum, & dedit illi sacerdotium gentis, & beatificauit illum in gloria, &c. & inferius: Fungi sacerdotio, & habere laudem, & glorificare populum suum in nomine eius, &c. id est, vt ministraret Deo, & sacrificaret, atque Dei nomine populo eius benediceret. Huic successit in Ecclesia Christi sacerdotium spirituale. quod sic commendat Diuus Petrus. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, &c. non dixit regnum sacerdotale, ne aliquod temporale cogitarem, sed sacerdotium, quod spiritale ministerium est: adiungit autem regale, ne Leuitico munere putarem gaudere Christianos: cum multo sublimius sacerdotium acceperint, scilicet offerre spiritualia hostias Deo per Iesum Christum, vt paulo superius dixerat Apostolus. Quales autem sint hostiæ nostræ Diuus Paulus declarauit. Obsecro itaque vos fratres, vt exhibeatis corpora vestra hostiam uiuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium uestrum, &c. exemplo, inquit, Christi, qui semetipsum obtulit holocaustum Deo. vos metipsos Patri offerte; vos sacerdotes futuri estis, non vt olim iugulatorum pecudum carnes. At dices: Qui potest esse uictima, & uiuens? nam uictima, quæ cecidit dextra uictorice, uocatur.

Quarta facies, leonina scilicet, est principatus Moylis & Iudicum successorum, qui Dei nomine populum iudicabant, regebant, & tuebantur. Vnde tantam fortitudinem, & vim accipiebat populus, vt leoni truculentissimo, atque rhinoceroti, bestia inuicta, illum comparauerit Balaam. Deus eduxit illum de Aegypto, cuius fortitudo similis est rhinocerotis: deuorabunt gentes hostes illius, suos, & saque eorum confringent, & perforabunt sagittis: accubans dormit ut leo & quasi leona; quam suscitare nullus audebit, &c. Significant hæc in Ecclesia Christi regnum spirituale futurum, quod situm est in animo liberali, spontaneo, munifico, magnifico, inuictio, & vere regio: qui scilicet non se sinit a malo uinci, sed vincit in bono malum. qui scilicet bonum reddit pro malo, esurientem inimicum cibari, sitientem potari, atque ijs armis superat uerecundantem: hoc est enim carbonem ignis congerere in caput eius, uerecundæ, & ruboris flammis eius faciem operire. Qui dat, nihil inde sperans; tribuit in hilaritate; Deo seruit ipsi non spe præmij, nequum timore supplicij, sed quia hoc postulat ius, & fas. Hunc affectum postulat Dauid: Spiritu principali confirma me, id est, munifico, spontaneo, regio. Tales uocantur in Euangelio pauperes spiritu, qui nil ex corde amant. De ijs Iacobus. Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & heredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se? concordat cum Christo Iacobus: vterque promittit regnum cælorum pauperibus in temporalibus, sed diuitibus fide: ij enim sunt regio, & excelsio animo: nam regio animo nil pauperius, nil ditius, cum nil habeat in votis, nil desideret; omnibus tamen abundet.

Regnum spirituale Ecclesie, in quo consistat.

Rom. 12. v. 21.

Psal. 50. v. 14.

Iacobi. 2. v. 5.

Regnum & sacerdotium tam Israel quam Ecclesie annexa sunt. Exod. 19. v. 7. Sacerdos gubernat Ecclesiam: & de eius munere.

1. Petri 2. v. 9.

Sicut morte Christus obtinuit imperium orbis, hoc est, hominum obedientiam spontaneam (hoc enim erat regnum sibi carum, quod expugnare uolebat) sic nos per carnis mortificationem obtinemus regium animum despiciendi omnium, atque adeo omnibus fructum. Erat opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ silentium. Quare opus uocatum cultum? quia opus sacerdotale est, ministeriumque religionis, & pietatis aduersus Deum, iustitiæ gladio iugulare veterem Adamum cum actibus suis. Hunc actum sacrificiale sequitur pax, & silentium, concordia, & obedientia, quæ cum in republica sunt, testantur regem esse non panitentium.

Ob rationem prædictam Regi tribuitur docere, sacerdoti prædicari. Psal. 2. v. 6. Io. 18. v. 37.

Sed hic obseruandum est, uerisq; legis regnum esse sacerdotio annexum, & ab eo dependens: hoc est enim quod Dominus dixit: Eritis mihi in regnum sacerdotale, vel regnum sacerdotum, nam uiuentem hostiam desiderat a uobis Deus, non vt olim iugulatorum pecudum carnes. At dices: Qui potest esse uictima, & uiuens? nam uictima, quæ cecidit dextra uictorice, uocatur. ait Quidius; rationis cultro iugulanda est, non ferro; rationabile obsequium Deo gratius, quam carnale: non postulat Deus carnes uestras exsangues, sed carnem cum sanguine, id est, affectum uestrum carnalem. Mortificate membra uestra, quæ sunt super terram, &c. Hoc facto uictima moritur, sacerdos uiuit: Aries immolatur, Isaac uero superest. In omni oblatione, mea, ait Dominus, offeres sal. Quid ita? sal uita artificialis est carni exsanguium: nam eas corrodendo, & exsiccando præseruat a corruptione, significatque aptissime vitam spiritus, quæ respectu uitæ animalis est aduenticia. Hanc desiderat, & postulat Deus in omni sacrificio, quasi dicat: Nolo uictimas mortuas, sed uiuentes non uita animalis, quæ præcedere solet oblationem, sed rationali, hoc est spirituali. Volo, inquam, vt idem sit homo sacerdos, & uictima, & ipse vi spiritus iugulet quicquid in se animalis est, vt uiuat quod spirituale est. Quod Apostolus nobis elucidauit amplius dicens. Ita & vos existimate, uos mortuos quidem esse peccato, uiuentes autem Deo: non ergo regnet peccatum in uestro mortali corpore, sed neque exhibeatis membra uestra arma iniquitatis peccato: sed exhibete uos Deo tanquam ex mortuis uiuentes, & membra uestra arma iustitiæ Deo, &c.

Quarta facies, leonina scilicet, est principatus Moylis & Iudicum successorum, qui Dei nomine populum iudicabant, regebant, & tuebantur. Vnde tantam fortitudinem, & vim accipiebat populus, vt leoni truculentissimo, atque rhinoceroti, bestia inuicta, illum comparauerit Balaam. Deus eduxit illum de Aegypto, cuius fortitudo similis est rhinocerotis: deuorabunt gentes hostes illius, suos, & saque eorum confringent, & perforabunt sagittis: accubans dormit ut leo & quasi leona; quam suscitare nullus audebit, &c. Significant hæc in Ecclesia Christi regnum spirituale futurum, quod situm est in animo liberali, spontaneo, munifico, magnifico, inuictio, & vere regio: qui scilicet non se sinit a malo uinci, sed vincit in bono malum. qui scilicet bonum reddit pro malo, esurientem inimicum cibari, sitientem potari, atque ijs armis superat uerecundantem: hoc est enim carbonem ignis congerere in caput eius, uerecundæ, & ruboris flammis eius faciem operire. Qui dat, nihil inde sperans; tribuit in hilaritate; Deo seruit ipsi non spe præmij, nequum timore supplicij, sed quia hoc postulat ius, & fas. Hunc affectum postulat Dauid: Spiritu principali confirma me, id est, munifico, spontaneo, regio. Tales uocantur in Euangelio pauperes spiritu, qui nil ex corde amant. De ijs Iacobus. Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & heredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se? concordat cum Christo Iacobus: vterque promittit regnum cælorum pauperibus in temporalibus, sed diuitibus fide: ij enim sunt regio, & excelsio animo: nam regio animo nil pauperius, nil ditius, cum nil habeat in votis, nil desideret; omnibus tamen abundet.

Ob eandem rationem Christo Domino regi tribuit sacra Scriptura munus docendi populum, quod est sacerdotale. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius. Et alibi ipse Christus dixit Pilato. Tu dicis quia rex sum ego. Ego in hoc natus

Psal. 109.
7.4.

us sum, & in hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Contra vero cum inducitur sacerdos gladio armatur, ait psaltes: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Dominus a dextris tuis, confregit in die irae sue reges. Iudicabit in nationibus, &c. Quid hoc rei est? quæ metamorphosis munerum? Rex ne docet legem? sacerdos præliatur? nimirum quia regnum hoc spirituale est, non temporale, sacerdotioque

annexum, & ab eo pendens: Sacerdotium contra non est meri nominis principatus, gladium habet, auctoritate pollet, ius omnino possidet; unde in regiam dignitatem emanat auctoritas: Hoc iure potitur summus Ecclesie Pontifex Christi Vicarius, cuius potestas in Machabæis designata est, qui natura sacerdotes erant, atque eodem iure, cum opus fuit, ducum officio, & auctoritate fere regia sunt functi.

Romani Pontificis potestas in Machabæis designata, qui natura sacerdotes erant, & iudicium munere utebantur.

EZECHIELIS

PROPHETAE

CAPVT SECVNDVM.

ARGVMENTVM.

Superiore visione interius instructus, atque exterius confirmatus mittitur ad prophetandum populo contumaci.

- I. **H**ÆC viso similitudinis gloria Domini. & cecidi in faciem meam, & audiui vocem loquentis. Et dixit ad me: Fili hominis sta super pedes tuos, & loquar tecum.
- II. Et ingressus est in me spiritus postquam locutus est mihi, & statuit me supra pedes meos: & audiui loquentem ad me.
- III. Et dicentem: Fili hominis, mitto ego te ad filios Israel, ad Gentes apostatrices, que recesserunt a me: ipsi & patres eorum prauaricati sunt pactum meum vsque ad diem hanc.
- IV. Et filij dura facie, & indomabili corde sunt, ad quos ego mitto te: & dices ad eos: Hæc dicit Dominus Deus:
- V. Si forte vel ipsi audiant, & si forte quiescant, quoniam domus exasperans est: & scient quia propheta fuerit in medio eorum.
- VI. Tu ergo fili hominis ne timeas eos, neque sermones eorum metuas: quoniam increduli: & subuersores sunt tecum, & cum scorpionibus habitas. Verba eorum ne timeas, & vultus eorum ne formides quia domus exasperans est.
- VII. Loqueris ergo verba mea ad eos, si forte audiant, & quiescant: quoniam irritatores sunt.
- VIII. Tu autem fili hominis audi quecumque loquor ad te: & noli esse exasperans sicut domus exasperatrix est: aperi os tuum, & comede quecumque ego do tibi.
- IX. Et cecidi, & ecce manus missa ad me, in qua erat inuolutus liber: & expandit illum coram me, qui erat scriptus intus, & foris: & scriptæ erant in eo lamentiones, & carmen, & v. a.

EXPLANATIO
EIVSDEM CAPITIS SECVNDI.

I. Probat hac visione referri Deum sedentem in templo super Cherubim.

HEC visio similitudinis gloriae Domini. id est: Hac visio, quam tot descripsi verbis, imago erat expressa gloriae Domini. His verbis diuinus Vates explicauit prototypum, & primum exemplar huius imaginis, quam viderat, fuisse faciem Domini sedentis super Cherubim in Oraculo templi. Nam arca Testamenti cum suo propitiatorio hoc tam insigni appellabatur nomine, gloria Dei. Et iure optimo, quoniam gloria Hebraice כבוד, chabod, Graece δόξα, doxa, Latinis significat excellentiam, praestantiam, quidquid egregium est, vnde quis potest gloriari. Vnde usurpatur pro Regis corona, ut sciam gentes quoniam homines sunt. hoc est: Immitte illis apparitorem, & exactorem tuum, infirmitatem scilicet, calamitatem, aut infortunium aliquod; vt nouerint te mortales esse, lutea vasa, & fragilia. Sequitur in Psalmo סלח, selach, id est, sententia meditatione digna, qua admonemur, vt nobiscum commentemur, quid homo sit; bulla, scilicet; vapor, nubis uestigium, nebula; umbra, somnium, vanitas, & nihil. Hoc autem nomine (vt videtur Hieronymo in illud Danielis octauo. Intelligite filii hominis, atque Theodoro) admonet Deus Ezechielem conditionis suae vilissimae, ne deinde ad propheticum munus assumptus inolefcat. Rabbi David Chimhi. Vocat eum אדם, ben Adam, filium hominis, ne superbiat, ac seipsum Angelis comparet, eoquod viderit visionem grandem, quam superius narrauit: nisi malis hominem, hoc loco ex vulgari vsu significare potius speciem humanam, quam fragilitatem, quo modo & Christus Dominus se vocat filium hominis, id est non (vt alij interpretantur) filium Virginis, sed hominem.

Deut. 4. 7. Non est alia natio tam grandis, qua habeat Deos appropinquantes sibi, &c. Et iterum: Qua est alia gens sic inclinata, qua habeat caeremonias, & iudicia, & vniuersam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros? Psal. 26. 8. Et locum habitationis gloriae tuae. Et in libro Regum. Translata est gloria Dei. Et in Psalmo. Et tradidit in captiuitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici. Hebraice, gloriam.

Reuerentia Vatis & admirandam Diuinae Maiestatis praesentiam indicant verba. Scholia. Dan. 10. 7. Danieli accidit: Vidi, inquit, visionem grandem hanc, & non remansit in me fortitudo. Et iterum. Domine in visione tua dissoluta sunt compages meae, & nihil in me remansit virium. Atque Isaias eadem visione stupefactus clamauit: Va mihi quia tacui. id est. Heu me perij, occidi: nam id significat tacere hoc loco, silentium videlicet deficientium praestupore, vt idem Isaias alibi. conticuit Moab: & Ieremias. conticuit Ascalon. Neque secus Balaamo euenit, de quo legimus: Qui cadit, & sic aperiantur oculi eius, id est, qui defecit postquam aperti sunt oculi eius in visione, Theodoretus. Meritissime cadit: si enim Seraphim celebrantia velant ora, quid non sustinuerit & homo mortali corpore indutus, veram visionem contemplans? Quod vero addit, in faciem se corruisse, indicat gestum reuerentis, & adorantis, vt Ruth cap. 2. qua cadens super faciem suam, & adorans super terram, &c. Et apud Marthaeum. Audientes discipuli ceciderunt in faciem suam.

Ruth 2. 10. Maub. 17. 6.

Et audiui vocem loquentis. cuiusdam, scilicet: E ignorabat enim quis nam esset, qui loquebatur praesthorre attonitus. Sic legunt Septuaginta. & Chaldaeus, loquentis: tamen in codice Hebraeo legi

etiam possit, vocem loquentem.

Et dixit ad me: Fili hominis. Hebraice. Fili Adam, אדם, Adam, quod nomen proprium est primi parentis tractum ab humo rubra, ex qua corpus eius compactum fuit, quasi dicat, rubeus: nam אדמה, adamah, dicitur humus rufa: deinde communicatum est omnibus eius filijs, faciuntque appellatiuum, & commune vniuersis cognomen. Vnde, filii hominis, perinde est ac si dicas, homo: vt patet in Psalmo. Quid est homo, quod memor es eius? aut filius hominis quoniam visitas eum. Importat autem nomen hoc fragilitatem, vilitatem, & defectum: Vnde Paulus. Nonne homines estis? nonne secundum hominem ambulatis? Et in Psalmo. Constatine Domine legislatorem super eos, ut sciam gentes quoniam homines sunt. hoc est: Immitte illis apparitorem, & exactorem tuum, infirmitatem scilicet, calamitatem, aut infortunium aliquod; vt nouerint te mortales esse, lutea vasa, & fragilia. Sequitur in Psalmo סלח, selach, id est, sententia meditatione digna, qua admonemur, vt nobiscum commentemur, quid homo sit; bulla, scilicet; vapor, nubis uestigium, nebula; umbra, somnium, vanitas, & nihil. Hoc autem nomine (vt videtur Hieronymo in illud Danielis octauo. Intelligite filii hominis, atque Theodoro) admonet Deus Ezechielem conditionis suae vilissimae, ne deinde ad propheticum munus assumptus inolefcat. Rabbi David Chimhi. Vocat eum אדם, ben Adam, filium hominis, ne superbiat, ac seipsum Angelis comparet, eoquod viderit visionem grandem, quam superius narrauit: nisi malis hominem, hoc loco ex vulgari vsu significare potius speciem humanam, quam fragilitatem, quo modo & Christus Dominus se vocat filium hominis, id est non (vt alij interpretantur) filium Virginis, sed hominem.

Quid significet vox, homo.

Psa. 8. 5.

1. Cor. 3. 9. 3. & 4. Ps. 9. 21.

Sapient. 2. 5. Hieronym. super. Dan. cap. 8. Theod. hic.

Sia super pedes tuos, & loquar tecum. Hoc dicit ad depellendum timorem: quasi dicat (vt notat Polychronius) ne timeas, non enim ad vltionem venio, sed vt te eligam prophetam populi. Apollinaris. Stantis enim est diuinorum auditio, non resupini. Hieronymus. Nullum peccatorem stantem legimus, sed ad sanctos dicitur: State ergo succinti lumbos. ad peccatores autem: Non erit stabile uestigium pedis. & in Psalmo. Non stabunt impij in iudicio, vt Hebraice legimus.

Polychr.

Apoll. Hieronym. Ephe. 6. 14. Psal. 1. 9. 6. Videndum cap. 28. Deu. II.

Et ingressus est in me spiritus. hoc est, animus, vires, & fortitudo cordis, qua timor ademerat; mihi reddita sunt: redijt ad me vigor excusso timore. Septuaginta efficacius efferunt. Venit in me spiritus, & assumpsit me, & eleuauit me, & statuit super pedes meos, &c. Theodoretus. Diuina quaedam virtus cum tetigisset me veluti solutum metu collegit, & ita comparauit; vt consistens verba, qua ferebantur, audire possem. Eodem modo interpretantur Hieronymus, & Gregorius, scilicet de Spiritu sancto: sed aptius videtur de virtute animali intelligendum, seu de vigore cordis, qui recedere dicitur cum deficit, & redire aut ingredi cum adest, vt acceptione quinta videre est, & in Psalmo. animam meam conuertit.

Theodoretus.

Hieronym. Gregor. homil. 9.

Psal. 22. 3.

III. Praefens pro futuro tempore stabile decretum, & firmum propositum significat. Exod. 5. 7. Luca 19. 7. 8.

Matth. 26. 7. 18. Luca 1. 7. 74.

Probat virginem sanctissimam Matris voto confirmatam.

Deus prius quam ministerium dedit gratiam ad illud. Rom. 1. 7. 5.

2. Cor. 3. 7. 6.

Ioan. 20. 7. 21.

Act. 1. 9. 7. 15.

Iere. 1. 7. 5.

Comparat ministros verbi Archi. testis. Exod. 31. 7. 3.

Iudaei ignominiose vocantur Gentes.

Gal. 2. 7. 15.

Psal. 2. 7. 1.

Isa. 1. 7. 10. Ezech. 16. 7. 3.

Et audiui loquentem ad me & dicentem: Fili hominis mitto ego te ad filios Israel. Praefens tempus, seu participium praeteriti temporis in sacris literis significat animae propositum, seu stabile decretum. Non do vobis paleas, id est, decreui non amplius dare. Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, & si quid aliquem defraudauit, reddo quadruplum. Hoc est, constitui deinceps dare: neque enim ante Christum hospitem vel liberalis erat in pauperes Zachaeus, vel in foeneratores iustus; alioqui nec peccator appellaretur a Pharisaeis, nec Christus dixisset: Hodie salus domui huic facta est. Ergo (do) non significat soleo dare, sed constituo dare. Eiusmodi usurpatur verbum praefens a Christo domino. Apud te facio pascha. atque Virgo sanctissima. Virum non cognosco, ex qua phrasi vehementer confirmatur Beatae Mariae non propositum modo, sed decretum voto confirmatum de seruando virginitatis flore in perpetuum; non secus usurpatur in praesenti, mitto te, quasi mittere destinaui, & decreui.

Sed vide quam apte cadat fides publica, & munus propheticum, & quam suauiter disponat omnia diuina prouidentia, communicans ministris Verbi gratiam, deinde Apostolatam, & iterum. Qui idoneos nos fecit noui testamenti ministros. Et apud Ioannem: Sicut misit me viuens Pater, & ego mitto vos: haec cum dixisset insufflauit. Accipite Spiritum sanctum. Et ad Ananiam ait Dominus: Vade, quoniam vas electionis est mihi iste. id est, creauit illum insigne organum, & instrumentum electum Euangelij mei. Id fatebatur Ieremias: Antequam exires de vulua, sanctificauit te, id est, elegi, & consecraui te, & prophetam in gentibus dedi te, & iterum. Posuisti os meum quasi gladium acutum.

Et quid mirum ad tantum munus electo communicatum diuinum spiritum? cum diuina prouidentia Beseleel vocauerit ex nomine, vel elegerit, & repleuerit cum Spiritu Dei, sapientia, & intelligentia, vt digne fabricaretur tabernaculum, cuius exemplar ipse Dominus Moysi ostendebat. Nunquid difficilius est ex cedro formare columnas, quam lignum aridum carie exesum renouare, atque ita roborare, vt templum Dei fulciat? an laboriosius ex hiacyntho, cocco, & auro contextere aulae, vel opere Phrygionico acu pingere, & gemmis distinguere sacra vestimenta; quam Adami filios vetustis moribus exuere, & ita verbo Dei informare, vt dignae fiant Christi vestes, decus, atque gloria domus suae? cum ergo ad ea officia communicarit Dominus sapientiam, & intelligentiam artificibus; multo maiore iure ad hoc diuinum munus prophetis spiritum vberem elargitur.

Ad Gentes. Mittebatur Vates ad filios Israel conceptiuos suos, qui gentes vocantur ignominiose, quod non secus atque ceterae gentes, Dei religione posthabita, forent dediti Idolorum cultui. Rabbi David Chimhi. Eo quod essent inter se religione diuini: nam quidam eorum colebant idola Ammonitarum, alij Mohabitarum, &c. Alioqui nomen gentis non competit Hebraeis, vt diuus Paulus docet. Nos natura Iudaei, & non ex gentibus peccatores. Et in Psalmo Iudaei populi dicuntur, Ethnici vero gentes: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania. Eadem figura apud Isaiam dicuntur populi Sodome, & Gommorrbae, & apud Ezechielem Amorrhai. Apostatrices, qua recesserunt a me. vel, rebelles,

quae rebellant in me. Verbum idem est מרד, marad, deficere, desciscere, abalienari a legitimo domino, item, irritare, quoniam subditi irritati deficere solent a Domino. Septuaginta vertere: in amaritudinem conuertunt, hoc est, bilem amaram excitant, de qua phrasi latius capere octauo tractabimus.

Ipsi & patres eorum preuicari sunt transgressi pactum meum usque ad diem hanc. Hebraice: vltique ad ipsam hanc diem, emphaticus; quasi nunquam intermiserint Deum irritare, neque oppressi captiuitate respicerant aliquando. Pactum hoc extat in Exodo: transgressio in Psalmo. Auertunt se, & non serauerunt pactum; quem admodum patres eorum, conuersi sunt in arcum prauium. vel, retroacti sunt vt arcus dolorosus, fallax, qui non petit scopum, quo minabatur, sed inuiciter percutit sagittantem, aut etiam alio transmittit telum, sic gens Hebraea, relicto vero Dei cultu, & pacto; quod quasi scopum promiserat collinare; sefellit expectationem, ad Idola sese conuertens. Et Isaias ait: Transgressorem ex vtero vocaui te. atque Ieremias. A seculo confregisti iugum meum, rupisti vincula mea, dixisti, non seruiam, quasi iuuenis indomitus sagittatus, qui recalcitrat, & iugum a ceruice excutit fractis vinculis.

Pactum & transgressio quae, & vbi reperiantur in sacris literis.

Exod. 24. 7. 8. Psal. 77. 7. 57.

Ier. 1. 4. 8. Iere. 2. 7. 20.

Filij dura facie, & indomabili corde sunt. Contextum versus declarat sic Polychronius. Non quod nesciam malitiam eorum, quia impudentes sunt ad reprehensiones, &c. te ad illos mittere decreui. Hunc versus negat Hieronymus reperiri apud Septuaginta: verum Theodoretus, & Polychronius illum interpretantur: nihilominus Bibliorum Septuaginta correctores eum expunxerunt dicimus, nixi Hieronymi auctoritate. Filius, in sacris literis latissime patet: non enim solum significat natum, sed hominem, virum, personam, inmo rem qualemcunque, vt suis locis dicemus. Oratio illa dura facie, Hebraice sonat, perrinaces faciebus, vel frontibus: illa vero, indomabili corde, valet, obfirmato, obdurato animo; quarum vis explicatur ex Isaias. nervus ferreus cervix tua, & frons tua area. vbi detegitur metaphora sumpta a iuueno petulante, qui nescit retrocedere vel in fronte stimulatus; significat ergo eos esse rigidos, impoenitentes, & perrinaces in proposito, qui nec promissis, nec minis, neque vero flagellis vel emolliri potuerunt, vel deterreri. Origenes. Hoc simile est illi prophetae Ieremiae: Me ergo non timebitis? & a facie mea non dolebitis? Qui posui arenam serminum mari, preceptum sempiternum, quod non praeteribit, &c. Populo autem huic factum est cor incredulum, & exasperans, recesserunt & abierunt. Theodoretus, Polychronius, & Scholiae: Dura facie, significat impudentes; secundum illud: Frons mulieris meretricis facta est tibi: quia scilicet non erubescabant, neque illos pudebat scelus, quorum conuincebantur. Indomabili corde appellat, ait Scholiae, contra Deum impios, & superbia totos inflatos. Theodoretus. Qui neque suppliciorum necessitate mutantur.

De obstinatione Hebraeorum. Polychr. Hieronym. negat hunc versus reperiri apud Septuaginta.

Isa. 48. 7. 4.

Origen. Ierem. 5. 7. 22.

Theod. Polychr. Schol. Iere. 3. 7. 3.

Sed hic obserua Dei longanimitatem inauditam, & inexhausta bonitatis pelagus. Accersit eos, & patres eorum violati foederis, posthabitae legis, pessundatae religionis, nouit certo parum profuturas exhortationes obduratis; & tamen non deserit foedifragos, non subtrahit auxilium obstinatis; sed matris instar pietissimae pharmacum freneticis porrigit, infans-

Dei benignitas in hoc maxime spicet, quod vocat induratos, neque suberabit auxilium ab ijs, quibus scilicet non profuturum.

ta, quod supplicia tenebris offundant pectora noxiorum. in quarto mors, quæ pallentes reddit vultus, & eius affecula infernus, vel sepulchrum, aut orcus. quinto vindicta sanguinis innoxii, quæ multo horribilior est morte prima, minaturque secundam, corporis scilicet & animæ cruciatus æternos. sexto mundi ordinem perturbatum, quo non vnius, aut alterius significatur interitus, sed vniuersi totius consumatio. denique malorum colluies omnium, & catachlysmus non immixtus, sed potius effusus super terram consequitur, quo nihil potest excogitari deterius.

Interpretatio Aquilæ. Atque hæc secundum literam vulgatæ editionis, & Hebraicum codicem: inter Græcos autem Aquila sic vertit præsentem locum: scriptum erat in *εὐαγγέλιον καὶ ἀντίβλησις, καὶ ἕσπερ*, ceteris cæ antiblefis estæ cæ, id est, creatio, aut fabricatio, & exemplar, vel collatio, & erit. Et quidem Aquila videtur vocem primam deriuasse a verbo *נָפַח*, qanah, quod est condere, creare, fabricare, & possidere; alteram accepisse secundum primam, & germanam verbi significationem, quæ est intentum esse in rem aliquam toto animo, affectu, & viribus totis, quod faciunt pictores, & architecti, qui vel commentantur secum quidquam, vel expriment ex archetypo in antigraphum: quare apte verti potest cum Aquila, exemplar. tertia etiam vocula, quam vulgatus deriuauit a *נָחַח*, nahah, lamentari, plangere, potest etiam aptissime deduci a *חַיָּה*, haiah, quod est sum, es, fui, critque formæ nominis *חַיָּה*, chaj, viuens, viuum, significabitque infallibilem veritatem, constantiam in verbis, & promissis, quo videtur vsus Paulus: *Non fuit in illo, est, & non sed, est, in illo fuit, id est, certissima veritas.*

Potest itaque sensus huiusmodi esse præsentis versus. Et erant in eo libro scripta tria hæc, fabrica, exemplar, & erit: quæ tres voces symbola erant, & quasi hieroglyphica totius historię populi Israëliti, atque adeo totius vaticinij summa: qualia verba illa in pariete scripta coram Baltassare: *Mene, Thecel, Phares*, numerus, pondus, diuisio, id

2. Cor. i. v. 19. Tribus his verbis continetur totius vaticinij summa: ea sunt, fabrica, exemplar, & erit. Dan. 5. v. 25.

est, ratio peccata de regno, examinatum, translatum. Simile quid continere videntur hæc tria nomina: fabrica enim significat urbem & Templum; atque adeo politiam & religionem, regnum & sacerdotium a Deo condita: exemplar, hæc omnia non de nouo inuenta, sed ad instar veterum restituta; translata scilicet politiam omnem a Iudæis ad Gentes: erit, irreuocabilem sententiam, & æternitatem regni, & sacerdotij in Christiano populo: nihil enim aliud continet Ezechielis vaticinium, nisi comminationes de euerfione vrbs, & Templi: promissiones de eorundem restitutione; atque vtraque verbo Dei interueniente ratas & irreuocabiles fore.

Vbi aduertendum est, translationes Reipublicæ appellasse exemplar, vt significaret Dominus non nouam Ecclesiam condi, aut nouum regnum institui, nouumve sacerdotium creari; sed in eandem Ecclesiam, idem regnum, & eandem religionem introduci gentes expulsi Iudæis. Etenim vnica fuit semper sponsa Christi, vnicum eius regnum, vnicum sacerdotium, cuius tamen ordo mutatus est ex Leuitico in Melchisedechicum: & regni facies conuersa ex temporalis in spirituales; atque Ecclesiæ trunco manente rami oleaginei amputati sunt, & inserti oleastrini.

Chaldæus sic vertit, vel potius interpretatur versus hosce. Et scriptum erat in facie, & retro quod fuit ab initio, & quod futurum est in fine: scriptum erat in eo, quod si transgressi fuerint domus Israël legem, dominarentur eis populi, & si facerent legem, deficeret ab eis lamentatio, & gemitus & mæror.

Rabbi autem Selomo: hoc modo intellexit versus. Lamentationes, sunt tormenta, & dolores iustorum, quos sustinent in præsentis sæculo. carmen, est præmium, & merces iustorum in futuro sæculo, qua delectabuntur, & cantabunt. vñ, sunt tormenta nequam ac sceleratorum hominum in futuro sæculo.

Prophetiæ Ezechielis summa.

Non alia Ecclesia, nouum regnum, aut sacerdotium creantur a Christo, sed in antiqua introducuntur Gentes expulsi Iudæis.

Chaldæus.

R. Selomo.

EZECHIELIS

PROPHETAE

CAPVT TERTIVM.

ARGVMENTVM.

Vorato libro mittitur ad filios Israel: vbi iterum, monstrata visione Gloriæ Domini, exstimulatur ad officium.

- I. **B** Dixit ad me: Fili hominis quodcumque inueneris comedere: comedere volumen istud, & vadens loquere ad filios Israel. Et aperui os meum, & ci-
bavit me volumine illo:
- II. Et dixit ad me: Fili hominis venter tuus comedet, & viscera tua complebuntur volumine isto, quod ego do tibi. Et comedi illud: & factum est in ore meo sicut mel dulce.
- III. Et dixit ad me: Fili hominis vade ad domum Israel, & loqueris verba mea ad eos.
- IV. Non enim ad populum profundi sermonis, & ignota lingue tu mitteris ad domum Israel:
- V. Neque ad populos multos profundi sermonis, & ignota lingue, quorum non possis audire sermones: & si ad illos mittereris, ipsi audirent te.
- VI. Domus autem Israel nolunt audire te: quia nolunt audire me. omnis quippe domus Israel attrita fronte est, & duro corde.
- VII. Ecce dedi faciem tuam valentiorum faciebus eorum, & frontem tuam duriorum frontibus eorum.
- VIII. Vt adamantem, & vt silecem dedi faciem tuam: ne timeas eos, neque metuas a facie eorum: quia domus exasperans est.
- IX. Et dixit ad me: Fili hominis omnes sermones meos, quos ego loquor ad te, assume in corde tuo, & auribus tuis audi:
- X. Et vade, ingredi ad transmigracionem, ad filios populi tui, & loqueris ad eos, & dices eis: Hæc dicit Dominus Deus: si forte audiant, & quiescant.
- XI. Et assumpsit me spiritus, & audiui post me vocem commotionis magnæ: Benedicta gloria Domini de loco suo,
- XII. Et vocem alarum animalium percutientium alteram ad alteram, & vocem rotarum sequentium animalia, & vocem commotionis magnæ.
- XIII. Spiritus quoque leuauit me, & assumpsit me: & abij amarus in indignatione spiritus mei: manus enim Domini erat mecum, confortans me.
- XIV. Et veni ad transmigracionem, ad Aceruum nouarum frugum, ad eos, qui habitabant iuxta flumen Chobar, & sedi vbi illi sedebant: & mansi ibi septem diebus mærens in medio eorum.
- XV. Cum autem pertransissent septem dies, factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel: & audies de ore meo verbum, & annunciaris eis ex me.
- XVI. Si dicente me ad impium: Morte morieris: non annunciaueris ei, neque locutus fueris vt auertatur a via sua impia, & viuat: ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram.
- XVII. Si autem tu annunciaueris impio, & ille non fuerit conuersus ab impietate sua, & a via sua impia: ipse quidem in iniquitate sua morietur, tu autem animam tuam liberasti.
- XVIII. Sed & si conuersus iustus a iustitia sua fuerit, & fecerit iniquitatem: ponam offendiculum coram eo, ipse morietur, quia non annunciauisti ei: in peccato suo morietur, & non erunt in memoria iustitiæ eius, quas fecit: sanguinem vero eius de manu tua requiram.
- XIX. Si autem tu annunciaueris iusto, ut non peccet iustus, & ille non peccauerit: viuens uiuet, quia annunciauisti ei, & tu animam tuam liberasti.
- XX. Et facta est super me manus Domini, & dixit

xit ad me: Surgens egredere in campum, & ibi A loquar tecum.

XXIII. Et surgens egressus sum in campum: & ecce ibi gloria Domini stabat quasi gloria, quam vidi iuxta fluvium (bobar: & cecidi in faciem meam.

XXIV. Et ingressus est in me spiritus, & statuit me super pedes meos: & locutus est mihi, & dixit ad me: Ingredere, & includere in medio domus tue.

E X P L A N A T I O EIVSDEM CAPITIS TERTII.

I Scholiastes.

T dixit ad me. Dominus videlicet auriga currus. Scholiastes. Ne videretur omnino phantasticum esse quod fiebat, non solum facit, sed etiam loquitur, vt intelligeret Ezechiel diuino iussu hac omnia repraesentari. Quodcumque inueneris comede. Id, quod tibi offero, comede, ne cuncteris: manu mea porrectum est, non erit venenum, sed cibus salutaris. Polychronius, & Theodoretus. Nemo autem opinetur eiusmodi cibum fuisse, qui aut sensu percipi posset, aut corpore constaret: quemadmodum enim visum illam spiritum contemplatus est; ita hunc quoque gustum spiritu percipit.

Comede volumen istud. Quale sit quod offertur volumen, & quomodo manducetur, declarauit paulo inferius, dicens: Omnes sermones meos, quos ego loquor ad te, assume in corde tuo. Est ergo volumen symbolum legationis, quam suscipit, & traditio eius infusio spiritus prophetiae. Sed quorsum vorandum proponitur volumen? nonne latis esset offerri legendum, aut audiendum lectitari? quia lingua, non oculis, vel auribus exercendum erat munus, quod obibat. Solet autem sacra Scriptura in illa facultate, vel sensu spiritum supernaturalem, & naturalem constituere, quo exercetur, vel detegitur. exempli gratia, Inspirauit in faciem, Hebraice, nares, eius spiraculum vite, animam cordi infudit, non vero naribus, sed naribus tribuitur: D quia spiratio, quae est signum praesentiae animae, in naribus sentitur. Eodem modo librum offert vorandum ore Ezechielis, quoniam ore intimanda erat legatio, quam suscipiebat. Praterca quia quod auditur, aut legitur in sinu memoriae reconditur: quod vero comeditur traducitur in ventriculum, vnde calorem natium excitat, cor inflamat, sanguinem accendit, & linguam facit disertam. Figuratur itaque libri comestione, non tantum communicatam esse Vari functionem, sed spiritum, & calorem interiore, vt ex animo, & cum affectu loqueretur, quae audierat, & viderat, & quasi scriba doctus in regno calorum proferret de thesauro suo noua, decreta Dei, & vetera, nempe conciuum duritiam. Solent in sacris literis verba, quae ad animam pertinent, linguae tribui, quia prophetarum lingua non nisi ex corde loquuntur: vt in psalmo: lingua mea meditabitur iustitiam tuam, id est, tuam bonitatem celebrabit verbis, quae suggererit animus medit abundus, & iterum: Os iusti meditabitur

Volumen est symbolum legationis, quam suscipit, & traditio spiritus prophetiae. Spiritum tribuit S. Scriptura ei membro aut sensui, quo exercendus est, vel in quo manifestatur spiritus. Genes. 2. 7. Vorandus traditur liber, quia ore promendus.

Item comeditur liber quia medita tus proferit in anima effectus eos, quos cibus in corpore. Matth. 13. 7. Linguae tribuuntur animae operationes. 2. Petr. 2. 21. 2. 22.

Et tu fili hominis ecce data sunt super te vincula, & ligabunt te in eis: & non egredieris de medio eorum.

Et linguam tuam adhaerere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quasi vir obiurgans: quia domus exasperans est.

Cum autem locutus fuero tibi, aperiam os tuum, & dices ad eos: Haec dicit Dominus Deus: Qui audit, audiat: & qui quiescit, quiescat: quia domus exasperans est.

XXV.

XXVI.

XXVII.

Psal. 36. 7. 30. II. Eccl. 1. 5. 7. 3. 5.

Polychr.

III.

Verbum Dei, non solum auribus excipiendum, & memoria retinendum, sed etiam meditatione decoquendum est. Ructus signi ficat doctrinam prophetarum. Matth. 13. 7. 35. Psal. 144. 7. Dulcis est la mentatio peccatorum eorum que vindicta. Apollin. Psal. 118. 7. 103. Theodor. Hieron.

Psal. 18. 7. 10. 11. & dulciora super mel & fauum. quasi Vates scenserit A dulcedinem audiens supplicia peccatoribus imminuentia, quod ijs vindicaretur diuinus honos. Idem inuenio Ioanni contigisse in Apocalypsi, & Ieremie: Apoca. 10. 7. 9. 10. Inuenti sunt, inquit, sermones tui, & comedi eos, & Ierem. 15. factum est mihi verbum tuum in gaudium, & in letitiam cordis mei, quoniam inuocatum est nomen tuum super me. id est, quia de tuo nomine, vel tuus vocabar: appellabant enim me virum Dei, hominem Dei: en vnde dulcedinis sensum percepit Ezechiel: iucundum est enim, vt ille ait, — Digito monstrari, & dicitur ille est. magnus scilicet propheta, Dei familiaris, intrepidus concionator, &c. Verum postmodum quid ait Ioannes? Erat in ore meo tanquam mel dulce, & cum deuorarem eum, amaricatus est venter meus. Ieremias vero clamat. Vae mihi mater mea: quare genuisti me: virum rixae virum discordiae in vniuersa terra? &c. Omnes maledicunt mihi. Et Apostolus. qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, id est, bonum calicem: cuius haustus tametsi faucibus dulcis, in stomacho amarior est absynthio. Potestis bibere calicem? rogantur Apostoli; respondente quod incunctanter, possimus: nimirum obire munus Apostolicum facile est; sed baptismo Christi baptizari, ingurgitari scilicet aquarum, & tribulationum Oceano, quae id muneris consequuntur, difficile. Simile est Dei verbum Medicorum pillulis, quae foris auratae deglutiuntur cum suauitate; ceterum postea coctae fumant, exhalant terram nebulam, cor angunt, viscera torquent, dilacerant, spiritum arctant: C & quasi musto hausto, quod lagunculas novas dirumpit. Si tacet Vates, vritur: sin loquitur, obuium habet Manassem, aut Sedeciam, aut certe Herodem. illud vnicum solamen restat, Ego mitto vos, quare sequitur. Et dixit ad me: Fili hominis vade ad domum Israel, & loqueris verba mea ad eos. Opportune mittitur ad reficiendum ceteros, qui bene pastus erat alimonia spiritali. Non enim ad populum profundi sermonis, & ignotae linguae tu miseris ad domum Israel. In voce (profundus) est commissa metalepsis, qualis illa: — Speluncisque abdidit aris. id est, profundis, quia quod profundum est, obscurum est, quod obscurum est, nigrum apparet. Contraria ratione Propheta vocat sermonem profundum cum, qui est difficilis intellectu: quia, quae profunda sunt, obscura sunt: quae vero obscura difficilia aditu. Pro ignota lingua Septuaginta legunt, tardae linguae, Chaldaeus, grauis linguae, sicut & Hebraeus codex. Significant autem omnes haec voces sermonem alienum, barbarum, qui grauis, & molestus est auribus ob sonum infuetum verborum. Scholiastes. Tardae linguae, vel grauis linguae vocat, qui non facile emittere possunt vocem. Alius. Israel leuis lingua est, non grauis, id est, quorum cor per profunditatem sensuum esset vox illorum. Gentes contra profundi labij, quod non secundum superficiem diuinas literas essent accepturi, sed profunde credituri diuinae legis profunditati. Vbi habemus, ad domum Israel, Chaldaeus addidit aduersariuum (sed) ad domum Israel, & merito: hic est enim contextus. Non potes causari tibi esse difficilem eorum, ad quos destinaris, dialectum: non enim te mitto ad aliquem populum ignotum, nedum plures; ne ardua tibi provincia videatur, quod olim Iona contigit; sed potius ad domum Israel, cuius linguam probe renes, quaeque tuam, & meam dictionem non ignorat.

1. Tim. 5. 7. 11. Math. 20. 7. 22. De i verbum deauratis medicorum pillulis com paratur. Iob 32. 7. 19. IV. Pastus volumine mittitur ad predicandum Propheta. V. Profundus sermo idem est qui difficilis.

1. Tim. 5. 7. 11. Math. 20. 7. 22. De i verbum deauratis medicorum pillulis com paratur. Iob 32. 7. 19. IV. Pastus volumine mittitur ad predicandum Propheta. V. Profundus sermo idem est qui difficilis.

1. Tim. 5. 7. 11. Math. 20. 7. 22. De i verbum deauratis medicorum pillulis com paratur. Iob 32. 7. 19. IV. Pastus volumine mittitur ad predicandum Propheta. V. Profundus sermo idem est qui difficilis.

1. Tim. 5. 7. 11. Math. 20. 7. 22. De i verbum deauratis medicorum pillulis com paratur. Iob 32. 7. 19. IV. Pastus volumine mittitur ad predicandum Propheta. V. Profundus sermo idem est qui difficilis.

1. Tim. 5. 7. 11. Math. 20. 7. 22. De i verbum deauratis medicorum pillulis com paratur. Iob 32. 7. 19. IV. Pastus volumine mittitur ad predicandum Propheta. V. Profundus sermo idem est qui difficilis.

1. Tim. 5. 7. 11. Math. 20. 7. 22. De i verbum deauratis medicorum pillulis com paratur. Iob 32. 7. 19. IV. Pastus volumine mittitur ad predicandum Propheta. V. Profundus sermo idem est qui difficilis.

1. Tim. 5. 7. 11. Math. 20. 7. 22. De i verbum deauratis medicorum pillulis com paratur. Iob 32. 7. 19. IV. Pastus volumine mittitur ad predicandum Propheta. V. Profundus sermo idem est qui difficilis.

iam enim multa aguntur saecula, ex quo patres eorum selegi ex illa confusione linguarum Babylo-nica in populum mihi peculiarem, & saepe cum eis mihi colloquia.

Neque ad populos multos profundi sermonis, & ignota linguae, quorum non possis audire sermones. Apollinaris, & Theodoretus. Demonstrat Gentium vocationem, tametsi aliena lingua ventionum, esse faciliorem, quam Iudaeorum: nam qui sexcentis utebantur dialectis, & moribus, ac legibus inter se contrarijs, in meliorem frugem redierunt edocti ab Apostolis; at ij, quibus effrenis ille populus commissus est, magnum laborem pertulerunt, neque dignos perceperunt laboribus fructus: culpa autem fuit non agricolarum segnitias; sed eorum, qui colerentur difficultas; quam obrem Dominus ait. Et si ad illos mittereris, ipsi audirent te. Hebraice: Si non, id est, alioqui, quin potius si ad illos mittereris, ipsi audirent te; tametsi alia lingua loquentem libenter auscultassent, & per interpretationem admoniti, vel nutus tuos, & gestus videntes commouerentur ad poenitentiam, sicut olim contigit Niniuitis, Iona, & Nahum praedicantibus. Scholiastes. Praedictio Gentium obedientiae, & fidei. Rabbi David Chimhi. Hebraice dicitur si non mitterem te ad illos: estque iurantis forma, quasi dicitur: iuro equidem, quod si non mitterem ego te, ipsi audirent te, id est, nolunt audire te, quia meo nomine loqueris, non te oderunt, sed me. Cui consonat quod sequitur. Domus autem Israel nolunt audire te: quia nolunt audire me. Non tam desiderantur linguae, quam aures; nouit tuam linguam Israel, sed me ignorat. Israel autem me non cognouit, & populus meus non intellexit, subaudi linguam meam: sum illis barbarus, grauis linguae, tardiloquus, importunus. Sequitur hoc argumentum Dominus iterum verbis admirandis: In loquela enim labij, & lingua altera loquetur ad populum istum? Cui dixit. Haec est reuerentia mea, respicite lassum, & hoc est meum refrigerium: & noluerunt audire. Id est, ac si labijs blefis, & lingua peregrina loquerer, grauis, & molesta videbatur mea oratio, cum eos exhortabar ad misericordiae opera in proximos exercenda, nolueruntque me audire: cum irratione excipiebant verba prophetarum, repetentes cum mimetis: manda, remanda, expecta, reexpecta: id est, quorsum nos obruitis tot mandatis: Haec dicit Dominus, facite iudicium prope est, Christus, si moram feceris expecta illum, &c. Vnde Ilias ait. Populus enim ad iracundiam pronocans est, & filij mendaces, adulterini, vel perfidi, qui dicunt videntibus, nolite videre, &c. Auferre a me viam, declinate a me semitam, id est, hos tritos, & crebro usurpatos sermones, cesset a facie nostra sanctus Israel: iam nos tædet toties audijisse: haec dicit sanctus Israel, &c. Theodoretus: Per haec interpretatus illud, si forte audiant, aperte docens non ignorare se, sed optime nosse ipsorum peruicaciam. Sed hic rogare Dominum fas est: Cur Domine proijcis sanctum canibus, margaritas porcis? cur contra audis mercatoribus eas negas? scilicet quia illi etiam si audirent vt nouum nuntium, indigne postea tractarent, & tolerabilis est audire nolle, quam postea retrocedere ab eo, quod traditum est illis sancto mandato, testante Petro, & in Euangelio filius obsequens quantumvis obloquatur, & missitret, alteri praefertur, qui simulat se velle parere, & reuera detrectat imperium. Omnis quippe domus Israel attrita fronte est, & duro corde.

VI. Apollin. Theodor.

Optimum Rabbini testimonium contra Hebraeos.

VII.

Isa. 1. 7. 3.

Isa. 28. 7. 11.

Ibid. 7. 13. Isa. 41. 7. 21.

Haba. 2. 7. 3. Isa. 30. 7. 9.

Theodor.

2. Petr. 2. 7. 21. Matth. 21. 7. 28.

Hieronym. Exech. 2. 7. 4. Supra Ezech. loco citato.

VIII. Quae sit dura facies, quando in bonum, & quando in malum sumatur.

Jerem. 1. 18. & cap. 15. 7. 20. 1. 50. 7. 7.

IX. Vatis constantia quantum sit.

Micha. 1. 7. 8.

Judicium cum libertate miscendum prophetis.

3. Reg. 18. 7. 17.

4. Reg. 3. 7. 13.

4. Reg. 1. 7. 10.

Act. 7. 7. 51.

Marc. 16. 7. 7. 8.

X.

Scholias.

corde. Hebraice fortes fronte, pro quo Hieronymus, vertit dura facie. Septuaginta, contentiosi. Theoderus interpretatur voluntatem contentiosam, cor aduersandi cupidum, mentisque temeritatem; sed de hac phrasi latius supra.

Ecce dedi faciem tuam valentioram faciebus eorum, & frontem tuam durioram frontibus eorum. Facies dura, vel fortis est, quae non mutatur in diuersos vultus; hoc autem vel vitij est, vel virtutis: vitij quidem, cum non rubescit pudore ob turpiter facta, quod signum est inuercundiae: vel non cedit dehortanti, quae non decent, quod signum est contentiosae voluntatis, est & virtutis, cum non pallescit ob inanes terrores, neque verecundatur subrustico, vel puerili pudore. Atque haec facies promittitur Vati in praesenti: quasi dicat: noli timere, argue, obsecra, increpa etiam illos, qui a veritate auertunt; ego tibi & animos facio, & ingeniuam increpandi libertatem praesto. Idem legimus apud Ieremiam. Dedi te in ciuitatem munitam & in columnam ferream. Et iterum: in murum aeneum, & apud Isaiam. Posui faciem meam ut petram durissimam. quibus similitudinibus declaratur constantia prophetarum in proposito, profecta a diuino auxilio: nam columna signum est firmitatis, munitio vrbis securitatis indicium, murus aeneus insuperabile praesidium innuit, petra durissima constantiam aeternam significat: vnde autem progeniat tanta Vatum firmitas declaratur ab eodem Isai: vt autem magis confirmetur Prophetae animus, addit Dominus. Vt adamantem, & ut silicem dedi faciem tuam.

Hebraice, & Chaldaice. Vt adamantem duriorum silice, vel qui silice durior est: quasi adamas in duritia praeratur filici; facies autem, id est, constantia Vatis, praeparatur adamantis soliditati. Adamas lapillus est indomabili duritia, qui malleos frangit, incudem findit, & ignem superat. Eiusmodi facies decet praeconeum Verbi diuini, quae neque exalbescat timore, neque rubescat pudore rustico; quin immo libera confidentia, & vt loquitur Tertullianus, honesta inuercundia veritatem annuntiet, nullius faciem reueritus. Is fuit Michaeas, qui de se ipso ait: Veruntamen ego repletus sum fortitudine spiritu Domini, iudicio, & virtute, vt annuntiem. En quo pacto duratur frons instar aris, robore spiritus, qui animum confirmat. Sed adhibendum est etiam iudicium in increpando magnates, alioqui nisi conditur veritas, non sapient, neque proficiet. hoc excellit Nathan redarguens Dauidem. Virtus quoque necessaria est, quae non cedat minis, aut flectatur promissis; immo quasi adamas malleum, & incudem frangat, & quasi silex ferro tactus vibret scintillas. Talis Elias fuit, qui increpitus ab impio Rege. Tu ne es ille, qui conturbas Israel? Non ego, inquit, turbauit Israel, sed tu, & domus patris tui, & iterum: Quid mihi, & tibi? vade ad prophetas patris tui, dixit Elisaeus ad Regem Ioram: & ad Ducem: Si homo Dei sum, descendat ignis de caelo, & deuoret te, & quinquaginta tuos, &c. Talis Stephanus, & Ioannes Baptista aduersus Herodem.

Sermones meos, quos ego loquor ad te, assume in corde tuo, & auribus tuis audi. Detegit libri vorati significationem: hoc est, quod dixi tibi, comede librum; sermones, quos audisti, assume in corde, & auribus percipe. Scholias. Inueniendum est discrimen eorum, quae corde, & eorum, quae aure excipiuntur. Difficile hoc Scholiasium visum, sed illud difficilius, quod prius in corde reponere praecipitur sermones, deinde audire. Vtrique responde-

mus, sermones, seu verba hoc loco esse communia, vt solent, ad res visas, & ad verba audita; primumque iubetur in cor reponere, id est, phantasia figurare, deinde vero attente audire, quo scilicet haberet memoria.

Et vade, ingrede ad transmigracionem, id est, ad tribules, qui tecum huc transmigrarunt. Abstracta pro concretis sunt Hebraeis frequentissima. Circumcisionem vocat Paulus Iudaeos, Gentes praeprium, quasi circumcisos, vel praepriatos.

Ad filios populi tui. Quasi non iam mei: neque enim de meo nomine eos appellare dignor, qui tam foede a me defecerunt. Vade, descende, peccauit populus tuus, quem eduxisti de terra Aegypti, dicit Dominus ad Moysen. Vbi est, o Deus, illa antiqua appellatio honoris plena, populus peculiaris, peculium electum, &c. Israel me non cognouit, & ego non agnoscam eos: generatio puerila est, & infideles filij, id est, adultera proles, & filij degeneres.

Et dices eis: Hac dicit Dominus, id est, vt tris exordio prophetis consueto, quo tibi meo nomine auctoritatem facias: Si forte audiant, & quiescant, fortasse cessabunt a contentione mihi repugnandi; siue autem audiant, siue secus, tu non desis meo nomine nuntiare, quae vidisti, & quae audisti.

Et assumpsit me spiritus. Dubium de quo spiritu sermo sit, humano, an Angelico. Hieronymus humanum interpretari videtur, nisi ex aliorum mente loquitur: verum ex sequentibus constat angelico spiritu raptum, sequitur enim. Spiritus quoque leuauit me, & assumpsit me, &c. Recte ergo Polychronius. Quoniam videbat illum constantem rapuit quasi per vim ab eo loco, vbi erat, & per aera sublatum traduxit in medium captiuitatis. Et Theodoretus. Ijs enim acceptis mandatis, inquit, properabam munus hoc obire, neque pedum fungi sinebar officio, verum a diuina virtute ad quos missus fui, transferebar, &c. quibus verbis ab alio actum Vatem testatur, atque re ipsa, & non tantum spiritu mutasse locum: quod etiam Hieronymus testatur, dicens: Transferrurque Propheta non, vt quidam existimant, in spiritu, sed in corpore, quod & de Habacuc iuxta Theodotionem legimus, &c. Itaque intelligimus ex ijs, tamen si Ezechiel moraretur cum transmigratis ad flumen Chobar, non fuisse inter eos, quando visio haec illi communicata est, sed, illis in pagis vicinis dormientibus, ipsum, vt supra diximus, recessisse noctu de medio eorum, atque prope aquas sese dedisse contemplationi rerum diuinarum. Ex hoc ergo loco vbi orabat, & vbi visionem intuitus est, raptus est ab Angelo, & translatus in medium pagum transmigrantium.

Et audiui post me vocem commotionis magna: Benedicta gloria Domini de loco suo. Sensit aera commoueri venti illius procellosi, qui praecedebat nubem, impetu; audiuit fragorem alarum Cherubim, stridoremque rorarum currus, cum, benedicta gloria Domini e loco, vbi eum fuerat allocutus, auriga secessit. Neque enim, quod quidam existimant, ea vox audita est, vt a Vate prolata, Benedicta sit gloria maiestas Domini de in loco suo, id est, in caelo iuxta illud. Dominus in Templo sancto suo, Dominus in caelo sedes eius. quia sequens versus declarat gloriam cum quadriga e loco motam, procedentibus animalibus, sequentibusque rotis. Praeterea non dixit: gloria Domini in loco suo; sed potius, de loco suo, subaudi, mora

XI. Abstracta pro concretis frequentia Hebraeis.

Exod. 32. 7. 7.

XII. Hieronym.

Infra. 7. 14. Polychr.

Theodor.

Arca testamenti recondita e Templo.

Pf. 10. 7. 4.

Num. 10. 7. 35.

Exod. 14. 7. 19.

XIII. Theodor.

XIV.

Theodor.

Comesti libri amaritudinis cor Vatis perfundebat.

Manus significat auxilium.

mora est. Per gloriam vero, arcam testamenti Cherubinibus stipatam intelligi, diximus initio capitis secundum, atque in commentario de prima visione. Illud probabile est, quod Rabbi Dauid Chimhi hic scribit, non solum auditum esse confusum sonum, quem diximus, sed etiam vocem formatam ab aliquo Cherubinorum, quae diceret: benedicta gloria Domini secedit e loco suo. Sicut olim Moyses canere solebat: cumque eleuaretur arca, dicebat Moyses: surge Domine, &c. ergo vox commotionis erit velocissime loquens.

Memorat hoc loco Origenes, & Hieronymus, commotionem eam a tergo Prophetae factam, significare Dei praesidium, quasi in extremo agmine positum; quod hostes detineat: quale fuit illud Exodi, cum Angelus, qui praecedere solebat castra, venit post tergum, & tota nocte fuit inter vtrumque Hebraeorum, & Aegyptiorum exercitum: sed alio respexit Vates.

Et vocem alarum animalium percutientium alteram ad alteram, & vocem rorarum sequentium animalia, & vocem commotionis magna. Theodoretus. Ijs enim mihi dictis, animalia mouebantur alas concutientia, & rotae insequiebantur, maximusque crepitus fiebat, necessario commotionem sensu percipit, vt motu stimulatus exequatur mandatum; item Polychronius. Non fiebant ij strepitus ad iracundiam, sed ad utilitatem; vt scilicet veritus Dei maiestatem cum libertate loqueretur ad populares.

Spiritus quoque leuauit me, & assumpsit me. Repetitio praedictorum, quasi dicat. Interim me raptum in sublime vis illa superior traducebat per aera medium vsque in suburbia: neque enim bis raptus est Vates, vt significat aliorum versio: iterum me sustulit Spiritus, &c. atque nobiscum sensit Theodoretus, qui sic elucidat versum. Diuini Spiritus gratia, quae mihi accessit, id effecit, vt interiectum inter caelum & terram aera veluti quidam volucer alatus fecarem. Et alius Scholias. A gratia deferebar tanquam a quodam vento pulsus, &c. Vterque enim ad primum raptum haec refert quasi per repetitionem.

Et abij amarus in indignatione spiritus mei. Septuaginta. Abij sublimis in impetu spiritus mei. Ceterum Hebraeis consentiunt Latina, & illud pronome (mei) non patitur vocem, sublimis, neque enim a spiritu suo potuit rari, & in sublime ferri, sed ab Angelico, vel Dominico. Cum ergo dicat abijisse in impetu spiritus sui, consequens est, vt tristis abierit, non sublimis: quare e Biblijs Septuaginta correctis sublata est vox ματίστος, motoros, sublimis, & legitur; Abij in impetu spiritus mei. Significat ergo Vates, vbi eum deposuit Angelus, coepisse ambulare lento gradu meditandum: nam mente reuoluebat Dei indignationem aduersus populares, secessum gloriae a Templo, Vrbis vastitatem, & communitiam, & peruicaciam. Sollicitabat praeterea Vatem iniunctum a tam praepotenti maiestate munus, quod neque poterat detrectare, neque audebat obire. Videlicet coctus cibus libri coeperat iam fumare nebulam tristitia in cor, & torminibus lacerare praecordia.

Manus enim Domini erat mecum confortans me. Hoc loci (enim) non est causalis, sed aduersatiua, hoc sensu. At vero manus Domini confortabat me, id est, diuinum auxilium me interius solabatur, & roborabat, nam manus significare solet auxilium, quod manu praestare solemus, qua phra-

si frequenter vitur Nehemias. Iuxta manum Dei Nebem. 2. mei bonam mecum, id est, magnum Dei auxilium. Hieronymus. Manus, id est, virtus Domini mecum erat confortans me. Hebraice sic legimus. Et manus Domini super me fortis. quod Chaldaeus sic explicuit. Et prophetia a facie Domini super me confortata est, id est, spiritus interior prophetiae me vehementius vrgebat: fortior me fuit: inualluit super me. Est enim similis phrasis illis consuetis in sacra Scriptura. Arripuit me spiritus, inuasit, venit in me, factus est super me: quibus significatur alio spiritu actum prophetam, quam solebat antea, aliaque designare, quae humanas vires superarent. In hoc autem sensu, qui mihi valde probatur, particula (enim) propriam retinet significationem causae. Significat enim, propterea abijisse amarum, & maestitia plenum, quia prophetiae spiritus, quem corde perceperat sub specie libri, illum in varias distrahebat curas, & discruciat diuersis rerum imminentium sollicitudinibus, quibus ex parte pro uidere sua interesse videbat. Origenes. Efficitur speculator forti manu super illum facta, non manu tantum, sed forti manu, &c. Apollinaris. Eo scilicet deferebar diuina virtute, quo venire iustus ante nolebam. apud Matthaeum. Hos duodecim misit Iesus. Graece, amandauit, ablegauit, extrusit, abegit, quasi nolentes ad praedicandum verbum Dei, &c.

Et veni ad transmigracionem ad Aceruum nouarum frugum, ad eos qui habitabant iuxta flumen Chobar. Pro eo, quod nos legimus, ad aceruum nouarum frugum, Hebraice habetur תל אביב, thel abib: quorum primum nomen significat cumulum, tumulum in sublime clarum, & quidquid a pauimento eminet, tolliturve a terra: alterum vero significat spicam e culmo, vel vagina prodeuntem. compositum ergo significabit cumulum nouae spicae, seu aceruum manipulorum messis primae, quae ad futuram sementem recondi solet. Hoc nomine quidam intelligunt areas frumentarias, in quibus detinerentur filij Israel trituranter: quod temporari prophetiae congruere putant, nimirum mensi quarto, qui respondet nostro Iunio, & Iulio, in quibus congregari solent acerui nouarum frugum. Verum multo aliter se res habet: nam mense quarto, in quo haec visio Vati ostensa est non trituranter messes in Syria, sed potius primo mense, & secundo, id est, nostro Aprili, & Maio. Vnde mensis primus, qui a Chaldaeis dicitur Nissan, ab Hebraeis vocatur אביב, Abib: quo nomine vitur Propheta in praesenti, vt videre est in illo loco Exodi. Hodie egredimini in mense nouarum frugum. Hebraice Abib: dixerat autem paulo ante. Mensis iste vobis principium mensium: primus erit in mensibus anni. Neque fingi potest ad quartum vsque mensem durasse trituram, quoniam ab altero die paschatis, in quo primus manipulus metitur (id est, decima sexta luna, vt suo loco dicemus) numeratis septem hebdomadis indicitur celebrandum festum Pentecostes in gratiarum actionem pro absoluta messe, vt constat. Plinius quoque auctor est, mense Maio peragi messem in Aegypto, cui vicina est Syria; eodem ergo mense Hebraei confecerant messem, nam sexto die mensis Maij celebrant festum Pentecostes, atque adeo Babylonij, nam eadem est totius Syriae temperies, vel parum diuersa. Non igitur trituranter Israelitae Babylone mense quarto: neque Thel Abib significare potest hoc loco aceruos nouarum frugum, quae trituranter. Est ergo nomen proprium, pagi, in quo morabantur Israe-

Exod. 13. 7. 4. Exod. 12. 7. 20.

Plin. lib. 18. cap. 18.

The Abib nomen pagi, quod interpretatur aceruus nouarum frugum.

Appellatiua nomina ponit saepe Hieronymus loco proprio.

Pfal. 75. v. 3. Isa. 8. v. 3. Osee. 1. v. 9.

Israëlitas compellantur a Vate nomine pagi, & quare.

Pfal. 125. v. 5.

Osee. 6. v. 11.

Pfal. 64.

Deut. 1. v. 46.

Threnor. 2. v. 10. & 3. v. 28. Isa. 47. v. 8.

lita prope fluuium: quare Chaldaeus non conuertit vocem Thei Abib. Aquila etiam, Symmachus, atque Theodotio, teste Hieronymo, ipsa verba posuere Hebraice. Septuaginta autem vertere: sublimis & circuiui. Hieronymus autem pro eis conuertit: aceruum vocarum frugum: quoniam ea erat etymologia vocabuli, pagi, in quo morabantur Israëlitae. quod alias facere solet, appellatiua nomina ponens loco priorum non sine elegantia, quae tamen obscuritatem parere possit minus doctis, sic in Psalmo. Factus est in pace locus eius, Hebraice in Salem, & habitatio eius in Sion. Et in Isai. Vocis nomen eius, reliquiae conuertentur, pro scar iasub: Et apud Oseam: non populus meus, pro loami. Appellatiuum itaque nomen, aceruus nouarum, est loco nominis proprii Thei Abib. Neque sine mysterio traduxit Hieronymus id vocabulum, quod ipse detegit dicens. Nos autem ab Hebraeis didicimus Thei Abib significare quando noua frumenta vel hordea congregantur, & post famem, & penuriam, antequam terantur in area, spem ciborum aliquam promittunt: ita & Israëlitae paruus, & tenuis, qui habitabat in ripis Chobar fluminis, quasi reuiuiscens, ortusque de terra sementem Iudaici populi promittebat, &c. Quibus verbis significat se vocem retulisse ad ipsos Israëlitae, qui quasi falce praecisi durae, & in manipulos ligati traducti erant in Babylonis aream terendi a Chaldaeis. Diuina vero prouidentia incolumes conseruabantur in seminariis futuri populi, & spem gentis olim propagandae: quod nobis vehementer placet, praesertim si dicamus, id cognomentum additum Israëlitae ab ipso Vate ex occasione loci, in quo degabant. Quamuis ergo proprium nomen sit pagi, potest esse Israëlitae cognomentum a Vate impostum ex loci occasione quam opportuna: nam qui ob calamitatem segetis Israëliticae diserediabantur, ijs manipulis nouarum frugum moerorem poterat lenire. Huc respexit illud Psal. Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent. Euntes ibant, lento gradu, quippe moesti, & flebant, mittentes semina sua, nam pedetentim gradiuntur qui semina terrae mandant. Venientes autem venient, alacres redibunt, cum exultatione portantes manipulos nouarum frugum, quae captiuitatis rigida hyeme succreuerant in acruos ingentes. Hoc ipsum Osee canit verbis illis obscuris, Sed & Iuda pone messem tibi, cum conuertero captiuitatem populi mei, id est: Tu, o Iuda, praepara segetes tuas, nam & illa metendae sunt a Chaldaeis, sicut & Israëliticae. Verum non sunt tradendae igni sicut & illae: asserua tibi spicas aliquot in futuram sementem, quae faciendae est cum conuertero captiuitatem, &c. Idem argumentum tractat Psalms sexagesimus quartus, Te decet hymnus, &c. Et sedi vbi illi sedebant. Sedere est, manere, in Deuteronomio. Sedistis in Cades Barne. Hispanice dicimus, assentar real. item alibi saepe. In praesenti autem loco inuoluit etiam moerorem vehementem: nam vt homo latus gessit, exultat, & subsilit, quod laetitia effectus est, & proprium: nil aliud enim est laetitia, quam animi vehemens commotio cordis dilatationem faciens; ita contra, qui moerore affectus est, haeret, stupet, immobilis persistit, & tandem deficientibus viribus sedet, aut se inclinat alicubi. in Threnis, Sederunt in terra. Et iterum, sedebit solitarius, & tacebit. Hinc tribuitur viduis ab Isai, quae in obscuro cubiculo angulo sedent pro moerore. Non sedebit vidua, Ad quam

consuetudinem alludit Ieremias. Quomodo sedet Threnor. 1. sola, &c. Facta est quasi vidua, &c. Et Isaias. Desolata in terra sedebit. Et Osee. Dies multos sedebunt filij Israel sine Rege, id est, manebunt quasi vidua in squalore iacentes. Simili phrasi vsus est Esdras. Et sedi, & fleuit, & luxi. Eadem vtitur Yates nofter. Sedi vbi illi sedebant, id est, mansi magno cum moerore: nam habitus sedentis eum affectum solet significare: vt in Psalmo. Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus: quem tamen deinde ipse declarat, dicens. Et mansi vbi septem diebus morans in medio eorum. simile est illud Iob. Et sederunt cum eo in terra septem diebus, & septem noctibus, & nemo loquebatur ei verbum: videbant enim dolorem esse vehementem. Moerens. Hebraice מרעע, mafsium, suspens, stupidus, admirandus. Theodotio habet, admirans. Aquila, quiescens. Chaldaeus, tacitus. Septuaginta, conuersans: quae versiones tamen diuerse eundem Vatis affectum, atque gestum, & habitum, qui ex animi oriebatur affectione, significant, videlicet. Sedebat Propheta quietus, stupens, admirandus, animo versans, quae audierat, & viderat, tacitusque premebat: acerbum dolorem, & tristitiam vehementem, quam ex communi fratrum calamitate, & pertinacia animo perceperat. Porro numerus septenarius cum apud sacros, tum apud Ethnicos scriptores celebratissimus est, & pro vniuersitate positus. Quia enim septem diebus definiuit Deus temporis cursum, vltra quos non est inuenire diem, sed exactam hebdomadam iterum atque iterum instaurare: vsu receptum est Hebraeis, vt septenarius notet absolutum tempus, & consummatum: ideo Israëlitae septem diebus iusta persoluunt Iacob patri: ideo octauo die circunciditur Puer, quasi nouum ingressus saeculum regenerationis post exactum septenarium natiuitatis ex Adamo transgressore. Obseruat hic Hieronymus. Speculator Dei multo tempore debet quiescere, & dolere ad ea, quae videat, nilque habere eorum in conscientia, quae in alijs correpturus est. Cum autem pertransisset septem dies, factum est verbum Domini ad me dicens: Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel. Apollinaris & Polychronius. Veritus circuibam volens exequi mandata, sed timebam eorum crudelitatem: deinde ad me Dominus: Nil tibi magnum imperatum est, sed solum denuntiare futuras populo calamitates. Theodoretus. Locum, inquit, obtine speculatoris, qui in vertice prophetiae quasi in specula constitutus es, quae prauidens populo praedicto, & verba mea ad ipsos vt interdunus praeferto. Origenes. Oportebat autem non esse similem captiuus speculatorem, sed aliquid istis superius; neque affectum esse, sicut & illi, sed separatum, eleuatum, & veluti de specula contemplantem singulorum proprietates. Gregorius. Speculator in altitudine mentis, sedeat, & nomen ex actione trahat: in alto debet esse per vitam, vt proficit per prouidentiam: hoc est enim illud Cantico. Nasus tuus sicut turris Libani, quae respicit contra Damascus. per nasum, qui odores discernit, discretio speculatoris designatur, quae & alta est, & munita, vt vitia virtutibus superet, atque in cursum malignorum spirituum auertrat. Affert & illud Isai, super montem excelsum ascendet tu, qui euangelizas Sion? &c. Pro speculatore Chaldaeus vertit, doctor, sensum respiciens, non verbum. Septuaginta ὁρατὴρ, icopon, in specorem, speculato rem. Vnde deductum est nomen, Episcopus, quasi super-

XVI. XVII. Apollin. & Polych.

Theodor.

Origen. Oportet prophetam moribus superiorem esse reliquis.

Cant. 7. v. 4.

Isai. 40. v. 9. Speculator quid significet.

superintendens, super speculans, &c. Hebraice dicitur נָזֵר, Tophel, a verbo נָזַר, Taphah quod est libere inspicere, a longe prospexisse. Speculator, qui stabat super turrim. Dedi, valet, posui: vtrunque enim significat verbum נָזַר, nathan, alterumque pro altero vsurpatur, vt ibi. Posuit Dominus Cain signum, id est, dedit ipsum Cain pignus, affrixit fidem, quod non omnis, qui inuenisset eum statim interimeret: neque enim necesse est, ad tremoris signum incertum confugere, vt eum locum interperetur. Speculatoris est, in loco eminenti interdiu attentum, noctu peruigilem prospicere, an hostes incurrant, ne repente opprimant imparatos ciues: id munus commissum est Vati. Idem Praelatus omnibus, & praecognitionis verbi diuini eorum nomine prauidere, & admonere populum aduentus illius repentini omnium Iudicis, qui quasi fur venturus est, qua hora non putamus, ne opprimat malecautos peccatores: quia non facit Dominus verbum, quod non reuelat seruis suis prophetis, sicut reuelauit Noe ante diluuium, Abrahamo ante Sodomae excidium, Ieremiae & Ezechiel ante Hierosolymae subuersionem. Hinc illud Michae. Dies speculationis tuae visitatio tua venit, id est, non te cepi incautum, tamen male paratus eras: praemonueram per speculatores tuos a longe videntes: Dies enim speculationis est praedicta a speculatore. & iterum. Et constitui super vos speculatores, audite vocem tubae, &c. Haec est illa tuba Amos. Si clanget tuba in ciuitate, & populus non expansetur? id est. Qui fieri potest, vt clasticum personante tuba concione, hostesque irruere nuntiante, populus se non recipiat in praesidia? vel accingat ad pugnam? Respondit Paulus. Si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? incertae voces tubarum sunt phaleratae conciones, & tepidae exhortationes. Excubatores strenui vocantur in sacris literis. Leonis. Custos quid de nocte? & clamauit leo super speculam Domini: ego sum stans iugiter per diem, & totis noctibus, &c. vbi dicitur custos ipse leo dicitur (quidquid alij tergierentur) quod peruigil traducit noctes infemice similis leoni: qui, quod breuissimas habeat palpebras, & splendentes pupillas, etiam dormiens videtur vigilare, & a vteribus creditus est nunquam dormire. Quare in valuis temporum depingere solebat binos leones Aegyptij, & Graeci. inoleuitque apud alias nationes ea consuetudo sculpendi leones pro templorum, vrbium, & palatiorum insignium foribus, quasi custodes perpetuos loci. Ideo discipulis omnibus dormientibus solus increpatur Petrus: Simon dormis? quasi dicat. Tu ne excubitor? tu ne speculator? quomodo ergo dormis, neque inuigilas populo tibi commisso? XVIII. Phrasid hae, morte morieris: quid significet. I. Reg. 26. v. 25. 3. Reg. 8. v. 12. Quae mors sit. Si dicente me ad impium: Morte morieris, id est, certissime morieris, vt Genesis secundo capite: nam haec repetitiones factae per aduerbium, gerundium, participium, vel nomen verbale, exaggerant affectum, & augent significatum verbi primarij: exempli gratia. Et quidem facies facies, & potens poteris, idem est, ac certissime praeualebis, ac regnabis. Et iterum. Aedificans aedificans domum, id est, aedificium, quod coeperam, absolui & consummaui. Morte, De qua autem morte hic sermo sit, dubitari posset, corporis ne, an animae, an potius vtriusque. Verum de corporea loqui Deum constat ex capite trigesimo tertio sequenti, vbi dicitur. Speculator cum videris gladium venientem, &c. Nihilominus sub hac morte

Speculatoris officium quale & quomodo gerendū.

Michae 7. v. 4.

Ier. 6. v. 17. Amos 9. v. 6.

1. Cor. 14. v. 8.

Isa. 21. v. 8. & 11.

Leonis more, quem Antiqui non credebant dormire, inuigilare debent pastores.

Petrus increpatur dormiens, quasi muneris sui obliuiscens.

XVIII. Phrasid hae, morte morieris: quid significet.

1. Reg. 26. v. 25.

3. Reg. 8. v. 12. Quae mors sit.

Isai. 40. v. 9. Speculator quid significet.

alteram parabolice intelligi vult, quae vere mors est, & cuius vitandae gratia tot ac tanta facit stragemata. Non annunciaueris ei. Hebraice. Non expolieris ei. Septuaginta. Si non distinxeris, seu diserte monueris. Significat enim verbum נָזַר, zahar, expoliare, limare, erudire, admonere. quod qui admonet alium, quasi rubiginem ab eius intellectu lima admonitionis aufert. In Leuitico praecipitur. Doceritis filios Israel, vt caveant immunditias. Hebraice. Expolietis filios Israel ab immunditijs suis. Significat etiam verbum eandem sententiam repetere, inculcare, iterumque iterare dicendo, quod ferrum expoliri solet non semel adhibita lima, sed tracta, & retracta saepius, vt concionatoris munus esse sciamus eadem saepe repetere, & aperte, atque dilucide, palamque admonere aberrantes, periculi impendentis. In iniquitate sua morietur. Id est, propter iniquitatem suam, Hebraica phrasi. Sanguinem autem eius de manu tua requiram. Sanguinis effuso horrorem incutit, maxime si sit innocui, & innocetis. Vnde in sacris literis significat mortem atrocem, & violentam, atque adeo quodcumque immane flagitium. Hinc facinorosi dicuntur viri sanguinum, & propterea ait Abigail ad Dauidem: Qui prohibuit te hodie ne venires in sanguinem, id est, ne hoc cruentum facinus perpetreres. Quoniam igitur loquebatur de morte peccatoris a Dauidem interempti, sub parabola cuius ab hoste iugulati, eam vocat sanguinem, non mortem. quod scilicet tam sibi esset horrore huius interitus, quam solet ciuibus esse vnus incauti iugulatio. propterea comminatur exacturum poenas mortis illius ab speculatore. Nam id significat, sanguinem eius de manu tua requiram, id est, vlciscar necem eius in tuo capite. nam requirere est, vindicare, vindictam sumere, vlcisci, ex analogia. nam שָׂקַב, baqas, proprie significat inquirere, insequi vt assequaris, & obtineas fugientem. quod quia solebat facere proximus, vel consanguineus occisi ad sumendam ex illo vindictam sanguinis innocui; inde requirere vsurpatur pro vlcisci, vt in psalmo. Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est. id est, Deus, qui locum habet consanguinei innocentium, non tradet obliuioni. obserua quam bene impleat Dominus, quod suscepit, vbi dixit: mibi vindictam, & ego retribuam. Illud. Sanguinem animarum uestrarum, in quibus consistit vita uestra, requiram de manu hominis, id est, vlciscar, &c. Et iterum. Requirit Dominus de manu inimicorum Dauid. immo absolutum idem valet in Paralipomenis. Videat Dominus, & requiratur. Et in Psalmo. Dixit enim in corde suo, non requireret, &c. Sed hic obserua sententiam horrore plenam in praesules, & quae aperte declarat viscera misericordiae Dei in peccatorem; cuius mortem tam tenere dolet, & tam seuerè vlciscitur, atque sanguinem innocentis potuisset; & vindictam quidem non de sanguinario occisore sumendam comminatur, sed de ipso doctore, quod non monuerit opportune impendentis discriminis. Gregorius. Si hoc loco sanguinis nomine mors corporis designatur, valde nobis timendum est de nostro silentio. quia si praelatus de morte corporis quandoque morituri tam grauius reus tenetur; quo reatu de morte animae subiecti constringetur, quae potuisset semper viuere, si verba correctionis audisset? Nos ergo sacerdotes hic commonemur, qui tot occidimus, quot ad mortem ire quotidie tepidi, & tacentes

Monere id est quod limare, quasi ferrum, inuenies. Sint instantes praedicatores.

Sanguinis effusio quid significet.

Psal. 54. v. 24. 1. Reg. 25. v. 26.

Phrasid interpretatio.

Exempli habes Deut. 19. v. 13. & Exod. 31. Psal. 9. v. 13.

Rom. 12. v. 19. Genes. 9. v. 5. 1. Reg. 20. v. 15. 2. Tur. 24. v. 22. Psal. 9. v. 33.

Dei comminatio in praesules, & in peccatores misericordia.

Prouerb. 6. 3.

XIX. Innocens est sacerdos, qui nihil dicendo proficit.

XX.

Hieronym. infra cap. 21. 15. Jer. 6. 21.

1. Cor. 11. 30.

Psal. 31. 4. Osee 2. 8, 6. Theodor.

Offendiculum ponere est, in mentem illi reuocare exitum, quod manet errantes. Exhortatio exterior est interna inspiratione coniuncta ei, eo conuerit peccatorem.

tes videmus. est ergo quid faciat sacerdos, vt etiam moriente subito se liberum reddat. Fac quod dico tibi, quia incidisti in manum proximi tui, discurre, sistina, suscita amicum tuum, &c. Vide totum caput.

Si autem tu annuncianeris impio, &c. Theodoretus. Insons, inquit, eris, si quæ te decent, feceris. nam si illius morbus manserit insanabilis, ille solus suæ perniciæ poenas dabit. Scholiastes addit, futurum illum innocentem, si nil dicendo profecerit.

Sed est conuersus inustus a iniustitia sua fuerit, & fecerit iniquitatem. Scholiastes. Iustum hinc sacerdotem appellat habentem doctoris dignitatem, & qui videatur amare virtutem, pessima tamen designet. Multi tales erant apud Iudæos. ergo si eiusmodi doctor peruersus fuerit, nil istum inuabit dignitas sacerdotalis. Hinc elicitur posse etiam probos cadere a virtute. Origenes. Primum dicitur posse iustum cadere, secundo opus esse illi speculatore mitti (Vide in Daudis adulterio de quo redargutus est a Nathan) tertio de iniusto simpliciter dicitur. Impius in impietate sua moritur. at vero de iusto lapsus, antequam ipse moriatur, ponetur offendiculum coram eo, seu probatio.

Ponam offendiculum coram eo. Ponam, Hebraice. Eris posuero. nam modus indicatius seruit Hebraei pro ceteris. Pro voce Hebraica חשב, micfol. Septuaginta verterunt tormentum, Theodotio infirmitatem, Hieronymus infra, eius loco posuit ruinam. Qui multiplicat ruinas: Et in Ieremia. Ecce ego dabo in populum istum ruinas, & ruent in eis patres, & filij. Ex quibus locis inferre licet per offendiculum intelligere Vatem occasiones mortis spiritualis, vel quodcumque aduersum vitæ, & incolunitati. quod sic interpretatur Hieronymus. Iustus autem si fecerit iniquitatem non statim morietur, sed ponetur offendiculum coram eo, seu tormentum, & vt Theodotio dixit, infirmitas, vt torqueatur, & planam viam non inueniat, & intelligat se languidum. De quibus & Apostolus dicit: Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. Prodest enim iusto intelligere delictum suum, conscientiaque tormentum, & dicere cum Psalmista: Conuersus sum in erumna mea, dum mihi configitur spina. hoc est illud Osee. Sepiam viam tuam spinis, &c. Theodoretus simplicissime intelligit uersum. Si itaque iustus, inquit, relicta sua via contrarium persequatur, tuque hoc cognito non argueris illius errorem, neque in pristinam viam reducere studueris, ille quidem alterius uia exitum se dignum inueniet, cum omnis pristinus labor frustra susceptus perierit, quia in alteram viam deflexit. contrarij autem sunt exitus, & vijs oppositis conuenientes. alterius quippe vita, alterius mors est: rigitur necessario priorum laborum lucrum amitteret in improba viâ lapsus exitium, &c. Offendiculum itaque vocat Theodoretus ipsum barathrum, in quod in cidunt, qui declinunt, & spatiose via sectantur ductum. Quare ponere offendiculum coram isto erit, in mentem reuocare exitium, quod manet errantes. ac si dicat. Ego quidem illum interius admonebo, ob oculos eius ponens miserum exitum flagitiosæ vitæ. Nihilominus nisi tu etiam admonueris, dabis poenas ipsius præcipitij. Obserua peccatorem citius conuerti cum accedit doctoris, vel amici dehortatio interioribus conscientia stimulis, vel inspirationibus diuinis. Item nota, Ecclesia doctores esse vere cooperatores Dei in animarum ad ipsum reductione, vt loquitur Dio-

nyfius. quandoquidem obligantur suam adhibere operam admonendo illum exterius, quem Deus interius vrget. Tertio, quam sit Deo preciosa anima iusti. Siquidem nullum lapidem intactum relinquit, quo eam ad viam reducat vitæ. Diuus Gregorius sic uersum hunc interpretatus est. Peccatori non redeunt, & contemnti ponit Deus, ubi grauius impingat. peccatum quippe, quod per poenitentiam citius non deletur, aut peccatum est, & causa peccati; aut peccatum est, & poena peccati; aut peccatum simul, & causa, & poena peccati. Ponere autem interpretatur permittere, non remouere. Fortasse offendiculum ponere est, illum peculiarem curam, & prouidentiam, quam erga iustum olim exercebat, deponere. de qua in Prouerbij.

Non ardebuntur gressus tui, & currus non habebis offendiculum. Et iterum. Iter impiorum quasi sepes spinarum, via iustorum absque offendiculo. Et apud Iob. Cum lapidibus regionum pectum tuum. id est, inoffenso pede curges, ac si cum lapidibus iniisses feceris, non erunt tibi molesti. Rabbi Daud Chimhi ex sententia patris sui, sic interpretatur. Prosperari eum faciam in omnibus vijs suis in hoc saeculo, ita vt fructus bonorum operum, quibus debebat frui in futuro saeculo, comedat in presentij; & sic non recordabuntur iniustitiæ eius in futuro saeculo, idem scribit Rabbi Selomo. Obserua bona temporalia esse ruina: occasiones, vt ibi: uerumtamen propter dolos posuisti eis, id est, iuxta eos posuisti dolos, deicisti eos dum allenauerunt, id est, in sui ipsorum fastum offendunt, & cadunt, qua exaltari se putant. Chaldaeus uero sic habet. Eos qui iusti uideri uolunt, permittam in publicum peccatum labi, vt agnoscantur iniqui.

Non erunt in memoria iniustitiæ eius, quas fecit. Sic uocat opera bona ex ea dicendi ratione, qua iudicium uocant Hebraei, recedere a malo, & iustitiam, facere bonum. Sic Matthæus. Ne iniustitiam uestram faciatis coram hominibus.

Si autem annuncianeris iusto, ut non peccet inustus, & ille non peccauerit: uiuens uiuet, omnino uiuet, securus erit a morte, quia annunciauisti ei, & tu animam tuam liberauisti. Theodoretus. Duplicem lucratus es vitam, tibi, & illi. Gregorius. Vobis, & nobis parctis, si a prauo opere cessatis. Vobis, & nobis parcimus, quando hoc, quod displicet, non tacemus.

Et facta est super me manus Domini, & dixit ad me: Surgens egredere in campum, & ibi loquar tecum. Scholiastes. Quoniam persistebat Propheta cunctabundus ob populi metum, etsi minatus erat illi poenam silentij Dominus, rursum tamen illum educit in campum, timorem illi incutiens. vt scilicet ibi quasi diuinum tribunal, stipatores, & sedentem iudicem, intuens abiciat humanum timorem, conspectu iudicis maiore timore concepto, quasi clauum clauo. Polychronius, Quia adhuc inobediens erat, educitur iterum in campum quasi ad diuinum tribunal, ubi parabantur supplicia impijs. Theodoretus. Quies enim diuinarum rerum contemplationi apta est, cum mens libera ab externis curis, quæ eam huc illuc distrahunt, in seipsam conuersa accuratius potest diuina percipere, &c. Hæc autem quies fere in agro homini contingit, ubi vacantes a seculi tumultibus liberius nos damus diuinarum rerum contemplationi. Notum est illud Osee. Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius, id est, sua uia uerba illi communicabo, loquar ad eius uoluntatem.

Et surgens egressus sum in campum. Polychronius, & Scholiastes. Hoc fecit libenter, non enim tanquam

Prouerb. 4. 12. & cap. 15. 19. Iob. 5. 23.

Psal. 72. 18.

Quid indicium quid iustitiam uocent Hebraei. Matth. 6. 1.

XXI.

XXII.

In campum educitur uates vel timore concitatus, uel vt facilius contempletur diuina.

Osee 2. 14.

XXIII. Polychr. & Scholiast.

Apollin.

XXIV. Spiritus uirtutem animalem significat hic.

Facis prophetare iudicetur propheta

Hieron.

XXV.

Genes. 32. 10.

Iu uisione ligatur propheta, non uinculis corporeis, ex Chaldaei sententia.

Etiã materialibus uinculis ligatur ex auctoris sententia.

Prouerb. 17. 28.

quam inobediens non audierat, sed tanquam com-munem naturæ circumferens passionem timoris. Theodoretus. Crebrius uisionem assequitur, vt ad uerbi ministerium studiosior reddatur.

Et ecce ibi gloria Domini. Apollinaris, id est, paratum uidi iudicium. Facies Dei curru Cherubim uoluta. Stabat quasi gloria, quam uidi iuxta fluum Chobar: supra capitulo primo. Et cecidi in faciem meam: consternatus, & adorabundus.

Et ingressus est in me spiritus (animalis uirtus, quæ mihi defecerat) & statuit me super pedes meos, labantes firmavit pedes, & dixit ad me: Tribuere uidetur vires spiritui diuino, quia de eodem consequenter ait: & dixit ad me, & merito quidem quia speciali auxilio Dei vires corporeas, quas me tus abfulerat, recuperauit.

Ingrederet, & includere in medio domus tuæ: Ne redi ad fratres tuos, sed intra domum tuam abscondere. Apollinaris. Per res ipsas iubet fieri prophetiam; & ante declarare in se ipso Vatem, quod Hierosolymis implendum erat. Hieronymus. Quomodo Isaias discaletus, & nudus trium annorum captiuitatem, & nuditatem nunciavit: ita tu clausus domo opere ipso propheta uicinam obsidionem vrbis.

Et tu fili hominis, audi, ecce data, posita, sunt super te uincula, & ligabunt te in eis. Pro, eis, Hebraismus. In baculo meo transfui, id est, baculo meo, iniecit tibi puta uincula a familiaribus, qui te amantem iudicantes uincient. Sustine patienter, & non egredieris de medio eorum, id est, non uersaberis cum Israelitis foris. Hieronymus. Ligatum dicit Ezechielem, vt representaret circumdata urbe a Chaldaeis neminem egredi potuisse foras. neque explicat a quibus nam ligatus fuerit. Chaldaeus legit. Verbum meum super te sicut uinculum, &c. in uisione ligatum, non reuera significans. Fauent illi sequentia, linguam tuam adherere faciam palato tuo. nam Deo adscribitur silentium, & linguæ uinculum. quare par est, vt & compedes ipsi adscribantur non ferrei, sed diuini mandati. vt patet capite quarto, Ecce circumdedit te uinculis, &c. Verum conuenientius est vt materialibus uinculis sit ligatus Propheta, vt rebus ipsis obsidionem, & captiuitatem portenderet. A quibus autem, & quorsum ligatus sit, facile est ex contextu inferre, nimirum a familiaribus, & uicinis. nam uero simillimum est, Vatem ab illis iudicatum mentis inopem. Nam vt stultus sitacerit, sapiens reputabitur; sic sapiens mirabundus, & stupens amens reputari potest. Vidimus autem uersu quinto Vatem septem dies mansisse eodem loco sedentem mirabundum, stupidum, attonitum, secum uersantem diuina iudicia, & vt credimus, quandoque mustitantes uerba concisa, trunca, grandiaque significantem uultu demisso, fixo obtutu, manibus

iam passis, iam complicatis, interdum compositis, totiusque corporis habitu, & gestu ignem diuinum, quo accensus erat, exterius manifestantem, neque enim potest capere breuitas cordis humani, exuberantiam diuini Spiritus, quin exestueret quandoque: unde alienatus a mente Vates merito uideri posset. nam, vt ait Plato, quidam diuino beneficio sunt insani, vt propheta & Sibylla; & iterum, pulcherrimæ arti, quæ futura prædicat, hæc nomenclatura imposita est, cum sit omni sapientia sapientior, & sanior, quod non se gerat iuxta prudentiam humanam, &c. Sed & apud Dei cultores etiam id nomen impositum est prophetis. dixit enim quidam dux de filio prophetarum. Quid uenit insanus iste ad te? Itaque uicini, & familiares Ezechielis eius gestus considerantes quasi amantem uinculis colligarunt. Quæ tamen uincula fuerunt aliorum prognostica, qualia illa Ieremiæ. Fac tibi uincula, & catenas, & pone eas in collo tuo, & mites eas ad Regem Edon, &c.

Et linguam tuam adherere faciam palato tuo, & eris mutus. Septuaginta. Linguam tuam colligabo. indicat hæc phrasid, non solum præceptum silentij Prophetae impositum fuisse, sed etiam ademptum linguæ usum, consentientibus Hieronymo, Polychronio, & Theodoro. Apollinaris & Theodoretus. Pedotribæ instar Dominus ueluti athletam quendam Prophetam uingit, futuras illi calamitates, & molestias prædicens, quas ei exhibiturus est populus. Sustinere tamen iubet, atque silere quo ad ipsi loquendi facultatem concesserit. Polychronius. Cum quidem non vis eloqui uerba mea, sed quiescere cum abundantia, explebo studium tuum; Ecce enim silentio te condemo, vt ne, si uelis quidem, loqui possis; vt saltem hac ratione timorem deponas. Idem Polychronius. Si uincula ab hominibus accidissent, non sane ipse ob silentium ad silentium damnaretur. Perpicuum igitur quod omnia sunt diuino permittu; vt intelligas Vatem melius esse cum libertate dicentem a multitudine affligi, quam domi sedentem uolare diuina mandata, &c. Et considera Dei prouidentiam, pariter & iustitiam, qui silentio Prophetae, & ipsius timorem & illorum puniat perniciam. Quare addit.

Nec quasi uir obiurgans (nec in uirum obiurgantem) quia domus exasperans est. Quasi dicat, non uultis audire? non audietis igitur. Tale est illud Isaiæ. Si non credideritis, non credatis, vt ex Hebræo uerbi posse ibi latius docuimus.

Cum autem locutus fuero tibi, aperiam os tuum. Polychronius. Quasi probatio hæc erat: cum autem te ipse didiceris, quam uile sit meis obedire mandatis, tunc aperiam os tuum, &c. Nota, Deum dicendo, facere, loquendo, facere eloquentes: sapientia aperit os mutorum, & linguas infantium facit disertas. Cetera patent ex superioribus.

Deus dicens loquitur, loquendo, facit eloquentes. Sap. 10. 21.

76
EZECHIELIS
PROPHETAE

CAPVT QVARTVM.

ARGVMENTVM.

Prophetatur obsidio, & pressura Ierusalem non tantum verbis, sed signis, & operibus.

II.	H tu fili hominis sume tibi laterem, & pones eum coram te: & describes in eo ciuitatem Ierusalem. Et ordinabis aduersus eam obsidionem, & edificabis munitiones, & comportabis aggerem, & dabis contra eam castra, & pones arietes in gyro.	A fabam, & lentem, & milium, & viciam: & mittes ea in vas vnum, & facies tibi panes numero dierum, quibus dormies super latus tuum: trecentis & nonaginta diebus comedes illud. Cibus autem tuus, quo vesceris, erit in pondere viginti stateres in die: a tempore vsque ad tempus comedes illud.	X.
III.	Et tu sume tibi sartagine[m] ferream, & pones eam in murum ferreum inter te, & inter ciuitatem: & obsidiam faciem tuam ad eam, & erit in obsidionem, & circumdabis eam: signum est domui Israel.	Et aquam in mensura bibes, sextam partem bin: a tempore vsque ad tempus bibes illud. Et quasi subcinericium hordeaceum comedes illud: & stercore, quod egreditur de homine, operies illud in oculis eorum.	XI.
IV.	Et tu dormies super latus tuum sinistrum, & pones iniquitates domus Israel super eo numero dierum, quibus dormies super illud, & assumes iniquitatem eorum.	Et dixit Dominus: Sic comedent filij Israel panem suum pollutum inter Gentes, ad quas eijciam eos.	XII.
V.	Ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum, numero dierum trecentos & nonaginta dies: & portabis iniquitatem domus Israel.	Et dixi: Ab ab ah, Domine Deus, ecce anima mea non est polluta, & morticinum, & lacera- tum a bestijs non comedi ab infantia mea vsque nunc, & non est ingressa in os meum omnis caro immunda.	XIII.
VI.	Et cum compleueris hac, dormies super latus tuum dexterum secundo: & assumes iniquitatem domus Iuda quadraginta diebus. diem pro anno, diem, inquam, pro anno dedi tibi.	Et dixit ad me: Ecce dedi tibi firmum boum pro stercore humanis: & facies panem tuum in eo.	XIV.
VII.	Et ad obsidionem Ierusalem conuerteris faciem tuam, & brachium tuum erit extensum: & prophetabis aduersus eam.	Et dixit ad me: Fili hominis: Ecce ego contexam baculum panis in Ierusalem: & comedent panem in pondere, & in solitudine: & aquam in mensura, & in angustia bibent:	XV.
VIII.	Ecce circumdedi te vinculis: & non te conuerteris a latere tuo in latus aliud, donec compleas dies obsidionis tuae.	Et dixit ad me: Fili hominis: Ecce ego contexam baculum panis in Ierusalem: & comedent panem in pondere, & in solitudine: & aquam in mensura, & in angustia bibent:	XVI.
IX.	Et tu sume tibi frumentum, & hordeum, &	Ut deficientibus pane & aqua, corruat vnusquisque ad fratrem suum: & contabescant in iniquitatibus suis.	XVII.

77
EXPLANATIO
EIVSDEM CAPITIS QVARTI.

I.	H tu fili hominis sume tibi laterem. Instabat iam Urbis obsidio, quae sexto postea anno contigit, id est, anno decimonono Sedeciae, cum Propheta iubetur eam vaticinari non tantum verbis, sed potissimum signis, & factis insolentibus, quae admirationem excitarent, & fidem facerent etiam rebellibus, qualia sunt arte Geometrica delineare murum Hierusalem, & exercitum e regione castrametantem, machinasque admoventem contra munitiones, &c. Terribilia, ait Polychronius, praecipitur nunciare populo, ciuitatis euerfionem, templi desolationem, & quae inde euentura erant mala.	A	Et ordinabis aduersus eam obsidionem. Id est, exercitum per gyrum obsidentem, per turmas suas, atque phalanges certis signis notabis. Et edificabis munitiones, & comportabis aggerem, & dabis contra eam castra, & pones arietes in gyro. Septuaginta. Haec explicatius vertere. Et edificabis super eam propugnacula, & circumiacies super eam vallum, & dabis super eam castra, & ordinabis machinas missilium in gyro. Chaldaeus eodem fere modo. Aedificabis super eam machinam, & comportabis aduersus eam aggerem, & collocabis contra eam castra, & constitues contra eam Duces per circuitum, &c. ergo per munitiones, auctore etiam Rabbi Dauid Chimhi, intelligimus turres ambulatorias, ita dictas, quia dissolutae ab exercitu circumferri solebant, auctore Vitruuio: erant enim ex materia, alatae ad cubitos centum viginti, aliae ad sexaginta, &c. late cubitos viginti minimum, distinctae in tabulata vicena, vel dena, & supra medium caeli fastigium eminebat turricula tabulatorum non minus quattuor: in quorum summo statuebantur scorpiones, catapultae, balistae, onagri, arietaria testudo, atque eius generis aliae machinae bellatrices, instructa mentaque muralia. Meminit saepius turrim obsidionalium Iosephus, atque haec machina Hebraice dicitur קרי, deicq, a uerbo קר, diq, quod est, cominus re, cuius usus fuit olim in oppugnatione Urbis Hierusalem, & obsederunt eam, & edificauerunt contra eam munitiones in circuitu. Hebraice קרי, diq, eandem repetit Ezechiel contra Tyrum a Babylonio adhibendam. Et circumdabit te munitionibus, & comportabis aggerem in gyro, &c. Aggerem appellant Hebraei סוללה, solelah a verbo סלל, salal, quod est, struit, significatque terrae suggestae cumulum, item lapidum, caespitum, siluarum confectionem, & coactionem, qua fossae & valles implentur, in qua acceptione usurpari videtur in praesenti auctore Rabbi Dauid Chimhi, qui sic habet: comportabis aggerem, id est, implebis fossas, quae circum moenia sunt, terra; ita ut quasi e monte excedente moenia impugnetur ciuitas, & propugnantes arceantur. nam in prima, eius usus est apud Ieremiam. Ecce munitiones (סוללה, soleloth) extructae sunt aduersus ciuitatem, ut capiatur. & iterum: & ad munitiones, & ad gladium venientium, ut dimicent cum Chaldaeis. Vbi Septuaginta, ad domos, quae destructae sunt in Vallae, & propugnacula ad pugnandum aduersus Chaldaeos, &c. Valla posuerunt loco vocis Hebraeae, Soleloth, significare volentes machinas intra Urbem extructas supra terrae cumulum congestum, &c. Quibus locis non significat aggerationem vallis, sed cumulum terrae in modum turris congestum, unde de displodebantur balistae, & ceterae machinae bellatrices.	II.
4. Reg. 25.	H tu sume tibi laterem. Sic etiam verterunt Septuaginta, plinthon, id est, laterem. Symmachus, teste Hieronymo, plinthion posuit, id est, laterculum, vel abacum, in cuius puluere solent Geometrae lineas radio describere. atque id opus scenographicum ipsis vocari putat Hieronymus. additque ex hoc loco viros graues intulisse non esse absurdum, ut mathematicas disciplinas addiscant, qui sacram scripturam versant. Mimesim commississe videtur Hieronymus. nam Ezechielis commentarius monstrabit non solum non absurdum esse legentibus Scripturam, ut mathesi instructi sint; sed etiam necessarium esse professoribus non mediocriter in illa esse versatos, nam matheosos ignorantia inaccessum fecit Ezechielem per tot saecula. Sed ad rem Chaldaeus pro latere vertit lapidem. Ceterum non exacte, sed paraphrasticae. Etenim לבנה, lebana, a uerbo לבן, laban, quod est albicare, natum, significat laterem, qui in fornace coctus albescit, neque aliud significat in sacris literis: nam, uti habetur in Exodo: & sub pedibus eius tanquam opus lapidis Sapphirini. lapidem pro latere posuit Hieronymus, quod esset splendidus, colorisque sapphiri. alioqui later habetur in Hebraeo, laterisque figuram habebat. erat nimirum propitiatorij aurei exemplar, quod scimus ad instar lateris fabricatum, ut capitulo primo late tractauimus. Laterem itaque parare sibi praecipitur Vates, non lapidem, in quo non exarantur lineae tam apte, quam in laterculi puluere, ut hoc loco notauit Rabbi Dauid Chimhi, dicens, ea de causa laterem, non lapidem electum; tum etiam quia vrbes ex lateribus aedificari solent, quarum primaria nunc delineabatur. Orig. later sunt inerudita animae. Theodoretus. In latere fit descriptio propter incolarum debilitatem, qui non aedificauerunt domum suam supra petram, sed super arenam. quare venerunt flumina, descendit pluuia, & flauerunt venti, & irruerunt in domum ipsorum, & cecidit, & fuit ruina illius magna.	B	Munitiones. Vitru. lib. 10. cap. 1. 4. Reg. 25. §. 1. 4. Reg. 25. §. 4. Ezech. 26. §. 8. De aggere. Iosephus 6. de bello Iuda. 4. Reg. 25. §. 1. 4. Reg. 25. §. 4. Ezech. 26. §. 8. De aggere. Iere. 32. §. 24. Iere. 33. §. 4. De arietemachina. Deut. 32. §. 14. Iere. 51. §. 40. Ezech. 21. §. 22.	
Necessarii est ijs, qui sacras Scripturas versant, mathematicas disciplinas ad discere.	Et ponet eum coram te: & describes in eo ciuitatem Ierusalem: stilo scilicet ferreo lineas ducens. Polychronius: Memorat exercitus multitudinem: copiae quidem secundum ordinem militare procedunt: hoc enim dicit, castra, id est, agmina militaria: adsunt ijs reliqui non modo armis instructi, sed etiam machinas afferentes, quibus demoliantur moenia, quales sunt arietes. mirandum in modum indicat multitudinem obsidentium, ut ingentium malorum metu percussos auctat a scelere.	C	De arietemachina. Deut. 32. §. 14. Iere. 51. §. 40. Ezech. 21. §. 22.	
Exod. 24. §. 10.	Et dixi: Ab ab ah, Domine Deus, ecce anima mea non est polluta, & morticinum, & lacera- tum a bestijs non comedi ab infantia mea vsque nunc, & non est ingressa in os meum omnis caro immunda.	D	De arietemachina. Deut. 32. §. 14. Iere. 51. §. 40. Ezech. 21. §. 22.	
Hieron.	Et dixit ad me: Ecce dedi tibi firmum boum pro stercore humanis: & facies panem tuum in eo.	E	De arietemachina. Deut. 32. §. 14. Iere. 51. §. 40. Ezech. 21. §. 22.	
Origenes. Theodor.	Et dixit ad me: Fili hominis: Ecce ego contexam baculum panis in Ierusalem: & comedent panem in pondere, & in solitudine: & aquam in mensura, & in angustia bibent:	F	De arietemachina. Deut. 32. §. 14. Iere. 51. §. 40. Ezech. 21. §. 22.	

Duces legit pro arietibus, sed rectius est, ut machinas significet, & vitatius. quomodo verterunt Septuaginta & Hieronymus. Quibus accedit Rabbi David Chimhi dicens. אריות, carim, Rabbinus nostri interpretantur principes, & duces exercitus. Pater autem meus dixit, hoc loco arietes ferreos significare. Porro arietum figuram describere Vitruvius, Ammianus Marcellinus, Vegetius: sed omnium apertius Iosephus. Immenso, inest materia malo navis adsimilis, cuius summum gravi ferro solidatum est, arietis effigie fabricato, unde nomen accepit. dependet autem funibus medius ex trabe alia velut ex trutina palis vndique sulca, retrorsus autem magna virorum multitudi- dine repulsus, in fronte prominente ferro moenia percussit, &c. Hæc machina Arias dicta est, auctore Vegetio, quod habeat durissimam frontem, qua subruat muros, vel quod more arietum retrocedit, ut cum impetu vehementius feriat. Eius inventorem facit Plinius Epeum ad Troiam: sed ex presenti testimonio Prophetæ constat, ingenium esse antiquissimum, quo Nabuchodonosor usus est in oppugnatione Hierusalem, & Tyri.

Vitru. lib. 5. Archit. cap. 14. Amm. Mar. lib. 2. 1. sub- initium. Veget. lib. 4. de re milit. Ioseph. lib. 3. de bell. cap. 9.

Plin. lib. 7.

III. Origen.

Polychr.

Theodor. Apollin.

Hieronymus, scripsit in fine ferream grandem iram Dei significare arbitrat.

Thren. 3. 44.

Isa. 59. 12.

Atrocitas crimi- mina Deum natura mi- tem inexorabilem red- dunt.

Et tu seme tibi sartaginem ferream, vel patellam ferream, & pones eam in murum ferreum inter te, & inter civitatem. Origenes. Rationabile est, per sartagine magnitudinem suppliciorum indicari, vel etiam secundum historiam, quia in sartagine Regis filios barbarus fixit. Polychronius. Sarrago est inditium immanitatis hostium, atque ciues minime posse elabi significat. Theodoretus, Apollinaris. Dei formam continere iubetur, quapropter sartagine inter se, & Urbem interiecta docetur, ut præfens Deus, & quæ contra Hierosolymam fierent, intuens omnia, nulla eos providentia dignetur, sed quasi muro quodam ferreo coercitus neque cernere quæ fiant, neque sibi supplicantes audire videatur. Hieronymus. Sarrago ferrea, quæ inter Prophetam, & urbem ponitur, grandem iram demonstrat Dei, quæ nullis precibus fatigetur, &c. Necessè erat, ut contumaces Israelitæ, qui Dei clementia abusi fuerant, rebus ad voluntatem cadentibus, vice versa ab hostibus oppressi, eius misericordiam precibus implorarent. nam vexatio dare solet intellectum, & tum demum votorum, & precum locus est, cum spei nullus est. Verum hoc refugium miseris præclusum fore vaticinatur Prophetæ, obiecta inter se, atque delineatam in latere. Urbem ferrea sartagine, vel patella, qua significabatur chaos magnum, & quasi ferreum murum interiectum eos inter & Deum, cuius personam Vates gerebat. hoc est, Deum infensum nullatenus exauditurum obsessorum preces, & querimonias. Tale quid habemus in threnis, *Opposuit nubem tibi, ne transcat oratio.* hoc est, ut vertit Chaldeus: operuisti caelos nubibus gloriae tuæ ne transirent ad te orationes nostræ. Vtriusque translationis explicatio sententia est apud Isaiam. *Sed iniquitates vestrae diniserunt inter vos, & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius a vobis, ne exaudiret.* Hic observa quam atrocitas extiterint Iudeorum crimina, cum Deum natura mitem, & clementem reddiderint inexorabilem. nam oportet vehementer esse lacefitum, si tot precibus non commouetur, qui vel vna lacrymula Ezechiae, inimo impiissimi Achabi ieiunio, vel demissione, tam facile flexus sit ad misericordiam. Secundo observa Dei viscera tam esse blanda, & ad misericordiam prona, ut quo iustitiæ severitatem exerceat, opus fuerit vel ferreo muro, vel atris nubibus interpolitis inter gloriae suæ tribunal, &

A fontium ergastulum: ne scilicet audiret miserorum gemitus, videreve planctus. nam si talia rescisset, dolore cordis tangeretur vehementi, protinusque exclamasset pater clementissimus, ut olim. *Quomodo dabo te Ephraim, protegam te, potius, Israel? quomodo dabo te, sicut Adama, ponam te ut Seboim? conuersum est in me cor meum, pariter conuulsata est penitudo mea: non faciam furoribus ira mea, non conuertar, non patiar me abduci a solita clementia, ut disperdam Ephraim, quoniam Deus ego, qui possum continere iram, & non homo e furoribus ebrius, in medio ini sanctus, a vobis hucusque suspectus, & cultus, & non ingrediar civitatem: non ergo decet me civitatem Sichem Idolorum sentinam ingredi, quandoquidem decreui eius ciues seruare. Sustinet enim Deus personam iudicis, qui aduertere animum non vult ad ea, quæ pletere recusat. Atque hoc factum misericordiam est, & iustitiæ signum, nam ideo renuit aspiciere iniquos, quod sciat suam iustitiam sceleribus irritandam, & aduersus eos animaduersurum seuerè. Illud vero opus est iustitiæ, claudere scilicet oculos, & aures ad damnatorum querimonias, & verum misericordiam indicium. Videlicet quoniam tanta est eius pietas, ut auditis gemitibus miserorum non possit non misereri, & parcere, oculos auertit, clauditque aures, ferreo interstitio interiecto, ne flecti cogatur ad miscendum cum pletere oporteat. Hoc igitur portendit sartago ferrea.*

Sed cur potissimum sartagine eleuare iubetur Vates potius quam tabellam, aut laterem alium? An vt ostendat omnem multitudinem breui frangendam, atque redigendam ad nihilum, ut Hieronymus innuit: an potius igni comburendam ciuitatem, ac tanquam in olla tradendam igni, vt sensit Scholiastes? an quia sartagine cruciatus immanes significantur? vt Origenes ex Ieremia auctor est. *Ponam te Dominus sicut Sedeciam, & sicut Achab, quos fraxit Rex Babylonis in igne.* & iterum: *institi ignem ad moueri, & adhuc spirantem torreret in sartagine.* quasi hoc factum non tantum interclusum esse aditum misericordiam indicetur, sed etiam torquendos esse obsessos ab hostibus crudelissime. Quod Ieremias sub specie ollæ accensæ indicauerat. an vt significaret Israelitarum corda ferrea duriora, & fuligine turpiora, quod Rabbi David commentus est?

An simpliciter est Prophetæ sententia, obijcereque sibi præcipitur patellam, aut sartagine, parabile scilicet instrumentum, quod ad manum erat domi? nam homini vinculis detento vagari non licebat, vt architectum acciret, vel Geometram, quorum opera vrbis obsidionem ad viuum repræsentaret; sed domestica supellectile vsus est ad id præstandum, quam potuit significanter. Sed hæc historia est, illa, veritas significata.

Et obfirmabis faciem tuam ad eam. Hebraice: stabilies; desiges, quod est seueritatis signum, gestusque iudicis constantis in decreto, qui nullius auctoritate, precibus, aut fletibus commouetur ad veniam. Similis dicendi ratio extat in Proverbis. *Vir impius procaciter obfirmat vultum suum; qui autem rectus est, corrigit viam suam.* id est. Impius non mutat vultum, non commouetur omnipotentis castigatio- nes, non erubescit. Huic oppositum est; vultum mutare. *Vultusque illius, Annæ, non sunt amplius in diuersa mutati.* hoc est, non erubuit amplius, conseruauit perpetuam faciei serenitatem, & lucem. Atque ita in presenti vultus obfirmatus, est obtutus fixus, immobilis sententiæ signum, qui scilicet non annuat deprecanti. Potest etiam obfirmatio vultus significare indignationem gestu alio detectam, scilicet

Osee. 11. 8.

Dei iustitia misericor- dia permilla est.

Sartagine si- gnificatur atrociissima tormenta quæ obsessi ab hostibus Israelite per- pessuri erant Hierony. Scholiast. Origen.

Ierem. 29. 22. 2. Macab. 7. 5.

Ier. 1. 13.

Obfirmare vultum idem est ac seuerio & implacabili vultu aspi- cere. Prouer. 21. 29.

1. Reg. 1. 18.

scilicet vultu toruo ad humerum verso, ut obfirmare non sit desigere obtutum, sed conuertere laeuor- sum faciem indignabundam, & minacem, ut in psalmo. *Oculi Domini super iustos*, id est, facies recta, & explicata. *Vultus autem Domini super facientes mala.* & in Leuitico. *Obfirmabo faciem meam contra animam illius, &c.* Atque ita intellexit Rabbi Dauid, atque Polychronius. Vt non videaris, inquit, respicere ciuitatem.

Et erit in obsidionem, & circumdabis eam: Signum est domui Israel. hoc est, figuratam Urbem seprens, significabis veram Ierusalem concludendam ab hostibus veraciter. Scholiastes. Doctrina sint audientibus, quæ sunt.

IV. *Et tu dormies super latus tuum sinistrum, & pones iniquitates domus Israel super eo numero dierum, quibus dormies super illud & assumes iniquitatem eorum.* Ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum, numero dierum trecentos, & nonaginta dies: & portabis iniquitatem domus Israel. In codicibus non paucis Septua- ginta interpretum, vbi nos legimus versus quarto, numero dierum, addit, quinqueaginta & centum, &c. quo modo legit Theodoretus, atque Biblia Græca correctæ Sixti V. In alijs vero codicibus Græcis desunt: desunt & in Complutensi. In Versu autem quinto, vbi nos legimus: trecentos nonaginta; multi Græci codices habent: nonaginta & centum. quo modo legit Theodoretus. Alij vero trecentos nonaginta, vt Complutensis. Scholiastes Bibliorum Sixti eandem lectionem tribuit Polychronio. for- tasse in Codice Polychronij ita emendatum repe- rit. nam Polychronius interpretatur centum nona- ginta annos confectos ex centum quinquaginta Israël, & quadraginta Iuda, quomodo legit, & explanat etiam Theodoretus. Addit quidem Polychronius. Alia editio habet centum nona- ginta dies. sed non propterea legit ipse trecentos nonaginta, sed centum quinquaginta, in su- periori scilicet numero. Origenes sic habet (de manuscripto codice Vaticano loquor) Non igno- ramus quædam exemplaria, habere centum quinquaginta dies, alia vero centum nonaginta, & plura quidem centum nonaginta dies. Sed consideratis ceteris editionibus, inuenimus esse trecentos nonaginta dies. Hieronymus. Satis mi- nor cur vulgata exemplaria centum nonaginta an- nos habeant, & in quibusdam scriptum sit, centum quinquaginta; cum perspicue & Hebraicum, & A- quyla, Symmachusque, & Theodotus trecentos nonaginta annos teneant: & apud ipsos Septua- ginta (qui tamen non sunt scriptorum vitio deprauati) idem numerus reperitur, &c. Mira lectio- num varietas; sed aliam adhuc reperi apud Theo- doretum super primum Osee, scilicet trecentos quinquaginta dies, vt dicitur in quæstione vltima Commentarij. Verum vulgati Codices nostri con- stanter legunt trecentos nonaginta cum Hebraicis: quam lectionem sequimur, vt par est, & interpre- tabimur infra in Commentario capituli huius.

Et tu dormies, vel iacebis, decumbes: שכב, sacab, enim hoc significat, vt in Commentario dicemus. *Super latus sinistrum.* Quod Israël habitaret ad si- nistrum respectu Iudæ, in sinistro latere Prophetæ, qui Dei sustinet vices, collocatur, de qua re infra dicturi sumus silius.

Et pones iniquitates domus Israel super eo. Hoc est, peccata, quæ patrarunt Israelitæ socij Iuda, & ci- ues Ierusalem, vt plenius tractabimus quæstione secunda Commentarij Notabili octauo: vel potius annos peccatorum, pones, id est: quasi onus tibi ini-

Psal. 33. 16. & 17. Leuitic. 17. 10. R. Dauid. Polychr.

Scholiast.

IV.

V.

Varie lectio- nes de nume- ro dierum. Septuagin- ta Inter. Theodor.

Polychr.

Origen.

Hierony.

Theodor. su- per Osee. 1.

Pœna pecca- torum a pro- phetis tan- quam onus graue porta- tur.

posuisses, non secus grauaberis pœna, quam eorum gratia sustinebis, decubitu scilicet dierum trecento- rum nonaginta. apud Isaiam est eadem phrasim. *Et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum, & iterum. Ipse peccata multorum tulit*, hoc est, luit pœnas multorum, id est, omnium peccatis debitas: ipse sibi imposuit onus hoc, id est, sponte suscepit.

Numero dierum, quibus dormies super illud. secundum numerum dierum, sic enim vertere Septuaginta, tot dies eorum nomine iacebis catenis graua- tus, quot annis illi deliquerunt. Hanc phrasim ver- su quinto apertius expressit, atque versus sexto di- cens. *Diem pro anno dedi tibi.*

Et assumes iniquitatem eorum. Hoc est, sustinebis, lues pœnas eorum peccatis debitas. Explicabimus plenius hanc phrasim quæstione secunda Notabili sexto.

Ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum, numero dierum. Hebraice & Græce, in numerum dierum, id est, confero annos peccatorum in dies decubi- tus tui, atque adeo supplicij eorum, & obsidionis Urbis, *trecentos nonaginta dies*, qui respondent tre- centis nonaginta diebus secundæ obsidionis; atque trecentis nonaginta annis peccatorum, quibus Dei legem transgressi sunt, & Urbem sanctam pol- luerunt. De horum dierum, & annorum numero satis in Commentario quæstione secunda tractabi- mus infra.

Et cum compleueris hæc, mandata, quæ tibi iniun- go, dormies super latus tuum dexterum secundo: & as- sumes iniquitatem domus Iuda quadraginta diebus. Ea- dem ratione, qua Samaria, vel Israëlita inde oriun- di, tametsi Iudæ aggregati in latere sinistro ponun- tur; debet Iuda in dextro collocari, vt suo loco di- cemus.

Diem pro anno, diem, inquam, pro anno dedi ti- bi. Non caret tanta repetitio mysterio: quod videtur attigisse Scholiastes. Quoniam, inquit, non solum peccabant Iudæi, sed querebantur se iniuste puniri, propterea docet Deus per ea, quæ Vates agit, non modo illos non iniuste puniri, sed etiam quanta sit suæ clementiæ magnitudo: vnumquen- que enim diem dormitionis pro annuo tempore nu- merat. Itaque post descripta mala, quæ ventura erant Ierusalem, ijs verbis monstrat illis suam clementiam. Polychronius. Non modo de quadra- ginta diebus id dicit, sed etiam de centum quinquaginta. Obserua Polychronium, constanter legisse, centum quinquaginta. Sed hic consideranda ve- nit Dei nostri clementia, qui anni integri errata, id est, trecentorum quinquaginta quattuor dic- rum, vnius diei supplicio compensat. quam pie illud promissum est, & quam fideliter præstitum in psalmo. *Qui si inique aliquid gesserit castigabo eum in virga virorum, & in flagellis filiorum homi- num.* non inquam virga Dei, manuve robusta, sed virga humana, fragili, inualida manu, & flagello blando, nempe filiorum Adam. apud Lucam mi- scuit Samaritanus oleum cum vino, vt vulneribus mederetur pene interempti Hierosolymitani.

Et ad obsidionem Ierusalem conuerteris faciem tuam. Hebraice firmabis, stabilies, de qua phrasim supra ver- su tertio, præcipitur in decubitu faciem conuertere ad Urbem, quam ab hostibus obsessam in latere deli- neauerat, vt intelligeretur in quem finem tenderent illa vincula, oppressio, & fames: videlicet portentum esse obsidionis arctissimæ Urbis.

Et brachium tuum erit extentum. Rabbi Dauid vertit nudatum, habitumque pugnantis esse vult ex illo Isaiæ. *Nudauit Dominus brachiū suum, &c.* quasi

Isa. 53. 6. & 12.

VI.

Dei punitio misericor- dia interue- niens iustiti- catur in se- Scholiast.

Polychr.

Psal. 88.

Lucæ. 10.

VII.

Isa. 52.

quasi dicitur, brachium tuum nudatum ostendes, ac si velles acriter fortiterque pugnare. Exertum legitur manuscripta quaedam exemplaria, atque Hieronymus in codice ira quoque interpretatur. Præparatione, inquit, vultus opus est, ac robore, & confirmatione exerti brachij, atque nudati, vt non solum voce, sed & gestu, & habitu prophetantis vrbis obsidio demonstraretur. exertum brachium est delectum, & nudatum, nam hæc significat verbum *חשף*, chasaph, quo etiam vsus est Isaias. *Parauit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium*. id est, exertit illud; nudauit, retexit, vt ab omnibus cerni posset, quare sequitur. *Et videbunt omnes fines terra salutare Dei nostri*. Parare, posuit vulgatus pro expedire, quod idem valet: sicut ibi.

Quod parasti ante faciem omnium populorum. vbi aliusio fit sine dubio ad Isaiæ prædictum locum. Verum Biblia Vaticana Sixti, & Clementis Pontificum auctoritate correctæ legunt, *exierunt*. Septuaginta, obfirmatum, quod idem fere sonat. Atque hanc existimamus lectionem magis germanam, quam etiam admittit verbum Hebraicum. nam perinde est brachium extendi, atque nudari, si quis aduerat olim non fuisse in vsu vrbis tunicas manicatas, sed quæ per medium orificium capiti insertæ in pedtus, & dorsum subinde demissæ, baltheoque præcinctæ vix summa tegeant brachia: secus fœminis ob decorem datum. nam oblongas, atque prolixas vltra brachia, & vsque in primores manus, ac prope in digitos gestabant vestes, quas viros induere probrosum erat. Vnde Virgilius eas criminatur.

Isa. 52. 10. Parare idem est quod expedire.

Lucæ. 2. 31.

Tunicæ manicatæ antiquis non fuerant in vsu.

Virgil. Ennius.

Publi. Afric.

Gellius. lib. 7. c. 12. Isa. 5. 25. & cap. 9. 13.

VIII.

Ecce circumdedit te vinculis. Feci vt familiares tui te vinculis constringant quasi amentem. Sustine æquo animo, & decumbe super altero latere, donec impleas dies obsidionis tuæ, quibus clausus teneberis in parabolam obsidionis vrbis.

IX. Hierony.

Et in sume tibi frumentum, & hordeum, & fabam, & lentem, & milium, & viciam. Hieronymus. Iubetur Propheta famem futuram, & inopiam populi Israël opere demonstrare. Sicut enim in rerum omnium penuria non quærentur ciborum diuersitates, & delitias, sed quomodo venter impleatur: sic nunc Propheta, frumentum, hordeum, fabam, lentem & milium, auenamque mittit in vnum vas, facit trecentos nonaginta panes, quos per singulos dies comedit. Quam nos interpretati sumus viciam, pro qua in Hebræo dicitur *במסב*, cum sim, Septuaginta, Theodotioque posuerunt *δλυειν*, olyran, quam alij auenam, alij secalem putant. Aquylæ autem prima editio, & Symmachus *ζεας*, zeas, siue *ζεας*, zias, interpretati sunt: quas nos vel far, vel gentili Italia Pannoniæque sermone, spicam, spel-tamque dicimus &c. In vsu vnum, Septuaginta addidit, scilicet, vt morem gentis indicaret. Solebant enim panes singulis diebus coquere pro familiarum ratione, atque adeo eos subigere breuiore vase,

scilicet concha, quem morem hodie seruant Agareni omnes, & Mauritanii Hebræis vt lingua, ita etiam habitu, & ritibus admodum similes.

Et facies tibi panes numero dierum, quibus dormies super latum tuum: trecentis & nonaginta diebus comedes illud. Videtur de sinistro latere tantummodo loqui, quandoquidem dierum trecentorum nonaginta meminit, non item quadraginta. Ceterum de vtroque intellectum voluisse constat. neque enim quadraginta diebus postremis ieiunare debuisset, aut postea Vates numerat autem priores dies, quod plures essent, & fere vniuersa summa. Præterea quia, in ipsius obsidionis postremis diebus etiam illi rustici panes, & immundi erant defecturi, vt in fine capituli dicitur. *Deficientibus pane, & aqua, &c.* de qua re nos infra in extremo Commentarij.

Cibus autem tuus, quo vesceris, erit in pondere viginti stateres in die. Hieronymus. Siclus, id est, stater habet drachmas quattuor: drachmæ autem octo Latinam vnciam faciunt: ita vt vnus panis decem vncias habere dicatur, quo trahitur magis anima, quam sustentatur. Idem fere scribit de siclo Iosephus: comparat enim illum Attico tetradrachmo. At vero Polychronius, & Theodoretus sic habent. Viginti enim sicli tres vncias efficiunt, & paulo amplius, vt aiunt, qui pondera hæc, & mensuras accurate persequuntur: de quibus fufius differemus in Commentario, de ponderibus & mensuris.

A tempore vsque ad tempus comedes illud. Hieronymus. A vesperæ vsque ad vesperam significat. licet quidam ab anno vsque ad annum intelligi putent. quibus verbis taxat Apollinarem, qui sic interpretatus est, teste Scholiaste nostro manuscripto, qui ita habet. A tempore vsque ad tempus, ab anno vsque ad annum vult Apollinarius: Polychronius vero. A vesperæ vsque ad vesperam. Hæc ille. Alij Neoterici explicari posse putant, a mane ad meridiem, & a meridiem ad vesperam. quasi dixisset, a tempore prandij ad tempus cæna. Verum repugnat illis textus ipse: *Cibus*, inquit, *quo vesceris erit in pondere viginti stateres in die*. Quod ergo sequitur. *A tempore vsque ad tempus*, idem significare necesse est. at illi oppositum indicant, scilicet quadraginta stateres in die, singulis prandij viginti.

Et aquam in mensura bibes sextam partem hin. Hieronymus. Sterilitatem cibi aquæ augeat sterilitas: sextam enim partem mensuræ Hebræicæ, quæ appellatur hin, iubetur per singulos dies bibere. Porro hin duos choas Atticos facit, quos nos appellare possumus duos sextarios Italicos. ita vt hin mensura sit Iudaici sextarij, nostrique castrensis; cuius sexta pars facit tertiam partem sextarij Italici, qui cibus, & potus iuxta inclytum oratorem non vires tribuit, sed mortem prohibet. Adde quod Isaias habet. *Dabit vobis Dominus panem arctum, & aquam breuem*. Idem scribit de hin Iosephus. Hin mensura Hebræorum antiqua, choas Atticos recipit duos. Sed de ea nos in prædicto Commentario latius differemus.

Et quasi subcineritium hordeaceum comedes illud. Apollinarius: Significat & lignorum, & fruticum inopiam, quod nil importatum haberent. In originali non est particula, quasi, sed a Septuaginta addita est, quos imitatus est Hieronymus inuitatus a contextu. Sed Neoterici volunt legere secundum Hebræum dicentem, *Subcineritium hordeaceum*: putantque additos eiusmodi panes illis prioribus. Ceterum falluntur egregie: quia pronomen (illud) factis indicat referri aliquid antecedens. redundaretque

X. De siclo non nulla.

Ioseph. 10. anti. cap. 9. Polychr. et Theod.

Hieron. Dura ieiunij forma.

XI. Hieronymi & aliorum sententia de mensura hin.

XII.

que omnino si nouus cibus commemoraretur. satis enim esset dicere. *Subcineritium hordeaceum comedes*. Sensus ergo versus est. Comedes prædictos panes non coctos in clibano, vt solent parari delicatiores, sed sub cinere, vt moris est, rusticos & hordeaceos facere. Hoc factum putant quidam significari festinationem, & instantiam hostium, secundum illud Exodi. *Fecerunt subcineritios panes: neque enim poterant fermentari, cogentibus Aegyptijs exire*. Verum ego existimo, instantiam potius famis significari ea forma coquendi panes, vt patet in Genesi. *Festinauit Abraham, in tabernaculum ad Saram, dixitque ei. Accelera, tria sata simile misce, & fac subcineritios, &c.* Vt scilicet statim succurreret fami hospitem. & iterum. *Veruntamen mihi primum fac de ipsa farinula subcineritium panem*. Prebebatur enim Elias graui fame. Significatur etiam ipsorum leguminum vitium, ex quibus confectus panis, si parum duruerit, comedi non potest. quare, necesse est recentem manducari, atque adeo ad horam prandij sub cinere coqui.

Subcineritios panes significat hostium festinationem & instantiam. Exod. 12. 4.

Genes. 18. 6.

3. Reg. 17. 13.

Oporitur hoc est coquere panis hic sumo.

XIII. Panis pollutus, hoc est non secundum legem factus. Apollin. Theodor. Polychr.

Leuit. 19. 19.

Deut. 23. 12.

Sordes, hoc est idolorum cultus sordibus panis putentur.

domum tuam, ne fias anathema, sicut & illud est, quasi spurcitiâ deestaberis, & velut inquinamentum, ac sordes abominationi habebis, quia anathema est. Idem alibi repetitur.

Inter Gentes ad quas eijciam eos. Septuaginta. Sic comedent filij Israël immunda in gentibus. Hebraice autem legitur sicut in Latinis codicibus. Verbum autem *גזר*, dachah, pro quo Hieronymus vertit, *eijciam*, proprie significat impellere, compellere. vt patet in Psalmo. *Eleuans alijssisti me, vel impellendo impulisti me*. & iterum. *Et Angelus Domini persequens eos, vel impellens eos*. & apud Ieremiam. *Impellentur, & corruent, &c.* Idem significat hoc loco. nam in præfenti non est sermo de dispersione Israël, sed potius de eius congregatione, quasi gregis in vrbem ad victimam. Vnde sensus erit: Inter gentes, inter quas compellam eos, congregabo eos. Atque ita respondent hæc præcedentibus, in quibus sermo creber habitus est, de obsidione Ierusalem, atque sequentibus, in versu decimo sexto. *Ecce ego conteram baculum panis in Ierusalem*. qui secus versus hunc acciperunt, scilicet de dispersione Israël in gentibus, laborant satis, vt contextum sequantur prophetiæ, & forte non cum emolumento.

Eijciuntur hoc est quasi grex coguntur in media Ierusalem immolandi a gentibus. Psal. 101. 11. 134. 6. Ierem. 23. 12.

Et dixi: ah, ah, ah, Domine Deus ecce anima mea non est polluta. Aquylam secutus est Hieronymus in interpretatione particule Hebræicæ *אנא, אלה*, pro qua Symmachus, & Septuaginta posuere *μαρτυρος*, medamos, id est, nequaquam. Theodotio vero, o Domine Deus. Est apud Hebræos interiectio vnica dolentis, auerantis, & deprecantis, qua vsus est Ieremias. *Ah, ah, ah Domine Deus*. Et iterum. *Ah, ah, ah Domine Deus: Propheta dicunt eis, &c.* Et Ezechiel. *Ah Domine Deus, ipsi dicunt de me*. Sed cur Symmachus, quem sequitur Hieronymus, tres particulas posuit? In promptu ratio est, quia illa interiectio tres literas habet. & si singulis subijcias puncta, totidem facies interiectiones, hoc modo *אנא, אלה, אלה*. Hoc videtur fecisse Symmachus, & ideo triplici detestatione, vt loquitur Hieronymus, particulam vnicam reddidit, quibus vehementius indicatur dolor animi, & affectus auerantis. Ergo significat Propheta cum sensu animi, grauissimum esse, quod iubebatur, quippe contra munditiam legis, quam ipse ab infantia sua sancte coluisset. Tale est illud Petri. *Absti Domine, quia nunquam manducaui omne commune, & immundum*. deprecatusque Dominum exauditur, temperata sententiæ austeritate mitiore mandato.

XIV. Ah. Interiectio dolentis auerantis & deprecantis est, triplicata vehementem affectum significat. Ierem. 2. 6. & cap. 14. 13. Ezech. 20. 49.

Astor. 10. 14.

Et morticinum, & laceratum a bestiis non comedis. Prohibentur ista duo in Leuitico. *Morticinum, & captum a bestia non comedens, nec pollutum in eis*. Contrahebatur autem immunditia huiusmodi escis, quod essent partes animalium necatorum absque effusione sanguinis. morticinum est, vt ait Hieronymus, in quo moritur anima: nam sanguis anima dicitur, quippe animæ vehiculum: propterea immundum æstimatur in lege: eademque ratione laceratum a bestia.

Abominabilia sunt hæc, quia mortuam animam significant, teste Hieronymo. Leuit. 22. 8.

Et dixit ad me: Ecce dedi tibi simum bouum pro stercorebus humanis. Hieronymus. Quod autem pro humano stercore bouum conceditur simus, leuiora significantur mala. Nota. Bonus Dominus est, & qui supplicum precibus facile stectatur. Videri Amos Propheta locustam agros vastantem, supplicat Domino. *Domine Deus propitius esto, obsecro*. At: *serius est Dominus super hoc. Non erit, dixit Dominus*. Deinde audit Deum nimis æstibus adurere

XV. Facillime Deus Clementis suorum precibus acquiescit. Amos 7. 2.

velle segetes. Et dicit. Domine Deus quiesce obsecro, A &c. miseris est Dominus super hoc, &c.

Deus non patitur suos diutius in oratione afflicti.

Iosue 7. 10.

XVI.

Baculus significat substantiam vel sustentationem.

Panis epitheton, est sustentans & sustentaculum, seu sulci nomen.

Psalm. 103. 15. Psalm. 104. 16. Psalm. 71. 16. Isa. 3. 17.

XVII.

Polychron.

Chaldaus.

Secundo obserua, Dominum potius temperare voluisse sententiae severitatem, quam innocentem seruum contristare. nouerat hoc eius ingenium Iosue, cum pronus in terra orationem producebat vsque ad vesperam deprecans pro populo Israel. Ad quem Dominus, surge, cur iaces pronus in terra? quasi dicat, ne mihi sis molestus: grauor enim nimium videns te tandiu defatigari: peperci populo, dummodo sceleris auctor pietatur. Idem stragem animaduerte in Moysse, in Elia, in Elifaco, cum preces fundebant; nec minus felicem fructum afflictionis sponte susceptae.

Et dixit ad me: Ecce ego conteram baculum panis in Ierusalem. Baculus substantiam, sustentationem ve significat hoc loco: nam vtrunque valet vox נֶזֶק, mateh, Septuaginta vertere firmamentum. Simili modo Symmachus, & Theodotio. Chaldaeus sustentaculum: nec sensus est, quem quidam putarunt: tollam panis nutrimentum & substantiam, sed tollam panem nutrientem: nam Hebraea phrasi sustentatio panis, est panis sustentans. Epitheton itaque perpetuum panis istud est, panis sustentans, vt in Psalmo. Et panis cor hominis confirmet. Et iterum. Et omne firmamentum panis contriuit. Et tertio. Erit firmamentum in terra in summis montium, id est, frumentum, quod sustentat. Habet & aliud epitheton panis affine priori, scilicet עֵשֶׂב, masghan. quasi dicat sustentaculum, fulcrum, id cui innititur, & fidimus, apud Isaiam. Auferet omne robur panis, & omne robur aquae. Et vide quam belle haec nomina conueniant sacro panni Eucharistico, &c. & praesens sententia miseris Haereticis quadret.

Vt deficientibus pane & aqua, corrumpat vnusquisque ad fratrem suum. Polychronius. Vir ad fratrem suum, id est, omnes simul: cum nullus alteri opem ferre queat: nam vna, communisque calamitas concludet vniuersos. Chaldaeus. Interibit vir & frater eius. vel. Vnusquisque apud fratrem suum

cadet praefame, ad quem scilicet se recepserat mendicaturus panis fragmentum. nam, vt bene notat Hieronymus, natura hominum est, vt prementibus malis, & angustiarum pondere in proximo magis, quam in se habeant fiduciam. Tale est illud Isaiæ: qui postquam dixit. Dominus exercituum auferet a Ierusalem omne robur panis. subdit. Et irruet populus vir ad virum, & vnusquisque ad proximum suum. Et rursus: Apprehendet enim vir fratrem suum domesticum patris sui: Vestimentum tibi est, princeps esto noster, ruina autem haec sub manu tua. Responditque in die illa dicens: Non sum medicus, & in domo mea non est panis neque vestimentum; nolite constituere me principem populi: quasi dicat. Eo miseriae deuentum est, vt frater non dedignetur (quod alioqui molestissimum esse solet) fratri suo deferre principatum, neque vero fratri aliunde aduentanti cum honore, sed educato in domo paterna secum, id est, nihilo se excellentiori, eo tantum quod frater honestum habeat pallium, persuadebit sibi ille alter, panes quoque, & annonam apud se abscondam habere. Ille vero contra tergiversabitur, dicens. Desperata res est, quorsum creatis ducem, nisi pranoscatis esse medicum, & ditissimum: pesti furenti primum, atque fami prouidendum erat; postea ciuium paci consulendum. Ego vero nec medicus sum, neque frumentum habeo: non sum ergo aptus regno. Ex hac parabola Isaiæ colligimus, quid sibi velit illa sententia: corrumpat vnusquisque ad proximum suum. scilicet, ad aedes diuitum, pauperes, premente fame, congregatos, dum panem expectant, pestis veneno interiora pascente, ruituros. Idem fere est quod sequitur.

Et contabescant in iniquitatibus suis. Hoc est, secum dum iniquitatum suarum meritum, vel in ipsis iniquitatibus obstinati, fame vrente extenuentur, marcescant, & conficiantur: pestique confecti putrescant, corrumpantur, & foeteant: nam haec omnia amplectitur vtrunque verbum, Hebraicum scilicet נֶזֶק, maqaq, &, tabesco, Latinum.

Hieronym. Prementibus malis in proximo magis, quam in se solent homines habere fiduciam. Isa. 3. 17. 1. 5. & 6.

Obstinatis poena.

83 COMMENTARI I I IN EZECHIELIS PROPHETAE CAPVT QVARTVM PARS PRIMA.

DE DIEBVS TRECENTIS NONAGINTA, QVIBVS dormire super latus suum praecipitur Vates.

IRCA versus quartum, quintum, & sextum in quibus legimus Vati iniunctum, vt super latus sinistram dormiret dies trecentos nonaginta, ob iniquitates domus Israel, deinde super latus dextrum dies quadraginta, ob iniquitates domus Iuda; duo potissimum se offerunt examinanda. Primum, vtrum anni iniquitatis intelligendi sint, quibus in peccatis perseverauerit Israel vel Iuda, an potius quibus poenas dederunt admissorum criminum. Secundum, an eiusmodi decubitus reuera expleuerit Propheta, an potius per visum illum spectauerit.

DE ANNIS INIQUITATIS Iuda.

De difficultate huius quaestionis.

RIOREM quaestionem de annis iniquitatum domus Israel & Iuda, significatis in diebus decubitus Vatis, difficilem inter alia reddidit ambiguitas nominis נֶזֶק, ghauon, iniquitas, quod tam pro culpa viuipari solet in sacris literis, quam pro poena. Vnde factum est, vt huius capituli interpretes in duas factiones diuisi sint; alijs referentibus eos annos ad tempus praeruaricationis vtriusque domus, alijs autem ad tempus supplicij. Accessit varia acceptio nominum Israel & Iuda: quibus iam duo regna diuisa, iam regnum vniuersum, iam regnum Iuda, iam denique domus regia significari solet. Contulit & solum augenda difficultati numerorum varietas in annis decubitus Vatis, codicumque maxime Graecorum, quibus superiora saecula ante Hieronymi aedificationem vsa sunt, diuersa lectio, vt vidimus in explanatione textus. Praeterea Chronologorum discrepantia in compu-

tandis annis regum Babyloniorum, & Persarum, ad quorum regna anni praedicti, si supplicij sunt, pertinere videntur. Itemque regum Iuda & Israel, in quorum regnis comprobandus est praedictus annorum numerus, si eos ad culpam referre velimus. Itaque ex tot capitibus aucta difficultas non immerito viris doctis visa est insuperabilis. Ceterum non propterea despondemus animum, sed Dei auxilijs innixi, atque magnitudine operae praerij adducti, implicati Vaticanij mentem explanare conabimur. Expendamus itaque initio scriptorum sententias, deinde nostram alijs examinandam proponamus.

Graci, Polychronius scilicet, & Theodoretus, legentes in codice Septuaginta, annos iniquitatis Israel centum quinquaginta, facile sese expedierunt ab istis tricis: id enim tempus retulerunt ad afflictionem decem tribuum: tametsi diuersam computandi rationem inierint. Sic enim habet Polychronius, videlicet: centum quinquaginta diebus, quas ante sumpserat, addit etiam quadraginta separatim. ac si dicat. Prius illud facito, deinde hoc: quia prius decem tribus abductae fuerunt, deinde duae. Subdit de centum quinquaginta annis iniquitatis seu afflictionis Israelis. Inueniet igitur quispiam, vt dixi, a tempore, quo vengalis Assyrij factus est Osee, centum quinquaginta annos colligi. Si reputer Ezechiae quidem viginti nouem, Manasse quinquaginta quinque, Amon duodecim (sic enim legunt Septuaginta, quos ille sequebatur) Iosia triginta vnum, cum quibus Ioachaz menses tres, Eliacin annos vndecim, Ieconiae menses tres, & Sedeciae annos decem: quoniam, vt ostensum est modo, instante vndecimo anno capta est ciuitas, qui numeri conficiunt annos centum quadraginta octo, & addendo tempus quo subiectus fuit Assyrio Osee (sunt autem anni non expleti duo, nam secundo anno & expeditionem fecit, & cum ex sententia res successissent, domum reuertit) fiunt

Auctorum sententiae de annis iniquitatis. Prima sententia.

Polychr.

Table with 2 columns: ANNI, and list of names and years: Ezechiae 29, Manasse 55, Amon 12, Iosia 31, Eliacin 11, Sedeciae 10, anni quos subditus fuit Rex Osee Assyrio 2.

fiunt anni centum quinquaginta, alia editio habet centum nonaginta. Hæc de annis Israelis Polychronius, de Iuda nihil omnino in eius scholijs inuenio. Fortasse idem sensit quod Theodoretus, qui utrosque annos hac ratione recenset. quadraginta annos Iudæ numerat a quinto migrationis Iochin, in quo orsus est prophetiam suam Ezechiel, usque ad secundum annum Cyri Persæ; videlicet Nabuchodonosor triginta duos (reliquos a duodecimo, qui concurrat cum quinto exilij Iochin) Euilmerodach unum vel duos, Baltassares, Darij duos, Cyri unum, qui simul iuncti conficiunt quadraginta, &c. Annos vero Israel centum quinquaginta putat esse tempus ab eodem anno quinto exilij Iochin ad vigesimum Artaxerxis Longimani, in quo Templum absolutum, ciuitas Ierusalem murata, & reliquæ vrbes & oppida terræ Israel instaurata, & incolis completa sunt. Scilicet quadraginta desolationis a duodecimo Nabuchodonosor ad Cyri primum, qui sunt vtrique computationi communes, Cyri viginti nouem reliqui, Cambyfis septem, Darij Hytaspis trigintaquinque, Xerxis viginti, & Artaxerxis vnde viginti: anno enim vigesimo Urbis muros præcipit restitui. Addiditque Theodoretus. Et nemo putet ad Israel nullam rationem pertinuisse ædificationem Ierusalem, ut potest qui iam pridem a tribu Iuda esset diuisus: namque post reditum haud mansit illa diuisio. Verum concordēs & vnanimes omnes, qui reditum consecuti sunt, degebant, Ierusalem metropolim incoleantes, &c. Sic respondent quæstioni auctores Græci.

Ceterum præterquam quod lectio illa, atque numerus annorum, quem in corruptis exemplaribus legerunt Græci, longe abest a veritate Hebrææ & vulgatæ editionis; immo & ab ædificatione Septuaginta interpretum, vt in explanatione capituli dicebamus; etiam si centum quinquaginta annos legeremus, non continuo computationes Græcorum literæ satisfecissent: etenim Polychronij numerandi ratio in eo claudicat, quod duodecim annos tribuit Amon, ex codice Septuaginta, cum duo tantum regnauerit post patris mortem, vt ex textu Hebraico constat. vnde non sibi constat prædictus numerus, centum quinquaginta annorum iniquitatum Israel. Theodoretus vero ratio multo longius recedit a veritate; nam tempus illud centum quinquaginta annorum exilij, quod ipse adscribit Israeli, ad Iudam potius, quam ad Israel spectare videtur. Vel si Israelis interesse quoquo modo credatur, certe non minus pertinere ad Iudam, quæ quidem tribus vel vniuersa summa, vel certe pars maxima exitit eius captiuitatis, liberationis, atque instauracionis Ierusalem. Quorsum igitur decem tribubus potius, quam duabus comminaretur Vates calamitatem vniuersis communem? immo vero quo pacto dicemus, eo anno duodecimo Nabuchodonosor cœpisse captiuitatem decem tribuum, quæ multis retro annis, id est, centum triginta, vt numerat etiam Polychronius, inchoauerat? Denique quadraginta anni captiuitatis Iuda minime possunt cum Ieremie Vaticinijs conuenire, ille enim disertis verbis testatur. *Seruiunt omnes gentes istæ, quarum caput fuerat Ierusalem, regi Babylonis septuaginta annis.* Et iterum. *Cum cœperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos: & suscitabo super vos verbum meum bonum, vt reducam vos ad locum vestrum.* loquebatur autem cum Ieconia, & ceteris transmigrationibus. Idem efficitur ex libro Paralipomenon,

Theodor.

40
29
7
35
20
19
150

Refellit hæc sententia.

Ierem. 25.
v. 11.
Ierem. 29.
v. 10.
2. Paral. 26.
v. 21.

Cunctis enim diebus desolationis sue egit terra sabbatum, usque dum compleverentur septuaginta anni. Anno autem primo Cyri regis Persarum ad explendum sermonem Domini, quem locutus fuerat per os Ieremie, suscitauit Dominus spiritum Cyri, &c. Quod si ita est, qui possunt anni captiuitatis restringi ad numerum quadragenarium decubitus Ezechielis? Neque valet quicquam solutio Theodoretus, atque Eusebij, quem ille secutus est, scilicet, annos septuaginta compleri in secundo Darij Hytaspis, cum Templum cœptum est reædificari: etenim Ieconia prædixit Ieremias. *Post septuaginta annos reducam vos ad locum vestrum.* Septuaginta igitur anni fluxerunt usque ad libertatem a Cyro datam, copiamque factam redeundi in patrias sedes.

Præterea ex libro Paralipomenon citato constat, terram sabbata sua, hoc est, quietem & otium egisse omnibus diebus desolationis usque dum complerentur anni septuaginta: otium autem terræ, quies, vel cessatio, est non exerceri, non coli, nec seminari. Septuaginta igitur annis abfuisse cultores terræ necesse est, si terra totidem annis egit sabbatum: at vero multis annis ante secundum Darij redierant in Iudæam exules; ergo non possunt comprobari anni septuaginta quietis terræ usque ad secundum Darij, sed usque ad primum Cyri, in quo redire in patriam primum licuit.

Iudæi, quos refert Hieronymus hoc capite, supputabant annos tribulationis & angustiarum tam Israelis, quam Iuda quadringentos triginta (nam in eum numerum conferebant annos trecentos nonaginta Israelis, Iuda vero quadraginta) a secundo anno Vespasiani, quando Vrbs a Romanis capta Templumque subuersum est, quibus finitis promittebant sibi restitutum iri pristinum libertatis statum: vt quomodo filij Israel quadringentis triginta annis fuerunt in Aegypto; sic & in eodem numero finiatur extrema captiuitas scriptum est enim in Exodo. *Habitatio filiorum Israel, qui manserunt in Aegypto fuit quadringentorum triginta annorum:* Et iterum. *Factum est post annos quadringentos triginta egressus est omnis exercitus Domini nocte, &c.* Hanc opinionem Iudæorum non rejicit Hieronymus: neque enim poterat ex euentu eam manifestæ falsitatis arguere, cum sua ætate nondum esset impletum tempus a Iudæis præfixum restituentæ sibi libertatis. Verum posteriora sæcula eandem aperte redarguunt, præsertim nostrum, in quo post Urbis excidium annis exactis mille quingentis viginti miseri Iudæi perpetuo exilio damnati perseuerant adhuc extra patriam.

Diuis Hieronymus eadem acceptione, qua Iudæi, vsurpat vocem, iniquitas, scilicet pro peccata, sed longe alios statuit afflictionis vtriusque terminos: nam Israelis annos trecentos nonaginta numerat a prima captiuitate decem tribuum, cum regnante in Israel Phæce filio Romeliæ venit Rex Assyriorum Theglathphalassar, & cepit Galaad, & Galilæam, & vniuersam terram Nephtali, & transtulit eos in Assyrios. Finem autem annorum facit in extremis diebus Assueri Persæ, cum, procurante Regina Esther, vniuersus populus Iudæorum de mortis periculo impendente liberatus est: vel potius a tempore Manahem, cum primum venit Phul Assyrius in terram Israel, cui Manahem dabat mille argenti talenta, usque ad vigesimum octauum annum Regis Assueri, quædā Esther historia contigit. Assuerum vero appellat Hieronymus Artaxerxem Memorem, qui successit Dario Notho. Porro annos quadraginta Iuda numerat a primo anno Ieconia,

Sabbatum agit terra quæ non colitur.

Iudæorum computatio ex Hieronymo. Secunda sententia.

Exod. 12. v. 40.

Hieronymus iniquitatem pro peccata iniquitatis interpretatur. Tertia sententia. 4. Reg. 15. v. 29.

4. Reg. 15. v. 19.

Assuerum vocat Hieronymus Artaxerxem.

qui se dedit Nabuchodonosori usque ad primum annum Cyri, eadem scilicet ratione, quam supra retulimus ex Theodoro. Verum multis displicet vtraque Hieronymi computatio: & quidem posterior annorum Iuda satis valide reiecta est paulo superius: prior vero annorum Israel nihilo videtur verisimilior. Primum quidem quia tempore Esther non fuit liberatus Israel a captiuitate, sed ab imminente periculo mortis. Præterea quoniam tam clades, quam libertas illa ex æquo conueniebat Iudæis & Israëlitis, ex quibus plurimi adhuc remanserant inter gentes, multi quoque cum Zorobabele redierant in propria. Nam ideo in dedicatione Templi duodecim hirci caprarum immolantur pro peccato totius Israel, iuxta numerum duodecim tribuum, quod plurimi ex singulis tribubus ad dedicationem noui Templi conuenierant cum Iudæis. Immo vero si rem examinemus diligentius, inueniemus in libro Esther nullam Israelis, Iudæorum vero frequentem fieri mentionem. nam ibi sic legimus. *Pro nihilo duxit Aman in unum Mardocheum mittere manus suas: audierat enim quod esset gentis Iudææ: magisque voluit omnem Iudæorum, qui erant in regno Assueri, perdere nationem.* Et inferius. *Missa est fors in urnam, quo die & quo mense gens Iudæorum deberet interfici, &c.* atque idem videre est in capitibus sequentibus. Quo igitur pacto adscribemus Israelitis, quæ sunt Iudæorum propria? ijs de causis non probatur Hieronymi computatio.

Hieronymi computatio non admittitur.

1. Esdr. 6. v. 17.

Esther 3. v. 6 & 7.

R. Dauid Chimhi, R. Selomo, & R. Tali accipiunt iniquitatem pro peccato idololatriæ. Quarta sententia.

Rabbi Dauid Chimhi, & Rabbi Selomo, atque Tali, quos sequuntur multi ex Catholicis interpretibus, accipiunt iniquitatem pro peccato idololatriæ, quam in decem tribubus perdurasse dicunt annos trecentos nonaginta, in Iuda vero quadraginta: priorem summam ex duplici numero conficiunt, videlicet, ex ducentis quadraginta vno, qui recensentur in sacra historia ab initio Ieroboam, qui peccare fecit Israel, usque ad nonum Osæ Regis Israel, qui fuit Israelitici regni postremus; atque ex centum quadraginta nouem, quos mutuato accipiunt a tempore Iudicij, & verificant a primo anno Abimelech usque ad vltimum sacerdotis Heli. Vtrunque itaque numerum annorum coniungentes constant prædictam summam trecentorum nonaginta idololatriæ decem tribuum. Non abfimili ratiocinio subducunt quadraginta annos Iuda: nam ab initio regni Manasse delibant annos sexdecim, in quibus effusus idolorum cultui deditus, Iudam quoque peccare fecit. Addunt (omissis reliquis regni Manasse) duos, quibus regnauit Amon, Iosiamque prætereuntes, viginti duos annos capiunt a regnis Iocim & Sedecie: atque ita quadraginta annos idololatriæ se inuenisse gloriantur.

Confutatur Rabbinum.

Iudicium 2. v. 11.

Verum hæc interpretandi & numerandi ratio non congrua est, immo absurda: primo quia summa illa annorum centum quadraginta nouem, quam a temporibus Iudicij acceperunt precario, non minus pertinet ad duas tribus, quam ad decem. Cur igitur potius adscribitur hoc scelus Israeli, quam Iuda, cum eo tempore indiuisæ tribus essent? Sed demus Hebræis, quacunque illi somnauerint ratione, eam iniquitatem ad decem tribus tantum pertinere; cur potius numerant annos a primo Abimelech, cum multo ante idololatriam coluerint? vt videre est in libro Iudicij. *Reueruntque filij Israel malum in conspectu Domini, & seruiuerunt Baalim, ac dimiserunt Dominum Deum patrum suorum.* Idemque ex sequentibus capitibus

colligitur aperte. Deinde cur non potius addiderunt viginti annos Salomonis posteriores, in quibus idolis vxorum ædificauit fana, & coluit gentium immunditias? nam ij anni aptius necerentur cum initio regni Ieroboam: etenim illa interruptio annorum aliena est ab omni recta computatione, & historiarum consuetudine. Annorum vero Iuda computatio non minus est inconueniens. Vnde enim sciunt Hebræi post sextum decimum annum poenituisse Manasse? quod si hoc ignorant, cur non potius totos quadraginta annos verificant in regno ipsius a primo ad quadragesimum, & quindecim posteriores referunt poenitenti? Quod si libuit transitum facere a regno in regnum, ne annorum series continua texeretur, cur non potius ad regnum Achaz regressi sunt? inuenissent certe ingentem iniquitatis segetem, quæ in libris Regum Achaz ipsi adscribitur, & Iudæ eius errores amulanti: sic enim habet. *Sed neque ipse Iuda custodiuit mandata Domini Dei sui, sed ambulauit in erroribus Israel: & siquidem usque ad illud tempus adolebant ei, serpenti æneo, incensum.* Cum ergo æque grauius peccauerint Iudæi tempore Achaz, atque temporibus Manasse, & filiorum Iosæ, cur istis potius tribuatur iniquitas, quam illi, non satis intelligere possum.

Alij annos Israel trecentos nonaginta numerant a vigesimo quinto Heli usque ad vltimum Osæ: quos ego rogatos velim, cur potius ab eo anno Heli numerare cœperint; an vt Propheta satisfaciant, an potius vt aliquid dixisse videantur? nil enim in eo potius anno inuenitur insigne, vt eorum summæ annorum esse posset exordium.

Verum alijs gratius fuit ab vltimo anno Heli computare, atque annos lunares facere, quibus vsum Prophetam dicunt, vt prophetiæ veritatem celaret, quasi vero non palam ipse profiteatur. *Ad obsidionem Ierusalem extendes manum tuam.* Ceterum annos Lunares vltra decem & nouem nulla vnquam natio vsurpauit in computatione, vt late differemus in Commentario de ferijs ad caput quadragesimum.

Alijs magis placet nomine Israelis intelligere duas tribus, quæ post decem tribuum captiuitatem, & Iuda & Israel promiscua appellatione vocantur, teste Hieronymo, atque id confirmant ex Vatis ipsius verbis: sic enim ait. *Comedent filij Israel panem inuicem in terra, ad quas eieciam eos, quod de decem tribubus iam pridem abiectis non recte intelligitur, sed de duabus abducendis a Nabuchodonosor post paucos annos. Præterea quia iste annorum numerus diebus obsidionis Ierusalem videtur respondere, Propheta testante. Et ad obsidionem Ierusalem conuerres faciem tuam.* At vero ista Urbis obsidio nil pertinebat ad decem, sed ad duas tribus, quæ in ea morabantur. Nomine autem Iuda intelligunt Ierusalem, in qua erant Principes domus Iuda, quam nomine Iuda fecerunt a duarum tribuum ciuitatibus: quoniam istæ permixtæ erant ex indigenis Iudæis, atque aduenis Israelitis, qui manus Salmanasar effugientes ad duas se receperant tribus. Iniquitas ergo domus Israel fuit idololatria, quæ viguit in vrbibus Iuda a quarto anno Roboam usque ad finem regni Sedecie. Iniquitas vero domus Iuda fuit cædes Christi Domini & sanctorum, atque odium in Christianos per quadraginta annos perseuerans ab anno, quo crucifixus est Christus Dominus usque ad expugnationem Urbis per Romanos factam, id est, a decimo octauo Tiberij ad secundum Vespasiani, quæ Principum Iuda &

4. Reg. 16. v. 3. et cap. 17. v. 19. & cap. 18. v. 4.

Quinta sententia.

Sexta sententia.

Septima sententia.

Hieronymus inuicem in terra, ad quas eieciam eos, quod de decem tribubus iam pridem abiectis non recte intelligitur, sed de duabus abducendis a Nabuchodonosor post paucos annos.

Iniquitas domus Iuda fuit mors Christi & odium Christianorum.

Hierosolymitanorum propria fuit, quoniam in iniuria atque odio Christum Pilato tradiderunt, & ceteros aduenas extimularunt ad idem postulandum.

Confutatur horum sententia.

Auctor huius sententiae, tametsi recte sensit de significatione nominis Israelis, atque exacte comprobavit annos praeviationis ab initio bipartiti regni ad casum Sedeciae; defuit nihilominus in assignanda significatione nominis Iuda, atque in annis eius praeviationis. Et primum quidem gratis affirmat ceteras vrbes Iuda permixtas esse Iudaeis & Israelitis, Ierusalem autem a solis habitata esse Iudaeis. Nam qua ratione fatetur, & merito, ad vrbes Iuda reliquas, multos Israelitas confugisse tempore captiuitatis Assyriacae; eadem tenetur confiteri, multos Israelitas maxime ex proceribus se recepisse in regiam Iudaeorum Vrbe; praesertim cum illa esset omnium munitissima non solum ex Dei praesentia, sed etiam ex situ ratione, & murorum atque turrium firmitate. Quod si ita est, cur potius reliquarum urbium incolae appellandi sunt, Israelitae, quam Hierosolymarum? vel qua potissimum ratione isti, Iudaei vocabuntur a Vate, ceteri, Israelitae? praeterea Vates, dum recumbit tam super sinistrum, quam super dextrum latus, praecipitur vultum minacem vertere contra Vrbe obsessam, quam in latere delinearat, non aliam ob causam, quam ut illis ciuibus portenderet obsidionem & cladem imminentem, ut in explanatione literae dicebamus. Ad cuius igitur Ierusalem pertinebat ista tragedia, atque ipsimet Israel vocantur, & Iuda. Sed demus illis, Iudae nomine vocari ciues Ierusalem subditos Sedeciae, qualisnam est horum iniquitas? Odium in Christum & sanctos eius, inquit, per quadraginta annos persecutus usque ad excidium Urbis factum per Titum, Praeclare. Sed rogo, nunquid Iudaei, qui vixerunt sub Sedecia, insectati sunt Christum & eius sanctos? minime, ait, sed eorum posteritatem; multis itaque saeculis ante, quam patrerent crimen Iudaei, eius dederunt poenas: immo bis idem facinus punitum est: semel in excidio Urbis Babylonico; iterum in desolatione eiusdem Romana. at non punit Deus bis in idipsum. Dices quid noui, si Vates praedixerit futura post multa saecula? Respondeo, futura praedici solere, non vero puniri antequam fiant: peccata autem Israel & Iuda, per quadringentos triginta annos commissa, Urbis obsidione, angustia, & fame vindicari testatur Vates. Quare necesse est praesertim anni iniquitatis vtriusque partis, ipsius Urbis obsidionem. Sed, etiam si hoc esset tolerabile, quis non videat gratis assumi, solos indigenas Ierusalem defuisse in Christum Domini? quasi vero non sollicitauerint eius necem Scribae & Pharisei, quorum illi Simeonites erant, isti ex omnibus tribubus promiscue in eam religionem cooptati: quasi vero sacerdotum inuidia non desiderauerit vniuersi populi suffragia, qui ex omnibus vrbibus Palaestinae, Syriae, & bona Asiae parte ad festum diem Paschae conuenerant. Non est ergo quod tantum scelus adscribatur Hierosolymitanis potius, quam reliquis Iudaeis: neque quod isti potius Iudae nomine intelligendi veniant, quam oppidani.

Auctoria sententia.

Primo nota hic agi de obsidione Ierusalem.

Reliquum est, ut nostram exponamus sententiam pro quaestione decisione. sed prius quaedam obseruanda praemittere oportet. Primum, Argumentum huius tragediae esse vrbis Ierusalem obsidionem, quod diserte significat Vates, cum sibi dixit. Et erit in obsidionem & circumdabit

eam. Item, & ad obsidionem Ierusalem conuerteris faciem tuam, ac si illi dixisses: tua res agitur, tot diebus circumdaberis, quot me in sinistrum latus decumbentem videris. & iterum. Non te conuerteris in latus aliud, donec impleas tempus obsidionis tuae, hoc est, obsidionis, quam tuus decubitus representat.

Secundo nota, in hac tragedia Prophetam sustinere personam vtriusque gentis, scilicet, obsidentis, & obsessae: nam in persona hostium praecipitur brachium nudare contra Vrbe, & patellam pro scuto praetendere inter se & vrbe, ut significaret hostium ferro armatorum immanitatem. in persona vero Iudaeorum panes subcinericios in pondere iubetur comedere, quales obsessi edituri erant: atque catenis constrictum decumbere totos dies & noctes trecentas nonaginta, ut eo habitu referret oppressionem ciuium, qui tempore obsidionis non se poterant loco mouere, aut pedem efferre extra moenia.

Secundo nota, prophetam agere personam obsidentium & obsessorum.

Tertio. Obseruandum est, in quo totius difficultatis solutio consistit, non solum Urbis obsidionem representari decubitu Vatis, sed etiam excidium. Videlicet diebus trecentis nonaginta decubitus in sinistrum latus referebatur obsidio; sed diebus vero quadraginta decubitus in latus dextrum portendebatur eiusdem excidium. Hoc ita esse ex eo patet, quod Prophetam praecipitur, vt trecentos nonaginta panes subcinericios sibi faciat, singulosque in pondere factos comedat, & aquam in mensura bibat diebus singulis recubitus. Cum ergo totidem dies iacuerit in sinistrum latus, atque panes sibi parauerit, consequens est, quadraginta diebus reliquis, quibus in latus dextrum decubuit, alium manducasse cibum; qui scilicet sibi a familiaribus parabatur, eumque sine mensura vel pondere, quid hoc est? nimirum posterior decubitus portendebat dies totidem non iam obsessae Urbis, sed captae, a quo tempore miseri captiui, tametsi deteriore experti erant conditionem seruorum, nihilominus non tanta premebantur fame, atque dum conclusi ab hostibus libertatem tuebantur.

Tertio nota, significari hoc facto non obsidionem tantum, sed & excidium vrbis.

Quarto. Obserua quam apposite vtrumque horum, id est, obsidionem & excidium representauerit Deus decubitu Vatis in vtrumque latus. Etenim dormire super sinistro latere solet esse molestum & graue: incalcescit enim cor, quod in sinistrum latus propendit, nimio superimpositi hepatis ardore, sanguinisque confluxu aestuat & suffocatur: vnde inquietum somnum gignit is decubitus, ideoque symbolum est animi solliciti, timidi, hominisque perturbati, qui vix palpebras claudit, cum imminetis periculi memoria excitatus euigilat. E contrario dormire in latus dextrum, ut iuuat est & iocundum, propterea quod eminens cor nullis humoribus grauat, ita proprium est pace fruentium & cessantium. Vnde Plinius. Nihil est, quod in dextram aurem fiducia mei dormias, non impune cessatur. Quare aptissimum symbolum est quiescentium post pugnam tam eorum qui vicerunt, quam qui superati sunt. etenim arce expugnata, hostibusque debellatis, fas est victori discingi, arma ponere, atque incurium quiescere totas noctes. Victis quoque licet, si non libertate, pace saltem potitos, dormire; quippe quibus nullum praeterea malum captiuitate acerbius formidandum sit reliquum. Propterea Spiritus sanctus trecentos nonaginta dies, quibus Urbis obsidenda erat a Babylonijs, totidem diebus decubitus Prophetam in latus sinistrum representat.

Quarto nota, dormire in sinistrum latus, obsidionem, in dextrum, excidium significare.

Plin. lib. 4. Epist. 94.

praesentavit. Etenim is habitus proprius est militum obsidentium vel tutantium praesidia, cum nocturno tempore quieti se dant per vices suas: neque enim audent discingi, armisve positis in latus dextrum cubare, ut fere solent qui domi iacent securi; quin potius accincti & armati dextra manu hastam vel ensen tenentes vix recumbunt, ne dum quiescunt, aut dormiunt: sollicito obseruantes, ne forte illis somno oppressis vel imparatis, aut praesidiarij elabuntur, aut obsidiarij incurant in arcem. Diebus vero quadraginta quietis in latus dextrum, significauit totidem dies victoriae, in quibus scilicet Babylonijs captam Vrbe demoliti sunt. eo enim tempore neque victores euentus sollicitudo amplius vrgebat, neque victos metus impendentis mali sollicitabat; sed illi praegaudio, isti praemore profunde dormiebant: aequae enim solent a curis cessare qui nihil boni sperant, atque qui nihil mali timent.

Historia vaticinio concordat in numero dierum tam obsidionis, quam excidij.

4. Reg. 25. y. 1. Iere. 52. y. 4.

4. Reg. 25. y. 8. Iere. 25. y. 12.

4. Reg. 25. y. 12.

4. Reg. 25. y. 12.

4. Reg. 25. y. 12.

4. Reg. 25. y. 12.

4. Reg. 25. y. 12.

4. Reg. 25. y. 12.

4. Reg. 25. y. 12.

4. Reg. 25. y. 12.

4. Reg. 25. y. 12.

Quinto. Comparanda est cum Vaticinio historiae veritas: diesque trecenti nonaginta obsidionis, atque quadraginta exercitae victoriae inuestigandi. Et quidem de obsidionis tempore sic legitur. Factum est autem anno nono regni eius, Sedeciae, mense decimo, decima die mensis, venit Nabuchodonosor rex Babyloniae, ipse & omnis exercitus eius in circuitu eius munitiones. Et clausa est ciuitas atque vallata usque ad undecimum annum regis Sedeciae, & quae sequuntur usque ad finem versus vigesimi sexti. Porro quadraginta dies exercitae victoriae, hoc est, in quibus spoliata & desolata est ciuitas, ita numerantur. Die nona mensis quarti anni undecimi Sedeciae capta est ciuitas, ut patet in textu praelato: die autem septima mensis quinti venit Nabuzardan in Ierusalem, abstulitque vasa area de domo Domini: die vero decima eiusdem mensis incendit domum Domini (sic enim conciliandi sunt ex sententia Sederolam hi duo loci, alioquin vterque loquitur de incendio domus Domini, quod simul stare non potest) itaque incendium coepit post dies triginta Urbis expugnatae. Cum autem testatum sit eiusdem locis Babylonijs euertisse domum Domini, & domum Regiam, omnesque domos & muros Urbis: necesse est decem minimum dies immoratum in euersione aedificiorum adeo superborum: nunc addamus decem istos dies excidij alij triginta expilationis Urbis, subducemusque quadraginta victoriae aduersus miseram Vrbe exercitae, quos representauit Vates totidem diebus decumbens in dextrum latus.

Sexto loco explicanda est illa phrasia. Et portabis, vel assumes iniquitates domus Israel, vel Iuda, &c. pro vtroque enim verbo Hebraice legitur נשא, nasa, quod est leuare, tollere, atque cuiusmodi sexcenta: patet enim latissime eius significatus. Cum autem iungitur nominibus, iniquitas, vel, peccatum, duo significat: aliquando enim leuare peccatum, est tollere ab alio, remittere, condonare, ut in Exodo. Sed nunc dimitte peccatum mihi etiam hac vice. & in Numerorum libro: auferens iniquitatem. Aliquando portare peccatum, est super se tollere, suscipere in se noxam, obnoxium fieri poenae debitae, poenas dare peccato debitas, ut in Leuitico. Si anima peccauerit, portabit iniquitatem suam. & iterum. Tu & filij tui, & domus patris tui secum portabitis iniquitatem Ista. y. 4. Sanctuarij. & alibi. Vere languores nostros ipse tulit. Leuit. 16. & in Leuitico, Cumque portauerit hircus omnes iniquitates eorum; ad quem locum alludit absque dubio Ioannes Baptista, cum dixit. Ecce Agnus Dei, ecce qui

rollis peccata mundi. Vim verbi expressit Euangelista verbo Graeco εἰσάγων, o aron. Harum acceptio-num prior ad Deum pertinet, qui solus peccata dimittit propria auctoritate; altera ad homines.

Septimo. Examinandus est significatus vocis, iniquitas, quae Hebraice dicitur פשע, ghauon, de qua sic statuiimus. Iniquitas in sacris literis significat reatum, qui nascitur ex culpa, & cui merito responderet poena. Vnde promiscue vsurpari solet tam pro culpa, quam consequitur reatus, quam pro poena, quae culpam comitatur. Pro culpa sumitur ibi. Si maior est iniquitas mea, interficiat me. & ibi. Si tacerimus, sceleris arguemur: & in psalmo. Ecce in iniquitatibus conceptus sum. Pro poena accipitur ibi. In me sit, domine mi, haec iniquitas. & ibi. Non eneniet tibi quicquam mali propter hanc rem. Hebraice, iniquitatis: apud Isaiam. Et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. & in psalmo. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum: & in Threnis. Et maior effecta est iniquitas, clades, filiae populi mei peccato, supplicio, Sodomorum, quae, Sodoma, subuersa est in momento, & non ceperunt, Septuaginta, laborarunt, in ea, subuertenda, manus, &c. In praesenti autem stat pro poena peccati, non pro culpa, quod ex adiuncto verbo, portare, facile dignoscitur: quod cum hominibus tribuitur, significat sustinere, pati, ut diximus Notabili sexto. Vnde portare iniquitatem, erit ferre supplicium iniquitatis alias admissae, dare poenas commissi criminis, quasi is sit verborum sensus. Tot diebus catenis grauatus sustinebis molestiam debitam iniquitatibus Israel, atque ea tolerantia representabis, quam ipsi sunt laturi totidem obsidionis diebus.

Iniquitas significat reatum, qui nascitur ex culpa, & cui merito responderet poena.

Iniquitas significat culpam. 2. Reg. 14. y. 32. 4. Reg. 7. y. 9. Psal. 50. y. 7. Significat poenam. 5. Reg. 25. y. 24. Ibid. 28. y. 10. Ier. 53. y. 6. Psal. 68. y. 28. Thren. 4. y. 6. Hic sumitur iniquitas pro poena.

Octauo. Examinandum est, quid sibi velit illud Prophetam. Diem pro anno dedi tibi: an scilicet diebus decubitus respondeant totidem anni poenarum: an peccatorum? nam bona pars interpretum, quos supra citauimus, volunt diebus hisce successisse totidem annos afflictionis, nos vero constant er afferimus, diebus decubitus Vatis respondere quidem totidem dies obsidionis, & euersionis Urbis, atque afflictionis vtriusque partis Israel & Iuda. illis vero diebus afflictionis non successisse postea totidem poenarum annos: quinimmo vtroque dies, decubitus scilicet & obsidionis respondere totidem annis praeviationis praeteritae; itaque supplicij tempus praedicatur breuissimum in vltionem praeviationis per multa saecula protractae: hoc autem aperte mihi videtur intulisse ex oratione illa Dei ad Prophetam. Diem pro anno dedi tibi: constat enim Prophetam decumbentem referre populum in Vrbe obsessum, atque eius vicem gerere. quem admodum cum extendit brachium nudatum, fereque clypeo se protegit, hostilem exercitum representat, ut diximus Notatione secunda. Nomine itaque populi audit, diem pro anno dedi tibi. quia scilicet populus ipse accepit dies totidem oppressionis & famis pro annis iniquitatis seu praeviationis commissae. Dies ergo poenarum sunt, anni vero culparum, alioquin enim si anni futuri essent poenarum, nequaquam dictum esset; diem pro anno dedi tibi, sed potius conuerso, annum pro die dedi tibi: videlicet: quot diebus tuus decubitus durauerit, tot annis futurum illi sustinebunt supplicium. Cum ergo dies imponantur pro annis, manifestum est, dies esse poenarum, annos vero transgressionum. Praeterea non bene responderet poena poenae, cum Deus non puniat bis in idipsum, sed potius poena culpa. Cum igitur dies decubitus atque etiam obsidionis Urbis sint poenarum, consequens est, non fuisse

Diem pro anno no quomodo interpretetur.

fuisse inapofitos in fignum alterius afflictionis grauioris, fed in vltionem impietatis. Dies itaque afflictionum funt, anni vero praeruaricationis, feu idolatriae, atque is est praedictae orationis fenfus, *Diem pro anno dedi tibi*, hoc est, tibi fuffinendos impofui illorum nomine tot afflictionis & famis dies; quot annis impune peccarunt Ifraëlitae.

Nono. Obferuandum est, nomine Ifraëlis hoc loco non fignificari decem tribus: quorū enim obfidione Vrbs Ierufalem puniatur iniquitas decem tribuum, cum neque Hierofolymis fit admiffa, neque fi fuiffet, eiuſmodi vltione vindicari poſſet? conſtat enim ante annos centum triginta, euerſa Samaria, abductum eſſe Ifraëlem ab Aſſyrijs in ciuitates Medorum. Fruſtra igitur decem tribuum vel culpam vel poenam conantur interpretes cum trecentis nonaginta diebus recubitus Vatis comparare: nec mirum ſi non ſuccedat computatio, quā a veritate hiftoriae tam longe diſtat. Significat itaque Ifraël populum ex Iudaeorum & Ifraëlitarum tribubus commiſtum, eum ſcilicet, qui tunc temporis ſupererat Hierofolymis, quem nomine veteri appellat Vates, ante regnorum diuifionem vniuerſis tribubus communi, atque poſt captiuitatem Samariae Dei populo, qui in Iudaea degebat, frequenter a prophetis accommodato. Nam, vt auctor eſt Hieronymus, abduco in captiuitatem Ifraële, id eſt, decem tribubus, indifferenter priſtino nomine etiam duae tribus appellantur Ifraël, quod ſepe factum videmus a Ieremia, Ezechiele, Sophonia, Aggæo, & Zacharia, & reliquis prophetis, qui poſt captiuitatem decem tribuum floruerunt. Et quidem de duabus tribubus non de decem in praefenti eſſe ſermonem illo vnico argumento ſatis efficaciter perſuadetur, quod portentum huius enodationem ſuſcipiens Propheta dicit. Sic comedent filij Ifraël panem ſuum pollutum inter gentes, ad quas eijciam eos. quod decem tribubus nequaquam poteſt accommodari, cum ante annos multos eſſent eiectae extra regionem ſanctam, panemque libaminibus Idolorum commiſtum & vitiatum comederent iam pridem. Ergo comminatio futurum designat ſupplicium duarum tribuum, quae ſupererant, atque etiam reliquiarum, quae ex alijs, ſeſe illis aggregauerant, non ſolum tempore defectionis Ieroboami a domo Dauid, vt ſcriptum eſt in libris Paralipomenon; ſed etiam tempore Ezechiae: nam a piſſimo rege per literas ſollicitati ſunt vniuerſi, qui manus regis Aſſyriorum effugerant, atque multi ex tribu Aſer, Manafſe & Zabulon eius acquieſcentes monitis ſalutaribus venerunt in Ierufalem, quarentes Deum patrum ſuorum, vt teſtatum eſt in eodem libro.

Nomine autem domus Iudae accipimus regiam domum & familiam, reges qui in Ierufalem domati ſunt, idque ex vi nominis domus Iuda: non enim vſurpatur hoc loco, vt alias ſolet, large pro regno Iudae, in quo Iuda & Benjamin clauderantur; ſed ſtrictè pro tribu Iudae filij Iacob, quae ſemper primatum tenuit ſuper ceteras, olim quidem archiducatus, deinde a Dauide etiam regni, & poſt Sedeciae caſum, Vrbsque excidium, veteri ducatu iure ſuo excelluit tum Babylone, tum Hierofolymis, poſt reditum vſque ad Chriſti aduentum, vt prophetauerat olim Iacob: neque hoc nouum eſt in ſacris literis, reges Iuda vocari domus Iuda, & domus Dauid: nam apud Iſaiam ſic legimus. *Et erit quaſi pater habitantibus Ierufalem, & domui Iuda*, hoc eſt, populis, atque regia familiae ducibus, & apud eundem prophetam, & a Ieremia vocantur reges domus Iuda.

Nomine Ifraëlis populum ex duodecim tribubus commiſtum ſignificat.

Hieron. comment. ſuper Maſach. initio.

2. Paral. 11. 17.

Ibid. cap. 30. 11. Domus Iuda ſignificat domum & familiam regum Iuda.

Iſa. 22. 1. 21. Iſa. 7. 1. 2. Ierem. 13. 13.

amus Dauid eadem ratione, quia ex eius ſanguine descendunt. Cum autem multi reges floruerint in regno Iuda, eorumque ſinguli hoc cognomine poſſent nuncupari; in praefenti oratione ſolus Manafſes rex impiſſimus ex Prophetae accommodatione intelligendus venit nomine domus Iuda, cuius tam enormia extiterunt facinora, vt inter praeruaricatorum ceteros ille iure ſuo promeritus ſit antonomafiam; quippe omnium regum Iuda in delicijs inſigniffimus. Quod ne gratis a nobis conſictum exiſtimetur, obſeruare oportet Hierofolymarum euerſionem, & regni Iudae caſum vnus Manafſis facinoribus adſcribi in ſacris literis. Nam tameſi ante illum, & poſtea alij tum reges, tum populares grauiffime deliquerint, atque peccatis ſuis Dominum ſaeptus irritauerint, ita vt Vrbi & regno vniuerſo comminatus fuerit ruinam; veruntamen in gratiam Dauidis dilecti ſui, ne domui eius ſplendor deſiceret, pius & fidelis Dominus iram temperabat, & animae ſuae furori parcebat quantum ſuſlulit. At vero impietatis vnus Manafſis irritatus noluit amplius propitiari, nullumque relinquens veniae locum, effudit quaſi ignem indignationem ſuam, ſupremam cladem afferens miſerae Vrbi & regno. Sic enim legimus. *Veruntamen non eſt auerſus Dominus ab ira furoris ſui magni, quo iratus eſt furor eius contra Iudam, propter irritationes, quibus prouocauerat eum Manafſes. Dixit itaque Dominus: Etiam Iudam auerſam a facie mea, ſicut abſtulit Ifraël & proieciam ciuitatem hanc, quam elegi Ierufalem, & domum, de qua dixi: Erit nomen meum ibi, &c.* quid ſibi vult illa aduerſatiua, *veruntamen*? nimirum & Manafſes delicta, & Dei furorem exaggerat: ac ſi dicat: etiam praecedentibus obſequijs piſſimi Regis Iofae, qui non ſolum immunditias vniuerſas Manafſis mundauerat, ſed religione ſua omnem illius impietatem compenſauerat atque deleuerat, nihilominus *non eſt auerſus ab ira furoris ſui*: & iterum. *Factum eſt hoc per verbum Domini contra Iudam, vt auerſet eum coram ſe propter peccata Manafſe vniuerſa quae fecit, & propter ſanguinem innocentium quem effudit, & impleuit Ierufalem cruore innocentium, & ob hanc rem noluit Dominus propitiari, &c.* Audis peccata Manafſis Deum feciſſe inexorablem, Vrbsque re ipſa flammis traditam ob vnus Regis ſanguinaria facinora? quid igitur quaerimus, cuius delicta ſuſtineat Vates quadraginta diebus in latum dextrum iacens; immo Ierufalem quadraginta diebus ferro & flammis deſolata? equidem Vates Vrbs nomine, ciuitas autem ſuo merito luunt diebus quadraginta totidem annorum iniquitates, quibus eandem polluerat impiſſimus Manafſes: & vide quam apte reſpondeat obſidio peccatis venia dignis, excidium vero facinoribus irremiſſilibus.

Decimo. Poſtremo inueſtigemus oportet annos praeruaricationis Ifraël atque Manafſe, quem nomine domus Iuda ſignificari diximus. Et quidem omnes ſere Chronologi conſentiunt ex ſacra hiftoria, regnorum colligi annos trecentos nonaginta a bipartita Monarchia, ſeu ab initio regni Roboam & Ieroboam vſque ad Sedeciae caſum, Vrbsque excidium: noſque in Commentario Chronologico eoſdem demonſtramus. quo quidem tempore certum eſt, vniuerſum Ifraëlem, hoc eſt, duodecim tribus idololatriam exercuiſſe. nam decem tribus ſtatim atque defeceerunt a domo Dauid, vitulos Ieroboami coluerunt, duae reliquae vix annis tribus perſtiterunt in auita religione, vt ſcriptum eſt in libris Paralipomenon. *Cumque confirmatum fuiſſet regnum Roboam, & confortatum, dereliquit legem Domini*

Manafſes impiſſimus regum Iuda, antonomafias hic intelligitur nomine domus Iuda.

4. Reg. 23. 16.

4. Reg. 24. 1.

Quadraginta dies dormitionis in latum dextrum, & deſolationis vrbs luunt peccata quadraginta annorum iniquitatum Manafſis. Quadratum numerus trecentorum nonaginta annorum cum hiftoria.

2. Paral. 12. 1.

mini, & omnis Ifraël cum eo: capite autem praecedenti dixerat Hiftoricus. *Sed & de cunctis tribubus Ifraël, quicunque dederant cor ſuum, vt quaeſcerent Dominum Deum Ifraël, venerunt in Ierufalem ad immolandum victimas ſuas coram Domino Deo patrum ſuorum: & roborauerunt regnum Iuda, & confirmauerunt Roboam filium Salomonis per tres annos: ambulauerunt enim in vijs Dauid & Salomonis annis tantum tribus, &c.* Cum ergo ſupra dixerimus nomine Ifraëlis intelligi populum vniuerſum ex duabus tribubus conſictum, atque complures ex reliquis, qui ſe duabus aggregauerant; exacte quadrat numerus annorum praeruaricationis ab Hiftorico relatus cum numero annorum iniquitatis, qui a Vate praerſentatur.

Annus vero quadraginta iniquitatis Manafſe ex additione Septuaginta interpretum hoc ratiocinio colliguntur. Amoni filio Manafſis, quem ex codice Hebraeo & vulgato ſcimus duos tantum annos regnaſſe, ipſi tribuunt duodecim annos regni, non quidem quod duodecim legerint in origine, ſed quia nouerant ex patrum traditione, ipſum pro patre detento apud Aſſyrios regnum adminiſtraſſe annos decem. quod ſi ita eſt, vt videtur probabile, conſictque Manafſem quinquaginta quinque annos regnaſſe, captumque fuiſſe a Principibus Regis Aſſyriorum, atque poſt aliquot annos regno ſuo poſt penitentiam reſtitutum; demum illi quinque annos regni poſt reditum, decem captiuitatis, quibus nimirum pro patre regnauit filius, reliqui ſunt ex quinquaginta quinque, quos vixit ab initio regni, anni quadraginta iniquitatis, in quibus ſanguine impleuit Ierufalem vſque ad os, Deumque alias cunctantem irritauit, vt pollutam cruore innocentium ciuitatem Barbaris traderet diripiendam, comburendam, & deſolandam. Itaque non minus adamuſſim reſpondent anni praeruaricationis Regis Manafſis annis quadraginta iniquitatis domus Iuda, quam anni trecenti nonaginta idololatriae Ifraëlitarum, totidem annis iniquitatis domus Ifraël a Vate definitis.

Ex his in promptu eſt quaſtioni ſatisfacere, annos iniquitatis eſſe annos tranſgreſſionis legis diuinae, praerfertim vero idololatriae, annosque Ifraëlitae trecentos nonaginta eſſe tempus a bipertita Monarchia inter Roboam & Ieroboam vſque ad vrbs excidium anno vndecimo Sedeciae quadraginta ve

Ibid. cap. 11. 16.

Quadrat quadraginta anni iniquitatis Iuda cum hiftoria peccati Manafſis. 4. Reg. 21. 18.

4. Reg. 21. 16.

Summa totius tractatus.

ro annos domus Iuda eſſe totidem regni Manafſis, antequam caperetur ab Aſſyrijs. atque illis quidem ſucceſſiſſe in poenam trecentos nonaginta dies obſidionis Vrbs; iſtis vero quadraginta dies excidij, illos denique dies obſidionis propter totidem annos praeruaricationis Ifraëlis tolerandos, praedictos eſſe atque ſignatos decubitu Vatis in latum ſiniſtrum, iſtos autem excidij ob quadraginta annos impictatum Manafſis ſuſtinendos praerſignatos fuiſſe decubitu eiuſdem in latum dextrum, ob eam, quam ſupra notauimus, analogiam dormitionis ad obſidionem & victoriam.

Supereſt, vt reſpondeamus obiectis. Primum opponi nobis poterit in Sederolam Hebraeorum ſcriptum eſſe Manafſem captum anno vigefimo ſecundo regni. Cui reſpondemus firmiorem eſſe rationem, qua ſententiam noſtram comprobamus, illorum traditionibus rancidis & fabuloſis.

Secundo. Obijciat alius, quadraginta annos Iuda memorandos extra cenſum annorum trecentorum nonaginta Ifraëlis. nam Prophetae praecipitur. *Postquam conſummaueris haec, dormies ſuper latum dextrum*, &c. nos vero annos peccatorum Manafſis non computamus poſt annos Ifraëlis, ſed intra eundem cenſum, immo quadraginta annos illos bis ſumimus. Reſpondemus, annos quadraginta impietatis Manafſis ſeorſum ab annis Ifraël computari, & puniri, non quod alij fuerint ab annis praeruaricationis Ifraëlis, ſed quoniam malitia fuerint inſigniores, & vnica occaſio irreuocabilis ſententiae latae contra ciuitatem, vt ſupra diximus: propterea etiam extremo loco numerantur, non quod poſtremi fuerint regni Iuda, quod ſuperſtes poſtea ſunt anni ſere ſexaginta; ſed quia ipſi anni ſupremam importauerunt cladem ciuitati & regno: nam tameſi ob Ifraëlis iniquitates praecedentes addicta erat iam flammis Vrbs impia; tamen non ſine ſpe veniae: at vero propter ſanguinem, quem effudit Manafſes, noluit Dominus illi propitiari, vt ſupra dicebamus.

Quod vero Propheta poſt trecentos nonaginta dies, quos Ifraëlis nomine iacuerat, iterum decumbat quadraginta ob peccata domus Iuda, non arguit iſtos annos illis ſucceſſiſſe, ſed poenas poſterioribus annis debitas, hoc eſt, excidium Vrbs ſucceſſiſſe poenis debitis prioribus, hoc eſt, arctiſſimae obſidioni.

Reſpondet obiectis. Obiectio prima ex hiftoria Sederolae Reſpondet.

Secunda obiectio 40. annos computandos extra cenſum 190. annorum.

Reſpondet.

Ex 4. Reg. 24. 13.

99
C O M M E N T A R I I
I N E Z E C H I E L I S
P R O P H E T A E
C A P V T Q V A R T V M
P A R S S E C V N D A .

D E D O R M I T I O N E V A T I S .
An fuerit reuera , vel solum imaginaria uisione .

Hier. super
 Osee 1. ne-
 gat reuera
 contigisse .

Prima ratio
 huius senten-
 tiæ .

Secunda Ra-
 tio .

Secunda opi-
 nio Auctoris
 reuera Va-
 tem hæc pe-
 regisse , sicut
 & reliqui si-
 milia .
 Osee 1. 2.
 Prima ratio
 huius sen-
 tentiæ .

Chrysol. lib.
 3. de Dei

ALTERA Quæstio erat, An reuera Propheta dormierit tot dies, atque panem eo apparatu costum manducauerit; an potius hæc omnia in uisione imaginaria intuitus sit. D. Hieronymus negat reuera contigisse, quæ scribit Vates. Hoc enim, inquit, rerum natura non patitur, vt quisquam hominum per trecentos nonaginta dies in vno semper latere dormiat. Hieronymum sequuntur alij tractatores huius vaticinij, pro quibus facit plurimum præterita propheta capitis tertij, de volumine deuorato: quam per visum contigisse diximus: quod si hæc præsens re ipsa contigit, cur non & illa, immo & illa altera capitis primi de Cherubinis? Præterea id ipsum suadet propheta capitis octauj, quæ contigit *anno sexto, in sexto mense, in quinta mensis*, cum, sedente Propheta domi suæ, assidentibusque senibus Iuda, Spiritu diuino afflatus est. Atqui illud contingere non posset, cum nondum exacti essent dies dormitionis: nam a quinto die, mensis quarti, anni quinti transmigrations vsque ad quintum diem, sexti mensis, anni sexti sunt dies quadringenti tredecim; tempus vero dormitionis super utroque latere est dierum quadringentorum triginta. Deerant igitur Propheta, cum se sedisse narrat domi suæ, adhuc decem & septem dies dormitionis; etiamsi velimus numerare dies somni ab ipso initio vaticinij eius. Ergo vel mandatum non impleuit, vel non accepit; sed per visum tantummodo hæc omnia peracta sunt.

Nihilominus certius existimamus, Prophetam reuera hoc præceptum accepisse & impleisse; immo Prophetis omnibus, quæcunque huiusmodi se accepisse a Domino mandata scribunt, reuera fuisse & iniuncta, & completa ab ipsis. quale est illud Osee, *Sume tibi mulierem fornicariam, &c.* Hoc ita esse ex capite quinto constat, vbi præcipitur Vati, *Tertiam partem pilorum igne combures in medio ciuitatis, iuxta completionem dierum obsidionis*, vel, cum completi sint dies obsidionis, dormitionis scilicet, in qua representatur obsidio. Impleuit igitur Propheta dies obsidionis suæ, neque visio fuit vana, sed verum præceptum opere implendum. In hac sententia habemus patronum D. Chrysostomum, qui de

Ezechiele sic scribit. Fame itaque ac siti pro alienis cruciabatur malis, vxoreque defuncta eum casum absque lacrymis perferre iuebatur. Porro quid grauius dici possit, quam in suis aduersis casibus ne flere quidem permitti. Omitto enim modo, quod super stercus bubalorum panem suum comedere coactus sit, & quod super vnum latum centum nonaginta diebus (sequitur Chrysostomus Septuaginta) iacere, aliaque eiusmodi tolerare sit iussus, &c. Idem sentit Basilius in illud Isaia: *Sume tibi librum grandem*: vbi cum suscepisset probandum, Prophetas huiusmodi mandatis paruiffe, eorum tamen obedientiam aliquando silentio prætermisissam, quod esset indubitaro intelligenda; affert pro exemplo prioris illud Osee. *Sume tibi mulierem fornicariam*, vbi sequitur: *Et accipi, &c.* Pro exemplo vero secundi hunc versum Ezechielis refert, in quo præcipitur dormire super latus sinistrum, & dextrum, atque ait. Non enim illic repetita est confessio, quod scilicet dormierit, sed silentio præteritur: Prophetæ vero obedientia a nobis intelligitur. Eandem sententiam tenet Theodoretus, sic enim habet Prophetæ nomine. Dominus iussit me vxorem fornicationis ducere, & filios fornicationis procreare, &c. ad ista adiungit: quemadmodum sine dubitatione imperatum fecerit, &c. & statim. Eorum audaciam mirari satis non queo, qui non verentur dicere, verba hæc esse rebus destituta, quin etiam hæc dicere aggressi sentiunt multa sæpe eiusmodi Deum imperasse; Esaiam quidem soluere de lumbis tunicam sacceam, & pedibus non calceatis, reliquoque corpore nudo incedere: Ieremiam catenas circum collum imponere iussit: Ezechielj sinistro lateri trecentos quinquaginta dies, dextro quadraginta incumbere iussit, comedere panem humano stercore cooperum, vasa captiuitatis accipere, murum perfodere, imaginem fugientium depingere, & præsignificare sic Sedecij fugam. Huiusmodi mille alia in sacro sancta Scriptura inueniunt licet, quorum scopum, & propositum si quis ignorauerit, prophetica virtute hæc indigna ducet; qui autem Dei studium, & amorem in homines plane sciunt, Dei laudum occasiones arripiunt, & diuinos prophetas omni ex parte Domino obedire studentes admirantur, &c. & subdit causam, propter quam eiusmodi præcepta prophetis imponantur:

providen-
 tia post me-
 dium .

Basilius su-
 per. Isa. 8.

Theodor. in
 Osee. 1.

Respondet
 obiectio-
 bus.
 Ad primam
 Hieronymi .

Non semper
 dormiuit
 propheta .

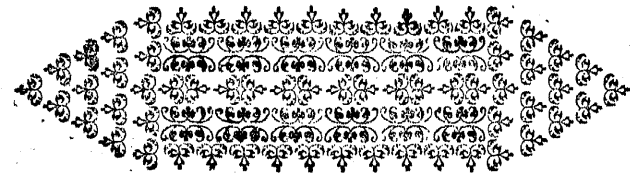
nantur; vt scilicet homines, qui verbis non fuerant persuasi, rebus quibusdam adumbratis, visoruntque admirabilitate ad speculationem, & considerationem futurorum pertrahantur. Sed satisfaciamus argumentis in oppositum: & quidem rationi Hieronymi, quod non patitur rerum natura hominem trecentis nonaginta diebus super vno latere dormire, quidam respondent, Prophetæ non esse iniunctum, vt totos dormiret dies, sed solas noctes; interdum autem illi licuisse, vt antea, a lecto surgere, & quocunque vellet abire, nam vinculis constringebatur quidem noctibus singulis, interdum soluebatur, vt ipsi putant. Ceterum hoc responsum non accommodatur prophetiæ capitis tertij, in quo prædictum est Vati constringendum fore vinculis intra domum suam, futurumque mutum. Sic enim habet. *Ecce data sunt super te vincula, & ligabunt te in eis, & non egredieris in medio eorum, & linguam tuam adherere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quasi vir obiurgans, atque hoc quarto capite id factum familiarium sibi Deus adscribit: Ecce circumdedi te vinculis, & non te conuerteris a latere tuo in latus aliud, donec impleas tempus obsidionis tue, &c.* totos itaque dies trecentos nonaginta silens, & constrictus vinculis, quasi amens esset, iacuit Propheta super latus alterum: qui habitus fere est insanorum, cum catenis vincuntur. recumbunt enim semper in latus vnum, vt nos experti sumus: vidimus enim multoties quandam amentem (olim sacerdotem, literis, & vitæ puritate insignem) catena ligatum, nudum in latus idem decumbentem totos dies, noctesque per annos plus quindecim. Hoc igitur bene patitur rerum natura, sed quod rerum natura non sustinet, est, totos dies trecentos nonaginta dormire, quod minime credendum est, vel præstitisse Prophetam, vel sibi iniunctum fuisse. nam verbum שָׁכַב, facab, non significat proprie, dormire, sed cubare, accumbere, iacere, requiescere, tamen multoties Vulgatus illud reddat verbo dormiendi; idque fere honestatis gratia, cum sumitur pro concumbere natura, &c. aliqui dormire significatur apud Hebræos verbo שָׁכַב, iasan, non שָׁכַב, facab. Iacuit itaque Propheta totos illos dies, neque se conuertit a latere sinistro in dextrum. quod,

tamen si grauisimum esset Prophetæ, ita factio opus fuit, vt grauisimos obsidionis labores, pressuras, & angustias representaret; atque populares visio tam admirando simul & miserando spectaculo, persuaderent tandem sibi non esse vanas comminationes Prophetæ; quas non verba modo seuera, sed etiam facta tam grandia portendebant. Secundum Argumentum facile soluitur, ex verbis Prophetæ constare, hoc reuera factum esse; illud vero de libro deuorato, vel animalibus conspectis, fuisse phantasticum: etenim ipse sæpius repetiuit. *Similitudo animalium quasi species electri, velut similitudo throni, similitudo manus missa ad me, &c.* Hic autem longe diuerso stylo loquitur: *& tu dormies & assumes, &c.* Tertium enervatur, si dicamus, quantum transmigrationis annum fuisse Embolyimi, in quo scilicet tredecim numerabantur menses, Adar postremo bis repetito. Embolyimum autem cadere tertio, vel secundo quoque anno apud Hebræos certum est. nam sic habet eorum canon: ter, ter, bis, ter, ter, bis. hoc est, intercalandus est mensis alius anno tertio, sexto, octauo, vndecimo, decimoquarto, decimo septimo, & decimo nono. Itaque annis decem & nouem septem inferebant menses intercalares. Vide quam frequenter annus Hebræicus, & Chaldaicus (nam communi utebantur anno) tredecim haberet menses. Nil ergo mirum, si iste annus Prophetæ credatur etiam intercalaris: quo dato, dies super sunt tredecim post absolutum tempus decubitus, vsque ad diem quintum sexti mensis, anni sexti. ita vt non sit necesse tempus decubitus computare ab initio prophetiæ Vatis, sed post aliquot dies: nam septem dies dandi sunt inter vtrunque vaticinium, quibus Prophetæ sedet mœrens, & cogitabundus. Vnde existimatus insanisse, vinculis constrictus est familiarium, post alios scilicet sex dies, in quibus illi copia fuit panis conficiendi eo, quo vidimus, apparatu. Itaque die illa quinta sexti mensis, anni sexti primum solutum a vinculis Prophetam inuisere senes Iuda, vt ipse narrat capite octauo. Atque hæc disputata sint ad caput quartum; iam ad quintum veniamus.

Ad secundum argu-
 mentum .

Ad tertium argumen-
 tum .
 De anno em-
 bolyimico .

Dies computat
 initij & finis huius la-
 cti .

92
EZECHIELIS
PROPHETAE
CAPVT QVINTVM.

ARGVMENTVM.

Malis, quæ ex obsidione euentura erant, prænunciatis, docet calamitatem, quæ ex bello illis imminet.

- I.** **T**u fili hominis sume tibi gladium acutum, radentem pilos: & assumes eum, & duces per caput tuum, & per barbam tuam: & assumes tibi stateram ponderis, & divides eos.
- II.** Tertiam partem igni combures in medio ciuitatis, iuxta completionem dierum obsidionis: & assumes tertiam partem, & concides gladio in circuitu eius: tertiam uero aliam disperges in uentum, & gladium nudabis post eos.
- III.** Et sumes inde paruum numerum: & ligabis eos in summitate pallij tui.
- IV.** Et ex eis rursum tolles, & proiecies eos in medio ignis, & combures eos igni: & ex eo egredietur ignis in omnem domum Israel.
- V.** Hæc dicit Dominus Deus: Ista est Ierusalem, in medio Gentium posui eam, & in circuitu eius terras.
- VI.** Et contempsit iudicia mea, ut plus esset impia quam Gentes: & præcepta mea ultra quam terræ, quæ in circuitu eius sunt. iudicia enim mea proiecerunt, & in præceptis meis non ambulauerunt.
- VII.** Idcirco hæc dicit Dominus Deus: Quia superastis Gentes, quæ in circuitu uestro sunt, & in præceptis meis non ambulastis, & iudicia mea non fecistis, & iuxta iudicia Gentium, quæ in circuitu uestro sunt, non estis operati.
- VIII.** Ideo hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te, & ipse ego faciam in medio tui iudicia in oculis Gentium.
- IX.** Et faciam in te quod non feci, & quibus similia ultra non faciam propter omnes abominationes tuas.
- A.** Ideo patres comedent filios in medio tui, & filij comedent patres suos, & faciam in te iudicia, & uentilabo uniuersas reliquias tuas in omnem uentum.
- X.**
- XI.** Idcirco uiuo ego, dicit Dominus Deus: Nisi pro eo quod sanctum meum uolasti in omnibus offensionibus tuis, & in cunctis abominationibus tuis: ego quoque confringam, & non parceret oculus meus, & non miserebor.
- XII.** Tertia pars tui peste morietur, & fame consumetur in medio tui: & tertia pars tui in gladio cadet in circuitu tuo: tertiam uero partem tuam in omnem uentum dispergam, & gladium euaginabo post eos.
- XIII.** Et complebo furorem meum, & requiescere faciam indignationem meam in eis, & consolabor: & scient quia ego Dominus locutus sum in zelo meo, cum impleuero indignationem meam in eis.
- XIV.** Et dabo te in desertum, & in opprobrium Gentibus, quæ in circuitu tuo sunt, in conspectu omnis prætereuntis.
- XV.** Et eris opprobrium, & blasphemia, exemplum, & stupor in Gentibus, quæ in circuitu tuo sunt, cum fecero in te iudicia in furore, & in indignatione, & in increpationibus ira.
- XVI.** Ego Dominus locutus sum: Quando misero sagittas famis pessimas in eos: quæ erunt mortifera, & quas mittam ut disperdam uos: & famem congregabo super uos, & conueram in uobis baculum panis.
- XVII.** Et immittam in uos famem, & bestias pestimas usque ad interuersionem: & pestilentia, & sanguis transibunt per te, & gladium inducam super te, Ego Dominus locutus sum.

93
EXPLANATIO
EIVSDEM CAPITIS QVINTI.

- L** **T**u fili hominis sume tibi gladium acutum, radentem pilos. Hebraice. Gladium acutum, nouaculam tonforum. Septuaginta exposuere phrasim. Cape tibi rhomphæam acutâ, sicut nouaculam tonforum. Sic enim legit Theodoretus: vel super nouaculam, ut correcti habent codices, Complutensis, & Sixti. in aliquot Biblijs Latinis legitur. Radentem pilos assumes eum, & duces: quæ lectio conformis est admodum Hebrææ, quæ sic habet. Sume tibi gladium acutum, nouaculam tonforum sume, & traduces, &c.
- Theodor.** Per caput tuum, & per barbam tuam. Polychronius, & Theodoretus. Rhomphæa vindicem significat potestatem: capillorum autem, & barbæ ademptio splendoris, & decoris priuationem. Melius Hieronymus, quem in Commentario imitabimur, cæsariam ac barbam exposuit, pulchritudinis & uirilitalis inditium: rhomphæâ autem esse Nabucho donoforem ibidem docebimus, & confirmabimus.
- II.** Et assumes tibi stateram ponderis, & divides eos. Diccimus in Commentario fufius, quid significet statera. Tertiam partem igni combures. Septuaginta. Quartam partem dixere, quos carpit Hieronymus, quasi ex tribus partibus quattuor fecerint, atque quartam de suo addiderint repetentes iterum primam. nam Aquyla, & Theodotio, tertiam, legunt, & Hebraici codices concordet; immo ipse contextus ænigmatis, cum a Domino differitur, in tres partes secatur, non in quattuor. Verum Septuaginta defendit Scholiastes dicens. Per hæc declarat Hierosolymæ incolas quattuor calamitatibus oppressum iri, fame prædicta, gladio, combustione, captiuitate. quod si quadrifarium diuifum esse capillum, tres tamen duntaxat plagarum significationes adiunxit; ne turbemur, famem enim supra prædixerat: quoniam ne poterat quidem famem capillis indicari. Apollinaris uero, atque Theodoretus sic. Hæc ipsemet paulopost interpretatur, & uocat ignem, famem, & mortem. quare duas quartas iussit in ignem conijci. nempe quia famem & mors, instar ignis homines vorat. Per gladium uero aduentum hostium significat, & ab illis faciendam eadem, per dispersionem in uentum, captiuitatem, & futuram dissipationem, seu peregrinationem, &c. ergo per tertiam partem secundum uerba sacra, uel per duas quartas secundum Septuaginta, significatur famem, & pestis. De illis enim dicit inferius: Tertia pars tui peste morietur, & fame consumetur in medio tui.
- III.** Iuxta completionem dierum obsidionis. Cum completi sint dies conclusionis, quibus scilicet te domi iacere præcepi.
- IV.** Et assumes tertiam partem, & concides gladio in circuitu eius: tertiam uero aliam disperges in uentum, & gladium nudabis post eos. Hæc Seuerianus Antiochenus sic interpretatur. Ut capturam, & inflammationem Ierusalem ante oculos poneret, & timorem, & dispersionem incolarum superstitum ubique fere gentium. Polychronius. Etenim posteaquam abducti sunt, sexcenta mortis genera passi sunt.
- V.** Et sumes inde paruum numerum, & ligabis eos in summitate pallij tui. Apollinaris. Ostendens non licere aliquem sine Dei prouidentia manus hostium euadere. Scholiastes. Ostendens non iracundia calamitates induxiffe, sed indulgentia: ergo ita quoque miseratione dignos conseruari iubet.
- VI.** Et ex eis rursum tolles, & proiecies eos in medio ignis. Apollinaris. Hi sunt qui post reuersionem ex Babylonia a Macedonibus interempti sunt. Alius Scholiastes: Hic maxime ostendit, se non iustos modo, sed alios quoque seruasse, qui negligentes erant in rebus pietatis: qui ob ingentem malitiam ne beneficij quidem facti meliores: ideo iubet etiam ipsos reuerfos pilos iterum comburi. Illud autem in omnem domum, ostendit seruatum iri reliquos iustos. de his tamen tacuit: satis enim illi fuit propheta finibus contineri.
- VII.** Ex eo egredietur ignis in omnem domum Israel. Apollinaris. Præsignificat seditiones, quæ etiam post reuersionem ex Babylonia sub Antiocho Epiphane contigerunt: quapropter in infinitas illas calamitates inciderunt. Prædicit uero potissimum illorum in Christum Dominum furorem, & interitum uniuersalem post Christi Crucem, & in omnes terras dissipationem. Eadem pene habet Hieronymus in expositione parabole huius, sed explicatius. Quod uero ipse legit; ex eo egredietur ignis. Septuaginta legunt, ex ea, scilicet Vrbe. aliqui codices corrupte habent (ex eis) ut Complutensis, & Regius, quæ lectio neque Hebrææ, neque Græcæ respondet. neque uero Latinæ Hieronymi. nam Hebraice habetur (ex eo) sicut uertit Hieronymus. Sed quod antecedens referatur hoc pronomine, quæri potest. Hieronymus retulit ad populum: ex eo scilicet populo. Verum nulla mentio populi in superioribus. Alij referri uolunt, uel, mughat, paruum, quod substantiuum est: sic enim esset Hebraice. Sumes inde paruû in numero; quasi ex illo numero paruû ignis egredietur. Alijs, & fortasse rectius, uidetur de ipso igne esse sermone. Dixerat: proiecies eos in ignem; addit: ex eo igne egredietur ignis, id est, incendium in omnem domum Israel, quæ expositio historice belle congruit, de qua sermo habetur in libris Machabæorum: nam ex Antiochi tyrannide exijt scintilla discordiæ inter principes sacerdotum, unde incendium flagitiorum omnium exarsit.
- VIII.** Hæc dicit Dominus Deus: Ista est Ierusalem, in medio Gentium posui eam, & in circuitu eius terras. Explanabimus satis uersum istum in Commentario. Scholiastes. Ac si diceret: Regiæ loco ciuitatem duxi, & circum stipatores, ac uigiles posui regiones circumstantes, & circundantes eam. Apollinaris. Ad Orientem, & Septentrionem Asiam habebat, ad Occidentem Europam ei per mare coniunctam, ab Austro uero Libyam: in has enim tres partes etiam filij Noë orbem terræ diuiserunt. Polychronius. Ut sit optimum Urbis ostendat: descripsit enim tantquam in tabula, Urbem quidem ueluti præsentem, & reliquas uero tanquam ancillas & custodes. Theodoretus. Posuit Ierusalem in medio gentium, ut illæ ab hac omnem pietatem, & legis cultum percipiant. Sed ipsa omnino contra fecit: neque enim datam a me sibi legem tantum cum ipsis non communicauit, sed etiam illarum impietatis particeps ipsa fuit. Hoc Symmachi uersio, commendante Hieronymo, præclare

expressit. Hæc, inquit, regio, quam in medio nationum posuit, commutauit iudicia mea impietati...

VI. Quid sit iudicium, & quocuplex.

Et contempsit iudicia mea. Iudicium est officium iudicis, quod duplex esse solet, innocentis protectio...

VII. Quia superastis gentes. Id est, vicistis impietate...

nam huiusmodi scelus impropertat illis iterum. Et facerent malum super gentes, quas contriuit Dominus...

3. Reg. 21. v. 25.

Achab enim scriptum est. Non fuit alter talis, sicut Achab, qui venundatus est, ut faceret malum...

Isaia. 31. v. 6.

Conuertimini sicut in profundum recesseratis Filij Israel, id est, ex animo, ex imo pectore...

Ier. 17. v. 1.

Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo, in ungue adamantino exaratum super latitudinem cordis...

Theodor.

Quia superastis Gentes. Septuaginta. Quia forma vestra, character, vel exemplar vestrum ex gentibus...

Polychr. Scholiast.

Quoniam illos, inquit, estis emulati. Scholiastes. Imitati illorum perditos mores, nilque inter vos & illos interfuit...

Ierusalem non solum fuit caput mundi, sed exemplar vere pietatis.

Eccl. 24. v. 11.

Ani; tunc præcepit, & dixit mihi Creator omnium: In Iacob inhabitata, & in Israel hereditare, & in electis meis mitte radices...

Hæc autem sapientia edificauit sibi domum; Templum scilicet Salomonium, excidit columnas septem, id est, innumeras, immolauit victimas suas...

Quia superastis gentes. Legere possumus. Quia apparatus vester ex gentibus, vel præ gentibus: quia luxus, fastus, tumultus, diuitiæ...

Id est, non coluistis me, nec meam seruastis legem. Non ambulastis, via dicitur lex Dei. Vias tuas Domine demonstra mihi...

Id est, non coluistis me, nec meam seruastis legem. Non ambulastis, via dicitur lex Dei. Vias tuas Domine demonstra mihi...

Prouerb. 8. v. 30.

Prouerb. 9. v. 1.

Deu. 4. v. 6.

Merito accusatur Ierusalem magistra veritatis, quia facta est discipula erroris.

Pluribus donis cumulata ciuitas reprehenditur merito de ingratiitudine.

Isa. 1. v. 7.

Apollin. Via legem & vitam nostram significat.

Ps. 24. v. 4.

2. Reg. 14. v. 14.

Eccles. 12. v. 5.

Psal. 118. v. 1.

Iudicium, consuetudinem, institutum hic significat: sequenti versu, castigacionem.

Neque gentes quas imitantur sceleribus, imitantur in iudicijs.

Apollin.

Scholiast.

Alius Scholiast.

VIII. Deus ipse vindictam exagerrat.

Amos 4. v. 12.

Isa. 5. v. 26.

Isa. 13. v. 4.

Isa. 7. v. 14.

ne? mortem ne? at iam moritur, iam fere expirat: omnes enim iugiter senescimus, & defcimus, quasi flumina præcipiti cursu deuoluimur in mare mortis...

Et iuxta iudicia gentium. Iudicium hoc versu est consuetudo, institutum: versu vero sequenti est castigatio. Quæ in circuitu vestro sunt non estis operati...

Ideo hæc dicit Dominus Deus: ecce ego ad te, & ipse ego faciam in medio tui iudicia, id est, supplicia. Tam nefarium facinus ego ipse vlciscar...

Postquam autem hæc fecero tibi, præparare in occursum Dei tui. Si hæc supplicia leuia tibi videntur, si hos contemnis satellites: si cum peditibus pugnare dedignaris...

Et repleta est terra eius argento, & auro, & repleta est terra eius idolis. Ex æquo abundabat delictijs, & diuitijs, luxu, & luxuria, atque scortatione idolorum.

Et in præceptis meis non ambulastis. Apollinarius. Id est, non coluistis me, nec meam seruastis legem. Non ambulastis, via dicitur lex Dei. Vias tuas Domine demonstra mihi...

sic cum aliquod flagellum leuerissimum significat, diuino nomini accommodat, vt in Genesi. Pluit Dominus a Domino, id est, ingruit de caelo vehemens, & horrifona vis grandinis, sulphuris, &c.

Et faciam in te quod non feci. Etiam si in hunc sensum veniant computanda supplicia Diluuij, Sodomorum, Aegyptiorum, Chanaan, &c. Et maior effecta est iniquitas filie populi mei peccato Sodomorum, quæ subuersa est in momento: id est, multo feuerior castigatio supplicio Sodomorum, qui subito descenderunt in profundum...

Et quibus similia ultra non faciam. Aduersari videntur hæc prima facie verbis Christi: Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet, &c. Ceterum sibi consonant mirifice vtraque oracula; nam Ezechiel non de sola obidione, & excidio Ierusalem prophetat factis per Chaldaeos, sed etiam de postrema vastitate inuenta per Romanos ob inexcipiabile scelus, quo se atrinxerunt Iudæi Christum Domini agentes in crucem: quod constat ex dictis: nam illi capilli, qui in ora chlamydis seruati, in ignemque proiecti inflammauerunt vniuersam Vrbe, & significabant, vt diximus, Iudæorum posteros, ex quibus egressa est pestis, & lues suprema Microsolyorum, quare consequens est, vt de vtraque vastatione loquatur: referaturque pars versus prior ad Chaldaicam: quod non feci: posterior vero ad Romanam, & quibus similia ultra non faciam. Nam, vt idololatriæ peccatum maius fuit reliquis, propter quæ Deus eo vltique exercuerat in homines supplicia; sic cædes Christi truculentissimum facinus fuit omnium, quæ fingi possunt, vel excogitari. Quare in parentes Iudæorum animaduertit Deus supplicio sine exemplo; in posteros vero exitio singulari, quale nec auditum est, nec audietur in posteriora sæcula.

Ideo patres comedent filios. Hoc in vtraque obidione reuera patrum est: nam de Babylonica scribit Ieremias. Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos, &c. atque idem commississe foeminam, a Tito obfessa Vrbe, auctor est Iosephus. Quod si matres, quæ solent diligere tenerius, talia ausa sunt, quid minus expectandum erat a patribus, qui solent esse seueriores in filios? Quod si victus caritas ad tam horrendum facinus parentes coëgit, vt illud exhorrescens Propheta cum Deo quasi exoptulet. Ergo ne comedent mulieres fructum suum, paruulos ad mensuram palma? quid non filiorum pectora cogeret, quorum est in parentes accliuor dilectio, & rarior pietas? præsertim attestante de eadem tempestate Isaia.

Tumultuabitur puer contra senem, & ignobilis contra nobilem. Ergo existimandum est, talia non solum admisisse parentes, vt testantur monumenta, sed & filios. Sunt qui hæc figurate vsurpent, quasi parentes filijs, fame exagitati, cibum præriperent, nam hoc est, ac si comedere, & vorare ipsos voluissent. Ceterum non sunt adhibendi tropi in sacra historia, vel prophetia, vbi literæ series contextum habet, & sensum minime absurdum. Fieri enim potuit, vt aliquis filius fame

Genes. 19. v. 24.

IX. Comparatur supplicium Ierusalem supplicijs aliarum urbium. Threnor. 4. v. 6.

Concordat hic textus cum alio in angelij. Mtib. 24. v. 21.

X. Atrocissima vis famis, quæ naturalem vincit amorem & pietatem. Thren. 4. v. 10. Ioseph. 7. lib. de bell. c. 8.

Thren. 2. v. 20.

Isa. 3. v. 5.

que affectum claudit zelus; unde Isaias ait, Zelus Domini exercituum faciet hoc, id est, amor ingens erga Ecclesiam, & indignatio aduersus hostes illius. Inuoluit etiam fortitudinem, & vim; quod zelus solet edere facinora memoranda, ut in Exodo. Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, &c. Ergo, in zelo, vel ex zelo loqui Deum, est sententiam decernere irrevocabilem, truculentam, sanguinariam. Nam zelus, & furor viri non parces in die vindictae. Sed de hac re iterum capite decimo sexto.

Cum implevero indignationem meam in eis, Hieronymus. Aliorum mortibus, suisque miseris sentient Deum iratum, quem clementem sentire noluerunt: tunc intelligent me hac supplicia praedixisse per Prophetas meos zelo commotum, quod me relicto, alienos Deos colerent: loquitur Deus cum illis, qui dispergendi erant in omnem ventum. Porro complere indignationem, est plene omnino effundere, non amplius iras detinere, non temperare furori, quem iustus dolor in sponsi derelicti, & posthabiti corde excitat.

XIV. Et dabo te in desertum. Unde Isaias. Derelinquetur filia Sion. Et iterum. Propter montem Sion, quia dispersi, vulpes ambulauerunt in eo. Et tertio. Via Sion lugent, vel herbidae sunt; & apud Isaiam. Cum sagittis, & arcu ingredientur illuc; quasi in saltum scilicet.

Et in opprobrium Gentibus, quae in circuitu tuo sunt in conspectu omnis praeceuntes. Misericordiam est bonis omnibus nudari, sed haec casus auferre solet innocentibus, ut sanctissimo Iob contigisse videmus: miserius fortunis simul & gloria spoliari, atque insuper vita; ut solent perduellionis rei: quam notam totis viribus Iob conatus est auertere a se, suam protegens innocentiam. Verum hic iudicis severitas leuamen est; nam vitam cum bonis ponentes non amplius exponuntur ludibrio. Illud est miserum omnium, iudicis sententia bonis omnibus multari ob nefarium aliquod facinus, atque ludibrio ciuium profuturi hominem alioqui illustrem, & ceteris excellentem: nec enim tam esset durum pati contumelias exterorum, quibus fueris ignotus, vel magnatum, qui infamitibus, praesertim tam miserae sortis, misereri solent potius, quam illudere; verum a conuiciis, & subditis, aut vectigalibus gentibus illud Urbem clarissimam, dominam gentium, summam infelicitatis est. Verebatur Sedecias ne a Babylonio traditus subditus Iudeis, illorum pateret ludibrio: quod conuiciis genus morte ipsa acerbius existimans mori potius elegit, quam experiri.

XV. Et eris opprobrium, & blasphemia, exemplum, & stupor in Gentibus; vel, conuicium, probrum, castigatio, & terror: scilicet quam omnes praeceuntes irrideant; hoc est esse opprobrium: blasphemia vero, quam conuiciis & maledictis prosequantur. Sic Paulus. Neminem blasphemare; id est, maledicere, conuiciari. Et iterum. Blasphemamus, & obsecramus, exemplum esse, est ab omnibus in memoriam adduci pro infelicitatis, atque improbitatis simulachro: nam exemplum Hebraice est מוסר, musar, disciplina, castigatio, doctrina, Graece παιδεία, paedia, Hispanice auiso, castigo, escarmiento; ut ceteri ipsorum malo discant, Deum non exacerbare. Talis fuit Sodoma, quam sacra Scriptura ponit in exemplum, Domus hac erit in exemplum: & vxor Loth, quae versa est in statuam salis, id est, in marmor, quod in exemplum & castigationem voluit Deus existere in medio itinere: nam sal sua siccitate memoriae praestet, & corpora a corruptio-

Isa. 9. v. 7. Exod. 20. v. 5. Loqui ex zelo quid significet. Prouer. 6. v. 34. Hieronymus. Complere indignationem quid sit. Isa. 1. v. 8. Thren. 5. v. 18. v. 1. v. 4. Isa. 7. v. 24. Ierem. 38. v. 19. Blasphemia pro maledictione. Tit. 3. v. 2. 1. Cor. 4. v. 13. Exemplum quid. 3. Reg. 9. v. 8.

ne vindicat. Unde symbolum est memoriae aeternae: inde enim est pactum salis, id est, aeternum, & statua salis, memoriale & exemplum reliquis. Hispanice, Que les pongan sal en la mollera, y castiguen con su exemplo. Stupor, denique, inquit, eris; id est, miraculum, quod intuebantur quasi alienati a sensibus praetereuntes; qui dicebant illud Deuteronomij. Quare sic fecit Dominus terre huic? & quae est haec ira furoris eius immensa? Haec comminatio multis retro saeculis facta est.

Cum fecero in te iudicia, extrema supplicia, in furoribus, & in indignatione, & in increpationibus irae. vel in nalo, in statu, in excandescencia, vel aestu, & in correptionibus furoris: nam vox נא, iacah, increpationis est, correctio, & castigatio, quae fit coram testibus.

Quando misero sagittas famis pessimas. Sic vocat locustas, erucas, brucos, & alia insecta messium exitia, quae erunt mortifera, vel quae sunt ad vastandum, hoc est, quas ego quasi militum phalanges ducere soleo ad vastandum populos mihi rebelles. Sic Ioel. Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui, quia multa sunt nimis castra eius; Forte harum sagittarum sermo est in psalmo. Arcum suum tenebat, & parauit illum, & in eo parauit vasa mortis, instrumenta lethalia, sagittas suas ardentibus effecit, vel carbonibus ignitis muniuit: idem est enim cum eo psalmo. Sagitta potentis acuta, cum carbonibus desolatorijs, id est, cum prunis ardentibus loco aculeorum instructa. Quamuis haec sagittae latius fortasse patent, quam sagittae famis. ambiunt enim omnes comminationes, & terrores, quibus Deus eminus, & a longè perterrefacit peccatores, ut respiscant: unde Iob ait. Sagittae Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum: & terrores Domini militant contra me.

Et immitam in vos famem, & bestias pessimas. Frequenter harum bestiarum reperio in sacris literis mentionem, in comminationibus prophetis; in historijs vero nullam. ergo ut prophetiae respondeat euentus, figurate sunt accipiendae, pro hostibus Israel, Nabuchodonosoris scilicet ducibus, & militibus, qui quasi ferino ritu, & vnguibus sanguinarijs miseris oues discerpebant. Eorum truculentiam, & rabiem apposite depingit Isaias. Quia omnis violentia praeclatio cum tumultu, & uehementum missum sanguine, &c. neque nonum cuique hoc videatur: nam Assyrium, & Chaldaum leones vocat Ieremias. Grex dispersus est Israel, leones eiecerunt eum: prius comedit eum rex Assur: iste nouissimus exossauit eum Nabuchodonosor, &c. Eodem modo interpretatur Theodoretus bestias, Babylonios: atque Scholiastes uterque: nisi malis de Israelitis haec intellecta, qui effugerant Babylonios, latitabantque in montium cauernis, de quibus Propheta noster. Haec dicit Dominus: vino ego, quia qui in vinosis habitant, gladio cadent; & qui in agro est, bestijs tradetur ad deuorandum. Vide caput quartum decimum.

Et sanguis. id est, caedes, metonymicis. Ego Dominus locutus sum. Sic decerno, & statuo his scriptis, & monumentis aeternis; Ego Dominus: more Regum roborat instrumentum prophetici Vaticinij, rata habens praedicta omnia, & quasi propria manu subscribens: Ego Dominus.

Num. 18. v. 19. Stupor quid sit. Deut. 29. v. 24. 3. Reg. 9. v. 8. 2. Par. 7. v. 21. XVI. Sagittae famis vocantur locustae. Ioel 2. v. 11. Psal. 7. v. 13. Psal. 119. v. 4. Iob 6. v. 4. XVII. Bestiae pessimae sunt Asyrii. Isa. 9. v. 5. Ierem. 50. v. 17. Theodoret. Vterque Scholiast. Ezech. 34. v. 27. Quasi subscripcio est & confirmatio praedictorum.

COMMENTARIVS IN EZECHIELIS PROPHETAE CAPVT QVINTVM.

IN QVO SOLVITVR AENIGMA a Propheta propositum.

Olea. 12. v. 10.

OC capite re ipsa praestat Deus, A quod apud Oseam se facere solitum dicit: In manu prophetarum assimilatus sum, id est, ministerio (nam id significat manus) Vatum meorum per similitudines locutus sum, eos ipsos fatiuntur, quae reuelo, parabolam, & exemplum, &c. Nam postquam superiore capite per debuitur Prophetae, Urbis obsidionem praedixit, tunc quid de ciuibz futurum sit tempore belli, atque Vrbe capta, exponit. praecipit enim Ezechiel, ut caesariem suam, & barbam radi faciat, pilos trutina examinet, in tres partes aequales diuidat, tertiamque partem igne comburat in medio ciuitatis in latere descripta: tertiam partem circum lateris muros concidat: tertiam in ventum spargat, & aduersus eam districtum gladium vibret, ex quibus pugillum colligens in ora chlamydis liget, atque ex ijs aliquot pilos igni tradat, animaduertatque quam ingentem flammam excitent, quae scilicet totam Urbem lambere, & incendere videatur. Hanc autem parabolam detegens Dominus ait: Ista est Ierusalem, in medio Gentium posui eam, &c. Quae verba nil videntur facere ad propositi aenigmatis explicationem. Quorsum enim commemoraret Ierusalem esse positam inter nationes, ad declarandam rasuram capillorum, & barbæ? nam quod dici solet, id extitisse insigne Dei beneficium, atque insignem ciuitatis ingratitudinem, meritamque acerbissimum supplicium ob tantum crimen, quis neget? Illud rogamus, quanam sit proportio inter eiusmodi vel peccatum, vel supplicium ad rasuram barbæ? videntur enim non apte cohaerere verba ista cum praecedentibus. Ceterum si altius effodiantur, inuenientur esse totius molis fundamentum. Ergo principio statuendum est, Prophetam seipso representare totum vniuersum, quod maximus homo a Philosophis dici solitum est, & merito. Cum enim constet hominem esse mundum paruum, consequens est, mundum esse hominem maximum. De qua re nos iustum commentarium suo loco faciemus. Hoc dato, oportet hominem maximum ex analogia cum minore, sua habere membra praecipua, ut pote caput, pedes, manus, &c. Et quidem mundi caput, quod ad pra-

Dubitatur quae proportio sit supplicij cum rasura capillorum.

Responder. Propheta refert vniuersum.

sens attinet argumentum, ea terrae pars iure appellatur, quae situ, honore, & munere eminentissimum teneat locum. Talis est Ierusalem: nam in supercilio montis Sion aedificata erat, qui regionis totius erat celsissimus. nam propterea dicitur esse Sion, seu specula, atque Moria, siue locus conspiciuus, quod vndique videretur ob ingentem sui altitudinem: ideo in sacris literis cornu dicitur, quod est in animalibus eminentissimum membrum. Isaias enim ait. Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei, id est, in loco edito, ac pingui. Verum non solum situ exercebat ceteros regionis illius montes, sed honore & officio praestabat omnibus totius vniuersi locis: quippe Dei Templo gaudebat, a quo tanquam a capite in vniuersum defluxit sensus omnis, & motus, scilicet Dei veri notitia, & lex, quae dirigit gressus nostros, ut iure caput mundi dici possit Ierusalem. Quoniam vero caput non solum eminentissimum locum in corpore obtinet, sed etiam inter humeros medium: mundi inferioris, seu hominis terreni caput erit regio, quae in loco terrae medio, & eminentiore sita fuerit. Talis est Ierusalem in medio gentium posita, quae ideo ab ipso Ezechiele vocatur Umbilicus terrae: nam umbilicus centrum est humani corporis, circulus vero extrema manuum, & pedum tangit: & in psalmo medium terra dicitur, quod sit in quarto climate ex septem, in qua diuiditur terra habitabilis. ideo etiam in alio psalmo additur. Fundatur exultatione vniuersa terra mons Sion, &c. Hebraice clima beneuolum, clemens locus, gaudium, & latitia, salusque vniuersae terrae. id est, clementissimus, latissimus, saluberrimus locus totius terrae est mons Sion; lateraque eius Aquilonis exposita statibus, vbi scilicet Ierusalem sita erat. Hanc regionem Iudaeae quasi terrae medietatem vndique circumdant gentes: ab Oriete Asia, ab Occidente Europa, a Meridie Libya, a Septentrione Asia minor, &c. Hanc regionem montibus asperam data opera elegisse se Dominus dicit; ut, quae caput erat orbis, faciem ad caelum leuaret postulans pluuiam, qua carebat propter sui eminentiam, in Deuteronomio. Sed montuosa est, de caelo expectans pluuias. Isaias ait. Erit preparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles, &c. En Ierusalem in medio, & eminentissimo loco sita apposite capiti humano

Ierusalem quomodo sit caput vniuersae terrae. Isa. 5. v. 1. Ratione Templi dicitur etiam caput.

Ezech. 38. v. 12. Psal. 73. v. 12. Psal. 47. v. 3.

Deut. 17. v. 11. Isa. 2. v. 2.

mano comparatur, & mundi caput dicitur. Hinc est quod Isaias, & Matthaeus agentes de excidio Hierosolymitano, repente, & vt videtur, incongrue praeuertunt ad postremam orbis vastitatem. Verum transitum istum facilem reddit analogia exactissima, quae reperitur inter Ierusalem, & vniuersum, videlicet ea, quae est inter caput, & corpus: *Ecce Dominus*, ait Isaias, *dissipabit terram, & nudabit eam, & affliget faciem eius, & disperget habitatores eius. Et erit sicut populus, sic sacerdos, & deinde transit ad mundi consummationem: luxit, & defluxit terra, & infirmata est, defluxit orbis, &c.* Subinde regreditur a corpore ad caput: *infirmata est altitudo populi terrae, id est, populus altissimus populi: Et terra infecta est ab habitatoribus suis, &c.* Apud Matthaeum etiam rogatus Dominus, quod esset signum aduentus ipsius, & consummationis saeculi, dat signa desolationis Ierusalem, dicens. *Cum videritis abominationem desolationis in loco sancto, qui in Iudaea sunt fugiant ad montes, &c.* & transit ad orbis consummationem: *Sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, &c.* Idem videre est apud Lucam: quae duo capita nulla ratione contexti possunt, nisi media hac analogia capitis ad corpus. Ergo ad rem. Pili capitis huius sunt habitatores, qui non secus exornant urbem, atque coma & barba caput. Vnde caluitium, & rasura semper fuit luctus, & mororis indicium. Isaias enim ait. *In curcis capitis eius caluitium, & omnis barba radetur:* sed hoc discrimine, quod coma insigne erat libertatis, & nobilitatis: vnde Absalon nutrebat caesariem, & Nazarai Deo consecrati quasi filij Altissimi capillitium intactum fouebant. Barba autem virilitatis est symbolum: nam & barbam se ideo gestare Diogenes dicebat, vt se virum esse subinde recedaretur. Vnde Hanon rasit dimidiam barbam nunciorum Dauid, quasi semiuiros, & effeminatos illos reputans. Ergo caput radi, & barbam tonderi est, Ierusalem orbis caput omnibus viris primarijs, & robustis iuuenibus spoliari: quod magnum luctum vniuerso corpori allaturum erat. nam ideo moerent luminaria caeli, &c. quia scilicet caput decore suo, & gloria omni nudatur.

Isa. 24. v. 1.

Matth. 24. v. 15.

Luc. 21.

Caluitium & rasura luctus, caesaries libertatis & nobilitatis & nobilitatis & nobilitatis in dicitur fuere. Isa. 15. v. 2. 2. Reg. 14. v. 26. Quare Nazarai comam nutrebant. 2. Reg. 10. v. 4.

Quae sit nouacula. Isa. 7. v. 20.

Vindices irae non alit domi Deus, sed alium de vocatos mercede conducto. Ezech. 29. v. 18.

Nota Dei benignitatem & prouidentiam.

propria est partitus, atque seruis singulis talenta distribuit: in tota familia non inuenisse lictorem, sed opus fuisse, vt alibi conquisitum accersat, & mercede conducatur: *vt faciat opus suum, alienum opus eius ab eo, sicut loquitur Isaias, scilicet. Deus mortem non fecit, ait Sapientia, nec latatur in perditione vniuersorum. Creauit enim, vt essent, omnia: & sanabiles, salutariter, fecit nationes, creaturas, orbis terrarum: & non est in illis medicamentum exterminij, venenum lethale, nec inferorum regnum in terra. Iustitia enim perpetua est, & immortalis, &c.* Christus fecit quasi flagellum de funiculis ipsorum mercantium. Assuerus rex non fecit crucem, sed suspendit Aman in ea ipsa cruce, quam domi suae hic exererat. Impij manibus, & verbis accerserunt mortem, Deo iam conuiente, ipsaque fugiente. Quanta est Dei nostri clementia? quanta est hominum stoliditas?

Porro statera, qua appensum est Vatis capillitium, aperte significat aequitatem diuinam iustitiae, & clementiae magnitudinem, quae non finit iram tam iuste conceptam contra fontes desagrare, sed modum ponit vindictae, ne excedat: quare in Prouerbij dicit. *Pondus, & statera iudicia Domini sunt, & in Sapientiae libro. Omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti.* Vbi sermo erat de flagellis Aegyptiorum tempore Moysi: *non enim, inquit, impossibile erat omnipotens manus tua, quae creauit orbem terrarum ex materia inuisa, immittere illis multitudinem vrsorum, aut audaces leones, &c.* verum percipit oculus tuus & miseris es illorum: non ex iracundia vindictam exigens, sed ex iustitia supplicium: *omnia enim iudicia tua in mensura & numero & pondere disposuisti. numerus rationem significat, examen, & inquisitionem facti. mensura significat iudicium de meritis causae. pondus vero est damno, & poena secundum merita causae. Hoc constat ex Zacharia, vt vidimus supra capite secundo. Ad damnandum enim Israel primum explicatum est volumen viginti cubitorum longum, decem latum, in quo rationes continebantur diuinam iustitiae, Decalogus scilicet, & omen seu maledictio transgressoribus interminata decem cubitis superioribus, & scelera Israelitarum aduersus haec decem praecepta commissa decem inferioribus cubitis. Deinde apparuit mensura plena impietate, super quam imponitur talenti pondus eiusdem quantitatis: nae & amphora pedis quadri mensura est, & talentum eiusdem est magnitudinis, ad significandum Deum ex aequitate, & virga directionis procedere ad supplicium inferendum, vt decet iustum iudicem: primo examinando causam, & accidentia omnia transgressionis, quod vocat sacra scriptura *numerum*: deinde mensurando poenae quantitatem, quod vocat *mensuram*: atque iuxta mensuram delicti plagarum pondus imponendo, quod vocatur *pondus*. Simile quod legimus in Daniele: vbi manus diuinam potentiae scripsit coram Baltasare. *Mane, Thebel, Phares*; id est, numerus, pondus, diuisio. quas voculas interpretatus est Daniel, numeratum fuisse regnum eius; appensum, & inuentum deficiens. nam sub pondere comprehendit etiam mensuram, quae solet praecedere pondus. Atque Isaias ait. *Nunquid iuxta plagam percutientis se illum percussit eum? aut sicut occidit interfector eius, qui interfecit, sic occisus est? vel iuxta interfectionem interficientium, id est, nunquid puniuit, vt solent, qui ex animo percutiunt? nunquid caecidit, vt solent, qui interficere volunt? non plaga inimici, non ex animo castigauit, sed corripere volens reddidit peccantibus poenam in mensura contra mensuram, id est, semel & iterum**

Statera aequitatem diuinam scilicet significat. Prouer. 16 v. 11. 6ap. 11. v. 21.

Quid numerus, mensura, & pondus significent. Zachar. 5.

Psal. 44. v. 7.

Dan. 5. v. 25.

Isa. 27. v. 7.

iterum mensurando: nam duplicatum verbum est Hebraeis: fingit enim iudicem perplexum, & ancipitem, qui secum adhuc deliberat, quantum supplicium sumat de reo, quique iam addit, iam subtrahit; iam rursus imponit, quod detraxerat; in varias sententias animum inclinantis: hinc clementia, inde iustitia; qualem depingit Oseas. Idem Ieremias significat illis verbis: *Corripe me, Domine, veruntamen in iudicio, & non in furore, ne forte ad nihilum redigas me, &c.* & in Apocalypsi. Qui sedebat super equum nigrum, habebat stateram in manu sua, dictumque est ei: *Nilibis tritici denario uno, & tres bilibres hordei denario, & vinum, & oleum ne laeseris, &c.* Hac statera capillitium appendit, & tertiam partem pilorum igne comburit Vates, intellegens tertiam partem ciuium, qui consumendi erant peste & fame: nam vtranque recte appellat ignem, quod inedia homines reddidit squalidos, & denigratos quasi igne essent adusti. In Threnis. *Denigrata est super carbones facies eorum, &c.* & iterum. *pellis nostra quasi clibanus exusta est a facie tempestatum famis.* peste vero ignita febri carnes adurit, serpitque quasi ignis. Tertiam partem gladio discidit in portentum necis eorum, qui aufugerant cum Sedecia. Vel alioqui fuga subdola suae salutis confulere tentabant, famem & pestem, quae inquis grassabantur, deuitantes, qui omnes gladio caesi sunt propter Urbis moenia. Tertiam partem in ventum dispergit, gladiumque districtum in eos vibrat: quod qui captiui ducti sunt ab hostibus, nusquam tuti esse poterant ab hostili crudelitate. quare ipsi conqueruntur. *Cervicibus nostris minabamur: & iterum: In animabus nostris assercbamus panem nobis a facie gladii in deserto, id est, cum magno vitae periculo quaerebamus victum.* Porro ex ijs in aera sublatis pilis aliquot colligit, & in ora pallij ligat: deinde nonnullos educens in ignem mittit, quem in medio lateris accenderat, ex quibus subito flamma sublata vniuersam Urbem descriptam lambere coepit, & delere. Ij sunt Iudaei abducti Babylonem, in qua fuerant a Domino seruati, quasi in ora pallij, tamen non in sinu patriae, & complexu paterno Dei, vt olim solebant foueri (*Beniamin*

Oseas. 11. v. 10. Apocal. 6. v. 6.

Pestis & famem vocantur ignis, propter similes effectus. Thren. 4. v. 8. & cap. 5. v. 10.

Threnor. 5. v. 5. & 9.

Qui sint Iudaei ligati in ora pallij, non in sinu.

amantissimi Domini, quasi in thalamo tota die morabitur, & inter humeros eius requiescet, id est, in sinu eius, vel in medio complexu) at saltem in ora pallij; vnde memoriae funiculi pendens; hoc est, in sua memoria & protectione custoditi, & ligati in fasciculo viuentium, seu in catalogo conscripti ciuium, & popularium. nam & catalogos huiusmodi, ne pereant, in fasciculum redactos colligimus: contra eas, quas non curamus, chartas districimus, quod eodem capite non tacet. Porro inimicorum suorum anima rotabitur quasi in circulo funde. id ipsum contigit perduellibus Iudaeis, qui fugerunt in Aegyptum, vel perducti Babylonem gentium instituta amplexi sunt. a Dei enim memoria, & libro vitae popularium eius deleti, vbiuis vagari permitti sunt, quo hostilis agebat furor, vel casus impellebat. qui vero Ieremiam audierunt, dederuntque manus Nabuchodonosori cum Ioacim, ij quasi in angulo pallij Domini colligati, protecti sunt illius prouidentia; sed non omnes redierunt in patriam: qui autem reduces incoluerunt Ierusalem, causa fuerunt postremi illius excidij. nam propter eorum scelera traditi sunt Antiocho primum: & propter nefarium facinus in Christum Domini admissum, eorum filij cum Vrbe, & Templo, gladio, fame, peste, & incendio perierunt. Atque haec de aenigmate, seu implicata allegoria dicta sint. Ex quibus iam palam est, quid sibi velit versus praesens. *Ista est Ierusalem, in medio gentium posui eam, id est, feci illam caput orbis terrarum, in medio, & eminenti loco eam collocans, Regiam meam & solium in ea constitui: vt quae situ suo, & altitudine caput esse merebatur, terrenum caput etiam esset politicum.* Ex quo scilicet, quasi ex naturali capite, in totum corpus vniuersi deriuaretur, sensus, & motus, scilicet veri Dei cognitio, quae sensus est; atque vitae institutio, quae motus dicitur. sicut & vita gressus est, & via: illa vero suae dignitatis oblita abiicit legem meam, quae illum mundi caput fecerat, propterea abradi faciam caesariem, & barbam eius, omnes, inquam, nobiles, & robustos eius auferam, eamque delinquam ostentui expositam.

Dei cognitioni sensus, & vitae institutioni, in otus comparatur.

102
EZECHIELIS
PROPHETAE
CAPVT SEXTVM.

ARGVMENTVM.

Comminatur defolationem vniuersæ terræ Israël.

- I. **F**actus est sermo Domini ad me, dicens:
- II. **F**ili hominis pone faciem tuam ad montes Israël, & prophetabis ad eos;
- III. **E**t dices: Montes Israël audite verbum Domini Dei: Hæc dicit Dominus Deus montibus, & collibus, rupibus, & vallibus: Ecce ego inducam super vos gladium, & disperdam excelsa vestra,
- IV. **E**t demoliar aras vestras, & confringentur simulachra vestra: & deiciam interfectos vestros ante idola vestra.
- V. **E**t dabo cadauera filiorum Israël ante faciem simulachrorum vestrorum: & dispergam ossa vestra circum aras vestras.
- VI. **I**n omnibus habitationibus vestris Vrbes deferte erunt, & excelsa demolientur, & dissipabuntur: & interibunt aræ vestrae, & confringentur: & cessabunt idola vestra, & conterentur delubra vestra, & delebuntur opera vestra.
- VII. **E**t cadet interfectus in medio vestri: & scietis quia ego sum Dominus.
- VIII. **E**t relinquam in vobis eos, qui fugerint gladium in Gentibus, cum disperfero uos in terris.
- IX. **E**t recordabuuntur mei liberati vestri in Gentibus.

bus, ad quas captiui ducti sunt: quia contriui cor eorum fornicans, & recedens a me: & oculos eorum fornicantes post idola sua: & displicebunt sibi met super malis, quæ fecerunt in uniuersis abominationibus suis.

Et scient quia ego Dominus non frustra locutus sum, ut facerem eis malum hoc.

Hæc dicit Dominus Deus: Percute manum tuam, & allide pedem tuum, & dic: Heu, ad omnes abominationes malorum domus Israël: quia gladio, fame, & peste ruituri sunt.

Qui longe est, peste morietur: qui autem prope, gladio corruet: & qui relictus fuerit, & obsessus, fame morietur: & complebo indignationem meam in eis.

Et scietis quia ego Dominus, cum fuerint interfecti vestri in medio idolorum vestrorum, in circuitu ararum uestrarum, in omni colle excelsa, & in cumbis summitatibus montium, & subtus omne lignum nemorosum, & subtus uniuersam quercum frondosam, locum ubi accenderunt thura redolentia uniuersis idolis suis.

Et extendam manum meam super eos: & faciam terram desolatam, & destitutam a deserto. Deblatha in omnibus habitationibus eorum: & scient quia ego Dominus.

103
EXPLANATIO
EIVSDEM CAPITIS SEXTI.

- I. **F**actus est sermo Domini ad me dicens. & allocutus est me Dominus in hunc modum.
 - II. **F**ili hominis pone faciem tuam montes Israël. Id est, obfirmatum vultum toruum aduersus montes terræ Israëliticæ; videlicet contra montem Sion, montem Moriah, montem oliuarum, & montem offensionis, quod in eis sacrificia oblata sunt idolis, seu offensionibus potius gentium, quibus tam grauius infensus est Dominus: Montibus etiam vicinis, & collibus urbem Ierusalem ambientibus indignationem animi vultus seueritate significat, in quibus similia patrata sunt scelera.
 - III. **E**t prophetabis ad eos, & dices: Montes Israël audite Verbum Domini, Tragica exclamatio per prophopoeiam facta indicat Vaticinij pondus, atque affectus vehementiam, iræ scilicet implacabilis furorem, quo non tantum hominibus, & animantibus, sed etiam montibus, & collibus extremam vastitatem denunciat, ideoque prouocat eos ad iudicium, vt decretam contra se, & irrecocabilem sententiam audiant, tribuens infensatis creaturis sensum, & irrationabilibus mentem; non solum eo exornationis genere, quo solent Rhetores, vt affectus permoueant, sed quoniam veraciter creaturæ omnes conditori suo sic obediunt ad nutum, vt patere videantur præcepto, mandato, *Cali enarrant gloriam Dei* cursu suo vniformi, & indefesso. dies diei verbum erudit, & mandat; nox noctem erudit. cumque loquelis carcant, audiuntur uoces eorum, stellæ vocatæ respondent, *adsumus*: moeret cælorum militia Deo indignato, & tripudiat ipso placato. Deo annuente *mare uidet & fugit*; Fluius conuersus retrorsum: ipso extendente manum uiderunt, & doluerunt montes, gurges aquarum transijt, dedit abyssus nocem suam, altitudo manus suas leuauit, sol & luna attonita steterunt spectantia, & admirantia fortitudinem manus eius, &c.
- Vocantur elementa ad audiendum Dei verbum vt prouocentur homines infensiores, eisdem elementis stupidiore.
- 3. Reg. 13. **I**mpio Ieroboam. & Ieremias. *Terra, terra, audi sermonem Domini.* clamat, altante Ioachin. Moses quoque *Audite*, inquit, *cæli, & loquar: audiat terra, &c.* quem imitatus Isaias, tragice exorsus est: *Audite cæli, & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus est*: Quibus non deerat auditorum frequentia. Ceterum ipsis posthabitis ad infensatas creaturas apostrophæ faciunt, quasi dedignati homines perfidos Dei quærelis onerare frustra. Sciebant enim Prophetæ, quod *ad inuidiam concupiscit spiritus*; & homo inuidia stimulatus respicit. Quare consultius putabant seruos alloqui, dominos despiciere, vt hac contumelia prouocarentur ad Dei verbum audiendum excipiendi. Sed quid tantum commuerunt montes? quid peccauerunt colles Israël? an quod opacitate sua, & celsitudine, arborum densitate, & virore idololatras prouocarunt ad sua ne-

faria scelera? Quod si montes, & siluas immerentes, quod offensionis fuerint peccatoribus aliqui pronis ad malum, Deus sic punit; quod supplicium de eo accipiet, qui, vt sibi socios acquirat iniquitatum, alios incitat ad peccandum, vel scandalo est, vt labantur? An potius hæc seueritas exercetur in montes, quod foedati sint, & fordidus idolorum contaminati? æquum enim est, vt non solum homo perduellionis reus puniatur atrocissime, sed domus eius desoletur, & sale sparsa permaneat in tumultum sempiternum: quia peccatum non tantum hominem, sed & elementa & creaturas omnes maculat in psalmo: *Infecta est terra in sanguinibus*, sic enim legendum est, vt legit Regius codex & Complutensis, Græcus etiam, & Hebraicus, & Latini aliqui cum versione Hieronymi. Idem patet in Deuteronomio. *Quando inuentum fuerit hominis cadauer occisi, &c. ducent vitulam ad locum salebrum, & spargent carnes*, &c. Vbi notat Rabbi Ioseph, locum illum dici per prolepsin, asperum, & incultum: quia scilicet talis futurus erat, quia reddebatur sacer, & maledictus carnis vitulæ sparsis, & ibi putrescentibus: alioqui non semper eligebatur locus incultus, sed ipsemet, vbi cadauer ceciderat. quod si carnes victimæ pro peccato terram polluant, quid faciet peccatum? ibidem etiam habetur. *Maledictus a Deo est qui pendet in ligno, &c. non reparebit in cruce*, ne polluat terram. ex quo loco idem conficitur argumentum: & in Numerorum libro. Vas quod non habuerit operculum, immundum iudicatur, si in tabernaculo fuerit, vbi aliquis homo mortuus est. Vtique non polluit cadauer, sed iudicatur pollueri, quod peccati filiam mortem significet: *nam per peccatum mors, &c.* Quoniam ergo vniuersum hoc theatrum orbis incolarum peccatis polluitur, propter peccata etiam ab ipso Deo maledicuntur, qui quasi pœnitentia ductus, *delebo inquit omne quod feci*. Hinc illud Deuteronomij. *Generatio praua, atque peruersa*, vbi Chaldeus vertit: Ordines mundi peruersi sunt propter eam, id est, vniuersi huius harmonia soluitur ob peccata. Sed discurremus per opera sex dierum, primo die creatur lux. hanc fugat peccatum, apud Ieremiam. *Aspexi cælos, & non erat lux in eis*. Secunda die extensum est firmamentum quasi tabernaculum, *Extendens calum sicut pellem*, id est, vt tenentur. Verum propter peccata comminatur apud Isaiam Deus, complicaturum hoc suum tabernaculum, ne homines operiat. *Complicabuntur sicut libri cæli*. Tertio die vestita est herbis speciosa terræ facies ab illo Chao, & aquarum abyfso separata; sed peccatum ad primum nihil, inane, & vacuum illam reducit, propterea Ieremias ait. *Aspexi terram, & ecce vacua erat, et nihil*, id est, inanis. nam est in origine vox *והיה* tohu, quæ latine redditur, inanis. *Inanis, & vacua*. & Isaias ait. *Attrita est ciuitas vanitatis*. Hebraice tohu, id est, inanis. & Ieremias. *Vsquequo iugebit terra, & infirmabitur bestia agri*, id est, quouique erit inanis, & vacua, sine pabulis. & iterum. *Ecce furor meus, & indignatio mea conflatur super locum istum, super viros, & super iumenta, & super lignum regionis, & super fruges terræ, &c.* quarto die creantur luminaria, sed hæc peccatum ecliptat, Isaias enim ait. *Obtenebratus est sol in ortu suo, & Luna*

Lena non splendebit in lumine suo. & dixerat: Ecce A dies Domini crudelis, & indignationis plenus ad ponendam terram in solitudinem, & peccatores eius contemdes de ea, quoniam stelle caeli, & splendor carum non expandent lumen suum. & Lucas ait: Erunt si- gra in sole, &c. Quinto die protulit aqua volatilia, & pisces, hęc quoque interimit peccatum: apud Ieremiam, Omne volatile cali recessit. & apud Ezechielem, Commouebuntur a facie mea pisces maris, & valueres cali, & bestie agri, & omne reptile, quod mouetur, super humum, &c. Sexto die creantur quadrupedia, & homo: hęc etiam absumuntur. eodem loco Ieremiam allato. Vidi montes, &c. & non erat ho- mo, &c. & in Osea, Propter hoc hugebit terra, & infrumabitur bestia agri: quod est forte mirabilis in hac animalcula Dominum scire, quorum habet pecu- liarem prouidentiam: in psalmo. Producent ferarum iumentis. & iterum. Pullis cornuorum inuocantibus cum: Quid multa domum suam, & arcem hostibus tra- dit pollendam cruore, quod a peccatoribus fuerit maculata. Contaminato domum, & implete arua in- terfectis: quasi diceret: sanguinibus peccatorum pol- lutam, cruore occisorum polluente; ne reueramini quasi sacram: & iterum: Vtolabant arcem meum. Idem habetur in Ieremia ibi: Contigerunt arua pacis, id est, amoenissima Tempe viridaria, & paradisi de- liciarum: & dixerat. Indicatur Dominus cum omni carne: hoc est, tam implacabili odio habet pecca- tum, ut neque sibi ipsi parcat, dummodo illud pro- meritis plectat, ut solent reges, qui non solum pro- ditorem damnant neci, sed etiam arcem propriam, quam proditori commiserant custodiendam, flami- nis addicunt; in exemplum tanti sceleris est illud. Repulit Dominus altare suum, maledixit sanctificationi suae, id est, Templo ad instar arcis munitissimo: & in psalmo. Et edificauit sicut unicoruum, ad in- star palatii, sanctificum suum in terra, &c.

Hęc dicit Dominus Deus montibus, & collibus, rupi- bus, & vallibus. Non montibus solum, sed & vallibus indignatus est Dominus: quod in vallibus etiam fordes suas coluerint Israhelita. Talis erat Gehen- non, vel vallis Ennon, quam antonomasticas sacra Scriptura vocat Conuallem, scilicet Cedron: in qua immolabant filios Moloch: vbi etiam excelsorum in montibus est memoria, quae edificauerat Salomon Atharria, Chamos, & alij eius farinae idoli- lis. Rupi- bus. Hebraice est אֲפִיקִים, aphiqim, ab אֵפָא, aphaq, quod in quarta coniugatione (nam in cateris non extat) significat vim sibi facere, continere se, compellere se ad aliquid faciendum, vt habetur in Genesi, Non se poterat ultra continere Ioseph, Ver- bale autem varie redditur ab interpretibus pro lo- corum exigentia. Hieronymus vertere solet, tor- rentes, vt in Iob. Sicut torrens, qui raptim transit. & in Ezechiele: in riuus. & iterum: montibus, colli- bus, torrentibus, &c. Aliquando vero, rupem, trans- fert, vt in eodem Ezechiele. In uniuersis rupi- bus terrae: & in praesenti loco aliquando, iugis, ver- tit, vt in eodem propheta, vbi sic habet. Dices montibus & collibus, iugis & vallibus. Septuaginta hoc loco vertere נָפִּיתִים, napas: est autem נָפִּיתִים, nap- pe, vel נָפִּיתִים, napas, saltus, locus syluofus, viretum, cliuus, recessus intra montes, vbi flores optime proueniunt. Vnde Napea herbarum, & florum Dca, de quibus Vergilius.

Et faciles venerunt Napas. Hieronymus per Napas intelligit loca nemorosa. Plutarchus נָפִּיתִים, napas scierat, dixit, id est, iugos opacos. Sophocles pro rupibus accepit. Ego, quantum ex locorum omnium collatione

coniectari possum, existimo vocem Hebraeam si- gnificare alueum torrentium, vel riuorum, qui con- tinet & coeercet aquarum fluxum, fossam ipsam demissam inter rupes, atque ex metonymia ripas ipsas, rupesque, quas inter labitur fluiuius: eodem itaque recidunt omnes Hieronymi versiones, at- que Septuaginta: nam torrentium ripsae solent fron- dosis arboribus esse opacissimae, sub quarum vm- bra erigebant Israhelitae altaria idolis sacra.

Ecce ego inducam super vos gladium, & disperdam excelsa vestra. Excelsa erant luci ac nemora in ex- celsis montibus, aut editis collibus, vel vmbrosis recessibus consista; in quibus solebant gentes sacel- la, & altaria erigere, atque Deos suos Satyros, & Faunos venerari. nam ab his sacella montium sa- na appellata sunt, quasi Faunis dicata, quorum me- minit Ieremias. Pilosi habitabant ibi, in Babylone scilicet redacta in saltum post ruinas, Fauni, & Sa- tyri habitabant, quos in lucis & syluis agere puta- ris: est enim imitatio rhetorica. Hebraice dicuntur בָּמוֹת, bamot, sonatque excelsum, lucum scilicet, vel altare in altum excitatum, vel potius sacellum in loco edito erectum, vt in Numerorum libro. Du- xit cum ad excelsa Baal, & inde inuisus est extremam partem populi: & in Ieremia. Et auferam de Moab offerentem in excelsis. & iterum: Aedificauerunt enim & ipsi sibi aras, & statuas, & lucos super omnem col- lem excelsum, & subter omnem arborem frondosam: & apud Ieremiam. Vere mendaces erant colles, & mul- tiudo montium, &c.

Ex pluribus locis constat, quid sit excelsum, fanum, scilicet, Dijs erectum in iugis montium, vel collium sub arboribus frondosis. Nam in libris Regum discernit fit inter excelsum, & altare (ne putarem us excelsum altare esse) alta- re, inquit, & excelsum confregit. Eiusmodi lucos in montibus confitos apud omnes nationes fuisse con- stat in honore: nam Homerus, & Virgilius memi- nere sepulchrorum in nemoribus structorum, in quibus parentalia primum Heroibus fecerunt po- puli, mox quasi Dijs sacrificia offerre coeperunt: in simili honore habebantur a Cananæis, quos ne imi- tarentur Israhelita, diuina lege cautum est. Subuer- site omnia loca in quibus coluerunt gentes, quas possessu- ri estis, deos suos super montes excelsos, & colles, & subter omne lignum frondosum, dissipate aras eorum, & confringite statuas, lucos igni comburite, & idola comminuite, disperdate omnia nomina eorum de locis illis. Non facietis ita Domino Deo vestro. Quibus ver- bis non solum prohibet, ne Deos vanissimos gen- tium colerent, sed etiam, ne Deum verum ritu gen- tilium venerarent: ne ex similitudine rituum reli- gionis confunderetur, & pro Deo vero falsi aliquan- do Dei cultus subreperet. Propterea in Exodo praep- tit Dominus: Altare de terra facietis mibi, non la- pideum, vt scilicet solent gentes Dijs suis fabrica- re: nulla sit conuentio luci cum tenebris, Deo cum Belial. Verum, temporibus procedentibus, & se- nioribus Israhel defunctis, gentium consuetudinem imitati sunt: & multi Deos earum coluerunt in lu- cis: Religiosi vero ceteros secuti, ritu, non men- te, Deo vero immolabant, tametsi in lucis. Nam & Gedeon sub queru sacrificio obtulit, accep- tum Domino, qui tolerabat, inoluta iam consuetu- dine, inuectum sacrificandi in montibus morem: & Samuel sacrificium peregit in excelsis: & Salomon sacrificauit in excelsis Gabaon, id est, in altari ve- teri aeneo, quod construxerat Moses, quod in ex- celsis colle Gabaon frondosis arboribus confito ex- tabat: nam arcam attulerat Dauid in ciuitatem suam, tabernaculum Mosaicum in Gabaon mane-

bat bat

bat

bat fixum. Deinde exadificato Templo lapideo a Salomone, quo omnis videbatur sublata fuisse occa- sio excelsa adeundi (eque enim non inuitaret, & co- geret ad sui celebritatem, frequentationem, & cultum, Templum illud tam illustre, splendescen- ti marmore fultum, aureis trabibus tectum, tam la- xis portuicibus ambrationibus miro opere tessella- tis cinctum, tam spatiosis areis subdialibus distin- ctum, tam inaudita harmonia constructum, & quod caput est, tot tantisque signis, & prodigijs nobilita- tum?) nihilominus radix amaritudinis, quae alte- fixa erat in cordibus Israhelitarum tunc potissimum auidius pullulans germinauit fel, & absynthium. Nam primus Salomon in vxorum suarum gratiam idola erexit, sana adificauit, plantauit lucos, & quod omnem superat admirationem, illis ipsis si- mulachris genua flexit, & adorabundus procubuit: ei- usque exemplo permotus populus ad excelsa ite- rum conuersus est, quae Reges Iuda vel approba- runt, vel permiserunt vsque ad Ezechiam, qui ex- celsa dissipauit. Sed ea deinde Manasses filius re- stituit; denique Iosias funditus aboluit.

Demoliar aras vestras, & confringentur simulachra vestra: & deiciantur interfectos vestros ante idola vestra. Scholiafles. Declarat non fore illis auxilium ab idolis, irato ipsis Deo, neque Daemonum illis pro- fuisse cultum. Theodoretus. Ex legis praescripto cadaueris tactu pollueretur non modo ara, & Tem- plum, sed & homo ipse illud tangens. quare cum- lare aras cadaueribus interfectorum, est illas pollu- re, & contaminare.

Et dabo cadauera filiorum Israel. Haec eadem com- minatio est pronuntiata in Leuitico iuxta Septua- ginta. Ponam cadauera vestra super cadauera ido- lorum vestrorum. Et alibi. Iosias contriuit statuas, succidit lucos, repleuitque loca eorum ossibus mortuorum, &c. Et inlii ossa de sepulchris, combussit ea super altare, & polluit illud. Sed illud nouum, non ossibus mor- tuorum, sed potius cruentatis cadaueribus pollu- re aras: ex ea enim re non solum idolorum iudi- brium, sed idololatrarum iposorum pernicius mana- bat. Nota. vbi nos legimus interfectos, Hebraice est חללים, challoim, quod ex aequo significat interfe- ctos, & cruentatos, quia vtrique profani sunt, & polluti (nam polluere significat verbum חלל, cha- lal) cum sint foedati sanguine per vim effuso.

Sed vnde est, quod tactu occisorum contami- nentur altaria? nimirum quia cruor, vel cadauer, vel ossa sunt signa mortis, quae filia peccati est, at- que adeo horrenda, foeda, turpis, inuisa, exosa me- rito iudicatur.

Et confringentur, & cessabunt idola vestra. Idola He- braice גִּלְדָּיִם, gelulim, fordes, stercora, volutabra, אֲלָלִים, galal, voluo, quod illis polluantur cultores non secus, atque si super stercora volutarentur: & in Deuteronomio, tametsi alia voce מַמְוִם, mu- mam, fordes vocat maculas, vitia, negotia: neque enim dignatur idolorum nomen ore assumere, sed eorum vice probrosi vtitur vocabulis, idque di- gnissime: nam vt fidem & religionem veram comi- tatur vita honesta, & morum candor; sic nuntius ignoratorem consequitur luxus, & spurcitia, om- niumque vitiorum sentina.

Et interibunt ara vestra. Hebraeam אָסַף, asaf, est in vltionem delicti desolari, & abominationi ex- poni. Pereat Samaria, ait Oseas, hoc est, desoletur: & Isaias, Maledictio vorabit terram, & peccabunt, de- solabuntur, habitatores eius: & in psalmo. Non de- linquent omnes, qui sperant in eo. id est, non deficient, non patebit ludibrio ob delicta.

Et conserentur delubra vestra. Hebraice חַמְמָיִם, chamanim, similitudines, imagines, simulachra scilicet Deorum, vt pote Baal, Astartes, Mel- chom, Chamos &c. de quibus fit mentio in libris Regum: vel potius solaria, hoc est, simulachra soli de- dicata. nam חַמְשָׁח, chamach, solem significat ab ar- dore. Vnde חַמְמָיִם, chamanim, statuae solis. nam & in Africa fuit celebre templum Ammonis, id est, solis simulachro nobile, teste Macrobio. Hierony- mus loco vocis huius vertere solet, delubra, vt hoc loco fecit, & apud Isaiam. Non stabunt luci, & de- lubra. Aliquando, sana, vt in Paralipomenon libro. Abstulit aras, & sana. Aliquando etiam simulachra, vt in Leuitico. Destruam excelsa vestra, & simulachra confringam. Et dolebuntur opera vestra. Plaltes. Simulachra gen- tium argentum, & aurum, opera manuum hominum. Sic appellantur Dij a vatibus sacris per irrisionem. Sic Isaias. Faber ferrarius lima operatus est: in prunis, & in malleo formauit illud, &c. Et Baruch id re- pertit centies. Polychronius. Omnis, inquit, idolo- rum inuentio peribit, siue simulachra ab ipsis effi- cta significans, siue cultum ipsis impensum. Scho- liafles. Non erit amplius sacrificium, quod offerat- ur in excelsis.

Et scietis quia ego Dominus. Nomen Dei pro- prium יְהוָה, ichouah, a verbo הָיָה, haiah, esse, sub- sistere, significat substantiae pelagus, ens per se, & a se subsistens, primum essentiae & substantiae prin- cipium & fontem, atque adeo veritatem primam, quae in dictis, & factis constantissime subsistit, & perstat: vt in Exodo. Qui est missus me ad vos, ero qui ero: vocat Deus, verbi sui executor, praestans pro- missa. Ergo hunc habet sensum locus praesens. Scie- tis, cum calamitas inguerit, me non locutum in- ventum, non frustra, aut vane comminatum fuisse, sed quae opere praestituta erant praedixisset cor- rigeremini, & flagellum a manu mea extorqueretis. Vel. Scietis quia ego Dominus solus sum, & Deus verus; & ceteri, quos colebatis, vanissimi erant, qui non potuerunt saluare cultores. De hac re Isaias. Confractus est Bel, &c. Est sarcasmos mirabilis. Vel. Scietis me esse Deum sanctum, & iustum, qui odio ha- beam peccata, quando eorum supplicium sentferitis.

Et relinquam in vobis. Scholiafles. Ostendit non sine delectu habitatores perdere, sed dignos qui- dem gladio perituros; qui tales non fuerint, libera- tum iri.

Et recordabuntur mei liberati vestri. Id est, qui eua- serint necem e vobis, captiuitateque oppressi fue- rint inter gentes. Quam utilis est disciplina Dei, quam efficac tribulatio, poenitentiae mater, me- moriae salinum. Homo natura sua obliuifus (Enos scilicet propterea appellatus, quod, prosperita- te arridente, Dei sui solet obliuisci) tribulatione fauiente, Deum in memoriam reuocat, quem a se alienarat. In tribulatione sua mane consergent ad me. Vnde Isaias ait. Domine in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. Id est, in tribulatione memores erunt tui, visitabant te, & fundent murmur orationum, & gemituum; cum aduenerit afflictio, scilicet disciplina tua eis: & apud Oseam Dominus. In funiculis, inquit, Adam inebam eos, in vinculis caritatis. Funis dolor est, quo ho- mo confringitur, & arctatur, vt in psalmo. Dolo- res inferni circudederunt me: prooccupauerunt me la- quei mortis. Et in Actis Apostolorum. Solutis dolo- ribus inferni, id est, vinculis sepulchri: nam op- positum illud solutis respondet egregie vinculi- lis, quae stringere solent. quasi dicat. Non potuit I deti-

4. Reg. 23. y. 13. Macrob. lib. 1. Sat. ca. 2 Hieronym. Isa. 27. y. 9. 2. Paralip. 14. y. 5. Leuit. 26. y. 30. Ptal. 113. y. 12. Isa. 44. y. 13. Baruch in Epistola Ic remie. Polychr. Scholiaf. VII. De significa- tione nomi- nis Dei Ieho uah. Exod. 3. y. 14. Deus varax cognofcitur in executio- ne vindictae comminatæ. Isa. 46. y. 1. VIII. Scholiaf. IX. Poenitentia fructus & en- comium. Tribulatio Deum in me- moriam re- uocat. Oseas 6. y. 1. Isa. 26. y. 16. Oseas 11. y. 4. Dolor est quasi funis coarctans. P. s. 17. y. 6. Acton. 2. y. 24.

Dolores & afflictiones sunt vincula Adam, vincula caritatis.

Sap. 16. 11.

Isa. 27. 8. 6. & sequentibus.

Isa. 27. 8.

Isa. 27. 9.

Signum vere poenitentiae, non peccatum odit se tantum, sed & omnia irritamenta & occasiones peccati.

Dolor est quasi pondus compri-mens & emolliens cor durum.

Oculos con- trit dolor, & quomodo, & quare.

Threnor. 3. 51.

2. Petr. 2. 14.

Dan. 13. 32.

detineri sepulchri carcere, quae sunt vincula mortis. Ergo ait Oseas: Vinculis Adam, quae scilicet a parente suo Adam haereditarunt, nempe doloribus & afflictionibus ad me traham, quae sunt mei erga illos amoris pignora. propterea addit: In vinculis caritatis, id est, quibus soleo ad me allicere carissimos filios. Hoc est illud Sapientiae. In memoria sermonum tuorum examinabantur, id est, vt recordarentur praceptorum tuorum castigabantur. Verum hic totus contextus capituli elucidatur ex Isaiia. Qui egredientur impetu a Iacob, flore-bis, & germinabit Israel. id est, radix, seu truncus Iacob, tamen emortuus videbatur, ramis amputatis, suo tempore reflorescet, & virgulta proferet magna vi, & impetu. Et implebunt faciem orbis terra. Non enim extirpauit, non euulsi radicatus, sed castigauit aliquatenus in mensura contra mensuram: parce, & cum pondere, & mensura metiendo, & remetiendo quosdam corporis huius pilos trucidauit, & combussi, quosdam seruauit superstitis: Meditatus est in spiritu suo duro per diem estus, id est, ingemuit vt columba. Tamen si olim duro corde, & pertinaci fuerat peccatore, quod comminationes, & terrores ad poenitentiam emollire non valuerunt: iam vexatio dedit intellectum, & tribulationis vis flexit rigentem animum, iam gemit, mustitat, atque singultibus, & suspirijs interclusum spiritum vix trahit, vt fieri solet flante sublollano, videnteque actu.

Idcirco super hoc dimittetur iniquitas Iacob, & iste est omnis fructus, tribulationis, vt auferatur peccatum eius. Cum posuerit omnes lapides altaris, sicut lapides cineris allisos, non stabunt luci, & delubra. Si tamen ipsa non modo idololatriam abiecerit, sed ita abominata sit, vt lapides altarium, in quibus demonijs offerebat thura, in calcem redigat, ita vt non restituantur amplius luci & delubra. Nota signum verae poenitentiae non odisse modo peccatum, sed omnia irritamenta, & occasiones peccati funditus ablegare, & ita desere, vt nunquam amplius ruinae offendiculo nobis sint, vel esse possint.

Quia contritum cor eorum fornicans. Dolor vehemens cor angit, & premit quasi pondus graue. Hispani poenitentiam, & dolorem vocamus pesar, quod pondere suo aggrauat animum: quo alludit illud psalmi. Et sicut onus graue granatae sunt super me. Eadem ergo ratione dolor hic vocatur contritio: quia quasi pondus, vel malleus conterit, & comminuit cor peccatoris lapideum, emolli-turque, vt diuini verbi impressionem quasi cera blanda suscipiat. Verum quid sibi vult conteri oculos, & oculos eorum fornicantes, quia dolor eiusmodi torquens cor, humorem eius exprimit, qui in cerebrum sublatus vi caloris, & cerebri frigiditate temperatus in lacrymas resoluitur oculis manantes: ideo contritio non cordi solum, sed oculis etiam tribuitur. in Threnis. Oculus meus depradatus est animam meam, id est, suxit, exhaust cordis mei succum, & spiritus; lacrymarum vim vbertim effundo ob villas populi mei direptas. & merito oculi moerenti corde illacrymantur quando specie delectati boni commutabilis, cor seduxerunt, vt posthabito summo bono & pulchro, amplectererur fordes creaturarum. Vnde oculis tribuitur.

Petrus adulterium. Oculos habentes plenos adulterij, &c. & apud Ieremiam. Oculos fornicantes post idola. legimus; quia ipsi fuerunt internuncij adulterij, atque idololatriae. Cuius rei testes sunt senes Danielis, qui Susannam iusserunt faciem

A detegere, vt explerentur eius forma. Vnde spiri-tualibus quoque oculis fornicatur, qui recedit ab inspicenda veritatis pulchritudine, ait Origenes: ex quo sumpsit Hieronymus. Hebraice legere licet. Quia confractus sum, vel moerore affectus ob cor eorum fornicans, & oculos fornicantes: in hunc sensum: Recordabuntur mei, qui euaserint, no sine dolore, quod me ad amaritudinem saepius concitauerint, & moerore affecterint corde suo, & oculis adulteris. Sed nostra translatio multo magis quadrat contextui.

Et displicebunt sibi mes. ורר, qui, est dissecari, extimulari cum offensione, taedio, & dolore. qui si dicat: offensioni erunt illis mala, quae fecerunt, ipsi sibi fordescent, & taedio erunt, taedebit eos, vix meminisse sustinebit eorum, quae fecerunt. Sic vsurpatur in psalmo. Quadraginta annis proximis, vel insensus fui (sic legit Paulus) generationi huic. Idem autem vtraque vox significat, scilicet, cum offensione illos coram me tolerabam. Vel, si dissecari vertimus, sensus est. Erunt ipsis mala, quae fecerunt, quasi carnifices, qui corda eorum dissecperunt. Hanc phrasim imitatus est Lucas. Dissecabantur in cordibus suis: & iterum ad primam alludit acceptionem. Iis auditis compuncti sunt corde. Actus iste contritionis est sui ipsius displicentia, ortus ex displicentia peccati, quae est contritionis essentia. vt vel ex nomine appareat quam stolidie fingant Haeretici poenitentiam non amplecti peccati odium, sed tantum respiscientiam, quis enim respiscit, & corrigit se, nisi male egisse animaduertens? Qui autem potest respiscens non odisse malum, quod deinceps praecauere statuit? Septuaginta. Et caedent faciem suam; vel plorabunt ante faciem suam. Scholiafles. Solemus enim in magnis, & immensis malis manus nobis in oculos imponere: videlicet non solum gement, vt solent viri; sed lacrymabuntur, quod hominum est; atque insuper lamentabuntur & plangent quasi feminae praedoloris acerbitate, qui animos adimit, & robustissimos eneruat.

Et sciens quia ego Dominus non frustra locutus sum. Theodoretus. Ipsa experientia discant a me neque iniuste, neque sine sua vtilitate se huiuscemodi supplicio affectos. impietas enim iustitiam ostendit, vtilitatem poenitentia. Scholiafles. Non ex iracundia feci, sed peruersae eorum actiones haec illis grauiora incommoda pepererunt.

Percute manum tuam, &c. Sic legunt correcti codices Latini, Graeci, Chaldaei, & Hebraei, in auferendi casu, non in accusandi: subauditur enim, femur, vel quid simile. Hieronymus. Magnitudinem peccatorum iubetur Propheta manibus, pedibusque, ac sermone monstrare, vt gestu corporis ac indignatione vocis habitum stupentis, mirantisque, & plorantis ostendat. quomodo enim si quando nouum aliquid, mirandumque conspiciamus, tam corpore quam animo perhorrescimus, ita vt complodamus manus, & pedes allidamus ad terram, & vocem inclinemus ad tletum; sic nunc, &c. Eadem fere habet Origenes.

E iubetur Propheta, inquit, no modo voce, sed etiam corporis gestu lamentari, vt manus praestupore multorum scelerum collidantur, pes vehementius solli feriat, vt sonitus reddatur. Illud vero: Et dic Euge, paraphrasim faciens Symmachus reddidit, indigna re. Polychronius. Hoc est, super his ingemisce, & ede flebilem vocem, dolens super his, qui calamitatis magnitudinem patiuntur. Eo enim improbitatis processerunt, vt quodammodo attrahant etiam, & extorqueat a Deo vindicem poenam, &c. Isti auctores,

Origenes. Hieronym.

Ipsa sibi fordescit peccator, & taedio est inenarrabili.

Psalm. 94. 10. Hebrae. 3. 10.

Peccatum est quasi carnis nex discerpens peccatorem.

Actus. 5. 33. & 7. 9. 54. & 2. 37. Constat huiusmodi negantium contritionem continere peccati odium.

Schol.

X.

Theodor. Tribulatio perpessa doct, non iniuste nec sine fructu data se esse a Deo.

Scholias.

XI.

Gestu & flatu declarare praecipitur vates. Israelis peccata & merita eorum poenam, & subuersionem nempe Israelis.

Origenes.

Symmach. Polychr.

Schol.

Alius Scho.

Theodor.

vt videmus, manuum collisionem, & pedis sonitum: atque interiectionem, Heu, volunt esse dolentis super magnitudine mali impendentis Israelitis. Quoniam vero interiectio Hebraica נח, ach, a Septuaginta conuersa est εὐγε, euge, atque etiam a Theodotione; Euge autem magis est insultantis, quam plangentis; aliquot interpretes Graeci hos gestus ad admirationem referunt propter euerfionem idolorum. Sic enim habet Scholiafles. Euge, Euge ob euerfionem idolorum ponitur, vt suus cuique tribuatur locus: complofio manuum tanquam indolentis, & ingemifcentis ob Israelis calamitatem; at Euge, Euge, cum sit admirantis aduerbium, propter euerfionem, quae abominationem Israelis consecuta est, &c. Alius Scholiafles. Hebraice heach habet, & recte: si enim idolorum dumtaxat audiret euerfionem, recte videretur exultare: cum autem hominum etiam calamitatem admifceat, videtur lamentari potius. Theodoretus. Me, inquit, declarante, & sententia decernente omnis generis supplicia, tu laude & admirare sententiae iustitiam, &c. Itaque Origenes fugiens Septuaginta lectionem, & Symmachum appellans, ceteri ad Hebraicam recurrentes, & Graecae particulae, Euge, sensum interpretatione temperantes, fatentur ingenue Hieronymi lectionem esse contextui germanam, vt Heu legamus, non Euge. Quod si ex lingua proprietate loqui volumus nullo modo potest reddi, Euge, sed Heu. quoniam Euge respondere solet Hebraicae interiectioni נח, heach, vt patet infra capite vigesimo quinto. Pro eoquod plausisti manu, & percussisti pede, & dixisti נח, heach, id est, Euge, &c. Nunquam vero respondet vocula נח, ach, quae semper est dolentis.

Et complebo indignationem meam in eis. Polychronius. Finem imponam verbis, eis inferendo supplicium.

Cum fuerint interfecti vestri in medio idolorum vestrorum. Hieronymus. Perpicuum est iuxta litteram, & interpretatione non indiget, quod in montibus Israel, & in excelsis collibus inter ipsa idolorum altaria, lucosque, qui appellantur ligna nerosa, Israeliticus sit caedendus exercitus; vt vbi peccauerant, ibi punirentur.

A deserto Deblatha. Hieronymus. Tunc extendam manum meam, quae fuerat lucusque contracta, & redigam vniuersam terram Israel in solitudinem a deserto Deblatha, quae est in terra Emath, quae hodie vocatur Epiphania Syria; in cunctis habitationibus eorum; vt omnibus pateat, nil esse inter solitudinem, & mare magnum, quod non hostilis mucro consumpsit. Multi putant eundem esse locum, de quo in Ieremia scriptum est. Et apprehenderunt Sedeciam in campo solitudinis Iericonna, & captum adduxerunt ad Nabuchodonosor regem Babylonis in Reblatha, quae est in terra Emath. Potest & ob vicinam similitudinem, dalet, & 7, resc, Hebraicarum litterarum, quae paruo apice distinguuntur, vel Deblatha, vel Reblatha appellari, &c. Haec Hieronymus: cuius commendanda venit modestia in sententia proponenda, quae est ipsa veritas. Polychronius credit Iudaeae longitudinem describit: nam Deblatham vsque protenditur, quam esse aiunt Antiochiam Syriae. Eius vero modo meminit, vt ostendat se in omnes pronuntiare sententiam, eamque praesentem, cum conset in hac Babylonium residere, dum belli finem praestolatur: ergo hic Sedecias captus est, & ad Nabuchodonosor ductus violati foederis poenas luit.

XII. Polychr.

XIII. Hieronym. Vbi peccauerunt Israelitae, ibi puniuntur.

XIV. Hieronym.

Ier. 39. 5.

Modestissime Hieronymus sententiam suam proponit.

Polychronius credit Iudaeae longitudinem extendi usque ad Deblatha, quae est Antiochia.

EZECHIELIS PROPHETAE

CAPVT SEPTIMVM.

ARGVMENTVM.

Prophetat iamiam imminentem vastitatem vniuersae terrae Israeliticæ.

- I. **F**actus est sermo Domini ad me, dicens: Et tu fili hominis, hæc dicit Dominus Deus terræ Israel: Finis venit; venit finis super quattuor plagas terræ.
- II. Nunc finis super te, & imittam furorem meum in te: & iudicabo te iuxta vias tuas: & ponam contra te omnes abominationes tuas.
- III. Et non parceret oculus meus super te, & non miserebor: sed vias tuas ponam super te, & abominationes tue in medio tui erunt: & scietis quia ego Dominus.
- IV. Hæc dicit Dominus Deus: Afflictio una, aspersio sibi ecce venit.
- V. Finis venit, venit finis, euigilauit aduersum te: ecce venit.
- VI. Venit contritio super te, qui habitas in terra: venit tempus, prope est dies occisionis, & non gloria montium.
- VII. Nunc de propinquo effundam iram meam super te, & complebo furorem meum in te: & iudicabo te iuxta vias tuas, & imponam tibi omnia scelera tua.
- VIII. Et non parceret oculus meus, nec miserebor, sed vias tuas imponam tibi, & abominationes tue in medio tui erunt: & scietis quia ego sum Dominus percutiens.
- IX. Ecce dies, ecce venit: egressa est contritio, floruit virga, germinauit superbia.
- X. Iniquitas surrexit in virga impietatis: non ex eis, & non ex populo, neque ex sonitu eorum: & non erit requies in eis.
- XI. Venit tempus, appropinquauit dies: qui emit, non lætetur: & qui vendit, non lugeat: quia ira super omnem populum eius.
- XII. Quia qui vendit, ad id, quod vendidit, non reuertetur, & adhuc in uiuentibus vita eorum, viso enim ad omnem multitudinem eius non regreditur: & vir in iniquitate vite sue non confortabitur.
- XIII. Canite tuba, præparentur omnes, & non est qui vadat ad prælium: ira enim mea super conuersum populum eius.
- XIV. Gladius foris: & pestis, & fames intrinsecus: qui in agro est, gladio morietur: & qui in ciuitate, pestilentia, & fame deuorabuntur.
- XV. Et saluabuntur qui fugerint ex eis: & erunt in montibus quasi columbe conuallium omnes trepidi, vnusquisque in iniquitate sua.
- XVI. Omnes manus dissoluentur, & omnia genua fluent aquis.
- XVII. Et accingent se cilicijs, & operiet eos formido, & in omni facie confusio, & in vniuersis capitibus eorum caluitium.
- XVIII. Argentum eorum foras proijcietur, & aurum eorum in sterquilinum erit. Argentum eorum, & aurum eorum non valebit liberare eos in die furoris Domini. Animam suam non saturabunt, & ventres eorum non implebuntur: quia scandalum iniquitatis eorum factum est.
- XIX. Et ornamentum monilium suorum in superbiam posuerunt, & imagines abominationum suarum, & simulachrorum fecerunt ex eo: propter hoc dedi eis illud in immunditiam.
- XX. Et dabo illud in manus alienorum ad diripiendum, & impijs terra in prædam, & contaminabunt illud.
- XXI. Et auertam faciem meam ab eis, & violabunt arcanum meum: & introibunt in illud emissarij, & contaminabunt illud.
- XXII. Fac conclusionem: quoniam terra plena est iudicio sanguinum, & ciuitas plena iniquitate.
- XXIII. Et adducam pessimos de Gentibus, & possidebunt

debut domos eorum. & quiescere faciam superbiam potentium, & possidebunt sanctoria eorum.

- XXV. Angustia superueniente, requirent pacem, & non erit.
- XXVI. Conturbatio super conturbationem veniet, & auditus super auditum: & querent visionem de

pheta, & lex peribit a sacerdote, & consilium a senioribus.
Rex lugebit, & princeps induetur mærore, & manus populi terræ conturbabuntur. Secundum viam eorum faciam eis, & secundum iudicia eorum iudicabo eos: & scient quia ego Dominus.

EXPLANATIO EIVSDEM CAPITIS SEPTIMI.

- I. **F**actus est sermo Domini ad me dicens. & mecum locutus Dominus dixit.
- II. **E**t tu fili hominis. Subaudi, vaticinare: Hæc dicit Dominus Deus terræ Israel. Satis produnt hæc verba, Deum non fuisse oblitum pacti, quod cum Patribus Iudæorum pepigerat, daturum se eis terram optimam, neque exosam habere vineam suam, quam in peculium sibi elegerat. Verum filiorum peccatis coactum delere non tam illorum, quam suum ipsius paradisum. iuxta illud: Dominus exercituum, qui plantauit te, locutus est super te malum. Et dixerat. Oliuam vberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocauit Dominus nomen tuum. ac si diceret. Testentur agricolæ, quam grauate eradicare soleant arborem propria manu plantatam, præsertim si olim speciosa fuerat, & fructifera. Eiusmodi ego sensu tangor, dum oliuam meam speciosam euello, sed ita expedire iudicauit, ex quo facta est oleaster. *Vt quid enim terram occupat?*
Finis venit, venit finis super quattuor plagas terræ. Intellige Israel, vt supra declarauit. nam sacra Scriptura semper, cum plagam meminit, respectu terræ sanctæ, vel Ierusalem eas partitur, vt alibi diximus, & constat ex Genesi. *Recessit ab Oriente, Loth, et habitauit in locis Iordanis in Sodomis, &c.* Orientem vocauit eum terræ tractum, qui respectu Sodomæ magis Orientalis erat, non autem respectu orbis habitabilis. Hebraice. Super quattuor alas terræ, quomodo etiam Septuaginta reddidere. Vbi Origenes. *Alas vocat, quod essent maxime conspicui Iudæi, & eleuati præ ceteris gentibus.* Hebraice legimus. Finis, venit finis. qua voce absoluta repente prolata magis terret. Deinde eam repetendo declarat timoris legitimam causam, exitium scilicet patriæ totius iamiam impendere, & ne putarent in longius tempus differri hanc comminationem, vt aliæ prophetarum quandoque solent; addit tertio:
Nunc finis super te: prope est, post tres scilicet annos: nam hæc prophetabat quinto anno, vel sexto transmigrationis Ioachim: in nono autem anno obfessa est vrbs. *Super te.* Super vos, inquam, qui nunc viuitis, & adfatis, non super vestros posteros hæc ira desinat.
Et iudicabo te iuxta vias tuas. Id est, animaduertam in te pro meritis. Origenes. *Objicitur oculis arcana diuini orque sententia. in vijs tuis, inquit, vindicabo te. nam iniuria afficiuntur, qui peccant, neque ab alio villo, quam a seipsis: & cum alij non sint, atque ij, qui violantur iniuria, puniuntur qui iniuriam fecerunt, at sunt iidem qui vindicantur, & qui pleciuntur.* Dum ergo Deus vindicat eos, qui sibi iniuriam fecerunt, punit eos quatenus iniuriam fecerunt. & supplicio quidem tolluntur qui fecerunt iniuriam: relinquuntur vero quibus est facta iniuria, non habentes amplius eos, qui iniuriam fecerunt, scilicet vitium, & eius opera, &c.
Via quandoque significat stratum regiam, atque ita vsurpatur pro lege Dei, per quam gradiendum est homini, vt in psalmis, & alibi. quandoque significat ipsum iter, quod suscipitur, & conficitur: atque ita sumitur in sacris pro instituto, & ratione viuendi, consuetudineque inueterata, vt in presenti.
Et ponam contra te omnes abominationes tuas. Septuaginta. Dabo super te, id est, lues poenas peccatorum, metes quæ seminasti, & digna factis premia feres: *iuxta mensuram delicti, erit & plagarum modus.* Hoc explicari potest ex Zacharia: vbi duæ mulieres munite alis miluorum portabant talentum plumbi impositum amphoræ, quæ vocabatur impietas: id est, luebant poenas peccatorum cumulo respondentem ad mensuram: nam & talentum, & amphora continent pedem quadratum, sed amphora mensurata, lentum grauat. Erat autem hæc poena exilium in Babylonem: quare significata est in duplici femina, quæ alis struthionum, vel ciconiæ, aut milui non in altum sublatae sunt; sed prope terram non tam volabant, quam remigabant, & remigio alarum nixæ quasi struthiones celeri gradu festinabant. nam miseros Iudæos properare cogebant Babylonij, currere, immo potius volare. *Ennes ibant, & stebant.* Id est, velocissime progrediebantur: nam participium illud, vel infinitiuus, vt est in origine, addit affectum significationi verbi, vt contra inferius. *Venientes venient:* significat subsiliendo, & saltando remearunt in propria. Quoniam vero non in migratione tantum versus Babylonem, sed multo acerbius in ipso exilio poenas dederunt Iudæi; addit Propheta. *Quo deserunt amphoram? in terram Senaar, vt ponatur ibi super basim suam;* id est, in loco, quem meretur impietas, quem quasi columnæ basim iure suo postulat. basim autem ad normam, & mensuram ipsius columnæ solet fabricari; nec secus supplicium solet peccatorum respondere mensuræ. Idem repetit versus sequenti.
Sed vias tuas ponam super te, & abominationes tue in medio tui erunt. Id est. Hoc exitium sceleribus tuis commeritum nõ vicinos tuos tantum peruadet, sed te mediam occupabit, & perumpet: intestinum malum est, non extraneum. Quod si medium pro corde accipiamus, vt solet sacra Scriptura facere, sensus erit. Exulcerabit hic gladius, & dissecabit medium cor tuum, dolore vehementissimo discruciabuntur viscera. Vel si de peccatis ipsis sermo est, vt Vulgatus innuit, tunc, ponam contra te, & in medio tui, significat

Via quid significet. Psal. 118.

Iuxta peccatorum merita punit ea Deus. Zachar. 5.

Psal. 125.

IV.

Poenā peccati est, peccata oblita coram oculis ponere.

Psal. 49. v. 21.

Facies peccatoris, quam deformis.

Psal. 50. v. 5.

Isa. 33. v. 2. & 3. Christus crucifixus exprimit quam deformis sit peccati facies.

Nabum 1. v. 9.

Vna, & vna id est, vna & altera.

Chaldaeus,

Psal. 41. v. 8.

VI.

Psal. 3. v. 6. Isa. 49. v. 8. Maturus fructus significat maturam vindictam, vel colligant fructus scelerum.

2. Reg. 16. v. 11. Amos. 8. v. 1. & 2.

gnificat coram oculis tuis, scilicet tuorum scelerum mantica, quam a tergo portare solebas, coram facie tua constituam; in medium pectus suspendam; reuocabo tibi in memoriam, quae admististi flagitia nefaria; quae tu nihili ducens oblivioni mandasti. sic in psalmo. Arguam te, & statnam contra faciem tuam, scilicet scelera; vel tuam ipsius conscientiam tot errorum lituris denigratam, oculis tuis obuertam spectandam. Supplicij genus acerbissimum, oculis peccatoris obijcere hanc deformem Megætaræ Tartariæ faciem, qua nulla vnquam fingi potuit scedit. Hoc obseruare est in Adam, & Eua, qui dum in gratia Dei perfliterunt, sibi formosi videbantur; mox, vt peccatum contraxerunt, seipos verentur, horrent, fugiuntque inter arborum latibula. Hoc spectro deformi Deus Cainum ab impietate deterrebat. Nonne si bene egeris recipies, si autem male, statim in foribus peccatum tuum aderit? vel cubat, hoc est, nō poteris effugere, quin semper eius deformem spectes faciem. Hanc delicti compensationem satis congruam offerebat Dauid, Peccatum meum contra me est semper: quasi dicat. Totos dies, noctesque meae conscientiae oculis obuertatur spurcissimi adulterij facies: esto hæc, obsecro, admitti criminis satisfactio. Verum hæc omnes vmbrae sunt fœditatis peccati: magis ad viuū exprimit eius deformitatem illa imago, Christus suffixus cruci, quem vidisse se ait Iſaias. Et non erat aspectus eius, & quasi absconditus vultus eius, vel absconsio vultus ab eo, id est, tam deformato vultu, vt horresceres illum intueri, & si quando respiceres, faciem subito manu tegeres, atque auerteres ora, ijs dictis addit Propheta. Et ne putes futura rursum tibi minitari, en monstrō digito malum.

Hæc dicit Dominus Deus afflictio vna, afflictio ecce venit. Id est, singularis quadam calamitas, & incomparabilis, quod supra dixerat: Faciam in te, quod non feci, & quibus similia, &c. Vel vna, id est, sola, extrema, atque adeo funestissima; vt pote quæ non egeat alterius auxilio ad defolandam terram; semel vno ictu quasi fulmen omnia adiret, secundo opus non erit. Similis dicendi phrasia est apud Nahum. Consummationem ipse faciet, non confurget duplex tribulatio, angustia prima hæc, & potissima erit; vnica afflictio vos omnino perdet; nō erit opus altera. Vel fortasse vna pro altera vsurpatur, vt solet non semel in sacris vna & vna; id est, vna & altera. Sic in præ-

sententi; nam legere possumus Hebraice, malum malum vnum; id est, vnum & alterum. Sicque interpretatus est Chaldaeus Paraphrastes. Calamitas calamitatem excipit, non vacabit respirare: altera enim afflictio alteram cōsequitur, vt in psalmo. Abissus abyssum inuocat, id est, fluctus fluctum excipit, &c. Ceterum secundus sensus germanior est contextui capituli; & menti Vatis: sequitur enim. Finis venit, venit finis. Hoc est eximia, & suprema perniciēs. Enigilauit aduersum te. Verbum hoc קָוָה, qoz, in prima coniugatione significat compungi, vel horrescere, in tertia vero significat expungi, extimulari, excitari, expergisci, euigilare in psalmo. Et exsurrexi. Et in Iſaiā. Cum autem fuerit expergesfactus, vacua est anima eius, inde קָוָה, qoz, spina a pungendo, & קָוָה, qoijz, æstas, tempus anni, quo sol pungit, & mature- scunt fructus. Vnde vsurpatur pro frugibus, vel fructibus æstiuis, & communiter pro ficibus æstiuis. Centum māsīs palatharum, Et iterum, Ecce vnusquisque vel canistrum æstiuarum. Et dixit Dominus ad me; Veni finis super populum meum Israel, non adjiciam ultra, vt petranseam eum, vel parcam ei. Quid visio- ni æstiuarum cum prophetia? videlicet fructus

æstiuū maturi, sunt symbolum punitiois tempesti- uae, & opportunæ: quare illis ficibus ostensis signifi- care voluit iam tempus appropinquasse decretum, in quo scilicet arbor Israëlita dedit fructus malos, ma- las valde, sed maturas vt colligantur, & conterantur, quale illud est Apocalypsis. Mitte falcem tuam, quoniam aruit messis terræ; id est, tempus adest oppor- tunum puniendi impios. Hoc ergo verbo vitur in præsentī Vates noster dicens: Enigilauit aduersum te, vel maturo, & opportuno tempore surrexit, quasi fructus æstiuū in ætate maturi sunt, sic finis adest tibi: colliges enim fructum arboris, quam plan- tasti; & frugem, quam seminasti, metes. Idem habes in Ieremia. Congregans congregabo eos, ait Dominus, non est vna in vitibus, et non sunt ficus in ficulnea, folium defuxit, &c. Vel colligendo col- ligam eos: non erit vna in vitibus, nec ficus in ficu: quin & folium ipsum defluet, & omne, quod dedi eis, euanuit. Versus prior eandem continet metaphoram, quam Ezechiel: posterior autem veritatem sine tropo detexit, quasi dicat: visitauī eos in tempore suo, & neque fructum inueni, neque folia: vigor omnis exhaustus fuerat. Idem videre est in eodem Ieremia. Dno calashi pleni ficis positi ante Templum Domini, calathus vnus ficus bonas habebat nimis, ut solent ficus esse primi temporis; & calathus vnus ficus habebat malas nimis, quæ comedi non poterant, eo quod essent malæ. Et dixit Dominus. Sicut hæc ficus bona, sic cognosciam transmigrationem Iuda, &c. quæ propheta respondet visioni, supposita significatione, quam diximus, ficuū. Symbola enim sunt visitationis tempestiue: nam ficeta in ætate visitantur, cū maturæ sunt ficus, & tunc colliguntur, & studiose afferuntur, quæ dulces sunt, & gratæ; acerbæ autem, & cario- sæ proijciuntur. atque eiusmodi se facturū prædicit Dominus cum Iudæis. nam translato Babylonem sibi gratos sua protectione custodierat; rebelles vero a se proijciat, & in sterquilinum mittet, &c. Sed pro hac metaphora vide infra capite duodecimo in fine, atque huius capituli versum vndecimum.

Veni contritio super te. Sic enim legendum est cū codicibus correctioribus, cum Hebraico, & Græco: nam Septuaginta legunt, complexio, vel complicatio. Hebraice vero habetur צַפְּרִיחַ, zephirah, id est, folliculus complicatus, qui in gemma erat contractus, & complexus, & suo tempore protenditur: vertere licet, frondatio, germen. Chaldaeus vertit coronam, non significans regem Babylonis, vt multi putarunt, sed hoc eodem sensu coronam vocans ipsum germen: ex quo solet fieri corona aptissima propter caulis teneritadinem, & foliorum speciem, atque venustatem: quare apud Iſaiam seruum exultationis significat. hoc autem loco in sua primaria sumitur significatione pro primo germine, quod e gemma prodit, explicaturque. Verum sensum aperiemus inferius, versu decimo.

Qui habitas in terra. Vel, o habitator terræ Israëlita, te spectant ista mala, te occupabunt, & rapi- ent hi turbines. Venit Tempus, prope est dies occisionis, & non gloria montium. Hed, sicur & חֲדָה, hadah, אֲרָחָה, arachah, significat liberam vocis emissionem, carmen, laudem, ouationem, celestium vindemiarum: pro quo Vulgatus, gloriam vertit intelligens ea voce celebritatem, & laudem. alij vertunt, Echo, eodem sensu: quasi dicat. Instat dies tumultus, non inanis, qualis reddi solet ex voce in monte refracta, sed cum strage, vel, audietur clamor, non lætitiæ, qui solet in montibus reciprocari ex confusa vindemiarum ouatione; sed moestus plantatus, & alte

alte sublati in cælum, querimoniarum miserorum, qui trucidantur. Idem habet Ieremias. Nequaquam calcatur vna solitum celestium cantabit. Montium. Forte alludit ad choreas & saltationes, quæ fiebant in montibus ab Idolorum cultoribus. Nunc de propinquo effundam iram meam super te. Id est, breui effundam; prope est, vt effundam. Porro iram effundere, est laxare habenas furori, non tenere iracundiam, non dissimulare, non continere in vagina gladium, sed funditus perdere fontes. Sed de hac re supra egimus fusius. Cetera, quæ sequuntur sunt supra explicata: tantum aduerte hanc tam crebram repetitionem non esse bartologiam, vbi tanta erat necessitas admō- nendi, & comminandi. Egressa est contritio. Prodiit folliculus, erupit gemma complicata, explicatur iam germen, protruditur frondatio. Floruit uirga. Supponit locus iste illum alterum Ieremias. Virgam uigilantem ego video. Hebraice קָוָה, saqad, uirga amygdali, a verbo קָוָה, saqad, uigilare anteluculo, ante lucem surgere. Qui mane uigilant ad me, inde nomen significat amygdalum, quæ arbor ceteras antecurrit in proferendis gemmis, & floribus, excellitque omnes in germinibus rectis; & proceris emittendis: quare apta est vt ex ea scipiones senum, & virgæ, atque scepra principum excendantur, vt videre est in Numerorum libro. Vnde Præcipue uirgas suas, &c. & surgentibus gemmis eruperunt flores, qui, folijs dilatis, in amygdalas deformati sunt. Hic est eadem vox Hebræa. ergo Ieremias aptissime alludit ad nomen uirgæ dicens: Virgam uigilantem, ramum amygdali, scilicet antelucan- tem in proferendis floribus ego video. Significare volens, supplicium repente occupaturum Iudæos imparatos, quasi dicat: multo citius, quam putatis, anteuertet timorem uestrum Dei flagellum; quod ideo dicitur uirga, quod solet ex uirga fieri. de qua phrasia Iſaias. Virgam humeri eius: & iterum: contritio Domini baculum impiorum, uirgam dominantium. Ergo quod Ieremias comminatus est euenturum, Ezechiel iam impendens quasi digito ostendit dicens: Floruit uirga, iam protendit flores, iam tempus putationis aduenit, iam tempus est aptandi in flagellum germina amygdali. iam imminet castigatio, instat Nabuchodonosoris aduentus. Origenes suo more hæc interpretatur in bonam partem. Fortasse, inquit, quia post correctiones, Dei beneficia resplendent, florere dicitur uirga, hoc est, vt flores edere beneficia, quæ ex correctione eius, qui corrumpitur, consequuntur. Et apud Iſaiam. Egre dicitur uirga, & flos de radice eius ascendet, &c. ergo vnusquisque nostrum cum se sentit diuina percuti uirga, conetur proferendo, florem ex radice proferre, &c.

Germine superbia. Non solum floruit, sed germinauit amygdalum, & protulit germina citissime, ante lucem surrexit, & ante tempus germinauit. Vt supra, inquit, superbia, aut confidentia, qua nixi in baculo arundineo meos sermones reijcitis, & mandata paruipenditis, non statim exaruit, non periit, imo humi sata est iam diu manibus uestris, eamque irrigatis, & colitis studiose, atque nunc demum frondit, & floruit, uirgasque protulit, quibus flagellamini: sed crescit adhuc uis orationis: sequitur enim. Iniquitas surrexit in uirga impietatis, vel iniuria in uirgam, aut baculum excreuit, nam surgere, cum ter- ra nascantibus attribuitur, significat crescere, adolescere, &c. quasi dicat. Violentia & iniustitia, quæ uiguit in Israël, cum pauperes opprimebantur, & iudicium torquebatur: tunc quidem amygdalum vi-

Apocal. 14. v. 15.

Ier. 8. v. 13.

Ierem. 24. v. 1. & 2.

VII.

Sertum, corona, & germen quomodo in eiusdem uocis significatione conueniant. Isa. 28. v. 5.

Gloria idem est, quod celestium uindemiarum.

Ierem. 48. v. 33. Iram effundere, est laxare habenas furori in uagina gladium, sed funditus perdere fontes. Sed de hac re supra egimus fusius.

VIII.

IX.

X.

Num. 17. v. 6. & 8.

Isa. 9. v. 4. Et cap. 14. v. 5.

Origenes. florida uirga proficuum correptionem significat.

XI.

Surgere cum frugibus tributur, significat crescere.

debatul dulce: ceterum id amygdalum satum est, adoleuit, & factum est uirga atque flagellum. Tale est illud Iob. Nil in terra sine causa fit, & de humo non eritur dolor. id est, nō frustra accidunt homini mala, neque, nisi ferantur, sponte nascuntur ex pulvere: sed qui seminant labores, metunt eos, &c. Idem fere habet Iſaias. In die plantationis tuae labrusca, & mane semen tuum florebit, & Oſeas. Seminate uobis in iniustitia, & metite in ore misericordia. Arastis impietatem, iniquitatem mesurastis, & Ecclesiasticus. Fili non semines mala in sulcis iniustitiæ, & non metes ea in seipsum. Hos versus illustrat ille alter Threnorum. Vigilauit iniquum iniquitatum mearum, in manu eius conuoluta sunt, & imposta collo meo. Pro, uigilauit, Latino, est in origine idem uerbum קָוָה, saqad, de quo diximus uersu decimo. Iniquum est symbolum disciplinae & castigationis, quæ continet homines in officio, vt boues iugum: quare respondet exacte uirgæ, vt idem sit uigilare, vel antelucare iugum, quod florere uirgam. Pro conuoluta est Hebraice uerbum קָוָה, saqad, quod significat constringere, concatenare, innectere fascem ex palmitibus. Vnde שַׂרְיָהוּ, sarigim, palmites, propagine, surculi, qui brachiolis sese innectunt. Inuite tres propagine. & Iocel. Albi facti sunt rami eius, vel surculi eius, ficus significet: quasi dicat: floruit iniquitas mea, protulit tempestiue gemmas, & germina, atque surculos, ex quibus complexis fecit Deus iugum, flagellumque castigationis, & impoluit illud ceruicibus meis.

Non ex eis. Vel nemo ex eis (cuadet, intellige) principibus, qui uirgas gestabant & uere ferreas, quibus premebant humeros debiliū: ex ijs, inquit, nullus subterfugiet. Et non ex populo, qui solet principum mores imitari, & feritatem induere Tyrannorum. Hebraice uox חָמָוָה, hamon, significat turbam, copiam, tumultum, & apparatus; unde uerbi potest: neque ex diuitijs eorum (neque ex sonitu) id est, lætitijs, tripudijs, & choreis eorum erit quidquam reliquum. Septuaginta sic uertunt hunc uersum. Et non cum perturbatione, neque cum festinatione: quom sic interpretatur Polychronius. Non erit ei laborandum: factis est, vt ueniat. statim enim incolas perdet. Scholiastes. Circundabit te Babylonius quiete, & sine strepitu, non expectans a te bellum, neque quidquam graue se passurum metuens. tu enim illi tradideris. De eodem Babylonio intelligunt Græci nostrum etiam cōtextum. Floruit uirga; id est, vel regnum Babylonie. Germinauit superbia; id est, Nabuchodonosor superbus auctus est regnis, & opibus. Iniquitas surrexit in uirga impietatis; id est, cum scepro impij creuit iniustitia. Hæc autem incrementa non ex eis proueniunt, neque ex multitudine populorum, neque ex strepitu, & tumultu exercituum, sed ex Deo, qui illum fecit flagellum uestrum. Et ideo non erit requies in eis; id est, non quiescent, donec urbem depopulentur, & diruant, &c. Ceterum sequentia demonstrat ijs uelatius significari Iudæos, præsertim uersu duodecimo. Ira enim super omnem populum eius: itaque nostra explicatio conformior est contextui. Notanda dura hæc comminatio, quæ in sacris sæpe repetitur contra peccatores, qui sibi promittunt longam uitam, & posteris suis æternam cum gloria, & apparatu magnifico: atque in hunc scopum dirigunt suos conatus, spoliant miserōs, & iura omnia uolant. sciant ij frustra se laborare quoniam iter impiorum peribit; id est, consilia & spes incassum rēdent. & Propheta testatur, quia perijt memoria eorum cum sonitu; id est, cum fastu, apparatu, non secus euanuit memoria eorum & fama, atque ipse

Iob. 5. v. 6.

Is. 17. v. 11. Oſe. 10. v. 12. Eccl. 7. v. 3.

Thren. 1. v. 14.

Genes. 40. v. 10. Iocel. 1. v. 7.

Polychr. Schol.

Comminatio dura aduersus eos, qui sibi & suis longam uitam promittentes, omne faciunt aggrediantur. Ps. 1. v. 6. Ps. 9. v. 7. Sap. 2. v. 3. & c. v. 8.

Ipse humilis, qui diffundetur tanquam mollis aer. A
 Unde miseri peccatores dicunt. Quid nobis profuit
 superbia, aut diuitiarum incedentia? Transierunt omnia il-
 la tanquam umbra, & tanquam nuntius precurrens, &
 tanquam nauis, quae pertransit fluctuantem aquam, cuius
 rem prope prioris, non est vestigium inuenire, neque semi-
 tam carina illius in fluctibus, aut tanquam auis, &c. aut
 tanquam sagitta, &c. sic & nos nati continuo desinimus
 esse, &c. Talia dixerunt in Inferno hi, qui peccauerunt,
 quoniam spes impij tanquam lanugo est, &c. obi-
 modi honoris, & factus studiosos alloquitur Pfaltes.
 Vanum est vobis ante lucem surgere, vt domum relin-
 quatis opulentam, surgite, surgite, postquam sederit-
 is, statim atque cubatis, qui manducatis panem dolo-
 ris non vacat dormire tantillum, excitat vos sta-
 tim sollicitudo diuitiarum. Cum interim Deus dederit
 electis suis, qui spes suas in illum collocarunt, som-
 num quietum, ecce hereditas Domini filij sunt: mer-
 ces fructus ventris: familiam amplam relinquere vel
 donum Dei est, vel certe merces laboribus piorum
 debita, &c. Nota. Idem est fructus ventris, atque
 filius. Sic itaque interpungendum: ecce hereditas
 Domini, filij: merces, fructus ventris.
 Et non erit requies in eis. Noach, quietem, resi-
 dentiam, locum quietis significat, atque etiam so-
 lamem, consolationem, recreationem. Vocauitque no-
 men eius Noe dicens: Iste consolabitur nos, aut leuabit,
 ab operibus manuum nostrarum. Hoc loco quidam ver-
 tunt. Non erit luctus propter eos, intelligentes per
 requiem sepulturam, atque exequias, funebremque
 pompam, neque abs re, quia vox huic cognata חנוכה,
 manoah, id significat apud Isaiam. Et erit requies
 eius gloria, pro quo Hieronymus reddit: *erit sepul-*
chrum eius gloriosum. quasi dicat, non merebuntur
 hunc supremum mortuorum honorē, vt terrae man-
 dentur eorum cadauera cum luctu, & funesta pōpa.
 Nota supplicij genus grauissimum, vt mortui care-
 ant sepultura: est enim hoc nobis insitum a natura
 desiderium viuendi in perpetuum, idque conatur,
 etiam aduersus mortis inevitabile fatum, ea, qua
 possumus ratione, consequi, si nō superstitēs reuera,
 at saltem in hominum memoria, maxime ciuium. Vn-
 de honorificum fuit antiquis in patria sua, atque in
 sepulchro patrum suorum sepeliri. Vbi scilicet spes
 est, quanto tempore defuncti familia vixerit, etiā nō
 mē illius super futurum. Sed de hac re latius iterum.
 Venit tempus, appropinquauit dies. Scholiastes. In-
 tensionem irae per hoc declarat: saepe autem id pro-
 nunciat alliciens eos ad poenitentiam, Polychro-
 nius, Eadem assidue iterat, vt indicet iram cōtra pec-
 cantes, proprium est enim irascentium assidua iterā-
 tione vti, memoria offensionum animi inflammatio-
 nem augente, & verborum iterationem efficiente.
 Qui emittit, non laetetur: & qui vendit, non luceat. Hiero-
 nymus. Naturale est in possessionum emptione la-
 tari, in venditione lugere: cum autem infert seruius,
 atque captiuitas, & gaudium, & tristitia in
 viroque sunt vana: rationem dicti reddit statim.
 Quia ira super omnem populum eius, vel multitu-
 dinem eius, scilicet breui ventura est.
 Quia qui vendit, ad id quod vendidit, non reuertetur,
 & adhuc in viuentibus vita eorum. Hebraismus,
 qualis ille Isaiæ. Domine si sic vixit, & in talibus vi-
 ta spiritus mei, id est, cum reliquis senibus, qui super-
 sunt, poterat produci adhuc vita, & detineri spiri-
 tus meus. Vitam ergo esse in viuentibus, est vitam
 cum viuētib; transigi. vt sensus orationis sit eius-
 modi. Et iam si multos annos superstitēs fuerint, ad-
 ueneritque Iubilai annus, in quo, lege iubente, om-
 nes ad proprias redibant possessiones; nihilominus

Supplicij ge-
 nus grauissi-
 mi, vt careat
 mortuorum cor-
 pora sepul-
 tura.
 XII.
 Repetitio
 iurati animi
 signum.
 Schol.
 Polychr.
 XIII.
 17. 38. 7. 10
 Quid sit, vi-
 tam in ui-
 uentibus esse
 Leuit. 27.
 7. 107.

ipfi non gaudebunt ea facultate, cum in Babylo-
 nem sint abducendi: propterea non est quod quis
 doleat agrum, vel domum viliori pretio vendidif-
 se: neque quod quis gaudeat minoris empta esse.
 immo vero est quod venditor gaudeat, emptor con-
 tra tristetur, cum ille pecuniam comparauerit ex
 aliena possessione, iste pro aliena propriam expen-
 derit. Verum contra hanc opponi possit factum Ie-
 remia, qui ex Domini præcepto agrum in Anathot
 emit a consanguineo suo, sub hoc fere tempore obi-
 dionis Vrbs, emptionisque instrumentum scribi sibi
 fecit, & obsequari, seruarique in vase scitili, vt per-
 maneret diebus multis; factique rationem exhibet
 dicens. Haec dicit Dominus: adhuc possidebitur domus,
 & agri, & vineae in terra ista, &c. At vero facile occur-
 ritur huic obiectioni, Ieremiam loqui de posteriore
 saeculo post septuaginta annos captiuitatis; Eze-
 chielem vero de presenti, in quo imminet capti-
 uitas. ille de filiorum reditu intellexit; iste de pa-
 rentum, qui nunquam redierunt ad propria. nam
 qui tum temporis erant patresfamilias, vt pluri-
 mum triginta annos natos esse oportebat, quibus si
 addas septuaginta, centum conficies. ad quam æ-
 tatem paucissimi, vel nullus fortasse peruenit. Duo
 hic mihi obseruanda occurrunt. Primum, quando
 tam breui praeuit figura huius mundi, qui gaudent,
 tanquam non gaudentes, & qui stent, tanquam non stent,
 & qui viuuntur hoc mundo, tanquam non utantur,
 quod monet Paulus. Secundo, qui vendidere om-
 nia, vt comparent sibi agrum in patria aeternae bea-
 tudinis, tamen si in exilio vitæ presentis detineantur,
 sollicitè eurent obseruari chirographum regio si-
 gnatum sigillo; hoc est, potestatem, vel dignitatem
 adoptionis filiorum Dei, Spiritu sancto accepto, mu-
 nitam; ipse enim est, in quo signantur merces Deo
 dignae in diem redemptionis.
 Visio enim ad omnem multitudinem eius non regre-
 dietur. Hieronymus. Visio & comminatio propheta-
 lis, quae ad omnem multitudinem Vrbs dirigitur,
 nequaquam regreditur, & irrita fiet, sed rebus ex-
 plebitur, viuētib; adhuc, ad quos propheta-
 lismo dirigitur. Intellexit Hieronymus phrasim,
 sed non explicuit metaphoram. Quid est quod vi-
 sionem impleri vocat Scriptura, non regredi? an me-
 taphoram inuoluit sagittae, quae, cum non perforat
 scopum, refilit inani iactu, cui similis sit praedictio ir-
 rita, quae scilicet non potuit implere, quod promi-
 serat, vel ominata fuerat? nam verba sapientum sicut
 stimuli sunt, & quasi clauis in alium defixi. atque apud
 Isaiam Dominus dicit: Sic erit verbum meum, quod
 egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum, sed
 faciet quacunq; volui, & prosperabitur in his, ad qua
 misi illud. an potius regredi, est ad os loquentis ver-
 bum reuocari, quod facere dicuntur, qui mendacii ar-
 guunt dicentem? Hispani enim dicimus: Me buelue la
 palabra ala boca, me desmiente. hoc est, ad singula ver-
 ba aduersatur mihi, vt mendacem probet: atque
 adeo non regredi visionem, erit non esse mendacē,
 non esse dignam, quae reuocetur ad os praedictis
 illam. Sed quid, si non regredi verbum, sit idem,
 quod dici solet, irrevocabile, hoc est, quod nullo
 modo mutationem patiat? sententiam definiti-
 uam appellant, a qua nec appellare datur, neque
 supplicare permittitur. Atque haec secundum Vul-
 gati lectionem. Quoniam vero vox Hebraea, חזון,
 chazon, pro qua ponitur, visio, est a verbo, חז, cha-
 zah, apprehendere, significatque apprehensionem,
 vt apud Isaiam, sicut somnium visionis nocturna, vel
 apprehensionis per quietem; potest hoc loco vsur-
 pari pro apprehensione possessionis, quasi dicat,
 Quo-

Obiectio.
 Ierem. 32.
 7.
 Responso.
 Paruificien-
 da tempora-
 lia.
 1. Cor. 7.
 30.
 Religiosi su-
 deant obser-
 uari sibi spi-
 ritum ado-
 ptionis.
 Ephes. 4.
 30.
 Hierony.
 Quid signifi-
 cet, non regre-
 di visio-
 nem.
 Eccli. 12.
 11.
 11.
 Quid signifi-
 cet apprehen-
 sio seu visio.
 Isa. 29. 7. 7.

Quoniam apprehensio bonorum suorum ad om-
 nem multitudinem eius non redibit, vel apprehen-
 sio ad omnem opulentiam eius non iterabitur. Fa-
 uet huic lectioni versio Septuaginta sequenti ver-
 su: & homo in oculis vitae suae non obtinebit, &c.
 Cuius vice Hieronymus vertit.
 Et vir in iniquitate vitae suae non confortabitur. At-
 que ita interpretatur: Non proderit homini ini-
 quitas sua, neque ei praebit aliquam fortitudi-
 nem, &c. eadem sententia, verum explicator,
 habetur versu decimono. Argentum eorum, &
 aurum eorum non valebit liberare eos, &c. Sed sim-
 plicior sententia est, si (in) sumatur pro, propter, vt
 solet saepe apud Hebraeos. Et vir propter iniquitatem
 vitae suae non confortabitur. hoc est, nullus stabili-
 tur, obfirmabit sese, vel resistet propter eorum ini-
 quam vitam.
 Canite tuba, praeparentur omnes, & non est qui va-
 dat ad praelium. Ironia est in prima parte versus, vt
 ex secunda constat, immo sarcasmos: Exhortatur
 Propheta Israëlitae, vt omnes ad signum clangori-
 ris, & buccinae praeparentur ad praelium, vt venien-
 ti Babylonio sese opponant: Canite, inquit, tuba,
 conuocate, incitate milites ad bellum, quid cessatis?
 quin confortamini? nullus ne comparet arma-
 tus? nullus se offert discrimini? Talis est illa irri-
 so Isaiæ. Surgite Principes, arripite clypeum. Balta-
 far Rex, vosque eius optimates arripite hastas, cly-
 peosque amplectimini: en murus Babylonius per-
 fossus est, irruit Medus: quid agitis?
 Gladius foris: pestis, & fames intrinsecus. De his
 fortibus pereuntium supra latius. Sed necitur sic
 versus a Theodoro. Quomodo itaque bello con-
 tendere poteritis a tot tantisque malis indique
 circumspecti?
 Et saluabuntur, qui fugerint ex eis. Historia ex-
 tat apud Ieremiam, &c.
 Et erunt in montibus quasi columba conuallium, om-
 nes trepidi. Quidam existimant profugos compara-
 ri columbis, quae in conuallibus quidem manent,
 verum metu aucupum ad montes conuolant. Alijs
 gratius est, columbis, quae in montibus circumuo-
 litant, sed tempestate imminente ad conuallium se
 demittunt quasi in locum apricum. Notat Hiero-
 nymus pro illis verbis: Columba conuallium omnes
 trepidi: Theodotionem vertisse: columbae meditan-
 tes, mustitantes omnes. Videtur enim legisse primo
 loco ממה, mahgoth, auerbo מהגהג, meditari,
 mustitare, gemere. quomodo etiam legit Theodo-
 retus in codice Septuaginta, & interpretatur, suspi-
 rantes, vel gementes, & aptissime. Tale est illud
 Isaiæ. Meditabor vt columba: & illud: Cor tuum me-
 ditabitur timorem, id est, pra timore cordis mustita-
 bis, gemes. In secundo versu consentit nobiscum.
 nam verbum Hebraeum מהמה, hamah, significat mur-
 murare, susurrare, fremere, tumultuare. quae pro-
 pria sunt miserorum, quos aliquis inopinatus casus
 oppressit. refertur & ad animalia ab Isaiæ. Rugie-
 mus quasi ursi omnes: & in psalmo. Et famem patien-
 tur ut canes. Hebraice, murmurabunt, fremunt, &c.
 ita columbae murmurantes dicuntur, seu gementes,
 quia cantus columbarum gemitus est. Vnde Apol-
 linar. Plorantes enim, & lamentantes columbis
 meditantibus efficiuntur similes: gementibus enim
 similes sunt columbarum voces. Scholiastes. Non
 poterunt ne propinquis quidem enunciare calami-
 tates, vt ex hoc ipso consolationem capiant, sed cor-
 de solo lugebunt vehementer columbas imitantes.
 Omnes manus dissoluentur, & omnia genua fluent a-
 qui. Septuaginta. Et omnia femora polluentur

humore. vt trumque timoris ex æquo signum est, vt
 notat Polychronius, & Theodoretus. Hierony-
 mus. Pauoris magnitudine vrina polluet genua, nec
 valebit profuentes aquas vesica cohibere. Vtrum-
 que signum repetitur in Isaiæ. Confortate manus dis-
 solutas, & genua debilia roborate. Et in Paulo. Pro-
 pter quod solutas manus, & remissa genua erigite. at-
 que a Propheta nostro inferius capite vigesimo pri-
 mo. Et tabescet omne cor, & dissoluentur uniuersae ma-
 nus, & infirmabitur omnis spiritus, & per cuncta ge-
 nua fluent aquae, &c. quae verba eodem sensu inter-
 pretatur Hieronymus. Alij per aquas non vrinam,
 sed sudorem intelligunt; sed perperam quia sudor
 non est effectus pauoris, sed grauis angustiae; timo-
 ris vero proprium est, membra omnia gelare, & sol-
 uere. Vnde Virgilius.
 Exemplo Aeneae soluantur frigore membra.
 Quare Graecus Scholiastes. Magnitudinem timoris
 indicat, quemadmodum & manus soluta. & sane
 lumbos non consistere indicat vrina, cum nolenti-
 bus excernitur. & Polychronius. Quippe cum natu-
 ralis excretio repente, ac sponte proueniat, &c.
 Et accingent se cilicij. Magna calamitatis si-
 gnum est cilicium, vt patet ibi. Vidit omnis popu-
 lus cilicium, quo uestitus erat ad carnem intrinsecus,
 scilicet rex Achab obsessus, & oppressus ab hosti-
 bus. Polychronius & Theodoretus. Quando enim
 viderint instantem malorum nubem, nullumque
 vsquam auxilium ostendi, tunc desperantes arma
 proijcient, habitu sumpto lugubri, quod per fac-
 cum, rasumque caput indicatur. haec enim erant
 eo tempore studia lugentium. Scholiastes. Accin-
 gentur faccis, scilicet ingressis hostibus, quippe om-
 nino desperata salute.
 Et operiet eos formido. Id est, vndique imminen-
 tium malorum timor eos inuadet: metaphoram ha-
 bet psalmi, Et operiantur sicut diplode confusione sua,
 id est, largiter, copiose, vndique ignominia perfun-
 dantur, quasi duplicato pallio.
 Et in omni facie confusio. Hieronymus. Rubor
 vultus pudoris indicium, & conscientia peccatoris
 luget in facie: spesque salutis est, quando delictum
 sequitur verecundia.
 Et in uniuersis capitibus eorum caluitium. Hiero-
 nymus. Caluitium quoque capitis luctus est si-
 gnum, quando perdit decorem caesaries, &c. Plu-
 tarchus. Quid est, quod parentes defunctos filij te-
 cto capite, filiae vero aperto, & sparfis crinibus effe-
 rant? Respondet: quia Graecis mos est, viros ton-
 dendi, feminis permissum nutrire comam. Si quid
 vero acciderit aduersi, viri comam nutriunt, femi-
 nae tondentur, &c. Hebraei tam viri, quam feminae
 comam nutriebant; vnde signum est aduersitatis
 in vtriusque caluitium. & de viris hinc aperte con-
 stat: atque apud Ieremiam. Omne enim caput calui-
 tium, & omnis barba rasa erit, & in cunctis manibus
 colligatio, & super omne dorsum cilicium. & Iob. Sur-
 rexit Iob, & scidit vestimenta sua, & tonsit capite cor-
 nuens in terram adorauit. & Amos. Super omne ca-
 put Caluitium. De feminis vero extat testimonium
 Isaiæ. Pro crispanti crine Caluitium. & Michæ. Decal-
 uare, & tondere super filios delictiarum tuarum, &c.
 Argentum eorum foris proijcietur, & aurum eorum
 in sterquilinum erit. Hieronymus. Fuga, & captiuitate
 cogente, diuitias, & auri argentique pondera
 proijcient in plateas, suas tantum animas saluare
 cupientes, ne sint ponderi, quae prius fuerent luxu-
 riae. Theodoretus vero & Polychronius haec refe-
 runt ad tempus famis, sic. Quam enim vilitatem
 afferet ipsis aurum, & argentum, bellante fame, &
 victus

Polychr.
 Theodor.
 Hieron.
 Isa. 55. 7. 3
 Hebrae. 12.
 7. 12.
 Virgil.
 Schol.
 Polychr.
 XVIII.
 Lugentium,
 & misero-
 rum habitus
 cilicium.
 4. Reg. 6.
 30.
 Polychr.
 Theod.
 Schol.
 Psal. 108.
 7. 29.
 Hieron.
 Lugeant
 caluitium
 est.
 Hieron.
 Plutarch.
 probl. 13.
 Ierem. 48.
 37.
 Iob. 1. 20
 Amos. 8.
 10.
 Isa. 3. 24
 Michæ. 1.
 7. 16.
 XIX.
 Argentum
 & aurum fa-
 me pereun-
 tibus nihil
 prodest om-
 nino.
 Hieron.
 Theod. &
 Polychr.

visus urgente inopia, propter quam vacui a cibo, ventres & animae cibos expetunt? qui quidem conformius textui videntur intellexisse. nam ideo sequitur: Animam suam non saturabunt, & ventres eorum non implebuntur. Praclare confundit animam cum ventre, nam anima hoc loco est appetitus cibi, concupiscentia, vel vis appetitiva, vt in psalmo. Quia satianis animam inanem, & animam esurientem satianit bonis. Vnde intelligitur locus Matthaei. Ne solliciti sitis anima vestra, quid manducetis, &c. id est, ventris indigentiae.

Quia scandalum iniquitatis eorum factum est. Id est, fuit illis ruina, & occasio scelerum, nam ex auro fecerunt idola, quorum cultus fuit eorum exitium.

XX. Et ornamentum monilium suorum in superbiam posuerunt. Septuaginta. Electa mundi in superbiam posuerunt, in qua versione idem significat omnino mundus, atque monilia in vulgata, nam κόσμος, cosmos, ornatum significat, mundumque muliebrem, quo feminae exornari solent, monilia scilicet aurea, armillas, &c. Vnde mirari subit, cur D. Hieronymus versionem Septuaginta enarrans dixerit. Porro quod dixere Septuaginta: Electa mundi in superbiam posuerunt: ad aurum argentumque referendum est, quibus in mundo nil putatur esse pretiosius, &c. nam mundum pro orbe accepit, non satis aduertens hoc loco vocem Graecam κόσμον, cosmos, ornamenta significare, non orbem. cum respondeat Hebraice γα, ghadi, quae ornamentum vestimentorum significat vbicunq; reperitur in sacris literis: est exempli gratia ille locus. Qui praebebat ornamenta aurea culinae vestro. Ergo ad rem talis est versus sententia. Aurum, & argentum, quae dederam ego in usum, atque ornamentum possidentium, ipsi conuerterunt in superbiam, & arrogantiam. Nec hic sinit oratio, immo crescit.

Hierony.

2. Reg. 1. 24.

Apollin. Theodor. Aurum superbiae & impietatis materia. Schol.

Hierony.

Idola in nauisam conuertuntur.

XXI.

Schol.

Hierony.

Et dabo illud in manus alienorum ad diripiendum, & impijs terrae in praedam. Septuaginta. Pestilentijs terrae in praedam. eo nomine appellat Babylonios propter eorum crudelitatem, & impietatem. atque impios appellat propter eorum superbiam in Deum, vt Scholiafles interpretatus est, qui in Graeco codice, impios, legisse videtur, non pestes. Et contaminabunt illud. Hieronymus. Tradam ea in manus hostium, vt diripiant omnia, & non tam

contaminent, quam contaminata esse demonstrat, quae prius videbantur esse sanctissima. Catachresis videtur commissa, cum secundum vulgi errorem loquitur Vates, contaminanda praedicens idola, quia scilicet sancta habebantur a populo, & profanata aestimabantur cum tractabantur indigne. Ex hoc loco colligitur aperte, adhuc instante obfidione, idolorum cultum perseverasse. immo, imminente irruptione hostium, non destitisse non solum in Vrbe, sed etiam in Templo Dei, vt videbimus capite octauo. Quare de Templi ob idola contaminati profanatione consequitur.

Et violabunt arcana meum. Septuaginta: Vistationem meam. Scholiafles. Sacrum dicit Templum, propterea quod in eo diuinae apparitiones fiunt. Theodoretus. Vistationem suam dedicatum sibi Templum nominat: vnde explorare videbatur Israél, & sua eum prouidentia dignari. Origenes. Babylonij ingredientur & in ipsa Sancta Sanctorum sine custode; quippe cum iam sint illa communia, nec amplius sancta. cum enim inde diuina apparitio, & assistentia recesserint, nil est in eis praeterea pretiosum. Theodoretus. Absque custodia, id est, non iustitiam, neque expiati secundum legem, neque prius circumcisi, sed vna cum apparatu sanguine perfuso, bellicam induti armaturam, intus in ipsis aditis etiam audacter occidentes.

Et introibunt in illud emissarij, &c. Hieronymus. Emissarij, siue, vt Septuaginta transtulerunt, temere sine custode, vel, vt Symmachus, & Theodotio, irruptentes & pestilentes, &c. Hebraice pro (emissarij) habetur פורצים, pharighim, quasi dicas, irruptores, grassatores, qui faciunt irruptionem violentam, vt depraedentur, latrones: quomodo vertit Hieronymus infra. Si genuerit filium latronem effundentem sanguinem. & in Isaia. Non erit ibi leo, & mala bestia. Hebraice. Neque irruptor bestiarum, &c. & in Ieremia. Nunquid spelunca latronum facta est domus ista? vel irruptori: & in psalmo. Propter verba labiorum tuorum ego custodini vias duras. Hieronymus. Ego obseruaui vias latronis, id est, vt tuis mandatis parerem, obseruari faciebam semitas irruptorum, latronum depraedantium, &c. vt eos plesterem, &c. Verum non semper significat latrones, sed aliquando, iuuenes expeditos, idoneos ad quidquid auidendum. vt ibi. At Rex emissarijs, qui circumstabant eum: Conuertimini, & interficite sacerdotes Domini. Sensum explicat Hieronymus dicens. Violabunt arcana meum, hoc est, Sancta Sanctorum, quo, excepto Pontifice, nullus alius audebat intrare, quod scimus & a Babylonijs, & a Rege Antiocho, Cneoque Pompeio, & ad extremum factum esse sub Vespasiano & Tito, quando Templum captum, atque subuersum est, & omnia perpetrata, quae sequens Propheta sermo complectitur.

Fac conclusionem, quoniam terra plena est iudicio sanguinum. Hieronymus. Verbum Hebraicum חרות, harattoq; Aquyla conclusionem, Symmachus & Theodotio καταδίκων, cathelofin, id est, confixionem interpretati sunt: pro quo Septuaginta posuerunt φυρμόν, phyrmon, quod nos imperturbationem vertimus, &c. Septuaginta dixere (& facient) per futurum pluralis, non (fac) per imperatiuum singularis, vt habetur hodie in Hebraicis, & Latinis codicibus. Hebraicam vocem Rabbini omnes cum Chaldaeo interpretantur, catenam, quasi iubeatur Propheta catenam facere, eamque ostendere Israélitis in signum captiuitatis. Verum non hoc agit Propheta praesenti sermone, neque postea quidquam adiungit de captiuitate, sed potius de hostili

Instante obfidione & irruptione Vrbis, adhuc perseverabant in idololatria ciues.

XXII. Varia oracula Templi nomina. Schol. Theod. Origen.

Theod.

De significatione vocis emissarij. Hierony.

Hier. super Ezech. 18. 10. 35. 9. 1. Reg. 22. 17.

XXIII. Hier.

furere, & depradatione. Cui contextui gratissima est versio Septuaginta: Et facient iniquationem.

Theodor. Sic enim interpretatur Theodoretus Graecam vocem dicens. Hoc enim declarauit cum dixit: Et iniquinabunt ea, & facient iniquationem. Faethuic versioni quod sequitur. Quoniam terra plena est iudicio sanguinum, & ciuitas plena iniquitate: respondet enim culpae scditati supplicij deformitas. Etenim sanguinibus significare solet Scriptura enormia quaeque flagitia, praesertim vero turpia. Libera me de sanguinibus, ait psaltes. Talis est idololatria, quae ideo adulterium, & fornicatio dicitur. Sed oblerua Prophetae phrasim: non ait: plena est terra sanguinibus, sed, iudicio sanguinum, id est, B damnatione sanguinum, vel sanguinibus damnatis, iudicatis. quia scilicet sanguines, hoc est, scelera ista enormia per se ipsa damnata sunt, ipsa seculum ferunt iudicium, ipsamet contra se ferunt sententiam. immo non solum iudices sunt sui, sed etiam vt testes, clamant contra se ipsa: quare etiam clamores solent appellari in sacris literis. Delebitur locum istum (Sodomam) eo quod increuerit clamor eorum coram Domino. Vel iudicium sanguinum est, meritum sanguinum, vt in versu vigesimo septimo sequenti. Porro editio nostra hunc habet sensum: fac conclusionem, hoc est, supplicia omnia, & comminationes meas contra Ierusalem breui sermone con-

Peccatum non iudex, tatum, sed et accusator est peccatoris: propterea dicitur clamor Genes. 19. 13.

XXIV. Schol.

Deut. 28. 49. & 50.

Magnificentia Templi.

Schol.

XXV.

Schol.

XXVI. Schol.

cludere, &c. Et adducam pessimos de Gentibus. Scholiafles. Babylonios dicit, qui omnibus praestabant saeuitia, & improbitate. implentur maledictiones interminatae transgressoribus legis in Deuteronomio. Adducet Dominus super te gentem procacissimam, quae non deserat seni, &c. Et quiescere faciam superbiam potentium. Id est, sanctuarium euertam, cessabitque occasio contra me superbiendi: nam Iudaei Prophetarum minas negligebant dicentes: Templum Domini, Templum Domini est. Vel ipsum Templum vocat superbiam potentium, id est, arcem potentissimam, superbissimam, magnificentissimam, & cellissimam; vt sit hoc quasi epitheton perpetuum Templi Hierosolymitani. Sic enim Scholiafles habet. Sacrum dicit Templum, in quo gloriabantur Iudaei. Et possidebunt sanctuarium eorum. Non iam amplius mea, ex quo sunt innocentum cruore, & idolorum fordibus foedata. Angustia superueniente. Id est, cum maxime affligentur, & coarctabuntur. Requiere pacem, & non erit. Scholiafles. Etiam si flagellis eruditi veniam petere velint, non erit, qui audiat, neque qui a malis illos vindicet. Vel sic: Etiam si ad Babylonios, inquit, confugerint, & supplicatione pariter, ac pecunia pacem petierint, non erit qui concedat. Conturbatio super conturbationem veniet. Scholiafles. Alia ex alia eos occupabit calamitas, & exci-

piet malum rumorem malus rumor. hoc est quod sequitur.

Et auditis super auditum. Nam libenter Hebraei vsurpant actus pro obiectis, vt Habacuc. Domine audi auditionem tuam, id est, famam: & Matthaeus. Audituri enim estis praelia, & opiniones praeliorum. Graece, auditus, vel auditiones praeriorum.

Et quereat visionem de Propheta. Confulent Vates, an aliqua a Deo insinuetur ratio euadendi tot mala: sicut fecisse leguntur apud Ieremiam, sed frustra.

Et lex peribit a sacerdote, & consilium a senioribus, id est, non inuenient in ore Vatu solamen, neque in ore sapientum consilium, quod prodesse possit, hoc est supremum exitium miseris vrbis, vt Isaia prophetarat. Ecce enim Dominator Dominus exercituum auferet a Ierusalem Iudicem, & Prophetam, ariolum, & senem, &c. principem super quinquaginta, & consiliarium, & sapientem de architectis, & prudentem eloquij mystici, id est, non erit omnino qui vlla ratione succurrere possit labenti patriae, neque oraculo diuino, neque humano consilio, neque bellico stratagemate, vt solent Centuriones, neque mathematica machina, vt solent architecti, neque orationis virtute erga Deum, vel eloquentiae vi erga hostes, &c.

Rex lugebit, & princeps induetur merore. Vel palatio merore, nisi idiotismum esse mauis, indui merore, id est, large atque vnde quaque merore circumdandi, & operiri. Hoc reuera contigisse constat apud Ieremiam.

Et manus populi terra conturbabuntur, vel dissoluentur, vt est in Septuaginta. Trepidabunt milites cum ducibus, & rege ipso, neque audebant arma capere desperatis rebus patriae. Populus terra dici solent populares, vulgus promiscuum. Tullique populus terrae ioachaz, filium Iosae, &c.

Secundum viam eorum faciam eis. Viam vocat viuendi rationem, consuetudinem.

Et secundum iudicia eorum indicabo eos. Iudicia sunt merita, secundum quae iudicatur, & fertur sententia. Scholiafles. Hoc ait, vt ne quis tanquam inhumanum Dominum criminetur. Origenes. Ex iudicijs peccatoris iudicat peccantem Deus. Si quidem illa vera sunt: vt iudicatis, iudicabimini, & illa: Quo enim iudicio iudicas alterum, te ipsum condemnas; eadem enim facis, qui iudicas. Polychronius. Hoc est, nihil alienum ab illorum sententia peragam. saepe enim videmus eos prophetarum tarditatem exprobrasse. Simile quid dicit Oseas: & sensus est. Quomodo ipsi iudicantes fecerunt, ita etiam ego faciam. desolauerunt, desolabuntur: non audierunt, non audientur: repulerunt legitima mea, repellam eos a legitimis meis. Et scient quia ego Dominus. Scholiafles. Calamitates instituent eos, ac docebunt, vt sciant quis sit natura Deus.

Hebraei vsurpant actus pro obiectis. Habac. 3. 2. Math. 24. 6. Ier. 37. 38.

Omnia praesidia auferet Deus aperiturus. Isa. 3. 7. 1. & seq.

XXVII. Indui merore quid significet.

Ierem 29. & sequentibus capitis.

4. Reg. 23. 30.

Schol. Origen.

Polychr.

Oseas. 12. 7. 2.

Scholias. Calamitates erudiunt homines, vt sciant verum Deum.

116
EZECHIELIS
PROPHETAE
CAPVT OCTAVVM.

ARGVMENTVM.

Propheta raptus spiritu in Ierusalem videt nefarias abominaciones ab idololatriis admiffas in Templo Domini.

- I. **F**actum est in anno sexto, in sexto mense, in quinta mensis: ego sedebam in domo mea, & senes Iuda sedebant coram me, & cecidit ibi super me manus Domini Dei.
- II. Et vidi, & ecce similitudo quasi aspectus ignis: ab aspectu lumborum eius, & deorsum ignis: & a lumbis eius, & sursum, quasi aspectus splendoris, vt visio electri.
- III. Et emissa similitudo manus apprehendit me in cincinno capitis mei: & eleuauit me Spiritus inter terram, & calum: & adduxit me in Ierusalem in visione Dei, iuxta ostium interius, quod respiciebat ad Aquilonem, ubi erat statutum idolum zeli ad prouocandam emulationem.
- IV. Et ecce ibi gloria Dei Israel secundum visionem, quam videram in campo.
- V. Et dixit ad me: Fili hominis, leua oculos tuos ad viam Aquilonis: Et leuaui oculos meos ad viam Aquilonis: & ecce ab Aquilone porta altaris Idolum zeli in ipso introitu.
- VI. Et dixit ad me: Fili hominis, putasne, vides tu quid isti faciunt, abominaciones magnas, quas domus Israel facit hic, vt procul recedam a sanctuario meo? & adhuc conuersus videbis abominaciones maiores.
- VII. Et introduxit me ad ostium atrij: & vidi, & ecce foramen vnum in pariete.
- VIII. Et dixit ad me: Fili hominis fode parietem, Et cum fodissem parietem, apparuit ostium vnum.
- IX. Et dixit ad me: Ingredere, & uide abominaciones pessimas, quas isti faciunt hic.
- X. Et ingressus vidi, & ecce omnis similitudo reptilium, & animalium abominatio, & uniuersa idola domus Israel depicta erant in pariete in circuitu per totum.
- XI. Et septuaginta viri de senioribus domus Israel, & Iezonias filius Saphan stabat in medio eorum, stantium ante picturas: & unusquisque habebat thuribulum in manu sua: & vapor nebula de thure consurgebat.
- XII. Et dixit ad me: Certe vides fili hominis, quae seniores domus Israel faciunt in tenebris, unusquisque in abscondito cubiculi sui: dicunt enim: Non videt Dominus nos, dereliquit Dominus terram.
- XIII. Ex dixit ad me: Adhuc conuersus videbis abominaciones maiores, quas isti faciunt.
- XIV. Et introduxit me per ostium porte domus Domini, quod respiciebat ad Aquilonem: & ecce ibi mulieres sedebant plangentes Adomidem.
- XV. Et dixit ad me: Certe vidisti fili hominis: adhuc conuersus videbis abominaciones maiores his.
- XVI. Et introduxit me in atrium domus Domini inter vestibulum & altare, quasi viginti quinque viri dorsa habentes contra Templum Domini, & facies ad Orientem: & adorabant ad ortum Solis.
- XVII. Et dixit ad me: Certe vidisti fili hominis: nunquid leue est hoc domui Iuda, ut facerent abominaciones istas, quas fecerunt hic: quia replentes terram iniquitate conuersi sunt ad irritandum me? & ecce applicant ramum ad naves suas.
- XVIII. Ergo & ego faciam in furore: non parces oculus meus, nec miserebor: & cum clamauerint ad aures meas uoce magna, non exaudiam eos.

117
EXPLANATIO
EIVSDEM CAPITIS OCTAVI.

Factum est in anno sexto. Intelligitur a transmigracione Ioachim Regis Iuda, a qua tempora vaticinij sui computat Propheta, vt vidimus capite primo. In sexto mense, numerando a Nisan, qui est caput mensum, vt supra dictum est. Vocabatur sextus mensis Hebraeis Elul; respondetque nostro Augusto. In quinta mensis, die scilicet. Interiorius igitur annus est, atque menses tres inter priorem, & istam prophetiam, vt notauimus in Commentario capitis quarti.

Ego sedebam in domo mea. Completis iam quadringentis triginta diebus decubitus, atque ieiunij. Et senes Iuda sedebant coram me. Polychronius. In summo rerum discrimine ad eum consuebant aliquid noui scire cupientes. Solet enim ignoratio, & obscuritas maiorem asferre perturbationem, & qualescunque responsum calamitosis consolationem. Theodoretus. Perleuerabat veluti quidam puerorum magister captiuos instituens, & ad diuinam voluntatem eos adhibens, quod declarauit, cum dixit. Senes Iuda sedebant coram me. Non est hoc nouum vel in desperatis rebus de Dei bonitate meliora semper spectare fideles; atque ideo Vates eius consulere iterum atque iterum. Sic faciebat Sedecias. Tuliit eum, & interrogauit eum in domo sua abscondite, & dixit. Putasne est sermo a Domino? Et iterum. Interrogo ego te sermonem, ne abscondas a me aliquid, &c.

Et cecidit ibi super me manus Domini Dei. Spiritum prophetiae, & virtutem diuinam vocat manum, vt diximus capite primo, & ipse Vates declarat capite vndecimo. Et irruit super me spiritus Domini. Hebraice. Cecidit super me. Ex quorum locorum collatione constat manum esse spiritum, atque cadere, esse irruere, aut lapsum esse desuper cum vi, & energia more fulguris, quo illuminatus simul, atque excitatus est Propheta, non secus quam si fulgure repente rangeretur. Septuaginta more suo vertere. Facta est manus Domini super me, quod idem prorsus valet.

Et vidi, & ecce similitudo quasi aspectus ignis: ab aspectu lumborum eius, & deorsum ignis: & a lumbis eius, & sursum quasi aspectus splendoris, vt visio electri. Eandem similitudinem Dei intuetur, quam capite primo viderat, in folio scilicet imaginem hominis ex electo constatam, quae pedibus vsque ad lumbos veluti immersa esset camino ignis, cetera splendentis; quae quidem species auri splendentis, & ignis flammantis representabant Deum amatorem, & zelotypum. nam color ille aureus pectoris, amorem cordis vehementem significat; ignis circumstantis zelum & indignationem, qua succensus est sponfus videns dilectam sponfam sibi prapofuisse Baal. ideo enim hoc idolum vocatur zeli, quia prouocabat Deum ad emulationem: & domus Israel toties in superiobus dicitur exasperans, quia scilicet idola colendo, prouocauerunt, & affixerunt spiritum sancti eius, vt habet Isaias. Et in psalmo. Et in sculpilibus suis ad emulationem cum prouocauerunt, & sanctum Israel, quem vnice venerari fas erat, exacerbauerunt. Idem habet Oseas. Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus suis, id est, idolis, quae vocantur amaritudines, quia accendunt bilem amaram in ore dulcissimi sponfi, vt ipse Oseas se explicat iterum dicens. Pereat Samaria, quoniam ad amaritudinem concitauit Deum suum. Et in Deuteronomio. Ne forte sit inter vos radix germinans fel, & amariudinem; & absumat ebria sitientem, & Dominus non ignoscat ei, &c. Id est, cauete ne reliqua sit inter vos aliqua idololatriae species occulta, quasi radix sub terra, quae deinde germinet absynthium fellis amarissimum, quae scilicet accendat bilem meam, & ebullire faciat fel, ita vt nulla sit remissio: nam bilem sequitur fitis, & fitim ebrietas, atque furoris effusio. hoc est quod sequitur. Et absumat ebria sitientem, id est, consequatur ebrietas fitim, vt vertit Chaldaeus. Hoc ipsum representauit Dominus ista visione Prophetae; se scilicet vehementer esse indignatum, quod impense amans non redametur; reijciaturque potius, anteposito sibi Baal, quasi illud repeteret Cantici. Fortis est vt mors dilectio, & dura sicut infernus emulatio. Quorum verborum antithesim libuit paucis explanare, quod fit multiplex, & elegans.

DILECTIO	Fortis est vt mors. Mors interimit. Efficax in perimendo, ne torqueat. Si occidit, occidit semel. Perimit ingenue. Gloriae est amare. Labores consummat. Alteram donat animam. Est interius corporis, vita anima. Potitur victoria. Vinum necat. Iuste perimit. Est telum aureum. Dilat quem traicit.	EMULATIO	Dura sicut infernus. Infernus cruciat. Segnis in cruciando, ne perimat. De panis innocuum videt. Cruciat ignobiliter. Ignominiae est non redamari. Dolores geminat. Vtramque eripit amanti. Est corporis, & animi cruciatus. Spolia detrahit. Semit in mortuum. Inique sauciat. Est cruciatus igneus. Spoliat quem vrit.
-----------------	--	-----------------	---

III. Et emissa similitudo manus apprehendit me in cincinno capitis mei. Hieronymus. Similitudo manus, non ipsa manus extenditur, neque enim in Deo aliquid corporale est. videturque manus, vt membrum humani corporis, atque consueti nequaquam terreat eum, qui assumitur. Si enim in colubri, vel in qualibet alia bestiarum similitudine tetigisset Prophetam, ipsa dissimilitudo membrorum ter-

ruisset assumptum. Raptus autem Vates e cincinno, seu capillitio suspensus, vt aliquanto post Habacuc. Qua quidem re & energia, spiritus ostenditur, & mentalis potius esse raptus, quam corporalis monstratur.

Et eleuauit me Spiritus inter terram & calum. Ad instar volucris medium aërem secantis videbar mihi sublimis vehi.

Amorem & zelum Dei electrum & ignis significat.

Isa. 63. v. 10. Ps. 77. v. 58.

Oseae 12. v. 14.

Idem c. 14. v. 1. Deut. 29. v. 18. & 19.

Can. 8. v. 6.

Dan. 14. v. 35.

Hieronym. *Et adduxit me in Ierusalem in visione Dei.* Hieronymus. Ostendit se non in corpore, sed in spiritu esse translatum. Theodoretus. Non igitur translatus est corpus, neque oculis carnis contemplatus est, sed domi sedens inter seniores Iuda hanc rotam videt visionem, quod post eius enarrationem perspicuum facit, cum dicit. *Et sublata est a me visio, &c.*

Theodor. *Iuxta ostium interius, quod respiciebat ad Aquilonem.* Evidens est Prophetam describere ipsum Templum Salomonis, quod adhuc stabat: nam gesta sunt hæc anno versu capitis: atque adeo sexto regni Sedeciae, cuius regnum cum transmigratione Ioachin coepisse constat. Templum autem dirutum fuit anno vndecimo 4. Reg. 25. Sedeciae. In Templo itaque Salomonis fuisse ostium interius palam est, & consequenter aliud exterius, nam interius non dicitur nisi respectu exterioris.

Theodor. *Vbi erat statutum idolum zeli ad prouocandam emulationem.* Septuaginta. Statua possidentis. Theodor. Columna imaginis zeli. Theodoretus vtramque lectionem complexus est, imaginis zeli possidentis. Hebraici codices habent, idolum zeli possidentis, vel possidens. pro quo Hieronymus vertit, idolum zeli prouocantis ad emulationem. quasi idem sit קנאה, qinah, & קנה, maqneh. Sic enim habet Hieronymus. Porro quia zelus, & possessio, quod Hebraice dicitur קנאה, qinah, eodem appellantur nomine pro statua zeli. Septuaginta, statuam possidentis interpretati sunt, &c. Sane cognata esse hæc nomina, & verba, a quibus oriuntur, scilicet קנא, qana, & קנה, qanah, nullus negabit. eadem vero esse nomina radicales literæ verborum abnuunt. nam alterum habet in fine א, aleph, alterum ה, he, illud zelare significat, hoc possidere. quare si in rigore vertendus sit locus, vt hodie habetur Hebraice, ita efferendus videbatur: Vbi erat statutum idolum zeli possidentis, vel possessoris, aut Baal. nam idem omnino sonant קנה, maqneh, & בעל, baghal, scilicet possidentem, dominum, herum, &c. Atque hinc soluitur illa dubitatio cur Hieronymus, & ceteri interpretes hoc idolum dicant esse Baal, cum tale nomen non usurpauerit Vates, quia scilicet sub nomine, possidentis, Vatem intellexisse Baal recte iudicasse videntur.

Hieronym. *Sed restat inuestiganda historiae veritas, qua constat idolum Baal in Templo Domini tunc temporis esse collocatum.* Et quidem de Manasse Rege scriptum est, posuisse aras idolis in Templo. Et iterum construxisse aras Baalim, &c. Verum de his sermo non est Prophetæ: quia iam pridem ablatae fuerant ab eodem. Iosias item omnia idolorum vestigia de Templo Domini erasit. Quare ad tempora Ioachim, vel Sedeciae hæc referenda sunt, de quibus legitur, fecisse malum coram Domino iuxta omnia, qua fecerant patres eorum. Et iterum. *Sed & vniversi principes sacerdotum, & populus prauaricati sunt inique iuxta vniversas abominationes gentium, et polluerunt domum Domini, quam sanctificauerat sibi, &c.* Ex quibus locis aperte constat inter cetera, immo ante cetera gentium idola, Baal quoque simulachrum ab his Regibus erectum in Templo Domini, quippe Idoli antiquissimi, & venerandissimi omnibus gentibus: quare a Propheta videtur in ipso introitu Templi collocatum. Quod si roges, quorsum ad eam potius regionem idola crexerint in ipso? Respondeo, quia ex Aquilonari parte, vt potius minus accliuu frequentius adibat in Templum. Deinde quoniam in ea regione offerebantur holocausta, & piacula, vt dicitur in Commentario de sacrificijs. Quod verum sequitur: *ad prouocandam emulationem: idem est,*

Ratio ob quam idolum zeli vocatur Baal.

Idolum Baal fuit in Templo Domini.

4. Reg. 21. y. 4.
2. Par. 33. y. 3.
2. Par. 33. y. 15.
2. Par. 34. y. 4.
4. Reg. 23. y. 4.
4. Reg. 23. y. 4.
4. Reg. 23. y. 4.
4. Reg. 23. y. 4.
4. Reg. 23. y. 4.
4. Reg. 23. y. 4.

Ratio, propter quam in porta Aquilonari fuerit idolum.

atque, prouocantis ad emulationem, seu excitantis zelotypiam, & indignationem. Polychronius. Idolum zeli dicitur translatione sumpta a feminis, quæ viris relictis cum alienis miscentur, & ad zelotypiam viros concitant. Scholiafies, & Symmachus. Imaginem zeli dixit, vt etiam in Deuteronomio Moysi dixit Deus. *Ipsime prouocauerunt ad emulationem in eo, qui non erat Deus.* Atque id interpretans subiicit: *Irritauerunt me in vanitatibus idolis suis, &c.* eadem repetit Hieronymus, & Theodoretus: de qua re nos supra versu secundo.

Theodor. *Et ecce ibi gloria Dei Israel secundum visionem, vt am videram in campo.* Id est, ostensa est mihi ad ostium Aquilonare eadem Dei facies, quam videram in valle iuxta fluuium Chobar. Sed quorsum iuxta Baal constitit Dei maiestas, quæ conuentio lucis ad tenebras? Dei ad Belial? Vtique non delectabatur tali vicinia: sed vt ostenderet se iam egredi de sanctuario, & Templo suo eiusmodi foridibus polluto, atque ad gentes migrare, vt ex capitibus decimo, & vndecimo fiet manifestum.

Hieronym. *Et dixit ad me: Fili hominis, leua oculos tuos ad viam Aquilonis.* Et leuavi oculos meos ad viam Aquilonis. Manifestum est Prophetam esse ab Angelo dimissum in area Aquilonari atrij Israelitici, vel mundorum: quandoquidem respicere iubetur versus Aquilonem, vt videat Idolum zeli in porta ipsius atrij constitutum. nam sequitur.

Theodor. *Et ecce ab Aquilone porta altaris Idolum zeli in ipso introitu.* Hoc idolum statutum erat in ipso introitu, seu vestibulo portæ Aquilonaris, atrij interioris, quæ conduplici muro circumdata introitum respiciens ad atrium exterius, erat a parte Aquilonari ipsius portæ, in quo erat Idolum.

Theodor. *Porta altaris.* Quidam putant, non loqui Prophetam de altari aneo, sed de alio, in quo situm erat simulachrum Baal. Ceterum statuæ non solebant locari super altaribus, sed super stylobatis erigebantur: neque si super altari positum esset idolum, ab eo nomen sumpserit porta, cum aliud esset illo celebrius, scilicet altare holocaustorum, quod erat in medio atrio domus Domini. Quid ergo? Respondeamus, ab hoc altari holocaustorum aneo, quod struxit Salomon, portam atrij Israel Aquilonarem denominatam fuisse portam altaris a temporibus Achaz, qui altare aereum, quod erat coram Domino transtulit de facie Templi, & de loco altaris, & de loco Templi Domini, posuitque illud ex latere altaris, noui, quod ipse struxerat, ad Aquilonem, &c. nimirum transtulit de loco suo, vbi esse solebat coram facie sanctuarij in medio atrio, in medioque Templo Domini, ad portam Aquilonarem atrij interioris, ergo quia altare holocaustorum Salomonicum locatum fuerat in Aquilonari plaga atrij interioris, merito porta Aquilonaris ipsius atrij dicitur porta altaris.

Theodor. *Et dixit ad me: Fili hominis, putasne, vides tu quid isti faciunt?* Hebraismus, pro videlicet? nunquid non obseruasti? quomodo etiam legitur Hebraice. Sed Hieronymus assuetus eiusmodi phrasi, quippe familiaris scripturarum, eandem apte usurpauit. Proculdubio aderant aliquot Israelitæ adorantes idolum zeli, quos demonstrat quasi digito Deus, cum ait: *Vides quid isti faciunt?*

Theodor. *Abominationes magnas, quas domus Israel facit hic?* Indicat Prophetæ scelera Israel, vt cognoscat & prædicet iustas causas indignationis diuinæ, & illorum punitionis.

Theodor. *Vt procul recedam a sanctuario meo.* Non eo animo prouocant scelera, vt Deum fugerent, sed consequens erat, vt Deus recederet tam grauiter offensus,

Polychr.

Scholiast. Deut. 32. y. 21. & Symmach.

Hieronym. Theodor.

Iuxta Idoli stat Deum, ostendens propterea velle dimittere Templum.

V.

Porta altaris quæ dicitur.

4. Reg. 16. y. 14.

VI.

nisque gentium hucusque perspicimus, quod omnia genera bestiarum adoret stulta religio. Vnde & Virgilius ait: *Omnigenumque Deum monstra, & latrator Anubis.* quasi non & illa sint monstra, quæ laudat: *Contra Neptunum, et Venerem, contraque Mineruam.* Possimus & in nostri Templi parietibus idola monstrare depicta, quando omnibus vitijs subiacemus, & pingimus in corde nostro peccatorum conscientiam, imaginemque diuersas, de quibus & in psalmo dicitur. *Domine in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges;* quod scilicet nullus sit homo, qui aliquam imaginem non habeat siue sanctitatis, siue peccati. Quamobrem de furiosis dicitur, & iracundis. *Furor illis secundum similitudinem serpentis, & sicut aspidis furda, & obturantis aures suas, &c.* Et de hominibus nequam Lucas ait. *Genimina viperarum.* Et de versipellis. *Dicite vulpi illi.* Ac de amatoribus feminarum. *Equi amatores in feminas, & emisit.* De vecordibus. *Sicut equus, & mulus: & eiusmodi multa.*

Theodor. *Et septuaginta viri de senioribus domus Israel.* Sacerdotes isti videntur fuisse, quando thuribula tenebant, & in gazophylacijs latitabant, quæ non nisi hebdomadarijs Leuitici generis ministris ad habitandum assignata erant, vt videbimus suis locis.

Theodor. *Et Iezonias filius Saphan stabat in medio eorum.* Polychronius. Opinor Iezoniam esse filium Saphan, quem Ieremias Sophoniam appellat. Is igitur Sophonias ex Ieremias voce sacerdos erat Hierosolymitani Templi, ad quem Semeas misit, vt disponderet quæ ad Ieremiam pertinebant, &c. Historia, quam memorat Polychronius, habetur apud Ieremiam: fides sit penes auctorem de cetero.

Theodor. *Stantium ante picturas.* Stare habitus est orantis. *Phariseus stans hæc apud se orabat.* Et iterum. *Publicanus a longe stans, &c.*

Theodor. *Et vnusquisque habebat thuribulum in manu sua.* In manu tenebant thuribula, non e manu suspensa, vt nunc moris est. Erant enim thuribula patellæ aeneæ, vel argenteæ, quibus prunæ imponebantur, adolebanturque thuris grana, de quibus suo loco.

Theodor. *Et vapor nebula de thure conurgebat.* Verustissimus ricus thuris suffitu numina colendi, quibusdam etiam primis omnium existimatus. Volunt alij initio ab hominibus in sacrificio oblatam odoratarum arborum euaporationem, Græci thymiasin dicunt, vnde deriuata sit *thysia*, thysia, res diuina, sacrificium. Arnobius certe negat a vetustissimis adhibitum thus in sacrificijs; imo Heroibus Hetruscis Romulo, & Numæ omnino ignoratam thuris opinionem; sed exta obseruata, deinde asia, vel elixa dijs cremari solita. Nec mirum cum tam longo interuallo distaret ab Europæis Arabia thuris sola ferax, ergo inuentum offerendi thuris Deo, est Mosi adscribendum.

Theodor. *Et dixit ad me: Certe vides, fili hominis, quæ seniores domus Israel faciunt in tenebris, vnusquisque in abscondito cubiculi sui: dicunt enim. Non videt Dominus nos, dereliquit Dominus terram.* Scholiafies. Eo dementiae deuenerunt idolorum cultores, vt existimarent, si in abditis locis huiusmodi flagitijs impijs operam darent, fore, vt Dei oculum latere possent. Simile est illud Ecclesiastici. *Quis me videt? tenebrae circumdant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circumspicit me: quem vereor? delictorum meorum non memorabuntur.* Theodoretus. Causa quippe impietatis est Dei obliuio, qui enim sibi persuaserant nil eorum, quæ ipsi committerent, a Deo inspicere, eo iniquitatis processerunt. Sed a beato David contra & sen-

Enallage figurata.

Peccata Dei faciunt recedere.

Theodor.

Psal. 72. y. 27.

Iob 7. y. 7.

Ps. 84. y. 7.

Zachar. 8. y. 15.

VII.

Ezech. 40. y. 10.

VIII.

IX.

X.

Theodoretus inuehitur in Idololatrias.

Ezech. 46. y. 8.

Isa. 2. y. 20.

Hieronym.

Virgil. lib. 8. Aeneid.

Ps. 57. y. 5.

Luc. 3. y. 7.

Ibid. 13. y. 32.

Ier. 5. y. 8.

Ps. 31. y. 9.

Polychr.

Ier. 29. y. 25.

Crantes itabant.

Luc. 18. y. 11.

De forma thuribuli, & modo tenendi illud.

Arnobius.

XII.

Scholiafies.

Ecl. 23. y. 26.

Theodor.

Pf. 15. v. 8
Origenes.
Quae in ani-
ma sunt, in
cubilli fieri
dicuntur.

Math. 6.
v. 6.

De cordis
humani pro-
funditate
tractatus.
Ier. 17. v.
9.

1. Cor. 2. v.
11.
1. Cor. 11.
v. 28.

In Basilica
cordis huma-
ni tribunal
constituit
Deus, in quo
causas iudi-
cet huma-
nas.

2. Reg. 12.
v. 5.

3. Reg. 20.
v. 40.

Pf. 50. v. 6

Cor huma-
num sepe
contendit
delictum
occultare.
Ier. 2. v. 23
Actuum 7.
v. 3.
1. 7. v. 12.

tire docemur, & loqui: *Prouidebam enim Dominum, inquit psaltes, in conspectu meo semper.* Origenes. Non erat in definito aliquo loco, sed in cuiusque cubilli: & cubile certe appellat abditum, & secretum locum, cum soleat Scriptura, quae ad nobilissimam animam partem spectant, absconditum appellare. Interdum etiam & cubiculum. tale enim est illud. *Intra in cubiculum tuum.* & illud. *Qui uidet in abscondito reddet tibi.* Non procul est ab his etiam, qui absconditus dicitur cordis homo. Et verosimilius est, etiam de hoc abscondito peccantes suspicari, quod scilicet non videat eos Dominus.

Inuitat nos nobilis iste locus atque eius explanatio tradita ab Origene, & illud amplius illustremus, theoriam tractantes de cordis humani profunditate, de quo Ieremias. *Prauum, inquit, est cor hominis, & inscrutabile, quis cognoscat illud? Ego Dominus, &c.* Vel vassum, seu mendax est cor supra omnia, atque desperatum, id est, inaccessum, adituque difficillimum, vel impossibile potius, nisi soli Deo, cuius est scrutari renes, & corda, scilicet affectionem, & intentionem. nam per renes, affectus, per cor autem, mentem & studium significare solet Scriptura. *Quis, inquit Paulus, hominum scit, quae sunt hominis, quae quis in animo voluat, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? & iterum. Probat autem seipsum homo, quid ita? quia nullus hominum, neque Angelorum scrutari potest, quae in penetralibus humani cordis latitant, ne dum iudicare, nisi ipse homo sua prodant consilia, cogitationes, & studia. quare sibi committitur sui ipsius examen, & testimonium, immo & iudicium propriae causae eidem demandatur. Nam in cordis humani Basilica tribunal constituit Deus, le- gesque in eius tabulis incidit digito suo, rationem creauit iudicem, conscientiam auctorem, testes cogitationes, quae vel accusant, vel defendunt ipsum hominem reum. hoc enim sibi vult Paulus dum dicit. *Ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum turba accusantium, aut etiam defendentium in die, cum iudicabit Deus occulta hominum, &c.* Ad iudicium autem hoc, ipsius hominis causas Deum retulisse legimus: nam Dauidi proposita est causa propria sub specie litis alienae, & rogatus iudicium tulit contra se ipsum sententiam, dicens. *Vini Dominus, quoniam similis mortis est.* Et ab Achab simili stratagemate extorta aduersus seipsum mortis damnatio, illis verbis pronuntiata. *Hoc est iudicium tuum, quod ipse decreuisti: & quorsum ista, rogabis, enigmata? ne scilicet humani cordis vastitudo delictum suum eleuaret, & Dei iustitiam criminaretur; data opera est, ut ipse reus peccati grauitatem liber ab affectu examinans contra se ipsum pro meritis supplicium diceret. Atque hoc sibi voluit Dauid, cum protefteretur. *Tibi soli peccavi, &c. ut iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris* feuerior: id est, ego fautor grauius deliquisse, ut hac confessione, tua resplendet iustitia, & obtrectatorum ora claudantur. Merito fidelis Dauid, delictum suum palam fate tur: audet enim aliquando cor humanum sagax Deo ipsi mentiri velle, ut videre est apud Ieremiam. *Quomodo dicit non sum polluta, post Baalim non ambulauit? Vide vias tuas in conualle, &c. & iterum. Quid niteris bonam ostendere viam tuam? Ego iudicio contendam tecum, eo quod dixeris, non peccavi, &c.* Et Petrus ait. *Cur tentauit Sathanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto? & Iaias. Non petam, & non tentabo Dominum.* De Deo se bene mereri dicit impius Achaz, quod nolit illum tentare, cum reuera illi potius dif-**

scilat: & Saul gloriatur. *Immo audiui nocem Domini, & ambulauit in via, per quam misit me Dominus, &c.* Tu lii autem de preda populus oves, & boues, ut immolet. *Domino, &c.* sed infra se prodit. *Peccavi timens populum, & obediens voci eorum.*

Sed quid mirum est a nemine iudicari, neque inuestigari posse cordis humani consilia, cum neque ab ipso homine exacte cognoscantur, nisi diuino lumine illustrato? *Lucerna Domini, ait Sapiens, spiraculum hominis, quae inuestigat omnia secreta uentris.* hoc est, ut Gregorius expoluit, diuini afflatus illuminatio, cum in mentem hominis uenerit, eam sibi met ipsi illuminans ostendit; quae ante Spiritus sancti aduentum cogitationes prauas & portare poterat, & pensare nesciebat, &c. *Spiraculum* itaque, seu spiritus hominis, nisi, diuina luce communicata, *Lucerna Domini* efficiatur, obire quidem potest consilia, & cogitationes suscipere, sed eas examinare non potest. *Scrutabor, inquit Deus, Ierusalem in lucerna: ut ubi lucernae admouentur, tenebrae sunt, & alta caligo facibus indiget.* Eapropter toties in sacris mentio est duplicis cordis, duplicis animi; damna turque, in corde & corde loqui. vsurpaturque frequenter ea phrasia, facere veritatem, & commendatur studium sapientiae ex toto corde, atque in ueritate susceptum; quia uidelicet tam abstrusa solet esse ipsi homini mens propria, & animus; ut cum hoc reuera desideret, aliud sibi uelle persuadeat. quod est mendacium loqui, atque facere, & sibi ipsi imponere, atque ceu duplex cor gestare in pectore, vel femicorde cogitare, & femicorde operari. *Conuertimini, ait Dominus, sicut in profundum recesseratis filii Israel, id est: reuertimini ex profundo corde, ex intimo affectu, toto animo ad Dominum, quem admodum scilicet olim recesseratis, & Baal sedabimini ex intimo cordis affectu. quid hoc est, nisi admonere hominem, ne sibi ipsi det uerba, ut solet, cum, aliqua aduersitate stimulante, ad Deum reuertitur? Quod re ipsa contigisse Iudae testatur Deus. *Non est reuersa ad me prauaricatrix soror eius Iuda in toto corde suo, sed in mendacio.* Difficile est energumini uerba iudicare, an ab homine oppresso, an potius a spiritu maligno proferantur, cum eodem ore prodeant ab alterutro edita. nec facilius est cogitationes aestimare proprias, an a spiritu hominis, an a spiritu diuino proficiantur. Discretio spirituum capropter a Spiritu sancto Ecclesiae communicatur; qua perditur paries intimi recessus humani cordis, & abominationes in ipso absconditae propalantur. Denique quam sit profundum cor humanum, vel inde coniectari possumus, quod Deus ipse gloriae ducit, illud intueri, eiusque arcana rimari, ut videre est apud Ieremiam. *Ego Dominus scrutans cor, & probans renes, &c.* & in psalmo. *Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus:* id est, subeat hominem cogitatio quantumuis profunda, & abditae; profundus subit Deus, ut eam intueatur & iudicet. & in alio psalmo. *Qui fixit sigillatim corda eorum: qui intelligit omnia opera eorum, &c.* obserua connexionem: ideo scilicet intelligit opera, & cogitationes, quia animas creauit singulorum, alioquin ignoraturus, Idem habes & in alio psalmo. *Intellexisti cogitationes meas de longe, semitam meam, & funiculum, studia, & circumgyrationes, consilia scilicet, meum inuestigasti, &c.* sequitur: *Tu formasti me &c.* Sed de his longius fortasse egimus, quam pro instituti ratione: veniam dabit lector.*

Dicunt enim: Non uidet Dominus nos, dereliquit Dominus terram. Simile est illud psalmi. *Et dixerunt, non uidebit Dominus, nec intelliget Deus Iacob.* Et illud.

Dixit

1. Reg. 15. v. 20.

Homo sine Dei lumine seipsum aut inuestigare, aut iudicare non potest. Prover. 20. v. 27. Gregor. 3. par. curae past. c. 3.

Sophon. 1. v. 12. Duplex cor.

Facere ueritatem, quid sit.

1. 31. v. 8.

Ierem. 3. v. 10. Dijudicare cogitationes proprias difficile est, si quis loquatur ore energumini, an spiritus oppressi, an spiritus maligni.

Ier. 17. v. 10.

Pf. 63. v. 7.

Pf. 32. v. 3.

Pfal. 138. v. 3.

Pf. 93. v. 7.

Pf. 32. v. 1.

Pf. 35. v. 2.

Iob 22. v. 14.

XIII.

XIV.

Alius Scho.

Thre. 1. v. 1.

Adonis, laici ui demonis simulachris Theodoro teste.

XV.

XVI.

Scholias.

Ioelis 2. v. 17.

Matth. 23. v. 35.

Deu. 4. v. 19. Adorare solem, quam malum.

Dixit insipiens in corde suo, non est Deus: atque illud. *Dixit iniustus, ut delinquat in semetipso, non est timor Dei ante oculos eius.* Id est, persuasit sibi impius, quod liberius peccet, non esse sibi a Deo timendum quicquam mali. *Nec nostra considerat, &c.*

Adhuc conuersus uidebis abominationes maiores. Id est, iterum adhuc uidebis maiora flagitia.

Et introduxit me per ostium porte domus Domini, quod respiciebat ad Aquilonem. Inducitur Vates ad Angelo uiae comite per ostium atrij intimi, quod appellatur Domus Domini, non secus atque ipsum sanctuarium clausum, quod in medio eius atrij erat, ut ex contextu historiae huius constat, & suo loco latius dicemus. Septuaginta. Ad uestibula ianuae domus, quod est sequentibus conuenientius.

Et ecce ibi mulieres. Non in atrio intimo, sed ad ostium ipsius atrij. Alius Scholiastes. Summa, inquit, contemptio: quo enim ne Leuitis quidem promissibilem ingredi, ibi feminae Adonidem iugebant.

Sedebant plangentibus Adonidem. Sedere habitus est dolentis, ut alibi diximus, & patet in Thronorum libro. *Quomodo sedet sola ciuitas, &c.* De Adonide in commentario differemus. Verum rei indignitatem Theodoretus obseruauit dicens: Horum non solum impietatem, sed etiam lasciuam accusat. Thamuz enim secundum Chaldaeam linguam, Adonis est. Veneroreum igitur orgiorum lamentatio est lasciuiae Daemonis, & propter incontinentiam cultum admittentis.

Et dixit ad me: Certe uidiisti filii hominis. Vel uidiisti ne subaudi, harum libidinosam superstitionem? *Adhuc conuersus uidebis abominationes maiores.* Adhuc rursus uidebis abominationes detestabiliores. cum enim locus sit ceteris sacrorum: necesse est scelus in eo admitti, alioqui per se turpissimum, ex loci ratione reputari multo deformius.

Et introduxit me in atrium domus Domini interius. Id est, in atrium sacerdotum, quod exprimit dicens, *atrium domus Domini interius.*

Et ecce in ostio Templi Domini inter uestibulum et altare. Septuaginta. In uestibus Templi Domini inter uillam, & inter altare, &c. Symmachus *πρόλαον*, propylaeon, Syrus carceres uerit, seu cancellos, teste Scholiaste Graeco. Altare uictimarum aeneum demonstrat Vates, quod in medio atrij sacerdotum exstabat. per uestibulum intelligit praebulum sanctuarij longum cubitos uiginti, latum decem. Aptissime uero Septuaginta, & Syrus innuunt peribolum, & cancellos, qui ad faciem uestibuli Templi procurant, terminantes aream quadratam atrij interioris: existuntque inter uestibulum & altare, ut uidere est in iconographijs Templi appositis ad caput quadragesimum. Sunt autem & alij loci sacrae Scripturae in eandem sententiam, quales ille Ioelis. *Inter uestibulum, & altare plorabunt sacerdotes, & Matthaei. Quem occidistis inter Templum, & altare.* Verum de his suis locis differemus.

Quasi uiginti quinque uiri dorsa habentes contra Templum Domini, & facies ad Orientem, & adorabant ad ortum solis. Vel ad orientem solem, ut Septuaginta uerterunt. Hos uerosimile est fuisse sacerdotes, quoniam locus, in quo stabant, Solis sacerdotibus decretus erat: quorum ideo grauius peccatum censetur; quippe nouerant lege cautum esse, ne haberent Deos alienos coram se, & sigillatim ne solem adorarent. *Ne forte eleuatis oculis ad caelum uideas solem, & lunam, & omnia astra caeli, & errore deceptus adores ea, & colas, quae creauit Dominus tuus in misterium cunctis gentibus, quae sub caelo sunt, &c.* Quare extremam non solum impietatis, sed etiam insaniam

erat adorare conferuum suum, Domino terga dantes. Quam merito conuersus est Dominus de his. *Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquae uiuae, & foderunt sibi cisternas.* Et iterum. *Ipsi & reges eorum, principes, & sacerdotes, & propheta eorum, dicentes ligno: Pater meus es tu, & lapidi: Tu me genuisti: uerterunt ad me tergum, & non faciem, &c.* Et aliquanto superius dixerat. *Ingressi contaminastis terram meam, & hereditatem meam possidistis in abominationem. Sacerdotes non dixerunt: Vbi est Dominus? & tenentes legem nescierunt me, & pastores prauaricati sunt in me, & Prophetae prophetauerunt in Baal, & idola secuti sunt, &c.*

Et adorabant ad ortum solis. Verus religio Ethnicorum fuit, ut adoraturi conuerterentur ad Orientem. Vnde Mercurius Trismegistus docet eum, qui adorare uoluerit, oriente sole, in subsolanum intendere debere; occidente uero sole, uersus Austrum, &c. ne scilicet Deum suum morientem uidentes in eius cultu tepescerent. Vitruuius etiam. *Templa, inquit, co pacto sunt constituenda, ut adis si- gnum seu simulachrum spectet ad uespertinam caeli regionem; ut supplicantes signa quasi cum sole orientia intueantur, & suspiciant. quem ritum Iob execratum se esse ut gentilitium profiteretur, dicens. *Si uidi solem, cum fulgeret, & lunam incendere clare, & latatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum meam ore meo, &c.* Huius superstitionis extirpanda gratia Dominus praecipit, ut facies tabernaculi primum, deinde etiam Templi conuersa esset ad Orientem. Oraculum autem, in quo erat arca, ad Occidentem spectaret, ita ut adoraturi conuerterentur ad Occidentem. At uero sacerdotes Domini, quorum intererat legem uindicare, & illius ritus religiosius obseruare, legis immemores, Deique conditoris obliti, uerterunt terga contra arcam Domini, atque ad Orientem conuersi solem uenerabantur.*

Et dixit ad me: Certe uidiisti filii hominis: nunquid leue est hoc domui Iuda, ut facerent abominationes istas, quas fecerunt hic: quia replentes terram iniquitate conuersi sunt ad irritandum me? Pro iniquitate Hebraice est *חמא*, chamam, vis, uolentia, iniuria, tyrannis, ut iniquitas amplectatur iniurias omnes proximis illatas; abominatio uero impietatem aduersus Deum, hoc sensu. An pro nihilo ducit Iuda talia scelera designare, qualia in meo Templo patrarit uides? ita ne leuia sunt haec crimina, quod audeat ea quasi cumulum addere ad iniquitates admittas? Vel ut sit Iheron proteron hac ratione. *Tam leue erat aduersus proximos fuisse iniuriosos, quod superimponunt peccatorum lanci contra suum conditorem esse ingratos, impudentes, & contumeliosos? Quomodoconque intelligamus apte necitur sequens uersus.*

Et ecce applicanti ramum ad nares suas. Versio correcta Septuaginta habet. Ecce ipsi quasi subsannantes. Verum in alijs codicibus additur: & ecce ipsi extendunt ramum quasi subsannantes. testatur autem Hieronymus illud, extendunt ramum, de Theodotionis uersione additum esse, sic enim habet. *Pro eo quod nos diximus, ecce applicanti ramum ad nares suas, Septuaginta transtulerunt. Et ecce ipsi subsannantes: quibus de Theodotione additum est: extendunt ramum: ut sit totum pariter. Et ecce ipsi extendunt ramum quasi subsannantes. pro quo interpretatus est Symmachus, quasi emittentes fontem in similitudinem cantici per nares suas, & aliquanto inferius. Symmachii interpretatio foedum, rancunquae fontem de naribus procedentem in Dei*

Adum significat his uerbis eorum qui Trinum subsannantes, & irrident nomen. Hieronym. Theodotio. Symmach.

Ier. 2. v. 13. v. 26.

v. 7.

Adorabant antiqui ad ortum solis. Mere Trism. in sine A. sclepij.

Vitru. Arch. lib. 4. c. 3.

Iob. cap. 31. v. 26.

XVII.

Iniquitas aduersus proximos, abominatio aduersus Deum ipsum militat.

Adum significat his uerbis eorum qui Trinum subsannantes, & irrident nomen. Hieronym.

Theodotio.

Symmach.

Origenes. contemptum significat, &c. Notat etiam Origenes legisse Symmachum. Et sunt quasi emittentes sonitum, velut anhelitum per nares. Observat secundo, quod Hebraice est הזמורה, hazmorach, & sonum, & ramum significare: nam in psalmo, ubi Septuaginta verterunt. Cantabiles mihi erant iustificaciones tue. Alij transulere. Cantus fuerunt mihi præcepta tua: & iterum. Et in psalmis iubilemus ei. Alij legunt. Incantationibus, vel incanticis. Et ramum significat eadem vox apud Ezechielem, ibi. Quid fiet de ligno vitis: siue de palmite vitis. Et apud Nahum prophetam dicentem. Et propagines eorum corruerunt, id est, ramos seu palmites eorum. Sensum autem versus sic elucidat. Factum, tumoremque superborum contra opificem, & contra eius opera describi his verbis puto, qui subfannent tanquam pro nihilo putanda, quæ cernuntur, & eorum effectorem. Apertius porro Symmachus modum interpretatus est dicens. Ac veluti emittant sonitum, vt anhelitum per nares suas; quod enim, inquit, videntur hymnis celebrare, id agunt subfannando mundum apte distinctum, & eius opificem, illis verbis. Et ecce ipsi extendunt ramum quasi naso suspendentes: ea videtur esse sententia subiecta. Veluti extendunt aduersus suum platem furculum, subfannantes, ac ridentes quæ non sunt risu digna. Hæc Origenes. הזמורה, zemorah, Hebræa vox, quam notauit Origenes dubiæ significationis esse, oritur a verbo זמיר, zamir, quod est incidere, putare. Sex annis putabis vineam tuam, &c. In secunda vero coniugatione significat incidere vocem, facere incisuras, vel cæsuras syllabarum, modulari, modulos canere, arte modulatas cantiones, concisiss, ex concisis sententijs factas modulationes canere. inde הזמורה, zemorah, palmes, vt videre est in libro Numerorum. Absciderunt palmitem cum vna sua. Et in Isaia. Et germen alienum seminabis. Eius autem cognatum nomen זמיר, zamir, in Canticis legimus. Tempus putationis aduenit. quod alij verunt. Tempus cantus auicularum aduenit. Horum alterutrum videntur legisse, qui verterunt sonum, vel cantum. Nam zemorah significat palmitem, ramum, vel furculum; non canticum, neque sonitum, & multo minus foetorem. quare delirium est, quod aliqui Hebræorum tradidere, zemorah, significare foetorem; atque olim in Codice legi solitum: ad nares meas: & religionis ergo sublatum a scribis, lectumque: ad nares suas: quasi adorantes emitterent crepitu ventris foetorem ad nares numinis, quorum ignoratio ex versionibus interpretum supra allatis manifeste conuincitur. nullus enim eorum transulit, ad nares meas, sed, ad nares suas. Præterea nullus ventris crepitu dixit, sed, narium sonitum vnus Symmachus conuertit. denique quia nullibi in sacris ostendent tale significatum vocis zemorah. Recte igitur Hieronymus transulit. Ecce applicant ramum ad nares suas. sed restat declaremus, quales ramos extendebant adorantes, & quid sibi voluerit ille ritus. Diuus Hieronymus. Applicabant ramos ad nares, haud dubium quin palmarum, vt per hoc eos idola adorare significet. Denique & Iob inter ceteras virtutes, & hoc habuisse se dicit, quod nunquam aspiciens cælum, & solem, & lunam, & astra fulgentia, osculatus sit manum, id est, adorauerit creaturas, &c. Ceterum Hieronymo aduersatur ea phrasis; applicant ramum ad nares; quæ docet odoratos fuisse ramulos, quos naribus admouerent. Itæ adorationem exhibitam soli, in cuius sacris nullibi legitur adhibita palma, sed potius laurus, vt ex varijs auctoribus obseruatum tradit Lilius Giraldus. Nam veteribus in vsu fuit, aras, vi-

Psal. 118. 54.

Ps. 94. 2.

Ezech. 15. 1.

Nahum. 2. 2.

Leuit. 15. 3.

Num. 13. 24.

Isa. 17. 10.

Can. 2. 12.

Constatat Hebræorum opinio de hac irratione Dei.

Vulgatæ comprobatio.

Hieronymus ramos putat fuisse palmarum.

Rami lauri in cultu solis adhibiti. Lilius Giraldus.

stimas, sacrificos, & astantes interdum suorum numinum frondibus ornare. quippe Ioui sacrificabant coronati æsculo, Apollini lauro, Mineræ olea, Veneri myrto, Herculi populo, Baccho hedera, vt legitur in libris Machabæorum: sed & pampinis interdum, quin & ramis ficulneis plerumque: Pani pino, Syluano & Diti cupresso, Isidi abrotano. Thracæ pro lege habebant in omnibus sacris hedera coronari, Cappadoces ambrosia, Aegyptij vitibus, & hedera. Feruntur & Aegyptij gramine manibus decerpto adorasse, & papyri flore Deos coronasse, &c. Quæ si ita sunt, videntur Israëlitarum ramos lauri manibus gestasse, atque eos, vt pote odoratos, naribus admouisse supplicantes, quasi gratias agentes Apollini conditori lauri, & auctori suavis eius odoris. quod quid aliud est, nisi illi diuinitatem tribueret? Deoque ex sua sede deturbato, in eadem Apollinem collocare? hoc est enim facinus supremum, quo Deum impudenter subfannantes ad furorem irritabant, sibi que extremam perniciem machinabantur: nam impudentiam consequi solet diuina ultio. quapropter & clamor appellari solet in sacra Scriptura. quod scilicet vindictam quasi clamoribus expetens iure suo impetret. vt vidimus supra. *Ita autem peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt. Agnitio vultus eorum respondebit eis,* hoc est, explicata & perfricta frons, natusve inhians ad odorem frondis idololatricæ captandus, illis testimonium perhibet, descendisse se in profundum scelerum, quo qui peruenierit, contemnit. Sed quibus gradibus ad hanc foueam descenderint, recenset Isaias ipse dicens. *Va genti peccatrici, aberranti, qui primus gradus est: secundus vero, populo graui iniquitate, qui obcalluit ad scelera: tertius, semini nequam, pessimorum, qui scilicet hæreditauit idololatricam: quartus, filijs sceleratis, qui addidere peccatis maiorum atrociora crimina: quintus, dereliquerunt Dominum, dicentes, dereliquit Dominus terram: sextus, blasphemauerunt sanctum Israel, execrati sunt Dei cultum claudentes ostia Templi: septimus, abalienati sunt retrorsum, vertentes terga contra Dominum, faciem ad orientem Solem. Ijs flagitijs quæ impendat pœna, declarat idem Propheta dicens. *Va anima eorum, quoniam reddita sunt illis mala.* nam veterum scelerum pœna est Dei derelictio, quam miseri nil minus timentes sustinent. Sed neque temporalem ultionem effugient. Sequitur enim aptissime. *Ergo & ego faciam in furore.* Quandoquidem ipsi profligarunt omnem pudorem, ego omnem furorem effundam. *Non parces oculis meis.* Non conuiebit damnatis, cum neci addicantur. Vide caput quintum. *Nec miserebor.* Non committam, vt eorum malis viscera mea tangantur. *Et cum clamauerint ad aures meas voce magna,* quantumuis contenta voce, non exaudiam eos. Origenes. Misericordia (qui est mœror alienæ infelicitatis) non oportet commoueri medicum, aut iudicem, ne forte eiusmodi mœrore, qui ad hanc impellit misericordiam perturbati impediuntur, quo minus curationem, aut iudicium exerceant, prout eius, qui curatur, vtilitas postulat, aut opus est ei, qui iudicatur, &c. Quod si omnino misericordiae locus non est in hoc iudicio, opus est, vt mitissimus iudex aures obturet, ne audiat pereuntium clamores. qui enim poterit, si eos audiat, se continere, quin misereatur, & conuieat? Sed de hac re supra.*

Machab. 6. 7.

Isa. 5. 9.

Prouer. 18. 3.

Gradus ruinae Israëlitarum.

Isa. 1. 4.

Pœna inueteratorum scelerum est Dei derelictio.

XVIII.

Origen. Misericordia non commoueat medicum aut iudicem; ne ab officio deficiat. Mitissimus Deus iudicaturus obturat aures, quasi non se potens continere, quin misereatur si miferos audiat.

COMMENTARIUS IN EZECHIELIS PROPHETAE CAPVT OCTAVVM.

De Gentium idolis, quæ coluerunt Israëlitarum. Quodnam fuerit primum idolum Gentium.

OMP PAR fuit politia religio vel apud barbaras, & efferatas nationes; neque minor exitit inter gentes de religionis, quam de originis antiquitate arrogantia, & controuersia, singulis contendentibus, primum Deum a suis maioribus cultum. Nam, vt hinc exordiamur, Cyrillo auctore, atque Isidoro, Græci volunt Cecropem eorum Regem primum omnium simulachrum finxisse, nominasse Iouem summum Deorum, arasque illi statuisse, atque immolasse bouem. Si vero Didymo, atque Hieronymo credimus, a Cretensium Rege Melissea prima pulularunt idololatricæ semina. Diodorus, & Eusebius Phrygibus tanti mali originem adscribunt. Atlantides Africæ populi primum apud se regnasse Deum εγερον, vranon, gloriabantur. Aethiopes se Deos primum coluisse affirmabant: a quorum opinione non abhorret Diodorus. Phoenicibus Theologiae, & religionis initium arrogat Sanchuniathon Berytius apud Porphyrium, atque Eusebium. Lactantius vero scribit Chanaanæ hoc vitio primum infectos, quod eorum conditor ab auo Noë maledictus, primus a veri Dei cultu ad simulachra defecerit. Ammonius de antiquitatibus tradit Belum statuam primum Nembroto parenti inter diuos, vt persuasus est, relato; re autem vera a suis discerpto erexisse, ad quam confugientes malefici velut ad asylum in tuto essent. Successu vero temporum numerum simulachrorum auctum, & hoc Belo adscriptum, quod ipse illud primus condidisset, & coluisset. Eusebius in Chronicis auctor est, Belo vita functo statuam erexisse BabyIonios. Nino filio Beli hoc inuentum tribuunt Lactantius, & Hieronymus, vt mox videbimus. Ammonius cum alijs tenet, Belum esse Iouem, Nembrotem autem Saturnum, qui deinde appellatus est Baal, &c. Diodorus Siculus scribit a Semiramide vastas, & magnitudine mirandas statuas factas aureas, & argenteas. Hieronymus sic habet. Ninus patrem suum Belum in Deum retulit, qui Hebraice dicitur בל, bel, & in multis Prophetis, maximeque in Daniele, & iuxta Theodotionem sub Idolo Baby-

lonis hoc appellatur nomine. Hunc Sidonij, & Phoenices appellant בעל, baghal, eadem enim inter ב, beth, & נ, he, litteras consonantes γ, ghain, vocalis litera ponitur, quæ iuxta linguæ illius proprietatem nunc Beel, nunc Baal legitur. Vnde & Dido Sidonia regij generis, cum Aencam suscepisset hospitio, hac patera Ioui vina delibat, quam Belus, & omnes A Belo soliti, &c. Et aliquanto superius dixerat. Ierusalem fecerat idola Baal dæmoni Sidoniorum, siue vt quidam rectius arbitrantur, Babylonio, ex quo & Bel dicitur. Ezechiel plenius in suo ponit volumine, & omnis prophetarum narrat chorus, &c. De Belo tractat Theophilus. Sed audiamus Placiadem Fulgentium scribentem in hæc verba. Diophantes Lacedæmonum auctor libros scripsit antiquitatum quattuordecim; in quibus ait Synophanem Aegyptium familia substantiaque locupletem filium genuisse, quem voluit enormis substantiæ successorem ineffabili, & vltra quam paternitas exigebat, affectu erga filium deditum. isque dum aduersis fortunæ incurribus raperetur, patri crudele geminæ orbitatis dereliquit elogium, & posteritatis propagandæ & substantiæ. Quid igitur faceret aut foecunda paternitas hac sterilitate damnata, aut felix substantia in successione curata? Parum erat non habere, quod habuit, nisi etiam esset, qui obtineret, quod reliquit. Denique doloris angustia, quæ semper requirit necessitatis solatium, filij sibi simulachrum in ædibus instituit. dumque tristitia remedium quaerit, seminarium potius doloris inuenit; nesciens quod sola sit medicina miseriarum obliuio. Denique idolum dictum est ειδωδυν, eidodyne, quod nos Latine species doloris dicimus. namque vniuersa familia in domini adulationem aut coronas plectere, aut flores inferre, aut odoramenta simulachro succedere consueuerat. nonnulli etiam seruorum culpabiles domini furiam cuitantes ad simulachrum profugi veniam merebantur, & quasi salutis certissimo collatori florum, aut thuris offerrebant munuscula timoris potius effectum, quam amoris affectum. denique & huius rei non immemor Petronius ait: *Primus in orbe Deos fecit timor* —

Virg. i. Aeneid. in fine.

Theophilus lib. 3. ad Anulo-cham. Plac. Fulg. lib. 1. Mythologicorum.

Cyrril. lib. 1 contra Iul. Isidor.

Didym. lib. exegetis.

Hiero. proem. epist. ad Tit.

Diodorus. Eusebius.

Porphy. lib. 4. contra Christ.

Euseb. lib. 1 preparat. Euang.

Lactant. lib. 2. de falsis relig. Ammon.

Hier. in Osee 2.

Mintanor in Chronotop. libro.

Fulgentius.

Sap. 14. v. 12.

Simulachra dolores vocantur & quare.

Isa. 10. v. 12.

2. Paral. 24. v. 18.

Ose. 4. v. 17.

Psal. 105. v. 38.

1. Tim. 6. v. 10.

Ose. 6. v. 8.

Isa. 66. v. 3.

Amos 5. v. 5.

Numer. 23. v. 21.

Dolor & labor culpam confectantur.

Adonidis nomen unde sumptum.

nam & Mintanor muscus vocat Dominum doloris, quem prima punctio humani finxit generis; inde, ut ait Fulgentius, inueteratus error humanis pedetentim consertus disciplinis barathro quodam laeva crudelitatis prolabitur. Hæc Fulgentius ex Diophante de idolo Synophanis. quam historiam esse certissimam, non fabulam, constat ex libro Sapientiae: in quo eisdem coloribus depingitur filij Synophanis simulachrum: sic enim habet. Initium enim fornicationis est exquisitio idolorum, & adinuentio illorum corruptio vitæ est. neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum. Supernacitas enim hominum hæc adiuuanti in orbem terrarum: & ideo breuis illorum finis est inuentus. Acerbo enim luctu dolens pater, cito sibi rapti filij facit imaginem, & illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cepit, & constituit inter seruos suos sacra & sacrificia. Deinde, interueniente tempore, conualescente iniqua consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est, & Tyrannorum imperio colebantur figmenta, &c. Quibus verbis vniuersam Diophantis narrationem breuissime, & lucidissime iterauit Sapiens: atque illi fidem faciens ab ea rursus suæ breuitatis commentarium accepit: simulque docuit nos, figmenta, quæ Tyrannorum imperio apud Babylonios colebantur, posteriora fuisse idolo Syrophanis, vt sine controuersia relinquatur, primum idolum apud Aegyptios inuentum fuisse. Constat secundo, cur simulachra, idolave in sacris scripturis appellentur dolores: Hebraicum enim nomen frequens est גחזב, ghazabim, dolores, apud Isaiam. Et simulachris eius. Hebraice doloribus. & in libro Paralipomenon. Seruieruntque lucis, & sculpsitibus; vel lucis, & doloribus: & apud Oseam. Particeps idolorum, dolorum, Ephraim, &c. & in psalmo. Quas sacrificauerunt sculpsitibus, doloribus, Chanaan. Quo alludit Paulus. Inferuerunt se doloribus multis, hoc est, simulachris. Idem fere sonat aliud idolorum nomen, Hebraeis item frequens גחזב, auct, quo vsus est Oseas. Galaath ciuitas operantium idolum. & Isaias. Qui benedicat idolo. & Amos. Bethel erit Bethauen, id est, domus doloris. & in libro Numerorum. Non est idolum, dolor, in Iacob, neque videtur simulachrum, labor, in Israel. Libenter enim vtrunque nomen coniungunt Prophetæ, vt significant idololatram non solum conscientiam D lacerare, & doloribus animum torquere, sed & laboribus corpora diuexare. Vel, vt ostendant diuersa mala consequi idolorum cultum, culpæ scilicet & pœnæ, quæ ijs duobus nominibus significantur, dolor & labor, nam dolor, id est גחזב, proprie significat molestiam, luctum, & afflictionem spiritus, quæ peccatum comitantur. labor non solum membrorum lassitudinem, & defatigationem significat, sed omne, quod corpori graue est, & laboriosum, peccati scilicet pœnam qualemcunque. Ijs itaque, & alijs locis simulachra dolores appellantur, cuius nominis origo fuit אדדדדדד, eidodynes, species doloris a Syrophane inuenta. Tertio coniectura satis probabilis dicitur ab eo nomine, idodynes, fuisse tractum nomen Adonidis pueri intemptiue interempti, atque a feminis plorati, cuius meminit in præsentem Vates: nam & literis, & etymologia eum illo mirifice consentit, etenim אדדדדדד, eidodynes, ex duplici voce compactum est, scilicet אדדדד, eidos, quod est, species, atque אדדדד, odyne, quod est dolor: ex qua voce facilis est lapsus in Adonis, permutatione vocalium, quæ Græcis sæpissime vsu venire solet. Fauet & nostræ commentationi Stre-

phanus dicens: Amathus Cypri ciuitas vetustissima, in qua Adonis Osiris colebatur, qui cum Aegyptius esset, Cyprij, & Phœnices proprium fecerunt, &c. Vides Adonidem esse Osirim Aegyptiorum Deum vetustissimum. Bene est ergo, vt idem credatur cum Dolone Syrophanis. Sed quidquid de hoc sit, videamus quis nam exiterit Adonis. Verus fabula est Aegyptiorum, cuius meminere Macrobius, Theocritus, Ouidius, & Fulgentius, Adonidem Veneris amasum dente apri percussum obiisse in ipso iuuentutis flore: quem Venus vt pote sibi carissimum planctu & lamentis sit profecuta quasi mortuum, deinceps vero reuiuifcentem cum gaudio, & læticia receperit. Eius fabulæ veritas hac ratione declaratur a veteribus. Adonis, aiunt Aegyptij, sol est; aper lutulentus & cœnoscus hyemem indicat; Venus pulchritudinem verni temporis, & theatri huius mundi elegantiam, quæ deplorare dicitur solis absentiam, quæ in hyeme contingit, nam cum sol excipitur a nubilis, quasi confici videtur ab apro pulcher Adonis. Macrobius etiam: Adonim, inquit, solem esse non dubitatur inspecta religione Aegyptiorum, apud quos Veneris Archididis, & Adonis maxima olim veneratio viguit: quam nunc Phœnices tenent. & postea simulachrum huius Deæ in monte Libano fingitur, capite obnuto, specie tristi, faciem manu læua, dextra sustinens amicum, lacrymæ visione conspicientium manare creduntur. Fauet huic interpretationi nomen Chaldæum מן, thamuz, quo Syri, & Hebræi mensẽ Iunium appellant, in quo sol accedens ad æstiuum solstitium quasi languescere videtur, & viribus deficere. Vnde, occasione accepta, atque nomine mensis ipsi soli communicato, fabulati sunt Thamuz, hoc est solem, obeuntem a specioso rerum omnium theatro deseri. Vel contraria forsasse ratione, vt Hieronymo placet, Thamuz nomen est Adonidis proprium apud Syros. quoniam vero Adonis in mensẽ Iunio occisus creditur, inde nomen ipsum mensi impositum fuerit. Meminere Adonidis Orpheus Poëta, vbi ipsum vocat Δακρυόπιον, dacyrotimon, id est, lacrymis honoratum, ab honore lacrymarum, quæ illi impenduntur. Sed plura de ipso Lucianus. Gratius item poëta dicens. — *set adhuc, & porro stebit Adonim* — Plutarchus memorat Athenis celebratam festiuitatem Adoniam a feminis. atque Ammianus Marcellinus. Eucenerat, inquit, iisdem diebus annuo cursu completo Adonia ritu veteri celebrari. Loquebatur autem de ingressu Iuliani in Antiochiam. Denique Strabo Adonidis Templum insignie describit. Postremo obseruandum duxi a Rabbi Dauid, tum etiam a Rabbi Selomone aliam fabulam recitari ad huius loci intellectum, Thamuz scilicet fuisse idolum concavum, cuius oculos plumbo implebant, & accenso intus igne plumbum liquefiebat, & imago flere videbatur. Ceterum incepte conficta est fabula, quia non ipsi Thamuz, sed Veneri potius vel feminis tribuit Scriptura lacrymas effusas ob mortem iuuenis. Rabbi Moyfes Aegyptius aliud somnium refert ex libro Zabiorum de Thamuz, quod tamen & ipse irridet, & nos repetere pudet. Reliquum est, vt breui laterculo describamus vniuersa gentium Idola, quæ coluerunt Hebræi: erit enim hoc lectori iucundum, & Prophetæ instituto accommodatum.

Stephanus lib. de Urbibus.

Quis fuerit Adonis. Macrobi. 3. Satur. Theo. cr. in Idyll. 23. Ouid. 10. Metamor. Fulg. 3. Mythol.

Macrobi. 1. Satur. c. 21.

Hier. bic.

Orpheus in hymno.

Lucianus. lib. de Dea Syria. Gratius lib. de uenat. Plutarch. in Alcib. et Nicia. Ammianus lib. 22. hist. Strab. lib. 16 R. Dauid. lib. radie. & hoc cap. R. Selomo. R. Moyfes. lib. 3. di rector. c. 30

Table listing various idols and their associated deities and locations. Columns include: Idol Name (e.g., Moabitarum, Ammonitarum), Deity (e.g., Beel-phegor, Chamos, Baal), Reference (e.g., Num. 25. v. 3, 3. Reg. 11. v. 7), Location (e.g., Accaronitarum, Babyloniorum), and another Deity (e.g., Beel-zebub, Draco, Statua).

EZECHIELIS PROPHETAE CAPVT NONVM.

ARGVMENTVM.

Ostenditur Vati per visum cædes facta a Babylonijs in Vrbe, a qua liberantur signati THAV.

- I. T clamavit in auribus meis A Senem, adolescentulum, & virginem, parvulum, & mulieres interficite vsque ad internecionem: omnem autem, super quem videritis Thau, ne occidatis, & a sanctuario meo incipite. Cœperunt ergo a viris senioribus, qui erant ante faciem domus.
II. Et ecce sex viri veniebant de via porte superioris, que respicit ad Aquilonem: & vnusquisque vas interitus in manu eius: vir quoque vnus in medio eorum vestitus erat lineis, & atramentarium scriptoris ad renes eius: & ingressi sunt, & steterunt iuxta altare æreum.
III. Et gloria Domini Israel assumpta est de Chanaan, que erat super eum ad limen domus: & vocavit virum, qui indutus erat lineis, & atramentarium scriptoris habebat in lumbis suis.
IV. Et dixit Dominus ad eum: Transi per mediam ciuitatem in medio Ierusalem: et signa Thau super frontes virorum gementium, & dolentium super cunctis abominatombus, que sunt in medio eius.
V. Et illis dixit, audiente me: Transite per ciuitatem sequentes eum, & percutite: non parcat oculus vester, neque misereamini.

126
E X P L A N A T I O
EIVSDEM CAPITIS NONI.

I.

I clamavit in auribus meis. Dominus scilicet, qui equitabat in quadriga Cherubim, tanta impetate laceffitus, & tam infigni impudentia prouocatus. Non est, inquit, quod diutius protrahamus vindictam, cum nulla sit spes melioris frugis: peruenit ad cumulum insolentia: verberat nostras aures clamor: reddamus impijs, quod merentur: accedant vastatores, incendiant, & desolent nefariam urbem.

In auribus loqui, vel clamare quid significet.

Gen. 20. v. 8. & cap. 44. v. 16.

Deo tribuit indignantis clamorem humano more.

Abstractum pro concreto.

Isa. 11. v. 5. Psal. 24. v. 21. Ephef. 3. v. 10. Colof. 1. v. 16. If. 60. v. 17.

Visitatores sunt vindices & vltiores.

Lucæ 1. v. 68.

Numer. 14. v. 18. Psal. 88. v. 33.

Vas quid significet.

Ezech. 12. v. 3. Act. 9. v. 15.

Pf. 7. v. 14.

II.

II.

In auribus meis, me audiente, vt sese explicuit Hieronymus paulo inferius. Et dixit illis, audiente me, Hebraice, in auribus meis: *Transite per mediam ciuitatem*. Licet aliquando habeat hunc sensum: dixit in auribus meis, id est, ad me audientem locutus est, B vt in Genesi. *Vocauit omnes seruos suos, & locutus est vniuersa verba hæc in auribus eorum*. & iterum. *Loquatur seruus tuus verbum in auribus tuis*, &c.

Voc magna. Vocis contentio index est bilis effluens, atque indignationis, qualem motum, & affectum Deo tribuimus humano more. Appropinquauerunt visitationes urbis. Septuaginta. Appropinquauit vltio Urbis. Chaldaeus. Qui constituti sunt, vt perdant Urbem. sensus est. Adfunt iam visitatores: nam abstractum pro concreto sepius vsurpat sacra Scriptura. apud Isaiam. *Erit iustitia cingulum lumborum eius: & fides cinctorium renum eius*. Chaldaeus. Iusti, & fideles: & in psalmo. *Innocentes, & recti adhaeserunt mihi*. Hebraice: innocentia, & rectitudo. Sic potentes Angeli dicuntur *potestates*, C principes vero *principatus*, &c. Sic Paulus: *dominationes* pro dominantibus, *principatus* pro principatum gerentibus: & Isaias. *Ponam visitationem tuam pacem, & praepositos tuos iustitiam*. Secunda pars versus indicat, in prima visitationem, significare visitatores. Sed quid sibi vult, visitatores? vltiores, & vindices proculdubio. nam visitare est munus exequi praesidis inuisentis prouinciam, qui alios quidem vindicat a calumnijs, alios punit, primo modo vsurpatur apud Lucam. *Visitauit, & fecit redemptionem plebis suae*. & iterum. *In quibus visitauit nos oriens ex alto*. in secundo vero significato reperitur in libro Numerorum. *Visitauit peccata patrum in filios*, &c. & in psalmo. *Visitabo in uirga iniquitates eorum*, &c. quomodo sumitur in praesenti, vt ex versu sequenti li-

quido constat. *Et unusquisque nas interfectionis habet in manu sua*. Quandoquidem arma portant, visitatores sunt non visitationes: & qui interfectionis vasa gerunt, vltiores veniunt, non seruatorum. Vas Hebraeis significat omne instrumentum, & supellestem. apud Ezechielem. *Fac tibi vasa transmigrationis*; id est, supellestilia iter agentis. & in Actis Apostolorum. *Vas clefionis est mihi iste*, id est, erit mihi insigne organum Euangelij, nobilis praedicator verbi. Vas itaque interfectionis est gladius, vel securis, vel arcus cum sagittis, vt in psalmo. *Et in eo parauit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit*, id est, instrumenta lethalia, scilicet sagittas vrentibus aculeis munitas, hoc autem loco securim significat, vt Septuaginta E expofuerunt versus secundo. Vnicuique securis in manu eius.

Et ecce sex viri ueniebant. Non vna est interpre-

tum sententia circa veritatem huius visionis, quinam scilicet sint sex viri, qui Vati ostensi sunt per visum. Scholiastes sic interpretatur. Hæc autem cædes fiebat per spiritus quosdam inuisibilium potestatum. Alius Scholiastes sic. Ad internecionem potestates quædam Deo ministrantes mittuntur, &c, nescias autem an Græci bonos Angelos, an potius aduersas potestates intellexerint. Certe Hieronymus de aduersis potestatibus interpretatur ex illo psalmi. *Immisiones per Angelos malos*, &c. Theodoretus. Vide, inquit, eas potestates, quibus puniendi munus commissum est, ad constitutum supplicium paratas. & quidem Assyriorum multa millia vnus Angelus iaculis confecit, & Aegyptiorum primogenitos Angelus vnus iussus est interficere: hic vero propter impietatis exuperantiam sex Angelis Iudæorum puniendorum munus est impositum, &c. Adde ex Genesi duos Angelos euerisse Sodomam, & in Apocalypsi mitti quatuor Angelos, ad nocendum terræ, & mari, &c. Quorsum igitur mandantur sex ad Ierusalem euerendam? Crediderim hæc sex viri representatos esse duces Nabuchodonosor, qui Urbem expugnarunt. atque propterea senario numero comprehensos viros, quod toridem duces numerati sint a Ieremia, si tamen aduersas eorum nomina more Chaldaeorum esse composita ex duabus vocibus, scilicet, *Neregel, Serefer, Semegarnabu, Sarsachim, Rabsares, Neregel, Serefer, Rebmag*; tametsi confecti sunt & omnes reliqui principes, teste Ieremia: sex prædici, quorum memorata sunt nomina, Archiduces exercitus creduntur, quippe qui ante alios ingressi sunt Urbem, & sederunt in porta media, & c. nam & Iosephus sex tantum recenset principes expugnatores Urbis.

Veniebant de via portæ superioris. Videtur Propheta ijs verbis significasse portam Aquilonarem atrij sacerdotum: nam, vt videbimus capite quadragesimo, ante singulas portas aliquot gradus erant excitati. Vnde portæ interiores erant superiores exterioribus; portæque exteriores inferiores merito dicebantur, vt ex eodem capite Ezechielis constat. Eodem ergo iure portæ interiores dicuntur superiores, atque eadem ratione nos intelligimus nomine superioris portæ eam, quæ interior est, qua scilicet intratur ad atrium sacerdotum. Venire autem de via portæ, est per viam portæ accedere. neque enim sensus est, viros profectos ex alia porta exteriori, quæ superior diceretur, iter suscepisse versus atrium interius; cum illa porta exterior diceretur inferior, vt iam ostendimus. Sed ea est mens Prophetæ, viros illos per medium atrium Aquilonare Israël venientes vidisse per viam, quæ ducebat ad portam superiorem, atque interiorem atrij Israël: quare statim subdit, *Ingressique sunt, & steterunt iuxta altare*, &c.

Quæ respicit ad Aquilonem. Polychronius. Quoniam in ea regione impietas visibatur, atque ab eadem Babylifiorum calamitas ingruit, quod Ieremias prædixerat. Ab Aquilone pandetur omne malum; Adde ex regione Aquilonari ruptum murum, atque Urbem expugnatam, quoniam ea tantum parte murus arctibus concuti poterat, cum a reliquis rupibus præruptis, & altissimis cingeretur, vt constat ex Iosephi testimonijs, quæ nos late persequimur

Varie sententia de visione sex virorum. Schol. Alius Schol. Hier. super Ezech. 10. Psal. 77. v. 49. Theod.

Hier. super Ezech. 10. Psal. 77. v. 49. Theod.

Gen. 19. v. 1. Apo. 7. v. 2. Auctor credit sex viros representasse duces exercitus Assyriorum. Ierem. 39. v. 3.

Ibidem.

Ioseph. 10. antiq. c. 10.

Quæ dicitur porta superior.

Ezech. 40. v. 19.

Polychr.

Ier. 1. v. 14.

a Ioseph. An. 1. 4. c. 8. & de bello. 6. cap. 4. b eadem uia, qua nos eijci mus Deum, ingrediuntur lictores diuinae iustitiae: quibus peccatum ipsum præ foribus exitibus portas aperit c. Ro. 5. v. 12. d Gen. 4. v. 7.

Scholiastes falso putat vestem potestatis fuisse militarem.

De veste poderis.

Hier. hic.

e Da. 10. v. 5. & 12. v. 6.

f Angeli potestatis indui apparent, vt pote sacerdotum Dei familiarium, quales ipsi angeli sunt. Exo. 28. v. 4. Leu. 6. v. 10. & 16. v. 4. De lino. Plin. lib. 19. cap. 1.

quimur in Commentario topographiæ Urbis. Neque Babylonio solum regio Aquilonaris infirmior aditum aperuit, sed etiam Antiocho, & Tito, quorum omnium castra a Iosepho notantur ad Boreale Urbis latus esse constituta.

b Obseruandum eadem porta, qua Deum eliminamus, intrare eius satellites, & lictores ad fumendas de fontibus pœnas: manet enim retro postem peccatum, quod venienti morti pandit fores. nam c per peccatum mors intravit in mundum. & Dominus ait ad Cain. *Sin autem male feceris, in foribus peccatum tuum aderit*, vel cubat, vt te scilicet prodat hosti patefaciens valuas.

Et uniuscuiusque uas inseruit in manu eius. Septuaginta: Securis. Scholiastes. Securis hoc loco licitorum est ensis, at Hebræus habet, bellica instrumenta.

Vir quoque unus in medio eorum uestitus erat lineis. Septuaginta podere. Scholiastes. Poderes vocatur tunica vsque ad genua: habitum vero militis describit, qui iustitiæ aduersus eos, qui puniuntur, inseruiat. Porro scriptoris decorum seruat: ipse enim erat, qui pius a ceteris distinguebatur. Videtur intellexisse Scholiastes ceterorum etiam virorum habitum fuisse poderem, quippe militum; cui sententiæ non refragatur ea phrasis in medio eorum, quæ sonat vnus ex eis, quasi eis esset in omnibus similis: fauet etiam eiusdem responsum, quod habetur in fine capituli: *fecisti sicut præcepisti mihi*, quod ad eandem peractam referri debere videtur ex præcedentibus: nam dixerat Vates. *Et eade completa remansit ego*, &c. *Et ecce vir, qui indutus erat lineis, &c. respondit uerbum dicens: fecisti sicut præcepisti mihi*. Ex quibus colligitur septem extitisse viros eiusdem habitus, & propositi, vindices scilicet diuinæ iustitiæ, nisi quod eorum ductori iniunctum est, vt notaret saluandos, ceteros traderet militibus interficiendos. Ceterum non exacte percussit Scholiastes significationem vocis poderis, quam posuere Septuaginta. nam uestimentum promissum vsque ad talos significat, vnde & nomen accepit, vt Hieronymus hoc loco auctor est. Quare capite decimo, ubi nos habemus: *Cumque præcepisset viro, qui indutus erat lineis*. Septuaginta reddidere. Qui indutus erat stola sancta: videlicet intelligentes per lineum indumentum, stolam sacerdotalem. atque eandem significarunt hoc capite per vocem, poderes, non pallium militum breuius, sed talarem sacerdotis amicum. Vnde longe diuersum habitum gestasse sex viri credendi sunt ab indumento septimi, qui inter eos apparuit, nam illi veniebant securibus armati ad stragem faciendam peccatorum, iste autem apparatu notarij instructus ad vindicandos a cæde innocentes: illorum propterea habitus militaris erat, istius sacerdotalis: illorum gestamen non exprimitur: verum etiam si quale esset ignoramus, sci mus poderem non esse, atque lineum non esse, quia vestis talaris lineæ ad sacerdotem pertinebat, decebat vero militem. Hoc autem confirmari potest ex eo, quod apud Danielem Michaël, & alius quidam Angelus lineis uestitus visuntur: videlicet vsurpantes sacerdotum gestamina quasi digniffima, quippe Deo familiarium, quales ipsi sunt. præterea quia in Exodo & Leuitico sacerdotes induuntur lino, Hebraice לב, bad, quæ vox ab Ezechiele hoc versu reperitur. Significat autem genus quoddam lini molliffimi, & candidiffimi, cuius vnus esset in sacris tantum vestibus. nam aliud erat genus lini appellatum פשתא, pishah, vulgaribus vstratum: illius preciosi meminisse videtur Plinius: Gof-

spion vocat, ex illoque vestes Aegyptijs sacerdotibus solitas fieri tradit. Atque in hac sententia est Hieronymus dicens. Septimus in habitu Pontificis uestitus lineis indumentis, &c. & Theodorus. Septimi habitus erat sacerdotis: non enim ex ijs erat, qui punirent, sed ex ijs, qui supplicarent pro redimendis salute dignis, &c. Ergo vir iste lineis indutus sacerdotem referebat sequentem, & mediatorem inter diuinam iustitiam, & hominum genus, Iesum Christum videlicet: neque enim alius secundum historiam commemoratur, qui sese medium interponeret, & diuinæ iustitiæ grassanti in ciues obfisteret. ait enim apud Ezechielem Dominus. *Et quæsiui de eis virum, qui interponeret septem, & staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam, & non inueni*. Vide locum. Christum itaque representabit ille candidatus, qui sacerdos erat futurus secundum ordinem Melchisedech, atque pro sua reuerentia a Patre obtenturus reliquias gentis, ex qua secundum carnem originem habere voluit. propter adimplendas promissiones Patribus factas. nam & in Apocalypsi apparuit triumphans super equo albo, et uestitus erat veste alba aspersa sanguine; quem sequebantur exercitus equitum gestantium byssina, & candidissima paludamenta, æmulantis colorem uestimenti Archiducis.

Et atramentarium scriptoris ad venes eius. Septuaginta. Et zona sapphiri super lumbos eius. Hebraice קטרת חספרי, qeseth hasopher: quamuis Septuaginta legisse videntur חספרי, hasaphir, de qua sic habet Origenes. Pro zona sapphiri Aquyla, & Theodorio fecerunt, casty librarij, Hebraice, vt opinor, voce retenta. Scholiastes & Symmachus, tabellam. at Hebraicus habet, atramentarium, & calamus scriptoris. Hieronymus eadem fere repetens addit, Aquylam in secunda editione vertisse atramentarium scribæ. quem ipse imitatus est in vulgata. Addit Origenes & Hieronymus ex Hebræorum, quos consuluerant, auctoritate, qeseth, significare calamarium. Chaldaeus Paraphrastes uertit, פנקס, pinquem, ex voce Græca πινax, pinax, tabula. Chimi, tametsi ignorabat Græce, eandem vocem, quam Ionathas, apposuit: interpretatur tabulam, papyrus, membranam; quod hæc cum atramentario e lumbis pendeant scribæ. Et si, inquit, illius loci ratio, magis postulet atramentarium, quia atramento magis opus erat, quam tabula, cum subiungat, *Et signabis notam*. Alij recentiores vertunt, pugillarem.

Et ingressi sunt, in atrium interius, & steterunt iuxta altare arcum. Quod in medio atrio positum erat ante faciem Templi: æneum vocat ad differentiationem aurei, quod extabat in aula sancta ante faciem oraculi, de quibus suis locis. Polychronius ostendit primum, Deum non sollicitare interitum peccatorum, atque inuisibiles potestates cunctantes supplicium inferre; propterea ait, *ingressas steterunt iuxta altare æneum*.

Et gloria Domini Israel assumpta est de Cherub, quæ erat super cum ad limen domus. Laborant quidam interpretes controuertentes, an gloria Dei, quæ assumpta dicitur, sit ea, quam viderat in campo iuxta stium Chobar capite primo; an ea, quæ residebat in Templi oraculo: quasi vero hæc alia sit ab illa, & non potius ab ea representetur. Gloria Domini, vt diximus sepius, est Dei facies, qua se exhibere solebat presentem in Templo, hoc est, solum eius gloriosum, factum ex alis Cherubim, eleuatum super propitiatorium arcæ foederis. Cuius similitudo

Hieron. Theodor.

Sacerdos intercessor est.

Vir uestitus lineis Christum referebat.

Apo. 19. v. 13.

Origen. Aquyla. Theodor. Schol. Symmach. Hieron.

Chaldaeus. R. Chimbi.

Polychr.

III.

Gloria Dei, est Dei facies qua se exhibere solebat presentem in Templo.

tudo Vati ostensa est, cum capite primo iuxta fluvium Chobar, tum capite octavo, cum raptus est in eccliam, visurus, quae in Templo fiebant, abominationes. Septuaginta sic conuertunt. Et gloria Dei Israel ascendit a Cherubim, quae erat super ipsis in subdilo domus, vel in vestibulo domus: intellige, vestibulum sanctuarij, quoniam capite decimo dicitur. *Cherubim stabant a dextris domus cum ingrederetur vir*, id est, ad dextrum latus vestibuli sanctuarij: & capite quidem octavo refertur, gloriam Dei stetit extra portam atrij Israel, in atrio scilicet gentium, quasi a domo sua amandata iniuria idololatrarum. nunc autem, vt sententiam ferat cadis, & incendij, regreditur in vestibulum sanctuarij sui: vbi pro tribunali sedens, lictoribus vocatis mandat, vt Vrhem gladio & igne deuastent. Theodoretus secus intellexit, dicens. Cum enim sit contra ciuitatem sententiam laturus, extra sancta loca id facit, quae non supplicia, sed salutem suppeditant: eademque fuit Graecorum, quos habemus, sententia, nimirum gloriam Domini egressam de Templo. Ceterum falsi sunt, quoniam apertis verbis dicitur capite decimo. *Cherubim stabant a dextris domus, cum ingrederetur vir, & nubes impleuit atrium interius, & eleuata est gloria domus desuper Cherub ad limen domus, & repleta est domus nube, & atrium repletum est splendore gloriae Domini, & sonitus alarum Cherubim audiebatur usque ad atrium exterius, &c.* Vbi splendor & nubes replent atrium interius testantur praesentiam gloriae Domini. Praeterea illa dicendi ratio, *sonitus alarum Cherubim audiebatur usque ad atrium exterius*, indicat in interiori atrio alarum fieri concussionem. Quod vero dicitur: *Gloria Dei assumpta, vel eleuata est de Cherub, quae erat super eum*, quidam intellexerunt, quasi Deus, relictis Cherubinis, transierit ad limen domus, vt hoc factio significaretur, quo tempore Vrbs vastabatur, desideratum esse in prophetis Dei Verbum, & in populo scientiam veritatis, quoniam Cherub interpretatur scientiam plenitudinem. Verum secus habet rei veritas: nunquam enim Ezechiel vidit gloriam Dei, nisi supra quadrigam Cherubim, vt constat ex capite primo, decimo, & vn decimo. Quod autem in praesenti versu nihil tale significetur, patet, quia Propheta consistens in atrio interiori, vt vidimus capite octavo, vbi obseruauerat viginti quinque viros adorantes ad ortum solis, videt, ipso testante capite decimo, *in firmamento, quod erat super caput Cherubim, similitudinem solij*; audiuitque Dominum loquentem ad virum indutum lineis. *Ingredere in medio rotarum, quae sunt subtus Cherubim, &c.* Cherubim autem, inquit, *stabant a dextris domus, & nubes impleuit atrium interius, &c.* Ex quibus luculenter apparet, Cherubinos non substituisse, vbi antea stabant, extra Templum, sed cum gloria Domini remigrasse ab atrio gentium ad atrium interius, in quo Dominus residens in folio gloriae ferebat sententiam euerfionis, & conflagrationis Vrbs, vt modo dicebamus. alioqui si, illis relictis, ingressa est gloria Dei interius atrium, non apparuissent Cherubim in ipso atrio interiori, cum constitissent extra portam Templi in atrio gentium. Ergo ille versus: *Eleuata est de Cherub, quae erat super eum*, hunc habet sensum. Deus in folio gloriae suae residens transuolauit de loco, vbi constituerat, existens super Cherubim, super quos solebat equitare. nam Hebraice legimus *על מִגְּהַל*, desuper Cherub, non de Cherub: illa enim phrasus, *quae erat super eum*, perinde valet Hebraeis, atque Latinae: super quem manebat, vel quem admodum manebat super eum, vt in psalmo. *Quorum*

Vt sententia ferat Deus vastationis Vrbs & Templi, in vestibulum sanctuarij regreditur.

Confutatur sententia eorum, qui arbitrabantur Deum dimississe Cherubim nos.

Pf. 118. v. 4.

A non audiantur voces eorum, id est, ita vt non audiantur voces eorum, &c.
Et vocauit virum, qui indutus erat lineis, & atramentarium scriptoris habebat in lumbis suis.
Et dixit Dominus ad eum: Transi per mediam ciuitatem in medio Ierusalem. Hebraice. Transi in medio Vrbs, in medio Ierusalem. Repetitio ista cum proprii nominis compellatione affeuerationem continet: quasi dicat: non aliam urbem intelligo, quam Ierusalem.
Et signa Thau super frontes virorum gementium, & dolentium super cunctis abominationibus, quae sunt in medio eius. Septuaginta legunt. Pone signum super frontes, &c. & merito: nam Hebraica vocula *תו*, thau, significare potest signum, orta a verbo *תהו*, thauah, signare. *Iob. Vt desiderium meum audiat Omnipotens.* Hebraice, signum meum, scripturam, petitionem meam, breuiarium meae causae. Eodem modo acceperunt Symmachus, & Aquyla verentes: signa signum, vel pone signum: atque Septuaginta, vt praedictum est. Hos secuti sunt veteres Patres, vt Chryllostomus, & D. Augustinus, atque Theodoretus. Signo, inquit, conspicui sunt, ne poenarum participes fiant, &c. Est etiam *תו*, thau, nomen postremae literae alphabeti Hebraici, quam intellexisse Prophetam putauit Theodorus: posuit enim ipsum nomen Thau inuariatum, quasi in frontibus saluandorum non solum signum factum ali-quod indicauerit Vates, sed etiam quale signum impressum fuerit declarauerit, scilicet character literae Thau. Quid autem sibi velit ea nota, sic tradit Origenes. Septuaginta interpretes, induto podere inquit imperatum esse a gloria Domini, vt signum poneret in frontibus ingemiscientium, ac dolentium: at Aquyla, & Theodorus (fortassis legendum, Aquyla & Symmachus, vt explicuit Hieronymus) aiunt. Notatio Dei super frontes virorum, &c. Cum vero interrogassemus Hebraeos, an aliquid patriam haberent, quod nos docerent de Thau, ab eorum quodam accepimus, Thau postremum esse ex viginti duobus Hebraicis elementis, atque ordine representant eos, qui perfectam scientiam diuinae legis habent, atque ex scientia sensum praeruaricationum. Alius vero dicebat, symbolum esse Thau eorum, qui legem seruauerant; quoniam lex ad Hebraeos *תורה*, thora, vocatur, cuius vocis prima litera est Thau. Ergo signum quoque est eorum, qui ex lege vixerunt. Tertius vero quidam eorum, qui in Salvatore crediderant, dicebat vetusta illa elementa similem habere Thau literam Saluatoris characteri, atque figurae, & praedicti signum, quod in fronte inter Christianos efficitur cuiusque operis initio, praesertim vero precationum; sacrarumque lectionum. Haec Origenes. Quae repetens Hieronymus addit. Sed vt ad nostra veniamus, antiquis Hebraeorum literis, quibus vltique hodie vtuntur Samaritani, extrema Thau litera crucis habet similitudinem, &c. Atque id plenius scribit in prologo librorum Regum, dicens. Certum est, Esdras scribam, simulque Doctorem post captam Hierosolymam, & instaurationem Templi sub Zorobabel alias literas reperisse, quibus nunc vtimur; cum ad illud vsque tempus iidem Samaritanorum, & Hebraeorum characteres fuerint. & nomen Domini Tetragrammaton in quibusdam Graecis voluminibus vsque hodie antiquis literis inuenimus, &c. Haec Hieronymi sententia confirmatur ex siclo argenteo Hebraeorum, quem noster Arias Montanus apud se habet, in quo non semel obseruauimus literas veteres Hebraeorum, quarum

IV.

De Thau. f. gno.

Iob. 31. v. 35.

Origenes varias refert sententias de significatione Thau.

Thau significat eos, qui perfectam scientiam legis habent. Legem seruantium signum.

Antiquus mos signandi frontes signo crucis initio operationum.

Hieronymus Thau figura crucem representat.

Esdras non est characteres Hebraeos inuenit.

quarum Hieronymus meminit, Graecorum elementis haud ablimiles. Cum ergo Graecorum T. tau manifestam habeat crucis imaginem, consequens est, eandem representasse antiquum Thau Hebraeorum. Eandem sententiam probat Tertulianus Hieronymo & Origene vetustior. Da, inquit, Thau in frontibus virorum, ipsa est enim litera Graecorum T. tau, T. nostra, aut species crucis, quam portendebat futuram esse in frontibus nostris apud veram & catholicam Ierusalem. Idem testatur libro aduersus Iudaeos. Ab ea, inquit, clade Ezechielis nemo liberabitur, nisi passione Christi, quem respuitis, fuerit obfignatus, &c. Praeterea Origenes. Illi tantum fospites reseruantur, quos Thau litera, id est, crucis pictura signauerat. Deinde Isidorus. T. litera in Ezechiele signum crucis est, & salutis. Seuerus. Signum Crucis Propheta velut in figura spectauit Angeli, quod telum erat, ac sigillum custodiae timentibus Dominum. Item Augustinus. Philosophantur & in idem argumentum Clemens Alexandrinus, & Ambrosius, atque secutus Diuus Isidorus: T. litera, inquit, tercentum valet Graecis, in qua, quia spes salutis ostenditur, non immerito in trecentis viris Abraham, & Gedeon superarunt hostiles exercitus, quia in illis pugnantibus, quibus dicitur. *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Quoniam sequentes Dominum tanto acrius crucem tollunt, quanto acrius sese edomant, & erga proximos suos caritatis compassione cruciantur. Inde per Ezechielem dicitur. *Signa Thau super frontes virorum dolentium, &c.* Ijs verbis Isidorus non solum verum praesentem enodauit, sed etiam ad locum Apocalypsis intelligendum viam muniuit, in quo quid simile habetur. *Clamauit, inquit Ioannes, Angelus habens signum Dei vini quatuor Angelis, quibus datum est nocere terra & mari, dicens: nolite nocere terra & mari, neque arboribus, quoadvsque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum, &c.* Porro signum Dei viui, est signum filij hominis resurgentis, & iudicis omnium. nam Crux est sacrum Labarum, quod praecodit Christum Imperatorem vniuersi in die iudicij; cuius characteres seruos suos, qui eripiendi sunt a nece, notatos voluit, iuxta illud, quod in psalmo scriptum est. *Dedisti meruentibus te significationem*, signum, vexillum, notam, characterem, vt fugiant a facie arcus, vt liberentur dilecti tui, &c. Id est. Dedisti cultoribus legis tuae tuum ipsius emblema, quod in vexillo portas pro nota salutis, vt eandem incolumes a iaculis arcus vltoris. Idem ex alijs locis Apocalypsis constare potest; in quibus duo memorantur characteres, alter sectatorum bestiae impressus in eorum frontibus, vel manibus: nam infideles palam profitentur se esse ciues Babylonis, & cultores idolorum; propterea in frontibus gestant notam Daemones inuictam; fideles autem sceleratis in manu scriptum habent bestiae signum; quia profitentes se nosse Deum factis negant. Alter vero character est sectatorum agni, qui habent nomen eius, & nomen patris eius scriptum in frontibus suis. Haec nota est Crux, qua profitentur Trinitatis mysterium in tribus Crucis cornibus representatum. cum e contrario bestiae character sit Lutherana libertas, & effusa libido viuendi pro arbitrio. Et vide quam bene respondeat character crucis lugentibus abominationes impiorum; quia, vt diximus ex Isidoro, sequentes Christum crucifixum tanto verius cru-

Tertul. lib. 3. contra Marcion. lib. aduer. Iudaeos.

Orig. hom. 8 in Ezech. Isidorus lib. Alleg. c. 25 Seuerus l. 3.

Aug. dialog. alter. Eccl. fia. & Syn. Clemens Alex. lib. 6. Strom. Ambr. lib. 1. de Abrab. cap. 3.

Isidorus in lib. Inducum. Matth. 16. v. 24.

Apo. 7. v. 2.

Matth. 25. v. 31.

Pf. 59. v. 6.

Apo. 13. v. 16. & 14. v. 1.

Signum crucis gestant lugentes.

cem tollunt, quanto acrius sese edomant, & erga proximos suos caritatis compassione cruciantur: iuxta illud psalmi. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia mandata tua, impij, non custodierunt.* Et iterum. *Vidi praenaricantes, & tabescebam.*
 Neque nouum est T. literam symbolum esse salutis per Christi Crucem consequenda: nam & apud Aegyptios nota erat futurae vitae. proinde figuram huiusmodi Serapidis pectori insculpebant, quod notauit Coelius: Et Suidas auctor est, Theodosio Imperatore, cum aequarentur solo Graecorum templa, in Serapidis sacrario hieroglyphicas esse compertas literas, quae crucis praerferrent formam. Vt minus miremur cum legamus apud Graecos & Latinos T. tau literam symbolum fuisse vitae, & theta vero mortis: nam apud Ethnicos praefixa militiae notarij cum nomina militum e bello redeuntium in breuiculis scripta recolebant, superstites notabant litera T. eos vero, qui desiderabantur, litera Θ. Iudices quoque, testante Aesconio, damnatis praefigebant literam Θ. liberandis vero T. Vnde Persius: *Et potis es vitio nigrum praefigere Theta.*
 Et Martialis:
Nosti mortiferum quaestoris, Castrice, signum? Est operae pretium discere theta nouum.
 Quod si roges, vnde nam Gentiles haec signa sacra, immo mysteria tam abstracta discere potuerint; respondebo, non esse nouum, Romanos a Graecis, Graecos ab Aegyptijs, Aegyptiosque ab Israelitis multa accepisse pietatis nostrae sacramenta. Nam & Epiphanius auctor est, Aegyptios memores illius dicit, quo a caede Angeli liberati sunt Israelitae, qui agni sanguine postea domorum delinierant, solitos esse intrante aequinoctio vernali accipere rubricam & illinire omnes arbores, domosque vniuersas, clamantes, quia in tempore hoc ignis vastauit omnia, contra quam lucem remedium putant ignicolorem sanguine rubricae.
 Sed pro huius versus illustratione obserua, non esse signatos damnandos, sed saluandos, quoniam tam pauci sunt, qui salutem consequuntur, vt eos signare vel digito possis; contra stultorum numerus tam magnus, vt difficiliter notarentur. Tempore Eliae septem millia non curuauerunt genu ante Baal ex tot millibus filiorum Israel. Duo tantum ingressi sunt in terram promissam ex tot myriadibus eductis de Aegypto. In Apocalypsi centum quadraginta quatuor millia signantur, reliqua multitudo sine numero perijt. Reliquiae secundum electionem gratiae saluae sient. Et factus sum sicut qui colligit in autumnum racemos vindemiae: non est borruis ad comedendum. Polychronius. Erant enim aliquot iusti, vt Ieremias, filijque Rechab, & Vrias, & quicumque eadem erant mente praediti, qua Propheta. Quod si apud Ieremiam legitur. Circuite in vijs Ierusalem, & videte si inueniatis iustum in ea: propitius ero illis, dicit Dominus; nihil mirum: non enim contrarium, neque de iustis loquitur, sed de omnibus, qui a diuina lege ad scelera declinauerant.
 Et dolentium. Hebraice clamantium, qui scilicet testabantur dolorem gemitibus, & vocibus querulis: nam qui igne gerit in pectore vritur; & clamore se prodit, vel lussu. *Zelus domus Domini comedit me.* Vnde Christus videns ciuitatem stetit super illam. Vbi ergo lacrymae non sunt, neque zelus est, neque sensus violatae legis, & fratrum perditionis; praesertim vero zelus ostendi debet cum abominatibus suis in medio eius, hoc est, palam, publice, in medijs plateis, in medijs compitis, profligato omni pudore committuntur, qualem exeruit Phinees, & Mathathias.

Pf. 118. v. 136. & v. 158.

Crux Aegyptijs salutem vitam significabat.

Coelius lect. ant. lib. 10. cap. 8. Suidas.

Aescon. Ped.

Persius Satyra 4. Martialis lib. 7. ad Castricum.

Epiph. lib. 1. con. haer. 18.

Aegyptij rubrica signabant omnia in aequinoctio, putantes eiusmodi colorem liberare primogenitos Israel a perditione. Non signatur damnandi, vt plures futuros signi ficeret.

3. Reg. 19. v. 18.

Apo. 7. v. 4. Rom. 11. v. 5. Mich. 7. v. 1.

Ier. 5. v. 1.

Lugenda & vindicanda peccata publica. Pf. 68. v. 10. & 10am. 2. v. 17. Luc. 19. v. 41. Num. 25. v. 13. 1. Mach. 2. v. 26.

V. Polychr.

Et illis dixit audiente me. Polychronius. Ostendit inuifibilem potestatem erga homines procuratorum; nam vel cunctantes ad eadem verbis hortantur ad seure patranda stragem.

Transit per ciuitatem sequentes eum, & percute: non parcat oculus uefter, neque misereamini.

VI. Polychr.

Senem, adolescentulum, & virginem, paruulum, & mulieres interfecit usque ad interuentionem. Polychronius. Videbitur autem longe absurdissimum contra puerulos, qui nondum peccauerint, ferri sententiam. Sed facile soluitur quaestio. Cum enim cuncti ad peiora declinasset, vt ad eandem etiam impietatem puerulos instituerent: necessario illos vt impie agentes punit, horum praedit iniustitiam, vt ne longe lateque diffusa improbitas pietatem penitus obscuraret. Dicat etiam quispiam per visum solum hac facta esse ad metum impijs inferendum. aut etiam in quibusdam fortasse multa huiusmodi euenisse, vt fere accidere solet hostibus irrupentibus, &c. Nota ex Polychronio sacrae Scripturae phrasim, qua dicuntur praecipitur a Deo, quae noscuntur euentura. Scholiastes uero sic habet. Quoniam omnis aetas ad peiora incumbebat, propterea & contra omnem punitio; ne videatur iniuria etiam contra paruulos ferri sententia; paruulos enim non omnino infantes, sed pueros dicit, nimirum de quibus ad Ieremiam dicit Deus. An non uides, quid isti agant; filij eorum colligunt ligna; cum praesertim etiam ad Dei bonitatem pertineat eorum, qui essent ad idololatriam procliuēs, animae interitum morte.

Scholias.

Ier. 7. 9. 18.

Pf. 57. 7. 10.

praevidere, &c. Talis prouidentia legitur in psalmo. Priusquam intelligeret spine uestra rhamnium, sicut uiuentes, sic in ira absorbet eos. Rhamnium est arbustum e generibus sentium asperimarum, quasi rubus aculeis acutissimis, sed rectis & praeduris. Hispani sparagueria uocamus; spina est ipsius virgultum tenerum, Hispanice esparago. quod nisi immaturae praedatur, crescit in rhamnium. Huic comparat filios Dauid parentes alloquens: o rhamnii sanguinarij, praedat Deus uestra femina immatura, antequam adolefcent, & euadant in sentem, paternos mores emulancia.

Insti, hoc est plorantes & dolentes a caede eripiuntur.

Instorum securitas in medijs periculis.

Pf. 62. 7. 8.

Omne autem, super quem uideritis Thau, ne occidatis. Nunquid Domine perdes iustum cum impijs? minime uero, immo omnes euadent innocentes. Qui nam sunt isti, qui signati sunt Thau? Et quales sunt Thau signati? Plorantes, & dolentes. Ergo soli plorantes innocentes? Vtique: quia omnes iusti commouentur Dei iniurijs. Ne occidatis. Hebraice, & apud Septuaginta. Ne appropinquetis. Quo iusti non modo tuti sint, sed etiam securi, praecipitur seure carnificibus, ne prope accedant ad signatos. Quam merito de iustis canitur in psalmo? Et in uelamento alarum tuarum exultabunt, adhaesit anima mea post te; me suscepit dextera tua; ipsi uero in uanum quaesierunt animam meam, introibunt in inferiora terrae, tradentur in manus, acies, gladij, pectus, praedae, vulpium erunt, infepulsi uidelicet delicti. Puniturus Deus Sodomam tres Angelos legat ad Abrahamum, quo sciat sibi curae esse nepotem ipsius: atque mox nepotem ipsum educens extra limites urbiū delendarum. Festina, inquit, in monte, & saluare ibi: quia non potero facere quidquam, donec ingrediaris illic. O diuinæ bonitatis pelagus? nonne satis erat fidem adstrinxisse suam, Dei Angelum erepturum Lothum de Sodomæ incendio? quorum tanta cunctatio? uidelicet acceperat Angelus a Deo mandatum non modo saluandi Loth, sed etiam ipsum sospitem, in columem, turum, & securum conseruan-

Genes. 19. 22.

di. Non potero, inquit, facere quidquam. at peccata Sodomorum multa sunt nimis. Non potero facere quidquam. at impleta sunt scelera impudentium. Non potero facere quidquam. at clamant in caelum. Non potero facere quidquam. at uenisti excuturus sententiam absque uenia. Non potero facere quidquam, quouique sese in montem recipiat Loth. Quorsum tam insolita prouidentia? quo nepotem Abrahami serui Dei nec tangat, nec olfaciat ignis, neque occupet, neque uero sollicitet pereuntium calamitas. Quam merito Dauid canebat? Qui habitat in adiutorio, in tutela, latibulo, Altissimi, in protectione, in umbra, Dei celi commorabitur. Dicit Domino susceptor meus, asylum meum, & arx mea es tu, Deo meo nitare. Ipse liberabit me, a sagitta volante in die, id est, a discrimine repentino, quod te occupauerit quasi sagitta imparatum, a negotio perambulante in tenebris, ab exitio in tenebris occurrente, quod nec uidere, ne dum praecauere poteras, & incursumus & Damono meridiano, uastatore in luce, quem uides quidem, sed euitare non potes. Cadent a latere, laeuo, tuo, mille, & decem millia a dextris tuis: ad te autem non appropinquabit. Veruntamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum uidebis. Huc spectat & psalmus ille. Quam magna multitudo dulcedinis tua, quam abscondisti timentibus te? Abscondes eos in abscondito facies tuae, &c. Non satis tibi est, illos tueri in arce munita; neque uero, in Regia tua clausos esse, satis tuae prouidentiae uidetur; nisi tua facies illos tueatur, quo scilicet non modo tuti sint a periculo, sed liberi a sollicitudine & metu. Quid enim nocere poterit ei, quem & cubiculi regij parietes tegunt, & praesentia principis intuendo conuertitur?

1. Petr. 4. 17.

Et a sanctorum meo incipite. Septuaginta. A sanctis meis incipite: quod sic explicat Theodoretus. Iubet uero, vt a sanctis suis uelut potestates initium faciant; non reuera sanctos eos nuncupans; sed quia hoc esse existimabantur, quasi ad diuinum cultum selecti, &c. Seuerus. Hoc addit, quia quidam ualde supercilium tollebant propter sacerdotij habitum, & locum Templi, & sanctorum superbiae; sed inanes bonis operibus, & contra scelerebus cooperti: & propterea dicit uictoribus Angelis, vt ab ipsis initium faciant, quos oportebat ita uiuere, vt etiam pro ceteris peccantibus manus ad Deum tollere possent, & intentatum supplicium ac minas inhibere. Hefychius. Quoniam habitu solum, sancti, non reuera: nam si habuissent signum, non reuera, atque alij, delendi fuissent, &c. Nouum genus audio prouidentiae, Domine Deus, aduersus ministros sanctuarij tui. Olim enim errantibus conuiebas, parcebas delinquentibus; quo tuo nomini, & honori parceres. Murmurantibus Aaron, & Maria aduersus Mosem, illa punitur lepra, ille innocuus euadit. Aaron, & Moyses delinquent ad aquas contradictionis, conuicti Deu vtrique multo tempore, quantumuis esset indignatus. Abiatharo digno morte parci Salomon, quia tulerat arcam Domini. At nunc erit sicut populus, sic sacerdos? immo uero sicut sacerdos, sic populus, interfecit sanctis ante populares? Verum fas est, o iuste iudex, eum qui exemplo ceteros praecedere debuisset, si scelere reliquos excellat, supplicio quoque antecet populares, vt quibus occasio fuit ruinae, exemplum sit necis, Tempus est, ait Petrus, vt incipiat iudicium a domo Dei.

Propinquum feruorem Dei magno in pretio sunt apud Deum. Pf. 90. 7. 1. & seq.

Domum seculis contaminatam non amplius vt suam uult reuereri. Deum. Num. 19. 7. 11.

Polychr. Seniores hoc est praepositi primo puniuntur. Theodor. Hieronym. Ezech. 8. 7. 11.

Caepum ergo a uiris senioribus, qui erant ante faciem domus. Polychronius. Non simpliciter a uiris, sed a senioribus, hoc est, a praepositis, qui etiam alios ad improbitatem instituebant. Theodoretus. Quos praecipit intrus interfici: iustum est enim eos, qui ibi legem uoluerunt, ibi quoque poenas dare. Hieronymus. De senioribus intelligit, qui adorasse referuntur reptilia. Sed congruentius est, vt de vigintiquinque sacerdotibus accipiamus, qui adorabant ad ortum solis: quoniam ij dicuntur merito esse ante faciem domus, id est, sanctuarij, cum essent inter vestibulum, & altare. ceteri uero, qui in atrio adorabant reptilia, nulla ratione dici possunt fuisse ante faciem domus; quia ad latus domus Aquilonare, non uero ante faciem domus, scilicet ad Orientem erant: praeterea quia sex uiri stabant iuxta altare aeneum; quibus dicitur, vt a sanctuario inciperent. quorsum ergo relictis sacerdotibus in vestibulo sanctuarij, ad latus Aquilonare diuerterent? & non potius ab ipsis inciperent eadem?

Propinquum feruorem Dei magno in pretio sunt apud Deum. Pf. 90. 7. 1. & seq.

VII. Domum seculis contaminatam non amplius vt suam uult reuereri. Deum. Num. 19. 7. 11.

4. Reg. 11. 7. 13.

Et dixit ad eos: Contaminate domum, & implete atria insectis. Contaminate, ait; quoniam olim tactis cadaueribus polluebantur homines, utensilia, & domus, vt patet in Numerorum libro, quod statim explicat: Et implete atria insectis. Sed quorsum ista adhortatio? Videbantur satellites cunctari primo, atque seniores reuereri, sed data facultate cecidendi per illud uerbum, A sanctuario meo incipite, in sacerdotes irruunt, eosque per vim raptos extra Templi cancellos efferre nituntur, ueriti sanctuarij gloriae, & Dei praesentiam; vt faciendum olim praecipit Ioiadas de Athalia. Educite extra septa Templi, & interficite. Tum Dominus: Non est quod reueremini domum quasi sacram, non reputo amplius meam, quam tot idolorum fordibus polluerunt: contaminatam idolorum spurcitijs polluite uos, & cadaueribus. Domum uocat more solito atrium interius, atria uero, reliquas areas in circuitu illius constructas. nam atrium Israel in nouem diuidebatur atria, uel areas subdiales portibus cinctas, ambiebatque vndique sanctuarium, & domum, siue atrium interius. Septuaginta pro atrijs, posuere, vias: fortasse intelligentes atriorum nomine porticus, & ambulaciones, quibus claudabantur atria, vt diximus.

VIII. Ex sacerdotibus omnes interempti, solus remanet Ezechiel. Scholiast. Hieronym.

3. Reg. 19. 7. 10.

Et egredi mini. Dicitur licitoribus, postquam sacerdotes scilicet crucidauerant. Et egredi mini sunt, & percutebant eos, qui erant in ciuitate. Ordo enim supplicij imitatur ordinem delictorum. Et caede completa, remansi ego. Hoc desideratur in versione Septuaginta; tametsi Theodoretus codex habet. Remansi ego solus. quod a Theodotione additum esse obseruat Scholiastes. Notat Hieronymus, Hebraeum non dixisse. Remansi ego solus, ne uideretur ei sententiae esse contrarium, qua Dominus dixerat, vt frontium signatarum non esse caeden dos; sed remansi ego, vt subaudiatur, cum ceteris signatis. Quemadmodum & Elias loquitur. Sacerdotes tuos occiderunt, & ego relictus sum solus. Solum posuit, quia remansisse alios nesciebat. Verum si hoc ita est, quorsum clamat Vates. Hen, hen, heu, Domine Deus, ergone disperdes omnes reliquias Israel? nisi quia uidebat cunctos ad interuentionem esse delictos? quod si id sibi persuaserat, quid ni dixisset, & remansi ego solus? Equidem existimo perinde esse illud remansi ego, atque remansi ego solus. atque id uel dixisse, uel potuisse dicere Prophetam, non quia in ciuitate nullus relictus fuerit, tum quia ea

caedes ciuitatis nondum patrata erat: tum quia Vates in Templo manebat, neque ea, quae foris agerentur, videre poterat; tum uel maxime quia nouerat signatarum frontium uiros non esse delendos; sed quia in Templo nullus sacerdotum relictus sit, quod nullus omnino fuerit signatus. quod ita esse facile suadet, quia uiro lineis induto mandatum est; transi per mediam ciuitatem, & signa Thau, &c. nil tale de Templo obambulando audiuit. Vnde uero simile est, nullum omnino sacerdotum euasisse. Vt merito dicere potuisset Vates. Et caede completa, remansi ego solus. nam de caede Templi loquitur, quam uiderat. illa enim peracta, iubentur carnifices in urbem egredi. dumque illi in ciues seuiunt, Propheta solus in Templo relictus ruit super faciem, id est, prostrauit se habitu dolentis simul & deprecantis cum uementi animi commotione, & affectu: qualem legimus in Moysa. Iacui quadraginta diebus, quibus suppliciter Dominum deprecabar. Et in Iosue. Prostratus cecidit in terram coram arca Domini, &c. Et clamans ait: Hen, hen, heu Domine Deus. Septuaginta. Hen mihi Domine. Hebraice est. הנה, ahah, Domine: de qua uoce diximus capite quarto.

Ergone disperdes omnes reliquias Israel? Sic capite duodecimo. Hen, hen, heu Domine Deus, consumptionem tu facies reliquiarum Israel? Polychronius, & Apollinaris. Hoc est: non satis est priores eliminasse in captiuitatem, sed etiam hos omnes neci tradis? num delere genus Israel decreuisti? Scholiastes. Scholiast. Cum non haberet Propheta ex quo bono supplicaret Deo, supplicationis argumentum ex Dei benignitate ducit, dum ait: Delebis tu? hoc est, qui ob humanitatem idololatrantes in Aegypto uisitasti, & in solitudine peccantes tolerasti, &c.

Effundens furorem tuum super Ierusalem. Effundendi uerbum copiam, & abundantiam indicat eius, quod effunditur, & nil in uase relictum foecis, vt in psalmo. Effunde furorem tuum in gentes. Et iterum. Diffusa est gratia in labijs tuis: Quod notat Hieronymus. De qua re diximus capite septimo. Theodoretus. Humanus Propheta, & ad misericordiam propensus. Talis fuit Beatus Paulus, qui pro Iudeis optabat anathema a Deo esse. Verum Dominus amicissimum Prophetam consolatur, & iusta edocet supplicia. Scholiastes. Mulcet Prophetam Deus, quippe qui non iracundia, sed iusta sententia talia illis intulerit. Dicit enim ad illum.

Iniquitas domus Israel, & Iuda magna est nimis ualde. Hebraice, ad ualde ualde. Septuaginta. Magnificata est ualde ualde: quae quidem geminatio aduerbium Hebraice usitata, augeat uerbi significatum: ponitur enim loco superlatiuum cum aduerbio; quasi dicat ualde maxima. Talis est illa dictio apud Matthaeum. Gaudij sunt gaudio magno ualde. Et Paulus. Supra modum in sublimitate, id est, ad excessum in excessum, quasi dicat, insuper excedent excessu. Porro domum Israel uocat eos, qui de ceteris tribubus accesserant Iudae, vt late differimus in Commentario capitis quarti. Neque enim hic sermo est de decem tribubus adductis in urbes Medorum.

Et repleta est terra sanguinibus. Septuaginta. In iustitia, & immunditia. Chaldaeus: homicidij. Diximus id significare sanguinem non semel, tamen si transferatur ad significantum quodcumque facinus infigne.

Et ciuitas repleta est auersione. Vel, defectione, hoc est, tyrannide, & idololatrias uel iniquitate, & immu-

Deut. 9. 7. 25. Ios. 7. 7. 6.

Effundere significat copiam eius, quod effunditur, & nil remanere ex eo. Pf. 78. 7. 6. 1. Pf. 44. 7. 3. Theodor.

Scholias.

IX.

Geminatio aduerbii augeat uerbi significatum apud Hebraeos. Matth. 2. 7. 10. 2. Cor. 4. 7. 17.

Sanguis homicidij significat, & transferuntur ad omnia scelerata significanda. d Tyrannide & idololatrias omnia peccata significantur.

Origenes. Hieronym.

Sacra Scriptura duobus peccatis, altero contra precepta prima tabulae, altero contra secundam, vniuersam vitiorum cohortem, quibus lex Domini violatur; vt apud Zachariam. Ad domum furis, & iurantis, &c. Et in psalmo. Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, non iurauit falso per vitam, neque iurauit in dolo proximo suo. Et Isaias ait. Beatus vir, qui facit hoc, &c. custodiens sabbatum, ne polluat illud, custodiens manus suas, ne faciat malum, &c. Idem obseruauimus apud eundem. Et in Osea, atque Ieremia. Sed non est omittendus locus ille g Isaias ait. Quomodo, inquit, facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij? Iustitia habitabat in ea, nunc autem homicida. Argentum tuum uersum est in scoriam: vinum tuum mistum est aqua, &c. Duo illi impropere crimina capitalia; alterum meretricium, & defectionem a Deo viro suo legitimo; alterum homicidium: illi opponit fidem, & iudicium, huic iustitiam: quae duo olim floruerant in nobili ciuitate, vtriusque scilicet tabulae legis custodia. Iudicium iterum vocat argentum, iustitiam vinum: quae duo corrupta esse deplorat in scoriam, & aquam, succedente scilicet pro fidelitate in Deum, spurcicia idololatriae, & pro vino feruida caritatis in proximum, aqua effusa libertatis, & audaciae ad omne genus flagitij. Eadem duo crimina obijciuntur hoc versu. Repleta est terra, vrbs ipsa, sanguinibus, & ciuitas repleta est auersione. Per terram enim, materialem urbem intellexit, quae usque ad os, innocentum sanguine plena erat, & redundabat, per ciuitatem autem, politiam, ciues videlicet ipsos, qui a Deo suo defecerant ad gentium idola, vt capite octauo satis declaratum est.

4. Reg. 21. y. 16. Negantes Diuinam prouidentiam in omnia impietatum genera dilabatur. Scholiast.

4. Reg. 21. y. 16. Sap. 1. y. 1. Iudicium argenti, iustitia vino significatur.

4. Reg. 21. y. 16. Sap. 1. y. 1. Negantes Diuinam prouidentiam in omnia impietatum genera dilabatur. Scholiast.

4. Reg. 21. y. 16. Sap. 1. y. 1. Iudicium argenti, iustitia vino significatur.

4. Reg. 21. y. 16. Sap. 1. y. 1. Iudicium argenti, iustitia vino significatur.

munditia, vt Origenes legit ex Hebraico codice; & Hieronymus ex veteri vulgata citat. quibus delictis cetera intellecta voluit per synecdochen. Solum enim Scriptura binis peccatis, altero contra primam legis tabulam, altero contra secundam militantibus intelligere vniuersam vitiorum cohortem, quibus lex Domini violatur; vt apud Zachariam. Ad domum furis, & iurantis, &c. Et in psalmo. Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, non iurauit falso per vitam, neque iurauit in dolo proximo suo. Et Isaias ait. Beatus vir, qui facit hoc, &c. custodiens sabbatum, ne polluat illud, custodiens manus suas, ne faciat malum, &c. Idem obseruauimus apud eundem. Et in Osea, atque Ieremia. Sed non est omittendus locus ille g Isaias ait. Quomodo, inquit, facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij? Iustitia habitabat in ea, nunc autem homicida. Argentum tuum uersum est in scoriam: vinum tuum mistum est aqua, &c. Duo illi impropere crimina capitalia; alterum meretricium, & defectionem a Deo viro suo legitimo; alterum homicidium: illi opponit fidem, & iudicium, huic iustitiam: quae duo olim floruerant in nobili ciuitate, vtriusque scilicet tabulae legis custodia. Iudicium iterum vocat argentum, iustitiam vinum: quae duo corrupta esse deplorat in scoriam, & aquam, succedente scilicet pro fidelitate in Deum, spurcicia idololatriae, & pro vino feruida caritatis in proximum, aqua effusa libertatis, & audaciae ad omne genus flagitij. Eadem duo crimina obijciuntur hoc versu. Repleta est terra, vrbs ipsa, sanguinibus, & ciuitas repleta est auersione. Per terram enim, materialem urbem intellexit, quae usque ad os, innocentum sanguine plena erat, & redundabat, per ciuitatem autem, politiam, ciues videlicet ipsos, qui a Deo suo defecerant ad gentium idola, vt capite octauo satis declaratum est.

metis desiderari rectorem mundi huius, Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, quasi spiritus omnia peruadit, vbi vult spirat: non solum gubernat orbem, sed replet: intus est, quantumuis secretis iudicij, & cogitationibus, nil eum latere potest: & hoc, Graece positum pro (hic) quod continet omnia, scilicet, qui moderatur, portat, agit, sustinet omnia; non est surdus, aut mutus: nam scientiam habet vocis: auris enim zeli audit omnia; cum Deum auditis zelum ipsum putate: est enim zelantissimus iustitiae, & vindex tyrannidum. Diuinae prouidentiae duae sunt partes, praemium & poena, quibus quasi loris constringitur iugum diuinae legis ceruicibus taurorum pinguium, ne illud excutiant. Dirumpamus, aiunt reges terrae & principes, vincula eorum, Dei scilicet, & Christi eius, & projiciamus a nobis iugum ipsorum. A saeculo, inquit Ieremias, confregisti iugum meum, rupisti vincula, &c. Vtique iugum confregit, quia excussit, excussit quia vincula rupit, &c. Igitur & meus non parcat oculus, neque miserebor. Non conuiebit oculus, nec cor commouebitur supplicationibus pereuntium, vt diximus capite septimo. Polychronius, & Apollinaris. Non immitis, sed vt iustus cum humanitate: iustitia enim in punitione versatur: humanitas vero in excitatione, & praedictione malorum cognoscitur: atque in eo, quod deinceps sequitur: Feci sicut mandasti. Viam eorum super caput eorum reddam. Id est, studiorum & operum merita rependam illis, vt diximus capite septimo, & dicemus vndecimo, & vndevigesimo. Scholiastes. Paria ijs, quae gesserunt, recipient. Et ecce vir, qui indutus erat lineis, &c. respondit verbum, dicens: Feci sicut praecipisti mihi. Scholiastes. Id est, signum posui in fronte dolentium. Polychronius. Nondum supplicium irrogatum esse dicit, sed interim notatos esse innoxios, quod erat differentis punitionem; quoniam ad salutem velox est Dominus, ad punitionem tardus. Sollicitabat clementissimum Iudicem tam seuera sententia, tangebatur cura electorum, ne forte eos obruisset strages pereuntium: quali scilicet Dauid stimulabatur, cum rogabat toties. Est ne pax puero Absalom? propterea Angelus tutelaris responsum refert, vniuersos electos esse signatos: quo responso leniuit dolorem, quem ob damnatos ceperat benignissimus Pater. in psalmo. Et in seruis suis deprecabitur. Id est, miserando se solabitur, sic enim habet Psalterium Romanum Basilicae Vaticanae. Et in seruis suis consolabitur.

Dei Spiritus omnia gubernat.

Diuinae prouidentiae partes duae, praemium, & poena.

Polychronius, & Apollinaris.

Polychronius, & Apollinaris.

Polychronius, & Apollinaris.

Polychronius, & Apollinaris.

Polychronius, & Apollinaris.

Polychronius, & Apollinaris.

Polychronius, & Apollinaris.

Polychronius, & Apollinaris.

Polychronius, & Apollinaris.

Polychronius, & Apollinaris.

Polychronius, & Apollinaris.

Polychronius, & Apollinaris.

EZECHIELIS PROPHETAE CAPVT DECIMVM.

ARGVMENTVM.

Describit Vates quadrigam gloriae Dei iterum in Templo visam.

- I. T vidi, & ecce in firmamento, quod erat super caput Cherubim, quasi lapis sapphirus, quasi species similitudinis solis, apparuit super ea. Et dixit ad virum, qui indutus erat lineis, & ait: Ingredere in medio rotarum, quae sunt subter Cherubim, & imple manum tuam prunis ignis, quae sunt inter Cherubim, & effunde super ciuitatem. Ingressusque est in conspectu meo. Cherubim autem stabant a dextris domus cum ingredere vir, & nubes impleuit atrium interius. Et eleuata est gloria Domini de super Cherub ad limen domus: & repleta est domus nube, & atrium repletum est splendore gloriae Domini. Et sonitus alarum Cherubim audiebatur usque ad atrium exterius, quasi vox Dei omnipotentis loquentis. Cumque praecipisset viro, qui indutus erat lineis, dicens: Sume ignem de medio rotarum, quae sunt inter Cherubim: ingressus ille stetit iuxta rotam. Et extendit Cherub manum de medio Cherubim ad ignem, qui erat inter Cherubim: & sumpsit, & dedit in manus eius, qui indutus erat lineis: qui accipiens egressus est. Et apparuit in Cherubim similitudo manus hominis subter pennas eorum. Et vidi, & ecce quattuor rotae iuxta Cherubim: rota una iuxta Cherub unum, & rota alia iuxta Cherub unum: species autem rotarum erat quasi visio lapidis chrysolithi. Et aspectus earum similitudo una quattuor: quasi sit rota in medio rotae. Cumque ambularent in quattuor partes gra-

134
E X P L A N A T I O
EIVSDEM CAPITIS DECIMI.

I.

E vidi, & ecce in firmamento, quod erat super caput Cherubim, quasi lapis sapphirus, quasi species similitudinis solij apparuit super ea. Hoc est. Dum spiritu raptus animaduertem aedem, qui me alloquebatur, vidi Cherubinos agentes currum gloriae Dei, atque supra eorum capita extensum firmamentum, seu caelum quoddam, cui impositum apparebat solium regale ex sapphiro, vt videbatur, fabricatum. Haec eadem narravit in fine capituli primi, & nos ibidem explanauimus. Polychronius. Etiam si neminem vidisse se dicat, qui Cherubinis praerant folio insidens; perspicuum tamen est hoc indicari: nam, vt in memoriam reuocet, quae antea dicta sunt, haec adiunxit. Origenes. Non solum, sed folij similitudinem cernit Propheta, vt etiam in superioribus, non gloriam, sed similitudinem gloriae Domini. Nec mirum, si, qui nondum possunt res facie ad faciem videre, earum similitudinem cernant, cum visione dignantur. Ita existimo Danielem, cum somnium habuit de regnis, in phantasia versatum similitudinum, quae illi ostendebantur. ita etiam si quis vigilans cernat, dum illi superior pars rationis confirmatur a prophetiae spiritu, similitudines quasdam imaginatur symbolicas rerum verarum, cum anima crasso terrestri que corpore concreta, euidentius quippiam, clariius que contemplari non valeat.

Polychr.

Origenes.

II.

Polychr.
Scholiast.

Origenes.

Diuersam esse hanc a visione capitis primi, alii qui opinantur.

Hieronym.

*E*t dixit ad virum. Videlicet: is, qui erat in folio, dixit; etiam si id silentio praetermissum erat. Polychronius, & Scholiastes. Per hoc indicauit, quod omisillum erat; perspicuum enim est, fuisse eum, qui sedebat, qui dixit ad virum.

Qui indutus erat lineis. Septuaginta. Stola. Vbi Origenes. Notandum vero est iam virum non indutum esse podere, sed stola: cum enim ingressurus esset in medio rotarum subtus Cherubim, & poenis ignis purgaturus ciuitatem pollutam cadaueribus, oportuit eum splendidius, & hilarius indui, &c. Ceterum frustra laborat Origenes, quia Hebraice eadem dictio בדידים, baddim, vtrobique repetitur, pro qua Hieronymus lineis semper vertit, vt par erat: neque aliud significare voluerunt Septuaginta per stolam, quam per podere.

Alij expositores existimant, virum indutum lineis esse Christum: eum vero, qui in folio residet, esse Deum Patrem, ne Christus scilicet sibi ipsi praecipere videatur; alioqui ipsimet capite primo per sedentem in folio intellexerant Christum Dominum. Quare sibi persuadent aliam esse visionem capitis decimi a visione capitis primi. Quibus fauere videtur Hieronymus dicens. Nota lector, in quibus superior, & haec visio concordant, siue discordant, vt ex collatione vtriusque abfque nostro admonitu diuina intelligas sacramenta, &c. Ergo notant ipsi primo discordare vtramque visionem, quod in prima visus sit vir sedens in folio similis electro a lumbis sursum, & igni similis a lumbis deorsum; in posteriori vero non cernitur vir in folio; sed gloria Dei, hoc est, magnus quidam splendor Dei potentiam indicans. quod ita esse ex capite octauo liquido se ostendit.

A se putant, in quo legitur. *Et ecce similitudo quasi aspectus ignis ab aspectu lumborum eius, & deorsum ignis, & a lumbis eius, & sursum quasi aspectus splendoris, vt visio electri, &c.* Ex quibus inferunt capite primo visam imaginem viri in throno: capitibus vero octauo, nono, & decimo nusquam apparuisse virum, sed splendorem, vel sine throno, vt capite octauo; vel in throno, vt capite decimo: quia capite primo Christus representabatur in viro; capitibus vero ceteris Pater aeternus in splendore. Ceterum illos longe a veritate aberrasse non nostro, sed ipsius Prophetae testimonio conuincitur, qui capite octauo sic habet. *Et ecce tibi gloria Dei Israel secundum visionem, quam videram in campo, &c.* Non inquit Vates, idem currus, eadem animalia; *Sed ecce tibi gloria Dei.* Quae nam gloria Dei? *quam videram in campo.* Et qualis nam apparuit tibi gloria Dei? *Secundum visionem, quam videram in campo.* Videlicet non solum eandem rem se vidisse significat, sed eodem prorsus apparatu, aspectu, facie, figura: nam visio id omne amplectitur. Sed quoniam de specie viri praecipua controuersa est, quis non videat, vbi describuntur lumbi, virum necessario describi, non splendorem? nam splendor lumbos non habet. cum ergo capite octauo illi speciei, quae in folio visebatur, tribuantur lumbi; constat imaginem habuisse viri, non secus atque illa, quae capite primo ostensa est Vati. Praeterea quorundam videretur solium paratum pro splendore? nunquid decet splendorem in folio sedere? at dices: splendor ille refert Deum, cui par est solium praeparari: ita est, debere Deo solium; sed cur habitum induit humanum? alioqui Deus nec stat, nec sedet. Cum itaque solium erectum viderit Propheta, necesse est imaginem vidisse viri, sed tanto splendore circumfusam, vt vix cernere licuerit in ea quidquam, praeter extrema lineamenta homini similia, qui a lumbis & deorsum ignitus, a lumbis sursum merum iubar videbatur. Ergo, qui in folio sedebat, viri habebat imaginem, referebatque Christum, vt ex Gregorio diximus. Nihilominus licebit & decebit per virum in folio sedentem, Deum Patrem intelligere, dummodo illum in viri sedentis forma concipiatur: atque consequenter interpretemur visionem vtramque, neque ex vna & eadem duas faciamus, quod esset absurdissimum. Siue igitur Christum intelligamus, siue Deum, nil textui praesenti repugnat: nam ille alter indutus lineis non refert Christi personam, sed Angeli tutelaris; tametsi ob sacerdotis insignia, quae gestabat, accommodari possit Christo. Sed aliud est in visione aliquam representari personam, aliud in veritate. Christus itaque ad Angelum tutelarem populi locutus est.

Ingredere in medio rotarum, quae sunt subtus Cherubim, & imple manum tuam prunis ignis, quae sunt inter Cherubim. Grauis hic agitur lis, cur scilicet ingredi praecipiat vir inter rotas, vt ignem capiat, cum ignis sit inter Cherubim, & non inter rotas? Ceterum haec, & ijs similia quam plurima gratis rogantur, si idea visionis exacte comprehensa est; & frustra controuertuntur, si non est comprehensa. Ideam repete ex superioribus: eius sum-

Christus sedens in folio, siue Deus Pater loquitur Angelo tutelari induto lineis, hoc est sacerdotem referentem. *Supra Commentario de prima visione par. 2. sect. 9.*

Ex prophetae verbis conuincuntur, qui hoc astringunt: & vna eademque visio probatur in omnibus locis.

Imago cur-
rus & Cheru-
binorum
habeatur su-
pra, facie 14.
& 15.

Incidium
Hierosoly-
mae praedi-
tur hoc facto
Polychr.

Scholiastes.

Hieron.

If. 10. v. 17.
iuxta Septu.
Ioel. 2. v. 30

Psal. 68.
v. 25.

Isa. 29. v. 1.

III.
Egreditur
domo Deus,
vt vindicta
sumatur de
ea.

A dextris
stat Deus,
quasi pede-
tantiu rece-
dens, dans lo-
cum poeni-
tentiae.
Cur a dex-
tris stet
Deus.

summa haec est. Apparet currus quattuor rotis constructus, quarum binas anteriores praecedebant Cherubini duo, posteriores vero totidem. super plaustrum vehebatur arca foederis, scabellum solij Dei; ante arcam in eodem plastro visebatur prunarium, altare scilicet incensi, quod secum vectari voluit Christus: prunarium hoc erat in medio quattuor Cherubinarum, atque in medio rotarum, tametsi illis eminentius. vnde conueniens erat, vt prunas capturus vir intraret in medio rotarum, hoc est, accederet ad latus plaustrum inter binas rotas, manumque eleuaret ad prunarium, quod erat in medio Cherubinarum.

Et effunde super ciuitatem. Septuaginta. Disperge, dissemina. Vbi Polychronius. Vt magnitudinem ostendat animaduersionis, & contra vniuersam simul Urbem declarari: quoquo versum enim, vt fors tulerat, diseminat ignem, simul cunctos calamitates comprehendens. Scholiastes. Plerumque verbum διασκορπισω diaσκορπισω, dissemino, dispergo; indignationis vehementiam indicat: propterea autem terribilem visionem enunciat, vt conuertat peccatores ad poenitentiam. Hieronymus. Quod iuberet ille, qui indutus erat lineis, vt tollat prunas de medio Cherubim, & effundat, siue spargat per ciuitatem; illud mihi videtur ostendere, quod post interfectionem, eademque multorum, & cadauera multorum in vijs, ignis assumitur, vt puniat, siue mundet Ierusalem, iuxta illud, quod in Isaia scriptum est. Sanctificabit eam in igne ardente, & deuorabit sicut foenum materiam, &c. Et in Ioelis libro tria suppliciorum genera immisurum se super Ierusalem comminatur Dominus. *Dabo, inquit, sanguinem, & ignem, & vaporem sumi:* id est, caedem ciuium, aedificiorum incendium, & quod grauius est, veritatis ignoracionem, excocacionemque oculorum: quae eadem tria in psalmo Iudaei vaticinatus est Christus. *Furor irae tuae comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta. Obscurentur oculi eorum, ne videant.* atque in Isaia eadem connumerantur. *Vae Ariel Ariel ciuitas, quam expugnauit Dauid, & erit mihi quasi Ariel,* id est, replebitur ciuium occisorum cadaueribus, vt solet Ariel, id est, altare holocaustorum carnibus victimarum impleri. & sequitur. *Ad Domino exercituum nisi abiit in tonitruo, & uoce magna turbinis, & tempestatis, & flammae ignis deuorantis in gyro.* Eadem commemorat in praesenti Vates. nam capite praecedenti meminit caedis, nunc igne disseminato incendium prophetat: mox referet ea lignem domus, versu tertio.

Ingressusque est in conspectu meo. Vir scilicet ille candidatus inter rotas, vt ignem hauriret ex altari incensi.

Cherubim autem stabant a dextris domus, cum ingrederetur vir. Polychronius, & Apollinaris. Quoniam fieri non poterat, vt quandiu Deus intus aut esset, aut esse videretur, quidquam asperius circa Templum contingeret; describit per visionem Deum velut excedentem domo. illa igitur verba, *stabant a dextris domus,* significat veluti quendam iratum, & imperantem caedem. Scholiastes. Summam Dei humanitatem ostendit, cum adeo legem suam violantes vix deserit: quare non omnino repente e sacro Templo recessisse dicit, sed paulatim locum mutantem, tanquam cunctantem consuetam ipsis non exhibere benignitatem, &c. Sed cur potius a dextris domus subsistat gloria Dei? an quia a sinistris, hoc est, in parte Aquilonari erant locata gentium idola, quae auerfabatur? an quasi in contrariam factionem diuertit, illaturus hostibus suis

bellum? an quia in latere dextro fuerat candelabrum septem lucernis collucens, symbolum omnium nationum, ad quas migrabat Dei religio, derelicta mensa duodecim panum propositionis, quae ad laeuam vergebat, in signum duodecim tribuum Israel? an quia egredi e Templo parabat versus Meridiem, vt vniuersam Urbem, quae maiori ex parte ad Aquilonem extendebatur flammis traderet? an potius, vt Hieronymo placet, quia par est, vt supernae virtutes dexteram partem domus Dei teneant? illa vero, quae mittuntur ad supplicia, de quibus scriptum est: *Immisiones per Angelos malos,* sinistras partes possideant?

Et nubes impleuit atrium interius. Id est, impleuerat: ex quo scilicet in eo constitit gloria, & praesentia Dei. Vnde Polychronius, non in praesenti id factum esse dicit, sed quia ab initio eiusmodi visio fuerat demonstrata, domum scilicet nube completam.

Et eleuata est gloria Domini desuper Cherub ad limen domus, & repleta est domus nube: & atrium repletum est splendore gloriae Domini. Nescias ex vi horum verborum elicere, de qua domo sermo sit, de sanctuario ne intimo, an potius de atrio interiori: nam vtrique conuenire posse nomen domus Domini docuimus supra. Eadem ambiguitas est in nomine, atrium, significet ne interius atrium sacerdotum, an potius exterius Israelitarum? neque minor est quaestio de atrio exteriori, in quo vox audiebatur, vt sequenti versu narratur, an fuerit Israeliticum, an profanum? Quibus ignoratis sub dubio erit, an recedat gloria Domini a Templo, an potius regrediat in locum suum, quod si illud non est exploratum, illud quoque ambiguum erit, an nubes representet fauorem praesentiae Dei, an potius supplicium excocacionis Israel. Ceterum ex versu duodeuigesimo sequenti colligitur, gloriam Domini non ingredi, sed potius egredi Templo: atque ex capite vndecimo sequenti constat, ab vrbe subinde tota discessisse, atque stetit supra montem Oliueti, qui est ad Orientem Urbis. Vnde inferre licet, per limen domus hoc loco non significari limen sanctuarij, a quo discedebat Dei maiestas; sed limen portae atrij, qua egredi parabat. Cum autem duo fuerint atria, interius sacerdotum, & exterius Israelitarum (semper omittimus profanum) de interiori, & non de exteriori sermone esse Vati, ex eo fit vero simile, quod subdit, auditum esse sonitum alarum in atrio exteriori, quem scilicet edebant Cherubim praeteruolantes atrium interius. Praeterea quia versu vndecimigesimo dicitur, egressam deinde a limine Templi Dei maiestatem stetit in introitu portae domus Domini Orientalis. quo loco porta domus Domini Orientalis ea appellari videtur, quae aperta erat in muro atrij exterioris Israelitarum: nam reliqua porta atrij gentium non solet perinde dici porta domus Domini, quod pertinet ad atrium profanum. Ergo hic erit perspicuus loci sensus. Gloria Domini existens super Cherubim, ipsis volantibus, translata est a dextro angulo vestibuli sanctuarij, vbi sententiam caedis & incendij pronunciauerat, ad limen Orientale atrij interioris sacerdotum, quo facta domus ipsa, hoc est, porta Orientalis, in qua substitit, repleta est nube: atrium vero exterius Israel, quo appropinquabat, repletum est splendore gloriae Domini. Porro nubes, caligo, fumus, tenebrae in sacris literis significant, cum Deo tribuuntur, claritate nimiam, iubar diuinum, lucem inaccessam, qua oculi mortalium syderantur. apud Isaia. *Commota sunt superlimi-*

Respondet. Constat Deum egredi Templo.

Nubes, caligo, fumus, tenebrae, cum Deo tribuuntur claritatem significant. Isa. 9. v. 4.

Candelabrum in tabernaculo fuit unum a dextris, & mensa vna a sinistris: in Templo vero, candelabra, & mensae quinque erant a dextris, & quinque a sinistris, vt de mensis patet 2. paral. 4. v. 8. de candelabris 3. Reg. 7. v. 49. a 77. 77. v. 49.

Polychr.

IV.
Dubia quaedam de significatione verborum textus. Sup. c. 8. v. 14.

Respondet. Constat Deum egredi Templo.

3. Reg. 9. 11. 2. Paral. 5. 14. Exod. 20. 21. 1. Psal. 17. 10. 1. Ibid. 12. 1. Psal. 118. 12.

1. Timoth. 6. 16.

Hier. Cyril. 1. C. Græc. su per Isai. 6. 1. 1. Panus signi ficat incendium, nubes supplicium.

Hieron.

De significa tione nomi nis Dei Sa dai. Genes. 17. 1.

Polychr.

Psal. 28. 4.

paris cardinum a voce clamantium, & domus repleta est fumo, & iterum: Repleat gloria Domini domum, neque poterant ministrare sacerdotes propter caliginem. & iterum: Repleta est domus nube. & Salomon ibidem ait. Dominus pollicitus est habitare in caligine, & alibi. Moses autem accessit ad caliginem in qua erat Deus. & in psalmo. Inclinauit celos, & descendit, & caligo sub pedibus eius, & iterum. Posuit tenebras latibulum suum. Item. Nubes & caligo in circuitu eius. Vocatur autem lux nimia caligo, & nubes, quod perfringat oculos nostros, nihiloque liberius intueri possint immensam Dei gloriam, quam densissimas tenebras, altam ex caliginem, seu nubem atram. Quod D. Paulus exposuit dicens. Lucem habitat inaccessibilem, quem nullus hominum uidit, sed nec videre potest. Idem significare videtur in presenti nubes, qua completa dicitur domus, nempe clarissimam lucem diuinæ presentiae testem, ut ex versu præcedenti aperte constat. Cherubim, inquit, stabant a dextris domus, cum ingrederetur vir, & nubes impleuit atrium interius, &c. En gloria Domini existente in atrio interiori, scilicet prope sanctuarium, nube completur atrium ipsum interius. Nubes igitur claritatem significat, & fulgorem a Dei gloria circumfusum: splendor autem, qui impleuit atrium (exterior, ut interpretatur) est lumen a luce tanta emanans, & egrediens; quo illustratum est atrium Israël, utpote vicinum portæ sacerdotali; in qua gloria Domini consistebat. atque hæc secundum literæ contextum dicta sint. Diuus autem Hieronymus, Cyrillus, & Græci in eo Isaiæ loco superius citato, quod est eiusdem argumenti cum capite presenti per fumum intelligunt incendium Urbis, & tenebras erroris, atque hoc loco idem Hieronymus nubem interpretatur, tenebrarum, & caliginis supplicium. quos si sequi volumus, dicere necesse est, atrium non quidem exterius, sed interius repletum esse nube, ex quo scilicet inde gloria Domini secesserat: signumque fuisse eam caliginem, seu fumum, incendij Templi, atque excecationis sacerdotum: nam fumus ab igne nascitur, oculoque lædit: quare symbolum est aprissimum incendij, & cœcitatatis, euentusque docuit non fuisse vanum portentum: nam gentibus translatis per Christum, gloriam Patris, in admirabile lumen agnitionis eius, filij regni eiectioni sunt in tenebras exteriores: sed de hac re supra versu secundo.

Et sonitus alarum Cherubim audiebatur usque ad atrium exterius, quasi uox Dei omnipotentis loquentis. Hieronymus. Pro sonitu in Hebræo, vox, ponitur: pro omnipotente, Septuaginta uerterunt, Sadai: quod Aquyla, Symmachus, & Theodotio ἰσχυρὸν, hicanon, quod fortem, potentemque significat, translulerunt, &c. Porro חַי, sadai, eum significat, cui est sufficientia, abundantia, cui sunt uera, symbolum abundantiae; omnifufficiens, vel omniabundans uertere possemus, siue superabundans. Loquens cum Abraham Dominus ait: Ego Deus omnipotens, Hebraice Deus Sadai, ditissimus scilicet, qui te beare possum, ambula coram me, &c. quod profiretur Polychronus dicens. Maximus sonitus reddebatur, cum alæ Cherubim commouerentur, ut esse tonitru diceret, vel Dei uocem: illud enim uox ἰσχυροῦ, Sadai hicanon, idonee, Dei tonitru, Symmachus, ac Theodotio furti interpretati. hoc est: similem sonum diceret uocis Dei, sufficientis ac potentis tonitru, quod efficacia diuina perficiatur: tales enim sunt quæ de cælo uoces redduntur. Vnde in psalmo. Vox Domini in uirtute, uox Domini in magnificentia, uox Domini confringentis cedros, &c.

A Meminit & uocum Seraphinorum Isaias. Et clamabant alter ad alterum, &c. Et commota sunt superliminaria cardinum a uoce clamantis, &c. oportuit enim ingentem esse uocem, cuius vi commotus aer non solum Templi murum uerberauerit, sed limina ipsa marmorea loco mouerit, atque superliminaria ingentis magnitudinis, e cubili suo excusserit. Obserua. Apud Isaiam Seraphim ore clamant: Sanctus, Sanctus, Sanctus: apud Ezechielem. Cherubim stridorem faciunt aëra ferientes. Verum eadem est omnium sententia, quam tamen illi uerbis, quasi remotiores prædicunt; isti factis, ut uiciniores, annuntiant: nimirum ea uox, quam deinde, instante suprema uastitate, auditam in Templo narrat Iosephus editam a supernis uirtutibus sese ad discendum adhortantibus: Migremus hinc. Hoc significat egressus gloriæ Dei, e sanctuario primum, deinde ex atrio sacerdotum: hoc sonitus alarum Cherubim, immo & Seraphinorum Isaiæ uoces: nam illis clamantibus, commota sunt superliminaria, & domus repleta est fumo. Quid enim hoc portendebat nisi domum fore inflammandam, & euertendam? & quod magis mireris, id ipsum inuunt illæ laudes: Plena est omnis terra gloria eius. nam perinde ualent, ac si dixissent. Fastidit iam Dominus istarum angustias sedium: laxiores aëdes suæ destinauit habitationi; uniuersa terra erit deinceps Templum cultorum eius, & gloriæ suæ sanctuarium, ut in psalmo. Celi enarrant gloriam Dei, &c. In omnem terram exiit sonus eorum, &c. & in Numerorum libro. Veruntamen. Vno ego, dicit Dominus, & replebitur gloria Domini uniuersa terra. hoc est: Per me ipsum iuro, quod aliquando sim hanc impietatem vindicaturus, cum scilicet uniuersam terram Templum mihi consecrauerim gratissimum, & solij mei tabernaculum sacrosanctum. Sed de hac re capite uidecimo iterum agemus.

Cumque præcepisset uiro, &c. Explicuimus ista uersu secundo.

Extendit Cherub manum de medio Cherubim. Hebraismus: id est, unus ex Cherubinis, vel inter Cherubinos: nam, ut supra non femel monuimus, in medio esse aliquorum, Hebraeis ualet, quod nos dicimus, esse ex illis, uel inter eos.

Et sumpsit, & dedit in manus eius, qui indutus erat lineis. Theodoretus. Ordinum inuisibilitium discrimen hinc quoque licet agnoscere. Sex enim imperatum fuit, ut ne prope quidem accederent ad ipsa Cherubim: hic uero appropinquat quidem, non tamen audet inter ipsa progredi; sed ipsa Cherubim porrigunt carbones, &c. Vnde Isaias ait: Et nolauit ad me unus de Seraphim, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari. Vbi idem ordo Hierarchicus ostenditur. Quo loco obseruat Cyrillus uerbanitatem supernarum uirtutum. Gloriam, inquit, decantant alternis uicibus, non quia de fatigantur, sed honore sibi mutuo cedunt; & uicissim doxologias canunt: omnia enim superna ordinate, ac decenter fiunt.

Qui accipiens egressus est. Hieronymus. Scriptura non dicit, egressus quid fecerit, ut tristis rei narrationem intelligentiæ potius relinqueret, quam oculis subiceret, &c. Addit uirum uestitum lineis, cui remandata est cura signandi T. littera innocentes, re peracta, responsum reddidisse ei, qui se miserat: Feci sicut præcepisti mihi, ut uidimus capite nono, ne scilicet Dominum (more nostro loquimur) sollicitum redderet cura eripendorum: at, cum mittitur inflammaturus Urbem, non est ausus fatirationem reddere: ne iudicem ob sententiam pronunciatam abunde

Ingens uox describitur.

De uocatione gentium.

Psal. 18.

Nym. 14.

Y. 21.

VI.

VII.

Cherub de medio Cherubim Hebraismus, idem significat ac si dicitur, unus ex Cherubim. Theodoretus hinc colligit ordinem interangelicos ordines. Isa. 6. 7. 6. Cyrilus. Alter ad alterum canunt seraphini non quia defatigantur, sed ut sese inuicem mutuo honore præconant.

Hieron. S. Scriptura miro artificio tristitia facta subicit.

VIII.

Sup. cap. 1. & comm. de prima uisione.

IX.

Sup. par. 1. sect. 1. comment. de prima uisione.

Sup. explanat. ion. c. 1. 26.

X.

Rota in medio rotæ, similitudinem aquarum rotarum significat.

XI.

Commen. de prima uisione.

Non conuertebantur rotæ, significat non retrocessisse.

XII.

Dubium, an de rotis sit intelligendus hic uersus, an uero de Cherubinis.

abunde cœstum, incendij memoria refricata, manecis contristare. Et apparuit in Cherubim similitudo manus hominis subius pennas eorum. Extendente brachium Cherub, ut uiro porrigeret prunas ex altari incensi, animaduertit Vates manibus humanis ipsum atque ceteros esse præditos: nam, ut uidimus capite primo, singuli Cherubini quaternis alis, binisque manibus conformati erant, utpote qui humanam per omnia figuram gererent, nisi quod animalium trium exuuijs erant in super induiti. falsum enim est, quod quidam auctores sensere, quaterna brachia habuisse singulos, quaternaque ora. Sed de his plura iam diximus.

Et uidi, & ecce quattuor rotæ iuxta Cherubim. rota una iuxta Cherub unum, & rota alia iuxta Cherub unum. Diximus, rotas hæc similes esse rotarum carrucæ: nam carruca inquitare uisebatur Dei gloriæ; quo conficitur quaternarius rotarum numerus, atque dispositio earum; quæ duo presenti uersu memorantur. Porro quid significant rotæ currus Dei, fuisse tractauimus suo loco.

Species autem rotarum erat quasi uisio lapidis chrysolithi. Hebraice, uisio lapidis חַרְשִׁית, Tharsis, quem admodum & capite primo habetur: pro qua uoce Aquyla, chrysolithum, Symmachus hyacinthum, Septuaginta illic, Tharsis, hæc uero, carbunculum translulere: quod ignorans Scholiastes Græcus sic concordat. Supra dixit, sicut species Tharsis hæc uero, sicut uisio lapidis carbunculi, ut doceat se inopia uocum laborare, nec posse satis accurate rem exprimere. Enimuero Hieronymus alio diuertit, positum hoc loco carbunculum, ut scilicet pœnarum per ignem, qui a Cherub traditur, similitudo monstraretur. Sed & de colore Tharsis nos aliqua supra.

Et aspectus earum similitudo una quattuor, quasi sit rota in medio rotæ. Figura, & colore sibi per omnia erant rotæ perfimiles, atque quantitate omnino aequales, ita ut uideretur rota una ex altera expressa, & ad illius instar constituta. Uersus iste & Prophetæ sententiam, & alterum capitis primi eluciddat mirifice. Vtrumque enim obscurum fecit ea phrasia, rota in medio rotæ, quam eo loco pro uiribus conati sumus emollire & declarare; forte non ita feliciter, atque in presenti fecisse putamus.

Cumque ambularent, in quattuor partes gradiebantur: & non conuertebantur ambulantes, sed ad locum, ad quem ire declinabat quæ prima erat, sequebantur & ceteræ, neque conuertebantur. Existimantur tractatores, rotas istas sphericas esse, atque ad eo singulas earum ad latus suum, hoc est in omnem partem circummagi, & conuerti. Verum satis aperte monstrauimus circulares esse, non sphericas: nimirum quales constitui solent pro curru. Vnde consequens est rotas agitari in quattuor partes, perinde esse, atque in quattuor angulis currus circumuolui: idque uersus eandem regionem, ut solent rotæ carrucæ moueri, quod uerba sequentia satis declarant:

Ad locum, ad quem ire declinabat quæ prima erat, sequebantur & ceteræ, neque conuertebantur. hoc est, pari & uniformi motu agebantur omnes, nullaque earum retrocedebat procedentibus reliquis, sed eodem contendeant uniuersæ.

Et omne corpus earum, & colla, & manus, & penna, & circuli plena erant oculis in circuitu quattuor rotarum. Hebraice omnis caro eorum, & canthi, uel colla eorum, & manus eorum, & alæ eorum, & rotæ eorum plena erant oculis: quæ uerba Cherubinis potius, quam rotis conuenire uidentur, quia rotæ

nec carnes habent, neque colla, neque alas, neque uero rotas. Ex opposito est, quod sequitur, in circuitu quattuor rotarum, quod non uidetur quadrare posse Cherubinis, qui rotas præcedebant, non circumstant. D. Hieronymus in uersione atque in explanatione, de rotis hæc omnia relatiua intelligenda significauit: dicit enim. Rotæ autem istæ non solum carnes habent, uel corpus, aut membra, sed & colla, & manus, & pennas: cuius sensum explicuimus capite primo, uersu duodeuigesimo; per carnes, uel corpus accipientes metaphoricè molem ipsius rotæ: per colla uero, quod Hebraice est צַוּ, gab, hoc est, dorso, uel terga, ut Græce legitur, intelligentes canthos supremos rotarum: per manus, & pennas, radios quibus rotæ canthi modiolis necantur, qui quidem ad modum brachiorum, & pennarum formati uisebantur, ut uidere est in figura, quam supra posuimus: denique per rotas, uel circulos, ipsos modiolos solidos, quibus axis inferitur interpretantes. Nihilominus si quis contendat uniuersa hæc membra Cherubini esse, non multum repugnabimus: nam ipsa clamant, multo accommodatiora esse illorum formæ, quam rotarum figuræ, præsertim cum tam facile diluatur argumentum, quod in contrarium instruebatur. nam Cherubini reuera dispositi erant in circuitu quattuor rotarum, uidelicet in circuitu currus ipsius, & singuli iuxta rotas singulas. Quod uero subditur: plena erant oculis; utrisque ex æquo conuenire potest: nam & rotarum dorso, radij, & modiolis caelatis quasi stellis frequentibus collucebant; & Cherubini corpus uniuersum eisdem luminibus distinguebatur, ut tam carruca, quam quadriga imago esset expressa cœlestis machinæ, quam repræsentabat. Sed de hac re latius in Commentario, atque explanatione capitis primi actum est. Illud transcursum admonebo, Cherubinos oculis exornatos referre Ecclesiæ Prælatos, qui cum ad iustitiam erudiunt multos, fulgent tanquam stelle in perpetuas eternitates, currum uero oculis plenum iustos significare, qui sicut firmamentum splendescunt, & quasi Cæli enarrant gloriam Dei. de quibus Christus. Sic lucent lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent Patrem uestrum, qui in cælis est.

Supra facie 14. c. 15. Vtraque potest teneri sententia.

Oculati Cherubini Prælatos Ecclesiæ referunt.

Psal. 18. Matth. 5. 17.

XIII. Hieronymus. Rota quoque ipsa appellata sunt lingua Hebraica גַּלְגַּל, galgal, quod Symmachus, uolubiles, Aquyla, rotam, interpretatus est, &c. quod ait Vates, tale quiddam est. Auriga currus, uel ex Cherubinis aliquis, me audiente, clamauit, o Galgal, quod ualeat, o rota. Quale autem fuerit sequens sermo, uel præceptum rotæ intimatum, reticuit Propheta, sed illud esse rotarum nomen agnouit: nam antea ipsas appellauerat מַנְנִינִים, ophanim, quod a מָנָה, phanah, deductum, sonat superficiem, extremitatem, circumferentiam, canthum rotæ, & per synecdochen pro tota rota usurpatur. Vel deductur אֲבֻתָּא, aphath, & tunc significat id, quod impetu circumrotatur vi flatus, uel simili modo, uolumina, turbines, gurgites, fluctusue interpretari licebit. Volunt & Hebræi Ophanim Angelorum esse nomen, sicut & Cherubim, atque Seraphim. quibus fauet quod a Propheta dicitur: Spiritus uita erat in rotis, seu spiritalis animalis. Si enim vitali spiritu, uel animali fruebantur, necesse est etiam intellectuales fuisse substantias, quemadmodum & Cherubini erant. Neque par est, eos in gradu infimo cœnari, cum Deo sint propinqui, & Cherubinos consequantur, dicente Vate. Cum cunctibus ibant, &c. certe primus gradus

Hieron.

Supra facie 14. c. 15. Vtraque potest teneri sententia.

Oculati Cherubini Prælatos Ecclesiæ referunt.

Psal. 18. Matth. 5. 17.

XIII. Hieronymus. Rota quoque ipsa appellata sunt lingua Hebraica גַּלְגַּל, galgal, quod Symmachus, uolubiles, Aquyla, rotam, interpretatus est, &c. quod ait Vates, tale quiddam est. Auriga currus, uel ex Cherubinis aliquis, me audiente, clamauit, o Galgal, quod ualeat, o rota. Quale autem fuerit sequens sermo, uel præceptum rotæ intimatum, reticuit Propheta, sed illud esse rotarum nomen agnouit: nam antea ipsas appellauerat מַנְנִינִים, ophanim, quod a מָנָה, phanah, deductum, sonat superficiem, extremitatem, circumferentiam, canthum rotæ, & per synecdochen pro tota rota usurpatur. Vel deductur אֲבֻתָּא, aphath, & tunc significat id, quod impetu circumrotatur vi flatus, uel simili modo, uolumina, turbines, gurgites, fluctusue interpretari licebit. Volunt & Hebræi Ophanim Angelorum esse nomen, sicut & Cherubim, atque Seraphim. quibus fauet quod a Propheta dicitur: Spiritus uita erat in rotis, seu spiritalis animalis. Si enim vitali spiritu, uel animali fruebantur, necesse est etiam intellectuales fuisse substantias, quemadmodum & Cherubini erant. Neque par est, eos in gradu infimo cœnari, cum Deo sint propinqui, & Cherubinos consequantur, dicente Vate. Cum cunctibus ibant, &c. certe primus gradus

Hebræi putant ophanim rotarum nomen, esse nomen Angelorum, sicut Cherubim.

Dionys. A. p. 1. de ca. les. hier.

gradus Seraphinis, Cherubinis, & Thronis confat, secundum Dionysium. Cum ergo Ophanim Dei thronum vehant, non constituent; credimus ad eum ordinem nullatenus pertinere. Numerabuntur itaque in secundo, in quo sunt Principatus, Potestates, & Virtutes: & fortasse quos Paulus Graece ἀρχαί, archas, hoc est, principatus vocavit, Hebraice dicuntur Ophanim.

XIV.

Quattuor autem facies habebat unum: facies una, facies Cherub, & facies secunda, facies hominis: & in tertio facies leonis: & in quarto facies aquilae. Quidam sic vertunt ex Hebraeo. Facies vnus facies Cherub, & secundi facies hominis, & tertij facies leonis, & quarti facies aquilae. quasi vero vnica faciem haberent singuli, atque illis inter se discernerentur. quae sententia ex eo, quod inferius sequitur, facile potest redargui. Quattuor, inquit, uultus uni, & quattuor alae uni. Bene ergo Hieronymus, Facies prima vertit, non vero primi: nam ad omnes ex aequo quaternae facies pertinebant, cum omnes speciem humanam referrent trium animalium insignibus vestitam, aquilae scilicet alis, iubis leonis, atque vituli calcis. ergo quod sequitur, & in tertio facies leonis, non significat in tertio animali, sed in tertio aspectu animalium omnium. Simili modo, quod subditur: & in quarto facies aquilae, idem est atque quarta facies aquilae. Porro quod ait, Facies una, vel prima, facies Cherub, perinde est, ac si dixisset, facies vituli, quia Cherub interpretatur agens currum: quod munus cum proprium sit bouum, merito boui, seu vitulo nomen Cherub appropriatur: tamen si quaternis animantibus, quae Dei curram agebant ex aequo impositum sit, & conueniat. Vnde nullo negotio soluuntur varia, atque intricatae quaestiones, quae ab interpretibus quibusdam huius loci agitantur: nimirum. Qualisnam sit facies Cherub a Propheta assignata, & cur pro facie bouis posita sit? An Vati hac secunda visione apparuerit facies bouis, an potius sola facies Cherub vice eius? Cur non omnibus Cherubinis ea facies indita sit, sed soli boui? ad quas tam frigide respondent, quam obscure: nec mirum, cum, ignorata figura rotarum necesse, fuerit etymologiam vocis Cherub ignorari; illa autem non comperta, frustra quaerent faciem, quam non agnoscent. Nos vnico verbo singulis satisfaciamus, praemittentes, quod saepe iam diximus, rotas haec tales Prophetae apparuisse, quales in cursu videri solent; curruque vectam gloriam Domini: quo praehabito, respondeo כרוּב, Cherub, oriri a verbo רכב, racab, facta litterarum metathesi: verbum valet, equitare, vehi equo, vel carruca: nomen vero sonat agens currum; quapropter quattuor Angelos Dei stipitatores appellatos ex aequo Cherubinos dicimus, quia agebant vel praecedebant eius currum: faciem Cherub idem esse atque faciem bouis ex vocis appropriatione aptissime facta, quia currum solent agere boues. Vnde iure pro boue posuit Cherub, quia id nomen significabat officium agendi currum; officium vero hoc representabat bouem, cuius est proprium. Vnicam semper esse visam faciem bouis, seu Cherubim, quoniam, scilicet vngulas bifidas vituli; sed eam capite primo dictam faciem bouis; hoc vero capite appellatam faciem Cherub, quod idem sonat, vt diximus.

Cherub interpretatur agens currum.

XV.

Et eleuata sunt Cherubim. A terra scilicet sese subleuarunt alarum remigio sulca.

Ipsum est animal, quod uideram iuxta fluum Chobar, Inferius hac repetuntur.

XVI.

Cumque ambularent Cherubim, ibant pariter & ro-

ta iuxta ea: & cum eleuarent Cherubim alas suas, ut exaltarentur de terra, non residebant rotae, sed & ipsae iuxta erant, &c. Scholiae. Quod ait, tale quiddam est. Cum incedebant Cherubim, simul cum eis rotae ferebantur, cum tollebantur sublimes, ipsae quoque tollebantur: neque enim casu, aut temere, neque sine diuinarum virtutum prouidentia anni termini conuertuntur, quos illae secundum Dei iussu perficiunt, &c. Adde: Neque enim temere, aut casu in Ecclesia militanti, quam significat currus Dei, motus, tumultus, rerum vicissitudines, & regnorum permutationes contingunt; neque sine diuinarum virtutum ministerio, & aurigae currus prouidentia speciali. Obserua rursum, quam suauiter aguntur rotae, cum praecurrunt Cherubim. & quam facile imitatur populus praetorum, & magnatum mores: Pastore, inquit ad praefules Petrus, qui in nobis est gregem Dei: prouidentes, curam agentes, non coacti, sed sponte, id est, non agentes virga, sed imitantes exemplo, neque ut dominantes in clericis, sed forma, exemplar, facti gregis ex animo. hoc adiecit; quia non satis est, praere Episcopum, si secundum faciem tantum praerit, ne non praecedere videatur; sed ex animo obeat pietatis opera necesse est, quo populus sponte amuletur nil minus curantem. Spiritus vitae, quo agitabantur Cherubini ad volandum, excitabat rotas ad sequendum. illi supra terram alis eleuabantur: ista vix in puncto terram tangentes pernicissimo circumactu sese voluentes consequebantur quadrigas volantes: hoc est quod sequitur.

Diuina prouidentia suauiter agit rerum vicissitudines, & regnorum permutationes, ministerio angelorum. Quales futuri prelati. 1. Petr. 5. 2.

Stantibus istis, stabant: & cum eleuatis eleuabantur. spiritus enim uita erat in rotis. Et egressa est gloria Domini a limine Templi: & stetit super Cherubim. Vidimus ex versu quarto gloriam stetit in limine portae atrij interioris sacerdotum, inde ergo discessisse narratur in praesenti. quod vero ait: & stetit super Cherubim. Hebraismus est, Latinis significat, stans super Cherubim. neque enim descendit a vehiculo, vt denuo illud conscendisse dicatur. Scholiae. Vbi que Deum inducit equitantem super Cherubim, vt ludaeorum superbiam reprimat, qui Deum in solo Templo esse putabant.

XVII.

Et eleuata sunt Cherubim, & impetus singulorum ante faciem suam ingredi. Vniuersi & singuli intuebantur anteriora, & eo venire festinabant. Pro intuitus Hebraice est פרוּר, marché, cuius loco Hieronymus solet vertere species, aspectus; gestus diceremus fortasse significatus: nam oris gestu indicabat se ad anteriora properare. Pro impetus Hebraice est אַתּוּם, otham. Septuaginta eius loco posuerunt: Et ipsa vnum quodque eorum, &c. alij, essentia eorum, alij translulerunt, & ipsum. Hieronymus videns eam vocem significare signum, translulit egregie, impetus eorum, quasi dicat. Impetu ipso indicabat vnusquisque, atque praeserebat quasi in fronte imprefum, vltimus se destinasse procedere, regredi minime. Vbi obseruandum est, Vatem dixisse, ante faciem suam ingredi, ne decipiamur putantes Cherubinis quaternam fuisse ora; vnum ante, aliud retro, binaque a lateribus eiusdem capitis; vel quaternam capita in quattuor lateribus eiusdem corporis, vt multi interpretes commenti sunt: quod si ita esset non dixisset Vates: Impetus singulorum ante faciem suam ingredi, sed, ante facies suas, cum multae essent in singulis facies, hoc est, ora. Immo neque hoc dicere posset, cum versus omnes simul moueri non possent. Facies igitur hoc loco est os, quod vnicum erat in singulis, idque humanum. Versibus au-

XVIII.

Et stetit in introitu portae domus Domini Orientalis: & gloria Dei Israel erat super ea. De porta atrij Israel loquitur, vt ostendimus versu quarto. Sed nota rursum cum Scholiaste, quam agre caelestis patrum familias suas egreditur aedes? quam cunctabundus discedit? quam lento, & quot stationibus intercesso procedit gressu? exiens enim a sanctuario stetit a latere portae vestibuli; iade transijt ad portam sacerdotum; mox egressus domum substitit in ipso limine; ibique Prophetam accitum alloquitur, conqueriturque de sacerdotum & principum flagitijs, quibus

XIX.

quibus domum suam polluentes ipsum Dominum A coegerint pristinum domicilium deserere. Sed de hac re, capitis sequentis initio fusius.

XX.

Ipsum est animal, quod uidi subter Deum Israel iuxta fluum Chobar: & intellexi quia Cherubim essent. In prima illa visione ad fluum Chobar sibi representata intuitus fuerat Vates eadem rerum similitudine, easdemque personarum imagines, quas narrauit capite primo. Verum tunc praere rei nouitate, atque horrore magnitudine non potuit expressam earum ideam concipere. Obseruauit quattuor esse animalia ex motu; sed quoniam ea appellaret nomine ignorabat, cum ex alia parte homines viderentur, ex alia leones, hinc aquilae, illinc vituli: nunc vero repetita visione, sui magis compos aduertit eandem dispositionem, gestum, & habitum inesse illis animalibus, quae Cherubinos Templi sortitos esse cognouerat. Sacerdos enim erat Ezechiel, & quamuis non esset ingressus in oraculum, quod non licebat nisi Pontifici, nihilominus nouerat exacte qualis esset Cherubinorum Templi forma, facies, & dispositio, nimirum quam nos supra descripsimus, & delineauimus. Memor igitur figurae Cherubinorum, atque eam cum animalium, quae spectabat, habitu conferens, intellexit non esse noua monstra, sed ipsorum Cherubinorum Templi proplasmata, atque prima exemplaria, videlicet intelligentias inuisibiles Cherubimorum facibus indutas, quae more suo stipabant Deum Israel, atque triumphum ipsius insignia circumgestabant. Verum haec latius differuntur in Commentario de prima visione.

XXI.

Quattuor uultus uni, & quattuor alae uni. In Hebraeo codice, Chaldaeis, apud Hieronymum, atque in aliquot vulgatis legitur bis repetitum: quattuor, quattuor uultus vni. Graeci codices non iterant vocem. Ceterum iterata exprimit vim phrasae Hebraicae, vt numerus cardinalis ea repetitione stet pro distributiuo, quo Hebraei carent: quasi dicat: quaterni uultus singulis erant; nam vnus singulum ualeat Hebraeis quandoque.

XXII.

Et similitudo uultuum eorum, ipsi uultus, quos uideram iuxta fluum Chobar. Scilicet hominis in habitu & dispositione corporis, leonis in iubis, aquilae in alis, vituli in vngulis bipartitis.

EZECHIELIS CAP. X.

XX.

Nunc aduertit vates eandem esse uisionem hanc cum prima, & animalia esse Cherubinos Templi.

Figura Cherubinorum fac. 14. & 15.

XXI.

Phrasae Hebraicae repetitio uoluit numero cardinali pro distributiuo.

XXII.

Cherubini non in quattuor patres simul aspiciantur, sed in unam tantum.

XXIII.

Et stetit in introitu portae domus Domini Orientalis: & gloria Dei Israel erat super ea. De porta atrij Israel loquitur, vt ostendimus versu quarto. Sed nota rursum cum Scholiaste, quam agre caelestis patrum familias suas egreditur aedes? quam cunctabundus discedit? quam lento, & quot stationibus intercesso procedit gressu? exiens enim a sanctuario stetit a latere portae vestibuli; iade transijt ad portam sacerdotum; mox egressus domum substitit in ipso limine; ibique Prophetam accitum alloquitur, conqueriturque de sacerdotum & principum flagitijs, quibus

tem superioribus uultus, vel facies, sunt aspectus, similitudines, habitus, vt fusius tractauimus & demonstrauimus supra. Atque haec de litera capitis. Quoniam uero haec postrema Vatis sententia saepe repetita est utroque capite, visum est eandem accuratius considerare, & dilucidare.

Impetus, inquit, singulorum ante faciem suam ingredi. & alibi. Ibant, & non reueriebantur; & non reueriebantur cum ambularent, &c. Quorsum tam frequens eiusdem sententiae iteratio? praesertim cum nil mirandum, aut nouum contineat. Quid enim mirum, non retrocedere Cherubinos, auriga procedente? Primum quidem hic insinuat ipsius aurigae constantis, & immutabile propositum Synagogam deserendi, atque ad Ecclesiam migrandi: Prophetamque ea oratione significare uoluisse, quod Samuel dixit ad Saulem. Porro triumphator in Israel non parceret, non conuiebit, & paenitudine non flectetur. nam habitu triumphantis apparuit Deus Israel, cum quadrigas agit antrorsum, neque eas retrocedere sinit. Verum si ad ethicem conuertatur, inuenimus Christianae uitae expressam hypotyposim in hac Cherubinorum progressionem, atque impetu ad ueteriora tendendi. Quid enim aliud est pietatis nostrae institutum, quam iter agentium? quam peregrinantium? quam nauigantium? quam contententium in agone? Audentes, confidentes, igitur semper, ait Paulus, & scientes, quoniam dum sumus in corpore peregrinamur a Domino (per fidem enim ambulamus, & non per speciem) audemus, confidimus, autem & bonam uoluntatem habemus magis peregrinari a corpore, & praesentes esse ad Dominum: & ideo contendimus sine absentes, sine praesentes placere illi; &c. Nota uerba illa, peregrinamur, ambulamus, contendimus. & iterum. Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non accipientis reuersionibus, sed a longe eas aspicientes, & saluantes, & consistentes, quia peregrini, & hospites sunt super terram. Qui enim haec dicunt, significant se patriam inquirere: nunc autem meliorem appetunt, id est, caelestem, &c. Facta est industria femina, quasi nauis instituta, & longae portans panem suum. Et quasi nauis poma portantes, ait Iob. At uia nauis in medio mari admiranda celeritate conficitur. Nescitis, ait Apostolus, quod i, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium? Sic currite, ut comprehendatis. Omnis autem qui in agone contendit ab omnibus se abstinere, & illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum, &c. & iterum. Ea, quae retro sunt obliuiscens, ad caetero, quae sunt priora, extendens me ipsum: sequor autem si quo modo comprehendam. Neminem saluauerunt dictum est Apostolis, ne uel urbanitatis uerbis a cursu coepo retardarentur: par est enim, vt consequantur Cherubim aurigam, milites ducentem: aut ipsius aurigae non inanem cognouimus est. Accelera spolia detrahe, respice praedari: & in psalmo. Exultauit ut gigas ad currendam uiam, a summo calo egressus eius, & occursum eius usque ad summum eius. id est, non destitit ab incepto quousque a carceribus, vnde erat egressus; ad metas stadio cucurrit, & a metis iterum ad carceres eadem animi contentione peruenit. In Exodo Agnum paschale iubentur comedere filij Israel festinantes, atque baculis armati, quae sunt iter agentium instrumenta propria. quamobrem decet nos tantam habentes impostam nubem testium, inquit Paulus, deponentes omne pondus, & circumstantes nos peccatum, per patientiam currere propositum nobis certamen: aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Iesum. nam regnum calorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud.

Hac phrasae Dei consilium propositum deserendi Synagogam, ut ad Ecclesiam migraret, significatur a parte. 1. Reg. 15. 29. Vita humana, uia est peregrinatio.

2. Cor. 5. 6.

Hebr. 11. 13.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

1. Corin. 9. 24.

140
EZECHIELIS
PROPHETAE
CAPVT VNDECIMVM.

ARGVMENTVM.

Vaticinatur Hierosolymitanis excidium: detentis vero Babylone reditum promittit in patriam.

- I. **E**leuauit me spiritus, & introduxit me ad portam domus Domini orientalem, quae respicit ad solis ortum: & ecce in introitu portae viginti quinque viri: & vidi in medio eorum Iezoniam filium Azur, & Pbelciam filium Banaia, principes populi.
- II. Dixitque ad me: Fili hominis, hi sunt viri, qui cogitant iniquitatem, & tractant consilium pessimum in urbe ista.
- III. Dicentes: Nonne dudum aedificatae sunt domus? haec est lebes, nos autem carnes.
- IV. Idcirco vaticinare de eis, vaticinare fili hominis.
- V. Et irruit in me spiritus Domini, & dixit ad me: Loquere: Haec dicit Dominus: Sic locuti estis domus Israel, & cogitationes cordis uestri ego noui.
- VI. Plurimos occidistis in urbe hac, & implestis vias eius interfectis.
- VII. Propterea haec dicit Dominus Deus: Interfeci vestri, quos posuistis in medio eius, hi sunt carnes, & haec est lebes: & educam vos de medio eius.
- VIII. Gladium meruistis, & gladium inducam super uos, ait Dominus Deus.
- IX. Et eieciam uos de medio eius, daboque uos in manu hostium, & faciam in uobis iudicia.
- X. Gladio cadetis: in finibus Israel iudicabo uos, & scietis quia ego Dominus.
- XI. Haec non erit uobis in lebetem, & uos non eritis in medio eius in carnes: in finibus Israel iudicabo uos.
- XII. Et scietis quia ego Dominus: quia in praecipis meis non ambulastis, & iudicia mea non fecistis, sed iuxta iudicia Gentium, quae in circuitu uestro sunt, estis operati.
- XIII. **E**t factum est, cum propheta rem, Pbelcias filius Banaia mortuus est: & cecidi in faciem meam clamans uoce magna, & dixi: Heu, heu, heu Domine Deus: consummationem tu facis reliquiarum Israel?
- XIV. **E**t factum est uerbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, fratres tui, fratres tui, uiri propinqui tui, & omnis domus Israel, uniuersi, quibus dixerunt habitatores Ierusalem: Longe recedite a Domino, nobis data est terra in possessionem.
- XV. Propterea haec dicit Dominus Deus, quia longe feci eos in Gentibus, & quia dispersi eos in terris: ero eis in sanctificationem modicam in terris, ad quas uenerunt.
- XVI. Propterea loquere: Haec dicit Dominus Deus: Congregabo uos de populis, & adunabo de terris, in quibus dispersi estis, daboque uobis humum Israel.
- XVII. **E**t ingredientur illuc, & auferent omnes offensiones, cunctasque abominationes eius de illa.
- XVIII. **E**t dabo eis cor unum, & spiritum nouum tribuam in uisceribus eorum: & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum: Ut in praecipis meis ambulent, & iudicia mea custodiant, faciantque ea: & sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum.
- XIX. Quorum cor post offendicula & abominationes suas ambulat, horum uiam in capite suo ponam, dicit Dominus Deus.
- XX. **E**t eleuauerunt Cherubim alas suas, & rotae cum eis: & gloria Dei Israel erat super ea.
- XXI. **E**t ascendit gloria Domini de medio ciuitatis, stetitque super montem, qui est ad orientem urbis.
- XXII. **E**t spiritus leuauit me, adduxitque in Chaldaeam ad transmigracionem, in uisione in spiritu Dei: & sublata est a me uiso, quam uideram.
- XXIII. **E**t locutus sum ad transmigracionem omnia uerba Domini, quae ostenderat mihi.

141
EXPLANATIO
EIVSDEM CAPITIS VNDECIMI.

- I. **E**leuauit me spiritus, & introduxit me ad portam domus Domini orientalem, quae respicit ad solis ortum. Hebraice. Et eleuauit, & venire me fecit: neque enim extra Templum erat Vates, ut egeret introduci in illud: constat enim ex atrio interiori spectasse caedem sacerdotum, atque audisse incendij sententiam pronuntia ri. Raptus igitur sublime ab atrio sacerdotum deducitur ad portam Orientalem atrij exterioris, ubi scilicet constiterat Dei gloria; in quam quoniam inductus est, merito potuit Hieronymus uertere, introduxit me, scilicet ab atrio uenientem in portam ipsius vestibulum. Diximus enim capite octauo, atque capite quadagesimo iterum repetemus, portas Templi Salomonis, quarum hic meminit Vates, extructas fuisse ad instar portarum urbium, quae in turribus aperiuntur, duplicique ostio constant, atque medio inter utrumque dilatatur vestibulo. Porro quod geminat Vates: *Portam Orientalem, quae respicit ad solis ortum*: Eodem modo legitur apud Hebraeos, quorum est proprius idiotismus repetitio. Non desunt, qui secundam orationem additam putent, ut significaretur eam portam esse extimam Templi; neque alia ulteriori impediri, quo minus aspiceret orientem solem. Ceterum uero simile est, extra portam atrij Israel fuisse portam atrij gentium in eadem regione Orientali constructam, non secus atque in ceteris regionibus extitisse compertum est: quanquam pro horum sententia responderi potest, ad Orientem eam portam in atrio gentium superfluere, cum propter altissimam uallem ab Oriente subiectam, nullum omnino ad eam portam pateret accessus. Sed de his latius suo loco.
- II. **E**t ecce in introitu portae vigintiquinque viri: & vidi in medio eorum Iezoniam filium Azur, & Pbelciam filium Banaia, principes populi. Tamen ternae portae ad totidem caeli regiones spectantes in domo Domini essent celebres ob popularium vnde quaque in Templum subeuntium frequentiam; Orientalis tamen omnium erat celeberrima, & habebatur dignissima, quod ex ea, tamen a longe, cerneretur augustissima sanctuarij facies ad Orientem conuersa: propterea ad eam confluere tam indigenarum, quam hospitem numerosior conuentus; quod vel ex Ieremia colligere licet, in quo legitur. *Stetit in porta domus Domini* (haud dubio Orientali; quae antonomatice id nomen sortita est) *& praedica ibi uerbum istud, &c.* Qua de causa cum infamibus magnates etiam concurrebant ad portam Orientalem, non solum, ut ex ea in Templum subirent; sed potissimum quoniam in ea, qui magistratus erant grauiore, quandoque causas tractabant, ut patet apud Ieremiam dicentem. *Et audierunt principes Iuda uerba haec, & ascenderunt de domo regis in domum Domini, & sederunt in introitu portae domus Domini nouae, & locuti sunt sacerdotes ad principes Iuda, & ad omnem populum. Iudicium mortis est uero huic.* Tales credimus extitisse viginti & quinque uiros a Vate recensitos: nam uero simile est viginti quattuor fuisse duces, & capita vigintiquattuor regionum, in quas ciuitas Ierusalem partita erat, ut ex He-

braeorum scriptis accepimus. Vigentesimus quintus autem uidetur esse princeps de domo Iuda totius urbis moderator, qui eiusmodi ducum conuentibus praerat: nam magistratus eos omnes fuisse, numerus definitus declarat: qui frustra appositus uideatur, si principum collectio tumultuaria esset, aut fortuito contigisset. Accedit, a Vate appellatos principes populi, atque de rebus publicis serio iniisse consilium, sententiasque varias dixisse, ut mox ostendimus. Denique ipsis vigintiquattuor iudicibus, hoc est, reliquis praeter principem domus Iuda, exacte respondere vigintiquattuor seniores uices Ecclesiae gerentes, qui in Apocalypsi uisuntur ad stare Deo, & Agno. Sane quidem illi duo nominati Iezonias, & Pbelcias Ezechielii notissimi erant, utpote praecipua inter ceteros auctoritate, & dignitate conspicui. Putarunt Graeci tractatores, quos citare solemus, hosce viginti & quinque uiros eosdem esse cum illis, qui capite octauo uisi sunt ad orientem solem adorasse, atque eiusdem historiae repetitionem factam esse notarunt. Verum alios ab illis extitisse locum utrorumque testatur: nam illi adorabant inter vestibulum & altare, atque adeo sacerdotes creduntur fuisse: isti uero consultabant de Reipublicae commoditatibus ad extremam Templi portam, dicunturque principes populi.

Dixitque ad me: *Fili hominis, hi sunt viri, qui cogitant iniquitatem, & tractant consilium pessimum in urbe ista.* Hebraice consultantes consilium nequam; ex quo firmius roboratur, quod modo dicebamus, hosce uiros praefectos fuisse Urbis, atque ad portam non casu conuenisse, sed ut de rebus publicis consilium facerent. Erat autem eorum mens praua, atque consilium nefarium contra prophetarum oracula susceptum: dicebant enim: *Nonne dudum aedificatae sunt domus.* Hebraice. Sic legitur ad literam. Non in propinquo aedificare domos; quod Chaldaeus sic uertit. Non in propinquo ad aedificandum domos. Neotericorum quidam sic transfert: Non in propinquo est contritio, aedificemus domos. Alij: Non est prope, aedificanda domus: quod sic intellectum uolunt. Non fiet breui, quod dicunt prophetae, aedificanda igitur sunt domus. Septuaginta autem alium innuunt sensum: dicunt enim. Nonne nouiter aedificatae sunt domus? quos Hieronymus imitatus est: eorum uersionem reliquis ut simpliciorum, ita fideliorum, atque contextui uiciniorum merito suo existimandam censemus. Sequitur enim. *Haec est lebes, nos autem carnes:* Quam sententiam varie interpretantur. Hieronymus sic. Licet nuper post primam captiuitatem aedificatae sint domus, quae ante corruerant, tamen scimus hanc ciuitatem esse instar lebetis, nosque pro carnibus, ut in ea consumamur, & concrememur, iuxta illud, quod in Isaia scriptum est. *Tempestat cum pertranferit, non assumet nos, &c.* Quod uidetur ab Origene mutuasse. Sic enim habet Origenes manu scriptus. Sensus huius loci talis est: Hi, inquit, dicunt, nuper uidentes Urbem reaedificatam post praeteritam captiuitatem, licet recens extructae sint domus, Urbem tamen hanc similem esse lebeti pleno cadaueribus; carnum uero, quae sunt in illo, vicem

Portae Templi quales fuerint.

Porta Orientalis Templi omnium erat celeberrima.

Ier. 7. y. 2.

Ier. 26. y. 10.

Ierusalem partita erat in 24. pagos, seu regiones

ex Hebraeorum sententia.

II.

Principes populi aduersus prophetas consulta inire.

III.

Falsis & lenibus coniecturis nitentes: Dei minas non timent.

Hieron.

Variae loci interpretationes.

Hieron.

Isa. 28. secundum Septuaginta.

Origenes.

vicem nos obire, Babyloniorum igne nos circumdante, vt flammam hostilis ignis vitare nequeamus, &c. Quae quidem expositio secum videtur pugnare: nam si recens structa erant domus, & Urbis moenia restituta, consequens erat, vt munita ciuitas facilius obsidentis conatibus obsisteret: atque adeo minus videbatur timendum, quod Vrbs quasi lebes igne Babyloniorum incenderetur, ipsique quasi carnes intus adurerentur. Reliqui Graeci alia incedunt via. Scholiastes ita interpretatus est. Miniantis Prophetæ verba irridebant Iudæi, ad ædificiorum pulchritudinem respicientes, & aperte dicebant, finem impositum esse iracundiæ diuinæ post præteritam captiuitatem: ita quibus rebus illos erudiri oportebat, ijs grauius peccabant. Solum enim Ieremiæ visionem illudentes, vidisse dicebant ollam succensam respicientes Urbem: *Hæc est lebes, &c.* Alius vero Scholiastes idem repetit in hæc verba. Quippe eleuantes ipsi & exagitantis Prophetam Ieremiam dicentem, ollam succensam se cernere a facie Aquilonis: Hæc est olla, repetebant, &c. Vterque truncam, & mancam reliquit versus sententiam, quam tamen Theodoretus ex ipsorum mente, vt solet, absoluit, dicens. Accusat & principes, & subiectos illis vt contraria Deo consulentes, & Prophetis repugnantibus, neque eorum dictis volentes habere fidem: fore scilicet, vt hostibus tradantur: sed sibi persuadentes, vt Urbem incolentes, ibi fortiantur vitæ finem: nuper enim domus, aiunt, ædificatae sunt, & in ipsis habitabimus, & vitam finiemus, &c. Contexit reuera orationem Vatis Theodoretus, sed non explicuit analogiam lebetis ad Urbem, & carniæ ad ciues, quæ in ipsius sensu duplex esse potest. Lebes enim tuetur, & contigit carnes, atque ex materia solidissima confatur: quare merito ab ipsis vsurpari potuit in signum munitionis vrbs firmissimæ; responderetque ea metaphora adamussim verbis præcedentibus. *Nam dudum ædificate sunt domus? Quid igitur metuentum est ciuibus æneo muro circummunitis? Bene habet Ieremias, vidisse se ollam succensam: hæc vrbs est olla recens ex æneis muris confata, &c.* Præterea in lebere coquantur carnes, & quousque omnino decoquantur non extrahuntur: nam & filijs Heli vitio datum est, quod ante decoctionem fuscina extraherent carnes victimarum ex lebere. *Quare significare potest olla quidem Urbem, carnes vero ciues, decoctio extremam senectam, ad quam vsque sibi promittebant intra vrbs patriæ moenia esse fruendos. Ijs Græcorum expositio compleri potest, & confirmari. Veruntamen sequentibus aduersari videntur: nam versus octauo consultantium mentes detexit Dominus in aliam sententiam inclinasse: ait enim: *Gladium metuitis, & gladium inducam super vos, &c.* En quid sibi volebant illa verba: *Hæc est lebes, nos autem carnes*: nimirum. Venient Babylonij, & obsidentes Urbem succendent eam: nosque in medio eius quasi carnes dissecabant, & decoquent: non est ergo tutum in vrbe manere, sed in Aegyptum descendere, aut Aegyptiorum auxilia nobis comparare: atque hæc erat responsio ad aliorum confidentiorem sententiam, qua decreuerant, nil sibi timendum fore a Babylonio, cum dudum extructæ fuissent domus, atque Urbis moenia restituta: quibus maior, vt videtur, pars consultantium respondit in oppositam sententiam; quam Origenes, & Hieronymus tradiderunt: Quo firmiora, inquit, sunt Urbis munimenta, tanto præsentius nobis impendet periculum; immo tanto certior pernicies: nam validis muris, quos ædificauimus*

Scholiast.

Alius Scho.

Theodor.

Analogia lebetis ad urbem, & carniæ ad ciues, duplex.

Prima securitatem promittit, & vrbs munitionem. Secunda decoctionem, hoc est vitæ senium expectare posse ex analogia lebetis.

Auctoris sententia ex sequentibus probatur.

Hortantur sese, vt ab Aegypto auxilium expectant.

nuper, conclusi non secus incendemur, atque in lebere aneo carnes elixantur. Duplex itaque oratio duplicem continet, atque contrariam diuerforum principum opinionem, quod nisi obseruaretur, vix cohaeret sibi contextus. Eiusmodi quippiam vsu venit in alijs Scripturæ locis, præsertim in Ieremia, vbi post seniorum sententiam dictam pro causa Ieremiæ, subditur continenter. *Fuit quoque vir propheta in nomine Domini, &c.* Quæ oratio oppositum continet suffragium; quare sacerdotum esse credendum est, qui Ieremiam accusauerunt: & exemplo Vriæ Prophetæ a Ioachim interempti, eum neci tradere satagebant: quod nisi animaduertas nulla ratione possis dissidentem a se orationem concordare, mentemue Prophetæ assequi. Atque hæc est expositio Origenis diuersa, vt apparet, a Græcorum interpretatione. Nihilominus, si accuratius vtraque perpendatur, eodem recidit omnino, & cum versus octauo sequenti mirifice conuenit, atque cum Ieremiæ vaticinio præclare consentit. Suadebat illis Ieremias: Tradite vos Babylonijs, & viuete: quod si in Vrbe repugnare illis nitimini, ipsa succendetur, vosque peribitis. Illi contra: Non est, inquit, quod nobis timeamus a Babylonio, firmisimam & recens structis muniti præsidijs: quod si Ieremias instat, se vidisse ollam succensam; sit sane: hæc ciuitas est lebes, nos sumus in ea carnes: malumus concremari igne, quam gladio iugulari. Hoc autem dicebant timentes quidem gladium, nec fidem habentes prophetæ oraculis: nam quasi per iocum, & ironiam iactabant illa verba: hæc est lebes: exurendi in ea sumus: nil minus: quod ita accepisse Hieronymum patet ex versus Ista, quem citat: Tempestat cum pertransierit, non assumet nos: qui eorum animam detegit ironice loquentium, & Prophetam potius iridentium. Ergo expositio Origenis, & Hieronymi adiuuanda est, subintelligendo ironiam; atque ita conueniet cum Græcorum explanatione, quæ explicatior est, & simplicior.

Idcirco vaticinare de eis, vaticinare filii hominis. Hebraice, & apud Septuaginta: Vaticinare super eos, vel contra eos; quod idem fere valet.

Et irruit in me Spiritus Domini. Septuaginta vertunt, cecidit super me. Chaldaeus. Resedit super me spiritus prophetiæ a facie Domini. Ceterum Hieronymus significantius expressit energiam verbi *רָחַץ*, naphal, quod in eiusmodi phrasibus valet, aliquid de superiori loco cum vi, & impetu rucere. Ergo sensus est. Diuina quædam lux, & vis de supernis demissa me repente occupauit, inuasitque, atque ad loquendum excitauit: *Et dixit ad me: loquere, hæc dicit Dominus. Sic locuti estis domus Israel.* Fortasse repetiuit Vates eorum verba, hæc est lebes, &c. Ceterum breuitatis gratia subitcentur: quod solet in sacris literis sapius fieri, cum constat ex superiori narratione, qualis intelligenda sit oratio, vt ibi. *Sic & sic locuta est puella, &c.*

Et cogitationes cordis vestri ego noui. Scio & teneo qualia verba protuleritis ore, nec me latet quali mente ea sitis locuti: quasi dicat: Audiui vos dicentes: *Hæc est lebes.* Et cordis vestri dissidentiam, & metum percalleo satis.

Plurimos occidistis in vrbe hac, & implestis vias eius interfectis. Vt videre est in libris Regum. *Insuper & sanguinem innoxium iudit Manasses multum nimis, donec impleat Ierusalem usque ad os.* &c. Et in Ieremia Necem prophetæ Vriæ a Rege Ioachim patratam, atque aliorum carnificinam, inferius enumerat Prophetæ poster.

Ierem. 26. 20.

Concordantur sententia.

Vide caput 38. Ierem.

Isa. 28. iuxta Septuaginta.

IV.

V. Chaldaeus, Hieron.

4. Reg. 5. 4.

VI.

Huius rei historia habetur. 4. Reg. 21. 9. 16. Ierem. 26. Inf. Eze. 19.

Pro-

VII. *Propterea hæc dicit Dominus Deus: Interfecti vestri, quos posuistis in medio eius, hi sunt carnes, & hæc est lebes.* Origenes. Urbem quidem esse lebetem vere dicitis, & non item vos esse carnes, quæ contineantur mortui enim, quos in medio eius percussistis, ij sunt carnes, Vrbs autem lebes. Vos vero in Vrbe non manebitis: exportabo enim vos: ergo ciuitas si alijs est olla, vobis certe non est: & si quidam erunt in medio eius vt carnes, vos certe nequaquam. Iudicabo enim vos cum fueritis in extremis Israël finibus, ac talia vobis inducam, vt etiam postea me esse Dominum intelligatis, &c. Polychronius. Maxime vero ne ita quidem prædictio inanis fuit: lebetem enim fecistis Urbem, pauperes in ea iugulantes, & loco ignis vos illis fuistis: scitote porro quod aduersus Urbem sententia feretur, & grauiora, quam ipsi a vobis iniuria violati, patiemini, &c. Scholiastes. Non, vt vos, inquit, dicitis, carnes nos sumus, ubi erit: sed carnes sunt ij, qui a vobis de medio sublati sunt. Vos vero ne in hoc quidem delectum iri puto, vt ne patria quidem, ac domestica sepultura dignemini. Verum in montibus moriemini insepulti mansuri, & auium esca, &c. Videtur Prophetæ meminisse carniæ victimarum, quæ in ollis coquebantur, atque ita lussisse: carnes sunt membra macati pecoris: propterea innocentes, quos vestro consilio Manasses iugulauit, apposite dicentium sunt victimæ, eorumque cadauera, carnes in lebere decoctæ, vos autem viui alio transferemini, eo honore indigni, vt intra Urbis pomeria sepeliamini: verum infra hæc metaphora fufius tractabitur.

VIII. *Gladium metuitis, & gladium inducam super vos.* Diximus supra ex Ieremia, Iudæos præ metu gladii noluisse acquiescere consilij Ieremiæ, qui Dei nomine eos ad dedicationem spontaneam adhortabatur: hoc est igitur, quod ipsis comminatur Ezechiel: *Gladium Babyloniorum metuentes noluitis vos tradere illis, idcirco gladius eorum discindet vos.*

IX. *Et eijciam vos de medio eius, daboque vos in manu hostium, & faciam in vobis iudicia.*

X. & XI. *Gladio cadetis: in finibus Israel iudicabo vos, &c.* Id est. A Babylonijs abducemini in Reblatha, quæ est in finibus terræ Israël, ibique iure vobiscum agam. *Quia in præceptis meis non ambulastis, &c.* Hæc explanauimus capite quinto.

XII. *Et factum est cum prophetarem, Pheltias filius Banaiæ mortuus est.* Scholiastes. In superioribus quidem minas adhibuit, hic vero minarum finis: quocirca cum esset humanissimus Vates, & vereretur ne statim supplicium in omnem populum dæseuiret, supplicationem proponit. Porro mortem Pheltiæ demonstrat Deus, vt ab ijs, quæ iam facta essent, etiam futura credibilia redderet domui captiuitatis, &c. Cuius sententia nobis valde probatur: nam quem admodum consistens in atrio interiori vidit sacerdotum stragem ad altare Domini; sic e porta extrema nunc obseruat principum secularium supplicium, per eos, qui secures portabant, executioni mandatum. Sed duo sunt hoc loco explicatu difficilia. Primum, quomodo Vates dicit: *Cum prophetarem, Pheltias mortuus est*, cum nil hucusque prophetauerit, sed potius Deum loquentem auscultauerit. Cui tamen quæstioni respondendum est, eadem verba, quæ a Domino sibi instillabantur, Prophetam ore protulisse: propterea enim spiritu prophetiæ denuo irradiatus, & actus fuerat; tamen si ipse, ne eadem bis repeteret, tantummodo narra-

Origenes.

Polychr.

Scholiast.

Inf. Ezech. 34.

Legere pro intelligentia huius versus 4. Reg. 25. & Ier. 39.

Theodor.

Deus ipse loquitur ore prophetarum.

quæ a Deo acceperat, non item quæ protulerat nisi forte prophetare hoc loco sit prophetiam audire, vt apud Paulum. *Mulier orans, aut prophetans, &c.* Altera quæstio est: ad quosnam ista prophetauerat, cum ad Hierosolymas pertineant, ipseque in Babylone corpore consistens in Ierusalem spiritu tantum raptus fuerit, vt ex capite octauo, & ex initio, & fine huius videre licet? Cui satisfit, si dicamus, non esse nouum eos, qui vehementi ecclasi rapti sunt, ita se gerere, ac si reuera corpore etiam, & non solo spiritu præsentibus adessent. Ergo sensus huius loci est. Cumque per visum Deum mihi loquentem audirem, eiusque verba principibus Iudæa reperere mihi viderer, vnum ex eis mortuum esse videre mihi visus sum.

Et cecidi in faciem meam clamans voce magna, & dixi: Heu, heu, heu Domine Deus. Hanc interiectionem explicuimus supra capite nono cum in eandem sententiam a Vate referretur primum.

Consummationem tu facis reliquiarum Israel. Quidam codices Latini addunt his verbis interrogandi signum, alij secus. Hebraice, & Græce simpliciter enuntiantur. Ceterum idem sensus ex vtraque pronuntiatione colligitur. Polychronius. Mirari licet qua ratione, cum vnum viderit mortuum, simul de omnibus queritur: non enim opinor vnus mortuus simul ceteri pereunt. Verum hoc quemadmodum Prophetæ erga populum esset affectus, ostendit.

Et factum est verbum Domini ad me dicens: Fili hominis fratres tui, fratres tui, viri propinqui tui, & omnis domus Israel, vniuersi, quibus dixerunt habitatores Ierusalem: Longe recedite a Domino, nobis data est terra in possessionem. In Hebræo & Græco codice, atque aliquot Latinis manuscriptis, textuque operum Hieronymi repetitur illa oratio: *Fratres tui, fratres tui*: quarum alteram redundare putantes librarij, aut scoli eraserunt, cum valde sit necessaria ad sensum iteratio eius orationis: nam alioqui pender sensus, illa vero addita, completur hoc modo. Ne putes, o Vates, me perdere reliquias Israel, aut ciues Ierusalem voces reliquias in posterum seruandas, quod supersint adhuc in patria, quasi spes & seminarium gentis: non sunt illi reliquiae, sed fratres tui; fratres, inquam, tui sunt reliquiae, nimirum qui tecum in Babylonem meo præcepto obtemperantes descenderunt, quibus insulant Hierosolymitani, quod se dedentes Babylonio, Dei hæreditati cessarint, & sese abdicauerint omni iure filiorum Israël, quo ipsi soli in posterum sint potituri, &c. Theodoretus hæc breuiter suo more. Qui nunc habitant Ierusalem illos deridentes dicere audebant. Vos Dominus a se procul esse voluit, sed nobis promissionis terram distribuit: id circo, inquit, contra omnia fiet: nam vos neci tradam, illorum autem curam habebitis, & sanguine coniunctos, quos scilicet deinde dicit propinquos. Nam Hebræis frater non solum significat eum, qui eodem patre genitus est, vel eodem auo communicat; sed etiam eum, qui est eiusdem familiæ: nam Abraham ad Loth ait: *Fratres enim sumus, &c.* & Laban ad Iacob: *Num quia frater meus es, gratis seruiet mihi?* Interdum propinqui etiam appellatur, qui reuera fratres sunt, vt in Leuitico. *Ne contaminetur sacerdos in mortibus ciuium suorum, nisi tantum in consanguineis ac propinquis, id est, super patre, & matre, & filio, & filia, fratre quoque & sorore virgine, &c.* Tamen propinquus est consanguineus aliquanto remotior frater, sed eiusdem stirpis. Qua ratione multos Prophetæ pro-

Mors Pheltie in visio ostensa est Prophetæ.

Polychr. Caritas Prophetæ, amorque in suos, contribules hoc planctu ostenditur.

XIV. XV.

Insulant impij iustis capitiis, sed horum curam Deus gerit, illos punit.

Theodor.

Hebræis frater quis dicitur, & propinquus. Gen. 13. 9. 8. Gen. 29. 15.

Leuit. 21.

pinquos cum eo in Babylonem descendisse credendum est: nisi malis, nomine fratris, & propinqui latius usurpato, significatos esse vniuersos Leuitas, qui Babylonem descenderant, & non solum eos, qui de stirpe Ezechielis censebantur, quod vero similius est. nam versu inferiori, vt non solum Leuitas omnes, aut Iudaeos, sed etiam ceteros ex varijs tribubus, qui simul cum Propheta fuerant abducti, comprehenderet; adiecit Dominus: & omnis domus Israel, &c.

XVI.

Propterea haec dicit Dominus Deus, quia longe feci eos in gentibus, & quia dispersi eos in terris; ero eis in sanctificationem modicam in terris, ad quas uenerunt. Hieronymus sanctificationem interpretatur iustificationem, aut cordis munditiam: Ero in paruam, inquit, sanctificationem, dum plerique inueniantur in eis, qui idololatriam nequaquam colla submittant. Scholiafles quidam sic habet in eandem fere sententiam. Non modo, inquit, in captiuitate consolatio illos dignabor propter sanctos, sed etiam malis eos liberabo, hoc est, mutabunt sententiam. Idem fere Cyrillus. Quid igitur, inquit, nobis in his magna denuntiat mens? quid daturum se pollicetur Deus? cordis mutationem, & conuersionem ex proteruo, duroque sensu in habitum tenerum, ac delicatum. Subdit alius. Post reditum enim ex Babylone nunquam amplius idola coluit Israel. Alius uero sic. Sanctificationem modicam ait, quod haberent illi in captiuitate prophetas quosdam, & iustos, vt Daniëlem, & pueros, & Zachariam prophetam.

Cyrill. in Io.

Alius Scho.

Alius Scho.

Theodor.

Sanctificatio significat Templum.

Inf. 28. v. 18. Sup. 9. v. 6. Tbre. 1. v. 7.

1. Mach. 4. v. 38.

Psal. 136.

Deus eos, qui sibi obsequentes Babyloniae se dederant, consolatur, misitque se ipsum exhibens uiciorum.

Non desiderabunt sanctuarium, etiam si a Hierosolymitano longe abint: ego illis Templum alterum aedificabo, quantum illis sufficiat. Eadem promissio extat inferius. Dabo sanctificationem meam in medio eorum. & apud Isaiam, vbicunque sint fideles, promittit erigendum a se tabernaculum, atque in eam gloriam suam collocandam, necnon desuper protegendam nube per diem, & igne per noctem, vt olim tabernaculo Mosaico prouidere solebat. Et creabit, inquit, Dominus super omnem locum montis Sion (vbicunque Ecclesiam filia Sionis congregata fuerint) & ubi innocatus est, nubem per diem, & summum & splendorem ignis flammantis in nocte, super omnem enim gloriam protectio, debetur omni arcae testamenti id vmbra aculeum, Et tabernaculum erit in vmbra aculeum diei ab astu, & in securitatem, & absconsonem a turbine, & a pluuia. Quale autem sit futurum hoc tabernaculum declaratur ab eodem Isaiam. Et erit vobis, Messias, in sanctificationem. Id est, in sanctuarium munitum, in lapidem autem offensionis & in petram scandali duabus domibus Israel, &c. qui scilicet carnaliter id Templum intelligebant; cum reuera spirituale tabernaculum hic promittatur, non materiale; atque ad tempora Messiae tam fausta promissa referenda sint. tamen quodammodo & ex parte in populo illo completa esse noscantur: nam, vt Graeci adnotant, interiori solatio, spe melioris fortis, atque idololatriam tadio, Deus illis in Babylone degentibus prouidebat, vt olim solebat e Templo sancto suo: atque hoc reuera est, Deum illis fuisse sanctificationem, hoc est, quasi e sanctuario altero ipsis prospicere.

Propterea loquere: Haec dicit Dominus Deus: Congregabo vos de populis, & adunabo de terris, in quibus dispersi estis, daboque vobis humum Israel. Hieronymus. Haec sub Zorobabel filio Salathiel, & sub Iesu filio Iosedech sacerdote magno, & sub Esdra, & Nehemia accidisse tribui Iudae, & ijs, qui cum eis reuerfi sunt, plerique existimant: habitatores quoque Ierusalem, qui cum Sedecia rege Iudae capti sunt, vel qui fugerunt cum Ieremia in Aegyptum, in omnes terras esse dispersos, & nequaquam reuersos in urbem Ierusalem, &c. Huius sententiae prior pars indubitata est, altera uero improbabilis, videlicet solos reuertisse Hierosolymam tempore Zorobabelis eos, qui cum Ezechiele, & rege Ioachim in Babylonem descenderant: eos autem, qui tempore Sedeciae capti sunt, vel in Aegyptum profugerunt, nunquam remeasse in patrias sedes: nam de ijs, qui erant Hierosolymis obsidendi sub Sedecia, prophetauit Ezechiele, vt capite quinto vidimus, in tres partes fore partiendos: atque ex tertia earum, quae in omnem ventum fuerat dispergenda, colligendos esse aliquot, atque sub Dei protectione fouendos, ex quibus nonnulli postea tradendi igni praedicuntur, flammamque excitaturi, quae vniuersam urbem absumeret. Quod Vaticanum impletum fuisse tempore Antiochi, & Machabaeorum, atque etiam tempore Christi Domini, negare non possumus. Quare falsum esse deprehenditur, promissionem Ezechielis de reditu in patriam competere solis propinquis Ezechielis, vel ijs, qui cum Ioachim Rege migrarunt in Babylonem, & non etiam Iudaeis, qui cum Sedecia eo tempore Ierusalem incolebant.

Et ingredientur illuc: mutatio personarum in sacris non infrequens: & auferent omnes offensiones, & abominaciones ignominiosas sunt idololatriam vocabula, vt capite quinto docuimus.

XVIII.

Israelite qui si igne captiuitatis in Babylone decocti, rubiginem idololatriae deposuerunt

Theo-

Theodor. Theodoretus. Hoc docet nos Esdrae historia, & Machabaeorum scriptura: nam post reuersionem e Babylone, relicto idolorum cultu, auctorem omnium rerum Deum studiose colere perseverarunt, &c. hoc est, quod Isaias promiserat. Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Ierusalem lauerit in spiritu Iudicij, & quod idem alibi dixerat: Excoquam ad purum scoriae tuam, &c. quae omnia significant igne aduersitatis decoctos Iudaeos fuisse in Babylone, deposuisseque omnem idololatriam scoriae, & rubiginem: atque in tantum mutasse mentem, vt reuersi in patriam idola vniuersa confregerint, & nunquam amplius ea vel erexerint, vel coluerint.

XIX.

Et dabo eis cor vnum. Vt videlicet magna animorum consensione quaerant Deum patrum suorum, & ad eius Templum recedendum eadem concurrant voluntate. vel cor vnum, non vt antea cor duplex habebant, cum fide Deum, affectu idola venerabantur. De quibus scriptum est: Vae duplici corde. & iterum: Diuisum est cor eorum, nunc interibunt. Vsq; uego claudicatis in duas partes? aiebat Helias. Quae communicatio lucis ad tenebras, Dei ad Belial? non potestis Deo seruire & Dagoni. Adulteri, ait Iacobus, nescitis quia ad inuidiam concupiscitis spiritus, cum zelo amat, & amari vult Spiritus sanctus. Seruite ei perfecto corde, atque verissimo, monebat Iosue: quodque nobis comparare praecipit Deus, ipse donat. Dabo eis cor vnum. & apud Sophoniam. Tunc reddam populus labium electum, quod scilicet in Babel confundendo abstuleram, vt innocens omnes in nomine Domini, & seruiant ei humero uno, &c. id est: cum in Babylone detinebantur, varias gentium linguas loquebantur, varijs idolorum sordibus seruebant: nam Babel confusioem sonat, & ex confusione habuit originem: at cum inde egressi fuerint, dedidit linguas alienas, atque egra patria loquentes, rursus colligentur in vnum populum vni Deo seruaturi. Allusio est hoc loco Prophetae ad confusioem linguarum Babylonis, de qua in Genesi. Septuaginta pro cor vnum, verterunt cor alterum, quasi aliud studium, aliam voluntatem.

Et spiritum nouum tribuam in visceribus eorum. Diximus supra, late patere significationem vocis, spiritus, in sacris, atque inter cetera usurpari pro animo, voluntate efficaci, mentis impetu interiorius commouente hominem ad quaeque difficilia. sic sumitur infra. Vae prophetis insipientibus, qui sequantur spiritum suum, & nihil vident. & apud Esdram. Suscitauit Dominus spiritum Cyri Regis Persarum. & in Prouerbis. Totum spiritum suum profert stultus. Interdum uero significat Spiritum sanctum, eiusque dona copiosa, vt apud Iob. Spiritus eius ornauit calos. & Ioel. Effundam spiritum meum super omnem carnem. & apud Zachariam. Effundam super domum David spiritum gratiae, & misericordiae, &c. Porro in vtraque simul significatione in praesenti debet accipi, quoniam voluntas efficax Deo placendi, & ab homine proficiscitur, cum vitalis actus sit, & pariter a Spiritu sancto, cuius donum est, quicquid in nobis est bonum. Quapropter in sacris literis vtrique tribuitur, iam libero arbitrio, iam gratiae: nam ab Ezechiele nobis adscribitur haec renouatio illis verbis. Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum, &c. & Deus se eam communicaturum pollicetur dicens: & dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum, &c. quemadmodum & cordis munditiam iam a nobis petit Deus apud Isaiam, dicens. Lauamini, mundi estis.

Et spiritum nouum tribuam in visceribus eorum. Diximus supra, late patere significationem vocis, spiritus, in sacris, atque inter cetera usurpari pro animo, voluntate efficaci, mentis impetu interiorius commouente hominem ad quaeque difficilia. sic sumitur infra. Vae prophetis insipientibus, qui sequantur spiritum suum, & nihil vident. & apud Esdram. Suscitauit Dominus spiritum Cyri Regis Persarum. & in Prouerbis. Totum spiritum suum profert stultus. Interdum uero significat Spiritum sanctum, eiusque dona copiosa, vt apud Iob. Spiritus eius ornauit calos. & Ioel. Effundam spiritum meum super omnem carnem. & apud Zachariam. Effundam super domum David spiritum gratiae, & misericordiae, &c. Porro in vtraque simul significatione in praesenti debet accipi, quoniam voluntas efficax Deo placendi, & ab homine proficiscitur, cum vitalis actus sit, & pariter a Spiritu sancto, cuius donum est, quicquid in nobis est bonum. Quapropter in sacris literis vtrique tribuitur, iam libero arbitrio, iam gratiae: nam ab Ezechiele nobis adscribitur haec renouatio illis verbis. Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum, &c. & Deus se eam communicaturum pollicetur dicens: & dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum, &c. quemadmodum & cordis munditiam iam a nobis petit Deus apud Isaiam, dicens. Lauamini, mundi estis.

te. & apud Ieremiam. Laua a malitia cor tuum, &c. Ier. 4. v. 14. iam eandem a Deo petere docemur, in psalmo. Ps. 50. v. 4. Amplius lauam me. & in Isaiam. Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, &c. Item poenitentia interdum a nobis profecta dicitur, vt in Ioelis propheta. Ioel. 2. v. 12. Conuertimini ad me. Interdum a nobis postulanda proponitur, vt in Threnis. Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur. Sed illud quaestionem habet, an hac promissio Domini: Et spiritum nouum tribuam in visceribus eorum, tempore Euangelij credenda sit impleta; an etiam tempore Zorobabelis, cum Iudaei remearunt ad propria? nam ex altera parte stant sancti Ecclesiae Patres, qui haec eadem verba infra repetita de Spiritu sancti effusione in Apostolos, & Christi cultores interpretantur. ex altera uero contextus vrget, totum sermonem continenter de tempore reditus e Babylone texere. Cui dubitationi respondendum est, eiusmodi promissiones ex parte, & quodammodo in Iudaeis redeuntibus esse completas, nimirum quibus erant primario factae. Scimus enim post reditum e Babylone aliam mentem eos induisse, alios mores. Cumque primo fuissent idololatriam ita dediti, vt nullis vel pollicitationibus, vel minis, aut supplicijs ab idolorum sordibus diuelli potuissent; postquam igne Babylonis excocti sunt, tam exosum habuisse idolorum cultum, vt pro vnus Dei religione, & lege vsque ad sanguinem decertauerint, vt Machabaeorum nos docet historia. Nihilominus tam grandia esse haec promissa, vt non nisi Spiritu sancti effusione in Ecclesiam Christi exhauriri potuerint: itaque hyperbolice dicta sunt de Iudaeis, & quodammodo in illis impleta: proprie autem de Christi fidelibus in illis representatis videntur pronuntiata, atque omnino consummata fuisse. Porro loci notissimi illustrationem remittimus ad caput trigessimum sextum. Simplicem autem explanationem ex Theodoro subtexemus. His, inquit, non liberi arbitrij euersionem declarauit, sed futurum ab iplo auxilium, societatemque ad efficienda bona opera: spiritum nouum vocauit animam ad honesta impetum: cum enim ad contraria propensi ferrentur, mutationem in melius nouum spiritum appellauit. quemadmodum enim cum dixisset, alterum cor, non naturae mutationem significauit, sed mentis in melius propensionem: ita etiam per spiritum nouum hoc idem declarauit, idque sequentia testantur.

Et auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum. Septuaginta. Extraham cor lapideum, aliquanto significantius: caro est corporis animalis pars mollior, & tenerior, atque adeo debilior, quam ossa: quare sumitur interdum pro femina, quae natura mollior est (vnde nomen mulier videtur petum) vt apud Ioannem. Qui non ex sanguinibus, seminibus, neque ex voluntate carnis, voluptate feminae, neque ex voluntate voluptate vivi, sed ex Deo nati sumus, &c. Interdum opponitur spiritui, id est, energiae, virtuti, & debilitatem notat: apud Isaiam. Equi eorum caro & non spiritus. & Paulus ait. Ego autem carnalis sum vnum datus sub peccato: iam aduersatur ossibus, vel lapidibus duris; & in bonam partem accipitur, vt in praesenti, & a Paulo. Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Theodoretus: Nemo opinetur lapideum cor lapidis esse, sed obedire renuens, atque inexorable, quodque Deo nolit cedere: carneum uero rursus obediens, & quod facile cedat. Hoc sequentia verba declarant.

Hyperbolice & quodammodo Iudaeis adimpleta haec promissio; proprie in Christi fidelibus. Theodoro interpretatio loci.

Caro feminam significat aliquando, eius variaz sanctaeque piones. Io. 1. v. 13. Caro opponitur spiritui, & notat debilitatem. Inf. 3. v. 14. Rom. 7. v. 14. 2. Cor. 3. v. 3. Theodor.

XX. *Ps in praeceptis meis ambulans, & iudicia mea custo-* Mandata Dei quare iudicia & iustitia dicantur. Ambulare in iudicijs, est legem non transgredi. Facere, est perficere.

Psal. 118. y. 4. Isai. 58. y. 13.

Idiotismus. *Gen. 2. y. 24.*

Theodor.

Ipsi populus meus erunt me adorantes; ego eorum Deus tuam habens: vel, ipsi populus a me custodius, ego Deus ab ipsis dilectus.

Psal. 32. y. 22. Num. 23. y. 21.

Psal. 88. y. 16.

XXI.

Sup. cap. 5. Sup. cap. 9.

XXII.

XXIII. *Polyeb. Theodor.*

Mons oliuarum ad orientem vrbis.

diant, faciantque ea. Iudicia sunt mandata diuina, quibus a malo auertimur, quae dici solent & iustitiae, quatenus ad bonum nos dirigunt. Obserua: ambulare in iudicijs, vel mandatis, est legem non transgredi: facere autem, est exacte custodire; nam Hebraeis facere, est perficere, aptare, absolueret, rite & decenter quidquam operari, & ad rem referre. Vnde facere hostiam, est rite offerre sacrificium: facere vngues, aptare, & praecidere: vt vel hinc discamus Deum velle sua mandata custodiri nimis, & sabbatum eius esse delicatum, & sanctum. hoc est cultum ipsius religiose obeundum, & praeccepta admissim exequenda.

Et sint mihi in populum, & ego sum eis in Deum. Idiotismus est; quasi dicat, sint mihi populus, & sim eorum Deus: qualis ille Genesis. *Erunt duo in carne vna.* Hebraice, in carnem vnam. hoc est, vna caro. Theodoretus. Quando ipsorum Respublica secundum meas leges administrabitur, ego ipsorum Deus nuncupabor, ipsi populus meus vocabuntur, &c. actiue, & passiue (vt aiunt) haec verba accipi possunt. primo modo hunc sensum reddunt: ipsi erunt mihi populus, me vnice adorantes, & diligentes, & ego eis Deus, illorum prospiciens salutem, & incolumitatem: altero modo: ipsi erunt populus meus a me custoditus, & protectus: ego eorum Deus ab ipsis dilectus, & cultus. Amplissima promissio, nec minus gloriosa, quam vtilis, Deo protectore gaudere. *Beata gens, ait Psaltes, cuius est Dominus Deus eius: populus quem elegit Dominus in hereditatem sibi.* & in Numerorum libro, *Dominus Deus eius cum eo est, & clangor victoriae regis in illo, id est, inexpugnabilis est Israel, qui secum vehit victoriam: nam cum a Domino ducatur, habet in Deo suo ducem, in duce regem, in rege fortem, in forte victoriam: Item in psalmo, Beatus populus qui scit iubilationem, hoc est, qui Deum in iubilo buccinae, vbi opus est, ad se descendentem securus expectat: vel Deum ante se, iubilo sacerdotum in bello inuocatum, & praecurrentem sequitur. Sed quanta sit ista felicitas declarat Psaltes versibus sequentibus. *Domine in lumine vultus tui ambulabunt: alacres egredientur ad bellum, cum frontem tuam explicatam, & oculos tuos hilares super se apertos intuebuntur: quoniam gloria virtutis eorum tu es, gloriantur de fortitudine, quam de tua benignitate acceperunt, & exultantes de ducatu tanti principis concinent, cornibus sese mutuo prouocantes ante congressum, & ouantes a pugna.**

Quorum autem cor post offendicula, & abominaciones suas ambulat, horum viam in capite suo ponam, dicit Dominus Deus. Hucusque de ijs locutus, qui in bello capti fuerant: nunc transfert ad eos, qui Ierusalem habitabant, orationem, dicens. Ijs autem, qui illorum malis non respuerunt, sed impietati addicti in ea perseverant, dignas scelerum, quae ausi sunt, infligam poenas. Quid sit offendiculum, diximus supra. Quid, in capite, vel super caput ponere, diximus item supra.

Et eleuauerunt Cherubim alas suas, & rosa cum eis: Et gloria Dei Israel erat super ea.

Et ascendit gloria Domini de medio ciuitatis, stetitque super montem, qui est ad orientem vrbis. Polychronius, & Theodoretus. Reverserunt, inquit, de ciuitate (nam Templum erat in extrema ciuitate) Cherubim gloriam Dei insidentem vehentes, steteruntque super montem, qui est e regione Ierusalem. Est autem hic mons, qui vocatur Oliuarum: vnde etiam Saluator noster in car-

ne assumptus est. Merito igitur tunc, cum in humana figura apparuit, duasque in vna persona naturas ostendit, diuinam quidem in igne, humanam vero in electro significatam, lata contra Ierusalem sententia, in hunc montem proficiscitur, & inde redijt in caelum: in signum eorum, quae postea futura erant. Etenim post Crucem, & mortem, lata rursus contra Ierusalem sententia, quia non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruetur, in montem illum cum discipulis profectus a spiritualibus illis, & inuisibilibus potestatibus sublatus caelum conscendit. Figura igitur futurorum fuerunt etiam ea, quae Propheta ostensa sunt per visum. Hieronymus vero sic locum tractat. Stabatque gloria Domini, quae de Ierusalem discesserat super montem Oliueti in signum resurrectionis, & luminis, vt inde perituram, arsuramque cerneret Urbem. Quodque dicitur, *ascendit gloria de medio ciuitatis*, alijs verbis loquitur Dominus ad discipulos: *Surgite, eamus hinc.* & ad Iudaeos: *Relinquetur vobis domus vestra deserta.* Iosephus quoque refert auditam in Templo vocem Angelorum, & Fortitudinum caelestium, quae prius in Urbis praesidio erant: Abeamus ex his sedibus: mirumque in modum gloria Domini, quae deseruit Templum, stat super montem Oliueti, & in Crucis signo rutilans spectat Templum quondam Iudaicum in fauillis, & cineres dissolutum, &c. Addas licet. Stat super montem Oliueti gloria Domini expectans nouum Templum, nouam Urbem, alteram quasi Phoenicem ex fauillis veteris Ierusalem iterum nascentem; in qua sibi statuat domicilium, sceptrumque seruo suo Dauidi restituat, & vniuersas promissiones factas Patribus in Israele Dei compleat. neque enim fas est montem Sionem deserere, super quem constitutus est Rex a Patre caelesti, vt ibi praediceret decretum eius, aut extra fines Ierusalem veteris Urbem sanctam reaedificare, cum praedictum sit de Ecclesia Christi. *Fundamenta eius in montibus sanctis.* atque iterum. *Magnus Dominus, & laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri in monte sancto eius. Fundatur exultatione vniuersae terrae mons Sion,* Ecclesia Christi, latera Aquilonis, ciuitas regis magni, &c. Vide contextum: totus enim psalmus de reedificatione Ecclesiae sub specie Ierusalem mirifice intelligendus venit. Sed audiamus Eusebium Caesariensem, hanc allegoriam disertissime tractantem super ea verba Zachariae. *Stabant pedes eius in die illa super montem Oliuarum, qui est contra Ierusalem ad orientem.* Quidnam aliud, inquit, hoc significet, quam ipsius Dei Verbi in sua Ecclesia stationem, & confirmationem, quam in praesenti monte Oliuarum per figuram, quae permutatio dicitur, nominat? Vt enim vinea extitit dilecto, & fuit vinea Domini Sabaoth figurate domus Israel, & vitis Iuda nouella dilecta; sic eadem ratione dixeris, quod etiam oliuerum facta sit Domino collecta de genibus Ecclesia ipsius: quae sane Ecclesia, cum antea esset oliua quaedam agrestis, plantata fuit a Domino, qui eam post inseruit in Apostolicis bonae oliuae radicibus post priorum ramorum excisionem, quemadmodum Apostolus docet: Et plantauit eam Dominus sibi ipsi per Prophetam dicens: *Quam speciosam uocauit Dominus nomen tuum.* Postquam enim prior vinea, cum deberet facere vnam, fecit spinas, neque iustitiam, sed clamorem; merito tanquam eius, quae infructuosa esset, sepem auferens, ac parietem Deus, tradensque eam inimicis ad diripiendum & conculcandum, sicut in

Aduentus Dei in montem Oliueti praenotat futurum Christi Domini aduentum in eum montem, vt inde in caelos ascenderet. *Matth. 24. y. 2. Hieron.*

Ioan. 14. y. 31. Matth. 23. y. 38.

Gloria Domini stat super montem Oliueti, spectans nouum Templum reaedificari. Ecclesiam scilicet, in qua permaneat in aeternum.

Psal. 86. Psal. 47.

Euseb. de mont. lib. 6. cap. 18. Zach. 14. y. 4. In monte oliuarum quomodo sit reaedificata Ecclesia Christi.

Ad Rom. 11. Ier. 11. y. 16.

Aduentus Dei in montem Oliueti praenotat futurum Christi Domini aduentum in eum montem, vt inde in caelos ascenderet. *Matth. 24. y. 2. Hieron.*

Ioan. 14. y. 31. Matth. 23. y. 38.

Gloria Domini stat super montem Oliueti, spectans nouum Templum reaedificari. Ecclesiam scilicet, in qua permaneat in aeternum.

Psal. 86. Psal. 47.

Euseb. de mont. lib. 6. cap. 18. Zach. 14. y. 4. In monte oliuarum quomodo sit reaedificata Ecclesia Christi.

Ad Rom. 11. Ier. 11. y. 16.

Isa. 5. *Isaia propheta dictum est, alium ipse sibi agrum A* constituit in praesenti, quod oliuetum nominatur, quasi eum qui oleum, & misericordiam a Deo sit consecutus, & a Christo plantis semper virentibus confusus, hoc est, sanctis, lucisque altricibus animis, quibus liceat dicere: *Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei.* Hic vero Oliuarum mons contra Ierusalem esse dicitur, quoniam in locum veteris, ac terrenae Ierusalem, ac religionis, quae in illa seruabatur, successit, & a Deo constitutus est post ruinam Ierusalem: quod etiam propheta Ezechiel diuino ante spiritu edoctus, contempletur. Dicit enim: *Et eleuauerunt Cherubim alas suas, & rosa, quae eis adhærebant, cum eis, & gloria Dei Israel erat super ea: Et ascendit gloria Domini de medio ciuitatis, stetitque super montem, qui est ad orientem vrbis.* Quod quidem aliter quoque licet intueri completum ad verbum, quando hodie quoque omnes fideles ex omnibus terrarum partibus concurrunt, non vt quondam, vt adorent in Templo, sed in monte Oliuarum, in quem gloria Domini migravit, postquam deleuit priorem ciuitatem. Vere autem pedes Domini in monte Oliuarum steterunt, quo tempore orauit ad speluncam, quae ibi ostendi solet, cum discipulis mysteria de consummatione tradidit, & cum ipsis videntibus ascendit, quemadmodum & Lucas tradit. Est igitur ad verbum mons hic contra Ierusalem, & ad Orientem spectans. Veruntamen si sententiam, non verba sequi volumus, sancta Christi Ecclesia, & mons, in quo fundata est, de quo loquitur Saluator dicens: *Non potest ciuitas abscondi supra montem posita: pro ea, quae cecidit, neque amplius futura est Ierusalem, structa atque cre-*

psal. 51. y. 10.

Ecclesia quo modo sit contra Ierusalem ad orientem.

Matth. 5. y. 14.

Psal. 86. Psal. 47.

Euseb. de mont. lib. 6. cap. 18. Zach. 14. y. 4. In monte oliuarum quomodo sit reaedificata Ecclesia Christi.

Ad Rom. 11. Ier. 11. y. 16.

ta, dignaque habita, in qua pedes Domini insistant, non solum est contra Ierusalem, sed etiam ab ea ad Orientem vergens: quippe quae eius luminis, quo Deum pie colimus, radios excipiat, & multo ipsa Ierusalem anterior facta sit, ipsique iustitiae soli propinquior, de quo dictum est. *Et orientur vobis timentibus nomen meum sol iustitiae.* &c.

Et spiritus leuauit me, adduxitque me in Chaldaeam ad transmigrationem, in visione in spiritu Dei. Theodoretus. Neque enim in corpore, inquit, reuera modo in Iudaeam, modo in Chaldaeam transferebar, sed in visione, hoc est, in speculatione, & spiritu Dei, id est, Dei virtute, & efficacia mente illustratus, & suscipiens propheticos oculos, vnumquodque horum specularabar: atque hoc apertius declarans subiecit.

Et sublata est a me uiso, quam uideram. Et locutus sum ad transmigrationem omnia uerba Domini, quae ostenderat mihi. Theodoretus. Ad me ipsum, inquit, redij, cum finis factus est spiritualis contemplationis: & illa quidem non amplius uidebam; solos autem eos, qui vna adorant Seniores, quibus etiam narraui singula, quae uideram, quaque audieram. Hieronymus. Sublatam a se uisionem esse, significat non in corpore Prophetam de Ierusalem in Babylonem translatum, sed in spiritu: sublataque uisione, quae eum in spiritu duxerat Ierusalem, reuersus est in semetipsum, & locutus est ad transmigrationem omnia, quae ei fuerant demonstrata: ad eos uidelicet, de quibus ipse propheta dixerat: *Ego sedebam in domo mea, & senes Iuda sedebant mecum,* &c.

Mal. 4. y. 2. Theodor. Viso haec qualis fuerit. XXV. Theod. Hieronym. Ezech. 8. y. 1.

EZECHIELIS

PROPHETAE

CAPVT DVODECIMVM.

ARGVMENTVM.

Regem cum principibus clam migraturos ex Vrbe ab hostibus expugnata vaticinatur, habitum præferens migrantis.

- I. **F**actus est sermo Domini ad me, dicens: XII.
- II. **F**ili hominis in medio domus exasperantis tu habitas: qui oculos habent ad videndum, & non vident: & aures ad audiendum, & non audiunt: quia dominus exasperans est. XIII.
- III. **T**u ergo fili hominis, fac tibi uasa transmigrationis, & transmigrabis per diem coram eis: transmigrabis autem de loco tuo ad locum alterum in conspectu eorum, si forte aspiciant: quia dominus exasperans est. XIV.
- IV. **E**t efferes foras uasa tua quasi uasa migrantis per diem in conspectu eorum: tu autem egredieris vespere coram eis, sicut egreditur migrans. XV.
- V. **A**n te oculos eorum perfode tibi parietem: & egredieris per eum. XVI.
- VI. **I**n conspectu eorum in humeris portaberis, in caligine effereris: faciem tuam velabis, & non videbis terram. quia portentum dedi te domui Israel. XVII.
- VII. **F**eci ergo sicut præceperat mihi Dominus: uasa mea protuli quasi uasa migrantis per diem: & vespere perfodi mihi parietem manu: & in caligine egressus sum, in humeris portatus in conspectu eorum. XVIII.
- VIII. **E**t factus est sermo Domini mans ad me, dicens: XIX.
- IX. **F**ili hominis, nunquid non dixerunt ad te dominus Israel, domus exasperans: Quid tu facis? XX.
- X. **D**ic ad eos: Hæc dicit Dominus Deus: Super ducem onus istud, qui est in Ierusalem, & super omnem domum Israel, quæ est in medio eorum. XXI.
- XI. **D**ic: Ego portentum vestrum: quomodo feci, sic fiet illis. in transmigrationem, & in captiuitatem ibunt. XXII.
- E**t dux, qui est in medio eorum, in humeris portabitur, in caligine egredietur: parietem perfodient vt educant eum: facies eius operietur ut non uideat oculo terram. XXIII.
- E**t extendam rete meum super eum, & capietur in sagena mea: & adducam eum in Babylonem in terram Chaldeorum: & ipsam non uidebit, ibique morietur.
- E**t omnes, qui circa eum sunt, præsidium eius, & agmina eius dispergam in omnem uentum: & gladium euaginabo post eos.
- E**t scient quia ego Dominus, quando disperdero illos in Gentibus, & disseminauero eos in terris.
- E**t relinquam ex eis uiros paucos a gladio, & fame, & pestilentia: vt enarrent omnia scelera eorum in Gentibus, ad quas ingredientur: & scient quia ego Dominus.
- E**t factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, panem tuum in conturbatione comedere: sed & aquam tuam in festinatione, & mærore bibe.
- E**t dices ad populum terre: Hæc dicit Dominus Deus ad eos, qui habitant in Ierusalem in terra Israel: Panem suum in sollicitudine comedent, & aquam suam in desolatione bibent: ut desoletur terra a multitudine sua, propter iniquitatem omnium, qui habitant in ea.
- E**t ciuitates, quæ nunc habitantur, desolatæ erunt, terraque deserta: & scietis quia ego Dominus.
- E**t factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, quod est prouerbum istud uobis in terra Israel? dicentium: In longum differuntur dies, & peribit omnis uisio.
- I**deo dic ad eos: Hæc dicit Dominus Deus: Quiescere faciam prouerbum istud, neque uulgo dicetur ultra in Israel: & loquere ad eos quod

quod appropinquauerint dies, & sermo omnis uisionis.

- XXIV. **N**on enim erit ultra omnis uisio cassa, neque diuinitio ambigua in medio filiorum Israel.
- XXV. **Q**uia ego Dominus loquar: & quodcumque locutus fuero uerbum, fiet, & non prolongabitur amplius: sed in diebus uestris domus exasperans loquar uerbum, & faciam illud, dicit Dominus Deus.

Et factus est sermo Domini ad me, dicens: XXVI.
Fili hominis, ecce domus Israel dicentium: XXVII.
Visio, quam hic uidet, in dies multos: & in tem-
pora longa iste prophetat.
Propterea dic ad eos: Hæc dicit Dominus Deus: XXVIII.
Non prolongabitur ultra omnis sermo meus: uer-
bum, quod locutus fuero, complebitur, dicit Do-
minus Deus.

EXPLANATIO EIVSDEM CAPITIS DVODECIMI.

- I. **F**actus est sermo Domini ad me A
- II. **F**ili hominis in medio domus exasperantis tu habitas. Id est, inobedientis, & rebellis, vt notauimus capite secundo. Illud hoc loco quæstionem habet, quosnam peruicacia notet Propheta? an eos, qui Babylone detinebantur; an eos, qui Hierosolymis remanserant? nam contra Hierosolymitanos susceptum esse sermonem ipse contextus capituli docet. *Supra ducem*, inquit, *onus istud*, &c. At uero Ezechiel non habitabat inter illos, sed in medio captiuorum, vt uidimus capite primo. Scholiastes Græcus existimauit adhuc Hierosolymitanos coargui inobedientia, atque idem, quod uisione præcedenti Dominus loqui coeperat Propheta, deinde iterata uisione esse profectum: sic enim habet. Ostendit per interualla factam esse uisionem; supplicante porro Propheta, (mortuo Pheltia) ne deleterent reliquias Israelis; responderet Deus Propheta dicens: Tu quidem supplicas pro his, idque vno tantum sublato Pheltia, scito uniuersos illo esse deteriores &c. Nihilominus pro certo statuimus aliam esse hanc prophetiam ab illa uisione, atque aliam utriusque rem subiectam: tametsi vnus atque idem utriusque sit propositus finis, scilicet consolari eos, qui timentes Urbis excidium se vltro dederant Babylonijs; nam hi uidentes Urbem superstitem, coeperant duci facti poenitentia, nec sibi persuadere poterant perituram Urbem, ciuesque Hierosolymitanos grauiora passuros: quod Ieremias sapius fuerat comminatus. Quare Propheta Dei nomine hos quidem redarguit diffidentia, atque dura ceruicis. Deinde consolatur vaticinans deteriorem futuram esse illorum, qui remanserant, conditionem, quam ipsorum, qui se vltro hostibus tradiderant.

augment, & complement actionem uerbi, importanteque modum, quo fieri solet: & quoniam uisio fit mediante luce, & auditio excipiendo & tenendo uerbum, quod profertur: inde uidentem videre, est dilucide cernere: & audiendo audire, est recte tenere: sicut etiam ore loqui, vel loquendo loqui, est cordate loqui, vel ex præmeditato: quia uere uerbum oris est id, quod mente concipitur & cogitatur. Quoniam ergo sensus hi sunt ministri intellectus, & uoluntatis, heris suis per omnia similes (nam uisus & intellectus claritate delectantur, & operantur; auris & uoluntas suauitate, & bonitate capiuntur) inde est, vt pro intellectu non excœcator uisurpetur oculus uidentis, & auris audiens pro uoluntate non obdurata affectu aliquo immoderato. apud Matthæum, & in Apocalypsi. *Qui habet au-* *Math. 13.*
res audiendi audiat. id est, uoluntatem morigeram, *9.* &
& obediens. inde illud psalmi. *Audiu auris obe-* *Apoc. 13.*
diuit mibi. & Prouerborum. *Oculum uidentem,* & *9.*
auris audientem Dominus fecit utrumque, id est, do- *Psalm. 17.*
ctorem cruditum, & auditorem uerbi docilem esse, *45.*
opus Dei est ex æquo mirabile. Meminit autem ho- *Pro. 20.*
rum sensuum, quoniam, vt notauit Polychronius, *12.*
uisus & auditus tantum recipiunt admonitionem: aut enim cernentes aliorum calamitatem ad sanitatatem reuertimur, aut audientes diuinas leges diligentiores in studio uirtutis efficiuntur: neque est alius præterea sensus, qui ad pietatem inducat. Theodoretus. Docet non naturaliter, sed ex uicio *Theod.*
ijs affectibus illos obnoxios fuisse. Ergo sensus loci præsentis est. Qui cum aperte uideant, quid factum opus sit, & probe teneant quæ a me præcepta sunt; nihilominus se ipsos sponte excœcant, & aures obturant: nolunt intelligere, vt bene agant: aures suas obturauerunt, ne audirent. Rabbi Dauid *R. Dauid*
Chimhi. Videbant se ductos in captiuitatem, audiebant uerba prophetarum, & quasi nil horum uisidissent, neque audissent, confortabant manus eorum, qui remanserant in Ierusalem, ad quos mittebant prophetas, & ariolos suos, qui illis promittebant minime abducendos in captiuitatem: qualis Semeia, qui frustra eos, qui erant in Ierusalem, confortabat.

Tu ergo, fili hominis, fac tibi uasa transmigrationis, &c.

III.

Alia est hæc prophetia ab alia præcedentis capituli. Huius summa explicatur.

Videre oculis, & uideo videre &c. significat efficaciam actus.

Vasa transf- migrationis quae
Matth. 13. 13.
Pf. 18. 4.
R. David Chimbi.
R. Salomo.
R. Manahen.
VI.
Dubium an legendum sit portaberis vel portabis.
Hieronymi versio differt aliquando a vulgata, quae autenticam censuit Tridentinum Concilium.
Hierony.
Pagninus resellit.

nis, &c. Id est, instrumenta suppellestilia, vt alibi diximus. Quemadmodum cum Deus decernit aliquem excocatum punire, obcurius illi loquitur, & per parabolas, ne intelligat, vt in Euangelio Matthaei legimus. Sic cum vult miserari, & illuminare caecum atque obduratum, & sponte surdum sanare, loquitur exemplis, quae sunt voces penetrabiliores omni sono, & iubar luce solis illustrius, & efficacius: Hae sunt verba caelorum, de quibus psaltes. *Non sunt loquela, neque sermones; vt audiri non possint, sed concentus & harmonia, perpetuaque legis impostae obseruantia, quam omnes sentiunt quantumuis surdi.* Praecipit ergo Vati, vt se ad iter suscipiendum accingat, colligatque sarcinas suas, atque supellestilia migrantis propria assumat, vt pote galerum, baculum, calceos, peram, & penulam; & secundum Rabbi David Chimbi, calicem, & scutellam: atque secundum Rabbi Salomo ollam praeterea ad coquendum carnes, domusque suae murum noctu perfodiat, atque ante lucem per foramen se demittat, forisque a familiaribus excipiat, humerisque baiuletur, oculis velatis, ne viam aspiciat, qua portatur; vt populares videntes tam nouum stratagemata admirarentur, & rogarent, quid sibi velint haec tam insolita studia.

Et transmigrabis per diem coram eis. Rabbi Salomo obseruat Hebraice haberi יומא, id est, in dies, vel per dies, quasi iubeatur Vates hoc facere multoties, & non tantum semel: nam Scriptura per יומא, iomam, pluribus diebus identidem faciendum significat, quod praecipitur: atque in hac sententia ait fuisse Rabbi Manahen.

In humeris portaberis. Non est omnino exploratum, an legendum sit *in humeris portaberis*, an portabis: & quidem secundam lectionem Hebraeae habet, & Chaldaeus; immo Hieronymus sic se verificasse testatur, dicens. Quod autem dicit, in humeris portabis; subauditur, sarcinas tuas &c. Septuaginta verterunt in passiva voce, portaberis, quos imitantur hodie omnes codices vulgatae editionis, & antiqui manuscripti: namque Louanienibus, & Romanis Correctoribus nullus codex Latinus venit in manus, qui aliter legeret. Ita legunt Complutensis, & Vaticanus recens emendatus: atque ita legendum credimus secundum vulgatam veterem. Neque Hieronymi testimonium obstat: nam ceteris euenisse vidimus, vt vno modo se veritate dicat Hieronymus, & alia lectio habeatur in vulgata, quae quidem a Tridentino autentica iudicatur, Hieronymi versio non item. Idem dicendum est de eo, quod sequitur. *In caligine effereris.* Sic enim legendum credimus, non vero efferes: pro qua voce Hieronymus in textu & commentario habet, effereris: atque de alio, quod inferius extat. *In humeris portatus in conspectu eorum:* non, vt quidam putant, portatus, legendum, sed *portatus*. Quae omnia ita esse probatur ex versu duodecimo, in quo de duce, quem Ezechiel figurabat, scriptum est. *In humeris portabitur:* etiam consentiente Hieronymo in commentario: sic enim habet. Et dux in humeris portabitur, vel iumentorum, vel eorum, qui cum eo fugerant: nec aliter legi res ipsa finit. quid enim humeris portaret rex? nunquid vestes, quod Pagninus in versione adiecit? at hoc notum erat: aliud vero quidquam dedebat maiestatem. Praeterea quia de eo dicitur. *Facies eius operietur, vt non videat oculo terram:* quod fieri non posset si incederet pedes: ergo necesse est dicere fuisse vectum humeris, atque adeo legendum, *in humeris portabitur.*

A Super duces omnes istud, qui est in Ierusalem. Hebraice חמשה עשר, hannasi hammasa, vtraque vox cognata est, nasciturque a verbo חש, nasa, cuius laetissima & ditissima est vis, potestas, & energia; & cuius vix centum aliarum linguarum verbis explicentur, ne dum exhauriantur diuitia. Significat autem leuare, assumere, librare, tollere, extollere, & ferre: habet elegantissimas, & varias dicendi formas; sed illa praesenti instituto congruit: leuare super labia, id est, ore assumere, labijs proferre, vtur pare sermone, qualis est in psalmo. *Neque memor ero nominum eorum per labia mea,* vel proferam labijs &c. Leuare conuitium, id est, excitare, vt in psalmo. *Et opprobrium non accepit aduersus proximum suum.* Item leuare rumorem, in Exodo. *Non suscipies uocem mendacij, id est, non leuabis rumorem vanum.* Hispani melius quam Latini, & Graeci huic reddimus idiotismum: *no leuauit falso testimonio.* Vnde etiam est illa phrasid psalmi. *Qui non accepit in uano animam suam, id est, vsurpauit, protulit in iuramento falso vitam: nam sequitur: nec iurauit in dolo proximo suo,* &c. Item leuare parabolam in Numeris, in Iob, & Isaias, id est, proponere, proferre. Ab hoc verbo oritur vox חש, nasa, princeps, dux, primas in populo, qui populi onera leuat: quasi dicat, baiulus, portitor, vt manifeste testatur locus Exodi, & ipsi vna tecum leuabunt: pro quo Hieronymus transtulit, *leuiusque se tibi partio in alios onere,* atque in Numeris. *Nunquid ego concepi hanc multitudinem, & genui eam, ut dicas mihi, porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum.* & infra. *Vt sustentent tecum onus populi, & non tu solus graueris.* Discimus hinc, qualis futurus sit Praelati affectus in subditos: qualis est scilicet matris in infantem, patiens & suauis: *Caritas patiens est, benigna est,* &c. non grauat tur oneribus, neque indignatur molestijs filiorum, sed amanter portat sinu, & benigne fouet amplexu. *Currus Israel, & auriga eius,* princeps iste est, qui sustinet quasi currus onera, & dirigit vt auriga iugatos: aurigatur, & praesidet, & simul baiulat, & portat. *Cuius imperium super humerum eius.* Vnde ab eodem verbo oritur, vt dixi, vox חש, masa, pro qua Septuaginta vertere solent, assumptio: reddere possumus, pronuntiatio, prolatio, grauis doctrina, molestia prophetia, quae leuatur in os cum molestia a Vate, & imponitur audientibus, vt grauentur: vt ibi. *Quod Dominus onus istud leuauerit super eum:* id est, protulerit hanc molestiam sententiam: & ad Ezechielem ait Dominus. *Assume planctum, id est, leua lamentationem:* & Isaias ait. *Onus iumentorum Austri,* vbi paronomasia est gratissima. Tulistis sarcinulas vestras, & descendistis in Aegyptum onerati dijs vestris, &c. Audite ergo iumenta Austri, graue onus vestris dorsis imponendum, hanc vocis significantiam explicuit Isaias iterum. *Viso dura nunciata est mihi.* Est etiam, non minus concinna allusio ad nominis etymon apud Ieremiã. *Si interrogauerit te populus iste, quod est onus Domini? dices ad eos: vos estis onus: projiciam quippe nos, dicit Dominus:* & iterum. *Onus Domini ultra non memorabitur, quia onus erit unicuique sermo suus.* & tertio. *Quia dixistis sermonem istum, onus Domini, & misi ad vos dicens: nolite dicere, onus Domini; propterea ecce ego tollam vos portans, & derelinquam vos.* Vel, vt Hieronymus explicat ex Septuaginta: Quia dixistis, assumptio Domini, ego assumam vos portans, & projiciam vos. Vnde quam eleganter, quamque ad rem luserit ex etymologia vocis חש, masa. Vos mea oracula vocatis onus, cum mihi, & prophetis meis grauius onus sit ea leuare, vt vobis imponantur. Ceterum ne rursum

X.
 De significatione vocis onus, quae ditissima est.
 Principibus graue onus imponitur quale ipsi subditis imponerunt.
 Praelatorum manus.
 XI.
 XII.
 XIII.
 XIV.

X. De significatione vocis onus, quae ditissima est. Principibus graue onus imponitur quale ipsi subditis imponerunt. Praelatorum manus. XI. Dic: Ego portentum vestrum: Vox חמשה, mophath, oritur a verbo חש, iaphah, quod speciosum aliquid esse significat, atque in admirationem, & amorem sui inuitare. Quare vox haec valet prodigium insolens, & portentum aliquid mirandum: confunditurque cum voce חמ, oth, signum, vt patet in libro Paralipomenon: *Et exaudivit eum, & dedit ei signum,* Hebraice portentum. Cum tamen in libris Regum & Isaias legamus, signum, in originali: & iterum in Isaias. *Seruus meus Isaias nudus, & discalceatus trium annorum signum, & portentum erit super Aegyptum:* quoniam portentum hoc mirabile dari solet in signum alterius rei arcanae, ideo vsurpatur pro ipso signo, & quocunque facto insolito & mirando, quo aliud significamus occultius. Vt Isaias citato loco, & ibi: *Ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus, in signum & prodigia in Israel,* id est, in parabolam, figuram, & typum admirandum & insolitum. Sic ergo in praesenti vsurpatur: Mea haec, inquit, demigratio, quae tam insolens & admiranda vobis videtur, signum est, & omen miserandae captiuitatis regis, & principum Israel. XII. Quomodo feci, feci fiet illis, in transmigrationem, & in captiuitatem ibunt. Et dux, qui est in medio eorum. Explicuimus versus praecedenti etymon vocis, dux, quam magis declarat haec oratio, *in medio eorum:* nam ea significatur, principem in medio populi esse quasi columnam tentorii, vel caesam, cui omnia nituntur tigna, & trabes, vt videre est in eorundem constructione. Cum autem moris sit sacrae Scripturae metonymicis familiariam significare per domum, eadem analogia patremfamilias vocat palum, columen, atque adeo principem, qui est pater patriae: apud Isaiam: *Figam illum paxillum in loco fideli, & suspendent super eum omnem gloriam domus patris eius,* &c. Ergo quoniam columinis situs est in medio papilionis, regem circumloquitur ea oratione, *qui est in medio eorum.* In humeris portabitur, in caligine egredietur: parietem perfodient, ut educant eum. Ex Ieremia, & libris Regum intelligentia huius Vaticinij colligitur, vbi inuenies Sedeciam rupto muro horti regis fugisse per desertum: quod iter peditem faceret non permiserunt serui, sed in sella gestatoria ipsum humeris baiularunt: & fortasse quoniam vitij praefractus praemuliebri teneritudine non valebat pedes incedere, praesertim gradu concitato, qualem periculum tantum postulabat. Quam alio habitu egressus est ex eadem Vrbe David, fugiens Absalonis degeneris filij impetum? Porro David ascendebat cliuam oliuarum scandens, & stens nudis pedibus incedens

EZECHIELIS CAP. XII.
 151
 dens, & aperto capite, &c. Atque his laboribus, & lacrymis Deum placauit, & victoriam consecutus ouans reuerfus est celebri stipatus pompa totius Iudaeae, & bonae partis Israel. Sedecias vero post tot admilla crimina ex Vrbe, quam sua peruicacia hostibus tradiderat, fugiens sella gestatoria vectus egredietur, completa Isaias propheta. *Dabo pueros principes eorum, & effeminati dominabuntur eis.* *Facies eius operietur, ut non videat oculo terram.* Ipse scilicet faciem suam manu operiet, ne patriam, quam deferebat videns, maiori cruciaretur dolore. Explicuit Vates idiotismum alioqui ambiguum: nam quandoque faciem tegere, est verecundia. Vnde est illa phrasid Genesis. *Hoc erit tibi in uelamen oculorum ad omnes, qui tecum sunt: & quocunque perrexeris, scito te deprehensam.* id est: Ipse Abraham vir tuus erit protector pudoris, & pudicitiae tuae, & omnium ancillarum, quae te comitantur: quicumque nouerit illum esse virum tuum, oculos a te auerteret, & ab ancillis tuis: ne obsecro iterum dicas; frater meus est memento te deprehensam hac de causa. Est etiam velare faciem reuerentiae signum, vt apud Isaiam: *Duabus uelabant faciem eius,* aut suam. Extat & illud Ethieris. *Et statim operuerunt faciem eius,* in signum mortis: nam damnati deducebantur ad supplicium oculis velatis, ne scilicet videntes patriam, ciues, amicos, & consanguineos, nedum filios caros, non iam semel, sed septies mortem obirent. Tale quid portendebat velata facies Sedeciae: quod rei exitus comprobauit: tametsi alio fortasse animo faciem ipse velarat, ne scilicet agnosceretur Rex a quoquam sibi obuiam facto: vel, vt sentit Rabbi David, praepudore. *Et extendam rete meum super eum, & capietur in sagramenta mea.* Piscatoribus comparat Chaldaeos, eorumque munitiones retibus, & sagenis: neque ab re: nam piscatores solent ad oram maris habitare, aut secus ripas fluminum: Babylon autem propter Euphratis, & Tigris confluentem secus illius moenia, recte dicta est, mare deserti, id est, mare terrenum, mediterraneum, vt ab Isaias: *Onus deserti maris:* & Ieremias ait. *Qua habitas super aquas multas.* Inde Babylonij piscatores merito appellantur: eandem translationem vsurpauit Habacuc. *Et facies homines sicut pisces maris, & sicut reptilia,* &c. totum in hamo suo subleuauit. Sumus ne omnes Israelitae pisces? cur ergo vniuersos reti suo extento ambiuit & clausit, immo vero hamo? nam regem & principes hamo sigillatim, deinde plebem rete traxit in Babylonem, &c. Hieronymus. Concedente quippe Domino Babylonij captus est; & haec, quae ab hostibus passus est fieri, se fecisse testatur. *Et ipsam non uidebit.* Pater loci commentarius ex locis Ieremiae & Regum citatis, vbi scriptum est, fugientem regem comprehensum a Babylonij, & ductum in Reblatha, ibique locutum Nabuchodonosorem cum eo iudicia, id est, iuridice expoſtulasse, & increpasse durissime de iurjurando violato; effosque eius oculis, duxisse in Babylonem, in qua mortuus est. Frustra igitur commentatus est Iosephus occasionem arripuisse Sedeciam suae incredulitatis ex verbis Ezechielis in speciem pugnantibus cum verbis Ieremiae; istumque dixisse, ducendum esse in Babylonem; illum vero, regem Babylonem non visurum: nam Ezechiel adiecit. *Adducam eum in Babylonem, & ipsam non uidebit.* *Et relinquam ex eis viros paucos a gladio, & fame & pestilentia, ut enarrent omnia scelera eorum in gentibus.* Propiciam nomini sancto meo: scio enim impios meam criminaturos iustitiam dicentes? Quare sic fecit

Isa. 3. 4.
Faciem tegere verecundiam significat.
Gen. 20. 16.
Velare faciem reuerentiae signum.
Isa. 6. 7. 2.
Isa. 7. 7. 8.
Velare faciem damnationis signum.
R. David.
 XIII.
 Quare Chaldaei dicantur piscatores.
 Babylon eam re dicitur mare.
 Isa. 21. 7. 1
 Ierem. 51. 7. 13.
 Hab. 1. 7. 3
 & 14.
 Ier. 39.
 4. Reg. 25.
 Ioseph. Antiq. 10. c. 10
 XIV.
 Confessio peccatorum in Diuinam iustitiam glorificat & defendit.

fecit Dominus terrae huic? & quae est haec ira furoris eius immensa? ego vero, qui peperci homini san-

Ps. 59. 7. 6

XVIII.

Hier. in Ezech. 14.

Is. 14. 7. 3

XIX.

R. David.

XXII.

Soph. 1. 7. 15. Dies pro infortunio, seu calamitate.

Is. 4. 2. 7. 4

prophetas. Id est, euentus Vaticinij non impendet nobis, sed differetur in futura saecula. Idem valet ergo differretur Vaticinij comminatio in futurum tempus, & peribit visio, & quod infra repetit:

Non enim erit ultra omnis visio casta, neque diuinitio ambigua. Nam Hebraei rem vel personam prosperrari, & suum fortiri effectum vel spem, vocant stare, surgere. Oppositum vero cadere, perire, euanescere, translatione sumpta a fructu arboris vel tempestiuo, vel vano: nam ille stat vsque ad suum tempus, iste vero fatuus cadit & perit: ille verus est, iste falsus: ille veritatem facit, iste mentitur. Vide quod supra scripsimus. Ergo idem est verbum stare, quod verificari: contra cadere & perire idem, quod vanum esse, & mendax. Isaias. Non stabit, & non erit istud. & in psalmo: Non resurgent impij, id est, cadent: & quod infra repetit: iter, consilium, impiorum peribit: & iterum: folium eius non desuet, & omnia quaecunque faciet prosperabuntur. Non sic impij, sed tanquam puluis, &c. Tale est & illud: Non cecidit ex uerbis eius in terram, id est, stetit verbum Samuelis, habuit suum effectum, non cecidit, quasi fructus male cocti, & intempestiuo solent ex arbore decidere. Idem habet Vates noster: Non erit visio casta, vana, irrita, mendax quasi fructus immaturus; sed prosperabitur, stabit in arbore vsque ad tempus suum, verificabiturque suo tempore: idem est quod sequitur:

Neque diuinitio ambigua. Septuaginta. Diuinans iuxta gratiam, vel ad voluntatem, id est, diuinitio assentatoria, atque adeo mendax: nam blandiri, decipere, mentiri aequipollentia verba sunt: vox nascitur a verbo פלח, chalaq, quod est fermocinari cum ordine, partitione, eloquentia, expeditione, atque adeo blandiri, lenire, assentari, &c. inde nomen פלח, chalaq, est lenis, glaber, lubricus, vt in Genesi. Ego sum lenis: & in Prouerbij. Os lubricum operatur ruinas. Hieronymus. Vbi a nobis dictum est. Nec erit diuinans iuxta gratiam: pro quo omnes lubricum interpretati sunt: quod nos ambiguum diximus, vt decipientia audientes suorum prophetarum verba noscamus, &c. Vel ambiguum ponitur pro lubrico, obscuro & aenigmatico, referturque ad prophetas veraces: quod est instituto conuenientius, quasi dicat: Non ederet amplius prophetia ambigui, & lubrici sensus, quaeque in hanc, vel illam partem torqueri possit, non iam loquar vobis in parabolis, & aenigmatibus; sed rebus, virgis, gladijs aperte & distincte castiganda loquar: non prolongabitur amplius comminationis executio.

Sed in diebus uestris domus exasperans loquar verbum, & faciam illud. Assequimini verbi mei, & comminationis euentum, o rebelles: non praueiniet mors vestra meam fidem.

Verbum, quod locutus fuero, complebitur dicit Dominus Deus. Oraculorum veritatem vestro malo experiemini.

XXIV.

Sup. 7. 7. 6

Is. 47. 7. 7. Psal. 1. 7. 3. 1. Reg. 3. 7. 19.

De significatione variorum vocis, ambigua.

Gen. 27. 7. 11. Pro. 26. 7. 28. Hieron.

XXV.

XXVIII.

EZECHIELIS PROPHEAE CAPVT DECIMVM TERTIVM.

ARGVMENTVM.

Vaticinatur contra Pseudopphetas.

- I. T factus est sermo Domini ad A cetur vobis: Vbi est litura, quam liniistis? XIII. me, dicens: Propterea haec dicit Dominus Deus: Et erumpere faciam spiritum tempestatum in indignatione mea, & imber inundans in furore meo erit: & lapides grandes in ira in consumptionem.
II. Fili hominis, vaticinare ad prophetas Israel, qui prophetaut: & dices prophetantibus de corde suo: Audite verbum Domini: XIV. Et destruam parietem, quem liniistis absque temperamento, & adequabo eum terra, & reuelabitur fundamentum eius: & cadet, & consumetur in medio eius: & scietis quia ego sum Dominus.
III. Haec dicit Dominus Deus: Vae prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, & nihil vident. XV. Et complebo indignationem meam in pariete, & in his, qui liniunt eum absque temperamento, & dicamque vobis: Non est paries, & non sunt qui liniunt eum.
IV. Quasi vulpes in desertis, propheta tui Israel erant. XVI. Propheta Israel, qui prophetaut ad Ierusalem, & vident ei visionem pacis: & non est pax, ait Dominus Deus.
V. Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo Israel, vt staretis in praelio in die Domini. XVII. Et tu fili hominis, pone faciem tuam contra filias populi tui, quae prophetaut de corde suo: & vaticinare super eas,
VI. Vident vana, & diuinant mendacium, dicentes: Ait Dominus: cum Dominus non miserit eos: & perseverauerunt confirmare sermonem. XVIII. Et dic: Haec dicit Dominus Deus: Vae quae consuunt puluillos sub omni cubito manus: & faciunt cervicalia sub capite vniuerse aetatis ad capiendas animas: & cum caperent animas populi mei, viuificabant animas eorum.
VII. Nunquid non visionem cassam vidistis, & diuinationem mendacem locuti estis? & dicitis, ait Dominus: cum ego non sim locutus. XIX. Et violabant me ad populum meum propter pugillum hordei, & fragmen panis, vt interficerent animas, quae non moriuntur, & viuificarent animas, quae non viuunt, mentientes populo meo credenti mendacijs.
VIII. Propterea haec dicit Dominus Deus: Quia locuti estis vana, & vidistis mendacium: ideo ecce ego ad vos, dicit Dominus Deus. XX. Propter hoc haec dicit Dominus Deus: Ecce ego ad puluillos vestros, quibus vos capitis animas volantes, & dirumpam eos de brachijs vestris: & dimittam animas, quas vos capitis, animas ad volandum.
IX. Et erit manus mea super prophetas, qui vident vana, & diuinant mendacium: in consilio populi mei non erunt, & in scriptura domus Israel non scribentur; nec in terra Israel ingredientur: & scietis quia ego Dominus Deus. XXI. Et dirumpam cervicalia vestra, & liberabo populum meum de manu vestra, neque erunt vltra.
X. Eo quod deceperint populum meum, dicentes: Pax, & non est pax: & ipse edificabat parietem, illi autem limebant eum luto absque paleis.
XI. Dic ad eos, qui liniunt absque temperatura, quod casurus sit: erit enim imber inundans, & ventum lapides praegrandes desuper irruentes, & ventum procellae dissipantem.
XII. Siquidem ecce cecidit paries: nunquid non di-

tra in manibus vestris ad praedandum: & scietis quia ego Dominus.

XXII.

Pro eo quod merere fecistis cor iusti mendaciter, quem ego non contristavi: & confortastis manus impij, ut non reuerteretur a via

sua mala, & cerneret:

Propterea vana non videbitis, & divinationes non divinabitis amplius, & verum populum meum de manu vestra: & scietis quia ego Dominus.

XXIII.

EXPLANATIO
EIVSDEM CAPITIS

DECIMITERTII.

I:

factus est sermo Domini ad me, A

dicens. Filii hominis, vaticinare ad prophetas Israel, qui prophetant: & dicentes prophetantibus de corde suo.

Si de corde suo prophetant, quomodo prophetat? Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.

Videlicet sacra Scriptura saepe usurpat per catharesim nomina vulgo rebus imposita, non merito suo debita: nam Virgo sanctissima MARIA ad filium loquitur. Pater tuus, & ego dolentes quaerebamus te. Vtique Ioseph non fuit pater Iesu, sed vulgo talis aestimabatur, & dicebatur. Et Paulus. Dixit quidam ex illis proprius ipsorum propheta. Id est, poeta, quod vulgo poetarum Vates dicebantur: ipsique sibi spiritum de caelo communicatum iactabant, dicentes:

Est Deus in nobis, sunt & commercia calis: Sedibus aethereis spiritus iste venit.

Simili arrogancia isti pseudoprophetae sibi adscribebant propheticum spiritum, & tales habebantur: ideo prophetas illos vocat Ezechiel.

III.

Theodor.

Va prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, & nihil vident. Theodoretus. Luctus occupabit eos, qui non sunt affati diuino spiritu, sed proprio consilio acquiescunt: consilium enim animi spiritum ipsorum appellavit, &c. arguuntur itaque magistri populi, qui, cum diuino spiritu, & visione careant supernaturali, praedicant cogitationes, & sensa cordis sui in concionibus, ac si essent diuina oracula; hosque vocat insipientes. Sed quare tam leui nota inurit tantam blasphemiam? Quia nunquam praesumendum est quempiam mentiri, & illudere velle, sed falli & illudi, quando fallit. Vnde sacra Scriptura mendacium vocat vanitatem (quod non praestet, quod promittit) potius quam falsitatem. Inde est illa locutio, in corde & corde, vel duplici corde loqui, id est, decipere, quoniam nefas putat credere aliquem loqui, & non ex animo: tolerabilisque

Mendacium dicitur vanitas.

Pf. 11. v. 3.

esse credit duo corda in vno homine, quam linguam sine corde esse. Ergo pseudoprophetas vocat secundum hanc aestimationem honorificam, non falsarios, sed insipientes; non mendaces, sed deceptos; non illudentes, sed illusos: quod isti potissimum erant ex sacerdotibus, quorum existimationi libenter consulit Dominus coram populo. Sic Oseas Scito te Israel stultum prophetam, insanum virum spiritualem, propter multitudinem iniquitatis tuae, & multitudinem amentiae: en prophetam alioqui populi perniciem, vocat amentem; populum vero iniquum, propter cuius scelera Deus permisit decipi vatem illum: nam loco amentiae, Hebraice legimus odium; quasi dicat. Ille quidem stultus fuit; sed in hanc amentiam praecipitarunt ipsum iniquitates vestrae, atque odium Dei vestris impietatibus conceptum. Sequitur. Speculator Ephraim cum Deo meo propheta laqueus ruinae factus est super omnes vias eius: insania in domo Dei eius; profunde peccauerunt, &c. id est, speculator seu videns, aut propheta ipsius Ephraim Dei mei nomine auctoratus, habitusque propheta Domini fuit laqueus aucupis Ephraim: idque ob odium, quo Deus prosequitur Bethel, seu Bethaen domum idoli Israëlitarum: nam sequitur. Profunde peccauerunt, id est, perditae, ex corde, ex toto affectu recesserunt a Deo, & coluerunt idola, &c. Ceterum de hoc supplicio, infra. Aduersus eosdem prophetas Ieremias late. In prophetis Samariae vidi vanitatem, & in prophetis Ierusalem similitudinem adulterantium, & iter mendacij. Id est, eandem stultitiam insulam, & faruitatem, quam vidi in Samariae vatibus, qua scilicet prophetabant in Baal, ipsam reperio in prophetis Ierusalem: nam & cultum idolorum probant, & vanitates annuntiant, &c. Notat Origenes, pseudoprophetas esse, qui dant quidem responsa, vt magistri; ceterum quae ad doctrinam spectant, nec oratione, neque vitae exemplo persequentes, sed falsorum dogmatum praecones; aut impiorum dogmatum legislatores, vaticinantes quae ex improbo ipsorum corde promuntur. Quaecumque autem de Prophetis narrantur, conueniunt omnibus Doctoribus.

Libenter consulit Deus in publica accusatione sacerdotum exilii mationi. Ose. 9. v. 7.

Amentia & odium Dei confunduntur.

Inf. c. 14. Ier. 23. v. 13

Origenes.

Quae de prophetis dicuntur omnibus doctoribus conueniunt.

Quasi

IV.

Vulpium similitudinem pseudoprophetae accomodat Patres. Scholiast.

Theodor.

Origen.

Isa. 5. v. 2.

Isa. 62. v. 6.

Munus prophetarum.

V.

Proprium prophetarum opponere se satellitibus diuinae iustitiae. Chaldaeus.

Ezech. 22. v. 30.

Dies domini vindictam significat. Isa. 2. v. 12. & Ioel. 2. v. 11.

Deus ipse praellatur aduersus Israëlitas militibus Assyriorum. Isa. 13. v. 4

Quasi vulpes in desertis, Propheta tui Israel erant. Vox charaboth, significat rupturam, seu loca sepium disrupta, per quae bestiae subeunt vineas. Idemque voluit significare Vulgatus voce desertis, scilicet loca munitione destituta & neglecta. Scholiastes. Antequam minas Prophetis falsis intenderet, causam addit comminationis, quod scilicet illi vulpes sint, id est, fraudulentissimi, qui vineas vastent secundum id, quod in Cantico scriptum est: quod vitis non minatur Israel, propterea hoc similitudine vitur. Polychronius. Quoniam saepe Scriptura vineam vocat populum, ideo nunc exemplo vulpium voluit auaritiam, & rabiem pseudoprophetarum significare. Vt enim, inquit, vulpes ex insidijs vinearum custodes fallunt, & ingressae omnia vastant; ita hi fraudulento habitu multos decipiunt, veluti ad vtilitatem loquentes, suum tamen lucrum spectantes, ad voluntatem loquuntur omnia. Origenes. Instabilitatem, & mendacium, & impotentiam pseudoprophetarum notauit, dum eos vulpibus comparauit, &c. Scitum est vineam appellari populum Dei ab Isaia in Cantico illo celebratissimo. Sepes, & vallum vinearum, est diuina protectio, & prouidentia, qua populum suum ab hostibus defendit, & tuetur: dissipatio sepis est, derelictio Dei. Auferam, inquit, sepem eius, & erit in desolatione, &c. ruptura vero erit permissio, qua tradidit Israëlitas inimicis suis: nam hac data licentia, quasi disrupta sepe, bestiae in vineas, sic Babylonij in Dei populum grassati sunt. Custodes vinearum Vates sunt. Super muros tuos Ierusalem constitui custodes, tota die et tota nocte non tacebunt in perpetuum. Horum munus erat sepem refarcire, atque interim, dum manus altera operi intendebat, altera quasi familiares Nehemiae, hostilem impetum retardare, precibus ad Deum fufis, & sermonibus ad populum habitis. Sed quanta esset impietas, si custodes ipsi rupto vallo intrarent, & vineam totam depopularentur: hoc est, belluina induisse feritatem, exiisseque humanitatem omnem, & pudorem. Hoc ergo crimen imponit falsis prophetis, quod cum custodes haberi voluissent, vulpium imitabantur versutiam: qui ex calamitate ciuium suam ipsi exprimebant lucrum, & excidium Vrbs in sua conuertebant commoda: hoc non est agere custodes, sed vulpes subdolos, & versipelles, oina se vestium pelle quasi pastores, & reuera sunt lupi rapaces.

lum, vocauit sanctificatos suos, milites quasi sacramento sibi addictos: ergo illi obstitendum fuit. Sed voluntati eius quis resistit? pugna haec non vi, sed arte conficienda; vt Iacob cum Angelo luctatus est, non brachijs complicatis, & corporis nixu, sed oratione & deprecatione feruenti. Hac arte teneatur Deus: alioqui quorsum quaeritur sibi ligatas manus in Exodo, dum dicit? Dimitte me. vbi Chaldaeus. Intermitte precationem. Et in Deuteronomio ipse refert de se Moses: Iacui coram eo quadraginta diebus, etc. Videlicet in fractura muri obstitabat Deo, ne irrumperet cum hostili acie in populum suum. Hoc est enim quod canit Dauid. Si non Moyses electus eius stisset in consuetudine in conspectu eius, etc. Vel in perruptione, muri scilicet, sese illi opposuisset, & fortiter dimicando eam detinuisset, ne in Vrbe irrumperet. Sed quibus armis pugnabat? Chaldaeus respondet: Nisi Moses stetit orans in conspectu eius. Hoc munus praestitit & Aaron. Properans enim homo sine querela deprecari pro populo, proferens seruitutis suae scutum orationem, & per incensum deprecationem allegans, restitit irae. Pro, deprecari, legi potest, propugnare, quomodo aliquot codices antiqui legerunt, vt eadem metaphora explicatior appareat. Et Iosue eiusmodi gladium vibrabat. Mi Domine Deus quid dicam videns Israëlem hostibus terga vertentem, etc. Et Ieremias. Ne assumas pro eis laudem, neque obstitas mihi, etc. Oratione enim, & laude diuini furoris vis auertitur, & de eius clementia comparatur victoria. Sic enim fecerant vim diuinam irae Patres veteres recensendo coram Deo, & celebrando laudibus misericordias eius, & mirabilia filijs hominum facta, inenarrabili patientia, sustinentia, & clementia. Si sunt prudentes eloquij mystici, vel oratores, aut exorcistae, ait Isaia. Qui laudibus suis, quasi incantationibus furorem diuinum sopire solent, & mansuociter: & iterum Isaia ait. Non est qui inuocet nomen tuum, qui surgat, & teneat te. Cum scilicet gladium distingis in populum. Hoc munere egregie functi sunt sacerdotes, qui inter vestibulum, & altare plorabant sacerdotes ministri Domini, etc. Et Zelatus est Dominus populum suum. id est, zelo erga sponsum suum, tamen adulterum commotus est ad misericordiam, ne cam ab hoste videret pollui, & humiliari, quam sibi desponderat semel. Sed quantum hoc facinus sacerdotum fuerit, aduerte ex praecedentibus: Quia venit dies Domini, etc. ante faciem eius ignis vorans, & post eum exurens flamma, etc. Sicut fortes current quasi viri bellatores ascendunt murum. Et Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui, etc. Expende ruptum murum, irrumpentes hostes, Deoque belli ducei obstitentes sacerdotes. Gregorius. Aliquanto aliter locum istum intellexit, quasi ascendere ex aduerso sit, ex iustitiae zelo pastores Ecclesiae sese mundi huius potestatibus opponere, & pro defensione gregis voce libera eorum tyrannidi contraire.

Reg. 9. v. 19. Orationis vis, & efficaciam.

Exod. 32. v. 10. Chaldaeus. Deu. 9. v. 25

Psal. 105. v. 23.

Chaldaeus.

Nu. 16. v. 22 Sap. 18. v. 21

Ios. 7. v. 8.

Ier. 7. v. 16

Isa. 3. v. 3.

Isa. 64. v. 7.

Ioel. 2. v. 17

Greg. homi. 14. in Euag.

VI.

Polychron.

Theodor.

Ierem. 23.

v. 16.

Vident vana, & diuinant mendacium. Polychronius. Non solidum, inquit, adamarunt verbum veritatis dicentes: Ait Dominus, cum Dominus non miserit eos. Polychronius & Theodoretus. Nomine meo abusi sunt, falsa vaticinia populo praedicantes, ego autem nil horum illis inspiravi. Vnde Ieremias ait. Ierem. 23. Visionem cordis sui loquuntur, & non de ore Domini: non mittebam prophetas illos, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetauerunt. Et perseverauerunt confirmare sermonem. Vel sperare fecerunt populum tempore praedictionem suam euentu ipso confirmandam fore. Septuaginta. Et coeperunt suscitare sermonem, id est, signis falsis

ostendere vaticinium suum esse verum, nam fuscitare, est stare facere, cuius oppositum est, cadere sermonem, id est, non impleri, vt diximus. Scholiaftes. Initium orationis ipsi fingeant, reliqua Demones subiecerunt.

Sup. 12. y. 24. Scholiaft.

VII.

Nunquid non visionem castam vidistis? Id est, nonne vobis conscij estis, falsa esse vaticinatos, & vana, quae nullum talem fortirentur euentum?

VIII.

Ecce ego ad vos. Apofiopefis, qualis illa Virgiliana: Quis ego:

Chaldaeus.

Chaldaeus. Misurus sum iram meam aduersum vos: sic supra. Ecce ego ad te. Et infra. Ecce ego super te Tyre, &c.

IX.

Manus pro vitione.

Pfal. 20. y. 9.

Isa. 14. y. 27

Chaldaeus.

Et erit manus mea. Id est, vltio, punitio, quae manu solet fieri, vt in psalmo. Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis. Id est, Veniat, extendatur manus in omnes inimicostuos. Et Isaias ait. Manus eius extensa. Vnde Chaldaeus recte vertit. Erit plaga potentiae meae super prophetas.

Stare in concilio quid significet.

1. Esdr. 12.

Pfal. 1. y. 5

Ibid. y. 6.

In concilio populi mei non erunt. Id est, non vocabuntur per nomina ad Concilium sacerdotum, & magnatum, quod celebrabitur in Ierusalem post reditum e Babylone, vt refert Esdra. Vel in coetu non intererunt, no merebuntur cum reliquijs Israel ascendere, & numerari. Hoc supplicium est illud psalmi. Non resurgens impij in iudicio, neque peccatores in concilio iustorum, vel non stabunt, vel consistunt cum iustis: non habebunt inter iustos locum. Quoniam nouit Dominus viam iustorum, id est, probat con filium; iter autem impij non peribit, id est, molimina, & studia euanescent. Aliquot codices habet, in concilio, sed concilio legendum, vt est in Hieronymi explanatione, & vulgaris codicibus correctis. Septuaginta: Non erunt in praedica, en praedia, in institutione, doctrina, & concione, quae instituitur, per synecdochen sic appellata. Polychronius. Illorum libertatem erga populum in loquendo coeuebo, & efficaciam, ne talia loquantur. Scholiaftes. Minatur eis fore, vt doctrinae munere priuentur: Non docebitis, inquit, amplius meum populum, neque cum eo differetis in posterum.

Polychr.

Scholiaft.

Et in scriptura domus Israel non scribentur. Post egressum ex Aegypto, & ascensum e Babylone numerati sunt omnes filij Israel, vt patet in libris Numerorum, Esdrae, & Nehemiae, referebanturque in catalogum omnes superfites. Quare catalogus ille dicebatur scriptura domus Israel, vel liber vitae, vt ab Isaias. Sanctus vocabitur omnis, qui scriptus est in vita in Ierusalem; id est, admirationi erit, si quis eripus e caede super fuerit legendus in catalogo viuentium. Porro de hoc catalogo debebant nomina mortuorum, semelque deleta non transcribebantur in alteram chartam, quae quorannis renouabatur ex veteri transumpta. Hinc est, vt deleri de libro, vel scriptura, vel non adscribi sit perinde, atque mori, vel interim, vt in Exodo. Peribit, vel delebitur anima eius de coetu Israel, id est, morte dignus est, pereat & deleatur eius nomen de censu Israel. Et in Numeris. Num usque ad interuentionem cuncti delendi sumus? Atque iterum in Exodo. Dele me de libro vitae. Huic affinis est illa phrasia Ieremiae. Recedentes a te in terra scribentur, id est, peribit eorum memoria cum ipfis: nam, quae alicuius momenti sunt, memoriae mandamus, ne obliuione, deleantur vnquam: quod si maximi inter sit eorum memoria, in lapide, vel aere exaramus, vt Iob ait. Quis mihi det, vt scribantur sermones mei stylo ferreo, plumbi lamina, vel celte sculpan tur in silice, &c. Et Isaias, Nunc scribe ei super buxum in libro, &c. Et erit in die nouissimo in testimonium

Scriptura domus Israel, & liber vitae quare dicatur.

Nu. 2. y. 3.

Esdr. 8.

Nebe. 7.

Isa. 4. y. 3.

Deleri de libro vitae, significat mori.

Exod. 12. y.

19. y. 31.

y. 14.

Nu. 17. y.

y. 13.

Exod. 32. y.

y. 32.

Ierem. 17. y.

y. 13.

Scribetur in terra, hoc est peribit eorum memoria.

Iob 19. y.

24.

Isa. 30. y. 8.

usque in aeternum. Quae vero nihili ducimus, quasi per iocum in puluere scriptitamus, quandoque in aqua. Ieremias ergo in hanc sententiam dixerat. Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo, in ungue adamantino exaratum super latitudinem, vel tabula, cordis eorum, & in cornibus ararum eorum. Cum recordati fuerint filij eorum, &c. id est, vt recordentur, &c. Qui ergo tam pertinaciter idolorum suorum memoriam retinent in tabula cordis insculptam, digni sunt qui deleantur de libro vitae, eorumque nomina in puluere scribantur, vt vento rapta aboleantur de sub caelo. Ideo Christus Dominus adulteram poenitentis peccata, vt vero simile est, in terra scribebat apud Ioan nem: quasi dicat: Peccatum vestrum scriptum est stylo ferreo; huius vero mulierculae iam iam delendum, & abolendum in perpetuum per eius poenitentiam & meam clementiam, in terra par est scribatur. Hoc ipsum est illud psalmi (quem versu praecedenti coepimus explicare) Non sic impij, non sic, scilicet, prosperabuntur eorum conatus, & spes permanent. Sed tanquam puluis, quem proiecit ventus. hoc est, non firmioribus nituntur radicibus, quam quisquiliis, quae a vento rapiuntur. Perinde enim est ipsos cum puluere conferris, atque eorum nomina in puluere exarari. Origenes. Non scribentur, &c. id est, delebuntur de libro viuentium, in futuro die vide licet. Aptius Scholiaftes. Non erunt, inquit, adscripti in numerum filiorum Israel, vt pote paulo post de medio tollendis: sed neque ille collimauit: germanum sensum initio docuimus.

Nec in terram Israel ingredientur. Scholiaftes. Nam extra Ierusalem, inquit, illos interficient, vt ipfius mortis dignitas absit extra patriam cadentibus. Virgilius.

O terque quaterque beati, Quis ante ora parum Troia sub mœnibus altis Contigit oppetere.

Et contrario septies infelix dicebatur, qui paterna carebat sepultura. Poena acerbissima exilium, a terra viuentium mors altera, immo morte ipsa amarior sententia. Graue erat a Concilio extrudi iustorum, grauius deleri de albo concinium, sed grauissimum eliminari a solo patrio, cuius aduenae etiam, atque profelyti participes sunt. Obserua pro durissima illa sententia damnatorum: Discedite a me male dicti, &c. durum enim illis erit, heu, separari a coetu iustorum, quasi haedos ab ouibus Christi, durius no vocari ex scripto, cum vocabantur electi scripti in libro vitae; sed illud durissimum. Ite in ignem aeternum: cum ceteri inuitantur. Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est, &c. Similis comminatio extat in Ieremia. Ego cibabo eos absynthio, & posabo eos felle, id est, bibent amaram potionem de calice ira furoris Dei omnipotentis: nam cum omnis mors haustus sit amarus, mors extra patriam est amarissimus.

Eo quod deceperint populum meum, dicentes: Pax, & non est pax. Pax omnimodam felicitatem notat, tranquillumque vitae statum bonis omnibus cumulatum: sonat enim perfectionem, consummationem, atque adeo securitatem a bellorum tumultibus, in qua prosperitas omnis sita est reipublica. Carpuntur isti illufores a Ieremia. Curabant contritionem muri perfolli, cum ignominia dicentes, pax pax, & non erat pax. Idem habes apud eundem iterum, & apud Paulum. Cum dixerint, pax & securitas, repentinus eis superueniet interitus. Ego enim populo bellum, & eandem, & captiuitatem praedicebam, comminatione maiorum cupiens eos respicere: sed illi contraria mihi facientes, pacem illis incaussim pollicebantur.

X.

Pax significat omnimodam felicitatem.

1. Theff. 5.

y. 3.

Superueniet interitus.

1. Theff. 5. y. 3.

Superueniet interitus.

1. Theff. 5. y. 3.

Superueniet interitus.

1. Theff. 5. y. 3.

Superueniet interitus.

1. Theff. 5. y. 3.

Superueniet interitus.

populus aedificabat, psecudoprophetas liniebant. Hieron.

Scholiaft.

Aedificabant illi vana fiduciam; illi liniebant falsi promissionibus.

Munus prophetarum, euertere tales macerias.

Hieron.

Amos. 7. y. 7.

Isa. 30. y. 2.

Ibid. y. 12.

XI.

Ipsa aedificabat parietem maceriam, illi autem liniebant eum luto absque paleis. Variant interpretes in sensu loci explicando, ob metaphorae originem incertam. Hieronymus. Ipse, inquit, Deus aedificabat per legem, & oracula prophetarum parietem, quotuti essent. Ceterum insulsus aedificum Deus irridere videtur potius, quam construere: ergo, ipse, populus est; illi vero, sunt pseudoprophetae, vt patet ex contextu. Graeci Scholiaftes per parietem acceperunt doctrinam, quam linirent pseudoprophetae orationis elegantia. Orationis, inquit, putridae foeditatem exornantes imposturis oblinebant: impostura vero erat, quod aiebant, esse Domini verba. Hebraeus enim habet: Vngunt parietem sine paleis: scite doctrinae fragilitatem, cariemque significans, &c. Verum non potest dici murus doctrina, quia murus tribuitur populo, doctrina contra pseudoprophetis. Ergo ita explicandum existimamus: Ipse, populus scilicet seductus ab impostoribus, cum se diuina protectione, quae pro muro sibi erat, desertum vidit: conatus est fracturam muri redintegrare: praedium suum locando in copijs auxiliarijs Pharaonis, quas multa mercede conduxerat, eorumque conatus mendaces pseudoprophetas lactabant, promittentes euentum felicem populi machinationibus. Illud ergo vocat Prophetam, murum aedificare, hoc autem, linire structuram luto absque paleis: hoc est, vanam fiduciam mendacibus promissis confirmare: erat enim eorum munus, male constructam a populo insipiente maceriam euertere, & hortari, vt solidiorem a fundamentis construeret, si tutus esse vellet, Dei clementiam precibus & poenitentia exorando, ne se defereret, hostibusque traderet, vt fecerunt veteres Patres in simili angustia constituti: at ipsi vanas spes illorum fallacibus oraculis sustentabant: nos enim male concretum murum crustis calcis solemus firmare exterius, vt aliquantisper subsistat; sed ex bene macerata calce, & temperato cemento: qualis vero esset dementia ex luto absque palearum mistione incrustare male compactum parietem? rueret certe, & opprimeret redemptores. Hanc explanationem innuit Hieronymus paulo inferius dicens: Illud, quod supra diximus, Ipse aedificabat parietem, &c. quidam ad populum referunt Israel, qui vanum sibi vel Aegyptiorum, vel pacis promittebat auxilium, &c. Videtur apud Amos. Et ecce Dominus stans super murum litum, & in manu eius trulla cementarij, atque comminatur, se depositurum trullam, nec amplius superinducendam muro, significans statim dissipandam munitiorem, & regnum Israel: nam murus quidem pro munitiorem est; cum vero linitur, & reficitur, quasi confirmatur munitiorem; cum vero incrustatio cessat, cadit structura: eadem ergo metaphora Amos quoque vsus est, qua notum est Prophetam. Est etiam metaphora Isaias repetita in idem institutum. Sperantes auxilium in fortitudine Pharaonis, & habentes fiduciam in umbra Aegypti, &c. Et infra: Pro eo quod reprobastis verbum hoc, & sperastis in calumnia, & in tumultu; id est, vt copijs conductitijs, pecunia per violentiam extorta: propterea erit vobis iniquitas haec, sicut interruptio cadens, & requisita in muro, id est, ruptura cadens, quam saepe opifices inuisunt, & requirunt explorantes, an ruitura sit, quoniam subito, dum non speratur, veniet contritio eius, & comminetur, sicut conteritur lagena siguli contritione perualida, impetu vehementi. Idem scribit Ezechiel. Dic ad eos, qui liniunt absque temperatura, (Hebraice absque paleis, vt supra: sed Symmachi haec versio est) quod casurus sit, subaudi, murus.

Erit enim imber inundans, & dabo lapides praegrandes desuper irruentes, & ventum procella dissipantem. Et infra.

Et erumpere faciam spiritum tempestatum in indignatione mea, &c. Impetum Chaldaeorum in Ierusalem irruentium comparat imbri, procellae, turbini, & grandini: significans nullum praesidium eorum tam firmum esse, quod non euerterentur fit vt hostili, nihilque tutum fore a Chaldaeorum incursione, quae quali procella omnia vastat & exturbat. Consequenter hanc similitudinem Prophetae frequenter vsurpare, cum indignationem diuinam depingere voluit, vt Isaias. Sicut turbines ab Africo, &c. Et iterum. Spiritus robustorum quasi turbo impellens parietem, &c. Item. Visitabitur in tonitruo, &c. Et Ieremias. Turbo Dominica indignationis, &c. Quod ait, lapides grandes, Hebraice legimus מלבנים, elgabis, quae vox composita est ex לב, el, & גבי, gabis, quarum postrema significat crystallum apud Iob. Excelsa & eminentia non memorabuntur: verti enim potest cum Rabbi Ionah, & alijs: Corallij & crystalli non erit recordatio, &c. & quoniam lapilli grandinis sunt coloris crystallini, eadem voce significantur hoc loco ex omnium fere sententia iuxta illud psalmi. Mirit crystallum suam sicut buccellas, id est, grandinem frustulatum iaculatur, vt sensus sit. Dabo lapides praegrandes grandinis, quoniam vocula addita nomini a capite eius significationem auget. Quidam legendum putant, lapides grandinis, quod intelligendum esse non est dubium, legendum autem non credo, cum non reperiatur in codicibus vetustis Latinis, nec in correctis recentioribus: tametsi Hieronymus, grandinis, videatur legisse; nisi forte sensum interpretatur vocis, quam non apposuit in vulgata.

XIII. Impetus Chaldaeorum irruentium in Vrbe comparat imbri & procella.

Isa. 21. y. 1. & 25. y. 4. & 29. y. 6. Ier. 23. y. 19. & 30. y. 23. Lapides grandes, id est, grandinis, Iob 28. y. 18.

Psal. 147. y. 17.

Hieron.

XIV.

Et reuelabitur fundamentum eius. Id est, non relinquetur lapis super lapidem, ne fundamentales quidem lapides restabunt, sed eruentur, & euerterentur, & cadet, subintelligitur paries, & consumetur in medio eius. Hebraice legitur consumemini. Sic Septuaginta, in Complutensi item, & Chaldaice. Verum Hieronymus videtur sensum secutus vertisse consumentur in medio eius, videlicet linitores, incrustatoresue.

Non est paries, & non sunt qui liniunt eum Prophetam Israel. Hic distinguendum est, non ante vocem propheta, vt fere fieri solet.

XV. & XVI.

Et tu, fili hominis, pone faciem tuam contra filias populi tui, quae prophetant. Expleta in pseudoprophetas comminatione, sermonem conuerrere iubetur contra mulieres venificas, quibusdam imposturis vtentes, vt vates haberentur. Etenim quemadmodu vteris prophetis humanae naturae hostis infernit pseudoprophetas; sic veris prophetis, quae Dei nomine interdum vaticinabantur in Israel, vt Delbora, & Holda, miscuit pseudoprophetas, aduersus quas iubetur vaticinari Ezechiel. Pone, inquit, faciem tuam, id est, loquere vultu obfirmato, & minaci, contra filias populi tui. Scholiaftes. Erant in Israel mulieres, quae turpia docerent eos, qui audire vellent. Scriptura tamen solet appellare mulieres eos, qui nil virile praeferebant habitu: anima enim, quae rationem & superiorem facultatem colit, quaeque materiam, in quam ortus & interitus cadit, praeterit, non est femina, sed vir; at quae in sensibus residet, & rebus materialibus oblectatur, & quasi effeminatur, femina est, &c. Adiecit Scholiaftes alius. Mens vir est, femina vero sensus est secundu considerationem consilij, vel sententiae: quocumque vero inclinauerit anima, talis efficitur: propterea capite velum gestat mulier.

XVII. Prophetia contra mulieres pytho nifas pseudo prophetides.

Indic. 4. 4. Reg. 22.

Scholiaft.

Alius Scho.

propter Anglos: subiecta enim est: hanc viuificat Pharaon vt amicam, &c. Alius denique Scholiastes sic rem absoluit: Tales erant animae, quae puluillos consuebant, & velamenta faciebant super aetatem montis, vt ne crederet. ij porro sunt animales potius, atque carnales, taliumque doctores, quos ex habitu & affectione mulieres appellat Prophetas, &c. Praeclara adnotatio, sed mystica potius, quam literalis: cum enim probabile sit, feminas Israeliticis, sicut & viros affluuisse interdum mentiri prophetias, feminasque sonet illa oratio, *Filii populi tui*, de falsis prophetis haec interpretari par est, non de effeminatis viris.

XVIII.

Va quae consuunt. Sic legendum est in genere femineo, vt Hebraicus & Graecus, atque Latini correcti habent codices: non vero, qui consuunt, vt mendose legitur alicubi. *Consuunt*, vel faciunt, texunt, concinnant, innodant. *Consuerunt folia ficus*, id est, attexerunt, innodarunt.

Gen. 3. 7.

Patrum sententia de significacione nominum puluilli, & ceruicalis.

Theodor. Hieronym. Origenes.

Scholias.

Mendacium quam ineficax.

Polychr. Theodor.

Proprie sumpta nomina auctant omnia praestigia & superstitiosas bullarum, nominumue gestationes.

Alius Scho.

Puluillos sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia sub capite vniuersae aetatis. Hebraice loco praepositionis *sub* legitur *h*, quod valet, super, aut contra. Quid autem sibi velit Prophetas per puluillos, & ceruicalia non facile est decernere. Septuaginta verterunt ceruicalia, & velamina. Symmachus apud Theodoretum, puluinos, & ceruicalia, quem imitatus est Hieronymus. Versionem Septuaginta sic explanat Origenes. Puluillus sub cubito est delicata, & voluptuaria vita: hanc autem consuunt, qui nil esse tradunt, nisi quae cernuntur oculis: qui dicunt comedamus, & bibamus, cras enim moriemur. Talibus autem consentaneum est dicere nullam esse beatitudinem, nisi in corporis voluptate, quod est velamen super caput mentis, & integumentum, quod illam in infimum deiicit locum, impositum eius capiti, quippe quae res generabiles apprehendit: & propterea mulier dicitur, quae reddat responsa, cuius dexteram lex praecidit: nam puluillo innixa interitum arripuit. Scholiastes. Consuunt puluillum ad cubitum, qui verba verbis ad fallendum compositis connectunt; & sententias falsas sententis inconcinnis tanquam catenae annulos connectentes non contextentes: vix enim aranei tela mendacio texi potest. Consuunt igitur mendacij doctrinam, prophetantes quae non sunt, & actiuam de mundo tollunt doctrinam, per quam animus in spirituali crescit, tenebrasque illi ostendunt molli ac delicato auditu, quem sequuntur mutuae carnis voluptates: haec enim innuit per cubiti puluillum, & capitis ceruical, &c. Polychronius, atque Theodoretus. Translate per haec molliores indicat, blandioresque sermones: ceruicalia enim & puluilli requierem quandam, & curationem afferunt membris, quibus supponuntur: blandiores quoque sermones, cum falsi sint, ad tempus quidem titillant auditum, sed animas penitus euertunt; ita etiam falsae prophetiae populo quidem detrimentum animae, sibi ipsi pecuniae lucrum parabant, cum ea praedicerent, quae vtilia, & grata viderentur. Hoc enim innuit cum dixit: *Perueriebant animas populi mei*. Atque hi quidem translationem agnoscunt in vocabis puluilli, & ceruicalis. Alius vero Scholiastes proprie sumpta haec nomina putat: sic enim habet. Ceruicalia dicit consuta, quae ad cubitos faciunt, vel certe brachia, atque etiam ad capita, quod perspicuum est ex eo, quod Hebraeus dicit. *Va* facientibus phylacteria, & appendentibus brachijs suis, & imponentibus ea super caput cuiusque gratis ad euertendas animas: auertebant enim a Deo: nam cantiones Daemoniorum erant, &c.

Aliud scholium extat in hunc modum. Hebraeus ita dicit: *Va eis, qui faciunt phylacteria, & suis brachijs appendunt, &c.* Porro *φυλακτήριον*, phylacterion, significat praesidium, antidotum praesuatiuum contra venena, amuletum salutis conferuatorium. Polychronius item. Accusat enim non solum eas, quae responsa dare, ac vaticinari conabantur, sed etiam quae amuletis circum alligatis, incantationibus, & cantilenis nescio quibus vebantur, &c. *περίλαμπα*, periamma, vsurpat Polychronius, cuius vice nos reddimus cum Budaeo, amuletum: valet enim vox, quod circumnectitur, & circumalligatur alicui; sed peculiariter quaecumque ad arcendas noxas cuiusque corporis parti (praesertim collo) alligantur. Sunt qui differre velint, periammata a superstitiosis magicis artis gestaminibus, & praestigijs, quasi periammata vi naturae operentur, alia ex arte Daemonum. Ceterum Gregorius Nazianzenus vtraque coniunxit in oratione: Non est tibi opus *περιλαμμάτων* & *κινουμάτων*, periammaton, & epamaton, per quae malignus ille spiritus ingreditur: amuletis, & incantamentis vertas licet. Mosellus vertit. Non est tibi opus vinculis & incantamentis, &c. Ergo secundum horum Graecorum expositionem, puluilli & ceruicalia proprie sumuntur, non translaticie, significantque amuleta, phylacteria, nomina, bullas collo appensas, catenulasue brachijs circumligatas, quibus striges illae munire se dicebant vanissimos homines aduersus omnem incursum. Fauent Graecis quae sequuntur. Porro Hebraeae voces *כספה*, mispha, *כסות*, cesathoth, atque *כספתות*, misphathoth, aliam significat metaphoram, venationis videlicet: nam vox *כסות*, cesathoth, pro qua vertit Vulgatus puluillos, ortum habet a *כסה*, casah, operuit, texit. Vnde omnia nomina significant operimentum, velamen, telam, praetextum, & quidquid obtenditur, vt aliquid abscondas, vel dissimules. Vnde vox *כסות*, cesath, significat munus, largitionem, qua obteguntur & capiuntur oculi, vt in Genesi. *Placabo illum muneribus*. Hebraice. *Operiam faciem eius velamine*. Eadem phrasus est ibi. *Hoc erit tibi in velamen oculorum*, id est, promunere: & in Malachia. *Cum odio habueris, dimitte: operiet autem iniquitas vestimentum eius*. Vel operiatur iniuria hoc velamine, & praetextu, libello scilicet repudij. Ab hac voce parum abluat altera *כסה*, casah, consona voci Hispanicae *caesi*, & significatione non abssimilis: cuius pluralis extat in praesenti *כסות*, cesathoth, significatque rete, telam, praetextum, quem obtendunt aucupes ad capiendas auiculas, vt ex contextu horum versuum patet. Idemque sonat vox altera, pro qua Vulgatus vertit, ceruicalia, *כספתות*, misphathoth, nam descendit a verbo *כספ*, saphath, iecit, adiecit, dimisit, extendit sortem, vel rete: ex quo est vox *כספתות*, misphathath, plaga, macula, scrobs, quae cadit, vel iacitur super carnem. Vulgatus vertit lepram, vel scabiem, vt in Leuitico. *Mundabis eum sacerdos, quia scabies est*, &c. Dicitur autem hoc nomine scabies, quia quasi rete scutulis, plagis, & maculis variatur: nam & retibus aranei plagas, & maculas tribuit Plinius; & nos scrobes lepra, vocamus plagas, & maculas. ergo eius vocis pluralis numerus in praesenti scribitur a Vate nostro si ea per *n*, *he*, in fine scribatur; vel si per *n*, *thau*, scribitur, alterum nomen illi affine, quod significat retia, & quidquid obtenditur, & iacitur ad capiendum. Ceterum existimo Graecis vocabus detegi rem, Hebraicis vero eius figuram & mo-

Alius Scho.

Polychr.

Amuletum quid.

Greg. Naz.

Ex Hebraeo interpretatur voces.

Genes. 32.

Y. 20.

Genes. 20.

Y. 16.

Mal. 2. 16.

Leuit. 13.

Y. 6.

Plin. lib. 11 cap. 24.

modum, vt scilicet vetulae illae reuera appenderent, aut ligarent collo, & brachijs consulentium quae diximus antidota; ea vero fuerint quasi bullae reticulatae, vel nomina, vt vocamus acu picta scutulicollata appensa: catenulae autem, vel retia brachijs alligata, ex quarum figura spiritus sanctus occasionem sumperit alludendi ad venationem, cum dixit *ad capiendas*, venandas, inescandas, vel irretiendas *animas*; ex situ autem Septuaginta, Symmachus, & Hieronymus ansam acceperint ad vertendum puluillos, & ceruicalia: quia videlicet bullae collo appensa ceruicalia dici possunt, quod in eis quasi in molli ceruicali securi, & quieti dormirent, qui eas gestabant: catenulas vero brachiorum puluillos iure appelles, quod brachia protegerent ab omni impetu aduerso melius quam puluilli: neque enim necesse est puluillos esse, quibus cubiti nerentur. nam Hebraice habetur super omni axilla manus, hoc est, super brachio ad manum, seu prope manum, vbi ligari solent eiusmodi ornamenta, vel munimenta. Porro axilla brachium totum significat, non praesice cubitum.

Symmach. Hieronym. Bullae illae collo appensa ceruicalia vocantur, quasi in eorum urela securi dormire possent.

Fallaces vitam promittunt, cum mortem donent.

Is. 3. 12.

XIX.

Et violabant me ad populum meum, propter pugillum hordei, & fragmen panis. Hoc est, profanabant oracula mea sancta, cum meo nomine responsa dabant vana & mendacia: nam Dei numen sanctissimum ex aequo violatur, cum spiritus diuinus aestimatur profanus, vulgari, & humanus; vel cum spiritus humanus habetur pro diuino. Eiusmodi exemplum extat infra: *Et non sanctificabunt populum in vestibus suis*. Et quid praedici diuino nominis sit ex eo, quod populus sanctificetur mistus Leuitis indutis vestes sacras? quia scilicet cum populo intersunt sacrifici, ipseque sanctificatur, ministri rursus polluuntur, & vulgares reputantur, vt pote vulgo misti. Vel sensus est: Adimebant mihi honorem potentis & iusti, vt qui probarem talia scelera, vel non possem viciisci. Tantum vero dispendium diuini nominis, & honoris commutabant exiguo commodo, & lucro suo: nam orgyorum merces erat fragmen panis hordeaei. Vel, vt Vulgatus habet, *pugillum hordei, et fragmen panis*, quibus verbis allusit ad susceptam allegoriam aucupum, qui solent pugillo hordei, vel micis panis inuitare volucres, decipere, & capere: ameffi variantur personae: nam in aucupio offertur esca ab aucupe; Sic hic accipitur, sed nil interest hoc modo fiat, vel illo, dum captio fiat esca hordei, vel panis. Sed si haec tanta impietas censetur, quantum erit sacrilegium propter quaestum diuini Euangelij praecones adulterare verbum Dei? Vel caeli clauiculas eos peccatis soluere, qui restricti sunt, vel constringere illos, qui solui merentur? Eheu quoties violatur in sacramento poenitentiae a peruersis quibusdam eius ministris Dei nomen? Hos vires quaestuarios (pudet falsos vocare prophetas) dixerim cum Ezechiele Pseudoprophetae: cum Isaias potius cauponarias meretrices: nam aduersus hos illam intorquet exprobrationem Isaias: *Quomodo facta est meretrix ciuitatis fidelis, plena iudicij?*

Vitior cepriprius allegoria aucupij, qui granis hordei, vel micis panis decipiunt aues.

Aduersus mercenarios, qui propter manera deficiunt ab obligatione praedicandae veritatis, vel non absoluenti.

Is. 1. 21.

quis te fecit cauponem, o sacerdos, qui populo iura dicebas? *argentum tuum*, Dei verbum igne examinato argento lucidius *versum est in scoriam* blandiloquentiae, *vinum tuum*, idem verbum vino suauius, & efficacius *missum est aqua*, id est, dilutum fabulis frigidis pacem promittentibus ijs, qui digni sunt morte. Sic Hieronymus, Basilii, Irenaeus, & Gregorius: & apud Paulum. *Adulterantes verbum Dei* Graece dicuntur cauponantes, id est diluentes, enarrantes, *docentes, quae non oportet turpis lucri gratia*: hos vocauit Isaias homicidas, cui assonat Ezechiel dicens.

Hieron. & Basil. in Is. Irenaeus lib. 4. c. 2. 5. Greg. in 3. c. 10b. 2. Cor. 4. 2.

Tit. 1. 11.

Vt interficerent animas, quae non moriuntur, & uiuificarent animas, quae non uiuunt. Id est, mortis reos pronuntiabant eos, qui erant innoxij, & vita dignos eos, qui reuera morti erant damnati: hoc inferius explicatur illis verbis: *Pro eo quod merere fecistis cor iusti mendaciter, quem ego non contristauit, &c.* hoc autem loco & vita, & mors non solum temporalis accipienda est, sed etiam aeterna: nam vtramque vitam meretur iustus, & vtramque mortem meretur impius & corporis, & animae. De morte corporis haec accipit Scholiastes dicens: Aliud crimen narratur, scilicet quod cantionibus, & veneficijs interirent aliqui innoxij, quibus mors non debebatur, & conferuarentur ij, qui mercede sagas conduxerant, quantumuis digni non vna, sed multiplici morte essent, vt pote qui se ad huiusmodi veneficia mulieribus vilissimis Daemonum praestigijs vrentibus crediderant. Apollinaris: Vt uiuerent qui ad impietatem deficientes per legem morti erant obnoxij, &c.

Mortuos praedicabant iustos, vitam iniquis promittentes.

Schol.

Apollin.

Mentientes populo meo credenti mendacis. Similes habent labra lactucas, delicatis auribus intrudunt mendacia pro veris: ij sunt filij desertores, & foedifragi, qui dicunt *Videntibus, nolite videre; loquimini nobis placentia, videte nobis errores, visiones falsas, cesset a nobis sanctus Israel*, id est, ne toties inculcetur nomen Dei Israel: hi sunt vitiosus, & prurientibus auribus auditores delictiosi. *Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus, & auditores scilicet ipsi, nam in recto plurali est, prurientes, nouitatum amatores, & cupidi: aures quasi superfluo aliquo humore prurientes arrirent ad fabellas doctae compositas, & sermones studiose exculptos, qui eorum aures demulceant, & prurimum recreent. Sed obserua in Pauli verbis, hos magistros acervatim concurrere quasi ad stadium, vt se inuicem praueant in captanda populi aura, & aure detinenda: cum contra vix vnum, aut alterum reparias Videntem. Tempore Achab quadringenti Pseudoprophetae Baal decipiebant Israel, vnico Elia veritatem pronuntiantem de ore Domini. Prophetae quadringenti circiter, post alios iugulatos ab Elia, prophetae prospera Achab, solus Michaeas praedixit veritatem.*

Culpa est auditorum mentiri prophetas.

3. Reg. 18.

& 22.

Propter hoc, haec dicit Dominus Deus: Ecce ego ad puluillos vestros, quibus vos capitis animas volantes. Apofiopeus est irarum plena: hoc est: En ego vindictam sumam de vobis, & animaduertam feuerissime in vestra carmina, quibus inescatis, & venaminis animas quasi aues, vel pro volucris: hoc puto significare illa oratione, *animas volantes*. Nam quod alij vertunt, animas volantes extra corpora, id est, per euntes, libere dictum est, & praeter rem: nam in metaphora venationis, vel aucupij, cum volat auicula, eripitur; cum vero irretita volare non potest, tunc occiditur: perperam igitur per volatum necem intelligas: metaphoram autem deserere non iuuat,

innat, cum licet persequi: hoc autem versu & licet, A & oportet: extenditur enim ad sequentem versum. Et dirumpam eos de brachijs uestris. Versus hic con firmat quod supra exponebamus retia pro puluilli- bus: neque enim puluilli in brachijs portantur, ve inde abrumpan- tur, at vero de illarum brachijs ab- strahendi, & dirumpendi vaticinantur: ergo de reti- bus & pedicis iure accipiamus, quas solent aucupes portare brachio altero, altero extendere: quibus verbis significat praestigias omnes, falsa vaticinia, & incantationes esse ablatum de ore earum sa- crilego, ne vltra possint illis capere male suadam plebem.

Et dimittam animas, quas nos capit, animas ad vo- landum, id est: discitis retibus liberas volare per- mittam animas, quas ceperatis: hunc sensum pro- bat sequens versus. Scholiastes: Dimittam, id est, separabo a vobis, vobis scilicet antea e medio sub- latis.

XXI. Et dirumpam cernicalia uestra, Velut supra expli- cauimus, bullas, vel catenulas, aut retia. Et liberabo populum meum de manu uestra: neque erunt ultra in manibus uestris ad pradandum: Et scietis quod ego Dominus, Aequissimus scilicet iudex sum, qui odio habeo iniquitatem, & diligo iustitiam. Scholiastes. Cum disrupta, ac discissa fuerint ceru- calia, & puluilli: delitiae enim, relaxatio, dissolu- tio, voluptas non sinit agnoscere dicentem: Ego sum Dominus.

XXII. Pro eo quod maverere fecistis cor iusti mendaciter, quem ego non contristati: Et confortatis manus impij, ut non reuerteretur a via sua mala, & uineret. Theodoretus & Scholiastes. Quia enim iustos, inquit, perturba- batis, ac veluti fluctus exagitabatis (ita quippe Aquylas interpretatus est) calamitates ipsis praed- icantes, & audaciores improbos reddentes, bona eis vaticinantes, & vtraque haec praeter meum con- silium facientes, ad me eorum causam refereratis: propterea omnibus exitijs vos perdam, & falsis va- ticinijs finem imponam, Obserua quam pretiosa est in conspectu Domini non solum mors, sed & lacry-

ma, gemitus, vel mceror sanctorum eius: quanti ea facit, quam seuerè rationem exigit non dico de oc- ciso iusto Abel, sed de tristitia, qua affectus est sine causa. Quoniam requirens sanguinem eorum recorda- tus est, id est, qui vindex est mortis innocentis, cu- ram habet eam vlciscendi: non est obliuiscens clamorem pauperum: honorificentissimo Deum appellat cog- nomen, Patronum pupillorum, Iudicem vi- duarum, vltorem iniuriarum innocentum, &c. Ecclesiasticus: Lacryme viduae ad maxillam descen- dunt, & exclamatio eius super deducentem eas. A ma- xilla enim ascendunt usque ad calum, & Dominus ex- auditur non delebitur in illis: & Malachias ait. Mal. 2. Operiebatis lacrymis altare Domini. Vide quam ho- nesto loco consecrauerat lacrymas, quas mulier- eulae repudiatae fundebant coram Domino, cum sacrificia offerebant vota pro reconciliatione vi- rorum: oblatas victimas ab illis non curat, lacry- mas memorat, & exaggerat: operiebatis, inquit, lacrymis altare, parum abfuit quin ignem extin- gueret lacrymarum vis, uestra impietate expressa a coniugibus immerentibus. Secundo. Obserua quantum nocuum inferat Reipublicae pseudo- propheta, vel concionator praedicans pacem pec- catoribus; confortat enim manus eorum ad ma- iora crimina patranda, liberioremq; viuendi ra- tionem: de eis loquitur Ieremias dicens. In pro- phetis Ierusalem vidi similitudinem adulterantium, & iter mendacij. Aemulantur adulteros, sponfam mi- hi dilectam sollicitando, & mendacis auertendo. Et confortauerunt manus pessimorum, ut non conuer- teretur vnusquisque a malitia sua: Facti sunt mihi om- nes, ut Sodoma, & habitatores eius quasi Gomorrha, &c. Propterea nana non videbitis amplius. Desistetis ab huiusmodi imposturis de medio sublatis per barba- ros; & populum a uestris veneficijs, & retibus li- berabo.

XXIII. Et scietis quia ego Dominus. Quoniam, inquit, doctrinae non parctis; illato certe supplicio, mei dominij praestantiam cognoscetis, verborumque veritatem.

Puluilli pro retribus & pedicis quae in brachijs portantur, & expanduntur.

Schol.

XXI. Dum irreti- ta est ijs la- queis ani- ma, non agnoscit De- um; ab eis li- bera incipit agnoscere, Schol.

XXII. Theod. Schol.

Quam pre- tiosa iusti co- ram Deo.

EZECHIELIS

PROPHETAE

CAPVT

DECIMUMQUARTVM.

ARGVMENTVM.

Hypocritis rogantibus oraculum Dei respondet seuerè. Deinde promittit reliquias Israèl scrutatum iri.

- I. T uenerunt ad me viri senio- rum Israel, & sederunt co- ram me. Et portabunt iniquitatem suam: iuxta ini- quitatem interrogantis, sic iniquitas prophetae erit: X.
II. Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Et non erret vltra domus Israel a me, neque polluatur in uniuersis prauaricationibus suis: sed sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum, ait Dominus exercituum. XI.
III. Fili hominis, uiri isti posue- runt immunditias suas in cordibus suis, & scan- dalum iniquitatis suae statuerunt contra faciem suam: nunquid interrogatus respondebo eis? Et non erret vltra domus Israel a me, neque polluatur in uniuersis prauaricationibus suis: sed sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum, ait Dominus exercituum. XII.
IV. Propter hoc loquere eis, & dices ad eos: Haec dicit Dominus Deus: Homo homo de domo Israel, qui posuerit immunditias suas in corde suo, & scandalum iniquitatis suae statuerit contra faciem suam, & venerit ad prophetam in- terrogans per eum me: ego Dominus responde- bo ei in multitudine immunditiarum suarum. XIII.
V. Et si fuerint tres uiri isti in medio eius, Noe, Daniel, & Iob; ipsi iustitia sua liberabunt ani- mas suas, ait Dominus exercituum. XIV.
VI. Vt capiatur domus Israel in corde suo, quo re- cesserunt a me in cunctis idolis suis. Quod si & bestias pessimas induxero super ter- ram, ut uastem eam; & fuerit iniua, eo quod non sit pertransiens propter bestias: Tres uiri isti si fuerint in ea, uiuo ego, dicit Dominus Deus, quia nec filios, nec filias libe- rabunt: sed ipsi soli liberabuntur, terra autem desolabitur. XV.
VII. Propterea dic ad domum Israel: Haec dicit Dominus Deus: Conuertimini, & recedite ab idolis uestris, & ab uniuersis contaminationi- bus uestris auertite facies uestras. Et si fuerint tres uiri isti in medio eius, uiuo ego, dicit Dominus Deus, quia nec filios, nec filias libe- rabunt: sed ipsi soli liberabuntur, terra autem desolabitur. XVI.
VIII. Quia homo homo de domo Israel, & de profe- lytis quicumque aduena fuerit in Israel, si alie- natus fuerit a me, & posuerit idola sua in cor- de suo, & scandalum iniquitatis suae statuerit contra faciem suam, & venerit ad prophetam, ut interroget per eum me: ego Dominus respon- debo ei per me. Vel si gladium induxero super terram illam, & dixerò gladio: Transi per terram: & inter- fecero de ea hominem, & iumentum: Et tres uiri isti fuerint in medio eius: uiuo ego, dicit Dominus Deus, non liberabunt filios, neque filias: sed ipsi soli liberabuntur. XVII.
IX. Et ponam faciem meam super hominem illum, & faciam eum in exemplum, & in prouerbium, & disperdam eum de medio populi mei: & scie- tis quia ego Dominus. Si autem & pestilentiam immiserò super ter- ram illam, & effudero indignationem meam su- per eam in sanguine, ut auferam ex ea homi- nem, & iumentum: Et Noe, & Daniel, & Iob fuerint in medio eius: uiuo ego, dicit Dominus Deus, quia fi- lium, XVIII.
XIX.
XX. Et extendam manum meam super illum, & de-

solum ciues Ierusalem, sed etiam de familia Regis A Messiae iure, & immunitate pari gaudetis cum Iraelitis, atque potiori iure, quam olim fruebatur regia familia.

Respondet iratus Deus ad interrogata flagella. Et uenerit ad populum, ut interroget per eum me, ego Dominus respondebo ei per me. Non per prophetam, quem rogat, sed per me, quem despexit; non per os meum, sed per manum meam; non verbo, sed factis; non sermone, sed flagello.

VIII. Et ponam faciem meam super hominem illum, & faciam eum in exemplum. Diximus supra ponere, vel obfirmare faciem super aliquem esse idem, atque toruo vultu respicere: cuius oppositum significat ponere oculos super aliquem, est enim hilari vultu intueri, vt ibi exposuimus ex psalmo. Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Vultus autem Domini super facientes mala: ille gestus est indignabundi, hic gratantis animi iudicium: est ea

Phrasia infra. Ponam faciem meam in eos. Et faciam eum in exemplum. Hebraice, in signum, id est, tantis ærumnis conficiam illum, vt relinquatur quasi diuinæ iræ simulachrum, & primum exemplar, quod traducatur, & assumatur pro diris alicui imprecandis. Talis fuit Sodoma, quam propheta in exemplum vsurpant extremæ desolationis: Iſaias enim ait. Quasi Sodoma fuisse, &c. Item Sedecias, & Achab, de quibus Ieremias. Et asurgetur ex eis maledictio omni transmigrationi Iuda, qua est in Babylone dicentium: Ponat te Dominus sicut Sedeciam, & sicut Achab, quos frixit rex Babyloni in igne, &c. Atque hunc eundem sensum habent illa

verba Genes. Vasa est in statuam salis, id est, in simulachrum, imaginem perpetuo mansuram: nam sal symbolum est perennitatis, vt alibi diximus, videlicet inobedientiæ, vel rebellionis, &c. Et in proverbium, vel parabolam, seu fabulam: versabitur in ore omnium: eius calamitatem nullus non repetet.

IX. Et propheta cum errauerit, & locutus fuerit uerbum: ego Dominus decepi prophetam illum. Scholiaſtes. Pseudopphetam prophetam dicit communi ab utens nomine: ait vero, ego decepi eum, non quasi hoc Deus cogat, sed quia supplicij simulatione, & magna longanimitate in eo condemnando vsus est. Simile ijs, quæ dicuntur in exodo. Ego induro Pharaonem: etenim quia non statim repentiam illi damnationem infligit, sed paulatim illum corripit, durior eius voluntas efficiebat ut, &c. Polychronius, & Theodoretus paulo inferius idem obseruat dicens. At non est æqui iudicis proprium, & prophetam decipere, & deceptum punire: non igitur secundum efficaciam dicit se prophetam decipere, sed secundum permissionem: hoc est, cum possem statim redarguere mendacium, longanimitate expectans sino vt deceptione, quam consilio & voluntate, non necessitate instruit, & exerceret: idcirco par supplicium comminatur & male interroganti, & male respondenti, &c. Hieronymus quoque in ea est sententia dicens. Quodque sequitur, & videtur facere quæstionem, propheta cum errauerit, &c. non putemus de vero propheta dici, sed de pseudoppheta, qui ανωνυμος, synonymus, propheta appellatur, &c. Quod si roges, cur huiusmodi opera Deo indigna illi tribuantur? Respondeo, quoniam talia fieri permittit, atque adeo vulgo ea voluisse, & ordinasse iudicari posset: humano enim more loquendo remouenti prohibens effectus adscribimus, si non in schola, certe in foro: sacra autem Scriptura de Deo humano more loquitur. Secundo, quoniam Dei per-

missionem solet consequi effectus: tanta est enim hominis fragilitas, & ad malum propensio; tanta Dæmonis sollicitudo, & versutia in decipiendo; vt annuente Deo statim nobis veterator imponat: propter connexionem itaque permissionis, & deceptionis, alteram facienti altera quoque tribuitur.

Et extendam manum meam super illum, & seuerissime eum plectam, & delebo, Septuaginta exterminabo, eum de medio populi mei Israel, aduersa scilicet morte de medio sublatam. Idem est exterminare, & delere: quoniam nomina mortuorum delentur de libro vitæ, seu catalogo conciuum ipsorum, qui vocabatur liber uiuentium, seu liber vitæ. De medio autem populi deleri, est de inter populares deleri, vt supra diximus non semel. Porro de libro vitæ commodiori fortasse loco dabitur occasio differendi.

X. Et portabunt iniquitatem suam. Vterque scilicet consulens, & consultus sustinebunt pœnas suis sceleribus debitas. Obserua, supplicium & pœnam in facris nominari pondera, quod talia astimentur: quare dici solet portare pœnam, id est, dare. Sed hæc metaphora extat etiam apud Latinos, cum dicunt ferre, sustinere supplicium, pro pati.

Iniquitas & pœnam & culpam significat. Iuxta iniquitatem interrogantis, sic iniquitas propheta erit. Diximus sapius iniquitatem significare æquo culpam, & pœnam illi debitam, quarum acceptio nulla est ab hoc loco aliena: nam de culpa egregie explicari potest hæc sententia. Par est vt subdolo, & impuro consultori mendax oraculum reddat insanus pseudoppheta. Considendum ergo feret suæ improbitatis responsum, si meo nomine deludatur a simulatore. De pœna vero hoc sensu: Non minor erit damnatio vatis fatui, quam simulati consulti: vt rumque par consequetur interitus, quos pares fecit communis simulatio: nam popularis Dei se oraculum querere mentiebatur, cum potius id ratum fieri cuperet, quod modis omnibus sibi faciendum statuerat. Propheta vero Dei nomine responsa se dare iactabat, cum somnia mera efflueret.

XI. Hoc tamduro supplicio admoniti non errabunt, neque consulent falsos prophetas. Vt non erret ultra domus Israel a me. Prolepsis est, qua huic occurrit obiectioni. Durum videtur ob populi peccata Deum permittere prophetas decipi, & alios deludere, magnumque ex ea re detrimentum in vniuersam Ecclesiam redundare. Respondet enim Dominus: hoc ego consilium in Ecclesia commodum suscepit; tantum abest, vt in eius nocumentum vergere possit: etenim paucorum, qui decipientur, malo admoniti reliqui, verum deinceps prophetam syncere consulent, & corde simplici, quid factu opus sit, non quod sibi arripserit, interrogabunt. Polychronius. Non frustra, inquit, hanc istis inferam pœnam, sed per illorum interitum populo meo beneficiam, illum a falsorum vatium impietate liberans.

XII. Terra cum peccauerit. Scholiaſtes & Polychronius. Ad aliud argumentum transit, hoc est, vt Prophetam consoletur, quod, cum sæpe pro populo supplicasset, non esset exauditus, ostendit illi populi mentem obstinatam, & impoenitentem, & in exemplum adducit viros sanctos, &c. Alius Scholiaſtes. Vt Prophetam consoletur, hos tres viros inducit, vnum ante legem, alterum sub lege, tertium in captiuitate: docetque eos, qui in peccatis persistunt, non posse iure alienis precibus liberari a calamitatibus, hæc illi. Verum nexus huius versus ex sequentibus pendet: propterea inferius commodius fiet.

Terra

Terra cum peccauerit. Origenes. Mos est diuinæ A Scripturæ sæpe domum nominare loco habitatorum, & contra, habitatores loco domus. Cum igitur ait: Si terra peccauerit, terræ incolæ intelligit: non enim dici potest hanc terram, quam calcamus, esse rationis participem, atque peccare, vt quidam commenti sunt. Si enim hoc dabimus, dicendum erit, visibilia omnia esse animata, & asfentiendum ijs, qui transmigrationes animarum introducunt, &c. Hæc Origenes manuscriptus Vaticanus. Ex cuius verbis adiuuanda interpretatione est homilia illa quarra in Ezechielem, quæ eius nomine circumfertur typis mandata. Vbi ex aliorum opinione videtur asserere, terram hanc accipi pro ipso elemento, capacemque esse animæ, & rationis, &c. quod mihi persuadere non possum B somniasse Origenem: quis enim vel sensu non deprehenderet tam crassum errorem?

Terra cum peccauerit mihi, vt (ita vt) prauaricaretur prauaricans. Id est, regio, aut gens quæcunque, cum legem meam funditus abiecerit, delictaque delictis cumulauerit: nam Septuaginta vertunt, delinquento delictum, vel delicto delinquendo. Hebraice: ad prauaricandum prauaricacionem: quæ geminatio siue fiat adiuncto nomine verbali, siue repetito participio verbi, quod Hebraei efferunt per infinitum, semper exaggerat vel opus, vel affectum; quales illæ sunt. Sancti eius exultationem exultabunt. Viduam eius benedicens benedicam, & aliæ id genus, quas etiam apud Homerum legimus, vt currendo cucurrit; veniendo veniebat, &c.

Conteram virgam panis eius. Id est, fulcimentum, sustentaculum panis, panem scilicet sustentantem, Hebraico idiotismo, de quo diximus supra.

Et interficiam de ea hominem, & iumentum. In tres classes solet Scriptura parti animalia, scilicet in iumenta, reptilia, & bestias, vt in Genesi. Iumenta, & reptilia, & bestias. Et in psalmo. Bestia, & vniuersa pecora, serpentes, & volucres, &c. Iumenta, vel pecora, vt Græci vocant, hominibus seruiunt; appellanturque idem ferulia, vt in alio psalmo. Et herbam seruitui hominum, vel seruitijs: bestia immites sunt, feras nos vocamus: reptilia dicuntur reliquæ serpentes, pisces, volucres, &c.

Et si fuerint tres viri isti in medio eius, Noe, Daniel, & Iob, ipsi iustitia sua liberabunt animas suas. Anima D hoc loci est vita, salus, vt apud Ioannem. Qui amat animam suam, perdat eam, &c. Vel est ipsa persona, vt in Leuitico. Anima cum obtulerit oblationem. Et iterum. Anima qua peccauerit, &c. Id est, persona, quicunque homo, &c. ac si dicat, vt Polychronius explicat, atque Theodoretus. Si nationem ob peccata punire volueris, ac fame, peste, bello, atque bestiis necare, volueritque ad pœnitentiam adduci, nulla eis dabitur venia, nec si Noë quidem, Iob, & Daniel inter ipsos reperti fuerint. Verum ij quidem iustitiæ suæ fructum colligent, & salutem adipiscentur, illos vero a constituto supplicio non liberabunt.

Quod si & bestias pessimas induxero super terram. Scholiaſtes. Bestias pessimas quidam Babylonios acceperunt, essetque probabile, nisi generale esset exemplum, &c. Fateor difficile esse inuentum in sacris Scripturis plagam bestiarum immisaram super regionem aliquam, nisi de profugis tantummodo sermo sit, qui scilicet a gladio fugientes, vagantesque per saltus a feris confecti sunt, vt diximus capitè quinto, extrema periodo.

Et dixero gladio: Transi per terram. Id est, præpepero, aut permisero. Gladium posuit pro hoste gladio armato. Non liberabunt filios, neque filias. Horum filij,

& filia consumptæ videbantur superioribus plagis, quomodo igitur denuo gladio necandæ traduntur? quia non omnes istæ plagæ super eandem regionem immittendæ prædicuntur, sed super varias vâriæ, in illam famas, in aliam gladius, &c. nec enim bis punit Deus in ipsum. Secundo respondet Origenes, hos tres viros hinc induci quasi personas sanctorum, qui in varijs regionibus varijs ætatibus reperiuntur. Quicumque, inquit, non corruptam viam suam super terram sensibus carnis obtemperando, sed fulget tanquam luminare in mundo in medio nationis prauæ, vt ab oraculo diuino audiat: Te

enim vidi iustum coram me in generatione hac; hic Noë est, quæque de illo narratur, ad hunc referuntur: instituto enim ambo sunt pares. Quicumque potuerit in corde suo, vt non polluat cibis, & potibus inuisibilis Nabuchodonosoris, sed animam suam affigat ieiunijs in hac Babyloniastalis est Daniel, & quæ de illo narratur, apte poterat de hoc quoque dici. Quicumque vitæ fuerit innocens, atque in Dei cultu verax, ita vt abstineat ab omni malo, & ita vt illi inuideatur a Diabolo, & dum omni genere tentationis oppugnatur, ne vno quidem verbo labiorum suorum peccet; talis Iob alter est. Idem habet Scholiaſtes alter.

Si autem & pestilentiam immisero. Septuaginta mortem. Origenes. Origenes. Mortem repentinam interpretatur, quæ ex aëris viciati corruptione eueniat, vel ex contagione aliqua. Quoniam autem hæc est potestrema plaga, quæ in omnes ex æquo deficiens regiones solet vastare; adiecit Dominus: Et effudero indignationem meam, quam scilicet eo usque non nisi guttatim stillabam, super eam in sanguine. hoc est, in carnificinam, ita ut in ea faciam la nienam. Sanguis enim non solum significat effusum cruorem, sed etiam quamcunque mortem truculentam, siue patretur effuso sanguine, siue secus: de qua phrasi superius.

Filiam, & filiam non liberabunt. In ceteris plagis dixerat filios, & filias, in peste vero, quæ signum est effusi furoris diuini, magis premit. ac si dicat: Prædicti iusti non liberabunt a grassante lue ne vnicum quidem filium, aut filiam vnice dilectam; sed ipsi vix eripientur. Atque hæc de quatuor plagis.

Nunc inuestigandum est, quare cum Abraham, Isaac, & Iacob, Moses, & Samuel, & ceteri Patriarchæ, & Propheta iusti fuerint, tantummodo fiat mentio Noë, Danielis, & Iobi. Origenes hanc solutionem proposita quæstioni accommodat ex Hebræi cuiusdam mente. Noë ante diluuium vidit mundum integrum, quem postea vidit naufragio consumptum, & post diluuium vidit iterum restitutum. Daniel ante captiuitatem in patria floruit nobilitate, & deinceps Babylonem translatus, eunuchus factus est: vidit etiam reuertentem populum in patriam. Iob primum locuples fuit, deinde de filijs & fortunis orbatus est, demum postea ad priorem fortunam redijt. Quorsum autem hæc tendant Origenis verba, ipse non explicat. Sed Hieronymus sic commentatur. Alij autem dicunt (Origenem intelligit) quia ij tantum tres viri & prospera, & aduersa, & rursum prospera conspexerant, idcirco pariter nominatos; & hoc latenter significari, vt quomodo illi & bona & mala, & rursum læta viderant; sic & populum Israel, qui prius bonis fructus fuerat, & postea captiuitatis sustinuit iugum; si egerit pœnitentiam, redire ad pristinam felicitatem, &c. Ceterum hæc Origenis, vel Hebraei responso non diluit quæstionem: nam reliqui etiam

Dubium quare nominentur a Deo Noë, Daniel, & Iob, non autem alij. Orig. homil. 4. in Ezech. in manu scripto vero nihil dixit. Daniel Eunnuchus.

Hieronymus interpretatur Origenis dictum.

O Patriar-

Delere & exterminare idem quod occidere, quia nomina mortuorum delentur de catalogo uiuentium.

Supplicium dicitur pondus.

Iniquitas & pœnam & culpam significat.

Hoc tamduro supplicio admoniti non errabunt, neque consulent falsos prophetas.

Polychr.

Scholiaſtes & Polychronius.

Polychr.

Polychr.

Polychr.

Polychr.

Polychr.

Polychr.

Polychr.

Polychr.

Respondet iratus Deus ad interrogata flagella.

VIII. Ponere faciem, seu obfirmare vultum quid significat.

Inf. 15. 7. Exemplum fieri quid sit.

Iſa. 1. 9. Ier. 29. 22.

Genes. 19. 26.

Scholiaſtes declarat quomodo dicatur Deus decipere, & in durare.

Polychr. & Theodor.

Hieran.

Respondet obiectioni, quare Deo attribuitur decipere, & alia eiusmodi.

Origenes sententia quare hic nominentur hi tres viri.

Gen. 7. 1.

Alter Scho. XIX. Origenes.

Sanguis truculentam mortem significat.

Dubium quare nominentur a Deo Noë, Daniel, & Iob, non autem alij. Orig. homil. 4. in Ezech. in manu scripto vero nihil dixit. Daniel Eunnuchus.

Hieronymus interpretatur Origenis dictum.

Patriarcha prospera viderunt, & aduersa, rursus- que post tristitia experti sunt latiora, quae optabant. Sed neque facit ad rem: neque enim in capite promittuntur poenitentibus post tristitia laeta, sed lex inuolabilis proponitur diuinæ iustitiæ, quam Patriarcharum merita reuocare non possent. Hieronymus cum quaestionem instruxisset: Facile, inquit, hoc soluitur: Noë enim imminens orbi terrarum diluuium prohibere non potuit, sed filios, qui forsitan eiusdem virtutis erant, & ob seminarium humani generis, habuit referuatos. Daniel quoque, cum imminentem captiuitatem populi Iudæorum nullis fletibus mitigauit. Sed & Iob non ob peccata, sed ob probationem, nec domum, nec filios liberauit, &c. Eadem explicatius Polychronius, & Theodoretus: Horum, inquit, mentionem facit, quod valde ijs, quæ dicta sunt consentiant ea, quæ illorum tempestate acciderunt: nam & Noë in impiorum generatione inuentus, haud quaquā potuit eos a diluuij exitio liberare, qui noluerunt ad poenitentiam adduci: & Daniel similiter cum captiuitatis tempore vigeret, alios propter ingentem ipsorum impietatem ab illatis malis non vindicauit: sed ipse bello captus, hostium tamen potitus est. Nec filijs Iob parentis iustitia profuit, sed ipse solus oppugnantis insidij superiorē se esse demonstrauit, &c. Sentiunt itaque Hieronymus, & Græci, tres istos viros in præsentiarum a Deo propositos in exemplum constantis seueritatis diuinæ, quam ipsi alioqui iusti experti sunt in suismet filijs, familiaribus, vel tribulibus, ac si diceret: Moris mei est, cum in regionem aliquam irascor, vniuersam ita delere, vt ne iustorum quidem, si qui sunt filij, parentum precibus euadant interitum, vt opere præstitum est cum Noë, Daniele, & Iob, quibus iustitia quidem profuit, sed intercessio pro alijs irrita fuit. Verum aduersus hanc solutionem militat argumentum explicatum difficile. Namque Noë ex diluuij periculo iustitia sua seipsum, & meritis filios, & familiam totam eripuit. Hieronymus huic argumento respondet, filios pariter fortasse virtutis cum parente fuisse; vel non suis meritis, vel patris, sed quia ita expediebat ad vniuersi conseruationem, inundationem euasisse. At vero hæc responsio non satis facit proposito argumento: nam filiorum Noë virtus in sacris non est expressa, vt meritis proprijs incolumes euasisse credantur. Quod autem seruati sint in seminarium mundi, prodest quidem, vt dispensaretur in hac lege, quam Dominus promulgat a se perpetuo obseruatam; sed nil iuuat, vt exemplum Noë non sit extra propositum argumentum: neque enim adduci debuit exempli gratia Noë, cuius seruati sunt filij, vt unquam fuerint, ad monstrandum tantam solere esse diuinæ iustitiæ in nationibus puniendis seueritatem, vt ne iustorum quidem filijs parcat. Sed neque Daniel in exemplum eiusdem rei videtur adducendus esse, qui nec filios habuit, cum eunuchus fuisse videatur: neque preces eius pro auertenda captiuitate ex sacris constare possunt. Denique comminatio Domini contra nationes enervatur hac interpretatione Hieronymi. Quid enim tam formidandum minaretur Deus, si diceret; nulli se genti peccatrici parci turum, etiam si deprecatores intercederent Noë, Daniel, & Iob, qui suis temporibus non potuerunt Dei iram a concipiuis auertere? quanto autem magis languescunt minæ, tanto extenuatur promissio faciendæ Israelitis, vt in versibus sequentibus videbimus.

Hieron. respondet.

Polychr. & Theodor.

Hi tres viri nominantur, qui iusti esse non poterunt ab ira Dei suos filios, familiares, vel contritibus.

Argumentum contra.

Respondet Hieron. Hieron.

Redarguitur contra.

Chrysostr. homil. 47. in Genes.

stos in medium adduxerit: quoniam & illi suis temporibus etiam alijs salutis causa fuerunt. Noë enim cum terribilis illa diluuij tempestatem occupasset, & vxorem, & filios saluauit: & Iob similiter alijs salutis auctor fuit: & Daniel multos eripuit a morte, quando Barbarus ille inquirebat, quæ supra humanam sunt naturam, & intermere volebat Chaldaeos, & Magos, &c. Chrysostr. solutio feruentiorum abfque dubio facit Dei orationem, minas grauiore intentat, & Israelitarum priuilegium impendio exaggerat: quippe concessum præter tenorem legis tam sancte obseruata, vt neque iustorum precibus pro filijs intercedentium, qui alioqui nil non impetrare solebant, violari potuerit. Ceterum obest Chrysostr. quod Hieronymo proderat, nimirum Iob neque filijs impetrasse incoluitatem, neque ciuibus salutem: neque enim tale quid in sacris legimus, quod Chrysostr. memorat.

Crediderim hos tres viros in præfenti propositos non quidem in exemplum obseruata legis, vt Hieronymus sensit: neque quia suis temporibus alijs reuera salutis causa fuerunt, quod Chrysostr. existimauit; sed quoniam fuerant iustitia insignes, & oratores feruentes, quorum auctoritatem Deus ipse reuereri solebat, & preces exaudire: neque ad præfens argumentum quidquam facit, hos viros filios genuisse, vel eripuisse ab interitu, aut secus; sed iustitiæ splendore inter nationes prauas luxisse, vt luminaria in firmamento cæli, atque orationis assiduitate pro fratribus intercedere solitos. Et quidem de Noë iustitia, & precibus extat præclarum elogium in Genesi, & Ecclesiastico. Noë inuentus est perfectus, iustus, & in tempore iracundia factus est reconciliatio. Græce redemptio, & quasi redemptionis pretium: eius enim pietas in Deum quasi precium fuit, quo ab ipsius iustitia redemit suam familiam spem generis humani. Hoc explicatur deinde, ideo dimissum est ei reliquum terræ, seu reliquum semen in terra. Vide quam efficacax oratio cum pietate coniuncta extiterit viri huius, vt a Deo impetrauerit, vel meruerit, cum vniuersum genus humanum funditus delebatur, extra aleam esse, & cum vniuersa familia euadere superstitem. De Iob encomium legimus honorificum libri eius initio a Moyse adscriptum. Vir erat in terra Hus nomine Iob & erat vir ille simplex: perfectus, ex animo bonus, ac reclus aduersus proximum, ac timens Deum, hoc est, cultor Dei, religiosus, qui Deum colebat, & venerabatur sacrificijs, & laudibus: nam subditur post pauca. Sanctificabat filios Iob, consergensque diluculo offerebat holocausta per singulos, ne forte benedixerint, oblocuti fuissent de Deo in cordibus suis. Et certe magnum orationis eius feruorem, & merita Dominus significat, cum amicis eius remittere noluit errata, nisi Iob ipse pro illis intercessisset. Illi viri misericordia sunt, quorum pietates non defuerunt, dicit Sapiens: legere possumus: ij sunt viri precum, hoc est feruentissimi deprecatores, oratores: nam eadem vox & preces valet, & misericordiam, quæ precibus confertur: apud Isaiam, Viri misericordiam colliguntur. Et apud Zachariam, Spiritum gratia, & miserationis, vel precum.

Auctoris sententia, hi tres viri proponuntur tanquam iustitia insignes & oratione feruentes.

Genes. 6. & Ecclesiast. 44. v. 17.

Moyse scripsit librum Iob, & cum misisset laudat.

Eccle. 44. v. 10.

Isa. 57. v. 1. Zachar. 12. v. 10.

Admiranda sunt hæc duorum Patriarcharum exempla, & encomia; sed quod superest non admirandum modo, sed inauditum. Quis enim legit talia? quis simile elogium defuncti viri quantumuis pij vnquam audiuit, ne dum hominis superstitis, & adolescentis encomium? nam cum ista prædicta sunt & exarata, agebatur annus sextus a trans-

transmigratione Iochin, vt patet ex capite octaui præcedenti, vbi sic habet Propheta: Et factum est in anno sexto (videlicet a transmigratione, vt ex capite primo liquidum erat) atque ex capite vigesimo sequenti, in quo dicitur: Et factum est in anno septimo: ex quibus fit, anno sexto transmigrationis prophetafse Vatem, quæ in præfenti capite continentur. At vero transmigratione contigerat anno primo Iochin, qui a regno patris eius, scilicet Iochim numerabatur duodecimus, vt patet ex libro Paralipomenon; ergo annus sextus transmigrationis celebratur duodeuigesimus a regno Iochim: cum igitur Daniel abductus fuerit Babylonem anno tertio Iochim, vt videre est in Daniele; ergo ex quo Daniel captus est, annus agebatur decimusquartus: cum vero captus est, admodum iuuenem fuisse constat ex eodem Danielis libro, in quo vocatur puer. Et iterum dicitur. Suscitauit Dominus spiritum sanctum pueri iunioris, cui nomen Daniel. Item ex testimonio Diui Ignatii, atque ex Scuro Sulpitio, qui Danielem Susannæ tempore puerum duodecim annorum faciunt. Quod si aliquot annis post Danielem abductum contigisse dicamus historiam Susannæ, minor duodecim annis iudicandus est, cū captus dicitur a Nabuchodonosore. Sed demus primo anno exilij fecisse iudicium innocentis, estoque annorum duodecim, cum primum et patria translatus fuit anno octauo Nabuchodonosoris: hoc anno sexto transmigrationis, in quo memoratur cum Noë, & Iob, summum viginti septem annos natus fuisse deprehenditur Daniel, cum a Propheta Ezechiele co-

2. Par. 36. v. 6.

Dan. 1. v. 1.

Idem 13. v. 45. Ignat. epistola ad Magnesianos. Severus Sulpitius.

Daniel 27. ætatis anno inter magnos Patres commemoratur a Deo.

Dan. 1. Danielem virginem fuisse affirmant patres. Hieron. contra Iouin. Epiph. in vita Dan. Doroth. in synopsi. Damasc. lib. 4. cap. 25.

v. 4 & 23.

Vir desideriorum, hoc est desiderabilis, amabilis.

Danielis encomium.

no suo tam præclarum audiuit suæ pietatis encomium, immo ab ipso Deo, cum illum comparauit sanctissimis Patriarchis, iuuenem senibus, superstitem defunctis, viris misericordiam virum misericordiam, qui tam præclaris viris coæquatus sit. Sed illustris eius religio a Spiritu sancto late describitur in initio suæ prophetiæ, atque ab Ecclesiæ Patribus celebratur, Hieronymo, Epiphano, Dorothico, Damasceno, qui testantur Danielem perpetuo seruasse illibatam virginitatis florem, & illius merito in lacu liberatum a leonum sæuitia, atque socios eius fornacis ignem pudicitia rore extinxisse. Orationis autem eius feruorem, assiduitatem, & perseverantiam ex capite eius sexto licet deprehendere: nam contra legem a Dario latam non veritus iracundiam regis, neque optatum inuidiam, & calumnias maleuolorum, flexis genibus orabat in cænaculo tribus diebus temporibus, apertis fenestris (vt scilicet olim facere consueuerat) aspiciens contra situm sanctuarij Hierosolymitani. Præterea ex capite nono, in quo ipse scribit: Et posui faciem meam ad Dominum Deum meum rogare, & deprecari in ieiunijs, sacco, & cinere. Cui Gabriel: Ab exordio precum tuarum egressus est sermo; in Dei curia expeditum diploma ad tuam voluntatem, ego autem, veni, vt indicarem tibi, quia vir desideriorum es, hoc est, vir desiderabilis, Hebraico idiotismo, amabilis, dignus quem omnes carum habeant, & impense diligant, & cum voluprate intueantur. Obserua verba hæc tam dulcia, & mellita Gabrielis Archangeli ore ipsi Danieli facta. Nota in id potissimum Archangelum a Deo destinatum, vt Danieli oranti notum faceret, impetrasse se a Deo quidquid postulabat, quod esset iustus, inculparæ vitæ, suauissimis moribus, & dignus quem Angeli suspicerent, & Deus ipse amaret ardentem, atque eius colloquio delectaretur: quo gradu dignitatis quis cogitari potest sublimior? Sed de his hæcenus.

Quoniam hac dicit Dominus Deus. Particula quoniam non reddit rationem prædictorum, sed connexionis gratia additur, valetque, porro, aurem, &c. quo sensu sæpe reperitur initio versuum, vt in psalmo. Quoniam propter se mortificamur tota die. Et in Isaiâ. Quia hac dicit Dominus Deus: In Aegyptum descendit, &c. Quod & si quattuor iudicia mea pessima, gladium, & famem, ac bestias malas, & pestilentiam immiseri in Ierusalem. Septuaginta vertunt, vltiones meas. Iudicia vocat iudices, vltiones, vel potius lictores, qui pœnas exigunt de sceleratis: dicuntur autem pessimi, hoc est, duri, implacabiles. Nam vt bonum in sacra Scriptura solet significare delectabile, sic malum valet quandoque aduersum: pessimum vero erit exitiale. Theodoretus vltiones malas intelligit, amaras, & molestas. De ijs plagis Ecclesiasticus. Sunt, inquit, spiritus qui ad vindictam creati sunt, & in furore suo confirmauerunt tormenta sua, vel furiose vibrant flagella sua, & in tempore consummationis effundent virtutem, in tempore puniendi vim exerunt, & furorem eius, qui fecit illos, placabunt, consummant iram creatoris sui. Ignis, grando, fumes, & mors, omnia hæc ad vindictam creati sunt: bestiarum dentes, & scorpion, & serpentes, & rompha vindicans in exterminium impios. In mandatis eius epulabuntur, lætabuntur, & super terram in necessitatem, cum opus erit, præparabuntur, vel accingentur, quasi milites scilicet, & in temporibus suis non præterient verbum. id est, non desunt imperio ducis sui, cum dies assignata aduenerit, &c. Obserua spiritus appellatæ plagas famis, pestis, &c. quoniam agiles sunt, & efficaciæ, quod est proprium spiritus, vt carni opponitur, vt in psalmo. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius: &c. Extat quid simile in Ieremia. Et visitabo super eos quattuor species, vel familias bestiarum, dicit Dominus, gladium ad occisionem, & canes ad lacerandum, & volatilia cali, & bestias terræ ad denorandum, &c.

XXI. Phrafi Hebraea (quoniam) particula ponitur vice alterius, (porro) siue (autem) Ps. 43. v. 22. Isa. 52. v. 4.

Pessima, hoc est, dura exitialia.

Theodor. Eccl. 39. v. 33.

Plaga famis, & pestis, atque similia spiritus appellantur, quoniam agiles sunt, & efficaciæ. Psal. 148. v. 8. Jer. 15. v. 3.

XXII.

Tamen relinquatur in ea saluatio educentium filios, & filias. Septuaginta. Et ecce residui in ea saluati sunt, qui educunt ex ea filios, & filias. Pro saluatio Hebraice legitur נשלה, phelctah, euasio, persona, vel res, quæ euadit ex periculo, reliquus, euadens, qui fugit, & eripitur, vt in libro Regum. Et quocumque reliquum fuerit de domo Iuda, &c. Et in Isaiâ. Et ijs, qui fuerint de domo Iacob.

Educentium filios, & filias. En scopus, ad quem dirigitur hoc Vaticinium a versu decimotertio. Videlicet vni Ierusalem hoc priuilegium esse concessum præ ceteris nationibus, & gentibus, vt cum alioqui peccatoribus seateat, mereaturque propterea funditus deleri, paucis exceptis, qui signati sunt T. (de quibus capite nono) nihilominus ira Dei, videlicet Nabuchodonosore in illam defauente, ereptum iri non solum iustos T. signatos, sed etiam eorum filios, & filias, quo scilicet non desit seminarium filiorum Abraham, Isaac, & Iacob, quorum gratia tam rara, & inuitata immunitas posteris eorum conceditur: tum vt meam, inquit, iustitiam vindicent a criminatione obloquentium, quod munus illi exequentur diligentissime. Ecce ipsi ingredientur ad vos. Propediem abducuntur captiui Babylonem, in qua vos estis. Et videbitis viam eorum, & adiuuaciones eorum. Agnosceitis improba eorum instituta, & ingentem impietatem: neque enim latere poterit. Et consolabimini super malo, quod induxi in Ierusalem. Illorum improbitate detecta, haud accusabitis pœnarum crudelitatem, quas exegi de impia ciuitate:

4. Reg. 19. v. 30. Isa. 10. v. 20.

Non solum iusti eripiuntur ab ira Dei, sed propter parentum merita etiam filij.

Q 2 ciuitate:

cluitate: quinimmo habebitis consolationem co- A gnoscetes, quod non frustra fecerim omnia, quæ feci in ea, id est, non immerito Urbem euerterim, Templumque succenderim; sed cognatorum vestrorum impietate prouocatus, & coactus peruicacia, &c. Ex his facile erit quaestioni, quâ versu decimo tertio proposuimus satis facere: quorsum videlicet senioribus, qui venerant consulturi Prophe- tam, huiusmodi responsum exhibitum sit: Vide- licet quoniam hoc vnum illi in corde versabant, an scilicet tanta essent demerita populi, vt propter ea Deus Urbem cum Templo esset reuera traditurus B Chaldaeis, vt Ieremias comminabatur in Vrbe, & Ezechiel in Babylone. Durum enim illis, videba- tur florentissimam ciuitatem, Templumque sanctif- simum, in quo vnice Deus colebatur, ob ciuium demerita a Deo derelictum, hostibus tradi pol-

Ratio conso- lationis est, quia Deus ita deleuit omnes pecca- tores, vt vix iusti euade- rent incolu- mes; Ierusa- lem vero ita pie corrigit, vt non iustos tantum, sed etiam eorum filios liberet ab interitu.

EZECHIELIS

PROPHETAE

CAPVT

DECIMUMQUINTVM.

ARGVMENTVM.

Sub parabola vitis praedicitur incendium Ierusalem.

- I. **F**actus est sermo Domini ad me, dicens:
- II. **F**ili hominis, quid fiet de li- gno vitis ex omnibus lignis nemorum, quæ sunt inter li- gna sylvarum?
- III. **N**unquid tolletur de ea lignum, vt fiat opus, aut fabricabitur de ea paxillus, vt dependeat in eo quodcunque vas?
- IV. **E**cce igni datum est in escam: vtramque par- tem eius consumpsit ignis, & medietas eius re- daetæ est in fauillam: nunquid vile erit ad opus?
- V. **E**tiam cum esset integrum, non erat aptum ad opus: quanto magis cum illud ignis deuorauerit, & combusserit, nihil ex eo fiet operis?
- VI. **P**ropterea hæc dicit Dominus Deus: quomo- do lignum vitis inter ligna sylvarum, quod dedi igni ad deuorandum, sic tradam habitatores Ie- rusalem.
- VII. **E**t ponam faciem meam in eos: de igni egre- dientur, & ignis consumeret eos: & scietis quia ego Dominus, cum posuero faciem meam in eos, & dederero terram inuiam, et desolatam: eo quod praueritantes extiterint dicit Dominus Deus.
- VIII.

EX-

EXPLANATIO EIVSDEM CAPITIS

DECIMIQUINTI.

- I. **F**actus est sermo Domini ad me, dicens. In hunc modum me al- locutus est Dominus.
- II. **F**ili hominis, quid fiet de ligno vitis? Origenes sic caput hoc præcedentibus necit. Cum il- lorum mores incorrigibiles nos- set, iam exemplo vult ostendere suam quoque de populo prouidentiam, & illorum studium clarius in improbitatem, si cum finitimis gentibus compa- rentur. Scholiastes vero. Ad aliud, inquit, ver- sus transit argumentum, per similitudinem osten- dens ad nullam omnino rem vtilem esse Hieroso- lymæ populum.
- Scholias. **Q**uid fiet de ligno vitis ex omnibus lignis? &c. li- gnum Hebraice נץ, ghez, significat fere semper ar- borem viuentem, vt in Genesi. *Lignum pomiferum* B *in iuxta genus suum.* & in psalmo. *Erit tanquam lignum quod plantatum est.* &c. aliquando autem significat, quod sonat Latinis truncum, stipitem arboris præci- se, vt in Deuteronomio. *Seruietis ligno, & lapidi.* & iterum. *Maledictus qui pendet in ligno.* Hoc au- tem capite secundo modo vsurpatur pro stipite vi- tis eradicata, & emortua: quod ex eo patet, quia di- citur esse inter ligna sylvarum, scilicet congesta ad- ignem, ipsisque comparatur: cum tamen, si viueret, quantumuis esset sterilis, non conferretur trun- cis præcis, sed arboribus.
- De significa- tione vocis, ligni. Gen. 1. 9. 11 Psal. 1. 3. Deut. 4. 7. 28. & cap. 21. 7. 23.
- Nemorum, Hebraice הנורים, hazmorah, pro qua voce Hieronymus capite octauo vertit ramum, di- cens: *Ecce applicant ramum ad nares suas:* atque ita hoc loco conuertit Chaldaeus, scilicet נפיש, sebif- thah, quod est palmes: item Septuaginta: reddunt enim τὸν ἀλμυράτων, ton clematon, farmetorum: quos secuti sunt Neoterici omnes legentes, palmes. So- lus Hieronymus posuit *nemorum* (nisi forte ipse scripsit, ramorum, cuius loco notariorum incuria, vel incirca inseruit, nemorum: quod accidisse cre- dibile est, neque sine exemplo) intelligens per eam vocem arborem nemorosam, ramosam, vel farmen- tosam, quales scilicet in nemoribus crescunt arbo- res infrugiferae: nam illæ, cum fructu carent, luxu- riant in ramis, & virgultis proferendis, contra fru- ctiferae parciores sunt in coma nutrienda: quod non tacuit Oseas. *Vitis frondosa Israël,* Hebraice sterilis, vacua Israël. *Fructus adaequatus est ei,* id est, cum fru- ctum tulit, quem promittebat farmetorum & pam- pinorum lasciuia, scilicet nullum. Porro vox illa, hazmorah, legi potest cum Hieronymo in casu pa- trio, hoc modo: ex omnibus lignis palmitis, vel pal- mitum: potest etiam legi in ablatiuo, incipiendo ab eo nomine aliam orationem. Quid fiet de ligno vi- tis ex omnibus lignis? palmitis, qui est in lignis syl- uæ? quomodo vertit Chaldaeus, sic enim habet: In quo differt arbor vitis ab omnibus arboribus? pal- mes, qui est in lignis syluæ? versio Septuaginta ad vtramque lectionem trahi potest: sic enim habent:
- A **Q**uid fiet lignum vitis ex omnibus lignis farmen- torum, quæ sunt in lignis syluæ, vel farmentis, quæ sunt, &c. Hieronymi versio comparat vitem lignis syluæ infrugiferis. Chaldaei autem lectio & compa- rat vitem lignis, & in strue lignorum constituit vitem. Hieronymus potuit per lignum intelligere vel arborem viuam, vel truncum emortuum. Chal- daeus tantum truncum: neque enim de vite in vi- nea plantata dici potest palmes, qui est inter ligna syluæ: necesse est igitur, vt per lignum vitis intelli- gat stipitem eradicatum, vel præcisum: atque illum dicat Propheta esse ostensum a Deo per visum in- strue quapiam lignorum, quæ ex sylua conducta fue- rant pro igne alendo: quod Vatis proposito maxi- me quadrat, qui inferius addit: *Ecce vtramque par- tem eius consumpsit ignis,* &c. Enimvero in vtraque versione comparatio illa præ ceteris arboribus, vel ex omnibus arboribus videtur præferre velle in re aliqua vitem reliquis lignis: vnde nonnulli ita ver- terunt. Quid erit lignum vitis præstantius alijs li- gnis? palmes ille, qui est inter ligna syluæ? Verum nil præstantius viti dare vult, alioqui aduerfare- tur sequentibus: *Nunquid tolletur de illa lignum, vt fiat opus,* &c. vbi extenuat vitem præ cete- ris lignis, non exornat. quare necesse est dice- re, sub illa interrogatione latere simplicem nega- tionem, scilicet: nihil omnino ex vite fieri potest. quæ æquiualeat huic sententiæ, inutilis est præ ce- teris lignis, atque in hac incommoditate præ- fertur lignis reliquis, vt sensus sit: Fili hominis, C **Q**uid putas fieri posse operis ex ligno vitis? cum incommodissimum sit omnium lignorum infrugi- ferorum, necdum pomiferorum? Origenes ligna Origenes. syluarum appellat syluestria, cedrum, pinum, & similia: conferre autem vult per hoc Israëllem cum ceteris gentibus, vt vitem, quæ legis cultu- ra fruatur, sacerdotibus, prophetarum oraculis, sancto Templo, & multis miraculis, cum ignis vltro sacrificia consumeret, vox in propitiatorio Cherubim ederetur, & alijs huiusmodi, &c. Pen- dentem Origenis sententiam absoluisse videtur Po- Polychr. lychronius dicens: Ligna saltus appellat syluestria, vt cypressum, cedrum, pinum, & eiusmodi. Illa enim & ad adificationem, & ad alia plura sunt idonea: at vitis ad fructus tantum ferendos: quod nisi addit, inutilis omnino ad opificium redditur; ac si dicat. Gentibus quidem spes est salutis doctorum spes est salu- præsentia, prophetarum verbis, Apostolorum tis, Iudæi præcisi inu- præconijs, Christi œconomia, & futuris miraculis; ijs vero nihil horum est relictum: etenim & prophe- ta, & Patriarchæ, & admirabilem magnificentia, & exhibitorum bonorum figuræ, ac prædictiones ni- hilo meliores moribus reddiderunt, &c. Nunc con- fer quæso vitis nobile germen, vineæ commodissi- mum situm, culturæ assiduitatem, vinitoris sollici- tudinem, expensas, anxium desiderium, & expecta- tionem intentam in vineæ suæ prouentû; vt videas quam

Quam indignum, vitem tulisse labruscas.

Quam digna sterilitatis poena, ut nullis vibus feruiat.

Matth. 1. Quod si sal euauerit, in quo salietur? ad nihilum valet.

Mal. 2. 9. Propter quod ego dedi vos contempribiles, & humiles omnibus populis, sicut non seruastis vias meas.

Ioan. 15. Ego sum vitis, vos palmises, manete in me, & omnem palmitem in me non ferentem fructum pater meus agricola tollet eum.

Ecclesia non est viridarium, non est nemus cedrorum procerarum, & quercuum Basam; sed vinea, cuius plantis vinitor ait.

III.

Nunquid tolletur de ea lignum, ut fiat opus, aut fabricabitur de ea paxillus, ut dependeat in eo quodcumque vas? Hieronymus, Cetera ligna sylvarum, ut de pomiferis arboribus taceam, quorum & Scriptura modo nullam facit mentionem; cum poma non habeant, succisa plurimam præbent vtilitatem, & in omnem agriculturam, & in vsum armorum proficiunt, dum attenuantur in feuta, raduntur in hastilia, cludunt foribus, continent armarijs, risco, loculis, omnemque domus tribuunt supellectilem. Vitis autem si semel vas afferre cessauerit, in tantum inutilis est, ut ne paxillus quidem ex ea possit fieri, de quo aliquid pendeat, &c. Polychronius. Ad nullam rem necessariam idonea planta, ne ad vllum quidem vsum; ut significet, non modo alijs non esse illos vtilis, quod debuissent, cum lege erudirentur; verum ne sibi quidem vtilis esse.

IV.

Polychr. Ignis comparetur animam, ei lingua tribuitur, quod deuoret quasi lambendo. Isa. 5. 24. Apposuitam escam: quare Isaias ait. Sicut deuorat stipulam lingua ignis, &c. Et in Actorum libro. Apparerunt illis dispersa lingua tanquam ignis, &c.

Hieron. Symmach. Theodoro. Aquyla.

Et dederit terram inuiam, & desolatam, eo quod prauaricatores extiterint, dicit Dominus Deus. Ipsos quidem in seruitutem redigi permittam, & occisione consumi; terram vero ab ipsis cultam, desertam reddam, & a cultoribus vacuum: atque hæc patiantur, poenas eorum, quæ in me deliquerunt, perfoluentur.

quam sit indignum, talem vitem labruscas tulisse. Secundo, quam dignum referat sterilitatis operæ pretium, cum arborem alioqui speciosam, & amœnam non sit passus ad xyli vmbra, vel ad horti sui ornamentum, vel ad propriam iocunditatem amplius lasciuire; sed statim præcidi sterilem iusserit, quam ne frugiferis quidem arboribus conferre dignatur: neque amplius vitem, vel arborem appellat, sed lignum, utpote eradicatam, & iam emortuam. Deinde cum lignis syluestribus, quæ in fruce congesta erant ad focum, stipitem vitis componit, atque de eo pronuntiat, quod reliquis omnibus longe antecellat in incommoditate: cum neque ad opera externa diuendi possit, & sic sumptus patrisfamilias ex parte resarcire; neque vero vinitori ipsi quacunque ratione vsui esse, nisi ad ignem nutriendum.

Quod si sal euauerit, in quo salietur? ad nihilum valet ultra, nisi ad sterquilinum: apud Malachiam Dominus ad sacerdotes ait. Propter quod ego dedi vos contempribiles, & humiles omnibus populis, sicut non seruastis vias meas. Ego sum vitis, vos palmises, manete in me, & omnem palmitem in me non ferentem fructum pater meus agricola tollet eum. Quid ita? quia Ecclesia non est viridarium florum suaue olentium, non est nemus cedrorum procerarum, & quercuum Basam; sed vinea, cuius plantis vinitor ait. Ego elegi vos, & posui vos, ut eatis, & fructum afferatis, &c. hæc si desit, succidentur, & in ignem mittentur.

Nunquid tolletur de ea lignum, ut fiat opus, aut fabricabitur de ea paxillus, ut dependeat in eo quodcumque vas? Hieronymus, Cetera ligna sylvarum, ut de pomiferis arboribus taceam, quorum & Scriptura modo nullam facit mentionem; cum poma non habeant, succisa plurimam præbent vtilitatem, & in omnem agriculturam, & in vsum armorum proficiunt, dum attenuantur in feuta, raduntur in hastilia, cludunt foribus, continent armarijs, risco, loculis, omnemque domus tribuunt supellectilem. Vitis autem si semel vas afferre cessauerit, in tantum inutilis est, ut ne paxillus quidem ex ea possit fieri, de quo aliquid pendeat, &c. Polychronius. Ad nullam rem necessariam idonea planta, ne ad vllum quidem vsum; ut significet, non modo alijs non esse illos vtilis, quod debuissent, cum lege erudirentur; verum ne sibi quidem vtilis esse.

Eccle igni datum est in escam. Polychronius. Nantque ad fructum ferendum inutilis, ad nihil aliud nisi ad comburendum ab agricolis conditur. Ignis esca est, pabulum, nutrimentum. Solet enim Scriptura ignem ex elemento fingere animal, & illi tribuere linguam, flammam scilicet eo nomine appellans; qua, non fecus atque animal lingua, lambit appositam escam: quare Isaias ait. Sicut deuorat stipulam lingua ignis, &c. Et in Actorum libro. Apparerunt illis dispersa lingua tanquam ignis, &c.

Et dederit terram inuiam, & desolatam, eo quod prauaricatores extiterint, dicit Dominus Deus. Ipsos quidem in seruitutem redigi permittam, & occisione consumi; terram vero ab ipsis cultam, desertam reddam, & a cultoribus vacuum: atque hæc patiantur, poenas eorum, quæ in me deliquerunt, perfoluentur.

transtulit in Babylonem: in quibus prælijs necesse fuit, plurimos ciuium fame, ferro, & igne esse consumptos; quæ mala ignis vocabulo significat Vates, quod propter acerbiter tormenti, quod infert, vsurpari soleat pro omni graui calamitate, & pernicie. Nihilominus germanior est versio Hieronymi, quæ non solum arsisse sarmenta amputata significat, sed etiam ipsius stipitis eradicati vtrumque extremum, utpote aridius ignem subito concepisse, & vix titonem fumantem e foco ereptum diuini agricolæ prouidentia: qui tamen multos ciues Urbis vel occidi, vel abduci passus est, multaque eius ornamenta, & monumenta igne hostili succendi permisit; Urbem adhuc, & ciuium reliquias conseruabat tanquam lignum semiustum de incendio subtractum: atque huic sententiæ probe responderet, quod sequitur. Et medietas eius redacta est in sauillam, vel medium eius: quod non potest neci cum versione Septuaginta. Etenim, amputatis palmitibus, & igne consumptis, non continuo extrema vitis pereunt, ut medium eius dicatur de igne erutum, immo tota vitis manet, quantumuis sarmenta cremantur. Idem probat verius consequens:

Etiam cum esset integrum, non erat aptum ad opus: quanto magis cum illud ignis deuorauerit, atque combusserit, nihil ex eo fiet operis? Semel eradicata vitis inutilis erat ad operis quidquam ex ea faciendum; quanto inutilior erit cum semiusta ex incendio subtracta est? eradicationem vocat derelictionem Israëlitarum, quod Isaias dixit. Non putabitur & non fodietur, &c. nubibus mandabo ne pluant super eam, &c. diuam maceriem eius, &c. Quod ad Achaz & Manas tempora referendum existimamus; quibus licuit peccare quantum libuit. Incendium autem vocat hostium expugnationes, & captiuitates ciuium: ignem vero famem, pestem & gladium, ut diximus capite quinto, ex quo igne vitem dicit subtractam: nam tamen vniuersa ciuitas illis calamitatibus subiecta fuerit, non omnes corripuit ciues, neque omnes fame, aut gladio perempti sunt, sed aliquot partes illius, ut eo capite Vates vaticinatus fuerat sub parabola capillorum. atque hoc est quod sequitur:

Quomodo lignum vitis inter ligna sylvarum, quod dedit igni ad deuorandum, sic tradam habitatores Ierusalem. Parabolam applicat suo instituto. Vites, inquit, sunt ciues Ierusalem; ipsa vero est vinea, cuius sepem toties perumpi ab hostibus permisi, vitiumque bonam partem eradicari, & igne pestis, famis, & gladij, vel etiam seruitutis absumi; qui reliqui sunt, titiones potius, quam ligna vocandi.

De igne egredientur, & ignis consumet eos. Theodoretus. Liberati quippe a fame, obsidione peribunt, aut captiui abducentur. Sholiafles. Excipiet eos, inquit, malum ex malo, ex fame & obsidione gladius. Origenes vero aliter. Ex captiuitate Nabuchodonosor reuocatos alia ipsos Vespasiani excipiet: videlicet per hoc calamitatum continuationem indicat.

Et scietis, quia ego dominus, cum posuero faciem meam in eos. Id est, vultum iracundum, atque terribilem, ut supra diximus.

Et dederit terram inuiam, & desolatam, eo quod prauaricatores extiterint, dicit Dominus Deus. Ipsos quidem in seruitutem redigi permittam, & occisione consumi; terram vero ab ipsis cultam, desertam reddam, & a cultoribus vacuum: atque hæc patiantur, poenas eorum, quæ in me deliquerunt, perfoluentur.

Ignis pro omni calamitate accipitur.

V.

Eradicationem vocat derelictionem.

Incendium vocat hostium expugnationes.

VI.

Ierusalem est vinea, eius ciues sunt vites.

VII.

Theodor. Schoiaf. Origenes. Calamitatum continuationem hoc facto significat.

VIII.

COMMENTARIUS IN EZECHIELIS PROPHETAE CAPVT

DECIMVM QVINTVM.

DE ANALOGIA VINEAE CVM ECCLESIA.

ROPONIT Hoc quintodecimo capite Dominus Vati quaestionem de ligno vitis: cuius dissolutio pendet ex intellectu similitudinis, quæ versatur inter vitem, & ciuitatem Ierusalem: ista autem similitudo in analogia vineæ cum Ecclesia fundata est. Quapropter visum est vtramque breui commentariolo explicare.

Notum est ex sacris literis populum Israël electum esse ex omnibus terræ nationibus in peculium, seu populum peculiarem Domini: vnde sic loquitur ad eos Dominus in Exodo. Eritis mihi in peculium: Et in Deuteronomio. Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populum peculiarem, &c. qua dicendi ratione nil aliud significare voluit, quam Israël futurum deinceps vniuersam substantiam suam, atque diuitias, tamen pusillus esset grex: nam olim cum in tentorijs habitabant mortales, præter pecora nullam aliam possessionem habebant, ut patet ex censu diuitiarum Iob. Vnde pecus pro possessione vsurpari solet, ut in Iob: Pelle pro pelle, &c. pecus omne, hoc est, quicquid possidet homo, ut versus sequens declarat. Idemque videmus in substantia Abraham, quam recensuit Moses in Genesi.

Cum vero successu temporis homines in vrbes congregari, & finitimos agros colere coeperunt, accessit ad peculium prædium, & substantia dicta est etiam fors & pars, nimirum quia singulis ciuibus ex agro circumuicino pro sortem pars cedebat: quam ideo vel sortem vocabant, vel partem, itemque funiculum, quod dimensio fundi, & partitio funiculis extensis fieri soleat: quibus nominibus suum etiam populum cohonestauit Deus, ut plane cognosceret, tamen gentium omnium esset Dominus, & Israël singulariter elegisse in gentem sanctam, & populum sibi carum: sic Ieremias. Sanctus Israel Domino primitia frugum eius. & in Deuteronomio. Quando diuidebat Altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel (tantam terræ partem selegit, & terminis definiuit, quanta filijs Israël sufficere posse videbatur) quoniam pars Domini populus eius, Iacob funiculus hereditatis eius. Adiecit & supradictis nomen aliud non minus splendidum, scilicet hære-

ditas, quo significauit tanti se facere Israël, ac si hæreditas esset sibi a parentibus legata: quam nulla commutatione, vel pretio a se abalienare induci possunt hæredes, ut videre est in historia Nabothi.

Enimvero inter priuata prædia antiquissima sunt vineæ: nam & de Noë legimus post diluuium primum plantasse vineam. Cæpitque Noë uir agricola exercere terram, & plantauit vineam: quare in sacris literis vinea pro possessione, & facultatibus vsurpari solet, quemadmodum & pecus, de quo supra diximus: quare Oseas ait. Et dabo ei uinitores eius, vineas suas, ex eodem loco, & uallem Achor ad aperendam spem: hoc est, totam etiam uallem Hierico, in qua olim Israëlita desperabant se possessuros terram promissam ob peccatum Acham, dabo illi pro ianua spei; id est, pro primitijs eorum bonorum, quæ postea acceptura est: & in Deuteronomio. Dederit tibi, &c. uineta & oliueta, quæ non plantasti, id est, oliueta & ceteros agros. & in Canticis. Vineam fuit pacifico. Item: Vineam meam coram me est. quibus locis non tam pro uineto, quam pro hæreditate, possessioneque sumitur nomen vineæ, quod scilicet vinea esset potissima, & vtilissima possessio, simulque iocundissima, quippe medium quid inter hortum, & fundum: nam iste, quæstuosus est; ille, deliciosus; vinea autem, quæstuosam pariter & deliciosam: nulla enim arbor vite feracior pro sui tenuitate: nam de vinea quædam olim Catonem scripsisse testatur Plinius, denos multos culcos reddere solitam ex iugcribus singulis: efficaci, inquit Plinius, exemplo non maria plus temerata conferre mercatori, non in rubrum littus, Indicumque merces petitas, quam sedulum ruris larem, &c. Neque desunt eius rei in sacris testimonia satis idonea: nam in psalmo. Femina filiorum secunda viti feraci confertur: Vxor tua sicut uitis abundans, & Sapientia se ob eandem rationem comparat viti: Ego, inquit, quasi uitis fructificauit, &c. ut non immerito ab arboribus in regem postulata dicatur in fabella libri Iudicum: atque, ut alia nunc præteream, quid sibi voluit Iacob, cum Iudæ filio benedicens hanc de forte terræ eius intexit prophetiam: Ligans ad vineam, Hebraice, vitem, pullum suum, & ad uitem, palmitem uæ, o fili: mihi asinam suam; nisi bonorum Ecclesiæ Christi abundantiam declarare sub typo fortis Iudæ? quæ tam fructuo-

3. Reg. 21. Vineam ab antiquo fuit potissimum prædium. Genes. 9. 20.

Oseas 2. 15. dam spem: hoc est, totam etiam uallem Hierico, in qua olim Israëlita desperabant se possessuros terram promissam ob peccatum Acham, dabo illi pro ianua spei; id est, pro primitijs eorum bonorum, quæ postea acceptura est: & in Deuteronomio. Dederit tibi, &c. uineta & oliueta, quæ non plantasti, id est, oliueta & ceteros agros. & in Canticis. Vineam fuit pacifico. Item: Vineam meam coram me est. quibus locis non tam pro uineto, quam pro hæreditate, possessioneque sumitur nomen vineæ, quod scilicet vinea esset potissima, & vtilissima possessio, simulque iocundissima, quippe medium quid inter hortum, & fundum: nam iste, quæstuosus est; ille, deliciosus; vinea autem, quæstuosam pariter & deliciosam: nulla enim arbor vite feracior pro sui tenuitate: nam de vinea quædam olim Catonem scripsisse testatur Plinius, denos multos culcos reddere solitam ex iugcribus singulis: efficaci, inquit Plinius, exemplo non maria plus temerata conferre mercatori, non in rubrum littus, Indicumque merces petitas, quam sedulum ruris larem, &c. Neque desunt eius rei in sacris testimonia satis idonea: nam in psalmo. Femina filiorum secunda viti feraci confertur: Vxor tua sicut uitis abundans, & Sapientia se ob eandem rationem comparat viti: Ego, inquit, quasi uitis fructificauit, &c. ut non immerito ab arboribus in regem postulata dicatur in fabella libri Iudicum: atque, ut alia nunc præteream, quid sibi voluit Iacob, cum Iudæ filio benedicens hanc de forte terræ eius intexit prophetiam: Ligans ad vineam, Hebraice, vitem, pullum suum, & ad uitem, palmitem uæ, o fili: mihi asinam suam; nisi bonorum Ecclesiæ Christi abundantiam declarare sub typo fortis Iudæ? quæ tam fructuo-

Deutero. 6. 11. Cant. 8. 11. & 12. Vineam quæstuosam & deliciosam est.

Plin. lib. 14. cap. 4.

Vinæ fructus.

Psal. 127. 3.

Eccle. 24. 23.

Iudic. 9.

Genes. 49. 11.

Vinea amoenitas, & deliciae.

Omnes in terris vineam vitam plantabant, vel ad vestibulum domus, vel in compluvio.

9. Reg. 4. 25. & Machab. 1. 12.

Vini excellentia, & commoda. Prou. 23. 31.

Vinum pro ligno vite.

Ecclesia vinea dicitur, quia possessio, haereditas, pars, & funiculus eius electus, & dilectus: quod fit amoenissimum ipsius viridarium, hortus deliciarum, paradisi voluptatis illa altera excellentior: nam ideo a Zacharia myrtica vocantur, in quorum areolis discurrere visuntur Angeli eius protectores. Præterea quod quaesuosissimum prædium sit caelesti patrifamilias, quoniam pro conditionis, & muneris sui ratione illam propterea plantauit, ut impensis sumptus cum fenore sibi redirent ex fructibus. Sed præter cetera vinea comparatur Ecclesia, & vitibus fideles; quoniam vitis, cum vix arbor sit, radix potius despecta, debilis, & exilis, intus tamen succum viuificum recondit, cuius admiranda vis ad viuum repræsentat spiritus Christi efficaciam in contemptibilibus hominutionibus, quo hausto excitantur languidi, reuiuiscunt emortui, & in alios homines euadunt. Hoc multo pleni erant piscatores ante horam diei tertiam, cum loquebantur magnalia Dei; de quibus Zacharias. *Bibentes inebriantur quasi a vino.* Hoc est enim vinum, quod germinat uirgines, eodem propheta teste, videlicet cum corde conceptum non solum communicat ardorem iuuenilem, viresque ardori conformes ad magna quæque & difficilia designanda, audenda, & perficienda; sed etiam vitam immortalem largitur, nam immortales significare voluit per uirgines: etenim virgo viuidi oris colore florens, & roseo illo nitore vigens iuuentæ nuncquam senescens symbolum est, atque adeo immortalis vitæ. Hanc itaque iuuentutem Ecclesiæ producit, & seruat vinum spiritus Christi, qui in ipso externa facie nihilo magis apparet, quam in vite vini efficacitas. Quis enim sibi persuadeat in vili, & despiciata illa radice preciosum gigni vinum? & ex illa tenuitate manare tam potentem liquorem, ut a sapientibus Chaldaeis cum rege, cum veritate, & cum Deo in concertationem sit productum? Ina-

Fideles vitibus comparantur, quia exteriori despecti, interiori secus viuificum succum recondunt.

Astor. 2. 11. Zachar. 9. 15. & 17.

Immortalitas uirginitate significatur.

3. Esai. 3. & cum Deo in concertationem sit productum? Ina-

fructuosas ferebat vites, ut pro onerando asello non opus esset illarum plures scrutari, sed boeros eius, ad quam alligatus primo fuerat pullus, carperet: quasi vnus vitis prouentus satis graue onus futurum esset non asello tantum, sed etiam asinæ. Amoenitas autem vinearum, etiam si ceteris sacra Scripturæ libris non esset expressa, satis abunde prædicata est in libro Canticorum, in quo sæpius inducitur sponsa sponsum inuitans ad spatiandum per vineas: quippe eo temporis vinea erat viridarium amoenissimi vice: cuius umbra, & fructibus ut fruerebantur, omnes vitem pro xylo ad domus vestibulum, vel in interiori impluuium plantatam habebant de more gentis. *Vnusquisque sedit sub uiti sua, & sub ficu sua,* sicut scriptum est in libris Regum, & Machabæorum, ad significandam tranquillitatem, pacem, & vitam iocundam, quam secum pax solet conuochere. Sed omitto lubens ceteras utilitates, & commoda, quæ humano generi vitis suppeditat; de eius succo libet verba facere. Quid multo recentius fortius? quid feruentius? quod lagenas dirumpit, nisi spiraculum habeat quo exaeret? Sed postquam deseruit, quid illo liquore splendidius; ut ait Sapiens, *cum splendet in vitro color eius;* quid suauius, cum gustatur? quid efficacius ad cor exhilarandum, vitales & animales vires rescindas, spiritus excitandos, animum permouendum, & mentem ipsam illustrandam? appelles merito vitam alteram artificiatam, non sine diuino consilio a Noë inuentam, ut succederet in vicem ligni vitæ hominibus vetiti. Sed quorsum ista? nunquid vino hederam suspendimus? minime quidem, alio tendit oratio. Ecclesia Dei vinea merito nuncupatur, quod sit possessio, haereditas, pars, & funiculus eius electus, & dilectus: quod sit amoenissimum ipsius viridarium, hortus deliciarum, paradisi voluptatis illa altera excellentior: nam ideo a Zacharia myrtica vocantur, in quorum areolis discurrere visuntur Angeli eius protectores. Præterea quod quaesuosissimum prædium sit caelesti patrifamilias, quoniam pro conditionis, & muneris sui ratione illam propterea plantauit, ut impensis sumptus cum fenore sibi redirent ex fructibus. Sed præter cetera vinea comparatur Ecclesia, & vitibus fideles; quoniam vitis, cum vix arbor sit, radix potius despecta, debilis, & exilis, intus tamen succum viuificum recondit, cuius admiranda vis ad viuum repræsentat spiritus Christi efficaciam in contemptibilibus hominutionibus, quo hausto excitantur languidi, reuiuiscunt emortui, & in alios homines euadunt. Hoc multo pleni erant piscatores ante horam diei tertiam, cum loquebantur magnalia Dei; de quibus Zacharias. *Bibentes inebriantur quasi a vino.* Hoc est enim vinum, quod germinat uirgines, eodem propheta teste, videlicet cum corde conceptum non solum communicat ardorem iuuenilem, viresque ardori conformes ad magna quæque & difficilia designanda, audenda, & perficienda; sed etiam vitam immortalem largitur, nam immortales significare voluit per uirgines: etenim virgo viuidi oris colore florens, & roseo illo nitore vigens iuuentæ nuncquam senescens symbolum est, atque adeo immortalis vitæ. Hanc itaque iuuentutem Ecclesiæ producit, & seruat vinum spiritus Christi, qui in ipso externa facie nihilo magis apparet, quam in vite vini efficacitas. Quis enim sibi persuadeat in vili, & despiciata illa radice preciosum gigni vinum? & ex illa tenuitate manare tam potentem liquorem, ut a sapientibus Chaldaeis cum rege, cum veritate, & cum Deo in concertationem sit productum? Ina-

ago non admodum rudis hæc in re est vitis Ecclesiæ Dei, quæ foris nigra, & despecta, ut tentoria Cedar; intus formosa velut papilionibus Salomonis iure dicitur in Canticis: atque eadē de causa a Christo confertur grano sinapis, quod in mole minimum est inter semina, in vi autem omnium maximum: c thesauro item pretioso, sed abscondito: item d fermēto, quod natiuo calore totam massam, cui miscetur, liuidam reddit, & ante ignem concoquit. Hic est ille c ignis, quem improuidæ uirgines fo uere neglexerūt, quare extra ædes sponi incenatæ pernoctarunt: neque enim desiderata existimamus in uirginibus opera misericordiæ in oleo significata, cum amicam sponfam ciuilitate comitarerent, neque propter se oleum ipsum desideratum est, sed ut lampadibus infunderetur in ignis pabulum: spiritum itaque interiorem in igne significatum, vel in ipsis operibus studiosis, & in uirginea puritate defuisse credimus fatuis uirginibus, quapropter repulsam passæ sunt: sed de hoc alias. Ijs igitur de causis populus Israël vinea comparari solet in sacris literis: *Ego plantauit te,* ait Dominus, *uineam electam, omne semen uerum:* uel secundum Septuaginta: *Vineam frugiferam omnem ueram,* hoc est, palmitibus generosis, feracibus, nullo adulterino, uel sterili: ij enim palmites sunt Patriarchæ filij Iacob, qui tunc a Deo vites plantatæ dicuntur cum in Aegypto parentem descenderunt; sanctissimorum scilicet parentum Abraham, Isaac, & Iacob filij non degeneres. Ceterum quoniam regio ir rigua vitibus inimica est, nam, ut ait ille, *aperitos Bacchus amat colles,* cœperat generosa alioqui vinea nimium lasciuire Nili inundationibus, atque steriles cere: ideo prouidus uinitor luxuriantes palmitibus infecundis vites de Aegypto transtulit, & in terræ Chanaan collibus denuo plantauit, ut canit psaltes. *Vineam de Aegypto transtulisti, elecisti gentes, & plantasti eam,* &c. *Operuit montes umbra eius, & arbuta eius cedros proceras attingebant. Extendit palmites suos usque ad mare mediterraneum, & usque ad flumen Euphratem propagines eius:* occupauit scilicet uniuersam terram promissam, cuius latitudo, & longitudo ijs terminis definitur. Situm autem terræ promissæ omnino contrarium Aegypto legitur in Deuteronomio, *Terra, ad quam ingredieris possidentiam, non est sicut terra Aegypti, de qua existi, ubi isto semine in hortorum morem aqua ducuntur irrigua, sed montuosa est, & campestris,* montes habet & ualles, de celo expectans pluuiam, &c. quam tamen non desiderabis, nisi ante demeritus fueris, nam super terram istam sunt oculi Domini Dei tui aperti ab initio anni usque ad finem, ut scilicet larga manu eam pluuia tempestiua, & serotina superinfundat. Idem in cantico Moyse obseruare est. *Constituit eum,* inquit, *super excelsum terram.* Hebraice: equitare fecit eum super sublimia terræ, uidelicet, inuexit in terram Chanaan, quæ habitati orbis celsissima est, ut diximus in Commentario capituli quinti. Quam autem sit ferax declarat subiiciendo, *ut comederet fructus agrorum, ut sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo,* in præruptis scopulis aluearia melle manantia, atque oliuas suauis distillantales oleum, *butyrum de armento, & lac de ouibus cum adipe agnorum, & arietum filiorum Basan pinguium,* quippe pasuis terræ Basan feracissimæ fruentium, *& hircos cum medulla, farina electa, similagine tritici, & sanguinem uua biberet meracissimum,* &c. id est, vinum rubrum coloris sanguinei, & illud quidem meracum, & pretiosum. Iam opportune adnectitur prædictis canticum, vel

Ecclesia comparatur tentoria Cedar, grano sinapis, thesauro abscondito, fermento & igni, quo caruerunt fatuæ uirgines. Can. 1. 9. 4. Machab. 13. 31. d. libid. 9. 44. d. libid. 9. 33. e. libid. 25. 9. 1. & seq.

Ier. 2. 9. 21

Patriarchæ fuerunt palmites Synagoga.

Virgil. 2. Georg.

Pf. 79. 9.

Deut. 11. 10.

Deut. 32. 13.

isa. 5. vel potius lamentum, quod composuit Isaias dicens: *Cantabo dilecto meo* consanguineo Christo Iesu uinitori Ecclesiæ, *canticum patruelis mei,* cognati mei Moyse, *uinea sua,* quod scilicet cecinerat præallegato loco Deuteronomij. *Vinea facta est, fuit, dilecto meo,* Christo Domini, *in cornu filio olei,* id est, in colle edito, ac pingui, in solo eminenti, ac feracis: quæ duo tametsi aduersari sibi uidentur, locus scilicet editus, & ferax gleba: nam hæc fere in conuallibus reperitur, quas ueriores collibus facit pluuiarum confluxus, & radiorum solis reciproca uerberatio; uerum quod in alijs regionibus uix reperitur, terræ Chanaan ex speciali Dei prouidentia concessum est, ut non solum ualles essent fecundissimæ, sed etiam montium altissimorum iuga omnigenis arboribus pomiferis essent uelut: ut in Commentario de terræ promissæ feracitate ad caput quadragesimum sextum differimus. *Et sepinit eam, et lapides elegit ex illa:* Hebraice lapidauit; hoc est, lapidibus maceriam struxit (nam postmodum ait: *diruam maceriam*) quam uepribus insertis fortius munit. Duplici munitione circumdedit dicit uineam, altera lapidum congestiorum, alteras uia ci Sentium, ut illa bestijs prohiberet ingressum, hæc arceret homines, quantum uis audaces: quibus significabatur diuinæ prouidentia munimentum, & Angelorum tutelarium procuratio. *Ego ero ei, ait Dominus apud Zachariam, murus ignis in circuitu, & iterum circumdabo domum meam ex ijs, qui militant mihi, &c.* & plantauit eam electam: Hebraice *שרק,* forech, quod electam sonat, & pulchrum Hieronymo, Rabbi autem Dauidi in libro Radicum est uarium, multicolor, quomodo exponit illud Zachariæ: *Post eum equi uarij.* Hebraice *שרקים,* foruquium, ipse uero transfert: multicolores, habentes scilicet colorem rufum, album, ac nigrum. Quæ quidem interpretatio admodum quadrat Hieronymi testimonio superius allegato: *Ego autem plantauit te*

Duplicem sepe habuit hæc uinea, alteram diuinæ prouidentia, alteram angelorum tutelarium. Zachar. 2. 9. & cap. 9. 9. 8.

Hiero. R. Dauid. Zachar. 1. 9. 8.

Ier. 2. 9. 21

vineam electam, omne semen uerum. Hebraice uineam, forech, id est, tametsi ex varijs generibus palmitum ferentium botros varij coloris, uniuersis tamen generosis, & fecundis plantata fueras, &c. *Et expectaui ut faceret uias,* *וַיַּקְוֶה, qauah,* pro *expectaui,* Hebraice est, attentis oculis, magni desiderij testibus considerando expectare: importat enim gestum corporis totius in aliquid propensi: quasi dicas intendere animum in rem aliquam desideratam cum desiderio apprehendendi, & amplexandi: quæ quidem uerbi proprietates mirifice detegunt diuini agricolæ affectus uarios erga uineam hanc, quam plantauit dextera sua; scilicet accensum desiderium uidenti fructum eius, longanimitatem, qua expectauit tot annos sterilem; tolerantiam, qua labruscas proferri uidit & tacuit, promittens sibi semper in futurum meliora: neque enim, qui ficum unam sterilem tanto tempore terram occupantem passus est, repente indignatus credendus est in uineam totam, quod prima æstate sefellerit agricolæ solliciti labores & spem: quinimmo multum, diuque expectasse prouentum, atque omnibus uiribus laborasse in uinea per se purganda, atque uerbi sui pluuijs irriganda, per seruos autem suos denuo excolenda, ne eradicare cogere de genere plantationem, quousque illa labruscas proferente singulis annis deteriores, & acerbiores. *Quid,* inquit, *est quod debui ultra facere uinea mee, & non feci ei?* ita ne contendit cum mea sollicitudine eius tarditas, cum desiderio mendacium, cum patientia pernicacia? an ex studio hoc fieri dicam? quia expectaui, ut faceret uas; ideo, ne scilicet mihi pro uotis responderet, fecit labruscas? *Et nunc ostendam uobis quid ego faciam uinea mee, auferam sepem eius,* &c. Atque hæc per Isaiam, quibus adnectitur apte Ezechielis præfens uaticinium: *Fili hominis, quid fiet de ligno uiti,* &c. quæ iam explanauimus.

Vinea hæc ex varijs generibus palmitum plantata erat.

De affectu, quo Deus optimos uinea suæ fructus expectat.

Contendere uideatur cum Dei sollicitudine uinea tarditas.

174
EZECHIELIS

PROPHETAE

CAPVT

DECIMVMSEXTVM.

ARGVMENTVM.

Sub persona mulieris meretricis, quæ primum fuerit viri consortio copulata, ortus, educatio, nuptiæ, adulterium, repudium, & rursus reuocatio Ierusalem contextitur.

- I. **F**actus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis notas fac Ierusalem abominationes suas: Et dicos: Hæc dicit Dominus Deus Ierusalem: Radix tua, & generatio tua de terra Chanaan: pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa.
II. Et quando nata es in die ortus tui non est praecisus umbilicus tuus, & aqua non es lota in salutem, nec sale salita, nec inuoluta pannis.
III. Non pepercit super te oculus, ut faceret tibi cunnum de his, misertus tui: sed proiecta es super faciem terræ in abiectioe animæ tuæ, in die qua nata es.
IV. Transiens autem per te, vidi te conculcari in sanguine tuo: & dixi tibi cum esses in sanguine tuo: Viue, dixi, inquam, tibi: In sanguine tuo viue.
V. Multiplicatam quasi germen agri dedi te: & multiplicata es, & grandis effecta, & ingressa es, & peruenisti ad mundum multiebrem: vbera tua intumuerunt, & pilus tuus germinauit: & eras nuda, & confusione plena.
VI. Et transiui per te, & vidi te: & ecce tempus tuum, tempus amantium: & expandi amictum meum super te, & operui ignominiam tuam. Et iuravi tibi, & ingressus sum pactum tecum: ait Dominus Deus: & facta es mihi.
VII. Et laui te aqua, & emurdaui sanguinem tuum ex te: & unxi te oleo.
VIII. Et vestiui te discoloribus, & calceauit te ianthino: & cinxi te bysso, & indui te subtilibus.
IX. Et ornaui te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum.
X. Et dedi in aurem super os tuum, & circulos

- XXIV. Et edificasti tibi lupanar, & fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis.
XXV. Ad omne caput viæ edificasti signum prostitutionis tuæ: & abominabilem fecisti decorem tuum: & diuisisti pedes tuos omni transeunti, & multiplicasti fornicationes tuas.
XXVI. Et fornicata es cum filiis Aegypti vicinis tuis magnarum carniū: & multiplicasti fornicationem tuam ad irritandum me.
XXVII. Ecce ego extendam manum meam super te, & auferam iustificationem tuam: & dabo te in animas odientium te filiarum Palestinarum, quæ erubescunt in viâ tuâ scelerata.
XXVIII. Et fornicata es in filiis Assyriorum, eo quod necdum fueris expleta: & postquam fornicata es, nec sic es satiata.
XXIX. Et multiplicasti fornicationem tuam in Terra Chanaan cum Chaldeis: & nec sic satiata es.
XXX. In quo mundabo cor tuum, ait Dominus Deus, cum facias omnia hæc opera mulieris meretricis, & procacis?
XXXI. Quia fabricasti lupanar tuum in capite omnis viæ, & excelsum tuum fecisti in omni platea: nec facta es quasi meretrix fastidio augens pretium.
XXXII. Sed quasi mulier adultera, quæ super virum suum inducit alienos.
XXXIII. Omnibus meretricibus dantur mercedes: tu autem dedisti mercedes cunctis amatoribus tuis, & dona donabas eis ut intrarent ad te undique ad fornicandum tecum.
XXXIV. Factumque est in te contra consuetudinem mulierum in fornicationibus tuis, & post te non erit fornicatio: in eo enim quod dedisti mercedes, & mercedes non accepisti, factum est in te contrarium.
XXXV. Propterea meretrix audi verbum Domini.
XXXVI. Hæc dicit Dominus Deus: Quia effusum est sanguis tuus, & reuelata est ignominia tua in fornicationibus tuis super amatores tuos, & super idola abominationum tuarum in sanguine filiorum tuorum, quos dedisti eis:
XXXVII. Ecce ego congregabo omnes amatores tuos, quibus commista es, & omnes, quos dilexisti cum vniuersis, quos oderas: & congregabo eos super te undique, & nudabo ignominiam tuam coram eis, & videbunt omnem turpitudinem tuam.
XXXVIII. Et iudicabo te iudicijs adulterarum, & effundentium sanguinem: & dabo te in sanguinem furoris & zeli.
XXXIX. Et dabo te in manus eorum, & destruent lupanar tuum: & demolientur prostibulum tuum: & denudabunt te vestimentis tuis, & auferent vasa decoris tui: & derelinquent te nudam, pleamque ignominia.
XL. Et adducent super te multitudinem, & lapidabunt te lapidibus, & trucidabunt te gladijs suis.
XLI. Et comburent domos tuas igni, & facient in te iudicia in oculis mulierum plurimarum: & defines fornicari, & mercedes ultra non dabis.
XLII. Et requiescet indignatio mea in te: & auferetur zelus meus a te, & quiescam, nec irascar amplius.
XLIII. Eo quod non fueris recordata dierum adolescentiæ tuæ, & prouocasti me in omnibus his: quapropter & ego vias tuas in capite tuo dedi, ait Dominus Deus, & non feci iuxta scelera tua in omnibus abominationibus tuis.
XLIV. Ecce omnis, qui dicit vulgo prouerbum, in te assumet illud, dicens: Sicut mater, ita & filia eius.
XLV. Filia matris tuæ es tu, quæ proiecit virum suum, & filios suos: & soror sororum tuarum es tu, quæ proiecerunt viros suos, & filios suos: mater vestra Cethæa, & pater vester Amorrhæus.
XLVI. Et soror tua maior, Samaria, ipsa & filia eius, quæ habitant ad sinistram tuam: soror autem tua minor te, quæ habitat a dextris tuis, Sodoma, & filia eius.
XLVII. Sed nec in vijs earum ambulasti, neque secundum scelera earum fecisti pauillum minus: pene sceleratiora fecisti illis in omnibus vijs tuis.
XLVIII. Viuo ego, dicit Dominus Deus, quia non fecit Sodoma soror tua ipsa, & filia eius, sicut fecisti tu, & filia tuæ.
XLIX. Ecce hæc fuit iniquitas Sodome sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius, & filiarum eius: & manum egeno, & pauperi non porrigebant.
L. Et eleuate sunt, & fecerunt abominationes coram me: & abstuli eas sicut vidisti.
LI. Et Samaria dimidium peccatorum tuorum non peccauit: sed viciisti eas sceleribus tuis, & iustificasti sorores tuas in omnibus abominationibus tuis, quas operata es.
LII. Ergo & tu porta confusioem tuam, quæ viciisti sorores tuas peccatis tuis, sceleratius agens ab eis: iustificatæ sunt enim a te: ergo & tu confundere, & porta ignominiam tuam, quæ iustificasti sorores tuas.
LIII. Et conuertam restituens eas conuersione Sodomorum cum filiabus suis, & conuersione Samaria, & filiarum eius: & conuertam reuersionem tuam in medio earum.
LIV. Vt portes ignominiam tuam, & confundaris in omnibus, quæ fecisti consolans eas.
LV. Et soror tua Sodoma, & filia eius reuertentur ad antiquitatem suam: & Samaria, & filia eius reuertentur ad antiquitatem suam: & tu, & filia tuæ reuertemini ad antiquitatem vestram.
LVI. Non fuit autem Sodoma soror tua audita in ore tuo, in die superbiæ tuæ, antequam reuelaretur malitia tua: sicut hoc tempo-

Et

tempore in opprobrium filiarum Syria, & cunctarum in circuitu tuo filiarum Palaestinarum, quae ambiunt te per gyrum.

LVIII. Scelus tuum, & ignominiam tuam tu portasti, ait Dominus Deus:

LIX. Quia haec dicit Dominus Deus: Et faciam tibi sicut despexisti iuramentum, ut irritum faceres pactum:

LX. Et recordabor ego pacti mei tecum in diebus adolescentiae tuae: & suscitabo tibi pactum sempiternum.

Et recordaberis viarum tuarum, & confundaris: cum receperis sorores tuas te maiores cum minoribus tuis: & dabo eas tibi in filias, sed non ex pacto tuo.

Et suscitabo ego pactum meum tecum: & scies quia ego Dominus,

Et recordaberis, & confundaris, & non sit tibi ultra aperire os praecusatione tua, cum placatus tibi fuero in omnibus, quae fecisti, ait Dominus Deus.

EXPLANATIO EIVSDEM CAPITIS DECIMISEXTI.

II.

II. Hominis, notat fac Ierusalem abominaciones suas. Theodoretus: Triste est, & admodum miserandum morbo opprimi, sed miserabilis stupore laborare, ut morbum non agnoscas, neque eius sensum percipias. Eiusmodi aegrotantes solent medici morbi gravitatem primum docere, ut definant causas suppeditantes materiam aegritudini suis offensivibus enutrire, atque medicæ artis legibus obsequantur. Hoc etiam auctor omnium Deus continenter facit erga eos, qui cum peccent, sic tamen affecti sunt, ut sensum morbi non capiant. Peccatori enim per Davidem dicit. Arguam te, & statuum contra faciem tuam peccata tua: & ipsi Ierusalem per Ieremiam. Cognosce quia in Deum tuum impie egisti: & rursus: Vide vias tuas in conualle, scito quid feceris, & alia eiusmodi. Hoc igitur Ezechieli faciendum præcipitur: Testificare, inquit, Ierusalem iniquitates eius, ostendito vulnera, demonstra vlcera ipsius, ut ne existimet supplicium esse dissectionem; sed intelligens esse sectionem eiusmodi, quæ medeatur, medico agat gratias. Deinde singillatim ipse delicta narrat.

Morbo stupori admisso medicatur medicis confilio, & manu solatio morbi, sic peccatori Deus. Psal. 49. v. 21. Ier. 2. v. 23.

III.

Theod. Repetico nominis Dei plenum dominium potest signi ficat. Nempe Dominus, & sponsus.

Et dices: Haec dicit Dominus Deus Ierusalem. Existimat Theodoretus, geminato nomine diuino, significari dominationem veram, fortasse quia de connubio in hoc capite sermo est, quo nouum ius acquisiuit Deus super Ierusalem sponsi scilicet, qui Hebraice dicitur בעל, baghal, quod est possessor, vir, &c. Idem enim valebat vtrumque nomen, cum vir emebat pretio uxorem a patre, de qua re oppositius dicemus alibi.

Radix tua, & generatio tua, de terra Chanaan. He-

braice, excisiones, & natiuitates: primo loco est מבורות, mecoroth, cuius singulare extat infra. In terra natiuitatis tue. Hebraice מבורה, mecorah, oritur autem a verbo בור, cor, quod est fodere, perfodere, excidere, vt in psalmo. Foderunt manus meas: nomen itaque valet excisio, vel perfossio: sumiturque pro generatione per metaphoram illam, cuius meminit Isaias. Attendite ad petram, vnde excisi estis, & ad cauernam laci, de quo præcisi estis. Attendite ad Abraham patrem vestrum, & ad Saram, quæ peperit vos, &c. Alterum nomen est מולדות, moleboth, natiuitates a ילד, ialad, quod est gignere: effertur autem in plurali, vt significet descendencia ab vtroque parente. Exstat nomen in Genesi. Mortuusque est Aram, &c. in terra natiuitatis sue. & iterum: Reuertens in terram natiuitatis tue: quo eodem capite Hieronymus pro ipsa voce Hebræa repetita posuit generationem. Reuerte in terram patrum tuorum, & ad generationem tuam, &c. Idemque hoc loco intellexit per generationem, natiuitatem, genus, originem; nos autem natiuitatem libentius reddimus, quod generatio latius pateat, quam natiuitas: significat enim historiam rerum gestarum, vt in Genesi: Liber generationis Adam, id est, historia rerum gestarum a filijs Adæ. Idem iterum ibidem: & apud Matthæum: Liber generationis Iesu Christi, liber, vel historia rerum gestarum a Iesu Christo, neque enim solius capitis primi illa verba epigraphæ sunt, sed totius euangelij. Sensus itaque versus huius est: Ex fodina Chanaan excisa es, & ex eius filijs trahit originem vterque tuus parens.

De terra Chanaan. Hieronymus per terram Chanaan, intelligit Aegyptum, in qua diu moratus est populus: quod Cham pater Chanaan princeps fuerit gentis Aegyptiacæ. Ceterum, vt hoc alterum certum

LXI.

LXII.

LXIII.

IV.

certum est a Cham fundatam Aegyptum, propterea quæ appellatâ in sacris literis terram Cham, vt in psalmo. In tabernaculis Cham. & alio psalmo. Et prodigiorum in terram Cham; Ita illud primum nulli fortasse probabitur, scilicet hoc loco, vel alibi in sacris nomine Chanaan appellatam Aegyptum, cum potius nomen sit terræ promissæ, quam olim possederant filij Chanaan, vt habetur in Genesi. Chanaan autem genuit Sidonem primogenitum suum, Hethæum, & Iebusæum, &c. Et post hæc disseminati sunt populi Chananeorum, factique sunt termini Chanaan venientibus a Sidone, &c. Et quidem Ezechiel non Aegyptum, sed prædictas significasse prouincias verba sequentia declarant: Pater, inquit, tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa. Amorrhæi autem, atque Cethæi non in Aegypto, sed in Palaestina habitasse certum est ex præallegato loco Genesi, atque ex vniuersa Moysi historia.

Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa. Scholiastes, & Theodoretus: Valde efferebantur Iudei; quod ab Abraham ducerent genus: nam & Domino dicebant. Semen Abraham sumus, & nemini seruiimus vquam: quam arrogantiam Beatus Ioannes Baptista comprimit dicens. Genimina viperarum, &c. Nec velitis dicere intra vos: Patrem habemus Abraham: dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Quemadmodum igitur Ioannes ferinos homines ex venenatis feris natos dicit, sic Ezechiel adulteram ex Amorrhæis, & Cethæis, non ex Abraham, neque ex Sem, sed potius ex Chanaan. Hoc autem, satis erat ad eos deterrendos non solum propter istarum gentium, quæ tunc viuiebant, scelera: sed etiam propter ignobilitatem, quam maioribus acceptam referebant. Chanaan siquidem execrationibus obnoxius factus est, & ab auo Noë seruitutis est condemnatus. Sed si quaeratur, cur ciues Ierusalem filij dicantur Amorrhæi, & Cethææ, cum sint filij naturales Israël, Isaac, atque excisi ex rupæ Abraham, & e cauerna Saræ producti? Respondent Origenes, Hieronymus, atque Theodoretus. Quorum enim æmulati fuerant impietatem, eorum merito cognationem contraxere, & propter mores simul cum isto genere sortiti sunt hæreditatem. Merito itaque eius parentis quis dicitur filius, cuius mores æmulatur, & viuendi rationem tenet: quoniam Hebræi patrem vocare solent non tantum eum, qui genuit, sed etiam eum, qui imitatur, vt in Genesi videre est; ipse est pater malleatorum, vel canentium cithara, &c. Et in Isaiâ Christus Dominius prædicitur appellandus pater futuri seculi; id est, nouæ vitæ spiritualis scilicet institutor. Eadem ergo ratione filius dicitur non solum qui genitus est ab aliquo, sed etiam qui institutus, quique est hæres vitæ, & morum illius, quem æmulatur, vt filij solent parentes suos: atque hoc sensu Israëlita natura filij Abraham, imitatione vero filij inueniuntur Amorrhæi. Vnde Rabbi Dauid. Assimilari moribus Chanaanæis, ac si ab illis duxisses originem; æmularis Amorrhæum & Cethæum, ac si tui essent parentes. Falsus est enim Rabbi Salomon existimans Amorrhæum esse Abraham, Cethæam Saram, quod in horum gentium patria sint peregrinati: nam hoc laus esset Israëlitis, cum tamen probro detur illi a Prophetâ talium parentum origo. Quod si vterius roges, cur potissimum Amorrhæum, & Cethæum memorauerit Vates, cū septem fuerint Chananeorum nationes, quarum scelera æmulabatur Ierusalem? Respondet, Amorrhæum quidem esse inter ceteros nominatissimum in sacris literis propter giganteam proceritatem, & Herculeas vires, vt videre est in

Schol. Theodor.

Io. 8. v. 33.

Luc. 3. v. 7.

Matth. 3. v. 7.

Sicut Ioannes Baptista venenosus homines vocat genimina viperarum; sic Ezechiel more Amorrhæorum viuentes eorum filios vocat.

Origen. homil. 6. in Ezech.

Hieron. & Theod. hic.

Eius parentis dicitur quis filius, cuius mores imitatur.

Genes. 5. v. 21.

Isa. 9. v. 6.

R. Dauid.

R. Salomon.

Amorrhæi, & Cethæum nominat inter septem nationes, quoniam ille sceleribus, iste impudicitia reliquas superabat.

Hieron. & Origen. mirantur eundem & audaciam prophetarum, qui talia opponant vrbibus. Dan. 13. v. 56.

Isa. 1. v. 10.

S. Stephanus Act. 7. v. 51.

De natiuitate vrbis Ierusalem variat interpretes.

Auctor operis imperfecti. homil. 33. in Matthæa.

Hieron. Polychr. Chaldaeus.

Osee 2. v. 15.

P vero

Amos. Ego autem exterminavi Amorrhæum a facie eius, quasi quercus, &c. Amorrhæum se exterminasse repetit, cum septem nationes eliminauerit, quas sub nomine principalis intelligit. Idem declarat illud Genes. 15. Nec dum enim impleta sunt iniquitates Amorrhæorum: nam videtur Amorrhæus sicut viribus, & opibus, sic etiam sceleribus fuisse vnus ante alios immanior omnes: Cethææ vero femina videntur fuisse procacitate meretricia famosa, vt Propheta inferius significat: Filia matris tuæ es tu, quæ proiecit virum suum, &c. Atque Rebecca aiebat. Tædet me vixisse propter filias Heth, si acceperit Iacob uxorem de stirpe huius terræ nolo viuere, &c. Ijs igitur de causis ciuitatem potentem, opibusque & sceleribus insignem, Amorrhæi patris prolem, impudicam vero, & procacem Cethææ matris filiam facit.

Pater tuus Amorrhæus. Hieronymus post Origenem. Magna fides, & grâdis audacia prophetarum, vnum hominem totam urbem ignobilitatis arguere. Mirabilis Daniel, qui ad Presbyterum delinquentem, & adulterio iungentem homicidium puer ausus est dicere. Semen Chanaan, et non Iuda species decipit te. Magnus & Isaias, qui clamat ad principes, & ad populum Iudæorum: Audite verbum Domini, principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei nostris, populus Gomorrhæ. Sed non minor Ezechiel, qui ad totam urbem loquitur confidenter. Radix tua, & generatio tua de terra Chanaan, pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa: quamquam & Stephanus primus Martyr Euangelij ad infanientem populum sit locutus. Dura ceruice, & incircumcisis cordibus & auribus, vos semper Spiritui sancto resististis, &c. Ita cum eos Chanaanæi ignobilitate perculisset, singillatim & illorum scelus, & suam persequitur beneficentiam.

Et quando nata es in die ortus tui, non est præcisus umbilicus tuus. Hebraice: Et natiuitates tuæ, in die ortus tui. Septuaginta. Et generatio tua in die, qua nata es. Idem valent omnes versiones: scilicet. Et huiusmodi se habuit natiuitatis tuæ historia: in die ortus non est tibi præcisus umbilicus, &c. vel: quando nata es sic se res habebat. Variant autem interpretes in tempore natalis puellæ Israëlita assignando: nam de ciuitate viuera sub persona vnius femina loqui Prophetam diximus supra. Auctor operis imperfecti in Matthæa, qui nomine Chrysothomi circumfertur, existimauit ortum Israëlitis fuisse vocationem Abraham; iuuentutem, cum descendit in Aegyptum cum patre Iacob; virilitatem, tempore Regum; & senectutem a captiuitate Babylonica ad Christum. Hieronymus per ortum intellexit exitum de Aegypto. Hoc, inquit, significat de Ierusalem, quod non statim legem acceperit, nec ei pudenda natiuitatis exordia sint abscissa, sed gentilem primo vixerit vitam. Apertius autem Polychronius dicens. Ortum vero appellat exitum de Aegypto. Chaldaeus vero sic vertit hunc locum. Et quando descenderunt Patres vestri in Aegyptum, incolæ terræ non suæ seruitutem passi, & afflicti; similis erat coetus Israël puero, qui proiectus est super faciem agri, cuius umbilicus non est præcisus, &c. Quibus verbis ortum Israël notat a descessu Iacob, iuuentutem vero ab exitu: cui fauet illud Osee. Et canet tibi iuxta dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensionis suæ de terra Aegypti, &c. Et quidem exitum de Aegypto comparari iuuentæ Israëlitis, & verba Osee aperte profitentur, & ratio euidenter ostendit: quoniam statim ab exitu lege lata celebrata sunt nuptia inter Deum, & Israëliticam Rempubliacam: quarum inferius meminit Vates: nuptia

Amos. 2.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

Genes. 15.

vero fere in ætate iuuenili celebrantur, vt & paulo inferius Vates ipse declarat: quod si ita est, oportet natiuitatem puellæ ad præteritum tempus referre. Ceterum nullo modo reuocanda est ad descensum eius in Aegyptum cum patre Iacob, quoniam eo tempore Israël familia erat septuaginta animarum, non Respublica, atque magno cum honore accepta est ab Aegyptijs, & rege ipso. At vero Propheta testatur, quando nata est, puellam proiectam iacuisse super faciem terræ in abiectioe anima suæ, neque quemquam eius esse miserum: quare existimamus neque descensum in Aegyptum, neque exitum apte dici posse natiuitatem, sed potius tempus seruitutis, ex quo scilicet, mortuo saluatore Ioseph, atque alio regente tenente Aegypti habenas, Israëlita subigari coeperunt: nam ex eo tempore in ipsa captiuitate creuerunt, et quasi germinantes multiplicati sunt, ac roborati nimis implerunt terram. Ita vt exitus de Aegypto iuuentæ potius comparandus sit, quam pueritiæ, aut infantia, vt ex capite secundo Amos edocui sumus; idoneamque haberet ætatem puella ad nuptias, quæ in monte Sinai factæ sunt cum fœdere, lege, & omine. Est in hac sententia Rabbi Dauid, qui in hunc locum sic scribit. Tempus huius natiuitatis fuit illud, de quo dictum est: Et mortuus est Ioseph, & vniuersi fratres eius, &c. Filij autem Israël creuerunt, & quasi germen multiplicati sunt: eo namque tempore erat Israël congregatio miseratore, & protectore omni destituta.

Quando descendit Israel in Aegyptum, familia erat, non populus. Exod. 1.

Tempus seruitutis mortuo Ioseph, vocatur natiuitas Israël. Exod. 1. v. 7

Amos 2. v. 10. Idoneam nuptiarum ætatem habuit, quando in monte Sinai eas celebravit. R. Dauid.

Hieron. Theodor.

Origenes.

Ier. 2. v. 32

R. Dauid. In sabbaeo fiebant officia circa recens natos propter periculum mortis. Hieron. Polychr. Theodor.

Non est præcisus umbilicus tuus. Septuaginta loco huius orationis verterunt: Non ligasti mammillas tuas: quomodo legit correctus codex Sixti. Apud Hieronymum, & in multis codicibus legitur: non ligauerunt. Pro his autem apud Theodoretum, & in codice Græco, Complutensi, atque alijs habetur: Non est præcisus umbilicus tuus. In multis vtrumque ponitur, & quod apud Hieronymum in contextu vulgata antiquæ. Ceterum Origenes aperte significat Septuaginta tantum vertisse: Non ligauerunt mammillas; in Hebraico autem codice haberi: Non est præcisus umbilicus tuus. Itaque ex ipsius exemplis videtur irrepsisse in textum Septuaginta secundam orationem, quæ respondet potius Hebraico, quam nunc habemus in Vulgata, scilicet. Non est præcisus umbilicus tuus. Sed explicemus vtramque. Priorem Septuaginta sic enarrat Hieronymus, Mater diligens statim vt nata fuerit infantula, ligat mammillas eius, vt a tenore rumore desistant, & pulchritudinem custodiant virginalem: cum autem ad ætatem venerit pubertatis, dicitur de ea: Nunquid oblitiscetur virgo ornamentis suis? aut sponsa fasciæ pedis foralis sue? Nostra autem translatio, quæ Hebraico codici respondet, hunc habet sensum secundum parabolam: Cum nata esset puella, ita iacuisse neglectam, vt nec mater nec obstetrix esset, quæ eam de terra leuaret, mundaret a sordibus, radicem ab umbilico pendentem præcideret, aliaque præstaret officia, quæ exhiberi solent infantibus, suntque adeo necessaria ad ipsorum vitam, vt si negligantur, inquit Rabbi Dauid, incurrerent periculum mortis: quare possunt fieri in die sabbaei. Quid autem sibi velit hæc oratio parabolica in ipsa veritate, Hieronymus explicuit dicens. Hoc autem significat de Ierusalem, quod non statim legem acceperit, nec ei pudendæ natiuitatis exordia sint abscissa, sed gentilem primum vixerit vitam, &c. Aliquanto secus interpretantur Polychronius, & Theodoretus dicentes. Hoc est: adhuc Aegyptiacum hauris alimentum: ortum vero appellat exi-

atum de Aegypto: aiunt autem medici, embryonem in aluo veluti quamdam habere radicem vmbilicam, per quem aiunt eum nutrir, & augeri. Quoniam igitur obstetrices permanentem vmbilicam partem incidisse solent; per tropum ac translationem dicit: Vmbilicus tuus non est præcisus: ac si diceret etiam nunc ex materna aluo, hoc est, Aegypto trahis impietatis alimentum. Sanctus Hieronymus ex Origene aliter enarrat hunc locum. Et quomodo virorum, inquit, seminarium significatur in lumbis: ita genitalia seminarum honesto sermone, iuxta consuetudinem scripturarum, vmbilicus vocatur, testimonio Iob, qui sub figura draconis loquitur de Diabolo: Virtus eius in lumbis eius, & fortitudo illius in vmbilico ventris eius: iste enim aduersus viros virtutem habet in lumbis, aduersus feminas in vmbilico, &c. Eadem fere habet Gregorius, quæ, si ad allegoriam referantur, merito placere videbuntur; si autem strictius premantur, non carent difficultate. Primum quidem quoniam loco illo Iob de ipsius bestia lumbis, & vmbilico loquitur, non de humano; neque si de humano loqueretur, quidquam est discriminis inter virum, & feminam in vasis seminarijs, aut venis, vel arterijs, per quas spirituosus sanguis a corde per lumbos vehitur ad genitalia, vt propterea virorum luxuria in lumbis, seminarum vero in vmbilico significari debeat. Ceterum medicorum ista controuersia est: nec licet in alienam messem falcem mittere. Fides huius expositionis esto penes Origenem, Hieronymum, & Gregorium.

Non præcisus fuisse vmbilicam, significat egressum populi adhuc retinuisse mores Aegypti. Hieron. Origenes.

Iob 40. v. 11

Greg. 1. 32. mor. cap. 21

Et aqua non es lota in salutem. Correctus codex Septuaginta tantum legit. Aqua non es lota: tamen alij codices Græci cum Hieronymo, & Theodoro legant in salutem. Rabbi Dauid Chimhi vertit: Aqua non es lota ad lenitatem; id est, quo caro redderetur lenis, & mollis: ortumque putat nomen Hebraicum מַיִם מִלְּגַחַי, a verbo מַיִם, saghagh, quod est lenire: idemque scribit Rabbi Selomo: quasi dicat. Aqua non es lota ad leniendam, blandequæ tractanda, & formanda membra: solent enim aqua calida leniri corpuscula infantum, & ad congruam formam aptari, quod nascantur rudia, & deformia, vt quæ in aluo fuerint contracta. Rabbi Manahen exponit, ad delicias, neque male. Rabbi Ioseph vertit, ad munditiam; atque hoc significare scribit verbum prædictum in lingua Arabica: quæ interpretatio contextui admodum placet: nam aqua abstergemus, quæ mundare volumus: neque aliud sibi vult nostra versio, in salutem, tamen a verbo alio scilicet מַיִם יַאֲסַח, saluare, orta videatur. Namque salus pro munditia, claritate, & splendore vsurpatur in sacris literis, vt in psalmo. Sacerdotes tui induantur iustitiam: Et iterum: Sacerdotes eius induant saluari: primo loco vertit Chaldaeus, vestes iustitiæ, mundasque: atque idem dicendum de altero: nam versus vnus alterum interpretatur: vestes vero iustitiæ sunt vestes mundæ, splendidæ. Eadem vocum comparatio est in Isaia. Quia induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiæ circumdedit me: hoc est. Induit me vndeque veste mundissima gratia per Christum Saluatorem; eodem modo interpretatur illud Malachiæ. Orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ: hoc est, sol splendoris, & salutis, qui scilicet radijs suis salutem portat. Nisi malis simplicius interpretari, in salutem, id est, ad incolumitatem, & sanitatem; nam Aegyptiæ femine etiam nunc apud nos habitantes, infantes recens natos frigida immergunt, quo robustiores euadant:

Aquæ ablutio quos vnus conferat infanti. Hieron. Theodor. R. Dauid Chimbi. R. Selomo.

R. Manahen. R. Ioseph.

Salus pro munditia sumitur. Psal. 131. v. 9. & 16.

Isa. 61. v. 10

Mal. 4. v. 2

Aqua infantibus salutaris.

euadant: idque cum magno virum, & valetudinis A emolumento: idemque Messiani in more habent, vnde diutissime viuunt. Polychronius. Hoc ex translatione dicit infantium, qui post partum lauantur, & abstergantur, & ex materno sanguine eximuntur. His tu, inquit, non es erepta, sed etiam nunc materni vteri argumenta gestas. Hieronymus theoriam persequitur de Baptismo aptissime: atque illud ad literam interpretatur. Non es lota in salutem, hoc est, ad vitam immortalem: quæ omnia sumplit ex Origene.

Polychr.

Hieron.

Hieron.

Sal etiam vteri infantibus vt solidetur, & excrescat, vt ab omni immunditia vteri. Origenes.

Sal legem intellige.

Hieron.

Polychr. Fasciæ doctrinam legis significant.

Theodor.

V. Non pepercit super te oculus, vt faceret tibi vnum de his miseris tui. In aliquot codicibus Septuaginta legitur oculus tuus, vt Theodoretus legit: in alijs vero oculus tuus: quod Origenes exponit, & Hieronymus ipsis attribuit: vtraque lectio difficulter nescitur contextui in Hebraico, & Vulgata constanter legitur oculus, alterius scilicet hominis. Diximus capite quinto, Hebraicum verbum עַיִן, hos, non solum significare affectum interiore misericordiam, sed etiam gestum exteriorem testatum oculis conuiuentibus ex animi commotione super alicuius personæ, vel rei indignitate: parcere itaque est conuiuere: misereri est commoueri, hoc sensu: Cum tam miserabilis iacens, nullius prætereuntis oculi conuiuerunt tam miserandum spectaculum auersantes, neque viscera commota sunt ad tuam leuandam miseriam, eorumque quidquam præstandum, quæ infantibus in eo casu exhiberi solent. Vnum, inquit, de his, non omnia pietatis opera, quibus indigebas, neque enim tot officia, vel tu merebaris, vel a tuis hostibus merito expectare posses; vnum vero, aut aliud etiam ab Hyrcanis tigris extrema tua inopia extorsisset. Sed & lamia nudauerunt mammam, lactauerunt catulos suos, &c. At vero superauit indigentiam infelicitas tua: nullus enim omnino fuit, qui vel te respicere dignaretur.

Theodor. Origenes. Hieron.

Parcere est conuiuere, misereri est commoueri.

Thre. 4. v. 3

R. Dauid.

possit regere magis, quam infans, proiectus est extra vrbes ad lateres formandos in agro.

In abiectioe anime tuæ. Vel in sordibus, & immunditia corpusculi tui: nam anima pro persona, & persona pro corpore vsurpatur, vt in Leuitico sæpe immundus in anima. חַיִּי, ghoghal vero interpretatur Rabbi Dauid immunditiam, quæ adhæret fœturi, secundinas immundas, & sordidas, atque adeo abominabiles: quasi dicat: Vt ex vtero matris effusa eras secundinis, & sordibus cooperta, atque adeo abominabilis, sic iacebas in medio agro aperto exposita cæli inclementia, facta hominum detestatio, bestiarum vero præda. Quando autem hæc sit experita Synagoga, docet Scholiasies ijs verbis. Ita videtur Aegyptiorum lex in Iudæos dominata, vt infans vix viueret obstetricum indulgentia erga nascentes: proieciabantur enim in agrum, quibus mulierum commiseratio parcebat: ita enim & Moses abiectus est, vt videre est in Exodo.

R. Dauid.

Scholias.

Exo 1. 1. VI.

Transiens autem per te, vidi te conculcari in sanguine tuo. Septuaginta, mistam in sanguine tuo. Hebraice, prouoluentem te in sanguine: vertas licet, inquinatam, pollutam, conculcatam, prouolutam in sanguinibus, vel secundinis tuis, vt scilicet ex aluo fueras effusa. Rabbi Dauid. In sanguine, hoc est in luto immerfa: ex quo cogebaris facere lateres. Sed quid est, quod Dominus casu puellam se offendisse dicit, cum scriptum sit in Ieremia, in caritate perpetua illam dilexisset: Quoniam, vt Israëliticus populus in hac parabola feminæ personam induit, sic Dominus assumit habitum principis cuiusdam celebris, hæredis regni amplissimi, qui primo mane venatum, vt fit, vel rusticatum egressus fuerat, nihilque minus cogitans, ad Vrbs pomeria incidit in infantulam inter herbas expositam, & sanguine prouolutam, vt hac ratione digendi significaret, quo in statu fuissent res Hebræorum, cum grauari operibus, ingemiscentes clamauerunt ad Dominum: nimirum tam abiecti, tamque desperati, quantum exposita in agro infantulæ misera conditio declarat: cuius nullus curam agebat, immo ne recordabatur quidem, tantum abest, ut misereretur: quod de ipso populo cecinit Dauid in psalmo. Sedentes in tenebris, & umbra mortis, victos in mendicitate, & ferro: & humiliatum est in laboribus cor eorum: infirmati sunt, nec fuit qui adiuuaret, &c. alioqui non casu Israëlẽm offendit in Aegypto, sed quasi vnus in deserto, quasi prima poma ficulneæ, vt ait Oleeas, quæstum scilicet, & desideratum: Vidi, inquit in Exodo, afflictionem populi mei, &c. & descendi vt liberem eum, &c.

Exo 1. 1. VI.

R. Dauid.

Ier. 31. v. 3. P. v. ab. e. contextus.

Exo. 2.

Psal. 106. v. 10.

Oleeas. v. 10

Exo. 3. v. 7.

R. Dauid.

Polychr.

Et dixi tibi cum eses in sanguine tuo: Viue. Dixi, inquam, tibi: in sanguine tuo viue. Rabbi Dauid: Dixi tibi, ne timeas, viues, & non morieris ob duram seruitutem, & Pharaonis graue iugum, quin potius multiplicaberis, & cresces quasi germen agri. Imperatius itaque videtur esse pro futuro. Aliter Polychronius. Cum lex iniqui regis, inquit, nascentes interimere, & maleficia multiplicationem prohiberet, ostendi in te vim meam, non modo eos, qui de medio tollebantur, seruando, sed etiam multiplicando. Intellexit Polychronius versum, & phrasim illam: Dixi tibi: Viue. Sed non explicuit. Eius hæc est sententia: Volui, vt iam moribunda viueres: nam Dei voluntas est potentia, Verbum opus. Vnde, dicere, in sacris literis vsurpatur pro velle, præcipere, & facere: Dixi tibi: Viue, vel de te, vt viueres (idiotismo Hebræis proprio, vt in psalmo. Dies diei euertat verbum, id est, dies de die, noxque de nocte futura, dat testimonium infallibile, scientificum) vt si diceret: Cum

Dicere vsurpatur prouolentem, præcipere, & facere. Psal. 8. v. 3.

iam fere animam ageres, volui te in vita conferua-
re, atque vt decreui, facere potui, & reuera praestiti:
quoniam autem hoc factu multiplex inuoluebatur
beneficium, repetitione ea omnia commemorata
voluit. *Dixi, inquam, tibi: In sanguine tuo uiue*, id
est, praestiti omnia officia, quae desiderabantur non
tam, vt infans recens natus uiueret, quae plurima
sunt, quam vt agens iam animam ad vitam re-
uocaretur: quae res non solum industria sollicitu-
dinem nutritis postulabat, sed etiam pia obstetri-
cis indulgentiam. Reuocat igitur Deus Israelii in
memoriam his verbis innumerabilia a se accepta
beneficia, quae per sacram Scripturam singillatim
recensentur. *Ego*, inquit apud Oseam, *quasi nu-*

Osee 1. 7. 3
Vide Dei be-
nignitatem
multis mo-
dis ostensam.

Iob 26. 7.
13. & cap.
38. 7. 9.

VII.
Exo. 1. 7. 6.

Theodor.
Scholiast.

Gen. 27.
7. 27.

Hieron.

Theodor.

Isa. 3. 7. 18.

A dum vniuersum, cum paulo inferius addat, & *eras*
nuda, & confusione plena; sed eam etatem esse ingref-
sam, quae quasi iure suo postulare talia ornamenta,
vt pote quae coniugio esset matura. Vnde Hierony-
mus tempus pubertatis ostendit, quando puellae nu-
biles appellantur & possunt maritorum amplexibus
copulari. Quae ad historiam sic transfert Rabbi Da-
uid: Venerat tempus, vt educeretur Israel de ser-
uitute illa.

R. David.

Hieron.

Vbera tua intumuerunt, et pilus tuus germinauit. Hie-
ronymus. Honeste adolescentularum maturitas in-
dicatur, quando intumescunt, siue eriguntur (ex Se-
ptuaginta) vbera, & germinat pilus, &c. Vtique ad
pubertatem virginibus non crescunt vbera: vnde
in Canticis dicitur. *Sponsa soror nostra parua est*, &
vbera non habet: quid faciemus sorori nostrae in die, quan-

Cant. 8. 7. 8

do alloquenda est? Iteu, cum viro est tradenda: nam eo
vsque virgo *הטהרה*, haghalmah, abscondita diceba-
tur, & erat; quam videret nullus, ne dum alloqueretur.
Pilum germinare, est pubescere, ingredi annos
pubertatis.

Hieron.

Vestis & or-
namentum
Synagoga
fuit lex.

Theodor.

Scholiast.

R. David.

Et eras nuda, & confusione plena. Hieronymus: Cum-
que parata esset ad nuptias, & haberet pulchritudi-
nem corporis, vestimentorum tegmina non habebat,
neque Dei protegebatur auxilio, &c. Synagoga
vestimentum, ornamentum, decor, & decus omne
fuit lex diuinitus data, vt inferius dicemus. Ante le-
gem itaque acceptam nuda erat, & ignominia plena,
vt pote sine Deo, & sine libertate. Theodoretus.
Nondum enim acceperat legis tegumentum. Scho-
liastes: Quia in Aegypto daemonia colebat. Rabbi
Dauid: Erat Israel vilibus vestimentis indutus, vt
debet seruus ac captiuus. Vel dicendum quod erat
nudus diuini scilicet praecipit, ac legibus.

VIII.

Scholiast.

Et transiui per te, & vidi te. Scholiastes: Hoc a Moy-
se dictum: *Videns vidi afflictionem populi mei*, &c. Hie-
ronymus: Quanta clementia? non suffecerat semel
vidisse eum, sed peccantem adhuc visitat iterum.
Et ecce tempus tuum tempus amantium. Hieronymus.
Siue iuxta Septuaginta tempus diuertentium; & iux-
ta secundam Aquylae editionem tempus *συλλα-
γῆς*, synallages, sponsalium videlicet, & nuptiarum.
iuxta primam vero eiusdem, ac Theodotionis, *μαστῶν*,
maston, quod interpretatur, vberum: pro quo Sym-
machus vertit *ἀγαπῆς*, agapes, quod delectationem
sonat. Vox autem Hebraea *דודים*, dodim, haec omnia
significata amplectitur. Illud igitur tempus erat,
quando possunt mulieres viris sociari, &c. Rabbi Da-
uid: Quando scilicet me manifestaui Moyfi in rubo,
ostendique tempus esse amantium; pugnaui enim
pro te contra Aegyptum, quousque inde te eduxi in
manu forti, & brachio extento. Tempus quoque
erat idoneum, in quo gens cohortationibus pro-
phetarum, & afflictionibus Aegyptiorum, relictis
abominationibus suis, peccatrix Israel conuerteret vo-
lebat ad virum suum, scilicet Deum benedictum.

Hieron.

R. David.

Origeni
summitates
vestium vo-
cantur ale.

Zac. 8. 7. 23

Nu. 15. 7. 38

Expandere
amicium su-
per femina,
est illam sibi
despondere.

Ruth 3. 7. 9

Et expandi amicum meum super te. Pro, amicum, He-
braice, & apud Septuaginta legitur, alas meas: quod
sic enarrat Origenes. Consequitur Scriptura alas vo-
care vestium summitatem, &c. & merito id quidem,
quia amicum, simbriae, & sinus extenduntur quasi
ala: ea phrasia est apud Zachariam, *Apprehendent sim-
briam viri iudaei*, Hebraice alam; & in Numerorum
libro, *Vt faciant sibi simbrias per angulos palliorum*. He-
braice alas palliorum. Porro expandere amicum, seu
extremum amicum super feminam, idem valet,
atque illam in vxorem sibi despondere, a consuetu-
dine sumpta dicendi figura, cuius mentio extat in
Ruth, *Ego sum Ruth ancilla tua: expande pallium tuum*,
Hebraeus & Septuaginta alas tuas, super famulam tuam,
quia

quia propinquus es. Quod Hieronymus ita confirmat:
Deus amicum expandit pro alis, quo cooperta est
Ruth ad pedes dormiens Booz, &c. Hanc phrasim
mutasse credo diuum Lucam, immo Archangelum
Gabrielem, cum ad purissimam Virginem rogan-
tem: *Quomodo fiet istud quoniam virum non cognosco?*
respondit: *Spiritus sanctus superueniet in te, et virtus*
Altissimi obumbrabit tibi. tamen obumbrabit decen-
tius, & significantius dixit, quam expandet alas su-
per te. Rabbi Dauid: Expandi alas meas super te;
hoc est, desponsauit te mihi in vxorem, vt dicitur:
Sum Ruth ancilla tua, expandesque alas tuas super
me: & hoc feci, inquit, quando dixi: Accipiam vos
mihi in populum, & erovobis in Deum.

R. David.

1. Cor. 12.
7. 23.

Scholiast.

Theodor.

Paucum, &
insuradum,
exhibita po-
pulo Israel.

Exo. 19. 7. 3

Iuramenti
solemnitate.

Genes. 15.
7. 24.

Exod. 24.

De iure iu-
rando.
Theodor.

Et operui ignominiam tuam. Hieronymus. Inhonesti-
corporis sub hoc nomine intellige, quae, teste Apo-
stolo, maiore honore circudamus. Rabbi Dauid: Ve-
stiuui te, & operui vestibus honestissimis, vt superius
dixi: vel: docui te signis, & prodigijs veram fidem,
nihilque in te reliqui ignominiosum alieni cultus.
Et iuravi tibi, & ingressus sum pactum tecum; ait Do-
minus Deus. Scholiastes, & Theodoretus: Cum enim
conspexissem te in reliquum idoneam, quae me-
cum per legem societatem coires, & expandi quasi
quasdam alas salutarium praceptorum doctrinam,
& cooperui iniquitatis nuditatem, & hoc connubi-
etiam dotis libellus est consecutus: ingressus enim
sum in testamento tecum, & quia opus erat, vt libe-
lo adhiberet iusturandum, ne hoc quidem facere
recusauit. Sed quamuis fide dignus essem vel verbo
tantum promittens, attamen iusturandum quoque
verbis adiunxi, &c. Duo hic commemorantur a Deo
praestita, pactum scilicet, & iusturandum, quorum
primu extat in Exodo expressis verbis conceptum:
Si ergo audieritis vocem meam, & custodieritis pactum
meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea est
enim omnis terra: et vos eritis mihi in regnum sacerdo-
tale, & gens sancta: Haec sunt verba, quae loqueris ad fi-
lios Israel. Venit Moyses: & conuocatis maioribus natu
populi, exposuit omnes sermones, quos mandauerat Domi-
nus: responditque omnis populus simul: cuncta, quae locu-
tus est Dominus, faciemus. Cumque retulisset Moyses
verba populi ad Dominum, ait ei Dominus: Jam nunc ve-
niam ad te in caligine, &c. Quoniam vero pacta, &
foedera solebant certis ritibus & solemnibus qui-
busdam caerimonijs stabiliri, quarum mentio est in
Genesi, & Jeremia (etenim pacificentes solebant
hostiam mactare, eius sanguine se aspergere, atque
inter illius partes medij transire: hoc factu trans-
gressori foederis imprecantem talem mortem, & dif-
fectionem) simili solemnitate peractum est pactum
Dei cum Israele, quod in Exodo testatum reliquit
Moses, coniugum foederatorum intermedium, &
sequester. Nam mane confurgens ad radices montis
Sinai, aram cum erexisset, duodecim titulos, siue co-
lumnas in circuitu eius excitauit, quae duodecim
tribus Israel referrent: electisque duodecim iuueni-
bus haeredibus domorum totidem mandauit, vt sin-
guli vitulos singulos mactarent: sanguinem ve-
ro hostiarum cum duabus crateris excipi fecisset,
alteram fudit super altare, quod Deum repraesentabat;
alteram vero, spargendo populum, exhausit,
postquam volumen foederis repetisset: ea caerimo-
nia contestans violatoru pacti morte plectendum
iri, siue homo esset, qui in titulis representabatur,
siue Dei filius hominum vadimonium suscipiens in
altari significatus: atque sic se habuit foedus coniu-
gij inter Deum & Republicam Israeliticam stabili-
tum. Porro iusturandum, cuius hic meminit Vates,
non facile in sacris reperias. Theodoretus purauit

Deut. 32.

40.

R. David.

Exo. 6. 7. 6.

Sponsalicia.

Exod. 24.

Hieron.

Theodor.

Hic verbis
coniugij foe-
dera conti-
nentur.

Insi. 7. 1. 5.

Ruth 4. 7.

13.

Osee 3. 7. 3

Rom. 7. 7.

3. 4.

Matth. 1.

7. 6.

R. David.

Deut. 26.

7. 18.

Dei nostri
connubium
cum Israel,
varia phrasii
exprimitur:
prima est ad-
haerere, id in
dicans, quod
ex binis cor-
dibus vnum
fiat.

Deu. 7. 7. 7

de illo iureiurando sermonem esse, quod in Deute-
ronomio extat. *Leuabo ad caelum manus meas, & di-*
cam: Vt iuo ego in aeternum, etc. Ceterum antiquius mul-
to est coniugium hoc illo iuramento: nam post quin-
quaginta dies ab Exitu celebrata sunt pacta, quae
diximus. Canticum vero illud cecinit Moyses post
quadraginta annos errorum per desertum. Prate-
rea illo iureiurando Deus non astringit sponsae fi-
dem, sed potius comminatur sumpturum se de legis
transgressoribus vindictam: *Leuabo*, inquit, *ad caelum*
manus meas, & dicam: Vt iuo ego in aeternum, si arri-
puerit iudicium manus mea, reddam ultionem hostibus
meis, &c. Non loquitur ergo Vates de illo iureiuran-
do. Alij, ex quibus Rabbi Dauid, existimarunt pactum
& iuramentum factum esse, cum Dominus mi-
sit Mosem ad filios Israel cum hisce mandatis, vt in
Exodo refertur: *Ideo dic filijs Israel: Ego Dominus, qui*
educam vos de ergastulo Aegyptiorum, &c. Et *assumam*
vos mihi in populum, & ero vester Deus: & scietis quod ego
sum Dominus Deus vester, qui eduxerim vos de ergastulo
Aegyptiorum, & induxerim vos in terram, super quam
leuavi manus meas, vt darem eam Abraham, Isaac, &
Jacob: daboque illam vobis possidendam, &c. nam iustu-
randum quod fecerat Patribus, repetens, iterasse &
ratificasse creditur Deus: tamen id non fit a Mose
expressum. Verum illud neque pactum fuit, neque
iusturandum, sed stipulatio, quasi sponsalicia de futu-
ro coniugio, atque confirmatio promissionis factae
Patriarchis de terra Chanaan posteris tradenda.
Ergo videtur asserendum, quo loco & tempore pactum
initium est in Exodo, sicut diximus, eodem
iusturandum factum, non quidem verbis, sed factis:
nam illae caerimoniae foederis nihil aliud erant, qua
iuramentum execratorium, quod ijs verbis exprimi
posset, si res deessent. Disperam, & in partes corpus
meum dilanierit, si fidem datam violauero. Cum
igitur Deus pactum interierit cum Israelitica Republi-
ca ad radices montis Sinai, vt diximus, & hostijs
immolatis, sanguineque earum Dei altare, & popu-
lus aspersus fuerit; consequens est, pacto, & execra-
torio simul iuramento nuptiarum contractum esse
fancitum.

Et facta es mihi. Hieronymus: Iuxta consuetudi-
nem prophetarum facta es mihi, ait, pro eo quod
est, meo coniugio copulata es. Idem Theodoretus:
Coniuncta, inquit, es mihi, & nuptiae perfectae
sunt, &c. est eadem phrasia paulo inferius. *Exposuisti*
fornicationem omni transueni, vt eius fieres. Et in libro
Ruth. *Tulit itaque Booz Ruth, & accepit vxorem.* He-
braice. Accepit Ruth, & facta est illi, vel eius: & in
Osea. *Non fornicaberis, & non eris viua.* Eandem imi-
tatus est Paulus. *Si fuerit cum alio viro.* Graece: Si fue-
rit alij viro, & inferius. *Vt sis alterius, qui ex mortuis*
resurrexit. Graece: vt sis alteri viro illi, qui ex mor-
tuis surrexit, &c. Significat autem haec dicendi figu-
ra non solum nubere viro, sed illius esse vxorem; &
possessionem, atque adeo dici: nam cognomen vxor-
is erat viri appellatio, vt apud Marthaeum. *Ex ea,*
qua fuit Vria. Rabbi Dauid: Quod factum est, cum
Moyses dixit: *Dominus elegit te hodie, ut sis ei populus*
peculiaris, sicut locutus est tibi, &c.

Declarant & sacrae literae alijs verbis honorifi-
cum istud connubium Republicae Israeliticae cum
Deo legislatore, sed potissimum verbo *pw*, cha-
sach, quod significat adherere sponse, agglutina-
ri cum illa, ita vt ex binis cordibus, & animis vnum
fiat, in Deuteronomio. *Non quia cunctas gentes nume-
ro uincebatis, uobis iunctus est Dominus, &c.* aggluti-
natus est sicut sponsus sponse; sed quia dilexit nos.
Non itaque elegit dignos, quos diligeret, sed di-
ligendo

Ibid. 10. *Y.* ligendo idoneos fecit, quos eligeret. Et iterum. *En* A
 14. *Domini Dei tui calum est, & calum cali, terra, & omnia*
quae in ea sunt; & tamen patribus tuis conglutinatus est
Domini, & amavit eos, &c. Circumcidit igitur pra-
putium cordis vestri. Quibus verbis aperte, meo
 Gen. 34. *Y. 3* iudicio, alludit ad factum Sichem, cuius mentio
 habetur in Genesi, qui cum toto populo suo circum-
 cisus est, eo quod conglutinata esset anima eius cum
 Dina filia Iacob. Quod si gentilis homo, inquit
 tacite Dominus, ob amorem vxoris ardentem, se
 cum populo vniuerso circumcidi passus est; cur non
 potius vos circumcidetis stultitiam cordis vestri,
 vt Deo vestro fruamini, cuius animam cum ve-
 stra scitis esse conglutinam? Vide & aliud amor-
 is huius coniugalis testimoniū apud Ieremiam.
 Ier. 13. *Y. 11* *Sicut enim adhaeret lumbare ad lumbos viri, sic agglu-*
tinavi mihi omnem domum Israel, & omnem domum
Iuda, &c. ut essent mihi in laudem, & gloriam, id est,
 1. Cor. 11. *in sponsam: nam, teste Paulo, mulier autem gloria*
 7. *viri est.* Egent verba haec omnia magno examine,
 magnaue meditatione.
 IX.
 De transitu maris termino fortasse est.
 1. Cor. 10. *Y. 1.* *Omnes mare transferunt, & omnes in Moysi baptizati sunt in*
nube, & in mari. hoc est: Moysi ductu, & nubis
 protectione omnes mare quasi lauacrum intrarunt,
 & exierunt incolumes. Vel ex Origene, Theo-
 doreto, & Apollinare, aquam doctrinae diuinæ
 intellexit, qua sanguines, & scelera eorum munda-
 data sunt: non est enim nouum aqua nomine le-
 gem significari in Deuteronomio, & Isaia. Vero
 similibus autem apparet, Vatem loqui de varijs bap-
 tismatibus, & iustitijs carnis, vt loquitur Apostolus,
 in lege Moisaica usque ad tempus correctionis impositis,
 quibus lustrabantur, qui immunditiam contraxe-
 rant, quomodo etiam interpretatur Theodoretus.
 Theodor. *Lauacrum consequbatur vnctio*
 consequbatur vnctio. *Ruth 3. Y. 3* *Lauit corpus suum,*
 Iudith 10. *Y. 3.* *et vnxit se myro optimo, oleo scilicet myrrhino electo,*
 cuius mentio est apud Esther, & Lucam. *Aquam*
 12. *pedibus meis non dedisti, &c. oleo caput meum non vn-*
 44. *xisti, &c.* Meminit & eius consuetudinis Homerus. D
 Postquam hos igitur ancillae lauerunt, & vnixerunt
 oleo, circa ipsos vestes pulchras miserunt, & tuni-
 cas, atque iterum. Lotos autem, & vnctos reliquit
 oleo: vbi Eustathius: Oleo vero vtebantur, qui laui-
 sent. Plutarchus item de Pompeio: Seruus, inquit,
 accurret, & lauit, & vnxit. Quamuis interdum post
 exercitationem vngerentur prius, quam lauarentur.
 quod de Alexandro Severo refert Lampridius.
 Operam palæstræ dabat, atque inde vnctus lauaba-
 tur: &c. Videtur autem Propheta loqui de vnctione
 sacerdotum ex lege instituta in Republica Hebræo-
 rum. Quæ res magnum illi splendorem, & dignita-
 tem addebat, vt merito toti Reipublicæ collatum
 dicatur, quod eius primatibus, sacerdotibus, in quâ,
 solis concessum sit. Theodoretus sacerdotij genera
 recenset: sacerdotes enim oleo sancto vngebantur.
 Origenes. Origenes vero: Vnctio, ait, est habitatio Spiritus sancti
 in cognitione veritatis. Sed magis ad rem Poly-
 chronius. Vnxi te, hoc est, recreaui te ex laboribus;
 velut dicat: vnquentis te imbui: nam tamquam
 de coniuge fingit orationem, &c. Quoniam igitur
 nouæ nuptæ solebant lauari, & vngi, atque pretio-
 sis vestibus ornatae ad thalamum deduci, vt in libro
 Esther de virginibus tradendis Assuero regi scri-

Loquitur hic Vates, de vnctione sacerdotali.
 Theodor.
 Origenes.
 Polychron.
 vnctionem recreationem ex laboribus significari putat:
 Esther.

ptum legimus; ideo balnei, & vnctionis meminit,
 atque vestium cultiorum: tamen hæc ad parabola
 potius decorum, quam ad veritatem historiarum
 pertinere videantur. Nihilominus singula accom-
 modare Reipublicæ Hebræorum studebimus.
 Et vestium te discoloribus. Multis modis fieri potest,
 & dici vestis discolor, quorum meminit Plinius in
 hæc verba. Pictas vestes iam apud Homerum fuisse
 accipio: vnde triumphales natae. Acu facere id
 Phryges inuenerunt, ideoque Phrygiones appel-
 lati sunt. Aurum intexere in eadem Asia inuenit
 Attalus Rex: vnde nomen Attalici. Colores di-
 uersos picturæ intexere Babylon maxime celebra-
 uit, & nomen imposuit. Plurimis vero licijs texere,
 quæ polymita appellant, Alexandria instituit. Scu-
 tulus diuidere Gallia, &c. Et paulo ante dixerat:
 quam sola ars scutulato textu commendat, &c.
 Porro scutulata vestis, vt ait Varro, dicta est quod
 fit veluti quibusdam scutulis distincta. Fiunt igitur
 textura scutulata vestes. Ceterum quo modo
 sint effigiata illa scutula, nondum liquet: an vide-
 licet colorum varietate, an liciorum permutatione
 nunc expressa, nunc depressa, vt in mappis fieri so-
 let, an ex liciorum subductione, & exinanitate fila-
 mentorum maculis formatis, quemadmodum vi-
 demus sindones, & mantilia in varijs picturas for-
 minari: nam & Plinius de scutulatore Araneo disse-
 rens eius retis maculas appellat scutulatas: scien-
 tiam habet. Texere a medio incipit circinato orbe sub-
 tegmina adnectens, maculasque semper paribus in-
 teruallis, sed subinde crescentibus ex angusto dila-
 tans in dissolubili nodo implicat: quanta arte caelat
 pedicas scutulato rete grassantes? quam non ad
 hoc videtur pertinere cribrata pexitas telæ? &c. Ijs
 præhabitis, sine quibus sequentia intelligi non po-
 terant; obseruandum est, loco vocis huius discolori-
 bus Hebraice haberi רחמא, richmah; rechama-
 tum consona voce appellant vulgo Hispani, & Ita-
 li. Septuaginta vertere, varijs: versus autem decimo-
 tertio, pro eadem voce posuere, versicoloribus: ca-
 pite vero vigesimo septimo, versus decimo sexto red-
 dunt, varia: at versus vigesimo quarto, polymita: ca-
 pite vigesimo sexto Exodi vertunt, variegata: atque
 eodem modo capite trigesimo quinto. Hieronymus
 vero qui hoc versus posuit discoloribus, versus tertio de-
 cimo reddidit multiscoloribus: capite autem vigesimo-
 septimo, versus vigesimo quarto transfuit, polymita:
 versus autem decimo sexto scutulata legit: at in
 Exodo opus plumarium pro opere rechamato tra-
 duxit. Est autem opus plumarium idem, quod acu
 pictum, ita appellatum, quod æmularetur picturam
 e plumis versicoloribus auium factas: cuius anti-
 quitatis vestigia extant a Persianis, & Mexicanis
 Indis ad nos allata. Nam illi indumenta, gestami-
 na, scuta, Diuorum imagines, & pleraque alia,
 diuersi generis vasa, psittacorum, & phœnicopte-
 rum, & aliarum pictarum auium plumulis inte-
 xunt opere tam venuste variato, vt nihil dele-
 tabilius oculis occurrere posse videatur. Male
 ergo quidam pro plumario opere, topiarium substi-
 tuunt, antiquum nomen explodentes, fortasse
 quod non satis illud intelligant, Ezechielis vigesi-
 mo septimo, vbi Hieronymus habet. *Byssus varia de*
 Aegypto texta est tibi in velum; alij pro eadem
 Hebræa voce reddunt. E bysso opere Phrygioni-
 co texta fuit cortina tua, vel velum tuum. Et in
 psalmo Septuaginta habent circumamicta varia-
 tibus, Hieronymus vero, in scutulatis, Et in alio
 psalmo, vbi Septuaginta: *Et substantia mea in*
 inferioribus terra; Hieronymus transfuit: Et ima-
 ginatus sum (est enim verbum passiuum radix præ-
 dicti nominis) in nouissimis terræ, hoc est: quasi ima-
 go formatus sum in ventre matris, &c. vbi Rabbi
 Dauid: Assimilauit opus creationis in neruis, ossi-
 bus, carne, & cute operi Phrygionico, &c. Porro
 Iosephus aulam Templi opere Babylónico elabo-
 ratum, depictamque in eo omnem cæli rationem
 præter signa scribit: cum tamen certum sit eodem
 opere a Salomone fabricatum, atque illud alterum
 Tabernaculi, quod opere rechamatoris Deus
 fieri præcepit Exodi prælegato loco. Antonij
 Nebriffensis enarrans illa verba psalmi. *Circumamicta*
varia varietatibus, vbi Hieronymus in scutulatis ver-
 tit; contendit richmah Hebraicum, sonare inanitates,
 vel vacuitates; significareque opus reticulatum,
 plagis inanibus distinctum. Ceterum repugnat Ne-
 briffensi quod velum Tabernaculi, & velum trir-
 emis Tyriæ hoc opere elaborata dicuntur, quorum
 neutrum patiebatur inanitates, seu ocellos illos:
 cum aulam Tabernaculi appenderetur ante San-
 ctuarium, ne videretur a Leuitis; velum autem tri-
 remis, vt vento expositum promoueret nauim, tri-
 que autem vsui officiebant plagæ Nebriffensis.
 Sunt qui existiment רחמא, richmah, nomen esse ge-
 nericum, atque sub se claudere vniuersas species
 telæ, seu vestis variegatae, tam scilicet eas, quæ tex-
 tura sunt, quam quæ acu pinguntur: nimirum opus
 Alexandrinum ex liciorum versicolorum vniformi
 mistione conflatum: opus Babylonicum ex licio-
 rum varij coloris permutatione depictum; Zarg-
 ban vocant Mauri, Hispani *primavera*, nos ver-
 nans vocare possemus: opus Damascenum appel-
 latum, quod depressis licijs maculas ostendit: opus
 Gallicum Plinio: in quo scutula, seu ocelli relin-
 quuntur Nebriffensi, non permutatis modo, sed
 etiam subtrahis filamentis: opus Attalicum, in
 quo staminibus sericis aurea subtegmina intexun-
 tur, telam auream nos dicimus: opus ex Dama-
 sceno, & Attalico permistum, quod aureis subteg-
 minibus ex arte mutatis depressas habet maculas
 aureas, vt Damascenum, aureosque flores expres-
 sos: denique ex Attalico, Babylónico, & Dama-
 sceno compositum, quod aureæ telæ licijs permuta-
 tis maculas depressas, & imagines extantes ostendit.
 Postremo opus acu pictum significare dicunt,
 cuius duæ sunt species: altera operis plumarij, quo
 lini telæ sericis, filis versicoloribus variæ picturæ
 inducuntur, vt in ceruicalibus elegantioribus vi-
 demus: altera operis Phrygionici, cum aureæ te-
 læ vel sericæ acu neuntur segmenta auri: quod
 rechamato appellant Hispani, & Itali consona voce,
 Hebraice רחמא, richmah: atque ex hac multiplici
 significatione vocis ortas putant tot, ac tam diuer-
 sas versiones Chaldæi, Septuaginta, & Hieronymi
 diuersis locis Scripturæ accommodatas, in quibus
 vox ista vsurpata est. Nihilominus credimus He-
 bræam vocem רחמא, richmah, idem in omnibus lin-
 guis significare, videlicet, opus acu pictum, quod re-
 chamatum appellamus Europæi, atque ex analogia
 eius significationis ceteras accommodatas illi
 fuisse: ad quod credendum inducimur primum qui-
 dem nominis huius rechamato significatione inter
 nos notissima. Præterea clarius hæc patent in psal-
 mo in quo sponsæ vestis depingitur, ex tela aurea
 confecta, atque insuper rechamata (licet enim sic
 loqui, vt rem explicemus) sic autem habet versus:
 Ps. 44. *Y. 14.* *Omnis gloria eius filia regis ab intus*, id est, Ecclesiæ
 decor, & venustas spiritalis, & interior materia-
 libus ornamentis declarata sic se habet. Vocat au-
 tem filiam regis eam, quæ est sponsa; quoniam olim

X.
 Vestis disco-
 lor, seu poly-
 mita.
 Plin. lib. 33
 cap. 48.
 Plin. l. 11.
 cap. 24.
 Rechamata
 vestis.
 Plumarium
 opus.
 Opus Phry-
 gionicum.
 Ps. 44. Y. 15.
 Psal. 138.
 Y. 15.

ginatus sum (est enim verbum passiuum radix præ-
 dicti nominis) in nouissimis terræ, hoc est: quasi ima-
 go formatus sum in ventre matris, &c. vbi Rabbi
 Dauid: Assimilauit opus creationis in neruis, ossi-
 bus, carne, & cute operi Phrygionico, &c. Porro
 Iosephus aulam Templi opere Babylónico elabo-
 ratum, depictamque in eo omnem cæli rationem
 præter signa scribit: cum tamen certum sit eodem
 opere a Salomone fabricatum, atque illud alterum
 Tabernaculi, quod opere rechamatoris Deus
 fieri præcepit Exodi prælegato loco. Antonij
 Nebriffensis enarrans illa verba psalmi. *Circumamicta*
varia varietatibus, vbi Hieronymus in scutulatis ver-
 tit; contendit richmah Hebraicum, sonare inanitates,
 vel vacuitates; significareque opus reticulatum,
 plagis inanibus distinctum. Ceterum repugnat Ne-
 briffensi quod velum Tabernaculi, & velum trir-
 emis Tyriæ hoc opere elaborata dicuntur, quorum
 neutrum patiebatur inanitates, seu ocellos illos:
 cum aulam Tabernaculi appenderetur ante San-
 ctuarium, ne videretur a Leuitis; velum autem tri-
 remis, vt vento expositum promoueret nauim, tri-
 que autem vsui officiebant plagæ Nebriffensis.
 Sunt qui existiment רחמא, richmah, nomen esse ge-
 nericum, atque sub se claudere vniuersas species
 telæ, seu vestis variegatae, tam scilicet eas, quæ tex-
 tura sunt, quam quæ acu pinguntur: nimirum opus
 Alexandrinum ex liciorum versicolorum vniformi
 mistione conflatum: opus Babylonicum ex licio-
 rum varij coloris permutatione depictum; Zarg-
 ban vocant Mauri, Hispani *primavera*, nos ver-
 nans vocare possemus: opus Damascenum appel-
 latum, quod depressis licijs maculas ostendit: opus
 Gallicum Plinio: in quo scutula, seu ocelli relin-
 quuntur Nebriffensi, non permutatis modo, sed
 etiam subtrahis filamentis: opus Attalicum, in
 quo staminibus sericis aurea subtegmina intexun-
 tur, telam auream nos dicimus: opus ex Dama-
 sceno, & Attalico permistum, quod aureis subteg-
 minibus ex arte mutatis depressas habet maculas
 aureas, vt Damascenum, aureosque flores expres-
 sos: denique ex Attalico, Babylónico, & Dama-
 sceno compositum, quod aureæ telæ licijs permuta-
 tis maculas depressas, & imagines extantes ostendit.
 Postremo opus acu pictum significare dicunt,
 cuius duæ sunt species: altera operis plumarij, quo
 lini telæ sericis, filis versicoloribus variæ picturæ
 inducuntur, vt in ceruicalibus elegantioribus vi-
 demus: altera operis Phrygionici, cum aureæ te-
 læ vel sericæ acu neuntur segmenta auri: quod
 rechamato appellant Hispani, & Itali consona voce,
 Hebraice רחמא, richmah: atque ex hac multiplici
 significatione vocis ortas putant tot, ac tam diuer-
 sas versiones Chaldæi, Septuaginta, & Hieronymi
 diuersis locis Scripturæ accommodatas, in quibus
 vox ista vsurpata est. Nihilominus credimus He-
 bræam vocem רחמא, richmah, idem in omnibus lin-
 guis significare, videlicet, opus acu pictum, quod re-
 chamatum appellamus Europæi, atque ex analogia
 eius significationis ceteras accommodatas illi
 fuisse: ad quod credendum inducimur primum qui-
 dem nominis huius rechamato significatione inter
 nos notissima. Præterea clarius hæc patent in psal-
 mo in quo sponsæ vestis depingitur, ex tela aurea
 confecta, atque insuper rechamata (licet enim sic
 loqui, vt rem explicemus) sic autem habet versus:
 Ps. 44. *Y. 14.* *Omnis gloria eius filia regis ab intus*, id est, Ecclesiæ
 decor, & venustas spiritalis, & interior materia-
 libus ornamentis declarata sic se habet. Vocat au-
 tem filiam regis eam, quæ est sponsa; quoniam olim

R. David.
 Ioseph. lib. 8
 anti. c. 2. &
 lib. 6. de bel.
 cap. 6.
 Opus Baby-
 lonicum.
 Exodi 26.
 Anton. Ne-
 bris quin-
 quag. 3. cap.
 33.
 Psal. 44.
 Y. 15.
 Varia vesti-
 mentorum
 genera &
 nomina.

A sponsæ filia dicebantur a sponsis vsque ad coniu-
 bialem torum, deinde vxores. Sequitur in spon-
 sis aureis circumamicta varietatibus. Hieronymus: In
 fascijs aureis vestita est. Hebraice לבושה לרקמת
 זהב, mimisbetsoth zahab lebusah lirqa-
 moth: sonant autem verbum ex verbo: Ex telis au-
 ri vestita ad acu picturam: nam loco vocis primæ,
 ממשבצות, mimisbetsoth, telas, vel intexturas con-
 uerto (etiam si alij vertant ocellatis, alij tessellatis,
 alij aliter) secutus videlicet Septuaginta, qui sim-
 brias auri, & Chaldaeum, qui texturam auri tran-
 stulerunt: immo vero coactus varijs acceptionibus
 huius vocis, quarum in facris vsus est: quæ non pos-
 sunt aliter ad analogiam reuocari, nisi verbum si-
 gnificet intexere. Vide Hebraicum codicem pluri-
 bus locis Exodi, in quibus ea vox repetita est. Exod. 28.
 Quod si ita est, vt vero simile iudicamus, necesse est
 alteram vocem richmah significare, quod sonat:
 nam quod aliud opus superinduci potuit aureæ te-
 læ nisi Phrygionicum, aut pictum? Cum ergo vestis
 reginæ ex tela aurea dicatur facta ad richmah,
 oportet vt richmah sit opus rechamatum, acu pi-
 ctum, quod bordado etiam dicitur vulgo Hispanis, &
 Gallis *broderie*; ex analogia vero huius operis, quod
 variegatur multiplicibus coloribus, & segmentis te-
 læ aureæ, argentæ, & sericæ, traducta sit vox ad
 significanda illa omnia, quæ supra diximus. Atque
 hæc de parabolica veste dicta sufficiant. Iam videamus
 quid illa significet in Hebræorum Republica.
 Chaldaeus Paraphrastes in psalmum citatum; au-
 reâ & variam vestem reginæ refert ad sacerdotum
 indumenta: sic enim vertit prædictam sententiam.
 Omne laudabile, & pulchrum, ac desiderabile in sa-
 cultatibus regionum; thesaurique regum, qui repo-
 siti erant interius, offerrentur sacerdotibus, quorum
 vestes auro optimo intextæ in vestibus varij coloris
 lætificabunt sacrificia &c. Theodoretus vniuersa
 hæc ornamenta ad Tabernaculi cortinas, & va-
 rium apparatus traducit. Vterque satis commo-
 de: nam in sacerdotis summi vestimento, atque San-
 ctuarij aulaeis multus est sermo operis variegati
 aur picti, Phrygionij, & plumarij. Nobis autem ob
 oculos ponit sponsæ chlamys beneficia innumera,
 quibus Deus populum suum honestare, ditare, & cla-
 rum reddere inter gentes instituit: nam in auro &
 pretium est, & splendor. Hæc autem duplicia sunt,
 naturæ quædam, quædam vero gratiæ: illa signifi-
 cantur in tela, quæ tamen ex varij coloris licijs
 constat, vniformis tota est, & sibi similis: sicut natu-
 ra, quæ semper sibi constat, & eandem perpetuo
 legem seruat: ista vero significantur in acu pictura,
 quæ ad arbitrium artificis variatur: nec secus gra-
 tiæ opera, gratiarumque diuisiones se habent, qui-
 bus rerum omnium artifex digito spiritus sui, atque
 acu intelligentiæ perspicacis cycladem sponsæ ca-
 rissimæ, hoc est, Ecclesiæ distinguit, exornat, & illu-
 strat. Sed quid mirum est Deum acu pingere vestem
 sponsæ, cum ipsius imaginem super vtraque palma
 expresserit? apud Isaiam. *In manibus meis descripsi te,*
 vel sculpsi te, *muri tui coram oculis meis sunt semper;*
 nimirum bis delineati in vna, atque altera manu.
 Sed quænam segmenta, quæ scutula, quas ima-
 gines credemus cycladi sponsæ acu pictas fuisse?
 In vestis poderis talari, quam habebat Aaron, totus erat
 orbis terrarum, & parentum magnalia in quatuor ordi-
 nibus lapidum erant insculpta, &c. Vel Patriarcha-
 rum gloriæ duodecim stemmata, aut emblemata,
 signa scilicet sacra pro nominibus posita, vt dixi-
 mus in Commentario de prima visione. Duo gene-
 ra rerum ostendebat Pontificia vestis, alia intexta
 telæ,

Quid signifi-
 cet hæc vesti-
 in He-
 bræorum re-
 publica.
 Chalda.
 in ps. 44.
 Theod.
 Hæc veste va-
 ria benefi-
 ciorum ge-
 nera spon-
 sæ collata si-
 gnificantur.
 Auro natu-
 ræ & gratiæ
 dona in-
 nuantur.
 De veste po-
 deris:
 Sap. 18. *Y.*
 orbis terrarum, &
 parentum magnalia
 in quatuor ordi-
 nibus lapidum erant
 insculpta, &c. Vel
 Patriarcharum
 gloriæ duodecim
 stemmata, aut
 emblemata, signa
 scilicet sacra pro
 nominibus posita,
 vt diximus in
 Commentario de
 prima visione.
 Duo genera
 rerum ostendebat
 Pontificia vestis,
 alia intexta
 telæ,

tela; alia acu picta; intextus erat vniuersus orbis; cælum, mare, terra, & eorum plenitudo, aues, pisces, prata, arbores, animalia nimirum dos vxoris; nam omnia illi tradidit in obsequium, *aves & bestes uniuersas; insuper & pecora campi, volucres cali, & pisces maris*; vnde apud Isaiam. *Vino ego dixi Dominus; quia omnibus his velut ornameto vestiatis, & circumdabis tibi eos quasi sponsa*, Alia vero acu picta viscebantur, glorie parentum scilicet, quas emularetur; atque hæc expressiora, vt illa conaretur ad viuum moribus exprimeret; fidem Abrahæ, Isaac obedienciam, Iacobi constanciam, &c. Nam illa veste Pontificis plebis Israëliticæ ornatum, & gloriam, ad quam Deo nubens euecta fuerat, representatam fuisse notius est, quam vt explanatione indigeat. Sed & cortinæ tabernaculi depictæ imaginibus Cherubim, quid aliud innuebant; quam trophæa victoriæ, quæ e bello Aegyptiaco sponfæ liberandæ gratiâ suscepto sponfus reportauerat, in ipsius sponfæ cyclade acu picta; scilicet regnum, sacerdotiū, & cetera, quæ recensuimus supra; vt redemptionis propriæ, & sponfi beneuolentiæ tam certa pignora ante eius oculos iugiter obuersarentur, quibus in admirationem tam strenui ducis, & amorem tam amanti coniugis propocaretur, incenderetur, & ardesceret.

Et calceani te ianthino, Hieronymus, Aquyla, & Symmachus, ianthina, Septuaginta, & Theodotio hyacinthina transfulerunt; pro quo in Hebræo scriptum est *וַיִּתְּתֵם תְּחָשִׁים*. Est autem thachas, vt multis placet, taxus, consona voce vulgo Hispanis dicitur *teson & texon*; Latini melom appellant, animal asperum, mordax, magnitudine vulpis, colore felis, ex cuius pelle pharetras, & canum collaria obtegere solent. Chaldaus vocat *נַגְּזָא*, *salsoga*, quasi gaudentem coloribus; vel, vt alij Hebraei intelligunt, sexcolorem, quod sex dicitur coloribus distingui eius pellis: eius mentio est in Exodo; *pellisque ianthinas*. Hebraice taxorum, & in libro Numerorum. *Velamine ianthinarum pellim*, vel hyacinthinarum, vt alij codices legunt, sed eodem sensu; nam ianthinus colorem violarum sonat, hyacinthinus colorem caelestem, quem emulatur ille lapis, atque eundem videtur imitari pellis taxii: propterea interpres pro taxo reddiderunt hyacinthinum, vel ianthinum. Ex pelle itaque hyacinthina coloris caelestis, seu violacei Deus sponfæ aptasse sandalia, testatur Vates: neque ab re calceamentorum meminit inter alia femineæ corporis indumenta, & ornamenta; quoniam calcei elegantes a feminis maximi haberi solent, præsertim Hebræis, quæ breuiorem gestabant cycladem, & vix ad humeros talos demissam; quales videlicet amictas vidimus Granatenfens Mauro-christianas; propterea tibialibus ex subtili tela sinuosis, atque sandalijs exquisito artificio elaboratis, atque & gemmis grauib; delectabantur: quod apud Isaiam videre est; ait enim. *In die illa auferet Dominus ornametum calceamentorum*. Hebraice gloriam, vel ornatum compedum; nam עֲבָטִים, ghecex, compedem significat, seu laqueum pedum: & in Prouerbijs, *Ignorans quod ad vincula stultus trabatur*. Pagninus vertit ornametum squamatum pedum: quod laqueis squamatis, id est, ad instar squamarum acupictis erant ornata calceamenta. Chaldaus reddidit voce *תַּרְנְנָה*, *margeuach*, quæ irritamentum significat; atque Isaiæ locum sequentem: *Pedibus suis compesso gradu incedebant*; quem sic vertit Pagninus: & pedibus suis ornabantur ornamento squamarum; ille sic transtulit: & in pedibus earum irritamenta;

Pf. 9. 8. If. 49. 13.

Cortina tabernaculi depicta Cherubinis.

Comment. de 1. visio. no par. 2. scilicet. 10.

Hier. Aqu. Symmach. Theodotio.

Exod. 28. 5. Num. 4. 14. Ianthinus & hyacinthinus color idem.

Maximus sponfæ dicitur in calceamentis suis.

Isa. 3. 24.

Prouer. 2. 22.

Isa. 3. 16.

nimirum quibus iuuenes irritantur: & quibus propocabant oculos maiestatis Dei, & eius iustitiam aduersum se irritabant. Rabbi autem Salomon עֲבָטִים, ghecex, significare vult virus serpentis, & verbum inde ortum venenum adhibere: itaque vertit: *Pedibus suis*, seu impudico incesu venenum exhibebant animis iuuenum. Addit Isaias: & *lunulas*. Hebraice שִׁטְמוֹנִים, sebisim; argenteo filo superductos, & acu pictos. Hispani vocamus *capato a lazo*. Vtrumque nomen laqueum sonat, quod ornametum ex laqueis aureis constaret, quodque illaquearet iuuenum animas malecautas. Eiusmodi laqueos pedibus suis indidit sagax illa, nec minus honesta femina Iudith, vt caperet sanguinariam feram Holophernem; quod ipsa testatur dicens: *Capiatur laqueo oculorum suorum in me*: atque iterum: *Vxit faciem suam in unguento*, & *colligauit cincinnos suos mitra*, accipit *Holam nouam ad decipiendum illum*. Sandalia eius rapuerunt oculos eius: *pulchritudo eius captiuam fecit animam eius*, &c.

R. Salomon ornamenta mulierum venena vocat.

Iudith. 9. 13. & cap. 16. 10.

Quid significet calceamenta in facra Scriptura. Hieronymus. Origen. Ambro. de fide.

Beda in Exod. 3.

Greg. Nyssen. de vita Moysis.

Cyrill. Dion. Aueo. caelest. Hier. cap. 15.

Discalceatum esse, vel nudis pedibus incedere sunt signa captiuitatis & seruitutis. If. 20. 3. & 47. 11.

Exod. 12. 11.

Nudare pedes signum reuerentiae.

Exod. 3.

If. 5. Iosue. 5.

If. 26. Psal. 59.

If. 10. Ioan. 1.

Calceus signum est viuicapienis. Dent. 28. 7.

fratris sui, qua ei lege debetur; perget mulier ad portam ciuitatis, & interpellabit maiores natu, dicitque: Non nulli frater iuri mei suscitare nomen semen fratris sui in Israel, nec me in coniugium sumere: statimque accessit eum facient, & interrogabunt. Si responderis, nolo eam uxorem accipere, accedet mulier ad eum coram senioribus, & tolles calceamentum de pede eius, spuesque in faciem illius, & dices: sic fiet homini, qui non adificat domum fratris sui, & uocabitur nomen illius in Israel, domus discalceati, &c. Apertius vero in libro Ruth. *Hic autem erat mos antiquus in Israel inter propinquos, ut si quando alter alteri suo iuri cedebat: ut esset firma concessio, soluebat homo calceamentum suum, & dabat proximo propinquo suo: hoc erat testimonium cessionis in Israel. Dixit ergo propinquo suo Booz: Tolle calceamentum tuum, quod statim soluit de pede suo: at ille maioribus natu, & uniuerso populo; Testes vos inquit, estis hodie, quod possederim omnia, qua fuerunt Elimelech, & Chelion, & Mahalon, &c. Sed quorsum eis carimoniam cessionem significabat? altera illi adiuncta rationem exhibet vtriusque: Tolle inquit, calceamentum de pede eius, spuesque in faciem illius: spueri in faciem, est illum notare seruilis conditionis (nam vix mancipijs in faciem spuitum). Idem ergo indicabat calceamenti solutio, illum esse indignum, qui calceos gestaret inter ingenuos; quando nil liberale suscipere, vel designare audebat; mereri potius nomen discalceati, vel serui, qui se possessione propria abdicasset. Atque hinc declaratur locus ille Matthæi alibi repetitus: etiam *excute puluerem de pedibus uestris*, hoc est, cedite omni iuri eorum, quod ad vos quoquomodo pertineret potestatis: quod scilicet aperit dixit Moyses in libro Numerorum. *Redeete a tabernaculis hominum impiorum, & nolite tangere, quæ ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorum*. Sequitur tunc aptissime. *Amen dico uobis, tolerabilius erit terra Sodomorum, & Gomorrhæorum, quam illi ciuitati*.*

Ruth. 4. 7.

Matth. 10. 14.

Luc. 9. 5.

Num. 16. 26.

Matth. 10. 15.

Soluere calceamenta signum libertatis.

Ezech. 24. 17.

In militia calceus solum est constantiæ animique intrepidii.

Ephes. 6. 15.

Preparare significat roborare seu stabilire.

If. 2. 2.

If. 23. 2.

Marci. 6. 9.

Quare dicitur sponfæ hyacinthino colore calcei. Orig. bomil. 6. in Ezech.

tingta; alibi vero ait: *Hyacintho pura incessum ornauit mortalitate sublara*: Est etiam totius vitæ symbolum. Hieronymus. *Hyacintho calceantur qui diuinam habent protectionem, vt perfectius ambulent, aut prædicent*. Item calceari hyacintho, est præparari, vt ad caelestia festinare valeamus. Gregorius. *Hyacinthus significat caelestem conuersationem, contemplationem, & spem caelestium*: Fauet huic expositioni, quod in Numerorum libro præceptum est *filij Israel, vt facerent sibi simbrias per angulos palliorum, ponentes in eis vitas hyacinthinas*, vt eas viderent, recordarentur omnium mandatorum Domini, nec sequerentur cogitationes suas, & oculos per res varias fornicantes: sed magis memores præceptorum Domini, facerent ea, essentque sancti Deo suo, &c.

Orig. in cana. Hieron.

Greg. 30. mor. c. 10.

Hyacinthini color significat caelestem contemplationem & conuersationem.

Num. 15. 38.

Calcei hyacinthinii dicuntur pedibus sponfæ omnem subditam dominationem. Eccl. 40. 4.

August.

Apoc. 12. 1. Mulier Apoclypsi hanc eandem reginam significat.

Cant. 7. 8.

Byssus quid sit. Plin. lib. 10. c. 1.

Pausanias.

Inf. 2. 7. 17.

nos sponfæ. Sed illud insuper addendum, præter arcanam significationem, quam diximus, dominationem, & opulentiam omnem sub pedibus sponfæ subiecisse sponfus Deum, cum calceos illi aptauit hyacinthinos: nam hyacinthus cum corona regibus tribuitur in Ecclesiastico. *Ab eo, qui uisitur hyacintho, & portat coronam, usque ad eum, qui operitur lino crudo, &c.* Quod si hyacinthina toga regium est gestamen, quale erit hyacinthinum calceamentum? Symbolum certe regni sublimioris, cuius sedes non est eburnea vel aurea, sed animus excelsus, & vere regius, qui calcat omnem terrenum dominationem: namque pedes, quibus progredimur, affectus significant, quibus animus fertur quocunque fertur, teste Augustino: calceamentum uero libertatis, & dominationis est signum: hyacinthus autem caelestis regni imago. Pedes itaque calceati hyacintho indicant animum ingenuum, liberum, & regalem, qui spe caelestium bonorum terrena hæc omnia pessundat, & prouertit. Vide in Apocalypsi, mulierem amictam sole, & lunam sub pedibus eius, atque coronatam stellis duodecim, reginæ uidelicet simulachrum, quam Vates describit, lucida vestitam cyclade, calceatamque hyacintho, & quam sponfus commendat ab incesu decoro, & gratioso ob calceamenta hyacinthina desiderium caelestium spirantia: & in Cantico canticorum. *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis*; ubi obseruandum, tunc sponfæ similitudinem habere hyacinthinis) pedes ornauerat; quod pedes calceati solum exhibent regie dignitatis, vt diximus. Sed de his hæstus.

Et cinsi te bysso. Byssus Plinio species est lini tenuissimi: sic enim habet. *Asbestino lino principatus in toto orbe, proximus byssino, mulierum maxime delicijs: circa Elin in Achaia genito, quaternis denarijs stipula eius permutata quondam, vt auri. Pausanias testatur byssum non in alia Græciæ parte nasci, quam in Elide tanta tenuitate, vt ne ludaicæ quidem bysso cedat; etiamsi colore minus rufer, quam ludaica, quæ colorem, & splendorem auri referebat: qua in re duo peccasse videtur Pausanias, uidelicet quod byssum uocet ludaicam, & quod eam rubram faciat: nam veterum nullus ludaicæ byssi meminit. Sed neque in emporium Tyri Iudæa portauit byssum uenalem, sed Syria Damascentas; cum Iudæa inuenerit frumentum, ballamum, & mel, & oleum, & resinam, quippe fructus suos. Quod si per ludaicam byssum intellexit eam, qua Iudaicus populus in Eremo vsus est in tabernaculi apparatu construendo, certe illa ex Aegypto importata fuerat: neque enim in Arabia deserta, ubi morabatur populus, cum erectum est tabernaculum,*

Ium, prouenit byffus; neque publicis sumptibus ab alienigenis coempta fuit, sed a popularibus vltro oblata; populares vero eam apud se habebant, quam ex Aegypto compilauerant discedentes. Iam Aegypcia byffus candida est, non rubra, vel aurea; sic enim de ea scribit Iulius Pollux. Byffina quoque, & byffus lini quaedam species apud Indos: nunc apud Aegyptios ex arbore quaedam lana fit, ex qua vestem confectam lino maxime similem esse quispiam dixerit, sola densitate excepta: densior enim ex arbore fructus enascitur nuci similis, duplici munitus cortice, qua dirempta, postquam instar nucis floruerit, interius hoc, quod lanam refert, eximitur: vnde subtegmen conficitur, stamen autem illi subtenetur lincum. Consentanea Polluci tradidit Plinius. Superior, inquit, pars Aegypti in

Iulius Pol- lux

Plin. Hist.

Vestes ex gossopio grauisimae erant Aegyptijs sacerdotibus.

Philostratus lib. 2.

Vestes & cortinae sanctuarij ex byffo albi coloris factae fuerunt. Psal. 119. v. 8. Lapsus in Tacitum.

Gossopium, idem est cu byffo.

Rondeletius lib. de collicaeis.

De byffo Hebraica, quae candida fuisse demonstratur. Est lib. 1. v. 6. Cant. 3. v. 15. Gen. 41. v. 42. Prouer. 31. v. 22. Exod. 25.

Arum, & byffum; & iterum. Decem cortinas de byffo reuorta: & tertio. Sringesque tunicam byffo (vel, texti facies tunicam e byffo: est enim שרוב, sabats, de quo yersu superiori) & tiaram byffinam facies, atque tandem: Fecerunt & tunicas byffinas opere textili Aaron, & filijs eius: & mitras cum coronulis suis ex byffo, feminalia quoque linea, byffina. Hebraice שש bysso, habad ses, ex lino byffo, vel ex lino byffi legitur hoc vltimo loco: in ceteris tantum שש, ses, id est, byffo; sic enim legunt Septuaginta pro ses, שבשו, byffy, Chaldaeus vero vbiq; vertit בוש, but, vel בושא, butsa, consona voce cum byffo nostra: hoc autem postremo loco eandem repetiuit בוש בוש, de but, butsa, ex byffo byffi, id est, ex byffo tenuissimo, candidissimo, &c. Ex ijs fit שש, ses, Hebraice esse coloris candidi: id enim sonat eius etymon: alioqui ex nulla analogia daretur marmoris Pario. Fit secundo esse lini speciem, quandoquidem feminalia facta dicuntur ex lino byffi, vel byffo: nam בוש, bad, lincum significat genericè. Fit tertio esse capitibus vigesimo quinto, & vigesimo sexto Exodi citatis, ses, & atque adeo byffum non esse lincum ex herba contusa factum, sed lanuginem mollissimam ex frutice decerpam: quod sic ostendo. Exodi vigesimo quinto & vigesimo sexto praecipuntur contexti cortinae ex filis hyacinthinis, purpureis, coccineis, & byffinis retortis, vel filatis, vt vocant; at vero in Deuteronomio cautum est lege, ne tela fiat ex lana, & lino diuersae materijs; ergo necesse est filamenta praedictis coloribus infecta: quae byffo contextebantur, ex eadem materia byffi ducta fuisse: alioqui enim praeterquam quod lex violabatur, tela non posset esse terfa & pura. At vero fila ex lino ducta non inficiuntur feliciter: neque enim possunt ita bibere succum hyacinthi, vel purpurae, vt luceant: oportet igitur fucint ex vellere, vel ex lanugine praedicta: at lana esse non poterant, cum admiscerentur byffo, quae lini species est, ergo necesse est fateamur, vniuersa fila tam infecta, quam pura ex languinosa byffo tracta fuisse: quae scilicet & species lini esset, & colorum succo exsaturata splenderet; atque adeo byffum, & ses Hebraicum significare nostrum gossopium, quod medium quid est inter lincum, & lanam: cum enim origine lincum sapiat, mollitiae lanam amulatur. Atque his subscribit libens Iosephus illis verbis. Tegebatur autem tabernaculum cortina ex byffino, & purpureo, & hyacinthino, & coccineo colore facta, &c. & mox: Quae cortinae extensa Templum, & quod erat desuper, obtegebant, & parietes a lateribus, & a tergo stantes a terra vno pede suspensa. Eiusdem vero latitudinis, & alia cortinae vna plus numero, id est, vndecim erant, longitudine tamen excellentes: erant enim ista triginta pedum, texta vero de pellibus, sicut illa de lana, &c. de lana textas dicit cortinas priores, quas coloribus quattuor depictas esse narrauerat; non quidem intelligens vellus per lanam, cum illis adnumerauerit fila byffina, quae ex lino ducta esse ignorasse non poterat Iosephus, sed languinosum gossopium nostrum, quod mollitiae lanam amulatur: textum vero lincum refert, vt recte obseruauit Iulius Pollux. Fit itaque ex dictis byffum nihil aliud esse, quam gossopium.

Psal. 4. v. 26. v. 1. v. 28. v. 39. et 39. v. 23.

Deut. 22. v. 11.

Iosephus 3. antiq. cap. 7.

Iulius Pollux.

Isa. 1. v. 6. Ezech. 30. v. 21. v. 24. v. 27.

fascia ex tela gossopij mollissimi, & candidissimi facta: quod genus indumenti non postremo locum obtinet in femine habitu: nam eius meminit Isaias. Et erit pro fascia pectorali cilicium: atque Ieremias. Numquid obliuiscetur, &c. fascia pectoralis sua. vbi pro delictijs virginum fasciam posuit, & merito, quia vt meretricis signa sunt vbera subacta apud Ezechielem. In Aegypto in adolescentia sua fornicatae sunt, ibi subacta sunt vbera, &c. pubertatis eorum: sic papillae studiose reuinctae sunt symbolo illibati floris virginis, in quo puellarum honos consistit. Hinc Athenis templum Dianae soliuonae structum legitur apud Pausaniam & alios, in quo suspendebant nouae nuptae zonas, quas soluerant sponsi ad illas ingressi: atque ad hoc allusisse videtur Baruch: Mulieres autem circumdatae sunt in ujs sedentes, &c. id est, vt ex Herodoto interpretatur, feminae ad aedes Veneris zonis praecinctae, quibus virginitatem professae, hospitibus ad Deae sanum aduentantibus pudorem profituantur, Deaque sic expiata, domum reuertuntur. Apud externos itaque, & apud sacros scriptores fasciam pudoris virginis signum fuisse reperimus: quandoque etiam castitatis coniugalis, hoc est, fidei intemeratae erga virum, ait enim Psaltes: Assitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato circumdata varietate: & iterum: Omnis gloria eius filiae regis ab intus, in fibris aureis: hoc est, vt multi interpretantur, in fascijs aureis, quae significare velint Dauid id ipsum, quod nunc afferemus, omnem gloriam castae sponsae non esse in externo cultu sitam, sed intus in pectorali fasciâ religata, hoc est, in fidelitate coniugali, quam fascia representat. Quod autem in feminis fascia, idem in viris lumbare valebat apud Hebraeos, quibus, sicut & hodie Mauris, & Granatensibus, olim antiquus mos erat, fasciam latam ad lumbos religare, quam ideo lumbare vocat Ieremias. Sicut enim adheret lumbare, ait Dominus, ad lumbos viri, sic agglutinaui, coniugio copulaui, mihi domum Israel, &c. vt esset mihi &c. in laudem, & in gloriam. State ergo, ait Paulus, succincti lumbos vestros in veritate, hoc est, in fidelitate (na forores sunt voces אמנה, emeth, veritas, & אמונה, emunah, fides ab eodem verbo אמן, aman, genitae) ne fidem adfictam Deo violetis. Idem Dominus admonet apud Lucam: sint lumbi vestri praecincti, & lucerna ardentes in manibus vestris: quod diuus Petrus declarauit: Sobrii estote, & uigilate: quamuis accingere lumbos possit etiam significare promptum esse, & expeditum ad opus: ceterum ea significatio ex alio manat fonte: nam aliud est lumbari interius religari, aliud baltheo exterius: illud symbolum est puritatis, & fidelitatis; hoc vero apparatus ad omne opus: sed de hoc alibi commodius agemus. Porro sponsae fascia pectoralis byffina a sponso dono accepta, ipsam admonerat fidei coniugalis, atque puritatis cordis; vt scilicet mammillas, quae cordis sunt diuerticula, hoc est, affectus suos continentia coerceret, seque mundam sponsi toro conferuaret, illud Cant. 2. v. 16. & 1. Cor. 11. v. 12. Et indu te subtilibus. Hebraice שש ורכך, va achasch mesh, quod est operui, texti, velauit, celauit, vt in Ezechiele. Duae tegebant corpora eorum. & in Prouerborum libro. Operuit illud nubes tabernaculum: & in Leuitico. Et operuerit lepra omnem cutem. & in Prouerbis, & Petrus ait: Caritas operit multitudinē peccatorum, & Michaeas. Operiet eum pudor. Ex quo verbo est nomen כסוי, chesui, operimentum, quod superne tegit, vt in Numerorum libro. Et ex-

Fascia etiam pectoralis significat castitatem, & fidem coniugalem. Psal. 44. v. 10.

Lumbare viri idem significat, atque feminis fascia.

Ier. 13. v. 11.

Ephe. 6. v. 14.

Luca. 12. v. 35. 1. Petr. 5. v. 8. Accingere lumbos, hoc est, promptum esse, & expeditum.

Cant. 2. v. 16. & 1. Cor. 11. v. 12. Et indu te subtilibus. Hebraice שש ורכך, va achasch mesh, quod est operui, texti, velauit, celauit, vt in Ezechiele. Duae tegebant corpora eorum. & in Prouerborum libro. Operuit illud nubes tabernaculum: & in Leuitico. Et operuerit lepra omnem cutem. & in Prouerbis, & Petrus ait: Caritas operit multitudinē peccatorum, & Michaeas. Operiet eum pudor. Ex quo verbo est nomen כסוי, chesui, operimentum, quod superne tegit, vt in Numerorum libro. Et ex-

tendent desuper operimentum iambinarum pellium, & eius cognatum כסוי, chesuth, operimentum, velamen, praetextus: in Genesi. Hoc erit tibi in velamen oculorum, ad omnes, qui tecum sunt, hoc est, hoc donarium esto pro commodis velaminibus tibi, & ancillis tuis: extenuat enim rex liberalis munusculum Sarae donatum: quae dicendi ratio Hispanis consueta est, cum feminae alicui princeps largitur donarium non pro dignitate donantis, ait: somad señora para tocas. Haec eo dixerimus, vt intelligatur, hunc amictum non esse indumentum interius, sed velamen, linteum, vel praetextum capiti sponsae obtentum, vt ex allatis locis colligi potest. Fauet nobis versio Septuaginta, qui paulo inferius pro eadem voce שש, mesh, ponunt περιβόλαια, peribolaea, hoc est, velamina, pallia, quae scilicet operiunt feminas potius, quam vestiunt. Gestabant enim Hebraeae mulieres, sicut & Italicae, peplum pretiosum, & subtile a capite ad talos fere demissum, quo virgines faciem, corpusque totum tegebant; vxoratae cetera praeter faciem; meretrices vero habitum virginum mentitae peplo se totas operiebant. Vnde illud Canticorum: Ne forte uagari incipiam. Hebraice: cur ero quasi desuper amicta, id est, velut scortum huc illuc aberrans, meum pastorem inter caulas quaritans; atque in Genesi: Assumpsit Thamar thestrum, quod Suidas est velum aestiuum; Hebraice, obtegit, atque obduxit se peplo: cuius rei gratia paulo post de ea rogatur: vbi est illa meretrix? De virgine vero exemplum habemus in Genesi. At illa Rebecca tollens cito pallium operuit se, prospecto scilicet Isaac sponso veniente sibi obuiam. De vxoratis vero apud Paulum. Debet mulier (uelamen) habere. &c. De viduis autem ad Ruth ait Booz. Expande, inquit, pallium tuum, quo operiris, &c. Ergo, indui te, est operui, velauit te. Quod vero Hieronymus vertit, subtilibus, Hebraice est שש, mesh, ortum a verbo שש, masah, quod valet attrahendo attraxit, extraxit ex aqua: vt in Exodo. Vocauitque nomen eius Mose, dicens: quia de aqua tuli attraxit eum. & in psalmo. Et assumpsit attraxit me de aquis multis: inde nomen שש, Mose, id est, attractus, atque mesh, quod hic legitur: pro quo Septuaginta vertunt περιπλον, trichapton, quod Suidas interpretatur pannum bombycinum, vel pretiosam vestem, Theodoretus rete e capillis confectum, quod mulierum capitibus circumponeretur. Scholiastes. Graece est autem trichapton, quod ex auro fabricatum est, quasi dixerit, ex auro texta: dicit autem vestem ex auro διαζωδιον, diazodion, quasi animalium figuris intertextam. Origenes trichapra esse dicit subtilem nimis amictum, & quasi ad capillorum similitudinem attenuatam vestem, nam περιπλον, trichas, capillos, vel pilos Graeci dicunt. Alij sericum, quo crines capitis constringuntur. Hieronymus: Indui te subtilibus: pro quo Aquyla: florido, siue palpabili, Symmachus, indumento, Theodotio ipsum verbum Hebraicum שש, mesh, posuit: Cumque diligenter inquirerem, quid sibi vellent vocabulum trichapri, quod Septuaginta trāstulerunt, & a nullo Graecorum nec vsum, nec etymologiam posse inuenire sermonis; tandem didici a Septuaginta esse compositum (rebus enim nouis noua fingenda sunt nomina) quod tantae subtilitatis fuerit vestimentum, vt pilorum, & capillorum tenuitatem habere crederetur. Vnde & ego volens tenuitatem exprimere vestimenti pro trichapto, subtilibus, transtuli, quod tenui stamine, atque subtegmine textum erat, haec ipse. Rabbi Dauid pro mesh, vertit pannum sericum. Chaldaeus שש, tibghonin, discoloribus.

Apud Hebraeos, virgines faciem & totum corpus velabant vxoratae cetera praeter faciem; meretrices vero habitum virginum mentitae peplo se totas operiebant. Vnde illud Canticorum: Ne forte uagari incipiam. Hebraice: cur ero quasi desuper amicta, id est, velut scortum huc illuc aberrans, meum pastorem inter caulas quaritans; atque in Genesi: Assumpsit Thamar thestrum, quod Suidas est velum aestiuum; Hebraice, obtegit, atque obduxit se peplo: cuius rei gratia paulo post de ea rogatur: vbi est illa meretrix? De virgine vero exemplum habemus in Genesi. At illa Rebecca tollens cito pallium operuit se, prospecto scilicet Isaac sponso veniente sibi obuiam. De vxoratis vero apud Paulum. Debet mulier (uelamen) habere. &c. De viduis autem ad Ruth ait Booz. Expande, inquit, pallium tuum, quo operiris, &c. Ergo, indui te, est operui, velauit te. Quod vero Hieronymus vertit, subtilibus, Hebraice est שש, mesh, ortum a verbo שש, masah, quod valet attrahendo attraxit, extraxit ex aqua: vt in Exodo. Vocauitque nomen eius Mose, dicens: quia de aqua tuli attraxit eum. & in psalmo. Et assumpsit attraxit me de aquis multis: inde nomen שש, Mose, id est, attractus, atque mesh, quod hic legitur: pro quo Septuaginta vertunt περιπλον, trichapton, quod Suidas interpretatur pannum bombycinum, vel pretiosam vestem, Theodoretus rete e capillis confectum, quod mulierum capitibus circumponeretur. Scholiastes. Graece est autem trichapton, quod ex auro fabricatum est, quasi dixerit, ex auro texta: dicit autem vestem ex auro διαζωδιον, diazodion, quasi animalium figuris intertextam. Origenes trichapra esse dicit subtilem nimis amictum, & quasi ad capillorum similitudinem attenuatam vestem, nam περιπλον, trichas, capillos, vel pilos Graeci dicunt. Alij sericum, quo crines capitis constringuntur. Hieronymus: Indui te subtilibus: pro quo Aquyla: florido, siue palpabili, Symmachus, indumento, Theodotio ipsum verbum Hebraicum שש, mesh, posuit: Cumque diligenter inquirerem, quid sibi vellent vocabulum trichapri, quod Septuaginta trāstulerunt, & a nullo Graecorum nec vsum, nec etymologiam posse inuenire sermonis; tandem didici a Septuaginta esse compositum (rebus enim nouis noua fingenda sunt nomina) quod tantae subtilitatis fuerit vestimentum, vt pilorum, & capillorum tenuitatem habere crederetur. Vnde & ego volens tenuitatem exprimere vestimenti pro trichapto, subtilibus, transtuli, quod tenui stamine, atque subtegmine textum erat, haec ipse. Rabbi Dauid pro mesh, vertit pannum sericum. Chaldaeus שש, tibghonin, discoloribus.

Exod. 2. v. 10. Psal. 119. v. 17.

Origen. homil. 6. in Ezech.

Hieron. Aquyla. Theodot.

R. Dauid. lib. rad. Chald.

nam tuum, ut sciam videam quid faciam tibi. Et statim sequitur. *Deposuerunt filij Israel ornatum suum a monte Oreb,* nam utrobique legitur Hebraice pro ornatu *וַיָּבֹאוּ*, ghadi, quod significat aurea monilia, & cetera, quae ad ornatum potius, quam ad vestitum pertinent, ut supra diximus. quare Chaldaeus veritatem ornatu cultus tui, non igitur vestes festivas deponere praecipuntur Israelitae, ut multis placuit, sed neque arma, quod alij fingunt, sed aureas coronas symbolum desponsationis plebis cum Deo: atque eiusmodi corona caput sponsae exornatum videtur hic referre Vates: ad quam fortasse alludit & Ieremias dicens. *Versus est in luctum chorus noster, cecidit corona capitis nostri: vae nobis, quia peccavimus.* Enimvero, etiamsi magni momenti sit hoc sponsae diadema, illud multo est pretiosius, quo Christi Ecclesia nobilitatur. Nam de ea scriptum est ab Isaia, sub nomine Sion, & Ierusalem, ne parabola mutata videatur. *Et eris corona gloria in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui.* Magnum quippe erat de Deo sponso gloriari, sed quanto honoratius Deum ipsum de sponsa se iactare? illud erat, Deum esse coronam in capite sponsae; hoc vero, sponsam esse coronam ipsius Dei: illa corona denominationem dabat sponsae a Deo; haec vero ipsi Deo nomen a sponsa: nam nihil aliud est, esse coronam gloriae in manu Domini, quam esse sponsam, quam ille apprehensa manu sibi associauerit: nam vxor gloriae *viri est*, testantur Apostolo. *Et diadema regni in manu Dei;* quam in eius scuto depictam esse Ierusalem pro regis insignibus, & quasi trophaeis cum scripto versu: Rex Hierosolymorum. Merito enim diadema regni vocatur ea ciuitas, a qua cognomen sortitur rex, cum primum coronatur. Ipse autem Christus *constituitur rex a Patre super Sion montem sanctum eius.* Atque ad ipsum refert Paulus illud psalmi. *Quid est homo, quod memor es eius? aut filius hominis, quoniam visitas reputas eum? Minuisti eum paulo minus ab Angelis; gloria, & honore coronasti eum, et constituisti eum, super opera manuum tuarum. Videmus, inquit, Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum.* Sed qua gloria, nisi Ecclesia, quam sibi despondit in passione? & de eius emptione (nam emebantur a viris uxores olim) atque possessione gloriatur, tanquam de comparato regno?

XIII. *Et ornata es auro, & argento.* Repetitio videtur praedictorum, nisi argentum memorasset, quae, ut notauit Hieronymus, vilior materia est, & ad pauperum, rusticarumque ornatum potius pertinet, quam reginae tanto sponso nuptae muliebrem mundum. Quare ipse Hieronymus mystice interpretari conatur, quod secundum litteram non coharet. Theodoretus vero haec non ad corporis cultum, sed ad diuitiarum cumulum pertinere credit, dum ait: Statim enim ab Aegypto egressi ab Aegyptijs vasa argentea, & aurea mutati eos spoliarunt, iustam violenti operis repetentes mercedem: & tamen earum quoque gentium, quae terram Chanaan incolabant, omnes facultates depradati sunt. Significat itaque praeter spiritualia bona, eorum quoque, quae ad corpus pertinent, abundantiam, &c. Nihilominus existimo, sicut verbis sequentibus, scilicet: *Et vestita es bysso, & polymito, & multicoloribus* interpretantur, quae praehabita fuerant vestimenta, & pallia pretiosa: sic praesentem versus repeti, quae praedicta sunt ornamenta, & monilia: Neque argen-

Chaldaeus.

Tbr. 5. 13

Quanto sit maioris pretij, & dignitatis Ecclesiae Christi corona, quam fuerit Israelitica.

Isa. 62. 3

1. Cor. 11.

7.

Psal. 2. 6

Psal. 8. 5

Hebr. 2. 9

Hieron.

Theodor.

ti vilior materia obstat: nam eiusmodi pretiosa ornamenta olim non minus ex argento, quam ex auro elaborari solita colligimus ex Canticis. *Munera aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.* Hoc est, ut Hieronymus interpretatur, catenam colli flexuosam ad instar murenarum ex auro factam, varijs argenti punctis, seu micis distinctam. Ergo illa coniunctio (&) initio versus posita valet, inquam, ut alijs innumeris sacrae Scripturae locis a Hieronymo reddi solet. Exempli gratia sufficiat explicatus locus. *Dixi tibi, &c. vine: dixi, inquam, tibi vine.* Et ille alter: *Diem, inquam, pro anno dedi tibi.* In quibus locis Hebraice loco inquam est praedicta coniunctio *וַ*, vau, quae sonat, &.

Et vestita es bysso, & polymito, & multicoloribus. Hebraice bysso, & serico, & auro texto. nam eadem nomina versus decimi repetuntur, licet ordine inuerso, *שׁשׁ, ses, & משי, mesi, & קקמח, riqmah.*

Similam, & mel, & oleum comedisti. Simila Hebraice dicitur *חלה*, soleht, significatque, testantibus Rabbi Dauid, & Rabbi Salomone, farinam mundissimam, tritici florem, delicias triticeae farinae, & similam, vel similitudinem vocamus: differt a farina vulgari, quod illa ex omni frumento conficitur; simila ex solo tritico: illa, vescebantur populares omnes; ista, diuites & magnates: illa, in omnem usum adhibebatur; ista, in sacra libamina, ut in Exodo, & Leuitico legitimus. Hoc loco simila significat panes lectissimos, & delicatissimos, quibus non principes tantum, sed in vniuersum Israeliticum populum vesci solitum testatur Vates: quae res magnam tritici abundantiam in terra promissa indicat.

Mel. Hebraice est *דבש*, debas, significatque apum opificium suauissimum. Dixerunt enim Philisthaei ad Sampsonem. *Quid dulcius melle? Quoniam vero fructus palmae, fici, vuae, prunae, mali, & in vniuersum omnes alij, cum maturi sunt & tempestiui, dulces & melliti sunt; solent etiam nomine mellis significari, ut in libro Paralipomenon. Oblulere primitias filij Israel frumenti vini, & olei, mellis quoque.* Id est, dactyli, ut sentit Rabbi Dauid, vel fructuum reliquorum, quod videtur probabilius: nam mel eo loco non significat faui liquorem, qui nulla ratione offerri poterat Deo, lege id vetante in Leuitico. Cum ergo mellis primitiae sacerdotibus allatae dicantur, necesse est mellis nomine fructuum mellitorum oblationes intelligere: quo modo etiam exponunt Doctores Hebraeorum illud Exodi. *Terram, quae fluit lacte, & melle,* hoc est, lacticinij pecorum, & fructibus mellitis stirpium abundantem. Nam & Martialis.

Infanti melimela dato — ait de dulcibus fructibus. Simile est illud Deuteronomij. *Ut suggeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo:* nam oleum eo loco non significat succum baccarum oliuae, neque mel opificium apum: neutrum enim fugitur, vel lambitur de rupibus, aut silicibus; sed oleum valet pinguis quaeque, mel autem fructus dulces arborum, nimirum quod versus proximo dixerat: *Ut comederet fructus agrorum, ut suggeret mel de petra, &c.* Eodem modo interpretamur illud psalmi. *Cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra, melle saturauit eos.* Hoc est, panibus confectis ex tritici flore (nam adeps valet optimum, selectum, florem cuiusque rei) atque

Hieron. ad Marcell.

Coniunctio (&) significat idem quod (inquam) Sup. 7. 6. Sup. cap. 4. 7. 6.

De significatione similia vbi fuisse tractatur de Pl. libinae vberitate. R. Dauid. R. Salomon.

Mel pro fructibus magis & dulcibus. Ind. 14. 18

2. Par. 31. 5.

Leu. 2. 11

Exo. 3. 8. & 13. 5. Mar. 1. 7. in malum potant.

Deut. 32. 13.

Pf. 80. 17

atque fructibus dulcissimis. Addit vero *de petra,* A vt notet soli Palaestinae felicitatem: nam oportet terram esse feracissimam, in cuius rupibus prouenerent fructus non solum mites, sed melliti, qui scilicet vix alibi in conuallibus prouenire solent. Idem ergo valet hoc loco *mel* scilicet omnis generis fructus mellitos.

Et oleum. *וַיָּבֹאוּ*, semen, significat omnem pinguedinem, siue naturalem, siue arte confectam, amplectiturque oleum, vnguentum, atque adipe. Primo oleum significat in Exodo. *Oleum ad luminaria concinnanda.* Et in libro Regum. *Lecythus olei non est imminutus.* Secundo, significat vnguentum ex oleo, & speciebus aromaticis conditum, ut patet in libris Regum. Aromata & oleum optimum, id est, vnguentum. Sic fumitur in Canticis. *Curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Et in Isaia. *Oleum gaudij proluetur.* Et in psalmo. *Vnxit te Deus tuus oleo latitiae praeforsitibus tuis.* Quibus locis allusio fit ad vnguentum, quo tempore latitiae conuiuia inungebantur, ut videre est in historia Regum. *Lugere te simula, & induere veste lugubri, & ne vngaris oleo.* Et ex verbis Christi apud Matthaeum. *Vnge caput tuum & faciem tuam lana, &c.* Atque in Ioanne, & Marco, vbi legitur mulier pedes, & caput Christi vnxisse vnguento *nardi pistici pretiosi.* Tertio carnes pingues significat apud Isaiaem. *Conuiuium pinguium, vel pinguedinum.* Et iterum. *Vallis pinguisima, vel pinguedinis, in qua scilicet erant pascua pinguis saginantia.* Idem in Genesi. *In pinguedine terrae, &c.*

erit benedictio tua. Ergo hoc loco oleum lacticina omnia significare videtur; quemadmodum & mel omnia poma mellita. Vtriusque autem meminisse solet sacra Scriptura, quoties soli feracitatem commendare vult, ut in Genesi. *Benedicet tibi benedictionibus cali desuper, benedictionibus abyssi iacentis deorsum, benedictionibus vberum, & vuluae.* Hoc est: Dicitur tibi omnipotens, o Ioseph, abundantia pluuiarum de caelo, & numerositate gregum, & filiorum, atque hoc ipsum indicatur illa figurata dictione toties repetita; in terram fluentem lacte, & melle, scilicet lacticinij pinguisimis, atque dulcissimis pomis affluentem: nam idem valet oleum, atque lac in hac dicendi forma, nimirum quod Psalter fere expressit dicens. *A fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt:* nam oleum pro omni pinguedine accipit, vinum pro dulci fructu terrae nascentium. Ut ijs tribus vocibus similia, melle, & oleo Ezechiel amplexus fuerit, vniuersum prouentum terrae sanctae fuisse lactissimum, felicissimum, & exundantissimum: nam in eandem rationem eadem tria genera prouentus coniunxit Moses in Deuteronomio. *Constituit eam super excelsum terram, ut comederet fructus agrorum, ut suggeret mel de petra, mellitos scilicet fructus, quos dixerat, oleumque de saxo durissimo, nimirum, butyrum de armento, & lac de ovibus cum adipe agnorum, & arietum filiorum Basan, id est, pinguium in pascuis Basan ultra Iordanem pascentium, & hircos cum medulla tritici, adipe, flore lectissimi tritici, & sanguinem liquorem rubeum vuae biberet meracissimum, purum, virginem non dilutum.* Atque haec sibi constant, si verba Prophetae referamus ad tempora Iosue, & Iudicum, atque Regum. Si autem ea extendamus ad quadraginta annos peregrinationis in deserto per simalam, & mel, & oleum intelligere de-

Olei significatio latius patet.

Exo. 25. 6. 3. Reg. 17. 16.

Oleum pro vnguento. 4. Reg. 20. 13. iuxta Hebr.

Can. 1. 3. Isa. 61. 3. Ps. 44. 8.

2. Reg. 14. 2.

Matth. 6. 17.

10. 12. 3. Mar. 14. 3.

Oleum pro carnibus pinguium animalium.

Isa. 25. 6. & 28. 1.

Genes. 27. 39.

Genes. 49. 25.

Psal. 4. 8.

Deut. 34. 13.

benus manna de caelo, quod merito dici potuit similia, mel, & oleum; quasi similia mellita, & oleata; per figuram endiadam, qualis illa est Virgilij.

— *pateris libamus, & auro.*

id est, aureis patinis: & in actis Apostolorum. *Spiritu sancto, & virtute.* id est, vi Spiritus sancti. nam in Exodo habetur; *gustusque eius quasi similia cum melle:* & in libro Numerorum. *Faciebat ex manna populus rotulas saporis quasi panis oleati.* Manna itaque describit Vates: quod sponsa sua Deus e caelo largiebatur, non pro cibo solum, sed etiam pro bellarijs, ne vel necessitati deesset, vel delitijs adolescentulae. Vbi obseruandum est, Ezechielem non meminisse vini, sed similia, mellis, & olei, quod de plebe Israelitica sub parabola feminae recens nuptae loquebatur, quam omnino dedecebat vel modicus vini haustus, quippe hostis pudicitiae: nam *luxuriosa res est vinum,* ut videre est in Proterbijs, ideoque vetitum est matri Sampsonis, qui futurus erat olim Nazareus: quanto maiori iure sponsa Dei: nisi forte sub mellitis vinum quoque intellexit: nam in Osee propheta cum pane vinum sponsa donatum legitimus.

Sed sub praedictis bonis Synagogae abundanter communicatis, quis non videat Ecclesiae Christi delicias adumbratas? de ipsaque germanius accipi posse superiora verba, *similam, & mel, & oleum comedisti,* o Virgo Deo sponsata, & decora facta es *vehementer nimis:* nam similia a panis est Angelorum, a caeleste manna, *frumentum electorum ciuium,* ut ait Zacharias, & *vinum germinans virginum,* hoc est, maxime bonum, & pulchrum, quod Deus habet, eodem propheta testante, quod scilicet edentes reddit & bonos, & pulchros iuuenes ad bellum robustos (ij enim dicuntur electi) & virgines aeternum florentes, nunquam corrugata fronte senescentes, nitentes perpetuo, id est, immortales. Hoc idem edulium est mel de petra, & mellitus fructus arboris vitae: dactylus palmae Delborae (quae est apis) sub qua sedet sponsa tam dulci saginata pastu, illud silentio submurmurans: *Et fructus eius dulcis gutturi meo.* Sed & oleum est Christi corpus quando caro est pinguisimi vituli parentis micis saginati, quem scilicet Pater sinu suo fouet, & quasi lactat. Oleum est item vnguentum effusum, quo fideles inuncti exhilarantur corde, & facie, psallente propheta. *Ut exhiberet faciem in oleo, & panis cor hominis confirmet.* Neque exhilarantur modo, sed iuuenescunt, ut alibi canit idem. *Et senectus mea in misericordia vberis,* vel in oleo viridi, vel pingui: Habitum, inquit, animi succulentum, & vegetum hoc oleo delibutus nanciscar, quantumuis sim senio male ante actae vitae corrugatus & confectus. Denique ut senes florescant, sic iuuenes ad pugnam hoc oleo confirmantur, dicente propheta: *Nam, etsi ambulauero in medio umbrae mortis, non timebo mala, quoniam in mecum es, &c.* Facus scilicet mihi sodalis in communi mensa. *Parasti in conspectu meo mensam aduersus omnes, qui tribulant me: Impugnasti in oleo caput meum, &c.* non solum me cibasti, sed vnxisisti, vnctumque corroborasti: nam vnctio, hoc est, suauitas & blanditia, quas digne participantem sacram Eucharistiam solent percipere, ipsos quasi athletas ad pugnam vegetiores, & robustiores reddit.

Et decora facta es vehementer nimis. Hebraice. *Valde, valde: duplicatum enim aduerbium, ut Hieron.*

Virg. 2. Georg.

Afor. 10. 38.

Exod. 16. 31.

Nu. 11. 3.

Vinum feminis prohibetur, ut vapore libidinis fommes.

Prover. 20. 1. Ind. 13. 4

Osee 2. 8. 22

De sponse Christi, hoc est, Ecclesiae cibis, vbi plures Eucharistiae inueniuntur similitudines.

2. Ps. 77. 24. & 25. Zach. 9. 17.

Can. 2. 3

Psal. 103. 15.

Pf. 91. 11

Pf. 22. 4.

Hieron.

Venustas & decor ex ciborum abundantia, & suauitate. *Ibr. 4. v. 3.*

Dan. 1.

Pf. 29. v. 7. Custodia legis Republicam bonis omnibus dicit, decorat, & munit.

Psal. 4. v. 6.

Theodor.

R. Chimi. R. Salomon.

Hieron.

Theodor.

XIV.

ronymus notauit, pondus facit orationis, quo ad pulchritudinis magnitudinem addi ultra non possit. Decora eras nitore oris ex delicatis cibis contracto; decora valde vestibus amicta versicoloribus; sed decora valde superaddito mundo muliebri ex auro, & argento confato. Solent facies ex fame pallescere, & denigrari, vt in Threnis scribit Ieremias: *Denigrata est super carbones facies eorum.* E conuerso autem ex delicatioribus epulis viuudis oris color florescere: nam propterea pueros regios, quos ex Iudaea abduxerat, cibis regijs nutrirī praecepit Nabuchodonosor, quo succulentis, & speciosis starent coram facie ipsius. Itaque fructus delicati terrae promissae non vulgarem decorem praestiterunt Israeliticæ plebi, vt ad hanc pulchritudinem Vatem alluisse vero simile videatur; re autem vera significasse populi potentiam, & Reipublicae splendorem ex omnium rerum abundantia profectam; atque sub ea temporali gloria spiritualem etiam speciem animorum ex legis diuinæ custodia per mundum muliebrem significata, radiantem. De qua Psaltes. *Ego autem dixi in abundantia mea: Non mouebo in aeternum. Domine in voluntate tua, praestitisti decori meo virtutem:* hoc est, custodia legis, quæ tuæ voluntatis est testimonium, meam Reipublicam bonis omnibus ditauit, decorauit, ac stabiliiuit. *Decorī meo,* regno scilicet meo decore, florenti, & præclaro robore, firmitatem contulit, non secus ac si speciosam feminam ornamentis omnibus excoleret, atque epulis insuper delictiosis faginaret, quo exteriori ornatui accederet oris nitor, & viuacitas.

Idem persequitur Dauid dicens. *Multi dicunt: Quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, dedisti letitiam in corde meo.* Delirant isti Politici, inquit, ignorantes ex obedientia legum tuarum oriri regnorum stabilitatem, & prosperitatem; nos vero certi sumus & bona omnia, & regni florentem faciem, & cordis letitiam ex vultu tuo in nobis signato provenire, hoc est, ex custodia legis, quam veluti sigillum voluntatis tuæ impressum gerimus in tabulis cordis nostri: ex eo scilicet quod actiones nostras omnes ad legem tuam exigimus, immo nos totos sigillo tuæ voluntatis quasi tractabilem ceram faciles exhibemus. Hæc itaque est plebis Dei species, decor, decus, & gloria; vt sensus versus huius sit, quem ex Græcis notauit Theodoretus: *Obseruans legem adepta es decorem ex ipsius legis cultu profectum.*

Et profecisti in regnum. Vel promouisti, aucta es ex Republica libera per Iudices administrata in regnum potentissimum: nam & multos filios tuos reges vidisti Saulē, Dauidem, & eius posteros innumeros. sic interpretantur versus Græci, atque Hebræi Rabini, Dauid Chimhi, & Salomon. Verum fortasse aptius erit. Euecta es in regni sedem, regni que caput: nam de Ierusalem loquitur Vates nomine totius regni: quam Dauid vbi expugnauit a Iebasæo in regiam urbem destinauit: atque hoc videntur sensisse Septuaginta, cum dicunt: *Directa es in regnum;* si tamen ea verso est Septuaginta: nam, vt aduertit Hieronymus, hæc verba non habent in editione isidororum, ea tamen agnoscit, & interpretatur Theodoretus, quod eius codex non fuerit, vt videtur, purus, sed ex alijs interpretationibus auctus.

Et egressum est nomen tuum in Gentes, propter speciem tuam, quia perfecta eras in decore meo, quem

A posueram super te, dicit Dominus Deus. Hieronymus: *Meis, inquit, beneficijs, meaque incredibili largitate ad reginæ vocabulum peruenisti; ita vt de te omnium gentium sermo loqueretur, & esses non tuis meritis, atque virtutibus, sed mea liberalitate perfecta, &c.* quibus verbis non obscure indicat Hieronymus se veruisse, *perfecta eras,* sensum potius secutum, quam verba, quæ in Hebræo codice sic habent, quemadmodum Symmachus transtulit, & quidem manifestius, auctore eodem Hieronymo, scilicet: *Egressum est nomen tuum in gentes, quod perfectum erat ob dignitatem meam, &c.* Septuaginta Sixti legunt: *Quia completum erat in decore, in pulchritudine:* tamen Complutensis codex habet; in decore pulchritudinis; Hieronymi autem, atque Theodoretici codices, in pulchritudine, tantum legant, quod rectius videretur: nam quæ hodie in Septuaginta extant verba, duæ lectiones videri possunt. Scholiastes sic versus elucidat: *Celebre, inquit, nomen tuum reddidi apud omnes, quia consummatum vel perfectum erat: ac si dicat venustate plenam & gloria reddidi pulchritudinem tuam. Theodoretus vero: Illustris enim & celebris facta es vbique: ego enim tibi decoris istius auctor eram, qui præceptis, & legibus te proprijs instruxeram. Merito Scholiastes alter ait: Eius pulchritudinem confirmabat virtus, ex qua nomen ortum est; videlicet, qua Mare rubrum, & Iordanem sicco pede traiecit, qua perstreps iubilatio mœnia Hiericho disturbauit. Vide in libro Iosue famam ex hac virtute profectam: *Audiuimus, ait Rahab, quod siccauerit Dominus aquas Maris rubri ad vestrum introitum, quando egressi estis ex Aegypto: & que feceritis duobus Amorrhæorum regibus, &c.* Et hæc audientes pertinuimus, & elanguit cor nostrum, nec remansit in nobis spiritus ad introitum vestrum. Dominus enim Deus vester ipse est Deus in celo sursum, & in terra deorsum.*

Et alio frequenti capite, quidpiam simile habetur. Obserua Ecclesiæ gloriam non esse fucata, neque famam commentitiam, sed veram, & ex illius virtutibus, & pulchritudine exortam: quam scilicet regina Saba a longe auditam iure admiratur, sed præsens obstupescat, & victam fateatur a decore famam, gloriam a virtute, a re ipsa nomen. Vide caput nonum secundi libri Paralipomenon, pro decore, pulchritudine, & fama Ecclesiæ sub typo palatij Salomonis. *Odor slij mei, dixit Isaac, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus, odoremque vocare solent sacræ literæ nomen bonum: Oleum effusum nomen tuum.* Et iterum: *Christi bonus odor sumus.* odor autem ex salutaribus herbis, vel pretiosis aromatibus exhalatur. Talis est Ecclesiæ gloria, & decus ex virtutibus ipsi ortum, & meritis suis debitum: propterea in Canticis seipsam comparat areolis aromatatum, in quibus videre est venustatem, amoenitatem, dispositionem artificiosam vernantium herbarum, & odoratorum florum, ex quibus flagrantis spiritus exhalantur. Et Christus apud Matthæum ait: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum.* Vbi gloriam & bonam famam appellat splendorem ex bonorum operum luce circumfusum.

Et habens fiduciam in pulchritudine tua. Verbum *בטח*, batich, valet confidere, confidentem esse; atque per metalepsim audacem, & securum esse, quod

XV.

Confidere, audacem esse etiam significat.

Confidere et superbiere

Apollin.

Theodor.

Hieronym. quanto quis sublimior fuerit, tanto minus in suo decore confidere debet.

Habac. 1. v. 16. iuxta Septuag.

Ouid. epist. Paradis ad dius.

Helenam.

Lib. 1. Fast. Scholiast.

Ingrati animi est, domus efferrī, & donantem non amare.

Deut. 32. v. 15.

Isa. 2. v. 7.

Osee 10.

Meretrix quæ dicitur.

3. Reg. 22. v. 38.

Rahab meretrix id est, caupona.

Iosue 2. v. 1.

Heb. 11. v. 31.

Isa. 1. v. 21.

quod ex confidentia nascatur securitas, & audacia. Itaque hoc loco *fiduciam* habere, inuoluit etiam securam esse, atque ex secura audacem: quasi dicat: *Secura de bonorum, quæ acceperas, possessione aua es fidem mihi datam violare, &c.* Vel confidere est superbiere, efferrī: nam ex superbia nascitur confidentia, quod videtur aptius contextui: atque ita intellexisse videntur Græci: nam Apollinaris sic habet. *Celeberrima, inquit, effecta, & propterea te efferris a me defecisti, & in extremam intemperantiam incidisti.* Idem & Theodoretus: *Hoc est malorum omnium initium, spem diuinam abiicisse, suisque prosperis gloriari successibus, vel suis recte factis gloriari.* Hieronymus vero priorem sequitur acceptionem verbi: sic enim locum elucidat: *Grande discrimen non in Dei clementia, sed in suo decore confidere, & quanto quis sublimior fuerit, debet timere ne corrumpat: aduersaria siquidem potestates solitos contemnunt cibos, & peregrina alimenta desiderant: vnde de Diabolo dicitur. Esca eius electa: non ergo confidamus in propria pulchritudine, nec Dei liberalitatem nostram putemus esse virtutem. Obserua quam magnam litem gerat modestia cum gloria, & nominis celebritate: quod scilicet de corporali specie dixit Ouidius.*

Lis est cum forma magna pudicitia. Et alibi: *Fastus inest pulchris, sequiturque superbia formam. Fornicata es in nomine tuo.* Scholiastes. *Abusa es, inquit, decore, & honore ad idololatriam. Sed quis vnquam talia admitturam diuinasset sponfam aduersus sponsum, a quo sic fuerat dilecta, enutrita, decorata, ditata, & exaltata? Sed hoc est soliditati humanæ antiquum, & consuetudo, efferrī alienis donis, & beneficiorum magnitudinem ingrati tudinis mensura compensare, vt videre est in Deuteronomio. *Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit: incrassatus, impinguitus, dilatatus, dereliquit Deum factorem suum, &c.* videlicet belluinos mores æmulatus. *Isaias. Repleta est terra argento & auro, &c.* & quid tum postea? *Et repleta est terra eius idolis.* Oseeas. *Vitis frondosa Israel, fructus adequatus est ei: secundum multitudinem fructus sui multiplicauit altaria.* Septuaginta: *fructus abundans in ea, &c.* & quo his abundantior, eo idolorum erat appetentior Israel, quo prosperior, eo profusior in idololatriam: Eandem querimoniam continet præsens oratio.*

Fornicata es. *זון*, Hebræum verbum, quo vtitur Propheta significat prostrare, prostituere se, vel sua merendi, gratia; commune, publicum facere aliquod mercedis ergo; mereri, vel opera sua, vel lotrices, vel paratis obsonijs, vt caupona, vel mercibus expositis, vt institores; vel corpore, vt scorta, quæ meretrices dici solent antonomasticis: tamen nomen commune sit omnibus prædictis: Nam lotricibus tribuitur in libro Regum. *Et lixerunt canes sanguinem eius, & habebant lauerunt:* Hebraice *זונות*, zonoth, lotrices lauerunt. Cauponis vero tribuitur in libro Iosue. *Ingressi sunt domum mulieris meretricis nomine Rahab,* hoc est, hospita, vt interpretatur Chaldaeus paraphrastes, immo diuus Paulus, qui pro Hebræa voce *זון*, zonah, reddidit Græcam, *πορνεία*, porne, quæ a *πέρνω*, perno, id est, diuendo, orta est. Idem significat apud Isaiam. *Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis:* nam subditur: *Argentum tuum*

versum est in scoriam: vinum tuum mistum est aqua. quæ notatio est cauponæ, non vero scorti. Item in historia Regum. *Venerunt duæ mulieres meretrices ad regem Salomonem, hoc est, cauponæ, vt Chaldaus interpretatur, & merito, nam meretrices vix suscipiunt filios. Hinc patet locus ille Ioselis. *Posuerunt puerum in prostibulo, & puellam vendiderunt pro vino, vt biberent:* nam secunda pars versus arguit quid in prima significet prostibulum, vel Hebraicum *זון*, zonah, videlicet, edulia in caupona profututa, vt vaneant hospitibus, hoc sensu: *Dederunt in pretium esculentorum puerum Iudæam captiuum, & pro vino puellam, quod ita esse constat ex sequentibus: *Filios Iuda, & filios Ierusalem vendidisti filijs Græcorum.* Datur etiam hoc verbum institoribus ab Isaiâ. *Erit Tyro quasi canticum meretricis.* Et subdit. *Visitabit Dominus Tyrum, & reducet eam ad merces suas: & rursum fornicabitur cum vniuersis regnis terræ.* Vbi vides Prophetam ab vno significato in alterum, id est, a meretrice ad mercatricem, & rursum a mercatrice ad meretricem transisse cum eleganti allusione, ob communem vtriusque significatus analogiam: & in libro Paralipomenon. *Posueruntque eum super lectum suum plenum aromatibus & vnguentis meretricijs, quæ erant pigmentariorum arte confecta.* Vbi secunda pars versus paraphrasticis addita satis indicat, quid sibi velit *זון*, zenim, scilicet omnem speciem pigmenti facti ab vnguentarijs: nam Hebraice sic legimus: vnguentis & pigmentis, &c. Denique eadem voce, & quidem frequentius, atque antonomasticis, significantur scorta, vt in Genesi. *Nunquid vis scorto abuti debere sorore nostra? Et in Proverbij. *Fouea enim profunda est meretrix,* atque alibi sæpe. Qui quidem significatus tamen si celebrior sit, non est potior, neque prior: quin immo ex primæua impositione nomen *זון*, zonah, significat feminam, quæ exteros homines excipit domi ad mensam, ad cubiculum, & quandoque, vt fit, ad cubile: quæ consuetudinem habet & commercium cum hospitibus, quæ cum alienis comedit, bibit, ludit, & scortatur: nam commercium sequitur consuetudo, consuetudinem lasciuia, & impudicitia. Vnde verbum natum existimo *זון*, zon, quod has omnes actiones cauponæ amplectitur, scilicet domum, & esculenta prostituere, domi excipere hospites, vendere illis obsonia, mercimonia trahere, conuiuari, cauponari, lasciuire, &c. Atque ex his elucidantur loca Apocalypsis, in quibus inducitur meretrix quædam nomine Babylon, auro & gemmis ornata, *habens poculum aureum in manu sua plenum abominatione, & immunditia fornicationis eius, &c.* Quia de vino ira fornicationis eius biberunt omnes gentes, & reges terra cum illa fornicati sunt, & in delicijs vixerunt: quæ habebat regnum super reges terræ, quæque ebria erat de sanguine sanctorum, & de sanguine martyrum Iesu: ad quam conueniebant mercatores ex omnibus regnis, & mercatores eius erant principes terræ: & apud quam diuites facti sunt omnes, qui habebant naues in mari, &c. Ex quibus verbis vix potest elici parabolica imago feminæ, qua ciuitatem illam magnam representare voluit Ioannes. nam si personam scorti depictam esse dicas, quod nomen meretricis videtur sonare Latinis; non cohæret, quod sequitur, apud eam mercatores diuites factos esse: meretricum enim proprium est, substantiam adulterum potius expilare, quam compilare: neque vero conuenit scorto poculū aureum propinare***

Mercari & meretricari pro eodem. *Isa. 23. v. 15.*

2. Para. 16. v. 14.

Genes. 34. v. 31. Prover. 23. v. 27.

Commercium sequitur consuetudo, consuetudinem lasciuia, lasciuiam impudicitia.

Apoca. 17. v. 3. & 18. v. 3.

Meretrices adultos expilare solent.

pinare amatoribus: quod si ideam concipias feminae mercantis, non quadrat cum ea fornicatos esse reges terrarum: neque enim feminas, quae alia merces expositas habent, continuo scorta sunt appellanda. Si autem nomine meretricis accipias cauponam, & hospitam, mirum est, quam expressam tuis obieceris oculis imaginem ciuitatis populosa, in qua frequentes erant regum subditorum aduentus, exterorum hominum conuentus, mercatorum contractus, hospitum conuiuia, computationes, leuocinia, & meretricia. Sub nomine itaque meretricis cauponam intellexit Ioannes, & sub persona cauponae urbem opulentissimam, & frequentissimam mirifico symbolo representauit.

Caupona vocatur idololatricae.

Pbi. 3. v. 19

Exo. 32. v. 6

Gen. 39. v. 14

Nu. 25. v. 1

Idolatria vocatur fornicatio.

Isa. 1. v. 21

Jerem. 2. v. 20

Osee 1. v. 2

Apo. 14. v. 4

Quoniam vero caupona imago viua est cultus idololatrici, atque eius origo, solet sacra Scriptura eodem nomine idololatrias, & verbo idololatriam significare. Et quidem nemo ignorat idolorum cultum popinam esse, & sana gentium ganeas potius esse, quam templa: quippe locos subterraneos, abditos, vinolentiae, & libidini aptissimos, in quibus nil aliud reperias, quam carnes hostiarum coctas, assas, vel delicatius confectas; obsonia publice exposita vniuersis; sacrificios in medio nidore, & fumo conuiuantes, compotantes, vinum turpissime eructantes, atque inter medias epulas, ne non amulentur Diuos, cum suis Veneribus coludentes, lasciuientes, & scortantes: quibus illud Pauli aptissime quadrat: Quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum, id est, in spurcitijs, de quibus debuissent potius confundi: Quae omnia paucis complexus est Moses dicens. Sedis populus (inuitatus ad sacra noua vituli Apis) manducare, & bibere, & surrexerunt ludere, hoc est, lasciuire, & scortari: nam id significat verbum Hebraeum: sicut in Genesi. Vt illuderet. Quod autem popina, & ganea origo fuerit Israelitis idola colendi, declarauit Moses. Fornicatus, inquit, est populus cum filiabus Moab, quae vocauerunt eos ad sacrificia sua. At illi comederunt, & adhaeruerunt Deos earum: initiatusque est Israel Beelphegor, &c. hoc est, relicto veri Dei cultu sese addixerunt Belo. Hinc itaque ortum habuit illa translatio prophetis visitatissima, qua idolorum cultum appellant fornicationem, & meretricium: ea voce intelligentes non solum scortationem, sed, vt diximus, cauponariam rationem viuendi, impudentiamque cauponae, quae non solum domum, & bona sua omnia, sed etiam pudorem prostituit, & venalem exponit exteris, atque ignotis omnibus sine delectu, gratia tantum mercedis. Eam vsurpat Isaias. Quomodo facta est meretrix, &c. Et Ieremias. Filij quoque Memphis & Thebaidos tu prosternebaris meretrix. Et Oseeas. Sume tibi uxorem fornicationum: vel: Accipe mulierem fornicariam, id est, hospitam, cauponam, impudicam videlicet, & quae elocare solet corpus suum; & fac tibi filios fornicationum: non ex fornicatione natos (quod absit) sed qui cauponae dicantur filij, atque adeo fornicariae olim, tamen hodie coniugis tuae legitima; vt hoc facto portendas, quia fornicans fornicabitur terra a Domino, id est, plebs Israelitica mihi coniugio copulata adulterium commisit idola colendo. Item Ioannes. Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt: id est, martyres, qui cultum exhibere idolis etiam cum vita dispendio recusarunt, perstiteruntque in fide illibata constantes. Eademque metaphora vsus est Vates noster hoc capite, & vigesimo tertio sequenti: quam etiam in allegoriam producit, in

ipsa continenter persistens magno semper seruato decore personae cauponae semel inducta. Ad cuius intellectum adhuc obseruanda est & alia dicendi ratio diuo Paulo familiaris, qua scilicet solet vice versa auaritia nominare idololatriam: sic enim habet. Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut auaritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos, aut turpitudine, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quae ad rem non pertinet: sed magis gratiarum actio. Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hereditatem in regno Christi, & Dei. Quae eadem repetit alibi. Fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam, quae est simulacrorum seruitus, &c. Vbi auaritia nomine non tantum intellexisse Paulum diuitiarum auaritiam, sed etiam cupiditatem voluptatum, Hieronymus auctor est, sic scribens. Dixeramus supra, operationem immunditiae omnis in auaritiam, non ad auaritiam, vt sonat, simpliciter pertinere, sed ad libidinem atque luxuriam; debemus hunc sensum alterius loci testimonio comprobare, in quo scribitur. Hac est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a fornicatione, ut scias unusquisque nostrum uas suum possidere in sanctificatione, & honore, non in libidine desiderij, sicut & Gentes, quae non nouerunt Deum, vt ne quis supergrediatur, & circumscribat in negotio fratrem suum: quoniam uindex est Dominus de his omnibus, sicut & praediximus uobis, & testificati sumus: non enim uocauit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. Diligenter obserua, quia ad castitatem nos prouocans, & volens uxoribus tantum esse contentos, dixerit: ne quis supergrediatur, & circumscribat in negotio fratrem suum, id est, ne suam coniugem derelinquens alterius poluere quaerat uxorem. Vbi nos habemus: & circumscribat in negotio, in Graeco legitur υπερβαίνω, pleonexia, aut auaritia nuncupatur, quam nos possumus vim uerbi transferentes sic in praesenti loco exprimere, vt ne quis supergrediatur, & auarus fraudet in negotio fratrem suum: quae enim consequentia vel in illo capitulo, quod nunc ad exemplum uocauimus, vel in hoc quod principaliter conamur ad Ephesios exponere, inter impudicitiam, & immunditiam, castitatem quoque & affectum coniugalem extraordinarie repente auaritiam nominare? Haec ipse. Et capite quinto sequenti in citata uerba Pauli sic habet. Si quis autem arbitratu auaritiam non in illo sensu accipiendam esse, quod diximus; reddat causas, quare inter fornicationem, immunditiam, & turpitudinem, & stultiloquium, & scurrilitatem medium auaritiam extraordinarie posuerit, & inferius. Quia uero in superioribus ex eo, quod alibi legeramus, ne quis supergrediatur, & auarus fraudet in negotio fratrem suum, dixeramus auaritiam pro adulterio positam; quaerimus id, quod nunc dicitur, aut auarus, quod est idolis seruiens, utrum cum illa, aut cum uulgata interpretatione consentiat. Inuenimus in locis plurimis prophetarum idololatriam fornicationem appellatam. Fornicabantur, inquit, post idola sua. Et Spiritu fornicationis seducti sunt, potest itaque fornicatio, & super idololatriam intelligi, &c. Praeclare Hieronymus, cuius expositioni fauent & alij loci sacrae Scripturae, vt pote Isaias. Propter iniquitatem auaritia eius iratus sum, &c. accerserat autem plebem superius non quidem auaritia, sed fornicationis cum idolis, dicens: Quia iuxta me discooperuisti, & suscepisti adulterum, dilatasti cubile tuum, &

Anaritia frequenter vocat Paulus idololatriam

Eph. 5. v. 3

Colof. 3. v. 5

Hieronym. super ad Ephes. 4.

1. Thessal. 4. v. 3

Hieron.

Ezech. 23. v. 37

Osee 4. v. 13

Isa. 57. v. 17

pepi-

psal. 118. pepigiisti cum eis fedus &c. Et in psalmo. Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam, id est, in libidinem: nam ab hac sibi timebat merito, non a cupiditate auri rex alioqui ditissimus, & magnanimus: & in Prouerborum libro. Sic semita omnis auaritarum possidentium rapiunt. Vbi adulteri consortium uitandum esse iuueni suadebat, vt patet ex capite secundo, in quo texit parabolam, eumque appellat commessatorem, grassatorem, homicidam, & denique auarum. Hebraice זב, botfeagh, a זב, bafagh, quod secundum Rabbi Dauid significat cocu piscere, desiderare, calumniari, opprimere, partiri, in frustra concidere, aptare, perficere, complere: quae omnia bellissime coniectuntur, si dicamus eius significatum primarium esse, ex cupiditate quaestus fe, domumque suam parare, aptareque hospitibus, atque obsonia exquisite confecta illis partiri: vt neque mercatori tribuatur primario, neque uero leuoni, sed hospiti, quae in meritoria taberna lucrum conquirendo satagat hospitibus gratum facere: atque inde in alios riuos deflexerit uocis significatus: Idemque sentiendum uidetur de uerbo Graeco πλεονεκτηω, pleonecteo, quo diuus Paulus exprime-re uoluit vim uerbi Hebraei praedicti: ualet enim maiora lucra desiderare, inhiare quaestui, aliena inuadere, extorquere, circumuenire alterum, &c. Fit itaque ex praedictis omnibus, eadem prorsus ratio, qua diuus Paulus dixit, luxuriam esse idololorum seruitutem, Prophetas appellasse uiceuerfa idololatriam nomine luxuriae ob communem utriusque analogiam, quam diximus; immo uero mercaturam dictam meretricium ab Isaias: uero citaris locis Apocalypsis contraria ratione meretricium appellatum nomine mercaturae. Atque haec quidem rationes, & analogiae reddi possunt uidentur, ob quas in sacris literis idolorum cultus uel a gentibus ipsis exercitus, dici possit, & soleat meretricatus. Cum uero Dei plebi tribuitur, multo maiori iure appellari debet fornicatio, & adulterium: uidelicet quia quasi defectio est impudentissimae feminae, alia non bili uiro collocatae, ad fordidissimos, & spurcissimos amatores: quia uolatio est fidei adstrictae in sponsa Iitij pactis, atque conuentis, quia pollutio tori maritalis, &c.

Prouer. 1. v. 19

R. Dauid.

Isa. 23. Apoc. 17. v. 18

Cur dicatur fornicata, & non adulterans mulier haec, quae coniugata dicitur. 2. Corinth. 11. v. 2. Ier. 2. v. 20. Ezech. 23. v. 3

Quandoquidem non libera femina, sed coniugata accersitur meretricatum; quid est quod fornicatio, & non potius adulterium dicitur tantum crimen? an quia nupta Deo uirgo manet? unde Ecclesia uirgo dicitur sponsata a diuo Paulo, atque plebs Israelitica, cum primum idola coluit, constuprata dicitur, Ieremia attestante, atque fractas eius mammas in Aegypto, vt prophetauit Ezechiel, quae iniuria non nisi uirginibus fit: an potius quia omnibus idolis sese dabat poluendam, vt meretrices, quae citra delectum omnino introeunt sui copiam faciunt, cum contra uxoraetae quantumuis inuerecundae, uiri uel alteri se prostituunt? an uero vt profusa eius libido notetur, quae nunquam est satiata, qua uel vna re scorta infignia sunt? an propterea quod, omni deposita uerecundia, omni metu mariti, ac si sui iuris esset, lupanaria omnia, & prostibula idolorum frequentabat, quod adulterae facere non audent? atque hoc sibi uelit quod subditur, in nomine tuo, id est, quasi libera, quasi tui iuris, non amplius te gerebas quasi alterius vxor, quasi alteri subiecta, quem uereri, uel timere debuisses, non clanculum, & in noctis tenebris absente uiro locum dabas procijs, sed in media luce ipsum deferebas, & sequebaris amafios tuos: immo, quod horribilius est, iuxta me discooperuisti,

& suscepisti adulterum, vt conqueritur apud Isaiam. Isa. 57. v. 8 Dominus. Nisi forte, in nomine tuo, idem sit atque nomine illo tuo celebri, quod tua pulchritudine, & bonorum abundantia comparaueras. Nam Israeliticae plebis nomen clarum, & celebris fama occasus fuit, vt ad ipsam uentitarent exteri, atque nouos recentesque conuherent Deos, quos non coluerunt patres eorum, vt Moses cecinit in Deuteronomio. Deut. 32. Et exposuisti fornicationem tuam omni transcuranti, ut eius fieres. Vel libidinem, aut lasciuiam tuam omnibus publicasti, uel effudisti, vt habent Hebraei, & Septuaginta: qua phrasi infatiabilis appetentia uirorum indicatur. Rabbi Dauid. Sumit similitudinem a uase aqua pleno usque ad summum, quod facile effundit contentum liquorem; sic Israelitica plebs erat plena fornicationum, quas effudit super transseutes, omnes docendo nationes nouis idolis seruire: uelut meretrix, quae non est satiata fornicando cum domesticis, & ciuibus, sed exponit se extraneis transseutibus per uias secus ipsam; sic tu nunquam satiata es idolis, quae noueras, cum tot essent, quot ciuitates possidebas; sed insuper ab exteris, quibus per te transire contingebat, exquirebas noua idola tibi ignota, nec cessabas, donec eorum cultum in tuam induceres regionem. Haec inferius distinctius repetit Vates non femel. Sed ea sic tractat Scholias: Fornicationem idolorum cultum dicit: ait uero illam a quouis ueniente pollutam, quia & Ammonitarum, & Moabitarum, & Assyriorum idololatriam amulata est, &c. De uarijs autem idolis ab Israelitica plebe cultis egimus capite octauo. Origenes uero sic philosophatur. Varia potestas aduersaria transit per animam nostram, & in eam ingrediendi aditum quaerit, vt cum illa fornicetur, vt Daemon iracundiae, Daemon uanagloriae, Daemon tristitiae; & omnino cuiuscumque passionis uis animam pertransit, & fornicari cum illa uult, eius libero consensu implicita. Tale quippiam Nathan ad Dauid, appellans Daemonem fornicationis peregrinum, dicens: Peregrino illi, qui uenerat ad se. Quod uero additur, ut eius fieres, idem est, atque, ut eius esses vxor, vt ad illum pertineres: quasi dicitur non tantum exstimulante libidine alienum quae rebas, & cique miscebaris, vt fatiscereres concupiscentiae, sed illi ex animo adhaerere cebas, atque uxori affectu eum complectebaris in dedecus nominis mei, quasi mei pertasa amorem tuum in alterum impendebas amantem. Theodoretus: Cum alienis coniuncta es, ad quos nihil attinebas, mihi quippe a principio te ipsam dedicaisti. Hodie sic legimus in Hebraeo codice: cui erat: & subaudiendum uideretur, desiderium tui, quasi se prostituerit omni transseuti, non alio nomine, quam quod illam expeteret. Chaldaeus uero sic transtulit: Et non decet te facere. Sed friget uersio ista.

Deut. 32.

Infatiabilis libido idololatriae.

R. Dauid.

Schol.

Orig.

2. Reg. 12. v. 4

Theodor.

Chald.

XVI. Et sumens de uelamentis tuis fecisti tibi excelsa hinc inde confuta: & fornicata es super eis, sicut non est factum, neque futurum est. Septuaginta: Et fecisti tibi idola confuta. Rabbi Dauid, & Rabbi Salomon conuertunt: Fecisti tibi altaria pannis diuersorum colorum ornata, quorum alij alijs essent suppositi, vt ex colorum uarietate pulchriora apparerent altaria. Sub qua similitudine indicat uarios cultus, & sacra, quae Israelitae diuersis idolis exhibebant. Hieronymus. Symmachus hunc locum ita interpretatus est: Cumque tulisses de uelamentis tuis fecisti tibi excelsa multicoloria, & fornicata es in eis non facta, neque futura. Pro, confutis, & uerficoloribus, & excelsis, siue idolis, Aquyla, & Theodotio ἐμβολισματα, embolisimata, transtulerunt, quod significat diuersos

De uario idolorum cultu. R. Dauid, R. Salomon.

Hier. refert Synmach.

Aquyla, Theodot.

diuersos pannos hinc inde confutos, & instar em-
 plastri factum idolum, quasi πολυρραφον, polyrrha-
 phon, varic sutum, vestimentum, &c. eodem fere
 modo interpretatus est locum Theodoretus: Noua,
 inquit, & incredibilia tuæ idololatriæ instituta: non
 enim aliorum tantum æmulata es mala, sed ipsa
 etiam alia excogitasti, idolorum imaginibus e
 vestimentis confectis, dijsque nuncupatis, me præfer-
 tim omnia tibi istiusmodi per legem interdicente.
 Vterque auctor secutus Septuaginta per βάθος, ba-
 moth, quod sonat excelsa, accepit idola ipsa: atque
 adeo per pannos confutos idolorum vestimenta.
 Verum βάθος, bamothe, sana idolis erecta signifi-
 cat, non idola, vt diximus supra, atque iterum su-
 mus dicturi. Nomen autem βάθος, teluoth, pro
 quo Septuaginta vertère, confuta, Aquyla vero &
 Theodotio ἐμβολισματα, embolismata, significat pe-
 ripetamata, aulæa, vel cortinas ex varijs coloribus
 confutas: nam maculosa gregis pelli datur in Ge-
 nesi. Idemque valet nomen ἐμβολισματα, embolismata,
 scilicet intercalata, in ista peristromata. Sic
 enim intellexit Scholiastes Græcus dicens. Ex peri-
 petamatis acu confutis, subaudi, fecisti tibi lupana-
 ria, vel lectulos versicoloribus stratos tapetis, quod
 meretrix altera dicebat in Prouerbijs. *Lectulum
 meum stravi tapetibus pictis ex Aegypto*, vt ex versico-
 loribus pannis lupanar potius ædificasse credatur
 meretrix, quam idola compegisse: præsertim cum
 versu sequenti dicatur ex auro & argento, imagi-
 nes idolorum conflasse, casque vestimentis pro-
 prijs induisse: præterea quia quod sequitur non
 quadrat idolis, scilicet, *& fornicata es super eis*, nam
 sub eis potius dicere debuisset: nisi papilionem in-
 tellexisset, vel potius lectulos, super quibus fornica-
 batur, hoc est, discumbebat petulans caupona cum
 adulteris. Quod vero additur: *Quod non est factum,
 neque futurum est*. Septuaginta conuertunt: & non
 ingredieris, neque fiet: quod sic interpretatur Scho-
 liastes: Hoc est, & tuis commentis, ac studijs non
 fruëris, ac si dicat, fieri non potest, vt manufactus
 Deus, Deus inueniatur: & Hieronymus: Cum tibi
 idola feceris peruersorum dogmatum, quæ arbitra-
 ris excelsa, & fornicata sis super eis, credens in ijs,
 quæ ipsa finxisti, Templum Dei intrare non poteris,
 & simulachra tua substantiam non habebunt; ne-
 que erunt in perpetuum, dicente Apostolo: *Scimus
 quia nihil est idolum in mundo*: ad verbum Hebræa
 sic habent: Non sunt futura, neque erit: hoc est: non
 erunt similia altaria, vt Rabbi Dauid interpretatur.
 vel: Non euenient similia portenta, vt femina trans-
 ferat in ornatum amatorum suum cultum mulie-
 brem: neque erit alia tui similis in futuris genera-
 tionibus. Sed hæc inferius repetit Vates. Hierony-
 mus tamen participium βάθος, bamothe, venientia, in-
 terpretatur per præteritum, non fuerunt, non acci-
 derunt: in quo sensu vrget in contrarium obiectio:
 nam tantundem fecisse Israëlitam meretricem scri-
 bit Oseas. *Et argentum multiplicauit ei, & aurum,
 quæ fecerunt Baal*: quomodo ergo verum est tale
 quid nunquam factum esse? Ceterum responde-
 mus, nihil tale inter gentes accidisse, vt femina im-
 pudicæ cultum suum offerrent in ornamentibus lu-
 panarium: atque ita hæc idolorum appetentia Hiero-
 solymitanæ puellæ singularis est, & sine exem-
 plo: neque enim comparatur nunc cum sorore sua
 Israëlitide: nam earum communis est causa, vt vi-
 debimus infra.

XV. I. *Et tulisti vasa decoris tui de auro meo, atque argento
 meo, quæ dedi tibi, & fecisti tibi imagines masculinas,
 & fornicata es in eis*. Hieronymus vasa intellexit fa-

Theodor.

Genes. 30.

Scholiast.

Prouer. 7.
v. 16.

Scholiast.

Hieron.

1. Cor. 8.
v. 4.
R. Dauid.

Oseas. 2.
v. 8.

Isa. 23.

XV. I.

Hieron.

ra ministerialia Templi, vt thuribula, phyalas, can-
 delabrum, &c. quæ Ierusalem conuerterit in cul-
 tum Baal, Chamos, &c. Idem sensit Scholiastes: Va-
 sa ministerij, inquit, ad honorem Dæmonum tran-
 stulisti. Ceterum alijs hoc videtur durius, quod
 Israëlita simul cum idolis coluerint Deum, & festa
 eius celebrauerint, atque sacrificia vasis consecra-
 tis peregerint: neque vsquam in libris Regum vel
 Paralipomenon huius criminis sint accersiti, quod
 vasa sacra conuerterint in cultum idolorum: quare
 vasa decoris, seu decora intelligunt priuata suppel-
 lectilia aurea, vel argentea, ex quibus conflauerint
 Deorum simulachra. Quomodo intellexit Poly-
 chronius, qui pro vasis decoris interpretatur mun-
 dum muliebrem. Verum vt hoc secundum illos fe-
 cisse non dubitamus; ita primum illud quoque de-
 signasse credimus, maxime tempore Achaz, cuius
 imperio clausis portis sanctuarij, & altari æneo e lo-
 co suo moto, vniuersus ministerij apparatus transla-
 tus est in cultum Deorum Syriæ, vt legimus in li-
 bris Regum, atque distinctius in libro Paralipome-
 non in hunc modum: *Direptis itaque Achaz omnibus
 vasis domus Dei, atque contractis clauis ianuarum Templi
 Dei, & fecit sibi altaria in vniuersis angulis Ierusa-
 lem, &c.* Quid ergo inconueniens dicemus, si assera-
 mus, ex vasis Templi conflasse Achaz imagines
 Deorum Syriæ?

Imagines masculinas. hoc est, idolorum, aut Deo-
 rum, quos gentes mascululos esse fingebant, vt pote
 Baal, Melchom, Beelphegor, Chamos, &c. erant
 enim & simulachra Deorum feminina, vt Astar-
 thes, &c. Et masculinas quidem dixit, quod oratio-
 nem ducat ex rebus, quæ in sensu cadunt: induxe-
 rat autem plebem Israëliticam sub specie feminæ
 petulantis, cui nil gratum esse potest, nisi virorum
 aspectus, & consuetudo: & ijs quidem verbis de-
 tegit veritatem metaphoræ: deinde redit ad alle-
 goriam dicens: *Et fornicata es in eis*, hoc est, cum
 eis: diuinum scilicet illis impendisti honorem, quem
 mihi soli deberi cognoueras.

*Et sumpsi vestimenta tua multicoloria, & operuisti
 illas*. Imagines scilicet Deorum: sic enim habet
 Hieronymus. Subauditur *imagines masculinas*. qui-
 bus verbis satis aperte proficitur se conuertisse:
Operuisti illas. sicut hodie in omnibus fere libris
 impressis legitur: non vero: & vestita es eis, quod
 multi manuscripti retinent. Porro Septuaginta
 transferunt: *& operuisti illas*: quomodo legit, & in-
 terpretatur Theodoretus dicens: Quæ a me, inquit,
 bona accepisti, hæc adulteris illis inanis offerebas,
 alijs eos instruens & adornans, alijs libamina &
 sacrificia peragens. Item Polychronius, qui sic ha-
 bet: Atque illa quidem ad idolorum apparatus
 efficiebas: hæc vero ad cultum. Hebræum verbum,
 סתתם, vathecafis, vtroque potest conuerti modo,
 & induisti, vel induta es, vt Rabbi Dauid admonet,
 alibi vero sic scribit: Prosequitur metaphoram cœp-
 tam: nam quomodo meretrices solent suos ama-
 tores induere vestibus diuersorum colorum, vt sibi
 pulchriores, & elegantiores appareant, sic Israël
 faciebat imaginibus idolorum, &c. neque aliud pa-
 titur contextus, & sententia concepta superioribus
 verbis. Itaque hanc lectionem: *& operuisti illas*, ger-
 manam esse putamus textui, & a diuo Hieronymo
 recognitam: manuscriptos autem codices ex anti-
 qua versione manuasse ea verba: Vestita es eis.
*Et oleum meum, & thymiamam meam posuisti coram
 eis*. Oleum hoc loci vnguentum significat. Thy-
 miamam Græcum nomen valet suffitum, vaporatio-
 nem, & omnem speciem aromaticam, quæ euapo-
 ratur

Scholiast.

Polychr.

4. Reg. 16.
2. Par. 23.
v. 24.

XVIII.

Hieron.

Theodor.

Polychr.

R. Dauid.
in lib. rad.
& in com-
ment. huius
loci.

Thymiamam
suffitum si-
gnificat.

ratum: in sacris autem literis appropriatum est cui-
 dam compositioni ex certis speciebus odoratis, qua-
 rum mentio est in Exodo, vbi olei quoque vinctio-
 nis compositio monstratur facienda ex myrrha, cin-
 namomo, calamo odorato, & castia oleo mistis:
 Thymiamatis vero ex pulueribus stactis, onychis,
 galbani, & thuris commistis opere vnguentarij: at-
 que oleo quidem illo sacro vnguebantur vasa sa-
 cra, vestesque, & ministri Dei. Thymiamam vero in
 altari incensi aureo (quod propterea vocatum est
 Thymiamatis) cremabatur tempore vtriusque sa-
 crificij matutini, & vespertini in odorem suauita-
 tis, vt latius dicemus in Cōmentario de sacrificijs.
 Vtramque compositionem sanctam esse voluit Do-
 minus, veruitque profanis vsibus adhiberi in eo-
 dem Exodi capite: vnde nūc suum appellat: *Oleum*,
 inquit, *meum, & Thymiamam meam*, quod scilicet ego
 institui, atque in nominis mei solius honorem com-
 poni mandauit, *posuisti coram eis*, vel dedisti, aut intu-
 listi in eorum fana, vt scilicet oleo vasa ministerij
 inungeres; Thymiamam vero in aris eorum adole-
 res, non sine ingenti dedecore nominis mei. Vel
 oleum ponere hoc loco, est lucernis infundere, vt ar-
 derent coram idolorum simulachris.

XIX. *Et panem meum, Septuaginta panes meos, quem
 dedi tibi, similes, & oleum, & mel, quibus enutriui te,
 posuisti in conspectu eorum in odorem suauitatis*. Nomi-
 ne panis omne cibi genus intelligendum esse admo-
 net Rabbi Dam Chimihi, & merito; nam esculen-
 ta omnia significare solet in sacris literis, vt in Ge-
 nesi. *Nec quidquam aliud nouerat Putiphar nisi pa-
 nem, quo vescabatur*, id est, panis suæ mensæ il-
 lator: neque enim solus panis principij exercitius
 apponebatur: & in Prouerbijs Sapientia inuitans
 ad suauissimas epulas sic habet: *Venite, comedite pa-
 nem meum*: & apud Lucam ingressus est Iesus in do-
 mo Pharisei, alioqui inuitatus, *sabbatho manduca-
 re panem*: hoc est pransurus: Eodem modo in præ-
 senti sumitur panis pro omnibus cibis, atque deli-
 cijs, vt sequentia testantur, in quibus singillatim
 enumerantur panis species variae, scilicet simila,
 oleum, & mel: de quibus supra satis consideratum
 est. Nunc illud explanandum restat. *Posuisti in con-
 spectu eorum in odorem suauitatis*: nam indicatur ea
 oratione moris fuisse idololatriæ adolere similam,
 oleum, & mel in sacris Deorum suorum: Et quidem
 in omni sacrificio prælibari solitum panem atque
 vinum, auctor est Fabius Pictor de Iano loquens,
 atque Virgilius testatur sic canens:
*Illi ad surgentis conuersi lucina solis,
 Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro
 Summa notant pecudum, pateris que altaria libant.*
 Et Numa Pompilius Deos fruge coli, & mola salsa
 supplicari instituit; vnde & immolo verbum pro sa-
 crificio deductum creditur, quæ quidem mola ex far-
 re, sale, & aqua componebatur: sine qua mola nul-
 lum sacrificium ratum fieri censebatur: adhibe-
 batur autem id far tostum, dicebaturque ador, & ad-
 oreum, & vulgo semen, vt Isidorus ait, etiam di-
 ctum, atque odor quondam appellatum ab edendo,
 quia eo primo vsi sunt homines, siue quia in sacrifi-
 cijs eius generis panes ad aras offerebantur, vnde
 & adorea dicta idem Isidorus testatur. Porro Græci
 non farris, sed hordei primitias, id est, molas, seu li-
 bas, aut placentas ex hordeo, & sale confectas sacri-
 ficijs adhibebant, quas Homerus ἄρορῶνας, vlochy-
 tas, propterea appellat, ab ἄρον, ole, hordeum, &
 ῶνας, cheo, inspergo, quasi hordeum aspersum, sa-
 le videlicet. Sed de varijs generibus panum di-
 uersis Dijs, & Deabus dicatur abunde satis

Exod. 30.
v. 23.

Panis omnia
esculenta si-
gnificare so-
let.

R. Chimihi.
Genes. 39.
v. 6.

Prouer. 9.
v. 5.

Luc. 14. v. 1.

Fabius Pict.
lib. 1.
Virgil. 12.
Æneid.

Idola pane
oblato cole-
bantur.

Isidorus.

Iliad. lib. 1.

agunt Pollux, & Athenæus.
 Oleum sane Deorum sacris duplici modo infere-
 batur, vel super infusum extis, vel mistum cum si-
 milagine farina in libis: prioris ritus meminit
 Virgilius.
*Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
 Et solida imponit taurorum viscera flammis,
 Pingue superque oleum fundens ardentibus extis.*
 Idem iterum.
*Pocula bina nouo spumantia lacte quotannis,
 Craterasque duos statuas tibi pinguis oliui.*
 Olei vero libis inpersi eundem Vergilium mentio-
 nem fecisse alibi testatur Seruius.
*Instituntque dapes, & adorea liba per herbas
 Subijciunt epulis: sic Iuppiter ipse morebat.*
 quo loco Seruius: ador proprie genus farris; liba
 autem sunt placentæ de farre, melle, & oleo sacris
 aptæ.
 Mel denique admisceri solebat libis, vt diximus
 modo ex eodem Seruio, atque vt Tibullus testatur,
 cum ait:
*Sic venias hodiernæ tibi dum thuris honores,
 Libaque Mopsopio dulcia melle feras.*
 tum etiam in odoratam suffumigationem coqui
 solitum est: nam Suidas, Dioscorides, Plutarchus, &
 Galenus antidoti meminerunt odorati suffimenti
 ex varijs speciebus compositi, mistione mellis cocti
 vsque ad crassitudinem glutinis: atque id suffimen-
 tum existimo lege Domini prohibitum in Leuitico.
 Mel non adolebitur in sacrificio Domino, fortasse enim
 Aegyptijs iam olim moris erat id thymiamam cum
 melle coctum Dijs suis incendere: cum quibus nul-
 la ratione voluit Deus, vt fideles communicarent
 in sacris ritibus, vt alibi dicemus latius.
Et factum est, ait Dominus Deus.
Et tulisti filios, & filias tuas. Possunt hæc verba: *Et
 factum est*, præcedentibus adiungi: quomodo ne-
 ctantur in Hebræicis codicibus punctatis, quos ha-
 bemus, atque in multis vulgata nostræ editionis
 voluminibus. Sic legit Rabbi Dauid, & interpre-
 tatur hoc sensu: Supradicta abominatio ita fuit, ne-
 que negabis a te fuisse perpetratam. Similiter Chal-
 daus, qui tamen per interrogationem conuertit
 sententiam: Fuerunt ne vere hæc omnia, quæ supra
 retulisti: licet diuus Hieronymus abunde monstret, se
 ab ea oratione incepisse versus sequentem, quan-
 do ab eadem quintum commentariorum librum in
 Ezechielem auspicatur: qua in re imitatus videtur
 Septuaginta, qui sic legerunt, vt in multis codici-
 bus, & Hieronymiano habetur. Et factum est post
 hæc: quæ dicendi ratio non solum initium facere
 solet sententiæ distinctæ, sed exordium dare capi-
 ti, & libro, vt diximus initio capituli primi, & appa-
 ret initio capituli octauo. *Et factum est in anno sexto*.
 Item apud Lucam. *Factum est autem cum sacerdotio
 fungeretur Zacharias*: atque hoc eodem capite pau-
 lo inferius dicitur: *Et accidit post omnem malitiam
 tuam*: vbi Hieronymus explicatius conuertit He-
 bræam phrasim. Idem ergo hic valet: *Et factum est*:
 atque si diceret: ac insuper tulisti filios, &c. vel: Et
 adiecisti superioribus flagitium horribilius, scilicet:
Tulisti filios tuos, & filias tuas, quas generasti mihi.
 id est, infantes qui in te nascebantur: quorum ma-
 trem appellat Ierusalem ex proposita allegoria con-
 iugij, & se ipsum patrem. Dicit autem *tuos*, non
 meos, vt facti atrocitatem exaggeret. Vnde Scho-
 liastes. Esto, inquit, fueris erga numen scelerata, quid
 naturæ quoque leges violasti? Apollinaris: Dæmo-
 num cibum filios fecisti tuos, quos ad ipsorum vo-
 luptatem

Pollux. l. 6.
Athe. l. 12.
Oleum etiã
libabatur
idolis.
Virgil. 6.
Æneid.

Virgil.
Eclog. 5.

Lib. 7.
Æneid.

Seruius.
Mel libis
superaddi-
tum.
Tibullus

Suid. lib. 12
Diosc. lib. 1.
cap. 24.
Plut. lib. de
Iside &
Osiride.
Galen. lib. 2
Leuit. 2.
v. 11.

XX.

R. Dauid.

Chald.

D. Hieron.

Luc. 1. v. 8.

De nefaria fi-
liorum im-
molatione
multa.

Iuptatem immolabas; præterea ostendit, id quod reuera Hierosolymis accidit, a patribus scilicet, & matribus proprijs filios teneros immolari solitos Dæmonibus, vt habetur in psalmo. *Et immolauerunt filios suos, & filias suas Dæmonijs*: & statim: *Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quos sacrificauerunt scilicet in Chanaan*. Idem significant hæc sequentia verba.

Et immolasti eis ad deuorandum. Id est, tradens illos igni absumendos: nam actus deuorandi, os, & lingua solent igni adscribi in facris figurate, vt supra diximus ex illo Isaia: *Sicut deuorat stipulam lingua ignis*, &c. Vnde Septuaginta verterunt, in consumptionem; hoc est, vt absumerentur toti quasi holocaustum: extat eadem querimonia apud Ieremiam.

Et edificauerunt excelsa Thopheth, qua est in ualle filij Henom, ut incenderent filios suos, & filias suas igni: & iterum explicatus: *Aedificauerunt excelsa Baalim ad comburendos filios suos igni in holocaustum Baalim*. Exemplum autem eius sanguinariae oblationis suppeditauit Achaz, de quo in libris Regum scriptum est. *Et filium suum consecrauit transferens per ignem secundum idola gentium*: atque Manasses, de quo memoriae proditum est in eodem libro.

Et traduxit filium suum per ignem. Quid sit autem traducere per ignem, interpretatur Iosephus de Achaz loquens. Quibus etiam proprium filium holocaustoma obrulit ritu Chanaanæorum. Offerbantur vero infantes per ignem traducti Idolo Moloch, vt in eodem libro Regum testatur historicus facer, de Iofia loquens: *Contaminauit quoque Thopheth, quod est in conualle filij Henom, vt nemo consecraret filium suum, aut filiam per ignem Moloch*. Idolum Moloch, vel eius sacrificium vocabatur, *מלך*, Thopheth, quasi dicas portentum, spectaculum, visu horrendum, quod combustis infantibus exhibebatur: tamen alij malint dictum Thopheth quasi tympanum, quod nefarij sacrificij, dum adurebantur pueri in manibus statuae ignitæ, tympano sonitum excitabant; ne innocentum voces audirentur: erat autem hoc excelsum, seu fanum prunarium potius in valle Iosaphath, vel regis dicta, quæ adiacet vbi Ierusalem ad Orientem dicta Geennom, quasi vallis Hinnon, vel filiorum Hinnon, a qua tractum est nomen Gehenna in Euangelijs frequenter vsurpatum pro loco æterni incendij apud inferos: cui translationi occasionem dederat Isaïas dicens: *Preparata est ab heri, iam pridem, Thopheth, a rege regum, qui eam ad instar Iosia dicauit in prunarium damnatorum, preparata, profunda, & dilatata, talis enim erat conualis Hinnon: nutrimenta eius ignis, & ligna multa, vt olim solebant adiuuari infantibus concremandis, status Domini sicut torrens sulphuris succendens eam*: ac si dixisset: Neque deerunt folles, qui ignem excitent: nam status nasi, seu indignationis diuinæ eam inflammabit pyram, non secus atque iniectio sulphure ardere solet, & alij ignis.

Nunquid parua est fornicatio tua? Immolasti filios meos, & dedisti, illos consecrans, eis. Septuaginta: Quasi parum fornicata sis, & interfecisti filios tuos ad expiandum. Scholiastes. Non satis, inquit, tibi fuit in me peccasse, nisi etiam adulterio carissimorum mihi pignorum cædem addidisses? vt impietatis simul, & parricidij facinore te contaminares? Seuerus: Quale hoc? etiam filios interemisse? hoc vnum deerat ad scelera inuentionem: præterquam quod idola colebas, inimicam fuisse naturam: pudorem depouisse & fidem, si

gitium erat, sed femineum: parricidam autem esse, plusquam ferinum. *Sed & lamia nudauerunt mammas, lactauerunt catulos suos: filia populi mei crudelis quasi struthio in deserto*. Hieronymus: Vbi nos posuimus: *Et dedisti, illos consecrans, eis*, pro quo Septuaginta transfulerunt: Et dedisti eos ad placandum suæ expiandum, Aquyla, Symmachus, & Theodotio posuerunt: Transfulist, & transduxisti eos: quia Ethnici per ignem filios suos vel transferebant paruulos, vel adultos transire compellunt. Polychronius: Consecratio vel expiatio dicitur sacrificium, quod fiebat ad aliquid malum deprecandum, & auertendum, quod lex *ἀποποιεῖσθαι*, apud pompæon, depulsorium appellat, iubens hircum quam longissime abduci, & in solitudine dimitti. Seuerus: Qui scholion apposuit verbo, scripsit vt intellexit; ego vero *ἀποποιεῖσθαι*, apotropiazethæ, consecrare, intelligo, quod patres in ignem filios conijcerent: id quod in Regum libro citato narratur & Achaz & Manasses indignissime perpetraste: ac de vniuerso quoque Israële similiter scriptum est, qui filios suos, & filias suas per ignem tradebat. Vtrumque enim dicebatur sacrificare filios Dæmonijs, scilicet per ignem viuos traduce: atque in expiaticem victimam offerre: quare vtrumque coniunxit Propheta, & mactare filios, & consecrare in piacularem victimam. Obscure satis elucidasse videntur prædicti auctores hos versus. Vtriusque sententiam breuiter accipe. Vt Deo vero fideles offerre solebant holocaustomata, id est sacrificia omnino consumenda in igne, atque alia votiua, vel piacularia, aut deprecatoria (de quibus abunde differetur in Commentario sacrificiorum) quorum pars minima igni dabatur, reliquum cedebat in partes ministris, vel offerentis; ita prorsus Dæmon sibi duplici ritu filios a patribus offerri fanxerat, vel omnino inflammandos in holocaustum, vel initiandos ad odorem ignis. De prima oblatione agitur versus vigesimus; de altera hoc præfenti versus. De prima tractat a Ieremias, & Iosephus; de secunda liber Regum, & Ieremias.

Filios meos. Dulcissimum verbum, & neçtare ipso suauius: dolor amoris index, & testis, Dei in homines benevolentiam, & gratiam detexit: *filios*, inquit, *meos*, quos indulgentius enutriebam, & exaltare decreueram. O vere paterna viscera, immo vero materna dixerim, non hæc sine cordis intrinsecò dolore protulisset carnalis pater, neque mater sine lacrymis & lamentis: neque Deus, si sensu tangeretur, minus doluisset carissimorum pignorum oblationem execrandam, & eadem indignam. Sed iam mihi a Theologis obijcitur: Quid est quod Ioannes Ecclesiæ prærogatiuam facit, *filios Dei seruis*; & Paulus fideles accepisse testatur *spiritum adoptionis filiorum*; Israëlitæ vero contra *spiritum seruitutis*, quandoquidem Synagoga alioqui adulteræ prolem filios suos hinc Deus appellat? Quia Apostolus de lege loquebatur Mosaica, vt legi gratia opponitur, quæ nunquam ingenerauit eum spiritum adoptionis, sed potius timoris, ostensis portentis, quæ timorem incutiebat: aliud est autem loqui de statu legis, aliud de ipso Deo auctore legis. Deus enim eundem semper animum in homines habuit, id est paternum, non semper tamen eundem ostendit ob duritiam cordis eorum, & quia sic expediebat Ecclesiæ, vt per interualla temporum status sui incrementa susciperet vsque ad mensuram ætatis plenissimæ, quam assecuta est cum per Christum accepto Spiritu sancto euecta est ad filialem adoptionem, vt Paulus tradit. Quid quod hoc loco

Idolum vel sacrificium Moloch, vocabatur Thopheth.

Ios. 15. 7. 8. De valle Hinnon, & quare vocetur infernus gehenna.

Ios. 39. 7. 33

XXI. Scholia 3. Seuerus.

Th. 4. 7. 3. Hieronymus.

Aquyla. Symmach. Theodot.

Polychr.

Seuerus.

4. Reg. 16. 21.

Dæmonialis ex filijs Israel quasi in holocaustum totosque cremari perierat, alios quasi piacula per ignem traduci.

a Iere. 19. Ios. 39. 7. 8. Ios. 39. 7. 8. Ios. 39. 7. 8.

Memoria proprie miserie & delictorum vnicuique aduersus superbiæ medicamentum.

2. Pet. 1. 9.

Iacob. 1. 23.

Memoria proprie miserie & delictorum vnicuique aduersus superbiæ medicamentum.

2. Pet. 1. 9.

Iacob. 1. 23.

Memoria proprie miserie & delictorum vnicuique aduersus superbiæ medicamentum.

2. Pet. 1. 9.

Iacob. 1. 23.

Memoria proprie miserie & delictorum vnicuique aduersus superbiæ medicamentum.

2. Pet. 1. 9.

Iacob. 1. 23.

Memoria proprie miserie & delictorum vnicuique aduersus superbiæ medicamentum.

2. Pet. 1. 9.

Iacob. 1. 23.

loco filij Dei nominantur infantes, secundum propositam parabolam, & translative. Fideles autem vere sunt filij adoptiui, testante Ioanne: *Videte qualem caritatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus*.

Et post omnes abominationes tuas, & fornicationes non es recordata dierum adolescentiæ tuæ, quando eras nuda, & confusione plena, concucata in sanguine tuo. Septuaginta: Hoc est, super omnem fornicationem tuam, & non es recordata: ac si dicat: Adulteria commisisse humanæ fragilitatis erat, filios immolasse infantiæ, quæ fructus est impuditiæ: esto hæc perpetraveris lymphatico furore correpta: quale est, postquam deseruit libidinis æstus, ne tui ipsius quidem, non dico mei esse recordatam? nunquam ad te ipsam rediisse? neque memoria versasse, qualis tua fuerit infantiæ, pueritiæ, adolescentiæ? nam si pristina in memoria reuocasses; inuenisses, vt ego te nudam, & omni proidentia orbatam, atque secundinarum sanguine pollutam excipiens abluui, auctorque fui, vt & viueres, & omnium rerum abundantiam, atque gloria fruereris.

Nota primo, quam sit antiquum homini, obliuisci cum sui, tum Dei: non frustra appellatus est *אנוס*, Enos, post lapsum, qui a conditione vocabatur *אדם*, Adami, id est terrenus. Valet autem Enos obliuiscens, vel obliuiosum actiue, vt dicunt, & passiuè, stupidum potius, qui nec sui recordatur, neque amplius in memoria est medicorum vel hominum. Eum scilicet qui obliuiscitur, atque dignus est, cuius omnes obliuiscantur: nimirum qui cum in extrema verteret miseria, sitque omnino stupidus, incurabilis, & desperatus, & plane indignus Dei, & hominum memoria; nihilominus ipse & suæ infelicitatis, & Dei, qui vnus vicem eius doluit, misericordiam obliuiscatur. *Quid est homo*, Enos, ait Dauid, *quod memor es eius?* hoc est: Quis est ille obliuiscens, stupidus, vt eius recorderis? Vel ille ærumnosus, desperatus, memoria indignus, cuius recorderis? & iterum: *Intelligite hæc qui obliuiscimini Deum*. homines ingenio obliuiosi, obliuiscetes Deum, &c.

Nota secundo, contra venenum, quod superbia infundit, vnicuique antidotum esse, memoriam propriæ miserie, & delictorum: immo non solum therapeuticam esse contra insolentiam; sed etiam vitæ laxioris correctionem: ait enim Petrus. *Cui enim non præsto sunt hæc* (loquebatur de patientia, pietate, caritate) *cæcus est, & manu tentans, obliuionem accipiens*, oblitus, purgationis veterum suorum delictorum: ac si dicat: Qui ijs vacat virtutibus, plane proficitur se oblitum, quanta crimina admisit, & quam liberaliter sibi condonata fuerint: hæc enim si mente tractasset, non esset tam nudus ornamentis pietatis: Iacobus item ait. *Si quis auditor est verbi, & non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum nasiuitatis suæ in speculo: considerauit enim se, & abiit, & statim oblitus est qualis fuerit*. id est, qui verba Dei audita non exequitur opere, aperte testatur, se leuiter, perfunctorie, & quasi in speculo, quod imaginem refert fugacem, considerasse natalitia sua, & ante actæ vitæ errores: nam qui iusto examine seipsum expendit, & propriæ turpitudinis deformes intuetur vultu, non potest non inflammari in amorem eius, qui dignatus est aspiciere, decorare, & amare diuinis oculis indignissimum.

Sed hic se nobis offert questio non facilis: Quid est quod Deus de sponsa conuerterit, oblitam esse suæ miserie, atque diuinæ misericordiam, cum primum sit magnificentia, obliuisci, quæ donauit? nam, vt Cicero testatur: Odiosum sane genus homi-

num est beneficia exprobrantium, quæ meminisse debet is, in quem collata sunt, non commemorare, qui contulit: & Seneca: Qui beneficium dedit, meminisse non debet. & rursus: Nunquam neque querens dicam:

Et accidit post omnem malitiam tuam (væ, væ tibi, ait Dominus Deus)

Et edificasti tibi lupanar, & fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis. Hieronymus. Hoc, quod secundo dicitur: *væ, væ tibi*, vulgata (intellige, verus ex Septuaginta conuersa) editio non habet; sed de Theodotionis editione additum est: rursusque vbi nos diximus: *Et edificasti tibi lupanar*, pro quo Septuaginta transfulerunt: Et edificasti tibi habitaculum fornicationis, Symmachus, & Theodotio *πορνείον*, porneion, interpretari Sunt: Aquyla volens exprimere etymologiam sermonis Hebraici *גב*, gab, posuit *βήδων*, bothynon, quod nos dicere possumus foueam, vt significet gancam, ac defossum specum, atque tenebrosam, in quo prostitarum libido versatur, quodque sequitur: *Et fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis*, pro quo Septuaginta transfulerunt, *ἐν δόμα*, ecclie ma, id est prostibulum, domum meretriciam, in Hebraico habet *רמה*, ramah: & tam Aquyla, quam Symmachus, & Theodotio excelsum, & sublime interpretati sunt. Denique & in consequentibus, vbi scriptum est. *Ad omne caput via edificasti signum prostitutionis tuæ*: Pro signo, & prostitutione rursus in Hebræo habetur, *רמה*, ramah: quod nos vel *prostibulum*, vel *signum*, interpretati sumus, cum apud Hebræos vnum vocabulum sit, &c. Hæc Hieronymus.

Porro quod initio versus legimus: *Et accidit post omnem malitiam tuam*. Hebraice dicitur: Et factum est: vt supra notauimus. Vertiturque a Hieronymo ad amissum. Sed quidnam illi accidisse significetur, varie interpretantur auctores. Rabbi Dauid necit ea verba cum superioribus hoc sensu: Accidit hoc, quod dixi, scilicet, vt ad pristinam miseriam ob tua flagitia redires, & iterum in sanguine volutareris: Ceterum hic sensus non rexit probe allegoriam, cui repugnat aduultam redire ad secundinas, sub auditque non necessaria. Theodoretus cum Græcis ceteris, ea verba refert ad duplex, *væ*, quod sequitur. Sic enim habet: fructum enim ingratae tuæ mentis lamentationem percipis, & luctum. Scholiastes: Finis, inquit, impietatis tuæ erunt alia alijs succedentes calamitates. Ceterum conuenientius necitur hoc initium orationis: Et factum est, vel, *Et accidit*, cum ea, quæ sequitur, periodo: *Et edificasti tibi lupanar, &c.* cetera per parenthesis interserenda (*væ, væ tibi, dicit Dominus Deus*) qua figura significatur animus sponsi vehementi dolore exulceratus, & iudicis peccus magna miseratione commo-

1. Ioan. 3. Hieronymus.

XXII. Aquyla. Symmach. Theodot.

Polychr.

Seuerus.

4. Reg. 16. 21.

Dæmonialis ex filijs Israel quasi in holocaustum totosque cremari perierat, alios quasi piacula per ignem traduci.

a Iere. 19. Ios. 39. 7. 8. Ios. 39. 7. 8. Ios. 39. 7. 8.

Memoria proprie miserie & delictorum vnicuique aduersus superbiæ medicamentum.

2. Pet. 1. 9.

Iacob. 1. 23.

Memoria proprie miserie & delictorum vnicuique aduersus superbiæ medicamentum.

2. Pet. 1. 9.

Iacob. 1. 23.

Memoria proprie miserie & delictorum vnicuique aduersus superbiæ medicamentum.

2. Pet. 1. 9.

Iacob. 1. 23.

Memoria proprie miserie & delictorum vnicuique aduersus superbiæ medicamentum.

2. Pet. 1. 9.

Iacob. 1. 23.

Memoria proprie miserie & delictorum vnicuique aduersus superbiæ medicamentum.

2. Pet. 1. 9.

Iacob. 1. 23.

Memoria proprie miserie & delictorum vnicuique aduersus superbiæ medicamentum.

2. Pet. 1. 9.

Iacob. 1. 23.

Memoria proprie miserie & delictorum vnicuique aduersus superbiæ medicamentum.

2. Pet. 1. 9.

Iacob. 1. 23.

immortum, quod tam audax facinus, & tam detestabile scelus femina designasset: Non satis, inquit, erat tam foeda admisisse flagitia, nisi lupanar etiam tibi edificares, vt te profitereris non iam adulteram a proco seductam, sed meretricem potius impudentem? *Frons mulieris meretricis facta est tibi: noluit si erubescere. Agnitio aspectus nultus tui responderet de te, quod peccatum tuum quasi Sodoma praedicaueris, neque absconderis: va anima tua quoniam reddita sunt tibi mala. Duplex va, temporalis, & aeterna mortis merces erit digna tam insignis impudentiae. Haec verba cum ingenti animi sensu, quae interiectio dolentis reperita testatur, prolata sunt: Origenes: Si consideres animam expositam amatoribus suis, videbis quomodo faciat sibi domum meretriciam, & suscipiat omnes, qui cum ea velint fornicari. Anima humana valde speciosa est, & mirabilem habet pulchritudinem: artifex quippe eius eum eam primum cõderet, dixit: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, quid hac specie, & similitudine pulchrius? quidam ergo adulteri, & sordidi amatores decore eius illecti desiderant eam corrumpere, & fornicari super eam: quam ob rem sapiens vir Paulus dicit: *Timeo autem ne sicut serpens Eouam seduxit astutia sua; ita corrumpantur sensus vestri*. Sensus nostri in fornicatione carnali corruptuntur: in spiritalibus vero stupris animae sensus corrumpitur, & ipsa anima vulneratur ab amatoribus suis, hoc est ab immundis potestatibus; quarum doctrinae, vel voluntati acquiescit: Haec ipse. Ex quibus verbis interpretatur quoque verbum, qui sequitur.*

XXV. *Ad omne caput via edificasti signum prostitutionis tuae.* Hebraice. Aedificasti tibi excelsum, vt supra notauimus ex Hieronymo. Septuaginta: fornicationes tuas: textit enim Propheta allegoriae subtegmina licij veritatis: excelsum ad historiam pertinet, nam in excelsis immolabant falsi Dijs Israelitae: lupanar, vel prostibulum, seu fornicatio translatiue dictum est ipsum excelsum, & fanum idolorum, quae quidem excelsa, aut altaria in capitibus viarum, seu compitis construxisse dicitur Ierusalem; vt meretricem libri Prouerborum videatur imitata, quae in plateis, & in angulis platearum praetereuntes stultos iuuenes ad suos incitet amplexus. Secundum historiam vero, quoniam, vt videtur est in Iudicum atque Regum libris, non solum excelsos montes, & colles, Templumque ipsum Deo sacrum; sed urbem totam Ierusalem, vias, plateas, fora, compita, domosque priuatas idolorum aris, atque simulachris erectis compleuerunt. Polychronius. In capite omnis via, interpretatur, iuxta vias, quae ducunt ad gentes, vt ex loco incolas indicet: ac si dicat. Omnium gentium impietatem sunt imitati, singularum idola figentes in capite viarum, quae ad ipsas nationes ducebant.

Et abominabilem fecisti decorem tuum. Populi Israelitici pulchritudo in vnius Dei cultu sita erat, vt Baalam cecinit. Quam pulchra tabernacula tua Iacob, & tentoria tua Israel, vt valles nemorose, vt horti iuxta flumines irrigui, &c. Et vnde nam tantam pulchritudinem habet Israel? Non est idolum, inquit, in Iacob, neque videtur simulachrum in Israel; Dominus Deus eius cum eo est, &c. quod si ita est, cum in omnibus compitis visuntur altaria, & simulachra Dei non sui; manifestum est, adulteram plebem vniuersam pulchritudinem amisisse. Vide in Threnis feminam olim reginam; diuitem, speciosam, iam vidualiam, foedata facie atratam, desertam a subditis, & ancillis, seruam ex principe, turpem ex formo-

Jer. 3. v. 3. Ista. 3. v. 9.

Duplex, va, temporalis & aeternam iudicat mortem. Origen.

Anima pulchritudo. Genes. 1. v. 26.

1. Cor. 11. v. 3.

Prouer. 7.

Iud. 2. v. 3. 4. Reg. 16. v. 21. Polychr.

Num. 24. v. 3.

Ibid. 13. v. 21.

Thren. 1.

sa; inopem ex diuitem; & agnosce plebis Israeliticae viuum imaginem, cum, Deo relicto, idola colere coepit. *Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus &c. Filij sion in chelyi, amicti auro primo: quomodo reputati sunt in vasa testea, opus manuum figuli; &c. Candidiores Nazarei eius nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores: denigrata est super carbones facies eorum; & non sunt cogniti in plateis.*

Et diuisisti pedes tuos omni transfuenti. Habitum notat meretricis se sponte comparantis ad fornicandum, diuaricans crura, vt legunt Septuaginta: atque innuit illam facilem ad deceptionem fuisse, vt placet Polychronio: vel, cogitationibus, quae vitiatorum incentiua suppeditant, cor suum aperuisse, vt Hieronymus sentit.

Et multiplicasti fornicationes tuas: putans quod posses te fatiare libidine.

Et fornicata es cum filijs Aegypti vicinis tuis magnarum carnum. Filios vocat Aegypti, Deos, qui in Aegypto colebantur, quasi iuuenes dixisset Aegypti: nam id significat filius frequenter: per carnes vero libidinosa corpora intelligit, de quibus infra. *Quorum carnes sunt ut carnes aliorum, &c.* Huiusmodi autem homines, ait Rabbi David, impudicae feminae ardentem expetunt. Per translationem autem, ait Theodoretus, magnos carne eos, qui supra modum idolorum cultui addicti erant, nomina uir: qui hircos, & boues, & oves, canesque, & simias, & crocodilos, & ibes, & accipitres adorant.

C Scholiafles: Qui nihil spirituale, nihil diuinum cogitant, sed omnia carnalia, quique infectis etiam tribuunt honorem. Vterque interpretes historiam narrat, sed discedit a proposito translatione: neque enim exprobat meretricis Vates, quod mista sit meretricibus, sed adulteris: in allegoria autem instituta omnes idololatras meretrices sunt, non adulteri. Ergo filij Aegypti sunt, vt diximus, Dij, quos illi colebant; *magnarumque dicuntur carnum*, quod homines fuerint libidinofissimi: atque tum vitae antea, & exemplis, tum turpissimis excogitatis facrorum ritibus ad omnem spurcitiam cultores irritarent. In ipsis autem idolis Origenes merito intelligit Daemones, qui carnalibus peccatis gaudent, inhiantque carnis sensibus, etiam si carnes non gerant.

D *Et multiplicasti fornicationem tuam ad irritandum me: Septuaginta: Multipliciter fornicata es, vt me ad iracundiam prouocares.* Scholiafles: Ostendit illos omnium gentium idololatriam imitatos. Origenes: Mea, inquit, indulgentia ad omnia scelera abusa es, quasi impudens scortum non contentum legibus naturae, noua alia, & nefanda excogitauerit libidinis incitamenta: idque non tam, vt concupiscentiae satisfaceret, quam vt dulcissimi sponsi bilem excitaret, atque os eius amaritudine repleteret; sed non impune: nam opportune consequitur.

Ecce ego extendam manum meam super te. In aliquot codicibus legitur, extendi, vt referatur ad supplicium de illa sumptum per Philisthaos, de quibus statim mentio est: quae lectio, vel sensus nobis admodum placet, vt pote historiae conueniens. Si autem legamus, vt fere vulgati codices habent, *extendam*, in praedicto sensu accipiemus, futurum pro praeterito vsurpatum a Vate dicentes: idemque de futuris, quae sequuntur, faciendum credimus. Porro extendere manum, punire significat Hebraeis, quod is sit gestus castigantis, vt supra diximus ex illo Isaiae. *Adhuc manus eius extenta*, in altum scilicet: nam cum extenditur manus demissa, & appet-

Tbren. 4.

Polychr.

Hieron.

XXVI.

Inf. 23. v. 20. R. David. Theodor.

Scholiaf.

Origen.

Sunt qui peccant non vt suis faciant passio nibus, sed vt diuinum prouocent maiestatem. Scholiaf. Origen.

XXVII.

Extendere manum id est quod punire. Isa. 9. v. 17.

ta, vltro ferentis opem propria est. Isaia. *Expandi manus meas tota die ad populum incredulum.* Et in Prouerbis. *Extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret.*

Et auferam iustificationem tuam. Septuaginta: legitima tua. Decem codices manuscripti vulgatae editionis, ius tuum, legebant, vt norant Louanenses: Hebraice legitur *pr, choq*, id est statutum, quod vocabulum haec omnia amplectitur, atque alia plura: nam eius radix *קח*, *chaq*, significat statuere, definire, determinare, delineare, describere, perscribere, omnia scilicet munia legislatoris exequi: quare verbale *pr, choq*, valet statutum, constitutionem, ordinationem, legem, formam viuendi, cultum, caeremoniam, atque id omne, quod manat a legislatore, certis & exaratis decretis formam viuendi praescribens. Vnde vsurpatur pro lege diuina in psalmis non semel, & in Deuteronomio. *Et nunc Israel audi praecpta, & iudicia:* Vel statuta Ecclesiastica, & leges politicas: Pro ritu in Exodo. *Hac est religio Phae.* Pro demenso vel mensura iterum ibidem: *Quare non impleti mensuram laterum, sicut prius: Pro annona constituta, vt in Prouerbis. Deditque praedam, cibum, domesticis suis, & cibaria, statutum, portionem, ancillis suis.* Pro definitione, termino, in eisdem Prouerbis. *Quando circumdabat mari terminum suum.* Pro dimensione in Ezechiele. *Hac est ergo lex domus, id est, dimensiones, mensura.* Quid autem hoc loco significet, non est facile diuinare. Hieronymus de legis caeremonijs, sabbathis, & festiuitatibus interpretatur. Theodoretus de lege ipsa: Mouebo, inquit, ad disciplinam manum meam, & spoliabo te splendore legis, & te hostibus tuis constituam ludibrium. Rabbi David, & alij pro annona accipiunt, quasi comminetur Deus, se ablaturum annonam solitam, quo caritate victus laborans respiceret. Sic Oseas. *Auferam lanam meam, & linum meum.* Est autem magnum Dei beneficium haec punitio contra feuerum illud iudicium quod minatur idem Oseas. *Sicut vacca lasciuens declinavit Israel, nunc pascat eos Dominus, quasi agnum, in latitudine scilicet faginandum ad carnificinam: & iterum. Particeps idolorum Ephraim, dimitte eum.* Sed de hac re alibi fusius. Crederim in praesenti loco (*choq*) siue *iustificationem* vsurpari pro oris specie, seu forma, venustate, splendoreque faciei: quomodo sumitur infra: *Imagines Chaldaeorum expressas coloribus, vel depictas, constitutas minio: per speciem autem oris puellae constat significatam esse speciosam reipublica Israeliticae politiam, quae in libertate & pace maxime lucebat: contra bello, & oppressionem Tyrannorum deformabatur. Dicitur autem potest iustificatio, quoniam sita erat in iustitiae executione: quasi Vates hoc loco narret, Deum prouocatam plebis Israeliticae idololatria abstulisse (nam futurum pro praeterito stat, vt supra diximus) iustificationem eius, hoc est, libertatem, florentem reipublice statum, regimen consulum, & ducum, quo libere administrari solebat, atque illam subiecisse Philisthaeis, vt ab hostibus iura peteret, quae Dei sui leges violauerat: nam hoc est, quod subditur.*

Et dabo te in animas odientium te filiarum Palaestinarum. Anima teste Rabbi David, hoc loco est vis animalis, appetitus, appetentia, desiderium, vota, ea scilicet facultas, qua appetitus corpori consentanea, & quae communicamus cum belluis. Vnde dicitur animalia a diuo Paulo. *Animalis autem homo non percipit ea, quae sunt spiritus Dei.* Sic vsurpari dicit in psalmo. *Ne tradideris me in animas tribulantium me, id est, in desideria, voluntatem: Eodem modo*

Statutum varia significat, nempe leges, ritus, demensum, annonam, terminum, seu dimensionem.

Psalm. 118. Deut. 4. Exod. 12. v. 43. Ibid. 5. v. 14. Prou. 31. v. 15.

Ibid. 8. v. 29. Ezech. 43. v. 12. Quid hic significet iustificatio. Hieron. Theodor.

R. David. Punitio magnum Dei beneficium, ne sequatur peccata delictio. Osee 2. v. 9. & 4. v. 16.

Iustificatio pro oris specie.

Inf. 23. v. 14.

Anima pro desiderio. R. David.

1. Cor. 2. v. 14. Ps. 26. v. 12.

vsurpatur apud Matthaeum. *Ne solliciti sitis anima uestra, quid manducabimus* Et in Exodo. *Diuidam spolia, implebitur anima mea.* Et in psalmo. *Et non tradat eum in animam inimicorum eius.* Hoc est, in desideria. Idem omnino significat in praesenti. Tradam te desiderio odientium te. Filias vero appellat secundum Rabbi David, & Chaldaeam, oppida, & respublikas, quae a metropoli natae sunt, illique parent, atque ab ea reguntur, & proteguntur, non secus quam a matre filia; tum etiam ciues, & oppidanos ipsos, vt in psalmo. *Filiae Tyri: & iterum. Filiae Sion: & tertio. Filia Ierusalem*, in Canticis. Sic filiae Palaestinarum, aut Palaesthinæ sunt vrbes, oppida, vel potius ciues, & oppidani Philisthae, scilicet Accaron, Gaza, &c. Seruatque Vates decorum parabola in eo, quod Philisthae incolas facit filias, sicut Hierosolymitanam plebem puellam induxerat.

Palaestinarum. In genere femineo legunt nostra exemplaria. Ceterum Hebraea, Septuaginta, & Chaldaea habent Palaestinarum, sicut & alibi dicitur. *Ne forte latentur, & c. filiae incircuncisorum;* sed sensus non variatur. Sunt autem Palaesthini, seu Philisthaei, qui ex antiquis Palaesthinæ incolis ad oram maris relictis sunt, Deo ita prouidente, vt per eos tentaret Israel, an in mandatis eius ambularet: vt in libro Iudicum videre est, qui quidem initio vestigales erant Israelis, postea hostes, quandoque etiam minores. Illis enim traditi sunt Israelitae multoties puniendi, vt in libro Iudicum legitur. atque ex hac perpetua contentione, tum etiam vicissitudine dominationis implacabile odium inter vtranque gentem exarsit: quapropter vt epitheton perpetuum Philisthinorum apponitur, *odientium te.*

Quae erubescunt in via tua scelerata. Si in significet quod sonat, sensus erit: Quae feminae quantumuis impiae, & exleges erubescunt talia patrare, qualia tu ausa es: fornicantur quidem, sed non palam; hoc est, colunt idola quandoque aliena, sed clanculum; neque audent, quod tu fecisti, inuerecunde profiteri se Deorum alterius gentis cultrices. Huiusmodi querimonia habetur in Ieremia. *Transite ad insulas Chetim, & videte, & in Cedar mittite, & considerate vehementer, & videte si factum est huiusmodi, si mutauit gens Deos suos? quasi dicat, minime: immo erubescerent talia de se iactari: tu vero non erubescis? Obstupescite cali super hoc, & porta eius, arces, turres, desolamini, concutimini, tempestatem excitate, &c. Si autem in sumatur pro, propter, vt solet; talis est versus sententia: Quae feminae Palaesthinæ, alioqui meretrices, tui similes, verecundantur tamen, cum audiunt tuam vel in scortando procaecitatem, libidinem, appetitiam, & turpitudinem. hoc est. Quam impudenter, posthabito Deo tuo, in media luce idolorum erexeris statuas, & aras struxeris, &c. Rabbi David ipsas quoque, quae te oderunt, pudet viarum tuarum, eo quod sint sceleratissimae. Obserua, peccatum per se esse turpissimum, adeo vt ipsis peccatoribus deforme videatur. cum tamen affectu vehementi excacantur mentis oculi, non possunt illius sceditatem animaduertere. propterea eiusmodi hominibus offerenda est sua ipsorum facies in altero, quasi in speculo relucens, qua visa haud dubio erubescunt: En Philisthaei ob turpitudinem Iudaeorum verecundantur, cum ipsi potius gloriantur: eapropter Nathan Propheta adulterum hominem persona Davidis induit, ipsique simulachrum sui ipsius obiecit, quo viso repente inhorruit, erubuit, & poenitere illum coepit. Statera dolosa bilances permutamus, ne nobis imponat. *Chanaan in manu eius**

Matth. 6. v. 25. Exod. 15. v. 9. Ps. 40. v. 3. Filias vocat oppida & respublikas Palaesthinorum subditas metropoli. R. David. Chaldaeus. Ps. 44. v. 13. Psal. 149. v. 2. Cant. 3. v. 5.

2. Reg. 1. v. 20.

Superat Iudaea sceleribus Philisthaeam.

Ier. 2. v. 10.

R. David.

Peccati deformitas & turpitudine ipsos deterret peccantes quantumuis in illud exar descant.

Vt facta nostra videre possumus, alios eisdem induamus. Osee 12. v. 7.

scilicet dolosa. Mercator scilicet animarum Sathan nostra extenuat, aliena exaggerat; at, si lances commutaueris, deprehendes fratrem venia dignum, te vero grauiora peccasse; vnde merito erubescere debeas. Septuaginta aliter conuertunt hæc verba: *Que erubescunt in via tua.* legunt enim: declinantes de via tua, vt in Theodoro, Complutenfi, & alijs codicibus legimus. Codex vero Vaticanus habet: declinantes te de via tua. Hieronymus, in antiqua eodem modo se legisse indicat. Si intransiuit, quod dicunt, accipias verbum, eundem fere sensum reddit, quem vulgata lectio: nam declinare de via eius meretricis Palæsthinas, est præ pudore nolle comitari procacissimum Iudææ scortum per vias, & compta in media luce amatores quæritans. Si autem transiuit accipias verbum, vel pronomen (te) addas pro apposito, sensus erit: Ipsemet meretricis, quæ te sollicitauerunt ad fornicandum exigent a te delicti poenas: hoc est Philisthæis, quorum mores imitata es, te tradam illudendam.

XXVIII. *Et fornicata es in filijs Assyriorum, eo quod necdum fueris expleta.* Et postquam fornicata es nec sic es satiata. Hebraice, cum filijs: vel ad filios. est enim eadem præpositio הַ, el, quæ versu superiori: pro qua Hieronymus vertit: cum filijs Aegypti, Rabbi Dauid: Non contenta abominationibus Aegyptiorum vicinorum tuorum, quinetiam fornicata es cum filijs Assur a te longinquis, eorum idola colendo. Quod vero additur: *Eo quod necdum fueris expleta,* Rabbi Ioanathas sic interpretatus est: Eo quod non cognoueris legem. & postquam fornicata es, nec sic es satiata. Sic autem vertit apud Rabbi Dauid: Neque cognouisti poenitentiam. Theodoretus: Vnaqueque natio, inquit, proprijs seruiuit idolis, tu vero cum adoraueris Deos omnes, & omnium idolorum, quæ sunt vbique terrarum, cultum complexa sis; nondum tamen ne hodie quidem vlla te impietatis fatietas cepit, &c. Inexplabilem idololatriæ libidinem aptissime declarat Vates meretricis insatiabili appetentia, de qua scriptum est in Prouerbis. *Sanguisugæ, hirudini, duæ sunt filia, duo ora, dicentes: affer, affer. Tria sunt insatiabilia, & quartum nunquam dicit: sufficit. Infernus, & os vuluæ, & terra, qua non satiatur aqua; ignis vero nunquam dicit: sufficit.* Hoc est, quatuor sunt vitia capitalia insatiabilia: vel, quadruplex cupiditas, quæ nunquam expletur. Prima, sanguinis & vindictæ appetitus in hyrudine sitibunda, duplici ore sugente sanguinem apprime significatus: quod iste carnifex ore famam proximi semper corrodât, & ore gladij corpus dilaceret: vel quod duplici capite est, ira scilicet, & inuidia eius sanguinem sugat. Secunda est libido, & concupiscentia carnis per os vuluæ defignata, quod in eo maxime vigeat: etenim mulieris concupiscentia insatiabilis est. Tertia est auaritia, diuitiarum appetentia, terræ similis, quæ nunquam aquis satiatur: ideo dicta Pluto, subterraneus Deus; & hydropisis, de qua egregie dici potest illud Ouidij.

Quo plus sunt pota, plus sitiuntur aque.

Quarta est gloriæ auditas. Ecce ignis alta petens, & omnia in se conuertens, atque subiiciens: nam superbus semper anhelat ad honores, omniaque in suam conuertit gloriam, & omnibus dominari cupit. Verum inter hæc quattuor insignis est femina libido, quæ nunquam exple-

Theodor.

Hieron.

XXVIII.

R. Dauid.

R. Ioanath.

R. Dauid.

Theodor.

Peccandi cupiditas insatiabilis.

Prou. 30.

Y. 15.

Quadruplex insatiabilis cupiditas, vindictæ, libidinis, diuitiarum, & gloriæ.

Lib. I. Fa-

stor.

A ri potest, recteque eam prædictis capitibus significari posse dixerim: est enim tanquam sanguinea perpetuo sitiens, & quasi terra fabulosa humorem trahens, atque quasi ignis vorans fornicarij substantiam, & medullas: nam his omnibus confertur a Spiritu sancto. *Nonissima eius amara quasi absinthium, & acuta quasi gladius biceps.* Et inferius. *Bibe aquam de cisterna tua,* id est, contentus esto cum vxore tua, atque apud Iob. *Ignis est usque ad perditionem deuorans.* Sed vt ex thesi descendamus ad hypothefim, Israëliti scorti appetentiam insatiabilem. Ieremias eleganter significat vna atque altera similitudine: *Onager, inquit, assuetus in solitudine, &c. attraxit ventum amoris sui; nullus auertet eam, omnes qui querunt eam, non deficient, defatigabuntur, in menstruis eius inuenient eam.* Hoc est: Onagra, asina syluestris, cum semel naribus hausit odorem masculi, quem amat perdit, illum insequitur, nullis viribus detineri potest, aut retardari a cursu: qui eam insequuntur venatores frustra laborant: si lassari nolunt, inuestigent caueam, qua cum masculo quiescit: nam nisi prægnans capi non potest. Deinde ad adulteram conuertit sermonem, quam inducit per memora & saltus velocissime currentem post amatores suos: se vero quasi maritum, qui vxorem insequitur, vt ab errore reuocet: quo te is perditum, inquit, quo properas? quem quæris misera? quis te agit æstus? Lacerasti pallam meam auro textam inter vepres, & condensas syluas, calceos attriuisi hyacinthinos, pedes nudos cruentasti, & adhuc curris anhelans, sitibunda. *Prohibe pedem tuum a nuditate, & guttur tuum a siti.* (vel tui miserere, quæ in via aspera pedes nudos gestas, gutturque siti aridum.) *Et dixisti: Desperavi, nequaquam faciam: adamani quippe alienos, & post eos ambulabo:* Hoc est: quiescam ne? desitam? minime, &c. interrogacionem addidi coactus Isaiæ testimonio, vbi eadem dictio Hebræa שָׁמַר, nos, repetitur in idem argumentum. Sic enim habet. *In multitudine via tua laborasti: non dixisti: quiescam? Ergo ne sibi aduersetur oratio ab eadem persona femina eodem instituto prolata, necesse est, vt affirmatio Ieremiæ per interrogacionem proferatur, æquiualeatque Isaiæ negationi. Proce-*dit Isaias: *Vitam manus tue inuenisti, propterea non rogasti: pro quo sollicita rimuisti.* Hoc est. Iter suscepisti ad tuam voluntatem, libidine-vrgente ageris; propterea infelix non conuerteris, simplex veniam deprecans a viro tuo, quem timens præterita es, vel quem verita fugis. Idem argumentum tractat Oseas, dicens. *Vadam post amatores meos, &c.* Et iterum. *Sicut vacca, inquit, lasciuens declinauit Israel.* Et tandem. *Ligauit cum spiritus in alis suis.* Id est, ac si superueheretur penitus venti, tam pernici non cursu, sed volatu insequitur falsos Deos.

XXIX. *Et multiplicasti fornicacionem tuam in terra Chanaan cum Chaldeis, & nec sic satiata es.* Hieronymus. Ingredientesque Chaldæam, quæ est terra Chanaan, imitati sunt eorum errores. quod interpretibus non placet; quia Chaldæa non pertinet ad terram Chanaan, immo multis partibus millibus ab ea distita est; interiecta inter vtramque vastissima regione Mesopotamiæ, quomodo igitur scortari dicuntur Israëliti in terra Chanaan cum Chaldæis? Hebræa sic habent ad verbum: Meretricata es ad terram Chanaan, Chaldæos vsque: quorum is potest esse sensus

Iob 31. Y. 14

Ier. 2. Y. 24

Isa. 57. Y. 10

Ose. 2. Y. 50

Y. 16

Y. 19

XXIX.

R. Dauid. ex Rabbi Dauid: Non solum cum Aegyptijs, & cum Assyrijs, neque tantum cum omnibus Chanaanæis, sed etiam cum Chaldæis, qui longe habitabant, fornicata es, atque ita intellexisse Septuaginta existimo, quando verterunt. Et multiplicasti adulteria, vel lupanaria ad terram Chanaan, & Chaldæorum, &c. Ceterum Rabbi Salomon collimauit scopum, qui nomen Chanaan hoc loco appellatiuum facit, non proprium, quod appellari dicit terram Chaldææ, quasi dicat; negotiatorum, quod ex capite decimo septimo sequenti euidenti conuincit argumento. *Transportauit, inquit Ezechiel, eam in terram Chanaan, in vrbe negotiatorum posuit illam:* vbi sub metaphora medullæ cedri de rege Iuda loquebatur translato in Babylonem. Ita fumitur etiam in Prouerbis. *Cingulum tradidit Chanaan, id est, negotiatori.* Sensus itaque est simplex, & facilis: Et fornicata es in terra mercatorum cum Chaldæis. Porro quod ad geographiam attinet, Aegyptus meridiana est respectu terræ Chanaan, vel promissionis; Assyria & Chaldæa orientales. Verum earum Chaldæa meridiana est, Assyria septentrionalis, vt demonstrat tabula Asiæ, quam ad caput quadragesimum octauum apponemus.

XXX. *In quo mundabo cor tuum, ait Dominus Deus; cum facias omnia hæc opera mulieris meretricis, & procacis? Septuaginta apud Theodoretum: Quo mundabo cor tuum, cum facias hæc omnia opera mulieris adulteræ licentia abutentis? Apud Sanctum Hieronymum: Quid faciam cordi tuo, cum feceris hæc omnia opera mulieris fornicariæ, & impudentis? Chaldæus: Quam fortis fuit malitia cordis tui? Pro, procacis, Hebraice est, imperiosa, libera. Chaldaice, sui iuris, &c. Quæ verba sic tractat Theodoretus: Quam, inquit, tua impietate dignam tibi poenam insigam? quo adhibito remedio vlcera tua putrida expurgabo? ausa es enim opera mulieris, quæ a fronte pudorem absterferit, impudenterque, & propalam intemperantiam proficitur. Scholiastes. Quanam re cor tuum expiabo? Videntur Septuaginta, & Hieronymus vocem מְלִיכָה, amulrah, fecisse futurum verbi, מָלַךְ, mol, quod valet circuncidare, & consequenter mundare. Alij putantes esse participium, seu nomen a radice מָלַךְ, amal inuicta, interpretantur infirmum, vel impotens, vel excisum. Rabbi Dauid: Quam debile, & abscisum est cor tuum? eo nomine (tametsi duplicata postrema radicali ה, lamed) vsus est Ieremias.*

Ier. 14. Y. 2. *Luxit Iudæa, & porta eius corruerunt.* Et in Thre-

Ibr. 2. Y. 3. *Antemurale, & murus pariter dissipatus est.*

Neh. 4. Y. 2. *Et Nehemias. Quid Iudæi faciunt imbecilles? Ex quibus & similibus locis, quos prætereo, infero vocem hanc significare excisum, dissipatum, perditum, corruptum, peruersum; vt sensus sit: Quam peruersum; deprauatum, atque corruptum est cor tuum? cum talia facinora designaueris; quæ aperte produnt, te non solum Dei timorem a eorde prorsus ablegasse, sed etiam pudorem omnem ex ore deposuisse. Qui quidem sensus verbis alijs enuntiatur a Neoteris; sed idem est cum sententia Hieronymi: In quo mundabo, expiabo, vel saliam cor tuum, putridum scilicet & corruptum? Porro hæc interrogatio difficultatem rei exaggerat. Ecclesiastes. *Peruersi difficile corriguntur.* Et iterum. *Nemo potest corrigere, quem ille dispexerit.* Et Paulus. *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, &c.**

prolapsi sunt, rursus renouari ad poenitentiam, id est, admodum difficile. Idem repetit Paulus alibi. Voluntarie enim peccantibus, &c. non relinquitur pro peccatis hostia, id est, vix. & Petrus. Sus lota in volutabro luti, &c. Vide de hac re locum infra. Multo labore sudatum est, & non exiuit de ea nimia rubigo eius, &c.

Quia fabricasti lupanar tuum, &c. repetit quæ supra dicta sunt, & explanata.

Nec facta es quasi meretricis fastidio augens pretium.

XXXII. *Sed quasi mulier adultera, que super virum suum inducit alienos.* Theodoretus. Neque enim rerum necessarium inopia ad istam te lasciuam redegit: omnibus quippe bonis perfrueris, meisque delicate abutens muneribus, quæ a me acciperas, illis offerebas. Idcirco similis es mulieri vxorata adulteris formam suam prostituenti, &c. Ceterum acriorem existimo latere expostulationem in his verbis. Solent, inquit, meretrices speciosæ, quæ suam pulchritudinem probe norunt, sciuntque ab amatoribus magnificari, & ardentem amari, quantumvis magnam mercedem oblatam aspernari, & fastidire: quo facto tametsi turpi, si non honori, saltem existimationi & vtilitati suæ prospiciunt: nam eo pretiosior merces habetur, quo emitur carius. Tu vero, vt quæ incredibilem tuam pulchritudinem nihil faceres, eam nihili vendebas, immo ne vendebas quidem, sed gratis offerebas: nam si magnum eam iudicasses, tuæ saltem æstimationis rationem habuisses, & ex parte meo quoque consuluisse honori: nec de te merito dici posset, in viri ignominiam, & vilipendium te recipiam adulteris gratis prostituisse. Obserua quanti Deus animam faciat: & quanti a se ipsa proprium decorem velit æstimari, cum a licitatoribus malignis sollicitatur: *Quam, inquit Dominus apud Matthæum, dabit homo commutationem pro anima sua? Diabolus pro ea offert quidquid est. Hac inquit apud eundem Matthæum, omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me:* sed maioris eam licetur Deus, qui filij sui vnigeniti sanguine redemit. *Empti enim estis pretio magno: Glorificate & portate deum in corpore vestro.* Id est, æstimate, & iudicate vestra corpora magni, cum ea licetur Damon turpi & breui carnis voluptate; ne vos gratis vendite, immo maximi ducite: hæc est enim gloria Dei, si magni fiant, quæ ille tanto pretio comparauit. Sicut e contrario, in Dei ignominiam cedit, cum homo se ipsum vilipendens pro vanitate commutat: propterea Pfalter ait. *Fili hominum vsquequo graui corde? (Hebraice. Vsquequo gloriam meam ad ignominiam?) ut quid diligitis vanitatem, & queritis mendacium?* Et apud prophetam Ioëlem vindicatorum se minatur Deus de finitimis nationibus Israëliti, quod Iudaicum seruitium dederint pro simbolo comotationis. *Posuerunt, inquit, puerum in prostibulo cauponam, & puellam uendiderunt pro vino.* Et quam sumpturum putas vltionem de homine libero, qui se ipsum diuendit pro edulo dulci voluptatis, aut vino iracundiæ? Exemplo sit Esau, qui propter unam escam, vt Apostolus ait, uendit primitiuam primogenita suæ, & postea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus est: non enim inuenit poenitentia locum (vt scilicet patrem facti poeniteat) *quamquam cum lacrymis inquisisset eam.* Est autem Esau imago fornicarij, eodem Paulo testante: *Ne quis, inquit, fornicator, aut profanus, ut Esau, &c.* Vbi propheta-

XXXI.

XXXII.

Theodor.

Obserua

quanti Deus

hominis ani-

ma faciat,

& quanti ve-

lit ab eadem

proprium

æstimari de-

corem.

Matth. 16.

Y. 26. & 4.

Y. 9.

1. Cor. 6. Y.

20.

Quam infe-

rat Deo of-

ferentiam, qui se

ipsum vili

voluptatis

pretio diuen-

dit libidini.

Psal. 4. Y. 3.

Ioel. 3. Y. 3.

Heb. 12. Y.

16.

Fornicarius

dicitur pro-

phanus, &

quære.

quære.

quære.

quære.

nis Epitheton est fornicarij, ita appellati, quod res adeo sacras, corpus scilicet, & animam propriam, quam Christus sibi in baptismo sanctificauit, profanat, violat, & quasi vulgare quid esset, pro nihilo ducit, gratifque vendit. Hoc autem quid aliud est, quam Dei filium concubare, vt dixerat Apostolus, & sanguinem testamenti polluium (vulgarem) ducere, in quo sanctificatus est, & spiritui gratia contumeliam facere? Sed libet hanc theoriam claudere testimonio Trismegisti: Deus, is ait, in verbo sancto clamauit: Vos, quibus mentis portio concessa est, genus recognoscite vestrum, vestramque naturam immortalem considerate: qua de causa qui se ipsum cognoscit vita, & luce compositum, transit in Deum, quoniam vita & lux est omnium pater, ex quo natus est homo, &c. Nota vnde manauerit illud Apollinis: Nofce te ipsum: neque enim eo axiomate admonerentur homines modestiam seruare, suam agnoscere vilitatem; sed generositas & sublimes cogitationes suscipere, suam immortalem naturam contemplantes.

XXXIII. Omnibus meretricibus dantur mercedes. Nam propterea meretrices dicuntur sunt, quia mercedis gratia pudorem prostituunt. Cetera, inquit, gentes idola colunt muta, sed non sine mercede: nam Dæmonum auxilio, & præstigij sacrificiorum, votorum compotes euadunt, & desideria libidinosae explent, interdumque rerum publicarum prosperitatem ab illis se accepisse putant; tibi autem quid commodi attulerunt Dij, quos fecisti tibi? nonne excidium & vastitatem?

Tu autem dedisti mercedes cunctis amatoribus tuis, & dona donabas eis, vt intrarent ad te vndique ad fornicandum tecum. Exaggerat adhuc ardens studium idololatriæ Israeliticæ plebis, orationemque exornat per incrementa. Dixerat, illam ad instar meretricis lupanaria in compitis aperuisse; mox adiecit: quid te meretricem appellem? cum meretrices respere soleant munera amatorum, illosque vilipendere, quo pretiosiora donaria obtineant; tu vero propriæ dignitatis, & honoris viri tui oblita gratis te precis obtuleris? Similiorem itaque te esse dicam vxorata adulteræ, quam quæstuarie meretrici. Nunc vero adiungit: Aio te meretrice, & adultera libidinosiorem: nam meretrici datur merces pro pudore: adultera licet gratis se permitrat amanti, at donarijs, vel amatorijs verbis, & cantilenis sollicitata, & rogata, diu vix tandem acquiescit vni, vel alteri, idque cum pudore, & metu viri; tu autem neque mercedis spe illecta, neque munusculis, & precibus, aut blanditijs attracta es ad fornicandum. quinimmo, vt omnes feminas vinceres incontinentia, ipsamet adulteros etiam longe distitos muneribus inuitabas, atque blanditijs alliciebas ad fruendum te. Scholiastes. Criminatur autem, quia Dei relinquentes societatem, & auxilium, hominum præsidia habere volebant. Alius: Nam illæ ab amatoribus capiunt; hæc vero, quæ accipit a Deo, Dæmonibus dilargita est. Historia huius parabola extat in libris Regum, cum Achaz in Syriam pergens obuiam Regi Assyriorum multa auri, & argenti talenta illi donauit, atque eius Deos, ritusque, & religionem in Templum Hierosolymitanum traduxit. Vnde Oseas ait: Et hæc nesciuit, quia ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicavi ei, & aurum, quæ fecerunt Baal. Origenes: Meretrix mercedem prodigens, est anima, quæ voluptatibus prostitui-

Exaggerat libidinem, desideriumque nocinum peccandi.

Scholiast.

Alius Scho.

4. Reg. 16.

Oseas 12.

Origenes

tur inter immundos spiritus; ac suas facultates, & potentias eorum voluntati subministrat: sed de his superioribus actum.

Factumque est in te contra consuetudinem mulierum in fornicationibus tuis, & post te non erit fornicatio: in eo enim quod dedisti mercedes, & mercedes non accepisti, factum est in te contrarium. Hebraice. Et accidit in te contrarium a feminis in fornicationibus tuis; & post te non (erit) fornicatio (similis) cum dederis mercedem, & merces non sit tibi data, facta es in contrarium (hoc est, diuersa a ceteris meretricibus.) Theodoretus. Similis, inquit, facta es lasciuus mulieribus, quæ omnibus prostituta sunt, multorum admittens consuetudinem: quod vero non accipias, sed præbeas mercedem, contraria rursus illis facere perseveras: quapropter & eas, quæ antea fuerunt, & quæ postea futurae sunt, istiusmodi lasciuæ genere vicisti, &c. Hoc est illud Ieremiæ. Interrogate Gentes: Quis audiuit talia horribilia, quæ fecit nimis virgo Israel? Horrendum enim & inauditum monstrum est hoc adulterij genus: quod neque Africa tulit, neque exleges, & barbaræ gentes nouerunt vsquam. Huius igitur comparatione meretricatus, ceteræ fornicationes non videntur flagitia, immo nec fornicationes, quantumuis grauius sint crimina: euanescent enim omnino, si cum ista tua componantur procatitate.

Propterea meretrix, audi verbum Domini. A re ipsa, & factis petiuit nomen, & meritis eius debitum illi imponit, alioqui contumeliosum quantum esse potest maxime. Huic autem vni solet respondere in sacris literis nomen peccatricis: Lucas enim ait. Mulier quæ erat in ciuitate peccatrix. per antonomasiam enim sic appellabatur meretrix quædam, quod æstimaretur feminarum sceleratissima, quippe antrum septem Dæmoniorum; vt vel hinc coniectemur quam turpe, & ignominiosum nomen sit peccatoris, quamque foedum a Deo per peccatum fornicari. Sed nouum videtur in ore iudicis verbum contumeliæ, qui alioqui ipsos, quos sententia damnat, honestis, & quandoque blandis verbis solet affari. Fili recordare, inquit Abraham Dei nomine ad diuitem epulonem, quia recepisti bona. Et rex ille ad inuitatum. Amice quomodo huc intraisti non habens vestem nuptialem? Verum aliud est alloqui delinquentes, aliud vero impudentes: illi acceruntur humaniter, isti compellantur seuerius. Audite verbum Domini, ait Isaias, principes Sodomorum. Et cur ita? quia peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt. Cum sanctis sanctus eris, &c. inquit Dauid, & cum peruerso peruerteris: id est, cum mansuetus mansuetus, cum impudente & audaci audax & iniuriosus.

Quia effusum est as tuum, & reuelata est ignominia tua in fornicationibus tuis. Rabbi Dauid. Per as secretiore mulieris intellige: idem enim omnino significat atque ערווה, gheruathach, verenda tua, vt sequitur in ipso textu, cui illud simile est: Liquefiat as eius. Parabola significatur, quod reuelata fuerint opera eius turpia in oculis omnium populorum, quando recepit poenam suorum scelerum. Et idem valent hæc verba, quod Oseas illis significauit. Et nunc reuelabo stultitiam eius in oculis amatorum eius. Hæc ipse, & bene, sed non exacte. Oportebat enim illum rationem reddere, cur æris nomine infima mulieris pars significata fuerit. Cuius appellationis ea posset reddi non inconueniens analogia, quod æs propter

XXXIV.

Theodor.

Ier. 18. 13.

XXXV.

Meretrici imponitur peccatricis nomen.

Luc. 7. 37.

Peccatoris nomē quam foedum, siquidem meretricem dicitur honestat.

Lucæ 16. 25.

Matth. 22. 12.

Impudentes ignominij lacessit Deus vt erubescant.

Ista. 1. 10.

Ibid. 3. 9.

Pf. 17. 3.

XXXVI.

R. Dauid.

Ezech. 24. 11.

Oseas 2. 10.

propter rubiginem, quam contrahit, sit vsurpatum in symbolum rei fordida; sicut e contrario argenti in symbolum est puritatis. Vnde in psalmo dicitur eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terra, purgatum septuplum. Quo fortasse alludit Isaias, cum nostram meretricem redarguens dixit. Argentum tuum versum est in scoriā: id est: Tua castitas, & puritas conuersa est in intemperantiam: nam idem est, ac si dixisset: Argentum tuum versum est in æs rubiginosum. Nihilominus verbum illud, effundo, Hebraice שפך, saphach, in aliam nos cogitationem secretioris analogiæ manuducit. Cum enim effusio liquidorum sit, liquidisque fere tributari in sacris, videtur nomine æris non iam vas, sed semen potius significatum fuisse: quod vero similis ex eo fit, quod ab eodem verbo nascitur nomen שפחה, saphchah, quasi effusorium: attestantibus Rabbis Dauid, Salomone, & Abraham. Eius est mentio in Deuteronomio. Non intrabit eunuchus, &c. abscisso veretro, Ecclesiam Domini. Tum etiam quoniam infra semen vocatur fluxus. Eadem ergo translatione semen vocatur æs, quod ad instar æris calore libidinis liquefactum in matrice, quasi in vase chymico receptum, admirando diuinæ sapientiæ artificio conformatur, non in simulachrum hominis mutum, sed in hominem potius viuentem. Idemque confirmatur ex eo quod sequitur: Super amatores tuos. Neque enim verenda dicuntur reuelari super amatores, sed potius semen effundi. Atque hoc quidem secundum metaphoram. Illud vero subiungitur secundum proprietatem:

Et super idola abominationum tuarum in sanguine filiorum tuorum, quos dedisti eis. Ac si dicat: Duplici ratione te detexisti meretricem: prima quod ardentem idola colabas: altera quod illis immolabas filiorum tuorum sanguinem. Theodoretus vero alteram videtur innuere translationem nominis æris cum allusione, & alteram ad nomen meretricis, hoc est, caupona. Subæratum, inquit, vocatur adulter numisma, in quo alia commissa sit materia. Effundere vero æs erit Dei legibus quandam iniquitatem admiscere, ita vt in reliquum ne auri quidem appareat materia, sed totum numisma æneum conspiciatur. Ceterum nostra expositio germana est, & contextui gratissima.

Et reuelata est ignominia tua. Hebraice ערווה, gheruah, a verbo ערה, gharah, quod est effundere, euacuare, & vt alijs placet, nudare, vt in Genesi. Effundensque hydriam. Et in Paralipomenis, veniebat scriba Regis, & euacuabat arcam. Et in Leuitico. Vir, qui coierit cum muliere in fluxu menstruo, & reuelauerit turpitudinem eius, ipsaque aperuerit fontem sanguinis sui, vel effuderit, &c. Vbi pro turpitudinem Hebraice legitur nomen prædictum: ערווה, gheruah, & pro aperuerit, vel effuderit, verbum ערה, gherah, a quo nascitur. Significat ergo nomen hoc pudenda tum viri tum feminae, quod ea natura, & publica honestas doceat esse velanda. Vel quia sunt vasa effusionis seminalis, vt iam diximus initio huius versus.

XXXVII. Ecce ego congregabo omnes amatores tuos, quibus commista es, & omnes, quos dilexisti cum vniuersis, quos oderas, & congregabo eos super te vndique. Apertis verbis comminatur Vrbis obsidionem factam a Chaldaeis Asiæ dominantibus, atque adeo a ceteris nationibus finitimis, quæ Nabuchodonosori militabant, de quibus prophetauerat Ieremias. Ecce ego conuocabo omnes cognationes regnorum Aquilonis, ait Dominus: & venient, & ponent vniuersisque solium suum in introitu

R. Dauid.

R. Salomon.

R. Abrah.

Deut. 23.

Inf. 23. 8. 20.

Theodor.

portarum Ierusalem. Et Ezechiel. Vnde Theodoretus, & Græci Scholiastes: Per ipsos, inquit, amatores tuos vlciscar te: Aemulata es Chaldaeorum, Assyriorum, Chananaeorum, Aegyptiorum impietatem; his contra te instrumentis vsus debita tibi infigam supplicia, & cum amatoribus tuis eos quoque, quos oderas, coniungam, vt & isti, & illi ingentem tuam conspiciant iniquitatem. Hoc est quod subditur.

Et nudabo ignominiam tuam coram eis, & videbunt omnes turpitudinem tuam. Idem nomen ערווה, gheruah, id est, effusio, nuditas, turpitude, de quo supra, bis repetitur, vbi sic habet Hieronymus: Adulterarum te lege nudabo, vt omnes videant turpitudinem tuam, & genitalia, propter quæ prius amoris amentia ferebantur, &c. Dignum eius impudentia supplicium; vt quando adultera detexerat, quæ occultare debuisset, coram adulteris omnibus nudentur, quæ reuelari palam non decebat; legemque naturæ in suam ignominiam violatam experiat, quæ in dedecus viri fidem coniugalem temeravit. Quam sit autem ignominiosum feminis, nudari coram hominibus; ex eo, quod Plutarchus refert, conijci potest. Milesias, inquit ille, virgines quondam atrox animi incestu perturbatio, & furiosus impetus egit ad vitam suspensio finendam: earumque multæ clam consecutæ sunt, quod volebant. verba & lacrymæ parentum, amicorum alloquia nihil agebant, sed sese interficiendis omnium custodum industriam, & calliditatem vincebant. donec quidam homo prudens legem promulgauit; quæ iubebat omnes, quæ sibi suspensio mortem conscuissent, nudas per forum efferrî. Hæc lex sancta non inhibuit modo, sed omnino aboleuit illam mortis cupiditatem: magnum vero argumentum est bonæ indolis metus ignominia, & quod nihil formidantes mortem, ac dolorem, quæ omnium maxime terribilia habentur; turpitudinis tamen imaginationem non pertulerint; & reliqua.

Et indicabo te iudicij adulterarum, & effusentium sanguinem. Chaldaeus: Sumam ex te vltionem adulterarum, & effusentium sanguinem. Iudicare enim hoc loco est vlcisci; & iudicia vltiones dicuntur, seu poenæ, quibus vindicantur scelera: poena adulteræ respondens sunt lapides. Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare, videlicet in Leuitico & Deuteronomio. Si mæchatus quis fuerit cum vxore alterius, &c. morte moriantur & mæchus, & adultera. Mortis autem genus traditione nouerant Iudæi vturâ lapidationem; quod & ex Ioannis citato loco constat, & ex sequenti versu quadragesimo. Lapidabunt te lapidibus, & trucidabunt te gladijs tuis: illud, in adulterij poenam hoc, in homicidij vindictam: nam in homicidio sanguinis, rei effusio debetur sanguinis. Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius. Theodoretus. Adulterarum, & homicidarum mulierum poenas lues: quarum enim imitata es scelera, earum supplicia subibis.

Et dabo te in sanguinem furoris, & zeli. Hebraice. Ponam te sanguinem, id est, cruentatam, manantem sanguine, immo sanguinis profluuium, multis confosam vulneribus, & vndique sanguine fluentem. Furoris & zeli. Tali te conficiam cæde, qualem inferre solent deprehensis adulteris viri ira excandescentes, & zelotypiæ furore perciti. Viri zelotypi ira describitur in Prouerbis. Zelus, & furor viri non parcat in die vindictæ, nec acquiescet eiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima, vt sensus sit: crudeli, & inuitabili cæde plecteris.

Et dabo te in manus eorum, & destruent lupanar tuum.

Ignominiosissimum est feminis, nudari. Hieron.

Plutar. lib. de virtutib. femin.

XXXIIX.

Chaldaeus. Adulterij poena.

Ioan. 8. 9. 8.

Leu. 20.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

Deut. 22.

111111. Chaldaei scilicet demolientur excelsa, & sana idolorum. Et demudabunt te vestimentis tuis, &c. id est, diripient omnia pretiosa ornamenta, & supellestilia. Et derelinquent te nudam, plenamque ignominia. Theodoretus, Direptionem, & seruitutem illi declarat. Vnde Isaias ait. Et derelinquetur filia Sion quasi umbraculum in vinea, & sicut tugurium in cucumerario. & Michæas. Sion quasi ager arabitur, & Ierusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons Templi in excelsa sylvarum. Scholiafles. Proftibulum eius Templum vocat, quod idolis refertum esset, indignum enim erat, quod ipsius nominaretur locus: hoc enim & Dominus homo factus dixit: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*. Alius: Ac si dicat: omne fulcimentum perdet: Templo enim everso, ne ipsi quidem habitare poterant. Polychronius, Templi ornatum, regni statum, & reliqua, quibus ciuitas illustrari solebat, vocat vestimenta. Nudam dicit, quod careret superno auxilio; deformem, vel ignominia plenam, quod idolis confideret, vel quod ostentui haberetur, effectueque posita in sibilum, & in stuporem.

XL. Et lapidabunt te lapidibus, & erucidabunt (Septuaginta iugulabunt) te gladijs suis.

XLII. Et comburent domos tuas igni, & facient in te iudicia (sument de te vindictam) in oculis mulierum plurimarum. Polychronius, & Theodoretus: Hæc captiuitatis tempore euenerunt, quæ per translationem differuit ab adultera muliere, quæ lapidibus oppressa occidebatur, comburebaturque: quam obrem in translatione moratus subiecit: Et facient in te vltiones coram mulieribus multis: per mulieres autem intelligens vrbes, quemadmodum ipsam quoque Vrbem mulieris instar in iudicium adducit. Rabbi Dauid: Mulieres, regna, atque prouincias appellat, in quarum oculis eam vltionem de Ierusalem sumendam voluit, vt alieno malo & ipsæ saperent.

XLIII. Et defines fornicari, & mercedes ultra non dabis. Et requiescet indignatio mea in te, & auferetur zelus meus a te, & quiescat, neque irascar amplius. Septuaginta: nec amplius ero sollicitus. Rabbi Dauid, hæc esse existimat verba Dei; meliora consilia sibi promittentis de fornicaria vxore: ac si dicat: Non amplius coles idola supplicij erudita, & captiuitate Chaldæorum oppressa. Idemque sensit se alios refert Hieronymus, qui ea verba. *Auferetur zelus meus a te*, sic interpretabantur: Nequaquam te amplius zelabo de tua castitate securus. Alij e contrario, non securitatem ijs verbis promitti, sed potius derelictionem ex magna ira profectam: quod semel scilicet contempserit fornicantem, & de salute illius desperauerit. Ceterum vterque intellectus propositæ repugnat parabolæ, in qua adultera inducitur conuicta, & damnata lapidibus, ferro, & flammis: quo facto subiungit: *Et defines fornicari, & mercedes ultra non dabis, & requiescet indignatio mea in te*. Quale autem esset indecorum de interfecta, & combusta muliere, vel meliora sperare, vel desperare saniozem mentem? ergo hic affectus est furibundi sponsi, qui de prolata sententia in adulteram sibi quasi gratulatur; ac si dixisset: Cumque te videro iugulatam, & flammis datam, tum mihi pollicebor, securus quod defines iam tandem fornicari, & mea bona prodigere, tum cessabit indignatio mea, & sanguinis effuscentia, quam accendebat impudentia, sedabitur zelotypia quoque tui, quæ cor sponsi rodebat, & iracundia præ zelo in te concepta aliquando quiescet. Similis dicendi ratio extat apud Esther:

Esther 7. Et dicit ei rex: Quare non es mandata a sordibus tuis, sed nec mundaberis prius, donec quiescere faciam indignationem meam in te. Theodoretus nobiscum sentit cum ait: Adhibito enim supplicio, inquit, lasciuia tuam comprimam, & a cura, quam de te habeo, solutus, ac liber ero: non amplius enim me amatores tui ad zelotypiam adducent.

A *Suspensus est itaque Amin in patibulo, quod parauerat Mardocheus, & Regis ira quieuit*: atque apud Ezechielem. *Non es mundata a sordibus tuis, sed nec mundaberis prius, donec quiescere faciam indignationem meam in te*. Theodoretus nobiscum sentit cum ait: Adhibito enim supplicio, inquit, lasciuia tuam comprimam, & a cura, quam de te habeo, solutus, ac liber ero: non amplius enim me amatores tui ad zelotypiam adducent.

B *Eo quod non fueris recordata dierum adolescentie tue, &c. Tu, inquit, tibi attraxisti horum malorum vim, quod nolueris cogitare, qualis ex quali facta sis; & vt te, quæ tenuis eras, & parua, atque omnino ignobilis, celebrem reddidi & admodum illustrem*.

C *Quapropter & ego vias tuas in capite tuo dedi: hoc est, meritas sceleribus tuis pœnas sustinendas imposui*.

D *Et non feci iuxta scelera tua in omnibus abominacionibus tuis*. Nihil tuis, inquit peccatis dignum sustines: paruum enim est supplicium si cum impietate comparetur. Hebraice legi potest: & non fecisti: quod sic transfert Chaldaeus: Et non suscepisti consilium, vt reuertereris ab omnibus abominacionibus tuis. Eodem modo legit, & intelligit Rabbi Dauid, & Rabbi Salomon: Et non fecisti consilium super scelera tua, vel, non posuisti in corde tuo, seu, cogitasti praua opera, quæ patraueras. Alij eandem lectionem interpretantur hoc modo: & non fecisti, id est, vt non faceres: pendet enim sententia a superiori versu: Non es recordata dierum adolescentie tuæ, vt non faceres omnes abominaciones, &c. Septuaginta verterunt sicut Hieronymus, scilicet: Et non feci secundum omnem impietatem tuam: atque ita vertendum erat: nam verbum *עשיתי*, ghasithi, habet in fine Iod, estque primæ personæ: nomenque זמא, zamah, in nullo sacræ Scripturæ loco significat consilium sanum, sed cogitationem prauam, conceptumque animo malum, scelus, iniquitatem; vt videre est tum alibi, tum in hoc capite versu quinquagesimo octauo. *Scelus tuum, & ignominiam tuam tu portasti, ait Dominus Deus*, nam loco sceleris est Hebraice idem nomen זמא Zamah: neque aliud significare potest. Non recte igitur transfulerunt Rabbini: Et non fecisti cogitationem: dicendum potius: Et non feci secundum iniquitatem vel scelus, vt Hieronymus intellexit, & vertit.

E *Ecce omnis qui dicit vulgo prouerbum, in te assumet illud*. Hebraice. Omnis parœmiator (licet sic loquitur semel) parœmiabit; quod quidam sic transferunt: Omnis, qui scommate delectatur, sumpto scommate de te dicit: *Sicut mater, ita & filia eius*, Polychronius, & Theodoretus. In te conuenit tritum sermone prouerbum: Matri similis est filia. Supra vero matrem eius Cethæam nominauit. Scholiafles. Ostendit non esse recens malum, sed ex alto repetitum, & iam diu inueteratum in illis, cum eam Cethææ filiam nominet; dixit enim: *Et mater tua Cethæa, & filij eius*. Rabbi Dauid: Matrem terram Chanaan vocat metaphorice, filiam congregationem Israël, vt dici solet; filia Ierusalem, filia Eden, filia Babylonis.

F *Filia matris tuæ es tu, quæ proiecit virum suum, & filios suos*. Filiam esse idem est, atque esse æmulatricem, vt initio capitis pluribus differuimus: Aemulata es, inquit, opera matris tuæ: nam vt illa suum proiecit virum, & filios; sic tu proprium virum, ac filios expulisti. Sed quisnam est vir ille terræ Chanaan, vel Cethææ? & qui eius filij? Polychronius virum

XLIII. Omnia malorum causa obliuio præteritorum.

XLIV. Citra condignum puniuit Deus.

XLV. Deum suum dereliquit Ierusalem si cur fecerat Chanaan.

R. Dauid. virum regem dicit, filios ciuitatis populum. Consentit & Rabbi Dauid, dicens: Ierusalem proiecit virum suum Deum, quemadmodum terra Chanaan proiecit regem, ac populum suum, vt dictum est in Leuitico. *Omnis enim execrationes istas fecerunt accola terra, qui fuerunt ante vos, & polluerunt eam: caute ergo ne & vos similiter euoniat, cum paria feceritis, sicut euonuit gentem, quæ fuit ante vos*. Theodoretus vero per virum terram Chanaan Deum quoque intelligit indicari, quemadmodum per virum Ierusalem; sic enim habet: His ostendit non Iudæorum tantum esse se Deum, sed etiam gentium: etenim illorum antiquitus Deus appellatus est, antequam ipsi eo dementia deuenissent, vt idola colerent: quapropter illas quæque, & virum, & filios repulisse dixit, negato Deo, filijsque oblati Dæmonibus. Vtraque expositio vero similis est: nam Theodoretus in proposita parabola persistit, atque apte comparat filiam matris, id est, habitatores Ierusalem habitatoribus totius prouinciæ Chanaanæ in spiritali adulterio admissio contra Deum legitimum virum, & Dominum, atque in parricidio filiorum. Polychronius autem, qui per matrem ipsam terram Chanaan, & per filiam ipsam Vrbem Ierusalem intelligit: nihilominus exacte filiam matri cõfert in exitio: nam vt Chanaanum solum euonuit virum, & filios, hoc est, reges Amorrhæorum, & incolas illis subditos; sic vrbs Ierusalem expellere parabat regem Sedeciam, & ciues Iudæos. In qua re peccauit Rabbi Dauid, qui vtramque comparisonem miscere volens, neutram perfecit: cum enim in viro Chanaan, id est, matris intellexisset regem temporalem Amorrhæorum pulsam exilio, in viro Ierusalem, id est, filia intelligit Deum ab eo ablegatum per adulterium. Nobis ergo alterutram eligere licet, modo sibi constet analogia: neutra enim contextui repugnat: tamen Theodoretus explanatio multo sit gratioꝝ tum præcedentibus, tum consequentibus: nam de ciuibus Iudæis, non de patrio solo locutus est Vates; & defecionis a viro Deo per adulterium redarguit tam adulteram, quam eius sorores Samariam, & Sodomam. Versus tamen, qui sequitur, Polychronio magis fauet, scilicet: *Mater vestra Cethæa, & pater vester Amorrhæus*: vbi aperte videtur loqui de viro temporali, rege scilicet Amorrhæo exilio pulso ab ipsa regione Cethæa. Sunt qui a Vate comparisonem esse factam existimant adulterij spiritalis plebis Iudæicæ ad temporale, & carnale feminarum Cethæarum: nam hæc insignes videntur fuisse in proccitate & incontinentia, vt supra docuimus ex illo **Gen. 27. y. 46**. *Tadet me vita mea propter filias Heth: si acceperit Iacob uxorem de stirpe huius terre, nolo viuere*. Vnde credibile est illis in more fuisse viros suos, & filios ex illis susceptos ablegare, atque adulteris miseri pro libidine, quibus fauere videtur Chaldaeus dicens: *Vt faceres iuxta opera populi, vbi ciecti sunt patres cum filijs: tum & sequentia verba: Soror sororum tuarum es tu, quæ proiecerunt viros suos: viros enim dicit, non virum: non igitur de Deo, sed de matris agebat. Ceterum ex hoc eodem versu videtur effici, non loqui Vatem de carnali matris Cethææ adulterio, cum eodem verborum tenore de sororibus Samaria, & Sodomam sermonem habeat, apud quas nihil tale matronis obijcit in sacris: nihilominus sententia probabilis est: & si veram tenet historiam, litera erit quæm aptissima. Iudicium esto penes lectorem: nam quæ ad prouerbia sacræ Scripturæ attinent, non est nouum, esse explicatu difficillima.*

Adulterium frequens Cethææ regionis.

Gen. 27. y. 46.

Chalde.

Prouerbia sacræ Scripturæ explicata sunt difficillima.

A *Et soror sororum tuarum es tu, quæ proiecerunt viros suos*. Polychronius: Si Chanaanæ, & reliquas gentes te ignorare simulas, nullam tibi exultationem præbent, quæ in decem tribubus facta sunt: nam neque vetera sunt, sed vestra memoria, & atate contigerunt. Scholiafles. Et viros quidem earum sanctos appellat, quos infecturi sunt omni ratione post adoratos vitulos; filios autem illorum, quos necauerunt. Quattuor modis intelligi posse video hanc sententiam. Primo. Aemularis sorores, o vrbs Ierusalem, Samariam scilicet, & Sodomam, quæ quidem regiones & reges suos, & habitatores euonuerunt propter eorum delicta; sic tu perdes Sedeciam, & subditos. Secundo. Non secus atque Samaritæ, & Sodomitæ Deum suum abiecerunt, & filios amiserunt, aut Dæmonijs immolarunt; sic tu, o plebs Iudæa, virum legitimum Deum idolis postposuisti, filiosque tradidisti flammis in eorum honorem. Tertio. Vt illarum matronæ insignes intemperantia extiterunt, viros carnales deferentes cum prole, atque adulteros sequentes; sic tu erga Deum te gessisti impudentem; erga filios vero imitem. Quarto. Quemadmodum Samaria, & Sodomam se exhibuerunt indociles, & rebelles prophetis vere patribus patriæ; iustis autem eorum filijs, & imitatoribus crudeles; non secus, o plebs Iudæica, erga sacros Dei homines te prætas immorigeram, & incedentem.

B *Mater vestra Cethæa, & pater vester Amorrhæus. Et soror tua maior, Samaria, ipsa & filia eius, quæ habitant ad sinistram tuam: Soror autem tua minor te, quæ habitat a dextris tuis, Sodomam & filia eius*. Edificerit propositam parabolam in notissimam historiam. De Cethæa, & Amorrhæo parentibus, id est, auctoribus primis scelerum, quas imitata est Iudæa, supra satis locuti sumus; de sororibus agamus. Samaria regia fuit vrbs regni Israëliti, & ceterarum metropolis; vnde & pro vniuerso regno vsurpatur. Sodomam similiter primaria vrbs erat inter quinque, quæ sulphureo igne astuarunt, hoc est, Gomorra, Seboim, Adama: quare pro tota regione accipitur. Quas cum nominibus feminarum appellare soleat sacra Scriptura, subiectas illis vrbes, oppida quoque, & villas, filias merito nuncupat Vates: nomine alioqui in sacris consueto, de quo supra. Porro Scholiafles nomine Sodomæ translatione significari putat tres tribus trans Iordanem, ijs verbis: Decem tribus a sinistris, & a dextris distribuit. Sodomitas vero dicit eos, qui vltra Iordanem erant, vbi Ruben & Gath habitabat, & dimidia Manassis, quoniam scætores Sodomitarum fuerant. Metropolim ergo harum tribuum, quæ dicebatur Galgala Sodomam appellat: ad quam propheta Ofeas: Galgala, inquit, est ciuitas operarium vana: & iterum Amos. *In Galgalam nolite intrare, &c.* Idem fere scribit Scholiafles alter, atque Polychronius dicens: Sodomam vero nunc metropolim duarum tribuum dicit, quæ erant trans Iordanem, quæ Galgala dicebatur. Atque tertius sine nomine, ijs verbis: Si de Sodomis diceret, non iuniozem appellasset: nam Sodomitæ tempore Abraham fuerunt. Aduersus quem commentarium sic habet **Seuerus**: Hoc vero frigidum: qua enim ratione vocetur tribus Ruben primogeniti iunior Iudæ? fieri tamen potest fortasse, vt id ad tribum Gad, & Manasse pertinet: hi enim iuniores, quam Iudæ; vt ex maiori parte eorum intelligatur, comprehensa etiam tribu Ruben. Græcorum sententiæ multa patrocinantur: primum quod Samaria, & Sodomam dicuntur sorores Ierusalem, quod secundum carnis congnationem

XLVI. De Samaria. De Sodomam. De Galgala. Ofeas 6. y. 8. vbi Galgala habitatur. no Galgala. Amo. 5. y. 5. Alter Sch. Tertius Sch. Seuerus. Probatum sententia Græcorum, nempe Galgala tribui nomen Sodomæ.

Chodonor infatus, sibi arrogabat impetij potentiam, & regni gloriam: *Nonne haec est Babylon magna, ait ipse apud Daniele, quam ego edificavi in domum regni, & in robore fortitudinis meae, & in gloria decoris mei, &c.* in quam superbiam ubi elatus est, statim in iudicium incidit Diaboli: audiuit enim vigilis, & fortis sententiam eiusmodi: *Tibi dicitur, Nabuchodonosor rex: Regnum tuum transibit a te, &c. Et cum bestijs, & feris eris habitatio tua, &c.* Eodem vitio infectus Pharaon dixit, testante Ezechiele. *Memus luxuriosus, & ego feci memetipsum, ad quem superbum iudex illico: Ponam, o draco magne, frenum in maxillis tuis, &c. & extraham te de medio fluminum tuorum, &c.*

Et fecerunt abominaciones coram me. Traditi scilicet in reprobum sensum, iusto Dei iudicio, vt inquit Apostolus, quia non probauerunt Deum habere in notitia, illique accepta ferre bona, quibus abundabant. *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, vt contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis, &c.* per se ipsos: atque in passiones ignominiae. *Nam femina eorum immutauerunt naturalem usum in eum usum, qui est contra naturam. Similiter autem & masculi, relicto naturali usu feminae, exarserunt in desiderijs suis inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, & mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes, &c.* Vides, quid sibi velit iniquitas Sodomae, Apostolo interprete? nimirum graua crimina, sed quae causa fuerunt grauiorum, & radicem arboris, quae tulit abominationem: pro fructu, merita, quibus merces ignominiae est retributa. Secundo obserua, abominaciones Sodomae, & culpas fuisse graues, & abominaciones: nam propter superiora flagitia a Deo derelicti, in ista magis enormia prolapsi sunt. *Va anima eorum, inquit Isaias, quoniam reddita sunt eis mala: non dixit, reddentur, sed reddita sunt: quod abominatio sit poena peccatorum praecedentium, & feuerior quam ipsa gehenna, quanto culpa peior est omni poena: quasi dicat Vates: Nihil praeterca grauius illis imponi posse in vindictam scelerum, quae patrauerant, quam ipsasmet abominaciones, in quas, Deo permitte habenas, se praecipitarunt.*

Abominaciones coram me. Coram Deo Hebraeis idem valet, quod Latinis sub dio, palam, in media luce, in oculis solis huius: in Genesi sic habetur. *Sodomitae pessimi erant, & peccatores coram Domino nimis: hoc est, non solum iniquissimi, sed impudentes, non impij modo, sed Dei contemptores.* Videlicet de quibus Isaias: *Agnitio vultus eorum respondit eis, explicata frons illis dat procacitatis testimonium, & peccatum suum quasi Sodoma praedicauerunt, nec absconderunt: non absconderunt, inquit, quae caelare decuisset, sed potius propalarunt, reuelarunt, immo annuntiarunt; nam id significat proprie verbum נגד, nagad, quasi euangelium accepturi pro nuntio rei omnibus iocundissima, & vtilissima, ea alacritate denuntiabant ignominiosa crimina: Sophonias de ijs ait. *Nesciuit autem iniquus confusionem.* Mirum valde est, iniquum non confundi; cum iniquitas confusio sit, atque iure appelletur, itemque verecundia; sed illud peius, nescire confusionem: talis enim est frons meretricis, quae erubescere non vult: non dicit: non erubui; erubescit enim meretrix, cum deprehenditur, vel natura ipsa ruborem ori offundente; vnde olim meretrices palliatas vocabantur, vt supra diximus, quod velo velarent vultum; sed noluisse erubescere, quasi natura renitente frontem explicet scortum, atque adeo peccator, qui gloriatur cum male fecerit, & exultat in*

rebus pessimis, contra naturam ipsam faciat, & synderesi vim inferat, claudatque os conscientiae sibi identidem oblatranti: vt canis, qui in foribus cubat: ij sunt qui veritatem Dei in iniustitia detinent, vt loquitur Apostolus, qui scilicet in carcere vincum detinent iudicem, nec recta dicere sinunt legislatorem menti suae a Deo impressum.

Et abstuli eas. Non potest dissimulari diutius poena delicti, quod peccator dissimulare, & celare noluit: *Pro eo quod reuelastis praeruaricationes nostras, & apparuerunt peccata vestra,* ait Dominus, educam gladium meum de vagina sua irreuocabilem: & in psalmo. *Descendant in infernum uiuentes: quoniam nequitia in habitaculis eorum, in medio eorum:* id est, palam, in oculis omnium: nam, quod in medio esse domus, vel plateae, neminem latere potest, cum nulla ex parte celetur muro, vel angulo. Sed quid est: *Descendant in infernum uiuentes?* in sepulchrum non nisi mortui descendant: praedit itaque mors sepulturam, quae conditio solent cadauera corrupta, ne aere contaminent. Verum aduersus impudentes familias Dathan, & Abiron (nam ad illorum interitum allusit psalmus) praue nit mortem sepultura: quod adhuc uiuentes foetebant, & insigni illa inuerecundia nomen bonum Israëlis quasi peste vitabant: necesse igitur fuit, vt terra deliiceret, & absorberet saniosa corpora, quantumuis animata forent: eadem ratione erga Sodomitas se gessit diuina iustitia: videlicet, quos uiuentes sepeliuit, quod uiuentes corrupti sunt, & abominabiles facti sunt, vt loquitur Dauid: tametsi, alio genere sepulturae impura eorum corpora obuoluit, nimirum ignito sulphure, quo indicaretur puritas carnis libidinosus ardor; atque aquis salis, quibus incensus luxuria ignis extingueretur, & saniosae carnes, quae corruerant naturae viam, salirentur; ne sua purulentia aërem inficerent, & luem mortalibus afferrent.

Sicut uidiisti. Aliquot libri vulgati legunt; sicut vidi: quomodo legit Chaldaeus, atque Septuaginta in codice Xisti: & Scholiastes, qui sic interpretatur, locum: Captiuos, inquit, illos abducendos curabo propter scelera eorum, quae vidi, & impietatis, & iniustitiae: illud enim: sicut vidi, significat propter ea, quae vidi in eis mala. In Theodoretico vero codice habetur: sicut viderunt: item in Complutensi: Vtraque autem versio in codice Hieronymi habet: *sicut uidiisti:* Hebraicum verbum ראיתי, raiti, quod hodie extat, sonat: sicut vidi: habet enim in fine literam יod; quae tempore Hieronymi desiderabatur: quare ipse conuertit: *sicut uidiisti:* secutus Septuaginta, quos eodem modo esse interpretatos antiqua ipsorum versio in codice Hieronymiano testatur. Verum deinde Hebraei considerantes excidium Sodomae multis saeculis anteriorem fuisse ingressu Israëlem in terram Chanaan, atque adeo non potuisse a Hierosolymitis videri, fortasse addiderunt literam יod, qua apposita verbum significat: sicut vidi: & non: *sicut uidiisti:* & quidem argumentum hoc adeo pugnax est, vt inter alia Graecos coegerit per Sodomam Galgalam intelligere, vt superius diximus. Verum nos illi respondemus, hoc loco, *uidiisti,* vsurpari pro, videres, si adesses, vel vidisses, aut videre potuisses, quod est Hebraeis alias familiare: cum enim careant optandi, & subiungendi modis, omnia efferunt per indicationem: quare necesse est, vt in illo ceterorum orationes intelligamus, *Vel uidiisti* refertur non ad excidium sed ad inundationem vrbium nefandarum, quam millies viderat Ierusalē, cum lacum Asphaltitem & specula Sion, atque Templi arce despici-

bat. Vel si placet, *uidiisti,* valeat, nosti, quasi dicas: abstulisti eas, vt nosti ex sacris historiis, in quibus tam graphice depicta est desolatio Sodomorum, vt non tam legere historiam, quam oculis rem ipsam ceruere videaris tibi.

Et Samaria dimidium peccatorum tuorum non peccauit. Grauiissima scelera attribuit historia sacra, facricae Vates Samariae, id est, decem tribus Israëli: & tamen cum tales fuerint, ait Hieronymus, Sodoma, & Samaria, ne dimidium quidem peccauerunt comparatione Ierusalem: quod qua ratione intelligi debeat, explanat ijs verbis Theodoretus, & Graeci Scholiastes. Hanc autem comparationem non facit secundum solam peccati, sed secundum prouidentiae qualitatem: nam tametsi peccasset, & infinita facinora ausa esset Samaria, at procul aberat a Dei Templo, & paruam certe quandam veniam habebat, cum & sub alius regis imperio degeret, & in sacro Dei Templo legitima perficere nequiret: & Sodoma item neque prophetam habebat, neque legislatorem, sed sola naturalis legis doctrina fruebatur; Tu vero & legem habens, & sacerdotes, & prophetas, & sacrum Dei Templum, legitimumque cultum, illarum impietatem consecrata es: quare illas ostendit venia dignas, &c. Adde quod Samaria idola quidem coluit, verum in fano profano; Ierusalem vero ipsum Templum sanctissimum, de quo dixerat Dominus: *Erit nomen meum ibi;* foribus idolorum non profanauit modo, sed contaminauit, & polluit: longo itaque interuallo anteuertit sorores suas in omni impietate.

Et iustificasti sorores tuas in omnibus abominacionibus tuis. Non solum praeponderant tua delicta cum fororum peccatis appensa, sed illarum peccata videntur leuissima, nulliusque ponderis, & momenti: tam enormia peccasti, vt Sodoma, & Samaria alioqui sceleratissima tecum collata iusta censeantur. Origenes referens locum illum Lucae. *Dico vobis descendit hic, publicanus, iustificatus in domum suam ab illo,* sic philosophatur. Non simpliciter iustificatus, sed iustificatus comparatione Pharisei. Obseruandus quippe est omnis Scripturae sermo, ordo, iunctura; aliud est iustificari, aliud ex alio iustificari. Simile est publicanum a Phariseo iustificatum fuisse illi, quod Sodoma & Samaria ex comparatione peccatricis Ierusalem iustificatae sunt: & necesse est nos id scire, quia vnusquisque nostrum in die Iudicij ab alio iustificatur, & ab alio condemnatur: etiam cum fuerimus iustificati ex alio, iustitia illa non tam laudis, quam criminis loco ponitur, &c. Et rursus. *Vae illi homini, qui a multis peccatoribus iustificatur;* vt e contrario multum beatus, qui comparatione iustorum iustus ostenditur. Inuenimus in Scripturae laudibus positum bonis esse meliorem, vt pote in Ecclesiastico. *Non est inuentus similis illi, &c. qui conseruaret legem excelsi.* atque in libro Paralipomenon nullus tale phase celebravit, sicut Iosias: ex quo ostenditur comparationem fieri iustorum, & illum vere esse iustum, qui sic iustificari mereatur, &c. & inferius: *Quomodo iniquitas iustificat, sic condemnat aliquando iustitia; nam iniquitas mea iniustitia est comparatione maioris iniquitatis: sic & iniustitia mea ex comparatione multiplicis iustitiae iniquitas reputatur: propterea non iustificabitur in conspectu tuo omnis inuens: fuerit licet iustus Abraham, iustus Moses, iustus vnusquisque illustrium virorum; sed ad coparationem Christi non sunt iusti: lux eorum cum eius luce composita tenebrae reperiuntur: & quomodo lumen lucerna ad solis radios obscuratur; sic licet fulgeat iusto-*

rum omnium lumen ante homines, non tamen fulget ante Christum: vt splendor lunae & micantia caeli sydera, priusquam sol oriatur, in stationibus suis rutilant, orto vero sole absconduntur; sic lumen Ecclesiae ante homines lucet, ante Christum tenebescit: ergo est iniustitia, quae damnat; sicut iniustitia, quae iustificat, &c. Hae Origenes tam eleganter, quam docte. Quibus adicijs oportet: quemadmodum iniustitia maior minore iustificat; ita & iniustitia minor maiorem damnat: nam hoc est illud Matthaei. *Regina Austra surget in iudicio, &c. Et Viri Ninivite surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam, quia poenitentiam egerunt in praedicatione Iona, &c.* quibus locis iustificare, & condemnare non significat iudicis officium exercere, neque aduocari vel actoris; neque vero quicquam omnino agere, quod ad tribunal spectet: quomodo enim qui damnandi sunt in alios ferent sententiam, vel accusationem? surgere itaque in iudicio, est sententiam audire mitiore, quam Israëlitae; vincere litem, vel contentionem, quae inter vtrosque exorta fingitur, vter eorum maiori poena dignus esset: Idemque valet, condemnare, scilicet, audita clementiori sententia, declarare Israëliarum iniquitatem propria transgressione multo fuisse grauiorem. Contra vero *non surgent* Israëlitae in iudicio, id est, cadent a causa, audient sententiam acerbioram, quae testetur illos fuisse sceleratiores Niniuitis, itemque Sodomitis: quod scilicet Dominus dixit apud Matthaeum. *Terrena Sodomorum remissa erit in die iudicij, quam generationi huic: atque hoc est, quod testatur Vates, cum ait: Iustificasti sorores tuas.* Verum haec omnia apertiora fient ex sequentibus.

Ergo & tu porta confusionem tuam. id est, sustine tormentum tuum, vt Septuaginta translulerunt: *quae uicisti sorores tuas peccatis tuis sceleratius agens ab eis.* Hebraice. Quae iudicasti sorores tuas, seu absoluisti, hoc est, quae peccatis grauioribus testata es illas alioqui peccatrices tecum collatas fore absolendas: quem sensum mirifice expressit Hieronymus dicens: *Quae uicisti sorores tuas: neque aliud significat uerbum Hebraicum. Quare longe aberrant a scopo qui uerunt: quae deprecata es sorores cum Chaldaeo: vel: quae placasti sorores tuas, &c.* Aberrant item qui legunt, fore eorum tuam: nam Chaldaeus, & Septuaginta consentiunt Hieronymo: habent enim *sorores tuas* in plurali, non fore eorum: immo textus numerum singularem respuit, in quo pronomen sequitur pluralis numeri, scilicet: *Sceleratius agens ab eis.* Porro *ab eis* idem est Hebraeis, quod Latinis, illis, rectum a comparatiuo, vel, praeter illis, rectum a positiuo: nam comparationem ipsi efferre solent per postiuum, adiuncta praepositione מי, min, quae valet a, ab, ex, praeter, vt in libro Regum. *Melior est enim obedientia praeter victimis, & iterum. Insuper uno peccatore poenitentiam agente, pro, vel, praeter nonaginta nouem iustis, &c.* & iterum: *Descendit hic iustificatus in domum suam ab illo,* vel, praeter illo, in illius comparatione: hoc est, iustior, quam publicanus se ipsum putabat esse: nam per catachresim comparationem facit Dominus inter veram publicani iustitiam, & praesumptam Pharisei, atque illam huic praeposit: alioqui nulla est comparatio, cum publicanus iustus exierit, Phariseus propria superbia delusus.

Ergo & tu confundere, & porta ignominiam tuam. Origenes: Primum quidem est, nullum opus face-re confusionis, sed omnia talia, quae possint Deum libera

LI.

Hieron.

Similia peccata multo maiora sunt a fidelibus commissa. Theodor. Graeci Scholiast.

In impudentibus sepultura mortem praue nit solet propter viuendum factorem.

Poena Sodomitis debita. Ps. 13. 1.

Origen. Lucae 18. 14.

Theodor.

Hieron.

Vae homini illi, qui praeter multos peccatoribus, non tamen inter iustos iustificatus fuerit. Eccl. 44. 20. 2. Paral. 35.

rum omnium lumen ante homines, non tamen fulget ante Christum: vt splendor lunae & micantia caeli sydera, priusquam sol oriatur, in stationibus suis rutilant, orto vero sole absconduntur; sic lumen Ecclesiae ante homines lucet, ante Christum tenebescit: ergo est iniustitia, quae damnat; sicut iniustitia, quae iustificat, &c. Hae Origenes tam eleganter, quam docte. Quibus adicijs oportet: quemadmodum iniustitia maior minore iustificat; ita & iniustitia minor maiorem damnat: nam hoc est illud Matthaei. *Regina Austra surget in iudicio, &c. Et Viri Ninivite surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam, quia poenitentiam egerunt in praedicatione Iona, &c.* quibus locis iustificare, & condemnare non significat iudicis officium exercere, neque aduocari vel actoris; neque vero quicquam omnino agere, quod ad tribunal spectet: quomodo enim qui damnandi sunt in alios ferent sententiam, vel accusationem? surgere itaque in iudicio, est sententiam audire mitiore, quam Israëlitae; vincere litem, vel contentionem, quae inter vtrosque exorta fingitur, vter eorum maiori poena dignus esset: Idemque valet, condemnare, scilicet, audita clementiori sententia, declarare Israëliarum iniquitatem propria transgressione multo fuisse grauiorem. Contra vero *non surgent* Israëlitae in iudicio, id est, cadent a causa, audient sententiam acerbioram, quae testetur illos fuisse sceleratiores Niniuitis, itemque Sodomitis: quod scilicet Dominus dixit apud Matthaeum. *Terrena Sodomorum remissa erit in die iudicij, quam generationi huic: atque hoc est, quod testatur Vates, cum ait: Iustificasti sorores tuas.* Verum haec omnia apertiora fient ex sequentibus.

Ergo & tu porta confusionem tuam. id est, sustine tormentum tuum, vt Septuaginta translulerunt: *quae uicisti sorores tuas peccatis tuis sceleratius agens ab eis.* Hebraice. Quae iudicasti sorores tuas, seu absoluisti, hoc est, quae peccatis grauioribus testata es illas alioqui peccatrices tecum collatas fore absolendas: quem sensum mirifice expressit Hieronymus dicens: *Quae uicisti sorores tuas: neque aliud significat uerbum Hebraicum. Quare longe aberrant a scopo qui uerunt: quae deprecata es sorores cum Chaldaeo: vel: quae placasti sorores tuas, &c.* Aberrant item qui legunt, fore eorum tuam: nam Chaldaeus, & Septuaginta consentiunt Hieronymo: habent enim *sorores tuas* in plurali, non fore eorum: immo textus numerum singularem respuit, in quo pronomen sequitur pluralis numeri, scilicet: *Sceleratius agens ab eis.* Porro *ab eis* idem est Hebraeis, quod Latinis, illis, rectum a comparatiuo, vel, praeter illis, rectum a positiuo: nam comparationem ipsi efferre solent per postiuum, adiuncta praepositione מי, min, quae valet a, ab, ex, praeter, vt in libro Regum. *Melior est enim obedientia praeter victimis, & iterum. Insuper uno peccatore poenitentiam agente, pro, vel, praeter nonaginta nouem iustis, &c.* & iterum: *Descendit hic iustificatus in domum suam ab illo,* vel, praeter illo, in illius comparatione: hoc est, iustior, quam publicanus se ipsum putabat esse: nam per catachresim comparationem facit Dominus inter veram publicani iustitiam, & praesumptam Pharisei, atque illam huic praeposit: alioqui nulla est comparatio, cum publicanus iustus exierit, Phariseus propria superbia delusus.

Ergo & tu confundere, & porta ignominiam tuam. Origenes: Primum quidem est, nullum opus face-re confusionis, sed omnia talia, quae possint Deum libera

Iniquitas maior minore iustificat, sicut minor maior damnat. Math. 12. 41. & 42.

Quomodo damnati surgent in iudicio.

Ps. 1. 5.

Math. 11. 24.

LII.

Hieron.

Chaldaeus.

Comparationem efferre solent Hebraei per postiuum adiuncta praepositione, a, vel ab, &c. 1. Reg. 15. 22. & 24. 18. Luc. 15. 7. & 18. 14.

Origen.

Confusio operibus confusio & erubescencia remedia est. Hieron. Origen.

Jer. 3. v. 3.

Num. 12. v. 14.

2. Reg. 14. v. 24.

Luc. 7. v. 38.

LIII. Promittitur Israel restitutio cum accessione gentium.

Aquila & Symmachus apud Hieron.

Jerem. 30. v. 3.

Hieron.

libera fronte respicere; quia vero, ut homines, saepe peccamus, sciendum secundam, ut ita dicam, naturam post confusionis opera, esse erubescere, & pro scelere suis veredudos oculos deijcere, neque sic procaci vultu incedere, quasi nihil omnino peccauerit. Hieronymus ex Origene. Secunda post naufragium tabula est, cum peccaueris, erubescere, & non illi subiacere increpationi, quae contra Ierusalem dicitur: Facies meretricis facta est tibi, nescis erubescere, &c. Oranti Moyse pro sorore Maria, quam Dominus in poenam superbiae lepra compleuerat, respondet. Si pater eius spuisset in faciem illius, non deberat saltem septem diebus rubore suffundi? Separatur septem diebus extra castra, & postea reuocatur. Obserua ignominiam, dedecus, quae nobis quandoque contingere solet, nihil aliud esse quam execrationem Dei parentis nostri indignantis in faciem nostram iactam in superbiae, & inobedientiae supplicium, cuius finis est salutaris confusio, pariterque remedium. David placatus uerbo Ioab de Absaloue exule ob fratricidium sic decreuit: Reuertatur in domum suam, & faciem meam non uideat. Leuo illi exilium, sed indico veredundiam. Mulier peccatrix accessit retro secus pedes Iesu discumbentis, admistorum criminum pudore cooperta, neque erubuit sola in alienam domum intempestiue irruere, & superbi Pharisaei fanna se ipsam exponere; quasi hoc Dei iudicium contra se dictum reputans: Ergo & tu confundere, & porta ignominiam tuam, sed vide quanto cum honore & lacro tulit Magdalena confusioem.

Et conuertam restituent eas conuersione Sodomorum cum filiabus suis, & conuersione Samariae, & filiarum eius, & conuertam reuersionem tuam in medio earum. Fausta, & euangelica promissio de restitutione Israelis cum accessione gentium per Christum Dominum: quam sic efferunt Septuaginta: Et conuertam conuersiones earum, conuersionem Samariae, & filiarum eius, &c. Aquyla, & Symmachus: Conuertam captiuitatem earum, captiuitatem Samariae, &c. quae versio Hebraico textui conformis est. Hieronymus enim sensum potius obseruauit, quam uerba; ex quibus omnibus uidetur confici, legendum esse conuersionem Sodomorum, & conuersionem Samariae in quarto casu; non uero conuersionem in sexto casu: sicut & nomen sequens, scilicet, reuersionem, testatur: quia omnia haec nomina ab eodem uerbo, quod initio ponitur, reguntur in codice Hebraeo, in quo non repetitur illud: & conuertam reuersionem, sed consequenter legitur: & conuersionem tuam in medio earum: ut apertum uideatur, in casu accusandi uniuersa ea nomina esse a diuo Hieronymo, sicut a ceteris interpretibus posita. Porro conuersio, uel reuersio, uel captiuitas idem significant, scilicet captiuos reuertentes. Sic Ieremias. Conuertam conuersionem populi mei Israel, & Iuda, id est, captiuitatem, uel transfmigrationem, ut Septuaginta transtulerunt.

Et conuertam reuersionem tuam. Hebraice pro conuertam legimus ושבתי, uel eboth, superaddito signo literae יod, quo sciamus eam non esse in suo loco: & merito: nam postponenda est littera נ, thau, atque ita legendum נשבתי, uel sabthi, & conuertam, quomodo legit Hieronymus olim, atque Septuaginta. Falsi enim sunt recentiores, qui librorum errorem sequentes transferunt: Et conuersionem conuersionum tuarum: quasi nomen esset hoc Hebraicum uocabulum, & non potius uerbum, si rite castigetur. Sed, antequam ulterius procedamus, oportet distullem quaestionem soluere, quae ex ijs uerbis orta

interpretis cruciauit ueteres, & recentiores exagitat. Videlicet, quonam modo, uel tempore futurum sit, ut Sodoma, & Samaria in pristinum statum restituantur? & quidem de Samaria non tanta difficultas est, quanta de Sodoma, & filiabus eius: uix enim explicari posse uidetur, quo pacto Sodomitarum urbes, quae mari mortuo tot retro saeculis obrutae sunt, in medio lacu reaedificentur, nisi lacus ipse altero prodigio de caelo tactus exsiccatetur. Quod etiam si daretur non continuo impleri diceremus promissionem Vatis: neque enim de urbibus loquitur, sed de ciuibus Sodomitis, quos tamen extinctos omnino scimus igne sulphureo de caelo misso. Deinde augetur difficultas, quoniam Sodoma restituenda praedicitur ante Ierusalem, at notum est Ierusalem temporibus Zorobabelis instauratam; cum tamen Sodoma neque ante ea tempora, neque hucusque reparata fuerit, immo uero sub mari mortuo iaceat aeterna obliuione sepulta. Theodoretus, quo se ab istis angustijs liberaret uerba Graeca ἀποστρέψω τὰς ἀποστροφάς, apostropho tas ea postrophas, ita transfert: Auertam auersiones earum, auersionem Samariae, &c. quomodo legit etiam interpret textus Complutensis, atque in hanc sententiam explanat: opus est Scripturae idiomata nouisse: nec enim aliter eius mentem assequi possumus. Hoc igitur idioma inter alia multa item habet, ut & quae fuerunt tanquam futura narret, & futura, ut ea quae facta sunt. Itaque hoc loco similiter res gestas, ut futuras disse-

crit: Auersata est me Sodoma, & subiecta illi urbes, parique ratione cum subiectis Samaria; sed ego item auersatus sum, eorumque, quae peccauit, exegit poenas. Alij iuniores eandem sententiam ex uulgata editione eliciunt, uersus hosce legentes per ironiam. Videlicet, inquit Dominus, conuertam conuersionem Samariae, & Sodomae, atque inter illas tuam conuersionem reducam. Vel per interrogationem, quae tantundem ualeat: Restituam ne Samariam, & Sodomam ad pristinum dignitatem? minime uero. sic igitur restituam Ierusalem, &c. Verum hic sensus manifeste repugnat contextui: praesertim sequentibus uerbis usque ad finem capitis, quibus nil comminatorium, nil asperum, sed omnia fausta sunt, & benignitatis plena: Recordabor, inquit, ego pacti mei tecum in diebus adolescentiae tuae, & suscitabo tibi patrum sempiternum, & recordaberis uiarum tuarum, & confunderis, cum receperis sorores tuas, &c. Nihil hic austerum sonat, aut ironicum, sed simplex, & Deo digna promissio de restitutione Ierusalem in futurum cum adiunctis sororibus Samaria, & Sodomae. Oportet ergo uerba, quae tractamus, non ad praeteritum, ut putauit Theodoretus, sed ad futurum tempus referre, neque comminatoria existimare, sed promissoria. Iudaei praesentem pollicitationem ad tempus Messiae, regnumque annorum mille, quod expectant, retulerunt: quo quidem saeculo haec tria regna restituenda in pristinum gloriam somniant: eadem postea scripsit Rabbi Salomon; sed uana Iudaeorum commenta spes eorum tandiu dilata refellit. Origenes, atque eum secutus Hieronymus, nomine Sodomae, intelligunt gentes; nomine autem Samariae, haereticos; nomine uero Ierusalem, peccatores fideles, qui omnes in secundo Christi aduentu, ut Hieronymus putat; uel in primo, ut Origeni placet, ad magnam felicitatem, & gloriam euehendi praedicantur. Verum quis non uideret hunc euehendi praedicantur. Verum quis non uideret hunc euehendi praedicantur. Verum quis non uideret hunc euehendi praedicantur.

Interpretes cruciauit ueteres, & recentiores exagitat. Videlicet, quonam modo, uel tempore futurum sit, ut Sodoma, & Samaria in pristinum statum restituantur? & quidem de Samaria non tanta difficultas est, quanta de Sodoma, & filiabus eius: uix enim explicari posse uidetur, quo pacto Sodomitarum urbes, quae mari mortuo tot retro saeculis obrutae sunt, in medio lacu reaedificentur, nisi lacus ipse altero prodigio de caelo tactus exsiccatetur. Quod etiam si daretur non continuo impleri diceremus promissionem Vatis: neque enim de urbibus loquitur, sed de ciuibus Sodomitis, quos tamen extinctos omnino scimus igne sulphureo de caelo misso. Deinde augetur difficultas, quoniam Sodoma restituenda praedicitur ante Ierusalem, at notum est Ierusalem temporibus Zorobabelis instauratam; cum tamen Sodoma neque ante ea tempora, neque hucusque reparata fuerit, immo uero sub mari mortuo iaceat aeterna obliuione sepulta. Theodoretus, quo se ab istis angustijs liberaret uerba Graeca ἀποστρέψω τὰς ἀποστροφάς, apostropho tas ea postrophas, ita transfert: Auertam auersiones earum, auersionem Samariae, &c. quomodo legit etiam interpret textus Complutensis, atque in hanc sententiam explanat: opus est Scripturae idiomata nouisse: nec enim aliter eius mentem assequi possumus. Hoc igitur idioma inter alia multa item habet, ut & quae fuerunt tanquam futura narret, & futura, ut ea quae facta sunt. Itaque hoc loco similiter res gestas, ut futuras disse-

crit: Auersata est me Sodoma, & subiecta illi urbes, parique ratione cum subiectis Samaria; sed ego item auersatus sum, eorumque, quae peccauit, exegit poenas. Alij iuniores eandem sententiam ex uulgata editione eliciunt, uersus hosce legentes per ironiam. Videlicet, inquit Dominus, conuertam conuersionem Samariae, & Sodomae, atque inter illas tuam conuersionem reducam. Vel per interrogationem, quae tantundem ualeat: Restituam ne Samariam, & Sodomam ad pristinum dignitatem? minime uero. sic igitur restituam Ierusalem, &c. Verum hic sensus manifeste repugnat contextui: praesertim sequentibus uerbis usque ad finem capitis, quibus nil comminatorium, nil asperum, sed omnia fausta sunt, & benignitatis plena: Recordabor, inquit, ego pacti mei tecum in diebus adolescentiae tuae, & suscitabo tibi patrum sempiternum, & recordaberis uiarum tuarum, & confunderis, cum receperis sorores tuas, &c. Nihil hic austerum sonat, aut ironicum, sed simplex, & Deo digna promissio de restitutione Ierusalem in futurum cum adiunctis sororibus Samaria, & Sodomae. Oportet ergo uerba, quae tractamus, non ad praeteritum, ut putauit Theodoretus, sed ad futurum tempus referre, neque comminatoria existimare, sed promissoria. Iudaei praesentem pollicitationem ad tempus Messiae, regnumque annorum mille, quod expectant, retulerunt: quo quidem saeculo haec tria regna restituenda in pristinum gloriam somniant: eadem postea scripsit Rabbi Salomon; sed uana Iudaeorum commenta spes eorum tandiu dilata refellit. Origenes, atque eum secutus Hieronymus, nomine Sodomae, intelligunt gentes; nomine autem Samariae, haereticos; nomine uero Ierusalem, peccatores fideles, qui omnes in secundo Christi aduentu, ut Hieronymus putat; uel in primo, ut Origeni placet, ad magnam felicitatem, & gloriam euehendi praedicantur. Verum quis non uideret hunc euehendi praedicantur. Verum quis non uideret hunc euehendi praedicantur.

Interpretes cruciauit ueteres, & recentiores exagitat. Videlicet, quonam modo, uel tempore futurum sit, ut Sodoma, & Samaria in pristinum statum restituantur? & quidem de Samaria non tanta difficultas est, quanta de Sodoma, & filiabus eius: uix enim explicari posse uidetur, quo pacto Sodomitarum urbes, quae mari mortuo tot retro saeculis obrutae sunt, in medio lacu reaedificentur, nisi lacus ipse altero prodigio de caelo tactus exsiccatetur. Quod etiam si daretur non continuo impleri diceremus promissionem Vatis: neque enim de urbibus loquitur, sed de ciuibus Sodomitis, quos tamen extinctos omnino scimus igne sulphureo de caelo misso. Deinde augetur difficultas, quoniam Sodoma restituenda praedicitur ante Ierusalem, at notum est Ierusalem temporibus Zorobabelis instauratam; cum tamen Sodoma neque ante ea tempora, neque hucusque reparata fuerit, immo uero sub mari mortuo iaceat aeterna obliuione sepulta. Theodoretus, quo se ab istis angustijs liberaret uerba Graeca ἀποστρέψω τὰς ἀποστροφάς, apostropho tas ea postrophas, ita transfert: Auertam auersiones earum, auersionem Samariae, &c. quomodo legit etiam interpret textus Complutensis, atque in hanc sententiam explanat: opus est Scripturae idiomata nouisse: nec enim aliter eius mentem assequi possumus. Hoc igitur idioma inter alia multa item habet, ut & quae fuerunt tanquam futura narret, & futura, ut ea quae facta sunt. Itaque hoc loco similiter res gestas, ut futuras disse-

Quo tempore Sodoma & Samaria restituentur.

Genes. 19.

Theodor.

Isidor. Clm.

Iudei apud Hieron.

R. Salomo.

Origen. Hieron.

Lyranus.

Genes. 19.

Burgen.

4. Reg. 17.

Deut. 23. v. 3.

Respondet propositae quaestioni.

Sub ingressu terrae promissae sine reductionis in Ierusalem caelestis patria promittitur. Graeci citati sup. v. 46.

Num. 32. Amos. 6. v. 12.

Polychr.

Scholias.

Galaad corrigendū, non Galgala.

Iosue. 5.

Jerem. 23.

rum, filiae scilicet Loth, & in Sodomis natae sunt, & Aeducatae, ut uidere est in Genesi. Per Samariam autem accipiunt Gentiles ibi habitantes. Per Ierusalem denique populum Iudaeorum, qui quidem ex bona parte Christo, & Apostolis praedicantibus conuersi sunt ad Dei ueritatem, & religionem. Sed merito haec interpretatio suspecta est Burgenfi, & tanquam aliena a sacrae scripturae stylo reiecta: quia Samariae nomine uates omnes accipiunt regnum Ephraim, non gentes, quae Samariam transmigrarunt, ut uidere est in libris Regum. Praeterea nouum est, sub nomine Sodomae, Ammon, & Moab intelligere sacros scriptores, sed illud recentius in reparatione mundi per Christum facienda, Moabitatum, & Ammonitarum mentionem fieri: quae enim pars Ammonitis, & Moabitis in Israel? Vel quae haereditas in terra filijs Iacob promissa? cum de illis scriptum sit in Deuteronomio. Ammonites, & Moabites &c. non intrabunt Ecclesiam Domini in aeternum?

Scimus quidem, & fatemur ingenue, omnibus nationibus promissam salutem per Christum exhibendam; ceterum ea pollicitatio in sacris solet fieri Iudaeis sub nomine proprio; gentibus uero sub nomine Israel, aut Ioseph, uel Ephraim, quod tribus decem in gentes iam degenerauerant. Scimus item regnum caelorum patere uniuersis; uerum ingressum in id regnum polliceri solet Scriptura sub nomine reductionis Iuda, seu Israel in terram promissam. Quare si Scripturae phrasim tenere uolumus, necesse est per Sodomam, & Samariam nullam aliam nationem, quam decem tribus Israel intelligamus, quod fecerunt Graeci superius citati. Et per sororem quidem maiorem, septem tribus, quarum metropolis Samaria fuit; per minorem uero tres reliquas seu duas cum dimidia, scilicet Ruben, Gad, & dimidiam Manasse, quibus data est in possessionem regio Basan, & Galaad trans Iordanem ad solis ortum: nam haec sunt duae domus, quarum meminit Amos dicens: Quia ecce Dominus mandauit, & percutiet domum maiorem ruinis, & domum minorem scissionibus, &c. Graecorum itaque sententia, quam eo loco probabilem significauimus, nunc proferemus probabilissimam: & quae una capitis huius instituto satisfaciatur. Triumphat enim Polychronius merito, cum ad hunc uersum interpretandum uentum est, dicens: Aperite per haec duas, & dimidiam tribum reliquis septem annectit. Scholias item urget nos, aliud per Sodomam, quam Galgalam accipere non posse, ijs uerbis: Euidenter ostendit se non de Sodomis proprie loqui: qua enim ratione fuerunt in integrum restituenda? Sed illud in Graecorum opinione castigandum est, & regionem trans Iordanem appellatam fuisse Galgalam; Galaad dicendum erat non Galgala; quia hoc nomen est urbis inter Iordanem & Hierico, ut patet in Iosue, atque adeo non pertinet ad duas, & dimidiam tribus trans Iordanem, sed potius ad septem, quae erant cis Iordanem. Deinde reddenda ratio est, cur nomine Sodomae appellata sit ab Ezechiele regio illa Galaad, & Basan: nam hoc nouum, & suspectum uideri potest, ut nos supra uersu citato dicebamus, hoc argumentum contra sententiam Graecorum struentes. Cui nunc respondemus, nouum quoque fuisse, ab Isaia Sodomorum appellationem impositam Hierosolymis: minus autem nouum, a Ieremia Samariam & Ierusalem eodem nomine compellari: quippe quod iam pridem Isaia usurpauerat. Eadem ergo ra-

tionem nec nouum, nec suspectum uideri debet, terram Galaad ab Ezechiele Sodomam esse nuncupatam; cum maiorem habeat analogiam cum Sodoma, quam Samaria, uel Ierusalem: Nam primum quidem situ proxima est, & uicina Sodomae: deinde feracitate, atque planitie soli eam exulabatur mirum in modum, ut uidere est in libro Numerorum, atque alias in sacris, ubi terra Basan, & Galaad mentio fieri solet semper cum laude bonitatis, & feracitatis illarum: ex feracitate glebae panis, & fructuum abundantiam nasci compertum est: at uero ex affluentia ciborum delicias, luxum, otium, abominandaque uicia pullulare quis non uideat? quae quidem omnia in tribus Ruben, Gad, & Manasse uel maxime floruisse non solum ex soli felicitate, sed potissimum ex praematura captiuitate, qua abductae sunt a Teglath phalasar ante ceteras tribus, euidenti argumento demonstratur, ut ijs rationibus aptissime appellari poterit Sodoma ea regio, quae ueteris Sodomae expressam referebat imaginem. De decem ergo tribubus sermo est Prophetae, cum de fororibus Ierusalem dicit: Conuersam reuersionem tuam in medio earum.

Verum superest aliud examinandum non minus fortasse difficile, de qua conuersione loquitur Vates: an de conuersione, & restitutione regnorum praedictorum ad pristinum gloriam temporalem? an potius de conuersione animorum ad ueri Dei fidem, & religionem. Et quidem de restitutione temporali uidetur illud necessario accipiendum: Reuertentur ad antiquitatem suam: id est, in statum pristinum: constat enim pristinum regnum Israelitarum temporale fuisse. Sed si hoc dicamus, opponetur nobis quod subditur: Conuertam reuersionem tuam in medio earum: quod nullo modo impletum uidetur, cum Ierusalem captiuitas reducta sit per Cyrum: decem autem tribus dispersae maneat inter Gentes, ut Iosephus, atque Hieronymus multis locis testantur. Quomodo ergo conuersa est Ierusalem in medio earum, uel inter eas? Si autem de conuersione ad Christum Dominum praedicta omnia intelligenda dixerimus; obijcies nobis, hoc non esse restitutum, sicut erant prius: deinde non esse conuersam Ierusalem inter forores, sed multis saeculis ante illas, cum decem tribus in fine saeculorum conuertendae dicantur multis locis prophetarum. Huic quaestioni respondemus de conuersione ad Christum Dominum potissimum esse sermonem: quoniam uero de ea conuersione solet loqui sacra Scriptura sub figura reductionis captiuitatis Babylonicae, & Assyricae; eandem dicendi rationem tenuisse Prophetam: quare de utriusque regni restitutione haec promissio explicanda est, quemadmodum res ipsa nos docuit, in utriusque captiuitatis solutione per Cyrum liberalitatem facta plane fuisse comprobatur. Nam, ut latius supra tractauimus, multae myriades filiorum Israel, uel qui cum Iudaeis ante degebant, uel qui eorum felicitatis participes esse uoluerunt, simul cum ipsis e Babylone in patriam remearunt, atque singulae tribus proprias recuperarunt sortes, & antiquas sedes occuparunt: atque ex omnibus tribubus quamplurimi, praedicante Christo, uel Apostolis, ueram religionem susceperunt: nam haec sunt reliquiae Israel secundum electionem saluandae, de quibus Oseas, Isaia, & Paulus meminere. Itaque de Israelitis, qui se adiunxerunt Iudaeis, haec propheta

Num. 32.

De qua conuersione loquitur Vates, ad temporale regnum, an ad spirituale.

Iosephus 11. antiq. cap. 5. Hieron. sup. Oseas 1.

Respondet, conuersionem praedicti futuram ad Christum Dominum.

Oseas. Isaia. Paulus.

Isa. 49. v. 6.

pheticia satis commodè explanatur, atque ex parte completa creditur. Quoniam verò reliquæ prædictæ respectu omnium filiorum Israël, atque adeo omnium nationum, quarum symbolum erant Israëlita inter gentes sine lege habitantes, erant quasi foeces (quo nomine eas appellat Isaïas. *Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & facies Israël convertendas: Ecce dedi te in lucem gentium &c.* hoc est, minima, & abiectissima pars Israëlitarum) necesse est, quo tam grandis promissio facta fororibus Iuda, & filiabus earum omnino impleatur, de gentium conversione ad Christum illam interpretari. Tunc igitur conuersæ sunt forores Hierusalem ad antiquitatem suam, cum gentes Israëlitis significatæ Christi fidem recipientes participes factæ sunt diuitiarum, & gloriae Dei, atque adeo regni caelorum, quod illo temporali Israëlítico adumbrabatur. Tunc restitutæ dicuntur in patriam, cum non ut antea hospites, & aduenæ censentur, sed ciues sanctorum, & domestici Dei. Tunc Sodoma, & filia eius, id est, duæ tribus trans Iordanem restituantur, sicut erant prius, cum remotiores gentes, & magis a Christo alienatæ ad terram fecacissimam, pascuaque vberissima Ecclesiae reuocantur, quæ felicitate soli, & caeli bonitate, regionem Basan & Galaad miris modis excellit. Samaria quoque tunc temporis ad pristinum statum regni florentissimi reducitur, cum maxima gentium multitudo, utpote Romani & Græci, qui ex parte Dei habebant notitiam, multis tamen erroribus foedatam, non secus atque tribus Israël, noua Euangelij luce exorta, fugatis errorum tenebris, veram fidem amplexati sunt, atque iustitiam, pacem, & gaudium, in quibus situm est Dei regnum, consecuti. Ergo & qui erant longe, & qui erant prope gentium populi in regnum caelorum, in Ecclesiam videlicet admissi, nunc a Propheta appellantur forores Hierusalem, cum ipsa e captiuitate reuocata. Neque prædictis obstant, quæ supra obijciebantur, immo nullo negotio, si hæc bene teneantur, poterunt dilui. Illud autem, quod postremo loco propositum est, de conuersione Israël in fine saeculorum; præclare aptatur conuersioni gentium ad Christum, quæ in nouissimis diebus futura prædicatur ab Isaïa & Michæa: nam tempora Messiae merito appellari solent nouissima in literis sacris, quod venturus erat in plenitudine temporis, sicut re ipsa venit, Apostolo testante. Sed de hac re opportuniore loco differemus. Ergo de vocatione gentium cum Iudæis ad Euangelium propheticam ista intelligenda est.

Conuersionis Israël in fine saeculorum.

Isa. 2. Michæa 4.

LIV.

Et conuertam reuersionem tuam in medio earum; ut portas ignominiam tuam, & confundaris in omnibus, qua fecisti, consolans eas. Videntur hæc prædictis aduersari, & vltionem potius sapere, quam promissionem. Sed non est ita; immo vero ijs verbis dilucide monstratur mysterium illud Pauli absconditum a constitutione mundi, & propositi diuini decretum, quod in vocatione fidelium ad Ecclesiam Deus iudex æquissimus, & simul pater misericors obseruauit; videlicet, ut Iudæi in medio gentium vocarentur, & admitterentur in regnum caelorum, id est, ad gratiam Christi. Sed quid est in medio gentium? inter gentes, sicut ceteræ gentes, non prius, quam gentes, nulla prærogatiua illis data præ gentibus, nil amplius dignitatis aut priuilegij accipientes, quam gentium natio-

nes: quod scilicet Paulus ad Romanos toties repetit: *Non est acceptio personarum apud Deum. Non est distinctio Iudæi & Græci. Non est circumcisio aut præputium. Vnus Deus & pater omnium. Omnes in Adam peccauerunt, & egent gloria Dei.* hoc est: non secus atque gentes, indigent Iudæi misericordia, & remissione peccatorum, in qua Dei bonitas maxime elucet. Et iterum: *Conclusit Scriptura omnia sub peccato: & in incredulitate, ut omnium miseretur.* Sed ais: Nonne hoc magnum erat Dei beneficium ad Christi diuitias, & regnum gratis & ex misericordia vocari, & admitti? Erat quidem, sed Iudæis, quibus olim facta fuerat pollicitatio de mittendo redemptore, & ut ait Apostolus, quorum erat testamentum, & legislario, & promissio, & quorum patres (erant) ex quibus natus est Christus, seu progenitores Christi, nolebant eam vocationem esse ex gratia, sed exhibitionem potius ex iustitia, atque sibi de iure debitam ut pote legis cultoribus; gentibus autem idololatriæ interdicitam; vel saltem ad sese potiori iure pertinentem, ad ceteros vero secundario, quasi ad hospites testamentorum, & ascititios ad populum Dei. Cum vero rem contra gestam viderunt, primum erubescere, deinde indignari, post æmulari etiam Gentiles coeperunt: immo & patrem misericordiarum criminari, quod filium prodigum domo exceperit, & ad saginati vituli coenam admiserit cum exultatione. En quo pacto Deus in vocatione fidelium misericordiam exercuit in gentes, iudicium vero in Israël secundum carnem; ut Apostolus ex propheta recensuit factitatum: *Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, id est, vocando ad meum conuiuium homines ex media plebe, quos ne gentis quidem appellatione dignamini, sed belluas potius soletis vocare; vnde vos verecundati ad imitationem eorum prouocemini, si sani eritis, sin minus ad æmulationem, & indignationem. Et aperius aliquando inferius idem comminatus est Deus: Mea est vltio, & ego retribuam eis in tempore, ut labatur pes eorum. Iuxta est dies perditionis, & adesse festinant tempora, iudicabit Dominus populum suum, & seruis suis miseretur.* Quoniam vero hoc iudicium in superbos Iudæos fuit magna consolatio gentium; admissio vero gentium confusio Iudæorum; dicit Propheta: *Et confundaris &c. consolans eas;* id est, ut tu non prælata illis erubescas, quia potiora expectabas; ipsæ vero non posthabita tibi, cum alioqui essent omnino indignæ, consolationem magnam percipiant.

Et foror tua Sodoma, & filia eius reuertentur ad antiquitatem suam; & Samaria, & filia eius reuertentur ad antiquitatem suam; & tu & filia tua reuertemini ad antiquitatem vestram. Acerbius videtur iudicium, quod subditur exercendum in Hierusalem, ut scilicet prius introducantur in regnum Christi Sodoma, & Samaria; hoc est, ut supra explicuimus, Gentiles, qui erant longe, significati in duabus tribubus; & qui erant prope, representati in septem reliquis; deinde vero postremus vel locus, vel ingressus Iudæis concedatur: quod Paulus non tacuit: *Nolo enim, inquit, vos ignorare fratres mysterium hoc, ut non sitis vobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël saluus fieret.* Hoc adumbravit in prædicta Christi parabola frater natus maior fere per vim a patre introductus ad conuiuium, in quo minorem fratrem, & quidem prodigum ante sedentem, & gaudentem inuenit. Hoc Christus significauit

Rom. 10. v. 19.

Deut. 32. v. 35.

Vocatio gentium earum solatium, in dæorum confusio fuit.

LIV.

Rom. 11. v. 25.

Math. 20. v. 16. Erunt primi nouissimi, & nouissimi primi.

Denarij merces, participatio euangelij est.

LVI.

LVII.

Hieron.

Polychr. Theodor.

ficauit admirando illo epiphonemate, quæ parabola clausit mysterijs plenam. *Erunt, inquit, nouissimi primi, & primi nouissimi.* Quæ tamen sententia, quoniam & præhabitis in ea parabola, & prædictis in hac explanatione aduersari videtur, explicanda est. Vocatur aut vineam operarij mane, meridie, & vesperti; sit conuentio mercedis ex denario: reuerfis singulis denarius ex æquo redditur. Vespertini consolantur & exultant, maturini indignantur, & fremunt: audit eorum aliquis a patrefamilias: *Amice non facio tibi iniuriam: non ne ex denario conuenisti mecum? tolle quod tuum est, nec mihi, vel operis succenseas. An oculus tuus inuidus, & parcus est, (nam hoc valet nequam) quia ego bonus, liberalis, sum?* Hoc est. An ideo, Iudæa, æmulari Gentiles, quod tantundem dono, tibi quidquam ex pacto detraho? Sic se gerente Patre meo erga vtroque populos, ait Christus, *erunt nouissimi primi, & primi nouissimi.* Sed quomodo hoc verum est, vel quorsum parabola adijcitur? nam potius ex re gesta deducitur, omnes futuros in regno caelorum, in gratia, inquam, prima Euangelij participanda prorsus æquales, quemadmodum & operarij omnes eundem denarij valorem acceperunt. Ita est plane, si donum consideres; sin autem pactum, qui murmurabant, nouissimi fuerunt non solum tempore, quia post reliquos acceperunt denarium; sed etiam quia minorem mercedem ceteris reportarunt, non quidem absolute, sed comparatione habita vocationis prioris pacti initi de denario accipiendo, laboris diuturnioris, atque expectationis laborantium. Etenim qui priores vocati fuerant, paucique, & diutius laborauerant, non immerito sibi promiserant duplo maiorem mercedem, quam quæ nouissimis daretur, quæ frustrati conuerterunt se minus illis accepisse, quod paria acceperint, atque ita ex primis se factos nouissimos, reliquos vero ex nouissimis primos.

Non fuit autem Sodoma foror tua audita in ore tuo in die superbiae tuae. Antequam reuelaretur malitia tua: sicut hoc tempore in opprobrium filiarum Syriae, & cunctarum in circuitu tuo filiarum Palaestinarum, quæ ambiunt te per gyrum. Hieronymus: Sic nobis videtur lectionis ordo reddendus: In diebus superbiae tuæ quando peccabas non es recordata auersionis Sodoma fororis tuæ, antequam pateret malitia tua, quæ hoc tempore reuelata est, in tantum ut cunctis vrbibus Syriae, & Palaestinae, quæ in circuitu tuo sunt, fieres opprobrium. Præclare connectit literam Hieronymus, sed sensum huius versus cum ijs, quæ præcesserunt, & quæ sequuntur, coherentem desideramus: quorsum enim in medijs promissionibus repetitur increpatio? Alio sensu interpretantur locum Polychronius, & Theodoretus secuti lectionem Septuaginta, quæ sic habet: Nisi fuisset Sodoma foror tua ad audiendum, vel in auditum in ore tuo in diebus superbiae tuæ, &c. ipsi enim hoc modo scribunt: Si non didicisses, inquit, Sodomorum supplicium, diuulgatum fuisset in ore tuo illorum exitium, quemadmodum tua nunc obfidio in Syriae, & Palaestinae ciuitatibus, quidnam amplius, quam illi peccasses? neque enim illorum tibi profuit exemplum: sed cum nosces, & quæ ab illis fuerunt perpetrata, & quæ in eos constituta supplicia, nihilominus in sceleribus perstiti-

sti, &c. Verum hic sensus quantumvis quadret interpretationi, quam Theodoretus facit verborum præcedentium, vsurpans reuersionem pro euacuatione & desolatione, contextui nullo modo coheret, ut supra monuimus agentes de illa acceptione vocabuli, reuersio. Præterea addunt Græci eam orationem: Quidnam amplius, quam illi peccares? cuius ne vestigium quidem extat in textu: quapropter hic sensus nobis parum germanus videtur. Ergo Sodomam auditam esse in ore Ierusalem non significat eius auditam esse famam, ut Græci volunt, alioqui dixisset Vates: non fuit audita in auribus tuis, & non potius in ore tuo. Neque vero significat Ierusalem Sodomæ esse recordatam, sed ipsius nomen ore suo vsurpasse: ac si diceret. Non dignaberis vel ore proprio vsurpare nomen Sodomæ peccatricis fororis tuæ in die superbiae tuæ, cum scilicet meis donis exultares, antequam reuelaretur nuditas, & ignominia tua. Ceteras vrbes vicinas tuas aspernaberis, contemnebas, nec nominare eas volebas præ fastu, atque animi elatione, sed probrosis eas appellabas cognomentis. Ij sunt, qui de falsa iustitia sibi placentes dicunt. *Recede a me, non appropinques mihi, quia immundus es;* Iudæi scilicet, qui peccatores aspernabantur, immo Christum Dominum despiciebant, quod illos reciperet, vel apud illos pranderet: aduersus quos parabola proponit de Phariseo & Publicano, in qua videtur est quanto supercilio Phariseus de suis operibus coram Deo gloriatur; quamque fastidiret Publicanum, cuius ne nomen quidem ore sacro audet vsurpare, ne polluat, sed dedecoris ergo Publicanum illum compellat, dicens: Velut etiam hic Publicanus. Pronomen contemptum importat, cognomen vero fastidium; ac si dicat: Non sum ego qualis impurissimus iste peccator, quem ob vilitatem nominare non dignor, ob religionem vero non audeo in Templo adorans meo ore preferre. Verum audiant fastiosi diuites, quam grata sit Deo superba iustitia.

Despicit alios peccatores peccator, superbus ita ut nec nominare illos velit.

Isa. 65. v. 3.

Lucæ 18. v. 3.

LVIII. Symmachus Chaldaeus.

Theodot.

Superbiae digna plane superbiae poena est ignominia, & arrogantia meritum supplicium est contemptus. Sicut & ambitionis propria merces est repulsio. Quam grauis autem ea poena sit, exemplificabili odio, quod in corde Esau ingenerauit, consijci potest, de quo legimus. Oderat ergo semper Esau Jacob pro benedictione, qua benedixerat ei pater, &c. Item ex inuidia filiorum Iacob aduersus Iosephum, de quibus scriptum est: *Videntes autem fratres eius, quod a patre plus cunctis filijs amaretur, oderant eum, nec poterant ei quidquam pacifice loqui.* Denique ex Iudæorum insano furore aduersus Christum dicentem: *Auferetur a vobis regnum: & aduersus Stephanum;*

Math. 21. v. 43.

Act. 7. 54. LIX.

qui discabantur cordibus suis, & stridebant dentibus in eum.

Chaldaeus.

Hieron. Particula (ve) valet idem quod (ita vt)

Ier. 23. 14

Matth. 23. 35. & 5. 28.

Jeremiam. Confortauerunt manus peccatorum, ut non conuerteretur unusquisque a malitia sua, &c. Et apud Matthaeum. Ut veniat super vos omnis sanguis iustus, id est, ita vt veniat, vel, atque ita veniat. Eadem phrasia extat apud Matthaeum in praepositione ad. Quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam. id est, ita vt concupiscat: neque enim moechatur, aut gehenna dignus est, qui videt, sed qui videns concupiscit.

Genes. 24. 8.

Nu. 5. 21

Deut. 29. 12.

Deut. 27. Iosue 8. Scholiast. Graeci. Theodor.

LX. Theodor.

Iuramentum. Hebraice dicitur אלה, alah, hoc est, adiuratio, qua quis cum imprecatione mali adstringitur ad seruandum pactum: omen, execratio, iuramentum, execratorium factum cum deuotione eius, qui transgressor fuerit foederis. Eius vocis mentio est in Genesi. Non teneberis iuramento, id est, immunis eris ab omine, & imprecatione, sub qua mihi iurasti. Item in Numeris. His maledictionibus subiacebis. Hebraice: adiurabit eam sacerdos cum imprecatione. Foedera autem cum executione, qua hic dicuntur violata, extant in Deuteronomio. Vt transfeas in federe Domini Dei tui, & in iureiurando, quod hodie Dominus Deus tuus percussit tecum. Et inferius. Nec vobis solis ego hoc foedus seruo, & hac iuramenta confirmo, &c. Porro execrationes, quibus se deuouerunt Israelitae pacifcentes, in Deuteronomio decretae, in libro Iosue referuntur decantatae. Bene igitur hunc locum tractant Scholiastes Graeci, & Theodoretus dicentes: Habuit lex execrationem transgressoribus interminatam, quam sex tribus stantes super montem Hebal iussae sunt percurrere, vniuerso populo respondente, amen. Cum igitur ait: Neque execrationem verita fueris, sed absque metu pactum meum violaueris, percipe semen tuorum fructus. Deinde post poenam bona maiora pollicetur.

Et recordabo ego pacti mei tecum in diebus adolescentiae tuae & suscitabo tibi pactum sempiternum. Theodoretus. Tu enim, inquit, iuramenta despexisti, & foedera, qua mecum pepigeras, violasti; sed me ne hoc quidem adducet, vt te omnino deseram. Verum vbi te disciplina instructam aequitatem edocuero, foederum illorum recordabor, qua olim tecum percussisti, cum adhuc esses infantula (ita vocat tempus illud, quo in solitudine est commorata) & statim testamentum meum, testamentum sempiternum, non legis, sed gratiae, non per Moysen, sed per Apostolos: illud enim ad tempus durabat, hoc vero est aeternum. Scholiastes. Recordabor, inquit,

Scholiast.

testamenti mei: sic enim vocat pactum, & promissionem factam Abrahamo, quod ex eius semine nasciturus esset Christus, cuius etiam mentione facta eduxit illos ex Aegypto: hoc enim & sempiternum est: legis enim dispositio, & iustitiae carnis erant secundum diuinum Apostolum vsque ad tempus correctionis imposita, promissio autem in aeternum manet: hoc est quod idem Apostolus scribit: Abrahamae dictae sunt promissiones, & semini eius: non dicit: Et seminibus, quasi in multis: sed quasi in vno: Et semini tuo, qui est Christus. Hoc autem dico testamentum confirmatum a Deo: quae post quadringentos & triginta annos facta est lex, non irritum facit ad euacuandam promissionem, &c. Bene habet Scholiastes, illique fauet verbum suscitabo, Hebraice וקיימת, haqimothi, stare faciam, reuocabo in vsum, & quasi ad vitam; hoc est, opere complebo, re ipsa praestabo: nam vt cadere verbum, quod supra notauimus, est non impleri, irritum fieri; sic stare, est praestari, impleri. Si igitur pactum implendum promittitur, non est aliud de nouo ineundum, sed verus quod transactum est cum patribus, non Moisaicum quod temporarium fuit, Apostolo testante. Ergo illud, quod cum Abrahamo initum est de semine benedicto, nunc reiteratur praestandum. Sed de hoc pacto infra dicturi sumus.

Gal. 3. 16

Stare verbum est praestari, impleri.

Inf. cap. 36.

Et recordaberis viarum tuarum, & confunderis, cum receperis sorores tuas te maiores cum minoribus tuis. In pristinum regnum restituta gremio tuo excipies nationes gentium plurimarum, quod quidem beneficium, tibi praestabo ceteris omnibus cumulatius, vt carbones ignis congeram super caput tuum, vincamque in bono malum; tuam scilicet malitiam bonitate mea superans, ad ruborem, & verecundiam te adducam, ex qua poenitentia malefactorum oriatur. Hoc reuera contigit in Actis Apostolorum, vbi sic habes. His autem auditis compuncti sunt corde, & dixerunt, &c. Quid faciemus, viri fratres, &c.

LXI.

Act. 2. 17

Scholiast.

Et dabo eas tibi in filias, sed non ex pacto tuo. Scholiastes. In filias non solum propter morum similitudinem, sed etiam propter temporis antiquitatem, &c. Non ex pacto, inquit, tuo Moisaico, quod tu transgressa es, & quod vel iniuriolatum per se infirmum erat; sed ex meo, quod scilicet olim Abrahamo promissi, & per Christum praestabo, hoc est: Ex vi legis gratiae Sodoma, & Samaria, nationes scilicet omnes, quae longe, & quae prope, erunt tibi quasi filiae. Duo nobis proponuntur theoremata apud sacros Vates celebratissima: primum de vocatione gentium ad Ecclesiam, alterum de earum incorporatione, vel insitione in corpus Christi mysticum mediante fide, & caritate. De primo differit Isaias sapius, sed potissimum in postremis vaticinijs capitibus: nam sic habet: Lauda sterilis, quae non parit: decanta laudem, & hymnum, o Rachel, quae non pariebas: quoniam multi filij deserta erunt magis, quam eius, quae habet virum, dicit Dominus. Dilata locum tensorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende: ne parcas sumptibus, longos fac funiculos, & clauos tuos consolida: Ad dexteram enim, et ad laenam penetrabis, & semen tuum gentes haereditabit, & ciuitates desertas inhabitabit, & reliqua, quae consequuntur vsque ad finem capitis. Praeterea alio capite idem argumentum habet: Et filios aduenae, qui adhaerent Domino, vt colant eum, &c. adducam eos in montem sanctum meum, & letificabo eos in domo orationis meae, &c. Et alibi. Surge illuminare Ierusalem, quia venit lumen tuum, &c. omnes isti congregati sunt, venerunt tibi; filij tui

Duo proponuntur, & vocatione gentium ad Ecclesiam, & earum incorporatione cum Christo. Isa. 54.

Ibid. 56. 7. 6.

Ibid. 60.

Ibid. 61. 3. & 11.

Ibid. 65. Ibid. 66. 7. 8.

Psal. 86.

Inf. cap. 36.

Inf. cap. 36.

Ierusalem per Christi restituta mater fuit creditum.

Gal. 4. 22

mi de longe venient, & filiae tuae de latere surgent, &c. A adducam filios tuos de longe, &c. Et edificabunt filij peregrinorum muros tuos, & cetera vsque ad finem capitis. Item. Et vocabuntur, nascuntur, in ea fortis iustitiae, arbores robustae iustitiae, plantatio Domini ad glorificandum, &c. Et inferius. Sicut enim terra profert germen suum, & sicut hortus semen suum germinat, sic Dominus Deus germinabit iustitiam, iustos, & laudem, viros laude dignos, coram vniuersis gentibus, &c. Caput sexagesimum quintum totum est in hac re: verum caput sexagesimum sextum explicat eandem tractat: Quis, inquit, audiuit unquam tale? & quis vidit huic simile? nunquid parturiet terra in die una? aut parietur gens simul, quia parturuit, & peperit filios suos? Hoc idem miraculum celebrat David in psalmo. Fundamenta eius in montibus sanctis: Diligit Dominus portas, arces, moenia, Sion super omnia tabernacula Iacob. Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei: memor ero Rahab, Aegypti, & Babylonis scientium me: nationum harum mihi addicitarum memoriam faciam in catalogo meorum ciuium: Ecce alienigenae, Philisthaei, & Tyrus, & populus Aethiopiae, huc fuerunt scripti illi: Nunquid Sion dicit: Homo, & homo natus est in ea? ita ne tot gentium populi ex hac, & ex illa natione in meo repente gremio nati visuntur? Sed quid mirum, cum ipse fundauit eam Sionem, me scilicet Altissimus? Denique in fine capitis sexagesimi sexti additur: Et mitam ex eis, qui saluati fuerint, ad gentes in mare in Africam, & Lydiam tendentes sagittam; in Italiam, & Graeciam, ad insulas longe, &c. Et adducunt omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino, &c. In quibus locis apparet, quomodo Ierusalem per Christum restituta, Ecclesia scilicet Hierosolymitana, mater fuerit fidelium omnium, qui Christo nomina dabant: quoniam eos scilicet instituendo quasi pariebat sponso suo Christo, vt merito dixerit Vates: Et dabo eas sorores tuas tibi in filias. Quoniam vero ex ipsis filijs, & filiabus, fidelibus, inquam, Ecclesia construebatur, & coagmentabatur; adoptatio filiorum declaratur per translationem adificationis in praedictis locis. Atque hoc sibi volunt Septuaginta vertentes: Dabo eas tibi in adificationem, hoc est, in filias, quae sunt adificium parentum: nam quemadmodum domus vsurpatur pro familia, sic adificium pro prole, & adificatio pro generatione. Sed de hac metaphora superius actum est:

Alterum propositum verborum erat: Non ex pacto veteri Moisaico, sed ex nouo inito cum Abrahamo, & per Christum praestito adoptionem istam, seu adificationem fieri: Quod scilicet Paulus contendit Iudaeis demonstrare. Abraham, inquit, duos filios habuit, unum de ancilla, & unum de libera; sed qui de ancilla, secundum carnem natus est; qui autem de libera, per repromissionem: quae sunt per allegoriam dicta. Haec enim, Agar & Sara, sunt duo testamenta. Vnum quidem in monte Sina in seruitutem seruos generans, quae est Agar, id est, quod refert Agar ancillam. Sina enim mons est in Arabia, qui coniunctus, in hac allegoria respondens, est ei, quae nunc est Ierusalem, & seruit cum filijs suis. Illa autem, quae sursum est Ierusalem libera est, respondetque Sara liberae, quae est mater nostra, Ecclesia scilicet militans, quae regnum caelorum dicitur, & caelo descendisse. Scriptum est enim: Lauda sterilis, quae non parit, &c. Nos autem fratres secundum Isaac, promissionis filij sumus, etc. Obserua filios Sarae, liberos scilicet, dici filios promissionis, noui videlicet testamenti progeniem, legis gratiae fructum, quae in generando in fidelium cordibus spiritu adoptionis filiorum erga Deum, illos miro modo

do regenerat, & ex seruis filios Dei facit: quod non potuit praestare vetus testamentum: cum enim timorem incuteret, seruatorum potius, quam filiorum creabat. Bene ergo Vates habet: Dabo eas tibi in filias, sed non ex pacto tuo. Verum praedicta filiatio est respectu Dei sponsi.

Videndum restat, quomodo nationes omnes adiunctae Ecclesiae non seruae, sed filiae respectu ipsius Ecclesiae dicantur: hoc autem facile est explicatum, si consideremus profelytos ex gentibus nunquam apud Iudaeos dignatos esse nomine fratrum, sed potius timentium, vel colentium Deum, seu aduenarum, vel peregrinorum in Israel, vt superius notauimus: ad eos vero, qui ex gentibus ad nouam Ierusalem redeunt, Paulus clamat. Fratres (non enim timentes amplius vocabo) iam non estis hospites, & aduenae, sed ciues sanctorum, vrbis sanctissimae, & immo, domestici Dei, de eadem Dei familia, & progne, filij domus eius haeredes, atque adeo tanquam filij, superaedificati super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Iesu, &c. At vide quam apposite, quam sapienter Paulus miscuit filiationi adificationem, quoniam, vt modo dicebamus, filiorum generatio dici solet in sacris adificationibus. Si igitur adificati sunt in domo Dei Gentiles, superest, vt filij sint Ecclesiae, & non amplius serui, vel ex-teri. Hoc itaque significauit Vates, cum Dei nomine promissit Ierusalem restituta. Et dabo eas tibi in filias, sed non ex pacto tuo. quasi dicat: non ex ui testamenti veteris, quod seruos reddebat ipsos Israelis filios, tantum abest vt alienigenas in filios adoptaret, vel spiritu filiorum induceret; sed potius ex vi pacti mei, & promissionis factae Abraham, ex vi scilicet legis gratiae, quam attulit mundo semen Abraham promissum, scilicet Christus, qui propterea dictus est pater futuri saeculi, quia factus fuit non solum quasi primus Adam in animam viuentem, sed etiam in spiritum viuificantem: spiritu enim suo viuaci in corda Gentilium diffuso, eos renouauit & regenerauit non iam filios irae, quales Adam terrenus genuerat, sed filios Abraham natos ex Deo, atque adeo filios sponse dilectissimae Ierusalem. De hoc autem pacto subditur statim.

Nationes Ecclesiae adimere non feruae sed liberae.

Eph. 2. 19

Filiorum generatio dicitur adificatio.

Et suscitabo ego pactum meum tecum, & scies quia ego Dominus.

LXII.

Vt recorderis, & confundaris, & non sit tibi ultra aperire os praecognitione tua, cum placatus tibi fuero in omnibus, quae fecisti, ait Dominus Deus. Sententiam hanc diuinus Apostolus paraphrasticè elucidauit ad Romanos scribens in hac verba. Causati enim sumus, causis ante redditis ostendimus, Iudaeos, & Graecos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: Quia non est iustus quisquam, non est intelligens, &c. Scimus autem quoniam quaecumque lex loquitur, is, qui in lege sunt, loquitur, vt omne os obstruatur, & subditus, obnoxius, vel reus, fiat omnis mundus Deo: quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo: per legem enim cognitio peccati tantum data est. Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est, testificata a lege, & Prophetis: iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum: non enim est distinctio, omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei; gratuita remissione peccatorum: iustificati gratis per gratiam ipsius, non vero ex pacto Moisaico, per redemptionem, quae est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiae suae, salutis promissae olim Abrahamo, propter remissionem praecedentium delictorum in sustentatione Dei, quae

LXIII.

Rom. 3. 9

quae Deus tolerauerat, ad ostensionem iustitiae eius in hoc tempore, quo dilata salus carior esset nunc exhibita, ut sit ipse iustus, fidelis, stans dictis, & pactis, & iustificans eum, qui est, regeneratus, ex fide Iesu Christi. Vbi est ergo gloriatio tua? exclusa est: per quam legem? factorum? ex vi cuius pacti? Molaici ne? non: sed per legem fidei. Arbitramur enim, ex praedictis arguimus, iustificari hominem ad Ecclesiam venientem, per fidem sine operibus legis Mosaicae. An Iudaorum Deus tantum? nonne & gentium? immo & gentium: & quoniam quidem vnus est Deus, qui iustificat circumcisionem, circumcisos, ex fide, & praepitium, praepitiatos, per fidem, &c. Ergo

sensus loci ex Pauli commentario in hunc modum eruitur. Collata tibi iustitia per sanguinem noui & aeterni testamenti, experieris me esse Dominum patientissimum in tolerandis peccatis, & fidelissimum in praestandis promissis, atque recordaberis tum eorum, quae male egisti; tum eorum, quae de manu mea accepisti, & erubescas talia peccasse: neque audebis amplius vel tibi arrogare iustitiam, vel sorores tuas contemnere: quin immo silentio profundo mea veneraberis iudicia, atque perpetua gratitudine mihi deuincta nationes vniuersas vti sorores amplecteris, & vt filias amabis.

EZECHIELIS

PROPHETAE

CAPVT

DECIMVM SEPTIMVM.

ARGVMENTVM.

Proposita aenigmatica parabola, vaticinatur excidium regni Sedeciae, atque exaltationem stirpis Ieconiae, qui captus detinebatur in Babylone.

- I. **F**actum est verbum Domini ad me, dicens:
- II. Fili hominis propone aenigma, & narra parabolam ad domum Israel,
- III. Et dices: Haec dicit Dominus Deus: Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis, & varietate, venit ad Libanum, & tulit medullam cedri.
- IV. Summitatem frondium eius auulsi: & transportauit eam in Terram Chanaan, in vrbe negotiatorum posuit illam.
- V. Et tulit de semine terra, & posuit illud in terra pro semine, vt firmaret radicem super

- VI. aquas multas: in superficie posuit illud. Cumque germinasset, creuit in vineam latiorum humili statura, respicientibus ramis eius ad eam: & radices eius sub illa erant. facta est ergo vinea, & fructificauit in palmites, & emisit propagines.
- VII. Et facta est aquila altera grandis magnis alis, multisque plumis: & ecce vinea ista quasi mittens radices suas ad eam, palmites suos extendit ad illam, vt irrigaret eam de areolis germinis sui.
- VIII. In terra bona super aquas multas plantata est: vt faciat frondes, & portet fructum, vt sit in vineam grandem.
- IX. Dic: Haec dicit Dominus Deus: Ergo ne spera-

sperabitur? nonne radices eius euellat, & fructus eius distringet, & siccabit omnes palmites germinis eius, & arescet? & non in brachio grandi, neque in populo multo, vt euelleret eam radicibus.

- X. Ecce plantata est: ergone prosperabitur? nonne cum tetigerit eam ventus vrens siccabitur, & in arcis germinis sui arescet?
- XI. Et factum est verbum Domini ad me dicens: Dic ad domum exasperantem: Nescitis quid ista significant? Dic: Ecce venit rex Babylonia in Ierusalem: & assumet regem, & principes eius, & adducet eos ad semetipsum in Babylonem.
- XIII. Et tollet de semine regni, ferietque cum eo fedus: & ab eo accipiet iusturandum: sed & fortes terre tollet,
- XIV. Vt sit regnum humile, & non eleuetur, sed custodiat pactum eius, & seruet illud.
- XV. Qui recedens ab eo misit nuncios ad Aegyptum vt daret sibi equos, & populum multum. Numquid prosperabitur, vel consequetur salutem qui fecit haec? & qui dissoluit pactum, numquid effugiet?
- XVI. Vtuo ego, dicit Dominus Deus: quoniam in locoregis, qui constituit eum regem, cuius fecit irritum iuramentum, & soluit pactum, quod habebat cum eo, in medio Babylonia morietur.
- XVII. Et non in exercitu grandi, neque in populo multo faciet contra eum Pharaon praelium: in iactu

aggeris, & in extruptione vallorum vt intorfiat animas multas.

- XVIII. Spreuerat enim iuramentum vt solueret fedus, & ecce dedit manum suam: & cum omnia haec fecerit, non effugiet.
- XIX. Propterea haec dicit Dominus Deus: Vtuo ego, quoniam iuramentum, quod spreuit, & fedus, quod prauaricatus est, ponam in caput eius.
- XX. Et expandam super eum rete meum, & comprehendetur in sagena mea: & adducam eum in Babylonem, & iudicabo eum ibi in prauaricatione, qua despexit me.
- XXI. Et omnes profugi eius cum vniuerso agmine suo, gladio cadent: residui autem in omnem ventum dispergentur: & scietis quia ego Dominus locutus sum.
- XXII. Haec dicit Dominus Deus: Et sumam ego de medulla cedri sublimis, & ponam: de vertice ramorum eius tenerum distringam, & plantabo super montem excelsum & eminentem.
- XXIII. In monte sublimi Israel plantabo illud, & erumpet in germen, & faciet fructum, & erit in cedrum magnam: & habitabunt sub ea omnes volucres, & vniuersum volatile sub vmbra frondium eius nidificabit.
- XXIV. Et scient omnia ligna regionis, quia ego Dominus humiliavi lignum humile: & siccaui lignum viride, & frondere feci lignum aridum. Ego Dominus locutus sum, & feci.

EXPLANATIO

EIVSDEM CAPITIS

DECIMISEPTIMI.

- I. **F**actum est verbum Domini ad me dicens. In hunc modum me allocutus est Dominus.
- II. **F**ili hominis propone aenigma, & narra parabolam ad domum Israel et dices. *Αἰνigma*, aenigma, Graecis dicitur obscura allegoria, vel quaestio, quae vix intelligitur, ab *αἰνιγμός* acenipro, obscure loquor, innuo. Hebraeis appellatur *חידה*, chidah, propositio obscura, problema intricatum: a verbo *חוד*, chod, hoc est, acute, & obscure loqui, quasi dicas acuminare, proponere scilicet problema, vel quaestionem acutam, & intricatam: Solet in sacris nomen verbo, a quo oritur, con-

iungi, vt in libro Iudicum. *Propone problema*. Hebraice *אֵינִיגְמָה* Indic. 14. ce acue acumen, vel aenigmatice loquere aenigma: *פ*. 13. quo modo legimus in praesenti versu: *propone aenigma*. Hebraice aenigmatice loquere aenigma, vel acue acumen. *παραβολή*, parabola, valet Latinis comparatio, vel collatio, vt Ciceroni placuit, auctore Quintiliano, seu similitudo, qua scilicet res dissimiles conferuntur, Hebraice *מָשָׁל*, masal, dignitas, sententia, dictum, prouerbium, axioma, metaphora, figurata oratio, quae digna est memoria, a *מָשָׁל*, masal, quod est dignitatem habere, dominari. Tales sunt sententiae Salomonis in libro Proverbiorum congestae, & parabolae praenotatae; nam latius patet Hebraicum nomen, quam Latinum, & Graecum:

Græcum: etenim non solum significat similitudines, sed etiam proverbia, vel sententias vulgares in triuijs sermone crebro repetitas: vt in libro Pro- uerbiorum videre est: immo & ænigmata ipsa, quæ sunt obscuriora problemata, amplecti solet: vt in psalmo. *Aperiam in parabolis os meum, loquar propo- sitiones*, Hebraice ænigmata, ab initio: vbi fere æqui- pollentia facit ænigmata, & parabolæ. Christus quoque apud Matthæum: hunc verum psalmi præ- dicti citans ænigmata vocauit parabolæ. Idem in præsentî factum videmus ab Ezechiele: pro eodem enim vsurpat ænigma, & parabolam, vtroque no- mine intelligens similitudinem obscuriorem, quæ, vt Hieronymus scribit, aliud præferat in verbis, aliud teneat in sensibus. Vnde Scholiastes, at- que Theodoretus: Aenigmatice iubetur ipsis pro- phetare, vt qui audiebant, non percipientes quæ dicerentur, ad ea inquirenda maius adhiberent stu- dium, & percontando a Propheta interpretatio- nem acciperent. Polychronius. Id factum est, vt ne audiendo exasperentur, & a doctrina resiliant.

Ps. 77. 2.

Matth. 13.

Scholiast. Theodor.

Polychr.

III. Scholiast.

Nabuchodonosor aquilæ com paratur.

Aquila Per- farum infi- gne. Xenophon. lib. 7. Cyro- pædie. Diodorus lib. 3. c. 8. Columba Babyloni- orum insigni- terem. 50. 16. 25. 38.

Verbo Hieronymi vin- dicatur.

Psal. 67. 14.

præsentî periculo, & vos potius eorum diuidetis spolia: nam pendet sententia a versu superiore: col- umbam itaque gestabant in vexillo Babylonij, non aquilam. Aquila vero confertur eorum Rex; quoniam, vt initio dicebamus, symbolum illa fuit imperij, hoc est, perniciosæ potentia: nam, hanc cum significare volebant Aegyptij pingebant aquilam. Nec immerito imperij hieroglyphicum est aquila, cum polleat viribus, pernitate excellat, intrepida sit, & aduncitate rostri regiam præfere- rat magnanimitatem ex Aristotelis sententia: ne- que enim clangit, aut murmurat, sed in omnibus quandam imitatur imperij maiestatem. Vnde apud Græcos in Iouis sepro præfigi solita est.

Aquilæ com- parantur Ba- bylonij, quo- niam illa im- perij symbolum fuit.

Os. 8. 11.

R. David.

Magne alæ exercitus magnos si- gnificant.

Ija. 8. 18.

Chalda.

R. David. R. Salom. Hieron. Longus mē- brorum dū- ctus impe- rij robur si- gnificat.

R. David.

Varia: pēnæ variis exer- citus natio- nes indicant.

Theodor.

Greg. lib. 31 moral. 19

Polychron.

Apollin. Theodor.

Ergo Aquila grandis magnarum alarum est Na- buchodonosor; de quo Oseas loquitur. *Quasi aquila super domum Domini*: quoniam sicut aquila regina auium appellatur, & alta petit; sic ille in excelso collocauit thronum suum, ac rex multorum regum, quos subiugauerat fuit appellatus: hoc habet Rabbi David. Vocatur autem magnus, vt pote celeberrimus, magnis alis præditus, quia maxime regnum dilatauit; nam ala ditio, & potentia dicitur. Vel magnus propter imperij potentiam; *magnarum alarum* ob exercitus magnitudinem: nam equitum turmam alam dicere solemus, quod te- gat, & quasi obumbret pedes: vnde Iaias ait: *Erit extenso alarum eius, exercituum Assyrij, implens latitudinem terre tue, o Emmanuel.*

Longo membrorum ductu. Chaldaus: longa mem- bris. Septuaginta: longa extensione. Alij iuniores vertunt: longa pennis. Sed ex versu superiori con- uincuntur, ignorasse hoc loco vocem אבר, eber, non sumi pro penna, tametsi alibi id significare solet, sed potius pro membro robusto: nam verbum אבר, abir, potentem, & robustum esse significat. Vnde Rabbi David vertit, membro longo: Rabbi etiam Sa- lomon, habens membra longiora: quod scilicet Se- ptuaginta dixere, longa extensione: & elegantius Hieronymus: *longo membrorum ductu*: ea autem vastitate, & firmitate membrorum robur imperij Babylonicum, vel fortitudinem, & velocitatem eius in volando ad prædam hostium, vt placet Rabbi Davidi, intelligi voluit.

Plena plumis, & varietate. Hebraice, plena pluma, quæ est illi varia, seu multorum colorum. Rabbi David: cuius pennæ sunt diuersorum colorum ad instar pennarum pauonis. Sub hac pennarum va- rietate, exercituum Babyloniæ ex varijs nationibus collectum innuit. Septuaginta autem vertunt, ple- na vnguuium: quod ad literam sic interpretatur Theodoretus: Plenum vnguuium ipsum vocauit, vt cui suppeditaret multus exercitus, & equitatus, & peditatus, leuisque armaturæ, & scutati milites, qui extremam corporis obtinent partem, eo quod ducibus subiecti sint, & celeres sint, atque validi ad percutiendum, & feræ instar dilaniandum eos, qui contradicere conentur: Prædicta omnia sic inter- pretatur Gregorius. Pro immensitate exercitus, *magnarum alarum*; pro diuturnitate temporum, *longo membrorum ductu*; pro multis vero diuitijs, *plenus plumis*; pro innumera autem terrenæ gloriæ com- positione, *plenus varietate* describitur, &c.

Venit ad Libanum. Septuaginta: Quæ habet ductum intrandi in Libanum: vbi Polychronius: Propositum illi est, inquit, potiri Hierosolymis: Li- banum enim appellauit terram promissionis, quo- niam eovsq; protenditur Libanus. Apollinaris ve- ro, atque Theodoretus: Aperte hîc docet, non spon- tē sua Babylonium Ierusalem venisse, sed inuisibili virtute

virtute Dei vniuersorum promouente adductum. A Libanum autem Ierusalem vocauit non modo vt insignem, sed etiam vt comantem, ac vigentem tunc temporis, tum incolarum frequentia, tum le- gitimis sacerdotibus, & prophetis diuina oracula reddentibus. Diuus Hieronymus per Libanum in- telligit Templum Domini, de quo & illud Zacha- riæ interpretatur: *Aperi Libane portas tuas, & come- dat ignis cedros tuas: vltula abies, quia cecidit cedrus: quoniam magnifici uastati sunt*: & crebro, inquit, Templum, quod erat inclutum, atque sublime in scripturis sanctis Libanus appellatur. Idem scribit Irenæus in ea verba: *Galaad, in mibi caput Libani*, &c. dicens: *Comminatur igitur regæ domui, & vrbj Ierusalem, & Templo, quod vocat caput Libani*, &c. Et quidem in hoc loco Ieremia videtur ve- ro simile Libanum appellatam domum regiam, ad quam loquebatur Propheta: idque non solum ob loci altitudinem, candorem murorum marmoreo- rum, sed potissimum ob cedrorum densitatem, qui- bus pro columnis subnixa erat, regia a Salomone constructa: nam de ea scriptum est in libro Regum. *Aedificauit quoque domum saltus Libani*, hoc est, por- ticum, Basilicam amplissimam quadragintaquin- que columnis cedrinis sultam, superiusque cedri- nis trabibus, tignis, & asseribus tectam, vt fufus di- cturi sumus suo loco. Ceterum certius est, Libani ap- pellatione indicari ipsam Vrbem, regiam vero Iuda eadem ratione dici Galaad, & caput Libani, quod esset totius vrbis princeps, & quasi cubile Leonum, regum scilicet Iuda, quos Leones vocat Propheta: atque eodem modo intelligimus alterum Zacha- riæ testimonium: *Aperi Libane portas tuas*: ad Vr- bem enim ipsam sermonem haberi existimamus non ad Templum, neque ad regiam Iuda: neque secus locutum Ezechielem de ipsa Vrbe sub nomine Libani, Origenes auctor est, & Eusebius, Apollina- ris quoque, & Theodoretus supra citati: immo ip- semet Vates parabolam interpretatus ait. *Ecce ve- nit Rex Babyloniæ in Ierusalem*, &c.

Hieron. Zachar. 11.

Irenæus. lib. 22. 6

3. Reg. 7. 2.

Ezech. 19. 1.

Origen. Euseb. lib. 8. demonst. 4. Apollin. Theodor. R. David.

Medulla ce- dri stirpem regiam signi- ficat.

R. Salomon.

Ezech. 31. 3.

Chalda.

4. Reg. 24.

IV.

R. David.

cim annorum: fortasse vox ea in plurali posita ad multos furculos referenda est, ad viros scilicet prin- cipes regni Ieconia, qui cum illo translati sunt, vt ipse Vates interpretatur dicens: *Et assumet regem, & principes eius*, &c. Nihilominus Apollinaris, & Theodoretus contraria ratione duas orationes in- terpretantur. Scilicet: Tulit selecta cedri, summi- tatem teneritudinis vellicauit: Ieconiam, inquit, per hæc innuit. Selecta vero cedri propter regnum dixit: summum autem teneritudinis, vel tenerri- mum non solum propter celsitudinem, sed etiam propter iuuenilem ætatem: iuuenis enim admo- dum & regnum suscepit, & captiuitatem passus est: apte vero appositum illud, vellicauit, vel, decerpit: quoniam aquilam illum vocauerat, pluribus vn- guibus vtentem.

Apollin. Theodor.

Hieron.

Cur Baby- lon vocetur terra Chana- an. Gen. 10.

Ibid. 19.

Theodor. Apollin.

Chalda.

R. David.

Et transportauit eam in terram Chanaan, in vrbe ne- gotiatorum posuit illam. Hieronymus: Et transtulit in Babylonem, quæ est in terra Chanaan: & quidem de regione Chaldaæ, atque vrbe Babylonis eius metropoli sermonem esse Prophetæ dubitari non potest, cum ipsemet inferius se ita exponat: *Et ad- ducet eos ad semetipsum in Babylonem*. Illud quæstio- nem habet, cur terra Babyloniæ appelleretur terra Chanaan: cum certum sit ex Genesi, Chanaan no- men esse filij Cham filij Noë, a quo denominata est regio, quæ illi in sortem obuenerit; scilicet quam pos- tea filij Israël, expulsus Chanaan, possederunt: eius autem termini eodē loco definiuntur: *Factique sunt termini Chanaan uenientibus a Sidone Gerarum usque Gazan, donec ingrediaris Sodomam*, &c. Extra istos autem terminos iacere Chaldaeam, immo latissima Mesopotamia regione interiecta a terra Chanaan diuidi compertum est ex tabulis Geographicis, vt capite præcedenti notabamus. Cum igitur neque Babylon, neque vlla portio Chaldaæ vlla ratione pertineat ad possessionem filiorum Chanaan, ex quonam capite terram Chanaan appellatam existi- mabimus? Theodoretus cum Apollinari: Baby- lonem, aiunt, per hæc significat, rursusque ipsam re- gionem Chanaan nominat propter formam affini- tatem. Verum hoc liberius videbitur dictum, nisi ex Scripturæ auctoritate, vel prophetarum consuetudine dicendi ratione confirmetur. Neque minus est alienum, quod scribit Chaldaus: *Asportauit ad terram liberam a seruitute, quæ scilicet nulli red- debat veltigal, qualis erat olim terra Chanaan ante aduentum filiorum Israël*. Sic enim eius senten- tia interpretatur Rabbi David: ipse tamen multo melius sensit, quam Chaldaus: sic enim habet: Per terram Chanaan terram mercatorum intellige, vt præcedenti capite diximus: per urbem negotiato- rum Babyloniæ, quæ plena erat negotiatorum, qui ex omnibus mundi partibus ad eam conflue- bant, &c. Hanc sententiam capite superiore ex Rabbi Salomone allatam nos etiam probauimus: nunc autem firmitus confirmare debemus. Duo af- sumit vt certa Rabbi David & Rabbi Salomon: al- terum est vocabulum, Chanaan, significare merca- torem, alterum terram Chaldaeorum apte dici posse mercatorum, & negotiatorum. Vtrumque certis- simum est: primum constat ex Prouerbijs. *Cingulum tradidit Chanaan*: & ex Iaiâ. *Insitiores eius incluyi terra*: & ex Zacharia. *Et non erit mercator ultra in- domo Domini*, &c. Quod si roges analogiam eius si- gnificatus cum primario vocis; respondeo, כנען, Chanaghan, proprium nomen esse filij Cham filij Noë, a quo terra illa, quam ipse possedit nomen est sortita: nam dicebatur terra Chanaan: quoniam vero Chanaanai erant mercaturæ, & negotiationi dediti,

Pro. 31. 24.

Isa. 23. 8.

Zach. 14. 21.

De signifi- catione vocis Chanaan.

dediti; nomen illud ex proprio factum est appellatiuum, vsurpaturque pro mercatore ijs locis, quos vidimus, atque alijs similibus. Hoc autem ita esse videtur, quoniam ex eodem fonte manauit verbum *כנח*, chanagh, quod valet, humiliari, deijci, vilescere, fordescere, &c. nimirum quia parum ingenua aestimabatur mercatura apud filios Israëli, immo fordida & abiecta viuendi ratio. Quod autem fecundo loco asseribamus aptissime appellatam Chaldaeam terram mercatorum, & Babylonem vrbem negotiatorum, nemo negabit, qui legerit attente caput duodevigesimum in Apocalypsis, in quo de Romana vrbe, & imperio eius veteri sub nomine Babylonis sic scribit: *Haec est ciuitas illa magna Babylon ciuitas illa fortis: quoniam vna hora uenit iudicium tuum, & negotiatores terra stebunt, & iugebunt super illam, quoniam merces eorum nemo emet amplius. Merces auri, & argenti, & lapidis preciosi, & margaritae, & byssi, & purpure, & serici, &c. Et iterum, mercatores horum, qui diuites facti sunt, ab ea longe stabunt, &c.* Vbi diuus Ioannes ex concursu diuitum mercatorum in vrbem, illius opulentiam, luxum, & delicias significare voluit: quemadmodum & Ezechiel eadem exornatione commendare voluit potentiam, & affluentiam emporij Tyri: *Filij Dedan negotiatores tui, &c. Syrus negotiator tuus, &c. Inda, &c. Israel, &c. Damascenus, &c. Institores tui, &c.* Neque aliud est Prophetæ institutum in hoc capite, cum Babylonem vrbem vocat negotiatorum, atque Chaldaeam terram mercatorum; nisi ea dicendi ratione significare Babylonis frequentiam, abundantiam, luxum, & opulentiam: nam ad eiusmodi emporia solent mercatores, vel ab extremis Indis concurrere, quo merces suas carius vendant. Bene est ergo vt potentissima, frequentissima, & opulentissima Babylon ciuitas negotiatorum appelletur, & regio Chaldaeorum illi circumiecta, terra mercatorum dicatur; ad quam scilicet ex omnibus terrarum partibus mercatores concurrere solebant, vt affirmavit Rabbi Dauid, & Rabbi Salomon.

V. *Et tulit de semine terra, & posuit illud in terra pro semine, vt firmaret radicem super aquas multas.* Septuaginta apud Hieronymum: *Tulit de semine terrae, & dedit illud in campo plantationem super aquas multas.* In codice vero Theodoretus: & dedit illud in campum fatiuum, vt acciperet radicacionem plantarum, in aqua multa posuit illud, &c. Hebraice loco eius orationis, *ut firmaret radicem*, est verbum, *קח*, qach, quod Neoterici varie interpretantur; alij: quem (agrum) delegerat iuxta aquas multas: alij: & accepit (ipsum quod plantabat) super aquas multas: quasi vero, *קח*, laqach, tantum significet accipere, & non etiam occupare, possessionem capere, firmare se, adhaerescere, & quidquid est eiusmodi, vt in Prouerbis. *Considerauit agrum, & emit eum:* Hebraice: *Et occupauit illum, seu possedit: & liber Iosue etiam ait. Cepit occupauit itaque Iosue omnem terram:* hoc ergo loco *קח*, qach, valet firmavit se, adhaesit, radices egit, vt optime verterit Hieronymus, ad firmandam radicem, secutus sententiam Septuaginta, tamen alij verbis expressam. Porro illud, *de semine terra*, sic interpretatur Chimchi. Nabuchodonosor capto Iehoiachim, Mathaniam, qui erat de familia regia, pro eo constituit regem in Ierusalem, id est, non fecit vt illi, qui semen alienum ferunt in terra, quae eiusmodi plantae ferre non solet: quare non prosperatur: sed constituit regem natiuum, genti suae gratum, &c.

De semine terra: perinde est ac, de Iudaeorum na-

Mercatura ars ignobilis.

Apoc. 18. y. 10.

Ezech. 27. y. 15.

R. Dauid. R. Salomon.

Hieron. Theodor.

Prouer. 31. y. 16.

Iosue. 11. y. 16.

Chimchi.

A tione. Hispanice dicimus, *de los nauales, de la casta.* Et posuit in terra pro semine. Id est, praefecit illum terrae Iudaeae, vt maneret semen stirpis regiae, vel in stirpem familiae regis. Atque hoc inuit translatio Septuaginta in codice Hieronymi: Dedit illud in campo plantationem. Alij malunt Hebraeae sic vertere: Dedit illud in agrum sementis, id est, aptum sementi, feracem; quod respondet editioni Septuaginta apud Theodoretum.

Super aquas multas. Hieronymo idem est, ac super populos multos: nam aquae multae multi populi sunt, vt habetur in Apocalypsi: sed praepositio *super*, Hebraice *ל*, ghal, saepe vsurpatur pro iuxta, vt in psalmo. *Super flumina Babylonis: & alibi: Videturque aptius, vt perficiens in metaphora feminis, illud plantatum affimetur iuxta aquas multas, hoc est, in terra foecunda, & frugifera: nam eiusmodi solent esse quae aquis abundant, & irriguae sunt.* Vide psalmum: *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, & folium eius non defluet, & omnia, quaecumque faciet, fructus, quos tulerit omnes, prosperabuntur.*

In superficie posuit illud. Chaldaeus: Vitem plantatam posuit illud: Rabbi Dauid. Vt falicem posuit illud: hoc est, vt ipse interpretatur, citissime germinauit: nam granum non tam cito germinat, sicut vitis. Vt ergo significaret Sedeciam breui instaurasse regni florem, & decus; tamen granum illud vocarat, nunc viti vel falici comparat. Ceterum ex ignoracione etymologiae verbi *קח*, tsiphstaph, haec commenta sunt orta: significat enim aperto ore, vel rostro clangere, sicut grues, anseres: non clauso gemere, vt columbae. *Isaias: Sicut pullus hirundinis, sic clamabo.* Vnde nomen hoc loco vsurpatum *קח*, tsaphstaphah, est fossa aperta, scrobs summa, non profunda, sed qualis aperiri solet pro vitis palmitis. Sensus ergo est, quem vnice collimauit Hieronymus. Ad superficiem terrae in summa scrobe, fere aperta, & libera plantauit palmitem regiae vitis, ex qua scilicet facile posset euelli, cum opus esset: non profunde effodit vt faciunt, qui cedros vel abietes plantare solent, vt in altum surgant; sed modica fouea illum plantauit quasi palmitem vitis: id est, non firmavit eum alta regni radice: nam tamen regem statuit, vires eius fregit, quo supplex maneret, & totus penderet ab eo, qui quam facile seuerat, tam facile poterat conuelleret, cum esset libitum.

Cumque germinasset, creuit in vineam latioremi humili statura. Septuaginta: Vineam infirmam, & paruulam magnitudine. Germinauit, ait Dauid Chimhius, quam citissime, ac creuit quousque rebellauit anno quinto imperij sui: nam anno quarto descendit ad regem Babylonis, vt scriptum est in fine libri Ieremiae, quem honorifice suscepit, & subiecit ei omnes reges, qui erant in circuitu eius, scilicet regem Eden, regem Moab, regem Ammon, regem Tyri, & regem Sidonis; quemadmodum reperies apud Ieremiam, vbi habetur quod hi reges miserunt nuntios ad Sedeciam regem Iudae. Est ergo sensus: Cum germinasset semen, atque creuisset, euasit non iam in proceram cedrum, vt olim fuerat, sed in vitem gracilem, & statura humilem: nam licet illi regnum detulit Babylonius, voluit tamen vt sibi esset subiectus, ac coram se humilis. Haec ille. Hebraice pro vinea latiorilegimus *לגון*, legphen forachath, id est, in vitem, vel vineam luxuriantem, frondosam, palmitibus lasciuientem: quod scilicet Hieronymus significare voluit, cum

Hieron. Apoc. 17. y. 2. Psal. 136.

Ps. 1. y.

Chaldae. R. Dauid.

Isa. 38. y. 14.

Hieron.

VI. Dauid Chimbi.

Ierem. 51. y. 59.

Hieron.

dixit, *latioremi*, regni scilicet Sedeciae pacem, & prosperitatem, dum subditus fuit Babylonio: propterea enim additur, *humili statura*; quae oratio & viti apte respondet, & veritatem historiae detegit.

Respicientibus ramis eius ad eam. Subaudi, aquilam, auctore Hieronymo, vt praefecit quidem populus Iudaeorum, sed respiceret ad Babylonis iubentis imperium: eodem modo interpretati sunt Graeci. Sic enim habet Polychronius: *Instar arboris, quae in irriguo horto est, voluit illum florescere: & ijs, qui illum circumstant, ornari: ita tamen vt apud eum rami eius alerentur: hoc enim vnium ab eo exigebat, vt in eum respiceret, & benefactorem agnosceret: vt omnibus palam esset ab ipso acceptam habere potestatem.* Verum translatio Septuaginta in codice Hieronymi alium sensum detegit: sic enim illi effertur sententiam praedicam: *Vt tantum apparerent rami eius sub eam: nam videntur accepisse verbum *קח*, liphnoth, in significatione passiva: quae versus contextui non displicet: hunc enim sensum facit. Voluit Babylonius, vt palmites vitis tenderentur, sed ad mensuram, sed pro ratione stipitis, vt scilicet principes haberet, & magnates Sedecias, sed non vt olim potentes: quae sententia verbis sequentibus fulcitur.*

Et radices eius sub illa erant. Id est, tamen non altas, vt olim cum cedrus erat, at pro mensura vitis firmas egerat radices regnum istud. Sin vero ad aquilam referas pronomen, *illa*, is erit loci sensus: firmilas tota regni Sedeciae a Babylonio pendeat; meritoque iubebatur ad illum respicere, quasi ad dominum seruus. Rabbi Dauid. Per ramos mauult intelligere tributa, per radices vero regnum, quasi ea de causa sit in regno confirmatus, vt vestigalia fideliter penderet Babylonio.

Facta est ergo vinea, & fructificauit in palmites, & emisit propagines. Teneriores ramos propagines vocat, per quos intelligit infirmates, sicut magnates per palmites firmiores.

VII. *Et facta est, fuit, aquila altera grandis magnis alis.* Theodoretus: Aquilas vocat reges propter imperium: regium enim est animal, & in aues principatum sortitur, & per hanc Aegyptiorum inuuit regem. Hic Vaphres erat, cuius meminit Ieremias propheta, quo cum Sedecias foedus percussit violato iureiurando, & pactis quae cum Nabuchodonosore ipse pepigerat. Eam aquilam facit, Polychronio auctore, magnis alis, vt qui multos haberet sibi subiectos: non tamen adiecit: *Et longo membrorum ductu*, vt de altera dixerat: nam ne tantum quidem habuit imperium Pharaonis, quantum Babylonius.

Multisque plumis. Militibus scilicet innumeris, quibus quasi pennis tegebatur. Septuaginta legunt: *Multorum vnguium propter rapacitatem, & vastationem gentium plurimarum, Hieronymo teste.*

Et ecce vinea ista quasi mittens radices suas ad eam. Metaphoram duplicem inuoluit. Propheta: alteram Pharaonis sub aquila: alteram regni Aegyptiaci sub specie fluminis Nili: secundam modo profequitur. Vineae, inquit, illa Iudaica extendere coepit radices suas versus regnum Aegypti, id est, vires suas coniungere voluit Sedecias cum viribus Pharaonis, collatisque copijs Babylonium superare.

Palmites, etiam, suos extendit ad illam. Hoc est, nuncios, vt Hieronymo placet: vel pecunias, vt Theodoretus & Rabbi Dauid visum est. *Vt irrigaret eam de areolis germinis sui.* Vel per fossas suas germi-

Hieron.

Polychr.

R. Dauid.

Theodor.

Polychr.

Hieron.

Hieron. Theodor. R. Dauid.

nantes, hoc est, desiderans irrigari de fossis Nili abundantibus, nimirum robor, & auxilium ab Aegypto rege obtinere. Simile est quod vinea isti viti dat Isaias. *Pro eo quod abiecit populus iste aquas Siloe, quae vadunt cum silentio &c. propter hoc ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes, &c.* Septuaginta aliter: *Vt irrigaret eam cum gleba plantationis suae: hoc est, interprete Theodoretus, vt & Theodor.* pro rege, & pro illi subiectis pugnet. Glebam enim appellauit populum, vt regem vitem: vitis autem in terra plantata, & proprias huic tribuit radices, & humorem ab ea exhaurit. Rebellionis autem huius causam non tam fuisse Babylonij tyrannidem, quam Sedeciae ambitionem declarat, cum subdit:

VIII. *In terra bona super aquas multas plantata est, ut faciat frondes, & portet fructum, ut sit in vineam grandem.* Quasi dicat: Nequaquam praesoli ariditate, timens ne radices iactae areficerent, vel vberiorum fructuum auida vinea Iudae dilatabat radices, & palmites ad Nili riuos, sed vt magis lasciuiret nimia aquarum abundantia: nam alioqui in terra feraci plantata erat, & aquis manantibus irrigua.

Vt faciat, vt faceret, frondes, & portet fructum, ut sit in vineam grandem. Quo situ posset palmites proferre, fructum facere, & sese in dies dilatare magis ac magis. Verum illa luxuriari volebat, & syluescens ferre labrucas. Bene Chimhius: *Cur Sedecias a Babylonio tam perfide defecit, a quo tam honorifice tractabatur? quae nisi patraisset, frondes ferret, & fructus, & regnum non modice amplificasset: per fructum autem filios intelligit, qui patri in eodem regno successissent. Fauet illi psalmus. Ecce haereditas Domini filij: merces, fructus uentris: nam parallela sunt haereditas, & merces: filij, & fructus.*

Dic: Haec dicit Dominus. Septuaginta: Propterea dic: Haec dicit Dominus, id est, annuntia meam sententiam.

Ergo ne prosperabitur? Proficiet ne? cedet ne pro votis consilium.

Nonne radices eius euellat? & fructus eius distringat? & siccabit omnes palmites germinis eius, & arefiet? Absque dubio radices euellat vineae huius aquila illa prior. Radices euellere, est regni robor demoliri. Fructum distringere, vel carpere, est filios regis per vim immatura morte praedicere: quasi oliuae baccas distringere solemus adhuc virentes, antequam maturefiant. Siccare vero palmites germinis, est eius memoriam funditus abolere: mortuis enim filijs, nullus amplius de stirpe eius regnum, vel ducatum obtinuit, sed potius posteri Iehoiachim. Sic Rabbi Dauid. Vel potius palmites germinis, seu germinantes sunt principes regni, qui simul cum filijs trucidati sunt coram Sedecia. Theodoretus cum Graecis: *Spes eius, inquit, faller eam, neque potietur ijs, quae expectat: irrigatio enim Aegypti non solum nullam ei afferet utilitatem, sed etiam in radicibus gignet putredinem, & inde natos fructus arefaciet.* Atque hoc rerum euentu comprobatur est: fretus enim Sedecias Aegyptij auxilio violauit foedera, quae cum Nabuchodonosor percusserat: ille vero eo cum exercitu profectus, & ipsum captiuum coepit, & populum in seruitutem redegit, & vrbem combussit.

Et non in brachio grandi, neque in populo multo, vt euelleret eam radicitus. Theodoretus & Rabbi Dauid haec verba ad secundam aquilam referunt: quasi dicas: *Secunda aquila non mittet copiosum exercitum, vt tueatur vineam: vel non poterit uiribus suis,*

Theodor.

Regem vitem, populum glebae assimilat.

VIII.

Chimbi.

Ps. 126. V. 3.

IX.

R. Dauid.

Theodor.

Theodor. R. Dauid.

fuis, atque armatis militibus illam protegere, quo A
minis a prima aquila euellatur. Verum distorquet
literam hic sensus: de priori aquila absque dubio
fermo est: quae, ut interpretatus est Chaldaeus, ta-
meti cum virtute magna obfedit Ierusalem, non
opus habuit exercitum fatigare ad vineam euellen-
dam radicibus: neque enim pugnarunt diutius cum
Aegyptijs, sed primo praelio superatos fugarunt. Iu-
dai vero nocte fugerunt per deserti viam, Vrbe-
que deseruerunt hostili furori apertam. Vide finem
librorum Regum, & extremum Paralipomenon, at-
que Ieremiam: inuenies enim Nabuchodonosor ad
Reblatha concessisse, relicta parte exercitus ad Vr-
bem obsidendam, quam deinde Nabuzardan duce
cepit, & a fundamentis erutam desolauit.

4. Reg.
2. Par.
Ierc. 39.

X. *Ecce plantata est: ergo prosperabitur?* Septuagin- B
ta: ecce impinguatur, nunquid dirigitur? quan-
tumuis eam firmis radicibus, & frondosis palmiti-
bus vigentem videas, putas ne permanebit? Vel
secundum Septuaginta: Ecce fugit abunde humo-
rem feracis glebae, & impinguatur, an feret amplius
fructum? quasi dicas: Et interim auxilio Aegyptij
confidit, sed non perpetuo fruetur.

Ventus orien-
talis vrens
dicitur.
Ezech. 19.
Y. 12.
Iona 4.
Y. 8.
Exod. 14.
Y. 21.

Theodor.

*Nonne cum tetigerit eam ventus urens siccabitur, &
in arcei germinis sui arefcet.* Hebraice ורוח הקרים
ruach haquadim, ventus orientalis, cui comparat re-
gem Babylonis: vel quia Babylon vergit ad Orien-
tem respectu Ierusalem; vel quia orientalis ven-
tus est validus, & ficcus, quemadmodum legitimus
in Ezechiele: *Et ventus urens*, Hebraice orientalis,
siccavit fructum eius: & Ionas propheta. *Præcepit Do-
minus vento calido & urenti*: & in Exodo: *Plante ven-
to uehementi, & urente*, &c. Adueniente itaque Ba-
bylonio arefcunt radices vitis quantumuis potitae
riuis Aegyptijs terram foecundantibus. Vel secun-
dum Septuaginta: cum gleba germinis sui arefcet:
hoc est, ut Theodoretus exponit: Et vitis & gleba,
& rex, & omnis subiectus populus in seruitutem
redigetur: rursus enim hic populum glebam appel-
lauit, ventumque vrentem Babylonij regis exerci-
tum: sicut enim vitem Regem, & glebam populum,
in quo plantatus fuerat: ita per translationem irri-
gationem Aegyptij auxilium, ventum autem vren-
tem Babylonij impetum vocat.

XI.
XII.

Et factum est uerbum Domini ad me dicens:
*Dic ad domum exasperantem: Nescitis quid ista si-
gnificent? dic: Ecce uenit Rex Babylonis in Ierusalem:*
*& asumet Regem, & Principes eius, & adducet eos ad
semetipsum in Babylonem, &c.* Elucidat Dominus ip-
se ænigma parabolicum, quod proposuerat: quod
ex superioribus satis perspicuum esse credimus. Ver-
ba tantum illa, *asumet, adducet, negotium facessunt*:
habent enim futuri significationem, cum historiam
contineant iam ante sex annos peractam. Certum
enim est hic esse sermonem de Ieconia capto, atque
de Sedecia in eius sedem suscepto. At Ieconias sex-
rum agebat captiuitatis annum, cum hæc Vati reue-
lata sunt, ipso testate capite octauo, atque vigesimo.

Futurum
pro præteri-
to, & e conuer-
so accipitur
sæpe in sa-
cris literis.

Ceterum facile est huic occurrere obiectioni, si
dicamus, tempora ista in Hebræo codice esse futu-
ra, præposita tamen contractione, uau, cuius vi ex
futuris conuertuntur in præterita, Hebræo idioma-
te in sacris frequentissimo. Habent itaque, ut de-
bent, significationem præteriti temporis, atque ita
transferrî possunt, venit, assumpsit, adduxit, &c.
Verum Septuaginta, quos secutus est Hieronymus,
figuram potius, eorumque vim attendentes, per
futura interpretati sunt. Sed nihil est quod mire-
mur, cum tam sæpe futura pro præteritis, & pro fu-
turis præterita vice uersa vsurpentur in sacris.

*Et non in exercitu grandi, neque in populo multo fa-
ciat contra eum Pharaon praelium.* Post hunc uersum
dispungendum putant Græci, atque illum referunt
ad Babylonium. Sic enim fere habet Polychro-
nius: *Occupatio est post prædicta opportune infer-
ta: dixerat: Morietur in Babylone Sedecias captus
a Nabuchodonosore. Ut autem ostendat quam pa-
rum profuturum illi sit Pharaonis auxilium, Deo
pro Nabuchodonosore belligerante, addit Pha-
raonem pugnaturum cum Babylonio non satis co-
pijs instructo, & tamen illo multo infirmiore fo-
re Aegyptium: neque ex iacto aggere, aut structo
uallo restitutum Babylonio: ne dum milites pluri-
mos eius occisurum, sed congressu primo daturum
terga, cessurumque Syria uniuersa. Ergo negatio il-
la præcedens extendi debet ad sequentes oratio-
nes, in iactu aggeris, &c. & uerba prædicta: *non
in exercitu grandi, &c.* ad Babylonium referenda
sunt. Quare in codice Theodoretî uersus alter in-
choat ab illis uerbis: *Faciet autem Pharaon bellum:*
Ceterum etiam si continenter legantur orationes
uniuersæ, eundem fere sensum reddunt. Videlicet:
Neque impedire poterit Babylonij impetum Pha-
raonis non satis instructus exercitus, quantumuis
iaciat aggerem, & uallos extruat, &c. de qua re u-
ide Iosephum.*

XVII.

Polychron.

Ioseph. 10.
anti. c. 20.

XVIII.

Dare ma-
nū dexte-
ram est paci-
fici.
Gal. 2. y. 9.
1. Machab.
6. y. 58.
4. Reg. 14.
y. 15.

XIX.

Polychr.

Deus est
præstiti iur-
menti, &
non seruat
uindex.

XXII.

XXIII.

Origen.
R. Dauid.

Origenes.

Cyrril. in
Matth.

Israël altior est ceteris mundi regionibus, &c. A
Negare non possumus, capitis contextui satisfecisse
hanc expositionem, cum hæc eadem nomi-
na, medulla cedri, summitas ramorum, ramuscus
tener, in vnum Iehoiachin competere initio
capitis ex omnium sententia, immo ex ipsius Vati-
tis interpretatione dixerimus. Quoniam uero quod
subditur vaticinium, uidelicet: *Et habitabunt sub
ea omnes uolucres, &c.* Amplius est, quam ut Zo-
robabelis ducatu compleri possit, & comprehen-
di, necesse est, fateantur Iudæi, quod non ne-
gant eorum doctissimi, de rege Messia sub ty-
po Zorobabelis Ezechielem esse secundum litem
ram vaticinatum. Itaque, quod supra dicebamus,
contingere in eiusmodi oraculis transitum ab hi-
storia ad prophetiam, & repente illam præcidi,
istam duci, hoc capite comprobatur existima-
mus. Credimus enim Vatem de Iehoiachin, &
filio eius Zorobabel incipientem vaticinari diuini-
tus illustratum abundantiori luce, atque cogno-
uisse simul & prædixisse præsentî oraculo non so-
lum Zorobabelis in patriam reditum, & ducatum
super suos tribules, sed etiam Saluatoris
nostri Christi, qui de eius semine natus est,
faustum aduentum, & regnum. Itaque præsens
oraculum hyperbolice, & quodammodo de Zo-
robabele; ueraciter autem, atque plene de Chri-
sto intelligendum censemus. Si quis autem con-
tendat omnino historiam esse præcissam, & pro-
phetiam eius loco inferram, ita ut nulla ratione
de Zorobabele comprobari possit, sed tantum de
Christo, non multum litigabimus. Certe Rabi-
bert Salomon in hunc locum sic scripsit: Ponam de
vertice ramorum eius, id est, iuxta Thargum
(Chaldaeam paraphrasim) accipiam ego regem
Messiam, & plantabo illum, &c. Chaldaeus uero
ita habet: Et applicabo ego de regno domus
Dauid, quod comparatur cedro excelsæ, & susci-
tabo eum de filiis filiorum eius, infantem magni-
ficabo, &c. Hieronymus. Deus Pater omnipoten-
s, qui loquitur ad Ezechielem, tollit de stirpe
regia, & de genere Dauid, & plantat super
montem excelsum, & eminentem, eum, qui lo-
quitur in psalmo. *Ego autem constitutus sum rex
ab eo super Sion montem sanctum eius*: defecerat
enim princeps de Iuda, & dux de Israël, donec ue-
niret, cui repositum est; & ipse erat expectatio
gentium: iste erupit in germen, & fecit fructum,
& cedros omnes sua sublimitate superauit, ita
ut habitent sub eo omnes uolucres caeli, sicut scri-
ptum est: *Quoties uolui congregare filios tuos, quem-
admodum gallina congregat pullos suos sub alas, & no-
luiti? &c.*

Sup. sect. 5.
Comment.
Ilagog.

R. Salomon.
Paraphras.
Chalda.
Thargum.
Chaldaeus.

Hieron.

Psal. 2. y. 6

Matth. 23.
y. 37.

Origenes.

Cyrril. in
Matth.

cedrus effectus est magna, & omnes sua umbra ex-
cepit, &c. Polychronius sic intellexit: suspendam,
hoc est, in prospectu ac splendore illum
collocabo, ut omnibus conspicuus sit, & notus.
Theodoretus autem vim faciens in illo uerbo,
suspendam illum, atque de Christi crucifixione,
accipiens, Iudæos reuincit sermonem esse de Chri-
sto crucifixo: neque ullo pacto de Zorobabele in-
telligi posse: sic enim habet: Vere domus irri-
tans Israël est, & oculos habent, neque uident,
alioqui uobis ostendant, quoniam iste sit sumptus
de electis cedris sublimis ex corde verticis, &
primum plantatus in excello monte, deinde sus-
pensus in sublimi monte Israël, qui postquam su-
spensus fuit protulit germen, fecitque fructum,
magna cedrus euasit, ita ut omnis auis & volati-
le sub eius umbra quiescat: nam si hæc de Zoro-
babele dicta fuisse asseruerint; ostendant in quo
monte Zorobabel suspensus sit, aut sub umbra
eius omnes aues uolucresque requiescisse. Zo-
robabel enim populo tantummodo, qui e captiui-
tate simul redierat, imperauit: alia uero natio-
nes non modo ipsi non obtemperarunt, sed etiam
continenter ei bellum intulerunt: quamobrem ne
ædificatio quidem Templi breui est absoluta.
Quod si nequaquam Zorobabeli hæc congruunt,
vix alicui alij poterunt conuenire. Quod si co-
nentur ad Machabæos prophetiam hanc referre
facile ipsorum mendacium coarguetur: neque
enim illi a regali, sed a sacerdotali tribu oriun-
di fuere: hic autem cedrum regium genus appel-
lat. Etenim de Ieconia ita dixit: Aquila ma-
gna magnis alis prædita, tenera cedri auulsi,
& in Babylonem adduxit: hoc est, regium ge-
nus. Igitur si neque Zorobabeli, neque Macha-
bæis conueniunt, quæ dicta sunt, perspicuum est
de Domino, ac Salvatore nostro Iesu Christo
hæc fuisse prænuntiata, qui a Dauid secundum
carnem genus duxit, non ex aliquibus regni ra-
mis progenitores habens, sed ex ipsa regum suc-
cessionem, idque nos beatus Marthæus accurate
docet, &c. & mox: Idcirco, ait: Capiam de ver-
tice cedri sublimis, hoc est, ex ipsa regia stirpe,
& plantabo super montem excelsum: sic enim uo-
cat Ecclesiæ nobilitatem: Sic enim Isaias quo-
que, & Michæas prædixerunt: *Et erit in nouissi-
mis diebus preparatus conspicuus mons domus Do-
micæ, 4. mini, preparatus in vertice montium, & sublimis super
colle: &c.* Ita ostensa sua nobilitate per miracu-
la, atque præconia, prædicat etiam quod subiturus
erat supplicium: Suspendam illum in monte Israël:
ipsum enim permisso illius quoque passio absolu-
ta est: sicut etiam ipse dixit ad Pilatum: *Non ha-
beres potestatem aduersum me ullam, nisi tibi datum
esset de super.* Ut efficientem causam igitur permis-
sionem appellauit; suspendam illum in monte
excello Israël: excelsus autem Golgothas est, ubi
salutaris infixæ Crux est. Deinde post passionem,
resurrectionem, & Euangelij propagationem, &
plantabo eum & producet germen, & faciet fru-
ctum, quem orbis terrarum vindemians, & depa-
scens æternam vitam sperat, &c. & mox: Et ce-
drum ipsum uocauit secundum humanitatem; Da-
uidicum siquidem regnum, cedrum quoque nun-
cupauerat: caque est cedri natura, ut nunquam
putrescat: quemadmodum etiam Dominus secun-
dum humanitatem id habuit, ut peccare non pos-
set, &c. i. Hæc Theodoretus literam explanans.
Cuius re gratia uide Isaiam sic loquentem. *Ec-
ce intelliget seruus meus, exaltabitur, eleuabitur, &
sublimis*

Polychr.

Theodoret.
mirifice con-
uincit Iu-
dæos, de Chri-
sto crucifixo
intelligendū
hunc locum.

Caluarie
mons excel-
sus dicitur.

Christus ce-
dro compa-
ratur.

Isa. 52. y. 13

EZECHIELIS

PROPHETAE

CAPVT

DECIMVM OCTAVVM.

ARGVMENTVM.

Testatur Deus, non esse puniendos filios pro delictis patrum, sed vnicuique reddendam pro meritis vitam, vel exitium.

- I. **F**actus est sermo Domini ad A leuantem oculos suos, abominationem facientem: me, dicens: XIII.
- II. **Q**uid est quod inter vos parabolam vertitis in prouerbium istud in terra Israel, dicentes: Patres comederunt uuam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt? III.
- III. **V**iuo ego, dicit Dominus Deus, si erit vltra vobis parabola haec in prouerbium in Israel.
- IV. **E**cce omnes anime, meae sunt: ut anima patris: ita & anima filij mea est: anima, que peccauerit, ipsa morietur.
- V. **E**t vir si fuerit iustus, & fecerit iudicium, & iustitiam.
- VI. **I**n montibus non comederit, & oculos suos non leuauerit ad idola domus Israel: & uxorem proximi sui non violauerit, & ad mulierem menstruatam non accesserit:
- VII. **E**t hominem non contristauerit: pignus debitori reddiderit, per vim nihil rapuerit: panem suum esurienti dederit, & nudum operuerit vestimento:
- VIII. **A**d suram non commodauerit, & amplius non acceperit: ab iniquitate auerterit manum suam, & iudicium verum fecerit inter virum & virum:
- IX. **I**n praeceptis meis ambulauerit, & iudicia mea custodierit, ut faciat veritatem: hic iustus est, vita viuet, ait Dominus Deus.
- X. **Q**uod si genuerit filium latronem effundentem sanguinem, & fecerit unum de istis: D
- XI. **E**t haec quidem omnia non facientem, sed in montibus comedentem, & uxorem proximi sui pollutentem:
- XII. **E**genum, & pauperem contristantem, rapientem rapinas, pignus non reddentem, & ad idola
- leuantem oculos suos, abominationem facientem: XIII.
- A**d suram dantem, & amplius accipientem: nunquid viuet? non viuet. cum vniuersa haec detestanda fecerit, morte morietur, sanguis eius in ipso erit. XIV.
- Q**uod si genuerit filium, qui videns omnia peccata patris sui, que fecit, timuerit, & non fecerit simile eis: XV.
- S**uper montes non comederit, et oculos suos non leuauerit ad idola domus Israel, & uxorem proximi sui non violauerit: XVI.
- E**t virum non contristauerit, pignus non retinuerit, & rapinam non rapuerit, panem suum esurienti dederit, & nudum operuerit vestimento: XVII.
- A** pauperis iniuria auerterit manum suam, & suram & superabundantiam non acceperit, iudicia mea fecerit, in praeceptis meis ambulauerit: hic non morietur in iniquitate patris sui, sed vita viuet. XVIII.
- P**ater eius quia calumniatus est, & vim fecit fratri, & malum operatus est in medio populi sui, ecce mortuus est in iniquitate sua. XIX.
- E**t dicitis: Quare non portauit filius iniquitatem patris? Videlicet, quia filius iudicium, & iustitiam operatus est, omnia praecepta mea custodiuit, & fecit illa, viuet vita. XX.
- A**nima, que peccauerit, ipsa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij: iustitia iusti super eum erit, & impietas impij erit super eum. XXI.
- S**i autem impius egerit penitentiam ab omnibus peccatis suis, que operatus est, & custodierit omnia praecepta mea, & fecerit iudicium, & iustitiam: vita viuet, & non morietur. XXII.
- O**mnia iniquitatum eius, quas operatus est,

non

- n**on recordabor: in iustitia sua, quam operatus est, & fecerit iudicium, & iustitiam: ipse animam suam viuificabit.
- XXIII. **N**unquid voluntatis meae est mors impij, dicit Dominus Deus, & non ut conuertatur a vijs suis, & viuat?
- XXIV. **S**i autem auerterit se iustus a iustitia sua, & fecerit iniquitatem secundum omnes abominationes, quas operari solet impius, nunquid viuet? in praeuaricatione, qua praeuaricatus est, & in peccato suo, quod peccauit, in ipsis morietur.
- XXV. **E**t dixistis: Non est equa via Domini. Audite ergo domus Israel: Nunquid via mea non est equa, & non magis viae vestrae prae sunt?
- XXVI. **C**um enim auerterit se iustus a iustitia sua, & fecerit iniquitatem, morietur in eis: in iniustitia, quam operatus est, morietur.
- XXVII. **E**t cum auerterit se impius ab impietate sua,
- quam operatus est, & fecerit iudicium, & iustitiam: ipse animam suam viuificabit.
- XXVIII. **C**onsiderans enim, & auertens se ab omnibus iniquitatibus suis, quas operatus est, vita viuet, & non morietur.
- XXIX. **E**t dicunt filij Israel: Non est equa via Domini. Nunquid viae meae non sunt aequae, domus Israel, & non magis viae vestrae prae? XXX.
- I**dcirco vnumquemque iuxta vias suas iudicabo domus Israel, ait Dominus Deus. Conuertimini, & agite penitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris: et non erit vobis in ruinam iniquitas. XXXI.
- P**roijcite a vobis omnes praeuaricationes vestras, in quibus praeuaricati estis, & facite vobis cor nouum, & spiritum nouum: et quare moriemini domus Israel? XXXII.
- Q**uia nolo mortem morientis, dicit Dominus Deus, reuertimini, & viuite.

EXPLANATIO

EIVSDEM CAPITIS

DECIMIOCTAVI.

- I. **F**actus est sermo Domini ad me dicens. Sic mecum locutus est Dominus.
- II. **Q**uid est quod inter vos parabolam vertitis in prouerbium istud in terra Israel? Hebraice ad verbum habetur: Quorsum inter vos parabolizatis parabolam, hoc est, vt notauimus capite superiori, crebro repetitis hanc similitudinem, vel sententiam prouerbialem.
- D**icentes: Patres comederunt uuam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt. Videtur hoc prouerbium de sumptu ex illa sententia Prouerbiorum. Sicut acetum dentibus, & fumus oculis, sic piger ijs, qui miserunt illum: quam ita efferunt Septuaginta. Sicut uua acerbata dentibus noxia est, & fumus oculis; sic iniquitas ijs, qui vtuntur ea. Meminit & Ieremias prouerbij huius: In diebus illis non dicent vltra, patres comederunt uuam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt: sed vnusquisque in iniquitate sua morietur: omnis homo, qui comederit uuam acerbam, obstupescens dentes eius, &c. Rabbi Dauid Chimhius: Eius dicitur occasio fuit prophetarum frequens comminatio, Iudam delendam esse ob peccata Manasses, sicut Israe'l propter scelera Ieroboam sublatus erat. Ex quo illi argumentabantur. Ergo filij portant peccata patrum, & patiuntur dentium stuporem con-
- traatum ab uua acerbata, quam parentes manducarunt: quale illud est Threnorum. Patres nostri peccauerunt, & non sunt, et nos iniquitates eorum portauimus: quibus verbis diuinam iustitiam incusabant, quod ab innocentibus filijs noxae parentum exigeret. Porro eam orationem cum praecedentibus continuari uoluit Theodoretus, & Scholiastes, qui sic habet: Cum violatae legis Iudaei conuincerentur, id quidem negare non poterant violare se legem, sed iudicium Dei calumniabantur, dicentes: In iuste aduersum se pronuntiatam esse sententiam, quae delictis maiorum debebatur: asseriebant enim se non fuisse idololatriae primos inuentores, Manasse potius, & Achaz, atque alios ipsorum superiores eius sceleris auctores extitisse: poenam autem illis debitam in se esse transfusam: quinetiam Sedeciam, non populum violasse iusiurandum, illos autem multari. Quibus querimonijs satisfacit Deus; sed primo eorum insolentiam comprimit, dicens:
- V**iuo ego, dicit Dominus Deus, si erit vobis vltra parabola haec in prouerbium in Israel. Hebraice. Si erit vobis parabolizare vltra parabolam istam. Retinentia in hac oratione commissa indicat indignationem, qua prolata est: nam illud suppressit: Ego in vos seuerissime animaduertam: nam particula, *scilicet*, quod alias diximus, conditionalis est, atque

atque index iuramenti, nec sumitur pro, non, vt A quidam perperam existimant.

IV.

Ecce omnes anima mea sunt: vt anima patris, ita anima filij mea est: anima, qua peccauerit, ipsa morietur. Tuetur Deus causam suam, & ab impiorum criminatione suam iustitiam vindicat, dicens se esse communem omnium parentem, atque adeo ex quo omnibus proficere, omnium cura tangi, se quoque esse supremum iudicem, quem dedecet omnino accipere personam in iudicio, vel inquam ferre sententiam: ac si dicat quod olim Abraham. Non est hoc meum, qui iudico omnem terram, vt perdam iustum cum impio, nedum iustum pro impio: perperam itaque calumniamini meam vel prouidentiam, vel iustitiam; quasi patribus peccantibus vos iniuste plectamini: fieri enim nequit, vt communis Dominus iniquum ferat iudicium, sed ab vnoquoque pro ipsius peccatis exigat poenas. Hæc fere Polychronius.

Genes. 18.

Polychr. Anima pro homine frequenter vsurpatur.

Genes. 17. 14. Leuit. 2. 2. Iosue 28. 3. Rom. 13. 11.

Ier. 31. 29.

V. Quid sit facere iudicium & iustitiam.

Anima, qua peccauerit, ipsa morietur. Anima hoc capite non significat spiritum hominis solum, sed totum hominem; vt Hebræis in more est, partem pro toto, animam pro animante vsurpare, denominantes scilicet totum a parte nobiliori. Sic in Genesi. Delebitur anima illa de populo. Et in Leuitico. Anima cum obtulerit oblationem. Et in libro Iosue. Quicumque animam percusserit. Et Paulus. Omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit. Quod vero idem in præfenti loco significet, patet primo ex eo, quod sequitur: Vir si fuerit iustus, &c. Et iterum: Filius non portabit iniquitatem patris. Ex quo fit, synonyma esse animam, virum, filium, &c. Item quia Ieremias, prouerbio eodem repetito, addit: Sed vnusquisque in iniquitate sua morietur, omnis homo, qui comederit vnam acerbam, &c. Secundo idem ostendo ex adiuncto verbo, ipsa morietur, anima enim, id est spiritus non moritur. Sed dices, morte spirituali, de qua loquitur Propheta, mori potest anima, peccato scilicet admisso: Ego vero contra, inquam, mors hoc loco poena est, non culpa, mors vero animæ culpa est, non tantum poena. Præterea nec in dubium vocabatur a Iudæis, neque vero poterat vlla ratione controuerti, an pro peccato parentum filij transgressores efficerentur; sed an peccantibus patribus filij plecterentur, idque de temporalibus supplicijs per Chaldæos illatis, D quæ patiebantur miseri, intelligebant, non de spiritualibus, quæ parum ipsi curabant. Denique idem efficitur ex eo, quod inferius subditur. Non viuet cum vniuersa hac detestanda fecerit, morte morietur, sanguis eius in ipso erit: quæ omnia aperte significant poenam temporalem mortis, non vero culpam, vel poenam æternam, nisi forte in altero sensu mystico, de quo in præfenti non sumus admodum solliciti.

Et vir, si fuerit iustus, & fecerit iudicium, & iustitiam. Duo hæc nomina, & per se sumpta difficulta sunt explicatu, & simul coniuncta (quod accidit sæpe) difficultiora sunt intellectu; alijs dicentibus, facere iudicium, esse omnia cum ratione exequi; facere iustitiam, iudicare sine acceptione personarum; alijs vero, vtroque vocabulo idem indicari, scilicet officium præstare, id nimirum, ad quod quis tenetur ex munere: alijs pro vtroque reddentibus, implere legem. Quas interpretationes non exhaurire vim prædictorum nominum, facile experietur, qui locos sacræ Scripturæ inter se contulerit, in quibus ea vsurpantur. Sed ijs ommissis breuiter significationem vtriusque aperiamus.

Iudicium per se sumptum significat officium iudicis, & quidquid ad illum quoquomodo pertinet, vt diximus supra. Iustitia vero idem fere quod ius, vel quod de iure ad aliquem pertinet, vt alibi dicemus. Cum vero copulantur, non tam late patent, immo coarctantur inuicem, vt sibi respondent. Iudiciumque significat alteram iudicij partem, qua scilicet index reum damnati iustitiam alteram, qua innocentem absoluit, & vindicat. Vtriusque exemplum exhibuit Salomon, erga meretrices: nam cum filium donauit matri legitimæ fecit iustitiam; cum alteram remisit vacuum, & cum probro fecit iudicium: atque etiam faciebat Dauid iudicium, & iustitiam populo. De iudicio & iustitia meminit Isaias dicens. Expectaui vt faceret iudicium, & ecce iniquitas, absoluit reos, & iustitiam, & ecce clamor; damnatis innoxijs. Quoniam vero ex iudicio prædicto nascitur timor transgrediendi legem, quam video a iudice seuerè vindicari: ex iustitia contra oritur amor, & studium virtutis, quam experior a iudice honorari. inde est, vt Theologicè sumptum iudicium significet declinare a malo, timere Deum, non transgredi negatiua præcepta. Iustitia vero, facere bonum, amare Deum, proximo benefacere, implere affirmatiua mandata. Vtrumque breuiter extulit psaltes. Declina a malo, & fac bonum. Et iterum. Iustitia, & iudicium preparatio, basis, sedis tue, id est, dilectio, & timor regnum Dei fulciunt, & confirmant. Et iterum. Feci iudicium, & iustitiam (nemini nocui, omnibus benefeci) non tradas me calumniatoribus me, &c. Nisi malis politice accipere: Damnaui ritè fontes, innocuos vindicaui, &c. In præfenti autem cum de priuatis hominibus sermo sit, non politice, sed Ecclesiastice accipienda sunt ea nomina, ac si dicat: Si nemini fuerit iniurius, sed omnibus officiosus.

Iudicij quid significet.

3. Reg. 3.

2. Reg. 8. Isa. 5. 7.

Iudicium significat declinare a malo, iustitia facere bonum, & quare. Ps. 36. 27. Ps. 88. 15. Psal. 118. 121.

VI. Hieron.

R. David.

R. Theodor.

Deut. 32. 38.

Leuare oculos, gestus est adorantis, vel orantis, vel orantis. Psal. 132. Psal. 5. 4.

R. David.

Idola Hebræice dicuntur volutabra.

Sapient. 14.

In montibus non comederit. Hieronymus: Quod Iudæi existimant ad idolatriæ pertinere peccatum: crebro enim legitimus in Regum & Paralipomenon libris: Veruntamen ab excessis non recessit: adhuc enim populus immolabat in excelsis, & adolebat incensum in sublimibus, hoc Scriptura significante, quod in montibus, lucifera idolis hostias immolauerint, & thura succenderint, &c. Rabbi Dauid confirmat Hieronymi sententiam: Solebant, inquit, in montibus idolis immolare; deinde oblata sacrificia ibi comedere. Rabbi Ionathas habet. In montibus non seruerit idolis. & Theodoretus. Qui ab idolorum, inquit, cultu procul abfuerit, quorum templa in montibus erecta erant. Vide in Deuteronomio. De quorum vicinis comederant adipem, & bibeabant vinum libamentum, &c.

Et oculos suos non leuauerit ad idola domus Israel. Leuare oculos, gestus est adorantis, vel orantis, vt in psalmo. Ad te leuauit oculos meos. Et iterum: Ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. Atque iterum. Mane astabo tibi, & videbo. hoc est, suspiciam, orantis scilicet gestu solito. Rabbi vero Dauid hoc additum esse vult, quod non solum seruire idolis peccatum sit graue, sed etiam ea respicere. Sicut scriptum est: Ne respicite ad idola, &c. Idola Hebraice dicuntur גלילים, gelulim, a גלל, galal, quod est voluo, quasi volutabra, volutationes, stercora, quibus contaminantur cultores. Septuaginta, cogitationes, reddiderunt, quod hominum consilio sint inuenta, vt Sapiens scribit: nihilque amplius habeant diuinitatis, quam quod illis

Hieron.

Polychr.

Hieron. causas huius præcepti reddit.

Xistus Pythagoricus apud Hieron. Leuit. 20. 18.

VII.

Hieron.

R. David.

Exod. 22. 26.

Iniquitas est, summo iure vti.

Isa. 58. 3.

Præceptum misericordiae quale.

August.

VIII. De vsura.

Proauer. 23. 32.

Ecc. 10. 8.

lis vana attribuerit æstimatio vulgi: Hieronymus, cogitationes: id est, simulachra, quæ de suo corde finxerunt. Vel, vt scribit Polychronius, præclare ἐπιθυμηματα, enthymemata, cogitationes scilicet dixit, vt ostendat qualia ab ipsis cogitata sint numina.

Vxorem proximi sui non violauerit. Vel contaminauerit, vt Septuaginta reddidere.

Ad mulierem menstruam non accesserit. Hieronymus: Per singulos menses grauius, atque torpentia mulierum corpora immundi sanguinis effusione releuantur: quo tempore si vir coierit cum muliere; dicuntur concepti foetus vitium feminis trahere, ita vt leprosi, & elephantiaci ex hac conceptione nascantur, & foeda in vtroque sexu corpora paruitate, vel enormitate membrorum sanies corrupta degeneret. Præcipitur ergo viris, vt non solum ab alienis abstineant vxoribus, sed in suis quoque non omni tempore vitam sibi esse existentem coniugij voluptatem: nam, vt pulchre Xistus Pythagoricus dixit, adulter est vxoris amator ardentior, &c. Lex eiusmodi coitum detestatur, & poena capitali plecti iubet. Qui coierit cum muliere in sanguine menstruo, & reuelauerit turpitudinem eius, ipsaque aperuerit fontem sanguinis sui, interficientur ambo de medio populi sui. Vide etiam capite decimoquinto eius libri.

Et hominem non contristauerit. Hoc est, non læserit vel ferit, vel maledictis, vel eiusmodi alia iniuria quinto præcepto prohibita. Septuaginta: & hominem non oppresserit: qui neminem tyrannice, & per potentiam oppresserit, neque vim intulerit alicui: atque ita hoc facinus ad septimum Decalogi præceptum pertinebit, quare subditur:

Pignus debitori reddiderit. Hieronymus: Non omni debitori: alioquin multis occasio recipiendorum pignorum fiet diuitiarum materia, sed ei debitori, qui pauper est: secundum legem Exodi, vt notat hic Rabbi Dauid. Si pignus a proximo tuo acceperis uestimentum, ante solis occasum reddes ei, ipsum enim est solum, quo operitur, indumentum carnis eius, nec habet aliud, in quo dormiat: Si clamauerit ad me exaudiam eum, quia misericors sum, &c. Obserua, si clamauerit, inquit, ad me: est igitur iniquitas, & oppressio, summo iure vti, nec remittere debitum inopi, nam id scelus vocat Scriptura clamorem, quod cogat oppressum Deo conqueri de iniusto exactore, & quoniam eiusmodi voces querulas quantumuis demissas Deus exaudiat. Exaudiam eum, inquit, aduersus quem iustitiam exercens, caritatem violas; te autem vel pinguis vicinis me deprecantem non exaudiam. Vide Isaiam referentem de huiusmodi. Quare ieiunauimus & non aspexisti, &c. & omnes debitores nostros repetitis, &c.

Panem suum esurienti dederit, & nudum operuerit uestimento. Obserua. Inter præcepta adnumerat misericordiam, tum quod in casu extremæ vel grauis indigentia, qui non pascit proximum, occidit, vt Augustinus auctor est: tum quoniam immiser cordia in egenos signum est, & soboles iniustitiæ. Vide in diuite epulone, quem damnatum testatur Dominus, quod, cum laute pranderet, inopi micas panis negabat.

Ad vsuram non commodauerit. Vsuram Hebræi vocant נש, nesch, a נש, nash, mordere, arrodere, quasi dicas morsum: qui serpenti attribuitur in Prouerbijs, & Ecclesiaste. Mordet cum coluber: deinde vero ad vsuram transferitur: quod, vt serpens mordendo necat, sic illa hominis substantiam mordeat, & corrodât. Græci τὸνος, tocon, vo-

cant quasi foetum. Hieronymus: In Hebraico cunctarum specierum vsura prohibetur; in Septuaginta tantum pecuniæ, &c. etymologiam vocum interpretatus est diuus Hieronymus; & vsuram quidem in pecunia mentio est in psalmo. Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram: in vniuersum autem fit eius mentio in Deuteronomio. Non facerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem. Item in Leuitico. Pecuniam tuam non dabis ei ad vsuram, & frugum superabundantiam non exiges. Horum primum præfenti versu memoratur, alterum vero in subsequente. Et amplius non acceperit. Vnde Origenes: Vsuram dicitur lucrum in argento: amplius vero quæ in minutis dantur esculentis, & poculentis, de quibus egregie differit Hieronymus.

Hieron.

Ps. 14. 5. Deut. 23. 19.

Leuit. 25. 37.

Origen.

Hieron.

Ab iniquitate auerterit manum suam. Breuiter omnem iniustitiam, & iniquitatem interdixit.

In præceptis meis, ambulauerit, & in iudicia mea, negatiua, custodierit, ita, ut faciat veritatem. Hoc est, exerceat virtutem: nam אמת, emeth, veritas, non solum significat veritatem dictorum, quæ mendacio opponitur; sed potissimum veritatem factorum, quæ repugnat vanitati, & hypocritis: hæc autem est virtus, & opus studiosum: appellatur autem virtus nomine veritatis aptissime, quoniam vt veritas in dictis est adæquatio rei ad id, quod est in mente: sic veritas in factis, virtutis scilicet studium, est adæquatio operis ad id, quod dicitur spiritus Domini, seu fides, vel ratio: Officium dicere possis, vt in psalmo: Omnia mandata tua veritas: & iterum: lex tua veritas: vnde est illud Genes. 24. atque alibi non raro, facere misericordiam, & veritatem: hoc est, officium seu beneficium exhibere: & Ioannes: Qui autem facit veritatem. Paulus quoque ait: Veritatem autem facientes, id est, implentes legis mandata seu officio satisfaciendes: verum de hac re alibi latius differemus.

IX.

Veritas opponitur hic vanitati, & hypocritis, quæ mendacia sunt in factis.

Hic iustus est, vita viuet. Qui ea impleuerit, quæ præcepta sunt, & ea quæ prohibita sunt, vitauerit, & iusti cognomento cohonestari meretur, & vitæ felicis colligere fructum. Vita viuere, est fortunatè vitam traducere: nam cum hominibus nihil sit amabilius, aut suauius, quam viuere, verbum importat suauitatem, & felicitatem: atque hæc exaggeratur, adiuncto nomine verbali, vt vita viuere, sit ad uoluntatem, & cum iocunditate æuam traducere. Sub hac autem felicitate temporali, quam sermo Prophetæ primario respicit, vitam quoque gratiæ, & æternæ post mortem gloriæ intelligere fas est: omnia enim bona temporalia, & æterna iusto promittuntur.

Psal. 118. 142.

Genes. 24. 49.

Ioan. 3. 21.

Ephes. 4. 15.

Quod si genuerit filium latronem. Septuaginta, & Theodotio, pestilentem, vt vult Hieronymus; Origenes perniciosum interpretatur, hoc est, omnia obligurientem, raptorem, iniquum, Hebraice פורח, pharits, dicitur, hoc est, grassator, fur, latro, a diruendis, perfodiendisque parietibus. Et fecerit unum de istis. Quæ scilicet lege interdicta sunt. Septuaginta: & facientem peccata. Et hæc quidem omnia non facientem. Nulla opera studiosa, quæ prædixi: nam Hebræis, perinde ac Logicis, omnis non, valet, nullus. Sed in montibus comedentem. Sed potius ea omnia, quæ lege prohibita sunt, patrantem. Nunquid viuet? Par ne est, vt eiusmodi viuat ob merita patris iusti? Non viuet, sed, morte morietur, infelici morte rapietur. Sanguis eius in ipso erit. Ipse suæ mortis auctor fuit, luctum quam sibi conflat capitis poenam: nihil scelerato proderit patria virtus, qui aliam vitam atque ille viuere

Vita viuere significat, cum voluptate vitam traducere se licem.

Vita viuere significat, cum voluptate vitam traducere se licem.

X.

Fur dicitur pestilens. Theodot. Hieron. Origenes.

XI.

EXPLANATIO IN PROPHETAE

232

viuere instituit, sed suorum feminum fructus percipiet. Deinde argumentatur a contrario.

XIV. Quod si genueris filium, is uidelicet latro, quem memorauit, qui uidens omnia peccata patris sui, quae fecit, timuerit, & non fecerit simile eis, &c. hic non morietur, &c. sed uita uinct. Neque enim iustum est ab hoc pro scelere illius exigi poenas.

XVII. Pater eius, qui calumniatus est, & vim fecit fratri, & malum operatus est in medio populi sui, palam, & sine ullo rubore, aut timore, ecce mortuus est in iniquitate sua, id est, propter iniquitatis meritum: ac si dicat: Quemadmodum non profuit filii scelere rato parentis meritum, sic non officiet nepoti iusto patris iniqui demeritum: haec autem non esse uerba, sed res, quae partim gesta sunt, partim genentur, testis est diuina Scriptura. Ezechias enim ex impio patre Achaz natus non solum pro parente non soluit poenas, sed etiam propria pietate nobilissimus euasit. Manasses autem omnino contrariam parenti uiam ingressus, nihil a patria pietate utilitatis percepit: at ubi cum poenituit, salutem est consecutus: & Amon huius filius patriam improbitatem aemulatus, non item poenitentiam, malum habuit uitae exitum: cuius filius Iosias patris auerfarus impietatem omni uirtutum genere instructus in Sanctorum numerum adscriptus est, nullo ex iniquitate paterna contracto detrimento: at eius filij minime ipsum aemulati, sed omni impietate adstricti poenas suorum delictorum perfoluerunt, nulla ex pietate patria utilitate percepta. Ex ipsa igitur sanctorum scripturarum historia uera ostensa sunt eloquia Domini: Haec Theodoretus.

Theodor. XIX.

Hieron.

XX.

Huic decreto uidentur aduersari aliqua scripturae dicta, & quomodo sint intelligenda. Ex. 20. v. 5. Ib. 34. v. 6. An Deus puniat peccata parentum in filiis.

Ier. 32. v. 18. 2. Reg. 24.

Augustinus epist. 75. respondet quaestioni.

A cat, filij non plestantur ob parentum delicta. Ceterum, ut supra ostendimus, anima apud Ezechielem non significat hominis formam, sed totum hominem; neque mors significat mortem spiritualem, sed corporalem: neque de culpa sermo Prophetae est, sed de poena, & illa quidem temporali, quemadmodum & Iudaeorum querela propter poenam temporalem, Urbis scilicet ruinam, exorta est, & in prouerbium relata dicentium: Patres comederunt unam acerbam, & dentes filiorum obtupefcunt: perinde enim est, ac si dixissent: Ob peccata Manassis nos luis captiuitatis poenas. Si autem Ezechiel de temporali poena loquitur, Moyfi repugnare uidetur. Idem diuus Augustinus, diuus Leo Papa, atque diuus Gregorius sic respondent quaestioni: Peccatum originale a parentibus trahimus, & nisi per gratiam baptismatis solnamur, etiam peccata parentum portamus, quod unum adhuc uidelicet sumus in illis: reddit ergo peccata parentum in filios, dum pro culpa parentis ex originali peccato anima polluitur prolis: & rursum non reddit peccata parentum in filios, quia cum ab originali culpa per baptismum liberamur, iam non parentum culpas, sed quas ipsi committimus, habemus. Verum haec responsio ex praedictis uidetur insufficientis: primo quoniam tam Iudaei, quam Vates de poena loquebantur, ut diximus, non de culpa. Praeterea de poena corporali, non de spirituali: deinde de poena infligta ob peccata aeterna proximatorum parentum, qui idololatram secuti fuerant, non ob peccatum originale primorum hominum, nam ab eo expiati erant per circumcisionem. Non potest igitur Ezechiel explicari de peccato originali esse locutus. Sed neque Moses alioqui dixisset tantum in tertiam, & quartam generationem uisitari peccatum Adae in filios, sed in millia millium, cum uniuersi, qui nascuntur ex progenie Adae, ex aequo peccatum originis contrahant.

Alij respondent, locum Exodi accipiendum de poenis leuioribus, utpote facultatum, vel honoris, in quibus merito filij propter parentum delicta, etiam ex dispositione humanarum legum plesti solent, ut uidemus in reis laesae maiestatis. Locum uero Ezechielis accipiendum de poena capitali, quibus fauet illud testimonium Deuteronomij. Non occiduntur patres pro filiis, nec filij pro patribus, sed unusquisque pro peccato suo morietur: atque exemplum legis praestitit, quod libro Regum refertur: Percussit, Amasias rex, seruos suos, qui interfecerant regem patrem suum, filios autem eorum, qui occiderant, non occidit, iuxta quod scriptum est in libro legis Moyfi &c. Non morientur patres pro filiis, neque filij morientur pro patribus. At uero haec solutio dubij, potius instauratio est quaestionis, cum ex libro Regum sciamus ob adulterium Dauidis filium eius mortuum fuisse: & iterum propter eiusdem elationem in populo numerando multa millia subditorum peste consumpta. Non solum igitur leuioribus poenis, sed capitalibus alios pro aliorum delictis esse punitos, fatendum est.

Alij hoc argumento conuicti respondent, supplicia aliquando esse poenam, aliquando medicinam; illam infligi in peccati uindictam, hanc uero adhiberi ad animae remedium: atque Ezechielem de poena simpliciter loqui uolunt, quam nullus ob alterius peccatum sustineat; Mosem uero de medicinali castigatione, quam multis ob ipsorum maius modum Deus saepe irrogare solet: Sed hoc est eludere argumentum, non conciliare scripturas: nam luce clarius Moses de poena, ut poena est, ob culpam

Augustinus Enchirid. cap. 46. Leo. Papa epistola 84. Greg. lib. 15. cap. 21. aliter interpretantur.

Aliorum solutio.

Deut. 24. v. 16.

4. Reg. 14. v. 5.

2. Reg. 12. v. 24.

Aliorum responsio.

Nier. solutio.

1. Propositio.

2. Propositio.

3. Propositio.

Poenae parentum, qui filios suos ad malum inducunt exemplo.

culpam scilicet, illata loquitur dicens: *Vistram iniquitatem patrum in filios in tertiam, & quartam generationem eorum, qui oderunt me.* id est, puniens poena communi filios cum parentibus, quia me non solum despexerunt, ut peccatores reliqui solent, sed etiam oderunt, & ex corde irritarunt. Ezechiel contra de poena, ut medicina est, aperte sermonem instituit, cum dicat statim: *Si autem impius egerit poenitentiam, &c. omnium iniquitatum eius non recordabor.* Mederi certe uolebat supplicio, qui poenitentiam suadet, & ueniam offert. Quod si ea distinctio rationis duplicis poenae locum habet in hac quaestione, necesse est fateantur, poenam ut poenam in filios transire; poenam ut medicinam ad alios minime deriuari.

Diuus Hieronymus praefatus se ex uerbis Moysis alioqui scandalum esse passum, ex praesenti Prophetae testimonio illa interpretari nititur, quasi dicta sint per parabolam quandam: quod scilicet aliud foris sonent, aliud interius retineant: atque sese explicans ait: Non ideo filij puniuntur in tertia, & quarta generatione, quia deliquerunt patres eorum, cum patres potius, qui fuerunt peccatores, puniri debuerint: sed quia patrum extiterunt aemulatores, & oderunt Deum hereditario malo, & impietate in ramos quoque de radice prescendit, &c. Idem fere scribit Gregorius loco praedicto: addit enim post alteram locorum conciliationem traditam in hunc modum; quod tamen intelligi aliter potest. Quia quisquis prauis parentis iniquitatem imitatur, etiam ex eius delicto confringitur; quisquis autem iniquitatem parentis non imitatur, nequaquam parentis eius delicto grauatur, &c. Horum Patrum sententiam aliquot propositiombus explicare libet.

Esto itaque prima propositio pro quaestionis solutione. Cum filius innocens est, nullo modo plectitur ob delicta parentis. Hanc expresse proponit Deus apud Ezechielem, & exemplis additis probat.

Secunda. Cum uterque noxius est, pater scilicet, & filius, uterque castigatur; sed unusquisque eorum pro meritis, & pro meritorum ratione atque mensura; haec quoque constat ex Vatis sermone.

Tertia. Cum patres non tantum delinquant, sed etiam delicta filijs tradunt, cum scilicet omnipudore, & metu deposito peccatum suum praedicant, ita ut filijs peccandi exemplum existant, filij quoque imitantur delicta, quae a parentibus didicerunt; tunc utriusque puniuntur, patres ob exemplum, filij ob imitationem; unusquisque scilicet ob peccatum suum. Ceterum sacra litera: cum de supplicio eius peccati, quod a patribus ad filios quadam traditione permeauit, loquuntur, tamen tam poenae, quam culpae consortes sint utriusque; delictum adscribunt parenti, quia ab ipso tanquam a fonte manauit ad filium; & contra uisionem exerceri dicunt in filio, quia in illo magis elucet poena, quam culpa: culpa enim in filio imitatore patris leuior est, quam in parente inuentore: poena uero in filio minus noxia grauior uidetur, quam in parente sceleris auctore. Praeterea quia poena in filio duplex supplicium est, quo scilicet & pater uidens castigatur, & filius sustinens torquetur. Itaque tamen delicta, & supplicia sint reuera utriusque communia; parentis peccatum merito dicitur puniri in filiis, quia in illis grauius punitur: alioqui neque patres sine poena euadunt, neque filij citra noxam existunt: neque vnus alterius, sed unusquisque, ut Deus per Ezechielem profertur, portat ini-

quitatem suam: atque hoc mihi intellexisse uidetur Hieronymus, cum dixit Moysis sententiam esse prouerbialem, & figurate accipiendam, ne scandalum ingeneret in Christianis cordibus, si absolute pronuntiatum audiant, pro parentum delictis filios castigari.

Haec de adultis intellecta uolumus, non de paruulis, quorum est iudicium secretius, & prouidentia sublimior, quique existimari possunt aliquid parentum: atque adeo nihil repugnat simul cum parentibus communi aliquando inuolui supplicio, ut in excidio Sodomorum factum uidemus: uel uiuentibus patribus immatura ereptos morte, ut filio Berfabae accidit ob Dauidis patris delictum, dicente Scriptura: *Dominus quoque transfudit peccatum tuum, non morieris. Verumtamen quoniam blasphemasti fecisti inimicos Domini, &c. filius qui natus est tibi, morte morietur: quae quidem sententia aduersus patrem potius lata uidetur, quam aduersus filium: iste enim uix mortem sensit, cum non dum plene uixerit, ille autem bis mortuus est, filio moriente: nam quo innocenter erat, qui plectebatur ob patris delictum, eo grauius cruciabatur proprii sceleris conscientia noxius parens. Ceterum de paruulis nullus sermo neque Iudaeis erat, neque Prophetae: quare stat firma Dei sententia & aequitatis legibus, & sacrae Scripturae oraculis decreta: *Anima, quae peccauerit, ipsa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij.**

Iustitia iusti, super eum erit, & impietas impij erit super eum: Hoc est illud Isaiae. Dicite iusto quoniam bene, uel quam optime, quoniam fructum adinventionum suarum comedit. Vae impio in malum, retributio enim manuum operum eius fiet ei.

Si autem impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, quae operatus est, &c. Graeci: Tantum abest, inquit, ut ab alio pro alio poenas exigam, ut etiam ipsummet legis uolentem, quamuis innumera facinora patrarit; si tamen ille poenitens respiciat, & iustitiae uias persequi instituat; libens excipiam, & uita dignum iudicabo. Hieronymus apertius: In tantum, ait, peccata patrum ad filios non redundant; neque iustum filium sceleratus praegratuit pater, neque alij pro aliorum sceleribus puniuntur, ut ipse vnus atque idem qui prius impius fuit atque peccator, si postea egerit poenitentiam, & ad meliora conuerterit pristina peccata deleuerit, non iudicetur uerustate peccati, sed in meum suscipiatur gregem inuolutione uirtutis.

Omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor. Mira poenitentiae efficacia, quae non tantum e conscientiae tabella peccata delet, sed etiam ex breuiculis diuinae iustitiae, in quibus gestorum omnium rationes continentur: de quibus in Deuteronomio. *Nonne haec condita sunt apud me, & signata in thesauris meis?* & iterum. *Recensui, veteres commentarios scrinij mei reuoluens, quaecumque fecit Amalech, &c.*

Puluerem, qui ledit, scribis: sed marmore laesus. poenitentia uero peccata in marmore stylo ferreo exarata exedit, excauat, atque omnino delet.

In iustitia sua, quam operatus est, uiuet. De qualitate uita iusto promissa in lege, agemus capite uigesimo.

Nunquid uoluntas mea est mors impij, dicit Dominus Deus, &c. Hanc sententiam enarrabimus in fine capituli.

Si autem auerterit se iustus a iustitia sua, & fecerit iniquitatem. Hieronymus: Sicut iustum antea peccatorem non praegratuit antiqua delicta, sic peccatorem

Hieron.

2. Reg. 12. v. 13.

Isa. 3. v. 10.

XXI. Graeci.

Hieron.

XXII.

Mira poenitentiae efficacia.

Deut. 32.

1. Reg. 15. v. 2.

XXIII.

XXIV. Hieron.

Polychr.

torem, qui prius iustus fuerit, non iuuant vete- res iustitiae: vnusquisque enim in quo inuenietur, in eo iudicabitur. Polychronius: Ita, inquit, iuste definitio pro cuiusque rebus gestis; vt & ijs, qui multa peccant, & ex animo resipiscunt, veniam tribuam; & ab ijs, qui recte aliquando agunt, ac deinde moribus commutatis insanabiliter peccant, poenas exigam: neque enim paulisper bonos nos esse oportet, postea improbos fieri. Videmur enim etiam superiori tempore non ex cura, & studio honesti virtutem coluisse, sed potius temere, & consuetudine quadam. Neque nos moueat quod ait in τὸ παραπτῶματι en to paraptomati, in lapsu suo (sic legunt Septuaginta, vbi Hieronymus posuit in praenuntiatione, Hebraei vero ילול, maghalo) lapsum enim, & offensionem vocat permanentem auersionem, & immutabilem habitum in malo, &c. eandem vocem explanans Theodoretus, sic habet: Et sciendum est non simpliciter dixisse, si peccauerit, sed si conuersus fuerit a iustitia sua, & fecerit iniustitiam, secundum omnes iniustitias, quas fecit iniustus: quandoquidem ostendunt etiam ex pijs aliqui; sed resurgentes eadem rursus incedunt via, & poenitentia salutem consequuntur; at qui prorsus ab hac recedunt contrariae viae fructus percipiunt: hoc est peccatum ad mortem, quod vocat Ioannes, & pro quo orare non consulit, & in quod negat ille incurere Dei generationem, hoc est, praedestinos, & electos.

1. Ioan. 5. 1. 16.

XXV.

Polychr.

Ps. 1. 1.

Scholias.

XXVI.

Hierony.

Polychr.

Theodor.

XXVII.

Scholias.

Et dixistis: Non est aqua via Domini. Audite ergo domus Israel: Nunquid via mea non est aqua, & non magis via vestrae prauae sunt? Polychronius: Hoc est; non est bona, neque recta, neque respondens pacis, quae a Deo est compensatio. Viam appellat actionem, vt in psalmo: In via peccatorum non stetit: at Dominus non punit indignabundus, sed crimen clementer ex aequo animo dissoluit. Scholias. Quo me, inquit, criminamini quasi non recta, & iusta iudicia feram? Viam enim appellat actionem, quae fit in vltionem improbi. Quoniam igitur haec dicitis, audite quid ego dicam, & quod dico, iudicate. Cum enim auerterit se iustus a iustitia sua, & fecerit iniquitatem, morietur in eis. Hebraice: Et fecerit iniquitatem, & mortuus fuerit super eis, in iniquitate sua, quam fecit, morietur. Pronomen plurale eis refert iniquitates, quas subaudiuit scriptor facer ex versu superiori: nam ita dicitur erat; & fecerit iniquitatem iuxta omnes iniquitates, quas operatur impius, morietur in eis, &c. Vbi obserua nihil aliud sibi velle illud, & mortuus fuerit super eis, quam quod Hieronymus vertit; morietur in eis: oratio enim sequens repetitio est praecedentis. Nihilominus Graeci literam sequentes (nam eodem modo transferunt Septuaginta) alium sensum indicari credunt: nam ita habet Polychronius: Intelligit vero hic eum, qui sine poenitentia labitur: hoc enim significat illud, & morietur in illo, ac si dicat; per totum vitae tempus in illo morabitur: qui eiusmodi est impoenitens, mortis supplicium feret. Eadem fere scribit Theodoretus: in quo sensu viuere, & mori, pro vita, & morte aeterna accipiantur necesse est. Et cum auerterit se impius ab impietate sua, quam operatus est, & fecerit iudicium, & iustitiam; ipse animam suam uiuificabit, vitam tuebitur suam, &c. Scholias: Ergo, inquit, improbum reuertentem ab improbitate sua, & iustitiam facientem absolvens inique ago? at iustum, qui iustitiam deinde negligat, & incontinenter, atque indefinenter se in sce-

leribus volutantem puniens non recte iudico? at non habetis, inquit, quod iuste opponatis ad hanc orationem, qua causam, & rationem reddo. En igitur, vt mea via, & sententia, quae in vos fertur, est iusta; vestra vero oratio iniusta, & omnis impietatis plena. Polychronius & Theodoretus. Ipsa res, inquit, clamant iudicia quidem mea recta esse, ac iusta; vestrum vero institutum sceleris, & iniquitatis plenum. Mirantur hoc loco interpretes quidam, & merito rogant; quid est quod, cum hoc versu Deus respondens calumniantibus suam iustitiam, atque causam propriam dicens, profiteatur rationem reddere aequitatis iudicij, erga iustum, & impium nullam omnino exhibeat, sed simplicem sententiam a se in vtrumque latam tenorem repetens, causam se vicisse dicat: quasi argumento euidenti demonstrasset sua iudicia recta esse; illorum autem querimonias, & criminationes iniustas. Cui quaestioni ex parte responderunt Graeci iam citati, dicentes rem ipsam clamare pro Deo aduersus criminatores. Ceterum locus hic nobilissimus amplius illustrari desiderat. Respondemus ergo, idcirco Deum repetendo sententiam suam illam declarasse quidem, nec confirmasse, quoniam prima principia explicatione indigent terminorum, non vero probatione, cum cognitio terminis, per se sint euidentia: talia sunt decreta diuinæ aequitatis, de quibus aliquando dubitamus ignorantissimi homines, quod ea non percaleamus. Vbi vero eorum pleniore assequi intelligentiam datur, non secus illis mens acquiescit, quam geometricis principijs. Itaque repetuntur, & declarantur a Deo iudicia sua erga impium, & iustum exercita, quod id satis superque erat. Deinde quoniam etiam explanatio non sufficisset, nulla omnino ratio illorum reddi poterat: nam quae maxima sunt, sibi ipsis tantum comparantur. Quam bene Cicero; vt crimen parricidae exaggeraret: Matrem, inquit, tuam occidisti: quid dicam amplius? matrem tuam occidisti: Extenuasset facinus eximius orator, si alteri quantumuis grauissimo comparasset: sibi ipsi conferens summe amplificauit, & extulit. Præterea quia maxima quæque, & vastissima non ab alijs, sed a se ipsis dependent, & sibi nituntur; contra minora ab alijs. Pendunt quidem sacra Templi anathemata, vt hoc exemplo vtar, a summo tholo, tholus nititur testudini, ista fornicibus, fornices muris, & perastadibus fulciuntur: muros sustinet substructio, hæc terra infidet: terra vero in medio aere pendens, a quonam sustineri dicas? a se ipsa: sicut videre est in psalmo. Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur, commouebitur, in seculum seculi. Mare vero terræ imminens a quonam continetur ne orbem inundet? quomodo non diffuit vnda fluida? quomodo non descendit ad inferiora grauis aqua? Quid cælum? axibus ne voluitur in gyrum? at axes ipsi quibus fulcentur polis, cum extra supremum cælum nihil sit materiale? sibi ipsi nititur moles tanta, in seipsam concamerata quasi sphaerica testudo: ideo enim vocatur ראקע, raqagh, firmamentum, quia in se firmatur, nullibi incumbens, vt in psalmo: Extendens cælum sicut pellem, vt tentorium, qui regis, concameras, aquis superiora eius. Si ergo in creatis rebus, quæ sibi ipsis catena illa, quam Homerus ingeniose finxit a summo Ioue per Diuos & caelestes orbis ad mortales vsque demissam, connexæ sunt, & aliæ ab alijs pendentes; aliquid reperimus independens; immo in his

Polychr. Theodor.

Quaestio.

Respondent Graeci.

Respondent auctor.

Dei decreta sunt quasi prima principia in scientia, quæ intellecta per se ipsa sine vlla probatione constant.

Psal. 103. 5.

Ibid. 12.

liis inferioribus, quæ natura, & conditione caduca sunt, quædam inuenimus adeo firma, & stabilia, vt se ipsis firmentur; quid mirum si diuina veritas sibi nitatur, & diuina aequitas iustitiae suæ nullam præter se ipsam rationem habeat? sed illi credere oporteat, quia ipsa dixit; huic vero sidendum sit, quia ipsa decreuit. Ergo hæc est causa, quod nulla iudicij diuini datur causa, sed eius institutum declaratur, vt æquum esse eo ipso iudicetur. Perficiens itaque in sua æquissima iudicij lege iustum iudex non secus in posterum se facturum cum filijs statuit quam, cum parentibus olim fecerat: ait enim: Idcirco unumquemque iuxta vias suas iudicabo domus Israel, ait Dominus Deus. Atque ita minatus, iustaque prolata sententia ad admonitionem orationem conuertit. Conuertimini, & agite poenitentiam. Scholias: Cum sit bonus natura Deus etiam suum iudicium caullantibus peccati obliuionem, & veniam proponit, si ipsi mores veteres, & facta praua poenitentia deleant, & in meliora commutent. Polychronius: Hoc est: Etiam si in ipso Templo statueritis idola, etiam si sanctuarii pollueritis, etiam si legem violaueritis; iam tandem resipiscite, & mutate consilium. Blanda hæc atque vere paterna adhortatio ad meliorem frugem satis aperte declarat; diuinam iustitiam non contra homines sequere, sed contra peccata: quandoquidem quos peccatores decreuerat punire, ad detestanda peccata amice inuitat, ne pereant. Propter vnum Seba toto impetu dimicabat Ioab contra Abalam, cuius capite per murum demisso destitit ab oppugnatione Urbis sibi alioqui carae Ioab, & obijcienti sibi feminae prudenti: Quare precipitas hereditatem Domini? respondit: Absit, absit hoc a me: non precipito, neque demolior: Non sic se habet res; sed homo quidam de monte Ephraim Seba nomine, quem vos protegitis, leuauit manum suam contra regem Dauid: iradite illum solum, & recedemus a ciuitate. Similia obiectantibus Iudæis eadem fere respondet Dominus: Absit, absit hoc a me, vt mortem velim impiorum, vrbemque Ierusalém mihi multis nominibus carissimam demoliri in animo habeam: contra abominationes vestras bellum gerero: peccatum impugno; tradite illud solum. Conuertimini ad me poenitentiam agentes; & quare moriemini? Et facite vobis cor nouum, & spiritum nouum. Cor nouum est noua voluntas, nouus affectus. Spiritus nouus est nouus ardor animi, & desiderium nouum, vt alibi diximus, & dicemus. Origenes: Quomodo id fit? si exuamus veterem hominem cum actibus suis, & induamus nouum, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis (veraci, interna, non ficta, neque hypocrita). Scholias: Idololatriam cum pietate commutat, & prauos mores cum bonis. Sed hic obserua, tantum opus, quantum est iterum renasci, cum alioqui sit digiti Dei, & dexterae excelsi; nihilominus hominibus adscribi, ad declarandam liberi arbitrij potestatem, quod gratia Dei adiutum potest, posthabitis desiderijs erroris, noua voluntate, atque altero animi ardore pie-

XXX.

Scholias.

Polychr.

Iustitia Dei non contra homines sed contra peccata de ferre solet.

2. Reg. 20. 19.

XXXI.

Cor nouum talem uoluntatem, spiritum nouum desiderium & affectum significat. Origen. Scholias.

tatem colere, & virtutem consecrari. Sed hanc theoriam tractauimus capite vndecimo, ex diuini Prosperi sententia. Et quare moriemini domus Israel? Quia nolo mortem morientis, dicit Dominus: reuertimini, & uiuite. Scholias: Inuitum me, inquit, ad vos puniendos adducitis, in quibus licebat, si legibus obtemperaretis, omnibus frui bonis, & beata vita. Non mortem, inquit, iniqui, sed poenitentiam cupio: neque enim vt punirem hominem ipsum creauit, sed vt cum eo vitam communicarem: alioqui quorsum prophetas meo nomine afflassem, scriptas leges tradidissem, pollicererque bona, & gehennam minarer, si punire cuperem? potius homines permisisset eo ferri quocunque vellent: nunc autem omnia hæc facere perseuero, vt ab his calamitatibus, quas minatus sum, creaturas meas vindicem, atque bonis, quæ promisi accumularem. Quod si ego, qui supremus Iudex sum, in vestram partem inclino, & sententiam damnationis ferre omnibus modis recuso; si ego ipse, qui actor sum vel a vobis lacessitus vindictam non expeto, sed sponte noxam condono, si sani estis, neque vitam propriam despiciatis, & quare moriemini domus Israel? cum pro actore habeatis aduocatum, & pro iudice patronum? Moriemur, quia lex ministra mortis transgressores damnat. Sed ego poenitentes absoluo: Quare igitur moriemini? Quia patres nostri peccauerunt, nos morimur. At uiuo ego, quia filij non portabunt iniquitatem patrum. Et quare moriemini domus Israel? Quia fecimus pactum cum morte, & foedus cum inferno. Sed in vestra potestate est, dissoluere foedus percussum: reuertimini, & uiuite. Quare moriemini, domus Israel? Quia lege membrorum grauari in mortis barathrum deiicimur. Sed fas est, si lubet, facere vobis cor nouum. Et quare moriemini? Quia arduum est ad vitam conari per legis custodiam. Atqui facile est vobis comparare spiritum, & animum nouum, quo ad caelestem vitam rapiamini. Quare moriemini filij Israel? Quia iam neci traditi sumus a diuina iustitia. At ego, qui nolo mortem morientis, ab ipsis faucibus mortis etiam deuoratos eripiam. Quare igitur moriemini? Quia Dominus oblitus est nostri ob peccata Regum nostrorum Achaz, & Manassis, ideo morimur. Sed obliuisci non possum Abraham, Isaac, & Dauidis obsequia: eorum memor, vobis, o domus Israel, misericordiam exhibebo, & clementiam. Et quare moriemini? Quia diuinæ potentiae obistere non valemus, quæ nos Babylonijs vnunderit. At licet vobis, si ad misericordiam confugiatis, contra Deum fortes esse, quod olim Israellem patrem vestrum fecisse non ignoratis: Quare ergo moriemini? Illud vnum est, quod vos accusat, quod deprimit, quod damnat, & morti adiudicat, nimirum quod resipiscere non vultis, quia quid sit viuere necdum nostis. Sed ego vel phrenesi tam periculosa laborantes non desinam admonere, & ad saniora consilia cohortari. Quare moriemini domus Israel? Quia nolo mortem morientis, &c. reuertimini, & uiuite.

XXXII. Scholias.

Dulcis exhortatio ad peccatores.

Gen. 32. 23.

236
EZECHIELIS
PROPHETAE
CAPVT

DECIMVMNONVM,

ARGVMENTVM.

Deplorat miseram fortem filiorum Iosiae
 Regum Iuda.

I.	T u assume planctum super principes Israel,	A sum, in uulneribus earum captus est.	IX.
II.	Et dices: Quare mater tua leana inter leones cubauit, in medio leunculorum enutruuit catulos suos?	Et miserunt eum in caueam, in catenis adduxerunt eum ad regem Babylonis: miseruntque eum in carcerem, ne audiretur vox eius ultra super montes Israel.	X.
III.	Et eduxit unum de leunculis suis, & leo factus est: & didicit capere praedam, hominemque comedere.	Mater tua quasi uinea in sanguine tuo super aquam plantata est: fructus eius, & frondes eius creuerunt ex aquis multis.	XI.
IV.	Et audierunt de eo Gentes, & non absque uulneribus suis ceperunt eum: & adduxerunt eum in catenis in Terram Aegypti.	Et facta sunt ei virga solida in scepra dominantium, & exaltata est statura eius inter frondes: & uidit altitudinem suam in multitudine palmorum suorum.	XII.
V.	Quae cum uidisset quoniam infirmata est, & perijt expectatio eius: tulit unum de leunculis suis, leonem constituit eum.	Et euulsa est in ira, in terramque proiecta, & uentus urens siccauit fructum eius: marcuerunt, & arefacta sunt uirga roboris eius: ignis comedit eam.	XIII.
VI.	Qui incedebat inter leones, & factus est leo: & didicit praedam capere, & homines deuorare.	Et nunc transplantata est in desertum, in terra inuia, & sitienti.	XIV.
VII.	Didicit uiduas facere, & ciuitates eorum in desertum adducere: & desolata est terra, & plenitudo eius a uoce rugitus illius.	Et egressus est ignis de uirga ramorum eius, qui fructum eius comedit: & non fuit in ea uirga fortis, sceptrum dominantium. Planctus est, & erit in planctum.	
VIII.	Et conuenerunt aduersus eum Gentes undique de prouincijs, & expanderunt super eum rete		

EX-

237
EXPLANATIO
EIVSDEM CAPITIS
DECIMINONI.

Tu assume planctum. Hebraice. A Leua lamentationem, de qua phrafi diximus supra. Septuaginta: Accipe lamentum, hoc est, ordire lugubre carmen, quod denunties illis calamitatum magnitudinem.

Super principes Israel. Sic vocat tres Iosiae filios, Ioachaz, Ioacim, Sedeciam, atque Ieconiam Iosiae quidem nepotem, filium uero & successorem ipsius Ioacim, qui omnes post Iosiam in Iuda imperarunt: neque enim per principes Israel eos intelligit, qui pridem in Samaria regnauerant; cum Samariae regnum a sexto anno Ezechiae sublatum esse constet ex historia sacra, sed antiquo nomine atque ante tempora Roboami communi uniuersis tribubus, sicut licet Israel, appellat regnum Iuda, quod supererat adhuc: & principes Israel uocat eos, qui Hierosolymis iura dabant.

4. Reg.

II.

Origenes.

Hieron.

Scholias.

Graci.

Theodor.

Mater regis

Ierusalem

nuncupatur

& leana.

Scholias.

Ier. 22. 7. 6.

Hieron.

Theodor.

Regia Salomonis

dicitur Libanus,

qua ratione dicta etiam est domus sal

tus libani.

& montuosa, hoc est, in colle cello constructa; potissimum uero quia feritate & truculentia reges Iuda referrent leones Galaad, & Basan: nam in istis nemoribus ob sylvarum densitatem, & asperitatem leones alebantur ferocissimi: morantur enim in eadem meraphora Ieremias, & Ezechiel, leenam facientes ciuitatem, catulos autem principes: at uero Galaad & Basan, saltus scilicet nemorosos, in quibus ferarum erant frequentes cauae, regiam Iuda appellant, utpote in qua nutrentur Principes filij regum, quos leanae catulos, & leones nuncupauerant.

Et eduxit unum de leunculis suis, & leo factus est. Memorat historiam notissimam in libris Regum & Paralipomenon, ubi legimus: Tulitque populus terram Iosiaz filium Iosiae, & unxerunt eum, & constituerunt eum regem pro Iosia patre suo. Vbi obiter aduerte, quam bene supradicti auctores intellexerint ciues Ierusalem per leenam matrem catulorum, cum ipse adscribatur electio Ioachaz: etenim populum terrae dixit, idiotismo Hebraeorum, ac si ciues urbis dixisset more nostro: Porro de Ioachaz hoc loco Io qui uatem sine controuersa est ab omnibus interpretibus receptum: meminit etiam praedicto capite uigesimo secundo Ieremias, eiusdem Ioachaz, dicens: Nolite flere mortuum, &c. Plangite eum qui egreditur, quia non reuertetur ultra, &c. Quia haec dicit Dominus ad Sellum filium Iosiae regem Iuda, qui regnauit pro Iosia patre suo, qui egressus est de loco isto. Non reuertetur hic amplius, sed in loco, ad quem transiit eum ibi morietur: nam Selli nomine significasse uideatur Propheta Ioachaz. Cuius rei gratia obseruandum est, Iosiam quattuor suscepisse filios, ut in libro Paralipomenon legitur in haec uerba: Filij autem Iosiae fuerunt, primogenitus Iohanan, secundus Ioacim, tertius Sedecias, quartus Sellum. De Ioacim natus est Ieconias, &c. Horum quis fuerit Ioachaz merito dubitatur, alijs credentibus esse eundem qui Iohanan dicitur, quibus fauet quod Iohanan primogenitus est, & Ioachaz primus eligitur a populo terrae in regem: quod temere, & contra ius primogeniturae factum esset, nisi Ioachaz esset natu maior filiorum Iosiae. In hac sententia fuit Hieronymus: nam per Sellum quartum Iosiae filium accipit Sedeciam: quare necesse est fateatur Ioachaz appellatum Iohanan: nec enim alius superest Iosiae filius, sub cuius nomine historicus intellexerit ipsum Ioachaz, quem liber Regum patri successisse tradit. Ceterum Hieronymus eo loco ex Hebraeorum traditione loquebatur: alioqui enim qui potuit affirmare, Sellum esse Sedeciam, cum disertis uerbis citato libro Paralipomenon dicatur tam in codice Hebraeo, quam in Graeco Septuaginta, tertius, filius, Sedecias, quartus Sellum? Ergo absque

III.

4. Reg. 23.

2. Paral. 36

30.

Populuster

re idem si

gnificat

quod ciues

urbis.

Ier. 22. 7. 10

1. Paral. 3.

7. 15.

Hieron. su-

per Ier. 22.

V

que

Theodor. su per Ierem.

que dubio censemus Ioachaz esse eundem, quem Jeremias appellat Sellum; quemque liber Paralipomenon quartum facit inter Iosae filios. In qua sententia est Theodoretus in Jeremiam, & ex iunioribus alijs; immo ipse Propheta tantum non protulit nomen Ioachaz, cum Sellum dixit: cetera enim adiacentia, & signa quibus illum describit, tam sunt evidenter, ut digito potius monstraverit hominem, quam verbis describerit.

4. Reg. 23 & 24.

Sed rogas, quonam pacto fieri potuit, ut quartus filiorum Iosae primus sit electus in regem a populo Hierosolymitano? Respondeo, Ioachaz non fuisse quartum ordine natiuitatis, sed potius secundum: nam maior erat natu Ioacimo, tamen minor Sedecia, ut constat ex libris Regum, ubi Ioachim viginti quinque annos natus suscepit regnum: Ioachaz vero viginti trium annorum erat cum rex crearetur, tribus mensibus ante fratrem: Sedecias autem post annos vndecim eligitur in regem natus viginti vnus; vt in libro Paralipomenon quarto loco Sellum, qui & Ioachaz, recensatur, non quidem ordine natiuitatis, sed regni dignitate, videlicet, quia praeter ceteris fratribus minori tempore regnauit, id est, tribus mensibus, in postremum locum reiectus est ab Historico. Electus autem in regnum creditur non ex iure, cum minor esset Ioacimo, sed a populo tumultuante, & propediem expectante Pharaonis irruptionem in urbem: quod fortasse animosior esset, & in armis tractandis dexterior: neque enim frustra ab Aegypto depositus est, in eiusque locum Ioacimus natus maior successus, nisi quod minus sibi Ioacimo, quam a iuvene bellicoso Ioachaz timendum fore putabat. Ergo Jeremias cum ait: Nolite flere mortuum, intelligit Iohanan primogenitum cum patre in bello extinctum; cum vero addit: Plangite fleu eum qui egreditur, &c. Ioachaz designat primum a militibus regem creatum, & postmodum a Pharaone in Aegyptum abductum, de quo Propheta noster scribit: *Eduxit vnus de leuunculis suis, & leo factus est.* Vbi Chaldaeus: Euexit vnus de filijs suis, rex fuit.

Chaldaeus.

Apollin. Theodor.

4. Reg. 23 & 37.

Tam prona est ad malum humana voluntas, ut nullis neque periculis neque calamitatibus retrahatur a vitijis.

Quanto fit efficacius exemplum ad malum, quam ad bonum.

Et didicit capere praedam, hominemque comedere. Apollinaris & Theodoretus. Ioachaz dicit, qui Iosae patri in regno successit, & erga numen impius fuit, & erga subiectos iniquus; sed ab hoc Pharaone Nechao Aegyptius iniquitatis poenas exegit. A quibus nam didicerit capere praedam, constat ex libris Regum, ubi habetur: *Et fecit malum coram Domino iuxta omnia, quae fecerant patres eius;* hoc est, idolatriam fouebat, & caedes innocentium faciebat, quemadmodum audierat fecisse Manasse, & Achaz eius superiores. Et vide quam prona sit ad malum humana voluntas, quamque cito proferat conceptum visceribus venenum, cum propensionis suppeditat occasionem potentia. Tribus tantum mensibus tenuit principatum Ioachaz, illumque non pacatum, quippe in singulos dies opprebatur Aegyptium, qui Iosiam & Iohanan fratrem interemerat; nihilominus tam exiguo tempore, etiam hoste sibi imminente, facinora patrare tanta atque tam graui & potuit, & ausus est, vt minime a maioribus Achaz, & Manasse impijssimis degenerasse credatur. Praeterea obseruandum, quam sit exemplum prauum efficacius ad permouendum, quam bonum. Habebar dein Ioachaz exempla pietatis paternae sine exemplo rara, & inaudita, quae oculis viderat, manibus tractauerat, e contrario autem vix auribus acceperat impietatis prauorum monumenta, eaque iam obli-

terata Iosae patris religione, & tamen impium, & efferatum esse didicit a maioribus, quos ignorabat: domestica autem disciplina nihil omnino profuit. Tertio non minori iure eius, cuius mores imitatur, quemque dicendum esse filium, quam eius a quo genitus est: cum Scriptura de Ioachaz filio religioissimi principis Iosae dicat absolute, & in vniuersum: *Fecit malum coram Domino iuxta omnia, quae fecerant patres eius;* nimirum patres intelligentes auctores scelerum, non carnis progenitores: alioqui enim quid mali patravit coram Domino inelytus princeps Iosias? immo vero quid non fecit boni, cuius memoria relicta est Ecclesiae Dei pro odorata compositione, nomen in ore pro fauo, & in aure pro suavi carmine, vt refert Ecclesiasticus? Sed de hac re egimus capite decimo sexto.

Ecclef. 49.

IV.

Et audierunt de eo Gentes, & non absque vulneribus suis ceperunt eum, & adduxerunt eum in catenis in terram Aegypti. Hoc est, nuncium acceperunt Aegyptii, illum, scilicet Ioachaz, regem esse creatum patre, atque aduersus eum dimicantes vulneratum ceperunt, &c. Licet enim ex historia sacra non constet, commissio praelio Ioachaz esse superatum, ex Prophetae verbis luculenter colligitur. Quae diuus Hieronymus sic interpretatur: cepit eum non absque vulneribus, siue in fouea, vt proprie in Hebraico continetur, vt conseruet tropologicam captionem leonum, qui semper in foueis capi solent, &c. Hebraea vox חַמַּח, sachath, significat foueam, sepulchrum, interitum, corruptionem, Septuaginta fere pro illa vertunt, corruptionem, vt in plamo. *Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem:* aliquando interitum, vt in alio psalmo. *Abconderunt mihi interitum laquei sui.* Alias foueam transferunt, vt in alio quoque psalmo. *Donec fodiantur peccatori fouea.* Hieronymus fecurus Septuaginta, qui hoc loco verterunt (in corruptione sua) posuit: *non absque vulneribus,* significans illum ad instar leonis in fouea iaculis sauciaturum vix fuisse ab hostibus captum: Qua oratione non modice commendatur bellicosi iuuenis ferocitas. Porro de ipso scribit Iosephus a Pharaone accersitum in Emath, atque vincitum deductum esse in Aegyptum: quod ego post commissum praelium accidisse interpretor.

D, Hieron.

Pf. 15. v. 10 Pf. 34. v. 7.

Pf. 93. v. 13 Hieron.

Ios. ph. anti. lib. 10. c. 6.

V.

Qua cum vidisset quoniam infirmata est, & perijt expectatio eius: Quae leana, hoc est, Ierusalem; videns expectationem, quam de regno filij Achaz recens vincti conceperat, infirmari, aegrotare, languescere, atque omnino perire, hoc est, spem, quam in nouo rege collocarat, esse fallacem. Septuaginta: Et vidit quoniam ablatu esset ab eo, & perijisset substantia eius. Graece ὑπὸ βίας, hypostasis, quae vox substantiam, subsistentiam, fortitudinem, certitudinem, & fundamentum stabile, cui aliquid nititur significare solet apud sacros, & profanos auctores. Ea usus est diuus Paulus in eodem sensu, quo a Septuaginta in praesenti vsurpatur. *Fides,* inquit, est *spes* eorum, quae speratur in futurum; expectatio tam firma promissorum, vt ea non iam futura putentur, sed subsistentia, quae sua fidelitate ita roborat animum, vt sibi merito persuadeat, non sperare amplius, quae desideret, sed potius cernere, quae manu teneat: atque ad huius fidei thesauros (quid enim ea spe ditius esse potest?) vocari fideles scribit Petrus. *Regenerauit nos in spem viuam, &c. Et in quem nunc quoque non videntes creditis, credentes autem exultabitis.* *Laetitia inenarrabilis, & glorificata, reportantes finem*

1. Pet. 1. v. 3. & 8.

Vnus & vnus apud Hebraeos idem vale quod vnus & alter.

Hieron.

Theodor.

Ier. 22. v. 18

Ibid. 36. v. 30.

2. Par. 36. v. 5.

4. Reg. 24.

VI.

finem fidei vestrae, salutem animarum uestrarum: Iam, A inquit, in hoc exilio per fidei constantiam fruiamini quodammodo caelestibus bonis, gaudio scilicet digno vel ipsis beatis, atque salute animarum. *Tulit vnus de leuunculis suis, leonem constituit eum.* *Vnus*, id est, alterum: nam vnus, & vnus Hebraeis est vnus, & alter, & significatur Ierusalem alterum filium in regem vnxisse. Dubium autem est, an de Ioachim fratre Ioachaz, an potius de Ieconia filio ipsius Ioachim loquatur Vates. Hieronymus enim de Ieconia haec omnia interpretatur. Itemque Theodoretus, qui sic habet: His Ieconiam filium Ioachim declarauit: de ijs enim, qui captiui fuere, & in aliena regione fortiti sunt vitam finem, verba facit: ideo Ioachim in praesenti mentionem omisit, quia ipse in Ierusalem interfectus fuit. Breuiter igitur recensuit Ieconiae scelera, qui mensis tres, dies infuper paucos cum regnasset, iniustus caedibus urbem compleuit: & his a Propheta innui non Ioachim, sed Ieconiam sequentia testantur: Ioachim enim non fuit captiuus abductus, sed in Ierusalem interfectus, &c. Fauet Theodoro Ieremias sic prophetans. *Hac dicit Dominus ad Ioachim filium Iosae regem Iudae: Non plangent eum: Vnde frater, & vnde soror non concrepabunt ei: Vnde Domine, & vnde inclyte: Sepultura sine sepelietur, putrefactus & proiectus extra portas Ierusalem.* Fauet etiam commentatio eiusdem facta in haec verba: *Propterea haec dicit Dominus contra Ioachim regem Iudae: Non erit ex eo, qui sedet super solium David, & cadaver eius proiectum ad aestum per diem, & ad gelum per noctem, &c.* Ceterum aduersatur illi historia sacra, quae in libro Paralipomenon sic habet: *Viginti quinque annorum erat Ioachim cum regnare cepisset, & vndecim annis regnauit in Ierusalem, fecitque malum coram Domino Deo suo. Contra hunc ascendit Nabuchodonosor rex Chaldaeorum, & vincum catenis duxit in Babylonem, &c.* Porro liber Regum narrat vexatum fuisse Ioachim a latrunculis Chaldaeorum, Syriae, Moab, & Ammon: deinde mortuum illum dicit, sepulturam tacet. Neutri ergo sententiae patrocinatur historia Regum. Noster autem Vates historiam libri Paralipomenon eisdem verbis narrare videtur, cum dicit: *In catenis adduxerunt eum ad Regem Babylonis, miseruntque eum in carcerem ne audiretur vox eius ultra super montes Israel.* Cum autem constet de Ioacimo illam scriptam esse, non de Ieconia: fit valde verosimile de eodem Ioacimo Ezechielem esse locutum, praesertim id postulante ipsa rerum serie: etenim Ioachaz exauctorato successit Ioachim frater, non Ieconias nepos, nisi post mortuum patrem Ioachim, postulatente etiam contextu: nam verba Prophetae conuenienter explicantur de eo, qui proxime successit post captum Ioachaz: secus de Ieconia, qui post vndecim annos regnum tenuit. Denique ex ordine, quem Ieremias tenuit in simili vaticinio, idem videtur confici: nam ille primum de Ioachaz, deinde de Ioachim, mox de Ieconia, atque postremo de Sedecia prophetauit capite vigesimo secundo citato, quem imitatum esse Ezechielem credere par est. Postremo nos mouent verba sequentis versus, quae referre coeperamus, vt de Ioacimo vaticinium interpretemur, quae sic habent: *Qui incedebat inter leones, & factus est leo, & didicit praedam capere, & homines deuorare.* Hoc Ieconiae vix conuenire potest: cum enim tres tantum regnauerit menses, qui valuit commercium, & foedera habere cum regibus? (nam leones reges vocat, vt ex dictis palam est) qui potuit serinum exercere ingenium? vt merito in illum quadrare

dicatur: *Incedebat inter leones, & factus est leo:* at vero Ioachim cum Pharaone Aegyptio pactum fecit, a quo scilicet regnum acceperat, deinde a Babylonio appetitus bello cum eo pacis foedera celebrauit, vt constat ex libro Regum: denique cum circumuicinis Dynastis conuicari potuit totis annis vndecim, quibus in regno vixit. *Didicit viduas facere.* Contendunt Neoterici transfatores vertendum esse ex Hebraeo, & cognouit viduas eorum, hominum scilicet, quos, necabat: atque ea oratione declarari volunt Ioachim intemperantiam, sicut superiori versu eiusdem truculentiam. Ceterum oporteret animaduertissent isti boni viri de rege sermonem esse allegoricum, sub nomine scilicet leonis, quem decet quidem homines trucidare, sed nullo modo mulieres violare. Quod autem in ea metaphora moietur Vates, neque ad veritatem historiae dilapsus sit, patet ex verbis sequentibus: *Et desolata est terra, & plenitudo eius a voce rugitus illius:* rugientem inducit bellum, non hominem sanguinarium; tametsi nihil aliud eadem bestia repraesentare voluit quam crudelem principem; sed decorum translationis seruat Propheta. Quid ergo erit, cognouit viduas eorum? Hebraice legitur אלמת, almenoth, quae vox vnico puncto variato significare potest viduas & palatia: nam viduas significat in psalmo. *Indicis viduarum:* Ps. 67. v. 6. palatia vero apud Isaiam. *Et respondebunt tibi vultus in adibus eius.* Hebraice est אלמת, almenoth, in monibus (nam & Arabes hodie almenas vocant pinnas moenium) vel in muris, aut palatijs: qui significatus maxime conuenire videtur sequentibus: nam subditur. *Et ciuitates eorum in desertum adducere, &c.* Porro ידע, iadagh, id est, cognoscere, hoc loco significat sibi vendicare, pro suo agnoscere, sibi adscribere, vt in Genesi. *Benedixitque Dominus domui Aegyptij propter Ioseph, &c. nec quidaquam aliud nouerat, nisi pacem quae uocebatur,* id est, nihil omnino sibi ex tam locupletis substantia sibi a domino credita vsurpabat, seu vendicabat Ioseph, praeter necessariam vitam annonam, qui locus obseruandus est, ne forte de hero, & non potius de Ioseph intellectus nobis imponatur. Ergo ad rem, cognoscere moenia, palatia, vel domus occisorum, est eorum, quos contra fas damnauerat, domus & substantiam vsurpare, sicco adscribere regio, sibi vendicare, quod tyrannis maxime visitatum est. Atque hic quidem sensus meo iudicio, & fortasse lectoris, tum vocum significationi, tum orationis contextui admodum gratus est. Si autem legamus viduas cognoscere, sensus erit, impium regem vidisse miseram viduas eorum, quos per vim, & fraudem necari fecerat, atque vxores damnatorum ad mortem ad pedes suos prouolutas eius implorantes opem, veniamque precantes pro viris morti adiu dicatis, earum audijisse querelas, lamentationes, nec quidquam commotum ad misericordiam. Ceterum Hieronymus multo simplicius, & aptius transtulit pro, cognouit viduas eorum, didicit viduas facere, quod idem est. *Et ciuitates eorum in desertum adducere: & desolata est terra, & plenitudo eius a voce rugitus illius.* In Prouerbij legimus: *Sicut fremitus leonis, ita & regis ira, & sicut ros super herbam, ita & hilaritas eius:* Cuius prouerbij veritatem praesens vaticinium confirmat: nam vt ros matutinus exhilarat sata, eaque facit virefcere, adolescere, & fructum latissimum ferre; sic regis humanitas & fauor eorum subiectos regnum facit florescere, atque in dies dilatarum. Contra tyranni indignatio formidabilis, subditos dissipat, & fugat a proprijs sedibus, non secus

4. Reg. 23 & 24.

Pf. 67. v. 6.

Isa. 13. v. 22

Genes. 39. v. 5.

Hieron.

Prouer. 19. v. 12.

Amos 3.9.8

secus atque leonis rugitus animantibus ceteris terrorem incutit. Leo rugit, inquit Amos, quis non timet? quid ergo mirum si terra Israël desoleretur, sanguinario Ioacimo in subditos sequeute ad instar frementis ferat? atque habitatoribus, qui eam complebant (hi enim vocantur plenitudo) omnino vacua relinquantur? Enimvero Ioacimi truculentiam in populares Ieremias late prosequitur dicens: *Pa qui edificat domum suam in iniustitia, & cœnacula sua non in iudicio, amicum suum opprimit frustra, gratis, immérito, & mercedem eius non reddet ei, &c. Tui vero oculi, & cor ad auaritiam, & ad sanguinem innocentem fundendum, & ad calumniam, & ad cursum mali operis: propterea hæc dicit Dominus ad Ioacim, &c.* Vbi obserua raro superba palatia, & desque magnificas construi nisi violata iustitia, legibusque contemptis, oppressis ciuibus, operis defraudatis, atque eiusmodi alijs iniquitatibus admittis, quibus sumptus minuuntur, & pecunia comparantur. Vide Habacuc sic prophetantem. *Quia lapis de pariete clamabit, & lignum, quod inter iuncturas adificiorum est, respondebit: uia qui edificat ciuitatem in sanguinibus, pecunijs pauperum; nam sanguis pecunia est miseris mortalibus, & præparat, fundat, urbem in iniquitate, &c.*

VIII.

Et conuenerunt aduersus eum Gentes undique de prouincijs, & expandent super eum rete suam, in uulneribus eorum captus est.

IX.

Et miserunt eum in caueam, in catenis adduxerunt eum ad regem Babylonis, miseruntque eum in carcerem, ne audiretur uox eius ultra super montes Israel. Polychronius. Recte uero illud in camo dixit, ut ostenderet uilitatem, quando enim factum ac tumorem ante oculos ponere uoluit, eum leoni comparauit, cum uero calamitatem demonstrare, uili exemplo dominantis infelicitatem ostendit: non enim ut fortis, ac uiriliter interemptus est, sed ut uilis abductus. Theodoretus: Ieonias quæ modo dicta sunt omnia passus est, & iure tanquam contra leonem exercitus impetum retia nominauit, camumque & caueam iniecit ipsi vincula: cum enim per translationem eum leonem uocaret, congruenter quoque ea, quæ ipsi acciderunt, per translationem appellat: leoni enim & retia, & cauea conueniunt. Eadem fere scripsit Hieronymus, ait enim: Ut conuenirent aduersus eum gentes, & expandent super eum rete suam, & in fouea caperent, & mitterent eum in caueam, & in catenas: non quod hoc Ieonias factum sit: ipse enim se tradidit regi Babylonio, & in Chaldæam asportatus est, sed ut leonis seruetur translatio, qui capitur in foueis, catenisque constringitur, & in caueis referuatur: alioqui iuxta historiam hoc de Sedecia legimus, qui post Ieoniam rex Ierusalem constitutus est, &c. Fatentur Hieronymus, & Theodoretus hæc uerba non nisi translatione conuenire posse Ieonias, hoc est, eatenus tantum, quatenus eiusmodi casus accidere solent aliquando leonibus, non uero quod ipsi regi quidquam simile eueniret: quare fateantur oportet, non exacte illi quadrare, uel saltem aptius explicari de eo, qui similia passus est: is fuit Ioacim, quem catenis ligatum rex Nabuchodonosor Babylonem deduxit, ut supra ostendimus. Quare ualde nobis probatur de Ioacimo, non de Ieonia his uerbis Prophetam instituisse sermonem.

Hieron.

Sup. ex 2. Par. 36.

Sed quid tum respondebimus Ieremias testimonio duplici, in quo comminatur Ioacimo sepeliendum in sterquilinio (quæ est asini sepultura) extra portas Ierusalem? Respondemus ita omnino illi accidisse, ut prophetauerat Ieremias: nam in Babylonis carcere mortuus, proiectus est extra urbis mura-

ros, atque asinorum sepulchro tumulatus, hoc est, in sterquilinio expositus, præda bestiarum, & auium rapina. Nec quemquam fallat illud Ieremias extra portas Ierusalem, quasi de pomerijs Ierusalem sit dictum: etenim extra portas idem ualeat quod foris, non in Vrbe, non in sepulchro patrum, sed in aliena regione. Atque huius sententiæ sunt Hebræi scriptores in Sederolam, seu historia temporum, ubi scribunt Ioacim in Babylonis custodia diem obiisse, indeque raptatum, proiectum foris, neque meruisse in vrbe sua sepeliri. Conueniunt itaque Ieremias, & Ezechiel cum historia Paralipomenon, nihilque obstare uideretur, quo minus præsentem narrationem de Ioacimo potius, quam de Ieonia simus interpretari.

Extra portas idem ualeat quod in agro

Mater tua quasi uinea in sanguine tuo super aquam plantata est: fructus eius, & frondes eius creuerunt, &c. Videtur nunc ad Ieoniam conuenerere sermonem, quem admodum fecit & Ieremias dicens. *Locutus sum ad te, o Ieoniam, in abundantia tua, & dixisti: Non audiam, hæc est uia tua ab adolescentia tua, &c.* Scholiastes: Exemplis ostendit quænam esset Ierusalem, quam antea contueretur Deus, & quomodo vastanda & desolanda sit, ubi ab eius cura, & prouidentia recesserit. Per aquam uero nimiam Dei munera, & beneficia declarat. Polychronius. Hæc, inquit, cū talia passa esset qualia nostra iam oratio persecuta est: nihil tamen a uinea fructuosâ differbat. Hieronymus: Diuersis sermonibus una res dicitur, & quomodo in superioribus legimus, Ierusalem pulchra mulieri comparatam, & rursus Ieoniam, quæ in cubili suo leones nutrierit; sic nunc uiti, uel uineæ pulcherrimæ comparatur, quæ super aquas plantata sit multas: & idcirco humore nutriti palmites in tantum creuerint, ut unus palmes, quem Scriptura uirgam fortissimam nuncupat, profecerit in scepra dominantium, ut scilicet reges ex ea fierent. Tanta autem erat ipsa uinea plenitudinis, ut splendor uiridis eius floribus mali punici coæquaretur: quod in Hebraico dicitur: Quasi uinea in sanguine tuo, rubore florum sanguine comparato, &c. hoc dicit Hieronymus propter uersionem Septuaginta, qui sic translulerunt: Mater tua quasi uitis, & sicut flos in malogranato in aqua, &c. Translationis uarietas nata est ex similitudine literarum, quibus uox Hebræa coalescit: nam si legamus ברתך, bedamecha, ut hodie reperimus scriptum, significat, in sanguine tuo; si autem ברתך, cherimon, ut Septuaginta inuenerunt suo tempore, ualeat quasi malogranatum: est autem in tribus literis unius uocis cum totidem alterius maxima affinitas in figura: nam ב, beth, est similis כ, caph, & dalet est similis מ, res: מ, caph est similis נ, nun. Sed interpretemur utramque lectionem.

X.

Ier. 22.9.11

Scholiast.

Polychr.

Hieron.

Mater tua quasi uinea in sanguine tuo. Multis rationibus homo uiti comparatur, sed præsertim ob liquorem sanguineum, quem uix nigra continent, qui etiam sanguis dici solet in Deuteronomio. *Et sanguinem uix biberet meracissimum:* propterea quæ cædes hominū torcularibus comparantur ab Isaia. *Calcaui eos in fune meo, &c.* Ex eadem ergo analogia regia prosapia uiti generosâ confertur, atque sanguis regius liquori uix nigra pretiosâ: ergo sic habet Vates: Mater tua Ierusalem, o Ieoniam, quasi uitis ad aquæ fluentia plantata mirandum in modum excreuit potentia, diuitijs, & gloria; nimirum propter sanguinem tuum nobilissimum, stipem scilicet regiam Davidis: etenim fidelis Deus ut ratam faceret promissionem Dauidi olim factam, urbem hanc tamen omni supplicio dignam, non solum conseruabat, & tuebatur, sed ad miraculum usque prouehat, ne regno unquam spoliaretur

Homo uiti comparatur multis rationibus. Deut. 32. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.

Ps. 58. 5.

retur familia electi sui, cui iurauerat. *Uisq; in æternum præparabo, stabiliam, semen tuum, & edificabo in generatione & generationem sedem tuam.*

Ps. 131. 1.

Iterumque. *Iurauit Dominus David ueritatem, & non frustrabitur eam: de fructu uentris tui ponam super sedem tuam.* Et sequitur: *Quoniam elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi:* nam particula *quoniam* æquiualeat, propterea; ac si diceret: propterea enim elegit Dominus Sion in habitationem sibi, quod sedes sit regni Dauidici decreta, ut scilicet eam foueat, ac tueatur. Nec nouum est harum uocularum in sacris fieri permutationem: nam apud Lucam idem factum uidemus: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum,* hoc est, propterea multum diligit: nam eiusmodi epiphonema expectabat pendens argumentatio Domini desumpta a parabola creditorum, ut legenti palam est. Eundem sensum accommodat Polychronius nescio an sua, id est, Septuaginta interpretum, an nostræ lectioni, quam aliquando interpretari solet: sic enim habet: Ac si dicat: ex tribu secundum diuina oracula reges imperabant. Notat autem decem tribus, quoniam non ex diuino promisso habebant imperantem, alias ab alijs regnum accepisse solitas, non generis successione seruata, sed ut quisque insurgens regnum occupabat: at in domo Dauid non ita, sed & ipse uirtute præclarus fuit, & posteris suis regnum meritorum præmium transmisit, &c. Atque hæc de uulgata lectione.

Luc. 7. 47

Polychr.

Theodor.

Vrbs malogranato apertissime conseruatur. Eucherius.

Iunoni regnorum præfidi malogranatum dedicabatur.

Eucherius. Gregor. super Cant. 4. Act. 4. 9. 32 Hieron. in lib. de Mansionibus.

fionibus. Etenim quam uocibus diuersis reddunt harmoniam tintinnabula, eandem referunt malogranata admiranda illa, & ut (Hieronymus ait) quasi geometrica compositione granorum in diuersis mansuiculis uino cortice comprehensorum; sed de hac re suo loco commodius agemus.

Hieron. super Agg. 2.

Et factæ sunt ei uirgæ solide in scepra dominantium. Alludit ad veterem consuetudinem Patriarcharum, cum senior in familia sua tenebat principatum, & scipione, quo nitebatur, ex uirga arboris facta suum regebat agmen; unde natum est, ut Reges scepra manu gestarent, atque ut uirgultis arborum principatus significarint. Chaldæus enim apte translulit: Et fuerunt in ea dominatores, fortes reges, &c. Cetera patent ex dictis.

XI. Virga & scipio principatus insignia.

Chaldæus.

Et euulsa est in ira, in terramque proiecta, & uentus urens siccauit fructum eius: marcuerunt, et arefactæ sunt uirgæ roboris eius: ignis comedit eam. Rabbi Chimhi: Magnam oportuit esse iram, quæ tam validam, & excellentem uitem, tamque firmis radicibus plantatam euulsi, atque in terram deiecit, uidelicet furor Domini indignantis ob peccata eorum: de quo scriptum est in Deuteronomio. *Eiecit eos de terra sua in ira, & in furore, & in indignatione maxima, proiecitque in terram alienam.* Græci: omnia per translationem, atque similitudinem tanquam de uite, & malogranato: uentumque uentem hostium uocauit incursum: ignem autem supplicium, quod eos oppressit a diuina ira profectum: & uirgas roboris eius exaruisse dixit, propterea quod extinctum fuit, tamen non genus, certe regnum, & dignitas: deinde rursus docet, quæ post Sedecia captiuitatem mala sint euentura.

XII. R. Chimbi.

Deut. 29. 28. Græci.

Et nunc transplantata est in desertum, in terra inuisa, & stienti. Hieronymus. Significat autem terram Babylonis, ad quam translati sunt, uel Aegyptum, quo confugerunt, aut ipsam terram Iudæam, in qua pauci pauperes remanserunt, quibus præfectus erat Godolias, ut congregaret & regeret reliquias populi, &c. Græci: Post Urbis, & Templi incendium omnibus principibus partim interfectis, partim in bello captis, & abductis, relictis ibi pauperibus, Nabuzarden Godoliam principem præfecit, & Vrbs omnino deserta fuit, immo omnis Iudæa, muris scilicet dirutis, ædificijs incensis, & plurimis incolis, aut cæsis, aut in seruitutem redactis, idcirco ait: Et nunc plantauerunt eam in deserto: sed ne sic quidem permanebit, inquit, uerum reliquæ quoque perimentur: subiecit enim.

XIII. Hieron.

Græci.

Et egressus est ignis de uirga ramorum eius, qui fructum eius comedit. Hieronymus & Theodoretus: Imaël enim e regio genere oriundus Godolias inuidia stimulatus, factaque erga eum amicitia usus, occulte insidiatur, & eorum plurimos, qui eum sequebantur interfecit: reliqui omnes Chaldæorum iram ueriti cum Ieremia propheta in Aegyptum se recepere, atque hoc declarauit cum dixit: Et egredietur ignis de uirgis electorum eius, & deuorabit eam.

XIV. Hieron. Theodor.

Et non fuit in ea uirga fortis, sceptrum dominantium. Idem fere uaticinatur Ieremias citra metaphoram dicens. *Scribe uirum istum sterilem, uirum, qui in diebus suis non prosperabitur: nec enim erit de semine eius uir, qui sedeat super solum Dauid, & potestatem habeat ultra in Iuda.* Chaldæus consequenter. Propter peccata superbiæ eius occiderunt populum eius, & non fuerunt in ea dominatores fortes, neque reges potentes ad subijcienda regna.

Plantatus est, & erit in plantum. Septuaginta. In parabolam lamentationis est, & erit in plantum. Vbi

Theodoreus: A suis plorabatur ante reditum, & alienis fuit lamentationis prouerbium: confue- runt enim homines de ijs, qui in maximas incidunt calamitates dicere: Ne mihi talia eueniant, qualia iste passus est: hoc igitur lamentationis prouerbium vocauit. Hieronymus. A planctu enim incepit, & finitur in planctu: nam sic orsus est Vates: *Assume planctum super principes Israel, &c.* Et nunc in fine planctus est, & lamentatione, planctu- que parabola digno stirps regia prosequenda. For-

tasse simplicius erit. Planctus nunc fit pro Regis, & ciuium migratione, sed acerbior postea fiet pro Vr- bis, & Templi excidio, ciuitatis desolatione, regni- que casu. Vel: Hac est lamentatio, quam initio pro- posui, & ita eueniet, vt praedixi. Vel: Hac est lam- entationis mea materia, reuelatio scilicet tanta rui- nae, sed maioris erit ipse euentus. Rabbi Dauid: *R. Dauid.* planctus est ipsa, quam edo prophetia, eritque in planctum, seu planctus, cum, destructa ciuitate, implebitur Vaticinium.

EZECHIELIS

PROPHEAE

CAPVT

VIGESIMVM.

ARGVMENTVM.

Consultus Vates a senioribus populi exprobrat illis Dei nomine vniuersa peccata tum a parentibus tum ab ipsis iam olim contra Dei praecipuum admittam; negatque se responsum ad eorum voluntatem: mox, quo eos ad emulationem prouocet, praedicat colendum se religiose a veris Israelitis.

I.

B factum est in anno septimo, in quinto, in decima mensis: uenerunt viri de senioribus Israel, vt interrogarent Dominum, & sederunt coram me.

II.

Et factus est sermo Domini ad me, dicens:

III.

Fili hominis loquere senioribus Israel, & dices ad eos: Hac dicit Dominus Deus: Nunquid ad interrogandum me vos uenistis? Vno ego quia non respondebo uobis, ait Dominus Deus.

IV.

Si iudicas eos, si iudicas filii hominis, abominaciones patrum eorum ostende eis.

V.

Et dices ad eos: Hac dicit Dominus Deus: in die, qua elegi Israel, & leuauit manum meam.

pro stirpe domus Iacob, & apparui eis in Terra Aegypti, & leuauit manum meam pro eis, dicens: Ego Dominus Deus uester:

VI.

In die illa leuauit manum meam pro eis, vt educerem eos de Terra Aegypti, in terram, quam prouideram eis, fluentem lacte, & melle: quae est egregia inter omnes terras.

VII.

Et dixi ad eos: Vnusquisque offensiones oculorum suorum abiciat, & in idolis Aegypti nolite pollui: ego Dominus Deus uester.

VIII.

Et irritauerunt me, nolueruntque me audire: vnusquisque abominaciones oculorum suorum non proiecit, nec idola Aegypti reliquerunt: & dixi vt effunderem indignationem meam super eos, et implem iram meam in eis, in medio Terra Aegypti.

Et

IX. Et feci propter nomen meum, ut non uiolaretur coram Gentibus, in quarum medio erant, & inter quas apparui eis, vt educerem eos de Terra Aegypti.

X. Eieci ergo eos de Terra Aegypti, & eduxi eos in desertum.

XI. Et dedi eis praecipua mea, & iudicia mea ostendi eis, quae faciens homo, uiuet in eis.

XII. Insuper & sabbatha mea dedi eis, vt essent signum inter me & eos: & scirent quia ego Dominus sanctificans eos.

XIII. Et irritauerunt me domus Israel in deserto, in praecipuis meis non ambulauerunt, & iudicia mea proiecerunt, quae faciens homo uiuet in eis: & sabbatha mea uiolauerunt uehementer: dixi ergo vt effunderem furor meum super eos in deserto, & consumerem eos.

XIV. Et feci propter nomen meum, ne uiolaretur coram Gentibus, de quibus eieci eos in conspectu carum.

XV. Ego igitur leuauit manum meam super eos in deserto, ne inducerem eos in Terram, quam dedi eis fluentem lacte, & melle, praecipuam terrarum omnium:

XVI. Quia iudicia mea proiecerunt, & in praecipuis meis non ambulauerunt, & sabbatha mea uiolauerunt: post idola enim cor eorum gradiebatur.

XVII. Et pepercit oculus meus super eos, vt non interficerem eos: nec consumpsi eos in deserto.

XVIII. Dixi autem ad filios eorum in solitudine: In praecipuis patrum uestrorum nolite incedere, nec iudicia eorum custodiatis, nec in idolis eorum pol- luamini:

XIX. Ego Dominus Deus uester: in praecipuis meis ambulate, iudicia mea custodite, & facite ea:

XX. Et sabbatha mea sanctificate vt sint signum inter me & uos, & sciatis quia ego sum Dominus Deus uester.

XXI. Et exacerbauerunt me filij, in praecipuis meis non ambulauerunt: & iudicia mea non custodie- runt vt facerent ea: quae cum fecerit homo, uiuet in eis: & sabbatha mea uiolauerunt: & comminatus sum, vt effunderem furor meum super eos, & implem iram meam in eis in de- sertis.

XXII. Auerti autem manum meam, & feci propter nomen meum, ut non uiolaretur coram Gen- tibus, de quibus eieci eos in oculis earum.

XXIII. Iterum leuauit manum meam in eos in solitu- dine, ut dispergerem illos in nationes, & uentila- rem in terras:

XXIV. Eo quod iudicia mea non fecissent, & prae- cepta mea reprobassent, & sabbatha mea uiolaf- sent, & post idola patrum suorum fuissent oculi eorum.

XXV. Ergo & ego dedi eis praecipua non bona, & iudicia, in quibus non uiuent.

XXVI. Et pollui eos in muneribus suis cum offerrent:

A omne, quod aperit uuluum, propter delicta sua: & scient quia ego Dominus.

XXXVII.

Quamobrem loquere ad domum Israel, fili hominis: & dices ad eos: Hac dicit Dominus Deus: Adhuc & in hoc blasphemauerunt me patres uestri, cum spreuissent me contemntes:

XXXVIII.

Et induxissim eos in Terram, super quam leuauit manum meam vt darem eis: uiderunt omnem collem excelsum, & omne lignum nemorosum, & immolauerunt ibi uictimas suas: & dederunt ibi irritationem oblationis suae, & posuerunt ibi odorem suauitatis suae, & libauerunt libationes suas.

B Et dixi ad eos: Quid est excelsum, ad quod uos ingredimini? & uocatum est nomen eius Excelsum usque ad hanc diem.

XIX

Propterea dic ad domum Israel: Hac dicit Dominus Deus: Certe in uia patrum uestrorum uos polluimini, & post offendicula eorum uos fornicamini:

XXX.

Et in oblatione donorum uestrorum, cum traducitis filios uestros per ignem, uos polluimini in omnibus idolis uestris usque hodie: & ego respondebo uobis domus Israel? Vno ego, dicit Dominus Deus, quia non respondebo uobis.

XXXI.

C Neque cogitatio mentis uestra fiet, dicentium: Erimus sicut Gentes, & sicut cognationes terre ut colamus ligna, & lapides.

XXXII.

Vno ego, dicit Dominus Deus, quoniam in manu forti, & in brachio extento, & in furore effuso regnabo super uos.

XXXIII.

Et educam uos de populis: & congregabo uos de terris, in quibus dispersistis, in manu ualida, & in brachio extento, & in furore effuso regnabo super uos.

XXXIV.

Et adducam uos in desertum populorum, & iudicabor uobiscum ibi facie ad faciem.

XXXV.

D Sicut iudicio contendi aduersum patres uestros in deserto Terra Aegypti, sic iudicabo uos, dicit Dominus Deus.

XXXVI.

Et subijciam uos scepro meo, & inducam uos in uinculis foederis.

XXXVII.

Et eligam de uobis transgressores, & impios, & de terra incolatus eorum educam eos, & in terram Israel non ingredientur: & sciatis quia ego Dominus.

XXXVIII.

Et uos domus Israel: Hac dicit Dominus Deus: Singuli post idola uestra ambulate, & seruite eis. Quod si & in hoc non audieritis me, & nomen meum sanctum pollueritis ultra in muneribus uestris, & in idolis uestris:

XXXIX.

E In monte sancto meo, in monte excelso Israel, ait Dominus Deus, ibi seruiet mihi omnis domus Israel: omnes, inquam, in terra, in qua placebunt mihi, & ibi queram primitias uestras, & initium decimarum uestrarum in omnibus sanctificationibus uestris.

XL.

In odorem suauitatis suscipiam uos, cum edu- xero

XLI.

xero vos de populis, & congregaui vos de terris, in quas dispersi estis, & sanctificabor in vobis in oculis nationum.

XLII. Et scietis quia ego Dominus, cum induxero vos ad terram Israel, in Terram, pro qua leuauit manum meam, ut darem eam patribus vestris.

XLIII. Et recordabimini ibi viarum vestrarum, & omnium scelerum vestrorum, quibus polluti estis in eis: & displicebitis vobis in conspectu vestro in omnibus malitijs vestris, quas fecistis.

XLIV. Et scietis quia ego Dominus, cum benefecero vobis propter nomen meum, & non secundum vias vestras malas, neque secundum scelera vestra pessima domus Israel, ait Dominus Deus.

Et factus est sermo Domini ad me, dicens: XLV. Fili hominis, pone faciem tuam contra viam Austri, & stilla ad Aphricum, & propheta ad saltum agri meridiani.

Et dices saltui meridiano: Audi verbum Domini: hac dicit Dominus Deus: Ecce ego succendam in te ignem, & comburam in te omne lignum viride, & omne lignum aridum: non extinguetur flamma succensionis: & comburetur in ea omnis facies ab Austro vsque ad Aquilonem.

Et videbit vniuersa caro quia ego Dominus succendi eam, nec extinguetur.

Et dixi: A, a, a, Domine Deus: ipsi dicunt de me: Nunquid non per parabolas loquitur iste?

EXPLANATIO IN PROPHETAE EIVSDEM CAPITIS

VIGESIMI.

I. Factum est in anno septimo, a transmigratione Ieconia, vt capite primo declarauit, in quinto, mense scilicet, in decima die mensis. Post menses nimirum vndecim, & dies quinque a superiore visione, rursus sermo fit ad Prophetam. Vaticinij autem occasio fuit aduentus seniorum domus Israel, de quo Vates.

Venerunt viri de senioribus Israel, ut interrogarent Dominum, & sederunt coram me. Scholiafles: Cum vidissent ij, qui erant in Babylone, Nabuchodonosorem comparantem aduersus Ierusalem exercitum propter violatum foedus a Sedecia, vehementer timuerunt, atque idcirco ad Prophetam adeunt, vt aliquid ab eo de belli exitu audiant. Verum Deus in recto illis non respondet. Sententiam enim antea pronuntiarat, nimirum Babyloni aduentu delendam esse ciuitatem; sed instar irati, ac redarguentis ipsis conuenientem adhibet admonitionem, & simul eos indignos esse responso demonstans, & latenter belli exitum docens: incipit autem seniorum ab ipso Deo defectionem persequi.

III. Nunquid ad interrogandum me vos uenistis? Vt ego, quia non respondebo vobis. Apollinaris: Ij cum vitam in sceleribus traducerent, neque poenitentiae medicina curari vellent, Dominum interrogare ausi sunt; non vt omnino, quae iuberentur, agerent, sed vt discerent an diuina oracula cum suis cogitationibus conuenirent. Eadem repetens Theodoretus adiecit: Hoc item Sedecias saepius fecit,

adactoque iureiurando Ieremiae, vt quae Deo visa essent, aperte sibi pronuntiaret; cum didicisset quae iussa fuerant, ijs contraria patrauit; & qui in Aegyptum post captiuitatem peruenere, hoc idem ausi sunt: quare auctor omnium Deus non vult ijs respondere; ipse enim sciebat quid esset in homine: idcirco ipsi quoque Prophetae praecipit, vt eos despiciat, neque vllas pro ipsis preces adhibeat: hoc significauit cum dixit: Si defendis eos, si defendis, fili hominis (defendis, subdituo pro, vlciferis, in versione Latina, Septuaginta, & Theodoretus: id enim in dicitur, eccidit, hoc loco significare ex verbis Theodoretus palam est) hoc est, nullam habeas ipsorum rationem veluti curator ipsorum, ne admittas eorum interrogationem, & c. Vulgatus autem sic habet.

IV. Si iudicas eos, si iudicas, fili hominis? Quae orationes per interrogationem legendae sunt, vt ex Hebraeo constat. Similis est illa phrasia Lucae. Si percutimus in gladio? hoc est, feriemus ne? vel, quidni percutiamus? cur non percutimus? Verba autem Latina eundem possunt admittere sensum, quem Graecae editioni adhibuit Theodoretus: nam vaw, saphat, non solum iudicis officium significat, sed etiam quidquid in foro agitur tam ab actore, & aduocato, quam a testibus aduersus reum. Vnde apte vsurpatum dicemus in praesenti pro suscipere patrocinium: ac si dicat: fili hominis, horum ne suscipias patrocinium? istos ne defendes? eorumque causam ages coram me? quin potius ostende illis abominationes patrum. Chaldaeus tamen Paraphraestes, increpas, posuit pro iudicas, quae si di-

fi dixisset Deus: O Propheta, quid cunctaris? quid ahaeres? cur non potius illos increpas, & seuerere darguis? recte Chaldaeus: nam iudicare ea, quam diximus, fori ratione, increpare quandoque significat, quod iudicis interdum fit dure increpare litigantes; sed prima expositio germanior, & simplicior videtur.

Hieron. Abominations patrum aliorum ostende eis. Hieronymus: Si peccata patrum non redundant ad filios, quomodo abominations & iniquitates patrum nunc senioribus proponuntur? hac videlicet causa, vt ostendantur similia parentibus agere, & haereditario malo longissimum funem trahere peccatorum, vt quorum imitantur vitia, eorum supplicia pertimescant. In hunc autem modum orditur expositulationem.

V. Haec dicit Dominus Deus: in die, qua elegi Israel. Quam grauius peccauerint Israelitae non satis aestimari potest, nisi Domini erga eos beneficentia proposita: Idcirco & mea, inquit, ostendito beneficia, & parentum ipsorum scelera recenseto. Scholiafles. Haec prima beneficentiae causa, quod eos elegerit non prius illis praeuidentibus: etenim idola colentes eos per Moysen inuisit, & c. Quam magnum autem beneficium fuit suscitare de puluere egenos, & de stercore pauperes erigere, a cophynisque abstractos, & de idololatriae faecibus abducos creare in principes populi sui, quis non videat? Sed hanc theoriam plurimis psalmis reperit Dauid.

Et leuauit manum meam pro stirpe domus Iacob, & c. Ter inculcata phrasia a Propheta semel explicanda est. Leuare manum multa significat: quod gestus eleuationis manus varius fit: interdum enim apertam extendimus manum in caelum, qui iurantis est habitus: idcirco leuare manum valet iurare, vt in Genesi. Leuauit manum meam ad Dominum Deum excelsum possessorem caeli, & terra, & c. Et in Deuteronomio. Leuabo ad caelum manum meam, & dicam. Vt ego in aeternum. Isaias tamen absolute posuit verbum pro tota oratione: Et leuauit, manum, in die illa dicens, non sum medicus, & c. hoc est, iurauit non futurum se principem; nam id significat medicus eo loco, eadem phrasia habetur in Exodo. Vt inducam vos in terram pro qua leuauit manum meam, ut darem eam Abrahae. Aliquando manum leuamus non in caelum recta tendentes, sed dextrorsum in aera vibrantes, qui habitus est percutientis: quare percutere significat ea dicendi figura, vt in psalmo: Leua manus tuas in superbias eorum: & Isaias ait. Leuabit manum suam super flumen in fortitudine spiritus sui, & percussit eum in septem riuus. & Ezechiel. Ego leuauit manum meam ut gentes, & c. & in psalmo. Et eleuauit manum suam super eos, ut prosterneret eos in deserto: id est, extento brachio comminatus est, & c. Vnde etiam phrasia illa Exodi patebit: Nec super eos, qui longe recesserant, & c. misit, leuauit, manum suam, id est, nihil illis nocuit: & in libris Regum. Leuauit manum suam contra regem. Nonnunquam leuare manum est signum gratiae & auxiliij, sumpta figura dicendi a porrigentibus manum infirmioribus ad opem ferendam: quam phrasim Hebraeus explicat idem verbum waw, nasa, tametsi Latine id extendere potius fit, quam leuare manum: vt in psalmo. Exurge Domine Deus, exaltetur manus tua, ne obliuiscaris pauperum. Est etiam uocantis habitus apud Isaiam. Leuabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum. Item orantis, vt in psalmo. In nomine tuo leuabo manus meas, & in alio psalmo. Exollite manus vestras in sanctis, & c. Haec atque alia plura amplectitur ea, quam

in praesenti legimus, oratio. Sed vt nobis ignotus est gestus Dei in Aegypto loquentis cum Israelitis, ita sensus quoque orationis obscurus & ambiguus. D. Hieronymus in secunda acceptione intellexit, vt usurpatam esse orationem a Vate: ait enim: eleuatio autem manus, siue extensio habitum percutientis ostendit, vt percuteret pro eis Aegyptios, & populum Israel de Aegypto liberaret. Chaldaeus, pro leuauit manum, ter conuertit, iurauit. Septuaginta vero pro eadem primum reddidere, & cognitus sum femini domus Iacob, id est, exhibui me uisendum detecta facie, cum olim vultum quasi manu tegere solitus fuerim: qua versione absque dubio allusio nem a Propheta factam testantur ad locum Exodi superius citatum: Nec super eos, qui longe recesserant, & c. misit manum suam, eumque hoc sensu intellexisse, non misit manum, in faciem scilicet, hoc est, non operuit vultum manu. In secundo autem & tertio loco conuertunt ijdem Septuaginta pro leuauit manum, apprehendi manum ipsorum, & apprehendi eos manu mea, quae dicendi figura opem ferentis est, nec non & iurantis: nam manu apprehensa iuramenta, & pacta olim firmabantur, vt alibi diximus.

VI. In terram, quam prouideram eis. Iam inde ab initio rerum, quod & Moses cecinit in Deuteronomio. Quando diuidebas Aethiops gentes: quando separabas filios Adam, in varias orbis oras, eorum colonias disseminabat, constituit terminos populorum, Chanaan, iuxta numerum filiorum Israel, & c. tot scilicet nationibus terram a se olim electam quasi colonis ad tempus locauit, quot futuri erant tribus filiorum Israel, quibus decreta fuerat ea possessio: pars enim Domini populus eius est, & Iacob funiculus hereditatis eius, hoc est, eum populum non secus carum habet, quam si ei ex patrimonio in sortem obtigisset, & in hereditatem funiculis certis definitam, & commensuratum.

Fluentem lacte, & melle. Eadem dicendi forma extat in promissione facta in Exodo: Et educam de terra ista in terram bonam, & spatiosam, in terram, quae sicut lacte, & melle, atque in Ieremia repetita: Ve suscitarem, ratum faciam, opere praestem, iusurandum, quod iuravi patribus vestris daturum me esse terram fluentem lacte, & melle, & c. vbi diuus Hieronymus: Terram autem lacte, & melle manantem hyperbolice debemus accipere pro rerum omnium abundantiam, vt est illud.

Atella suauis illis, ferat & rubus asper amomum. Eclog. 3. Et iterum. Et passim riuus currentia uina repressit. Praeclare Magister: etenim simili locutione hyperbolica rerum omnium affluentiam expressit Ouidius, dicens:

Flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant, Flauaque de viridi stillabant ilice mella.

Et Virgilius iterum: Et dura quercus sudabant roscida mella. Atque Israelitae quidam tumultuantes eidem verbis Aegypti feracitatem exaggerant, in libro Numerorum dum ita exostulant cum Mose: Nunquid parum est tibi, quod eduisti nos de terra, quae lacte & melle manabat? & c. Translatitia itaque est ea locutio non propria, communisque alijs regionibus laus, non peculiaris natura terrae sanctae: & quidem metaphoram in ea subesse constat aperte ex libro Numerorum: Venimus, inquit exploratores, in terram ad quam misisti nos, quae reuera fluit lacte & melle, ut ex his fructibus cognosci potest, & c. Quapropter ea vtuntur prophetae ad significandas Ecclesiae

Hieron. Parentum scelera proponuntur eis, vt ostendatur similia parentibus agere.

Maiores apparet peccata, quando maiores sunt Dei beneficia peccatoribus collata. Scholiafles.

Leuare manum quid significet.

Leuare manum iurare est.

Genes. 14. y. 22.

Deut. 32. y. 40.

Isa. 3. y. 7.

in i. Hebr.

Medicus pro principe vsurpatur.

Exo. 6. y. 8.

Leuare manum est percutere.

Ps. 73. y. 3.

Is. 11. y. 15.

Ezech. 36. y. 7.

Psal. 105. y. 26.

Exod. 24. y. 11.

2. Reg. 20. y. 21.

Leuare manum est auxiliari.

Ps. 9. y. 33.

Leuare manum est vocare, & orare.

Is. 49. y. 22.

Ps. 62. y. 5.

Psal. 133. y. 2.

IV. Luca 21. y. 49.

Theodor.

Chalda.

Chalde.

Exod. 24. y. 11.

VI. Deut. 32. y. 8.

Quomodo intelligatur (terram lacte & melle fluentem) Exod. 3. y. 8.

Ierem. 11. y. 5.

Hieron.

1. Georg.

1. Metam.

Eclog. 4.

Num. 16. y. 13.

Num. 13. y. 28.

Ecclesiae Christi vber tas.

Joel. 3. y. 18. Amos. 9. y. 13. Sup. 16. y. 13.

Terrae sanctae ad alias comparatio.

Hier. hic.

Hieron.

Dan. 8. y. 9.

Ibid. 11. y. 16.

VII. Offensiones vocat idola, & quare. Scholiast. Hieron. Symmach. Aquyla.

Hieron.

4. Reg. 23. y. 13.

Dan. 11. y. 31.

R. David.

Oculi peccare dicuntur vepote cordis internuntij & complices.

Dan. 11. y. 31. Aquyla.

Ecclesiae Christi diuitias; vt Ioel. Et erit in die illa stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte, &c. Et Amos idem fere repetit. Ceterum hanc dicendi formulam explicuimus supra.

Qua est egregia inter omnes terras. Inuitat. nos locus iste, vt de Terrae sanctae feracitate differamus; quod praestaremus libenter, nisi commodior alter locus ei disputationi suppeteret. Illud interim obseruasse sit satis, verba haec non esse translata, vt illa quae praecesserunt, sed propria, atque secundum proprietatem interpretanda: comparatio enim terrae illius cum reliquis omnem figuratam locutionem explodit: quod & Hieronymus adnotauit dicens: Iuxta literam vero inclutam esse terram Iudaeae, & cunctis terris fertiliorem dubitare non poterit, qui a Rhynocorura vsque ad Taurum montem, & Euphratem fluuium cunctam considerauerit terram, & vrbiu potentiam, amoenitatem regionum, Palaesthinam videlicet, & Phoenicem, Arabiam, & Syriam Caenam, Ciliciam & ceteras regiones, quas Israeli, si Dei praeccepta seruasset, Dominus repromisit, &c. Hebraice pro egregia legitur צב, tsebi, tsabah, quod est tumescere, intumescere, inflari, effertis, exilire, quasi dicas exultationem, superbiam, excellentiam, praestantiam: vt tamen aptissime verterit Hieronymus, qua est egregia inter omnes terras, dicere potuerit, quae est praestantia regionum; appositioque abstractum magis exaggerasset terrae felicitatem, & clarius reddidisset Hebraeam vocem, quemadmodum fecit apud

Danielem: contra Meridiam, & contra Orientem, & contra fortitudinem: nam fortitudinem. vertit loco Hebraei nominis צב, tsebi. Verum ille de sensu sollicitus erat potius, quam de figura vocum: quare & in ipso Daniele incluta posuit pro eodem Hebraeo nomine. Ergo Terra sancta ab Ezechiele vocatur excellentia regionum, a Daniele vero antonomastice excellentia, praestantia, fortitudo, vel quid simile: nam propterea absolute dixit, contra fortitudinem, quod id nomen epitheton esset terrae illius, atque adeo notissimum, vel per se ipsum positum sine addito. Sed de his suo loco fustius tractabimus.

Et dixi ad eos: Vnusquisque offensiones oculorum suorum abiciat, & in idolis Aegypti nolite pollui. Scholiastes. Offensiones oculorum vocat statuas, & signa, quae in domibus habebantur. Hieronymus pro offensionibus; quae Hebraice dicuntur פסוק, si quisim, Symmachus interpretatus est naueas, Aquyla secunda editio abscissiones, vt significarent abiciendas ab oculis lippitudines, & quasi naueas, quae non solum aspectum impediunt, sed & contra cernentibus vomitum creant: pro eadem voce solet Hieronymus vertere iam abominationem, iam execrationem, iam idolum: nam in libro Regum: in quo bis repetitur in Hebraico codice, ipse conuertit: Idolo Sidaonorum, & Chamos offensionem Moab: & in Daniele. Dabunt, inquit, abominationem in desolationem. Abominationes itaque oculorum suorum vocat idola, quod cum abominanda & execranda forent, ab ipsis cum incunditate suspiciebantur. Obseruat Rabbi David, propterea additum esse oculorum, quod oculi sint cordis internuntij, atque ideo peccatorum eius complices: iuxta illud Numerorum. Ne sequantur cogitationes suas, & oculos per res varias fornicantes. Alteram vocem scilicet גלולי, gelulim, pro qua habemus idola in Latina editione, superius explicuimus non semel: inquinamenta transtulit Aquyla eius loco: sordes, spurcitas, volutabra nos reddimus, dignissima Deorum nomina.

Et in idolis Aegypti nolite pollui: ego Dominus Deus uester. Efficacissima ad omnem idololatriam radicem extirpanda ratio est: Ego Dominus Deus uester. Etenim cum soli ipsi natura competat dominatus; nefas est alium vel in caelo, vel in terra Dominum agnoscere: rursus cum ipse Deus sit, atque adeo omne bonum, vnicum ergo esse necesse est, neque alijs ab ipso diuinitas tribuenda. Denique cum Deus noster sit, quidni cum eolumus vnice, atque ardentem amabimus, si non vt Deum tantum, saltem vt nostrum Deum? quis enim carnem suam non fouet? quis caput proprium non habet carum? quis spiritum suum non seruat illatum? quis patrem non reueretur & suscipit? at ille, quem pro Deo colimus poriori loco habendus est, quam fortunae, quam caro, quam vita, quam genus: Sed quoniam praecessit verbum pollui, videtur hoc loco tacite de Israelitis quasi de Templo suo loqui Deum, ac si dicat: Vos Templum mei nominis estis, ego uester Deus. Vtriusque ex aequo interest quod iniungo, munditiam & sanctitatem colite: decet enim Tempia munda esse, debetur & Deo, qui in Templo colitur, sanctitas: quae ergo conuenit Templo Dei cum idolis? Abstinerite itaque ab omni idolorum cultu, sic enim & mea gloria, & honori vestro prospicietis, quod alibi manifestius dixerat: Sancti estote, quia ego sanctus sum. Sed ijs omnibus, vbi nam legi dicemus id praecceptum Israelitis traditum in medio terrae Aegypti, vt idola gentium a se ablegarent? nusquam sane tale quid scriptum inuenias: quod & Rabbi David hoc loco obseruauit, & tamen Deo reuelante. Prophetam didicimus id praecceptum accepisse Israelitas, cum primum se Deus illorum redemptorem Moysi declarauit; vt vel hinc conuincantur nouatores, non omnia, quae Deus Ecclesiae iniunxit, literis esse mandata; sed eorum multa traditione patrum habita, & ad posterum eadem ratione transfusa.

Et irritauerunt me, nolueruntque me audire. Neque huius auersionis memoria extat in sacris, nisi forte vestigium quoddam in Exodo. Nonne, inquiunt Israelitae ad Mosem, iste est sermo, quem loquebamur ad te in Aegypto dicentes: Recede a nobis, ne seruiamus Aegyptijs. Scholiastes haec refert ad querelam praepositorum contra Mosem, quod eius causa grauarentur ab Aegyptijs exactoribus: sed grauiora impropertat ipsis Vates. Quis autem ignorat multa omisit Mosem non indigna scitu ex illa tam longa tragodia, quod ad maiora narranda properabat, & vniuersa neque percereri posse videbat?

Et dixi ut effunderem indignationem meam super eos. Id est, statui, decreui, effuso furore, semel illos delere: similis est phrasia in psalmo: Dixit ut disperderet eos. & in alio psalmo. Dixi custodiam vias meas. Et implem iram meam in eis. Id est, plene exhaurirem, consummarem, consummate ostenderem, fatiarem: hoc enim significat חל, calah: Vide hanc vocem supra interpretatam.

Et feci propter nomen meum, ut non uiolaretur coram Gentibus. Et, valet, sed, verum tamen, ac si dicat: Verum tamen mihi imperaui, fecique quod promiseram beneuolus patribus, non quod iratus erga filios statueram, ne haberetur ludibrio Deus Hebraeorum, vt qui non valuisset in libertatem eos vindicare, proptereaque causatus fuerit ipsorum peccatis exacerbatum mutasse mentem, populumque suum deleuisse: extant huius rei exempla quamplurima. Porro violari, profanari, pollui, est respectum haberi, non tractari quasi sanctum, ac venerandum, eiusque oppositum significat sanctificare.

Deus colendus est & quia, Deus est, & qui noster est.

Homines quasi Dei templa decet munditia & sanctitas.

Leuit. 11. y. 44.

R. David.

Traditiones Ecclesiae, exemplo comprobantur Propheta.

VIII.

Exod. 14. y. 12.

Exod. 5. Multa non scripta sunt Moysi in Aegypto. Psal. 105. y. 23. Psal. 39. y. 2.

Sup. 5. y. 13.

IX.

Deus suo nomi consilens peccatoribus misertur fidelibus.

Exod. 32. Num. 14. Deut. 32.

Eieci

X. Eieci ergo eos de terra Aegypti, & eduxi eos in desertum.

XI. Et dedi eis praeccepta mea, & iudicia mea ostendi eis. Po lychronius: Praeccepta vocat Decalogum, iudicia quae de Dei cultu constituunt, ac reliqua praeter Decalogum imperata. Scholiastes. Praeccepta dicit quae sunt inter homines legitima, vt non occides, no furaberis, &c. iudicia vero cultum erga Deum. Theodoretus: Liberatos, inquit, illos ab amarissima seruitute in deserto tanquam in palaestra aliqua probis & vtilibus legibus quasi pueros instruebam, quibus seruandis vitam illis moliebar: leges enim erant vitae conciliatrices, praeccepta autem ipsa & iustificationes (nam sic dixi opus, ta dicomata, id est iustificationes legunt Septuaginta) appellauit: non enim alia sunt praeccepta, alia iustificationes, sed eadem diuersis nominibus vocata sunt praeccepta: sunt enim tanquam a Deo, & Domino scripta, quae iusti sunt homines seruare; iustificationes vero non solum vt iure scripta, & quod iustum est continentia; sed etiam vt quae recte agentem iustificare possint. Hac ille. Cuius vltima oratio, qua significat homines iustificari operibus legis, ideoque legem dici iustificationes; tamen si a diuo Paulo expresse asseratur: Factores legis iustificabuntur, &c. expositione indiget, quemadmodum & versus sequens.

Qua faciens homo uiuet in eis. Neque enim de vita gratiae, seu iustificatione peccatorum hic sermo est Prophetarum, cum constet ex Apostolo, quod ex operibus legis non iustificabitur. omnis caro coram Deo: alioqui si per legem daretur iustitia, vt ipse ait, ergo gratia Christi mortuus esset: Nihil tamen repugnat si locus de iustitia augmento, vel conseruatione in vita gratiae intelligatur, vt Theodoretus videtur accepisse: qui enim alias per Christi fidem iustificatus ex gratia opera Decalogi impleuerit, abque dubio crescit in iustitia, & vitam gratiae, quam possidet, tuebitur, & magis ac magis stabiliet: nihilominus is sensus non videtur satis ad mentem Vatis accommodatus, de vita statim ostendemus.

Chaldaeus Paraphrastes de vita futura, & aeterna sententiam interpretatur, quasi operibus legis cultores ipsi vitam promereantur futuri saeculi, quod si cum prauiua fide mediatoris, & gratia iustificante intellexit, dixit quod res erat, sed nescio an attigerit, quod Prophetam instituerat: is enim nullam in praesenti adijcit promissionem cultoribus legis, sed eam repetit, quae a Mose facta fuerat, cum legem populo ferret. Ille autem disertis verbis testatur in Deuteronomio se proposuisse ante eorum oculos mortem, & vitam corporalem, mortem quidem transgressoribus legum, vitam autem cultoribus earum. Testes, inquit, inuoco hodie calum, & terram, quod proposuerim uobis uitam & mortem, benedictionem, & maledictionem: Elige ergo uitam ut & tu uiuas, & sement tuum: & diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci eius, & illi adhaereas (ipse est enim vita tua, & longitudo dierum tuorum) vt habites in terra, pro qua iurauit Dominus patribus tuis Abraham, Isaac, & Jacob, ut daret eam illis: & paulo superius dixerat: Vt uiuas, atque multiplices te, benedicatque tibi in terra, ad quam ingredieris possidentiam, &c. nam tamen sub ea vita, & morte temporali spiritalium, & aeternam etiam intellexisse videatur legislator illis potissimum verbis: Ipse est enim vita tua, & longitudo dierum tuorum; ceterum magno cum discrimine: etenim mortem vtramque, corporis scilicet & animae promerebatur quidem delinquens in legem, vitam autem vtramque non continuo merebatur legem custodiens ex

Lex per se vt opponitur Euangelio mortis est, nullo modo vitam: cum promissione coniuncta & obseruata vtramque promeretur. Exod. 20. y. 12. Ioan. 6. y. 49. Discrimen inter manna & Eucharistiam in collatione vitae aeternae.

Lexa Moysi lata sub comminatione mortis, & spe vitae temporalium intelligenda est. Deut. 30. y. 19.

Lexa Moysi lata sub comminatione mortis, & spe vitae temporalium intelligenda est. Deut. 30. y. 19.

Lexa Moysi lata sub comminatione mortis, & spe vitae temporalium intelligenda est. Deut. 30. y. 19.

opere legis; sed temporalem quidem propter legem impletam tuebatur: spirituales vero ob fidem in Christum mediatorem assequebatur, & ex gratia Spiritus sancti conferuabat, & augebat: promittebaturque cultoribus ex vi operum legis vitam propriam conferuare, & prorogare multo tempore, tum etiam nomen in posteros per multa saecula diffundere. Vitam autem gratiae, & aeternam praedictis bonis adumbratas aliunde, quam ex lege quaerere necesse erat. Cum ergo Propheta dicat, quae faciens homo uiuet in eis, vel propter ea, hoc est ex eorum vi, consequens est, illum non de spiritali, sed de temporali vita esse locutum, quae merces erat legis obseruantiae. Verum neque vitam temporalem legi acceptam ferre voluit Paulus, sed tantummodo corporis mortem: ait enim: Litera enim occidit, spiritus autem uiuificat: hoc est, lex exarata literis Hebraicis in tabulis lapideis vim habuit damnandi morte transgressores, viuificandi non item: hoc enim folius est legis gratiae in corde insulae. Idem habet iterum. Quod si ministratio, inquit, mortis literis deformata in lapidibus fuit in gloria, &c. ministratio enim mortis, & quasi listorem appellat legem, quod ipsius quidem esset occidere reos, non viuificare obsequentes: quo igitur pacto verum erit, quod habet Propheta. Qua faciens homo uiuet in eis. Respondemus aliud esse de lege per se sumpta philosophari, aliud de adiuncta illi promissione diuina: & Paulum quidem de lege esse locutum, vt opponitur Euangelio, promissionique diuinae Abraham factae de benedicendis hominibus in illius semine, quae fuit Euangelij ipsius pollicitatio; Prophetam vero de lege, vt claudat etiam promissionem Dei, ea verba intellexisse. Lex itaque per se sumpta ministra mortis erat, obedientia autem legis apud Deum merebatur vitam incolumitatem, & prorogationem dierum, iuxta illud: Honora patrem tuum, &c. ut sis longauus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi. Nisi forte malis simplicius locum interpretari, asserendo contrarium vsurpatum esse a Vate pro contradictorio, hoc est, viuere pro non mori. Sicut & apud Ioannem a Christo Domino contra factum videmus: Patres uestri, inquit, manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt, &c. qui manducat hunc panem uiuet in aeternum. Ibi enim, mori, vsurpat Dominus pro, non viuere; ac si dicat: Panis iste caelestis vitam aeternam communicat, ille alter minime: nam patres vestri eo pasti sunt, & non vixerunt ex illius virtute, vita scilicet animorum ad immortalitatem, quam iste cibus donat abunde. Alioqui si mori significet quod sonat, de neutra morte comprobari potest discrimen inter vtrumque panem; etenim si de temporali accipias, qui panis caelestis venterum, nihil fecius moriuntur, quam Hebraei pasti manna in deserto; si autem de morte spiritali, ex aequo eam enaferunt Hebraei vescentes manna, qui scilicet Dei praecceptis erant obsequentes, atque Christiani. Necesse est ergo, quo discrimen inter vtrumque panem verificemus, illud, & mortui sunt, non priuatiue intelligere, sed contradictorie, pro, & non vixerunt. nam certum est ex vi panis Eucharistici vitam immortalem conferuari, & quandoque conferri, quam virtutem manna Hebraeorum minime habuit, nisi tantum ad tuendam vitam temporalem. Ergo sicut apud Ioannem, mori, est non viuere, sic apud Ezechielem, viuere, est non mori: itaque hunc sensum videtur habere praesens oratio: Qua faciens homo uiuet in eis, id est, non morietur ex legis praescripto, euadet mortem, tuebitur vitam corporis, non ple-

2. Cor. 3. y. 6.

Lex per se vt opponitur Euangelio mortis est, nullo modo vitam: cum promissione coniuncta & obseruata vtramque promeretur. Exod. 20. y. 12. Ioan. 6. y. 49. Discrimen inter manna & Eucharistiam in collatione vitae aeternae.

Ioan. 6. y. 49. Discrimen inter manna & Eucharistiam in collatione vitae aeternae.

Etetur

Actur capite, sicut transgressores solent. Denique si ista promissio alicui videatur nimium arida & angusta, porerit alteram versui accommodare sententiam, vt non solum promittat mortem violentam euadere, vitamque corporis tueri, sed etiam vitam felicem, & bonis omnibus cumulatam traducere: nam hoc fere vocat sacra Scriptura vitam, nempe iucunditatem, latitiam, felicitatem, omnem scilicet vitæ commoditatem, vt in psalmo. *Qui vult vitam, diligis dies videre bonos.* & in Prouerbijs. *Qui me inuenierit inueniet vitam, &c.* quasi dicat: *Qua faciens homo uiuet in eis;* hoc est, iucundam, & beatam vitam traducet sub ijs legibus agens: Eiusmodi autem pollicitationibus plenus est liber Deuteronomij: atque hic quidem sensus nobis videtur contextui gratissimus, & sequentibus mirifice coherens.

Sacra Scriptura vitam vocat iucunditatem, latitiam, felicitatem. Psal. 33. *Qui vult vitam, diligis dies videre bonos.* Prouer. 8. *Qui me inuenierit inueniet vitam, &c.* *Qui vult vitam, diligis dies videre bonos.*

XII. De sabbathi sanctificatione. Exod. 31. *Videte, ut sabbatum meum custodiatis, quia signum est inter me, & vos in generationibus vestris, ut sciatis quia ego Dominus, qui sanctifico vos, &c.* Vtriusque loci explanatio pendet ab intelligentia illius loci Genensis: *Et requieuit die septimo ab uniuerso opere, quod parauerat. Et benedixit diei septimo, & sanctificauit illum.* Cuius expositionem fusius persequemur in Commentario de ferijs sacris Israël: nunc eandem breui perstringamus oportet. Benedicere eo loco, vt optime notauit Philo, est laudare, commendare, & approbare: sanctificare autem, vt egregie docuit Chrysostomus, est diuino cultui segregare, seu dedicare, & obseruandum constituere: vnde sententia loci Genensis ea est: Deus nomen sabbathi, quod septimæ feriae ipse imposuerat, approbavit, atque suo otio honorandum fecit, tum & præcepto sanctum & inuolabile seruari statuit. Ex quo fit antiquius esse lege Moisaica præceptum sanctificationis sabbathi, neque coepisse cum lege, sed cum mundo, quippe quod a primis illis Patriarchis non secus cultum fuerit, quam ab Israëlitis, quibus eius obseruatio in lege repetita est, non denuo imposita, vt ibidem latius differemus. Itaque in Exodo citato ad obseruantiam antiquissimi præcepti, & mundo coæui pronocatur denuo populus a legislatore, cum audit: *Videte, ut sabbatum meum custodiatis, quia signum est inter me & vos in generationibus; ut sciatis, quia ego Dominus, qui sanctifico vos:* hoc est, vt quotiescumque sabbatho vacaueritis a laboribus corporis recordemini, quam sim de vobis benemeritus, cum vos mihi in populum peculiarem selegerim, atque meo cultui dicauerim, vt sitis non modo gens incluta, sed electa & sancta, respublica tota sacerdotalis, addicta Deo, illique vacans ex peculiari præcepto: quo quid potest esse vel honestius, vel iucundius? Nam huius electionis tam honorificæ, & muneris tam sublimis signum est sabbatum, in quo feriantes a negocijs profanis, diuinorum operum contemplationi vacare iubemini, quod est sacerdotum officium & priuilegium. Vestra igitur interest sabbatha custodire. Ex ijs versus præfens intelligitur: *Sabbatha, inquit, mea dedi eis;* vbi obseruatione dignum est pronomen *mea: Sabbatha mea,* inquit, id est, meas ferias, & delicias; diem septimum, in quo ego olim quieueram ab officio mundi, illis volui mecum esse commune, vt hac ratione meam felicitatem, quæ in mei ipsius contemplatione consistit, illis quadamtenus impartirer. Nam quid aliud præcepti, cum mandatum imposui de sabbatho custodiendo, quam vt a laboriosis sæculi curis vacantes diuina opera, iudi-

Philo lib. de mund. opi. sc. Chrysost. super Gen. 2.

Sabbathi obseruantia non incepta a lege Moisi, sed multo ante.

Respublica sacerdotalis, dicitur Israël propter sabbathi obseruantiam.

cia, & consilia meditentur, quæ ego ipse septima die mecum pertractabam, examinabam, probabam, & in quorum perfectione conuiescebam? fit ex ijs mandatum de sanctificando sabbatho signum esse non solum amoris ardentissimi, quo Deus homines profecquitur, sed etiam honorificum testimonium dignitatis, ad quam eo ipso imposito præcepto sunt euecti. Sed hæc late profecquemur in prædicto commentario. Scholiastes porro Græcus, & Apollinaris ita habent. Assidue vero meminit præcepti de sabbatho seruando, quoniam ignauis via quædam erat facilis ad diuinam cognitionem adducens: & rursus quia sex diebus fecit Deus cælum, & omnibus præcipit, vt ea opera secum pertractent, vt per assiduum meditationem habitum quandam rerum sublimium nanciscantur. Theodoretus autem ex ceteris Græcis: Sabbathorum illis otium lege præscripsi, vt hæc ciuilis administrationis ratio peculiariter a gentium quidem eos distinguat institutis, atque meorum beneficiorum memoriam reficet, otio enim & cessatione a carnis operibus dum diuino cultui continenter vacarent, & diuina audirent eloquia, lucrum percipiebant, cum discerent ex ipsis diuinis eloquijs etiam effectorem omnium Deum, & de omnibus benemeritum: non simpliciter igitur otium vitæ auctor est, sed Dei assiduus cultus: atque aliquando inferius in illud: *Sabbatha mea uiolauerunt,* sic habet: Rursus hic quoque sabbathorum mentionem fecit, neque ea cum alijs iustificationibus coniunxit, neque enim hæc, vt illæ, vitam conciliant, sed quandam peculiarem Reipublicæ administrandæ characterem continent: illud enim: *Non occides: Non machaberis,* & alia huiusmodi alios quoque homines naturæ lex edocuit; at sabbathi obseruandi non natura magistra, sed legis latio: in alijs igitur præceptis cum ceteris gentibus communione iuncti; in obseruatione vero sabbathi propriam quandam uidebantur obseruare Reipublicam: nulla enim alia gens hoc otium obseruabat: neque circumcisio ita ipsos ab alijs distinguebat, vt sabbatum; quippe circumcisionem Idumæi quoque habebant, & Ismaelitæ similiter. Aegyptij item a Iudæis hanc edocti obseruare studebant, quod per prophetam Ieremiam Deus declarauit cum dixit. *Visitabo super omnem qui circumcisum habet præputium, super Aegyptum & super Iudæam, & super Edom, &c.* Sabbathi vero obseruationem sola Iudæorum natio custodiebat: idcirco dixit Deus: *Sabbatha mea dedi eis, ut essent signum inter me & eos: & scirent quia ego Dominus sanctifico eos:* hoc est, mihi peculiari religione, & cultu addicens. Eadem ante Theodoretum scripserat Diuus Irenæus. Quoniam autem, inquit, circumcisionem non quasi consummatricem iustitiæ, sed in signo eam dedit Deus, vt cognoscibile perferret genus Abrahamæ, ex ipsa scriptura discimus: dixit enim Deus ad Abraham. *Circumcidetur omne masculinum vestrum, & erit in signum testamenti inter me, & uos:* hoc idem de sabbathis Ezechiel Propheta ait: *Et sabbatha mea dedi eis, ut essent in signum inter me, & ipsos, ut sciatis, quoniam ego sum Dominus, qui sanctifico eos.* Et in Exodo: *Sabbatha mea obseruate, erunt enim in signum apud me uobis in generationes uestras.*

Præceptum sabbathi obseruandi amoris & honoris ergo impositum. Scholiast. Apollin.

Theodor.

Circumcisio nem non ita dei tantum, sed & alie gentes obseruabant.

Iren. lib. 4. cap. 30.

Genes. 17. v. 10.

Exod. 31. v. 13.

Ergo

XXV. Ergo & ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia, in quibus non uiuent. Aduersari uidentur ista præcedentibus, in quibus dictum est: *Dedi eis præcepta mea, & iudicia mea ostendi eis, quæ faciens homo, uiuet in eis.* Legislatoris præterea bonitati, & pietati repugnant, si vt sonant intelligenda sint. quis enim credat fontem pietatis tulisse hominibus, quos ad omnem iustitiam informabat, præcepta non bona, neque uilia, sub quibus scilicet non possent uiuere? Habitus est super huius uersus sententia sapius Senatus frequens ab Ecclesiæ Patribus, & ceteris, qui eos secuti sunt, Doctoribus, alioque alia sensisse legimus. Diuus Iustinus Dei præcepta non bona, neque honesta dicit esse sacrificiorum, & libaminum leges, quas Deus non sponte, sed Iudæorum scelere coactus tulit. Diuus Ambrosius de legis ueteris præceptis in uniuersum intellexit, quæ non bona, inquit, hoc est, non perfecta, quod enim bonum utique perfectum: nam Euangelio perfectiora referuauit. siquidem, ait: *Non ueni soluere legem, sed adimplere:* non enim otiose Apostolus ait: *Lex paedagogus nosser fuit in Christo* paedagogus enim cuius est, ætatis ne maturioris, nam adolescentis? utique adolescentis uel pueri, hoc est, ætatis infirmæ, qui utique imperfectæ ætati non potest perfecta adhibere præcepta, quæ sustinere non queat. Diuus Hieronymus duplicem adhibet sensum præsentis textui ijs uerbis: Siue hoc significat quod postquam terrâ repromissionis intrauerint varijs temporibus ob multa peccata diuersis traditi sunt gentibus, regibusque, & eo tempore, quæ natura sua bona erant præcepta Domini, & iudicia, in quibus possent credentes uiuere, facta sint eis non bona, dum nequaquam ualent in captiuitate legis præcepta seruare, & facere quæ diuinus sermo mandauit. Neque dixit: *Dedi eis præcepta mala, sed non bona.* non enim statim sequitur, vt quod bonum non est sit malum, sicut & Apostolus docet, bonum esse homini uxorem uel mulierem non tangere, sed propter incontinentiam unumquemque possidere uis suum in castitate. quod si non fecerit neque bonum, neque malum est. Dedit ergo eis Deus dispersis in gentibus præcepta non bona; hoc est, dimisit eos cogitationibus, & desiderijs suis, ut facerent, quæ non conueniunt. Potest & hoc dici quod ante offensam Decalogum tantum acceperint, post idololatriam uero & blasphemiam multiplices legis carimonias, vt Deo potius offerrent uictimas, quas Dæmonibus offerrebant, & comparatione sacrilegij leuius fieret, quod non erat per se bonum, & nequaquam malum, quia Deo offerrebat; tamen non bonum, quia boni auctorem offenderant, &c. Principio uidetur sensisse Hieronymus Dei præcepta dici non bona, hoc est grauiora, & obseruatu difficilia. Deinde præcepta uocari uiuendi cõsuetudines prauas, quibus regerantur Iudæi a Domino derelicti. Denique leges carimoniales sacrificiorum. Primam interpretationem Iustini secuti sunt Græci. Sic enim habent Apollinaris, atque Theodoretus; eam quam legimus in co dice Hieronymi expositionem uellicantes: & nonnulli quidem hæc ad idolorum cultum referunt, *dedi* pro permisi, intelligentes. Sed patet eos nequaquam uerborum sententiam affectos. Idolorum enim impietatis cultum nemo, qui recte sapiat, non bonum dixerit, sed ualde malum. non ergo sapientia fons, pietatis legislator, impietatis accusator, extremam impietatem non bonam appellarit, quam malitiæ extremum aliam uocat. aliud ergo hæc inuoluit oratio. Cum enim dedissem eis, inquit, uilia præcepta, & iustificationes, quas faciet homo, & ui-

Disillis locis. Iust. dialog. contra Tryph. nem.

Ambr. super psal. 118. & lib. 3. epist. epistol. ad Clementianum. Math. 5. v. 17. Galat. 3. v. 24.

Hieron.

Ier. 9. v. 25.

Iren. lib. 4. cap. 30.

Genes. 17. v. 10.

Exod. 31. v. 13.

Auctoris sententia.

uet in eis (& per hæc intelligit decem uerba legis) quæ ipsi aspernati sunt sine ullo metu vitulum colentes, alijs eos præceptis obstrinxerunt, ac ueluti affixi, quæ nullam quidem eis vitam præbere possent, sed ut eorum custodia, & occupatione necessariorum legum uiolationem prohiberem. Indicatur uero per hæc, quæ ad lepram, & ad ossa mortuorum, ad morticinum, & feminis fluxum, & aliorum huiusmodi leges pertinebant, frequentes præterea asperiones, & sacrificia, quæ pro his offerbantur. in ijs enim obseruandis ipsi occupati non amplius necessarias illas, & uiles leges poterant aspernari: idcirco non dixit de disse se illis mala præcepta, sed non bona: neque enim uitium edocebant, neque uirtutis erant ipsa per se ipsa causa, sed crebro ad sacrum Dei Templum aduentare, & Deo præsto esse cogebant: qui enim se pollutum credebat, is ad expiationem accurrebat, ad quam cum peruenisset, in Dei memoriam redibat, atque hæc ipsa memoria impiam mentem exterminans diuinas leges obseruandas suadebat. ipsa igitur per se non bona quæ diuino scopo, & consilio non erant necessaria, sed eorum quibus imperabantur infirmitati; non tamen ipsa per se necessaria, sed quæ ad bona & necessaria adducebant. Polychronius ijs attendendus, qui in eandem sententiam scribit: Præcepta, inquit, & iudicia uocat sacrificiorum instituta non bona, quia non ut necessaria proposita sunt, sed propter eorum imbecillitatem, quibus tradebantur, ut ne ingratus ac difficilis illis redderetur repentinus ad perfectionem transitus. Illud uero non bona mirifice ostendit, quia non erant de sacrificijs, quæ deceret Deum, quia etiam per Isaiã ait: *Holocaustomata arictum, & adipem agnorum, & sanguinem taurorum, & hircorum nolo: & quæ sequuntur.* Præcepta igitur non bona non damnant Dei in legibus condendis prouidentiam, sed eius erga imperfectos indulgentiam testantur. Diuus Cyrillus expositionem secundam, quæ erat Ambrosij, sequi uidetur. sic enim habet: *Quod ad considerationem spiritualis spectabat, sancta erat lex, sanctumque præceptum, & iustum, & bonum: quod autem pertinet ad proprietatem rei, & solum in umbris positum cultum, non bona præcepta, sed neque sempiternam uitam conciliare poterant: nemo enim, ut scriptum est, in lege iustificatur.* Vtroque ueritior Origenes idem sensisse uidetur, ut refertur eodem libro. Quænam erant, inquit, hæc, nisi occidens litera legis, & testamentum mortis literis exaratum lapideis, atque ministerium damnationis? de quo scriptum est: *Litera enim occidit, spiritus autem uiuificat?* nam præcepta illa secundum literam non oportet obseruare, sed quæ secundum spiritum. nam & reprehensione caret, si quædam præcepta uiolata dicimus non solum ab Apostolis in nouo testamento, sed etiam ante aduentum in scripturis antiquis: nam sacerdotes in Templo sabbatha soluentes erant innoxij. Sabbatho irem circumcidebatur homo. Dauid ac socij panes propositionis comederant, quibus nefas erat alijs, quam sacerdotibus uesci. In Tabernaculo etiam a Moyse Cherubim simulacrum factum, & deinde a Salomone in Templo, a Moyse quoque serpens æneus conflatus, cum hæc omnia lex prohiberet. Præcepta itaque secundum literam occidentem non bona sunt, secundum spiritum uero sunt bona, *qua faciens homo uiuet in eis.*

Polychr.

Isa. 1. v. 11.

Cyri. in Math.

Origen.

2. Cor. 3. v. 6.

Vtraque explanatio, & conciliatio locorum probabilis est, siue quæ de solis sacrificijs intelligit præcepta non bona, siue quæ de uniuersis legis ueteris carimonijs. Sed multo esset plausibilior, X si Pa-

Non bona id est non sua non iucunda, sed difficilia. Gen. 3. 7. 6. Gen. 19. 7.

Act. 15. 7. 10.

Præcepta non bona hoc est tyrannorum, quibus subiunguntur magna graua.

Jerem. 29. 7. 12.

si Patres bonum v'surpassent pro suaui, iucundo, & A facili, Hebraea phrasi, non bonum contra pro graui, duro, intolerando: nam טוב, rob, non solum honestum significat, sed delectabile bonum, vt in Genesi: Vidit igitur mulier, quod esset bonum, id est, amicum, gratum. & iterum: Si bonum est in oculis vestris, id est, si placet: hac enim ratione præcepta non bona erunt graua, importabilia, vt exposuisse videtur Petrus in Actis: Iugum, &c. quod neque Patres nostri, neque nos portare potuimus. Viuere autem, erit vitam ducere commodè, & feliciter, vt supra exposuimus; & non viuere, erit miseriam vitam trahere. Veruntamen qui obseruauerit simpliciorum esse loquendi rationem sacris scriptoribus, & fere ex vulgi consuetudine petita, non facile sibi persuadebit de diuinis præceptis hæc duo simul a Vate proferri, dedi præcepta in quibus viuere, & dedi præcepta non bona in quibus non viuere; quantumvis rationibus scholasticis ea inter se conciliari possint: præsertim cum versus sequens: Et pollui eos in muneribus suis, qui eiusdem est argumenti, vt ex coniunctione præposita constat, nulla ratione referri possit ad sacrificia, vel oblationes Deo factas, sed Idolis. Quapropter existimamus hoc loco sermonem esse non de legibus diuinis, sed humanis, non Moysi sed Tyrannorum, quibus Hebraei traditi sunt ob legis diuinæ violationem. Sequenti autem versu de sacrificijs, quæ falsis gentium dijs offerebant, vt duo commemorantur supplicia respondentia duobus beneficijs collatis ingratas Israëlitis, scilicet leges duræ Tyrannorum pro suaui Dei lege reiecta; & nefariæ oblationes pro sanctissimis sacrificijs despectis. Dixerat enim supra: Dedi eis præcepta, & iudicia (facilia & leuia) sub quibus iucunde viuere possent, atque Sabata mea, aliaque festa, & ritus institui (nam nomine sabbathi reliquæ festiuitates intelligendæ veniunt, vt alibi dictum est) vt essent signa mei erga illos amoris; ipsi contra fregerunt iugum, rupe- runt vincula, meum detrecharunt imperium, atque sese dederunt dijs finitimarum gentium, quos non cognouerunt patres eorum. Ergo vt cognoscerent quam latum sit discrimen inter vtramque viuendi rationem, ego dedi eis præcepta non bona, hoc est, subieci eos iugo ferreo Ammonitarum, Moabitatum, Philisthorum, &c. eorumque legibus non admodum suauius (nam bonum Hebraice dicitur non solum honestum, sed etiam delectabile, vt supra notauimus) quinimmo grauissimis, & intolerandis, sub quibus miseriam traherent vitam, vix viuerent: nam extenuatio rhetorica hic videtur commissa, qualis illa:

Non ignara mali miseris succurrere disco, id est, omne malum experta: quæ quidem figura admittit hoc loco nescio quid ironiæ, quasi dicat: Dedi præcepta non tam suaui fortasse atque mea erant, hoc est admodum illis dissimilia, nam illa suauius erant, hæc contra durissima. Esto exempli gratia illa Philisthorum lex contra Hebræos sibi vectigales prolata, vt nullus esset in toto Israël faber ferrarius, nec qui vomerem quidem conficere, aut securim acere posset. Alias grauius coniectare licet ex ipsorum ad Deum clamoribus, cum ab hostibus opprimebantur, atque Dei eorum vicem dolentis miserationibus, quas liber Iudicum frequenter recenset. Et Jeremias: Dabo eos in vexationem vniuersis regnis terra. Quod vero ad nefandos sacrorum cultus attinet, quid potuit excogitari immanius, & horribilius, quam vt pater primogenitum infantem idoli ænei accensi mani-

bus offerret, ipsemet qui genuit spectante, torrendum & adurendum? De eiusmodi itaque impijs oblationibus subditur.

Et pollui eos in muneribus suis, cum offerrent omne quod aperit vuluam propter delicta sua: & sciens quia ego Dominus. Id est, pollui, & contaminari eos permisi, ob illorum delicta, nefarijs primogenitorum oblationibus idolis impurissimis factis, vt vel tam dura seruitute grauari discerent me esse Dominum, id est, potentem, qui tam duras poenas a refugijs, vel pium, qui tam dissimilia a subditis meis sacrificia exigo. Itaque illa oratio, propter delicta sua, nec tunc videtur cum prima, pollui eos in muneribus suis, vel, si malis construere ex ordine, ea erit sententia: Cum offerrent omne quod aperit vuluam, seu primogenitum idolis propter delicta sua, id est, in sacrificium aut piaculum pro ipsorum peccatis: putabant enim Ethnici Sathanæ astutia decepti pro grauissimis quibusque criminibus nulla gratiora offerri posse dijs holocausta, quam primogenitorum sanguinem, vt ex libro Regum conijcere licet, vbi legitur regem Moab cum supremum impendebat regni, & vitæ discrimen, arreptum primogenitum immolasse super murum, vt hoc facto Deos, quos aduersum se iratos sentiebat, redderet sibi propitios: cuius generis exempla obseruari possunt in Homero, & alijs veteribus scriptoribus. Is enim refert Agamemnonem Iphigeniam filiam dijs immolasse, quo ventos faustos haberet Troiam versus nauigans: post Troiæ vero excidium a Pyrrho Polyxenam Priami filiam, atque ab Vlysse Astyanactem primogenitum Hectoris sacrificatos pro felici reditu Græcorum in patriam, quoru' diras neces Seneca Tragicus lugubri carmine concelebrat. Plato quoque, Dionysius Halicarnassens, Diodorus Siculus, & Plutarchus auctores sunt, apud Phœnicæ, Carthaginienses, Rhodios, & Cretenses in more positum fuisse, vt infantes principali honore insignes forte ductos in regio ornatu Saturno hostias immolarent, a quibus sacris cum desuissent Carthaginienses postea victi ab Agathocle, ac deos propterea subiratos arbitantes ducentos nobilium filios macerant ad aras, vt auctor est Pescenius Festus aquid Lactantium. Cuius nefarij parricidij meminit Silius Italicus illis versibus.

Mos fuit in populis, quos condidit advena Dido (Infandum dictu) paruos imponere natos. Tertullianus etiam, & Eusebius, Iustinus quoque, ac Paulus Orosius, necnon etiam Herodotus, Peris vitatum fuisse tradunt, ad habendas dijs gratias viuos sub terra defodere pueros, ac virgines, puellarum indigenarum filios: & tale quid patrasse a mestrim Xerxis vxorem in bis septem illustrium Persarum liberos. Neque dissimilia his sacrificia idolis suis offerebant Mexicani Indi: nam singulis annis ad viginti millia hominum macerabant Dæmoni, atque in præcipua quadam festiuitate annua idoli simulachrum ex farina Mayzina sanguine humano permista fingentes, vbi rite fuerant illud venerati, in particulas minimas diuidentes singillatim distribuiebant, libaque eiusmodi vorantes sacra impurissima consummabant. In prouincia vero Mechoacan Dæmon sibi offerri postulabat quidquid erat ciuibus carissimum, vti infantem speciosum, sponsam forma insignem, eamque ob causam illæ nationes exosum habentes cultum adeo truculenti Dei, Christi Domini fidem obuijs vnus sunt ample xati, quemadmodum Patri Antonio Mendozio Prouinciali Societatis nostræ ipsimet Mechoacani proceres testati sunt. Sed de his hæctenus.

Porro vbi Latinus codex habet: in muneribus suis, & He-

XXVI. Permissio nefarie idololatriæ puniuntur in gratiæ, & pro uocantur fugi.

De nefari primogenitorum immolatione.

4. Reg. 3.

Hom. 1.

Seneca in Troade. Plato. dialog. de leg. Dionys. Italic. lib. 1. Diodor. Sicul. lib. 20. Plutarchin Apoph. de Gelone. Lactan. lib. 1. de falsa relig. cap. 21.

Silius Ital. lib. 4. P. n. in fine. Tertul. in Apol. cap. 9. Euseb. lib. 4. præp. Euang. Iustin. lib. 19. Or. lib. 4. cap. 6. Herod. lib. 7.

& Hebraicus במתנתיהם, bemathenothiam, in donarijs, vel oblationibus suis. Græci codices legunt hodie, in tuis δόματα, in tuis dogmatibus, in dogmatibus: quemodo legit codex Sixti, atque Complutensis: Item Apollinaris, qui sic interpretatur locum: In dogmatibus, inquit, eorum, pro eo ac si dicat, in ijs, quæ sunt ab ipsis tradita. Nihilominus Septuaginta reddidisse, in tuis δόματα, in tuis dogmatibus, in donarijs, Theodoretus legit, & interpretatur in hunc modum: Hoc simile est illi, quod per beatum Dauid a Deo dictum est: Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum, stant in aduentibus suis. Vbi enim vidi ipsos, qui sic interpretatur vtilitatis nihil percipere, permisi eos deinceps sua consilia persequi haud sustinens eos gubernare: quod hic quoque declarauit cum dixit: pollui eos in donis suis. tamen subiicit Theodoretus: Sed apertius hoc Aquyla interpretatur est, qui dixit: & pollui eos in dogmatibus ipsorum cum traducerent ipsi omne apertius vuluam: permisi enim ipsos suis inquinari institutis cum per ignem traducerent filios, & pueros primogenitos Dæmonibus offerrent, dignas ipsis in reliquum poenas infligens.

Obseruandum primo, quam durum sit iugum mundi, & quam graue onus imponat, ceruicibus sibi subditorum: Ieremias enim ait: Seruietis ibi dijs alienis die ac nocte, qui non dabunt vobis requiem. Isaias quoque. Confractus est Bel, contritus est Nabob (Septuaginta, Dagon) facta sunt simulachra eorum bestijs, & iumentis, &c. hoc est: Dij gentium nullum afferunt cultoribus auxilium, vel lucrum, sed potius pondus: qui eos veneratur, iumentum iure appellari potest, non homo: cum in humeris suis baiulet immensum pondus aris, quod vix queat sustinere: onera, inquit, vestra graui pondere vsque ad lassitudinem, &c.

Secundo obserua, quam leue sit Dei onus, & quam suaue iugum, vt eodem capite Isaias eleganter persequitur. Audite me, &c. inquit, domus Israel, qui portamini a meo vtero, qui gestamini a mea vulua, id est, quos ego non tantum vt nutrix vnus baiulo & sinu foueo, sed quasi mater vera vtero meo gesto, hoc est in intimis visceribus meis absconditos habeo, blande & indulgentissime foueo, &c.

Adhuc & in hoc blasphemauerunt me patres vestri, cum spreuissent me contemnentes.

Et induxistis eos in terram, super quam leuauit manum meam, vt darem illam eis. Septuaginta vsque ad hoc me ad iracundiam prouocauerunt patres vestri, &c. Apollinaris, & Theodoretus. Non satis, inquit, illis fuit in Aegypto mihi restitisse, sceleribusque in deserto admissis, sed etiam ingressi in terram promissam, magna illam impietate repleuerunt, in cunctis collibus aras ædificantes, & idola statuentes, & libamina illis, ac sacrificia varia offerentes.

Et dederunt ibi irrationem oblationis suæ. Septuaginta: Posuerunt ibi furorem munerum suorum. Hebraea phrasi frequentissima in sacris, qua duo substantia colligantur in regimine genitiui, vt illi dicunt: Dederunt ibi irrationem oblationis suæ, id est, oblationem suam irrationem. Sed obseruatione dignum est quod atterritur: Et posuerunt ibi odorem suauitatis suæ, vbi coniunctio duas res valde a se diffitas connectit, oblationem scilicet irrationem, & odorem suauem, vel fragrantem: neque temere id quidem: nam ea continuatione significare voluit Propheta, oblationem Dei irrationem, esse eorum fragrantiam, nihilque illis accidere posse suauius, quam i Deum irritare libamina dijs offe-

rentes, & vicissim nihil Deo grauius esse, magisque abominandum quam odorem thuris idolis incensæ. Es dixi ad eos: Quid est excelsum ad quod vos ingredimini? Et vocatum est nomen eius. Excelsum vsque ad hanc diem. Septuaginta hodie habent, quod est abama, quia vos intratis illuc: במה, bamah, Hebraice legitur, & Septuaginta במה, bama, videri debent conuertisse, vt Theodoretus ex Symmacho corrigat, de qua voce nos supra late differuimus. Significat autem excelsum altare, vel sanium in nemore erectum. Hieronymus: Dixi ad eos, quid est Bamah (hoc enim interpretatur excelsum) aut cur ingredimini istiusmodi, locumque vobis in cunctis collibus eligitis? itavt vsque hodie istiusmodi loca appellentur Bamoth, & antiquus error nomen pristinum teneat? Apollinaris, & Theodoretus, illos iste nobilis ex impietate erga idola factus est. Dixit igitur ipsis: Quod nam lucrum inde percipitis? quæ vobis ab ipsa Bamah vtilitas accidet? quam ita etiam illustrem reddidistis, vt cognomen tum quoque illius vsque ad præsens tempus stabile perseveret? Rabbi Dauid: Quis præcepit vobis excelsum altare ædificare in nemoribus? nonne ego altare de terra mihi construi iussi? vos autem excelsum altare ædificastis extra locum, quem elegi vt ponerem nomen meum ibi. Et vocatum est nomen eius excelsum, etiam altare meum hoc nomine indecenti appellarunt ob frequentem vsum ædificandi altaria excelsa in lucis in honorem idolorum, &c. patet hoc ex libro Regum. Abijt itaque Salomon in Gabaon, vt immolaret ibi: illud quippe erat excelsum maximum, &c. id est, sacrosanctum sanium, seu tabernaculum, altareque sanctissimum, quæ Moyses olim construxerat in deserto, satis germana est Dauidis interpretatio.

In via patrum vestrorum vos polluimini, &c.

Et ego respondebo vobis domus Israel? Vno ego, dicit Dominus Deus, quia non respondebo vobis. Hieronymus: Patrum vestrorum imitami vitia, & per calidam inceditis vias, vt delicta familia similem mereantur & poenam, & in tantum scelus processistis vt filios vestros per ignem Dæmonibus consecratis, nec semel hoc fecisse sufficiat, sed vsque in præsentiarum agatis eadem (non quod hæc seniores in captiuitate faciant, sed quod illi, qui Hierosolymis morabantur, & quibus captiuitas imminabat, hæc omnia facere non cessarent) & cum tantis flagitijs obligati sitis, responsonem, inquit, meam queritis? Vno ego, dicit Dominus Deus, & iuro per memetipsum quia non respondebo vobis. Apollinaris, & Theodoretus: Hoc speratis, inquit, vigente in Republica vestra patria iniquitate, & impietate, & omnia ista, quæ enarraui audentibus vobis, responsum a me aliquod consecuturos esse? ne fallite vos ipsos, siquidem fieri nequit, vt vestris ego interrogationibus respondeam, quas audent impietas vestra. Sed id vobis rebus ipsis persuadeo, vt istiusmodi quoque spem abijciatis: hoc enim significauit cum dixit: Et si ascendet in spiritum vestrum hoc, &c. Verba ista in hunc modum conuertit Vulgatus.

Neque cogitatio mentis vestra fiet, dicentium: Erimus sicut Gentes, & sicut cognationes terra, vt colamus ligna, & lapides. Apollinaris: Ne vestra quidem illa cogitatio exitum reperiet, vt sicut reliquæ gentes ligna, & lapides diuinitate dignemini, & honorem, qui Deo debetur, illis tribuatis. Scholiastes. Cum viderent Iudæi, se ipsos quidem obsidione, & captiuitate premi, omnes vero gentes rebus vti secundis, & maxime ipsum Babylonium multis imperantem, dicebant, oportere se quoque idola colere: ita enim

XXXIX.

Theodor.

Hieron.

Apollin.

Theodor.

R. David.

3. Reg. 3.

4.

XXX.

XXXI.

Hieron.

Apollin.

Theodor.

XXXII.

Amates prosperitatem, quam vident in peccatoribus, facile illorum imitantur mores, sed frustra.

Scholiast.

fore, vt res ad voluntatem, & prospere fuerent: A nec intelligebant se in calamitates propterea incidisse, quod a Deo recessissent. Dicit ergo eis, non vt dixistis fieri, sed regnabo, inquit, & dominabor in vos cum furore, atque ira, quoniam regi humaniter nolentes, ad idola dicitis defecturos.

XXXIII.

Hierony.

Del prouidentia quae malos seruos domo expellere solet, electos fugietes persequitur vt reducat.

Ter. 15. 1

XXXIV.

Apollin. Schola.

Alius Scholias. Alius Schol. Theodor.

Hieron.

Damnatur haereticus Deo crudelitatem tribuentium.

XXXV.

XXXVI.

Theodor. Desertum populorum quid sit.

lum Hebraea phrasis: nam desertum populorum non significat desertum inter populos, sed potius desertum a populis. Talis illa est Pauli: Ex resurrectione mortuorum, id est, a mortuis. Aptius ergo Hieronymus interpretatur: Faciam, ait, vobis qui estis in Babylone, & nunc seruitis idolis, quod feci patribus vestris in Aegypto, vt educam vos in desertum populorum. Allusionem itaque fecit vates ad desertum Arabiae, in quod inducti sunt Israelitae egredientes de Aegypti finibus, & in quo quadraginta annis errarunt. Significat autem per desertum libertatem, quam ex parte quidem donauit Cyrus, omnino vero Redemptor humani generis Christus Dominus, idque aptissime, quoniam desertum opponitur ciuitatibus muratis, castrisque conclusis, in quibus ciues omnes, & milites viuunt sub dominio Principis, vel Ducis: in deserto vero qui degunt libere vagantur, & pro arbitratu vitam institunt. Quare desertum symbolum est appositissimum libertatis, vt castrum seruitutis. Vitur eadem metaphora Oseas Propheta dicens. Propter hoc ecce ego lactabo eam, alliciam eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius, ad voluntatem, blanda scilicet, & suaui verba, & dabo ei vineas eius vineas ex eodem loco, in ipso deserto, & vallum Achor ad aperendam spem, &c. allusione facta ad histosiam, cuius mentio fit in libro Iosue, excitat populum in spem certissimam hereditatis caelestis ad eundem. Legimus enim ibi ob delictum Acham bonam exercitus partem misere corruisse coram aduersarijs, eaque strage turbatum populum haeritare coepisse de diuina promissione, & terrae Chanaan expugnationem fere desperasse: a quo euentu impositum est nomen Achor, id est turbationis Valli ipsi, vbi contigerat clades. Eam igitur historiam mente repetens Oseas ait: Non continget populo meo perturbatio qualis olim accidit tempore Iosue, a qua Vallis nomen accepit, sed potius ipsa Vallis quae tunc fuit Israelitis offendiculum, erit ludaeis, & redemptis per Christum ostium spei, id est, spiritum confidentiae: quare apte subditur: Et cauet ibi iuxta diem inuentus sua, & iuxta diem ascensionis de Aegypto. Vide in Exodo: canticum Israel: & obserua quod initio per allusionem significauerat obscurius, iam per similitudinem apertius differuisse, vt merito nos ab Osea edocti praesentem Ezechielis locum illi quam simillimum, addita similitudinis particula in hunc modum exponamus. Quemadmodum olim patres vestros ex Aegypto redemptos in desertum Arabiae induxi, hoc est, libertate donabi, & sui iuris Republicam feci, sic vos postquam, in Babylone debitas delictorum poenas solueritis, inde eductos & libertate donatos in patrium solum faciam remigrare. Quod vero additur: Iudicabor vobiscum ibi, facie ad faciem, difficilius est explicatu. Apollinari, & Theodoro, iudicare, est plectere, si enim habent: Vt in maiores, inquit, vestros cum argumenta multa mea potentiae experti essent, atque ingratos se praebuissent in solitudine animaduerti, eadem etiam vos ratione tractabo, Scholias. Vt igitur cum patribus vestris disceptans in solitudine vario illos interitus genere multauit, sic etiam vos varijs mactabo supplicijs. Ceterum neque id significat verbum passiuum, iudicari, neque sequentia admittunt, quae fauoris, & gratiae sunt plena. Hieronymo, iudicari, est iudicio contendere: sed quale fuerit id genus iudicij non explicat. Hebraeum verbum וָשַׁר, nispat, est iudicari, in ius vocari, litigare, in iudicio, contendere apud iudicem: ideo apud Ieremiam Dominus ait. Ecce ego iudicio contendam tecum, eo quod dixeris, non peccavi. Valet etiam, cum, qui vocatur in iudicium, rationem reddere suae innocentiae, causam suam dicere verbis, vel agere rebus ipsis. Sic sumitur in libro Regum. Iudicio contendam aduersum nos coram Domino: atque in hac significatione videtur sumi in praesenti. Facie ad faciem aliquid fieri, est mutuo, vicissim, inter pares, ex aequo & bono aliquid transigi, hoc est sublato omni timore, aut reuerentia minoris erga maiorem, vel auctoritate, & maiestate maioris erga minorem. Sic in Exodo. Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem: neque enim significat Deum clare videre, vt multis placuit, sed confidenter loqui, & familiariter; nam statim se explicat Historicus dicens: Sicut solet loqui homo ad amicum suum: & in Deuteronomio. Facie ad faciem locutus est nobis Dominus. Itaque iudicari, vel iudicio contendere Deum cum Israelitis facie ad faciem in praesenti est, omni auctoritate abdicata, rebus ipsis suam tueri causam, ac si ipsi pares Deo essent eorum iudici, immo iudicio sisti, & rem omnem examinandam committere, iustitia superare, non potentia, factorum rationes palam reddere, suae iustitiae euidentia signa, & testimonia monstrare, vt sensus sit: Quemadmodum olim in deserto Arabiae a patribus vestris toties in ius vocatus cum meam criminabantur vel potentiam, vel prouidentiam, rebus ipsis, hoc est signis stupendis, atque beneficijs innumerabilibus respondi, & meam causam tutatus sum, palam ostendens illos fuisse foedifragos, me autem in dictis, & factis mihi constantem: eodem pacto cum tempus a me praestitutum aduenerit educam vos de Babylone, atque libertate donatis ostendam rationes meorum iudiciorum: res enim ipsae loquentur aduersum vos, atque vos ipsi, qui nunc meam iustitiam criminamini, tunc iudicabitis, & testabimini merito traditos esse Babylonijs, gratis vero a mercedemptos: meam itaque iustitiam, prouidentiam, & bonitatem commendabunt, tam captiuitas tolerata, quam parta libertas: atque haec in cortice historiae, in quam ex parte, & vix secundum vmbrae veritatis competere videtur vaticinium, exhauriri vero, & compleri minime potest: quorsum enim Deus ipse, qui dux erat exercitus a Babylone redeuntis, inducat ut furore plenus aduersus populum suum brachio extenso librare hastam? & cur non potius in Balthasarem desatuiet, aut in eius duces, si id quod reuera contigit, praedicere voluisset Propheta? maxime cum sciamus in ea peregrinatione populum alioqui contumacem humanissime acceptum a Deo? Fatendum est igitur praesens vaticinium non exhauriri Babylonica liberatione, neque de illa conuenienter posse declarari: neque mirum est si non ita apte cohaere historiae prophetia, quae maior est ipsa historia; vel si non bene intellectum sit testimonium, quod est adhuc signatum. Ergo Propheta eius temporis historiam tractans diuinitus euocatus est ad posteriora Messiae tempora, atque sub captiuitate Babylonica; Sathanae captiuitatem, sub libertate Cyri, redemptionem Christi sibi representantam significauit, in qua & exitum, & lucem habet hoc vaticinium, alioquin obscurissimum, quippe quod multa sibi aduersa continere videatur: nam illud, regnabo super vos, dignationis diuinae est: illud vero, in manu for-

Desertum symbolum est libertatis, castrum vero seruitutis.

Ose. 2. 14

Iosue. 7.

Vallis Achor id est turbationis.

Exod. 15.

Apollin. Theodor.

Scholias.

Hieron.

Ierem. 2. 7. Quid sit iudicio contendere cum aliquo. 1. Reg. 12. 7. Quid significet facie ad faciem aliquid facere. Exo. 33. 11.

Deut. 5. 4.

C

Exod. 15.

Tempora, & libertas Mesiae significatur hac prophetia.

ti, & brachio extenso, & furore effuso regnabo; indignationis est potius: praeterea illud, educam vos de terris, in quibus dispersi estis, & inducam in desertum populorum, clementiam praefert. Verum quod subditur, subijciam vos sceptro meo, vim inferendam demonstrat: deinde illud, iudicabor vobiscum, benignitatis summam est, sed iudicabo vos, seueritatis: denique, inducam vos in vinculis federis, humanitatem sapit: ceterum eligam transgressores, & impios, &c. iustitiae rigorem. Haec autem omnia in spem sibi obuiantia, si ad Christi redemptionem referantur, admirandam faciunt harmoniam. Cuius intelligendi gratia obseruandum est documentum ad varios sacrae Scripturae locos percellendos in primis necessarium, videlicet, moris esse sacrorum scriptorum redemptionem Christi duplici nomine, & fere copulato significare, hoc est, strage, atque salute; vltione, & redemptione; indignatione, & pace; sanguine, & incolumitate; pretio, & victoria; idque fortasse quia vtraque libertas temporalis, quae spiritualem generis humani praefecit, nimirum Aegyptiaca, & Babylonica non sine sanguine, & strage hostium parta fuit: sed prophetae nulla distinctione facta inter hostes, & ciues, Christum Dominum venientem ad redimendum homines inducunt quasi ducem catafractum, qui furore diuino actus in homines irruit atque obuios quosque deturbat, proterit, trucidat, interfectorumque sanguine sitim extinguit, vt in psalmo. Dabo tibi gentes hereditatem tuam, &c. reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos: & in alio psalmo. Iudicabis, vindictam sumet, in nationibus, implebit ruinas, ruinis, cadaveribus omnia, conuassabit capita in terra multorum. De torrente effusi cruoris in via bibet, propterea exalabit caput. & in Isaiam. Indutus est iustitia vt lorica, & galea saluatus in capite eius, indutus est vestimentis vltionis, & opertus est quasi pallio zeli; sicut ad vindictam quasi ad retributionem indignationis hostibus suis, & vicissitudinem inimicis suis insulis vicem reddet, & timebunt qui ab occidente nomen domini, & qui ab ortu solis gloriam eius, cum venerit quasi fluminis violentus, quem spiritus domini ventus impotens cogit, & venerit Sion redemptor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Iacob, dicit Dominus: hoc factus sum cum eis, &c. Item alibi idem propheta. Spiritus domini super me, eo quod unxerit me, &c. vt praedicarem annum placabilem domino, & diem vltionis deo nostro. Idem habes iterum. Quis est iste qui venit de Edon? rubeus, cruentatus quasi de progenie Edon rufi iunctis vestibus de Bosra? vbi succo sanguineo vultu nigrae inficiuntur calcantium vestimenta, iste formosus in stola sua, gradens in multitudine fortitudinis suae, qui scilicet a praedio reuertit tantam praesferens maiestatem, tantam animositatem ostentans? ego, respondet ille, qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandum, qui scilicet iustitiam, & salutem, quam promisi propugnando, & expugnando comparauit.

B

C

D

E

Redemptio Christi duplici nomine, & coque coniuncto solet nominari, nempe strage, & salute.

Ps. 2. 8.

Ps. 109. 7. 6

Isa. 59. 17.

Isai. 61. 63.

cum victoria, allusione scilicet facta ad diem Aegyptiae, vel Babylonicae cladis, vt supra diximus, & quod mirabilis est, hostes ipsos ducis cum militibus confundunt noua dicendi ratione, & nouum atque sine exemplo facinus praedicentes, in quo iisdem essent futuri secundum naturam hostes, & amici, debellati & liberati, enecti atque redempti: tamen ingenio, moribus, & affectu dissimiles. Etenim peccator duplicem refert personam, & duplici, vt ita dicam, natura subsistit, hominis, atque Daemonis; illa est militis, ista hostis Christi; illa erat liberanda, ista debellanda; ad illam pertinet annus remissionis, ad istam dies vindictae; illa comparatur Israelitis redemptis, ista Aegyptijs, & Babylonijs trucidatis. Vtramque faciem obseruare debemus in verbis Prophetarum supradictis: *In manu forti, & brachio extenso, & furore effuso regnabo super vos.* Nam vis armatae manus, & furor effusus contra Daemonem militat, regnum vero Dei in homine collocatur, postquam deuictus est tyrannus & foras eiectus, ille iudicatur a Domino, iste vero inducitur in desertum ab hostis ditone remotum, ille constringitur vinculis ferreis, iste ligatur vinculis foederis. Denique quoniam vtrumque facinus patratum est non ferro, nec vi hostili carnalibus illata, sed sanguine ipsius ducis, qui mortuus triumphauit, effuso aptissime dictum est: *Et indicabor vobiscum ibi facie ad faciem.* Etenim Christus iudicatus, damnatus, & neci addictus, iudicauit causam nostram, & Paris tutatus est iustitiam, hostem quoque communem damnauit, veteremque hominem, qui gerebat Sathanam imaginem, secum crucifixit, vt destruat corpus peccati, & vltra non seruiamus peccato. Iudicatur itaque nobiscum Dominus cum de peccato damnauit peccatum in carne. Quod vero additur: *Facie ad faciem*, allusionem habet ad illud Exodi. *At illi egressi erant in manu excelsa.* Vbi Chaldaeus Paraphrastes legit, capite aperto, hoc est non clam, vt fugitiui, sed palam, & in media luce egressi sunt de Aegypto; non se subtraxerunt noctu, sed videntibus Aegyptijs, non trepidantes, sed confidentes exierunt: nam capite nudo aliquid facere, vt est in proverbio, significat intrepide, confidenter. Vel secundum Vulgarum nostrum, *in manu excelsa*, id est, erectis signis, sublati vexillis, instructi acie, in manu forti, brachio extenso, armisque instructo. Talis vero fuit redemptio nostra, de qua Isaias. *Sion in iudicio redimetur, et reducent eam in iustitia.* Atque aperius iterum. *Non in tumultu exibitis, nec in fuga properabitis, praecedet enim vos Dominus, &c.* Ad eundem enim exitum respiciebat Propheta, in quo tamen timor egredientium non intercessit; nihilominus non potuit vitari tumultus, & festinatio cogenribus Aegyptijs, & neque farinam fermentari finentibus. At vero in egressu de Sathanae potestate neque timor, neque fuga, neque tumultus fuit, sed iudicium & iustitia: examinata enim causa, audita actoris accusatione, atque vadis cautione facta pro reo, lata est ex summo rigore iuris in fauorem humani generis contra Daemonem sententia, quam pronuntiat Apostolus, dicens. *Nihil ergo nunc damnationis est ijs, qui sunt in Christo Iesu, &c.* Iure igitur nostro (ex quo Christus est caput nostrum) de regno tenebrarum eruti sumus, palam, aperto capite, in manu excelsa, in media luce, vidente & obmutescente aduersario: atque hoc est facie ad faciem iudicari Christum nobiscum, vel nos cum illo iudicatio, & damnatio redimi, & liberari.

XXXVII. *Et subiciam vos scepro meo.* Hebraice & Graece: *Transire faciam vos sub virga, more scilicet pasto-*

Peccator duplicem refert personam, hominis atque Daemonis.

Rom. 6. v. 6. Ibid. 8. v. 3.

Exo. 14. v. 8. Chaldaeus. Capite aperto hoc est non clam, sed palam.

Isa. 1. v. 27. & 52. v. 12.

Rom. 8. v. 1.

XXXVII.

ris numerantis pecora. ac si dicat: Vestri curam geram singularem, nullum patiar in deserto perire, omnes in numerato habebō, & ex nomine appellabo quasi diligens pastor, quia magni vos duco, & magnifacio. Alludere videtur ad factum, cuius memoria est Numerorum libro: *Numeri mihi summam filiorum Israel per familias, & cognationes suas.* Veritas autem prophetiae comprobata est apud Matthaeum. Cum vniuersus Orbis numeratus est Christo nascente, qui legem nouam ferebat, videlicet ne quis deesset tantae sollempnitati, vel a tanto beneficio se alienum existimaret: volebat enim noster Emmanuel omnium hominum nomina habere in promptu, vt illa scriberet in libro vitae, seu familiae suae, quam aggregare venerat Angelorum cognationibus.

Et inducam vos in vinculis foederis. Vel in vinculum foederis, vt Hebraice legitur, id est, pactum nouum inibo vobiscum, & illius vi adstringam vos mihi: reficiat memoriam veteris pacti, cuius mentio est in Exodo, vt nouum promittat, cuius vmbra fuerat illud antiquum. Sed rogas: quomodo adducuntur ex vi pacti, & volentes ij, qui ante reluctantes, & praemetu brachij extenti, atque flagelli cogendi dicuntur? Respondeo, vt supra coepimus declarare, duplex est homo, terrenus, & caelestis, vetus, & nouus: duplex lex, membrorum, & gratiae; peccati, & iustitiae. Vetus homo, & terrenus censetur membrum Daemonis, & figurabatur in militibus Balthasar, qui repugnabat Cyro liberatori. Nouus vero per Christum natus, membrumque illius factus, assertori suo sponte nomen dat, & libenter militat sub eius vexillo. Ille victus est, sicut a Cyro Balthasar, non vi armorum carnalium, sed virtute mortis, & resurrectionis eius, qui potens est subicere sibi omnia. Ille quasi Israelita a Cyro allectus est; & Christo confederatus: & sicut facinus Cyri contra Babylonium patratum, fuit insigne Israelitarum beneficium; sic Christi victoria, & potentia, qua Daemonis tyrannidem subuertit, maximum fuit beneficium, quo sibi genus hominum demeruit, ad se traxit omnia, non coacte, sed spontanea, vt dicit ipse apud Oseam. *In funiculis Adam traham eos, in vinculis caritatis.* Vt ipse declarat Christus apud Ioannem, dicens. *Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, en vincula, funes, foedera, lex noua, quae aureis ligat compedibus, quae libere cogit, quae volentes trahit.*

Et eligam de vobis transgressores. Vt olim in deserto Arabiae increduli perire, neque omnibus, qui educti sunt de Aegypto fas fuit in terram intrare promissam, teste Apostolo. *Omnes mare transierunt, &c. sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo, sic omnes a Christo vocati sunt, pauci vero electi, vt ipse in parabolis Virginum, & fagenae significauit: alioqui si historiam sequaris, hoc comprobari non potest: nam omnes, qui cum Zorobabele, Esdra, & Nehemia ex Babylone sunt egressi, fausto itinere peruenerunt Hierosolymam, vt ex vtroque libro Esdrae constat apertissime. Bene igitur notarunt Apollinaris, & Theodoretus, per hos electos significari Apostolorum chorum, & illos, qui diuino per eos praconio crediderunt. Polychronius ista de Ieremia, Baruch, & Godolia interpretatur, qui soli euaserunt communem calamitatem inuectam a Babylonijs: re ipsa docent quantum sit pietatis lucrum. Ceterum non satis aperte nam neque Ieremias, neque Godolias egressi a Babylonia in terram Israel reuerfi sunt, quod factum oportuit, vt de illis hoc Vaticinium intelligeretur.*

Numeri vos, vt solent pecora pastor.

Num. 2. & 3.

Matth. 1.

Exod. 23.

Vetus homo quomodo relucet Deo nouus uero quam lubens det nomen.

Ose. 11. v. 4.

Io. 3. v. 16.

XXXVIII.

1. Cor. 10.

Apollin. Theodor. Polychr.

Theo-

Theodoretus nobis consentiens ea verba impleta A scribit post Christi Crucem, cum Romani Iudaeos in seruitutem redactos in omnem terrarum orbem disseminarunt.

XXXIX. *Et uos domus Israel, &c. singuli post idola vestra ambulante, & seruite eis. Quod si & in hoc non audieritis me, & nomen meum sanctum pollueritis ultra, &c.* Septuaginta proprium, vt inquit Hieronymus, explicant sensum hoc modo: Vnusquisque aduentiones suas auferat (vel auferat) & post haec, si vos audieritis me, & nomen meum sanctum non pollueritis vltra in muneribus vestris, &c. Hebraicus codex hodie sic habet: & vos domus Israel vnusquisque idolis suis ite, seruite, & post quam non estis obediētes mihi, nomen sanctum meum non profanetis vltra in muneribus vestris. Symmachus, aprobante Hieronymo, locum manifestius interpretatus est. Vnusquisque idolis suis euntes seruite, quia noluit audire me, nomen autem meum sanctum nolite vltra polluere per munera vestra. Aquyla Symmacho ex parte consentiens, & ex parte discordans: Ite, inquit, post idola vestra, & seruite eis, quia indigni estis meo imperio, nec me vestra cultura delectat: quod si & in hoc nequaquam audieritis me, sed nomen sanctum meum pollueritis, dum mihi offerre simulatis, quae offertur idolis, & nomini meo tantam blasphemiam feceritis, vt qui idololatre cultores estis, meos vos esse dicatis, hoc scitote, &c. Variæ sunt, & in speciem aduersae lectiones ceteræ a vulgata nostra: omnes enim addunt negationem verbo, polluat, quae videtur in Latina desiderari. Ceterum eodem recidunt vniuersae: nam in Latina subaudi potest negatio illa per zeugma ex oratione praecedenti, si opus esset. Sed multo elegantius eundem sensum explicat absque negatione: nam in ceteris prohibetur quidem nomen Dei pollui, in Latina faciendum damnatur: quemadmodum & in versione Aquylae, quem imitatus est Hieronymus. Aquylae igitur paraphrasim lector habeat pro vulgatae interpretatione. Atque obseruet Deo multo esse ignominiosus a suis, quam ab Ethnicis vilipendi: nam illorum peccatum iniuria est creatoris, sed ignoti: horum vero crimen ignominia est nominis diuini agniti, & despecti. Eadem querimonia huius versus extat in libro Regum. *Vsq̄ue quo claudicatis in duas partes, si Dominus est Deus, sequimini eum, &c.* Vel Deo soli, quem pro numine habetis, cultum impendite, vel Baal, quem muneribus veneramini, mundi conditorē fatemini: ita enim fiet, vt minus nomini Domini inuratur conuicium, si ab exteris non colatur, quam si a populo suo habeatur despectus, dum munera, quae illi debentur idolis offeruntur ab ijs, qui de nomine suo gloriantur & lege: non quod Deo noceri possit, ait Polychronius, sed quod in eius vergat iniuriam, si vel appellatio, vel cultus ipsius communis sit rebus creatis.

In monte sancto meo, in monte excelso Israel, ait Dominus Deus, ibi seruiet mihi omnis domus Israel: omnes, inquam, in terra, in qua placebunt mihi. Vt ad emulationem prouocet degeneres, & fastidiosos Iudaeos, protestatur, illis egredientibus domo, alios legitimos ingressuros. Ne putetis, inquit, me vestro indigere seruitio: ite, colite idola, vt coepistis, o domus Israel, illudque scitote vestram rem agi, non meam. Etenim recedentibus vobis a meo cultu, adhærebit mihi omnis domus Israel, atque a me liberata e Babylone, in patriamque remigrans iterum exaedificabit Templum in monte sancto meo Sion, gratifac me mihi offeret hostias, neque vn-

Theodor.

XXXIX.

Symmach.

Aquyla.

Hieron. Diuino nomini maior sit iniuria a suis, quam ab alienis.

3. Reg. 18. v. 21.

Polychr.

XL.

Prouocat ad emulationē Iudaeos, admitturum se in Templum pollicens Israelitis.

quam a mea religione recedet. Sed rogas, qui fieri potest, vt abalienata domo Israel a cultu Dei, domus Israel Deo adhæreat? Dicerem, bona parte domus Israel a Deo recedente, maximam nihilominus illi extitisse fidelem, iuxta illud Isaias, & Apostoli: *Si fuerint filij Israel sicut arena maris, reliquiae secundum electionem salua fient.* Ceterum hoc responsum non patitur sequens oratio: *Omnes, inquam, in terra in qua placebunt mihi.* Ex vi cuius fateri cogimur de alia domo Israel sermonem institui. Ergo doctore Apostolo nouimus duas esse domus Israel, carnalem alteram, alteram spiritualem, vnam naturalem, alteram institutam; vnam progenitam ex femine Iacob, alteram ex fide: *non enim omnes,* ait Paulus, *qui ex Israel sunt, ij sunt Israelitae; neque qui semen sunt Abrahae, omnes filij. Sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, non qui filij carnis, ij filij Dei, sed qui filij sunt promissionis estimantur in semine, &c.* ergo carnali domui Israel comminatur Deus, nisi sibi dicto audiens fuerit a se amandandam omnino, atque in eius locum vocandam, & inserendam spiritualem domum Israel, hoc est, nationem gentium, ex quibus potissimum constat Ecclesia. Eadem dicendi ratio extat in Isaias, vbi montis etiam excelsi, & sancti mentio est: *Et erit in nouissimis diebus praeparatus, stabilis, firmus, mons domus Domini in vertice montium, &c.* Christi religio, quae dogmata, & instituta habet a sensibus remota, & supra humanum captum eleuata, & fluens ad eum omnes, &c. Et dicent: *Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, &c. Domus Iacob venite, & ambulemus in lumine Domini, &c.* Vides, gentes inuitare domum Iacob carnalem ad domum Iacob spiritualem, hoc est, Ecclesiam Christi? praecedebant itaque gentes in itinere, & Iudaeos cunctantes cohortabantur: neque segnius concendebant per arduas accliuas montis decliua sese praecipitare. *Fluent, inquit Vates, ad eum omnes gentes.* Fluere vero, Hebraice נהר, nahar, torrentium est proprium, cum se demittunt per montium praerupta: consonant itaque sibi Prophetae vtriusque carmina. Sed his consentanea tractauimus supra.

In terra, sancta scilicet, aut promissa, hoc est, Ecclesia, quam illa altera praesignabat.

In qua placebunt mihi. Hebraice ibi occurram eis, occurram ad eorum amplexus: ibi eos beneuolentia prosequar, vel amantissime amplectar sic in Isaias. *Gaudebit sponsus super sponsam, & gaudebit super te Deus tuus,* id est, sicut sponsus, sic Deus. Hebraice pro gaudebit est נהג, baghal, quod significat adamauit, ardentem amauit, duxit in uxorem, vt cafrueretur, fructus est, potitus est optatis nuptijs, in delicijs habuit. Obserua Christi amorem ardentissimum erga Ecclesiam, propter quam reliquisse dicitur patrem, & matrem, vt adhereret uxori suae. Hebraice, נהג, vedabaq, & agglutinabitur, quomodo etiam reddidit Matthaeus, προσκολληθησεται, procolletheseta, sumpta metaphora ab ijs, quae glutino sic committuntur vt putes vnū esse. Sed de hac re superius multa. Vide quae eodem capite Isaias praedixerat: *Vocaberis uoluntas mea in ea, & terra tua inhabitata; quia complacuit Domino in te, & terra tua inhabitabitur, &c.* nam delicijs suas in hominibus locat qui seipsum contemplans felicissime viuunt.

Et ibi quarum primitias vestras, & initium decimarum uestrarum. Primitiae, Hebraice dicuntur תרומה, therumoth: est autem therumah in singulari eleuatio, leuanda oblatio, quam quis Deo dicat, in Templo eleuandam, id est, donarium, anathema in Templo

Duplex domus Israel, altera carnalis, spirituales altera.

Rom. 9. v. 6.

Isa. 2. v. 2.

Sup. c. 10. & 11.

Is. 62. v. 5.

Christi ardentissimus in Ecclesiam amor ostenditur.

Gen. 2. 24. 19. v. 5.

Primitiae eleuatio, siue oblatio o eodem sumitur.

pl'o suspendendum; vel quod dum offertur, eleuatur coram Deo. Vulgatus primitias, vel oblationem solet vertere, *Initium decimarum*. Hebraice, primitias donorum: nam *מנחה* mafah, est munus, tributum, census, debitum, veluti in libro Paralipomenon, *inferre de Iuda, & Ierusalem pecuniam, qua constituta est a Moyse serua Domini*. Hebraice, onus, census, manus Moysis: idem in Proverbis. *Qui spondet pro onibus, id est, debitis, & in Genesi. Maiorque pars venit Benjamin*, id est, portio, munus. Pecunia hæc erat semiclus, didrachmus, quem pendebant singuli per nomina recensiti, vt habetur in Numerorum libro, & in Matthæo: de qua in Commentario de numismatis Hebræorum. Latius itaque patet nomen *מנחה*, mafah, quam decima: appellatur autem a Hieronymo decima nomine, quod sit tributum impositum, sicut & decimæ, non vero spontaneum denarium, quales erant primitiæ.

2. Paral. 24
Prou. 22
Genes. 43
Num. 30
1. Lab. 10

Hieron.

Sãctitas siue sanctificatio late patet.

Leuit. 19
Ierem. 31
Leuit. 27

XLI.
Quam accipi sint Deo iusti, eo rumque oblationes.

Iob 36
Gen. 8
Exo. 29
Eph. 5
2. Cor. 2
Philip. 4

Vocatio gentium.

Atas potius quam comprobata fuisse in reditu Iudæorum de Babylone, impletas vero & consummata in gentium vocatione, ex quibus pro maiore parte constat Ecclesia: gentium enim vocationem illa liberata per Cyrum facta significauit aptissime, quod filij Israël ab Assyrijs, & a Babylonijs abducti, in varijsque Asiæ prouincijs diffeminati, vulgato Cyro edicto auide confuxerunt Babylonem, positique simulatibus, & idololatrijs Zorobabelem duccm, Iesum vero sacrorum Pontificem sequentes vno animo, eademque voluntate Hierosolymam ascendunt instauraturi Urbis patriæ, templique sancti ruinas: quæ quidem res imago expressa fuit vocationis gentium ex quattuor mundi regionibus ad Ecclesiam sub Christo duce, & sacerdote æterno instaurandam, & renouandam. Quapropter a diuinis vatibus fere semper sub ea comparatione redemptionis Babylonicæ Christi redemptio prædicatur, vt ab Ieremia. *Propterea ecce dies veniunt, dicit Dominus, & non dicetur ultra: Viuit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Aegypti, sed viuit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Aquilonis, & de vniuersis terris, ad quas eieci eos, & reducam eos in terram suam, quam dedi patribus eorum, &c.* & inferius. *Domine fortitudo mea, & robur meum, & refugium meum in die tribulationis ad te gentes venient ab extremis terræ, & dicent: vere mendacium possederunt patres nostri, vanitatem, quæ eis non profuit, &c.* Sed eius argumenti sunt plurima vaticinia Prophetarum.

Et sanctificabor in vobis in oculis nationum. Glorificabor, sanctus, potens, mirabilis prædicabor, non secus atque olim cum patres vestros ex Aegypto eduxit: *(Facta est Iudæa sanctificatio eius, Israel potestas eius: id est: Iudæa occasio fuit celebrandi nominis diuini, & Israël materia ostendendæ suæ potentia) tum gesta præclara, quæ in vobis redimendis committam, tum vestra viuendi ratio, & institutum plusquam humanum meam potentiam & bonitatem longius prædicabunt, quam redemptio Aegyptiaca, transitus maris rubri, vel legislatio montis Sinai potuit vnquam commendare. Itaque in vobis dupliciter accipi potest, passiuè scilicet, vt dicunt, & actiue, in vobis liberandis, extollendis, vel in vestra sanctitate, pietate, & religione. Vtraque laus cumulatori Christo post crucem, quam Deo Patri post transitum maris rubri accessit, etenim quanto maiora pro nobis moriens ostendit caritatis signa, tanto ardentius pectora humana in sui amorem inflammavit, ita vt cum redemptore suo in amore referendo contenderent, & a nomine eius exornando nunquam cessarent. Paulus. *Et doctrinam Saluatoris nostri Dei ornent in omnibus.* Ihuas. *Populum istum formauit mihi, laudem meam narrabit.* Zacharias. *Et posuit eos quasi equum gloriae suæ in praelio.**

Et scietis quia ego Dominus. Scientia practica, quæ importat cognitionem & pietatem, quæ scilicet ab intellectu descendit ad affectum, totumque hominem peruat: nam ideo dicitur vnguentum a Ioanne. *Vnctio eius docet vos.* Vide pro ea analogia psalmum. *Sicut vnguentum in capite quod descendit in barbam, barbam extremam vsque barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius: sicut ros Hermon (& sicut ros) qui descendit in montem Sion, &c.* non secus fides complere solet totum fidelis animum, illius mentem illustrando, atque affectum suauissima amoris dulcedine leniendo.

Scietis quia ego Dominus. Olim in Aegypto, in mari rubro, in monte Sinai, in manu forti brachioque extento dimicans pro Israëlitis vix agnoscipotuit, quia ipse esset Dominus: cum vero in Crucem

Ierem. 16
Ierem. 14

Psal. 113
Ierem. 2

Sanctificatio fidelium magna laus Christo.

Tit. 2
Ihuas
Zac. 10

XLI.

I. Ioh. 4
Psal. 137

Suauis mentis illustratio, & amoris dulcedine.

cem elatus dispersos Israël collegit a quattuor Auentis, tum demum agnitus fuit, & habitus rex regum, & Dominus dominantium, & singulari honore ab vniuerso mundo exceptus.

XLIII.
Quem vexatio non dat, dat beneficentia intellectum.

Varia signa veræ poenitentia.

XLIV.
Maximus Dei amor, & liberalis ostenditur caritas.

Eph. 2

Et recordabimini vobis viarum vestrarum. Tantis prouocati beneficijs redibitis ad cor, & quem vexatio non dedit, dabit beneficentia intellectum: pudebitque vos admissorum criminum, & præteritæ ingratitude. *Anditu auris, inquit Iob, audiui te, nunc autem oculus meus videt te, idcirco ipse me reprehendo, fastidio mihi sum, & ago poenitentiam in fœuilla, & cinere.* & Ieremias. *Postquam ostendisti mihi, quanti me fecisses, percussi femur meum, ductus poenitentia me ipsam corripicns, id enim est quod sequitur.*

Et displicebitis vobis. Septuaginta: Et percutietis facies vestras, palmis scilicet, in vos ipsos merito indignantes. Symmachus: & paruuli vobis videbimini: quæ editiones varia signa ostendunt veræ poenitentia, sui displicentiam, indignationem, & despectum, atque abiectionem extremam.

Cum benefecero vobis propter nomen meum, & non secundum vias vestras malas. Redemptoris nostri purus, & syncerus amor, quo vitam dignissimam pro sceleratissimis vltro posuit, mundum vniuersum expugnauit, & Crucifixo subiecit: quare Paulus ait. *Propter nimiam caritatem suam, qua dilexit nos Deus, filium suum misit in similitudinem pec-*

cati: non ob spem acquirendi honoris, vel lucri, non ob præcedentia merita, vel futura hominum obsequia, non sibi consulens, sed nobis vt beneficeret, bene voluit, & amauit. Sed parua sunt ista si maioribus comparentur. Non modo nihil sibi a nobis promittens lucri, vel promeritus commodi immerentes & inutiles dilexit, sed male acceptus a nobis, laceffitus, prouocatus, & grauissime infensus, cum maximum timeri poterat supplicium, tunc temporis exuberantissimum effudit suæ dulcedinis fluuium: nimius videri posset, & prodigus nisi Deus esset, qui non potest non esse profusus. Dilcant filij æmulari optimum parentem, ne sint vel in amando parci, vel in largiendo inuidi: & fiant eo vno facinore præclarissimo declarari legitimos Dei filios, si inimicos diligant, & bene illis faciant a quibus habentur odio, alioqui futuri degeneres. *Diligite, inquit, inimicos vestros, benefacite* *Math. 5. ijs, qui oderunt vos, &c. vsque filij patris vestri, &c.* *Obserua secundo ex hoc facto, Deum sibi promittere, quod scribit Apostolus: Si surierit inimicus tuus ciba illum, &c. hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius, hoc est, rubore suffundes faciem illius, vt supra explicabamus, nam idem est facies percutere, aut operire palmis, atque erubescere: idemque valet paruulum sibi apparere, atque confundi & verecundari.*

De inimicorum dilectione.

Math. 5.

Rom. 12.

Rom. 12.

INITIVM CAPITIS

VIGESIMI PRIMII

IVXTA HIERONYMVM.

XLVI.

DONE FACIEM tuam contra viam Austri. Hoc parabolicum Vaticinium connecti solet in Biblijs editionis vulgatae cum capite præcedenti. Hieronymus vero ab eo exorditur nouum commentarium, initium faciens a capite vigesimoprimo, eo fortasse consilio quod eiusdem sit argumenti vtrumque Vaticinium, hoc solo diuersum; quod hoc ænigmaticum sit, illud apertum.

Ierusalem salui comparatur & quare.

Tit. 2

XLII.

I. Ioh. 4
Psal. 137

Suauis mentis illustratio, & amoris dulcedine.

Quare scriptores sacri libenter inuertunt sphaeram ad dispositionem patriæ orbis totius nobilissimæ, capitisque vniuersi, vt diximus capite quinto, Austrumque vocant eam regionem, quæ Africum aspicit, vtpote quæ opposita est proprio illorum Septentrioni, qui est Aquilonis: propterea Vates existens in Babylone iubetur respicere contra viam Austri, hoc est, contra Ierusalem quæ vergebat ad Austrum: deinde vero exactius nominata regione eadem, iubetur stillare contra Africum, quod Ierusalem directe Africum spectet respectu Babylonis. Neque vero quemquam decipiat initium capitis vigesimoprimum, in quo eadem prophetia repetitur explicatius, & loco Africi ponuntur sanctuaria, vt inde colligat Urbem quidem aspiciere Austrum, Templum vero Africum, hoc enim esse non potest, cum vrbs superior respectu Templi non secus Africana sit, quam respectu Babylonis, Templumque respectu Urbis Aquilonem recta prospiciat, vt ex Urbis delineatione, quam secunda parte inferemus, constare potest. De tota ergo vrbe hic sermo est, quæ modo Australis modo Africana dicitur ob rationes prædictas.

Et stilla. Stillare Hebraice *נזף*, nataph, idem sonat, quod Latinis, scilicet guttatim effundere, vel emittere, vt in libro Iudicum. *Cæli ac nubes distillauerunt aquis.* transfertur etiam ad sermonem, sicut & plueret, quod eloquium cum quadam suauitate ad pluuia similitudinem suat, & auribus auscultantium blande illabatur. Sic Iob. *Super illos stillabat eloquium meum.* & in Deuteronomio. *Concrescat vt pluuia doctrina mea, sicut vt ros eloquium meum, quasi imber super herbam, & quasi stilla super gramina.* Quoniam vero cum guttæ pluuia raræ cum impetu cadunt, indicium sunt grauioris procellæ impen-

Iud. 5

Stillare seu plueret idem quod loqui.

Iob. 29

Deuteron. 22

Deuteron. 32

pendentis: stillare in facris vsurpatur pro commi-
 nari aut vaticinari imminentem calamitatem, sicut
 ait Hieronymus, non totam simul iram effundere,
 sed paruas stillas: comminatione denuntiare, vt in
 Amos. *Et non stillabis super domum idoli, &c.* & in
 Michæa. *Non stillabit super istos, &c.* & in Iob.
*Et cum vis paruum stillam sermonis eius audierimus,
 quis poterit tonitruum magnitudinis illius inueniri?*
 tamen si alibi synonymum esse videatur cum verbo
 scire, vt in libro Paralipomenon: *Non stillabit furor
 meus super Ierusalem, & iterum: Idcirco stillabit furor
 meus super locum istum, & non extinguetur,* &c.
 In presenti idem videtur esse quod propheta-
 re, vt patet ex oratione sequenti per synonymiam
 replicata.

Et propheta ad saltum agri meridiani. Paulo inferius,
 ubi Propheta parabolam explanat, pro saltu meridiano
 statuit humum Israël, quasi regionem totam Israëliticam
 saltum agri appellasse videatur quod sit montuosa &
 nemorosa. Cui sententiæ fauent quæ sequuntur: *Et
 comburetur in ea omnis facies ab Austro usque ad
 Aquilonem,* quæ competere non possunt vrbi priuatæ,
 sed potius in latum parenti regioni. Ita quoque
 sentit Polychronius: Indicat inquit, fore, vt non modo
 capiatur Vrbs, sed etiam omnem regionem finitimam
 peruadat malum. Idem inferius, Saltum agri dicit
 incolarum coetum, & quos putabat Sedecias se habiturum
 socios, vt vndique illis spem salutis præcédât.
 Theodoretus tamen ex Hieronymo hæc de Ierusalem
 dicta existimat, eamque appellatam quercetum
 (sic enim ipsius habet codex) propter fructuum
 sterilitatem: tale enim est quercetum, & propter
 mentis duritiam, ea enim est quercus natura;
 & propterea quod citra ordinem consistunt in
 querceto ligna, sed multa est in illis confusio,
 & insuper quia ferarum receptaculum est quercetum;
 & hæc omnia facile inueniuntur id temporis in
 Ierusalem fuisse.

Et dices saltui meridiano, &c. hac dicit Dominus Deus:
*Ecce ego succendam in te ignem & comburam in te
 omne lignum viride & omne lignum aridum.* Hieronymus:
 lignum viride & aridum, id est, sanctos & peccatores,
 vt alij captiuitatis mala effugiant morientes, alij
 supplicij tradantur æternis. Theodoretus commoratus
 est in translatione, & cum sylum Ierusalem vocarit,
 iure etiam hostium exercitum ignem nuncupat;
 & ligna combusta eos qui ab ipsis interfecti
 sunt; lignumque viride & lignum aridum, & diuitijs
 elatos & pauperie oppressos. Scholiastes: Hoc est,
 & principes & subiectos; & se-

Stillare pro
 comminari.
 Hieron.
 Amos 7.
 Michæa.
 Iob.
 Par. 12.
 Polychr.
 Theodor.
 XLVII.
 Hieron.
 Theodor.
 Scholiast.

nes & iuuenes; & diuites & pauperes. Ceterum
 Hieronymi sensum probat ipse Propheta paulo
 inferius: *Et occidam, inquit, in te iustum & im-*
pium, &c.

Non extinguetur flamma successione: Vt ne iterum
 Iudæi suspicarentur vnus alicuius partis fore
 captiuitatem vt antea; propterea hanc illorum
 expectationem fallacem demonstrans adiunxit illud:
Et non extinguetur flamma successione, hoc est,
 succensa, vt etiam verterunt Septuaginta.

*Et comburetur in ea omnis facies ab Austro usque ad
 Aquilonem.* Rabbi David: corum qui euaserint
 gladium facies comburentur in captiuitate præpudore
 scilicet: qui Commentarius supponit phrasim
 quam paulo superius exposuimus in fine capituli
 vigesimi. Carbonibus ignis comburere faciem, vel
 carbones congerere super faciem vel caput alicuius,
 est illum ad verecundiam adducere: neque
 positio displicet contextui: possumus tamen
 fortasse aptius per facies intelligere quidquid in
 regione illa amœnum erat, quidquid apparebat,
 quod spectabile & pulchrum erat: nam nomen
 facies, panem, fere sonat exteriorem seu anteriorem
 aspectum non modo personarum, sed etiam rerum.
 Vnde & aquis tribuitur in Genesi. *Et tenebra erant
 super faciem abyssi.* tribuitur etiam regno. Plaltes.
Non auertas faciem Christi tui: id est, ne regni tui
 Israëlitici ornamenta & splendorem corrumpas:
 at satis fuse egimus de facie capite primo: doctè
 itaque Scholiastes: Vniuersam, inquit, regionem
 circuibit calamitas, non vnâ aliquam partem
 peruadat tantum. Theodoretus qui præcedentia
 de Ierusalem interpretatus erat, hunc versum
 aliquantum distortet: Deinde docet, inquit ille,
 interiectas quoque gentes calamitatis participes
 futuras: ait enim, *Et comburentur in ea, &c.* Neque
 aduertit interiectas gentes a Babylone ad Ierusalem
 non esse in ea, scilicet vrbe, comburendas, sed in
 ea regione, in eo tractu terræ sanctæ: quare
 de regione præcipue locutum esse Prophetam
 superius docuimus.

Et dixi: A a Domine Deus: ipsi dicunt de me:
 Nunquid non per parabolas loquitur iste? Rabbi
 David: Ne mittas me, inquit, vt parabolice loquar,
 ipsi enim dicunt sermonem meum non esse propheticum,
 sed ad ostentationem ingenij compositum. Theodoretus
 & Scholiastes: Ego quidem populi incredulitatem
 Domino indicauit cum dicerem eos opinari parabolam
 esse, quæ dicerentur, non autem vera: ipse vero
 Dominus, quæ parabolice dicta fuerant, apertius
 me proferre iussit, & ita ait.

Hieron.
 Eluitur fal-
 lax Iudæo-
 rum spes seu
 potius præ-
 sumptio.
 Combure-
 tur facies,
 id est rubore
 suffundetur.
 R. David.
 Facies signi-
 ficat omne
 pulchrum &
 visui amœ-
 num.
 Gen. 1. 2.
 Psal. 131.
 Scholiast.
 Theodor.
 XLIX.
 R. David.
 Theodor.
 Scholiast.

EZECHIELIS PROPHEAE

CAPVT

VIGESIMVM PRIMVM.

ARGVMENTVM.

Gladium Regis Babylonis stragem magnam facturum in terra Israël, atque in filijs Ammon; caque peracta, Babylonium in terra sua perendum prædicit Vates.

- I. **F**actus est sermo Domini ad me, dicens: *Fili hominis pone faciem tuam ad Ierusalem, & stilla ad sanctuaria, & propheta contra humum Israel:* XII.
- II. *Et dices terre Israel: Hac dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te, & eijciam gladium meum de vagina sua, & occidam in te iustum, & impium.* XIII.
- III. *Pro eo autem quod occidi in te iustum, & impium, idcirco egredietur gladius meus de vagina sua ad omnem carnem ab Austro vsque ad Aquilonem:* XIV.
- IV. *Vt sciat omnis caro quia ego Dominus, eduxi gladium meum de vagina sua irrevocabilem.* XV.
- V. *Et tu fili hominis ingemisce in contritione laborum, & in amaritudinibus ingemisce coram eis.* XVI.
- VI. *Cumque dixerint ad te: Quare tu gemis? dices: Pro auditu: quia venit, & tabescet omne cor, & dissoluentur vniuersa manus, & infirmabitur omnis spiritus, & per cuncta genua fluent aquæ: ecce venit, & fiet, ait Dominus Deus.* XVII.
- VII. *Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Et tu fili hominis pone tibi duas vias, vt veniat gladius regis Babylonis: de terra vna egredientur ambæ: & manu capiet coniecturam, in capite via ciuitatis coniciet.* XVIII.
- VIII. *Viam pones vt veniat gladius ad Rabbath filiorum Ammon, & ad Iudam in Ierusalem munitissimam.* XIX.
- IX. *Vt cadat victimas, exacutus est: vt splendeat, limatus est: qui moues sceptrum filij mei, succidisti omne lignum.* XX.
- X. *Et dedi eum ad leuigandum vt teneatur manus: iste exacutus est gladius, & iste limatus est vt sit in manu interficientis.* XXI.
- XI. *Clama, & ulula fili hominis, quia hic factus est in populo meo, hic in cunctis ducibus Israel, qui fugerant: gladio traditi sunt cum populo meo, idcirco plaude super femur, quia probatus est: & hoc, cum sceptrum subuerterit, & non erit, dicit Dominus Deus. Tu ergo fili hominis propheta, & percute manu ad manum, & duplicetur gladius, ac triplicetur gladius interfectorum: hic est gladius occisionis magne, qui obtupescere eos facit, & multiplicat ruinas. In omnibus portis eorum dedi conturbationem gladij acuti, & limati ad fulgendum, amicti ad cedem.*
- XII. *Exacuere, vade ad dexteram, siue ad sinistram, quocumque faciei tue est appetitus. Quin ego plaudam manu ad manum, & implebo indignationem meam, ego Dominus locutus sum.*
- XIII. *Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Et tu fili hominis pone tibi duas vias, vt veniat gladius regis Babylonis: de terra vna egredientur ambæ: & manu capiet coniecturam, in capite via ciuitatis coniciet.*
- XIV. *Viam pones vt veniat gladius ad Rabbath filiorum Ammon, & ad Iudam in Ierusalem munitissimam.*
- XV. *Stetit enim rex Babylonis in biuio, in capite duarum viarum, diuinationem quærens, commiscens sagittas: interrogauit idola, exta consuluit.*

- XXII. Ad dexteram eius facta est diuinitio super A Ierusalem ut ponat arietes, ut aperiat os in caede, ut eleuet vocem in ululatu, ut ponat arietes contra portas, ut comportet aggerem, ut edificent munitiones.
- XXIII. Eritque quasi consulens frustra oraculum in oculis eorum, & sabbathorum otium imitans: ipse autem recordabitur iniquitatis ad capiendum.
- XXIV. Idcirco haec dicit Dominus Deus: Pro eo quod recordati estis iniquitatis vestrae, & reuelastis praeuaticationes vestras, & apparuerunt peccata vestra in omnibus cogitationibus vestris: pro eo, inquam, quod recordati estis, manu capiemini.
- XXV. Tu autem profane, impie dux Israel, cuius venit dies in tempore iniquitatis praefinita:
- XXVI. Haec dicit Dominus Deus: Aufer cidarim, tolle coronam: nomen haec est, quae humilem subleuauit, & sublimem humiliavit?
- XXVII. Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem po-

nam eam: & hoc non factum est donec veniret cuius est iudicium, & tradam ei.

Et tu fili hominis propheta, & dic: Haec dicit Dominus Deus ad filios Ammon, & ad opprobrium eorum, & dices: Mucro, mucro euagina-te ad occidendum, limate ut interficias, & fulgeas,

Cum tibi viderentur vana, & diuinarentur mendacia: ut dareris super colla vulneratorum impiorum, quorum uenit dies in tempore iniquitatis praefinita.

Reuertere ad vaginam tuam in loco, in quo creatus es, in terra natiuitatis tuae indicabo te,

Et effundam super te indignationem meam: in igne furoris mei sufflabo in te, daboque te in manus hominum insipientium, & fabricantium interitum.

Igni eris cibus, sanguis tuus erit in medio terrae, obliuioni traderis: quia ego Dominus locutus sum.

XXVIII.

XXIX.

XXX.

XXXI.

XXXII.

E X P L A N A T I O
E I V S D E M C A P I T I S
V I G E S I M I P R I M I.

II.

ONE Faciem tuam ad Ierusalem & stilla ad sanctuaria & propheta contra humum Israel, &c. Sanctuaria memorat numero multitudinis quia duo erant, aula exterior, & cella interior; illa dicebatur sanctum, haec sanctum Sanctorum. Hieronymus: Quia supradixerat, ipsi dicunt ad me, nunquid per parabolas loquitur iste? & apertam populus flagitabat sententiam; idcirco id quod Dominus per metaphoram siue parabolam, & ut alij vertere, prouerbum; D est locutus; nunc manifestus loquitur; saltus Hageb & Darom, & Theman esse Ierusalem, & Templum illius sancta Sanctorum, & omnem terram Iudaeae, flammamque, quae combustura sit saltum intelligi gladium deuorantem, qui eductus sit de vagina sua, ut interficiat iustum & impium: hoc est enim lignum viride, & lignum aridum. Vnde &

Hieron.

Dominus; Si in uiridi ligno haec faciunt, in arido quid fiet? Quodque ibi dixerat: Et uidebit uniuersa caro quia ego Dominus succendi eam, hoc est, syluam, siue flammam, nec extinguetur; hic alijs uerbis loquitur: Ut sciat omnis caro quia ego Dominus eduxi gladium meum de vagina sua irreuocabilem. Vere enim contra Ierusalem non est flamma sopita, nec extinctum incendium, nec reuocatus gladius, quia modicum tempus in medio, & Ierusalem cum Templo suo Babylonio igne succensa est, &c.

Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te. Apophosis est, quae uehementem notat indignationis diuinæ furorem: quasi dicat: mecum congressura es o ciuitas impia, non cum homine aliquo carnali. Veniet quidem in te Babylonius, sed eius exercitus ego ipse dux ero, ego primus in te gladium meum vibrabo, arcum meum contendam, & in eo parabo. uasa mortis, lethalia tela, sagittas ardentibus aculeis

III.

Pf. 7. 14.

Theodor.

Genes. 6. 7.

Isa. 42. 7.

Psal. 16. 7.

14.

15.

16.

17.

18.

19.

20.

21.

22.

23.

24.

25.

26.

27.

28.

29.

30.

31.

32.

33.

34.

35.

36.

37.

38.

39.

40.

41.

42.

43.

44.

aculeis munitas, nunc uide, an pares habeas viros ad pugnandum mecum? an sustinere ualeas, vel declinare ictum gladij dextera mea vibrati? Et eijciam gladium meum de vagina sua. Vagina Theodoro, Dei est longanimitas, gladius supplicium. Euaginat gladium, aliquando terminum ponere patientiae, & iustitiam exercere. Vnde in Genesi ait Dominus. Non permanebit spiritus (furor) meus in homine in aeternum, vel non luctabitur, non erit sicut in vagina, non continebitur, frenabitur, & apud Isaiam. Tacui, semper silui, patiens fui, sed parturiens loquar: dissipabo, & absorbebo simul tarditatem supplicij grauitate compensans. Atque haec in metaphora. quoniam uero Nabuchodonosor reuera exercuit hanc caedem Dei nomine, ipse uero nomine gladij intelligendus uenit. Vnde Isaias ait. Radet Dominus in nouacula conducta in his, qui trans flumen sunt in Rege Assiriorum caput, & pilos pedum, & barbam uniuersam. & in psalmo. Eripe animam meam ab impio, frameam tuam ab inimicis manus tuae. Vbi Hieronymus: Ab impio, qui est gladius tuus, a uiris, qui sunt manus tua, scilicet, per quos exeris vires tuas, & supplicia exerces. Sennacherib uirga furoris Dei appellatur ab Isaiam.

Et occidam in te iustum, & impium. Oppositum extat in Genesi ab Abrahamo allegatum: absit a te, ut rem hanc facias, & occidas iustum cum impio, fiatq. iustus, sicut impius: non est hoc tuum, qui iudicas omnem terram, repugnat enim eum esse iniquum, qui uniuersalem, & summam habeat administrationem populorum, a cuiusque sententia appellare non liceat. Item supra Anima, quae peccauerit, ipsa morietur, &c. Ceterum ibidem huius quaestionis solutio multis est explicata. Sed nihilominus addendum videtur hoc loco Vatem iustos appellasse per caracresim, eos, qui tales uidebantur, cum reuera sonites essent, & supplicium mererentur. Sicut apud Mattheum. Non ueni uocare iustos, sed peccatores ad penitentiam, id est, eos, qui se existimant iustos, ut ibidem omnes interpretantur cum D. Chryostomo. atque ita intellexisse uidentur Septuaginta, qui pro iusto, & impio conuerterunt, iniquum, & iniustum, uidelicet sensum potius explicantes, quam uerba, tamen Hieronymus illorum uersionem non admodum prober. Nescio, inquit, quid Septuaginta iniquum, & iniustum interpretati sunt, quasi non idem utrumque significet. respondemus enim Hieronymo non idem esse utrumque, sed iniquum significare hoc loco eum, qui talis est in corde; iniustum uero eum, qui foris talem se prodit.

Pro eo autem quod occidi in te iustum, & impium, idcirco egredietur gladius meus de vagina sua ad omnem carnem ab Austro usque ad Aquilonem.

Et sciet omnis caro, quia ego Dominus eduxi gladium de vagina sua irreuocabilem. Ex quo semel ad te puniendum exemi gladium, exercitumque Babyloniorum eduxi de Chaldaea, par est, ut in reliquas etiam nationes, quibus cum eadem tibi causa est, eadem ultio exerceatur. quandoquidem tantam eladem exercui in te, quae de meo uocaris nomine, ius omne postulat, ut a vicinis gentibus, quae tibi per inuidiam insultarunt, similes poenas repetam, nec ante reuertatur in patriam Chaldaeam, quam meam in te, tuam in illis iniuriam vindicem. Sic apud Ieremiam dominus. Bibentes bibetis, quia ecce in ciuitate, in qua inuocatum est nomen meum, ego incipiam affligere, & uos quasi innocentes, & immunis eritis? non eritis immunis; gladium enim ego uoco super omnes habitatores terrae, dicit dominus

exercituum. Hoc est, quod sequitur. Et sciet omnis caro, &c. id est, omnes gentes nouerint me, qui semel extraxerim gladium de vagina sua, non frustra illum exemisse, neque reponendum in thecam prius, quam expleuerit uindictam. R. David: Eo, quod exercui in te grauem, ac seueram ultionem, de qua inimici tui latati sunt, atque mihi auxiliati sunt in furore aduersus te, ut inferrem tibi maius malum, propterea, &c. Ingeniosum, textui gratum, & sacris scripturis accommodatum commentarium. in quibus legimus Deum post illatam plagam populo suo, deseruente furore, iustam indignationem aduersus eos conuertere, qui Deum ipsum irritauerant ad uindictam, ut in Zacharia. Zelatus sum Hierusalem, & Sion zelo magno, & iram magna ego irascor super gentes opulencias, quia ego iratus sum parum, ipsi uero adiuuerunt in malum. & in libro Paralip. Iratus Dominus deus patrum uestrorum contra Iudam, tradidit eos in manibus uestris, & occidistis eos atrociter, ita ut ad caelum pertingeret uestra crudelitas, & peccastis super hoc Domino Deo uestro. & in Psalmo. Quoniam quem tu percussisti, percussisti, & super dolorem uulnerum meorum addiderunt irrifiones, & probra. Aliud est percutere, aliud persequi ad interuentionem: illud est patris, hoc uero hostis; illud facit iustitia, hoc liuor: illud Deus sibi tribuit in Christi morte, dicens apud Isaiam. Propter scelus populi mei percussisti eum, & Christus ipse & ipsum Patri ascribit, hoc loco psalmi; istud uero sanguinarijs Iudaeis imponit. Quam bene Gregorius, dum lobi plagas recenset, subdit: Communis fuit causa, commune factum, non una uoluntas. & Augustinus enarrans illud Pauli: Pro nobis omnibus tradidit illum, ait: Tradit Filium Patris, tradit Iudas: in eodem facto Deum laudamus, Iudam detestamur; quia Deus nostri amore filium percussit, Iudas, & Iudaei percussisti sunt, & ad mortem acerbissimam innocentem postularunt. Videtis, ait Augustinus, quia non est considerandum, quid fiat, sed quomodo fiat. Merito itaque Deus conuertit manum aduersus gladium ipsum, quo percusserat, atque contra eos, per quorum manus sum pferat de Israelitis uindictam.

Et tu fili hominis, ingemisce in contritione lumborum. Quoniam exempla, & facta magis mouent, quam uerba, iubetur Vates dolorem, quem animo conceperat ex reuelata clade, Hierusalem significare gemitibus, & suspirijs, qualia solent esse parturientibus propria. nam hoc significat in contritione lumborum, id est, praeter contritionem, quasi dicat: Ingemisce, eiulare, quasi parturiens solet praeter dolorem uehementi. Sic Isaias: Propterea repleti sunt lumbi mei dolore, angustia possedit me sicut angustia parturientis.

Et in amaritudinibus ingemisce coram eis, id est, ex animi amaro sensu, praeter dolorem mortifero. Amarum enim epithetum est perpetuum mortis propter eius acerbiteratem, ut in psalmo. Intenderunt arcum, rem amarum, uel acerbam mortem, ut sagittent in oculis immaculatum: & in libris regum. Siccine separas amara mors. inde aquae amaritudinum propinquantur suspectae de adulterio, non quod essent amara gustui, sed quod haustae a noxia secum conuehebant mortem amarissimam. Obserua hoc praecipuum non fuisse inane, sed efficacem, quo scilicet accepto, repente correptus est tam acerbis lumborum dolore, ut quae iubebatur, uel inuitis exequeretur. itaque coactus est profunde ingemiscere cum magno animi sensu, & angustiam morti similem suspirijs testari. tanti stat propheta

Deus post illatam populo suo plagam indignationem suam effudit in eos, qui irritauerant Deum ad uindictam. Zachar. 1. 14. & 15. 2. Paral. 28. 7. 9. Psal. 68. 27. Discrimen inter percutere, & persequi. Isai. 53. 8. Grego. 14. moral. cap. 25. August. tra. 7. in Ioan. Paulus Rom. 8. 3. 1. Reg. 15. 32. Mors dicitur frequenter amara propter acerbiteratem. Psal. 63. 4. 1. Reg. 15. 32.

Vide quanti- tis populi falus. fed hoc non est nouum ministris A Dei. Vates noster supra ligatur vinculis, & radi- tur nouacula: migrat e domo fua, atque Ifaias di- scalceatur, & nudatur, &c.

Supra cap. 3. & cap. 5. Cumque dixerint ad te: Quare tu gemis, dices pro au- ditu, quia venit. Auditus, vel auditio est id, quod au- ditur. Hebraei enim obiectis accommodant nomina actionum, & potentiarum, vt Habacuch. Domine audiui auditionem tuam, & timui, id est, famam, hi- storiā, gestum tuum, & Ifaias ait: Quis credidit au- ditui nostro? id est relationi nostrae. Sic in presen- ti vsurpatur pro nūcio, quomodo Septuaginta ver- terunt: Propter nūciū; quia venit, scilicet ingruen- tis exercitus. Et tabesceat omne cor. Septuaginta

Hierony. apud Hieronymum: Comprehendetur pauore om- ne cor. vel vt habent biblia Sixti: Quaffabitur om- ne cor, vel frangetur, vt extat in Complutenfi- bus, & Theodoret, (nam ea omnia significat ver- bum & εὐνο θραυο, quo vsi sunt Septuaginta) per- celletur, liquefiet, friabitur pauore omne cor. vehe- mentis timoris signum, quale illud Iosue: Pertimuit- mus, & elanguit cor nostrum, & iterum. Pertimuitque cor populi, & instar aquae liquefactum est. & in libris Regum. Fortissimus quisque, cuius cor est quasi leonis, pauore soluetur. Idem apud Isaiam habetur: Pro- pter hoc omnes manus dissoluentur, & omne cor hominis contabescet, & coneretur. Toriones, & dolores tenebunt, quasi parturiens, dolebunt, &c.

Iosue 2. & cap. 7. & 5. 2. Reg. 17. & 10. Isai. 13. &c. Et dissoluentur vnuerfa manus. Vt audacia ex- bili feruente roborat vires, & membra confirmat, sic timor frigore succedente debilitat, & eneruat corporis, & animi facultates; Paulus enim ait: Propter quod remissas manus, & soluta genua erigite, &c. ergo occupante pauore animos, & languescen- te corde, vnde in membra omnia deriuatur sensus, & motus; necesse est artus omnes tremere, vi- resque deficere.

Hebrae. 12. & 12. Et infirmabitur omnis spiritus. Vel concider. Se- ptuaginta: Et exanimabitur omnis caro, & omnis spiritus: deseret animus corpora, & vis animum. Spiritus hoc loco est virtus vitalis, seu anima ipsa, qua caro subsistit.

Polychr. Et per cuncta genua fluent aquae. De hac re dixi- mus cap. 7. Sed audiamus Polychronium: Qui- dam, inquit, dicunt hoc indicari belli magnitudi- nem, quippe sanguinis vi toto corpore fluentes; qui- dam vero intentionem esse vilitatis animi, & pu- sillanimitatis, tamquam sudore manantibus, vel corporis virtute soluta, & naturali excretionis in- firmitate cedente. aut certe ex sudore, vel natu- rali excretionē repente coorta. Hieronymus: In- firmabitur enim omnium bellatorum spiritus, & tanta cunctos occupabit trepidatio, atque formi- do, vt timore cogente, artus, & viscera dissoluan- tur, & vesica humorem tenere non valeat, ita vt vrina genua polluantur: naturale est enim, vt ti- more cogente, vesica laxetur, & contra hominis voluntatem humor defluat.

Hierony. IX. Gladius, gladius exacutus est, & limatus. seu poli- tus, leuigarus, vt paulo infra, ad leuigandum. X. Vt cadat victimas, exacutus est. Cædes impiorum in sacris solet appellari victima. primo quia vtro- bique effunditur viuentium sanguis, secundo quia non minus est Deo grata, quam victimæ, vt vide- re est in Isaiā. Heu, consolabor super hostibus meis, &c. tertio quia illa Deus iratus placatur, non secus at- que oblata victimas; in libro enim regum filijs Saul crucifixis, Dominus alioquin infensus, placatus est a furore iræ suæ. clade item fornicantur in Exodo, & morte Acham in libro Iosue. Vsurpauit

Impiorum cædes vocatur victimæ, & quibus ra- tionibus. Isai. 1. & 24. 2. Reg. 21. Exod. 32. Iosue 7. & 25.

nomen Victimæ Isaias dicens. Gladius Domini re- plenus est sanguine, incrassatus est adipe de sanguine agnorum, & hircorum, de sanguine medullatorum arietum. Victima enim Domini in Bosra, & interfectio magna in terra Edom, &c. & Jeremias. Dies autem ille Domini Dei exercituum, dies ultionis, vt sumat vic- timam de inimicis suis. denouabit gladius, & satu- rabitur, & inebriabitur sanguine eorum. Victima enim Domini Dei exercituum in terra Aquilonis iuxta flu- men Euphratem, &c.

Vt splendeat, limatus est. Hebraice, vt sit ei ful- gor, politus est.

Qui moues sceptrum filij mei, succidisti omne li- gnum. Septuaginta: Interfice, contemne, repelle omne lignum. Hebraici codices, quos hodie ha- bemus, ab vtraque lectione diffidere videntur. sic enim legitur קַי לְעוֹן אֲנֹכִי שֶׁבַת בְּנֵי מִשְׁחָה כֹּל אֲנֹכִי שֶׁבַת בְּנֵי מִשְׁחָה אֲנֹכִי שֶׁבַת בְּנֵי מִשְׁחָה Ona- sis sebet beni moeser col ghets. quod ita sonat ad verbum: O (vel quomodo) gauderemus: sceptrum filii mei respuit (vel fastidit) omne lignum. contem- num vero sic accommodant recentiores: Quomo- do gauderemus, cum hic gladius sit exacutus ad excipiendam virgam filij mei, & auerfetur cæteras arbores? Alij sic: An verò latrabimur cum tribus filij mei, Iuda videlicet (Dominus loquitur) om- ne lignum, & castigationem respuat? Vel virga fi- lij mei, id est, castigatio omne iam lignum auerfa- tur. nec enim ex ligno adhibenda illi virga est ad castigandum, sed ex calibe gladius ad exciden- dum. Atque ij quidem auctores loco verbi, moues, legunt מִשְׁחָה נָסַף אֶת מִשְׁחָה Sos, quod est exul- tare, gaudere, latari. Hieronymus autem aliter legitur videtur, atque aliter 70. Ego ita coniecto, Hieronymum inuenisse scriptū non quidē מִשְׁחָה נָסַף, sed potius מִשְׁחָה מָנַף, quod est partici- pium verbi מָנַף נָסַף nasa in coniugatione sexta, significatque, tollens de medio, mouens, remo- uens. Quare ipse vertit: Qui moues sceptrum fi- lij mei, atque paulo inferius pro eodem verbo red- didit: cum sceptrum subuerterit. Postea scripto- rum incuria irrepisse pro מָנַף & מִשְׁחָה quarum figuræ non multum inter se differunt. Vt cumque sit, sententia vulgatæ editionis, à Hieronymo ex- pressa, aptissime coheret contextui (cætera non item) in qua, sceptrum sumi potest vel pro re- gno, vel pro tribu; nam vtrūque significat Hebræa vox illi respondens מִשְׁחָה Sebeth, nempe virgam, vel baculum, atque adeo sceptrum regni, & tri- bum, cuius nomen inscriptum erat baculo, vt patet in Numeris. significat regnū in Genesi. Non au- feretur sceptrum de Iuda, &c. & tribum, seu popu- lum, in psal. Redemisti virgam hereditatis tue, &c. & Numeris. Fratres quoque tuos tribum leui. &c. Fi- lius meus. Israelē significat, vt in Exodo. Primo- genitus meus Israel. ac si dicat: O mucro, qui euer- tis, vel si euerteris virgam, hoc est, regnum & tribum filij mei Israelis, succides etiam omne li- gnum, omnem baculum, omne scilicet regnum, & gentem depones. si tribum populi mei Iuda destruis, cætera regna minori negotio conficies.

Polychr. Versio 70. Macra, nihili fac, &c. significat, vt placet Scholiasti, ne sepultura quidem dignandos esse, qui in bello forent inrerimendi.

Et dedi eum ad leuigandum. Hebraice: Dedit eum, Dominus scilicet 70. Dedit eum paratum. Polychron. Vt dicat facile suo functurum officio. cum enim veller ostendere gladium ab internecio- ne prohiberi non posse, ostendit, orationis figura non modo illum potentem, sed etiam ad cædem esse paratum, & paulo post expeditum illum effe-

cit

cit ad vincendum, & ad suum munus facile explen- dum.

Vt teneatur manus. Ipsius scilicet Domini, qui du- cem agebat in exercitu Babylonico. Theodoretus: Tale est illud Isaiæ. Numquid gloriabitur securis sine incidente cum ea? aut exultabitur ser- ra sine trahente eam? Similiter si quis extulerit vir- gam, vel lignum, & rursus. Vt a sur virga furo- ris mei, & baculus ipse est, in manu eorum indignatio mea, &c. Quam igitur virgam ad castigandum idoneam, & securim, & serram instrumenta, quæ vim habent plantis destruendi, illic appellauit, hic gladium nuncupauit acutum, nitidumque factum propter eorum, qui puniuntur, supplicium.

XII. Clama, & ulula, fili hominis, quia hic factus est in populo meo. Id est, aptatus, expolitus ad populum meum. Schol. Commiserari eos, qui interfice- rentur, iubet Prophetam, & populum suum eos vo- cat, cum tam essent impij, vt neque ijs flecterentur ad seruendum Deo. Theodoretus, & Polychro- nius: Quid huius simile bonitaris? iuste punit, & lugere Prophetam iubet. non enim lubens punit, sed populi scelere coactus. præcipitque Prophe- tæ, vt quasi mulier euulet, quia non solum po- pulus, sed etiam eius principes simul necati sunt; & quod omnium maxime molestum, qui ha- bitabant prope me, inquit, in gladium facti sunt cum enim legunt 70. vbi nos habemus, qui fugerant eum populo meo. cum enim facerentes, scelerosi po- puli participes fuissent, participes item fuere sup- plicij. hos si quidem oi παροικούντες μοι oi παροι- cantes moi, prope habitates nominauit, vt qui in- tus in sacro Dei templo degerent, quibusque sacri- ficiorum ministerium commissum esset. Tale est il- lud Zachariæ Dabo tibi o, Iesu sacerdos, de his, qui as- sistunt mihi, hoc est, non deerunt de femine tuo sa- cerdotes, qui mihi praesto sint in templo ministran- tes. Obserua sacerdotum excellentiam, præ cate- ris popularibus, atque etiam principibus semper Deo praesto sunt, quod est Angelorum proprium munus, vt in Tobia historia legitur, Ego sum Ra- phael vnus de septem, qui astant ante Deum. Quibus etiam illud quodammodo competit angelorum priuilegium: Angeli enim eorum semper vident fa- ciem Patris mei. nam videre faciem Regis, & astare illi, seu prope illum sedere in consilio, idem om- nino significat, scilicet esse Regi à secretis consilij, vt in Esther: Septem duces, qui videbant faciem Re- gis, & primi post eum residere soliti erant, &c. ea pro- pter magnatibus Regum in sacris tribuitur quan- doque, honoris ergo, nomen sacerdotum, vt in li- bro Regum: Filij autem Dauid sacerdotes erant. pro quo, in libro Paralip. scriptum est: Filij Dauid primi ad manum Regis, hoc est, a secretis. alioqui sacer- dotes esse non poterant, cum essent de Tribu Iuda, de qua nullus vnquam altari praesto fuit, Apostolo teste.

Polychr. Plangentis, & stupen- tis habitus est plandere super sce- mur. Hieron. Scholi. Theodor. Aquila.

Idcirco plande super samur. Septuaginta: Plande super manum tuam; vterque habitus est stupentis, & plangentis, Hieronymus, Scholiasti, & Theo- doreto ob poenas tam graues, quam iustas, de quo gestu nos supra. Quia probatus est, in iugulis ciuium, nec distortus est, aut obtusus. 70. Quia iustificatus est, eodem sensu, hoc est, iudicatus aptus muneri suo, vel vt Scholiastes explicat, vt dicat esse qui- dem hanc damnationem, iustam tamen. Aquila vertit: Quia inuestigauit, pro eo, ac si dicat: Etiam- si quis abditus fuerit, hunc inuenit gladius.

Et hoc, cum sceptrum subuerterit, & non erit. Vel ita vt non sit. Metaphorice per virgam sceptrum,

cit ad vincendum, & ad suum munus facile explen- dum.

Polychr. Et hoc, cum sceptrum subuerterit, & non erit. Vel ita vt non sit. Metaphorice per virgam sceptrum,

Polychr. Et hoc, cum sceptrum subuerterit, & non erit. Vel ita vt non sit. Metaphorice per virgam sceptrum,

Polychr. Et hoc, cum sceptrum subuerterit, & non erit. Vel ita vt non sit. Metaphorice per virgam sceptrum,

& regnum Iuda, vel tribum Iuda intelligit, vt su- pra notauimus. ac si dicat: Probatus quidem est gladius, & gentium internecioni aptissimus, cum talem virgam tam validam, tam robustam succi- derit, regnum scilicet Iuda, ita vt amplius non sit futurum. 70. Et quid si etiam tribus repellatur? vbi Scholiastes: Tribum quidem, tribum Iuda di- cit. ait vero: Etiam si ipsa quoque repellatur, non id iniquum fore, vt ipsi dicunt. Theodoretus aliter: Tamen nunc reiecta fuerit Iudaica tribus, tamen rursus erit, consequeturque, vt in pristinum statum reuocetur. Itaque in hanc sententiam legisse vi- detur textum 70. Nunquid etiam tribus Iuda rei- jcienda? non erit, dicit Dominus Deus.

Tu ergo fili hominis propheta, & percutere manu ad manum, & duplicetur gladius interfectorum. חלל chalal non solum valet eum, qui occisus est, sed qui reus est mortis, damnatusque à iudice, vel proscri- ptus. Hieronymus: Iterum tibi, Propheta, impero, vt qui scemur percusseras, præ stupore, & miraculo percussas & manus: vt non solum semel, sed secun- do, ac tertio gladius veniat ad interficiendum; pri- mo enim venit Nabuchodonosor quando tulit Ieco- niam, & secundo, quado regnabat Iochin; tertio, quando Sedechias: & hic est gladius triplicatus, quando facta est magna occisio, & in tantum mul- tiplicauit ruinas, vt obstupescerent animo, & corde tabescerent, & in omnibus portis eorum daret con- turbationem. Polychronius: Significat, fore vt mul- ti obsessi ad portas consistant, & victoribus insciis, fugæ occasionem capient; neque verò effugiant ho- stium manus. Qui obstupescere eos facit. Hebraice: Penetrans eos, vt cruore effuso rigescant. Et corde tabescere. Vel liquefiat cor. Multiplicat ruinas, He- braice מְשַׁלְמִים mualsim, scandala, offendicula, ad quæ impingimus, atque adeo cadauera, quibus obstruuntur via, & offensio creatur dimicantibus.

Conturbationem gladij. R. Dauid אֶבְחָדִי ibchadi, si- gnificat quidem conturbationem, verum quibus- dam placet positum esse pro אֶבְחָדִי ribchah, hoc est, occisio secundum Regulam Algabetha, &c. sed ve- hementiorem metum, & tumultum significat con- turbatio; quod est gratius contextui. Gladij amici ad eadem. Hebraice vox מַיִי ghatah significat pal- lio operire; per translationem vero tribuitur irru- ptioni auum rapacium; inuolantium ad prædam expan- sis alis, vt eam operiendo opprimant, vt in libro Regum: Sed versus ad prædam es. vt vertere possimus: Gladij inuolantis ad eadem. Hierony- mus tamen, genuinam significationem sequutus, vertit amici ad eadem, id est, ex amictu, sub quo latebat, repente exempti ad eadem. Quod confir- mat R. Dauid, dicens: gladium, cooperum hæc- nus, & quasi palliatum, nunc discooperiam ad cæ- dem. quomodo (addit) etiam interpretatus est pater meus, & Chaldaeus.

Exacue, vade ad dexteram, sine ad sinistram, quo- cumque facies tua est appetitus. Hebraice: Quorsum facies tuæ constitutæ sunt. faciem vero gladij, teste Polychronio, ipsam aciem appellat; sicut Eccles. Si retusum fuerit ferrum, & hoc non vt prius, &c. He- braice: Et facies eius polita, &c. Locum verò sic enarrat Theodoretus: Anceps, inquit, gladius, ite- que acutus, bene admodum in cupidem exacutus, fulguris instar splendescens, in vtramuis partem conuertere, habebis enim me vbicumque, tibi auxi- lium ferentem. Significat verò per hanc transla- tionem, liberam facultatem factam Babylonio grassandi in populum Dei, & vicinas gentes sine discrimine.

Polychr. Et hoc, cum sceptrum subuerterit, & non erit. Vel ita vt non sit. Metaphorice per virgam sceptrum,

Polychr. Et hoc, cum sceptrum subuerterit, & non erit. Vel ita vt non sit. Metaphorice per virgam sceptrum,

Polychr. Et hoc, cum sceptrum subuerterit, & non erit. Vel ita vt non sit. Metaphorice per virgam sceptrum,

Polychr. Et hoc, cum sceptrum subuerterit, & non erit. Vel ita vt non sit. Metaphorice per virgam sceptrum,

XVII.

Complodere manus admirantis, dolentis, atque exultantis signum est.

Intra cap. 22. 13. Ezechiel. 25. 8. Psal. 46. 7. Psal. 97. 8. Irene. 2. 15.

Ezechiel. 22. 13.

Psal. 57. 11.

Hieron.

Polychr.

R. David. Chalde.

XIX. Theodor.

XXI. Scholiaf.

R. David.

1. Reg. 15. 12.

R. David. Dent. 23. 12.

Isa. 56. 5.

Hieron.

Quin & ego plaudam manu ad manum, & implebo indignationem meam. Eadem phrasif est ac superior: Percute manum ad manum. nam Hebraice legitur: Etiam ego percutiam manum ad manum; quem gestum admirantis, atque dolentis esse diximus supra ex Hieronymo. Sicut etiam infra. Complodere, inquit, manus super auaritiam tuam. tametsi alibi sit exultantis, vt apud Ezechielem. Eo quod plausisti manu, & percussisti pede, & gauisus es. & ita Psalmo. Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo omnis terra. & alio Psalmo. Flumina plaudent manu, simul montes exultabunt. & in Thren. Plausit super te manibus omnes transiunt per viam, id est, de tuo exultabunt excidio. nam pro diuersa ratione gestus etiam significatio phrasico variatur. nam cum admiramur, & dolemus, semel tatum, sed cum impetu, manus complodimus; cum vero lætatur blandius, & frequentius manum manu percutimus. primo modo sumitur loco citato Ezechielem: secundo modo in presenti, vt sit tripudians gestus, qualis etiam iudicari posset ille alter versus superioris, Percute manu ad manum, id est, exulta, & tripudia, quod scias breui vindicandam iniuriam honori meo illatam. sic in Psalmo: Latibit iustus, cum viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris, atque in hac sententia Hieronymus est, dum ait: Gaudet autem Dominus, & exultat, & hortator est gladii fauientis, & tametsi Polychronius oppositum scribat: Hæc, inquit, faciam propter magnam indignationem. non enim hoc ideo dicit, quod sit gauisurus, sed pro eo ac si dicat: Ira exardescam, quia nec ipsis calamitatibus, ac supplicij sunt meliores effecti. R. David ex Chaldæo: Ego adducam malum in Hierusalem.

A partem, sinistra vero ad Rhabath filiorum Ammon, quæ est ciuitas metropolis, & hodie Philadelphia nominatur; memor, inquit, inrernecionis, quæ accidit Regi Assyrio, quando centum octoginta quinque millia vna nocte sunt caesa, formidabit ad partem dexteram declinare, & ire contra munitissimam Hierusalem; sed stabit in ipso compito: & ritu gentis suæ, oraculum consulat, vt mittat sagittas suas in pharetram, & commisceat eas inscriptas, siue signatas nominibus singulorum, vt videat, cuius sagitta exeat, quam prius ciuitatem debeat oppugnare. Hanc autem Græci βελομαντιαν belomantian, siue εαβδομαντιαν raddomantian nominant, &c. Sane βελος belos sagitta est, vel iaculum μαντια mantia vel μαντια mantaia diuinatio. inde βελομαντια belomantia diuinatio per sagittas. εαβδος raddos, item est virga, scipio, baculus, vnde εαβδομαντια raddomantia diuinatio est per baculos; atque huius quidem exemplum est in Osea. Populus meus in ligno suo interrogat, & baculus meus annunciat ei. alterius vero meminit in presenti Ezechiel. Porro vbi nos legimus, commiscebs sagittas, septuaginta habent, ad faciendum ebullire virgam. Itaque apud interpretem Nicandri ita legimus: Apollo Vaticanos sanxit myrica prænuntiare mortalibus futura. propterea insignem fruticem hunc Nicander matin vocat, id est, vatem. Quin & Magi item Schytæ myricino varicinabantur ligno; quod Dio tradit, vel salignis virgis, quas dissolunt, ac separatim singulis humi constratis, diuinationem concipiunt, interim virgas apprehendentes, componentesque. Magi demum Persarum, dum sacrificant, ac comprecantur, fasciculos ex myrica pertennes manu tenent, vt Cælius auctor est. Tale quid tribuit Babylonio vates nosfer, cum expeditionis suæ exitum quæsiisset sagittas, commiscendo in pharetra, vt Hieronymus interpretatur, vel expoliendo, vt ex verbi Hebraici significatione multi eliciunt, vel in altum recta iaculando, vt in quam partem inclinarent cadentes, in eam ipse dirigeret exercitum; quod videtur ex Hebraicis verbis posse colligi: nam vbi legimus, commiscens sagittas, Hebraice, iaciens sagittas: eodem modo Chaldæus est interpretatur. atque ex Hebræo Polychronius Græcus, cum ait: Hoc est, proicere sagittas; hac enim locutione vsus est etiam Hebræus. Sane Hebræum verbum ללל kalal in tertia coniugatione valet aliquando iaculanti, iacere.

Interrogans idola, extra consuluit. Polychronius, duo vult ostendere, & vt oraculum velit à Simulachris accipere, & symbolis vtatur quibusdam ad rem sibi propositam. Scholiaf: Diuinatione vsus est, quæ dicitur βελομαντια raddomantia id est, virgarum diuinatio, & haruspicio. nec mirum, si cum in multis comminiscantur demones, etiam in extis peccudum, quæ macantur, comminiscuntur. Siquidem & apud Iob, tamquam equites apparerent ac tamquam hostes, ac tamquam spiritus; & Apostolus transfigurari illos ait in angelos lucis.

Ad dexteram facta est diuinatio eius super Hierusalem. Scholiaf, & Theodoretus: Sciendum est rerum futurarum nullam sciri à dæmonibus, verum à rebus coniecturam facientes, prædicere conantur, atque accidit interdum, vt recta ferantur, ac diuinent, sæpe tamen etiam falluntur; idque non modo ex rebus ipsis licet intelligere, sed etiam ex diuina Scriptura docemur, cum enim per

per Sedechiam prophetam prædixissent Achabo Astoriam, à veritate exciderunt; neque enim prælio tantum victus, sed etiam interemptus fuit. Hic vero & datam Israeli legem non ignorantes, cernentesque non ex ea republica geri, atque insuper propheticas prædictiones audientes, vndique diuinam indignationem intelligebant confari. Hanc igitur impio Regi per diuinationem præsignificabant, prius scilicet esse proficiscendum cum exercitu ad Hierusalem; & vallis, aggeribus, ac reliquis machinis vtendum.

Vel in eadem ferino ricu inhians. Vt eleuet vocem in ululatu. Septuaginta in codice Theodoretus, & alij habent: In clangore tubæ, hoc est, sonans classicum cum fremitu, & clamore militum sese ad prælium adhortantium, vel exultantium de victoria, vt Polychronius interpretatur, atque Scholiaf, dum aiunt: Hoc est, vt irruat in aduersarios: nam qui superiores in bello sunt, solent cum vociferatione, atque impetu in delectos hostes, ac profugatos ferri.

Septuaginta: Ad iaciendum vallu: Græce βελοσταφει; belostafeis, quod alij interpretantur arietes, alij balistas, sonant autem stationes tolorum. Scholiaf, βελοσταφει; belostafeis vocat instrumenta bellica, quibus lapides, aut gladios, aut eiusmodi alia tela contra moenia hostium iaciunt oppugnatores.

Polychr. Scholiaf.

Schol.

Hieron.

Scholias. Theodor.

Hiero.

R. David.

Ipse autem recordabitur iniquitates ad capiendum.

Vel in memoriam reuocabit, seu commemorabit, vt versu sequenti dicemus. id est: Dum ipsi derident diuinantem, fiduntque Dei tutelæ, iuramento firmatæ, ipse Babylonius contra confidit, se certo expugnaturum Vrberem, quod Rex Sedechias iuramentum per summam iniquitatem, & impietatem fregisset. Eam enim impietatem sibi reuocauit in memoriam dextrum augurium, & sagittæ decedentes contra plagam Iudææ. nam simul atque ea fors cecidit, Babylonius Rex, atque vnuerfus exclamauit exercitus: Vltio diuina est contra Hierusalem propter iusurandum violatum ab impio Sedechia. Nobiscum sensere Polychronius, & Scholiaf, qui iniquitatem, & iniustitiam, quod vertunt Septuaginta, appellant Sedechia peritium.

Selomo. Ipse Babylonii faceret diuinam vitione: euerdiffe Terolyamam. Polychr. Scholiaf. Iniquitates proprias publicas quomodo puniantur a Deo. 1. Reg. 8. 16. Cantic. 1. 4. Genes. 4. 14. Luca 22. 19. 1. Cor. 11. 26. Chalde.

Reipublice excidium se re nunquam Deus permittit, nisi ob publica peccata.

Reipublice excidium florentissimae Reipublicae non solet a Deo permitti, nisi ob publica flagitia, quae scilicet exteri sermone vsurpant, & cum abominatione animae, hoc enim iam vergit in nominis diuini contumeliam. Secundo obserua non dixisse. Quia mihi reuocatis in memoriam peccata vestra, sed hostibus vestris, quoniam huiusmodi supplicia non statim Deus exercet, cum praeparationes nouit, sed cum ab hominibus audit iactari. hic est enim clamor, qui frequenti vulgi sermone editus venit ad aures Dei; de quo est sermo in Genesi, 20. & 21. Tu autem profane impie dux Israel, &c. Profanus Hebraice dicitur חלחל, hoc est, pollutus, cruentatus, vel sanguine dignus, reus scilicet mortis, proscriptus, damnatus neci, vt notauimus capite sexto, Dux vocatur נשיא nashi a נשא nasa, quod est leuare onus, quasi dicas baiulus. Baylio vocant Hispani, & Itali, & Galli, dicunturque isto nomine viri in dignitate constituti, qui populi onera leuant, vt clare monstratur in Exodo, & Numeris. Et ipsi vna tecum leuabunt, vel sustinebunt onus, &c. daturque nomen hoc profanis principibus in Genesim. Sicheu filius Hemor princeps terrae illius, & iterum. Duodecim principes generabit, & in Numeris, Singuli duces per singulos dies offerant munera. & in Leuitico. Cum peccauerit princeps. Et in Leuitico. 4. Princeps ipse sedebit in ea. Et iterum, Super principem onus istud. quibus locis, atque alijs, quos praeterimus, temporali Regi, principi, vel duci accommodatur praedictum nomen נשיא nashi, nunquam vero Ecclesiastico: de qua re versus sequenti,

Cuius venit dies in tempore iniquitatis praesinita, Hebraice. In tempore iniquitatis praesinita, vt legere possumus; In tempore iniquitatis praesinita, vel consummata, atque vt referatur nomen iniquitatis, ac si dicat: Vltio adest opportuna, postquam scilicet tua iniquitas ad cumulum peruenit, quod de Amorraeis dicitur in Genesi. Placet haec lectio R. Selomoni, eamque sic interpretatur: Cum nouum vestrorum mensura plena erat, noua adiunxisti delicta: ita vt iam mensura super effluat, atque redundet, Nihilominus Hieronymi versus sensum reddit accommodatissimum: adest scilicet dies, secundum numerum tuarum praeparationum decreta, quae iustas a te exigat scelorum poenas.

Aufer cidarim, tolle coronam. Hebraice, Auferre, & tollere infinitiui pro imperatiuis, vel indicatiuis futuri temporis, auferam, tollam, &c. Cidarim Hebraice dicitur מצנפת mitsnepheth in praesenti, atque in Exodo. Facies ei tunicam, Cidarim, & Balthem. Dicitur etiam tsaphin Zachariae: Ponite Cidarim mundam super caput eius, atque צנפת tsenepha apud Isaiam. Coronans coronabit te tribulatione. Hebraice, cidarizando cidarizabit te cidari, vbi vltra praedictum nomen tsenepha est verbum צנף tsanaph, a quo triplex nomen deriuatur, Significatur autem R. Dauidi, circuire, circundare, inuoluere, vt in Leuitico. Et cidarim lineam imponet capiti. Hebraice, cidari cidarabitur. locum autem Isaiam ita vertit praedictus Dauid: Sic voluendo voluet te volutione, quemadmodum inuoluit homo pileum longa fascia, & quemadmodum reuoluit pilam, & mittit per terram spatiosam, &c. Comparat Isaias Sobnam, vinculis constrictum, folli lusorio facto ex aluta vento inflata; quem pueri solent crebris funiculis circumligare, atque illum per locum

Genesi, 18. & 20. & 21. Profanus, sumitur pro polluto, seu proscripto.

Dux vocatur baiulus.

Exodo, 18. & Numeris, 11. & 14. Genesi, 34. & in Numeris, 7. & in Leuitico, 4. & 22. Ezechiel, 44. & 3. & cap. 12. & 10.

Dies vltionis praesinita.

Genesi, 15. & 16. R. Selomo.

Hierony.

Varia coronae nomina apud Hebraeos.

Exodo, 28. & 39. & 40. & 41. & 42. & 43. & 44. & 45. & 46. & 47. & 48. & 49. & 50. & 51. & 52. & 53. & 54. & 55. & 56. & 57. & 58. & 59. & 60. & 61. & 62. & 63. & 64. & 65. & 66. & 67. & 68. & 69. & 70. & 71. & 72. & 73. & 74. & 75. & 76. & 77. & 78. & 79. & 80. & 81. & 82. & 83. & 84. & 85. & 86. & 87. & 88. & 89. & 90. & 91. & 92. & 93. & 94. & 95. & 96. & 97. & 98. & 99. & 100.

spatiosum, vltro citroque iactare in ventum. Quod vt significet, ait: Cidarizando cidarizabit te cidari, id est, conuoluendo te conuoluer, vel crebrius te obuoluet cidari. Ex quibus locis colligere licet falsos esse, qui putarunt cidarim esse pileum, quem veteres, in orbem fascia religantes, capiti coaptabant. neque enim pileum sonant Hebraeae voces, sed fasciam vittam, (cancsa dicimus Hispani voce Hebraea צנפת tsanefa) qua pileus ipse saepius obuoluitur, & capiti firmius constringitur, in signum potestatis Pontificiae, vel Regiae: nam vtrique datur cidaris in facris. quod praeter allata testimonia confirmat locus alter Isaiam. Eteris, inquit, corona gloria in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui, pro corona est צנפת ghateret, quae fasciam, vittamque significat, vt postmodum dicitur: pro diadema vero צנף tsaniph, quo etiam Zacharias vna est, vt ostendimus superius; vtrumque nomen coronae regali datur, Idem ergo significat tsaniph, quod ghaterech, hoc est fasciam, seu vittam, qua sacerdotibus, & reges olim coronabantur. Chaldaeus enim vertit pro cidari coronam laudis: & R. Dauid, atque R. Abraham eo loco Isaiam tradunt eandem sententiam diuersis vocibus his esse repetitam. Sed & feminis quoque non reginis tribuitur cidaris ab Isaiam. Et sindones, & vittas, vbi pro vittas, Hebraice est צנפת tsephira praedictum. Idem sentiendum puto de voce cidaris Latina, & Graeca αἰσάνας cidaris; nam vtraque videtur deriuata ab Hebraea צנפיר tsephira a. p. mutata in ד. sibi cognatum, est autem צנפיר tsephira fertum, corolla, qua tempora redimuntur, vt in Isaiam. Erit Dominus corona gloria, & serui exultationis, id enim nomen a verbo צנף tsaphar circuire, circundare deriuat R. Dauid, atque Chaldaeus, qui apud Ezechiel, pro eodem nomine reddidit regnum, videlicet ea voce coronam, & per coronam regnum significari existimans. Nisi forte simplicius fuerit, cidarim nomen esse pluralis numeri, vt terminatio indicat; quod Chaldaei, & Rabini inuariatum omnino proferunt צנפיר tsidarim, eoque appellat pannos, telasue, quod videre licet in Haruch. vbi scriptum est: panni reuenditor, &c. Itaque צנפיר צנפיר cidarim plurali orta videtur צנפיר צנפיר cidaris, & a צנפיר tsidar singulari, צנפיר, tiara. nam promiscue vsurpant alterutrum nomen pro altero 70. & Hieronymus, auctoresque profani. Eiusdem significationis esse putamus nomen מצנפת, mitra; nisi quod hoc genus ornamenti muliebre erat, vt tiara virile. nam inter feminea vestimenta numeratur a iuriscoconsulto; immo in lib. Iudith dicitur: Imposuit mitram super caput suum. vbi alij vertunt fasciam, & merito. nam ex auro texta vitta coronam fecisse creditur ad colligendos cincinnos. Idem tradunt Varro, & Lucretius, atque Hieronymus. sane mitram esse vittam, qua caput obligatur, videre licet ex Euripide: dicente: מצנפת mitraes אנה מצנפת פסוקים צנפיר מצנפת Anadethis rythmizesthe plocamon, id est, mitris reuinctis cincinnare cincinum. Et ex illo Herodoti: מצנפת מצנפת מצנפת, mitraes catililato, id est, mitris obuoluit, vel circumuoluit. Caesius: Mitram Homero posteriores tamen esse dicunt, qua obligetur caput, siue fasciam malis dicere, vnde & mitrophori nuncupantur, qui vittam gestant circum tempora. Vtrumque confirmat Ouidius, dicens.

Aufus & hirsutus mitra redimire capillos.

Et Apuleius verbis disertis, qua consulto praeterea: Seruius denique in illud Virgilij,

Et Regi, & Sacerdoti datur tribuitur.

Isai. 62. & 3.

Zachar. 1. & 5.

Chaldae. R. Dauid. R. Abraham.

Isai. 3. & 23.

Isai. 28. & 5.

R. Dauid. Chaldae. Ezechiel. 7. & 7.

Hiero.

Lege vestit 9. mulieribus. ff. de au 10. & argu 10.

Indub. 10. & 3.

Varro lib. 1. de lingua. lat. Lucreti. lib. 4.

Hieron. super Isai. 3.

Euripid. Herodot. Caesius. Rod. lect. 1. 6. 4. 10.

Ouidi. epistola Deuini ad Hecul. Apulei. lib. 7. & 8.

Et

Et tunica manicas, & habent redimicula mitra.

Vbi octa ornatum muliebrem, vt probrosum criminatur in viris. ipse ait: Pileae virorum sunt, mitrae seminarum. Bene quidem Seruius sexui femineo mitras accommodat. Sed in illo peccauit, quod mitras contrapofuit pileis, quasi mitrae sint capitum seminarum tegmina, corollis cincta, cum reuera corona ipsa sint circa tempora ducta, non apices. tamen per meronymiam pro toto tegmine capitis vsurpari possunt. Sane quidem mitram a מצנפת mitos, quod est filum deriuari autumat Caesius praerallegato loco, sed rectius fortasse dicemus ab Hebraico מצנפת migarah, inclinatum esse. Significat autem מצנפת misgarah, vel מצנפת misgeret coronam, cincturam, clausuram, a verbo מצנפת sagar, cinxit, clausit, coronauit, vt in Exodo. Facies ei coronam auream per circuitum: & iterum. Ipsi quoque labio coronam auream interrasilem, id est, aperitionibus, & clausuris distinctam ad modum mytrae ex varijs tænijs contexta. & libro Regum: & inter coronulas, & plectas. vbi pro coronam legitimus plurale eius nominis, scilicet מצנפת misgeroth. Est aliud nomen eandem fasciam, seu coronam significans, cuius supra meminimus, quod in praesenti versus Propheta vsurpauit, cum dixit: Tolle coronam, scilicet צנפת ghaterah, a verbo צנף gathar, cinxit, circumdedit, coronauit. Vtrumque extat in Canticis. In diademate, quo coronauit eum mater sua, & in libro Reg. Tullit coronam regis illorum de capite eius. & in Ezechiele. Et coronam decoris in capite tuo. & in Zacharia. Accipies argentum, & aurum, & facies coronas. & in Isaiam supra citato. Eris corona gloria in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Vbi primo loco est ghaterech, altero vero cidaris. Et quantum ex allatis locis colligere licet, nomen hoc proprium esse videtur coronae regalis, quae olim, non secus ac cidaris, fascia erat alba, qua caput circumligabatur, vt nomen מצנפת diadema a verbo מצנפת diadin, hoc est circumligando, ductum testatur. atque ex eo, quod scribit Plutarchus, constat aperte: videlicet vxorem Mithridatis, diademate detracto, quod capite gestabat, & collo circumdato, suspensio vitam finijisse. itemque ex Iustini testimonio, referentis Alexandrum, cum defiliens ex equo, Lyfimachum vulnerasset, medendi vulneris causa, diadema sibi detraxisse, (nam candida fascia erat) illoque Lyfimachi vulnus alligasse: quod omen illum futurum regem designauit, sicut euetus docuit. Quibus conuenit & alterum eiusdem Plutarchi testimonium, atque Dionis: Tigranem scilicet Armenium candidam fasciam insignem regium ante Pompeij pedes abiicisse dicitur, quasi dominationi cederet. Itaque corona, & diadema eiusdem erat forma, ac cidaris, tiara, & mitra, hoc est fascia capiti circumducta, vel multiplicibus spiris, vt moris erat Medis, Persis, Armenijsque regibus, (turbante nunc appellat) vt prodiderunt Plutarchus in Antonio, & Artaxerse; Strabo, Iulius Pollux, Quintus Curtius, Athenaeus, Eunapius in vita Eustathij, loquens de Sapore Persarum Rege, cui dat tiaram: itemque Assyrijs ex Iustino, atque Troianis ex Iuuenali. Tunc miles, inquit, tremulus posita tulit arma tiara; loquebatur autem de Priami ornatu: Vle additis redimiculis; per maxillas fluentibus. Qualem Phryges in festis solennibus gestabant; quem ornatum nunc Episcoporum mitrae emulantur; Vel simplici ductu circum tempora, vt Graecis, & Romanis olim in

more fuit; quod notauit Valerius Max. & Plutarchus in Coriolano.

Denique reperimus in Sacris aliud nomen coronae, quae fere Sacerdotum erat, scilicet פאר pear. Sonat autem ornatum, decorem, coronam, gloriam, & magnificentiam: ijs enim nominibus reddi solet a Septuaginta, & Hieronymo in Isaiam. Vt darem illis coronam pro cinere. Septuaginta פאר pear. doxan, gloriam scilicet, poluere, & paulo inferius. Quasi sponsum decoratum coronam. Septuaginta: Quasi sponso circumdedit mihi mitram. Hebraice, Vti sponsum sacerdotabit me pear, hoc est: Non secus atque sponso solent instar sacerdotum diademate exornari, sic me Dominus decorauit gloria, & magnificentia. Ex quo loco palam est, id genus ornamenti sacerdotem gestare consueuisse: quandoquidem sponsum, illo exornatus, sacerdotatus (licet mihi id verbum effingere) appellatur ab Hebraeis. quod idem ex eo loco Exodo. 39. & 26. aperite colligitur, vbi habetur: Feceruntque tunicas byssinas opere textili Aaron, & filijs eius, & mitras cum coronulis suis. Septuaginta: & cidarim ex bysso. Hebraice, & Tsanephim ex bysso, & Pearim decora, vel ornatus pileorum ex bysso. Vbi singulare nomen Tsanepha cidari Aaronis competit; plurale vero, hoc est פאר pearim, de quo nunc loquimur, coronis filiorum. Ezechiel etiam ait. Corona tua circumligata sit tibi. vel gloriam tuam ligabis super te. & iterum. Vittae lineae erunt in capitibus eorum. Vtrobique hoc nomen reperitur, & significat, vt ex contextu liquet, fasciam, qua stringebatur pileus. Ipse autem pileus in loco Exodi citato, & alibi vocatur מצנפת migbahah, hoc est collis, colliculus, galea, galerus formatus in modum collis, & legitur pluraliter tantum in Exodo. Et Tiaras facies eis in gloriam. Hebraice, pileos, vel galeros facies eis ad gloriam, &c. & loco Exodi supra citato. Et mitras cum coronulis suis, vel ornatus pileorum ex bysso. Sed de pileis sacerdotum ageamus ad caput quadragesimum quartum.

Porro ne quidquam, quod ad nostrum institutum faciat, relinquamus intactum; sciendum est apud Gentes sacerdotum coronas dici solere infulas, vt auctor est Festus. Infula, inquit ille, sunt flamenta, vel filamenta lanca, quibus sacerdotibus, & hostiae, templaque velabantur. Et Varro infulas ait dictas in hostijs, quod velamenta sint lanca. Sed an pileum ipsum sacerdotis, an potius coronam, ambientem illum, per id nomen intellexerint; nondum est exploratum. Virgilius aperte testari videtur infulam esse pileum, cum ait: Lanca dum nivea circumdatur infula vitta. Constat enim ex iam dictis pileum circumdari solere vitta candida. infula igitur pileus erat. Contra alij sensere. Nam Seruius fasciam dicit esse in modum diadematis, a qua dependent hinc inde vittae: quem secutus Gregorius Giraldus, & Alexander ab Alexandro: Ipse inquit, sacerdos lanca infula velatus, & fronde coronatus, aram manibus tenens, ad Orientem conuersus, deprecabatur; ea vero infula ex lana alba, & cocco fuit instar fasciae, plerumque lata, nonnunquam tortilis, & rotunda, ex qua vittae hinc inde defuebat, & His praehabitis, veniamus ad versus elucidationem; quem Chaldaeus paraphraestes interpretatus est de Sedechia Rege, & Saraia Pontifice, abductis in captiuitatem, vt auctor est Iosephus Antiquit. D. autem Hieronymus sic enarrauit: Post vrbis Hierusalem subuersione, & populi captiuitatem ad

Exod. 25. & 11. Et cap. 37. & 12. Reg. 7. & 29.

Canti. 3. & 11. Reg. 12. & 30. Ezechiel. 16. & 12. Zachar. 6. & 11. Isai. 62. & 3.

Plutarch. in Lucullo.

Iustini. lib. 35.

Dion. in Pompei vita.

Plut. Strabo lib. 11. Pollux lib. 6. cap. 13. Curtius lib. 5. Athene. li. 12. cap. 3. Eunapius. Iustini. lib. 1. Iuuenal. satyr. 10.

Valer. max. lib. 6. cap. 2. Plutarch.

Exod. 39. & 25. & 26.

Ezechiel. 24. & 17. Et cap. 44. & 18.

Exod. 39. & 26.

Exod. 28. & 39. & 26.

Coronae Sacerdotum apud gentes dicebantur infulae.

Virgil. 3. Georgi.

Seruius super 10. Aeneid.

Giraldus Syntag. 17. Alex. ab Alex. Gen. 4. cap. 17.

Chaldae. Ioseph. lib. 10. antiquit. cap. 10.

Hierony.

ad ducem Israël sermo dirigitur, per quem nemi-
 dubium est significari Sedechiam, in quo Re-
 gum Israel de stirpe David imperium finitum est:
 Venit, inquit, tibi dies, quæ longo tempore præ-
 finita est in te, & propter te sacerdotium, & Re-
 gnum interijt populi Iudæorum. Cidarum enim,
 insigne Pontificis, est corona, hoc est diadema Re-
 gis iudicium. Scholias tes vero ita habet: Cum
 sæpe & multa peccarent Iudæi; hanc se salutem
 habere putabant, quod esset apud eos diuinum
 templum. propterea non modo regnum deletum
 iri ait, sed etiam ipsum sacerdotium. Cum igitur
 in Sedechiam sententiam pronuntiaffet; & in sa-
 cerdotium pronuntiat. nihil enim esset aliud aufer-
 ri cidarum, quam desistere interim a legali cultu.
 Alius Scholias tes Sacerdotij, regni que euersionem
 per hæc significat. Sed apertius Theodoretus ad
 vtrumque principem spiritualem, & temporalem.
 Tu quidem, inquit, sacerdos, propter improbitatem,
 sacerdotali cidari spoliatus fuisti. Tu autem
 Rex, impietati addictus, te ipsum corona priuasti.
 vtrumque igitur imperium sua deponat insignia, &c.
 Hæc ille. verum eorum sententiæ obstat, quod Pro-
 pheta ad vnum tantummodo loquitur Principem,
 Quare non videtur satis commode aptari ea in-
 terpretatio, quæ ea verba refert ad Regem,
 & sacerdotem: præsertim cum nomen כִּינִי נָסִי
 si, nunquam detur sacerdoti in sacris. Quod
 si dicas, sub Rege intelligi sacerdotem, quod
 Rex Sedechias sacerdotij vtriusque usurpasset
 insignia; opponam, hoc libere, & gratis assertum;
 cum nihil tale legatur in sacris, vel vitio detur
 Regi, cum a Propheta impietatis accersitur, vel a
 Ieremia corripitur Dei nomine. Si autem contendas,
 sub regno saltem intellectum esse sacerdotium
 propter vtriusque potestatis asinitatem, obijciam
 Prophetam non intellexisse cidarum sub corona,
 sed vtramque distincte nominasse; atque adeo
 neque sacerdotium nomine regni concepiisse, sed
 solum regnum, cuius insigne cidaris est, sicut &
 corona. Præterea quoniam comminatio sequens,
 non est reuera comprobata in sacerdotio; sicut in
 regno, cum post captiuitatem Babylonicam in
 pristinum splendorem redierit Pontificatus; re-
 gnum vero in ducatum primo, deinde Aristocra-
 tiam translatum fuerit: denique quia vtrumque,
 cidarum scilicet, & coronam postmodum retulit
 singulari pronomine: Hæc, Nonne hæc est, inquit,
 quæ humilem exaltauit? &c. Quod nullo modo fe-
 cisset Vates, si de duplici loqueretur persona, &
 munere. Ergo bona pace prædictorum interpre-
 tum existimamus Prophetam solum Regem allo-
 qui, atque duplici nomine illius insigne regium
 efferre. Vel si malis metonymicos per cidarum
 intellexisse pileum, seu apicem; coronam vero ap-
 pellasse fasciam, seu vittam pileo circumductam.
 Nonne hæc est, quæ humilem subleuauit, & subli-
 mem humiliavit? Septuaginta: Eri non erit talis.
 Quod sic interpretatus est Theodoretus: Hæc ob-
 sessio superioribus haud similis futura est: finem
 vniuerso regno, & sacerdotio afferet. Symmachus:
 Neque hoc, neque illud. Hebraice, Hæc, non hæc.
 hoc est, nunquam amplius talis corona in capite
 tuo fulgebit. Quod vero sequitur: ita reddi potest
 ad litteram: Humilem eleua, sublimem humiliat;
 hoc est, vt Chaldaus, & R. Dauid interpretantur,
 eleuabo, & humiliabo. Humilem porro appellat se
 conam, quem e carcere eductum regio habitu, &

Scholias.

Alius Schol.

Theodor.

Theodor.

Symmach.

Chaldaus.
& Dauid.

A cultu honestauit, Heuilmerodach mortuo patre
 Nabuchdonosore, & cuius nepos Zorobabel ducatum
 obtinuit in Iudæos, reuertentes in patriam, iu-
 bente Cyro Persa. Sublimem vero Ieconiam vo-
 cat, qui tunc temporis potiebat rerum; sed post-
 modum regno, filijs, & oculis orbatus est, vt vide-
 re est in libris Regum. Humilem, inquit, loachin
 eleuabo, & superbum Sedechiam deprimam. Hiero-
 nymus sensum expressit: Nonne hæc est corona,
 quæ, quos volebat, humiliabat, & quos volebat
 exaltabat? Sicut & Septuaginta, qui ita vertere:
 Humiliasti excelsum, & eleuasti humile, &c. Quam
 versionem in hunc modum elucidat Scholias tes:
 Dedicore affecti, & vilem pronuntiaasti, pro ni-
 hilo putasti excelsum sermonem prophetarum. Hu-
 milem verò, & abiectam diuinationem, & dæmo-
 num responsum, falsum & nullius momenti, suble-
 uasti. Theodoretus autem hæc duo membra ad
 forum refert sæculare. Quod excelsum, inquit,
 erat, propter virtutem depressisti, & quod humile
 erat, propter iniustitiam verbis extulisti, corrup-
 pens ius, ascita tibi comite iniquitate.
 Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam.
 Plerique codices Græci, teste Hieronymo, bis tan-
 tum reperunt nomen iniquitas; sed vulgatus con-
 sonat Hebraicæ veritati; immo exemplari Vatica-
 no correctissimo, vbi ter legitur ea dictio. Iniqui-
 tas non dicitur Hebraice נְיִי גְחָוּוּחַ, vt alias solet,
 cum reatum significat peccati. Sed נְיִי גְחָוּוּחַ
 à verbo נְיִי גְחָוּוּחַ. quod est inique, ac peruersè
 agere, curuum esse: quasi dicat, inclinationem, obli-
 quitatem, vel curuitatem ponam, seu dabo eam,
 Cidarum scilicet, nam alludit ad tiaræ regis dispo-
 sitionem, & nomen; pileus enim erat albus in al-
 tum erectus, corona cinctus, dicebaturque tiara re-
 cta, vt ex Eunapio colligere licet: Tanta eius, in-
 quit, eluxit eloquentia, vt parum abfuerit, quin
 Rex (Persarum Sapores) tiaram rectam abiecit,
 & purpureum paludamentum, atque gemmata
 monilia deposita cum Eustathij penula commu-
 tauerit. Alexander etiam tradit, Sardis curru ve-
 hi, & rectam ferre tiaram solis Regibus fuisse con-
 cessum. Itaque subdit: Incuruum ad frontem pi-
 leum gestabant; quo habitu nonnulla Asianorum
 simulacra cum alibi depicta, tum etiam sculpta Ro-
 mæ animaduertimus. Itaque ex recta Cidari in-
 curuam facere, est regiam dignitatem, & potesta-
 tem imminuere, atque Regem in ordinè redige-
 re. Sed obserua non semel tantum dixisse Vatem:
 Obliquitatem ponam eam, ne putarem, repente de-
 turbandum de statu suo regnum Israël, sed iterum,
 atque iterum repetiisse: obliquitatem, obliquitatem,
 obliquitatem ponam eam. vt aperte significaret è su-
 premo illo regni fastigio non temerario casu, sed
 per gradus quosdam demittendum esse Iudæorum
 principatum vsque ad alienigenarum dominatū.
 Nam repetitio illa Hebræis extenuationem conti-
 net maiorem, ac maiorem in dies futuram, vt rei
 euentus comprobauit. Scimus enim sublato per
 Nabuchdonosorem Sedechia Rege, nunquam am-
 plius regnatum esse in Iuda; sed post reductam ca-
 ptiuitatem rem, administratam per Duces Zoroba-
 bel, Nehemiam, & alios: deinde ad Pontifices Le-
 uitici generis transiisse principatum cum sacerdo-
 tio, penes quos perseuerauit vsque ad Hyrcanum,
 qui diadema regium ausus usurpare, misere extin-
 ctus est, succedente in eius locum alienigena Rege
 Herode. Hoc est igitur, quod vaticinatur Ezechiel,
 sensum, ac gradatim deprimendam, incuruandam-
 que Cidarum, hoc est regni splendorem, & poten-
 tiam

4. Reg. vii.
v. 7.

Hieron.

Scholias.

Theodor.

Hieron.

Eunap. in
vita Eusta-
thij.

Alex. ab
Alex. lib. i.
Genial. cap.
22.

Incurua ci-
daris seruo-
rum; rec-
ta regum est.

Casus Rei-
publicæ He-
braeorum.

tiam in dies magis ac magis imminuendam.
 Et hoc non factum est. Vt scilicet hæc insignia pe-
 reant, & principatus aboleatur.
 Donec veniat, cuius est iudicium. Vel cuius est ius.
 nam iudicium pro iure vsurpari diximus supra ex
 illo Exod. portabit sacerdos rationale iudicij, hoc est
 verbum, aut oraculum iuris. Dilatus est itaque re-
 gni Iudaici casus, donec veniret ille, ad quem de
 iure pertinebat principatus. hic autem manifestif-
 sime Christus Dominus est, vt mirari non desinam
 Lyranum, & alios, eam prophetiam ad Babylo-
 nium retulisse, ad quem scilicet pertinebat iudi-
 cium facere de Sedechia, quod & fecit. non ani-
 maduertentes de cidari, & corona esse sermonem,
 & quod Sedechias amiserat, venturo principi pro-
 mitti, iudiciumque vocari ab Hebræis, quod Latini
 ius dicimus. Apertius fortasse alij de Zorobabele
 locum interpretantur, sed non vere: neque enim
 illi regni insignia tradita sunt, quæ futuro princi-
 pi daturum se Deus pollicetur. Restat igitur, vt
 oraculum hoc vni Christo conuenire dicamus, qui
 solus Dauidici regni hæres, & legitimus rex huius
 vniuersitatis extitit; quod & obtinuit non solum iu-
 re Deitatis, sed etiam Redemptionis. ceterum de
 Christi regno augustissimo, atque de sacerdotio fu-
 se differimus in commentario ad cap. 37.
 Et hoc non factum est, donec veniat, cuius est iudi-
 cium. Septuaginta: Hæc non erit talis; Vel vt alij
 codices habent: Eri non erit talis. quod sic intellexit
 Theodoretus: Superiorum, inquit, oppugnationem
 hæc grauior erit; non tamen extinguam
 penitus regis cognationis scintillam, quæ vne-
 rit, ad quem attinet, cuique conuenit, & ipsi tra-
 dam regnum. Nam tamesi obsidionem, & depo-
 pulationem sustinuit Hierusalem à Nabuchdonoso-
 re, non tamè talem, qualem pertulit à Romanis
 post salutarem Crucem, postquam enim primo: cap-
 ta fuit, cum septuaginta transiissent anni, rursus
 instaurata est, & pristinam recepit felicitatem.
 sed post salutarem Crucem extremam subiit soli-
 tudinem, ipsique Iudæi ne ascendere quidem au-
 dent ad eos fines, lege prohibiti. idcirco dixit: Nec
 hæc talis erit, hoc est qualis futura: seruabo enim
 genus donec veniat, cui conuenit, & tradam ei.
 cum enim apparuerit ille, inquit, in quem pollici-
 tationes referuntur, tum tradito ipsi regno, istos
 exterminabo. Hæc ille. Verum de cidari, & co-
 rona sermo erat Prophetæ, atque ad eam videri
 debent Septuaginta retulisse pronomen vtrum-
 que, eam, & hæc: in eandem sententiam, quam
 reddunt verba Hieronymi, hoc est: cidarum qui-
 dem, & coronam vestram è gradu suo deicere, hu-
 milemque facere decreui; verum tamen non sta-
 tim eam talem reddam, sed postquam aduenerit
 is, cui promissus est principatus.
 Donec veniat, cuius est iudicium. Septuaginta: Donec
 veniat, cui debetur, vel cui conuenit, transtule-
 runt. Lyranus, & alij iudicium pro vltione acci-
 pientes, hunc versum de Nabuchdonosore inter-
 pretantur, ad quem scilicet pertinebat iudicium
 facere de Sedechia, sicut scriptum est in libro Re-
 gum. Apprehensum ergo Regem duxerunt ad Regem
 Babylonis in Reblatha. qui locutus est cum eo iudicium.
 Filios autem Sedechie occidit coram eo, & oculos eius
 effudit, &c. Sed non coheret ea interpretatio con-
 textui. nam illi principi, cuius est iudicium, pro-
 mittitur corona, quam amiserat Sedechias. Donec
 veniat, inquit, cuius est iudicium, & tradam ei. at ve-
 ro corona Sedechiæ non fuit concessa Nabuchdo-
 nosori; neque enim ille successor fuit legitimus

Supra cap.
Exod. 28. v.
29.

Christus Do-
minus aper-
te promitti-
tur in hac
prophetia.

Theodor.

4. Reg. 25.
v. 6.

Regum Israel, sed Tyrannus. non pertinet ergo ad
 illum id iudicium, de quo loquitur vates. Quare
 iudicium hoc loco nõ est vltio, sed ius ad regnum,
 vt supra dicebamus ex illo Exodi. Portabit Aaron
 rationale iudicij. hoc est oraculum iuris. videlicet
 duodecim lapillos, quibus inscripta erant Patriar-
 charum nomina, quæ testabantur iura, immunita-
 tes, & priuilegia filiorum Israel.
 Polychronius ita explanat hunc versum: Illud
 ergo: Cui conuenit, indicat Zorobabelem, & Iesum
 filium Iosedech, quorum alter functurus erat Re-
 gis officio, alter sacerdotis. Illud vero: Donec ve-
 niat, pro donec reuersionis tempus adueniat, &c.
 Verum neque in Zorobabelem quadrat vaticini-
 um, neque Iesu conuenit sacerdoti. Et quidem
 Sacerdoti conuenire non potest, cum de regio dia-
 demate tantū hic mentio fiat, vt supra ostēdimus.
 Duci autē Zorobabeli nihil melius aptatur. nā-
 que ille ducis munere functus est, non regis. Ne-
 que vero ipse, neque quisquam alius successorum
 ducum diadema regium capiti imposuit suo vsque
 ad Hircanum, qui sub aduentum Christi regium
 coronam vsurpans, corona pariter, & vita spolia-
 tus est. Præterea quoniam regium diadema, re-
 ctaque tiara non repente inclinanda, & incuruan-
 da dicitur, sed sensim, & per quosdam veluti gra-
 dus, vt supra notauimus, antequam Principi le-
 gitimo tradatur; necesse igitur est longum tempus,
 variasque vicissitudines principatus intercessisse à
 Sedechiæ casu ad venturum principem. at verò
 inter Sedechiam, & Zorobabelem exiguum tem-
 porum interuallum fuit, vniciusque Reipub. status,
 isque misertimus, nempe captiuitatis. Non est igitur
 Zorobabel promissus princeps, cuius est iudi-
 cium. Restat itaque, vt oraculum hoc vni Iesu Chri-
 sto conuenire dicamus, qui solus fuit legitimus
 regni Dauidici hæres, & totius mundi princeps, vt
 iusto commentario suo loco differemus.
 Hæc dicit Dominus Deus ad filios Ammon, & ad
 opprobrium eorum. Dixerat vates supra duplicem
 viam delineasse Babylonium, incertumque, vtram
 insisteret, dexteram ne, quæ ducebat Hierosoly-
 mam; an potius sinistram, quæ dirigebat in Ra-
 bath Ammonitarum: sortilegio autem edoctum
 cepisse dexteram, obsedissequæ, & expugnasse Hie-
 rusalem. interim Ammonitæ extollebantur, & ma-
 gnificabant se ipsos, quasi Nabuchdonosor non
 ausus esset aduersus eos bellum suscipere, irride-
 bantque filios Israel, & Deum ipsorum blasphema-
 bant, vtpote imbellem ad resistendum Babylonijs.
 Sic enim scribit Sophonias. Audiui opprobrium
 Moab, & blasphemias filiorum Ammon, quæ exprobra-
 uerunt populo meo, & magnificati sunt super sermi-
 nos eorum: propterea, Vno ego, dicit Dominus exerci-
 tum Deus Israel; quia Moab, vt Sodoma erit, & filij
 Ammon, quasi Gomorra siccitas spinarum, & acerni sa-
 lis, & desertum vsque in æternum. reliquie populi mei
 diripient eos, & residui gentis mea possidebunt illos.
 Hoc eis eueniet pro superbia sua; quia blasphemauerunt,
 & magnificati sunt super populum Domini
 exercituum. atque Ezechiel. Dices filijs Ammon:
 Audite verbum Domini. pro eo quod dixisti: Euge eu-
 ge super sanctuarium meum, quia pollutum est, & su-
 per terram Israel, quia desolata est, &c. Ergo ita po-
 scente cum eorum superbia, tum diuisionis præfa-
 tæ ordine, vt doceremur quidnam contigisset ci-
 uibus Rabarh, ad sinistram iacentibus; Propheta
 opportune vaticinatur aduersus predictos Ammo-
 nitas: deinde in ipsum quoque Babylonium sen-
 tentia pronuntiatur, vt notauit Scholias tes, quo
 intel-

Polychr.

Vni Christo
Regi conue-
nit hoc ora-
culum.

Sopho. 2. v.
8.

Ezechi. 25.
v. 3.

Scholias.

intelligerent, qui hæc in Deum inania effutiebant, non Deorum ope vicisse Babylonium, sed impietate Israelitarum. Ad opprobrium eorum, non quod passi sunt, sed quo affecerunt filios Israel.

Mucro, mucro euaginate ad occidendum, limate, ut interficias, & fulgeas. Librariorum errore ex casibus vocatiuis euaginate, & limate facti sunt modi imperatiui; euagina te, lima te. Errorum detegunt Hebræi codices, in quibus istæ voces infinitiui temporis sunt, non imperatiui, item Græci, qui participia legunt, gladius educatus, & exemptus. & Hieronymus, qui suam versionem sic explanat: O mucro, mucro, qui paratus es ad cædem, limatus, ut fulgeas, &c. Denique consequentia idem mendium redargunt, scilicet: Reuertere ad vaginam tuam, &c. si enim mucro prouocatur ad vaginam redire, necesse est exemptum fuisse, quod si educus erat, quorsum illi præcipiatur, euagina te? Legendum itaque, euaginate, vnica voce, non duplici. Atque hæc de littera: Quod vero attinet ad sententiam vatis, ea videtur esse: Clama aduersus filios Ammon, & dices: O mucro, mucro euaginate, & limate; vel, euaginatus es, & limatus, exemptus, vt alios interficias, limatus, vt alios terrefacias. Dum enim sæuis in Israelitas, Ammonitis internecionem intentas,

Polychro. Theodor.

Cum tibi viderentur vana, & diuinarentur mendacia. Septuaginta: Excitare, vt splendens in visione tua vana, & in diuinando mendacia. Quod Polychronius, & Theodoretus ita explicant: At non gladio, sed ijs, qui eo vsi sunt, vaticinatur, falsum vero vaticinium, & inanem visionem appellat, quippe quæ aliena esset à veritate. nam etiam si vera tunc præsignificabant, attamen ea, quæ ex sacris Prophetis diuinam sententiam prænunciabant, audierant, præmonstrare visi sunt, nam improbitate, ac nequitia pleni impuri demones, Nabuchodonosori, quæ à prophetis erant prænunciata, suggerebant; ludæis vero per falsos prophetas contraria prædicebant, pacem illis pollicentes, & hostium fugam; vt Deo non obtemperantes, sed resistentes, vsitataque Dei prouidentia destituti, hostibus ab ipsa iustitia traderentur, & ipsorum oracula vera declararentur. In eandem sententiam Scholiastes; Excitatus es quidem, inquit, Baby lonie, ad supplicium Iudæorum; sed diuinatione vsus es, & mendacibus, ac inutilibus te ipsum tradidisti. Verum etiam si res exitum habuit, idcirco habuit, quia ego ita antea prænuiciaueram contra indigenas, & incolas ciuitatis, Et hoc est illud: quorum venit dies, &c. Qui quidem auctores referunt falsum vaticinium ad sortilegium, quo Babylonius instructus fuit ad insectandam viam dexteram versus Hierusalem. Verum hæc interpretatio contextui, & sibi ipsi repugnare videtur, quantumvis ab illis coloretur. nam vanum, & mendax vaticinium dici non potest id, quod ex oraculis prophetarum depromptum est, exitumque habet, verbis per omnia respondentem. tale autem fuit vaticinium diuinorum Nabuchodonosoris, impium quidem illud, & execrandum, vt potest quod ex pacto, cum dæmone inito, conceptum est, sed nullatenus vanum, aut mendax; immo verax & stabile. nam secundum eorum prædictionem urbem obsedit, expugnauit, cepit, incendit, &c. Repugnat & contextui, quoniam in ea sententia vix potest versus cohærere cum præcedenti, neque cum sequenti. Quorsum enim vates, prophetas contra filios Ammon, atque aduersus eos laceffens exemptum gladium, diceret: O mucro limate ad

Scholiast.

Reuicte aliorum interpretatione.

Verum, & firmum vaticinium est, quod exitu comprobatur.

cædem, excitare, vt splendens in visione tua vana, & diuinatione mendaci, hoc est, vt ipsi volunt, secundum visionem diuinorum tuorum vanam, & mendacem: oppositum potius dicturus, scilicet, secundum visionem tuam veracem, & fidelem. Quare cum bona illorum venia existimo alium esse sensum loci, atque illum datiuum, tibi, positum esse pro ablatiuo cum præpositione, scilicet, de te, Syntaxi Hebræis, & Græcis vsitatissima, vt diuinatione vana non sit ea, quam conceperunt vates, sed quam de Babylonij aduentu prænunciarunt diuini Ammonitarum. atque ea sit versus sententia: Mucro, mucro euaginate ad cædem, limate, ut fulgeas, vt daretur super colla vulneratorum impiorum, quorum venit dies in tempore iniquitatis præfinita, &c. hoc est, Ammonitarum. Inter vtrumque autem versus inferatur per parenthesis *dum tibi*, id est, de te viderent ipsi Ammonitæ vana, & diuinarent mendacia, hoc est, quantumvis ipsi à gladio Babylonio, tamen tu, o Baby lonie mucro, non solum contra Iudæam nudatus es, sed etiam contra Ammon, vt scilicet adigaris ipsorum iugulis, quorum decreta est internecionis dies. Deinde alia multum diuersa consequitur oratio.

Explicat loci sensum propria sententia.

Reuertere in vaginam tuam in locum, in quo creatus es: in terra natiuitatis tuæ indicabo te. Quod ad litteram attinet, aliter videtur legisse Hieronymus in codice Hebraeo, atque hodie legimus, quandoquidem transtulit in vaginam tuam, quomodo etiam verterunt septuaginta, nimirum interpretans nomen cum affixo pronomine תגרך tagrach vaginam tuam: cuius vice hodie legimus תגרך tagrach vaginam. Præterea pro reuertere, videtur legisse תגרך hasab; imperatiui modi, cui hodie legamus תגרך hasab. cuius loco R. David ponit futurum, Nunquid, inquit, reducam gladium in vaginam? Verum hæc versio non consentit sententiæ sequenti; in loco, in quo creatus es, iudicabo te, peperam itaque adiecit particulam, vt sensum distorqueret. Simplicius Hieronymus per imperatum vertit eam vocem, quomodo vertenda est, quibuslibet subiectis punctis, quæ facile apud Hebræos commutantur, etiam in verbis perfectis. Post hanc orationem septuaginta addiderunt: Et ne diuerseris, vel ne maneat, ac si diceret, ne amplius grasseris, & sauias extra patriam, eo potius reuertere. In loco, in quo creatus es legunt multi codices Latini, quomodo etiam septuaginta transtulerunt, & sequentibus iunxerunt orationem וְיָשֹׁבְךָ אֶל־מִקְדָּשְׁךָ וְיָשֹׁבְךָ אֶל־מִקְדָּשְׁךָ en to topo tuto, o gegennise. Alij vero legunt in locum, & cum præcedentibus neant, quibus consentit Hieronymi commentarius, qui eiusmodi est: Reuertere ad vaginam tuam, id est, in Babylonem ad locum, in quo factus es, & creatus, vt in terra natiuitatis tuæ iudicem te. Sensum autem loci in hunc modum explanant Polychronius, & Theodoretus. Itaque cum imperasset gladio, vt ceruicibus admoueret eorum, qui nefarie, ac scelestè vixissent, quippe cum illorum finis, & exitus iam aduenisset; imperat eidem gladio, dicens: Reuertere in vaginam tuam, & ne diuerseris in loco, vbi natus es, in terra tua iudicabo te. Vobis autem, inquit, o Babylonij, quos gladium appello omnium, cum feceritis, quæ denunciau; non hic, sed in vestra ipsorum terra, posnas à vobis repetam impietatis. Scholiastes vero adiecit: Cum Hierosolymis ad exitum perduxeris tuum rēpus, nō in Iudæa, sed in loco, in quo factus es pari referam. nam de Babylone conqueritur Deus per Isaiam dicens: Et ego dedi eos in manus tuas, tu

Deus ipse, qui ad correctione populi, cui tyrannos permittit, pœnitentia suorum placatus, vindictam in tyrannos exercet.

R. David.

Hierony.

Hierony.

Polychr. Theodor.

Scholiast.

Isai. 47. 7.

479

vero non dedisti eis misericordiam, &c. Locus, quem A Scholiastes, extat Isaiæ 47. idemque argumentum tractat caput Isaiæ decimum, cuius bona pars est dilucidus eius loci, quem tractamus, commentarius: Væ Assur, inquit, virga furoris mei, & baculus ipse est, in manu eorum indignatio mea. Ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius non ita existimabit, sed ad conterendum erit cor eius, & ad internecionem gentium non paucarum, & erit, cum impleuerit Dominus cuncta opera sua in monte Sion, & in Hierusalem visitabo super fructum magnifici cordis verba arrogancia, quæ ex tumore superbia oriuntur regis Assur, & super gloriam altitudinis oculorum eius fastuosum eius supercilium, dixit enim: In fortitudine manus meæ feci, & in sapientia mea intellexi, & absuli terminos populorum, & principes eorum depradatus sum. Nunquid glorietur securis contra eum, qui secit in ea, aut exaltabitur serra contra eum, a quo trahitur? Quomodo si eleuetur virga contra eleuantem se, & exaltetur baculus, qui utique lignum est. Propter hoc hæc dicit Dominus Deus exercituum: Noli timere, populus meus, habitator Sion, ab Assur: in virga percussit te, & baculum suum leuabit super te in via Aegypti, more Aegyptiorum, qui oppræserunt Israel, adhuc enim paululum, modicumque & consummabitur indignatio, & furor meus super scelus eorum, & suscitabit super eum Dominus exercituum flagellum iuxta plagam, cædem, ad adian in petra Oreb, &c. Eiusdem instituti est capite decimumquartum sequens. Sumes, inquit, parabolam istam contra Regem Babylonis, & dices: Quomodo cessauit exactor, qui tenuit tributum? contriuit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium, cadentem populos in indignatione, &c. & mox. Perdam Babylonis nomen, & reliquias, germen, & progeniem dicit Dominus: irruit Dominus exercituum, dicens: Si non ut putau; ita erit. & quomodo mente tractau; sic eueniet, vt conteram Assyrium in terra mea, & in montibus meis conculcem eum, & auferetur ab eis iugum eius, &c. Verum hæc verba aduersari videntur vaticinio Ezechielis. Ille enim Babylonium iudicandum prædixit in terra natiuitatis suæ, postquam consummasset opus Domini, ad quod destinatus fuerat in Iudæam. Isaias autem in terra sancta conterendum minatur, & in montibus sanctis conculcandum. Huic obiectioni responderi posset, Ezechielem loqui de Nabuchodonosore, Isaiam vero de Sennacheribo Assyrio, quorum ille in terra sua impietatis pœnas luit, expugnata per Cyrum Baby lone; istius vero exercitus in montibus sanctis Angelico gladio trucidatus, vt in libris Regum scriptura testatur. Quod si istes de Babylonio Rege sermonem esse Isaiæ; illumque conterendum in montibus sanctis prædicere; respondeo, Vatem de vtroque esse locutum. primum quidem de Babylonio, cuius progeniem conterendam propheta, per quem intelligit Nabuchodonosorem; atque in eo vaticinio consentit cum Ezechiele. deinde vero de Sennacheribo illius prædecessore, quem proprio cognomine appellat Assyrium, quoniam regnum tenebat Assyriorum, eumque in montibus sanctis conculcandum vaticinatur. Consonant itaque sibi mirum in modum duæ prædictiones prophetarum.

Isai. 10.

Isai. 14.

Consensus propheticæ Isaiæ, & Ezechielis de Nabuchodonosore, & Sennacheribo Assyriorum Regibus. 4. Reg. 19. 35.

rem exhibere? an quia Babylonius iustum suscepit bellum aduersus urbem, periurio Sedechiæ lacessitus; Assyrius contra eam per tyrannidem inuasis? decebatque diuinam iustitiam, vt duce fuit cum victoria remitteret in proprias sedes, & vt inuasorem è conuerso in ipsa expeditione multaret? an potius quoniam Sennacherib non modo minatus est populo, sed etiam conuiciatus numini, cum Nabuchodonosor in perfidum potius Regem duxisset exercitum ob diuini nominis violationem vindicandam?

Et effundam super te indignationem meam, in igne furoris mei sufflabo in te. R. David idem omnino significari putat secunda versus parte, atque prima; nisi quod vehementiorē iram innuit translatio apposita: Succendam, inquit, & excitabo furorē meum in te instar sufflantium in ignem, vt accendatur vehementius. Polychronius, & Theodoretus: Quam sit facile quiduis diuinæ potentia, per hæc ostendit. vt enim, inquit, insufflato facile est, ita facile admodum, & promptum est omnis generis te supplicij afficere. Hieronymus autem morari Prophetam in metaphora gladij existimat: Faciam te, inquit, igne consumi, & tradam te in manibus hominum stultorum, & imperitorum, qui artem non habent cudendi gladios, & acuendi, vt nequaquam ultra acuaris, limeris, & fulgeas ad occidendum, sed sis ignis cibus, &c. Iuxta quem sensum, ignis, fornacem ignis significat. nam in fornace sufflamus metallum, quod conflare volumus. cuius metaphoræ meminit Isaias, Jeremias, & Ezechiel infra, ibique eam plenus examinabimus.

R. David.

Polychr. Theodor.

Hierony.

Isaiæ 66. Jerem. 6. Ezechiel 6.

Daboque te in manus hominum insipientium, & fabricantium interitum, igni eris cibus. Septuaginta: In manus virorum barbarorum fabricantium corruptiones. quam versionem superiori versus interpretatus est Hieronymus. Porro Hebræa vox בער boghar vtrumque significat pecuinum, insipientem, & barbarum, vel furibundum; nec abs re. nihil enim est furibundo stultius, neque insipienter truculentius. Scholiastes vero: Barbaris, inquit, pro crudelibus positum est. Polychronius addit: Medorum, & Persarum impetum in Baby loniam indicat ijs verbis, qui omnia genera machinarum, ac tormentorum mœnia oppugnantes attulerunt. qui quidem germanum loci sensum mihi videtur affectus. nam Hebræa ad verbum ita sonant: Dabo te in manus hominum ardentium, qui archirecti sunt perditionis. hoc est, instrumentorum ad perdendum. nam eandem vocem vsurpauit noster vates supra, cum ait: Vnusquisque habet vas perditionis in manu sua. Et Chaldaus sic conuertit: Qui artifices sunt ad dissipandum. Videlicet, qui machinamentis construendis vigent. Igni eris cibus. id est, ædificia tua igni conflagrabit.

Hierony.

Scholiast. Polychr.

Ezechiel 9. 7.

Sanguis tuus erit in medio terræ. R. David. In medio terræ, id est, intra terram, abstinetur à terra, vt nemo vlscatur sanguinem tuum. Simile est illud Iob. Terra ne operias sanguinem meum, &c. Vel sensus est: Sine misericordia trucidaberis, non colligent effusum cruorem vicini, uel cognati: nullus te planget: nullus cadauer tuum efferet, sed in sanguine tuo volutaberis, ibique tabesces. Fortasse etiam hæc phrasia valet idem, quod palam, audacter, inuerecunde cædem exercebant milites, quasi dicat: Non in angulis, & recessibus clanculum, sed in medio terræ, in plateis scilicet, & compositis effundent sanguinem tuum: neque cruorem operient, aut cadauer abscondent, vt solent occi-

Varius sensus huius phrasie sanguis erit in medio terræ. Iob. 16. 7. 18.

fores, qui sibi a iudicibus timent. quinimmo impune grassabuntur in te, & caede peracta deserent inhumata cadauera, sanguine proprio obuoluta, fanieque tabentia. Tale est illud: *Posuit cruorem belli in baltheo suo, & in calceamentis, &c.* hoc est, tantum abest, vt sepeliri curauerit mortuum, cuiusque collegerit cruorem; vt potius illo cruentatum baltheum, & calceos publice gestauerit, & palam ostentauerit pro gloria. Verum secundum

A sensum esse aptiorem probat oratio sequens. *Obluioni traderis.* Hoc est, non conderis in sepulchro. nam Mausolea reuocant in memoriam viuus mortuorum nomina, & facta. vnde synony ma sunt. Erit tui memoria, & conderis in sepulchro. Vt contra obluioni traderis, & iacebis inhumatus. *Quia ego Dominus locutus sum.* cuius dixisse, fecisse est, ait Hieronymus.

Monumentum pro memoria mortuis est, non sepeliri pro obluione. Hierony.

3. Reg. 2. 7. 5.

EZECHIELIS PROPHETAE

CAPVT

VIGESIMVM SECVNDVM,

ARGVMENTVM

Recenset varia ciuium scelera, vrbemque comparat fornaci argentarij, atque siluae ferarum ob immania facinora incolarum.

- I. **E**t factum est verbum Domini ad me, dicens: Et tu fili hominis, nonne iudicas, nonne iudicas ciuitatem sanguinum? Et ostendes ei omnes abominaciones suas, & dices: Hec dicit Dominus Deus: Ciuitas effundens sanguinem in medio sui, vt veniat tempus eius: & que fecit idola contra semetipsam, vt pollueretur.
- II. **E**t tu fili hominis, nonne iudicas, nonne iudicas ciuitatem sanguinum? Vel: Nonne redarguis, & increpas? cur non expostulas cum illa? nam iudicare, omnia iudicis officia exercere significat. Theodoretus: Exposita vltione Babylonis, traducit rursus orationem ad Hierusalem, a qua diuerterat, Prophetæque præcipit, vt iudicis more redarguat, que illa scelerate designat facinora. ipsamque ciuitatem sanguinum vocat, vt quæ multas iniuste fecerit cædes, &c.
- III. **I**n sanguine tuo, qui à te effusus est, deliquisti: & in idolis tuis, quæ fecisti, polluta es: & appropinquare fecisti dies tuos, & adduxisti tempus annorum tuorum: propterea dedi te opprobrium Gentibus, & irrisionem vniuersis terris. **Q**ua iuxta sunt, & qua procul a te, triumphabunt de te: sordida, nobilis, grandis interitu.
- IV. **Q**ua iuxta sunt, & qua procul a te, triumphabunt de te: sordida, nobilis, grandis interitu.
- V. **Q**ua iuxta sunt, & qua procul a te, triumphabunt de te: sordida, nobilis, grandis interitu.
- VI. **E**cce principes Israel singuli in brachio suo fuerunt in te ad effundendum sanguinem. Patrem, & matrem contumelijs affecerunt in te, aduenam calumniati sunt in medio tui: pupillum & viduam contristauerunt apud te: Sanctuaria mea spreuisti, & sabbata mea polluisti. Viri detractores fuerunt in te ad effundendum sanguinem, & super montes comederunt in te, scelus operati sunt in medio tui.
- VII. **E**cce principes Israel singuli in brachio suo fuerunt in te ad effundendum sanguinem. Patrem, & matrem contumelijs affecerunt in te, aduenam calumniati sunt in medio tui: pupillum & viduam contristauerunt apud te: Sanctuaria mea spreuisti, & sabbata mea polluisti. Viri detractores fuerunt in te ad effundendum sanguinem, & super montes comederunt in te, scelus operati sunt in medio tui.
- VIII. **V**iri detractores fuerunt in te ad effundendum sanguinem, & super montes comederunt in te, scelus operati sunt in medio tui.
- IX. **V**erecundiora patris discooperuerunt in te, immunditiam menstruata humiliauerunt in te. Et vnusquisque in uxorem proximi sui operatus est abominationem, & socer nurum suam polluit nefarie, frater sororem suam filiam patris sui oppressit in te. Munera acceperunt apud te ad effundendum sanguinem: vsuram, & superabundantiam accepisti.
- X. **M**unera acceperunt apud te ad effundendum sanguinem: vsuram, & superabundantiam accepisti.

- XIII. **E**cce comploxi manus meas super auaritiam tuam, quam fecisti, & super sanguinem, qui effusus est in medio tui.
- XIV. **N**umquid sustinebit cor tuum, aut preualebunt manus tue in diebus, quos ego faciam tibi? ego Dominus locutus sum, & faciam.
- XV. **E**t dispergam te in nationes, & ventilabo te in terras, & deficere faciam immunditiam tuam a te.
- XVI. **E**t possidebo te in conspectu Gentium: & scies quia ego Dominus.
- XVII. **E**t factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, versa est mihi domus Israel in scoriam: omnes isti aes, & stannum, & ferrum, & plumbum in medio fornacis: scoria argenti facti sunt.
- XVIII. **P**ropterea hæc dicit Dominus Deus: Eo quod versi estis omnes in scoriam, propterea ecce ego congregabo vos in medio Ierusalem, Congregatione argenti, & aris, & stanni, & ferri, & plumbi in medio fornacis: ut succendam in ea ignem ad conflandum. sic congregabo in furore meo, & in ira mea, & requiescam: & conflagabo vos.
- XIX. **P**ropterea hæc dicit Dominus Deus: Eo quod versi estis omnes in scoriam, propterea ecce ego congregabo vos in medio Ierusalem, Congregatione argenti, & aris, & stanni, & ferri, & plumbi in medio fornacis: ut succendam in ea ignem ad conflandum. sic congregabo in furore meo, & in ira mea, & requiescam: & conflagabo vos.
- XX. **C**ongregatione argenti, & aris, & stanni, & ferri, & plumbi in medio fornacis: ut succendam in ea ignem ad conflandum. sic congregabo in furore meo, & in ira mea, & requiescam: & conflagabo vos.
- XXI. **E**t congregabo vos, & succendam vos in igne furoris mei, & conflagabimini in medio eius.
- XXII. **V**t conflatur argentum in medio fornacis, sic eritis in medio eius: & scietis, quia ego Dominus, cum effuderim indignationem meam super vos.
- XXIII. **E**t factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, dic ei: Tu es terra immunda, & non compluta in die furoris. Coniuratio prophetarum in medio eius, sicut leo rugiens, rapiensque prædam, animas deuorauerunt, opes & pretium acceperunt, viduas eius multiplicauerunt in medio illius. Sacerdotes eius contempserunt legem meam, & polluerunt sanctuaria mea: inter sanctum & profanum non habuerunt distantiam: & inter pollutum & mundum non intellexerunt: & a sabbatis meis auerterunt oculos suos & coinquinabunt in medio eorum. Principes eius in medio illius, quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem, & ad perdendas animas, & auare ad sectanda lucra. Propheta autem eius liniebant eos absque temperamento, videntes vana, & diuinantes eis mendacium, dicentes: Hæc dicit Dominus Deus, cum Dominus non sit locutus. Populi terre calumniabantur calumniam, & rapiebant violenter: egenum, & pauperem affligebant, & aduenam opprimebant calumnia absque iudicio. Et quasiui de eis virum, qui interponeret sepe, & staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam: & non inueni. Et effudi super eos indignationem meam, in igne ira mee consumpsi eos: viam eorum in caput eorum reddidi, ait Dominus Deus.
- XXIV. **F**ili hominis, dic ei: Tu es terra immunda, & non compluta in die furoris.
- XXV. **C**oniuratio prophetarum in medio eius, sicut leo rugiens, rapiensque prædam, animas deuorauerunt, opes & pretium acceperunt, viduas eius multiplicauerunt in medio illius.
- XXVI. **S**acerdotes eius contempserunt legem meam, & polluerunt sanctuaria mea: inter sanctum & profanum non habuerunt distantiam: & inter pollutum & mundum non intellexerunt: & a sabbatis meis auerterunt oculos suos & coinquinabunt in medio eorum.
- XXVII. **P**rophetæ autem eius liniebant eos absque temperamento, videntes vana, & diuinantes eis mendacium, dicentes: Hæc dicit Dominus Deus, cum Dominus non sit locutus.
- XXVIII. **P**rophetæ autem eius liniebant eos absque temperamento, videntes vana, & diuinantes eis mendacium, dicentes: Hæc dicit Dominus Deus, cum Dominus non sit locutus.
- XXIX. **P**opuli terre calumniabantur calumniam, & rapiebant violenter: egenum, & pauperem affligebant, & aduenam opprimebant calumnia absque iudicio.
- XXX. **E**t quasiui de eis virum, qui interponeret sepe, & staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam: & non inueni.
- XXXI. **E**t effudi super eos indignationem meam, in igne ira mee consumpsi eos: viam eorum in caput eorum reddidi, ait Dominus Deus.

EXPLANATIO EIVSDEM CAPITIS VIGESIMISECVNDI.

II. **I**udicare peccatores minus est prophetæ. Theodoretus: Exposita vltione Babylonis, traducit rursus orationem ad Hierusalem, a qua diuerterat, Prophetæque præcipit, vt iudicis more redarguat, que illa scelerate designat facinora. ipsamque ciuitatem sanguinum vocat, vt quæ multas iniuste fecerit cædes, &c.

III. **I**dololatria, & homicidio on nã perstringatur crimina. Deca-

274 EXPLANATIO IN PROPHETAE

Decalogi ad duo capita referre; & omnia quae ad primam tabulam pertinent, intelligere, modo sub secundo praeccepto, modo sub tertio, interdum sub primo: quae vero ad secundam Tabulam, perfringere in praeccepto quarto, aliquando in quinto, nonnumquam in octavo; atque diuinæ legis violationem significare per transgressionem bini praeccepti. Eiusmodi figura loquendi vsus est vates in praesentis; cum enim urbem omnium vitorum sentinam carpere statuisset, vniuersa eius crimina ad duo capita reuocauit, scilicet ad idolorum cultum, atque effusionem sanguinis. illo videlicet scelere, cetera contra Dei honorem admissa significans, isto vero reliquit aduersus proximam designata. quod & R. David hoc loco innuit.

R. David. In medio sui, significat, palam, insolenter, audacter.

R. David. Tempus, & dies sumuntur pro eo, quod in tempore, aut statuto die fit. Scholias. Theodor.

Hieron. Theodor. Scholias. Ipsa sceleris cogitatio poluit.

Hiero. Rom. 2. v. 5. Scholias.

R. David. Scholias. Deus ostenditur non propensius ad vindictam, sed ipse sceleribus quodam modo compellit.

Theodore. Scelera statuta Diuinæ legem iniquitatis tempora contrahunt, & mortem immuram accelerant. Gen. 6. v. 3.

Psalmo 27. v. 24.

Effundens sanguinem. itaque tantumdem valet, atque crudelis aduersus ciues, iuris & aequi violatrix. in medio sui Palam, insolenter, audacter, & non tantum priuatim, & clanculum, R. David teste. Vide extremum capitis praecedentis. Veniat. Ita ut veniat tempus eius, vltio in tempore constituto. nam tempus, & dies significant interdum id, quod fit in tempore, vel die, ut supra notauimus, & Scholias cum Theodoro hoc loco obseruauerunt: Multa, inquit, caedes, o ciuitas sanguinum, quam patraisti in media ciuitate conciliauit tibi tempus supplicij, tu tibi attrahis calamitates.

Et qua fecit idola. Septuaginta: cogitationes. Vbi Hieronymus: Adorasti opera manuum tuarum. Theodoretus vero: Quae commenta medicarum, & ea in actum perducis, iisque pollueris. Scholias autem: Ostendit, inquit, quantum fuerit eius erga idola studium, quod & ipsam polluit voluntate ipsa ac mente, quam per cogitationes declarauit.

Et appropinquare fecisti dies tuos. Hieronymus: Adduxisti tempus annorum tuorum, quod multo tempore dicebatur, & disterebatur, ut ageres poenitentiam, tu autem secundum impoenitens cor tuum thesaurizas tibi iram in die ira. Scholias: Caedes, quam fecisti in urbe, calamitates tibi attulit, quippe nisi perperrassent, quae illis obijciuntur scelera, neque morti gladij traditi essent, neque captiuitati. R. David: Homicidia fuerunt causa extremae ruinae Hierusalem. Vide, quae notauimus in Commentario ad caput quartum de quadraginta annis regni Manassæ, quibus Deum, alioqui cunctantem, compulsi urbem hostibus tradere.

Scholias: ostendit porro his omnibus non esse Deum ad supplicium promptum, aut propensum, sed ab ipsis vel inuitum quodammodo ad hoc impelli. Theodoretus: Tempus enim certa quadam mensura praenitum secundum diuinam longanimitatem, iniquitas amplior effecta contrahit. quod etiam factum fuisse Noe tempestate videre licet. Cum enim centum & viginti annorum tempus hominibus illis, qui tunc vivebant, ad poenitentiam praenitisset; conspicuos eorum impietatem auferere, decretum tempus illud contraxit, & anno centesimo per diluuium supplicium illis in fluxit. hoc etiam hic innuit, cum dixit: Et appropinquare fecisti dies tuos, &c. Theodoretus oblationem confirmare licet ex ipso textu Genesios. Non permanebit, inquit, spiritus meus in homine in aeternum, quia caro est. hoc est, Non continebo amplius conceptum furorem, non differam vltius vindictam contra hominem, ex quo degenerauit in pecudem, cum sit spiritus. Qua propter David in Psalmo ait: Viri sanguinum & dolosi non dimi-

diabunt dies suos, id est, non peruenient ad iustam aetatem, rapiuntur ante tempus, moriuntur in tempore non suo. & Iob: Tolle tur in primo flore boni eius: his occidit sol in meridie.

Iob. 15. v. 33.

Propterea dedi te in opprobrium gentibus, & irrisionem vniuersis terris, quae iuxta sunt, & quae procul à te. Scelerum deinde fructus recense; hac, inquit, de causa eiusmodi te reddam, cui gentes illudant, quamque irrideant omnes finitimi, & extranei.

Scholias.

Triumphabunt de te (septuaginta: illudent tibi) sordida, nobilis, grandis inmeritu; Scholias: Hæc verba sunt nationum insultantium Hierosolymorum ciuitati. Hoc ex septuaginta constat, qui paraphrasticis adiederunt, ut in quibusdam codicibus, & clamabunt in te. id scilicet, quod sequitur: Sordida, nobilis, grandis inmeritu. Hebraice: Sordida nominis, vel polluta nomine, aut fama, grandis contritione. Septuaginta: Immunda nominata, & multa in iniquitatibus. Quod sic enarrat Hieronymus: Sordida, quae munda esse desisti: nobilis in malo, quae quondam in bono cunctas vrbes nobilitate superabas: grandis inmeritu, vt quanto sublimior eras, tanto fortius rueres. Itaque Hieronymo perinde est Sordida nobilis, atque insigniter impura, vel nobilis meretrix. Eadem fere Theodoretus. ait enim: Insultantes in tuas miseras, impuram te, & inquam, & improbitate insignem nominabunt. Potest etiam subesse antithesis inter duas priores voces, quo modo intellexit Scholias. Quae olim, inquit, eras celebris, nunc humilis, & abiecta, & tunc legere oportet in Hebraeo, sordida nominis, &c. Eadem contrapositio per interrogationem vehementius, & explicatius effertur ab Isaiâ. Quomodo facta es meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij? Quonam pacto ex matrona nobili, & fidei facta es sordida meretricula? & ex parente æquitatis facta es homicidarum receptaculum? Grandis inmeritu. Hörendum te manet exitium, cum à tam nobili sanguine, & condicione in tam insignem degeneraueris vilitatem, atque improbitatem. Quae nobilis eras genere, opibus, regno, potentia, nobilis quoque adulterijs, & flagitijs, famosa eris inmeritu. Nam potentes potenter tormenta patientur. Non potuit non esse magna ruina eius, quae è tam excelsa fastigio gloriae, in tam profundum se praecipitauit turpitudinis barathrum; neque potuit non excitari ingens fragor ex tam ingenti ruina.

Hieron.

Theodor.

Scholias.

Nobiles potentes, magnates ingentibus impolitis sceleribus, ingens consequitur vltio.

Scholias.

Theodoret.

Principes atque principes non ex iustitia sed ex potentia Rempublicam gubernabant. Brachium solum potentiae.

Patrem

VII. Alleuare & aggrauare si significat de spicere & honorare: Isai. 9. v. 1. Patrem, & matrem contumelijs affecerunt in te. Hebr. יקר העאלל, alleuauerunt, id est, vilipendunt. Oppositum verbo כבד cabad, quod est grauem esse pondere, honore, diuitijs, gloria, &c. vtriusque mentio est apud Isaiam in eodem sensu: Primo tempore alleuata est terra Zabulon, & terra Nephtalim, & nouissimo aggrauata est via maris, &c. hoc est, olim nihili dicebatur Galilæa, nouissimis autem diebus, eam visitante, & incolente Messia, crit honoratissima. Quo modo intellexit eum locum S. Matheus, vt patet ex contextu. cum locus aliqui sit obcuratissimus, quantumuis à veteribus interpretibus varijs glossematibus instructus fuerit. Alleuare itaque eo loci, sicut in praesenti tradidit Hieronymus significat vilipendi, aggruari vel honorari. Septuaginta verterunt ἐκακολογον, ecacologon maledicebant, hebraismum inuolentes graecæ dictionis: nam Hebraeis, vt benedicere est genescere, reuereri, & honorare, ita maledicere est dehonore, despiciere, vilipendere. eam igitur vim Hebraici verbi explicare voluerunt Graeco, ut constat in Exodo vbi similiter verterunt ἐκακολογον, ecacologon, qui maledixit patri, vel matri, pro participio הלללל mecallet à praedicto verbo deriuato, quod significat vilipendens, despiciens. atque ex antithesi eius verbi cum verbo honorandi facta à Christo Domino apud Mattheum, & Marcum. nam Deus dixit: Honora patrem, & matrem: & qui maledixit patri, vel matri morte moriatur. vos autem dicitis: Quicumque dixerit: (maledixit) nolunt enim proferre inipium verbum, religionis ergo. patri, vel matri. minus quodcumque est ex me, quod ad me attinet, quod mihi obuenit, tibi proderit, &c. Vides in his omnibus locis maledicere oppositum esse verbo honorandi. atque adeo valere minus, quam sonat, scilicet non verbis esse contumeliosum, sed factis impium, & iniuriam erga parentes. ergo etiam huic sceleri mortis pena constituta erat.

Exod. 21. v. 16.

Matth. 15. v. 4. 5. Marc. 7. v. 10. 11.

Patres non honorare factis capitis poena muldabatur.

Exod. 22. v. 21.

VIII. Exod. 22. v. 22. Scholias.

Isai. 38. v. 4.

IX. Detractores cum latronibus ac sicarijs comparantur. R. David. Symmach. Theodoti.

Leuitic. 19. v. 16.

Hieron. Isai. 6. v. 28.

Aduenam calumniati sunt in medio tui, pupillum, & viduam contristauerunt in te. Et hoc lex prohibuerat in Exodo: Aduenam non contristabis, neque affliges eum. aduenam enim & ipsi fuisti in terra Aegypti. & iterum, viduae, & pupillo non noceris. Sanctuarium meum spreueritis. Septuaginta: Sancta mea, & sabbata mea pollueritis. Schol. Offerentes coeca, & clauda, & vitiosa in sacrificium. dies dicit celebratum, veluti Scenophegiae, vel Tabernaculorum, Pentecostes, & aliarum solemnitatum: quibus, vt ait Isaias, omnes sibi subiectos pugnis adigebant in iudicia. Viri detractores fuerunt in te ad effundendum sanguinem. R. David: Qui rixas, & discordias seminabant, vt homicidia fierent. Symmachus, & Theodotus vertunt, Viri dolosi. Septuaginta habent, Viri latrones. Hebr. est רמנים אנש rachil, viri mercaturæ, viri delationis, delatores verborum, qui aliorum dicta, hinc petita alio deferunt more mercatorum, vt aliquod ex ea vectura lucrum reportent. merito latrones, & sicarios vocarunt septuaginta eiusmodi delatores, quod aliorum famam detrahendo diripiant, maiusque inferant nocumentum, quam publici grassatores. Erat hoc vitium lege interdictum in Leuitico: Non eris criminator, neque susurro in populo. duplici enim voce latina vnus Hebraica diuitias exhaurire voluit Hieronymus. eandem vocem repetit Ieremias: Omnes isti principes declinantes, ambulantes fraudulentem. Hebr. Principes desertores, desertionis, ambulantes delatorie.

Et super montes comederunt in te. Hoc est, idolis sacra faciebant, & idolothytis vescerantur, vt dictum est supra. Scelus (incestum) operati sunt in medio tui. quod sequentia verba declarant. Vercundiora patris discooperuerunt in te. Nec desuere, qui cum patris vxore habuerint rem. id scelus prohibuit lex, in Leuitico. Turpitudinem vxoris patris tui non discooperies. Immunditia menstrua humiliauerunt in te. Pro immundam menstruis compresserunt. hoc enim valet quandoque in sacris humiliare, Hebraicum scilicet טמא ghanah; cum est secundæ coniugationis. Tam erant, inquit, lasciuia, & incontinentes; vt ne à mulieribus quidem, quæ fluxu menstruo laborabant (quod non solum est contra legem, sed etiam maxime impurum) abstinerent. Deinde in accusanda libidine immoratur. Et vnusquisque in uxorem proximi sui operatus est abominationem, & secer vxorem suam polluit nefarie. Theod. Hoc autem iniquitatis est incrementum, neque enim æquale est cum aliena vxore misceri, & proprii filij nuptijs insidiari; sed quanto fornicatione adulterium grauius, tanto adulterio sceleratior consuetudo cum nuru.

X.

Leuitic. 20. v. 10.

Theodor.

XI.

Hieronym.

XII.

Frater sororem suam filiam patris sui oppressit in te. Hieronymus hæc omnia breui paraphrasi elucidauit: Noueræ contra fas, & licitum copulati, & immunditiam menstruatam humiliauerunt in te, non parentes nature, neque inducias dantes turpitudini, & ad vxorem proximi sui adhiucientes: quodque hoc sceleratius est, socer exaruit in nurum, & frater sororis iura nefecit, vt non vterinam, sed eodem patre violaret fororem. Munera accipiebant in te, vt effunderent sanguinem. Iura, & infantium caedes pecunijs vendebant, tum ad extremum veluti quemdam colophorem scelerum imponit. Vsuram, & superabundantiam accepisti. Necessitatem pauperum vertens in lucrum, quod genus flagitij etiam non extremum, aut grauius ceteris positum esset; coniunctum tamen cum ijs, quæ dicta sunt, idoneum erat ad deterrendos eos, qui id commississent, & ad persuadendum hoc auaritia genus effugiendum esse, vt prope cum sceleribus vel impijs coniuictum, cum homicidijs enim, & idololatria, & libidinibus turpissimis commemoratum est. Et auare proximos tuos calumniata es. Septuaginta: Et contumasti consummatione malitiae tuae, quæ in oppressione. Quam versionem sic enarrat Polychronius: Illud enim καταλειπω, syneleleio (expleisti) pro eo ac si dicat: Omnia commisit scelera. illud vero συντελειω, syntelian positum est pro, cum intentione, & ex professo, non obiter. Mirum in modum expressere Septuaginta mentem vatis, atque Hebraici verbi potestatem. neque minus feliciter assecutus est Polychronius Graecæ versionis cum Hebraico fonte consonantiam, ex qua vulgaræ quoque nostræ cum vtraque resultat concordia. Etenim Hebraicum verbum טמא betsagh sollicitum significat hominis cupidi, & auari studium rapiendi vnde quæque aliena; vt ingens compilet thesaurum, expleatque insatiabilem pecunie sitim. ex quo fonte in varios deriuatur riuos significatio verbi. nam auare rapere significat, vt apud Iob: Quæ est enim spes hypocrita, si auare rapiat. Item vulnerare; quod auaritia vulneret hominem, & tanquam gladius sanguinem eius exsugat. nam pecunia sanguis est

Vera confertur inana nillius flagitij.

Auaritie effectus, nominis, & supplicia. Polychron.

Iob 27. v. 8.

Ier. 2. v. 8. miseris mortalibus, vt ait ille; Sic apud Ioel. **A** pinam, seu calumniam, vt ex ante dictis constat. **R. David, vi.** Per fenestras cadent, & non demolientur. Hebraice: **R. David notaui** ex maiorum traditione viginti- quatuor scelera esse numerata in hoc capite, & nulli eorum nisi soli auaritia tribui euerfionem vt bis, certe Dei indignatio in furorem versa videtur ob vnam auaritiam; sub qua sanguinis effusio intelligenda est, vt supra diximus, quod scilicet auaritia radix sit malorum omnium. quid enim flagitij non concipit auri sacra fames?

Amos 9. v. 1. Non vulnerabuntur. & Amos: **Auaritia enim in capite omnium, & nouissimum eorum in gladio interficiam.** Hebraice: Vulnera eos in capite; quod respondet sequentibus, & nouissimum interfice, &c. In secunda autem significatione significat ardentem cupiditatem explere, desiderium satiare, consummare, vel perficere aliquid pro voris, vt in **Thren. 3. v. 17.** Threnis: **Fecit Dominus, qua cogitauit, compleuit (auide) sermonem suum, quem praeceperat a diebus antiquis.** & in Zacharia: **Manus Zorobabel fundauerunt domum istam, & manus eius (solcite) perficerunt.** **Zachar. 4. v. 9.** **Ier. 10. v. 12.** **Ier. 12.** **R. David.** R. David, eumq. imitati alij Catholici, sic verterunt Hebraea: Dicitis proximos tuos per calumniam, hoc est, Aegyptios, & Assyrios locupletasti pecunijs, per calumnia, extortis; quo scilicet tibi essent auxilio. Quae translatio neq. verbi significationi, neque contextui repugnat. immo vero cum sensum expressisse Septuaginta videri possunt; vt nihil aliud sit consummare consummationem malitiae in oppressione, quam implere saccos & thecas, ditari, vel ditare alios pecunijs per fraudem compilatis. Sane sequentia plane quadrant cum praedicta sententia. Procurasti auxiliares exterorum copias nummis per vim, & fraudem conquisitis, fiduciam tuae salutis in hominibus collocans.

Dei obliuio mater est omnium flagitiorum. **Meique oblita es, ait Dominus Deus.** **וְכַח** facach importat obliuionem cum neglectu, & in curia, sicut oppositum eius **זָכַר** zacar, inuoluit cum memoria diligentiam, & curam. Vide apud **Isaiam: Numquid obliuisci (negligere) potest mater filium suum, ut non misereatur filio uteri sui?** en opponitur obliuioni miseratio erga infantem, nimirum quia verbum obliuisci incuriam significabat. Nunc obserua, vnde tot ac tanta scelera orta sint in vrbe alioqui sanctissima? ex Dei obliuione. nam vt notauit Hieronymus, sicut memoria Dei excludit cuncta flagitia; ita Dei obliuio conuehit omnium vitiorum cateruam. Sed vnde nam subijt tanta maiestatis obliuio? ex neglectu legis. & vnde neglectus ortus est, nisi ex incuria? sensum, & gradatim descendimus ad ima. Sabbati cultus delicatus est, quasi pupilla oculi quae vel leuiter perstricta, non leuiter laeditur. **Deus mandauit mandata sua custodiri nimis.** qui erga ea segnis est, erit deinde negligens. & qui legem negligit, diuinam maiestatis etiam obliuiscetur, atque in foedera corruet flagitia. **Cura, ergo, disciplina (ait Sapiens) dilectio est, & dilectio custodia legum illius; custoditio autem legum consummatio incorruptionis; (in nocentia) incorruptio autem facit esse proximum Deo.** eoncupiscentia itaque sapientiae deducit ad regnum perpetuum, vt contra neglectus eius praecipitat in inferorum barathrum.

XIII. **Auaritia vehementius exprobratur.** **Hierony. R. David.** **Ece compli manus meas super auaritiam tuam, quam fecisti, & super sanguinem, qui effusus est in medio tui.** Hieronymus & Graeci. Irascentis figuram, & habitum describit oratio. Adde etiam cum **R. Dauide**, dolentis cum indignatione, vel indignantis ex dolore. **Auaritia significatur nomine** **בְּצַבְּחָא** betzagh, quod a superiori verbo exortum significat quantum, lucrum, cupiditatem, atque ra-

XIV. **Nonquid sustinebit cor tuum, aut praeualebunt manus tuae in diebus, quos ego faciam tibi?** Septuaginta: Si subsistet cor tuum, si praeualebunt manus tuae? &c. quasi dicat: Miseranda, phrenetica, tu ne ausa es me ad iracundiam prouocare? cum me sceleribus istis irritabas, perpendebas ne qualibus te armis defenderes? nunquid consistet cor tuum, & animus sufficere ad audienda tonitrua minarum mearum? aut brachia sustinebunt pondus tam grauis clypei, quo retundas ictum fulgurantis hastae meae in die, quo decreui tuam istam insolentiam vicisci? apud Ieremiam reperitur eiusmodi exoratio: **Si cum pedibus currens laborasti, quomodo contendere poteris cum equis? Si in terra pacis (vix) securus fueris, & quid facies in superbia Iordanis?** nam pedestrem exercitum, & iter planum vocat superiores comminationes, & calamitates; equitarum vero, & fluuij exundantis aestum appellat supernam perniciem, per Babylonios inuachendam. In hanc enim sententiam locum interpretatus est Scholiafies Syrus apud Theodoretum: **Victa es, dum curreres ad dimicandum cum pedibus; & quo pacto equitibus reluctari poteris? hoc est hostes vicini Moabitae, Ammonitae, Idumaei, atque alienigenae exercitu pedestri bellum gerebant, & tu certans cum illis saepenumero fuisti superata.** **Qui fiet igitur, vt resistas Babylonijs, cum equestri exercitu in aciem prodeuntibus?** &c. **Quiddam simile est etiam in Amos, vbi plebs Israelitica cum iritione prouocatur a Deo archiduce hostium ad certamen.** **Postquam autem, inquit, haec fecero tibi praeparare in occursum Dei tui Israel, id est, si praecedentibus calamitatibus non est victum ferreum cor tuum; eia age, arma cape, descendeque mecum in singulare certamen.** Verum praedicti sunt tropi, & figurae prophetis familiares. Sine tropo autem est versus praesentis sententia apud Theodoretum: **Tam graues tibi asseram calamitates, vt manus tuae dissoluantur, & corde omni perturbatione completo, salutem desperes.**

XV. **Deficere faciam immunditiam tuam a te, & possidebo te in conspectu gentium, & scies, quia ego Dominus.** **וְנַחַל** nachal est haereditare, vel haereditario iure acquirere; in secunda autem coniugatione est vendicare sibi legatum. quomodo usurpatur in praesenti. Paraphrasim loci ordinat Theodor. & caeteri Graeci. Quando enim in seruitutem redacti, inquit, exules eritis, atque experientia docti respicere, pristina relinquetis scelera, intelligetis me esse Deum; tunc vos omnes liberabo ab exilio, mihi que vos appropriabo coram nationibus, tanquam sortem testamento paterno legatam, & vindicabo, vt haereditatem meam, atque in meum reuocabo dominatum; ac tum gentes omnes dicent meam potentiam, & nomen. Scholiafies autem sic enarrat versus: **Hoc est, efficiam, vt sis haereditas, ac possessio gentium in captiuitatem adducta, & inuita desines colere amplius idola.** Sapit haec expositio versum Aquila, & Theodorionis, qui teste Hieronymo, posuerunt: **Conraminabo te: vel Symmachitransferentis: & vul-**

R. David, vi. ginti quatuor scelerebus hoc capite connumerati, auaritia praeritiam continet.

Ierem. 12. v. 5.

Scholiasfies.

Amos 4. v. 12.

Theodor.

XV.

Theodor.

Scholiasfies.

Aquil. Theodor. Hieron. Symmach.

XVIII. **vulnerabo te; sed prior explanatio aptior est.** **Fili hominis, versa est mihi domus Israel in scoriam omnes isti as, & stannum, & ferrum, & plumbum in medio fornacis scoria argenti facti sunt.** Initio accusationis duo grauissima crimina obiecerat ciuitati, scilicet effusionem sanguinis innocentis, & idololatriam, qua se polluerat. Expofuit haec tenum primum iam alterum proponit sub metaphora impuri argenti. etenim argentum vocat Israelitas aptissima translatione. sicut enim argentum metallum est preciosum, candidum, splendendum, atque sonorum; ita Domus Israel olim pollebat sanguinis nobilitate, candore morum, religionis splendore, diuitiarum, & potentiae fama. Sed pro dolor, **argentum tuum, ait Isaias versa est in scoriam.** generis enim claritatem sceleribus suis obscurauit, morum candorem patris facinoribus denigrauit, Dei vnium cultum idololatrijs polluit, regni que potentissimi decus, & gloriam in ignominiam conuertit.

Omnes isti as, & stannum, & ferrum, & plumbum in medio fornacis. Theodoretus: Similis est, inquit, populus iste, o Propheta, argento adulterino, cui multum aris, & ferri, & stanni, & plumbi commistum sit, & eorum quidem metallorum, quae dicta sunt materia varia omnis generis scelerum species declarauit. Origenes: **Sedet Dominus in medio Hierosolymae fundens eos, qui permisti fuerint argento, & aere, & plumbo, & accusat habentes materiam vilem in se ipsi, ac dicit: Argentum permistum facti estis.** Cum enim creaturae Dei optima adiungimus ex nostra malitia deteriora; plumbum addimus, & aes, & stannum, prauam scilicet actionem, & dogmata impia, atque corporis indulgentiam; propterea igitur opus est igne. Scholiafies: **Quia rursus Iudaei Dominum criminabantur, veluti sine delectu omnes interimeret; docet Prophetam, vt magnopere iustorum curam gerat, & eorum rationibus prospiciat.** com parat porro ari quidem fortes, stanno simulantentes pietatem, ferro potentes, plumbo graues auaritia, argento iustos. Alius Scholiafies: **Aere significauit eos, qui sunt mente non sana, ferro habitum peccandi, stanno rationem falsae cogitationis, plumbo ipsum, quod committitur, peccatum.**

XIX. **Eo quod versi estis omnes in scoriam, propterea ego congregabo vos in medio Hierusalem congregatione argenti, & aris, & stanni, & ferri, & plumbi in medio fornacis, & succendam in ea ignem ad conflandum.** Sic congregabo in furore meo, & in ira mea, & requiescam, & conflabo vos, &c. Translationem aurificis, purgantis argentum, vsurpant crebro prophetae, maxime Ieremias, & Isaias, atque Malachias, & Psalmus, atque Ezechiel hic, eamque duobus verbis explicant, scilicet **וְנָתַתְּ** natat, quod est fundere, effundere, conflare. in qua quidem allegoria Hierosolymorum vrbs comparatur fornaci. Propheta hoc loco testante: **congregabo vos in medio Hierusalem congregatione argenti, & aris, &c.** Nabucodonosor Rex Babyloniae respondet conflatori apud Ieremiam: **Probatorem dedite in populo meo, robustum, & scies, & probabis viam eorum,** id est, examinatore; qui expendas eorum precium, & bonitatis gradus. nam populum argento impuro conferrum diximus supra. ignis refert obfidionem, & pressuram, quam populus sustinuit a Babylonio exercitu. furor Dei vento, nauis eius follibus; vel, vt Theodoret placet, diuinae virtutis efficacia follibus comparatur. sic Iere-

Amias: Furor meus conflatur, & succendetur. **Isaias: Isai. 30. v. 27. 28. &c.** **Ardens furor eius, & grauis ad portandum: lingua eius quasi ignis deuorans, spiritus eius velut torrens inundans; praeparata est enim ab heri Tophet, iam pridem fornax structa, a rege, saeculorum, praeparata, profunda, & dilatata nutrimenta eius ignis, pyra eius ingens, & ligna multa; sicut torrens sulphuris, succendens eam, id est, flatu Domini ardebit, vt solet ignis accendi iniecta copia sulphuris. Meminit etiam Ieremias plumbi, quod olim admisceri solebat argento, tum vt flueret, tum vt minori detrimento repurgaretur, antequam nota esset argenti viui efficacia ad id praestandum. Notat autem plumbum ob frigiditatem, qua temperat vim ignis, interius Dei subfidium, atque angelorum tutelarium opem; qua solet Deus interius fouere, quos igne tribulationis exterius coquit. Conqueritur itaque in hunc modum Deus apud Ieremiam: **Defecit sufflatorium, in igne, vas fusorium consumptum est, vel combustus est follis ab igne, consumptum est plumbum malitiae eorum non sunt consumptae,** fordes metalli non sunt excoctae, **argentum reprobum vocate eos, quoniam Dominus proiecit illos.** id est, magnum est factum impendium temporis, ministrorum, adniculorum. nihilominus adhærescunt argento fordes, neque liquatum est vlla industria. adhibita sunt minae, & plagae, neque auxilia interna desiderata; nec dum abdicauit ciuitas Idolorum cultum, etiam num a Babylonio oppressa. Laborauit ego confians, ministri mei inopes consilij sunt. desistamus ergo a decoctione: projicite metallum pro reiectamento: nullam eius habetote amplius rationem. Obserua, quam durum peccus peccatorum, & quomodo callum obducat ad flagella. de quibus Paulus: **Qui desperantes dedolentes, sine sensu, semetipsos tradiderunt impudicitiae, &c.** & Psalmus. **Conflatum, induratum, est sicut lac cor eorum.** & alius Psalmus. **Non est illis commutatio.** conuersio morum in melius, & non timuerunt Deum extendit manum suam in retribuendo id est, quando impij obstinati non cedunt plagis; deserit illos Deus, extenditque manum suam in pacificos suos, seu familiares, (sic enim verti solent Hebraea) vt illos coquendo tribulationis igne, puriores, & se dignos reddat: vel in retribuendo impijs derelictionem pro obstinatione; nam ea est merces obdurati animi: vel in retribuendo pacificis afflictiones (nam id sonat extensio manus) in praemium laborum pro virtute, & honestate susceptorum: **Vobis enim donatum est, ait Paulus, pro Christo non solum vt in eum credatis, sed etiam vt pro illo patiamini,** non secus ac cu fidissimis seruis, in bello probatis, dantur a regibus honorificae cruces pro mercede laborum. Sed de his alias fortasse plura. Praedictam autem sententiam Ezechielis sic elucidat Theodor. retus ex Graecis: **Quando, inquit, scelerum collusionem admistis, & argento vili similes per omnis generis improbitatem adulterinos vos ostendistis, fornacem vobis constituam ipsam Hierusalem: & carbonum instar, hostes iniiciam, meamque vim, & iracundiam veluti quoddam sufflatorium commouebo, & simul vos conflabo; vt eos, qui insanabili morbo laborant, non secus atque alienam materiam conficiam; eos vero, qui curatiorem admiserint, veluti quoddam purgatum argentum reddam. Scholiafies vero alius sic habet: **Non absolute ait, punire volo: sed vt vos discernam, & illustriores ostendam iustos, vt Ieremiam, Godoliam, & si qui erant illorum similes, Hoc******

Dei derelictio, confessio, qui flagellus appetit, ab incepto scelerum tra mite non recedunt. **Ier. 6. v. 29 Ier. 6. v. 30**

Induratum peccus, flagellus ipis, callum obducit. **Epist. 4. v. 18. & 19. Psal. 118. v. 70. Psal. 54. v. 21.**

Phil. 1. v. 29.

Theodor.

Alius Scho.

enim indicant ipsa verba. nam insufflare in ignem, punitionem ostendit: at conflare, prouidentiam docet. non enim, quae funduntur, consumuntur, sed discernuntur. nam haec est etiam lex huius artis peritorum, vt solutas materias conflando discernant; & quod est immundum reiciant, purum eligant. Neque minus docte R. Dauid versum explanat: Eo quod versi estis omnes in scoriam, id est, postquam omnes a via recta recessistis; purgabo vos, ac separabo, seu auferam de medio vestri peccatores terrae, igne, in quem sufflabo iram, ac indignationem furoris mei; id est, gladio, peste, ac fame in medio Hierusalem: instar aurificum separantium ab inuicem metalla, mediante igne, in medio fornacis. *Et requiescam.* R. Dauid, Id est, & requiescere faciam vos in media fornace, ad conflandum relinquam, vel deferam vos in manu gladij, famis, & pestis in medio Hierusalem. nam חמתי hinnacti est pro חמתי aniach. D. autem Hieronymus, quod verbum sonat, sic interpretatus est: Ita, inquit, congregabo vos in medio Hierusalem, & Babylonis obsidione circumdabo, vt succendam in vobis ignem ad conflandum; quodque ibi facit flammaram ardor immensus; hic fames, & pestilentia faciet: & tunc requiescam, & contemptus dolorem, poenarum vestrarum vltione comescam.

R. Dauid

R. Dauid

D. Hieron.

XXVIII.

Aliam assumit parabolan terrae, sicut dicitur, & ab hunc humore. Hieronymus.

Comunia beneficia subtrahit nonnunquam iratus Deus.

Amos 4. v. 7.

Deuter. 11. v. 16. & 17.

Deuter. 21. v. 1. & sequentibus vsq. ad 9.

Et cadent in ea cervices vitulae, venientque ad interfecitum, laubuntque manus suas super vitulam, quae in valle percussa est, & dicent: Manus nostra non effuderunt sanguinem hunc, neque oculi viderunt, &c. Porro vallis illa immunda manebat, vt pote inquinata victima piaculari, in quam deuolutus erat reatus sanguinis effusi: neque amplius arari poterat, aut feminari. reputabatur etiam maledicta, pluujsque caelestibus indigna. nam ea maledictio conuenire sola potest in fundum, vel agrum immundum; quam scilicet montibus Gelboe imprecatus est Dauid. *Nec vos, neque pluuia veniant super vos, neque sint agri primitiarum, quia ibi abiectus est clypeus furtium, &c.* Propheta itaque ad eam legis consuetudinem respiciens, urbem, quam sanguine redundare dixerat, merito immundam vocat, & consequenter maledictam efficaci maledictione, videlicet indignam, & priuatam caelesti pluuia. ex quo rursus effecta sit habitaculum ferarum, quarum deinde mentionem facit. Addidit autem, *in die furoris*, non casu terram illam caelesti pluuia caruisse, sed ob reatum, & maledictionem, Deo videlicet irato propter sanguinem in ea effusum.

Terra maledictum ob scelera habitantium in illa.

2. Reg. 7. v. 21.

Scholias.

Theodor.

Alius Seba.

Al. u. Seba. 1. v. 18. v. 14.

Isai. 5. v. 6.

XXV.

Propheta non vaticinans ex ore domini ascribitur omnia scelera populorum, & principum. Apollin.

Græci, qui in versione Septuaginta nullum legerunt de immunditia verbum, quo superioribus neceretur praesens sermo, existimarunt aliam in hoc versu accusationem subijci contra ciuitatem. nam Schol. sic habet: Iterum in illos inuehitur, ostendens Dei erga illos beneficia, atque populi ingratitude circa diuinum legum cultodiam. Theodoretus vero: Atqui doctrina pluuia per sanctos prophetas ipsi adhibebat: quam cum non reciperet, sed repelleret, veluti saxum quoddam, pluuia irrigationi aditum claudens; merito ipsam terram non irrigatam nominauit. Alius: Vult enim dicere ab illis, ne in calamitatibus quidem, quibus plecebantur, audiri prophetarum voces. Alius: Hoc est, nullam cepisti ex prophetarum doctrina vtilitatem. Vide illud Ierem. *Nunquid deficiet de petra agri nix Libani, aut euelli possunt aquae erumpentes frigidae, & defluentes? quia oblitus est mei populus meus, &c.* Hoc est: Nunquid ager deserit niuem Libani de petra fluentem? num despiciuntur aquae viuae ex alto deriuatae per canales? In hoc sensu pluuia metaphoricè debemus intelligere eam, de qua scriptum est. *Nubibus mandabo, ne pluat super eam imbrem, videlicet diuinam largitatis, & miserationis diuitem venam, quam non tantum durities humani cordis à se repellit, sed & ingratitude.*

Conturbatio prophetarum in medio eius, sicut leo rugiens, rapiensque pradam, animas deuorauerunt. Apollinaris: Leonem exemplo, potentiam demonstrat opprimentium, ac spoliantium pauperes. rugitus alacritatem & propensionem eorum ad scelera indicat. ostendit autem, vt in eadem incumbere eorum, qui non prompte res suas abijcerent. Porro dum viri tollerentur, viduitas inde consequbatur. res mira. Nunquid pseudoprophetae homicidia patrabant? minime. Sed quæstus gratia blandiebantur homicidis. id eo consequbatur: *opus, & precium acceperunt*, id est, mercedem operis, vt Isaias etiam ait: *Merces eius cum eo, & opus illius coram illo.* Sed cuius operis precium acceperunt? absque dubio vaticinij ad voluntatem homicidarum somniati, hoc autem scelus erat par ipsi homicidio. quapropter illis ascribitur, quod sequitur: *Fidius multiplicauerunt.* Vide Ieremiam: *In prophetis Hierusalem vidi similitudinem adulterantium*

1. v. 23. v. 14.

rum, & iter mendacij, & confortauerunt manus peccatorum, &c. Porro quod ait, *animas deuorauerunt*, significat: vitam illis ademerunt. nam anima vitam sonat Hebraeis. Deinde in sacerdotes accusationem conuertit.

XXVI. Theodor.

Theodor.

Theodor.

R. Dauid

XXVII.

Theodor.

Sacerdotes eius contempserunt legem meam. Theodoretus: Maximum hoc scelus. quos enim alijs duces esse oportuit, ij coeci degere perseverabant. *Et polluerunt sanctuaria mea.* Apertius Septuaginta: Profanabant sancta mea. Theodoretus: Non rite perficiebant, quæ ad eorum pertinebant ministerium. Verum hoc deinde subijcit distinctius.

Inter sanctum, & profanum non habuerunt distinctionem, & inter pollutum, & mundum non intellexerunt. Hebraice: Non cognouerunt, hoc est, non habuerunt notitiam. Septuaginta: Non distinguebant. Theodoretus: Non distinguebant, neque docebant, quid sanctum & diuinum, & quid profanum & humanum. Profanum enim hoc loco non impium vocat, sed id, quod commune est, & à rebus diuinis separatum: pollutum, & mundum: vel vt Septuaginta dixerit, purum & impurum vocat, quod secundum legem tale censetur. neque de cibis tantum & sacrificijs loquitur, sed etiam de indumentis, & alijs, quæ tum voluntate, tum præter voluntatem accidunt, vt de luxu seminis, de menstruis, contactu lepræ, cadaueris, morticini, & à fera capti, & de alijs omnibus, quæ lex prohibet.

Et à sabbatis meis auerterunt oculos suos, & coinquinarunt in medio eorum. Græci: Videntes enim propalam Sabbatorum diem contumelia affici, & opus lege non permittitur perfici in die quietis, arguere noluerunt eos, qui delinquere audebant, sed veluti conuictos oculos, dissimulabant ea videre, quæ continenter cernebant. Eodem modo explanat versum R. Dauid. Rursus ad principes reuertitur ait:

Principes eius in medio eius, quasi lupi rapientes pradam ad effundendum sanguinem, & ad perdendum animas, & auare sectanda lucra. Theodoretus. Occasione lucri faciebant, qui dominabantur, iniustas caedes: & quos oportebat eorum, quibus fieret iniuria, propugatores esse, ij eorum, qui in-

iriam faciebant, partes sequebantur. Hinc ad Prophetas digreditur.

Propheta autem eius liniebat eos absque temperamento. Hoc item supra docuit. eius translationis hæc summa est: Confirmabant pseudoprophetae adulatores, quæ à principibus perperam fiebant. Septuaginta: Prophetae eius vngentes eos. Vbi obserua adulationem in sacris comparari oleo vntionis, quod blandum est, & suaue: quod assentatio omni, vnguento suauior influat capitibus superborum principum: de qua in Psalmo. *Molliri sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt tacula.* Et in alio Psalmo: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum, &c.*

XXVIII. Adulatio vntionis, & oleo comparatur. Subra cap. 13.

Psal. 54. v. 22. Psal. 140. v. 5.

XXX. Deus miser i coris quærit occasiones ignoscendi, nec inuenit, ac propterea punit. Supra c. 13 Scholias.

Theodor.

Ier. 5. v. 1.

Et quæsiu de eis virum, qui interponeret sepe. Actum est de sepe etiam supra. Scholias. Cum posuerit illud, *de eis*, dubitationem sustulit, ne quis diceret: Atqui Ieremias, Vrias, Baruch, & eorum socij supplicabant pro eis: cum igitur illud adiecerit, *de eis*, qui accusantur videlicet, soluit ambiguum; non enim dixit ex vobis, sed de eis, prorsus à iustis impios separans, quoniam male affecti erant erga prædicantes. Theodor. igitur, quod per Ieremiam dixerat: *Circumite vias Hierusalem, & aspiciite, & quærite in plateis eius, an inueniatis virum facientem iudicium, & quærentem fidem; & propitius ero ei.* hoc quoque ait. ex principibus, ex sacerdotibus, & ex alijs omnibus inquirebam vnum certe virum, qui posset in interfectione sepi stare, & eam, quæ propter peccata facta fuerat, a pertionem, atque poenarum introitum obturare, cohibereque inferenda ipsis supplicia; neque inueni. Ex quo perspicitur potest, non solum diuinæ bonitatis magnitudo, sed etiam Iudæorum impietas. Nam de Sodomis promissit, si decem iustos inueniret, omnem se urbem à supplicio illasam conferuaturum. hic vero cum vnum quæsiisset, non inuenit. quamobrem eam inimicis tradidit euerendam. Docemur autem nos, quibus exploratum est diuinam iustitiam coniunctam esse cum misericordia; non morari in tabernaculis peccatorum, neque Dei longanimitatem contemnere, thesaurizantes nobis iram in diem iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundum opera eius.

Gen. 18. v. 32.

Rom. 2. v. 4. 5. & 6.

280
EZECHIELIS
PROPHETAE

CAPVT

VIGESIMVMTERTIVM.

ARGVMENTVM.

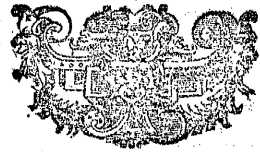
Sub parabola duarum meretricum declarat Idololatriam Samariae, & Hierusalem, & supplicium praedicit.

- I. **F**actus est sermo Domini ad me, dicens:
- II. **F**ili hominis, duae mulieres filia matris vnius fuerunt.
- III. **E**t fornicatae sunt in Aegypto, in adolescentia sua fornicatae sunt: ibi subacta sunt vbera earum, & fractae sunt mammae pubertatis earum.
- IV. Nomina autem earum Oolla maior, & Ooliba soror eius minor, & habui eas, & pepererunt filios, & filias. Porro earum nomina Samaria Oolla, & Hierusalem Ooliba.
- V. Fornicata est igitur super me Oolla, & insanuit in amatores suos, in Assyrios propinquantes.
- VI. Vestitos hyacintho, principes, & magistratus, iuuenes cupidinis, vniuersos equites, ascensores equorum.
- VII. Et dedit fornicationes suas super eos electos, filios Assyriorum vniuersos: & in omnibus, in quos insanuit, in immunditijs eorum polluta est.
- VIII. Insuper & fornicationes suas, quas habuerat in Aegypto, non reliquit: nam & illi dormierunt cum ea in adolescentia eius, & illi confregerunt vbera pubertatis eius, & effuderunt fornicationem suam super eam.
- IX. Propterea tradidi eam in manus amatorum suorum, in manus filiorum Assur, super quorum insanuit libidine.
- X. Ipsi discooperuerunt ignominiam eius, filios, & filias eius rulerunt, & ipsam occiderunt gladio: & factae sunt famosae mulieres, & iudicia perpetraverunt in ea.
- XI. **Q**uod cum vidisset soror eius Ooliba, plusquam illa insanuit libidine: & fornicationem suam super fornicationem sororis suae.
- XII. **A**d filios Assyriorum praebuit impudenter, ducibus, & magistratibus ad se venientibus, indutis veste varia, equitibus, qui vehebantur equis, & adolescentibus forma cunctis egregia.
- XIII. **E**t vidi, quod polluta esset uia una ambarum.
- XIV. **E**t auxit fornicationes suas: cumq. uidiisset uiros depictos in pariete, imagines Chaldaeorum expressas coloribus.
- XV. **E**t accinctos balteis renes, & tiaras tinctas in capitibus eorum, formam ducum omnium, similitudinem filiorum Babylonis, terraeq. Chaldaeorum, in qua orti sunt.
- XVI. **I**nsanuit super eos concupiscentia oculorum suorum, & misit nuncios ad eos in Chaldaeam.
- XVII. **C**umque uenissent ad eam filij Babylonis ad cubile mammaram, polluerunt eam stupris suis, & polluta est ab eis, & saturata est anima eius ab illis.
- XVIII. **D**enudauit quoque fornicationes suas, & discooperuit ignominiam suam: & recessit anima mea ab ea, sicut recesserat anima mea a sorore eius.
- XIX. **M**ultiplicauit enim fornicationes suas, recordans dies adolescentiae suae, quibus fornicata est in terra Aegypti.
- XX. **E**t insanuit libidine super concubitum eorum, quorum carnes sunt ut carnes asinorum: & sicut fluxus equorum fluxus eorum.
- XXI. **E**t visitasti scelus adolescentiae tuae, quando subacta sunt in Aegypto vbera tua, & confractae sunt

- XXII. **P**ropterea Ooliba, haec dicit Dominus Deus: Ecce ego suscitabo omnes amatores tuos contra te, de quibus satiata est anima tua: & congregabo eos aduersum te in circuitu.
- XXIII. **F**ilios Babylonis, & vniuersos Chaldaeos, nobiles, tyrannosq. & principes, omnes filios Assyriorum, iuuenes forma egregia, duces, & magistratus vniuersos, principes principum, & nominatos ascensores equorum:
- XXIII. **E**t venient super te instructi curru, & rota, multitudo populorum: lorica, & clypeo, & galea armabuntur contra te vndique: & dabo coram eis iudicium, & iudicabunt te iudicijs suis.
- XXV. **E**t ponam zelum meum in te, quem exercent tecum in furore: nasum tuum, & aures tuas praecedent: & quae remanserint, gladio concident: ipsi filios tuos, & filias tuas capient, & nouissimum tuum deuorabitur igni.
- XXVI. **E**t denudabunt te vestimentis tuis, & tollent vasa gloriae tuae.
- XXVII. **E**t requiescere faciam scelus tuum de te, & fornicationem tuam de Terra Aegypti: nec leuabis oculos tuos ad eos, & Aegypti non recordaberis amplius.
- XXVIII. **Q**uia haec dicit Dominus Deus: Ecce ego tradam te in manus eorum, quos odisti, in manus, de quibus satiata est anima tua.
- XXIX. **E**t agent tecum in odio, & tollent omnes labores tuos, & dimittent te nudam, & ignominia plenam, & reuelabitur ignominia fornicationum tuarum, scelus tuum, & fornicationes tuae.
- XXX. **F**ecerunt haec tibi, quia fornicata es post Gentes, inter quas polluta es in idolis earum.
- XXXI. **I**n via sororis tuae ambulasti, & dabo calicem eius in manu tua.
- XXXII. **H**aec dicit Dominus Deus: Calicem sororis tuae bibes profundum, & latum: eris in derisum, & in subsannationem, quae est capacissima.
- XXXIII. **E**brietate, & dolore repleberis: calice mero-ris, & tristitia, calice sororis tuae Samaria.
- XXXIV. **E**t bibes illum, & epotabis usque ad faeces, & fragmenta eius deuorabis, & vbera tua lacerabis: quia ego locutus sum, ait Dominus Deus:
- XXXV. **P**ropterea haec dicit Dominus Deus: Quia oblita es mei, & proiecisti me post corpus tuum,
- A **t**u quoque porta scelus tuum, & fornicationes tuas.
- Et ait Dominus ad me, dicens: Fili hominis, numquid iudicas Oollam, & Oolibam, & annuncias eis scelera earum?
- Quia adulteratae sunt, & sanguis in manibus earum, & cum idolis suis fornicatae sunt: insuper & filios suos, quos genuerunt mihi, obtulerunt eis ad deuorandum.
- Sed & hoc fecerunt mihi: Polluerunt sanctuarium meum in die illa, & sabbata mea profanauerunt.
- Cumque immolarent filios suos idolis suis, & ingrederentur sanctuarium meum in die illa, ut polluerent illud: etiam haec fecerunt in medio domus meae.
- Miserunt ad viros venientes de longe, ad quos nuncium miserant: itaque ecce uenerunt, quibus te lauisti, & circumlinisti sibi oculos tuos, & ornata es mundo muliebri.
- Sedisti in lecto pulcherrimo, & mensa ornata est ante te: thymiana meum, & unguentum meum posuisti super eam.
- Et vox multitudinis exultantis erat in ea: & in uiris, qui de multitudine hominum adducebantur, & ueniebant de deserto, posuerunt armillas in manibus eorum, & coronas speciosas in capitibus eorum.
- Et dixi ei, quae attrita est in adulterijs: Nunc fornicabitur in fornicatione sua etiam haec.
- Et ingressi sunt ad eam quasi ad mulierem meretricem: sic ingrediebantur ad Oollam, & Oolibam mulieres nefarias.
- Viri ergo iusti sunt: hi iudicabunt eas iudicio adulterarum, & iudicio effundentum sanguinem: quia adulterae sunt, & sanguis in manibus earum.
- Haec enim dicit Dominus Deus: Adduc ad eas multitudinem, & trade eas in tumultum, & in rapinam.
- Et lapidentur lapidibus populorum, & confodiantur gladijs eorum: filios, & filias earum interficient, & domos earum igne succendent.
- Et auferam scelus de terra, & discent omnes mulieres, ne faciant secundum scelus earum.
- Et dabunt scelus vestrum super uos, & peccata idolorum uestrorum portabitis: & scietis, quia ego Dominus Deus.

EXPLANATIO
EIVSDEM CAPITIS
VIGESIMITERTII.

II. Dne Mulieres Israel, & Iudam significat.

DAE Mulieres filie matris v-
nus fuerunt. Græci in supe-
rioribus vniuersum populum
vnam meretricem nuncupa-
runt, quod vna plebs ab ini-
tio vocata fuerit. quoniam
vero regnante Roboam facta
est diuisio, & hi Ephraim, & Israel nominaban-
tur, hi vero Iuda, & Benjamin; iure etiam vates
secundum eam diuisionem vsus est parabolica, &
translationis forma, vocatque ipsos a primarijs
vrbibus; decem quidem tribus a Samaria, Iudam
autem, & Benjamin a Ierusalem: asseritque
cas vnus matris filias, non solum propter vnam
generis stirpem, sed etiam quia secundum impie-
tatem, communem habuerunt parentem Aegy-
ptum, sicut & supra per translationem, matrem
ipsorum Chetham, & patrem Amorraum appella-
uit. Eadem fere Theodoretus scribit: *Et forni-
cate sunt in Aegypto, in adolescentia sua fornicatae sunt:
ibi subacta sunt vbera earum, & fracta sunt mammae
pubertatis earum.* Theodoretus: Patres enim ipso-
rum Abraham, & Isaac, & Iacob pietate splen-
duerunt, earumque filij ita permanserunt, vt ido-
latria ritibus minime contaminarentur. Verum
qui ex illis procreati sunt, cum in Aegypto com-
morarentur, gentis impietatem didicerunt. &
adolefcentiam eorum vocat initium, vnde tanta
creuit multitudo; corruptionem vero, & mamma-
rum casum impiorum dogmatum doctrinam.
quemadmodum enim violatam virginitatem
mammaram laxitas consequitur: ita cum quis a
Deo defecerit; sequitur eius partis, quæ in nobis
principatum obtinet, casus; cuius veluti regumen-
ta, & indumenta sunt mammae: tum quia per simi-
litudinem mulieres ipsas nominauit. mulierum
quoque quarundam in Aegypto ob intemperan-
tiam insignium ipsis nomina imponit, atque: *No-
mina autem earum Oolla maior, & Ooliba soror eius
minor.* Idem: Cum superiora ænigmatice dixisset
ad id, quod aperius est, transiit orationem, &
meretricum illarum mentionem fecit, accusatio-
nem amplificans, dum cupit in ipsis, exemplo il-
larum mulierum, impietatis suæ sensum ingenera-
ri. Scholiastes: Has meretrices aiunt maxime in-
signes in Aegypto fuisse; quarum nomina Sa-
maria, ac Ierosolymæ imponit, quod illarum
fornicationem imitarentur. Polychronius: Alij
dicunt meretrices has in Aegypto fuisse, & ad con-
tumeliam comparare cum illis ciuitatis. id autem
idcirco ipsos opinatos existimo, quod propheta
illorum impietatem, quam in Aegypto præ se tu-

Theodor. III.

Theodor.

IV.

De nomini-
bus meretri-
cum senten-
tia Græco-
rum.

Scholiast.

Polychr.

lerant, arguat. Alij vero dixerunt Oolla irrisio-
nem significare, Ooliba irrisam, veluti quæ apud
omnes viles essent, & irriderentur. Ego vero He-
bræum quemdam audiui, cum diceret Oolla Taber-
naculum, Ooliba Tabernaculum meum significa-
re, & Tabernaculum quidem appellare decem
tribus, quippe quæ ipsæ quoque essent in terra
promissionis: Tabernaculum vero meum appella-
re Ierusalem, quod ibi Templum esset constitu-
tum. Posterior interpretatio fuit etiam Hieronymi.
A Samaria, inquit, appellatur Oolla, quod in
lingua nostra sonat Tabernaculum, Ierusalem ve-
ro Ooliba, hoc est Tabernaculum meum. in ea
si quidem, & in decem tribubus erat Tabernacu-
lum non Dei, sed idolorum. aureos enim vitu-
los Ieroboam, vt populum auerteret a cultu Dei,
collocarat in Dan, & Bethel. consentit & R. Da-
uid אהלה Aholah, inquit, idem significat, quod
Tabernaculum eius, & est sensus: Deus non habet
partem in Tabernaculo eius, id est in vitulis au-
reis, quos fecit Ieroboam Rex Samaria, & אהליבה
Aholibah valet Tabernaculum meum in ea;
erat enim in Ierusalem Templum Domini, in quo
ipse habitabat. itaque secundum Græcos tangit
historiam quarundam feminarum Propheta, eam-
que in exemplum proponit eorum, quæ dicenda
sunt. At vero iuxta Hieronymi, & Hebræorum
expositionem parabolam vsurpat a se consuetam
ex analogia ipsius historiae Israelitarum: quam
eo ænigmatice explanare instituit. & quidem vtra-
que sententia probabilior; non facile dixim. nam
vtrunque sunt, quæ faueant, & quæ obstant. Græ-
cis fauent circumstantiæ loci, & nomen, vt vi-
dentur, proprium; quas vbi sacri scriptores ad-
ijciunt, historiam illos narrare multorum pa-
trum opinio est in illud Luca de diuite Epulone,
& Lazaro mendico, qui ex ratione appositi nomi-
nis Lazari eam historiam esse, non parabolam
probare nituntur. Aduersantur autem Græcis no-
minum interpretationes a Hieronymo, & Hebræis
assignatæ, quæ satis indicant illa esse accommo-
datitia ad rem, quæ tractabatur, neque Aegy-
ptiarum meretricum fuisse vniquam propria, præ-
terquam quod Hebrææ sunt voces, non Aegy-
ptiæ, vt ex earum Etymologia videre licet, atque
ex libro Paralipomenon, vbi ducis cuiusdam Idu-
mæi nomen ponitur אהליבה ahalibamah. as-
sentiamur ergo Hieronymo, & R. Dauidi, & Poly-
chronio, qui etiam opinionem aliorum, quam
recitat, minus probare videtur: *Et habui eas, & pe-
pererunt filios, & filias:* Septuaginta, & fuerunt
inibi, subaudi vxores; quod idem vulgatæ verbis
adij-

Hebræorū,
& Hierony-
mi sententia
de eiusdem
nominibus.
Hierony.

R. David.

Luc. 16. v.
19. 20. &
deinceps

Proria opi-
nio.

Scholiast.

Theodor.

Hieron.

V.

2. Reg. 3. v.
12.

Sup. c. 16.

Scholiastes.
Theodor.

R. David.

Hieronym.
Scholiast.

R. David.

Theodor.

adijciendum, vt Hebraicus idiotismus elucidetur. A
Scholiastes: Hoc est vxores meæ appellatæ sunt,
quippe nostra prouidentia dignatæ. Theodoretus:
Coniunctionem vero, & societatem appellat; eor-
um per legem consensum; is enim legem illis tu-
lit: ipsi leges sibi latas obseruatos sunt professi.
Illud vero *pepererunt filios, & filias*, declarat ad
quoddam tempus eos, sub lege degentes, pietate fi-
lios imbuisse.
Hactenus quidem eorum vtrisque adhibuit ac-
cusationem, deinde vero, facta tribuum diuisione,
Samariam prius accusat, quam Oollam nomina-
uit. etenim prior in vitulorum impietatem collap-
sa est, Davidis Regno in duas partes diuiso.
Hieronymus: Maior Samaria dicitur, & senior, vel
propter multitudinem decem tribuum, vel quia, B
post mortem Moysis, de Ephraim tribu Iesus fi-
lius Naue populo præfuit; vnde & Ieroboam, qui
abscedit eas a domo Dauid, fuisse legimus.
Fornicata est igitur super me Oolla. Septuaginta: Et
fornicata est Oolla a me. Hebraice חמתא tachtai,
hoc est sub me, vel subter me, quo modo vertisse
Hieronymum verisimile est; tamen in nullo Codi-
ce vulgato eam lectionem inuenimus; sensu tan-
tummodo inuente, diuinamus. vtrumque autem
sit, super, vel subter me, valet post me, pro me,
vel a me, vt septuaginta verterunt. nam Hebræa
particula interdum significat, pro me, vel loco
mei, vt ibi: *misit ergo Abner nuntios ad Dauid pro
se*, id est loco sui. Sane quidem fornicationis no-
mine intelligi idololatriam diximus multis supra. C
& insaniuit in amatores suos. Septuaginta: Et
adiuncta est ad amatores suos. Scholiastes, &
Theodoretus: Tamquam de muliere loquens,
amatorum posuit nomen; inuuit autem, signifi-
catque Dæmonas, quos colere pefuerat. Tum
etiam impietatis genera docet R. David אה
ghatlab, adamare significat, seu ardere, ac deperi-
re aliquem, importatque turpem, & inhonestum
amorem, seu concupiscentiam potius dixeris.
præclare ergo Hieronymus traduxit, insaniuit, in
Assyrios propinquantes: Septuaginta: Qui appropin-
quabant ei. Scholiastes: Ipsorum enim idolola-
triam imitati sunt, quasi diceret proximos sibi in-
genio, & moribus. R. David: Quasi fuissent propin-
qui, vel quos reddidit sibi amicos, quemad-
modum fecit Achaz, quando accersito Rege As-
syriorum, vt sibi esset auxilio, Dijs Syriæ immo-
lare cepit in ara structa, instar altaris, quod Da-
masci viderat, cuiusmodi se gessit Oolla, id est Is-
rael. Sed simplicius est, propinquantes, id est ve-
nientes ad se, vt versu duodecimo interpretatus
est Hieronymus. vicinos transferunt alij, sed male;
longe enim distat Assyria a Palestina. Theo-
doretus: Per ænigma iuuenes electos in dotos hya-
cinthinis idola vocat, ita ab ipsis picta ac figurata.
etenim consueuerant omnes antiquitus impietati
dediti, habitibus in sua republica consuetis, Deos
suos vestire. Græci siquidem & Romani Martem
secundum propriam sui habitus armant figuram:
Persæ autem secundum suam, & aliter Indi, ali-
ter Aethiopes. Attamen docet ipsos priores sibi
auxilio Assyrios accersisse, neglecta Dei societa-
te. accersito enim Phul (erat hic Rex Assyriorum)
in auxilium contra Syros, tributum, & vestigal
ipsi pendere polliciti sunt: hinc deinceps commer-
cium impietatem introduxit. hæc illi. Verum ex-
emplum, quod asserunt de Achaz, non est ad rem.
nam de Oolla, hoc est Samaria sermo erat vati,
non de Ooliba, id est Hierusalem. Achaz vero

Rex erat Hierusalem, non Samaria, Manchen.
Rex Israel voluit dicere: de quo scilicet scriptum
est: *dabat Manaben Phul mille talenta argenti, vt ef-
set ei in auxilium, & firmaret regnum eius.* Sane A-
chaz aliquot post annis, auxilium poposcit a Te-
glath Phul Assar successore ipsius Phul. 4. Reg. 15.
v. 19.
Vestitos hyacintho principes. sic nectit R. Dauid, VI.
exponitque principes vestitos hyacintho, qui cum
rege Assyriorum ad eam venerunt, quos adama-
uit, atque ipsis permitta, didicit eorum mores, &
instituta. Atque hoc illud est, quod subiugitur:
Et dedit fornicationes suas super eos, vel scortata VII.
est cum eis, qui Assyriorum erant electissimi, &
maxime expetendi quos textus vocat. *Iuuenes*
cupidinis, Septuaginta vero electos, Hebrai-
ce בחורי חמד bachelure chemed, iuuenes appeti-
tionis, vel desiderij, hoc est appetibiles, deside-
rables, illecebrosos, vt Isaias ait: *Super omne*
quod visum pulchrum est. Hebraice: super picturas, vel
sculpturas desiderij. huic voci affinis est illa alte-
ra חמד Chamud apud Danielelem, *quia vir de-*
siderij es: Hebraice: Quoniam appetitio tu, id est to-
tus amabilis, desiderabilis, atque item alia חמד
machmad in canticis, & totum desiderabilis, hebrai-
ce: Et totus ipse expetito, vel amor. Cant. 5. v.
16.
Insuper & fornicationes suas, quas habuerat in A-
egypto, non reliquit. nam & illi dormierunt cum ea in
adolescentia sua, & illi confregerunt vbera pubertatis
eius, & effuderunt fornicationem suam super eam. VIII.
Theodoretus: Copulata, inquit, cum Assyrijs, co-
rumque superstitione perfusa, ne Aegyptiaca qui-
dem instituta neglexit: immo illa studiosissime
obseruauit: Hieronymus: Tantaque fuit fornicati-
onis abundantia; vt non fornicati cum ea, sed
fornicationem suam super illam effudisse dicantur.
eadem Polychr. vt impietatis magnitudinem
ante oculos ponat, hoc adiecit: Magna enim erat
Aegyptiorum superstitio. Scholiastes hoc ait,
quia cum defecisset a Babylonijs, ad Aegyptios se
contulerat; & rursus ex societate, & consuetudi-
ne, illorum cultum consecratur. Atque ita huius
consuetudinis Israelis cum Aegypto extat memo-
ria in libris regum: *Cumque deprehendisset Rex As-*
syriorum Osea, quod rebellare nitens misisset nuntios ad
Sua regem Aegypti, &c. Ceterum de veteri commer-
cio Israelis cum Aegyptijs ante tempora Moysis,
non de nouo foedere loqui videtur Propheta. Ergo
ea est versus sententia; amplexa quidem est As-
syriorum superstitiones; nihilominus non reiecit
Aegyptios Deos, quippe quos amauerat a virgini-
tate sua, & quorum immundis institutis ab in-
fantia imbuta fuerat. IX.
Propterea tradidi eam in manus amatorum suorum;
in manus filiorum Assur, super quorum insaniuit libi-
dinem. Theodoretus: Cum enim leges meas non
obseruauerit, sed mihi dedicata alios amauerit:
mea ipsam prouidentia destitui, tradidique eam
illis, quos meæ prætulit societati. Hieronymus:
propterea tradita est ipsis amatoribus suis Phul,
& Thelgatphalassar, & Salmanassar regibus
E Assyriorum, de quibus scriptum est: *Et suscitauit*
Deus Israel spiritum Phul regis Assyriorum, & spiri-
tum Thelgatphalassar regis Assur, & transfudit Ru-
ben, & Gad, & dimidiam tribum Manasse, & alibi:
Contra hunc, Osea regem Israel, ascendit Salmanas-
sar rex Assyriorum, cepitque Samariam, & transfudit
Israel in Assyrios. Ipsi discooperuerunt ignominiam
eius, filios, & filias eius rulerunt, & ipsam occiderunt
gladio. Theodoretus, & Scholiastes: Ita, inquit,
a me proiecta experientia didicit; qualis nam
mea

Quid signifi-
cet hæc phra-
sis.

Isaias 2. v.
16.

Dan. 9. v.
23.

Cant. 5. v.
16.

Idololatria
fornicatio-
nis nomi-
ne repre-
hendit.

Hieron.

Polychr.

Scholiast.

4. Reg. 17.
v. 4.

Ipsis, quos
peccando a-
mauit, tradi-
tur tortori-
bus punien-
da.

Theodor.
Hierony.

1. Paral. 5.
v. 26.

4. Reg. 17.
v. 4.
Ibid. v. 6.

Theodor.
Scholiast.

mea effet societas, & quanta amatorum suorum improbitas; statim enim ut ipsam in seruitutem redegerunt, primum supplicij illius enudarunt adulterium; deinde crudelissime, & absque vlla misericordia interfecerunt, filiosque ipsius, & filias bello captas abduxerunt. Appellat autem per translationem filios, & filias, subiectas illi vrbes, & pagos; ac si dicat: Non modo Samariam, sed etiam finitimas ciuitates, ipsi subiectas, ceperunt.

X.

Scholias Hierony.

Et facta sunt famosa mulieres, & iudicia perpetraverunt in ea. Hebraice ad litteram: Et fuit nomen mulieribus, vel inter mulieres, septuaginta: Et facta est sermo apud mulieres, hoc est, ut Scholiastes exponit, facta est in opprobrium alijs ciuitatibus, Hieronymo idem confirmante: Ipsam, inquit, trucidarunt; ita ut in omnium mulierum exemplum iugulata sit, & in malam partem cunctarum sermone celebretur. Fauet etiam huic versioni, quod subditur, & iudicia, vel vltiones ex septuaginta, perpetraverunt in ea. nam relatiuum illud numeri singularis praedictam Oollam refert tantummodo, non duas meretrices. quod ergo Hebraice habetur: Fuit nomen mulieribus; intelligendum est de praedicta meretrice nomine Samariae, ut intellexerunt septuaginta, & Hieronymus; quin & Chaldaeus ipse, qui sic transtulit: Factum est nomen eius inter prouincias; cuius metaphorisim interpretatus R. Dauid, sic habet: Et peruenit nomen insaniae eius vsque ad ceteras aures mulierum, siue prouinciarum. In eandem sententiam interpretanda est vulgata lectio: facta sunt famosa mulieres; Samaria scilicet cum Sorore facta est insignis, & celebris flagitijs suis; omnis enim ciuitas ea, quae ipsi acciderunt, in ore habet, & vbiq. diuulgat.

Chalda.

R. Dauid.

XI.

Maiora fuerunt peccata Hierusalem, quam Samariae. Hierony.

Idolum Assyriorum.

R. Dauid.

Jerem. 3. 6. 7. 8. 9. 10. 11.

Quodcum vidisset soror eius Ooliba, plusquam illa insanit libidine. Hieronymus: Videns Ooliba, id est Hierusalem, in qua erat Dei Tabernaculum, plagas fororis, non est exemplo commota, ut retraheret ab errore pedem suum, sed auxit germanae fornicationem. illa enim semel, & foris idola fabricata est in Dan, & Bethel; ista autem crebro & in excelis, & in ipso Templo Dei adorauit statuam Baalis, & cum Assyrijs fornicata est. idolum enim Belis Assyriorum religio est, consecrata a Nino Belis filio in honorem patris Graeci. eandem Hierusalem commisit; quae Samaria, & similiter violato foedere, quod mecum inierat, Syriorum Deos mihi antetulit. quorum etiam fiducia freta, opem meam contempsit. nam per duces, & praefectos inuicem illis societatem significat. R. Dauid: Maiora ista commisit crimina, tum confidendo in ope regum gentilium, tum etiam eorum immunditias, ac idola venerando. extat apud Ieremiam egregius huius ordinis commentarius, quem his subtexere libuit. Et dixit Dominus ad me in diebus Iosie: numquid vidisti, quae fecerit auerfatrix Israel: abijt sibi met, ac si sui iuris esset, super omnem montem excelsum, & sub omni ligno frondoso, & fornicata est ibi. & dixi, cum fecisset haec omnia: Ad me reuertere, & non est reuersa. Et vidit prauaricatrix soror eius Iuda, quia pro eo quod maezata esset auerfatrix Israel, dimissit eam, & dedisset ei libellam repudij, & non timuit prauaricatrix Iuda soror eius, sed abiijt, & fornicata est etiam ipsa, & facilitate fornicationis suae contaminauit terram, & maezata est cum lapide, & ligno: & in omnibus his non est reuersa ad me prauaricatrix soror eius Iuda in toto corde suo, sed in mendacio, ait Dominus. & dixit Dominus ad me: Iustificauit animam suam auerfatrix Israel,

A comparatione prauaricatricis Iuda, &c.

Ad filios Assyriorum. pacum Achaz cum Assyrijs, commemorat liber Regum, & idola gentium in templo Domini posita a Manasse. & vidi, quod polluta esset via vna ambarum, & auxis fornicationes suas. Apollinaris, & Scholiastes: Etiam si earum essent similia instituta, non tamen paria. etenim Iuda Samariam scelere; superauit; quod non solum externis cultibus operam daret, sed etiam illos in regionem induceret.

Cumque vidisset viros depictos in pariete, imagines Chaldaeorum. R. Dauid: In parietibus Templi intellige iuxta illud: Ecce ab Aquilone porta altaris idolum zeli in ipso inuini: & iterum, & vniuersa idola domus Israel depicta erant in pariete in circuitu per totum. diximus autem eodem capite, idolum zeli fuisse Belis Babylonij simulacrum, cuiusmodi pleraque alia vel sculpta, vel depicta in muris templi fuisse videntur. quae fuit venerata stulta plebs Israelitica. Apollinaris autem, ac Theodoretus sic philosophantur: Praelare quidem, & valde apte idolorum imbecillitatem comice describit, docens nihil esse aliud, nisi colores, & figuras, & artis opificia. hos, inquit, cum conspexisset, nihilque aliud cerneret, quam picturae artis imagines, eorum amauit consuetudinem; & vbiq. idolorum inuini cultum. quod argumenti genus fufe persequitur Ieremias in Epistola Baruch ad filios Israel, qui abducebantur Babylonem, ne forte deciperentur, conspectis elegantibus Deorum simulacris: A Fabris, inquit, & ab aurificibus facta sunt, nihil aliud erunt, nisi id, quod volunt esse sacerdotes, &c. Expressas coloribus. Hebraice צבעו בשר ציפורין chaquin basalar, depictas minio. scribit Plinius de minio in hunc modum: Inuenitur in argentarijs metallis minium quoque, & nunc inter pigmenta magnae auctoritatis, & quondam apud Romanos non solum maximae, sed etiam sacrae. Enumerat auctores Verius, quibus credere sit necesse, Iouis ipsius simulacri faciem diebus festis minio illini solitam, triumphantumque corpora. sic Camillum triumphasse. Hac religione etiam nunc addi in vnguenta caena triumphalis, & a Censoribus in primis Iouem miniandum locari. Cuius rei quidem causam miror; quamquam & hodie id expeti constat Aethiopum populis, totisque eo tingi proceres, huncque ibi Deorum simulachris colorem esse. & paulo inferius: Auctoritatem colori fuisse non miror: iam enim Troianis temporibus rubrica in honore erat, Homero teste, qui naues ea commendat; alias circa picturas, pigmentaque raras. Haecenus Plinius. Facit etiam preciosum minium Ieremias dicens, nomine Tyranni cuiusdam: qui dicit, edificabo mihi domum latam, & canacula spatiosa, qui aperit sibi fenestras, & facit laquearia cedrina, pingitque sinopide, seu minio. Vides credinas regiarum trabes, alioquin auro graues, minio induci solitas, tamquam precioso, atque exquisito pigmento. Cuius quidem rei ea causa assignari potest; quod aurum ipsum non lucere modo, sed ardere potius videatur, coccineo minij coloris, tamquam prunis accensis, permistum. Cur autem Deorum facies illo inungerentur, quod Plinius mirabatur, ex ipsius verbis intelligi valet; neque enim alius est color, qui in picturis proprie sanguinem reddat. quare introitum cum cerussa roseum, carnis humanae colorem ad viuum refert. quem in Iouis facie denigrata ex sacrificiorum fuligine, puluereque ingredienti in templum, renouare volentes Romani veteres,

XII. 4. Reg. 16. & 21.

XIII. & XIV. Apollinar. Scholias.

XIV. R. Dauid. Idola figmenta quaedam sunt. Ex eccl. 1. 9.

Apollinar. Theodor. Idola nihil sunt praeter colores figurarum, & artis opificia.

Baruch 6. 4. 5. Deminio & eius vsu multa. Plin. lib. 33 cap. 7.

Verius.

Homerus apud Plin. lib. 33. c. 7.

Ierem. 22. 14.

veteres minium admistum cerussa adhibebant. Atum, ne forte concupisceret, & comederet, ut postea fecit, simulatque vidit. at donis iustitiae originalis gaudebat. quid ergo nos non timere oporteat, qui ab ea cecidimus? & qui fomite peccati non allicimur modo ad malum, sed trahimur, & quasi cogimur, captiuante, nos, ut ait Apostolus, lege membrorum, id est vehementer vrgente, in legem, ac vincula, peccati? Pepigi fadus, ait, cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de Virgine; quam enim partem haberet in me Deus? subaudi si talia patrafsem. magnum ergo scelus esset cogitare de Virgine, quoniam ad magnum scelus inducit ea cogitatio. quod si ita est, foederatas habere cogitationes oportet, ne deficient ad illicita. ita plane; sed beatus Iob pactum inierat cum oculis potius, quippe cogitationum legatis; alioqui suspectam habebat fidem cogitationum. Vide Ecclesiasticum de hoc argumento fufe differentem.

XV. De tiaris multa. R. Dauid. Polychr. Symmachus apud Theod.

Alius Schol.

Tiaras tinctas in capibus eorum formam ducum omnium. R. Dauidi sunt cidares pendentes, ac tinctae, ornamentum, & indumentum capitis, a quibus extremitates defluebant a tergo. Polychronius: Tiaras vocat mitras, quibus capita vincire solebant. Pro forma ducum, conuertit Symmachus apud Theodoretum, aspectus praedonum omnium. Septuaginta: Aspectus triplex, hoc est varius, ut idem reddit Theodoretus, atque Scholiastes. Iouis autem Scholiastes sic interpretatur locum: Vitras in capite plexas gestabant, plexus vero triplex erat. hoc enim lex Chaldaeorum praecipit, ut iuuenes capite gestent; & ut videretur lex etiam Indorum praecipit, ut gestent lineam cidarum. Hebraea vox שישלש salisum, ternarios, vel triarios significat. scilicet qui vel corporis robore, vel animi virtute triginta alijs praestant, & respondet triario, super cuius manu nitetur rex. vulgatus, vnus de ducibus. alibi: Praeceptorum milites, & duces. Hebraice milites, & triarij, ut sensus sit: Vidit iuuenes tiaras gestantes in capibus, instar ducum, aut triariorum ceterorum Babylonis, ut moris erat reliquis principibus sui ordinis: quae sententia simplicissima est, & vulgatae pariter, atque fonti consentanea. addit autem tinctas, vt eos distinguat a regibus, quorum tiarae candidae erant, ut diximus supra. magnatum vero tinctae colore aliquo, quem non declarat Vates, fortasse, quia varius erat, & pro cuiusque arbitratu eligendum.

Supra. c. 21. 26.

XV.

R. Dauid.

XVI. Quare oculis ascribatur concupiscentia.

Gen. 3. 7. 6.

Similitudinem filiorum Babylonis, & terrae Chaldaeorum, in qua ori sunt. Appositio est, ac si dicat; quae Deorum tiarae similes erant ijs, quas gerere solebant iuuenes nobiles Babylonis, & altarum vrbium Chaldaeae, in quibus nati erant. Porro illud ori sunt, si respiciat iuuenes Chaldaeos, significat, quod diximus, illos scilicet more gentis ornatos, atque id ornamentum proprium fuisse patriae suae, ut sentit R. Dauid. si vero referatur ad viros depictos, innuit Deos illos non esse ab alia natione mutatos, sed a Chaldaeis ipsis electos, quasi dicat amulabantur deorum simulacra, habitum iuuenem terrae Chaldaeorum, in qua ipsis primum decreta est diuinitas, & sacra constituta. Sed de hac re egimus plenius in commentario ad caput octauum.

Insaniuit super eos concupiscentia oculorum suorum, vel hos vt vidit oculis, animo deperire cepit. Verum propheta concupiscentiam oculis ascribit, quod ipsi sint animi internuncij, quibus vt seruis fidelissimis fidem habet, & se ipsum credit. Sed ille non raro pulchrum mentiuntur, quod deforme est. praeterea quia raro, quod placet oculis, displicet animo, naturalisque connexio est visus ad voluntatem; vt merito insani iudicandi sint illi, qui, quod concupiscere non licet, sibi licere putant aspiciere. Vidit, inquit Moses, mulier pomum, quod pulchrum esset, aspectusque delectabile, & tulit, & comedit. Sed quando vidit? postquam a serpente extimulata est. nam antea neque tangere, neque aspiciere audebat; quod Dei lege sciebat sibi esse interditi-

atum, ne forte concupisceret, & comederet, ut postea fecit, simulatque vidit. at donis iustitiae originalis gaudebat. quid ergo nos non timere oporteat, qui ab ea cecidimus? & qui fomite peccati non allicimur modo ad malum, sed trahimur, & quasi cogimur, captiuante, nos, ut ait Apostolus, lege membrorum, id est vehementer vrgente, in legem, ac vincula, peccati? Pepigi fadus, ait, cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de Virgine; quam enim partem haberet in me Deus? subaudi si talia patrafsem. magnum ergo scelus esset cogitare de Virgine, quoniam ad magnum scelus inducit ea cogitatio. quod si ita est, foederatas habere cogitationes oportet, ne deficient ad illicita. ita plane; sed beatus Iob pactum inierat cum oculis potius, quippe cogitationum legatis; alioqui suspectam habebat fidem cogitationum. Vide Ecclesiasticum de hoc argumento fufe differentem.

Quam fiti-menda oculorum intemperantia.

Ad Rom. 7. 23. Iob. 31. 7. 1. & 2.

Eccl. cap. 9.

Theodor.

Et misit nuncios ad eos in Chaldaeam. Theodor. Ipsa enim, inquit, cum ipsos, vt sibi opem ferrent, accersisset, & ex eorum commercio contraxisset impietatem; rursus ab illis defecit. defectionem autem hic non a demonibus dicit, sed ab ipsis Babylonijs; etenim Ioachim, & Ieonias, & Sedecias foederatae, quae cum Babylonijs percusserant, violarunt.

XVII.

Ad cubile mammarum. Septuaginta: Diuertentium, quoniam de hospita muliere loquitur. eiusmodi autem feminae solent non solum appositis edulij, sed prostituto corpore facere quantum, vt supra latius diximus. Hebraice: Cubile amorum, seu amantium. nam eadem vox דודים dodium vtrumque significat. meliora vbera tua vino. vel amores dulciores, quam vinum, polluerunt eam, stupris suis. cum Babylonij Hierosolymam venissent; Deorum vanissimorum instituta, ac ritus inuenerunt; quibus delectata plebs Israelitica a recta via declinavit: sic versum intellexit Polychronius. Hieronymus autem ad tropologiam pie conuertit. An non mittimus, ait, nuncios ad Chaldaeos? qui interpretantur quasi demones, quando pandimus eis, atque praebemus frangenda in peccore vbera, vbi mentis hospitium est, & saturati voluptatibus, ab alijs transimus ad alias, & non tam fornicationem, quam meretricum numerum desideramus, &c.

Supra. c. 1. 6.

Cant. 1. 7. 1.

Polychr.

Hieron.

Et recessit anima mea ab ea. Theodoratus: Pertuspecta impietatis ipsius exuperantia; mea prouidentia illam orbauit. nam secundum allegoriae speciem, animam meam dixit, non quia in animum, & corpus numen diuinum sit, quod & a corpore, & a compositione vacuum est: sed humano, & vitato hominum more loquitur, &c. Anima hoc loco voluntatem sonat, vel affectum. quam, inquit, olim fidelem mihi amore prosequabar, deinde foedifragam exofam habere coepi.

XVIII.

Animam idem, quod voluntas, & affectus.

Theodor.

Recordans dies adolescentiae suae. Hebraice: Ad recordandum, hoc reuocans mihi in memoriam scelera illius olim in Aegypto patrata. sic etiam habet Theodoretus. Obluioni, inquit, tradideram, quae tu in Aegypto deliquisti. verum tu eorum memoriam posterioribus tuis institutis reuocasti. consuevit enim saepe pristinum peccatorum memoriam refricare improbitatis similitudo. exempli gratia: esto seruus ille nequam, cui decem millia talentorum remisit princeps; qui tamen illius aduersus conferuum inclementia prouocatus, vniuersam a debitore summam exegit. R. autem Dauid: Recordata dies adolescentiae, vt familia iteraret crimina.

XIX.

In memoria Deo reuocat praeterita scelera, similitudine paratio.

Theodor.

Matth. 18. 34. R. Dauid.

Et insaniuit libidine super concubitum eorum, quod-

XX.

Idolorum cultum comitatur morum corruptela, & hac ad idolum inducitur Polychr. Scholiaft.

Theodor.

XXI. R. David.

XXII. Socios culpae in eisdem culpae vindictae affumit Deus non raro. Scholiaft. Theodor.

XXIII. Hieron.

2. Reg. 23. v. 19.

XXIII. R. David. Hieron.

Daniel. 11. v. 6. & 15. Scholiaft.

Gravissimum est hominum iudicium.

Is. 10. R. David.

rum carnes sunt, ut carnes asinorum. Septuaginta: Pudentia equorum, pudenda eorum. Polychronius accusat illos hoc loco non solum de idololatria, sed etiam de intemperantia, & libidine; necessario enim consequitur idolorum cultum vitæ corruptela. Sholiaftes. Libidinis insaniam ante oculos ponens, ostendit idololatriam omnis impudicitiae, atque luxuriae illis occasione fuisse. Theodoretus: Multam autem ipsorum impietatem, multorumque Deorum superstitionem pudendis equorum, & asinorum comparavit, quandoquidem idolorum cultum vocat fornicationem: animæ enim, quæ Deo coniuncta, & dedicata sunt, cum deinde, eo relicto, dæmonum consuetudinem amplectuntur, merito adulteræ nuncupantur.

Et visitasti scelus adolescentie tuæ, id est visitari fecisti, vel in memoriam revocasti, vel ex R. Davide, iterasti cultum idolorum, quæ olim in Aegypto venerabaris: redijisti ad veterem consuetudinem.

Propterea Ooliba, hac dicit Dominus Deus: Ecce ego suscitabo homines amatores tuos contra te, de quibus facta est anima tua. Sholiaftes: Multos enim finitimos populos excitatos Babylonius incitavit ad bellum contra eum, quod relicto Chaldaeis adhererit Aegyptijs. Theodoretus: Ab ipsis, inquit, rebus perspicies, quis nam ego sim, & qui nam amatores tui; ego enim à te neglectus longanimitatem exhibui; isti autem simulatque tuam defectionem didicerint, & armorum apparatu aduenient, equis, & curribus instructi, subiectosque sibi homines conducentes, vallisque, & aggeribus tuos aditus circumdabunt; hoc enim significavit, cum dixit: **Lacient contra te custodiam in circuitu.**

Principes principum. Hebræos מַלְכֵי מַלְכֵי, salisim, id est, triarios ut diximus supra, vel ut Septuaginta conuertunt τριτάτους, tristatas, quam vocem sic explanat Hieronymus: Et tristatas, quos nos principes principum interpretati sumus, de quibus & in exodo legimus: **Electos ascensores tristatas.** pro quibus Latina simplicitas, **ternos statores,** transtulit. Tristata autem nomen est apud Græcos secundi gradus post regiam dignitatem; de quibus scriptum est: **Verumtamen ad tres primos non pervenerat,** qui principes equitum, peditumque erant, & tributorum, quos nos magistratus vtriusque militiae, & præfectos annonarij tituli nominamus.

Venient contra te instructi curru, & rota. Sunt qui vertant in rheda, curru, & plastro. sane מַרְצָנָה, hot-sen, peregrinam vocem, Rabbi David fumit pro rheda genere currus, vel pro omni armorum apparatu, quo modo intellexit Hieronymus, & Chaldaeus: vel ex patris sui sententia pro מַרְצָנָה, choesen, hoc est humero, brachio, & metaphoricè exercitu, seu copijs; pro quibus ea Latina vox bis vsurpatur à Daniele.

Et dabo coram eis iudicium. Sholiaftes: Per hos iudicabo te, inquit: permittam illis causæ huius cognitionem, sententiam, & ultionem sceleris tui.

Et indicabunt te iudicij suis: quandoquidem eorum amplexata es religionem, & dilexisti consuetudinem, ipsorum subiacebis legibus, & potestati, vel iudicij suis, non meis; quasi dicat: **Crudelissime tecum agent; multo seuerius excruciareris, quam si in manus incidisses meas: tametsi enim prouocatus sum, & ardeo zelotypia, Deus ego, & non homo, qui castigo, sed non perdo; ipsi autem non sic arbitrabuntur, sed ad conterendum erit cor eorum.** hoc argumentum late persequitur Isaias. Historiam huius allegoriæ perit R. David

ex libris Regum, vbi legitur Nabuchodonosor & filios Sedechiæ capite multasse, oculosque illi eruisse.

Nasum tuum, & aures tuas præcedent. Cælius legis cuiusdam Aegyptiæ meminit contra adulteros latæ, ad quam videtur alluisse propheta. In Aegypto, inquit, qui in spontaneo prehensus adulterio foret, virgis ad plagas mille cadebatur, muliere naribus demutilata. Refert etiam Diodorus Siculus, atque Strabo Aethiopianem, regem latrocinantium maleficia non interitu, sed nasi mutilatione coercuisse; ut propter oris deformitatem peccare deinceps non audent, relegatosque in vltima deferri Rhinocoruta, urbem sic dictam ab excisis naribus, incoluisse: quem Perfarum regem vult esse Seneca; quibus haud diffimile est, quod de Zopyro scribit Iustinus, qui ut se simularet transfugam, nasum sibi, labra, & aures præcidit fecit. atque illud Iosue: **Septuaginta reges amputatis pedum, & manuum summitatibus.**

Vnde constat vel legem, vel consuetudinem fuisse apud varias gentes pro dedecore, & ignominia maxima hostibus, transfugis, atque adulteris amputare nares, labra, & aures, pedumve, atque manuum summitates, ad legem itaque Aegyptiorum, vel Assyriorum consuetudinem alludens propheta vaticinatur adulteram Oolibam mutilandam esse naribus: quod supplicij genus in viris quidem turpe est, in feminis autem ignominiosissimum: quippe quæ in eo vno suam felicitatem locatam habent, ut appareant hominibus formosæ. Porro veritatem allegoriæ ijs verbis detexit Theodoretus: **Alios, inquit, bello captos abducent, alios in prælio iaculis confodient, alijs extremas partes summo odio, & crudelitate amputabunt, & omnia, quæ ad te pertinent, prædabuntur.** Sed multo accuratius Rabbi David: **Metaphorice, inquit, per nasum Regnum significatur; quemadmodum enim nasus reliquis faciei partibus præminet, sic Rex vniuerso populo; per aures autem summus Sacerdos, nam ille cum sancta sanctorum ingrediebatur, audiri faciebat vocem tintinnabulorum à fimbrijs tunicæ pendentium, ideoque per auditum summum sacerdotium representatur: vel potius quia per eum, tamquam per aures, populus vocem Dei audire consueuerat.**

Et denudabunt te vestimentis tuis. Scholiaft. Omnes tibi diuitias, inquit, eripient, & tollent vasa gloriæ tuæ. Scholiaftes alius, & Rabbi David: **Quæ erant in te ad diuinum cultum pertinentia, dicit.**

Et requiescere faciam scelus tuum de te. Theodoretus. In illis malis cum versaberis, quæ calamitatem istam tibi inuexerunt. **Et reuelabitur ignominia fornicationum tuarum:** ijs supplicijs tuam impietatem omnem detegam: discent enim ijs, qui tuas conspexerint calamitates, earum causam tuam iniquitatem fuisse, idcirco subiecit.

Fecerunt hæc tibi, quia fornicata es post gentes. Septuaginta: **Fornicatio tua fecit tibi hæc.**

In via fororis tuæ ambulasti, & dabo calicem eius in manu tua. Calix mensurâ significat poculentorum, fecit pars, seu portio denotat mensuram esculentorum, quâ scilicet architelclus in conuiuio singulis partitur. Vtroque nomine significatur quicquid apponi solet conuiuii edendum, vel bibendum; atque adeo per translationem quicquid ad singulos homines quoquo iure pertinet, ut in Psalmo: **Dominus pars hereditatis (portionis) meæ, & calicis mei,** id est ipse mihi est pro cibo, & potu; omnia ad vitam necessaria in eo vno habeo. Aliquando vero signifi-

XXV. Cælius Roli 81. lect. antiqu. lib. 2. c. 45. sine. Lex Aegyptia adulteris mulieribus nasum amputabat. Diodor. siculus lib. 2. ca. 1. sine. Strabo lib. 16. Seneca lib. 3. de Ira. Iustinus lib. 1. Iosue 1. v. 7.

XXVI. Scholiaft. Ali. Schol. R. David. XXVII. Theodor. Peccatum fribi ipsi supplicium. XXIX. XXX. XXXI. De significacione calicis

significat afflictionem, flagellum, seu ultionem necessario tolerandam, ut in Psalmo: Calix in manu Domini vini meri plenus misto, inclinavit ex hoc in hoc, verumtamen sax eius non est excinatus; bibent omnes peccatores terra. & alibi non raro: cuius translationis originem varie assignant doctores. quidam metaphoram prædictâ conuiuij in ea etiam locutio ne obseruata credunt; ut afflictio sit quasi poculum à Deo nobis propositum, & decretum: sed repugnat significatus. nam haustus conuiuarum læritiam afferunt, & significant; potio autem ista læritiam grauem haurientibus parit. alij à veneficis, vel prauis cauponibus, qui mitionibus purum vinum inficiunt, & corrumpunt. Verum psalmista vino meraco potandos dixit peccatores, non diluto aqua, quale folent propinare caupones; neque venenato, quale conficiunt venefici; immo neque mitione aliqua adulterato. nam plenus misto hoc loco non significat mitionem alicuius liquoris, sed ipsius vini rubentis crassitudinem, & quasi sæcem. Hebræum enim verbum מַרְצָנָה, chamar, turbidum significat, & sæculentum, quale exprimitur ex vuis rubris. nam hæc, auctore Columella, & rubellana dicuntur à colore, & sæcinia à facibus, quoniam plus, quam cereræ, sæcis afferant. significat etiam idem verbum effervescere, intumescere, ut in Psalmo **sonnerunt, & turbata sunt aqua eorum,** vel fremant, & intumescant aqua, ut psalmo prædicto. **mistum** significet vinum, meracum quidem, & generosum, sed crassum, sæculentum, atque adeo effervescentis, & intumescens, quale esse solet rubrum. Isaias, **vinea meri (turbidi) cantabit ei.** Et in Deuteronomio, **& sanguinem vuae biberet meracissimum.** Hebræice turbidum, hoc est rubrum, quod solet esse factatum, atque adeo feruidum. quod si ita est, non potuit translatio illa calicis peti à cauponibus, vel veneficis; cum Deus vinum meracum, generosum, & feruidum propinet peccatoribus. Hieronymus, & alij translationem ductam putant à potione medica, seu pharmaco, quod aspectum, ingenerat horrorem; haustum, amaritudinem, deinde nauicam, tremorem, vomitum, turbationem, & coctum autem, grauedinem, ebrietatem, vertiginem, & soporem. Verum pharmacis non adhibetur vinum, sed toxicum. propterea desumpta potius videri potest ea dicendi ratio à potione, quæ damnatis ad mortem offerebatur apud Hebræos, cuius mentio est apud Amos: **Et vinum damnatorum bibant in domo Dei sui,** hoc est generosum, delicatum, preciosum, quale propinari solet damnatis à familiaribus, & amicis, quo animi mosi reddantur ad tolerandos cruciatus, & mortis supremum agonem. **Dare siceram marentibus, (ait sapiens) & vinum ijs, qui amaro sunt animo, bibant & obliuiscantur egestatis suæ, & doloris sui non recordentur amplius.** Extat eiusdem potus memoria apud Marcum. **Et dabant ei myrrhatum vinum,** cum scilicet peruenit ad locum supplicij; & non accepit, ne dolorum pro nobis sustinendorum acerbitatem leniret vel leuissim illo refrigerio. ergo ex hoc genere officij postremo existimari potest profectum prouerbum apud Hebræos vulgo vsurpatum, calicem bibere quod perinde est, atque neci destinari, & calicem alicui offerri, quasi dicant, morti tradere. atque eam esse sententiam prædicti psalmi: **Calix in manu Domini,** hoc est iam iam morti tradere parat impijs; sed non vniuersos simul, ne mundus pereat, sed singuliatim vneque vni, tunc alteri porrigit damnatorum vinum. **Et inclinabit calicem in manu Domini (inquit) ex hoc in hoc.** id est, ab ore alterius

detractum calicem alteri porrigit, ita ut omnes impij ex eo sese potandos esse sciant. Sed quoniam hic sumus, non prateremus Dei nostri pijsissima misericordiæ viscera, & clementiam inauditam. Iudicis nempe seuerissimam capitis sententiam à se ferendam declarat officiosissimo, & suauissimo poculo vini meraci generosi, non solum quoniam is potus præcedebat, atque significabat mortem; sed quia id officij genus libentius exhibuisset iudex ipse reis, quam damnationem. dum itaque seueritatem iustitiæ suæ occultare voluit, vsus circuitione, misericordiæ magnitudinem detexit. recordare, inquit, ad epulonem, sili, quia rece-

Luco 16. v. 25.

Isa. 51. v. 17. & 18.

Ps. 59. v. 5

Zachar. 12. v. 2.

Isa. 28. v. 7

Isa. 51. v. 21.

Zachar. 12. v. 2.

Isa. 29. v. 9. & 10.

Ierem. 25. v. 17.

Ierem. 51. v. 7.

Apocal. 17. v. 4. 5. & 6.

Romanaque tunc erat res publica, cuius ligata nomina babylonica, & meretricia.

Quid significet vinum mistum.

Columel. li. 3. c. 2.

Ps. 45. v. 4.

Isa. 27. v. 2. Beut. 32. v. 14.

Hieron.

Calix damnatorum.

Amos 2. v. 8.

Prouer. 32. v. 6. & 7.

Marc. 5. v. 23.

Dei misericordia in ipsa panitione elucet.

Luco 16. v. 25.

Isa. 51. v. 17. & 18.

Ps. 59. v. 5

Zachar. 12. v. 2.

Isa. 28. v. 7

Isa. 51. v. 21.

Zachar. 12. v. 2.

Isa. 29. v. 9. & 10.

Ierem. 25. v. 17.

Ierem. 51. v. 7.

Apocal. 17. v. 4. 5. & 6.

Romanaque tunc erat res publica, cuius ligata nomina babylonica, & meretricia.

Supra c. 16. cum alias tractabamus. est denique similis tropus apud Euangelistas: Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Et ille: Pater, si non potest hic calix iram...

Peccatores cum Dei pro uidentia con certant, dum uoluptatum vinum, cul pam scilicet bibere cupiunt, non au te feces pe nne: sed ebi bant necesse est.

XXXII. Polychr. Calicem sororis tuae bibes profundum, & latum, &c. Polychr. Quae passa est, inquit, Samaria, ea tu quoque patieris. calicem enim supplicium vocat, quippe quod sopore, & ebrietate bibentibus afferat.

Theodor. Theodoretus autem sic: Profundum calicem vocauit ob calamitatis magnitudinem, latum autem propter septuaginta annorum tempus, deletionis vero, (sic enim habent septuaginta interpretes, ubi nos legimus tristitia calicem) nuncupauit propter solitudinem, quae urbem occupauerat. & illud exhauries faces, apposuit, quia extremam pertulit obsidionem. cuius testas & fragmenta deuoraturam dixit, propter extrema, in qua incidit, mala: Et uera laceraturam, propter eam poenitentiam, quam pariturae essent calamitates. Hieronymus dixerat ferme eadem: Et ipse calix erit profundus, & latus; profundus poenarum magnitudine, latus tempore captiuitatis. quando autem ait, inebriata fueris, & dolore comprehensa, & biberis calicem usque ad faeces, & in tantum hauseris, ut fragmenta quoque ipsius calicis deuores; tunc tadebit te fornicationis pristinae, & lacerabis uera, quae subacta fuerant in Aegypto. pro quo Septuaginta posuerunt, Et celebritates, & neomenias tuas auferant, &c.

XXXV. Hieron. Theodor. Voluptates carnis omnium uiciorum fundamenta sunt. Quia oblita es mei, & proiecisti me post corpus tuum. Hieronymus: Vel retrorsum, aut post corporis uita. Theodoretus: Quando meo cultui corporis voluptates anteposueris; suscipe, inquit, in temperantiae praemia. per haec autem innuit fundamentum impietatis, scelera fuisse; inseruientes enim voluptatibus, in idolorum prolapsi sunt cultum. Polychronius: Optime usus est confirmatione, illo uerbo, oblita es mei, tamquam de viro, qui multa dederit beneficia, & ad honorem euekerit,

A & ueluti de uxore adultera, quae suum uirum auerata, adulterum amplexatur. eadem querela est apud Isaiam; Iuxta me discooperuisti, & suscepisti adulterum, &c. quod insolentissimae impudentiae genus est, cum non tantum clam sponso, sed in oculis eius, in ipsiusque cubile adulterum exceperit; hoc est non solum in lucis & excelsis, sed in ipso Dei templo idola coluerit, quod paulo inferius utriusque meretrici impropere. Et haec fuerunt in medio domus meae.

XXXVI. Scholia. Numquid iudicas Oollam, & Oolibam. Scholia. Veluti ad prophetam conuertit orationem; irati porro depingit habitum, & figuram, cum modo ad ipsas peccatrices, modo ad ipsum prophetam conuertat orationem. Theodoretus: Illud: num iudicabis, alij interpretes uerterunt: Iudicia mea, inquit, suscepta persona, o propheta, fac iudicium de Samaria, & Ierusalem.

XXXVII. Quia adultera sunt, & sanguis in manibus earum, insuper & filios suos, quos genuerunt mihi, obulerunt eis. Eginus fufius ad cap. decimum sextum de Sinagoga adulterijs, de homicidijs, & parricidijs filiorum, quibus nunc accumulatur impudentiam. nam, ut alias notauimus, sanguinem gestare manibus, est de homicidio patris gloriari: tale illud est Isai: Manus uestra sanguine plena sunt. Et illud: Inuentus est sanguis in alis iuis, uel uolus iuis. nam sonat כנף, canaph, extremum brachij, uolam, alam, atque simbram uelimenti, scilicet extremum, ubi autem nos habemus: Et cum idolis suis, Septuaginta uerterunt: Cum cogitationibus suis, quam sententiam in haec uerba enarrat Sanctus Cyrillus: Cum Samaria, tum Ierusalem non medio critere contra religionem peccauerunt, atque adeo effrenatis cupiditatibus ad summum stuporem, insaniamque redacti, cum cogitationibus suis fornicabantur, hoc est quae concupierant, idola uidelicet colentes, tamquam cuiusdam spiritualis fornicationis praetextum faciebant, cum deficerent corde a Deo, qui eos loco uxoris acceperat.

XXXIX. Sed & hoc fecerunt mihi in die illa, polluerunt sanctuarium meum in die illa, & sabbata mea profanauerunt. Polychronius, & Theodoretus: Magnus impietatis excessus; primum enim filios mactare extremam est impietatis: at etiam daemonebus tales offerre uictimas, sceleris est amplificatio. haec uero etiam sabbato perpetrare, quo etiam necessaria interdicerentur, multo maiorem ostendit impietatem. sed quod post eiusmodi facinus etiam sacros aditus, & diuina penetralia conscenderint, quem tandem impietatis reliquit excessum? Idcirco etiam extremo loco illud posuit: Etiam hoc fecerunt in medio domus meae: hoc, inquit, impium facinus in domo mihi dedicata ausi sunt.

XL. Ecce uenerunt, quibus te lauisi, & circumlinisti stibio oculos tuos, & ornata es mundo muliebri. Alludit ad consuetudinem meretricum; quae ante epulas solent lauare sese, comere, ornare, atque fucare, quo placeant suis amafijs. Polychronius, & Theodoretus omnia, quae dicta sunt, tamquam de Muliere meretricis descripsit. significat autem inuitam ab ipsis cum Assyrijs, & Chaldaeis societatem, & impietatem inde inuectam; declarat insuper lasciuos ornatus, & delicias, quas in daemone celebratibus adhibebant, & uelimentorum permutationes, & reliqua omnia, quae in eiusmodi conuentibus facere consueuerant. Scholia. Tamquam in muliere meretricis persiluit oratio, quae uultu pigmentis adulterato, & fucato ornata amatores allicit.

Sedi-

XLI. Sedisti in lecto pulcherrimo, & mensa ornata est ante te. A uerbo נש, natah, quod est extendere, reclinare, uel inclinare. nascitur nomen נש, mitah, reclinatorium, stratum, lectus, super quo homo reclinat, incumbit, & sese extendit. cum autem sint duo lectorum genera, alij cubiculares, in quibus noctu somno, & quieti indulgebatur; alij tricliniales, seu discubitorij, in quibus olim ad mensam, siue ad epulas accumbebatur; utrumque significant Scripturae sacrae praedicta uoce. nam pro cubiculari sumitur in Genesi. Adorant Israel dominum, conuersus ad lectulum caput. Et illud psalmi: Lauabo per singulas noctes lectulum meum. pro discubitorio autem apud Esther. Lectuli quoque aurei, & argentei super panimentum, smaragdino, & pario stratum lapide dispositi erant. Et iterum: cum Rex intrasset conuiuij locum, reperit Aman super lectulum corruisse, in quo iacebat Esther. Amos etiam: Super uelimentis pigmentis accubuerunt iuxta ornate altare. Vbi Septuaginta: Et uelimenta eorum ligantes funibus, peripetasmata faciebant adhaerentia altari, hoc est ex uelimentis confutis stragula parabant ad sternendos lectos, in quibus accumberent, & iterum: Qui habitant in Samaria in plaga lectuli, & in Damasci grabato, id est, qui primos discubitus habent in lectis, stratisque inter conuiuas. nam Hebraice est pro plaga in angulo lecti, id est in capite, in loco primario. Et tertio, qui dormitis (cubatis) in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis uestris. nam de tricliniari lecto esse sermonem probant, quae sequuntur; qui comeditis agnum de grege, & uinum de medio armenti, qui canitis ad uocem psalterij. nam epulae, & cantilenae triclinio adhibentur, non cubili. hinc triclinium, sicut coenaculum ipsum Hebraeis dicitur בית מדרש, bethmitthor, id est, domus lectorum. ut ibi, tollens Iosias &c. de triclinio, apud Graecos varia sortiuntur nomina, secundum varias illorum formas, quantitatem, & materiam, ex quibus constant; de qua re Pollux, & Coelius. Latinis lecti dicti sunt, teste Varro, a legendis herbis, & stramentis, ex quibus fierent. nam & Rex Indorum apud Philostratum in lecto e stramentis facto accubabat, iuxtaque ipsum ex agnatis eius ad summum quoque, ceteri sedentes in sellis epulabantur. tori quoque appellatur a tortis herbis, quae accumbentium humeris supponebantur, ut uult Isidorus in etymologijs & Seruius: Proximus, ut uiridante toro confederit herba: Vnde & stibadia dicuntur, siue cubilia ex herbis facta, quas Graeci στίβια, stibadas uocant, uel a stiptibus, quasi stipadium, ut placet Isidoro. eius nominis crebra mentio est apud Sidorium, Martialem, & Seruium, qui in illud uigilij, aurea composita suis sponda, stibadia, inquit, antiqui non habebant, sed stratis tribus lectis epulabantur, unde & triclinium sterni dicitur. uide Isidorum de uarijs lectorum nominibus. postea ex lignis, deinde ex materia arte fabrefacta compositi sunt primum ab Archia artifice, unde & Archaicos dictos uolunt Iuniores quidam: alij quasi antiquos, hoc est rudes, inelegantes, impositos: tales enim ueteres in stio faciebant, ut archaici sint ex antiqua consuetudine facti, non secundum posteriorem luxuriam. tales etiam punicanis dicti, hoc est parui, humiles, primum a Cartagine aduecti, ut notat Isidorus. deinde, auctore Plinio, uicta Asia, Romam primum adducta triclinia (sic lectos uocat) aetata, postea crescente luxuria, ex auro, argento, ebore, & testudinum Indicarum putaminibus in laminas factis confecti sunt: ut eodem loco, & alibi etiam

A testatur Plinius, atque Varro. Quocirca Apuleius. lectus Indica testudine perlucidus, plumbea, congerie tumidus, ueste serica floridus, &c. sed haec recentiora sunt. eandem stratorum luxuriam Samaritis, & Hierosolymitanis exprobrat Amos: & Regi Persarum tribuit liber Esther, ut supra notauimus. neque minor luxus in lectorum apparatus, quam in materia, uel artificio fuit, cum olim cepitibus, seu herbis pelles haedinae uix adderentur, ut Ouidius canit: Qui poterat pelles addere, diues erat. Ouidius. Homerus quoque collocauit eos in pellibus mollibus in arena maris. considera (ait Eusthatus) heroicam frugalitatem. filius Nestoris Regis peregrinos collocauit non in tapetijs purpureis, alijque stragulis sumptuosus, sed in arena, ac pellibus, mollibus tamen. eiusmodi puluinis infedit Iudith, cum ad caenam Holophernis inuitata est. editio enim Septuaginta sic habet: Et accessit ancilla eius, & strauit ei ante Holofernem humi pelles, quas acceperat a Bagao ad quotidianum usum suum, ut manducaret accumbens super eas: & ingressa recubuit Iudith. Deinde uero stragula conchiliata, aut purpurea Babylonica lectis insternebantur. Homerus Phoenicem, Aiace, Ulysses, exceptos ab Achille tapetibus purpureis memorat. Et Virg. conueniunt, (inquit) stratoque super discumbitur ostro, Horatius: rubro ait, ubi cocco tincta super lectos canderet uelitis eburnas. Cicero: Collocari iussit hominem in aureo lecto strato pulcherrimo textili stragulo, magnificis operibus picto. Lucretius: Nec calida citius decedunt corpore febres, T excilibus si lib. 2. in picturis, ostroque rubenti lecteris, quam si plebeia in necte cubandum. ijs similia sunt quaedam in prouerbijs, ubi meretrix apprehensum osculata iuuenem sic affatur. Intrexi funibus lectulum meum, strauit apertibus pictis ex Aegypto. Atque eiusmodi scorti allegoriam producens uates dixit: Sedisti in lectulo pulcro. Hebraice: Super lectulum gloriae, hoc est honoratum, gloriosum, splendidum, tum ex materia preciosa factum, tum stragulis auro pictis instructum.

C Sed quid sibi uult Sedisti? numquid non ueteribus mos fuit ad mensam discumbendi? Respondeo accubuisse quidem olim ad mensam conuiuas, sed non omnes, neque semper, neque ubique gentium eam consuetudinem inductam fuisse; nam antiquior mos fuit sedendi, quam discumbendi. etenim legimus de fratribus Ioseph: Sedebant coram eo. quam historiam repetens Philo lib. de Iosepho sic habet: Iussit deinde sedere iuxta aetatis ordinem (non dum enim discumbendi mos receptus erat) mirabantur, &c. Athenus quoque scripsit apud Homerum: Epulantur sedentes. & iterum: Sedent in conuiuio Heroes, non discumbunt. idem alibi: Tum temporis sedebant caenantes: & iterum: Veteres sedentes cibum cepisse uel ex illo manifestum esse dicit, quod Antolyco, qui ex Ithaca ad diuitem populum uenerat, sedenti nutrix cibum apposuit. & alibi: Cum igitur sibi persuaderent Deos esse praesentes; moderate & temperanter dies festos agitabant antiqui. itaque neque solebant accumbere, sed epulabantur sedentes. Catullus quoque ipsos Deos sedentes, non accumbentes facit in carmine de Pelei, & Thetidis nuptijs. Quare & apud Homerum frequentem in conuiujs mentionem inuenimus factam throni, cathedrae, sella, quae sunt instrumenta sedendi. Et Virgilius. Ha sacris sedes epulis: hic ariete caso Perpetuis soliti patres considerare mensis. Super quo uersu Seruius: Perpetuis, inquit, Plin. lib. 9. cap. 11. Varro lib. 8 Apul. lib. 10 Amos 2. & 3. cap. Ouidius. Iliad. 1. Virgilius 1. Aeneid. Horat. lib. 2 Sat. 6. Cic. 5. Tusc. Lucretius lib. 2. Prouer. 7. 16. Homer. lib. 1. Iliad. Virgilius 1. Aeneid. Horat. lib. 2 Sat. 6. Cic. 5. Tusc. Lucretius lib. 2. Prouer. 7. 16.

Sedendi ad mensam antiquus mos. Genes. 43. 33. Philo lib. de Ioseph. Athenus lib. 1. Athen. lib. 5. & lib. 11. Idem lib. 7. Catullus de Pelei, & Thetid. nup. Athen. lib. 5. & lib. 11. Idem lib. 7. Seru. Aeneid 7.

Genes. 47. 31. Ps. 6. 7. 7. Esthe. 1. 7. 6. Es. 7. 7. 8. Amos 2. 7. 3. Amos 3. 7. 12. Amos 6. 7. 4. Ibid. 4. Reg. 11. 7. 2. Pollux lib. 6. cap. 1. & Coelius 27. c. 25. & lib. 26. c. 29. Varro lib. 4 Philo lib. 2. Isidor. lib. 2. Etymolog. Seruius in lib. 5. Aeneid. Sidor. lib. 2. cap. 11.

Isidor. lib. 2. Etymolog. Seruius in lib. 5. Aeneid. Sidor. lib. 2. cap. 11.

Isidor. lib. 2. Etymolog. Seruius in lib. 5. Aeneid. Sidor. lib. 2. cap. 11.

Isidor. lib. 2. Etymolog. Seruius in lib. 5. Aeneid. Sidor. lib. 2. cap. 11.

Isidor. lib. 2. Etymolog. Seruius in lib. 5. Aeneid. Sidor. lib. 2. cap. 11.

Isidor. lib. 2. Etymolog. Seruius in lib. 5. Aeneid. Sidor. lib. 2. cap. 11.

Isidor. lib. 2. Etymolog. Seruius in lib. 5. Aeneid. Sidor. lib. 2. cap. 11.

Isidor. lib. 2. Etymolog. Seruius in lib. 5. Aeneid. Sidor. lib. 2. cap. 11.

Isidor. lib. 2. Etymolog. Seruius in lib. 5. Aeneid. Sidor. lib. 2. cap. 11.

Isidor. lib. 2. Etymolog. Seruius in lib. 5. Aeneid. Sidor. lib. 2. cap. 11.

Isidor. lib. 2. Etymolog. Seruius in lib. 5. Aeneid. Sidor. lib. 2. cap. 11.

Isidor. lib. 2. Etymolog. Seruius in lib. 5. Aeneid. Sidor. lib. 2. cap. 11.

Isidor. lib. 2. Etymolog. Seruius in lib. 5. Aeneid. Sidor. lib. 2. cap. 11.

Isidor. lib. 2. Etymolog. Seruius in lib. 5. Aeneid. Sidor. lib. 2. cap. 11.

Isidor. lib. 2. Etymolog. Seruius in lib. 5. Aeneid. Sidor. lib. 2. cap. 11.

Isidor. lib. 2. Etymolog. Seruius in lib. 5. Aeneid. Sidor. lib. 2. cap. 11.

Isidor. lib. 2. Etymolog. Seruius in lib. 5. Aeneid. Sidor. lib. 2. cap. 11.

Isidor. lib. 2. Etymolog. Seruius in lib. 5. Aeneid. Sidor. lib. 2. cap. 11.

hoc est, longis, ad ordinem adaequatis sedentium. A maiores enim nostri sedentes epulabantur, quem morem habuerunt à Laconibus, & Cretensibus, vt Varro docet in libris de pop. Rom. Ouidius idem testatur, ante focos olim scamnis cōsidere longis mos erat, & mensa credere adesse Deos. Isidorus quoque ex Varro testatur apud veteres Romanos non fuisse vsu accumbendi. Quod Macrobius in illos Virg. versus, Hac ubi dicta, aspes inbet, & sublata reponi Po-cula, gramineoque viros locat ipse sedili. non vacat, inquit, quod dixit sedili; nam propria observatio est, Herculis sacris operari sedentes. sedentes itaque epulabantur veteres, vt pote frugaliore, & temperantiores. postea cum mollitie, & luxu inuectus est discubitus: quem habitum corporis computationibus aptiorem existimant, quam sessionem, vt auctor est Plutarchus, dicens: Sicut lectus commodior est bibentibus, quam cathedra, propterea quod ille corpus continet, omnique motione vacuum praestat: ita maxime conuenit animam in quiete conseruare. Accubitus memoria fit in libris regum. Nec enim discumbemus, priusquam huc veniat. Hebraice סבב, lonafu, significat autem verbum סבב, סבב, circum dare, circuire, atque adeo discumbere in circuitu mensae, vt conuiuii solent. B inde סבב, mescu, accubitus, discubitus, torus, vel conuiuium, vt in canticis, dum esset Rex in accubitu

suo, atque סבב, mescu, conuiua in psalmo. Caput Psal. 139. circuitus eorum. Hieronymus, fel conuiuarum meorum. Verum apud Hebraeos visitas fuisse accubationes in conuiuijs, ex veteri, & nouo testamento colligere licet, vt initio versus huius notabamus. obseruatumque est in Talmudico tractatu dicto Suca, veterum conuiuia fieri solita cum decubitu, decumbentibus scilicet conuiuis in lectis super latus sinistrum: non stantibus, aut sedentibus, vt nunc fit. atque hunc morem vt pote receptissimum apud gentiles suos obseruauit Christus, tum cum inuitatus à Phariseo discubuit, tum cum post emam caenam fecit cum duodecim discipulis. ex qua discumbendi ratione, Mulier quae erat in Ciuitate peccatrix, vt cognouit, quod Iesus accubuit in domo Pharisei, attulit alabastrum vnguenti: & stans retro secus pedes eius, lachrymis cepit rigare pedes eius, & capillis capitis sui tergebat. Et Ioannes dilectus supra pectus Magistri inter canandum recubuit, vt qui in sinu eius discumbebat ad mensam. quem habitum corporis atque situm conuiuarum ipse discubitus faciebat; nam necesse erat in singulis lectis anteriorem in prioris sinu recumbere; cum omnes pectora molli-ter erecta ad mensam haberent conuersa, reliquum autem corpus, & pedes extensos retro. alioqui difficile est alterutrum factum, sedente ad mensam Christo, comprobare:

Varro lib. de pop. Rom. Ouid. 5. fast. Isidorus lib. 20. Etyim. Macrobius lib. 3. Saturnal. cap. 8.

Plutarchus Sympof. 7. 1. proble. 1. 1.

De accubitu in mensis Hebraeorum. 1. Reg. 16. 7. 11.

Can. 7. 12.

Vtriusque coenae subsequentes figuras adiecimus; tum vt horum locorum notitiae satisfacere melius possit ipsa accubitus imago ob oculos posita: tum quia omnes, quotquot circumferuntur huius rei imagines, non omnem rei difficultatem exhaurire videbantur, quarum vberio-rem commentarium aliquando, si, Deo volente, vita superstes fuerit, edemus.

Porro illud Lucae explicari vix posse videtur, nisi accumbens Abraham intelligatur, quem diues vidit à longe, & Lazarum in sinu eius. Quid enim aliud est in sinu Abraham esse, nisi in caelesti conuiuo ad pectus Abraham, qui vt paterfamilias inducitur, discumbere? nam de epulis sermonem esse declarant, quae sequuntur: mitte Lazarum, qui intingat digitum suum in aqua, & refrigeret linguam meam. Quorum enim aquae refrigerium perijisset, nisi calices crystallinos aqua plenos vidisset in Abraham mensa? Porro Graecos, & Romanos, non illos vetustissimos, sed qui post monarchiam vixerunt, ad epulas suas accubuisse, passim e scriptorum monumentis, atque marmorum imaginibus intelligere licet. de qua re mentionem fecit Philander, iustumque edidit volumen doctissimus Petrus Conius Toletanus. Quod si ita est; quo pacto de meretrice ait Propheta noster: Sedisti in lectulo? nam sedenti sella, vel scamnum conuenit, lectulus non nisi accumbenti. Respondeo, posterioribus quidem saeculis soleme fuisse viris discumbere ad mensam, pueris autem, atque feminis sedere. nam Aristoteles insigne virorum fuisse accubationem, auctor est ijs verbis: Quod si constet aliquem quidpiam eorum vel dicere, vel facere, quae verita erant, isque ingenuus sit, nec dum in conuiuijs publicis accumbat; castigandus erit ignominia, virgisque caedendus. & de Cassandro testatur Hege-lander, comedere solitum in Sella apud patrem discumbentem; quod non dum aprum in silua interfecisset. illius enim certaminis praemium erat apud Macedonas accubitus. De feminis autem in hunc modum scribit Valerius Maximus: Feminae viris cubantibus sedentes canitabant, quae consuetudo ex hominum conuictu ad diuina penetrauit. nam Iouis epulo ipse in lectulum, Iuno, & Minerua in fellas ad caenam inuitabantur. cuius conuiuij exemplar marmore sculptum hodie seruat Capitolium, nisi quod Iuno in eodem lecto cum Ioue accubante sedet. Isidorus quoque ex Varrone scribit apud veteres Romanos non fuisse vsu accumbendi. postea vero cepisse viros discumbere, ac mulieres sedere; quod turpis visus esset in muliere accubitus. hunc morem, vt pote à naturali decoro profectum olim apud Hebraeos obseruatum ex praesenti testimonio fit perspicuum. Et sedisti in lecto.

Et mensa ornata est ante te, vel strata, aut instructa. Veteres enim ipsas mensarum tabulas aliquin ex cedro, aut ex alia quapiam preciosa materia factas varijs exornabant emblematis, vel imaginibus, deinde mappis villosis sternerant, diuersisque epularum generibus instructas apponebant discumbentibus. Ac de materia quidem & ornatu mensarum Plinius vbi de mensis citreis. Cicero: Tu maximam, & pulcherrimam mensam Citream à Q. Lusadio abstulisti. Seneca in sui temporis luxuriam inuicentem, tradit citri radices insanis precijs esse licitatas ad mensarum, & lectorum ornamenta. Et Martialis: Et testudineum mensa quater hexaclinon Ingeniuit citro non satis esse suo. Suo dixit nempe orbi. nam quod rotundae essent mensae, eas orbes appellabant. Lucanus, Mauri Lybicis centum stent dentibus orbes. Et alibi: Sed et sicque Atlantide silua imponere orbes. Aegyptij selectas mensas ex Persea faciebant, quae arbor robusta erat, colore atro, visuque decora. Fiebant & ex arbore thya, Homero nota, admodum preciosae mensae. vide Plinium. Sane quidem mensas apud

Philander in commenta. Vitruuij.

Arist. 7. de repub. Viri accumbent, mulieres vero ac iuuenes sedebant in mensa. Hege-lander.

Valer. Max. lib. 2. c. 1.

De apparatus mensarum.

Plinius lib. 13. c. 13. Cicer. 6. in Verr. Seneca.

Martialis lib. 9.

Lucanus.

Plinius lib. 13. c. 16.

Romanos mappis operatas non fuisse, ex eo videtur colligi, quod conuiuarum singuli per se mappam secum ad caenam adferebant, vt Martialis scribit. Attulerat mappam nemo, dum furta timentur. Mantile e mensa sustulit Hermogenes. Verum oppositum potius ex ijs versibus, ego conficio. nam mantile, quod Hermogenes rapuit, hospes strauerat. moris ergo erat mantilia mensis sternere; quod eodem ipse libro probat dicens: Mensas, Ole, bonas ponis, sed ponis operatas: Ridiculum est, possim sic ego habere bonas. Neque enim risus poetae nouitatem ab Olo inuectam testatur, sed potius consuetudinem fuisse mensas sternendi mappis; quam tamen Saryricus carpit de more suo. idem praeterea Isidorus testatur, dicens, mappas conuiuij, & epularum apposituram esse sic dictas, quasi manupas. Et Plinius, de lino viuo scribens, ait: Ardentes in focus conuiuiorum ex eo vidimus mappas, sordibus exustis, splendescentes magis, quam possent aquis, & Martialis ipse: Nobilius villosa tegunt tibi lintea citrum. Porro mensae ferculis instructae à duobus portabantur seruis, & conuiuis accumbentibus apponebantur; mutabanturque toties, quoties noua addebantur obsonia: vt colligere licet ex Plutarcho, Plutarch. in vita Pelop. atque Athenaeo. Sed aduertendum est per mensam instructam meretricis, accipiendam esse aram. etenim altare nihil aliud est, quam mensa, pane, carne, mero, & obolis deliciosis instructa, additis aromatum suffimentis, cantilenisque; quae omnia in profanis mensis apponuntur pro conuiuarum vtilitate, & delicijs: in sacris autem in Dei cultum referuntur. vnde merito mensae dicuntur altaria ab Ezechiele: hac est mensa coram Domino, ait demonstrans altare incensi. Eiusmodi itaque aras apponebat meretrix ista Dijs Assyrijs, & Aegyptijs; cuius impietatis in praesenti accersitur; in quibus, ne nihil deesset voluptati, omnibus conuiuarum sensibus gratissima Xenia ministrabat: quare sequitur. Tibi miama meum, & vnguentum meum posuisti super eam. eadem fere verba legimus supra, & interpretati sumus. Quoniam vero ibi promissimus longiorem hoc loco vnguentorum disputationem nos esse facturos; fidem nostram liberemus oportet. Vnguentum Hebraice dicitur שמן, Scemen, quasi dicas pinguedinem, significatque quicquid pingue est siue natura, siue ex artis condimento, vt pote oleum, adipem, atque vnguentum omne, quod ex oleo constat, vel ex alio succo pingui. neque enim omnibus vnguentis miscebatur oleum, vt videre licet apud Plinium, vbi innumera vnguenta commemorantur ex varijs aromatis absque mistione olei composita. quaedam etiam ex vnico facta, quale erat Aegyptiorum שמן, itacti, quod ex gutta myrrhae, à quo & nomen habuit, constitisse scribunt Athenaeus, Theophrastus, atque Dioscorides. quorum Theophrastus de vnguentorum materia sic scribit: Vnguentorum alia à floribus nomen mutuuntur, vt rhodinum, violaceum, & sissinum; alia à folijs vt myrteum, & oenanthinum: alia à radicibus, vt nardinum: alia à ligno, vt palmeum: alia à fructu, vt melinum, myrteum, & laurinum; Aegyptium vero ex pluribus, ex cinnamomo, ex myrrha, atque alijs. Vnguentorum porro apud veteres praesertim Asiaticos frequentem vsu, & varia genera legimus tum in profanis, tum in sacris literis. erant enim medica, militaria, gymnastica, conuiualia,

Mensa operiebantur mappis apud Romanos. Mart. in 12.

Plin. lib. 19

Martialis in Apophor.

Mensa singulari ferculis de seruibant. Plutarch. in vita Pelop. Albe. lib. 9. Mensa pro altari sumitur.

Ezech. 41. 22.

Sup. Ezech. 16. 7. 12.

Plin. lib. 13 cap. 1.

Athen. lib. 12. 7. 15. Theophrast. lib. de Odor. Dioscorides. lib. 2.

Hippocra. Galenus. Diosc. lib. 1.

Plutarchus.

Athena.

Vnguentorum mirabiles effectus.

Psal. 103. v. 15.

Vnguentum adhibetur militibus, & athleticis roborandis.

Psal. 103. v. 15.

Psal. 91. v. 11.

Vnctio Regia.

lia, funebria, voluptuaria, superstitiosa, & sacra. & de sacris quidem, ne profanis admisceantur, diximus ad caput decimum sextum; nunc cetera brevissime persequemur. Medicorum vnguentorum compositionem latius tractarunt Hippocrates, & Galenus in eius vocis expositione, atque Dioscorides; quorum quatuor genera praeferunt Hippocrates, omnia Aegyptijs nominibus appellata, quippe ab eisdem inuenta, scilicet oleum Aegyptium, oleum Aegyptium album, vnguentum Aegyptium, & vnguentum Aegyptium album. quorum virtutes apud praedictos auctores videre licet. id tantum de omni genere vnguenti in uniuersum dici potest, conferre mirum in modum tum ceteris corporis facultatibus, tum praesertim cerebro. Vnde Plutarchus de Iside, & Osiride ex Aristotelis sententia dixit vnguentorum, florum, pratorum odoriferas respiraciones non minus ad sanitatem, quam ad voluptatem conferre; cum cerebrum natura frigidum, & concretum calore, & lenitate resoluant. similiter apud Athenæum Masfarius, O felix, inquit, an non nostri sensus nostros, qui sunt in cerebro, excitari suauibus odoribus, & puriores, suauioresque effici, sicut Alexis ait: sanitatis maximam partem bonos odores cerebro concedere? Ac propterea veteres, eodem teste, singulis membris corporis singula, & peculiaria vnguenta accommodarunt, utpote Aegyptium vnguentum pedibus, & cruribus, phoenicum maxillis, & mammis; silybrium alteri brachio, amaracinum cilijs, & caesariæ, serpillinum genibus, & collo; maxime vero cor vnguentis preciosis perungi solitum idem tradit; quod odoribus suauibus foueatur, quodque animæ sedes sit existimatum, quæ iuxta nomen suum vaporibus odoratis admodum recreatur. hoc est enim, quod canit Regius Vates: *Vt educas panem de terra, & vinum lactifices cor hominis, ut exhiberet faciem in oleo, & panis cor hominis confirmet.* nam ut vinum intus, ita oleum foris lactificat, fortificat, lenit, iuuat, reficit, & excitat, non corporis tantum virtutes, sed etiam animales spiritus. Atque ea de causa adhibitum est non tantum agris sanandis, sed etiam militibus, & athleticis roborandis; quod & apud Ethnicos receptissimum scimus, & apud Hebræos vsitatum colligimus ex illo psalmi: *Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos, qui tribulant me, impinguasti in oleo caput meum, & calix meus inebrians, quam praclarus est.* Vbi spiritualia praesidia, Dei beneficio sibi aduersus hostes collata, comparat Dauid cum Iargæ mensæ ferculis instructæ oleo, & vino, quod scilicet hæc tria mirifice confirmare vires hominis, robustumque corpus reddere soleant, panis oleum, & vinum. Idem in alio psalmo repetitur tametsi obscuriori dicendi ratione. *Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum, et senectus mea in misericordia vberis.* Vel in oleo viridi, hoc est tametsi senex, hostes meos dispergam, & conteram, superque eos exaltabor, non secus atque cornu vnicornis, quod præ ceterorum animalium cornibus durissimum est, inuictum, eleuatumque valde. vires enim mihi iuueniles adiecit oleum viride, diuinus scilicet fauor, quo me totum tamquam oleo delibutum sentio. Oleum autem viride vocat vnguentum, aut etiam viride dicitur oleum ab effectu, quasi re virefcere faciens senectam. Aristophanes porro Athletas humido, id est oleo, aqua misto, ut interpretatur Scholiastes, vngi solitos scribit: *Extende genua, inquit, & gymnastico more humido remetiolum perfunde in fratis.* Ad vnctionem mi-

litarem, & gymnasticam referri potest regia. nam & reges vnctione consecrabantur apud Hebræos, utpote qui duces populi futuri essent in prælijs, aduersus hostes susceptis, ut constat ex libris Regum. *Vnges eum* (Saul) *super populum meum.* ad quam consuetudinem allusit psalter, cum epithalamium Christi cecinit. *Propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Quale vero fuerit id oleum, & quare sit dictum exultationis consequentia verba declarant: *Myrrha & gutta, & casta fluebant à vestimentis tuis, à domibus à thecis eburneis, distillatæ, ex quibus delectauerunt te.* quod vero adijcitur *præ consortibus tuis*, allusionem continet euidentem ad Dauidis vnctionem, qui à Samuele vnctus declaratus est Rex Israelis præ ceteris fratribus, tametsi natu maioribus, & secundum faciem ad id munus magis idoneis; hoc est enim, quod in libro Regum dicitur *vnxit eum Dauidem in medio fratrum,* quod est, inter fratres ceteros vnice dilectum.

Enimvero vnguenti funebrius mentio est in libro Paralipomenon: *Posueruntque eum super lectulum suum, plenum aromatibus, & vnguentis meretricijs odoriferis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combusserunt super eum bustum ei fecerunt ambitione nimia.* extat & in Euangelio eius consuetudinis exemplum in Christi Domini sepultura, referente Ioanne: *Venit autem et Nicodemus serens myrram ram myrræ, & aloes quasi libras centum.* *Acceperunt ergo corpus IESV, & ligauerunt illud lineis cum aromatis, sicut mos est Iudæis sepelire.* ad quam sepulturæ vnctionem retulit Christus delictorum vnguentum, quo à Magdalena inter cænanam delibutus est, præuenit, inquit Marcus, *ungere corpus meum in sepulturam,* & alibi etiam aromata. compta legimus, quibus vngerent Iesum tertio die à sepultura.

Restat conuiuiale vnguentum, cuius illustrandi gratia reliqua vnguentorum genera perstrinximus. hoc non tantum ad voluptatem, sed etiam ad mentis sanitatem tuendam, quasi ebrietatis antiphar-macum inuentum esse videtur. nam post liberam computationem tum coronæ, tum etiam vnguenti mensis adhibebantur. Quocirca Lucretius conuiuia, ludi,

D Pocula crebra, unguenta, coronæ, serta parantur, &c.

Vnguentorum in conuiujs memoriam inuenimus apud omnes fere scriptores veteres, qui post Homerum scripserunt. Homerus enim apud Athenæum suos heroas frugalitatis studiosos, neque coronatos, neque vnguentis delibutos, neque sufficientis delectatos dicit. vnum dicit Paridem induci, cuius facies à Venerè vnguento fuerit delinita. cognouit quidem Homerus vnctiones ex oleo, teste eodem Athenæo, sed non vnguenta odorata. itaque Iliacis temporibus, ut Plinius auctor est, non dum erat vnguentorum vsus, sicut neque thuris in sacrificijs: sed post expugnata Darij castra, in cuius apparatu scrinium vnguentorum inuenit Alexander, ad Græcos primum deuenit, inde ad Romanos. de vniuersaque gentis luxu multatatus iam Plinius, & Athenæus. nos quæ in sacris scripturis inuenimus, referamus. Carpit seuerissime Amos vnguenta conuiuiorum, cum ait: *Bibentes vinum in phialis, & optimo unguento delibuti.* Vbi Chaldaeus: Excellentia preciosorum vnguentorum inunguntur. Hebraice est: capite vnguentorum. qua voce quidam præcipuum aroma, hoc est balsamum significatum existimant, quod Plinius teste ceteris odoribus præfertur, vnique lu-

Vnguentum funebre. 2. Paral. 16. v. 14.

Ioan. 19. v. 39.

Marc. 14. v. 8.

Mar. 16. v. 1.

Vnguentum conuiuiale.

Lucret. lib. 4. de natura rerum.

Athen. lib. 1. c. 4. & xij.

Ath. lib. 1. c. 25. & 16. cap. 1.

Amos 6. v. 6.

Plin. lib. xij. c. 25. & 16. cap. 32.

Exod. 30. v. 23.

Ecl. 9. v. 9.

Cænotorie vestes albæ.

Philo. in lib. de vita ruretica. Horat. lib. 2. ferm. Sat. 2.

Ecl. 9. v. 7.

Sifinius reprehenditur.

Socrat. histo. Ecl. lib. 6. cap. 22. Psal. 140. v. 4.

August. & Hilarius. Vnguentum capita conuiuantium. Math. 6. v. 17.

Math. 26. v. 7.

Pedes inungere magni deliciarum argumenti.

Athen. lib. 1. c. 13.

Plin. lib. 13. cap. 3.

Christus pedum vnctionem laudat, non luxum aut delicias approbans, sed mysterium indicans.

XLII. Musica in conuiujs frequens.

Hieron.

deæ concessam est. nam Aegyptium minoris omnino laudis fuit. quibus illud Exodi patrocinaur. *Sume tibi aromata prima myrræ, & præcipue.* Vbi Hebraice legitur: *Aromatū caput primū in principiū.* ad hunc morem alludit Ecclesiastes: *Omni tempore sint vestimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat.* hoc est trade te cuticulæ curandæ. indulge semper balneis, & conuiujs. namque vestes candidæ, atque oleum symbola sunt balnearum, atque computationum: propterea quod à balneis exeuntes, albis in duebantur, quas cænotorias Romani vocabant, quod cum ipsis accumberent. Philo in libro de vita ruretica auctor est Iudæos olim diebus festis conuiuia albatos agitare fuisse solitos. idem solus ad Romanos translatus, ut Horatius refert. *Ille Repotia natales alioque dierum, Fessos albatos celebret.* Quod vero de conuiujs loquatur Ecclesiastes, constat ex versu præcedenti. *Vade ergo, (inquit) & comede in lætitiâ panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum, quia Deo placent opera tua.* deinde subdit, quam tractamus sententiam: *Omni tempore sint vestimenta tua candida, &c.* Cadit autem aprissime, ut, cum dixisset in balneis, & epulis lætitiæ esse indulgendum, deinde lætitiæ illius conuiuialis duo signa, atque causas subiciat, vestes scilicet candidas, atque oleum. quam quidem sententiam ironice dictam à sacro concionatore accipere debemus, non ex animo, ut Sifinius Nouatianorum Episcopus, homo mollis, in suarum deliciarum excusationem interpretabatur apud Socratem. sed de his alias. In psalmo etiam vnctio conuiuialis memoratur: *Es non communicabo cum electis eorum.* Hebraice, non vescar delicijs eorum. *Corripit me iustus in misericordia, & increpabit me.* feram id omne libenter, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Opponit seueræ correctioni amici, inimici blanditias, & simulatam adulatoris laudem, ut Augustino, & Hilario placeat: ceterum translatione sumpta ab epulis, in quibus moris erat oleo pinguisimo, & precioso capita conuiuantium inungi. eodem spectat sermo Christi: *Tu autem cum ieiunas, unge caput tuum, & faciem tuam laua.* nam ad ieiunium dissimulandum, symbola conuiuantium suadet adhibenda.

Huc spectat mulieris peccatricis egregium factum, quæ caput Christi discumbentis in Bethania vnctio precioso perfudit, atque iterum pedes; quod non adeo vsu receptum erat, ut ex discipulorum murmure colligitur. nam id officium vix delicatis principibus exhibitum apud Græcos scribit Athenæus. Atque in primis (quod tamen vti luxuriosum videtur reprehendere) mos fuit, inquit, Athenienses pedes delicatorem vnguentis imbuerent. & Plinius: Sed quosdam crassitudo maxime delectat, linqe iam non solum perfundi vnguentis gaudent. vidimus etiam vestigia pedum tingi, quod M. Othonem monstrasse Neroni Principi ferebant. Vides non solum ab Athenæo, sed etiam à Plinio huiusmodi vnctionem pedum luxuriæ nomine perstringi. verum Christus illam admisit, & approbavit, non luxuriæ, sed altioris mysterij nomine. *Sinise* (inquit) discipulis admurmurantibus, *illam. quid illi malestis? præuenit enim ungere corpus meum in sepulturam.* Et vox multitudinis exultantis erat in ea, mensa scilicet vel cum ipsa meretrice. Hieronymus ex Septuaginta: Siue & voce composita persultabant, vel voem harmoniæ personabant, vel omni genere musicorum resonabant; ut non solum visu, sed & auditu, & odoratu, & cunctis sensibus placeres

amatoribus tuis. Scholiastes: Vtebantur etiam, inquit, musicis instrumentis in Idolorum ritibus, quibus dæmones exhilarabant. lætitiâ quippe dæmonum est hominum interitus, quemadmodum angelorum gaudium peccatoris conuersio, & vita. propterea illa canente, vel psallente, dæmones agebant choreas, & tripudia. nam Basilus in illud Isaia: *Prælo saltabunt ibi,* tradit saltationes didicisse homines à dæmonibus ipsis. Quod vero ad parabolam attinet, constat apud omnes fere gentes in conuiujs præsertim splendidioribus, utpote sacris, natalitijs, nuptialibus, funebribus maxime in vsu fuisse musicam; sed apud Hebræos eam consuetudinem viguisse, ex sacris Scripturis in promptu est demonstrare. Ecclesiasticus enim de conuiuio verba faciens, symposiarcham in hunc modum instituit: *Rectorem te posuerunt? noli extolli. esto in illis, inter eos, quasi vnus ex ipsis, curam illorum habe. & sic conside, & omni cura tua explicita, recumbe.* Et iterum: *Loquere maior natu: decet enim te primum verbum, diligenti scientiam, & non impedias musicam, longis, & interminatis sermonibus, ubi auditus non est, occupatis auribus in musicæ harmonia, non effundas sermonem, & importune noli extolli in sapientia tua. gemmula carbunculi in ornamento auri, & comparatio, concentus musicorum in conuiuio vini, sicut in fabricatione auri, aureo apparatu, signum, sigillū, est smaragdi, sic numerus modulatio, musicorum, in incundo, & moderato vino. & infra. Vinum, & musica lactificant cor: & super utraque delictio sapientia, tibia, & psalterium suauem faciunt melodiam: super utraque lingua suauis.* Vbi vides musicam cum vino coniunxisse, vtriusque autem suauitati prætulisse sermones sapientum, qui misceri solent inter epulandum. Et iterum: *Memoria loquax in compositione odoris facta, opus pigmentarij, in omni ore indulcabitur eius memoria, & ut musica in conuiuio vini.* Ad hanc quoque consuetudinem alludit psalter: *In me psallebant, qui bibebant vinum.* hoc est: ego eram canticum in eorum conuiujs: me perstringebant suis cantilenis. eandem carpit Isaïas: *Va, qui confurgitis mane ad ebrietatem sceleratam, & potandum usque ad vesperam, ut vino aestuetis.* Cybara, & lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conuiujs vestris. Et iterum: *Cessauit gaudium tympanorum, quicquid sonitus latantium, conticuit dulcedo cytharæ, cum cantico non bibent vinum.* Et Amos: *Qui canitis ad uocem psalterij, bibentes uinum in phialis, & optimo unguento delibuti.* Sed & in nouo testamento musicæ conuiuialis exemplum est apud Lucam. cum enim filius senior appropinquaret domui: *Audiuit symphoniam, & chorum,* quibus celebrabat pater conuiuium ob filij iunioris aduentum. ad eum morè allusisse videtur Paulus: *Nolite inebriari uino, in quo est luxuria, sed implemini spiritu, loquentes uobismet ipsis in hymnis, & canticis spiritualibus.* Nam admonere videtur eos, qui in conuiujs accumbunt, ne ebrietate, & lasciujs cantilenis Deum offendant, sed potius spirituali ebrietati studeant, & sacris carminibus Deum laudent. nam in cænis Christianorum initio Ecclesiæ cantus esse adhibitos, auctor est Tertullianus, & Cyprianus. Porro Homerus vtriusque musicæ, id est eius, quæ uoce, & quæ instrumentis fit, atque saltationis, quæ musicæ comes est, crebram mentionem facit in epularum descriptionibus. nam cantum, & saltationem vocat conuiuarium anathemata, hoc est sacra donaria, vel ut interpretatur Eusthatius, ornamenta conuiuiorum; & Lucianus, exercitium diuinum, & sacrum, utpote sine quo nulla sacra, festiui-

Scholias.

Basil. super Isa. 18. v. 21.

Saltationes didicisse homines à dæmonibus. Varia conuiuia.

Ecl. 32. v. 1. & 2.

Ibid. v. 4.

Ecl. 40. v. 20.

Ecl. 46. v. 1. & 2.

Psal. 68. v. 13.

Isaia 5. v. 11. & 12.

Isaia 24. v. 8. & 9.

Lucæ 15. v. 25.

Ephef. 5. v. 18. & 19.

In Christianorum cænis cantus adhibebatur initio Ecclesiæ. Tertull. in Apol. c. 39. Cyprian. ad Donatum. Homerus in Odiss. libi Eusthat. Lucianus.

festiuitates nullae fieri consueverunt. Plato varias A salutationes pro diuersis festiuitatibus Deorum accommodandas scribit. Athenaeus legibus antiquorum, & moribus constitutum esse dicit, vt in conuiujs canerentur Deorum immortalium hymni, voce communi. meminit eiusdem consuetudinis Plutarchus, & Clemens Alexandrinus, ijs verbis: Ceterum in symposijs, & interrorantia pocula ad psalmorum Hebraicorum similitudinem carmen canebatur, quod *σκολιόν*, scolion, appellabatur, communiter omnibus voce praena canentibus, nonnunquam etiam per cantici vices propinationis circumagentibus. qui autem erant ex ijs musica peritiores, & ad lyram canebant, &c. Solebant etiam conuiuia se ipsos nominatim prouocare, cui propinaturi erant, & lyram tradituri, vt ex Cicerone, Quintiliano, Plutarcho etiam constat. & quoniam non ordine conuiuij tradebatur lyra, sed alternatim propter obliquam illam lyrae circumlationem carmina illa scolia dicebantur, ac si diceret obliqua. Sed de scolijs compotantium Athenaeus differuit. Sane conuiuialia ludorum oblectamenta, saltationes, choreas, psalterias, sambucifrias epulis Romanorum fuisse adhibitas post Asiaticam victoriam, auctor est Linius, eorumque abusum carpit seuerus Cicero, & Clemens Alexandrinus. Est & tripudiorum eiusmodi in sacris literis memoria. nam in Exodo vitulum aureum coluerunt Israelitae saltantes, choreasque ducentes: *Sedit*, inquit Moses, *manducare, & bibere, & surrexerunt ludere*. Filiae quoque Silo anniuersariam Domini festiuitatem celebrant tripudiantes, saltantes per viridaria, vineasque. Sed ne hoc superstitiosum tantum fuisse credamus, vel profanum; certe chori, quibus victoriam Davidis de Philistaeo mulieres Israelitae concelebrarunt, Davidis saltatio coram Deo, & chorea Mariae, omni reprehensione vacante; ex quibus fortasse emanauit gentium in tripudijs superstitione, abususque lasciuia, cuius meminit in praesenti vates dicens: *Et vox multitudinis exultantis erat in ea*, mensa scilicet. hoc est inter conuiuandum, communi voce exultantes canebant Deorum suorum laudes, & tripudiantes, circum mensam certos ducebant choros, sacris festiuitatibus, quas agebant, accommodatas.

Et in iuris, qui de multitudine hominum adducebantur, & veniebant de deserto. (Septuaginta, ebrj de deserto) *posuerunt armillas in manibus eorum, & coronas speciosissimas in capitibus eorum*. Contextus Latinus indicat ornatos monilibus adulteros a meretricibus. Sed in Hebraeo contra hodie legitur; nam, dederunt, Hebraicum est generis masculini, & pronomen, earum, est femininum. suspicari incuria librariorum corruptum pronomen, *eorum*, pro earum: sed in nullo codice Latino inuenio variatum genus pronominis *eorum*. similiterque legunt Septuaginta, & interpretati sunt Graeci. Hieronymus vtramque versionem explanando probat, vt iam dicturi sumus. orationis series Latinam postulat sententiam: fortasse corrupta erunt Hebraea, quae suppetant, exemplaria. Porro sensum ita explicat Hieronymus: Qui venerunt ad vos ebrj, non vrbanae alicuius elegantiae, sed de deserto, ac solitudine rusticorum, ac latronum habitum praeferebant. & in tantam exaristis (o forores pessimae) insaniam voluptatum, vt armillas vestras, & discriminalia imponeretis manibus, & capitibus atatorum vestrorum, siue vobis ipsis, vt plena ornata turparemini. Polychronius, &

Theodoretus: Quid enim magis desertum, quam ij, qui colunt idola? ex illis enim, inquit, desertis animis, atque mentibus ad te deriuabantur impietatis documenta, quae musicis organis excipiebant, iucundum, & suauem sonum resonantibus. Sed haec mystica sunt. Venientes de deserto, vocat secundum Rabbi David Aethiops, seu Sabaeos, qui Hierosolymam veniebant per Arabiam desertam. Hebraice enim legitur *סבאים*, Sabaim, quod plurale est nominis *סבא*, Seba, quod proprium fuit filij Chus, nepotis Cham, pronepotis Noe. *Filij Chus, Seba, & Hauila, & Sabiba*. Vnde metropolis ab eo aedificata, adeoque tota regio, quam nunc Praestanus, seu Princeps Nubianorum, sanguine, & fide successore Candacia reginae, tenet, Sabaea dicta est. Vnde Sabaim appellantur incolae eius regionis ab Isai: *Sabaim viri sublimes ortum* autem videtur ab eo nomine verbum *סבא*, Sabaa, quod est potando haurire vinum, quo vsus est Isaias: *Et impleamur ebrietate*, vel hauriamus sicram. fortasse, quia Sabaei dediti erant ebrietati. quapropter Septuaginta pro Sabaim apte vertunt ebrj: existimantes participium esse, non proprium gentis nomen. Diuus Hieronymus videtur legisse *סבאים*, Sabaim, relatiuo contracto quasi dicit, qui venientes erant de deserto. Rabbi Sclomo deriuat vocem eandem a *סביר*, Sabib, quod est in circuitu. quasi illi habitarent prope desertum, quales erant Ammonitae, & Moabitae. ceterum eodem recidit vtraque versio, & cum illis praclare congruit nostra editio. etenim sensum vnicum vniuersae reddunt, scilicet exceptos cum symphonia Sabaeos, secundum nomen suum vinosos, qui de deserto veniebant Hierosolymam. Sed aduerte pro voce *viros*, Hebraice haberi *אנשים*, anasim, a singulari *איש*, enos, quod est arumnosus, incurabilis, desperatus, vt in psalmo: *In labore, miseria, hominum, valetudinariorum non sunt*. hoc loco anasim sunt mancipia vilia, sordida, execranda, faex mundi, Ethyopes deformes, pannosi. quare non parum accrescit orationis vis, ac si dixisset: In tantum exarist meretricum libido; vt non dicam Assyrijs iuuenibus speciosis, vel Aegyptijs vrbanae elegantiae adolescentibus, sed eorum mancipijs execrandis, sordidis, latronibus deserti, Sabaeis, scilicet ebrjjs, qualia scilicet solent esse mancipia, sese prostituerint: & ne quicquam ad amentiam illarum deesset, quo illos ad se allicerent, suis ipsarum gemmis, & monilibus decorabant. esto itaque versus intricati haec paraphrasis dilucida: & mancipiorum, qui cum Assyrijs, & Aegyptijs adducebantur, Sabaeorum inquam, qui ebrj de deserto veniebant, manibus armillas, & capitibus coronas imposuerunt meretrices infanae. *Posuerunt armillas in manibus eorum*. moris fuit antiquis & feminis, & viris armillas in brachijs gestare ornatus gratia, vel honoris. nam Rebecam id ornamentum genus inter cetera a seruo Abrahami accepisse legitur. Isaias etiam, & Ezechiel cum mundo muliebri recenserunt armillas. At vero in Genesi armillam suam oppignerat Iudas nuri suae Thamar. atque in libris Regum Madianita ille miles armillam a brachio Saulis, & coronam de capite ablatam obtulit Dauidi. in Exodo quoque, & libro numerorum promiscue viris, & feminis tribuuntur armillae. Sane Festus Pompeius in armillis, scribit viros militantes aureas armillas, quibus ab Imperatoribus erant donati, gestare solitos. Vnde etiam armilla dicta est, quod antiqui humeros cum brachijs armos vocabant.

Theodor. R. David. Quae gens Sabaea iucrit. Genes. 10. 7. Hieron. R. Solom. Hominum miseria ipso nomine obditur. Armillas in brachijs cum viri, cum feminae gestare solebant. Genes. 24. 53. Isa. 3. 19. Ezech. 16. 11. Genes. 38. 18. 2. Reg. 1. 10. Exod. 35. 22. Numer. 31. 50. Festus Pomp. Quare dicitur armilla.

Exaggerat meretricum intemperantiam ex amariorum penuria, & abiectione muneribus, & honoribus donata.

Hieron.

Hieron.

Polychron.

Vnde etiam arma, ab ijs dependentia dicta sunt. A eius honoris meminit Linius: Papirius, inquit, consul equites omnes ob insignem multis locis operam corniculis argenteis, nempe vasculis instar cornu elaboratis, armillisque argenteis donat. Et Valerius Maximus de aureis, & argenteis armillis loquitur, quibus donati sunt equites quidam strenui: quibus consentaneum est, quod de armillis Saulis regis nuper referebamus, vt verosimile sit id honoris initio regum esse, postea cum uiris illustribus a regibus ipsis communicatum, post a feminis quoque vsurparum non tantum honoris ergo, quam decoris. neque enim nouum est feminas quicquid vsque preciosum est ambire, & in suas delicias luxumque conuertere, atque adeo coronam regiam, quae vel praecipuum est supremae potestatis insigne, vt mox dicturi sumus. Sed meretricum istarum intemperantia superauit ambitionem. neque enim ab amasjs acceperunt ornatum, sed potius ipsis pro mercede armillas, de brachijs suis extractas, dederunt. Vnde Polychronius, & Theodoretus: Nihil enim ab idolis accipiunt, qui ea sibi colenda institunt, immo dona sibi a Deo concessa ipsis offerunt, varium illis circumponentes ornatum.

Et coronas speciosas in capitibus eorum. *עטרה*, ghatere, id est corona a verbo *עטר*, ghatar, deriuatur, quod est circumdare, munire, atque adeo cumulare, quod ijs abundare solemus, quae circa nos sunt. in prima significatione sumitur ibi: *Saul, & viri eius in modum coronae cingebant David*. Hebraice: *coronabant*. in secunda ibi: *Domine, vt scuto bonae uoluntatis tuae coronasti nos*. In tertia ibi: *Sapientia dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & corona inclinata circumdabit te*. Et in psalmo: *Qui coronat te misericordia*. Et Isaias: *Coronans coronabit te tribulatione*. Et in psalmo: *Benedices corona anni benignitatis tuae*. Hebraice: *Coronasti annum bonitatis tuae*. sed sensum huius versiculi psalmi mirifice expresserunt Septuaginta, ac si dixisset: *Cumulasti annum prouentu abundantia, quae tua bonitas est*. eorumdem significatum symbolum fuit corona veteribus. immo & vox Graeca *στέφανος*, stephanos, a verbo *στέφω*, stepho, oritur, quod est cingere, cumulare, adimplere, vt testatur Athenaeus, & Hesychius. Idemque ex Homero constat, cum ait: *Verbis formam Deus ipse coronat*, hoc est deformes implet dicendi gratia. Vnde corona est quasi complementum, & consummatio. cuius significatus etymologiam habes apud praedictum Athenaeum. antiquitatem enim, inquit ille, sacrificantes, id, quod Dijs acceptum referendum esse putabant, coronare consueuerunt: etenim teste Aristotele, nihil dijs mutilum, aut mancum, sed perfecta & integra offerimus. corona igitur est perfectionis, & plenitudinis symbolum: contra vero cum alicuius miseratione tangimur, nos quodam modo ipsos capillorum tonsura, coronarumque depositione mutilamus. neque aliud sibi voluit Aristoteles cum dixit, veteres in conuiujs coronis vsos ad significandam, augurandamque fertilitatem annonae, rerumque omnium abundantiam. Coronarum autem frequentissimum vsu inuenimus apud omnes fere gentes in sacris. nam & hostiae, & sacrifici, & idola coronari consueuerunt. in certaminibus praeterea vsus erat, in victorijs, atque triumphis; victorum enim haec praemia fuerunt. in nuptijs etiam. vt pote sponso, & sponsarum ornamenta: in regum & Saecerdotum inaugurationibus, ceu illorum dignitatis insignia; quae omnia satis aperte demonstrant arcus triumphales, staturae nobiles, marmoraque

varia, quae hodie Romae visuntur. in funeribus quoque; nam cadauera, (teste Cicerone, vbi meminit aureae coronae mortuo cuidam impostae) sepulchra, cippi, atque columnae corollis, & floribus decorantur, vt apud Lucianum in Nigrino videre licet. ac denique in conuiujs tum sacris, tum profanis, ac praesertim nuptialibus. Quare Plinius: *Et iam, inquit, tunc coronae Deorum honores erant, & larium publicorum priuatorum, ac sepulchrorum, & manium; summaque auctoritas pacilli coronae*. Sutiles saliorum sacris inuenimus, & solennes canis. Athenaeus quoque inde probat a veteribus conuiuiorum originem ad Deum fuisse relatum, quod coronis Deorum proprijs in ijs vterentur. Sed vt omitamus alias, quae nil ad nostrum pertinent institutum, conuiuiales certe coronas, si Athenaeo credimus, inuenit vtilitas, vel etiam necessitas, confirmauit vero, atque auxit voluptas. nam cum veteres, quod Plutarchus scribit, inter epulas liberalius se ad bibendum inuitarent, largiusque biberent; ad occurrendum, medendumque capitis doloribus, quos vinum immoderatus haustum parere solet, consueuerunt illud vincire, ac ligare facijs, seu vittis ex lino, lanave confectis, vt Festus tradit, atque Isidorus, coronas, scilicet veterum fuisse laneas, vel lineas. accessit deinde ornatus coronarum ex frondibus, vel floribus contextarum, quo vtilitatem pariter comitarentur deliciae. nam florum exhalationes mirabili contra hoc malum sunt praesidio, caputque veluti arcem muniunt ad ebrietatem pellendam. nam & calidi flores, molliter aperiendis meatibus, faciunt, vt perspirare vinum possit: & qui leuiter frigidi sunt, mediocri contactu vapores repellunt; vt violacea in primis, & rosacea corona: vtrumque enim horum astringit, ac reprimat odore suo: ex quibus caput grauat, vt meminerunt Aristophanes, & Plinius, qui tradit primum ex hedera liberum patrem capiti suo imposuisse coronam, eiusque inuentionis rationem tradit Plutarchus: *Hedera, inquit ille, Bacchantes coronauit, vt minus a vino laederentur, hedera frigore suo ebrietatem restinguente*. Athenaeus quoque ait, hederaceis corollis veteres primum fuisse vsos; quod frondibus, atque corymbis tempora ligaret, molliterque astringeret, & sine graui odore refrigeraret. idcirco ait: *Videtur Bacchus coronam vitis reliquisse, ac potionis diluta auctor fuisse; cuius coronae mentionem quoque factam legitimus in libris Machabaeorum*. nam Iudaeos cogebat Antiochus hedera redimitos orgia celebrare. Ex nardo etiam vsitata fuisse coronas auctor est Plinius. Lautissimum quippe, inquit, habetur ex nardi folio eas dari. & merito; est enim nardi odor suauissimus, vt habetur in canticis: *Nardus mea dicit odorem suum*. nardina scilicet corolla. & iterum: *Nardus, & crocus, &c.* Hebraice *נרד*, nerdim, in plurali *נרדים*, nerdim, dicitur, vnde Graecum; atque Latinum vocabulum promanauit. fuerunt etiam eiusmodi coronae epulares ex myrtho, teste Athenaeo, ad vini euaporationem reprimendam. vnde Horatius.

Nunc decet aut viridi nitidum caput impedire myrtho.

Rosae quoque coronis adhibita, quae teste Athenaeo, aliquantulum refrigerandi, capitisque dolores mitigandi vim obtinent. Plutarchus etiam, qui violaceas rosaceas adnumerat, & in facultate refrigerandi comparat. De rosarum fertis Martialis.

Cicer pro Flacco. Lucianus in Nigri. Plin. lib. 21. cap. 3. Athe. lib. 5. Coronas conuiuiales inuenit necessitas, auxit voluptas. Plutarch. Coronae antiquae teste Isidoro ac Festo, aut laneae, aut lineae fuerunt. Aristoph. in Aulibus. Plin. lib. 21. cap. 3. & lib. 16. cap. 1. Frequens Bacchi corona ex hedera fuit. Plutarch. 3. sympos. p. 10. lib. 1. Athene. Machab. 6. 7. Plin. lib. 21. cap. 3. Cat. 1. 12. Cat. 4. 14. Athenae. Horat. lib. 1. od. 4. Plutarch. sympos. 3. Martial. Pin-

*Pinguet nimo madidus mihi crinis amomo
Ornenturque rosis tempora sutilibus.*
Ouid fast. 5. **Atque Ouidius in fastis.**
*Tempora sutilibus pinguntur tecta coronis,
Et laet iniecta splendida mensa rosa.*

Rosarum quoque ut aliorum florum in conuiuijs vsu apud Hebraeos viguisse ex illo sapientiae facile colligi potest, vbi Salomon homines voluptarios in hunc modum loquentes inducit: *Vino precioso, & unguentis nos impleamus, & non praeceat nos flos temporis: coronemus nos rosis, antequam marcescant; nullum pratum sit, quod non pertranseat luxuria nostra. antequam marcescant:* Inquiunt, quod rosae, citissime euaporantur, eo quod odoris sui sunt prodigae; emittunt enim, ut ait Plutarchus, odoris fluxum, vnde etiam nomen habent: nam Graecis rosa dicitur *ῥόδον*, quasi fluens odor. Fiebant quoque ex lauro, atque ex lilijis, quae, teste Plinio, rosis sunt nobilitate proxima, quaeque in sacris literis nobilitantur, & rosis coniunguntur, ut in Ecclesiastico. Adnumerat etiam Plutarchus praedictis cyprum, & crocum, quorum mentio est in canticis. nam à voce *כפר*, cephor, & *כפרים*, cepharim Graecus, & Latinus Cyprus effluxit. Ergo ut ad nostrum reuertamur institutum, videntur meretrices illae ex rosis, vel violis, alijue odoriferis, & speciosis floribus, & frondibus ferta sibi plexuisse decoris (nam hoc significat *באר*, Pear Hebraicum, pro quo Hieronymus vertit speciosas.) teste enim Polluce hunc fere delectum habere solebant veteres florum coronariorum; ut ijs potissimum vterentur, quorum & color oculis, & odor naribus suauem voluptatem simul cum commoditate leuandi capitis, afferrent. proptereaque merito à vate dicuntur coronae decoris, seu speciosae, & elegantes. atque eiusmodi corollas amafiorum capitibus, vel frontibus, aut certe collis imponebant. nam, ut testis est Scholiastes Apollonij, veteres tribus modis utebantur coronis. nam vel capiti imponebant ferta, vel fronti, & temporibus circumdabant, vel à collo suspendebant. enimvero illud non expedit obliuisci, per amafios nos cum Propheeta intellexisse idola, quorum cultui splendidum illud conuiuium dicatum erat. nam ea cerimonia meretrices se ipsas profitebantur fidelissimas, & amantissimas sponfas Deorum, quippe eorum amore corollis, delicijs nimirum suis, se ipsas spoliabant, in ipsorumque cultum libenter consecrabant. neque singularis fuit ea superstitio, & sine exemplo. nam etiam apud gentes moris fuit meretricibus statuas Deorum diuersi generis corollis exornare.

XLIII. *Et dixi ei: Qua attrita est in adulterijs: nunc fornicabitur in fornicatione sua etiam hac.*
XLIV. *Et ingressi sunt ad eam quasi ad mulierem meretricem. Dixi, id est existimaui, cogitavi, ut notauit hic Rabbi Salomon. Ingressi ad feminam, dicunt Hebraei honesta phrasi, quod nos, rem habere cum illa. quia proprium feminarum est in cubiculis clausas contineri. Hieronymus versionem suam alioqui sibi obscuram dilucide interpretatur: Quam obrem dixi ei, vel Hierusalem, vel Samariae, vel vtrique: sic attriuitis frontem, ut nequaquam secreto polluiamini, vel mariti, vel hominum vitetis aspectum: sed instar meretricum publice prostituamini, quoniam ingressi sunt ad vos, quasi ad meretrices? Rabbi David: Dixi de vetula inueterata in adulterijs, nunc, id est non fornicabitur amplius, sed modo cessabant fornicationes eius, postquam eiecta fuerit de terra sua. alij sic: Iam iam*

Eccl. 50. 8. & 39. 29. Cant. 4. 14. Hieron. Pollux. Schol. Apol. Delicijs pro prijs se spoliare et propter aliquem amoris est iudicium.

Eccl. 50. 8. & 39. 29. Cant. 4. 14. Hieron. Pollux. Schol. Apol. Delicijs pro prijs se spoliare et propter aliquem amoris est iudicium.

Eccl. 50. 8. & 39. 29. Cant. 4. 14. Hieron. Pollux. Schol. Apol. Delicijs pro prijs se spoliare et propter aliquem amoris est iudicium.

Eccl. 50. 8. & 39. 29. Cant. 4. 14. Hieron. Pollux. Schol. Apol. Delicijs pro prijs se spoliare et propter aliquem amoris est iudicium.

Eccl. 50. 8. & 39. 29. Cant. 4. 14. Hieron. Pollux. Schol. Apol. Delicijs pro prijs se spoliare et propter aliquem amoris est iudicium.

Eccl. 50. 8. & 39. 29. Cant. 4. 14. Hieron. Pollux. Schol. Apol. Delicijs pro prijs se spoliare et propter aliquem amoris est iudicium.

Eccl. 50. 8. & 39. 29. Cant. 4. 14. Hieron. Pollux. Schol. Apol. Delicijs pro prijs se spoliare et propter aliquem amoris est iudicium.

Eccl. 50. 8. & 39. 29. Cant. 4. 14. Hieron. Pollux. Schol. Apol. Delicijs pro prijs se spoliare et propter aliquem amoris est iudicium.

Eccl. 50. 8. & 39. 29. Cant. 4. 14. Hieron. Pollux. Schol. Apol. Delicijs pro prijs se spoliare et propter aliquem amoris est iudicium.

A migrabunt alio fornicationes eius, & ipsa. Septuaginta: Nonne in his machantur, & opera meretricis etiam ipsa fornicata est? quod in hunc modum intellexit Polychronius, & Theodoretus: Dicebam enim instrumentis vtens propheticis, in his inanimis adulterium vestrum patrat, & fornicaria sunt vestra studia. Scholiastes vero. in his, inquit, eas redargui, & fornicarias, & adulteras eas appellauit. constat enim per omnes prophetas illis impietatem exprobratam esse. obserua. vel ipsi Deo stuporem facere videretur tanta plebis suae in turpitudinem procliuas. nam quasi admirabilis exclamat: Ita ne se res habet? vetulam hanc nondum esse fatiatam fordibus meretricijs? attendite quam auide, quamque impudenter, ac si iuuenula esset, amafios euocauerit, allegerit, & in sui contumeliam prouocauerit. nam ex eius promptitudine licentiam in reliquum nacti, ait Theodoretus, tamquam ad mulieres communes omnibus prostitutas, ita ad Samariam, & Hierusalem ingressi sunt animarum euerfores Dæmones, quique eorum cultum docti sunt Chaldaei. deinceps igitur ad hos transfert orationem.

B *Viri ergo iusti sunt.* Transfuit facit à Dijs factis instar hominum ad ipsos homines veros. nam meretrix non se prostituerat hominibus Chaldaeis, sed Dæmonum simulacris depictis forma Chaldaeorum, vel Aegyptiorum. at vero per veros homines, Chaldaeos scilicet supplicio affecta est. de ijs ergo ait: *Viri iusti sunt.* Rabbi David, & Salomon per iustos intelligunt iudicij peritos, & in iudicando expertos. Polychronius, & Theodoretus iusti epitheton apposuit, non eorum iustitiae prohibens testimonium; erant enim iniustissimi, iniquissimi, & impiissimi. Sed ex comparatione rerum à meretricibus gestarum, iusti sunt, dixit: ac si dicat, si tecum comparentur, iusti sunt. quod etiam supra fecit, cum de Hierusalem loqueretur: *Iustificasti seruos tuos, &c.* Sed aptius videtur, ut iustitia politica iusti appellentur Chaldaei, quae tamen in hominibus idololatri vera virtus non esset, erat tamen virtus, quae ius suum cuique dabat: eamque exercuit Babylonius cum plebe Iudaeorum, quam hic meretricis nomine significat propheta. nam ut in libris Regum legimus, Urbem incendit & evertit, incolas abduxit, regem ex fuga retractum filijs, atque oculis orbauit: quae omnia sunt iustitiae vindictivae propria munera.

Si indicabunt eas iudicio adulterarum, & iudicio effundentium sanguinem. Polychronius, & Theodoretus adulterij, & homicidij poenas luent suos amatores iudices sortitae. Quale autem genus supplicij id futurum sit, declarat dicens.

Adduc ad eas multitudinem, & trade eas in tumultum, & in rapinam. Et lapidentur lapidibus populorum, & confodiantur gladijs eorum. Definita est lapidationis poena adulteris in Leuitico. *Morte moriantur, & machus, & adultera.* Genus autem mortis paulo ante expresserat: *Siquis dederit de semine suo Moloch, morte, inquit, moriatur, populus terra lapidabit eum.* Similis autem sententia intelligenda est in sequenti lege adulterarum, cum alia non explicetur. atque ex Ioanne ita esse conuincitur, vbi de adultera Pharisaei ad Christum aiunt: *In lege mandauit nobis Moses huiusmodi lapidare.* Sed haec omnia metaphoricè dicta scimus. illud sine tropo, *Filios, & filias earum interficient & domos earum igne succendent.* Vide in libris regum rem gestam, huius prophetiae commentarium: *Et auferam scelus de terra, & discent*

Eccl. 50. 8. & 39. 29. Cant. 4. 14. Hieron. Pollux. Schol. Apol. Delicijs pro prijs se spoliare et propter aliquem amoris est iudicium.

Eccl. 50. 8. & 39. 29. Cant. 4. 14. Hieron. Pollux. Schol. Apol. Delicijs pro prijs se spoliare et propter aliquem amoris est iudicium.

Eccl. 50. 8. & 39. 29. Cant. 4. 14. Hieron. Pollux. Schol. Apol. Delicijs pro prijs se spoliare et propter aliquem amoris est iudicium.

Eccl. 50. 8. & 39. 29. Cant. 4. 14. Hieron. Pollux. Schol. Apol. Delicijs pro prijs se spoliare et propter aliquem amoris est iudicium.

Eccl. 50. 8. & 39. 29. Cant. 4. 14. Hieron. Pollux. Schol. Apol. Delicijs pro prijs se spoliare et propter aliquem amoris est iudicium.

Eccl. 50. 8. & 39. 29. Cant. 4. 14. Hieron. Pollux. Schol. Apol. Delicijs pro prijs se spoliare et propter aliquem amoris est iudicium.

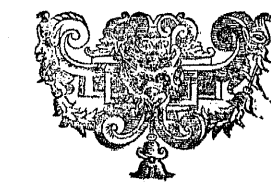
Eccl. 50. 8. & 39. 29. Cant. 4. 14. Hieron. Pollux. Schol. Apol. Delicijs pro prijs se spoliare et propter aliquem amoris est iudicium.

Eccl. 50. 8. & 39. 29. Cant. 4. 14. Hieron. Pollux. Schol. Apol. Delicijs pro prijs se spoliare et propter aliquem amoris est iudicium.

scens omnes mulieres, ne faciant secundum scelus earum. Scholiastes, & Theodoretus: Haec illis sustinentibus, lapidibusque, & gladio, atque igni consumptis, omnis ciuitas percipiet vtilitatem, discens in alieno capite, qualia sint impietatis praemia. nam hic versus persistit in tropo. mulieres vocat ciuitates, ac si dicat, reliquae ciuitates hoc documento coercebuntur.

XLIX. *Es dabunt scelus vestrum super vos, & peccata idolorum vestrorum portabitis, & scietis, quia ego Dominus Deus.* Polychronius, & Theodoretus impie-

tatis vestrae, inquit, fructus feretis, non enim coacti ipsam suscepistis, sed voluntate, atque cupiditate; sed ex ipso supplicio maximam colligetis vtilitatem, quia me Dominum agnoscetis. quam vtinam agnitionem nos assequamur, non malorum experientia docti, sed diuina beneficia sentientes, & ingratum animum abominantes, ob Dei memoriam in singulos dies renouati, & sanctissimi spiritus virtute, Dei caritate inflammati, & Domini nostri Iesu Christi iudicij aduentum expectantes.

EZECHIELIS PROPHETAE

CAPVT

VIGESIMVM QVARTVM.

ARGVMENTVM.

Sub metaphora lebetis pleni carnibus, appositique ad ignem obsidionem Hierusalem, & sub figura vxoris mortuae vrbis excidium vaticinatur.

- I.** *factum est verbum Domini ad me in anno nono, in mense decimo, decima die mensis, dicens:* **E** *Fili hominis, scribe tibi nomen diei huius, in qua confirmatus est rex Babylonis aduersum Hierusalem hodie.*
- II.** *Et dices per prouerbium ad domum irritatricem parabolam, & loqueris ad eos: Haec dicit Dominus Deus: Pone ollam, pone, inquam, & mitte in eam aquam.*
- III.** *Congere frustra eius in eam, omnem partem bonam, femur, & armum, electa, & ossibus plena.*
- IV.** *Pinguissimum pecus assume, compone quoque*
- V.** *strues ossium sub ea: offerbuit coctio eius, & discosta sunt ossa illius in medio eius.*
- VI.** *Propterea haec dicit Dominus Deus: Ve ciuitati sanguinum, olla, cuius rubigo in ea est, & rubigo eius non exiuit de ea: per partes, & per partes suas eijce eam: non cecidit super eam fors.*
- VII.** *Sanguis enim eius in medio eius est, super limpidissimam petram effudit illum: non effudit illum super terram, ut possit operiri puluere.*
- VIII.** *Ut superinducerem indignationem meam, & vindicta vlciscerer: dedi sanguinem eius super petram limpidissimam, ne operiretur.*
- IX.** *Propterea haec dicit Dominus Deus: Ve ciuitati sanguinum, cuius ego grandem faciam pyram.*

- X. Congere ossa, quae igne succendam: consumentur carnes; & coquetur uniuersa compositio, & ossa abescent.
- XI. Pone quoque eam super prunas vacuam, ut incalcescat, & liquefiat as eius: & consetur in medio eius inquinamentum eius, & consumatur rubigo eius.
- XII. Multo labore sudatum est, & non exiit de ea nimia rubigo eius, neque per ignem.
- XIII. Immunditia tua execrabilis: quia mundare te uolui, & non es mundata à sordibus tuis: sed nec mundaberis prius, donec quiescere faciam indignationem meam in te.
- XIII. Ego Dominus locutus sum: Veniet, & faciam: non transeam, nec parcam, nec placabor: iuxta vias tuas, & iuxta adinventiones tuas iudicabo te, dicit Dominus.
- XV. Et factum est uerbum Domini ad me dicens:
- XVI. Fili hominis, ecce ego tollo a te desiderabile oculorum tuorum in plaga: & non planges, neque plorabis, neque fluent lacrymae tuae.
- XVII. Ingemisce tacens, mortuorum luctum non facies: corona tua circumligata sit tibi, & calcamenta tua erunt in pedibus tuis, nec amictu ora uelabis, nec cibos lugentium comedes.
- XVIII. Locutus sum ergo ad populum mane, & mortua est uxor mea uespere: fecique mane, sicut praeeperat mihi:
- XIX. Et dixit ad me populus. Quare non indicas nobis, quid ista significant, quae tu facis?
- XX. Et dixit ad eos: Sermo Domini factus est ad me, dicens:
- XXI. Loquere domui Israel: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego polluam sanctorum meum, superbiam imperij uestri, & desiderabile oculorum uestrorum, & super quo pauet anima uestra: filij uestri, & filia uestra, quas reliquistis, gladio cadent.
- XXII. Et facietis, sicut feci: Ora amictu non uelabitis, & cibos lugentium non comedetis.
- XXIII. Coronas habebitis in capitiue uestris, & calcamenta in pedibus: non plangentis, neque flebitis, sed tabescetis in iniquitatibus uestris, & unusquisque gemet ad fratrem suum.
- XXIII. Eritque Ezechiel uobis in portentum: iuxta omnia, quae fecit, facietis, cum uenerit istud: & scietis, quia ego Dominus Deus.
- XXV. Et tu fili hominis ecce in die, qua tollam ab eis fortitudinem eorum, & gaudium dignitatis, & desiderium oculorum eorum, super quo requiescunt anime eorum, filios, & filias eorum:
- XXVI. In die illa cum uenerit fugiens ad te, ut annunciet tibi:
- XXVII. In die, inquam, illa aperietur os tuum cum eo, qui fugit: & loqueris, & non silebis ultra: erisque in portentum, & scietis, quia ego Dominus.

EXPLANATIO
EIVSDEM CAPITIS
VIGESIMI QUARTI.

I. Diei, & horae praedictio certiores Hebraeos facit, non casu, aut celi influxu, sed Dei providentia uerbum igni traditam.

II. **N** anno nono, à migratione Ioachim, ut primo capite notauimus, in mense decimo, hoc est Chaldaeorum Thebeth, qui decimus est à Nisan, respondetque ex parte Decembris nostro, decima mensis, subaudi die.

Scribe tibi nomen diei huius. Hebraice: Nomen diei: articulum diei huius, in qua confirmatus est Rex Babylonis, in articulo diei huius, aduersus Hierusalem. Vnde scimus non solum diem, sed etiam diei horam prophetæ reuelatam, in qua ciuitas

vallari capta est. hoc eodem anno, mense, & die cepit Nabuchodonosor obsidere Hierusalem, ut constat ex libris Regum, & Ieremiae. Ergo eam diem solenni ieiunio postea celebrarunt Iudaei, ut in eorum Calendario videre licet reuelata itaque est eodem die, in qua ciuitas vallari cepta est, Ezechiel in Babylone degenti, res gesta Hierosolymis, ac praecipuum, ut eam sub ænigmate conceptiuus referret die ipso notato, ut & ipsi, & obfessum ex tempore, tum ex rerum euentu discerent non casui, neque Babyloniæ potentiae uerbis excidium esse adscribendum, sed eius uoluntati, qui multo ante praedixerat ob ciuium impietatem urbem

4. Reg. 25.
Ier. 52. 7-14

- A. Eleeta, & ossibus plena. Septuaginta: Carnibus separatis ab ossibus. Hebraice, electione ossium imple. quæ quidem sententia concordauit uersionem Septuaginta cum uulgata nostra. etenim illi significare uoluerunt ossa solidiora separata à carnibus, congerenda quoque in ollam; idemque uulgatus intellexit, nimirum implendam ollam electissimis ossibus. neuter ossa proicienda extra ollam uel dixit, uel credidit. quod ne nos crederemus, Hebraea litera nos admonuit. atque ex huius uersus intelligentia pendet eius, qui subsequitur, sensus.
- V. Compono quoque serues ossium sub ea. Septuaginta: Succende ossa sub eis. Hebraeam litteram plane reddidit Hieronymus. nam מור, dor, seriem significat, ordinem, & quicquid ordinate collocatur. Quare sumitur pro generatione, saeculo, uita, ætate hominum, quæ uoluitur in orbem. eius etiam cognata מור, medura, significat, pyram, rogam, in hoc ipso capite: Cuius ego magnam faciam pyram. idque propter seriem lignorum congestorum in pyram. quoniam uero pyra non nisi ad ignem ordinatur; Septuaginta sensu retinentes, uerterunt: Succende ossa sub eis; cum reuera littera sonet, struem ossium fac sub te, illis carnibus scilicet, uel partibus pecoris. etenim penitus ossa subter carnibus intra ollam congesta erant, non subtus ollam proiecta ob ignem; ut præter iam dicta probant, quæ sequuntur.
- Theodor. Efferbuit coctio eius, discocta sunt ossa illius in medio eius. Theodoretus: Igne, inquit, iniecto, ossa succensa consumpta sunt; fames enim consumptionem fecit; quique effugerunt famis impetum, ad summum malorum peruenerunt, obsidentium oppugnationes sustinentes. Rabbi Dauid, Loco, inquit, lignorum combures ossa: quasi innocentium interfectorum in Hierusalem ossa accenderint hunc ignem, totque mala urbi attulerint sanguinaria, præclare illi quidem, si certum esset, quod præmittunt, loco lignorum ossa subiecta olla. uerum nobis id uidetur improbable, tum ex supra allatis, tum etiam quia ossa neque per se sola ignem accendere possunt, neque cum lignis illum fouere, cum sint natura sicca. denique quoniam uates discocta dixit ossa, non consumpta. idque sonat Hebraicum uerbum בשר, basal, atque ita uerterunt Septuaginta מור, מור, ipse ta ossa autis, cocta sunt ossa illius. postremo ex eo, quod additum est in Hebraico, Græco, & Latino codice, in medio eius, quod manifeste significat intra ollam, non sub olla. Sane Polychronius aptius philosophatur ac si dicat, inquit, at tigit quidem illos calamitas, & inuitiles ad omnia redditi sunt. illud enim מור, exesezen, efferbuit, posuit, pro abiecta est. ex metaphora enim illud accepit aquæ exstantis, & ebullientis, quæ ad suum interitum diffunditur. R. Dauid metaphoram simul, & Hyperbole agnouit in uerbo cocta: Tam grandem, inquit, accende pyram, ut ossa quoque tametsi durissima, & ad coctionem inepta, coquantur: quod dictum est per metaphoram de fortissimis, & robustissimis Israel; omnes enim perierunt gladio in urbe.
- VI. Væ ciuitati sanguinum olla, cuius rubigo in ea est, & rubigo eius non exiit de ea. Persistens in allegoria ueritatem simul detegit, ciuitatem appellasse se ollam, sanguinem uero innocentium, atque impietatem rubiginem uocasse. est autem חלה, chelathah, pro qua uocæ Hieronymus uertit rubiginem, adustio, scoria, immunditia, sordescit, quæ ob nimiam adustionem de carnibus, ceterisque esculentis olla adhærescunt. non bene itaque uertit R. Dauid spumam pro rubigine; neque
- III. Deum suorum prophetarum existimationi prouideri. Polychr.
- Theodor. Aenigmata proponunt prophetæ, ut obscuritas studium excitet auditorum. Scholiast.
- III. Dices per prouerbium ad domum irristricem parabolam. Hebraice: Parabolabis parabolam, uel transferendo transferes sermonem. de qua phrasi supra dictum est; de translatione autem lebetis capite uidecimo: Haec est lebes, nos autem carnes, &c. Ad quæ uerba nunc uidetur allusisse uates, atque etiam Micheas, ut infra explanabimus: Haec dicit Dominus Deus: pone ollam, dicere iubetur, deinde facere, ut rebus uerba iuuentur. gesta enim magis mouent; præsertim si sint insolita. sane prophetis familiare est rebus, & uerbis uaticinari; ut non semel annotatum est in superioribus. In hac autem metaphora, ut bene obseruauit Polychronius, & Theodoretus, ollam, uel lebetem uocat Ezechiel urbem ipsam: per aquam infusam intelligit obsidionem, & omnis generis calamitates, quæ ualidum comitantur, ut apud Isaiam: Adduces Dominus aquas fluminis fortes, regem Assyriorum. Et in Apocalypsi. Aqua multa populi sunt. Bene ergo dicuntur Aquæ populi uallantes urbem propter multitudinem, fragorem, tumultum, atque ingens periculum, quod ex eorum uallo non secus, atque ex inundatione uehementi creabatur ciuitati. Pecus pingue est res publica lasciuens, quasi uitulus indomitus, qui in crassatus recalcitrat. Bestijs enim illos efficit similes, (inquit Scholiastes) quippe pristino honore spoliatos, hoc est Dei ope, & patrocinio. sed quid, si addas non modo bestijs comparatos, sed ijs etiam, quæ in macellum iam subductæ sunt ad uictimam destinata? Carnes pecoris pinguis vocat indigenas, membra scilicet reipublicæ, utpote caput regem, cor pontificem, viscera Sacerdotes, armos magnates, dextrum scilicet Leuiticæ tribus Sacerdotes, sinistrum è regio sanguine progenitos, femora, quæ musculosa sunt, viros bellatores, robur militiæ, urbisque praesidium, crura infimos homines, hoc est artifices, & fabros, &c. ossa robustissimos, atque opulentissimos quosque, qui uidebantur confidentiores, quibusque sufficiebant uires, & annona ad longam obsidionem sustinendam: uel magistratus, qui sustinent onus populi, proptereaque alias anguli solent appellari. ignis significat oppugnationem, famem, & pestem. frustra carniem extracta ex lebetem, & temere proiecta in omnem uentum, designant ciues, qui uel excursionibus, peste, & fame perierunt circum urbis moenia, uel profugos, qui disruciati sunt, seu captiuitate oppressi. rubigo est peccatorum obstinationis, quod perseverauit in Iudæorum cordibus.
- Rebus & uerbis uaticinabitur propheta. Polychr. Theodor.
- Isa. 8. 7. Apocal. 17. 1.1.
- Deu. 32. 15. Scholiast. Homo Dei ope propter peccata destitutus cum bestijs comparatur.
- Respublica cum humano corpore, illius ciues cum membris eius comparantur. Sopbon. 1. 16.
- VI. Væ ciuitati sanguinum olla, cuius rubigo in ea est, & rubigo eius non exiit de ea. Persistens in allegoria ueritatem simul detegit, ciuitatem appellasse se ollam, sanguinem uero innocentium, atque impietatem rubiginem uocasse. est autem חלה, chelathah, pro qua uocæ Hieronymus uertit rubiginem, adustio, scoria, immunditia, sordescit, quæ ob nimiam adustionem de carnibus, ceterisque esculentis olla adhærescunt. non bene itaque uertit R. Dauid spumam pro rubigine; neque
- R. Dauid. Reprehenditur.

enim vitio daretur ollae, quod carnis plena, ad ignemque appofita, adhuc retinuiſſet ſpumam;

Hebr. 12. Peccati ſordes vix deſciantur à nobis, quin manentiaque eorum reliqua.

Hieron. Apoll.

Scholiaſt.

Pſal. 67. 14

Ier. 25. 11

Matth. 23. 21. & 23

Ier. 17. 3. & 4.

Ier. 17. 7

Pſal. 43. 12.

Deus peccantes nihil iſtimat.

VII.

Sanguis in medio pro omnibus ſceleribus publicis ſumitur.

culenta, & inſignia. hoc autem loco, proprie ſumipotest pro innocentium prophetarum, vel infantium Dijs immolatorum cruore; vel tranſlativè pro idololatria, atque ſcleribus, quae illam comitari ſolent. vt ſanguis in medio vrbis idem fit, quod in pſalmo: Quoniam vidi iniquitatem, & contradictionem, violentiam, & lites, in civitate, die ac nocte circumdabit eam ſuper muros eius iniquitas, & labor in medio eius, & iniuſtitia, (quid autem fit, in medio, explicat) & non defecit de plateis eius uſura, & dolus: atque ea ſit diuinæ indignationis cauſa, quam Ieremias ſignificauit: Alienum fecerunt locum, libauerunt dijs alienis, & repleuerunt locum iſtum ſanguine innocentium: Atque iterum: Propter Manafſem filium Ezechiae regis Iuda ſuper omnibus, quae fecit in Hieruſalem. Manafſis autem geſta in libris regum deſcribuntur in hæc verba: Inſuper & ſanguinem innoxium ſudit Manafſes multum nimis, donec impleret Hieruſalem uſque ad os. Videlicet vrbem facit ollam, vel lebetem, quam plenam dixit cruore uſque ad os. hoc eſt large manantem ſanguinis riuus. Talionis itaque ſententia in ciues fertur, vt quam innoxio ſanguine repleuerunt ollam, ſacrilego iterum impleant ſanguine, ideſt vrbem. Verum locum iſtum eleganter explanat Micheas, dicens: Audite Principes Iacob, & Duces domus Iſrael, numquid non veſtrum eſt ſcire iudicium, qui odio habetis bonum, & diligitis malum? qui violentè tollitis pedes eorum deſuper eis, & carnem eorum deſuper oſibus eorum? qui comederunt carnem populi mei, & pellem eorum deſuper excoriauerunt, & oſa eorum conſregerunt, & conciderunt ſicut in lebetè, & quaſi carnem in medio ollae. tunc clamabunt ad Dominum, & non exaudiet eos, &c. Quando nam? cum poena talionis multari, atque intra vrbis mania quaſi victimæ in lebetem contruſi Babylonij furoris igne elixabuntur, coquentur, ardebunt, & contabefcent. atque hæc quidem ad priorem ſenſum accommodata ſunt. Verum alterum etiam aſſignat Apollinaris non ingratum textui, nec nobis iniucundum. ita enim habet: Docet malorum cauſam, & ait: Hæc patiuntur nimis cædis poenas luentes. Quod ſi ad Chriſtum referatur; frequens eſt vox ſanguinis, & oſtendit inſignemob eius effuſionem vindictam. pertingit enim propheta & ad ea, quæ ſui temporis erant, & ad ea, quæ poſterioribus ſæculis erant euentura. Rabbi Dauid ad ſanguinem Zachariae inter templum, & altare effuſum refert hæc verba: Sed grandiora ſunt, quam vt vnus propheta cruore impleantur. nam amplecti etiam poſſunt hiſtoricos multorum millium innocentium. cruorem per ſummam iniuſtitiam proſuſum, vt ſupra diximus. ad prophetiam autem accommodatum eſt, Chriſti Domini noſtri ſanguinem innoxium repræſentari, vt ſentit Apollinaris; quem effuderunt Iudæi in medio Hieruſalem, in plateis, in vijs publicis, in compitis, in prætorio, palatio. Iudæi inquit effuderunt in medio Hieruſalem, hoc eſt palam, impudenter, & per ſummam crudelitatem, itemq; in plateis, & publicis vijs. non enim tantum mons caluarie ipſius ſanguine cruentatus eſt, ſed prætoriana palatium, Herodis Regia, atria, baſilicæ, fora, plateæ, compita, & viæ vrbis publicæ conſperſæ. vt merito de proprio Redemptoris cruore illud pſalmi cantatum ſit: De torrente in via bibit, bibere poſſet, propterea exaltauit caput. Quoniam vere riuus diuini cruoris ex monte Caluarie in omnem terram circumiacentem effuſi ſunt. Eius montis fortaſſe memor propheta ſubiecit.

Pſal. 54. 10.

Ier. 19. 4

Ier. 15. 4

4 Reg. 21. 16.

Miche. 3. 1. 2. 3. & 4.

Apoll.

R. Dauid.

Effuſio ſanguinis Chriſti panitur in effuſione, & euerſione Hieruſalem.

Pſal. 109. 7.

Super

Montis Caluarie deſcriptio.

Pſal. 67. 7.

Supra c. 21.

Oſtendit potentiam pronocari vindictam publicis, qua oculis peccatis.

Hieron.

Genef. 4. 10.

VIII.

IX.

Scholiaſt.

Super limpidiſſimam petram effudit. Hebraice גַּחַל תְּשֵׁבַח, ghal, tſechiach ſelagh ſuper limpiditate rupis, ideſt in rupe limpida, nitida, arenti, minime herbida, vt in pſalmo: Qui habitant in ſepulchris. ſiſſet in locis arentibus, aridis, quales eliguntur ad ſepulchra excidenda, in rupibus. quaſi dicat pſaltes: Deſertores Dei in rupibus glabris habitabant extorres, exuleſque ab humano conuictu. quæ nominis etymologia mirum in modum congruit monti Golgotha, vbi cruci affixus eſt Dominus, cuius tamen deſcendi manu plantatis arboribus non omnino eſſent incommoda (hortus enim in eius latere vſeſcebat, in quo depoſitus eſt Chriſtus); ſummitas tamen illius nudam rupem oſtendebat, arentemque canitiem; ſed iſta prophetice, illa ſecundum hitoriam. Idololatrias innocentium inſtantium ſanguinem in rupe nitida effundere ſolitos, quales plurimi viſuntur colles in monte offenſionis ſupra vallem Hinnon, vbi filioſi maſtabant idolo Moloch, ſupra dictum eſt. vel ſi figurata ſit dictio, translationem vſurpat hominis ſanguinarij, truculentij, de qua egimus ſupra; & ſi dicat: Nō operuit facinora, non diſſimulauit, quæ deſignabat ſceleræ, deſt pari audacia, atque crudelitate, & aduerſus Deum ſe impiam, & contra ciues ſe profitebatur iniurioſam. Idem fere continet, quod ſubditur: Non effudit illum ſuper terram, ut poſſit operiri puluere. Hieronymus: Naturale eſt enim, vt ſi ſanguis effundatur in terram, combibat humus humorem ſanguinis, vel paulatim terra operiatur, & puluere: cum autem ſuper limpidiſſimam petram, & nullam habentem foueam ſanguis fuerit effuſus; labitur, & latam obtinet ſedem. hoc autem inſignis, quod non occulta, ſed publica fecerit homicidia ſecundum illud: Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Itaque ſanguis in terram effuſus, ſtatimque abſorptus crimen denotat graue, ſed occultum; atque adeo venia dignius, quam flagitium publice patratum; vnde ſubiecit.

Vt ſuper inducerem indignationem meam, & vindictam ulciſcerer. Vt, valet ita vt: neque enim cum ſinem peccabant, ſed eum merebantur euentum tam nefaria crimina. Septuaginta: Vt accederet (perueniret furor in vltionem) ac ſi dicat, conuiuerem & ego, atque diſſimularem me audire eas, quæ aduerſus illam deſerebantur criminationes; ſi ipſa quoque diſſimulaſſet ſe facere, quæ audebat. perinde enim eſſet peccatum celatum, atque ſanguis effuſus in terram, ab eaque abſorptus. nunc autem crimina palam admiſſa non ſecus furorem iudicis ad vltionem excitant, ac ſanguis innoxius in petra nitenti ſparſus, qui vehementer clamat, vindictamque ſuo iure poſtulat aduerſus homicidam. obſerua hic publica, & inſignia populorum ſupplicia, nonniſi ob publica, & inuerecunde admiſſa delicta à Deo inſigi ſolere. ſed de hac ſupra nonniſi.

Vt ciuitati ſanguinum, ſanguinariæ, cuius ego gran dem faciam pyram. Septuaginta: Magnificabo torrem, vel titionem. quod ſic enarrat Scholiaſtes: Cum torre comparat Aſſyrium. ex ipſo vero ait illum habere vim; vt ne quis ad Babylonium referat, quæ fiebant, quaſi ſua faceret poteſtate. Magnificabo, inquit, titionem, hoc eſt angebo malorum principium, vel imperium, & multiplicabo ligna, hoc eſt multas occaſiones, veluti materiam igni, præbebo malorum, vt hanc quidem comburam, elixas vero carnes, hoc eſt vrbis incolæ tabeſcere faciam, ita vt alij varijs calamitatibus, ve-

luti elixæ carnes exurantur, multaque ignis vi etiam ius eſculentum abſumatur, quicquid videlicet ad refrigerandum uſui eſſe poſſit, animoque ſolatio afferre.

Congere oſſa, quæ igni ſuccendam. Septuaginta: Multiplicabo ligna, & incendam ignem. Hebraice verba infinitiui modi ſunt: multiplicare ligna, ſuccendere ignem, concoquere carnes, condire condimentum, vt & oſſa ipſa comburantur. vſurpantur autem infinitiui pro futuris, multiplicabo, ſuccendamque, &c. vel pro gerundijs, grandem faciam pyram, multiplicando ligna, ſuccendendo ignem, &c. quod autem Hieronymus uertit oſſa, vbi Septuaginta legerunt תַּיִלָּא, ta xyla, ideſt ligna, occaſio fuit affinitas duorū nominum תַּיִלָּא, ghatſamim, oſſa, & תַּיִלָּא, gherſim, ligna, quorum prius legiſſe videtur Hieronymus, poſterius Septuaginta. Equidem in codicibus Hebraicis, quos videre licuit תַּיִלָּא, gherſim, ideſt ligna inuenio, ſed vt ſubiecit coheret cum ſententia vatis. præterea vbi Hieronymus vertit: Et coquetur vniuerſa compoſitio, Et Septuaginta legerunt: Et minuat ius; Hebraice dicitur condi condimentum, & verbum quidem תַּיִלָּא, racach, pigmentarijs tribuitur, qui multas, & varias ſpecies aromatum componunt, & condiunt. in Exodo: Opere vnguentarij, & in Paralipomenon: Vnguentis meretricijs, quæ erant pigmentarij arte confecta. Inde oritur תַּיִלָּא, racach conditura; de qua in Canticis: Dabo tibi poculum ex vino condito. Itemque תַּיִלָּא, mercachah, nomen, quod hic vſurpat vates, condimentum, conditura, compoſitio; eo uſus eſt Iob: Ferueſcere faciet quaſi ollam profundum mare, & ponet, quaſi cum vnguentis bulliant: Vel & ponet tamquam cocturam. atque hæc de viorum. quod vero attinet ad ſenſum Rabbi Dauid ipſam metaphoram pigmentarij, quam verba præſerunt, retinens, ſic interpretatur verſum, condimentum, hoc eſt carnes, oſſaque ipſa cocta condi & ſpeciebus diuerſis, vt comedentes deleſcet cibus, hoc eſt Hieruſalem tot: tantiq; tribulationibus coquetur, tamque aduerſis caſibus conficietur, vt carnes ſolent, poſtquam decoctæ ſunt, ſpeciebus conditi, vt ſapiant: tantamque deleſtationem capient hoſtes ingulando ciues, quantam conuiuæ ex cibo per ſe lapido, & bene condito ſolent percipere. huc illud Iſaiæ aſſerri po teſt: Victimam Domini eſt in Bolkra, & interfectio magna in terra Edom. Vbi hoſtium eadem victimam, hoc eſt conuiuium Deo gratiſſimum appellat vates. quid enim aliud eſt ſacrificium, quam conuiuium, in quo panis, vinum, ſal, carnes, oleumque apponitur Deo, & miniſtris eius? Sed de vtraque metaphora ſupra egimus ſuſius. nunc inſtitutum noſtrū perſequamur. non diſplicet Dauidis explanatio, ſed neque video eſſe neceſſariam, cum nomē illud תַּיִלָּא, mercachah, pro quo ipſe legit condimentum ſpecioſum, ſignificare poſſit compoſitionem, aut commiſtionem diuerſarum rerum in ollam cogellarum ad cocturam, ipſumque ius eſt ſuccis conditorum commiſtum, & confeſtum. quo reſpexerunt Septuaginta, cum vterentur: Minuat ius. nam cum ius ollæ imminuitur, carnesque elixantur, & excoquantur; vt ne quis ad Babylonium referat, quæ fiebant, quaſi ſua faceret poteſtate. Magnificabo, inquit, titionem, hoc eſt angebo malorum principium, vel imperium, & multiplicabo ligna, hoc eſt multas occaſiones, veluti materiam igni, præbebo malorum, vt hanc quidem comburam, elixas vero carnes, hoc eſt vrbis incolæ tabeſcere faciam, ita vt alij varijs calamitatibus, ve-

X.

Hieron.

Exod. 30. 35. 2. Paral. 16. 14.

2. Paral. 16. 14.

Can. 8. 2.

Iob 41. 22.

R. Dauid.

Iſa. 34. 6.

Sacrificia antiqua erant quaſi conuiuium.

XI.

Iſam quoque terram punire Deus propter ſclera habitantium in ea.

Bb 3 cineres;

Theodor.

cineres; vt ignis vi excoquat immunditia illius, expurgeturque vrbs sanguinaria à fordibus idolorum, cruoreque innocentium, vel redacta in fauillam. Theodoretus: Vt ipsum per aes igni admotum liquefiat, & cum rubigine simul absumatur. victis enim ijs, qui propugnabant, capta vrbs, deinde euerfa est, & incendio consumpta. verumtamen quamuis tot eam opprefferint mala, non est à rubigine liberata, sed in ea remansit ad peccandum propensio: propterea subicit.

XII.

Insuper De- us saluti ho- minum inui- gilat, ipse- iam venien- tibus.

Ierem. 6. Ier. 15. 7. 6. & 7. Isa. 1. 7. 5.

Ierem. 6. Ier. 15. 7. 6. & 7. Isa. 1. 7. 5.

Ose. 6. 7. 5.

Multo labore sudatum est, & non exiuit de eo nimia rubigo eius. Similia horum tractant vates capite vigesimo secundo sub metaphora metalli impuri, decocti in fornace, nosque ibidem quædam ex Ieremia adduximus ad eius loci illustrationem, quæ huic versui nihilominus aptari possunt. adde B ex eodem Ieremia: Laboraui rogans (vel fatigatus sum puniendo) interfeci, & disperdidi populum meum, & tamen à vjs suis non sunt reuersi, & ex Isaia: Quousque percutiam vos, addentes præuentionem? Et apud Oseam: Propter hoc dolui in prophetis, & occidi eos in verbis oris mei. idest dum marmora isthæc silice duriora sculpere nitor, hebetavi ferramenta omnia, ministris scilicet verbi defatigavi, immo confeci, diuersis ad eos factis reuelationibus, quæ magno ipsis stabat; oportuit enim illos sapius cum sermone bona omnia, & vitam ipsam simul exponere. sed obduruerunt marmora, cæleri recusant, nihil proficimus tanto cum labore, nolunt effingi ad imaginem Dei sui homines ipsius figmenta, &c. non secus de eisdem in præfenti conqueritur Deus: Multo labore sudatum, &c. Cuius orationis vis admodum crescit; si prophetia ista, quod placet Hieronymo, atque alijs, referatur ad tempus Dominicæ passionis, atque ad postremum Vrbs excidium. tunc enim non solum prophetæ, vt antea, laborarunt, vt Vrbs à peccatorum rubigine purgaretur, sed ipse ciuitatis auctor, & conditor Deus defatigatus est, æstuauit, sanguinemque sudauit: Vt ablueret sordes filiarum Sion in spiritu iudicij, & spiritu ardoris. sed quod ad eorum maximam partem attingit, inuacuum laborauit, sine causa, & vane fortitudinem suam consumpsit. nodum enim exiuit de ea ciuitate nimia rubigo eius, neque per ignem quidem.

Hieron.

Isa. 5. 7. 4.

Isa. 49. 7. 4.

Leuit. 15. 7. 12.

Numer. 31. 7. 23.

allusionem hic supicor factam ad legis præscriptum, in Leuitico, atque Numerorum libro repetitum: Vas immundum ficile frangetur, ligneum vero aquis mundabitur, æneum autem, quod potest ignem sustinere, igne lustrabitur. cuius legis ea videtur esse sententia ad mores accommodata, (neque enim de utensilibus domus cura est Deo) si quis popularis delictum admiserit, capite luat, quod patrauit. neque enim tam preciosa est vnus cuius vita, vt reipublicæ offensione debeat redimi. si quis autem sacerdos, vel princeps deliquerit, quem non expediat occidi, supplicium sustinebit aquæ feruentis nomine significatum. si autem Respublica vnuerfa peccauerit, quæ vasi æneo solido, & sonoro ob illius durationem, atque nominis celebritatem non immerito comparatur; lustrationem meretur, sustinereque potest poenam acerbiorum. nam etsi times, pestis, bellumque in ciuitate grassetur, multi que ciues extinguantur, respublica lustratur quidem & excoquitur, non tamen absumitur; superiunt enim ex quantumuis fœda pestis lue, quantumque sanguinario bello ciues aliquot, Respublicæ nomen, gentisque spes. itaque ciuitati expurgandæ solet Deus eiusmodi supplicium adhibere, quæ igni comparantur prædictis locis à Moyse, cum ob nimiam seueritatem,

ac si dicat: Non prius id erit, quam adducaris in captiuitatem.

Ego Dominus locutus sum. Prædixi vobis, vt respiscatis, & venit, iam est in foribus dies decreta, & faciam, quemadmodum comminatus sum, non transeam. Septuaginta: Nec parciam, nec placabor, omnes præcludit aditus, quibus elabi possent peccatores. nam similes comminationes solent illi deludere, meliora sibi promittentes de diuina misericordia, quam iustitia rigor intentat. modo cautes prophetam de suo cerebro fingere, quæ comminatur mala, modo in longum differendam vltionem, modo comminatoriam esse prophetiam, modo Deum quantumuis iratum facile flectendum vel vna lacrimula, vt veniam donet, vel saltem differat supplicium. denique si minus poenitentia reorum, precibus certe amicorum placandum furor diuinum; ne ita seueras poenas à peccatoribus exigat. verum omnes latebras, & diuerticula præfens obstruit sententia: Non Ezechiel hæc vobis, sed ego Dominus prædixi, non longe abest dies interitus: iam iam impendet malum. nec ira percitus ista intentavi, vt comminarer, sed iustitia stimulante, vt punirem; nullus est locus pro-

crastinandi, neque parcendi, nec precibus vllis auras dabo. re ipsa exequar, quod semel statui, tortesque me facerum prædixi.

Intra vsas tuas iudicabo te dicit Dominus. Addunt hoc loco Septuaginta: Immunda, atque famosa, & nimia ad irritandum. sed verum istum, neque Hebræa legunt, nec vulgata biblia: videtur ex capite vigesimo huc per errorem librorum ascitus. vtcunq; sit, prædicto capite est à nobis explicatus. atque hæc de priorum translatione, priorique parte capitris dicta sint. nunc pergamus ad alteram.

Fili hominis: Ecce ego tollo à te desiderabile, desiderium, oculorum tuorum in plaga. Hieronymus supra, inquit, ollæ, lebetisque succensio obfessionem vrbs ostenderit: nunc captam eam, atque delectam, vel ductum in captiuitatem prophetalis sermo restatur. Scholiastes: Alia similitudine docet tanto eos timore percellendos, atque ita magnis opprimendos esse calamitatibus, vt natura ipsa vincatur, idest vt ne lacrimas quidem fundere sinatur, aut lugere moruos, vel vlla eis iusta funebria perfoluere. Sumpta vero est similitudo ab vxore prophetæ, quæ ita obijisset, vt ipse eam flere non sineretur, neque lugere, ne dum quidquam agere, quod cœstum prophetæ animum deceret. vt vel eo signo ostenderet ita euenturum populo. Alius Scholiastes. Dicitur de vxore: Quoniam erat ei laborum domesticarum leuamen, colloquutionis, & conuictus confors. ciuitatem autem loco vxoris ponit: habebat enim in ea splendidum templum, illustre sacerdotium, & proprias leges: propterea eam similem vxori facit. vxorem vocat desiderium oculorum, quasi dicat gratiosam, & amabilem, quia oculus coniungitur in rem, seu personam nobis carissimam. nihil autem viro est, ait Hieronymus, vxore bona amabilius, quæ à Deo homini prouidetur, & cui Domini lege coniungitur, & vnum cum ea corpus efficitur. Viri (inquit Apostolus) diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam. Illud vero in plaga, Septuaginta verterunt in παρατάξι, en parataxi, quæ vox hoc loco non tam significat aciem, vt vertit Complutensis, aut præparationem, seu expeditionem, vt translatum legimus in nona editione ex Hieronymi commentario; quam violentam manum, aut violentam plagam, vt bene interpretatus est Scholiastes, dicens: Illud vero in παρατάξι, en parataxi, recte positum est. nam Babyloniorum manu hæc erant faciendæ vulneribus, ac violenta morte. atque idem prorsus sibi vult nomen Hebræum מאמ, magephah, scilicet conternationem, quæ fit cum impetu, & impulsione; quam apte reddidit Hieronymus nomine plagæ. tamen amplius, & significantius est nomen Hebræum, quam Latinum. itaque vxor prophetæ tollenda de medio prædicitur morte violenta, aduerso aliquo casu, vel repentino dolore: Et non planges, neque plorabis, neque fluent lacrima tua.

Ingemisce, tacens, moriuorum luctum non facies. Græci: Nihil inquam corum, quæ lugentes solent facere, sustineas, vt neque caput detondeas, neque pedibus nudis incedas, sed neque funebribus epulis, quæ parentalia vocantur, consolationem vllam accipias, & quod acerbius est, ne gemitibus quidē vim mœroris testeris. Humanum est carissimorum iacturam lacrimis, & lamentis prosequi, virile pariendo lacrimis, cordis mœrorem suspirijs testari, à quibus temperare omnino acerbissimum. etenim

crastinandi, neque parcendi, nec precibus vllis auras dabo. re ipsa exequar, quod semel statui, tortesque me facerum prædixi.

XIII. Hieron.

Ierem. 13. 7. 23.

Scholi.

Alius Scho.

Dei misericordia in ipsa punitione elucescit.

Timent ij, qui differunt conuerti ad Deum in horam mortis.

Ierem. 13. 7. 17.

XIII.

cor ipsum vi doloris constringitur, atque angitur vehementer, & nisi pateat spiraculum oris, quo libera effundat suspiria; vix gemitibus conceptum mœrorem exhalat. quod si ne gemendo quidem exæstare datur, angustij obruitur, & suffocatur, vel atra tristitiæ fuligine denigratur, non secus atque caminus, cum non habet spiramentum fumi.

Plenus sum sermonibus, ait Eliu apud Iob. Plenus. Et cor arctat me spiritus vteri mei; en venter meus, quasi mustum absq; spiraculo, quod lagūculas nouas dirumpit, loquar, & respirabo paululum. Quod si conceptis rationibus arctabat Eliu; quid pateretur, setento dolore, mœroreque compresso Propheta noster? Silui, inquit, Dauid à bonis (verbis) & dolor meus renouatus est: concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescit; exarsit, ignis bilis ignitæ. necesse est igitur vatem acerbissimo dolore, ingentique mœrore afflictatum fuisse; cum lacrimari, suspirare, & singultire prohiberetur. sed tanti stat hominum salus diuinis prophetis.

XVI. Hieron.

Ierem. 13. 7. 23.

Scholiast.

Alius Scho.

Hieron.

Nihil viro est vxore bona amabilius.

Ephes. 5. 7. 25.

Scholiast.

XVII.

cor ipsum vi doloris constringitur, atque angitur vehementer, & nisi pateat spiraculum oris, quo libera effundat suspiria; vix gemitibus conceptum mœrorem exhalat. quod si ne gemendo quidem exæstare datur, angustij obruitur, & suffocatur, vel atra tristitiæ fuligine denigratur, non secus atque caminus, cum non habet spiramentum fumi. Plenus sum sermonibus, ait Eliu apud Iob. Plenus. Et cor arctat me spiritus vteri mei; en venter meus, quasi mustum absq; spiraculo, quod lagūculas nouas dirumpit, loquar, & respirabo paululum. Quod si conceptis rationibus arctabat Eliu; quid pateretur, setento dolore, mœroreque compresso Propheta noster? Silui, inquit, Dauid à bonis (verbis) & dolor meus renouatus est: concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescit; exarsit, ignis bilis ignitæ. necesse est igitur vatem acerbissimo dolore, ingentique mœrore afflictatum fuisse; cum lacrimari, suspirare, & singultire prohiberetur. sed tanti stat hominum salus diuinis prophetis.

Corona tua circum ligata sit tibi, &c. Septuaginta. Erunt crines tui colligati super te. Hebraice: פראתך, Peerecha, corona, vel mitra tua. nam vt diximus supra פראתך, Pear, fasciam sacerdotalem significat, qua illi pileum capiti arabant. Septuaginta pro ea voce cæsariem, vel crines verterunt, sensum potius, quam nominis vim expendent. quoniam in luctu moris fuit veteribus non solum pileos, omnemque addititium capitis ornatum ponere, sed etiam comam naturæ ornamentum derondere. solebant, inquit Rabbi Dauid, lugentes denudare, seu aperire caput suum, & auferre mitram, galerum, & tiaram de capite suo. cuius consuetudinis illa est ratio, quod vt coma, & pileus caput exornat, & tuerur; ita ingenuitatis, libertatis, dignitatis est symbolum, ergo in Saturnalibus ad libertatem indicandam pileata erat Romana turba, vt auctor est Seneca. contra vero Senec. lib. 2. apertum, & detonsum caput subiectionis, captiuitatis, & miserrimæ sortis habet significationem. In Deuteronomio. De captiuitate nudati inimicorum capitis, idest seruitute miserrima, qualem ostendit caput nudatum. Idcirco serui cum donabantur libertate, pileum accipiebant. vnde est illa dicendi forma: Ad pileum vocari, idest ad libertatem inuitari: testis est Liuius. & Gracchus, inquit, ita permisit, vt publice epularentur omnes ante suas fores pileati, aut lana alba velatis capitibus. loquebatur autem de seruis manumissis, qui ideo volones dicebantur, quasi velones, aut velati. Et iterum: Postera, inquit, die serui ad pileum vocati; ad quam consuetudinem alludit Sofia seruus apud Plautum.

Quod ille innuit, faciat Iupiter; Vt ego hodie raso capite caluus capiam pileum.

Idest, vt siam liber. & Macrobius: Dicit, inquit, aliquis: Me nunc dominos de fastigio suo deiecere, & quodammodo ad pileum seruos vocare. Plutarchus item: Quemadmodum, inquit, conseruauerunt serui, vbi manumissi fuerint, rasis capitibus pileum gerere, &c. Appianus quoque de Prusia loquens, eiusdem consuetudinis mentionem facit dicens: Prusias obuiam processit Romanorum Imperatoribus togatus, & Italico more calceatus, capite raso, & pileatus; quomodo ornati nonnulli prodeunt in publicum eorum, qui testamentis libertate donati sunt. Idem agens de nece Cæsaris, ex ijs (qui Cæsarem interfecerant) quidam pileum proferebant in hasta libertatis signum, vnuerfosque ad libertatem patriam vocabant. eadem fere scribit

Iob 32. 7. 18. 19. & 20.

Psal. 38. 7. 4.

Vide quanti stet prophetis Homini salus.

Supra c. 21.

R. Dani.

Senec. lib. 2. epi.

Deut. 32. 7. 42.

Linus. 4. Decad. 3.

Plautus in Amph.

Macrobi. lib. 1. Satyr.

Plutarch. in Tit. Flamin.

Appian. de bell. Mithr.

Idem lib. 2. Bell. Civil.

Dion. Lambin. Lazius.

scribit Dionysius. Lambinus quoque, ac Lazius testantur se vidisse nummos, in quorum altera parte expressa erat Bruti effigies, in altera pileus oblongus cum duobus pugionibus. videlicet Brutus ipse, Cæsare interfecto, cui monetam curauerat cum parta libertatis simbolo. Aurelius etiam Victor in Nerone: Ceterum, inquit, adeo cum etæ prouinciæ, omni sive Roma interitu eius exultauit, vt plebs induta pileis manumissorum, tamquam sæuo exempta Domino, triumpharet. Idem repetit Suetonius in eiusdem vita: Tantumque, inquit, gaudium publice præbuit, vt plebs pileata tota vrbe discurreret. Et quemadmodum pilei libertatis erat insigne, ita etiam coma: contra vero feruitutis signum caluities. radebantur enim serui ad cutem vsque, vt nunc solent remiges. vnde

Sueton.

Aristoph.

Isa. 3. v. 17. Mich. 1. v. 16.

Nazareorum Caesaries libertatis significat.

1. Reg. 1. v. 11.

Terror accipitur pro domo. Isa. 8. v. 13.

Leuit. 21. v. 1. & 3. Dedecent sacerdotibus aurum, aut lugentium insignia.

Leuit. 10. v. 6.

Nu. 6. v. 5. Exod. 32. v. 27.

propter bium, quod Aristophanes in Auiibus vsurpat: Seruus cum sis, comam geris? Et illud alterum: Seruili capillus. Eius rei meminere etiam vates sacri, Isaias: Decaluaabit Dominus verticem filiarum Sion, & Dominus crinem earum nudabit, & erit pro crispante crine caluitium, &c. Describit enim ijs verbis Isaias habitum captiuarum, itemque Michæas. Decaluare, & tondere super filios delictuarum tuarum, dilata caluitium tuum, sicut aquila. quæ scilicet non plumas capitis modo, sed totius corporis excutit confecta senio. atque huc referri potest Nazareorum Caesaries, nunquam ferro tacta omni tempore consecrationis, vt legimus in Numeris, completo autem die voti, detonsa, videlicet quoniam illi comam nutriebant, vt ingenui libertique Domini, postea radebant, quasi in pristinam conditionem seruilem plebeiorum hominum redacti. Quare vbi habetur in nostris biblijs: Non ascendet super caput eius, Chaldaeus vertit: Terror non ascendet, hoc est imperium alicuius. nam imperium est homini terrori, atque in sacris terror dicitur dominus, vel dominatus. in hunc sensum Isaias vsurpat vocem, dicens: Dominum sanctificate, ipse sit terror vester. Seruorum itaque signa sunt capitis nuditas, atque capillorum ablatio, quorum condicio cum miserima sit, & fordissima; apte vsurpant seruorum habitum, qui se miserum profiteri volunt, quales sunt lugentes, atque poenitentes. quos idcirco scriptura solet vocare pollutos, & fordidos in Leuitico: Ne contaminetur sacerdos in mortibus ciuium suorum, nec radat caput, nec barbam, &c. Id est ne funeribus eorum interfuit, quæ fordida sunt, & fordido habitu celebrantur: dedecet seruilia principem. cuius rei testimonia, atque exempla, cum in sacris, tum in profanis scriptoribus videre licet. vt in Leuitico; ait Moses Aaroni, & filiis eius: Capita vestra nolite nudare, & vestimenta nolite scindere. Loquitur de funere fratrum Nadab, & Abiu, qui cœlesti igne deflagrauerant. Vbi Hebraice legitur אל תגדלו, al typrangu. Verbum autem hoc גדר, Paragh, symbolicam habet significandi rationem, quam vix Latino verbo explanare possumus, nisi forte verbis liberandi, & vacandi: tametsi latius pateat Hebraicum; valet enim liberum, otiosum, vacuum esse, spoliari, nudari, cæsarie scilicet, vel pileo, nam ab eodem profectum esse nomen גדר, Paragh, cæsaries, libertas, insigne, scilicet libertatis, quæ est coma, vt iam diximus, vel pileus, aut corona in numerorum libro: Crescente Caesarie, libertate, Capitis eius. Sed vis verbi detegitur à Mose in Exodo: Videns Moses, quod nudatus esset populus; spoliauerat enim eum Aaron propter ignominiam sordis, & inter hostes nudum construxerat. vbi verbum hoc bis legi-

tur pro nudatus, & spoliauerat. Quæ autem re spoliatus esset, seu vacaret populus, declarat Moses capite sequenti: Nunc ergo depone ornatum tuum, ut sciam, quid faciam tibi. deposuerunt ergo filij Israel ornatum suum à monte Oreb, id est, vt Chaldaeus vertit, diademata, seu coronulas, quas capicibus suis imposuerant in monte Oreb in signum fœderis, cum Deo initi, atque immunitatis, quæ præ alijs populis gaudebant, vt populus Dei dicerentur, & essent. ex quo loco constat, quid sibi velit Moses capite præcedenti, cum dixit, quod nudus esset populus, hoc est cæsariatus, spoliatus, priuatus immunitate illa, quod vacasset à Deo, à lege, ab obedientia, atque adeo quod vacasset, ociofa essent in eis libertatis insignia, nimirum coronæ & capillatura, vel ex alia materia implexa diademata; quæ idcirco postero die auferri mandauit Deus, constat præterea, verbi significatio mystica qualis sit: videlicet vacuum esse à libertate, vacare priuilegio, spoliari immunitatis signo, nempe cæsarie, pileo, aut mitra. ad quam significandi rationem absque dubio alludit Apostolus dicens: Num incre-

ditas eorum fidem Dei euacuat? atque iterum: Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini. Nam verbum hoc tradidit Græco καταργῶν, catargin, quod est ociofum facere; quasi dicat Romanis: Num eorum perfidia Dei constantiam irritam, & ociofam reddet? & Galatis, qui iustitiam à legis sacrificijs quaeritis spoliati, vacantes estis à Christo, vacant in vobis Christi insignia, nomen, & dignitas Christiani. vel ista ponite, si legem obseruatis; vel si retinere vultis, vale dicite legi. alterutrum enim vacet necesse est. Ergo ad rem; in præsentis loco Leuitici: Capita vestra nolite nudare, sensus est: Ne vos spoliatis cæsarie signo libertatis, & immunitatis vestræ. Idem habetur in eodem Leuitico: Caput suum non discooperiet, licet non liberabit, & in numeris. Cumque steterit mulier in conspectu Domini, discooperiet caput ipsius. licet spoliat caput ipsius fascia, vel potestate. nam vt ornatus capitis in viro insigne est dignitatis, ita velamen mulieris est signum alienæ potestatis; propria vero subiectionis. vnde ab Apostolo appellatur ἐξουσία, exusia, hoc est potestas: Ideo debet mulier habere potestatem velamen, super caput suum, Ezechiel etiam ait: Caput suum non radent, neque comam nutriant, potestatem demittent, videlicet nutrient promittent dam, sed rudentes attondent capita sua. videlicet exa-

quando exaquabunt. Iob item audita filiorum morte, tonsa capite, corruit in terram, & Ieremias ait: Non sepelientur, neque plangentur, non se incidant, neque caluitium fiet pro eis. Ezechiel etiam, radent super se caluitium, &c. Ex allatis testimonijs sacræ scripturæ, non solum colligitur moris fuisse veteribus in luctu capita nudare, atque radere; sed etiam quale genus vitæ eiusmodi habitu æmulari vellent lugentes, nimirum seruile, quod est omnium miserimum. sed adiungamus in eandem rem profana. Achilles, vt Homerus testatur, in exequijs Patrocli comam abscissam in defuncti amici manibus posuit, non sine altantium lachrimis. Idem factum dignum apud Sophoclem chorus canit in Aiace pro morte Tecmessæ. atque iterum in eodem referuntur coniuix, & filius coram demortuo procumbentes, comas illi sacrasse dicentes: Theaurus est hic supplicantium, tene hunc circum, o pater. & apud eundem in Electra: Accedo, inquit, Chrysothemis, tumulum propius, extremo loco pyræ resectas conspicio recens comas. atque huius consuetudinis etiam nunc æmulæ Romanæ

capiti dicitur morui, & sepulchrum seruus nuncupatur. Ezech. 37. v. 7. Ps. 77. v. 7.

1. Cor. 11. v. 10. Ezech. 44. v. 20. Iob. 1. v. 20. Ier. 16. v. 6. Ezech. 27. v. 31. Lugentes nudantes, sive radentes, capita, seruile, hoc est miseram conditionem referebant. Homerus. Sophocles in Aiace.

Roman. 3. v. 3. Gal. 5. v. 4.

Leuit. 10. v. 6. Leuit. 21. v. 7. Num. 5. v. 18.

1. Cor. 11. v. 10. Ezech. 44. v. 20.

Iob. 1. v. 20. Ier. 16. v. 6.

Ezech. 27. v. 31. Lugentes nudantes, sive radentes, capita, seruile, hoc est miseram conditionem referebant. Homerus.

Sophocles in Aiace.

Suetoni. in Caligula.

Plin. lib. 8. cap. 46.

Lucian.

Calcei nobilitatis & libertatis insignia.

Appian.

Captiuus dicitur mortui, & sepulchrum seruus nuncupatur.

Hieron.

2. Reg. 3. v. 31.

Damnatis ad mortem capite operiebatur. Esthe. 7. v. 8.

vxores in maritorum vita, functorum manibus, cum efferuntur, implicant è capite abscissam comam, quasi se ipsas perpetuo luctui, & equalori damnant, atque in eius proposito pignus cincinnos illi tradentes. Suetonius in Caligula refert ob mortem Germanici regulos quosdã Barbaros Romanorum amicos posuisse barbam, & vxorum capita rasisse. Plinius item narrat Aegyptios post euentum Apim ipsorum Deum consueuisse alium quærere cum luctu, quem substituant, & donec inuenerint, mœrere, derasis etiam capitibus. Biblij quoque, apud Lucianum sacra Adonidi faciebant derasis capitibus, lugentes demortuum. Sed de his hætenus.

Et calcamenta tua erunt in pedibus tuis. Obseruauimus capite decimo sexto in versum istum, calceani te hyacintho, calceos, vel soleas gestant antiquitus insigne fuisse & libertatis, & nobilitatis; discalceatum autem esse, importasse seruitutis abiectionem, & vilitatem. Itemque paulo superius ex Appiani testimonio notauimus, qui Prusiam pileatum, & calceatum dixit obuiam processisse Romanis Imperatoribus; cum se quæsi eorum libertum profiteri vellet. quare calceorum depositio aptissime tracta est ad luctum, atque funera, in quibus lugentes miseros se, & fordidos volunt venditare, seruitutis habitum æmulantes, & merito id quidem; est enim gratissima analogia inter captiuos, & mortuos. nam mortuorum nomen captiuo appellatur, & sepulchrum seruitus dicitur in sacris: apud Ezechielem ait Dominus: Aperiam sepulchra vestra, & educam vos de tumulis vestris, popule meus, & inducam vos in terram Israel. Et in psalmo. Qui educit vincitos in fortitudine, similiter eos, qui exasperant, desertores alioqui vita indignos, qui habitant in sepulchris, captiuuitatis, subaudi liberare solet. Acquum est ergo, vt eadem ratione mortuorum propinquæ vice verba se ipsos faciant captiuos, atque abiectionis mancipia, caput nudantes, soleasque detrahentes è pedibus. Sed eius ceremoniæ funeralis testimonium simul, & exemplum affert hoc loco Hieronymus. Habebis, inquit, comam, quæ tondetur in luctu, & calcamenta in pedibus, quæ lugentes solent abijcere. vnde Dauid Absalon filium fugiens, & poenitens super necem Vriæ, nudis pedibus incidit, hæc ille. Abnero autem casu à Ioab, iusta persoluisse creditur Dauid prosequutus feretrum vestibus discissis, cilicioque indutus, vt ex historia regum colligitur vbi habetur: Dixit autem Dauid ad Ioab, & ad omnem populum, qui erat cum eo: Scindite vestimenta vestra, & accingimini sacco, & plangite ante exequias Abner. porro rex Dauid sequebatur feretrum. eundem forsitan habitum gestans, sive etiã discalceatus. nam verosimile est vniuersos ritus funebres obseruasse eum, qui conceptum animi dolorem ingentem, ob iniustam fœderati sibi Archiducis necem, vere ac serio testari volebat.

Neque amici ora velabis. Videtur hæc superioribus aduersari. si enim caput nudare signum erat luctus, qui potuit esse mœstitiæ indicium faciem velare? sed si bene considerentur, cohæret vt rumque; nam æque lugubre est caput coma, vel pileo nudare, atque illud amici superiecto omnino tegere. illud enim est detrahere ornamentum, & signum dignitatis; hoc vero sibi imponere onerosum, & fordidum gestantem damnatorum. Porro olim moris fuisse damnatis ad mortem caput operiri, facile colligitur ex libro Esther, vbi habentur hæc verba: Necdum verbum de ore regis exierat, & statim operuerunt faciem eius, scilicet Aman, vt potest iam ad mortem damnati: & fortasse idem indicat

cat ea dicendi ratione psaltes: Vt operiantur faciem diploide, confusione sua. à damnatis itaque ad lugentes manauit ritus caput operiendi; cuius ceremoniæ idem liber Esther meminit iterum. Aman festinauit ire in domum suam lugens, & operio capite, atque in libris regum. Porro Dauid ascendebat cliueum oliuarum scandens, & stens nudis pedibus incidens, & operio capite, sed & omnis populus, qui erat cum eo operio capite ascendebat plorans. Extat etiam apud gentes eiusdem ritus funeralis memoria. nam Plutarchus testatur filios parentes suos velatis capitibus, filias autem nudis, passisque crinibus efferre fuisse solitas. cuius consuetudinis duplicem rationem adhibet: vel quod filijs venerandi sint patres, tamquam dij, qui operio capite colebantur, filiabus autem lugendi, vt mortui, quos aperto capite lugere solebant: aut quod luctui maxime congruit id, quod est alienum à communi vitæ consuetudine. solebant autem fere mulieres quidem tectis, mares vero nudis capitibus in publicum progredi. Vnde si qua incidisset calamitas; tondebantur mulieres, viri comam alebant: eum alioquin hi tondere, illæ comam gerere sint solitæ. Homerus quoque cum cantor à cæna Trojanorum, & Græcorum calamitates cecinisset, Vlisssem operio capite fleuisse scribit; cessante autem cantore, caput detexisse.

Neque cibos lugentium comedes. Septuaginta: Panem hominum. quam vocem posuerunt pro Hebraica אַנְשִׁים, anascim, quæ homines significat, aliquando & viros. Quare alij vertunt panem virorum, sed non satis ad rem. nam hoc loco אַנְשִׁים, Enos, non est nomen naturæ vt אָדָם, Adam, neque sexus vt אִישׁ, is, sed conditionis miserimæ, ad quam Adam per peccatum deturbatus est; vt ex illius etymologia constat. sonat enim, vt alias docuimus, miserum, ærumnosum, obliuiosum, &c. recte ergo vertit Hieronymus, lugentium, pro אַנְשִׁים, anascim. Panes hoc loco per synecdochem sunt epulæ conuiuiales, sicut apud Daniele: Balathasar rex fecit conuiuium gradu, Hebraice, panem magnum. itaque panes lugentium, vel miserorum sunt funerales epulæ, quæ parentationem comitari solebant. Etenim omnium fere gentium more receptum fuisse legimus: vt non solum dies natiuitatis, sed etiam mortis atque funerationis, principum maxime personarum, cum alijs ritibus, tum præsertim epulis splendidis celebrarentur: hæc autem vel statim post mortem, vel in ipsa funeratione, & finito luctu exhiberi consueuerunt, vel ad mortuorum memoriam, vel ad hæredum gratiam, vel ad amicorum solatium. quæ omnia exemplis appositis illustriora sunt. Hebræis eam fuisse consuetudinem docet nos historia regum. in qua dicitur: Cumque venisset vniuersa multitudo, cibum capere cum Dauid. Scilicet post sepulcrum, & exequias Abner. vbi Septuaginta legerant τὴν ἐπιδησίαν, tu peridipniam henece, id est, vt funebre conuiuium cum eo iniret. quod Græci vocant ἐπιδησίαν, peridipnon; Dauid vero iure iurando affirmauit, se nihil ante solis occasum gustaturum cibi. apud Ieremiam quoque domum conuiuij, inquit Dominus propheta, non ingrediaris, vt sedes cum eis, & comedas, & bibas: pro domo conuiuij Septuaginta habent θιάσον, thiason, quod sonat, carum vacantium rei diuinæ, saltantium turbam, atque conuiuantium pompam, sodalitatem, &c. quæ omnia ne conuiuij quidem funebribus decant. Hebraice מַרְצָאֵךְ, marzeach, appellatur id conuiuium, quæ vox quibusdam significat epulum funerale, Rabbi

Plin. 107. v. 29. Esther. 6. v. 12. 2. Reg. 15. v. 30. Plutarchus in probl. Rom.

Homer. in Odys. 8.

De ritu funeralis conuiuij multa.

Hieron. Vulgare editionis confirmatio. Dan. 5. v. 1.

2. Reg. 3. v. 35.

Ier. 16. v. 8.

R. David. Hieron. Rabbi Dauidi, vt Hieronymo luctum, alijs carmina luctuosa. putant enim verbum *רזח*, razach, idem esse, quod attenuare, extenuare, vel carnis coctura, vel vocis eleuatione. apud Amos, vbi idem nomen reperitur, Hieronymus vertit factionem. ait enim, auferetur factio lasciuientium. conuiuium, vel tabernam, seu comotationem intellexit, cum factionem posuit, idque satis ad rem accommodate. subdit Ieremias: *Et morientur grandes, & parui in terra ista non sepelientur, neque plangentur; & non se incidenti, neque caluitium fiet pro eis* (non lacera-bunt vestes, neque lacertos, neque radent comam in signum moeroris, de quibus iam dictum est) & non frangent inter eos lugentem panem ad consolandum super mortuo. hoc est amicum defuncti non conuenient more consueto ad capiendum cibum cum supersti-te propinquo; neque erunt praefecti funeris, qui epulum praeparant, vt dolorem eius consuetudine familiarium, & amicorum leniant, vel paratum ad mensam inter conuiuas distribuunt (nam hoc est frangere panem, diuidere, & partiri epulantibus, vt apud Lucam: *Cognouerunt eum in fractione panis*;) defunctique propinquo moerenti, & consternato cibum ori admoueant. quod genus officij & amicus debitum, & miseris necessarium esse solet. nam & apud Homerum Achilles sapius cibum recusat, interfecto Patroclo, & Dauid interfecto Abnero, vt supra notauimus. Quare Graeci teste Apollonio & Sardo de moribus gentium, triduo post obitum defuncti apparant coenam necessarijs, coronati- que lugentes adhortabantur, vt cibum caperent: quod quidem idem cunctanter faciebant; ne post carissimorum mortem vitam exoptare viderentur. addit vates: *Et non dabunt eis poculum calicis ad con-solandum super patre suo, & matre sua*, vel poculum consolatorium, ad consolandum scilicet eos, qui pa-rentibus orbatii sunt. in qua verba sic habet Hieronimus: Moris autem est lugentibus ferre cibos, & praeparare conuiuium, quae Graeci *περίδναμα*, peridepna, vocant, & à nostris vulgo appellantur parentalia, eo quod parentibus iusta celebrantur. dicit & alibi scriptura diuina: *Date sicram moerenti-bus, & vinum ijs, qui amaro sunt animo. bibant, & obliuiscantur egestatis suae, & doloris sui non recorden-tur amplius*. ad hunc morem respexit Tobias; cum filio suo eiusmodi dabat mandatum: *Panem tuum, & vinum tuum super sepulturam iusti constitue, & noli ex eo manducare, & bibere cum peccatoribus*. Ex quo loco patet moris fuisse, vt in ipsis sepulchris mor-tuorum epulae ponerentur. ex qua consuetudine fluxit gentiliu mos, ad quem alluditur in Eccle-siastico: *Bona, inquit, ascendunt in ore clauso, quasi appositiones epularum circumposita sepulchro, idest bo-na rara, epulae exquisitae appositae ori clauso diui-tis aegroti nauscantis (nam in superioribus confere-bat diuitem valetudinarium cum paupere valen-te) similes sunt ferculis appositis in sepulchro. ne-que enim maiorem inde vtilitatem, & voluptatem percipit os diuitis clausum praegritudine, quam qui in sepulchris iacent. subdit mox in eandem sententiam: *Quid proderit libatio, sacrificium pa-nis, vini, & iuris, idolo? neque enim manducabit, ne-que odorabitur. Sic, diues, qui effugatur, castigatur, à Domino, aegritudine, & portans mercedes iniquita-ris*. Baruch quoque agens de sacerdotibus Chal-daeorum: *Rugunt, inquit, clamantes contra Deos suos, sicut in caena mortui*. Hoc ait, quia, vt auctor est Epiphanius, gentiles solebant cibum, porumque ad monumenta ferre, additis insolentibus clamo-ribus. nam ad sepulchra accedentes nomina de-*

A functorum alta voce proferentes dicebant: Resur-ge tu, comede, & bibe. vel quia discedentes aeternum vale sepultis inclamabant, vt Achillem fecisse in funere Patrocli memorat Homerus: *Salue mi Patrocle, aique vale*. Et Virgilius Aencam cla-masse in funere Pallantis: *Salue aeternum mihi ma-xime Palla, aeternumque vale*. Refert Iosephus Ar-chelaum Herodis patris luctum diebus septem ce-lebrasse, epulasque feriales prolixae populo exhibuisse; qui quidem mos, inquit, apud Iudaeos multos ad inopiam redegit. vulgus enim necessario adese coegebatur, quod qui neglexisset, impius habe-batur. Hieronymus denique cum Iudaeorum ritum perstringit in epistola ad Paulam de obitu Bleisillae: *Flentes, inquit, vsque hodie Iudaei, nudis pedibus in cinere volutati, sacco induti, ex super-stitutione Pharisaeorum prius cibum lentis accipiunt, signantes quasi, quo edulio primam genitu-ram perdididerunt*. Apud Graecos frequens repe-ritur ferialis conuiuij mentio. Homerus de fune-re Patrocli verba faciens canit: *At ille (Achil-les) hic epulum sepulchrale praebat*. vbi Eusta-thius interpres distinguit inter epulum, quod in ip-so sepulchro, & quod post sepulturam agitabatur, illudque vocari ait *τάφος*, taphon, hoc est sepul-chrum, vel sepulchrale; hoc vero *περίδναμα*, pe-ridipnon, hoc est parentatio. Enimuero eiusmodi sacrificia, libationes, inferiasque, seu parentationes illi non solum ipso die sepulturae, sed etiam tertio, septimo, nono, trigesimo, interdum quadragesimo, non sine quadam numerorum religione, defuncto-rum manibus statuerunt. Sed libet verba Homeri Latine referre.

*Discubuerunt apud nauem velocipedes Aeacidae
Insinui, at hic illis epulum funebre lantum in-
struxit.
Multos bones candidi mugiebant circa ferrum,
Dum ingularentur; multa oues, & balantes ca-
pre;
Multa albis dentibus sues, fluentes pinguedine,
Vt ita excedebantur per flammam ignis.
Vndique autem circum cadauer multus fluebat
sanguis.*

Idem aliud epulum sepulchrale Hectoris descri-bit in haec verba.

*Aggesto à tumulo videbant, ac deinde
Bene collecti conuinabantur splendidum conui-
uium
Aedibus in Priami.*

Athenæus quoque Hegesandri poetae citat testi-monium, vbi coquus quidam iactabundus hoc mo-do inducitur loquens: Quando forte ministro in funebri coena; simul atque ex funere redierint. idem alibi meminit cuiusdam Dioclis, qui cum vxori suae defunctae parentalia celebrasset, multum simul cū fetu obsonij deuorauit. id quod illi Theo-critus Chius poeta his verbis exprobrauit: *Noli flere, o improbe, nihil enim, obsonia comedendo, proficies*. Lucianus in libro de luctu, cum aliorum rituum, atque ceremoniarum, tum ad extremum coenae quoque exequialis mentionem facit ijs ver-bis luculentam. Post haec omnia, inquit, restat *περίδναμα*, peridepnon, idest, coena funebris, iam-que adfunt necessarii; vt defuncti parentes conso-lentur, suadentque, vt cibum capiant, quamquam isti per Ionem non inuiti ad id compelluntur, cum perpetuam iam triduum enecti sint fame; at capiunt quidem illi, sed initio pudibundi, verentesque, ne post carissimorum obitum videantur adhuc affe-ctibus humanis commoueri.

Homerus. Iliad. li. 18. Virg. lib. 11. Ioseph. 2. de bello. Iud. cap. 1.
Hieron. in epistol. ad Pau-lam.
Homerus. Iliad. lib. 18. Eustath.
Cicero pro Plancio.
Suetonius.
Catullus.
Terentius. Apuleius 4. Florid.
Feralis coe-na quare sic dicta.
Virgil. 3. Aeneid.
Idem lib. 5.
Idem lib. 6.
Athe. lib. 7.
Athe. lib. 8.
Theocritus.
Lucian. lib. de luctu.

Apud Romanos quoque funebrium huiusmodi A epularum, & sacrificiorum frequentem; multipli-cemque usum fuisse legimus. Linius testatur P. Li-cinij funeris causa vilcerationem datam (carnis scilicet crudae factam distributionem) & gladiato-res centum viginti pugnaffe, ludosque; funebres per-triduum factos, postque ludos epulum. in quo cum toto foro strata triclina essent, tempestas cum magnis procellis orta coegit plerosque ta-bernacula statuere in foro. Tacitus loquens de morte Agrippinae Neronis matris: *Cremata est, inquit, nocte eadem, conuiuali lecto, & exequijs vilibus*. Cicero item pro Murena: *Q. Tubero, inquit, cum epulum Q. Maximus Africani, patris sui nomine, populo Romano daret, rogatus est à Ma-ximo, vt triclinium sterneret, cum esset Tubero eiusdem Africani fororis filius; atque ille homo eruditissimus, ac Stoicus statuit pelliculis haedinis lectulos punicanos, & exposuit vasa Samia; quasi vero esset Diogenes Cynicus mortuus, & non di- uini hominis Africani mors honestaretur. Idem in Vatinius grauisime, & seuerissime inuectus hoc argumentum illustravit. Atque illud, ait etiam scire ex te cupio, quo consilio, aut qua mente feceris, vt in epulo Q. Anij familiaris mei cum to-ga pulla accumberes? quem vnquam videris? quo exemplo, quo more feceris. cedo quis vnquam coenauit atratus? ita enim illud epulum est fune-bre; vt munus sit funeris, epulae quidem ipse di-gnitatis. Sed omitto epulum populi Romani, fe-stum diem argento, veste, omni apparatu, ornatu- que visendo. quis vnquam in luctu domestico, quis in funere familiari coenauit cum toga pulla? cui de Balneis excurti, praeter te, toga pulla vn-quam data est? cum tot hominum millia accum-berent, cum ipse epuli dominus Q. Anius albarus esset; tu in templum Castoris te cum C. Figulo aratro, ceterisque tuis furijs funestum intulisti, &c. & in oratione pro Plancio: *Sepulchrum, inquit, L. Catilinae floribus ornatum hominum audacis-simorum, ac domesticorum hostium conuentu, epu-lisq; celebratum est*. Suetonius item refert Anium Vitellium medio Martio campo inferias, (exequia, & sacrificia) Neroni dedisse, ac solenni conui- uio ad citharae cantum exultasse & plausisse. Ca-tullus. Sed coenam, inquit, inferias haeres, ne-gligit iratus. & iterum: *Vidistis ipsum carpere è rogo coenam? Vnde illud Terentij, è flamma ci-bum petere*. Apuleius in Floridis: *Exclamauit, ait, viuere hominem, procul ignes amolirentur, ro-gum demolirentur, coenam feralem à tumulo ad mensam referrent. feralem vocauit coenam, idest exequialem, quae cadaueri ferendo, & defuncto funerando exhibebatur: seu quod veteres mor-tem appellarunt feram. memorat & Virgilius funebris conuiuij pompam in haec verba.**

*Solennes tum forte spes, & tristia dona
Ante Vrhem in luco falli. Simeoentis ad vnam
Libabat cineri Andromache, manesque vocabat.*

Et alibi.

*Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
Anchise magni, maneque Acheronte remissos.
Necnon & socij quacumque est copia, lani
Dona seruat, onerantque aras, matrantque in-
uencos*

Et alibi.

*Quatuor hic primum nigrantes terga iuuenecos
Constituit, frontique inspergit vina sacerdos, &c.*

Verum de lugentium ricibus satis. pergamus ad reliqua.

Locutus sum ad populum mane, & mortua est vxor XVIII. Theodor. mea vespere, fecique mane, sicut praeciperat mihi. Theo-doretus: Typum, inquit, quenda auctoris omnium rerum Dei perfecte exprimit propheta. cum enim plebs Israelitica pro sponsa Domino copulata es-set, & sic in seruitutem redigenda foret, & interfi-cienda, diuinum quoque Templum comburen-dum, formam quandam futurorum praebet propheta: cuius repente mortua vxore, praecipit ei, ne lugeat, ne ploret, neue luctuosum suscipiat habi-tum, ne ad eam mensam accedat, quae consolatio-nis ergo instruitur; verum silentio gemat, osten-dens fore, vt ipse nulla clementia eos, qui sibi con-iuncti erant, dignos censcat. praeter voluntatem tamen ipsis infliget supplicium. non enim vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur ipse, & vi-uat. qua de causa prophetae quoque, vt silentio ge-mat, praecipit: hoc ipso significans etiam se praeter voluntatem sustinere illatas populo calamitates; eum & multa bonitate praeter, qua ad clementiam propensus est, & punire propter improbitatis exu-perantiam cogatur.

Et dixit ad me populus: Quare non indicas nobis, quid ista significant, quae tu facis? Polychronius eo vi-delicet consilio inuitata fiebant; vt rei admirabilis nouitate percussis, causam quaerent: qua cog-nita, corrigerentur.

Et dixi ad eos: Sermo Domini factus est ad me, di-cens.

Ecce ego pollnam sanctuarium meum, &c. Theodo-retus: Per ipsas res, inquit, vobis prophetiam ostendi, & in me ipso, quae futura sunt, adumbrari. Quemadmodum enim ego, mortua coniuge, nihil eorum feci, quae pro mortuis fieri consueuerunt: non lamentatus sum, non plorauit, non luge-brem vestem sumpsit: ita etiam vos filijs, & filiabus vestris interfectis, sanctoque Templo profanato, pro quo adhuc superbia elati gloriabamini barba-rorum ingressu, & insuper infinitis alijs malis op-pressi, neque lamentandi facultatem consequemini, neque visitata faciendi vobis potestas concedetur, non capitis derondendi, non calceamentis pedes exuendi, neque lachrimarum fontibus do-lores acerbitatem leniendi, neque illius faciendae mensae, quae consolationis ergo instruitur, neque demum aliud quidpiam faciendi eorum, quae con-fucta sunt. & recordabimini eorum, quae ab Eze-chiele facta sunt, & ex euentu eorum cognoscetis, tamquam portentum quoddam, & signum fuisse vobis prophetam, qui per ipsas res futura vobis praedixerit.

Pollnam. Non amplius habebis sanctuarium, stabile, purum; sed permittam impijs profanan-dum, diruendum, & inflammandum. Sanctuarium meum. Scholias: De templo solliciti erant, non vt impij, sed quia putabant eius gratia, vrhem permanfuram. quod Ieremias illis exprobrat, di-cens: *Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes: Templum Domini, Templum Domini est, &c.*

Superbiam imperij vestri. Septuaginta: Super-biam fortitudinis vestrae, Hebraice, pro superbia est *גאון*, geon, à גאח, gaah, quod est, excellentem esse, gloriose, scilicet superbe, seu arroganter age-re. in Exodo: *Gloriose magnificatus est.* Hebraice: *Superbiendo superbiuit, vel excellentissime glo-rificauit sese.* extat idem nomen apud Isaiam: *Et fructus terra sublimis.* Hebraice: Magnificus, excel-lens. & apud Micheam, vt mox dicemus, pro im-perio Hebraice est *גחז*, ghaz, à גחז, ghazaz, quod est confirmare, roborare, munire, quasi dicas ob-firmi-

XVIII. Theodor.
XIX. Polychr.
XX. & XXI. Theodor.
Habitarum praesumptio de templo, comprimi-tur. Scholias.
Ter. 7. v. 4.
Templi glo-riolum no-men.
Exod. 15. v. 1. & 21. v. 4. v. 21.
Ist. 4. v. 2.

firmatatem, robur,munitionem, fortitudinem, ar-
 cem, aſylum. in pſalmis: *Virgam virtutis ſuae emi-
 tet Dominus ex Sion.* id eſt regnum tuum forte, vel
 Prouer. 18. arcem regni tui. & in Prouerbijs: *Turris fortiſſima.*
 Hebreaice: Obfirmationis: *Nomen Domini.* id eſt arx
 munita, obfirmata. & in libris Iudicum: *Erat autem
 turris excelsa, munitio, in media ciuitate.* Et in
 pſalmis: *Dominus fortitudo, munitio, plebis ſuae, &
 protector ſaluationum Chriſti ſui.* Id eſt aſylum, &
 praſidium, in quo ſaluatur Rex. apud Micheam
 vtraque dictio legitur: *Et habitabit, & paſcet in fortitu-
 dine Domini, & in ſublimitate nominis Domini Dei
 ſui.* vbi Hieronymus pro nomine ny, ghoz, po-
 ſuit fortitudinem: pro qua ſcilicet hic legerat, im-
 perium. vice autem nominis *ny, ghoz,* pro quo hic
 reddiderat ſuperbiam, ibi poſuit, *ſublimitatem.* in
 hanc ſententiam: Adminiſtrabit Eccleſiam Chri-
 ſtus paſtor cum potentia, & gloria, qualis deceat
 eum, qui de nomine patris aeterni appellatur, hoc
 eſt, quod dixit Ioannes: *Vidimus gloriam eius, glo-
 riam quaſi vnigeniti a patre.* id eſt qualis decebat
 vnigenitum Dei filium. ergo in praſenti, *Superbia
 imperij erit,* regnum ſuperbum, glorioſum. vel
 aſylum ſublime, munitio ſuperba, Templum ma-
 gnificum, vt Graeci interpretati ſunt, idque recte.
 & tradam, inquit Polychronius, Templum, ob
 quod ſuperbia tumetis. idemque ſupra ex Theo-
 doreto audiuiſtis. quaſi dicat: Euertam praſidium
 iſtud veſtrum magnificum, & munitiſſimum, in
 quo robur, & ſpem veſtram locatam habetis, & de
 cuius protectione iure adhuc exultatiſtis. & nunc
 fruſtra ſuperbitis.
 Et deſiderabile oculorum veſtrorum, & ſuper quo pa-
 net anima veſtra. Hieronymus: Ecce ego iam nunc pol-
 luam ſanctuarium meum, vt incendatur Templum,
 & cunctis alienigenis pateat, ac profanis, in quo
 habebatis ſuperbiam, id eſt confidentiam, & ſpem, ac
 deſiderium ſalutis veſtrae, & ad cuius obſidionem ve-
 ſtrae animae formidabant. Septuaginta verterunt:
 Deſiderabilia oculorum veſtrorum, & quibus parcunt
 animae veſtrae. Hebraice ad verbum habetur: Expeti-
 bile oculorum veſtrorum, & commiſerationem ani-
 mae veſtrae, id eſt Templum, quod iucundo deſide-
 rio intuemini; nec vidiffe centies ſatis eſt, iuuat
 vſque videre: & cui parcere hoſtes, cui impunitate,
 & immunitatem donari deſideratiſtis, & quod miro,
 & quaſi materno affectu proſequitur animus ve-
 ſter. Eſt autem inter vtramque orationem in ori-
 gine colluſio quadam elegantiffima *מַרְמָר וְיָסַד
 וְיָסַד וְיָסַד, machmad ghenechem v machmal
 naphſechem.* appetentiam oculorum veſtrorum,
 indulgentiam animarum veſtrarum.
 Et filij veſtri, & filiae veſtrae, quas reliquiſtiſtis, gladio
 cadent. id eſt quae vobis reliquae factae ſunt ex fa-
 me, & peſte, vel quas reliquiſtiſtis in Hieruſalem; vt
 ſermonem habeat ad concaptiuos; vel, vt ſentit
 Scholiaſtes, quorum nullam curam geritiſtis; ſine-
 bant enim eos, atque adeo cogebant ſuo exemplo
 in impietatem ferri praecipites, vel vt ipſe quoque
 interpretatur, quos deſeruiſtiſtis, vt dicat quorum
 naturalem ſenſum repuliſtiſtis: declarans, vt eos dae-
 monijs immolareat. fortaiſſe etiam hic adhibita
 eſt appoſitio, & coniunctio illa initio verſus appo-
 ſita, valet nimirum, in hanc ſententiam: Au-
 feram a vobis Templum, imperij gloriam, & mo-
 numentum, atque cariffimas vxores, quas iucun-
 de aſpicitiſtis, & dulciſſima pignora, quibus indulge-
 tiſtis, filios, inquam, veſtros & filias, quas in ſobolem
 procreaſtiſtis. quaſi dicat: Breuius auferam Tem-
 plum, de quo gloria mini, vxores, in quas feruntur

oculis; & filios, in quos rapitur animi affectus. Sed
 hic opponere quis poſſet non omnino reſpondiſſe
 portentum rei ſignificata. etenim prophetae ere-
 pra eſt vxor oculorum lumen. Iſraelitiſis vero praer-
 ter vxores caras, filij, & filiae, id eſt ipſa viſcera, &
 inſuper Templum, ſpes gentis, & cum Templo ſu-
 perbum imperium, & ſacerdotium, eorum gloria.
 Ceterum haec omnia in vnica vxoris morte affa-
 tim praſignata ſunt. nam mulier Apoſtolo gloria
 viri eſt, atque familiae radix; qua ſublata, ſpes ſo-
 bolis extinguitur. quare appoſite repraeſentauit
 vxor prophetae mortua non ſolum vxorum cetero-
 rum, ſed etiam filiorum mortem, & glorioſi regni
 ſimul cum Templo caſu iacturam.
 Et facietis, ſicut feci. Non licebit ſub omine
 mortis mutire, nedum lachrimari; tantum abeſt, vt
 plangere fas ſit, ob metum Chaldaeorum militum.
 loquitur autem cum hiſ, qui abducendi erant cap-
 tiui: in quorum oculis Babyloniij vxores polluce-
 bant, & trucidabant, infantes vero allidebant ad
 petras. de quibus in pſalmo: *Beatus, qui retribuet
 tibi retributionem tuam, quam retribuiſti nobis: 8. & 9.
 beatus, qui tenebit, & allidet paruulos ſuos ad petram.*
 Summa erit afflictio, ſuprema calamitas ſine leua-
 mine, luctus abſque conſolatione vlla. Hierony-
 mus: Vix liberum habebitis genitum, ne offenda-
 tiſ victorum ſuperbiam, ſi publice flere videami-
 ni.
 Et erit Ezechiel vobis in portentum. Rabbi Da-
 uid: Sumit Dei ipſius perſonam, vt vehementius,
 & grauius claudat comminationem. propterea
 non dixit, ego ero vobis portentum, vt capite duo-
 decimo fecerat: Sed *Ezechiel erit vobis in porten-
 tum.*
 Et tu fili hominis, Ecce in die, quo tollam ab eis for-
 titudinem eorum, & gaudium dignitatis, & deſiderium
 oculorum eorum, ſuper quo requieſcunt anima eorum,
 filios, & filias eorum. Septuaginta: Quando abſtu-
 lero fortitudinem, elationem gloriatiſis, deſide-
 rabilia oculorum, & elationem animae eorum.
 Hebraice: Vice fortitudinis eſt vox *מַגּוֹז, mangoz,*
 nomen cognatum illius, pro quo in verſu ſuperio-
 re ponitur, *imperium.* Legitur id nomen apud
 Iſaiam: *Factus eſt fortitudo pauperis,* id eſt aſylum, &
 apud Danielem: *Polluent ſanctuarium fortitudinis,*
 id eſt munitiſſimum. loco nominis, *dignitas,* He-
 braice eſt *תִּפְהֶרֶת, tiphereth,* quaſi dicat decus, orna-
 rus, ſplendor, gloria, magnificencia. vt apud Eſther:
*Vt oſtenderet diuitias gloriae regni ſui, ac magnitudi-
 nem, atque iactantiam potentiae ſuae.* vbi pro ea vo-
 ce, Hieronymus vertit *iactantiam.* Et in pſalmo:
Gloria virtutis eorum tu es, hoc eſt decus, & robur
 eorum, & in Iſaia: *Eris corona gloriae in manu Domi-
 ni.* Et in pſalmis: *Reddidit in captiuitatem virtutem
 eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici.*
 id eſt arcam Teſtamenti. hic vulgatus Pulchritu-
 dinem poſuit pro tiphereth. Diuus autem Pau-
 lus modo gloriam, modo coronam reddere ſolet,
 alludens ad praesentem locum, Philippenſes vocat.
Gaudium meum, & corona mea. Et iterum: *Quae eſt
 noſtra ſpes, gaudium, & corona gloriae.* Et iterum:
Vos enim eſtiſ gloria noſtra, & gaudium. Vocat au-
 tem Templum fortitudinem eorum, non ſolum
 quia firmiſſima erat munitio, in quam ingruenti-
 bus inimicis carnalibus ſeſe tuto recipere pote-
 rant, ſed etiam quia ipſis erat aduerſus ſpirituales
 hoſtes praſidium validiſſimum. etenim, vt olim
 precatus eſt Deum Salomon, cum dedicatum eſt
 Templum nomini eius, preces, ſupplicationes, &
 vota, ſacrificiaque pro peccatis in Templo oblata
 acce-

Vxoris mors
 omnium ex-
 pendorum
 interitum ſi-
 gnificat.
 1. Cori. 11.
 7.
 XXII.
 XXIII.
 R. David.
 XXV.
 Iſa. 25. 4.
 Dan. 11. 7.
 31.
 Eſth. 1. 4.
 Hieron.
 Pſal. 88. 7.
 18.
 Iſa. 62. 3.
 Pſal. 77. 7.
 47.
 Phil. 4. 7. 1.
 1. Theſal. 2.
 7. 19. & 20.
 3. Reg. 8. 8.

acceptabat Deus, indulgebatque, atque propitia-
 batur populi ſui ignorantijs, cumque a ſuae iuſtitiae
 vindicibus protegebatur. gaudium vero dignitatis,
 ſiue gaudium, & decus Templum ipſum appellat,
 quod propter atriorum, & porticum amplitudi-
 nem, aedificij proportionem, & ſymmetriam, mate-
 riae quoque precium, & exquisitum ornatum, ad-
 euntium animos exhilarabat. ob praesentiam au-
 tem foederis, & diuini ſolij maiestatem, incredibili
 honore apud exterarum nationum Iſraeliticam ple-
 bem cumulabat. *Non eſt,* dicebant, *alia natio tam
 grandis, ſub caelo, quae habeat Deos appropinquantes
 ſibi.* itaque aſylum erat in bello, gaudium domi, fo-
 ris gloria. Sed nolo ſiſtam in vetuſti Templi lau-
 dibus. quid obſecro nobis erit in ſacra pixide in
 Templo aſſeruata Euchariftia, quando Iudaeis Tem-
 plum erat praſidio, gaudio, & decori? dubitas an
 ſit aſylum? audi pſaltem diuinum: *Paraſti in con-
 ſpectu meo menſam aduerſus eos, qui tribulant me.*
 Iſaiaſ etiam ait: *Iſte, Iſraelita Dei, in excelsis habi-
 tat, munimenta ſaxorum ſublimitas eius, rupes muni-
 tiſſima receptaculum, panis ei datus eſt* (conſtitutus
 quotidianus victus ſic eum vocat Lucas) *aqua eius
 fidelis ſunt,* perennes, *regem in decore ſuo videbunt
 oculi eius.* Quam tutus eſt, & ab iniurijs hoſtium ſe-
 curus, qui abruptam incolit rupem, ſi ei non deſit
 cibus, & potus; tam ſecure gaudet Chriſtianum po-
 pulus, qui Chriſti corpus in Euchariftia ſacra apud
 ſe retinet. Sed putas deeret gaudium, & decus,
 quibus a deſt Dei vnigenitus? audi Moſem vaticin-
 nantem vtrique populo felicitatem, temporalem
 illis, nobis ſpiritualem, immo potius vtrumque.
Beniamin, inquit, *amantiffimus Domini habitabit
 confidenter in eo, ſecurus iuxta Templum, quod in
 forte ſua ſtructum eſt, deget, quaſi in thalamo, tota
 die morabitur, & inter humeros eius requieſcet.* Quid
 de eſſe poteſt ſponſae, quae ad dexteram ſponſi re-
 cumbentis in thalamo ipſa ſedet? an gaudium? an
 honos? his omnibus cumulatae fruebantur Iſraelitae,
 dum ſteſit Dei Templum: nos vero locupletius
 abundamus, quibus non poteſt de eſſe in Eccleſia

Dei verbum corporatum, panis ſpeciebus obre-
 ctum. ipſum eſt praſidium aduerſus hoſtes, gau-
 dium praesentibus, qui faciei eius aſpectu dignan-
 tur, abſentibus autem honor, & laus, atque deſide-
 rium, de quo ſubditur.
*Deſiderium oculorum eorum, ſuper quo requieſcunt
 anima eorum.* Septuaginta: Deſiderabilia oculorum
 eorum, & elationem animae eorum, ſeu eleuatio-
 nem animae, hoc eſt ſollicitudinem, & curam, id ſcili-
 cet, quod vehementer expetunt, & de cuius iactura
 ſollicitantur. quod (vt ſupra diximus) vel ad ſu-
 periora referri poteſt, Temploque accommodari;
 vel ad ea, quae ſequuntur, & ſignificare filios, & fi-
 lias eorum, &c.
*In die, inquam, illa aperietur os tuum cum eo, qui
 fugit, & loqueris.* Paraphraſim huius ſententiae ſic
 facit Theodoretus: Non ſolum, ait, in praesenti haec
 ipſos edocebis, ſed etiam quando praedictio euen-
 tu ipſo fuerit comprobata, & impijs barbaris tra-
 dita fuerint, quae ſancta ſunt, ac filij ipſorum, &
 filiae occiſi, & aduenerit inde aliquis, qui facta do-
 ceat; tunc in memoriam illis rediges praedictio-
 nes. haud ſuſtinebis tacere, vt percipiant, mea vo-
 luntate, meoque permiſſu facta haec fuiſſe, poenaſ-
 que facinorum ipſos luere, non autem ob vires ho-
 ſtiles, ſed propter iuſtam meam indignationem
 paſſos eſſe, quaecumque pertulerint, &c.
Et non ſitebis ultra. Cum referet nuncijs miſera-
 bilem Vrbiſ cladem; tu loqueris confidentius ad
 rebellem populum. vt qui vaticinij praehabiti ſuo
 ipſorum malo nactus eſt teſtimonium. neque vi-
 lus amplius audebit os tuum obſtruere. *Erisque eis
 in portentum.* mutus olim in ſignum doloris eorum
 abſque leuamine fueras, loqueris nunc ad eos exti-
 mulandos, vt dent gloriam Deo, & confiteantur
 palam, ſuis ipſos ſceleribus tam duras poenas com-
 meruiſſe. nuncijs porro ille venit ad prophetam
 poſt quinque meſes excidij, vt videbimus capite
 trigelimo tertio. Atque hic ſit ſinis explanationis
 capitis vigefimi quarti.

XXVII.
 Theodor.

318
EZECHIELIS
PROPHETAE

CAPVT

VIGESIMVM QVINTVM.

ARGUMENTVM.

Minatur excidium Ammonitis, Moabitæ, Idumæis, & Philistæis, eo quod de casu Urbis, & Iudæorum afflictione exultauerint.

- I. **H**ic factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, pone faciem tuam contra filios Ammon, & prophetabis de eis. Et dices filiis Ammon: Audite verbum Domini Dei: Hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quod dixisti: Euge, euge super sanctuarium meum, quia pollutum est: & super terram Israel, quoniam desolata est: & super domum Iuda, quoniam dubii sunt in captiuitatem:
- III. Idcirco ego tradam te filiis Orientalibus in hereditatem, & collocabunt caulas suas in te, & ponent in te tentoria sua: ipsi comedent fruges tuas: & ipsi bibent lac tuum.
- V. Daboque Rabbath in habitaculum camelorum, et filios Ammon in cubile pecorum: & scietis, quia ego Dominus.
- VI. Quia hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quod plausisti manu, & percussisti pede, & gausa es ex toto affectu super terram Israel:
- VII. Idcirco ecce ego extendam manum meam super te, & tradam te in direptionem gentium, & interficiam te populis, & perdam de terris, & conteram: & scietis, quia ego Dominus.
- VIII. Hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quod dixerunt Moab, & Seir: Ecce sicut omnes Gentes, domus Iuda:
- IX. Idcirco ecce ego aperiam humerum Moab de ciuitatibus, de ciuitatibus, inquam, eius, & de

- finibus eius inclytas torra Bethiesmoth, et Beelmeon, & Cariathaim, Filijs Orientis cum filiis Ammon, & dabo eam in hereditatem: ut non sit ultra memoria filiorum Ammon in Gentibus. Et in Moab faciam iudicia: & scietis, quia ego Dominus. Hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quod fecit Idumæa ultionem, ut se vindicaret de filiis Iuda, peccauitque delinquens, & vindictam expetiuit de eis: Idcirco hæc dicit Dominus Deus: Extendam manum meam super Idumæam, & auferam de ea hominem, & iumentum, & faciam eam desertam, sicut Ausro: & qui sunt in Dedan, gladio cadent. Et dabo ultionem meam super Idumæam per manum populi mei Israel: & facient in Edom iuxta iram meam, & furorem meum: & sciet vindictam meam, dicit Dominus Deus. Hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quod fecerunt Palestini vindictam, & vlti se sunt toto animo, interficientes, & implentes inimicitias veteres: Propterea hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego extendam manum meam super Palestinos, & interficiam interfectores, & perdam reliquias maritime regionis: Faciamque in eis ultiones magnas arguens in furore: & scietis, quia ego Dominus, cum dederò vindictam meam super eos.

EXPLA-

319
EXPLANATIO
EIVSDEM CAPITIS

VIGESIMI QVINTI.

- I. **D**icitur prædictam Urbis Hierosolymæ euerfionem, atque in numeram mala, quibus Iudæi erant opprimendi; opportune conuertit orationem vates in gentes finitimas, propterea, quod potentia, & gloria Iudæorum inuidi, excisis Hierosolymis, ipsi exultabant, captisque ciuibus insultabant vel numinis infirmitatem, quod Templum & domicilium proprium tueri non potuisset, vel odium in suum populum, quem cum eripere posset, hostibus vitro tradidisset. Intererat autem diuinæ prouidentia, vt mortales nosset omnium dominatorem Deum, neque ex infirmitate talia permisisse fieri, neque ex similitate, vel odio in sua gentis homines sæuiffese: quin potius, vt æquum iudicem à suis pro impietatis meritis poenas exegisse; exterorum nihilominus confidentius se iactantium insolentiam repressuruisse, alioqui videri posset Hierosolymorum pietas ab idololatria superari, esseque deterioris præ illa conditionis, & sortis. Quæ quidem persuasio communis esset mundi ruina, religionisque omnimoda subuersio. quemadmodum quæ in Iudæorum vindictam fiebant comminationes, & increpationes aduersus gentes; communis erat omnium doctrina, nam propterea illos gloriosos fecit in Babylone captos; atque vt apud dominatores in honore essent, prouidit; quia horum gloria, & præclara existimatio commune futurum erat ad pietatem incitamentum, & nationum omnium vniuersalis institutio. Hæc in sequentibus quindecim capitibus tractat vates, nonum institutum aspicatur.
- II. **F**ili hominis, pone faciem tuam contra filios Ammon. Explicauimus supra, quid esset obfirmare faciem, scilicet, toruo vultu aspiceret. aspectus autem minax ferocian prophetia, & comminationis rigorem indicat, cum propheta Dei indignabundi personam induere iubetur. Filij Ammon de Loth stirpe generati sunt, quorum ciuitas primaria erat Rabbath, vt supra vidimus, quæ postea Philadelphia appellata est à Rege Aegypti Ptolemæo cognomento Philadelpho, qui (teste Hieronymo) Arabiam tenuit cum Iudæa.
- III. **A**udite verbum Domini. Hoc dicit non quidem audientibus Ammonitis, sed vt Iudæos confoletur, ostendens Deo curæ esse illorum iniurias, neque diutius differendam hostium vltionem. Pro eo quod dixistis: euge euge super sanctuarium meum, quia pollutum est. Septuaginta: Eo quod gauisi estis. Tale illud est psalmi. Dixerunt: euge euge, viderunt oculi nostri, &c. Vbi explicat vates verba, quæ insultantium gestibus proferebant, quibus si-

milia hic subaudienda videntur. Tractat hoc argumentum Sophonias. Audi, inquit Deus, opprobrium Moab & blasphemias filiorum Ammon: quæ exprobrauerunt populo meo, insultantes iecerunt in populum meum, & magnificati sunt, vel quod magnificauerunt os suum, seu linguas suas. id est, grandia verba, quæ locuti sunt, super terminos eorum. super regionem Iudæorum. eadem phrasia est psalmo prædicto. Et dilatauerunt super me os suum, dixerunt: euge euge, &c. Inuehitur in eosdem Amos dicens: Hæc dicit Dominus super tribus sceleribus filiorum Ammon, & super quatuor non conuertam eum, id est, eo quod post innumerabilia scelera aliud multo foedius accumulauerunt, nempe quod dissecuerint prægnantes in Galaath ad dilatandum terminum suum. quod ex Ieremia explicatur: ad filios Ammon. Nunquid non filij sunt Israel? aut heres non est ei? cur igitur hereditatem possedit Melchom, Deus Ammonitarum olim Rex, Gad, & populus eius in vrbibus eius, Gad habitauit? Idcirco ego tradam te filiis Orientalibus in hereditatem. Rabbi David Perfis, & Medis interpretatur. Certe Ieremias eo nomine significat filios Cedar. Ad Cedar, inquit, & ad regna Asor, quæ percussit Nabuchodonosor Rex Babyloniæ, hæc dicit Dominus: Surgite, & ascendite ad Cedar, & vastate filios Orientis, &c. Ergo Polychronius, & Theodoretus: Alij, inquit, interpretes filios Orientis exponunt. Sunt autem, qui genus referunt ad Ismaelem. Scholiastes vero sic habet: Quidam interpretantur Saracenorum sed secundum tertiam editionem filios Orientis legendum, qui sunt Babyloniæ. ipsi enim & hos filios Ammon, & Iudæos oppugnarunt. fauet Scholiasti Iosephus, dicens: Quinto anno captiuitatis Hierosolymorum, qui est vigesimustertius Nabuchodonosor, castrametatus est idem in inferiori Syria, eamque detinens, expugnauit Ammonitas, & Moabitas, &c. Eius itaque opinioni accedamus, neque obstat Ieremiam id nomen tribuisse filijs Cedar: etenim analogum est, & multis prouincijs diuersa ratione potest conuenire: modo illæ respectu loci, in quo sit vaticinium, vergant ad Orientem. Et collocabunt caulas suas in te, & ponent in te tentoria sua. Theodoretus. Vos in eorum redigam potestatem, qui sunt multo Babylonijs inferiores, & imbecilliores: qui quidem tentoria in vrbibus tuis collocantes, camelorum autem greges in tuis agris pascentes, vosque ipsos ouium constituentes pastores, &c. Nam de filiis Cedar, Ismaelitæ scilicet, præsentem orationem intelligit Theodoretus: quibus consuetudo est sub papilionibus degere, & tentorijs, vt psalmus nos docet. Habitauit, inquit David, cum habitantibus Cedar, vagabundus scilicet, & extorris: Atque in Canticis: Sunt tabernacula Cedar, &c. Ceterum non est necesse tentoria secundum historiam accipere, cum Ieremias Babylonijs

Cc 2 trafla-

3.3. & 4. *translate vocet pastores: Speciosa, inquit, & delicata assimilavi filiam Sion. ad eam venient pastores, & greges eorum fixerunt in ea tentoria in circuitu, pascet unusquisque eos, qui sub manu sua sunt. Sanctificate super eam bellum.* Atque eadem figura in presenti vltimo Ezechielis auctor est Hieronymus. Sed esto, de veris pastoribus loqueretur Ezechiel; non propterea continuo erunt Ismaelitarum, sed cuiusvis gentis hominibus ea oratio accommodari potest. nam secundum Græcos caulas collocare in vrbe periphraſis est, euerſam illam esse significat. Sic enim habet Scholiastes: Hoc est tentoria in media vrbe figent, vt capta videlicet & desolata, quæ ne domicilium quiddam habeat, vbi diuerſari possint viatores. Itaque solitudinis, & vastitatis vrbis illorum hoc signum est, quæ scilicet instar agri aperti facta est.

VI. *Pro eo quod plausisti manu, & percussisti.* Septuaginta: Inſonuiſti pede, saltans scilicet, & tripudians, & gaudiſa es ex toto affectu. Septuaginta: Inſultasti ex animo tuo. Super terram Israel. Hieronymus: Tanta fuit inſultandi laſciuita; vt cunctus simul populus manibus, & pedibus conreperet, & ex toto cordis clamaret affectu, eo quod terra Israel eſſet desolata. propterea ipſe Dominus extendit manum suam ad percutiendum, & tradet eam in direptionem, nequaquam camelis, & ouium gregibus, sed manifestius gentibus, vt populorum numero penitus eradiceretur, & pereat, &c.

VII. *Pro eo quod dixerunt Moab, & Seir: Ecce sicut omnes gentes domus Iuda.* Post increpationem atque sententiam declaratam contra Ammon, transfert prophetiam ad Moab fratrem eius, atque finitimum. cum quo coniungit Seir, hoc est posteros Esau, quia ipsi quoque finitimi erant, & in eadem causa cum primo dictis versabantur, & aduersus vtrumque (ait Scholiastes) pronunciat sententiam: propterea quod dixerant nihilo meliorem esse Deum Israelis Dijs gentium cæterarum vt enim illæ, aiebant, ea præ sunt à Babylonia propter imbecillitatem Deorum, qui ab illis colebantur, ita etiam Israelis ob eius manus infirmitatem, quæ illis opem ferbat, &c. memorat blasphemias Moab Ieremias. vbi idem tractat argumentum. *Fuit enim, inquit, in derisum tibi Israel, quasi inter fures reperisses eum: propter verba ergo tua quæ aduersus illum locutus es captiuus dixeris.* Et iterum: *Inebriate eum quoniam contra Dominum erectus est.* Et infra: *Cessabit Moab esse populus, quoniam contra Dominum gloriatus est.* Eandem sententiam in eum quoque pronunciat noster vates, dicens:

IX. *Idcirco ecce ego aperiam humerum Moab.* Septuaginta: Dissoluam, quod scilicet paulo superius dixerat Ieremias: *Abscisum est cornu Moab & brachium eius contritum est,* hoc est, robur & vis omnis illius fracta est. nam tauri cornibus vires exerunt, sicut homines humeris & brachijs: Quocirca tum cornu tum humerus, tum etiam brachium symbola sunt virium, atque metaphoricis potentie regni. Vel humerum vocat arcem, præsidium vrbum, quod contextui gratum est, & nomini כרם, chetheph, non repugnat. Sonat enim humerum latusque, seu angulum cuiuscumque rei, atque adeo adificij partem firmissimam, quales sunt vrbum munitioes, vt comminetur vates Deum hostibus patefacturum præsidia, & arces vrbum Moab. Nisi maius latus aperire, idem esse, quod aditum præbere: vt apud Ieremiam: *Ex omni confinio eorum adducam interitum super eos.* Hebraice: Ex omni latere, quasi dicat, aditum faciam hostibus ad munitissima quæque loca, vrbesque vestras, quantumuis clauſas muro coctili.

Caulas collocare in vrbe, euerſam illam esse significat.
Scholiast.

VI.

Hieron.

VII.

Scholiast.

Ier. c. 48. v. 27. & 28. & 29.

IX.

Ier. 48. v. 25.
Humerus, brachium, & cornu, vires ac potentiam significant.

Ier. 49. v. 31.

A. *Filij Orientis cum filijs Ammon, & dabo eam in hereditatem, vt non sit ultra memoria filiorum Ammon.* Et in Moab faciam iudicia. Implicata syntaxis, quam sic ordinare poteris. Quemadmodum tradidi terram Ammon filijs Orientis, & Chaldeis scilicet, vt eam simul cum filijs Ammon hereditate possiderent, sortemque haberet cum indigena hostis, similia in Moab faciam iudicia. Agit hoc ipsum Isaias qui inter cætera non sine sarcasmo, & irriſione, Moabitibus exciſis inſultat in hunc modum: *3. Ini consilium, coge concilium, pone quasi noctem umbram tuam in meridie, absconde fugientes, vagos ne prodas, habitabunt apud te profugi mei, &c.* quasi dicat, videlicet supererit deinceps Moab inter gætes & castigata hospitalitatem profugis Israelitis nunc faciet, quam olim negauerat. non amplius prodet apud se latentes sollicitata ad hostibus Chaldeis, vt solebat; non profugient ad eius vrbes populares mei. nullum enim eius vestigium in terra relinquant. Atque his aduersus Moab prædictis, vaticinium transfert ad filios Esau.

XII. *Hæc dicit Dominus Deus.* Hieronymus: Supra duo proposuerat contra Moab, & Seir, postea de Seir tacens contra Moab tantum locutus est. nunc reddit coeptum problema quid videlicet Seir, hoc est Idumæa fecerit.

Pro eo quod fecit Idumæa vltionem, vt se vindicaret de filijs Iuda, peccauitque delinquens, & vindictam expetit de eis. Septuaginta: Et memoriam retinebunt mali, & vlti sunt vltione. Hieronymus, Polychronius, & Theodoretus: Quoniam enim non modo vt Ammonitarum, & Moabitum gaudijs sunt de malis Iudæorum, sed etiam factis suam indicauerunt iniuriam, & malevolentiam, veterem illam seruantes iram. indignatus est enim, inquit, Esau Iacob pro benedictione, qua illum impetravit pater eius: propterea non alijs eum hostibus eradam, sed ipsimet populo meo ab illis iniuria violato. Hebraice ad verbum sic legimus: Pro eo quod fecit vltionem, & delinquendo deliquerunt vltiscentes se, id est, propterea quod grauissime deliquerunt, seuerissimam vindictam repositentes à filijs Iuda fratribus suis. Eandem crimationem multo explicatius illi opponit Abdias: *Propter interfecionem, ait, & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob operiet te confusio, & peribis in aeternum, in dies cum stares aduersus eum; quando capiebant alieni exercitum eius, & extranei ingrediebantur portas eius, & super Hierusalem mittebant sortem; tu quoque eras quasi vnus ex eis & non aspicias nec debueras cum voluptate aspiciere in die fratris tui, calamitosum excidium domus Iuda, in die peregrinationis eius, cum captiui abducebantur, & non lætaueris, nec debueras lætari, super filios Iuda in die perditionis, interitus, eorum, & non magnificabis os tuum in die angustie (nec grædia, & acerba loqui debueras, cum illum oppressit afflictio) neque ingredieris, ingredi fas erat, portas vrbum, populi mei in die ruine eorum, neque despicias & tu, nec aspiciere malum eius debueras, sicut & cæteræ circumuicinae gentes, in malis eius in die vastitatis illius. & non emitteris, dimitti debuisses, aduersus exercitum eius in die vastitatis illius, neque stabis in exitibus, vt interficias eos, qui fugerint nec debueras opperiri in biuijs, vt interimeres eos, qui ex ipsis euaderent & non concludes reliquos eius in die tribulationis, quoniam iuxta est dies Domini super omnes gentes. sicut fecisti fiet tibi: retributionem tuam conuertet in caput tuum, &c.* Videlicet Dominus requirens sanguinem Israelitarum, recordatus est, & non est oblitus clamorem pauperum, quem miserandum in mo-

X. & XI.

Isa. cap. 16. v. 3.

XII.
Hieron.

Vltio diuina exagitat eos, qui inuidiose letantur de malis proximo.
Hieron. Polychr. Theodor.

Abdi. 1. v. 10. & sequ.

in modum euulantes ediderunt; cum in Babyloniem abducti, ab hostibus irrisi, ab Idumæis, fratribus multo peius accepti dicebant. *Memor esto Domine filiorum Edom in die Hierusalem, qui dicunt, exinanite excinanite vsque ad fundamentum in ea.* Quapropter, vt illos solario quantumlocumque afficiat, addit Vates Dei nomine.

XIII. *Et dabo vltionem meam super Idumæam per manum populi mei Israel, & facient in Edom iuxta iram meam, & furorem meum, & scient vindictam meam.* Scholiastes: Etiam in Idumæam supplicium constituitur, diciturque tradenda Babylonia. & paulo post etiam filijs Israel, &c. Hæc ait Scholiastes; quoniam supra, tum contra Moab, tum contra Seir pronuntiata sententia est, tradendos scilicet filijs Orientis, hoc est, Chaldeis non secus atque Ammonitarum fecerant. Itaque Babylonijs videntur exercuisse vindictam sanguinis Israelitarum, & pœnam talionis exegisse de Idumæis. quod vero nunc additur, *per manum populi mei,* fortasse significat occasione, vel causa iniuria: populi mei: neque enim in scripturis, vel prophætijs historijs inuenire licet, quando nam Iudæi vlti sint acceptam de Idumæis iniuriam, nisi hæc ad tempora nouissima referamus, cum illa alia Balaam prædictione hæc coniungentes: *Et erit Idumæa possessio eius.* Etenim Christi tempore maior seruit minor, & caro spiritui pendet tributa. De qua tropologia fuse Diuus Hieronymus.

XV. *Pro eo quod fecerunt Palestini vindictam, & vlti sunt se toto animo interficientes, & implent inimicitias veteres.* Septuaginta: Pro eo quod fecerunt alienigenæ vltionem, & suscitauerunt vindictam insultantes ex animo, vt deleret vsque in aeternum. Hebraice: Pro eo quod fecerunt vindictam, & vindicauerunt se vltione. Quod autem Septuaginta dixerunt: Suscitauerunt vindictam, mirifice explicat verbi energiam. etenim נקם, nakam, significat surgere, vel stare ad expetendam vltionem, statuere vindictam, nullatenus languescere, aut parcere subiecto, sed obstinato animo, & ex cordis dolore vlticisci iniuriam. Vnde locus ille sapientie intelligitur: *Stabant iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustauerunt.* id est, quod in psalmo habetur: *Lætabitur iustus, cum viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris.* Et ille alter locus: *Steterunt contra hostes, & de inimicis se vindicauerunt.*

XVII. *Ecce ego extendam manum meam super Palestinos, & interficiam interfectores.* Septuaginta: Et interficiam Cretenses, vbi Scholiastes. Philistæos maritimos dicit, hoc est, Phœnices; Cretensium enim erat colonia. Hebraice hi dicuntur כרתים, Cerechim à כרת, carath, quod est excindere, percutere, reperiturque hoc nomen apud Sophoniam: *Vbi qui habitatis funiculum maris, gens perditorum.* vel qui habitatis ad tractum maris gentis Cerechim. Septuaginta παρανομοι Κρητων, parici Creton, aduenæ, vel accolæ Cretensium. & iterum: *Et erit Creta in*

Psal. 136. v. 7.

XIII.
Scholiast.

Num. 24. v. 18.

Caro spiritui seruit in regno Christi.

Sap. 5. v. 1. Psal. 57. v. 11.

Sap. cap. 11. v. 3.

XVII.
Scholiast. Phœnices dicuntur Cretenses.

Soph. 2. v. 5.

A. *pabula pastorum.* Atque in libris Regum: *Eruptionibus ad australem plagam Cerechi, & contra Iudam, & ad meridiem Caleb, & Sic leg succendimus igni.* Et sequitur: *Ecce ipsi, prædones, discumbebant super faciem vniuersæ terre comedentes, & bibentes, & quasi festum celebrantes diem pro cuncta præda, & spolijs, quæ ceperant de terra Philistim, & de terra Iuda.* Et iterum: *2. Reg. 15. Et legiones Cerechi, & Pheleti, & omnes Gethei sexcenti viri, qui secuti cum fuerant de Geth, pedes præcedebant Regem.* Ex quibus locis animaduertere licet nomina Cerechim, & Phelethim non secus atque Gethæos esse Gentilitia, & propria familiarum ex certis vrbus Philistæorum, quæ quod essent bellicosissimæ, & fidelissimæ ad custodiam corporis sui electi sunt à Rege Dauid, sicut à principibus multis hodie adhiberi videmus Heluetios. Multo aliter sentit de Cerechim, & Phelethim Hieronymus in quæstionibus Hebraicis, nimirum fuisse iudices Septuaginta causarum capitalium. Sed Chaldæus nobis fauet, qui vertere solet Sagittarios, & fundibularios, quamuis ea non sit vocum etymologia, sed muneris notatio. immo ipse Hieronymus hoc loco Cerechim dictos testatur, quasi iugulatores, quod ad satellites potius spectat, quam ad iudices. Porro de versione Septuaginta sic idem auctor scribit in præſenti. tractans locum citatum Sophonia: Pro quo, inquit, Septuaginta nescio quid volentes, Cretenses interpretati sunt. Cum & Aquila, & Symmachus, & Theodotus ipsum verbum Hebraicum כרתים, cherechim, vel interfectores, vel interfecionem verterint, non solum in præſenti loco, sed etiam in Sophonia. Hæc ille, cuius quæſtioni respondit Scholiastes, sermonem esse de Philistæis maritimis, id est, Phœnicibus, quorum gens fuerat colonia Cretensium, sed contra dicere voluit: Phœnicibus, quorum colonia fuerunt Cretenses; hoc enim verosimilius est. etenim Phœnices primos inuentores nauigationis, multarumque artium scriptores agnouerunt Græci, ac Latini, quos infra referemus: tum etiam quia in Actis Apostolorum legimus portum quandam Insulæ Cretæ appellatam Phœnicem, absque dubio, quia illum occuparunt & habitauerunt primi Phœnices. Alioquin enim si Cretenses duxissent in Phœniciam colonias, non appellasset portum suæ regionis nomine exteræ gentis. ergo sic existimamus: Cerechim, vel Cerechim nomen esse gentis, vel prouinciæ Philistææ, & Phœnicia: conterminæ, ex qua deducta colonia ad insulam Cretam suam illi nomen imposuit. dictaque sit Creta à Cerechim. portus vero illius Phœnix à Phœnicibus, qui illos in expeditione comitabantur. quemadmodum & in Hispania hodie quoque vigent nomina Tyri, & Sidonis imposta à Phœnicibus, quibusdam prædij ad portum Sanctæ Mariæ maris occidui. Vnde intelligitur non inepte verissime Septuaginta, Cretenses pro Cerechim; cum idem omnino nomen esset colonie Cretensium, atque Cretim, vel Cerechim eius fundatorum.

1. Reg. 30. v. 14. & 16.
2. Reg. 15. v. 18.

Cerechi, & Phelethi, cum Gethis, assumentes milites in custodia regis.
Hieronymus, in quæſt. Hebr. sentit Cerechi, & Phelethi fuisse iudices causarum capitalium.

Aquila, Symmachus, & Theodo.

Scholiast.

Actor. 17. v. 12.

Creta vnde dicta.

EZECHIELIS PROPHETAE

CAPVT

VIGESIMVM SEXTVM.

ARGVMENTVM.

Prædicat euersionem Tyri, eo quod exultauerit ob excidium Hierusalem.

- I. **F**actum est in undecimo anno prima mensis factus est sermo Domini ad me, dicens:
- II. Fili hominis, pro eo quod dixit Tyrus Ierusalem: Euge confracta sunt portae populorum, conuersa est ad me: implebor, deserta est.
- III. Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego super te, Tyre, & ascendere faciam ad te gentes multas, sicut ascendit mare fluctuans.
- III. Et dissipabunt muros Tyri, & destruent turres eius: & radam puluerem eius de ea, & dabo eam in limpidiſſimam petram.
- V. Siccatio ſagenarum erit in medio maris, quia ego locutus ſum, ait Dominus Deus: & erit in direptionem Gentibus.
- VI. Filie quoque eius, quæ ſunt in agro, gladio interficientur: & ſcient, quia ego Dominus.
- VII. Quia hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego adducam ad Tyrum Nabuchodonosor regem Babylonis ab Aquilone regem regum, cum equis, & curribus, & equitibus, & cætu, populoq. magno.
- VIII. Filias tuas, quæ ſunt in agro, gladio interficiet: & circumdabit te munitiõibus, & comportabit aggerem in gyro: & eleuabit contra te clopceum.
- IX. Et vineas, & arietes temperabit in muros tuos, & turres tuas destruet in armatura sua.
- X. Inundatione equorum eius operiet te puluis eorum: a sonitu equitum, & rotarum, & curruum mouebuntur muri tui, cum ingressus fuerit portas tuas, quasi per introitum orbis dissipate.
- XI. Ungulis equorum suorum conculcabit omnes plateas tuas: populum tuum gladio cadet, & statue tue nobiles in terram corruent.
- XII. Vastabunt opes tuas, diripient negociationes tuas: & destruent muros tuos, & domos tuas præclaras subuertent: & lapides tuos, & ligna tua, & puluerem tuum in medio aquarum ponent.
- XIII. Et quiescere faciam multitudinem canticorum tuorum, et sonitus cithararum tuarum non audietur amplius.
- XIII. Et dabo te in limpidiſſimam petram, siccatio ſagenarum eris, nec edificaberis ultra: quia ego locutus ſum, ait Dominus Deus.
- XV. Hæc dicit Dominus Deus Tyro: Numquid non a sonitu ruine tue, & gemitu interfeutorum tuorum, cum occisi fuerint, in medio tui commouebuntur insule?
- XVI. Et descendent de sedibus suis omnes principes maris: & auferent exuias suas, & vestimen-

- te urbem desolatam, sicut ciuitates, quæ non habitantur: & adduxero super te abyssum, & operuerint te aque multe:
- XVII. Et assumentes super te lamentum, dicent bitatoribus tuis, quos formidabant tibi: Quomodo peristi, quæ habitas in mari, vrbs inclyta, quæ fuisti fortis in mari cum ha-uerſi?
- XVIII. Nunc stupebunt naues in die pauoris tui: & turbabuntur insule in mari, eo quod nullus egradiatur ex te.
- XIX. Quia hæc dicit Dominus Deus: Cum dederote urbem desolatam, sicut ciuitates, quæ non habitantur: & adduxero super te abyssum, & operuerint te aque multe:
- XX. Et detraxero te cum his, quæ descendunt in lacum ad populum sempiternum, & collocauero te in terra nouissima sicut solitudines veteres cum his, qui deducuntur in lacum, ut non habitabis: porro cum dederõ gloriam in terra uiuentium.
- XXI. In nihilum redigam te, & non eris, & requisita non inuenieris ultra in sempiternum, dicit Dominus Deus.

EXPLANATIO EIVSDEM CAPITIS

VIGESIMISEXTI.

I.

Et factum est in undecimo anno... A migratione Ioachin, & regno Sedechia...

R. David.

4. Reg. 25. 1. 1. Ier. 52. 5.

II.

Scholi.

Hierusalem dicitur porta populorum...

R. David.

Ier. 5. 2.

Conuersa est ad me (negociatio, quae in ea exerceri solebat.) Septuaginta: Conuersa sunt ad me gentes...

leta Hierusalem, commercia exterarum nationum, opes quoque suas...

Propterea ecce ego super te Tyre. Apofopesis est, qualis illa Virgilij: Quos ego subaudiendum, extendam manum meam.

Et ascendere faciam super te gentes multas, sicut ascendit, intumescit, mare fluctuans. idem repetit inferius: Adduxero super te abyssum, & operuerunt te aquae multae...

Quia repleta est terra scientia Domini, sicut aqua maris operientes. Similiter etiam concursus militum, & armorum strepitus cum eisdem confertur vndis ab Ieremia. Arcum, & scutum apprehendent: vos eorum quasi mare sonabit.

Et dissipabunt muros Tyri, & destruent turres eius & r adam. Septuaginta ventilabo, puluerem eius de ea, & dabo, ponam, cam in limpidissimam, Septuaginta nitidissimam, petram siccatio sagenarum erit in medio maris.

Quia ego locutus sum, ait Dominus Deus. Scholia: Quia quantum attinet ad humanam intelligentiam,

III. Virgil. 1. Aeneid.

Cuiuslibet rei ingens vis & copia cum maris fluctibus comparatur. Ier. 50. 42.

III. & V. Nemo confidat suis opibus; licet enim abundet, quasi aquis mare, Deo irato, mare in siccatem conuertetur. Theodor. Scholiast.

Scholi. 1.

gentiam, id erat impossibile; vt ex tantis copijs, frequentia, & robore in solitudinem redigeretur Tyrus.

VI. Subiecta vt besiliae metropolis dicuntur, & quare.

Filia quoque eius, quae sunt in agro, gladio inserficientur. hoc est, subiecta illi vrbes, & vici, vt pote Sidon, & aliae in continenti sitae, euerterentur.

VII. Ier. 23. 13.

Ecce ego adducam ad Tyrum Nabuchodonosor Regem Babylonis ab Aquilone, regem regum. Meminit huius expeditionis & Isaias, idem argumentum tractans in haec verba: Ecce terra Chaldaeorum talis populus non fuit: Assur fundauit eam, in captiuitatem traxerunt robustos eius, Tyri, suffuderunt domos eius, posuerunt eam in ruinam.

Regis Babylonis potentia. Megast. lib. 4. indicorū citatus à Ioseph. lib. 10. anti. cap. 13. Diocl. lib. 2. Colmarum Philostr. in Indicijs Phoenicis histor. apud Iosephum.

VIII. Apud Iosephum.

Annus o- uersa Tyri examinatur

Ier. 50. 42. 42.

Clemens Alex. 1. Strom.

Isa. cap. 23. 17.

Hieron. in 2. 29. Ezech.

Et circumdabit te munitionibus. Apud Iosephum scribit Philostratus, Nabuchodonosorem obsedit Tyrum annis tribus, & mensibus decem; cum eo tempore in Tyro regnaret Ithobalus. quo autem regni sui anno, vel obsidionem inierit, vel urbem ceperit, nondum compertum habemus. Hebraeorum Chronologia captam dicit Tyrum anno decimotertio Nabuchodonosoris: quod manifestum continet vel mendum librarij, vel errorem historiae. cum enim anno undecimo Sedechia, qui concurrit cum decimonono Nabuchodonosoris, vt patet ex Ieremia, reuelatum sit vati, Tyrum exultandam propter euerfionem Hierusalem, dixisse contrae sunt porta populorum, deserta est, implebor, &c. Constat anno decimonono Nabuchodonosor, superstitem adhuc fuisse Tyrum. non est ergo desolata decimotertio, fortasse vigesimotertio legendum esset, quod est veritati consentaneum. Nam vt auctor est praeter vatis nostri contextum, Clemens Alexandrinus, eadem expeditione cepit Nabuchodonosor Hierusalem, atque Tyrum; cum ergo tres annos & menses decem, tradente Philostrato, durauerit Tyri obsidio, consequens est anno vigesimotertio regni sui illam expugnasse; nam à decimonono, in quo capta est Hierusalem ad vigesimum tertium quatuor numerantur anni. Fauct & huic ratiocinio Isaias dicens: Post Septuaginta annos, Tyrum rursus instaurandam eodem scilicet tempore, quo Hierusalem reaedificari praecipit Cyrus. Ex quo non inualido argumento colligitur eodem fere tempore desolatam.

Et comportabis aggerem in gyro. Hieronymus Enarrans illa verba: Nabuchodonosor Rex Babylonis seruire fecit exercitum suum seruicute magna aduersus Tyrum. omne caput decalatum, & omnis humerus depilatus est, &c. Sic habet: Nabuchodonosor cum oppugnaret Tyrum, & arietes, machinas, vineasque muris non posset adiungere, eo quod cincta esset mari, infinitam exercitus multitudinem iussit laxa, & aggeres comportare, & expleto medio ma-

ri, immo stretto angustissimo vicinum litus insulae fecit continuum. Omne itaque caput decalatum, & omnis humerus depilatus est gestantium cophinos terrae, & lapides, quibus radantur humeri, & caput decalatur, &c. Fretum porro illud, quod inter urbem, & litus intrerant, Diodorus Siculus latum facit quatuor stadijs.

Et vineas, & arietes comportabis in muros tuos: Hebraice ויחזקו ויחזקו, vmchi kobolo, hoc est & balistam, seu arietem contra eam ponet ויחזקו, mech, autem potest deduci ex radice מכה, machah, vt Rabbi Iuda, & Rabbi Ionatham arbitrantur. quae delere, eradere, perdere, disperdere significat. Quapropter Rabbi Dauid exponit istum machinam (hoc est machinarum suarum) dabit in muros tuos: significabitque vox omne genus machinae, quod muro applicatum disperdere possit. Quam interpretationem sequitur Tharghum. Si vero litera mem, sit addititia, vt alij Rabbini sentiunt; significabit arcus, aut balistas, quibus à longe motis sagittae iaciuntur ad moeniorum defensores, ac propugnatores percussos. Quam vocem apertissime interpretatus est Hieronymus scribens vineas & arietes, quae voces significant duplex machinarum genus. De primo Vegetius in haec verba: Vineas dixerunt veteres, quas nunc militari, barbaricoque vsu causas vocant. e lignis leuioribus machina colligatur, alta pedibus octo, lata pedibus septem, longa pedibus sexdecim. (sic legendum est, non sex, vt mendosi codices habent) huius tectum munitione duplici, tabulatis, cratibusque contextitur. latera quoque vimine sepuntur; ne saxorum telorumque impetu penetrantur. extrinsecus autem ne immisso concrementum incendio, crudis ac recentibus corijs, vel ceatonibus operitur. Iste cum plures factae fuerint, cinguntur in ordinem. sub quibus obdidentes turti, ad subruendi penetrauerunt murorum fundamenta. Haec Vegetius. vinea; autem vocari arbitramur, quasi vimineas. De ariete autem Iosephus sic scribit: Est autem aries immensa materia, malo nauis asinilis: cuius summum graui ferro solidatum est, in arietis effigiem fabricato, vnde etiam nomen accepit. dependet autem funibus medijs ex trabe alia, velut ex trutina, pailis vtrique fultus, bene fundatis: retrorsum autem magna virorum multitudine repulsus, isdemque simul rursus impellentibus missus, in fronte prominente ferro moenia percute: nec est vlla tam valida turris, aut murorum ambitus adeo latus, qui, etsi priores ictus fortiter sustinuerit, assiduos vincat. haec Iosephus, porro arietis exemplum visitur Romae in arca Septimij Severi ad radices capitoliij. Sunt & alia plura machinarum genera, quae late persequitur Virruuius, & alij.

Et statua tua nobilis. Idola intellige, quae Tyrij tam anxie custodiebant, vt vinculis ea annexerent, ne forte hostili carmine euocari possent, aut indignati discederent Hercules & Apollo, quoniam eorum adiutorio tutelam, & securitatem ascriberent vrbs. Quare Septuaginta transtulerunt: Substantiam fortitudinis tuae. Hoc idem sentientes gentes reprehendit Dominus apud Oseam, dicens: Quia dixit: Statua post amatores meos, Baal scilicet & Atharoth, qui dant panes mihi, & aquas meas, lanam meam, & linum meum, oleum meum, & potum meum, &c. Et hoc nesciuit, quia ego dedi ei firmamentum, & vinum & oleum, & argentum multiplicanti ei, & aurum, quae fecerunt Baal. Vel statuas intellige trophaea, imagineque clarorum virorum, quibus vetustam generis nobilitatem Tyrij praeferebant.

Virru. lib. 2. Archi. c. 15. & sequent. Alex. Plutar. probe. cap. 61. Diodor. Sic.

Osee. 2. 13. & 8.

Diod. Sicul. lib. 17. bib. IX.

R. Iuda. R. Ionath. R. Dauid. in lib. radi.

Tharghum.

Veget. lib. 4. de re milit. esp. 15.

Ioseph. lib. 3. de bel. c. 9.

Virru. lib. 2. Archi. c. 15. & sequent.

Osee. 2. 13. & 8.

vel, vt Rabini arbitrantur, vocat altissimas murorum turres, quas statuas fortitudines interpretari licet ex Hebræo: quoniam quasi hominum fortitudo, ac refugium esse consueuerunt.

In terram corruens. Hebraice ירד, tarad, à radice ירד, iarad, quæ descendere significat, poniturque in singulari, quasi dicat ex statuis tuis vnaquæque descendet in terram. nec stabit vltra.

XIII. Hieron.

Et quiescere faciam multitudinem Canticorum tuorum. Hieronymus: Quiescere faciam vniuersam vrbis lætitiã, quæ prius canticis, & psalterijs personabat, quasi dicat omnia lætitiã ac mœrore complenda nullamque solitis lætitiæ signis locum amplius relinquendum: vel de cantilenis sermo est in idolorum cultu adhiberi solitis: quæ ita offensas feriebant diuinas aures; vt delere decreuerit vrbem ipsam, quo flere eas faceret. Vel Tyrum sub meretricis imagine alloquitur, sicut Isaias fecit, hoc idem argumentum de cantilenis persequutus. Post Septuaginta autem annos erit Tyro quasi canticum meretricis, & quale canticum meretricium sit declarat, subdens. Sume cibariam, circui ciuitatem, meretrix oblivioni tradita, bene cane, frequenter canticum, vt memoria tui sit. Alludit eleganter vates ad significacionem vocis מרת, zonah, quæ significat prostitutentem operas, vt lotrix, vel edulia, vt campo, vel merces, vt institrix, vel corpus, vt meretrix. quibus omnibus hoc vnum commune est, vt merces suas exornent, quo mercatores alliciant. Lotrix virentibus, & vernatibus herbis pannos; campo croco, & floribus edulia; institrix ordine, & rerum varietate merces; meretrix sibi, minio, ac pigmentis, vestibus, auro & gemmis, musicis instrumentis, ac cantibus corpori venustatem addere curat; quo magis expetatur. Quæ omnia auferenda à Tyro minatur Ezechiel irato Deo, reddenda pollicetur Isaias eodem placato.

XIII.

Varie à patribus concordantur hæc duo vaticinia.

Isa. 23. 17. Hieron.

Non edificaberis vltra. Hic textus aduersari videtur alteri Isaiæ dicentis: Et erit post Septuaginta annos: visitabit Dominus Tyrum, & reducet eam ad merces suas: & rursum fornicabitur cum vniuersis regnis terræ. Quos concordare nititur Hieronymus dicens: Potest ergo, quod dicitur: Nec edificaberis vltra, sic accipi: quod nequaquam vltra sit regina populorum, nec propriū habeat imperiū: quomodo habuit sub Hiram, & cæteris regibus: sed vel Chaldæis, vel Macedonibus, vel Ptolemæis, & postremum Romanis regibus seruitura sit. Theodoretus sic ait: Illud igitur, non edificatur, morum innuit mutationem: quia secundum pristinam impietatem non edificacionem nanciscetur, quæ secundum prophetam Isaiam, sancta erit Domino: & res testatur, atque ea, quæ nunc viget pietas, &c. Polychronius: Considerandum, inquit, Deum magna nonnunquam minitari; non quod inferre velit, sed terrere. Quapropter cum pœnas ab incolis moderate repetisset; non inuidit posteris eorum loci habitacionem, non enim terram ipsam puniebat, sed incolarum superbiam deprimebat. quod fecisse videmus in Niniuitis. Scholiastes ait: Homini bus intulit supplicium, quibus neque à calamitatibus liberari datum est, quasi dicat: Non poterit eadem ciuitas, seu Respublica in integrum restitui, cuius omnes ciues extincti fuerint. aliam fore necesse est, quæ ab alia hominum natione alijs legibus, & moribus instaurabitur. Rabbi David Kimchi: Nora, inquit; ciuitas Tyri, quæ modo extat iuxta maris littus, non est eadem, quæ antiqua illa, quæ erat in medio mari supra undam, ac limpidissimam petram edificata, cui dictum fuit: Non edificaberis in æternū.

Scholiast.

R. David Kimchi.

R. David Kimchi.

R. David Kimchi.

R. David Kimchi.

R. David Kimchi.

R. David Kimchi.

R. David Kimchi.

R. David Kimchi.

R. David Kimchi.

A & confirmare posset suam sententiam ex eo, quod Q. Curtius testatur, Alexandro extruenti aggeres, quo Tyrum insulam continenti coniungeret, magna vis saxorum ad manum erat, Tyro vetere præbente. Verum hæc difficultas facile soluitur, si attendente perpendatur locus præsens: Nō edificaberis vltra; vltra enim respōdet voci עיר, ghod, quæ significat sæculum, nempe annos quinquaginta iubilæi. præcipitur enim in Exodo de seruo volente permanere post septimum annum apud dominum suum: Perforabit aurem eius subula, & erit ei seruus in sæculum. hoc est toto tempore illius sæculi, vsque ad annum quinquagesimum, de quo præceptum est in Leuitico: Sanctificabis annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cunctis habitatoribus terra tua. ipse est enim iubilæus. reuertetur homo ad possessionem suam, & vnusquisque rediet ad familiam pristinam liber. In eadem significacione reperitur hæc vox apud Iob, quam aptissime transtulit Hieronymus scribens: Donec superest habitus in me; hoc est, toto tempore vitæ meæ. Si ergo in hoc sensu accipiatur vox; negat Propheta toto vno sæculo edificandam Tyrum, hoc est ante quinquagesimum annum, sed post septuagesimum, vt ait Isaias. Hanc eandem sententiam sequitur Theodoretus super sequentia huius capituli verba: Et requisita non inuenieris vltra in sempiternum, quæ interpretatur iuxta versionem Septuaginta in sæculum, quod pro breui tempore accipi putat in sacris, citans psalmum: & sæculum, tempus vitæ nostrum in illuminatione; hoc est manifestum est lumini vultus tui.

Exod. 21. 7. 6.

Leu. 25. 7. 10. & 11.

Iob. 27. 7. 3.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Scholiast.

Hieron.

Ps. 62. 7. 9.

Auctorior sententia.

Exod. 21. 7. 6.

Leu. 25. 7. 10. & 11.

Iob. 27. 7. 3.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

Ps. 89. 7. 8.

Theodor.

stinatis, constituam te in sempiternum arsuram, A Scholiastes: Foueam mortem dicit, populum vero sæculi eos, qui ab initio ad inferos descendebunt. eundem amplectitur Hieronymus sensum, eis applicans psalmum: Inuolant in inferiora terræ. vbi puniendorum æternus alitur ignis. Tradentur in manus, acies, gladij, grauissimis confossi suppliciorum vulneribus. Partes cibis, possessio, seu portio, vulpium, malignissimorum, & callidissimorum spirituū, erunt, traditi eorum fauitiæ cruciandi.

Beneficia no bis à Deo data dicuntur Dei gloria & quare.

Isa. 6. 7. 3. Roman. 3. 7. 23.

R. David.

Terra viuientium Israel, quia in ea colitur Deus viuus: mortuorum dicitur Tyrus, quia ibi coluntur idola.

Ps. 41. 7. 3. 1. ad Timot. 1. 7. 17. Dei Epitheton viuus. Hebr. 10. 7. 31. Psal. 113. 7. 16. & Psal. 134. 7. 18.

Terra Israel terra viuentium dicitur, propter spem vitæ, quæ gaudet eius mortui.

Isa. 26. 7. 18. & sequent.

Cum dederō gloriam in terra viuentium. hoc est cum restituerō ad pristinam felicitatē Israelitas, & gaudiū, & laudis materiam illis obtulero. dicunt enim beneficia à Deo nobis data gloria Dei: & merito, quia non modo diuina laudis, & gloriæ sunt materia, sed etiam stimulus. Quare cum Isaias affidue canit Ecclesia: Plena est omnis terra gloria eius. Paulus item ait: Egredietur gloria Dei, hoc est misericordia diuina; quæ est materia, & occasio gloriificandi manifestissimum largitorem.

Cum dederō gloriam in terra viuentium. Rabbi David: In illa felicitate, cuius malis lætabaris, quamque vt mortuam despiciebas, hoc est in Iuda, quæ reedificabitur, ac in pristinum statum reducet. Vocat autem Hierusalem terram viuentium opposito nomine ei, quo Tyrum nominauerat, scilicet terram mortuorum illis verbis: cum his, qui descendunt lacum, hoc est cum mortuis.

Terra viuentium. Sic dicitur terra Israel, tum quod ibi colatur vnice Deus viuus, & verus. est autem singulariter Epitheton Dei veri viuus vt in psalmo: Ad Deum fortem, viuum. Et Paulus ait: Regni sæculorum immortalis, & inuisibilis, soli Deo honor, & gloria. Et iterum: Horrendum est incidere in manus Dei viuentis. Proprium autem est diuini cultus, similes efficere cultores Deo, quem colunt. Vnde colentes falsos ac mortuos Deos, mortui sunt. quod manifeste testantur psalmi dicentes: Similes illis fiunt. Fient, nō deprecatoria oratione, sed prophetica enunciatione. Qui faciunt ea, & omnes, qui considunt in eis. nempe trunci, carentes oculorum visu, aurium auditu, pedum ingressu, ac denique omni sensu & motu, qui talia simulacra, quasi Deos, venerantur. Quare merito colentes Deum viuum, viuentes fient, & dicetur eorum terra, viuentium terra. ¶ Vocatur etiam Hierusalem terra viuentium, quia in ea iacebant fideles non mortui, sed dormientes ad modicum tempus, dum consummantur agones fratrum suorum, statim resurgeturi in vitam æternam. Extat apud Isaiam mirabile huius rei testimonium; si ei iungatur aliud

Apocalypsis: quæ si attente consideres, audies querelas dormientium subtus altare. ad altare hoc locustorum alludit, in cuius crepidine effundebatur quoddammodo cum sanguine victimarum animæ, non desuper, vt carnes concremandæ; nunquam enim comburebatur sanguis, sed effundebatur, vt sub altare fluere. quod aptissime interpretatus est ex psalmo Paulus sibi, & socijs conuenire dicens: Quoniam propter te mortificamur tota die: estimati sumus, sicut oues occisionis, iam iam mactandæ. id enim significat phrasia oues occisionis, quæ quidem animæ clamant ad Deum, dicentes: Concepimus, & quasi parturimus, et peperimus spiritum: salutes non fecimus in terra, eximios labores, angustias, & tribulationes, ipsam quoque mortem, quam perpessi sumus pro te, paruus consequi videtur adhuc fructus: ita vt merito dicat Paulus: Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus: miserabiliores sumus omnibus hominibus. Et audierunt diuinum responsum: Venit mortui tui, interfecti mei resurgens. Ex Hebræo sic verti potest: Et quasi corpus meum resurgent. quare ad eos in spem excitandos conuertit sermonem: Expergiscimini, & laudate, qui habitatis in puluere. hoc est corpora in inferorum, quæ iacetis in sepulchris. Ossa enim cadauerum iacent in puluere, in quem redactæ sunt carnes, quæ omnia etiam prædicuntur vitam participatura. Quia ros lucis, ros tuus. Hæc est resurgentiū, & laudantium cantilena: Ros lucis, ros tuus. Hebraice ירו, or, lux nomen est refocillationis, gratiæ, lætitiæ, vitæ, adcoque omnis boni, transferreturque ad significandum virorem, aut herbas virentes. & efficit mirabilem cum superioribus consensum, sicut matutinus ros arentem terram, puluereque operam, virentem, herbida, quæ quasi de morte ad vitam reducit: sic ros tuus, quo irroratione tuorum pulueres mortuorum, lucem & vitam illis afferet. Vade ergo populus meus, intra in cubicula tua, clauda ostia tua super te, abscondere modicum, ad momentum, &c. Ad morientes sermo Dei, ostendens mortem nihil aliud esse, quam somnum, aut noctis quietem mane surrecturis ad vitam. Hæc scribens Pater Hieronymus Prædus introiit in cubiculum suum, & clauso ostio corporalium sensuum, absconditis modicum ab oculis nostris, quiescit ad momentum præsentis sæculi. Nos autem dolemus non de iustorum morte, sed de carissimorum absentia, coniunctissimorumque separatione: hac tamen spe nos ipsi consolamur, quod aliquando simul rapiemur cum illis in vitam æternam. Hæc scribens Pater Hieronymus Prædus introiit in cubiculum suum, & clauso ostio corporalium sensuum, absconditis modicum ab oculis nostris, quiescit ad momentum præsentis sæculi. Nos autem dolemus non de iustorum morte, sed de carissimorum absentia, coniunctissimorumque separatione: hac tamen spe nos ipsi consolamur, quod aliquando simul rapiemur cum illis in vitam æternam. Hæc scribens Pater Hieronymus Prædus introiit in cubiculum suum, & clauso ostio corporalium sensuum, absconditis modicum ab oculis nostris, quiescit ad momentum præsentis sæculi.

Apocal. 6. 7. 9. interpretatur Paulus.

Psal. 43. 7. 21. Roman. 8. 7. 36.

1. Cor. 15. 7. 19.

De resurrectione mortuorum.

Isa. 26. 7. 20.

1. Thessal. 4. 7. 17.

TOMI PRIMI
IN EZECHIELEM

HIERONYMI PRADI
E SOCIETATE IESV

EXPLANATIONVM
ET
COMMENTARIORVM
in priora sex, & viginti
capita.

FINIS.

INDEX

INDEX I. 329
LOCORVM OMNIIVM
SACRAE SCRIPTVRAE.

QVI VEL EX PROFESSO VEL OBITER
explicantur, vel certe ex proximorum inter-
pretatione illustrantur.

PRIOR NVMERVS PAGINAM ALTER QVI POST
litteram adiungitur, columnam indicat.

TESTAMENTVM VETVS.

EX GENESI:

Gen. 1. v. 2.	E t tenebrae erant super faciem abyssi.	126. b. 1.	Gen. 4. v. 18.	Adoravit Israel Dominum conversus ad lectuli caput.	Gen. 47. v. 31.
Gen. 1. v. 2.	Spiritus Domini ferebatur super aquas.	24. c. 2.	Gen. 47. v. 31.	Ligans id vine am pullum suum, &c.	171. d. 2.
Gen. 1. v. 6.	Fiat firmamentum in medio aquarum.	24. c. 2.	Gen. 49. v. 10.	Non auferetur sceptrum de Iud, et dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est.	8. b. 2.
Gen. 2. v. 7.	Inspiravit in faciem eius spiraculum vite.	24. a. 2.	Gen. 49. v. 9.	Ad praedam filii mi ascendisti, requiescens accubivisti, &c.	53. c. 2.
Gen. 3. v. 6.	Vidit igitur mulier, quod esset bonum.	250. a. 1.			
Gen. 3. v. 6.	Vidit mulier pomum, quod pulchrum esset, aspectuque delectabile, & tulit, & comedit.	285. e. 1.			
Gen. 4. v. 10.	Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.	309. c. 1.			
Gen. 4. v. 14.	Vt suggeras Pharaoni.	265. d. 2.			
Gen. 4. v. 15.	Posuit Dominus Cain signum.	73. d. 1.			
Gen. 5. v. 1.	Liber generationis Adam.	176. b. 2.			
Gen. 6. v. 3.	Non permanebit spiritus meus in hominis, &c.	97. a. 2.			
Gen. 6. v. 3.	Non permanebit spiritus meus in homine in aeternum.	261. a. 1.			
Gen. 6. v. 17.	Vt interficiam omnem carnem, in qua spiritus vite est subter caelum.	24. b. 1.			
Gen. 7. v. 22.	Et cuncta, in quibus spiraculum vite est in terra.	24. b. 2.			
Gen. 8. v. 1.	Adduxit super terram spiritum.	24. c. 2.			
Gen. 10. v. 7.	Fili Chus, Seba, & Hautila, & Sababa.	302. a. 2.			
Gen. 13. v. 8.	Fratres enim sumus.	143. e. 2.			
Gen. 13. v. 9.	Vniuersa terra coram te est, si tu ad dexteram tenueris, ego ad sinistram pergam.	22. c. 2.			
Gen. 13. v. 11.	Recessit ab Oriente, & habitauit in locis Iordanis in Sodomis.	109. h. 1.			
Gen. 13. v. 12.	Abraham habitauit in terra Chanaan.	208. d. 1.			
Gen. 17. v. 1.	Ego Deus omnipotens, &c.	136. d. 1.			
Gen. 19. v. 22.	Quia non potero facere quidquam donec ingrediaris illuc.	130. e. 1.			
Gen. 19. v. 24.	Pluit Dominus a Domino.	95. a. 2.			
Gen. 19. v. 26.	Versa est in statuam salis.	164. e. 1.			
Gen. 20. v. 8.	Vocauit seruos suos, & locutus est vniuersa verba haec in auribus eorum.	126. b. 1.			
Gen. 20. v. 16.	Hoc erit tibi in velamen oculorum.	158. c. 2.			
Gen. 20. v. 16.	Hoc erit tibi in velamen oculorum, ad omnes, qui tecum sunt, &c.	187. a. 2.			
Gen. 20. v. 16.	Hoc erit tibi in velamen oculorum ad omnes, qui tecum sunt, &c.	151. b. 1.			
Gen. 24. v. 8.	Non teneberis iuramento.	216. e. 1.			
Gen. 29. v. 15.	Num quia frater meus es, gratis seruius mihi?	143. c. 2.			
Gen. 31. v. 20.	Placabo illum muneribus.	188. c. 2.			
Gen. 39. v. 6.	Nec quidquam aliud nouerat, nisi panem, quo vesceretur.	197. c. 1.			
	Loquatur seruus tuus verbum in auribus tuis.	126. b. 1.	Gen. 47. v. 31.	Adoravit Israel Dominum conversus ad lectuli caput.	Gen. 47. v. 31.
	Ligans id vine am pullum suum, &c.	171. d. 2.	Gen. 49. v. 10.	Non auferetur sceptrum de Iud, et dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est.	8. b. 2.
	Ad praedam filii mi ascendisti, requiescens accubivisti, &c.	53. c. 2.	Gen. 49. v. 9.	Ad praedam filii mi ascendisti, requiescens accubivisti, &c.	53. c. 2.

EX LIBRO EXODI.

A edificauit eis domos.	62. c. 1.	Exod. 1. v. 21.
Terram, quae fuit lacte & melle.	Exod. 3. v. 8.	
Non do vobis paleas.	61. a. 1.	Exod. 5. v. 10.
Sed nunc dimitte peccatum mihi etiam hac vice.	87. d. 1.	Exod. 10. v. 17.
Decima die mensis huius tollit unusquisque agnum.	54. d. 1.	Exod. 12. v. 3.
Calceamenta habebitis in pedibus.	184. d. 2.	Exod. 12. v. 11.
Peribit anima eius de caeu Israel.	Exod. 12. v. 10.	
Nec os illius confringetis.	6. c. 2.	Exod. 11. v. 46.
Dominus autem praecedebat eos ad ostendendum viam per diem in columna nubis, &c.	40. c. 2.	Exod. 13. v. 21.
Subuertit rotas curruum.	51. b. 2.	Exod. 14. v. 25.
Gloriose magnificatus est.	415. e. 2.	Exod. 15. v. 1.
Et vox multitudinis exultantis erat in ea.	302. c. 1.	Exod. 15. v. 20.
Populus videbat vocem Domini.	1. c. 2.	Exod. 20. v. 18.
Perforabit aurem eius subula, & erit ei seruus in saeculum.	Exod. 21. v. 6.	
Non suscipies vocem mendacij.	150. b. 2.	Exod. 23. v. 1.
Portabit Aaron rationale iudicij.	269. a. 2.	Exod. 23. v. 29.
Videruntque Deum, & sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphirini, & quasi caelum cum serenum est.	40. c. 1.	Exod. 24. v. 10.
Erat autem species gloriae domini quasi ignis ardens super verticem montis.	40. a. 2.	Exod. 24. v. 17.
Ipsi quoque labio coronam auream interrasilem.	267. b. 1.	Exod. 25. v. 11.
Inspecte, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est.	40. b. 1.	Exod. 25. v. 40.
Habeluntque nomina filiorum Israel duodecim nominibus.	Exod. 28. v. 21.	
Sume tibi aromata prima myrrhe, & praecipua.	45. b. 1.	Exod. 30. v. 23.
Dimitte me.	155. a. 2.	Exod. 32. v. 10.
Videns Moses, quod nudatus esset populus, &c.	312. e. 1.	Exod. 32. v. 25.
Loquebatur autem Dominus ad Moysan facie ad faciem, &c.	253. a. 1.	Exod. 33. v. 11.
Feceruntque tunicas byssinas opere textili Aaron, & filijs eius.	Exod. 39. v. 27.	

D d

eius, & mitras cum coronulis suis. 267.b.2. Exo. 5 o. 25. Opere vnguentaril. 309.b.2.

EX LEVITICO.

Leuit. 2. Anima cum obtulerit oblationem. 165.d.1. Leuit. 4. 2. Anima que peccauerit. 165.d.1. Leuit. 5. 1. Si anima peccauerit, portabit iniquitatem suam. 87.e.1. Leuit. 10. 6. Capita vestra nolite nudare. 312.c.2. Leuit. 10. 6. Capita vestra nolite nudare, & vestimenta nolite scindere. 312.d.1. Leu. 16. 2. Cumq; portauerit hircus omnes iniquitates eorum. 87.e.1. Leu. 17. 10. Obscuro faciem meam contra animam illius. 79.d.1. Leu. 20. 10. Morte moriantur & moechus, & adultera. 304.d.2. Leu. 21. 10. Caput suum non discooperiet. 312.c.2. Leu. 21. 1. Nec contumetur sacerdos in moribus civium suorum, nisi tantum in consanguineis ac propinquis, &c. 143.e.2. & 312.d.1. Leu. 25. 10. Sanctificabis annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cunctis habitatoribus terrae tuae, &c. 326.a.2.

EX NUMERORVM LIBRO.

Num. 5. 18. Cumque steterit mulier in conspectu Domini, discooperiet caput ipsius. 312.c.2. Num. 5. 5. Crescente cesarie capitis eius. 312.e.1. Num. 7. 4. Vi suis alterius, qui ex mortuis resurrexit. 181.d.2. Num. 14. 18. Ausferens iniquitatem. 87.e.1. Num. 14. 18. Visitas peccata patrum in filios. 126.c.1. Num. 14. 21. Vino ego, & replebitur gloria Domini vniuersa terra. 136.c.2. Num. 18. 1. Tu & filij tui & domus patris tui tecum portabitis iniquitatem sanctuarij. 87.e.1. Num. 21. 6. Immisit Dominus in eos ignitos serpentes. 38.b.1. Num. 21. 8. Fac tibi serpentem aeneum. 38.b.1. Num. 24. 4. Qui cadit & sic aperitur oculi eius. 60.d.1.

EX DEUTERONOMIO.

Deut. 1. 46. Edistis in Cadesbarne. 72.d.1. Deut. 4. 7. Non est alia ratio tam grandis, quae habeat Deos appropinquantes sibi. 317.a.1. Deut. 9. 25. Iacui coram eo quadraginta diebus. 155.a.2. Deut. 28. 14. Non declinaueris ab eis nec ad dexteram nec ad sinistram. 22.c.2. Deu. 29. 18. Et asinat ebria stientem. 117.b.c.2. & 19. Deu. 32. 42. De captiuitate nudati inimicorum capitis. 311.c.2. Deut. 32. 5. Peccauerunt ei, & non filij eius in fordidibus. 81.e.1. Deut. 32. 8. Quando dividebat Altissimus gentes, &c. 245.b.2. Deu. 32. 13. Vi suggeret mel de petra oleumque de saxo durissimo, &c. 190.d.2. & 191.d.1. Deu. 32. 22. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni notissima. 52.e.1. Deu. 32. 34. Nonne haec condita sunt apud me, & signata in thesauris meis. 233.d.2. Deu. 33. 12. Benjamin amantissimus Domini habitat confidenter in eo, &c. 317.c.1. Deu. 33. 26. Ascensor cali auxiliator suus. 41.d.1.

EX IOSVE.

Iosue 2. 11. Pertimimus, & elanguit cor nostrum. 262.b.1. & 715.5. Iosue 2. 11. Haec audientes pertimimus, & languit cor nostrum, nec remansit in nobis spiritus. 24.c.2. Iosue 7. 10. Surge, cur iaces pronus in terra. 82.a.1. Iosue 7. 13. Anathema in medio tui. 19.c.1.

EX IVDICVM LIBRO.

Iudic. 9. 8. Erunt ligna, ut vngerent super se regem. 6.b.1. Iudic. 9. 51. Erat autem turris ex celsa. 316.a.1.

EX RVTH.

Ruth. 4. 13. Tuli itaque Booz Ruth, & accepit uxorem. 181.d.2.

EX LIBRIS REGVM.

1. Reg. 1. 11. Non accit non ascendet super caput eius. 312.c.1. 1. Reg. 1. 18. Vultusque illius non sunt amplius in diuersa mu-

tati. 78.e.2. Olim in Israel sic loquebatur vnusquisque vadens consilere Deum: Venite, & eamus ad videntem: qui enim Propheta dicitur hodie, vocabatur olim videntis. 1.c.1.

Sed versus ad praedam es. 263.d.2. 1. Reg. 15. Sicine separat amara mors. 291.e.2. 1. Reg. 15. 32. Erexit sibi David sornicem triumphalem. 264.d.1. 1. Reg. 15. Recensit quaecumque fecit Amaloch. 233.d.2. 1. Reg. 15. 2. Triumphator in Israel non parces, & penitidine non steterit. 1. Reg. 15. 19. 22.d.2.

Nec enim discumbemus prius, quam ille veniat. 290.c.1. 1. Reg. 16. 11. Tolle arietem de medio gregis. 19.c.1. 1. Reg. 17. 34. Saul, & viri eius in modum coronae cingebant David. 1. Reg. 23. 26. 303.c.1.

In me sit Domine mi haec iniquitas. 87.b.2. 1. Reg. 25. 24. Qui prohibuit te, ne venires in sanguinem. 73.b.2. 1. Reg. 25. 26. Et quidem faciens facies, & potus poteris. 73.e.1. 1. Reg. 26. 25. Non eueniet tibi quicquam mali propter hanc rem. 87.b.2. 1. Reg. 28. 10. Reuersus est spiritus eius & refocillatus. 24.c.2. 1. Reg. 30. 12. Erupimus ad Australem plagam Cerebi, & contra Iudam. 1. Reg. 30. 14. 321.a.2. Misit ergo Abner nuncios ad David pro se. 283.b.1. 2. Reg. 3. 12. Dixit autem David ad Ioab, & ad omnem populum, &c. 2. Reg. 3. 31. 313.d.1. Cumque venisset vniuersa multitudo cibum capere cum David. 313.d.2. Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de uero tuo, & firmabo regnum eius, &c. 6.c.2. Ipse aedificabit mihi domum, &c. Et dirigam domum eius usque in aeternum. 5.e.1. & a.2. Iosaphat erat a commentariis. 265.c.2. 2. Reg. 8. 16. Si memor es iniquitatis meae, interficiat me. 87.a.2. 2. Reg. 14. 32. Et legiones Cerebi, & Theleti, & omnes Gethes sexcenti viri. 321.a.2. Porro David ascendebat cliuuium oliuarum. 1. Reg. 15. 30. Fortissimus quisque, cuius cor est quasi leonis, pauore soluetur. 2. Reg. 17. 10. 261.b.1.

Nequaquam, quia illius ero, quem elegit Dominus. 62.d.2. 2. Reg. 16. 18. Veruntamen ad tres primos non peruenit. 286.c.1. 2. Reg. 23. 19. Posuit cruorem belli in baltheo suo, & in calceamentis, &c. 3. Reg. 2. 35. &c. Quatuor rotae per bases singulas: tales autem rotae, quales solent in curru fieri. 31.b.2. Aedificans aedificauit domum. 73.e.1. 3. Reg. 8. 12. Sacerdotes tuos occiderunt, & ego relictus sum solus. 3. Reg. 19. 10. 131.e.1.

Non fuit alter talis sicut Acab, qui venundatus est, ut faceret malum. 94.c.1. Currus Israel & auriga eius. 150.c.2. 4. Reg. 2. 12. Si tacuerimus, scelereis arguemur. 87.a.2. 4. Reg. 7. 9. Quod Dominus onus istud leauerit super eum. 150.d.2. 4. Reg. 9. 25. Tollens Ioas, &c. de triclinio. 289.c.1. 4. Reg. 11. 2. Carduus Libani misit ad cedrum, &c. dicens: Da filio meo filiam suam. 6.c.1. Posuitque illud ex latere altaris ad Aquilonem. 118.d.2. 4. Reg. 16. 14. Et testificatus est Dominus in Israel, & in Iuda per manum omnium Prophetarum, & videntium. 1.c.1. Insuper & sanguinem innoxium sudii Manasses multum nimis, donec impleret Hierusalem usque ad os. 4. Reg. 21. 16. 308.b.2.

EX LIBRIS PARALIPOMENON.

Gesta David priora atque nouissima scripta sunt in libro Samuelis videntis, & in libro Nathan Prophetae atque in volumine Gad videntis. 1.c.1. Vnguentis meretricijs, quae erant pigmentariorum arte confecta. 309.b.2. Fratres Dominus Deus patrum vestrorum contra Iuda, &c. 2. Par. 28. 9. Et exaudiuit eum, & delit ei signum. 151.b.1. 2. Par. 32. 24.

EX LIBRIS ESDRAE ET NEHEMIAE.

Visitauit Dominus spiritum Cyri Regis Persarum. Esdrae. 1. 1. 145.d.1. Esedi, & fleui, & luxi. 71.a.2. 2. Esdrae. 1. 4. Intra manus Dei mei bonam mecum. 71.a.2. Nehemie. 1. 8.

TOBIAS.

Tob. 12. 15. Ego sum vnus ex septem, qui astamus ante Dominum. 53.d.1. Tob. 12. 15. Ego sum Raphael vnus de septem, qui astant ante Deum. 263.c.2. Tob. 4. 18. Panem tuum, & vinum tuum super sepulchrum iusti constitue, &c. 314.d.1.

I V D I T H.

Iudith. 9. 13. Capiatur laqueo oculorum suorum. 163.b.2. Iudith. 10. 3. Lauit corpus suum, & vnxit se myrto optimo. 182.c.1.

E S T H E R.

Esther. 1. 4. Ut ostenderet diuitias gloriae regni sui, &c. 316.d.2. Esther. 1. 6. Lectuli quoque aurei, & argentei super pavementum, smaragdino, & pario stratum lapide, dispositi erant. 289.a.1. Esther. 1. 14. Septem duces, qui videbant faciem regis. 263.d.1. Esther. 6. 12. Aman festinauit ire in domum suam lugens, &c. 313.d.2. Esther. 7. 8. Et statim operuerunt faciem eius. 151.b.2. Esther. 7. 8. Nec dum verbum de ore regis exierat. 313.e.1. Esther. 7. 8. Cum Rex intrasset hospitij locum, reperit Aman super lectulum corruisse, in quo iacebat Esther. 289.b.1.

I O B.

Iob. 1. 20. Tonsio capite corruit in terram. 312.d.2. Iob. 2. 13. Et sederunt cum eo in terra, &c. 72.b.2. Iob. 5. 24. Visitans speciem tuam non peccabis. 56.c.1. Iob. 7. 7. Non reuertetur oculus meus, ut videat bona. 119. b. 1. Iob. 12. 10. In cuius manu anima omnis viuentis, & spiritus omnis carnis. 24.b.2. Iob. 16. 19. Terra ne operias sanguinem meum. 271.e.2. Iob. 27. 3. Donec superest balneus in me. 326.b.2. Iob. 26. 9. Qui tenet vulum folij sui. 32.d.2. Iob. 26. 13. Spiritus eius ornauit celos. 145.d.1. Iob. 26. 13. Spiritus eius ornauit celos. 24.d.2. Iob. 27. 3. Donec superest balneus in me, & spiritus Dei in naribus meis. 24.a.2. Iob. 29. 2. Quando splendebat lucerna eius super caput meum. 52. e. 1. Iob. 31. 1. & 2. Popij factus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de uirgine, &c. 285.a.2. Iob. 31. 1. Vi desiderium meum audiat omnipotens. 128.b.2. Iob. 32. 18. Plenus sum sermonibus, plenus, & coarctat me spiritus ueritatis, &c. 311.a.2. Iob. 41. 22. Feruescere faciet quasi ollam profundum mare, & ponet quasi cum vnguenta bulliunt. 309.c.2.

P S A L M I.

Psal. 1. 1. In uia peccatorum non stetit. 234.c.1. Psal. 1. 2. Meditabitur die ac nocte. 65.e.1. Psal. 1. 3. Non resurgent impij, &c. 152.b.2. Psal. 1. 4. Non sic impij, non sic, &c. 156.b.2. Psal. 1. 5. Non surgent in iudicio. 211.b.2. Psal. 1. 5. Non resurgent impij in iudicio, &c. 156.b.1. Psal. 1. 6. Quoniam nouit Dominus uiam iustorum. 156.b.1. Psal. 2. 1. Et populi meditati sunt inania. 65.e.1. Psal. 2. 3. Dirumpamus uincula eorum, & proiciamus a nobis, &c. 132.b.2. Psal. 2. 6. Constitutus Rex super Sion montem sanctum eius. 190.c.1. Psal. 3. 1. & 6. Domine quid multiplicati sunt, qui tribulant me, &c. Ego dormiui & soporatus sum, & exsurrexi, quia Dominus suscepit me. 5.e.1. Psal. 5. 8. Ego autem in multitudine misericordiae, &c. 163.c.1. Psal. 5. 13. Domine ut sancto bonae uoluntatis tuae coronasti nos. 303.c.1. Psal. 6. 7. Lauabo per singulas noctes lectum meum. 289.a.1. Psal. 7. 13. Arcum suum tetendit, & parauit, &c. 98.b.2. Psal. 7. 14. Et in eo parauit uasa mortis. 126.d.1. Psal. 8. 5. Quid est homo, quod memor es eius, &c. 60.a.2. Psal. 9. 13. Quoniam requirens sanguinem eorum, recordatus est, &c. 160.a.2.

Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est, &c. Psal. 9. 13. 73.c.1. In corde & corde. 154.c.1. Psal. 11. 3. Et opprobrium non accepit aduersus proximum suum. Psal. 14. 3. 150.a.2. Non derelinques animam meam in inferno. 30.d.2. Psal. 15. Neque memor ero nominum eorum per labia mea. Psal. 15. 4. 150.a.2. Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis san- tuum tuum videre corruptionem. 3.e.1. Psal. 15. 10. Neque memor ero nominum eorum per labia mea. 150.a.2. Psal. 15. 4. Eripe animam meam ab impio frameam tuam ab inimicis manus tuae. 261.b. Psal. 16. 7. 13. Ascendit super Cherubim, & uolauit, uolauit super pennas uentorum. Psal. 17. 8. 46.d.1. Dies dici eruffat uerbum. 179.e.2. Psal. 18. 3. Non sunt loquela, neque sermones. 150.a.1. Psal. 18. 4. Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis. 156.b.1. Psal. 20. 9. In tempore uultus tui. 63.c.2. Psal. 20. 10. Diuiserunt sibi uestimenta mea. 3.e.2. Psal. 21. 19. Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos, qui tribulant me. 300.d.1. Psal. 22. 5. Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos, qui tribulant me. 317.b.1. Psal. 23. 2. Super flumina praeparauit eum. 185.e.1. Psal. 23. 2. Qui non accipit in vanum animam suam, &c. Psal. 23. 4. 150.b.2. Vias tuas domine demonstra mihi. 94.e.2. Psal. 24. 4. Innocentes & recti adhaerent mihi. 126.c.1. Psal. 24. 21. Dilixi decorem domus tuae, et locum habitationis gloriae tuae. Psal. 25. 8. 35.c.1. Ne tradideris me in animas tribulantium me. 201.e.1. Psal. 26. 12. Sedebit Dominus Rex in aeternum. 51.a.2. Psal. 28. 10. Illustra faciem tuam super seruum tuum. 52.e.1. Psal. 30. 17. Oculi Domini super iustos, uultus autem Domini super facientes mali. Psal. 33. 16. 79.d.1. Vultus autem Domini super facientes mala 63.c.2. Psal. 33. 17. Non delinquent omnes qui sperant in eo. 105.e.1. Psal. 33. 23. Angelus Domini persequens eos. 81.a.2. Psal. 34. 6. Dixerunt: Euge, euge, uiderunt oculi nostri, &c. Psal. 34. 21. 319. d. 1. Dixit iniustus, ut delinquat in semetipso, non est timor Dei ante oculos eius. 121.a.1. Montes Dei. 26.a.1. Psal. 35. 7. Os iusti meditabitur sapientiam. 65.a.2. Psal. 36. 30. Silui a bonis, & dolor meus renouatus est. 311.a.2. Psal. 38. 3. Sacrificium & oblationem nolui, aures autem perfectissi- mibi. 189.d.1. Et non tradat eum in animas inimicorum eius. Psal. 40. 23. 201. a. 2. Ad Deum, fortem, uiuum. 327.c.1. Psal. 41. 13. Dedisti nos tanquam oues escaram, & in genibus, &c. Psal. 43. 3. 308.d.1. Quoniam propter te mortificamur tota die, astimati sumus sicut oues occisionis. 327.a.2. Quoniam propter te mortificamur tota die. 167.a.2. Psal. 43. 22. Diffusa est gratia in labijs tuis. 131.c.2. Psal. 44. 3. Circumamicta uarietatibus. 182.e.2. & sequentibus Psal. 44. 4. 10. sepe. Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo laetitiae praeg- soribus suis. 300.a.2. Deus sedet super sedem sanctam suam. 51.a.2. Psal. 46. 9. Peccatum meum contra me est semper. 110.b.1. Psal. 50. 5. Tibi soli peccaui, & c. ni iustificeris, &c. 152.a.1. Psal. 50. 7. Ecce in iniquitatibus conceptus sum. 87.a.2. Psal. 50. 7. Spiritu principali confirma me. 57.b.2. Psal. 50. 14. Quoniam uidi iniquitatem, & contradictionem, &c. Psal. 54. 10. 308.a.2. Viri sanguinum. 73.b.2. Psal. 54. 14. Letabitur iustus cum uiderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. 321.d.1. & 264.b.1. Dedisti me uentibus te significationem. 129.d.1. Psal. 58. 1. In uelamento alarum tuarum. 37.b.2. Psal. 62. 8. Introibunt in inferiara terra. 327.a.1. Psal. 62. 9. Intenderunt arcum rem amarum. 261.c.1. Psal. 63. 4. Iniquitatem si aspexi in corde meo, &c. Psal. 65. 18. 162.b.2. Illuminet uultum suum super nos, & miseretur nostri, &c. Psal. 66. 2. 52.e.1. Explanatur sere totus. 41.b.1. Psal. 67. Dominus nomen illi, &c. 48.c.1. Psal. 67. 5. Qui

Pfal. 67. v. 7. Qui educit virtutes in fortitudine, similiter eos, qui exasperant, qui habitant in sepulchris. 313. c. 1.
Pfal. 67. v. 7. Qui habitant in sepulchris. 409. a. 1.
Pfal. 67. v. 12. Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa. 56. c. 1.
Pfal. 67. v. 14. Si dormiatis inter medios ceros pennae columbae deargentate. 308. c. 1.
Pfal. 67. v. 14. Si dormiatis inter medios ceros pennae columbae deargentate. 220. e. 1.
Pfal. 67. v. 26. Preuenerunt principes coniuncti psallentibus in medio iuuenularum tympanistrorum. 53. a. 2.
Pfal. 68. v. 15. In me psallebant, qui bibebant vinum. 301. c. 2.
Pfal. 68. v. 27. Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt. 261. b. 2.
Pfal. 68. v. 28. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum. 87. b. 2.
Pfal. 68. v. 32. Placebit Deo super vitulum nouellum. 46. a. 2.
Pfal. 71. Deus iudicium tuum Regi dicit, & iustitiam tuam filio Regis: iudicare populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio, & c. Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam, & c. 5. c. 2.
Pfal. 71. v. 4. Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatores. 52. c. 2.
Pfal. 72. v. 18. Veruntamen propter dolos posuisti eis, & c. 74. c. 2.
Pfal. 75. v. 3. Factus est in pace locus eius, & c. 72. a. 1.
Pfal. 76. Exurgat Deus, explanatur fere totus. 41. b. 2.
Pfal. 77. v. 38. Et abundauit, ut auerteret iram suam, & non accendit omnem iram suam. 97. d. 1.
Pfal. 77. v. 67. Reddidit in captiuitatem virtutem eorum. 316. d. 2.
Pfal. 77. v. 39. Recordatus es, quia caro sunt: spiritus radens, & non rediens. 24. b. 2.
Pfal. 78. v. 6. Effunde furorem tuum in gentes. 131. c. 2.
Pfal. 79. v. 2. Qui sedes super Cherubim, appare. 55. d. 1.
Pfal. 79. v. 9. Vincam de Aegypto transfulisti eiecisti gentes, & plantasti eam, & c. 172. c. 2.
Pfal. 79. v. 11. Cedri Dei. 20. a. 1.
Pfal. 80. v. 17. Cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra, melle saturauit eos. 190. e. 2.
Pfal. 84. v. 7. Deus tu conuersus uiuificabis nos. 119. b. 1.
Pfal. 86. v. 5. Homo & homo natus est in ea. 163. c. 1.
Pfal. 88. v. 4. Disposuit testamentum electis meis: iurauit David seruo meo usque in aeternum, & c. 8. a. 2.
Pfal. 89. v. 15. Iustitia & iudicium preparatio sedis tuae. 230. b. 2.
Pfal. 88. v. 16. Beatus populus, qui scit iubilationem, & c. 146. c. 1.
Pfal. 88. v. 18. Gloria virtutis eorum tu es. 316. d. 2.
Pfal. 88. v. 33. Visitabo in virgine iniquitates eorum. 126. d. 1.
Pfal. 89. v. 8. Seculum nostrum in illuminatione vultus tui. 326. b. 2.
Pfal. 90. v. 1. Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei caeli commorabitur, & c. 130. a. 2.
Pfal. 90. v. 4. Sub pennis eius sperabis. 37. b. 2.
Pfal. 91. v. 1. Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum, & senectus mea in misericordia vberi. 300. d. 1.
Pfal. 94. v. 2. Et in psalmis iubilemus ei. 122. a. 1.
Pfal. 101. v. 11. Quia eleuans allisisti me. 326. c. 2.
Pfal. 101. v. 11. Eleuans allisisti me. 81. a. 2.
Pfal. 102. v. 4. Qui coronat te misericordia. 303. c. 1.
Pfal. 103. Explanatur fere totus. 41. c. 1.
Pfal. 103. v. 2. Extendens caelum sicut pellem, qui tegis aquis superiora eius. 234. e. 2.
Pfal. 103. v. 15. Ut educas panem de terra, & vinum letificet cor hominis. 300. c. 1.
Pfal. 103. v. 29. Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. 24. b. 2.
Pfal. 104. v. 4. Qui facit Angelos suos spiritus. 24. c. 2.
Pfal. 105. v. 23. Si non Moyses electus eius stetit in confectione in conspectu eius, & c. 155. a. 2.
Pfal. 106. v. 9. Animam suam non saturabunt. 114. a. 1.
Pfal. 107. v. 29. Et operiantur sicut diploide, confusione sua. 313. a. 2.
Pfal. 108. v. 29. Et operiantur sicut diploide confusione sua. 113. c. 2.
Pfal. 109. Explicatur fere totus. 54. b. 2.
Pfal. 109. v. 9. Virgam virtutis tuae emittet Dominus ex Sion. 316. a. 1.
Pfal. 109. v. 1. Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis. 4. b. 2.
Pfal. 109. v. 4. Iurauit Dominus, & non penitebit eum. 96. b. 1.
Pfal. 109. v. 6. Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conuassabit captiua, & c. 33. c. 2.

Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conuassabit, & c. *Pfal. 109. v. 6.* 253. c. 2.
 De torrente in via bibit, propterea exaltauit caput. *Pfal. 109. v. 7.* 308. e. 2.
 Facta est Iudaea sanctificatio eius, & c. 256. c. 2. *Pfal. 113. v. 2.*
 Similes illis stant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt. *Pfal. 113. v. 8.* in eis. 327. c. 1.
 Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. *Pfal. 118. v. 1.* 95. a. 1.
 Exultauit ut gigas ad currentem viam, a summo caelo *Pfal. 118. v. 6.* egressio eius, & c. 139. d. 2.
 Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam. *Pfal. 118. v. 36.* 195. a. 1.
 Cantabunt mihi erant iustificationes tuae. *Pfal. 118. v. 54.* 122. a. 1.
 Feci iudicium, & iustitiam, & c. 230. c. 2. *Pfal. 118. v. 121.*
 Habitauit cum habitantibus Cedar. 319. d. 2. *Pfal. 119. v. 5.*
 Qui seminant in lacrymis, & c. 72. c. 1. *Pfal. 125. v. 5.*
 Euntes ibant, & flebant, & c. venientes autem venient, & c. *Pfal. 125. v. 6.* 23. d. 2.
 Euntes ibant, & flebant, & c. venientes autem venient, & c. *Pfal. 125. v. 6.* 109. c. 2.
 Nisi Dominus edificauerit domum. 62. c. 1. *Pfal. 126. v. 1.*
 Vanum est vobis amare lucem, si non surgite, postquam, & c. *Pfal. 126. v. 2.* 112. a. 1.
 Ecce haereditas Domini filij merces fructus ventris. *Pfal. 126. v. 3.* 223. c. 2.
 Non auertas faciem Christi tui. 32. c. 2. *Pfal. 131. v. 10.*
 Non auertas faciem Christi tui. 258. b. 2. *Pfal. 131. v. 10.*
 Quoniam elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem. *Pfal. 131. v. 11.* 241. a. 1.
 Sancti eius exultatione exultabunt, & c. Viduam eius benedicim. 165. b. 1. *Pfal. 131. v. 16.*
 Et in foris suis deprecabitur. 132. d. 2. *Pfal. 134. v. 14.*
 Super flumina Babylonis, illic sedimus, & fleuimus. *Pfal. 136.*
 Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus. *Pfal. 136.* 19. b. 2.
 Super flumina Babylonis. 222. b. 2. *Pfal. 136.*
 Memor esto Domine filiorum eodem in die Hierusalem, & c. *Pfal. 136. v. 7.* 321. a. 1.
 Beatus, qui retribuet tibi retributionem tuam, & c. *Pfal. 136. v. 8.* 316. b. 2.
 Intellexisti cogitationes meas de longe, semitam meam, & c. *Pfal. 138. v. 3.* funiculum meum inuestigasti. 120. c. 2.
 Caput circueus eorum. 290. a. 2. *Pfal. 139. v. 10.*
 Corripit me iustus in misericordia, & increpabit me. *Pfal. 140. v. 4.* 301. c. 1.
 Et non communicabo com electis eorum. *Pfal. 140. v. 4.* 301. c. 1.
 Memoriam abundantiae suauitatis tuae eruclabunt. *Pfal. 144. v. 7.* 68. d. 2.
 Mittit crystallum suam sicut buccellas. *Pfal. 147. v. 17.* 157. b. 2.
 Flabit spiritus eius, & fluent aquae. 24. c. 2. *Pfal. 147. v. 18.*

P R O V E R B I A .

Sapientia dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & cerna incluta circumdabit te. *Pro. 4. v. 9.* 303. c. 1.
 Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quicquam faceret a principio, & c. *Pro. 8. v. 22.* 2. b. 1.
 Cum eo eram cuncta componens. 54. b. 1. *Pro. 8. v. 30.*
 Sapientia edificauit sibi domum, & c. 94. b. 1. *Pro. 9. v. 11.*
 Venite, comedite panem meum. 197. c. 1. *Pro. 9. v. 5.*
 Cingulum tradidit Chananeo. 203. b. 1. *Pro. 31. v. 24.*
 Qui parcat virga, odit filium. 96. d. 2. *Pro. 13. v. 24.*
 Turris fortissima. 316. a. 1. *Pro. 18. v. 10.*
 Oculum videntem, & aurem audientem Dominus videt, & c. *Pro. 20. v. 12.* vtrumque. 149. b. 2.
 Lucerna Domini spiraculum hominis, quae inuestigat omnia secreta ventris. 120. a. 2. *Pro. 20. v. 27.*
 Vir impius proccaciter obfirmat vultum suum; qui autem reclusus est, & c. *Pro. 21. v. 29.* 78. e. 2.
 Totum spiritum suum profert stultus. *Pro. 29. v. 11.* 145. d. 1.
 Date sceram marenibus, & c. 314. c. 1. *Pro. 31. v. 6.*
 Date sceram marenibus, & vinum eius, qui amaro sunt ante me. *Pro. 31. v. 6.* 287. d. 1. & 7. EC-

E C C L E S I A S T E S .

Eccles. 9. v. 8. **O** mni tempore sint vestimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat. 301. a. 1.
Eccles. 9. v. 7. Vade ergo, & comede in leuitia panem tuum, & c. 301. b. 1.
CANTICVM CANTICORVM.
Cant. 1. v. 1. **M** eliora vbera tua vino. 285. a. 2.
Cant. 1. v. 4. Equitatus meo in curribus Pharaonis asimilauit te amica mea. 50. b. 2.
Cant. 1. v. 4. Memores vberum tuorum super vinum. 265. d. 2.
Cant. 1. v. 6. Sicut tabernacula Cedar. 319. d. 2.
Cant. 1. v. 12. Dum esset rex in acubitu suo. 290. b. 1.
Cant. 1. v. 12. Nardus mea dedit odorem suum. 303. d. 2.
Cant. 3. v. 9. Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani: columnas eius fecit argenteas, & c. 50. c. 2.
Cant. 4. v. 14. Nardus, & crocus. 302. d. 2.
Cant. 7. v. 4. Nafus tuus sicut turris Libani, & c. 72. d. 2.
Cant. 8. v. 2. Dabo tibi poculum ex vino condito. 309. c. 2.
Cant. 8. v. 6. Fortis est ut mors dilectio, & dura sicut infernus amulatio. 117. d. 2.
Cant. 8. v. 8. Soror nostra parua est, & vbera non habet, & c. 180. b. 2.

S A P I E N T I A .

Sap. 1. v. 1. **D** igitur iustitiam, qui indicatis terram, sentite de Domino in bonitate. 132. d. 1.
Sap. 3. v. 4. Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & c. 132. d. 1.
Sap. 2. v. 8. Vino precioso, & unguentis nos impleamus, & non pretereat nos flos temporis, & c. 304. a. 1.
Sap. 5. v. 1. Stabant iusti in magna constantia, aduersus eos, qui se angustauerunt. 321. c. 1.
Sap. 11. v. 3. Steterunt contra hostes, & de inimicis se vindicauerunt. 321. d. 1.
Sap. 1. v. 13. Deus mortem non fecit, & c. 100. a. 2.
Sap. 18. v. 24. In veste enim poderis, quam habebas, totus erat orbis terrarum, & parentum magna in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta. 45. a. 1.

E C C L E S I A S T I C V S .

Eccles. 15. v. 3. **C** ibauit illum pane vite, & c. 68. b. 2.
Eccles. 32. v. 2. Rectorem te posuerunt: noli extolli, & esto in illis, quasi vnus ex ipsis, & c. 301. b. 2.
Eccles. 40. v. 20. Vinum, & musica letificat cor. 301. b. 2.
Eccles. 43. v. 28. Propter ipsum confirmatus est iueneris finis, & in sermone eius composita sunt omnia: multa dicemus, & deficiemus in verbis: consummatio autem sermonum ipse est in omnibus. 2. c. 2.
Eccles. 44. v. 10. Illi viri misericordia sunt, quorum pietates non defuerunt. 166. d. 2.
Eccles. 46. v. 2. Memoria Osee in compositione odoris facta, opus pigmentarium, & c. 301. c. 2.
Eccles. 49. v. 10. Ezechiel, qui vidit conspectum gloriae, quam ostendit illi in curru Cherubim. 31. a. 2.
Eccles. 49. v. 27. Spiritu magno vidit vltima, & consolatus est lugentes in Sion; usque in sempiternum ostendit futura, & abscondita, antequam euenirent. 1. b. 1.

I S A I A S .

Isaia. 1. v. 15. **M** anus vestrae sanguine plene sunt. 288. b. 2.
Isaia. 1. v. 21. Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij, & c. 159. c. 1.
Isaia. 1. v. 3. Israel autem me non cognouit, & populus meus non intellexit. 69. c. 2.
Isaia. 1. v. 22. Argentum tuum versum est in scorium. 205. a. 1.
Isaia. 1. v. 4. Vae genti peccatrici, populo graui iniquitate, femini nequam, filijs sceleratis, & c. 122. c. 2.
Isaia. 2. v. 2. Et erit in nouissimis diebus preparatus mons domus Domini, & c. 255. b. 2.
Isaia. 2. v. 2. Preparatus mons domus Domini in vertice montium. 185. e. 1.
Isaia. 3. v. 26. Desolata in terra sedebit. 72. a. 2.
Isaia. 3. v. 17. Agnitio vultus eorum respondebit eis. 122. b. 2.
Isaia. 3. v. 17. Decalcare, & tondere super filios deliciarum, dilata caluum tuum, sicut aquila. 312. b. 1.

Et creabit Dominus super omnem locum montis Sion, & c. *Isa. 4. v. 5.* 144. a. 2.
Et fructus terre sublimis. 315. e. 2. *Isa. 4. v. 2.*
Ut ablueret fordes filiarum Sion in spiritu iudicij, & spiritu odoris. *Isa. 5. v. 4.* 310. c. 1.
Vae qui confurgitis mane ad ebrietatem sectandam. *Isa. 5. v. 11.* 301. c. 2.
Propterea dilatauit infernus animam suam. 6. a. 1. *Isa. 5. v. 14.*
Isaia caput sextum totum explicatur. 37.
Vae mihi, quia vir pollutus labijs ego sum, & in medio populi, & c. *Isa. 6. v. 5.* 64. d. 1.
Plena est omnis terra gloria eius. 327. b. 1. *Isa. 6. v. 3.*
Duabus velabant faciem suam. 151. b. 2. *Isa. 6. v. 2.*
Vae mihi, quia tacui. 60. d. 1. *Isa. 6. v. 5.*
Ecce Virgo concipiet, & pariet filium. 3. b. 2. *Isa. 7. v. 14.*
Vocabitur nomen eius Emmanuel. 53. b. 2. *Isa. 7. v. 14.*
Si non credideritis, non permanebitis. 75. d. 2. *Isa. 7. v. 9.*
Radet Dominus in nouacula conducta in bis, qui trans flumen sunt in Rege Assyriorum caput, & pilos pedum, & barbaram vniuersam. 261. b. *Isa. 7. v. 29.*
Qui strident in incantationibus suis. 65. a. 2. *Isa. 8. v. 19.*
Voca nomen eius, reliquae conuertentur. 72. a. 1. *Isa. 8. v. 3.*
Dominum sanctificate, ipse sit terror vester. 312. c. 1. *Isa. 8. v. 13.*
Et erit vobis in sanctificationem, in lapidem autem offensio- *Isa. 8. v. 14.*
nis, & c. 144. b. 2.
Sicut in die Madian. 152. d. 1. *Isa. 9. v. 4.*
Vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, & c. 54. b. 1. *Isa. 9. v. 6.*
Pater futuri seculi. 177. d. 1. *Isa. 9. v. 6.*
Adhuc manus eius extensa. 200. e. 2. *Isa. 9. v. 17.*
Ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus, in signum, & prodigia in Israel. 151. c. 1. *Isa. 8. v. 18.*
Adducet Dominus aquas fluminis fortes, regem Assyriorum. *Isa. 8. v. 7.* 307. d. 1.
Letabuntur coram te, sicut qui letantur in messe, sicut exultant viatores, & c. 52. d. 2. *Isa. 9. v. 3.*
Erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorum renum eius. 126. b. 1. *Isa. 11. v. 5.*
Habitabit lupus cum agno, & fides cinctorum. 6. c. 1. 7. d. 2. *Isa. 11. v. 6.*
Quia repleta est terra scientia domini, sicut aquae maris operientes. 324. b. 2. *Isa. 11. v. 9.*
Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hedo accubabit. *Isa. 11. v. 6.* 5. e. 2. 6. a. 1.
Erit sepulchrum eius gloriosum. 112. c. 1. *Isa. 11. v. 10.*
Dominus praecipit militia belli. 155. e. 1. *Isa. 13. v. 4.*
Ini consilium, coge consilium, pone quasi noctem, & c. *Isa. 13. v. 3.* 320. a. 2.
Propter hoc omnes manus dissoluentur, & omne cor hominis contabescet. *Isa. 13. v. 7.* 262. b. 1.
Dominus praecipit militia belli, & c. 95. d. 1. *Isa. 13. v. 4.*
In celum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, & c. *Isa. 14. v. 13.* 51. b. 2.
Manus eius extensa, & c. 156. b. 1. *Isa. 14. v. 27.*
Vulabit Moab. 65. a. 2. *Isa. 16. v. 4.*
Consummatio abbreviata inundabit iustitiam, consummationem enim, & abbreviationem Dominus exercituum faciet in medio omnis terrae. 2. a. 2. *Isa. 21. v. 7.*
Vidi curru duorum equitum ascensorem asini, & ascensorem camelum. 49. e. 1.
Factus est fortitudo pauperi. 316. c. 2. *Isa. 21. v. 4.*
Propterea repleti sunt lumbi mei dolore, angustia possedit me, sicut angustia parturientis. 261. d. 2. *Isa. 21. v. 3.*
Et induam illum tunica sua, & cingulo suo confortabo eum, & c. 227. b. 1. *Isa. 22. v. 21.*
Post septuaginta autem annos erit Tyro, quasi canticum meretricis. 326. b. 1. *Isa. 23. v. 15.*
Nec edificaberis ultra. 326. c. 1. *Isa. 23. v. 17.*
Post septuaginta annos. 325. d. 1. *Isa. 23. v. 17.*
Ecce terra Chaldaeorum, talis populus non fuit, Assur fundauit eam, & c. 325. a. 1. *Isa. 23. v. 13.*
Cessauit gaudium tympanorum, quicquid sonitus letantium, & c. 301. d. 2. *Isa. 24. v. 8.*
Maledictio vorabit terram, & peccabunt. 105. e. 1. *Isa. 24. v. 6.*
Super hoc laudabit te populus fortis, ciuitas gentium, & c. *Isa. 25. v. 3.* 227. a. 1.
Concepimus, & quasi parturimus, & peperimus spiritum, & c. *Isa. 26. v. 18.* salutes non fecimus in terra. 327. a. 2.
Vade ergo populus meus, intra in cubicula tua, claude ostia tua super te, abscondere modicum, ad momentum, & c. 327. c. 2. *Isa. 26. v. 20.*

Isa. 27. v. 6. Qui egredientur impetu a Iacob, florebit, & germinabit Israel, &c. 106. a. 1.

Isa. 28. v. 11. In loquela enim labij, & lingua altera loquetur ad populum istum, &c. 69. c. 2.

Isa. 29. v. 10. Sic erit multitudo gentium, qua dimicauerunt contra montem Sion, &c. 287. c. 2.

Isa. 30. v. 27. Ardens furor eius, & grauis ad portandum, &c. 97. a. 2.

Isa. 30. v. 9. Populus enim ad iracundiam pronocatus est, & filij mendaces, &c. 69. d. 2.

Isa. 30. v. 12. Pro eo quod reprobastis verbum hoc, &c. 159. d. 1.

Isa. 30. v. 33. Preparata est ab heri Thophet à rege, &c. 198. d. 1.

Isa. 31. v. 6. Conuertimini, sicut in profundum recesseratis filij Israel. 120. c. 2.

Isa. 31. v. 6. Conuertimini, sicut in profundum recesseratis filij Israel. 94. c. 1.

Isa. 31. v. 3. Equi eorum caro, & non spiritus. 145. c. 2.

Isa. 31. v. 4. Si rugiat leo, & catulus leonis super preadam. 65. e. 1.

Isa. 33. v. 16. Iste in excelsis habitat, munimenta saxorum sublimitas eius. 113. d. 1.

Isa. 33. v. 18. Cor tuum meditabitur timorem. 113. d. 1.

Isa. 33. v. 17. Panis ei datus est, aqua eius fideles sunt, regem in decore suo videbunt oculi eius. 317. b. 1.

Isa. 34. v. 6. Victimam Domini est in Bozra & interfectio magna in terra Edom. 309. d. 1.

Isa. 38. v. 7. & Seruus meus Isaias nudus, & discalceatus trium annorum signum, & portentum erit super Aegyptum. 151. c. 1.

Isa. 38. v. 14. Meditabor ut columba. 65. a. 2.

Isa. 42. v. 14. Tacui, semper filij, patiens sui, sicut parturiens loquar. 261. a. 1.

Isa. 44. v. 1. Hac dicit Dominus Christo meo Cyro. 7. c. 1.

Isa. 45. v. 14. Sabaim viri sublimes. 302. b. 2.

Isa. 45. v. 1. et 8. Hac dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, ut subijciam ante faciem eius gentes, &c. Rorate caeli desuper, & nubes pluuia iustum, aperiat terra, & germinet saluatorem. 5. a. 2.

Isa. 47. v. 8. Non sedeo vidua. 72. e. 1.

Isa. 49. v. 4. Immacuum laboraui, sine causa, & vane, &c. 310. c. 1.

Isa. 49. v. 16. In manibus meis descripsi te, muri tui coram oculis meis semper. 183. e. 2.

Isa. 51. v. 17. Eleuare, eleuare, confurge Hierusalem, qua bibisti de manu & 18. Domini calicem irae eius, &c. 287. b. 2.

Isa. 51. v. 21. Audi pauperem ebria, & non a vino. 287. c. 2.

Isa. 52. v. 4. Quia haec dicit Dominus Deus: In Aegyptum descendi, &c. 167. a. 2.

Isa. 52. v. 10. Parauit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium. 80. a. 1.

Isa. 53. v. 1. Quis credidit audiri nostro? 262. a. 1.

Isa. 53. v. 4. Vere languores nostros ipse tulit. 87. e. 1.

Isa. 53. v. 5. & Et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum, &c. 12. Ipse peccata multorum tulit. 79. a. 2.

Isa. 53. v. 6. Et posuit Dominus in eo iniquitates omnium nostrum. 87. b. 2.

Isa. 57. v. 8. Iuxta me discooperuisti, & suscepisti adulterum. 288. a. 2.

Isa. 56. v. 12. Et impleamur ebrietate. 302. b. 2.

Isa. 57. v. 16. Non in sempiternum litigabo, &c. 97. a. 2.

Isa. 58. v. 12. Et edificabuntur in te deserta saculorum fundamenta generationis, &c. 63. c. 1.

Isa. 61. v. 1. Spiritus Domini super me, eo quod vnixerit me. 3. b. 2.

Isa. 61. v. 2. Ut predicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro. 52. e. 2.

Isa. 61. v. 3. Vocabuntur in ea fortes iustitiae, plantatio Domini ad glorificationem. 226. a. 2.

Isa. 61. v. 3. Quasi sponsum coronatum corona. 267. a. 2.

Isa. 61. v. 3. Et vocabuntur in ea fortes iustitiae, plantatio Domini ad glorificationem. 217. a. 1.

Isa. 61. v. 11. Sicut enim terra profert germen suum, & sicut hortus fermen suum germinat, sic Dominus Deus germinabit iustitiam, & ludem coram vniuersis gentibus, &c. 217. a. 1.

Isa. 63. v. 8. Propter scelus populi mei percussisti eum. 261. b. 2.

Isa. 63. v. 1. Quis est iste, qui venit de Edom, &c. 253. d. 2.

Isa. 62. v. 3. Eris corona gloriae in manu Domini. 316. d. 2.

HIEREMIAS.

Ier. 2. v. 20. **A** saculo compegisti iugum meum, rupisti vincula mea, dixisti, non seruiam. 61. b. 1.

Inuentus est sanguis in alis tuis. 288. b. 2. Ier. 2. v. 22.

Onager affuetus in solitudine, attraxit ventum amoris, &c. Ier. 2. v. 24.

202. a. 2.

Speciosae, & delicatae asimilauit filiam Sion. Ier. 6. v. 4.

320. a. 1.

Nolite considerare in verbis mendacij, dicentes: Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini est. 315. d. 2.

Ut suscitent in futurum, quod iuravi patribus vestris, &c. Ier. 11. v. 5.

245. c. 2.

Si mutare potest Aethiops pellem suam. Ier. 13. v. 23.

310. a. 1.

Sicut adheret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinaui, &c. Ier. 13. v. 11.

56. b. 2.

Vae tibi Hierusalem, non mundaberis post me vsque adhuc? Ier. 13. v. 17.

310. c. 2.

Propter inanem assem filium Ezechie regis Iuda super omnibus, quae fecit in Hierusalem. 308. c. 2.

Quod si dixerint ad te; quo egrediemur dicees ad eos, &c. Ier. 15. v. 2.

308. d. 1.

Si steterit Moyses, & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Ier. 15. v. 1.

308. c. 1.

Dispergam eos, ventilabo in portis terrae. Ier. 15. v. 7.

308. d. 1.

Laboraui rogans, interfeci, & disperdidi populum meum, &c. Ier. 15. v. 6.

310. b. 1.

Non sepelientur, neque plangentur, non se incident, neque caluitium fiet pro eis. Ier. 16. v. 6.

312. d. 2.

Et non dabunt eis poculum calicis ad consolandum, &c. Ier. 15. v. 7.

314. c. 1.

Et morientur grandes, & parui in terra illa non sepelientur, neque plangentur, &c. Ier. 16. v. 6.

314. a. 1.

Et non frangent inter eos lugentem panem ad consolandum super mortuo. Ier. 16. v. 7.

314. a. 1.

Domum conuiuij non ingrediaris, ut sedcas cum eis, & comedas, & bibas. Ier. 16. v. 8.

313. e. 2.

Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo, in vngue adamano, tino super latitudine cordis. Ier. 17. v. 1.

94. d. 1.

Solum gloriae altitudinis a principio, locus sanctificationis nostrae, expectatio Israel, &c. Ier. 17. v. 12.

51. b. 2.

Recedentes a te, in terra scribentur. Ier. 17. v. 13.

156. e. 1.

Alienum fecerunt locum istum sanguine innocentium. Ier. 19. v. 10.

308. a. 2.

Impellentur & corruent. 81. d. 2. Ier. 23. v. 12.

Confortauerunt manus pessimorum, ut non conuerteretur vnusquisque a malitia sua. Ier. 23. v. 14.

216. b. 1.

In prophetis Samariae vidi fatuitatem, &c. Ier. 23. v. 13.

154. b. 2.

Aedificabo tibi domum latam, & canacula spatiosa. Ier. 22. v. 14.

284. d. 2.

Ego cibabo eos absinthio, & potabo eas felle. Ier. 23. v. 25.

156. d. 2.

Bibentes bibetis, quia ecce in ciuitate, in qua invocatum est nomen meum, &c. Ier. 25. v. 28.

261. e. 1.

Bibite, & inebriamini, vomite, & cadite, &c. Ier. 25. v. 27.

287. d. 2.

Conuertam conuersionem populi mei Israel, & Iuda. Ier. 30. v. 3.

212. d. 1.

Ad Cedar, & ad regna Afor, quae percussit Nabuchodonosor Rex Babylonis, &c. Ier. 39. v. 28.

319. b. 2.

Fuit enim in derisum tibi Israel, quasi inter fures reperisset eum, &c. Ier. c. 44. v. 27.

320. c. 1.

Abscissum est cornu Moab, & brachium eius contritum est. Ier. 48. v. 25.

320. d. 1.

Nunquid non filij sunt Israel? aut haeres non est ei? &c. Ier. 49. v. 1.

319. a. 2.

Ex omni confinio eorum adducam interitum super eos. Ier. 49. v. 32.

320. e. 1.

Arcum, & scutum apprehendent, voc eorum, quasi maxillam sonabit. Ier. 50. v. 42.

324. b. 2.

Confractae sunt portae populorum. Ier. 52. v. 5.

324. d. 2.

T R H E N I.

Quomodo sedet sola ciuitas, &c. 72. a. 1. Thren. 1. v. 2.

Sederunt in terra. 72. c. 1. Thren. 2. v. 10.

Sedebit solitarius, & tacebit. 72. e. 1. Thren. 3. v. 28.

Et maior effectus est iniquitas, &c. 87. b. 2. Thren. 4. v. 6.

Plausurus super te manibus omnes transeuntes per viam. Thren. 2. v. 15.

264. a. 1.

Opposui tibi nubem, ne transeat oratio. Thren. 3. v. 44.

78. d. 1.

Oculus meus depradatus est animam meam. Iob. 3. v. 5.

106. d. 1. Thren. 3. v. 5.

Rubicum-

Tren. 4. v. 7. Rubicundiores ebore antiquo, & Sapphiro pulchriores. 40. d. 1.

B A R V C H.

Baruch. 8. v. 31. **R**ugiant clamantes contra Deos suos, sicut in cena mortui. 314. e. 1.

E Z E C H I E L.

Ezechiel. 1. v. 3. **F**actum est verbum Domini, &c. Vidi & ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone. 1. b. 2.

Ezec. 22. v. 13. Percute manu ad manum. 264. b. 1.

Ezec. 27. v. 31. Radent super te caluitium. 312. d. 2.

Ezec. 34. v. 24. Et seruus meus David in medio eorum. 7. c. 1.

Ezec. 37. v. 72. Aperiam sepulchra vestra, & educam vos de tumulis vestris, &c. 313. b. 1.

Ezec. 41. v. 22. Haec est mensa coram Domino. 299. c. 2.

Ezec. 44. v. 20. Caput suum non radent, neque comam nutrient. 312. d. 2.

D A N I E L.

Dan. 5. v. 1. **B**althasar rex fecit conuiuium grande. 315. c. 2.

Dan. 8. v. 16. Gabriel, fac intelligere istum visionem. 53. b. 1.

Dan. 10. v. 12. Ego veni propter sermones tuos. Princeps autem regni, &c. 53. b. 1.

Dan. 11. v. 31. Polluent sanctuarium. 316. d. 2.

O S E E.

Osee 1. v. 2. **S**ume tibi uxorem fornicationum, &c. 194. d. 1.

Osee 1. v. 9. Non populus meus. 72. a. 1.

Osee 2. v. 21. Exaudiam, dicit Dominus, exaudiam caelos, & illi exaudient terram. 163. a. 1.

Osee 2. v. 8. Quia dixit vadam post amatores meos, &c. 72. a. 2.

Osee 3. v. 4. Dies multos sedebunt filij Israel sine rege. 72. a. 2.

Osee 4. v. 13. Populus meus in ligno suo interrogat, & baculus meus annuntiat ei. 264. b. 2.

Osee 6. v. 5. Propter hoc dolui in prophetis, & occidi eos in verbis oris mei. 310. b. 1.

Osee 6. v. 11. Sed & Iuda pone messem tibi. 72. d. 1.

Osee 4. v. 16. Sicut vacca lasciuens declinavit Israel. 62. e. 2.

Osee 9. v. 7. Scito te Israel stultum prophetam, &c. 154. a. 2.

Osee 10. v. 1. Vitis frondosa Israel, &c. 169. d. 1.

Osee 11. v. 2. Ex Aegypto vocaui filium meum. 6. c. 2. 7. a. 1. b. 2. 8. a. 1.

Osee 11. v. 4. In funiculis Adam traham eos in vinculis caritatis. 105. e. 2.

Osee 11. v. 8. Quomodo dabo te Ephraim, protegam te, &c. 78. a. 2.

Osee 12. v. 14. Ad iracundiam me pronocauit Ephraim in amaritudinibus suis. 117. b. 2.

Osee 14. v. 1. Pereat Samaria. 105. c. 1.

I O E L.

Ioel 2. v. 28. **E**ffundam spiritum meum super omnem carnem. 145. d. 1.

Ioel 2. v. 28. Effundam de spiritu meo super omnem carnem. 3. a. 2.

Ioel 2. v. 30. Dabo sanguinem, & ignem, & vaporem sumi. 135. c. 1.

A M O S.

Amos 1. v. 13. **H**aec dicit Dominus super tribus sceleribus filiorum Ammon, & super quatuor non conuertam eum. 319. a. 2.

Amos 2. v. 8. Super vestimentis pignoratibus ascubuerunt iuxta omne altare. 289. b. 1.

Amos 2. v. 8. Et vinum damnatorum bibant in domo Dei sui. 287. d. 1.

Amos 3. v. 12. Qui habitant in Samaria in plaga leleuli, & in Damasci grabbato. 289. b. 1.

Amos 6. v. 4. Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris. 289. b. 1.

Amos 6. v. 5. Qui canitis ad vocem psalterij bibentes vinum in pibialis. 301. d. 2.

Bibentes vinum in pibialis, & optimo vnguento delibuti. Amos 6. v. 6.

300. e. 2.

Auferetur factio lasciuientium. 314. a. 1. Amos 6. v. 7.

In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit, & reaedificabo aperturas murorum eius. Amos 9. v. 11. 8. c. 2.

A B D I A S.

Propter interfectionem in fratrem tuum Iacob operiet te confusio. Abd. 1. v. 10. 320. d. 2.

M I C H E A S.

Avdite principes Iacob, & duces domus Israel, &c. Mich. 3. v. 4. 308. b. 2.

Aspiciat in Sion oculus noster. 162. b. 2. Mich. 4. v. 1. 1.

Et tu Bebleem Ephrata paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel. Mich. 5. v. 2. 3. a. 2.

Et stabit, & pascet in fortitudine Domini. Mich. 5. v. 4. 316. a. 1.

Dies speculationis suae visitatio tua venit. Mich. 7. v. 4.

H A B A C V C H.

Domine audiui auditionem tuam, & timui. Habacu. 3. v. 2. 262. a. 1.

Nunquid in fluminibus iratus es Domine, aut in fluminibus furor tuus, &c. Habac. 3. v. 8. 52. b. 2.

Viderunt ingressus tuos Deus, ingressus Dei mei, & regis mei, qui est in sancto. Habac. 3. v. 8. 41. b. 1.

S O P H O N I A S.

Vae qui habitatis funiculum maris, gens perditorum. Soph. 2. v. 5. 321. d. 1.

Z A C H A R I A S.

Factum est verbum Domini ad Zachariam, &c. Vidi per noctem, &c. Zach. 1. v. 1. 1. b. 2.

Zelatus sum Hierusalem, & Sion zelo magno, & ira magna, &c. Zach. 1. v. 14. 261. b. 2.

Super vnum lapidem septem oculi sunt. 50. c. 1. Zach. 3. v. 9.

Sic conuersus cogitauit. 119. b. 1. Zach. 8. v. 1. 5.

Quia visitauit Dominus exercituum gregem suum domum Iuda, &c. Zach. 10. v. 3. 50. e. 2. & seq.

Ecce rex tuus venit tibi. 3. a. 2. Zach. 9. v. 9.

Hierusalem superliminare crapulae omnibus populis. Zach. 12. v. 2. 287. b. 2.

Effundam super domum David spiritum gratiae, & misericordiae. Zach. 12. v. 10. 145. d. 1.

M A L A C H I A S.

Non est mihi voluntas in vobis, et munus non suscipiam, &c. Malac. 1. v. 10. 51. d. 2.

Cum odio habuerit, dimittet operiet autem iniquitas vestimentum eius. Malac. 2. v. 16. 158. c. 2.

Ecce ego mitto Angelum meum: & statim veniet ad Templum suum dominator. Malac. 3. v. 1. 3. a. 2.

Orietur vobis simentibus nomen meum sol iustitiae. Malac. 4. v. 2. 178. c. 2.

NOVVM TESTAMENTVM.

EVANGELIUM MATTHAEI.

IBER generationis Iesu Christi. 176. c. 2. Matth. 1. Ex ea, quae fuit Virgo. 181. d. 2. Matth. 1. v. 6. Gavisus sum gaudio magno valde. 311. d. 2. Matth. 2. v. 10. Vt impleteretur, quod dictum est. 6. d. 2. 8. b. 1. Matth. 2. v. 15. Quia omnis, qui vidit mulierem ad concupiscendum eam. 216. b. 1. 18.

Math. 6. v. 17. Tu autem cum ieiunas, unge caput tuum. 301. c. 1.
Math. 9. v. 13. Non veni vocare iustos, sed peccatores ad penitentiam. 261. c. 1.
Math. 10. v. 5. Hos duodecim misi Deus. 71. b. 2.
Math. 10. v. 14. Excute pulverem de pedibus vestris. 185. c. 1.
Math. 13. v. 9. Qui habet aures audiendi audiat. 149. b. 2.
Math. 13. v. 35. Eructabo abscondita. 68. d. 2.
Math. 20. v. 16. Erunt novissimi primi, & primi novissimi. 215. a. 1.
Math. 26. v. 42. Pater si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, &c. 288. a. 1.
Math. 26. v. 22. Potestis bibere calicem. 69. b. 1.
Math. 22. v. 43. Quomodo ergo David in spiritu loquens, vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, sede ad dexteris meis? 4. b. 2.
Math. 23. v. 35. Ut veniat super vos omnis sanguis iustus. 216. b. 1.
Math. 25. v. 21. Intra in gaudium domini tui. 308. c. 1.
Math. 26. v. 18. Apud te facio pascha. 61. b. 1.

EVANGELIUM MARCI.

Marc. 14. v. 8. Vnge corpus meum in sepulturam. 300. c. 2.
Marc. 5. v. 32. Et dabant ei myrrhatum vinum. 287. d. 1.
Mar. 16. v. 38. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? 288. d. 1.

EVANGELIUM LVCAE.

Luc. 1. v. 32. Dabit illi Dominus Deus sedem David patris eius, & regnabit in domo Iacob, &c. 8. b. 2.
Luc. 1. v. 34. Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. 181. a. 1.
Luc. 1. v. 34. Virum non cognosco. 61. b. 1.
Luc. 1. v. 68. In quibus visitavit nos Oriens ex alto. 126. c. 1.
Luc. 2. v. 15. Videmus hoc verbum, quod factum est. 17. b. 1.
Luc. 2. v. 31. Quod parasti ante faciem omnium populorum. 80. b. 1.
Luc. 2. v. 48. Pater tuus & ego dolentes querebamus te. 154. a. 1.
Luc. 7. v. 38. Mulier, quae erat in civitate peccatrix, &c. 290. b. 2.
Luc. 7. v. 47. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. 241. a. 1.
Luc. 9. v. 5. Excute pulverem de pedibus vestris. 185. c. 1.
Luc. 9. v. 53. Facies eius erat emittis in Ierusalem. 32. d. 2.
Luc. 13. v. 32. Dicite vulpi illi. 7. b. 1.
Luc. 14. v. 1. Sabbato manducare panem. 197. c. 1.
Luc. 15. v. 25. Auduit symphoniam, & chorum. 301. d. 2.
Luc. 16. v. 23. Diues vidit a longe, & Lazarum in sinu eius. 299. a. 1.
Luc. 16. v. 24. Mitte Lazarum, qui intingat digitum suum in aqua, & refrigeret linguam meam. 299. a. 1.
Luc. 16. v. 25. Recordare, fili, quia receperisti bona in vita tua. 287. b. 2.
Luc. 19. v. 8. Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, & siquid aliquid defraudavi, reddo quadruplum. 61. a. 1.
Luc. 22. v. 19. Hoc facite in meam commemorationem. 265. d. 2.
Luc. 22. v. 25. Qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. 188. b. 2.
Luc. 22. v. 37. Etenim ea, quae sunt, de me finem habent. 4. c. 1.
Luc. 22. v. 37. Ea, quae scripta sunt de me, finem habent. 2. b. 2.
Luc. 22. v. 49. Si percutimus in gladio? 244. b. 2.
Luc. 24. v. 15. Cognoverunt eum in fractione panis. 314. b. 1.
Luc. 24. v. 44. Necessum est impleri omni i, quia scripta sunt in lege Moysi, & in Prophetis, & in Psalmis de me. 4. c. 1.

EVANGELIUM IOANNIS.

Ioan. 1. v. 12. Filios Dei fieri. 198. d. 2.
Ioan. 1. v. 13. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, &c. 145. d. 2.
Ioan. 1. v. 14. Vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre. 316. b. 1.
Ioan. 1. v. 19. Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. 87. e. 1.
Ioan. 3. v. 3. Numne civitas magna. 20. d. 1.
Ioan. 3. v. 6. Spiritus ubi vult spirat, & vocem eius audis & nescis, unde veniat, aut quo vadat. 24. c. 2.
Ioan. 5. v. 39. Scrutamini, quia ille sunt, quae testimonia perhibent de

me. 4. c. 1.
De me enim ille scripsit. 4. c. 1. Ioan. 5. v. 47.
In lege mandavit nobis Moses huiusmodi lapidare. Ioan. 8. v. 5. 304. e. 2.
Abraham pater vester exultavit, ut videret diem meum; vidit, & gavisus est. Ioan. 8. v. 56. 8. e. 2.
Exultavit, ut videret diem meum; vidit, & gavisus est. Ioan. 8. v. 56. 1. b. 1.
Qui amat vitam suam, perdet eam. 165. d. 1. Ioan. 12. v. 25.
Hac dixit Isaias, quando vidit gloriam eius. 52. c. 1. Ioan. 12. v. 41.
Veni autem & Nicodemus ferens misturam myrrhorum. Ioan. 16. v. 39. 300. b. 2.
Rex sum ego, & in hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. 8. b. 2.
Ut impleteretur, quod dictum est. 6. d. 2. 8. b. 1. Ioan. 19. v. 36.

ACTA APOSTOLORVM.

Viri Iudei, & qui habitatis Ierusalem uniuersi, hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea. Act. 2. v. 14.
Non enim, sicut vos existimatis, hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia: sed hoc est, quod dictum est per Prophetam Ioel: Et erit in novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de spiritu meo, &c. 4. e. 1.
David enim dicit in eum: Pronidebam Dominum, quoniam non derelinques animam meam in inferno. Act. 2. v. 25. 4. a. 2.
Vas electionis est mihi iste. 126. d. 1. Act. 9. v. 15.
Ecce manus Domini super te, & eris caecus. 20. d. 2. Act. 13. v. 11.

PAVLI EPISTOLA AD ROMANOS.

Non in incredulitas eorum fidem Dei euacuauit? Rom. 3. v. 3. 312. b. 2.
Causati enim sumus Iudeos & Graecos omnes sub peccato. Rom. 3. v. 9. 217. d. 2.
Egent gloria Dei. 327. b. 1. Rom. 3. v. 23.
Si fuerit cum alio viro. 181. d. 2. Rom. 7. v. 3.
Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. 145. e. 2. Rom. 7. v. 14.
Captiuante nos lege membrorum. 285. a. 2. Ad Rom. 7. v. 23.
Pro nobis omnibus tradidit illum. 261. c. 2. Pa. Rom. 8. v. 32.
Propter te mortificamur tota die: estimati sumus sicut oues occisionis. Rom. 8. v. 36. 327. a. 2.
Ego ad emulationem vos adducam in non gentem. Rom. 10. v. 19. 214. c. 2.

DVAE EPISTOLAE PAVLI AD CORINTHIOS.

Nonne homines estis, nonne secundum hominem ambulatis? 1. Cor. 3. v. 3. 60. a. 2.
Ego autem vobis parco. 96. e. 2. 1. Cor. 7. v. 29.
Omnia in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem nostram, &c. 1. Cor. 10. v. 11. 6. e. 2.
Gloria viri est. 316. a. 2. 1. Cor. 11. v. 7.
Ideo debet mulier (velamen) habere supra caput propter Angelos. 188. d. 1. & seqq. 1. Cor. 11. v. 10.
Ideo debet mulier habere potestatem super caput suum. 1. Cor. 11. v. 10. 312. d. 2.
Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiles sumus omnibus hominibus. 1. Cor. 15. v. 19. 327. b. 2.
Caritas patiens est, benigna est. 150. c. 2. 1. Cor. 13. v. 4.
Non fuit in illo, est, & non, sed est in illo fuit. 2. Cor. 1. v. 19. 66. c. 1.
Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. 2. Cor. 3. v. 3. 145. e. 2.
Littera enim occidit, spiritus autem vivificat. 247. b. 2. 2. Cor. 3. v. 6. 249. d. 2.
Supra modum in sublimitate. 191. d. 2. 2. Cor. 4. v. 17.

EPISTOLA PAVLI AD GALATAS.

Quae sunt per allegoriam dicta: haec enim sunt duo testimonia. Gal. 4. v. 14. 6. c. 1.
Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, &c. Gal. 4. v. 22. 217. d. 1.
In Agar ancilla significata, &c. 56. d. 2. Gal. 4. v. 24.
Ille autem, quae sursum est Ierusalem, libera est, quae est mater nostra. Gal. 4. v. 26. 50. e. 1.
Euacuati estis a Christo, qui in lege iustificamini. Gal. 5. v. 4. 312. b. 2.

EPI-

EPIS. PAVL. AD EPHESIOS.

Reposuit in eo in dispensatione plenitudines temporum instaurare omnia in Christo, quae in caelis, & quae in terra sunt in ipso. 2. d. 1.
Tam non estis hospites, & aduenae, sed ciues sanctorum. 217. b. 2.
Et ipse dedit quosdam Apostolos, alios prophetas, alios, &c. 51. b. 1.
Veritatem autem facientes in charitate, crescemus in illo per omnia, &c. 51. d. 1.
Crescimus in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compingitur, & conuenit per omnem iuncturam subordinationis secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri augmentum corporis facit in edificationem sui in charitate. 2. c. 1.
Nonne inebriari vino, in quo est luxuria, &c. 301. d. 2.
Viri, diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, &c. 315. c. 1.
Calcetis pedes in preparationem Euangelij. 185. d. 1.

EPIS. PAV. AD PHILIPPENSES.

Qui cum in forma Dei esset, &c. 54. a. 2.
Quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum. 194. c. 1.
Gaudium meum, & corona mea. 316. d. 2.

EPIS. PAV. AD THESALONICENSES.

Vos enim estis gloria nostra, & gaudium. 316. e. 2.
Simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus. 327. d. 2.
Hac est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra, &c. 194. b. 2. & seqq.

EPIS. PAV. AD TIMOTHEVM I.

Horrendum est incidere in manus Dei uiuentis. 327. c. 1.
Qui episcopatum desiderat bonum opus desiderat. 69. b. 1.
Lucem habitat inaccessibilem, quam nullus hominum vidit. 41. c. 1.

EPIS. PAV. AD TITVM.

Dixit quidam ex illis proprius ipsorum propheta. 154. b. 1.

EPIS. PAV. AD HEBRAEOS.

Mago bonitatis, splendor gloriae, & figura substantiae eius, portans omnia verbo virtutis sua. Hebr. 1. v. 3. 2. c. 1.
Cum sit splendor gloriae, &c. 54. a. 2. Hebr. 1. v. 3.
Novissime diebus istis locutus est nobis in filio, quem constituit, &c. Hebr. 1. v. 2. 49. b. 2.
Fides est sperandarum substantiarum. Hebr. 11. v. 1. 238. e. 2.
Deponentes ergo omne pondus, & circumstant nos peccatum. Hebr. 12. v. 1. 308. a. 1.
Propter quod remisit manus, & soluit genua erigite. Hebr. 12. v. 12. 262. c. 1.

EPISTOLA IACOBI.

Dulteri nescitis, qui ad inuidiam concupiscit spiritus? Iacobi. 4. v. 4. 145. b. 1.

EPISTOLAE PETRI II.

Signum populorum, ipse est desiderium collium eternum: ipsum exquisierunt quotquot de futura in nobis gratia prophetauerunt. 1. Petri. 10. 2. d. 2.
Adueniet autem dies Domini, ut sit, in quo cali magno impetu transiet, &c. 2. Pet. 3. v. 10. 19. e. 2.

EPISTOLAE IOANNIS I.

Obis talem charitatem dedit pater, ut filij Dei nomine mur, &c. 1. Ioan. 3. v. 1. 56. c. 2.
Peccatum ad mortem. 234. b. 1. 1. Ioan. 5. v. 16.

APOCALYPSIS.

Go sum a, & a, principium, & finis. 2. d. 2. Apoc. 1. v. 8.
Qui est, & qui erat, & qui venturus est. 147. c. 1. Apoc. 1. v. 8.
Facies eius, sicut sol lucet. 32. d. 2. Apoc. 1. v. 16.
Ei in medio sedis, & in circuitu sedis animalia. Apoc. 4. v. 6. 50. b. 1.
Veni, & vide. 55. a. 1. Apoc. 6. v. 1. 3. 5. 7.
Et mulier erat circumdata purpura. 287. d. 2. Apoc. 17. v. 6.
Mitte falcem tuam, quoniam aruit messis terra. 110. a. 2. Apo. 14. v. 15.
Audiu auris obediu mihi. 149. b. 2. Apoc. 13. v. 9.
Aqua multae populi sunt. 307. c. 1. Apoc. 17. v. 1.

338 INDEX II.
PHRASIVM SACRAE
SCRIPTVRAE,
QVAE PRO LOCORVM
OPPORTVNITATE SPARSIM
PERTRACTANTVR
SACRAE SCRIPTVRAE
STVDIOSIS PERVTILIS.

SVNT ET IN EO VOCES NONNVLAE, EX HEBRAICIS
notata: quae ad aliquas phrasas illustrandas maxime conducere videbantur,
*perum ne dubium tenerent lectorem, ea * asterisco notantur.*

PRIOR NVMERVS PAGINAM INDICAT
 alter columnam:

Adominatio aduersus Deum, iniquitas aduersus proximum militat. 121.d.2
 Abstracta pro concretis frequentia Hebraeis. 70.a.2
 Abstractum pro conuerso saepe vsurpat sacra scriptura. 126.b.1
 Abundantia quid significet. 209.b.1
 Accingere lumbos quid sit. 187.d.1
 Actus pro obiectis vsurpant Hebraei. 115.a.2
 Ad praepositio interdum ponitur pro ita vt. 216.b.1
 Aduerbij geminatio auget verbi significationem apud Hebraeos. 131.d.2
 Aedificatio dici solet filiorum generatio. 217.b.2
 Ah interiectio triplicata vehementem affectum significat. 81.b.2
 Ah interiectio dolentis, auersantis, & deprecantis. 81.b.2
 Alae magnae exercitus magnos significant. 220.b.2
 Alae vocantur Origeni vestium summitates. 180.e.2
 Alas pro brachijs frequenter vsurpat scriptura. 37.b.2
 Ambulare in iudicijs est legem non transgredi. 146.a.1
 Amictum expandere super feminam, & illam sibi despondere. 180.e.2
 Ambiguus quid significet. 252.c.1
 Anima pro desiderio. 201.e.1

Anima pro ventre. 114.a.1
 Anima pro vita seu salute accipitur. 165.d.1
 Anima pro homine frequenter vsurpatur. 230.b.1
 Animi indignationem vultus seuerus indicat. 103.a.1
 Ante, & retro apud Hebraeos valet intra & extra. 65.b.1
 Aperto capite quid significet. 254.c.1
 Appellatiua nomina ponit saepe Hieronymus loco propriorum. 72.a.1
 * Aphiquim, quid significet. 104.d.1
 Applicare ramum ad nares quid. 121.d.2
 Apprehensio, seu visio quid significet. 112.c.2
 Arma vnde dicta. 303.a.1
 Aspicere Hebraea phrasi est aliquando, oblectari. 162.b.2
 Assumere, vel portare iniquitates domus Israel quid significet. 87.d.1
 Auditus pro voluntate sumitur, & quare. 149.a.2
 Auditus pro re audita. 262.a.1
 Audire aures significat efficaciam actus. 149.d.1
 Aure audire significat efficaciam actus. 149.d.1

B

* **B** Achal proprie quid significet. 81.a.2
 Baculus significat substantiam, vel sustentationem. 82.b.1
 Blasphemia pro maledictione. 98.d.1

Carum

C

C Arum nomen odor significat. 192.d.2
 Cadere verbum, quid significet. 152.b.2
 Cadere quid significet. 152.a.b.2
 Capite aperto quid significet. 254.c.1
 Captiuitatis & seruitutis signum est discalceatum esse, & nudis pedibus incedere. 184.c.2
 Caro feminam significat aliquando. 145.d.2
 Carmen varia significat ex Hebraeo. 65.e.1
 Cardinali numero repetito vtuntur Hebraei pro distributio. 139.c.1
 * Car vnde dictus. 79.e.2
 Carnis variae acceptiones. 145.d.2
 Chanaan quid significet. 221.e.2
 * Chamas quid sit. 121.c.2
 * Chananim varia significat. 105.a.2
 Cherub de medio Cherub Hebraismus est, & quid significet. 136.c.2
 * Cherub vnde oriatur. 138.d.1
 Ciborum copiam significat saturitas panis. 209.a.1
 Clamare vel loqui in auribus quid significet. 126.a.1
 Columna ignis quid significet. 34.b.2
 Complere indignationem quid sit. 98.b.1
 Comburetur facies, idest, rubore suffundetur. 258.a.2
 Comparationem efferre solent Hebraei per posituum adiuncta praepositione a, vel ab. 211.d.2
 Confidere, est superbire. 193.a.1
 Confidere audacem esse etiam significat. 192.c.2
 Contendere iudicio cum aliquo, quid sit. 253.a.1
 Conuersio quid significet. 212.d.1
 Coram Deo, idem est quod palam. 210.d.1

D

D Amnationis signum velare faciem. 151.b.2
 Dare manum dexteram est pacisci. 224.c.2
 De acceptione huius vocis (Dei) 20.a.1
 De significatione verbi reuerti. 22.d.1
 (Dei) quid significet Hebraeis. 20.a.1
 Dei nominis repetitio quid significet. 176.c.1
 Deleri de libro vitae significat mori. 156.d.1
 Delere, & exterminare idem, quod occidere. 164.a.2
 Desideriorum vir, quid significet. 167.e.1
 Dexteram manum dare est pacisci. 224.c.2
 Dextera & sinistra non semper accipiendae sunt prorsus pro latere dextro & sinistro. 22.b.2
 Diadema vnde dicatur. 267.c.1
 Dicere vsurpatur pro velle, praecipere, & facere. 179.c.2
 Dies Domini vindictam significat. 155.e.1
 Dies pro infortunio, seu calamitate. 152.d.1
 Discalceatum esse est signum captiuitatis & seruitutis. 184.c.2
 Discrimen inter percutere, & persequi. 261.b.2
 Domus pro familia. 62.c.1
 Duce in medio populi esse significet. 151.d.1
 Dura facies quae sit, & quando in bonum, quando in malum sumatur. 70.a.1

E

E fficere quid. 81.a.2
 Effundere iram quid sit. 111.a.1
 Effundere significat copiam eius, quod effundi-

tur, & nihil remanere ex eo. 131.c.2
 Emissarij quid significet. 114.c.2
 Enallage figura vsitata sacris scriptoribus. 119.a.1
 Esse in medio, quid significet. 50.b.1
 Et, coniunctio, idem valet, quod inquam. 190.a.2
 Et, coniunctio quid significet. 246.e.2
 Et factum est, quid significet. 17.b.1
 Euntes ibant quid significet. 23.d.2
 Euge interiectio, varie accipitur. 106.c.2
 Exemplum fieri quid sit. 164.b.1
 Expandere amictum super feminam est illam sibi despondere. 180.c.2
 Extendere manum idem est quod punire. 200.e.2
 Extra portas idem valet, quod in agro. 240.a.2
 Exterminare & debere idem, quod occidere. 164.a.2

F

F acie ad faciem aliquid facere, quid significet. 253.a.1
 Faciem ponere, quid sit. 164.a.1
 Faciem regere verecundiam significat. 151.a.2
 Faciem velare reuerentiae signum. 151.b.2
 Faciem velare damnationis signum. 151.b.2
 Facies comburetur, idest, rubore suffundetur. 258.a.2
 Facies significat omne pulchrum, & visui amoenum. 256.b.2
 Facies dura, quae sit, & quando in bonum, quando in malum sumatur. 70.a.1
 Facies illuminata, hilaris, & laeta in sacris signum est fauoris. 52.e.1
 Facies & pennae pro eodem sumuntur. 22.c.2
 Facere veritatem, quid sit. 120.b.2
 Facere iudicium & iustitiam quid sit. 230.d.1
 Facere aliquid facie ad faciem, quid significet. 253.a.1
 Facere est perficere. 146.a.1
 Filiorum generatio dici solet aedificatio. 217.b.2
 Filius hominis, hoc est homo. 60.c.2
 Firmamentum quid significet. 24.c.2
 Forte, non est dubitantis, sed declarantis arbitrij libertatem. 62.c.1
 Frater, & propinquus Hebraeis quis dicatur. 143.d.2
 Fructus ventris hoc est filij. 112.b.1
 Futurum pro praeterito saepe in sacris accipitur. 224.e.1

G

G eminatio aduerbij auget verbi significationem apud Hebraeos. 131.d.2
 Geminatio verbi cum participio in sacra Scriptura significare solet vehementiam affectus, vel actiones verbi. 23.d.2
 Geminatio vocis exaggeratio est operis, vel effectus in opere. 165.b.1
 Generatio filiorum dici solet aedificatio. 217.b.2
 Geminare pilum, quid sit. 180.b.2
 * Ghacrab quid significet. 63.d.1
 Gladius pro hoste armato sumitur. 165.e.1

H

H abitare quid significet. 208.c.1
 Hebraei solent efferre comparationem per posituum adiuncta praepositione, a, vel, ab. 211.d.2
 Hebraei vsurpant actus pro obiectis. 115.a.2
 Homo

Homo quid significet, 60.a.2
Homo homo, quid significet, 163.c.1

I

* **I** Adagho quid sit, 239.c.2
* **I**ah est compendium nominis. Iehouah, 48.c.1
Ibant, & non reuertebantur, &c. quid significetur hac phrasi, 139.b.2
* Iehouah quid significet, & quam vim habeat, 47.d.1. & 105.b.2
* Iesuah quid significet, 48.c.2
Ignis columna quid significet, 34.b.2
Ignis pro omni calamitate & pernicie accipitur, 170.a.2
In, particula sumitur pro iuxta, vel secundum, 163.c.1
In auribus loqui, vel clamare quid significet, 126.a.1
In medio sui significat palam, insolenter, audacter, 274.b.1
In dispensatione plenitudinis temporum, quid sibi velit, 2.d.1
In medio, quid significet, 19.c.1
In medio esse, quid significet, 50.b.1
In medio esse quid significet Hebræis, 38.d.2
In præpositio quid significet, 50.b.2
Indui mœrore quid significet, 115.c.2
Indicatiuus modus seruit Hebræis pro cæteris, 74.b.1
Indignationem animi vultus seuerus indicat, 103.a.1
Indignationem complere quid sit, 98.b.1
Iniquum, & iniustum an sit idem, 261.d.1. & in quo differant, 261.d.1. & in quo differant, 261.d.1.
Iniquitas aduersus proximos, abominatio aduersus Deum ipsum militat, 121.d.2
Iniquitas culpam, & pœnam significat, 208.e.2
Iniquitas & pœnam, & culpam significat, 164.b.2
Iniquitas significat culpam, 87.a.2
Iniquitas significat pœnam, 87.b.2
Iniquitas significat reatum, qui nascitur ex culpa, cui merito respondet pœna, 87.a.2
Irati animi signum repetitio, 112.d.1
Iram effundere quid sit, 111.a.1
Iudicium significat declinare a malo, iustitia facere bonum, 230.b.2
Iudicium significat consuetudinem, & institutum, & etiam castigationem, 95.a.1
Iudicio contendere cum aliquo quid sit, 253.a.1
Iudicium sanguinum, & sanguis quid significet, 115.b.1
Iudicia pro meritis, 115.d.2
Iudicium, & iustitiam facere quid sit, 230.d.1
Iuramentum quid significet, 216.c.1
Iustitiam, & iudicium facere quid sit, 230.d.1
Iustificatio pro oris specie, 201.d.1
Iustitia significat, facere bonum, iudicium declinare à malo, 230.b.2

L

* **L**acach quid significet, 222.d.1
Lamentatio quid significet, 65.d.1
Lapides grandes, id est grandinis, 157.b.2
Leuare manum est vocare, & orare, 245.c.1
Leuare manum quid significet, 245.c.1
Leuare manum est percutere, 245.d.1
Leuare manum est auxiliari, 245.d.1

Leuare manum iurare est, 245.c.1
Libanus varia significat, 221.a.1
Lignum quid significet, 169.b.1
Loqui ex cælo quid significet, 98.a.1
Loqui vel clamare in auribus quid significet, 126.a.1
Lumbos accingere quid sit, 187.d.1

M

* **M**anum dexteram dare est pacisci, 224.c.2
Manum extendere idem est, quod punire, 200.c.2
Manum leuare, vide Leuare manum.
Manus pro vltione, 156.b.1
Manus Domini, quid significet, 20.c.2
Medicus pro principe usurpatur, 245.d.1
Memborum longus ductus imperij robur significat, 220.c.2
Mendacium dicitur vanitas, 154.c.1
Meretrix vox varie accepta, 326.b.1
Meretricari, & mercari pro eodem, 193.b.2
Mercari, & meretricari pro eodem, 193.b.2
* Mesi proprie quid significet, 188.a.1
Misereri est commoueri, 179.d.1
Modus indicatiuus seruit Hebræis pro cæteris, 74.b.1
Mœrens varias habet significationes in idem recedentes, 72.b.2
Mœrore indui quid significet, 115.c.2
Monere idem est, quod limare quasi ferrum mentes, 73.a.2
Mori significat deleri de libro vitæ, 156.d.1
Mortem truculentam sanguis significat, 165.c.2
Morte morieris, quid significet, 73.d.1
Mutare vultum quid significet, 78.c.2

N

* **N**ata multa significat, 87.d.1
Natiuitas quid significet, 176.b.2
Nominis Dei repetitio quid significet, 176.c.1
Nominibus vsu receptis loquitur Scriptura, non curans, an propria sint, 154.a.1
Nomina appellatiua ponit sæpe Hieronymus loco propriorum, 72.a.1
Non bonum Hebræa phrasi quid significet, 250.a.1
Numero Cardinali repetito vtuntur Hebræi pro distributiuo, 139.c.1

O

* **O**bfirmare vultum quid sit, 164.a.1
Obfirmare vultum idem est ac seuerus, & im placabili vultu aspicere, 78.d.2
Oculus parcat, quid significet, 96.c.2
Oculi rotarum quid significet, 24.a.1
Oculo videre, videre videndo, significat efficaciam actus, 149.d.1
Odor, hoc est bonum nomen, 192.d.2
Offendiculum ponere, est in mentem reuocare exitium, quod mouet errantes, 74.c.1
Oleum viride vocatur vnguentum, 300.e.1
Oolla, & Oliba quid significet, 282.c.1.a.2
Orcus varias habet significationes, 150.a.2
Operire aliquando est coquere, 81.b.2
Oplanim Hebræis quid significet, 137.c.2

Panis

P

* **P**anis saturitas significat ciborum copiam, 209.a.1
Parcet oculus, quid significet, 96.c.2
Parcere est conuicere, 179.d.1
Parare idem est quod expedire, 80.a.1
Pecus pro possessione & omni substantia sumitur, 171.b.1
Penna variæ varias exercitus nationes indicant, 220.d.2
Penna & facies pro eodem sumuntur, 22.c.2
Pessimi, hoc est, duri, exitiales, implacabiles, 167.a.2
Phrasi Hebræa quando duo sunt connexa vnum pro altero vsurpare solet, 163.a.1
Pisum germinare, quid sit, 180.b.2
Pluere seu stillare idem quod loqui, 257.e.2
Pondus dicitur supplicium, 164.b.2
Ponere offendiculum est in mentem reuocare exitium quod manet errantes, 74.c.1
Ponere faciem, quid significet, 164.a.1
Populus terræ idem significat quod ciues vrbs, 237.b.2
Populus terræ quis nam dici soleat, 115.c.2
Portare vel assumere iniquitates domus Israel, quid significet, 87.d.1
Præcepta non bona, hoc est, tyrannorum, quibus subiunguntur, mandata grauiora, 250.b.1
Præparare significat roborare, seu stabilire, 185.d.1
Præsens pro futuro tempore stabile, decretum, & firmum propositum significat, 61.a.1
Præteritum pro futuro sæpe accipitur in sacris, 224.e.1
Primitiæ, eleuatio siue oblatio pro eodem sumitur, 255.c.2
Profundus sermo idem est qui difficilis, 69.c.1
Propinquus & frater Hebræis quis dicatur, 143.d.2

Q

* **Q**uæ in anima sunt in cubili fieri dicuntur, 120.a.1
Quæ, particula aliquando aduersatiua est, 62.d.2
Quiescere quid significet, 62.d.1
Quoniam particula, Hebræa phrasi ponitur pro, porro, seu, autem, 167.a.2
Quoniam, particula æquiualeat particulae propterea, 241.a.1

R

* **R**amum ad nares applicare, quid, 121.d.2
Recreationem ex laboribus vnctione significari putat Polychronius, 182.c.1
Repetitiones factæ per aduerbium, gerundium, participium, vel nomen verbale exaggerant affectum, & augent verbi significatum, 73.d.1
Repetitio nominis feci quid significet, 176.c.1
Repetitio, irati animi signum, 112.d.1
Reuerentiæ signum velare faciem, 151.b.2
Reuerti, verbum quid significet, 22.d.1
Reuerti & non reuerti, non sunt contraria, 23.b.1
* Ricmah quid sit, 182.c.2. & seqq.
Rotas non conuerti quid significet, 137.c.1
Rota in medio rotæ quid significet, 137.c.1
Rotarum oculi quid significet, 24.a.1
Rotarum ethymologia, 137.d.2

S

* **S**acab proprie quid significet, 91.c.1
* Sachath quid significet, 238.c.2
Sacra scriptura duobus peccatis, altero contra præcepta primæ tabulæ, altero contra secundam vniuersitatē scelerum, significare solet, 132.a.1
* Sadai quid significet, 48.a.1. & 136.d.1
Salus pro iustitia sumitur, 178.d.2
Sanctitas siue sanctificatio late patet, 256.b.1
Sanctificatio modica quid significet ex Patrum sententia, 144.b.1
Sanctificatio significat Templum, 144.c.1
Sanctificatio, siue sanctitas late patet, 256.b.1
Sanguis, & iudicium sanguinum quid significet, 115.b.1
Sanguis truculentam mortem significat, 165.c.2
Sanguis in medio, pro omnibus sceleribus publicis sumitur, 308.c.1
Sanguis homicidii significat, & transfertur ad omnia scelera significanda, 131.e.2
Sanguinem alicuius de manu alterius requirere quid significet, 73.c.2
* Sarar quid significet, 62.c.2
Saturitas panis significat ciborum copiam, 209.a.1
Scandalum quid sit, 162.b.2
Scribi in terra quid significet, 156.e.1
Sacra scriptura miro artificio tristitia facta subicit, 136.e.2
Scriptura sacra vitam vocat iucunditatem, latitiam felicitatem, 248.a.1
Sedere pro manere, 72.d.1
Sedere signum mæsti animi, 72.d.1
Sermo profundus idem est qui difficilis, 69.c.1
Seuerus vultus indicat indignationem animi, 103.a.1
Significatio vocis, firmamentum, 24.c.2
Significatio varia vocis, spiritus in sacris, 24.a.2
Signum quid significet, 151.c.1
Signum irati animi, repetitio, 112.d.1
Signum quid significet, 44.c.2
Sinistra, & dextra non semper exacte accipiendæ sunt pro latere sinistro, & dextro, 22.b.2
Speculator quid significet, 72.e.2
Spiritus varie vsurpatur in sacra scriptura, 24.a.2
Spiritus me arripuit, inuasit, venit in me, factus est super me, & similia quid significent, 71.a.2
Spiritus aliquando virtutem animalem significat, 75.a.1
Spiritus est virtus vitalis, 262.c.1
Stare verbum, est præstari, impleri, 216.b.2
Stare quid significet, 152.a.b.2
Stare verbum, quid significet, 152.b.2
Stare in concilio quid significet, 156.b.1
Stetit super Cherubim Hebraismus est, 138.c.2
Stillare pro comminari, 258.a.1
Stillare seu pluere idem quod loqui, 257.c.2
* Sub, cum constituitur immediate cum altero verbo quid significet, 119.b.1
Summitates vestium Origeni alæ vocantur, 180.c.2
Superbia quid significet, 209.a.1
Super sæpe vsurpatur pro iuxta, 222.a.2
Supplicium dicitur pondus, 164.b.2
* Sufati quid significet, 50.b.2

Ee

Tacere

T

TAcere aliquando significat perire. 60.d.1
 Tegere faciem verecundiam significat. 151.a.2
 Tempus præsens pro futuro, stabile, decretum, & firmum propositum significat. 61.a.1
 Tempus & dies sumuntur pro eo, quod in tempore, aut statuto die fit. 274.b.1
 Templum significat sanctificatio. 144.c.1
 Terra lacte & melle fluens quomodo intelligatur. 245.c.2
 Terra populus idem significat quod ciues urbis. 237.b.2
 Tharsis vox quid significat. 23.a.2
 * Thaclas quid sit. 184.c.1
 * Thel abib quid significet. 71.c.2
 * Thopheth quid significet. 198.c.1
 Traducere filios per ignem quid sit. 198.b.1
 Tropo locus esse non debet cum grammaticus sensus cum literali apte cohæret. 45.b.2

V

VAc quid significet. 65.c.2
 Vanitas dicitur mendacium. 154.c.1
 Varia significatio vocis spiritus in sacris. 24.a.2
 Velare faciem damnationis signum. 151.b.2
 Velare faciem reuerentiæ signum. 151.b.2
 Ventis alatis Angeli comparantur. 46.e.1
 Ventus turbinis varie accipitur. 20.c.2
 Verecundiæ signum tegere faciem. 151.a.2
 Veritatem facere, quid sit. 120.b.2
 Vestium summitates Origeni alæ vocantur. 180.c.2
 Via quid significet. 109.a.2
 Via appellatur interdum actio. 234.c.1
 Via legem & vitam nostram significat. 94.d.2
 Videre oculo, significat efficaciam actus. 149.d.1
 Vindictam significat dies Domini. 155.c.1

Vineæ, & arietes quid significent. 325.b.2
 Vir desideriorum quid significet. 167.c.1
 Virga seu baculus vocatur panis sustentans. 165.c.1
 Visus pro intellectu sumitur. 149.a.2
 Visio seu apprehensio quid significet. 112.e.2
 Visionem non regredi quid significet. 112.c.2
 Vitam in viuentibus esse, quid sit. 112.e.1
 Vita viuere quid significet. 231.d.2
 Vitam sacra scriptura vocat iucunditatem, lætitiā, fælicitatem. 248.a.1
 Viuere vita quid sit. 231.d.2
 Vocis geminatio est exaggeratio operis vel affectus in opere. 165.b.1
 Volare non raro usurpant Hebræi pro procul diffilire. 38.c.1
 Umbilicum non præcisum fuisse, significat egressum populum adhuc retinuisse mores Aegypti. 178.a.2
 Umbra est potestas in subditos. 226.c.2
 Vna & vna, id est vna & altera. 110.d.1
 Vnctione recreationem ex laboribus significari putat Polychronius. 182.c.1
 Vnus & alter, vel vnus, & vnus significat singulos. 37.a.2
 Vnus & vnus apud Hebræos idem valet, quod vnus & alter. 239.a.1
 Vt, particula valet idem quod ita vt. 216.b.1
 Vultum mutare quid significet. 78.e.2
 Vultus seuerus indicat animi indignationem. 103.a.1
 Vultum obfirmare idem est ac seuerè & implacabili vultu aspicere. 78.d.2
 Vultus absolute minacem & toruum vultum significat. 63.c.2
 Vultum obfirmare, quid sit. 164.a.1

Z

ZAchar quid significet. 73.a.3

IN-

**VERBORVM ET RERVM
 LOCVPLETISSIMVS.**

*PRIMVS NVMERVS PAGINAM
 secundus columnam indicat.*

ABLVTIO aquæ quos vsus conferat infanti. 178.c.2
 Abrasio barbæ quid significet. 93.b.1
 Absolutissima idea totius visionis Ezechielis. 34.d.2
 Absurdum est Salomonem loqui amatoria in Canticis, quia Deus ipse loquitur cum Ecclesia. 50.b.2
 Achilles cibum saepe recusat mortuo Patroclo. 314.b.1
 Adamantis proprietas. 70.c.1
 Adonidis lasciuia Dæmonis simulacrum. 121.b.1
 Adonis quis fuerit. 124.a.2
 Adonidis nomen inde sumptum. 124.e.1
 Adorare solem quam malum. 121.e.1
 Adorabant antiqui ad solis ortum. 121.b.2
 Advenæ qui fuerint. 163.d.2
 Aduentus Dei in montem Oliueti prænotabat futurum Christi Domini aduentum in eum montem, vt inde in celos ascenderet. 146.a.2
 Adulteros expilare solent meretrices. 193.e.2
 Adulterum frequens Cæcææ regionis. 207.d.1
 Aegyptij rubrica signabant omnia in æquinoctio, putantes huiusmodi colorem liberasse primogenitos Israel a perditione. 129.c.2
 Aegyptijs crux futuram vitam significabat. 129.a.2
 Aegypti regionis descriptio. 203.b.1
 Aenigmata proponunt prophetae, vt obscuritas studium excuset auditorum. 307.a.1
 Aenigma quid sit. 219.e.1
 Aes fordidorum symbolum, argentum puritatis. 205.a.1
 Aequitatem diuinæ seueritatis statera significat. 100.b.2
 Aeternæ quietis symbolum est solium. 51.a.2
 Abiezer gestabat aquilam in vexillo variegato ex albo & rubro colore. 44.d.2
 Affectus, quo Deus optimos vineæ suæ fructus expetit. 173.b.2
 Afflictiones & dolores sunt vincula Adam, vincula caritatis. 106.a.1
 Alatus fuit serpens Moysis. 38.c.1
 Alæ Cherubinis quot fuerint. 37.a.2
 Alarum sonitus iubilationem significat, & præsentem Deum. 25.b.1
 Allegoria mista verborum & rerum. 6.a.2
 Allegoriae duplicis signa. 8.b.1
 Allegoria duplex. 6.a.2
 Allegoria & Metaphora solet esse prophetis frequentior. 5.e.2
 Altaris porta quæ dicitur. 118.c.2
 Altare incensi vultum ante thronum. 36.b.1
 Amantes prosperitatem, quam vident in peccatoribus, facile illorum inuolant mores, sed frustra. 251.e.2
 Amentia & odium Dei confunduntur. 154.a.2
 Ammon filij qui dicantur, & Rabbath eorum primaria ciuitas. 319.c.1
 Amor sponsa dicitur. 51.a.1
 Amor Christi in Ecclesiam ardentissimus. 255.d.2

Amor Dei maximus, & liberalis ostenditur charitas. 257.c.1
 Amor mutus fidelium dicitur rota in rota. 51.d.1
 Amor Christi & seueritas mystice ostenditur. 52.c.2
 Amorem & celum Dei electrum & ignis significat. 117.a.2
 Amoris est indicium delictis proprijs se propter aliquem spoliare. 304.d.1
 Amorrhæum & Cethæum nominat Ezechiel inter septem nationes, quoniam ille sceleribus, iste impudentiâ reliquas superabat. 177.e.1
 Amuletum quid? 158.a.1
 Amygdalina virgæ impendens flagellum significat. 111.b.1
 Anaxapaxæ quid. 2.d.1
 Angelicæ naturæ symbolum est aquila. 46.c.1
 Angeli quatuor tutelares Ecclesiæ quatuor Cherubinis referuntur. 53.e.1
 Angelorum principes septenario numero cõputantur in sacris, hoc est, numero vniuersi. 53.d.1
 Angeli comparantur alatis ventis. 46.e.1
 Angelorum imaginibus sexuum distinctionem apponere vultum & inlecorum. 36.e.1
 Angeli potere inluti apprent, vt pote sacerdotum Dei familiarium, quales ipsi Angeli sunt. 127.e.1
 Angelus cur in specie columna apparuerit. 34.c.2
 Angelus percussit mystice Christum referebat. 53.a.2
 Angelorum ministerio diuina prouidentia suauiter agit rerum vicissitudines, & regnorum permutationes. 138.a.2
 An imaginaria vel corporea fuerit Ezechielis prima visio. 20.a.1
 Animalium quatuor facies Deus destinavit ad specialem populi sui prouidentiam significandam, non autem ad vniuersalem. 46.a.1
 Animalium formæ quomodo componantur, & de earum origine. 46.a.2
 Animalium quatuor facies trophæa sunt partæ victoriæ. 46.d.2
 Animalia visionis Ezechielis non fuerunt quadrupedia. 33.a.1
 Animalia Ezechielis habuerunt vultum hominis, exuias vero animalium reliquorum. 39.b.1
 Animalia in visione Ezechielis quid significent ex Hebræorum sententia. 44.c.1
 Animalium vni facies non potest significare vnum attributum diuinum, quin aliqua alia significet. 43.c.1
 Animalium quatuor facies quomodo intelligantur. 38.e.2
 Animalia Ezechielis non habebant singula singulas facies, neque vultus brutorum, qui loquuntur. 39.e.1
 Animæ operationes tribuuntur linguæ. 68.c.1
 Animam hominis quanti faciat Deus, & quanti velit ab eadem proprium estimari decorum. 205.e.2
 Anima pulchritudo. 200.b.1
 Anima laqueis, hoc est, peccatis irretita, non agnoscit Deum, ab eis libera, incipit agnoscere. 160.c.1
 Anima idem quod voluntas, & affectus. 285.d.2
 Annus trigessimus Iubilei non commemoratur ab Ezechiele. 17.a.2
 Anus Hebraicus & Chaldaicus frequenter habet tres: im
 Ec 2 m 231.

mensis. 91.b.2
 Annus euerſe Tyri examinatur. 325.c.1
 Antiqui ad ſolis ortum adorabant. 121.b.2
 Apollinaris ſententia contra nudas & indecentes figuras effingentes. 22.e.2
 Apoſtoli, Euangeliste, Paſtores, & Doctores quatuor rotas Eccleſie indicant. 51.b.1
 Apoſtoli & Apoſtolicus viri Cedris ſignificantur. 50.e.2
 Apparatus ſolij Dei qui in tabernaculo & in Tēplo, ſimilis erat offenſo Moyſi in monte. 40.b.1
 Apparitiones quatuor Chriſti quatuor Cherubicis faciebus reſpresentantur. 35.c.2
 Appellatio viri erat cognomen vxoris. 181.d.2
 Aqua doctrinae. 182.c.1
 Aqua ablutio quos vsus conſeruat infanti. 178.c.2
 Aquila comparatur Nabuchodonosor. 220.c.1
 Aquila ſymbolum imperij. 220.a.2
 Aquila ſymbolum eſt angelicae nature. 46.c.1
 Aquilam geſtabat Abiezer in vexillo variegato ex albo & rubro colore. 44.d.2
 Aquila Perſarum inſigne. 220.c.1
 Aquila ſenectus, unde dicitur. 46.d.1
 Aquilinas pennas aſcendens Chriſtus in caelum detexit. 54.a.1
 Aquila comparatur Babylonij. 220.d.2
 Aquila arreptum unguibus Draconem geſtans, vetus erat Lacedemoniorum ſtemma. 45.c.2
 Aquilonis regio quid ſignificet. 21.a.1
 Arbores ramoſe ſunt inſtructioſe. 169.c.1
 Arca dicitur gloria Domini. 35.c.1
 Arca teſtamenti appellabatur gloria Dei. 60.a.1
 Arca quare uocetur gloria Dei. 47.d.1
 Arca ſederis euidetia gloria Iſrael. 51.c.2
 Arca teſtamenti recedit e templo. 70.d.2
 Arca teſtamenti forma. 35.d.1
 Architectis comparantur miniſtri verbi. 61.c.1
 Arietes ſignificant Duces & Heroes. 72.e.2
 Aries machina. 77.d.2
 Argentum & aurum fame pereuntibus non prodeſt. 113.e.2
 Argentum puritatis ſymbolum, aes vero ſordidum. 205.a.1
 Argento iudicium, vino iuſtitia ſignificatur. 132.b.1
 Armillas in brachijs tum viri, tum feminae geſtare ſolebant. 302.d.2
 Armillarum ſignificatio varia. 188.e.2
 Arrogantia digna poena contemptus eſt. 215.d.2
 Artaxerxes uocat Hieronym. Aſuerum. 84.e.2
 Aſcendens in caelum Chriſtus detexit aquilinas pennas. 54.a.1
 Aſuerum uocat Hieronym. Artaxerxem. 84.e.2
 Aſyriae regionis deſcriptio. 203.b.1
 Auaritiam frequenter uocat Paulus Idololatriam. 194.a.2
 Auditorum culpa eſt, mentiri prophetas. 159.c.2
 Auibis, non reptilibus comparantur fideles. 226.d.2
 Aures perforare quid ſignificet. 189.d.1
 Aures perterebrant grauiſa pcepta, uerum eorum obedientia totum caput exornat. 189.a.2
 Auribaleum quid. 33.c.2
 Auriga non poteſt dici, niſi qui currum moderatur. 31.c.2
 Aurum & argentum fame pereuntibus non prodeſt. 113.e.2
 Auro nature & gratiae dona inuuntur. 183.d.2
 Aurum ſuperbiae & impietatis materia. 114.c.1
 Auxilium manus ſignificat. 171.e.1

Babel idolum fuit in templo Domini. 118.d.1
 Babel confuſio. 145.c.1
 Bacchi corona ex hedera fuit. 303.c.2
 Babylon cur dicitur mare. 151.c.2
 Babylon cur uocetur terra Chanaan. 221.b.2
 Babylonij ſententia diuinam uisionem euerſiſſe Ierofolymam. 265.b.2
 Babylonij, aquile comparantur. 220.a.2
 Babylonicum opus. 183.a.1
 Babylonicum inſigne columba. 220.d.1
 Barba abraſo quid ſignificet. 93.b.1
 Barba uirilutatis indicium. 100.e.1
 Bel idolum Aſyriorum. 284.c.1
 Bellum Dei aduerſus peccatores. 95.d.1
 Benedices corone anni benignitatis tuae. 303.c.1
 Beneficiorum varia genera ſponſae collata diſcolori ueſte ſignificantur. 182.e.2

Beneficentia dat intellectum quem non dat uexatio. 257.a.1
 Beneficia collata ſponſae cur Deus impropriet. 199.e.1
 Beneficiorum a Deo acceptorum obliuio auget maxime ſcelerum grauitatem. 199.a.1
 Beneficia nobis a Deo data dicuntur Dei gloria, & quare. 327.a.1
 Benignitas Dei multis modis oſtenſa. 180.b.1
 Benignitas & prudentia Dei. 100.c.1
 Beſtiarum plaga quae fuerit. 165.e.1
 Brachia habuerunt Seraphini. 37.c.2
 Brachia humana habuerunt Cherubini. 36.c.2
 Bulle collo appenſe cervicalia uocantur, quaſi in eorum tutela ſecuri dormire poſſent. 159.a.1
 Byſſus quid ſit. 185.d.2
 Byſſus Hebraica candida fuiſſe deſtatur. 186.d.1
 Byſſina faſcia uirginis ſignum. 187.a.1

C

Caditij ſimilitudine euerſionem urbis Ierusalem minatur Ezechiel. 96.c.2
 Calum pro templo in ſacra ſcriptura uſurpatur. 38.c.2
 Cali quomodo aperiantur. 19.c.2
 Celeſtes orbis aptiſſime ſignificantur rotarum forma & colore, nec non & ipſo curru. 49.e.2
 Celeſtis patria promittitur ſub ingreſſu terrae promiſſae ſine reſurrectione in Ierusalem. 213.e.1
 Cena ſerualis, quare ſic dicta. 315.d.1
 Cenatoria ueſtes albae. 301.a.1
 Caſarum libertatis, & nobilitatis indicium. 100.c.1
 Calamitates erudiunt homines, ut ſciant uerum Deum. 115.d.2
 Calceus ſignum eſt uſucapionis. 184.e.2
 Calcei hyacinthino colore cur dentur ſponſae. 185.e.1
 Calceus in militia ſymbolum eſt conſtantiae animique trepidi. 185.d.1
 Calcei nobilitatis, & libertatis inſignia. 313.a.1
 Calceamenta ſoluere ſignum luſus. 185.c.1
 Calcei hyacinthini in dicantur pedibus ſponſae omnem ſubdium dominationem. 185.b.2
 Calceamenta in ſacra ſcriptura quid ſignificent. 184.b.2
 Candelabra quae fuerint in Tabernaculo, et quae in templo. 135.a.2
 Caligo, nubes fumus, tenebrae cum Deo tribuntur, nimiam claritatem ſignificant. 135.e.2
 Calix conuiuantium, & uſque ad ebrietatem bibentium certagium. 288.a.1
 Caluarie mons excelsus dicitur. 225.d.2
 Caluarie montis deſcriptio. 309.a.1
 Caluitium lugentium eſt. 113.d.2
 Caluitium & raſura luſus indicium. 100.b.1
 Captiuitate peracta, qui nam reuertentur in Ierusalem. 144.c.2
 Captiui dicuntur mortui, & ſepulchrum ſeruitus nuncupatur. 313.b.1
 Caput uelamen ſignum ſubiectionis. 188.d.1
 Caput uiruli geſtabat Eliſama in vexillo aureo. 44.c.2
 Caput hominis in vexillo uiridi geſtabat Eliſam. 44.c.2
 Caritas & munus prelati. 150.c.2
 Caritas amorque Ezechielis in ſuis oſtenditur. 143.b.2
 Carnium ad cines & lebetis ad urbem ana logia duplex. 142.c.1
 Caro ſpiritus ſeruit in regno Chriſti. 321.a.1
 Carruce reſtatione diuinam prouidentiam reſpresentari Graeci patres tradiderunt. 49.a.2
 Caſtitem & fidem coniugalem ſignificat pectoralis faſcia. 187.b.1
 Caſtrum ſymbolum eſt ſeruitutis, deſertum uero libertatis. 352.b.2
 Caſus reipublicae Hebraeorum. 268.c.2
 Caulis collocare in urbe euerſam illam eſſe ſignificat. 320.a.1
 Cauſa uocantur Idololatrae. 194.b.1
 Cauſa omnium malorum, praeteritorum obliuio eſt. 206.a.2
 Cedri medulla ſtirpem regiam ſignificat. 221.d.1
 Cedri Apoſtolorum, & Apoſtolicos viros ſignificant. 50.c.2
 Cedro cur comparetur Chriſti regnum. 226.b.2
 Cedro Chriſtus comparatur. 225.e.2
 Centrum Eccleſiae Chriſtus. 2.b.1
 Ceretbei, & Phelethi cum Getheis aſſumuntur milites in curia regis. 321.a.2

Cerethim, & Phelethim etymologia. 321.b.2
 Cernicalia & paluilli quid ſignificent ex patrum ſententia. 158.b.1
 Cerebae regioni adulterum frequens fuit. 207.d.1
 Chalcolibanum quid. 33.a.b.2
 Chaldaei quare piſcatores dicantur. 151.c.2
 Chaldaeorum impetus in urbem irruentium comparatur imbrui & procellae. 157.a.2
 Chaldaea regionis deſcriptio. 203.b.1
 Chaldaicus & Hebraicus annus frequenter habet tredecim meſes. 91.b.1
 Chanaan regionis deſcriptio. 203.b.1
 Cherubini in templo conſtituti, ut teſtatum ſit omnibus quantus Deus faciat Iſraelitas. 47.a.1
 Cherubini quot alas habuerint. 37.a.2
 Cherubini quatuor quatuor angelos tutelares Eccleſiae reſerunt. 53.a.1
 Cherubini & Seraphini, quos uiderunt Vates, ex qua Angelorum Hierarchia fuerint. 37.d.2
 Cherubini non in quatuor partes ſimul aſpiciantur, ſed in unam tantum. 139.c.1
 Cherub interpretatur agens curru. 138.c.1
 Cherubini uisionis Ezechielis ſimiles erant Cherubinis templi. 32.e.1
 Cherubini oculati prelatos Eccleſiae reſerunt. 137.c.2
 Chriſtus dominus aperte promittitur. 269.a.2
 Cherubinis quaternis Euangelista, totidemque faciebus Euangelia ſignificantur. 54.c.2
 Cherubini ueſtibus carent. 36.a.2
 Cherubini depicta coruinae Tabernaculi. 184.b.1
 Cherubini humani brachia habuerunt. 36.c.2
 Cherubini oraculi templi quali forma fuerint effecti. 36.c.1
 Cherubinarum imagines, quam ob cauſam toties repetita fuerint in tabernaculo & templo. 46.e.2
 Cherubinarum facies quales fuerint. 32.a.1
 Chriſtus myſtice reſpresentabatur in Angelo percutiente. 53.a.2
 Chriſti ardentiffimus in Eccleſiam amor. 255.d.2
 Chriſtus Eccleſiae centrum. 2.b.1
 Chriſti reſurrectionem innuit leonis pectus. 53.c.2
 Chriſtus in die palmarum ſe proferi hominem, Deum, Regem, Sacerdotem. 54.c.1
 Chriſti redemptoris noſtri triumphum decantat Paulus ad Hebraeos. 11. v. 2. 49.b.2
 Chriſtus ſemel introductus per natiuitatem, iterum introductus per reſurrectionem. 49.c.2
 Chriſtus non eſt ſubiectum aut obiectum omnium ſcripturarum, licet ſit finis. 5.b.1
 Chriſtus leoni comparatur. 53.c.d.e.2
 Chriſti mortem innunt uiruli pedes. 53.c.2
 Chriſtus non ſolum in ſeipſo reſpresentat facies Cherubicis, ſed etiam earum diſpoſitionem & ſitum. 53.b.2
 Chriſtus Cedro comparatur. 225.e.2
 Chriſtus quatuor faciebus Cherubicis reſpresentatur. 53.b.2
 Chriſtus non myſtice tantum, ſed ſecundum litteram ſepe continetur in ſcripturis ſanctis. 4.c.1
 Chriſtus pedum uſionem cur laudauit. 301.d.1
 Chriſtus mediante morte obtinuit imperium orbis. 57.d.1
 Chriſtus finis legis. 2.b.2
 Chriſtum continet ſcriptura in ſenſu litterali, non ſolum in myſtico. 6.d.2
 Chriſtus eſt corpus Prophetarum. 2.a.1
 Chriſtus cur Nazareus uocetur. 226.e.1
 Chriſti amor & ſeueritas myſtice oſtenditur. 52.c.2
 Chriſti quatuor apparitiones reſpresentantur totidem Cherubicis faciebus. 55.c.2
 Chriſtus crucifixus exprimit quam deformis ſit peccati facies. 110.c.1
 Chriſti Eccleſiae ueritas. 245.e.2
 Chriſtus ſumma omnium legalium. 2.c.1
 Chriſto regi uni quod oraculum conuenit. 269.c.2
 Chriſtum Deum & hominem ſignificat electrum. 52.a.1
 Chriſtum reſerebat uir lineis indutus. 127.b.2
 Chriſtus aſcendens in caelum detexit aquilinas pennas. 54.a.1
 Chriſti ſacerdotium Leuitico ſucceſſit. 57.a.1
 Chriſti redemptio duplici nomine eo que coniuſto ſolet nominari, nempe ſtrage & ſalute. 253.b.2
 Chriſtus cur octauo die circunciuſus. 72.c.2
 Chriſtus cum uirgulto & flore conſertur. 226.c.1
 Chriſti regnum cur cedro comparetur. 226.b.2

Chori etiam ſacri. 302.a.1
 Cidaris tributur & regi, & ſacerdoti. 266.d.2
 Cidaris incurua ſeruorum eſt, & reſta regum. 264.d.2
 Cilicium lugentium & miſerorum habitus. 113.b.2
 Cinere uoluit Iudei mortuos lugent. 314.a.2
 Circumſionem non Iudei tantum, ſed & aliae gentes obſeruant, bant. 248.c.2
 Circumſiuſus octauo die quare fuerit Chriſtus. 72.c.2
 Citra condignum punit Deus. 206.b.2
 Cogitationes proprias diiudicare difficile eſt, ſicuti, quiſquam loquatur ore energumeni, an ſpiritus oppreſſi, an ſpiritus malignus. 120.c.2
 Cognomen vxoris erat uiri appellatio. 181.d.2
 Color ianibinus & hyacinthinus idem. 184.c.1
 Colore & forma rotarum necnon & ipſo curru aptiſſime celeſtes orbis ſignificantur. 49.a.2
 Coloris rubri eſt ſapphirus. 49.d.1
 Columba Babyloniorum inſigne. 220.d.1
 Columba geminus cantus eſt. 113.c.1
 Columba nubis & ignis praecedens Iſrael unica tantum fuit, non dua. 40.c.2
 Comam nutriebant Hebraei. 113.d.2
 Comam quare nutriebant Nazarei. 100.c.1
 Commercium ſequitur conſuetudo, conſuetudinem laſcivia, laſcivia impudicitia. 193.d.2
 Comminatio dura aduerſus eos, qui ſibi & ſuis longam uitam promittentes, omne ſcinus aggrediuntur. 111.e.2
 Comprime furorem & iram continere non ſi ſine maxima luſta & agone. 97.e.1
 Concionator pacem peccatoribus denuncians pernicies eſt reipublicae. 160.b.2
 Concionatores qui ſuos conceptus quaſi diuina oracula iactant, reprehenduntur. 154.c.1
 Concupiſcentia cur oculis aſcribatur. 285.d.1
 Coniuſtio (& praepoſita hiſtoria ex Doctorum ſententia. 17.a.1
 Confefſio peccatorum diuinam iuſtitiam glorificat & defendit. 151.e.2
 Conſulere tanto minus quis debet in ſuo decore, quanto fuerit ſublimior. 193.b.1
 Confuſionis operibus confuſio, & erubeſcentia remedium eſt. 212.a.1
 Conſutator heretice negantium contritionem continere peccati odium. 106.b.2
 Connubium Dei noſtri cum Iſrael varia phraſi exprimitur. 181.e.2
 Conſenſus prophetae Iſaie, & Ezechielis de Nabuchodonosore, & Sennacheribo Aſyriorum regibus. 271.d.1
 Conſuetudo praeferenti ligni ante Regem uide orta. 36.b.1
 Conſtantiae animique trepidi ſymbolum eſt calceus in militia. 185.d.1
 Continere iram & furorem comprimere non ſi ſine maxima luſta & agone. 97.c.1
 Conuertendus Iſrael in ſine ſeculorum. 214.c.1
 Conuertit ad Deum qui diſſerunt in boram mortis, timeant. 310.c.2
 Conuiuij ſumeralis ritus. 313.d.2
 Conuiuium lugentibus exhiberi ſoluitur per uerba, peridepna, Graecis dicitur. 314.c.1
 Cor duplex. 145.b.1
 Cor duplex. 120.b.2
 Cor humanum ſepe contendit delictum occultare. 120.e.2
 Cor humanum duplici habena, premio ſcilicet & pana ducitur, ac in officio continetur. 208.d.1
 Cor nouum nouam uoluntatem ſignificat. 235.d.1
 Cor nouum, eius mundities, & penitentia, & a Deo, & a nobis procedere dicuntur. 145.e.1
 Cor peccatoris procacis, qui neſcit erubeſcere quam difficile ſit mundare. 203.b.1
 Cor unum quid ſit. 145.b.1
 Cordis humani profunditas tractatu explicatur. 120.a.1
 Corona abundantiae, & cumuli ſymbolum. 203.c.1
 Corona Bacchi frequens fuit ex hedera. 303.c.2
 Corona quatuor fuerit ornamentum. 189.b.2
 Corona Eccleſiae Chriſti quae ſit maioris precij, & dignitatis, quam fuerit Iſraelitica. 190.b.1
 Corona ſeruum, & germen quomodo in eiufdem uocis ſignificatione conueniant. 110.d.2
 Corona ſponſae, gloriae & regni ſponſi ſocietate poiri. 189.d.2
 Coronae antiquae aut laeae, aut lineae fuerunt. 303.b.2

Coronas coniuales inuenit necessitas, auxilii voluptas. 303.b.2
 Corona sacerdotum apud gentes dicebantur infule. 267.c.2
 Corona epularum ex myrto. 302.c.2
 Corona varia nomina apud Hebraeos. 266.d.1
 Coronarum usus. 303.b.1
 Corrigitur Plinij locus lib. 6. cap. 26. nat. hist. 19.e.1
 Cortina & vestes sanctuarij ex bysso albi coloris constabant. 186.c.1
 Cortina Tabernaculi Cherubinis depicta. 184.b.1
 Creta unde dicta. 321.d.2
 Crimina atrocita Deum natura mitem reddunt inexorabilem. 78.e.1
 Crux signum gestant lugentes. 129.e.1
 Crux Aegyptijs futuram vitam significabat. 129.a.2
 Culpa sedatiati respondet supplicij deformitas. 115.a.1
 Culpa socios in eiusdem culpa vindices assumit Deus non raro. 286.b.1
 Culpam dolor & labor consecantur. 124.d.1
 Culus idolorum varius. 195.d.2
 Cupiditas insatiabilis, quadruplex. 202.d.1
 Cupiditas insatiabilis peccandi. 202.c.1
 Cur in specie columnae apparuerit Angelus. 34.c.2
 Curulis sella triumphantis indicium. 51.c.2
 Curru geniali tres tantum duci solitos affirmat Pausanias, sponsum cum sponsa, & paranymphe. 50.d.2
 Curru traducebantur sponsae. 50.d.2
 Curru rebi triumphantes non est Romanorum inuentum. 49.b.1
 Curru Dei quid significet. 49.d.2
 Curru mystice Ecclesiam significat. 50.c.1
 Curru quid sit. 49.d.2
 Curru partes singillatim singulis orbibus applicantur. 50.a.1
 Curru templi. 35.c.2
 Custodia legis Rempublicam bonis omnibus ditat, decorat, & muniat. 192.b.1
 Cyrus ascensor asini, quia humili loco natus, Darius cameli, quia de regio semine ortus. 49.e.2

D

Demon alios ex filiis Israel quasi in holocaustum totos sibi cremari petierat, alios quasi piacula per ignem traduci. 198.c.2
 Demones nihil e futuro sciunt, solis ducti coniecturis casu diuinant, sepe falluntur. 264.e.2
 Damnatorem poena. 156.d.2
 Damnatu ad mortem caput operiebatur. 313.e.1
 Damnandi non signantur ut plures futurus significetur. 129.c.2
 Damnatu quomodo surgent in iudicio. 211.b.2
 Damnatu haereticis Deo crudelitatem tribuentium. 252.d.1
 Danielis encomium. 167.e.1
 Daniel 27. aetatis anno inter magnos Patres commemoratur a Deo. 167.c.1
 Danielis virginem fuisse affirmant Patres. 167.c.1
 Daniel Eunuchus. 165.d.2
 Darius ascensor cameli, quia de regio semine ortus, Cyrus asini, quia humili loco natus. 49.e.1
 Davidis humiliatio quos fructus pepererit. 151.e.1
 De anno embolymico. 91.b.2
 De aurichalco. 33.c.2
 De chalicolibano. 33.a.b.2. & seq.
 De electo. 25.d.2. 33.c.d.1. & seq.
 De allegoria rerum. 6.a.1
 De veste poderis. 127.c.1
 De allegoria verborum. 5.d.2
 De coniunctione (&) praeposita historiae Doctorem sententiae. 17.a.1
 De duplici nomine Prophetarum. 1.a.1
 De allegoria mista verborum & rerum. 6.a.2
 De rotarum Ezechiel forma antiqua sententia. 31.b.1
 De locutione hyperbolica. 8.d.1
 De serico. 188.b.1
 De transitu ab historia ad prophetiam. 5.a.1
 De transmigratione Babylonis. 20.c.1
 De visionibus Ezechielis. 10.b.1
 De sepulchris & laquei populi dicuntur falsi prophetae. 163.c.2
 De iuramento confirmatum irrevocabilem iudicat executionem. 96.a.1

Decreta Dei sunt quasi prima principia in scientia, quae intellectu pro se ipsa sine ulla probatione constant. 234.c.2
 Desiderio zeli. 97.e.2
 Delictorum & miseriae propria memoria, vicium aduersus superbiam medicamentum. 199.c.1
 Deliciae & luxus Sedecia quos fructus pepererint. 151.e.1
 Denarii merces participatio Euangelij est. 215.b.1
 Desertum populorum quid sit. 252.e.1
 Desertum symbolum est libertatis, castrum vero seruitutis. 252.b.2
 Desiderium nocuum peccandi exaggetur. 204.c.1
 Desolatio & interitus consequitur peccatum. 105.e.1
 Deus frequenter apparuit reclusis carruca caelorum, vel Cherubinorum. 41.a.1
 Deus decipere & indurare quomodo, & cur dicatur. 164.c.e.1
 Deus domum sceleribus contaminatam non amplius ut suam vult reuereri. 131.b.1
 Deus quomodo letetur vindicta qui ita misericordia latari solet. 97.d.2
 Dei comminatio in praesules & in peccatores misericordia. 73.d.2
 Deum in memoriam reuocat tribulatio. 105.d.2
 Deus peccatores nibili aestimat. 308.d.1
 Dei providentia: quae malos seruos domo expellere solet, electos fugientes persequitur, ut reducat. 252.b.1
 Deus priusquam ministerium det, dat gratiam ad illud. 61.b.1
 Deus punit iuxta peccatorum merita. 109.d.2
 Dei nomen Sadaei quid significet. 48.a.1
 Deus cur a dextris stet. 135.e.1
 Deus eos qui sibi obsequentes Babylonia se dederant, consolatur, misericordie seipsum exhibens vicem carorum. 144.e.1
 Dei benignitas in hoc maxime splendet, quod vocat induratos, neque subtrahit auxilium ab ijs, quibus scit non profuturum. 61.c.2
 Deus punit citra condignum. 206.b.2
 Deus in ipsa vindicta se patrem ostendit. 97.d.2
 Deo nihil non perfectum, & integrum offerri debet. 303.d.1
 Deus ut sententiam ferat vastationis urbis & Templi, in vestibulum sanctuarij regreditur. 128.b.1
 Deus aliquando dicitur iurare. 96.c.1
 Deus memor pacti, quod pepigerat cum Israel, coactus peccatorum multitudo paradysum suum delere cogitat. 109.a.1
 Deus lascivus impudens ignominij, ut erubescant. 204.d.2
 Deus quasi dolens de nece filiorum Israel, filios suos compellat, & benignitate plena oratione. 198.d.2
 Dei odium aduersus peccatum mirifice ostenditur, & exaggetatur. 104.b.1
 Dei misericordia & iustitia, electo & igne significantur. 52.c.1
 Deus temperat iram, & differt vindictam: verum postmodum maiore impetu effundit eam. 97.c.1
 Deus indicaturus obturat aures, quasi non potens continere quin miseretur, si miseris audiat. 122.e.2
 Dei bellum aduersus peccatores. 95.d.1
 Deus clemens facillime suorum precibus acquiescit. 81.d.2
 Dei punitio misericordia interveniente iustificatur in semetipso. 79.c.2
 Deus non parcat, ut parcat. 97.c.1
 Dei gloria quid significet. 127.e.2
 Dei verbum comparatur pillulis deauratis. 69.b.1
 Deus constituit tribunal in cordis humani basilica, in quo tribunali causas iudicat humanas. 120.c.1
 Deus unde sibi assumpserit nomen Redemptoris Israel. 47.c.1
 Dei benignitas & providentia. 100.e.1
 Deus domo egreditur ut vindicta sumatur de ea. 135.d.1
 Deus iuste punit, & in sua bonitatis iudicium propter iniquitatem debet desistere puniendos. 263.b.2
 Deus neque ex infirmitate permittit suis mala, neque ex odio, sed ex vindice iustitia. 319.b.1
 Dei verbum non audire proximum est subtractioni eiusdem, & derelictioni. 64.b.1
 Deus non propensius ad vindictam, sed ipsi sceleribus quodammodo compellitur. 274.d.1
 Dei spiritus omnia gubernat. 132.a.2
 Deus non solum idolorum cultum prohibet, verum eorum cultum in veri Dei cultu misceri non patitur. 104.d.2
 Dei

Dei nomina non humano more inania, sed solida, & ex factis desumpta. 48.c.1
 Dei filio quare tribuatur Redemptoris nomen. 52.c.1
 Deus libenter contulit sacerdotum existimationem in publica accusatione. 154.a.2
 Deum suum reliquit Ierusalem, sicut fecerat Chanaan. 206.e.2
 Deus destinavit faciem quatuor animalium ad specialem populi sui providentiam significandam, non autem ad universalem. 46.a.1
 Dei iustitia non contra homines, sed contra peccata deservire solet. 235.b.1
 Deus permittit ad nutum succedere optata, ut in suis consilijs capiatur impius. 163.b.2
 Deus an punit peccata parentum in filiis. 232.d.1
 Dei gloria quare uocetur arca. 47.a.1
 Deus post illatam populo suo plagam indignationem suam effudit in eos, qui irritauerant Deum ad vindictam. 261.a.2
 Dei nostri connubium cum Israel uaria pbrafi exprimitur. 181.e.2
 Deus ipse loquitur ore prophetarum. 143.e.1
 Dei praesentia & sublatio significatur alarum sonitu. 25.b.1
 Deus cur improperet sponsae collata beneficia. 199.e.1
 Deus uerax cognoscitur in executione vindictae comminatae. 105.c.2
 Deus ubique equitat super Cherubim non in templo solum. 138.c.2
 Deus reputat quasi non facti, quae non sunt ex corde, & ueraciter. 163.b.1
 Dei derelictio est poena inueteratorum scelerum. 122.d.2
 Deus suo nomini parcat nostrae consilium uilitati. 199.b.2
 Dei mandata quare iudicia & iustitiae dicantur. 146.a.1
 Deo tribuitur indignationis clamor humano more. 126.b.1
 Dei & sui ipsius obliuio homo uocatur Enos. 199.b.1
 Deus non punitur diuitius in oratione affligi. 82.a.1
 Deus colendus est, & quia Deus est, & quia noster est. 246.a.2
 Dei magnus beneficium est punitio, ne sequatur peccata derelictio. 201.c.1
 Dei insurandum duplex. 208.d.2
 Dei benignitas multis modis ostensa. 180.b.1
 Deus ipse praetatur aduersus Israelitas militibus Assyriorum. 155.e.1
 Deus iustificat suam providentiam cum peccatoribus induratis. 62.e.1
 Deum natura mitem crimina atrocita inexorabilem reddunt. 78.e.1
 Deus suo nomini consulens peccatoribus miseretur fidelibus. 246.e.2
 Deum recedere faciunt peccata. 119.d.1
 Deus quasi hominis manu assumit, ne terreat assumptum. 117.e.1
 Deus duplici de causa praedixit Apostolis & prophetis futuras tribulationes. 62.c.2
 Dei decreta sunt quasi prima principia in sententia, quae intellecta per se ipsa sine ulla probatione constant. 234.c.2
 Deus ipse uindex vindictam exaggetat. 95.c.1
 Deus proijcet a se templum quasi barbam abrasam. 96.b.2
 Dei iustitia misericordia permixta est. 78.b.2
 Deus non parcat propter iustitiam, praedicit hoc idem ex misericordia. 132.b.2
 Dei ira magna ferrea & sartagine significata. 78.c.1
 Dei benignitas etiam contumaces seruos non dedignatur uocare filios. 62.a.1
 Deus non respondet peccatoribus induratis interrogantibus. 244.c.1
 Deus stat iuxta idolum ostendens propterea uelle demittere templum. 118.b.2
 Deus non alit domi vindices irae, sed aliunde uocatos mercede conducit. 100.d.1
 Dei onus quam leue, & iugum quam suauis. 251.c.1
 Deus ipse qui ad correctionem populi, cui tyrannos permittit, punitentia suorum placatus, vindictam in Tyrannos exercet. 270.b.2
 Deus praesentis iuramenti non seruati uindex est. 224.d.2
 Dei amor maximus, & liberalis ostenditur charitas. 257.c.1
 Deus dicendo facit, loquendo facit eloquentes. 75.d.2
 Dextra & laeva manus quid significet. 21.b.1
 Diane solium in templum quod nam fuerit. 187.a.1
 Diei, & horae praedictio certiores facit Hebraeos non casu, aut cali in fluxu, sed Dei providentia urbi igni traditam. 306.d.1

Difficultas prophetiae Ezechielis. 10.a.2
 Dignitas prophetiae Ezechielis. 10.a.1
 Dilectio inimicorum. 257.b.2
 Discolori ueste uaria beneficiorum genera sponsae collata significauerunt. 183.c.2
 Discolor seu polymita uestis. 182.a.2
 Discolor uestis quid significet in Hebraeorum republica. 183.b.2
 Discrimen inter hieroglyphica & literas. 48.a.2
 Discrimen inter ueros & falsos prophetas. 62.b.1
 Discrimen inter manna & Eucharistiam in collatione uitae aeternae. 247.d.2
 Distinctio sexuum in Cherubinis non fuit. 36.e.1
 Diuinae providentiae partes duae, praemium, & poena. 132.a.2
 Diuinandi per uirgas antiquus mos. 264.b.2
 Diuina seueritatis aequitatem flatera significat. 100.b.2
 Diuino nomini maior sit iniuria a suis, quam ab alienis. 255.c.2
 Diuites uocantur leones. 209.b.2
 Diuitijs coniuncta superbia. 209.e.2
 Diuitiae non ex benedictione Dei, sed ex iniustitia possidentis quandoque eueniunt. 209.d.1
 Diuitum praecordia ad libidinem mollia, ad liberalitatem dura. 209.b.2
 Doctores, Apostoli, Euangelistae, & Pastores quatuor rotas Ecclesiae significant. 51.b.1
 Doctoribus omnibus conueniunt quae de prophetis dicuntur. 154.c.2
 Doctrina aqua. 182.c.1
 Doctrinam legis fascia significat. 179.c.1
 Doctorum sententiae de (&) coniunctione. 17.a.1
 Dolores & afflictiones sunt uincula Adam, uincula charitatis. 106.a.1
 Dolor est quasi pondus comprimens, & emolliens cor durum. 106.d.1
 Dolores uocantur simulacra, & quare. 106.d.1
 Dolor conterit oculos, & quomodo & quare. 106.d.1
 Dolor est quasi funis coarctans. 105.e.2
 Dolentes, & plorantes a caede eripiuntur. 130.c.1
 Dolor & labor culpam consecantur. 124.d.1
 Domus Israel duplex: altera carnalis, spiritalis altera. 255.a.2
 Domum sceleribus contaminatam non amplius ut suam uult reuereri Deus. 131.b.1
 Domus pro familia. 62.c.1
 Domus Iuda significat domum, & familiam regum Iuda. 88.d.1
 Dona naturae & gratiae auro innumerantur. 183.d.2
 Dormire in sinistram latus, obsidionem, in dextrum, excidium significat. 86.d.2
 Dotes Ecclesiae quatuor. 56.d.1
 Dulcis exortatio ad peccatores. 235.b.2
 Duplicis allegoriae signa. 8.b.1
 Duplici nomine insignitii Prophetae. 1.a.1
 Duplex domus Israel: altera carnalis, spiritalis altera. 255.a.2
 Duplex uae temporalem & aeternam indicat mortem. 200.a.1
 Duplex Prophetarum munus. 1.a.2
 Duplex cor. 120.b.2
 Duplex Ecclesiae status. 50.c.1
 Duplex allegoria. 6.a.2
 Duplex Dei insurandum. 208.d.2
 Duplex cor. 145.b.1
 Dux uocatur buiulus. 266.b.1

E

Ecclēsia comparatur tentorijs Cedar, grano sinapis, & thesauro abscondito, fermento, & igni, quo caruerunt fatuae uirgines. 172.a.2
 Ecclesia cur dicatur Regnum caelorum. 50.d.1
 Ecclesia dicitur regnum, & quare. 50.d.1
 Ecclesia cur dicatur uinea. 172.c.1
 Ecclesia non est uiridarium, non est nemus, sed uinea. 170.b.
 Ecclesia uere libera. 56.d.2
 Ecclesia quomodo sit contra Ierusalem ad orientem. 147.c.1
 Ecclesia centrum Christi. 2.b.1
 Ecclesia Christi ubertas. 245.e.2
 Ecclesia quomodo sit edificata in monte Oliuarum. 146.d.2
 Ecclesia angeli quatuor tutelares quatuor Cherubinis exprimitur. 53.d.1
 Ecclesiae dotes quatuor. 56.d.1
 Ecclesiae primates inducunt uictoriae trophaea. 53.c.1
 Ecclesiae pulchritudo non succata, sed uera. 191.c.2
 Ecclesiae filiorum quomodo sit peculiare accepisse potestatem. 191.c.2

ut filij Dei fiant, si etiam synagoga filij uocantur Dei filij. 198.d.2
 Ecclesia corona quanto sit preciosior quam Israelitica fuerit. 190.b.1
 Ecclesie status duplex. 50.c.1
 Ecclesie stemmata quatuor significantur quaternis faciebus rotarum. 56.a.1
 Ecclesie traditiones non omnes sunt litteris mandate. 246.c.2
 Ecclesie quasi proprie conuenit diuinitatis participatio, Israelitico uero in typo, & quadantenus. 56.b.2
 Ecclesie uelut uersicolor est sacra scriptura. 5.c.1
 Ecclesiam curru mystice significat. 50.c.1
 Effectus timoris. 113.e.1
 Effectus mortificationis. 57.e.2
 Efficacia mira penitentie. 233.d.2
 Effusio sanguinis Christi punitur in effusione, & euerfione Hierusalem. 308.d.2
 Effusio sanguinis quid significet. 73.b.2
 Electrum Christum Deum & hominem significat. 52.a.1
 Electrum & ignis Dei misericordiam & iustitiam demonstrat. 52.c.1
 Electrum & ignis significat amorem & zelum Dei. 117.a.2
 Electrum quid. 25.d.2.33.c.d.1. & seq.
 Elementa uocantur ad audiendum Dei uerbum, ut prouocentur homines elementis stupidiore. 103.c.1
 Elisama gestabat vituli caput in aureo nexillo. 44.c.2
 Embolusius quid. 91.b.2
 Emendatur Plinij locus lib. 6. cap. 26. nat. hist. 19.e.1
 Emmanuel quid significet. 50.e.1
 Encomium Danielis. 167.e.1
 Encomium & fructus penitentie. 105.d.2
 Energie & uis symbolum manus. 20.c.2
 Enos uocatur homo Dei & sui ipsius obliuiofus. 199.b.1
 Epula sepulchris apponi solite. 314.c.1
 Error Theodori Mopsuestie, 3. d. 1. Damnatur. 3.c.2. Redarguitur ex sacris scripturis, & Patrum testimonijs. 4.b.1. Respondeatur eius rationi. 5.b.2
 Erubescencia confusio operibus remedium est. 212.a.1
 Esulentia omnia significare solet panis. 197.b.1
 Esuras nonos characteres Hebræos inuenit. 128.e.2
 Euangelista Apostoli, Pastores, & Doctores quatuor rotas Ecclesie indicant. 51.b.1
 Euangelista quaternis Cherubinis, totidemque faciebus Euangelista significatur. 54.c.2
 Eucharistia sacre encomium. 317.b.1
 Eucharistia & manna in collatione uite eterne quid differant inter se. 247.d.2
 Euerfionem Ierusalem caldarij similitudine minatur Ezechiel. 96.c.2
 Excelsa qua sint. 104.a.2
 Exempla eorum, qui iustitie filij sceleratorum fuerunt, & eorum qui ex aduerso scelerati, & filij iustorum. 232.b.1
 Exemplum quanto efficacius sit ad malum quam ad bonum. 238.e.1
 Exemplum quid. 98.d.1
 Exercitius cur sit dictus populus Israel per desertum gradiens. 44.d.1
 Exhortatio dulcis ad peccatores. 235.b.2
 Exhortatio exterior cum interna inspiratione conuicta conuertit peccatorem. 74.c.1
 Ezechielis prima uiso an imaginaria uel corporea fuerit. 20.a.1
 Ezechielis propheta difficultas. 10.a.2
 Ezechiel non meminit trigesimali etatis sue anni. 17.d.1
 Ezechielis propheta dignitas. 10.a.1
 Ezechiel non computat trigesimalium annum ab inuentione libri legis. 17.d.2
 Ezechielis prima & ultima uiso fuit imaginaria. 10.c.1
 Ezechielis prophetia summa. 66.a.2

F

Facies quatuor Cherubica Christum indicant. 53.b.2
 Facies vitulina significat sacrificium Christi. 22.b.1
 Facies Cherubinorum quales fuerint. 32.a.1
 Facies in uisione Ezechielis quid significet. 21.e.2.32.b.1.b.2
 Facies quatuor animalium quomodo intelligantur. 38.e.2
 Facies peccatoris quam deformis. 110.a.1
 Facies quatuor animalium trophea sunt parte uictoriae. 46.d.2
 Facies una animalium non potest significare unum attributum diuinum, quin aliqua alia significet. 43.c.1

Facta nostra ut uidere possimus, alios eisdem induamus. 201.e.1
 Factis prophetare iubetur Ezechiel. 75.b.1
 Fallaces uitam promittunt, cum mortem donent. 159.b.1
 Fames & pestis plaga, & similia spiritus appellantur, quoniam agiles sunt & efficaces. 167.c.2
 Fame pereuntibus non prodest argentum & aurum. 113.e.2
 Fames & pestis uocantur ignis. 101.b.1
 Fames sagitta uocantur locustæ. 98.b.2
 Fames uis atrocissima, quæ naturalem vincit amorem, & pietatem. 95.d.2
 Fascie doctrinam legis significant. 179.c.1
 Fascia pectoralis significat castitatem, & fidem conjugalem. 187.b.1
 Fascia byssina Virginis signum. 187.a.1
 Feracitas terre sanctæ. 173.a.1
 Feralis cena quare sic dicta. 315.d.1
 Fidelium mutuus amor dicitur rota in rota. 51.d.1
 Fidem conjugalem & castitatem significat pectoralis fascia. 187.b.1
 Fideles in desperatis rebus semper sperant meliora de Dei bonitate. 117.b.1
 Fideles anibus comparantur non reptilibus. 226.d.2
 Fidelium sanctificatio magna laus Christo. 256.d.1
 Fidelium peccatum maius est quam infidelium. 94.b.1
 Fideles cur comparantur uitiibus. 172.d.1
 Fille interdum appellantur oppida & reipublicæ. 201.a.1
 Filio Dei quare tribuitur redemptoris nomen. 52.c.1
 Filius eius parentis dicitur quis, cuius mores imitatur. 177.d.1
 Filius potius dicendus est quis eius, quem moribus imitatur, quam eius a quo genitus est. 238.a.2
 Filiorum nefaria immolatio. 197.e.2
 Filij propter parentum merita eripiuntur ab ira Dei. 167.d.2
 Filios per ignem transerre, seu traducere quid sit. 198.b.1
 Filie imitantur matres. 206.d.2
 Filium narrationis prædicere solet interdum sacra scriptura. 5.c.1
 Finis legis Christus. 2.b.2
 Florida uirga proficuum correptionem significat. 111.d.1
 Fœdera quatuor Dei cum hominibus. 55.d.2
 Fœderis arca cur dicta gloria Israel. 51.c.2
 Fœminis ignominiosissimum est nudari. 205.a.2
 Fœminis uinum prohibitum. 191.b.2
 Fomes libidinis est uinum. 191.b.2
 Forma Cherubinorum oraculi templi. 36.c.1
 Formæ animalium quomodo comparantur, & de earum origine. 46.a.2
 Forma & colore rotarum, nec non et ipso curru aptissime significantur celestes orbes. 49.a.2
 Fornicata cur dicatur non autem adulterans mulier quæ conuicta dicitur. 195.d.1
 Fornicatio idolatria uocatur. 194.c.1
 Fornicarius dicitur prophetaus & quare. 203.e.2
 Fructus & encomium penitentiæ. 105.d.1
 Fructus uinæ. 171.c.2
 Fructus maturi significant maturam uindictam. 110.e.1
 Fumus significat incendium. 136.c.1
 Fumus, nubes, caligo, tenebræ cum Deo tribuuntur, nimiam claritatem significant. 135.e.2
 Funebres ritus Romanorum. 315.a.1
 Funeris conuiuij ritus. 313.d.2
 Furem comprimere & iram continere non fit sine maxima luctu & agone. 97.e.1
 Furor iræ implacabilis non solum uiuentium, sed & insensibilium uinam significat. 103.b.1
 Fur dicitur pestilens. 231.d.2

G

Galaad corrigendum non Galgala. 213.d.1
 Galgala tribuitur nomen Sodomæ. 207.c.2
 Gehenna cur uocetur infernus. 198.d.1
 Gementes cur columbis assimilentur. 113.c.1
 Gemitus columbe cantus est. 113.c.1
 Geniali carruca tres tantum duos solitos affirmat Pausanias, sponsum cum sponsa & paranympho. 50.d.2
 Genera & nomina uaria uerborum. 183.b.1
 Gentium uocatio. 256.e.1
 Gentibus spes est salutis. 169.d.2
 Gentium uocatio eorum solatium, Iudæorum confusio fuit. 214.d.2

Gentium appellatione ignominiose uocantur Iudæi. 61.d.1
 Gentium idola, quibus seruierunt nonnunquam Iudæi. 125.a.1
 Gentium uocatio. 136.b.2
 Geynen, seruus, & corona, quomodo in eiusdem uocis significatione conueniunt. 110.d.2
 Gladius quid significet. 93.b.1
 Gladij facies pro acie accipitur. 263.e.2
 Gladius triplicatus triplicem Nabuchodonosoris aduentum significat. 263.b.2
 Gloria Domini dicitur arca. 35.c.1
 Gloria idem est quod celestis uindictarum. 110.e.2
 Gloria stat super montem Oliueti, spectans nouum templum reedificari, Ecclesiam scilicet, in qua permaneat in æternum. 146.c.2
 Gloria Dei appellabatur arca testamenti. 60.a.1
 Gloria Dei quid significet. 127.e.2
 Gloria Dei quare uocetur arca. 42.d.1
 Gossipij uelut gratissimæ Sacerdotibus Aegyptijs. 186.b.1
 Gossipium idem est ac byssum. 186.d.1
 Gradus uinæ Israelitarum. 122.c.2
 Græci triduo post obitum defuncti apparant cenam necessarijs. 314.b.1
 Græcorum & Latinorum sententiæ de significatione primæ uisionis Ezechielis. 42.a.1. & seq. per totum.
 Græci die ipso sepulturae, & 3. 7. 9. 30. interdum quadragesimo sacrificia defunctorum manibus stantebant. 314.b.2
 Gratia & naturæ dona immuntur auro. 183.d.2
 Gubernatorum est proprium quadrigam ascendere & quare. 49.c.1

H

Hæresis lugentium & miserarum cilicium. 113.b.2
 Hæresis damnatur Deo crudelitatem tribuentium. 252.d.1
 Hæbraica byssus candida fuisse demonstratur. 186.e.1
 Hæbraicus & Chaldaicus annus frequenter habet menses tredecim. 91.b.2
 Hæbrai comam nutriebant. 113.d.2
 Hæbræorum mensium nomina quando cæperint. 19.d.1
 Hæbræorum obstinatio. 61.b.2
 Hæbræorum præsumptio de templo comprimitur. 318.d.2
 Hæbræorum sententiæ de significatione animalium in uisione Ezechielis. 44.c.1
 Hæbræorum singuli principes gestabant symbola parentum. 44.d.2
 Hieroglyphica qua in re differant à litteris. 48.a.2
 Hieronymi uersio differit aliquando à uulgata. 150.d.1
 Hierosolyma prædicitur incendium. 135.b.1
 Hierosolyma scelus quatuor modis comparatur sceleribus Sarmaræ, & Sodomæ. 207.a.2
 Hierusalem dicitur porte populorum ob cinium, & aduenarum multitudinem eo confluentem. 324.b.1
 Hierusalem fuerunt maiora peccata, quam Samariæ. 284.c.1
 Hin mensura. 80.d.2
 Hinnon uallis. 198.d.1
 Historia non subest oraculis Prophetis. 3.a.1
 Homines prementibus malis magis in proximo quam in se solent habere fiduciam. 82.a.2
 Homines quasi Dei templa decet munditia & sanctitas. 246.b.2
 Hominibus data quatuor testamenta. 55.b.2
 Homo absque Deo tam uilis est ut nulla ratione sit timendus. 64.a.1
 Homo Dei ope propter peccata destitutus cum bestijs comparatur. 307.d.1
 Hominis caput in uexillo uiridi gestabat Elisam. 44.c.2
 Hominum miseria ipso nomine ostenditur. 302.b.2
 Homo nullo alio aptiori hieroglyphico refertur quam hominis natura. 46.e.1
 Homo sine Dei lumine seipsum aut inuestigare, aut iudicare non potest. 120.a.2
 Homo uoti comparatur multis rationibus. 240.d.2
 Humana brachia habuerunt Cherubini. 36.c.2
 Humana uita uia peregrinorum. 139.b.2
 Humiliatio Davidis quos fructus pepererit. 151.e.1
 Hyacinthini calcei indicant pedibus sponse omnem subditam dominationem. 185.b.2

Hyacinthinus & Ianthinus color idem. 184.c.1
 Hypocrita taxantur. 162.c.1

I

Ianthinus, & Hyacinthinus color idem. 184.c.1
 Idea aboluitissima totius uisionis Ezechielis. 34.d.2
 Idolum uel sacrificium Moloch uocabatur Thopheth. 198.e.1
 Idolatria libido infatigabilis. 195.a.2
 Idolatria, & homicidio omnia perstringuntur crimina. 273.d.2
 Idolatria uocatur fornicatio. 194.c.1
 Idololatriæ permissio puniuntur ingrati, & prouocantur re fugi. 240.a.1
 Idololatriam frequenter uocat Paulus auaritiam. 194.a.2
 Idololatriam fornicationis nomine reprehendit. 283.b.2
 Idololatria & sanguine omnia peccata significantur. 131.e.2
 Idololatriæ uocantur caupone. 194.b.1
 Idola uocantur sordes. 105.d.1
 Idola pane oblato colebantur. 197.d.1
 Idolum in sacris litteris dicitur abominabile. 96.e.1
 Idola cur uocentur offensiones. 246.d.1
 Idola Hæbraice dicuntur uolubiles. 230.d.2
 Idolorum uariis cultus. 195.d.2
 Idolis oleum etiam libabatur. 197.a.2
 Idolum cur in porta Aquilonari fuerit. 118.e.1
 Idola Gentium quibus nonnunquam Iudæi seruierunt. 125.a.1
 Idolum zeli cur uocatur Baal. 118.c.1
 Idola depingimus in Templo Dei cum conscientias nostras sceleribus commaculamus. 119.a.2
 Idola in nauem conuertuntur. 114.d.1
 Idola figmenta quadam sunt. 284.a.2
 Idolum Baal fuit in templo Domini. 118.d.1
 Idolorum cultus concitatur morum corruptela, & hæc ad illam induit. 286.a.1
 Iebouab Dei nominis interpretatio. 47.e.1
 Ieiuij dura forma. 80.c.2
 Ierusalem quomodo sit caput uniuersæ terræ. 99.a.2
 Ierusalem partita erit in 24 pagos seu regiones ex Hæbræorum sententiâ. 141.e.1
 Ierusalem nuncupatur mater regis, & leana. 237.e.1
 Ierusalem euerfionem caldarij similitudine minatur Ezechiel. 96.c.2
 Ierusalem pluribus donis cumulata merito de ingratitude reprehenditur. 91.d.2
 Ierusalem magistra ueritatis merito accusatur, quia facta est discipuli erroris. 94.c.2
 Ierusalem reliquit Deum suum, sicut fecerat Chanaan. 206.e.2
 Ierusalem non solum caput mundi, sed exemplar ueræ pietatis. 94.e.1
 Ierusalem est uinea, eius ciues sunt uites. 170.d.2
 Ierusalem cur salui comparatur. 257.d.1
 Ierusalem per Christum restituta mater fuit credentium. 217.c.1
 Ierusalem supplicium comparatur supplicijs aliarum urbium. 95.a.2
 Ierusalem quare & quomodo dicatur in medio gentium. 93.d.2
 Iesu nomen explicatur. 48.c.2
 Ignis et nubis columna præcedens Israel unica tantum fuit non dua. 40.c.2
 Ignis uocantur fames & pestis. 101.b.1
 Ignis & electrum Dei misericordiam & iustitiam demonstrant. 52.c.1
 Ignis comparatur animali, quæ lingua tribuitur quod deuoret quasi lambendo. 170.d.1
 Ignis uindex est furoris & minister ultionis. 52.e.2
 Ignis & electrum significat amorem & zelum Dei. 117.a.2
 Ignominijs laceffit Deus impudens, ut erubescant. 224.d.1
 Imagines Cherubinorum quam ob causam toties repetite fuerint in tabernaculo & templo. 46.e.2
 Imaginibus Angelorum sexuum distinctionem apponere uilliculum, & indecorum. 36.c.1
 Immolatio nefaria primogenitorum. 250.b.2
 Immolatio nefaria filiorum. 197.e.2
 Immortalitas uirginitate significatur. 172.d.1
 Imperij symbolum aquila. 220.a.2

Imperatorem ferocem leo refert. 26.c.1
 Imperium Israeliticum Leone significatum. 37.c.1
 Impij insultant iustis captiuis, sed horum curam Deus gerit, illos punit. 143.c.2
 Impiorum caedes vocantur victimae, & quibus rationibus. 262.e.1
 Impietatis & superbia materia est aurum. 14.c.1
 Implacabilis ira furor non solum uiuentium sed & insensibilium ruinam significat. 103.b.1
 Impudentes ignominij lacefiunt Deus ut erubescant. 204.d.2
 Inaures, quae sint. 189.d.1
 In Christianorum canis cantus adhibebantur initio ecclesiae. 301.e.2
 Incedere midis pedibus quid significet. 284.c.2
 Incendium significat sumus. 136.c.1
 Incendium Ierogolymae praedicatur. 135.b.1
 Inensis altare relictum ante thronum, 36.b.1
 Induratis peccatoribus interrogantibus non respondet Deus. 244.c.1
 Infanti quos usus conferat aqua ablutio. 178.c.2
 Infatigabilis saluare, ut solidentur, & exicentur ab omni munditia ueteri. 179.b.1
 Infernus cur uocetur gehenna. 198.d.1
 Inferorum poenas aeternae fore etiam Rabini fatentur. 326.c.2
 Infidelium peccatum minus est quam fidelium. 84.b.1
 Infule unde dicitur, & quid essent. 267.d.2
 Ingrati animi est donis ferri, & donantem non amare. 193.c.1
 Ingrati puniuntur idololatriae permissione, refugii promouantur. 250.d.2
 Inimicorum dilectio. 277.b.2
 Iniquitatem pro pena iniquitatis interpretatur Hieronymos. 84.d.2
 Iniquitas domus Iudae fuit mors Christi & odium Christianorum. 85.e.2
 Iniquitas & superbia producant ex se flagella & castigationes. 111.c.1
 Iniquitas pro peccato idololatriae accipitur a Rabbinis. 85.c.1
 Iniquitates proprias publicantes quomodo puniantur a Deo. 265.c.2
 In prophetis uisionibus numquam ostenditur existens, quod non potest uel non solet esse. 33.d.2
 Innocens est Sacerdos qui nihil dicendo proficit. 74.d.1
 In sepulchris epulae apponebantur. 314.c.1
 Insigne Persarum aquila. 220.c.1
 Insigne Babylonium columba. 220.d.1
 Intercessor est sacerdos. 127.a.2
 Interius & desolatio consequitur peccatum. 105.e.1
 Intellectum quem non dat uexatio, dat beneficentia. 257.a.1
 Inuelligibilis ueritas reuelatur per formas sensibiles. 8.d.2
 Interpretatio nominis Dei Iehouah. 47.e.1
 Iob librum Moyses scripsit, & eum mirifice laudat. 166.d.2
 Ire furor implacabilis non solum uiuentium, sed & insensibilium ruinam significat. 103.b.1
 Ira magna Dei arietine ferrea significata. 78.c.1
 Iras solamen uindicta est. 97.c.2
 Iram continere & furorem comprimere non fit sine maxima uictoria & agone. 97.e.1
 Ire uindictae non alit domi Deus, sed aliunde uocatus mercede conuocit. 100.d.1
 Israelite ubi peccauerunt. 107.a.2
 Israelis redemptione nostra, significatur. 48.c.2
 Israel, quando descendit in Aegyptum, familia erat, non populus. 178.a.1
 Israel in fine saeculorum conuertendus. 214.c.1
 Israelite quasi igne captiuitatis in Babylone decocti, rubiginem idololatriae deposuerunt. 144.e.2
 Israelite compelluntur a uate nomine pagi, & quare. 72.c.1
 Israel dicitur terra uiuentium. 327.c.1
 Israel dicitur sacerdotalis Respublica propter sabbathi obseruationem. 248.d.1
 Israel uinitas uocatur tempus seruitutis, mortuo Ioseph. 178.b.1
 Israelitarum ruinae gradus. 122.c.2
 Israel, & Iudam duae mulieres significant. 282.a.1
 Israel populus ex omnibus gentibus electus in Dei peculium. 171.d.1
 Israel in typo & quadam diuinitatis participatio conuenit, Ecclesiae uero quasi propriae. 56.b.2
 Israeliticum imperium Leone significatum. 57.e.1

Abilatio, & Dei praesentia sonitu significatur. 25.b.1
 Iudaea superat sceleribus Philistaeam. 201.c.2
 Iudaeorum regiones alae uocantur, quia conspicuae & excelsum. 109.c.1
 Iudaei, nudis pedibus, saccis induti & in cinere uoluntati, lugent mortuos. 314.d.2
 Iudaeos consolatur Deus, ostendens sibi cura esse eorum iniurias vindicare. 319.d.1
 Iudaei ignominiose uocantur gentes. 61.d.1
 Iudaeos ad emulationem prouocat Deus, admittendum se in templum pollicitus Israelitis. 255.e.1
 Iudaeorum spes fallax seu potius praesumptio eluitur. 258.a.2
 Iudaei praecisi inuiles sunt. 169.d.2
 Iudicium cum libertate miscendum propheticum. 78.d.1
 Iudicium hominum grauisimum. 288.d.1
 Iudicium quid significet. 230.a.2
 Iudicia & praeccepta quid significant. 247.a.1
 Iudicium argenti, iustitia uino significatur. 137.b.1
 Iudicium quid sit, & quid sit. 94.d.1
 Iudicem representat persona senis. 39.c.2
 Iudicium & iustitiam quid uocent Hebraei. 74.c.2
 Iugum mundi quam graue & durum sit. 251.b.1
 Iugum est symbolum disciplinae & castigationis. 111.b.2
 Iunoni Regnum praesidi malogranatum dedicabatur. 241.e.1
 Iurare dicitur aliquando Deus. 96.c.1
 Iure summo uti iniquitas est. 231.c.1
 Iuramenti praesentia non feruati uindicta est Deus. 224.d.2
 Iuramenti solennitates. 181.d.1
 Iuramento confirmatum decretum irruocabilem indicat executionem. 96.d.1
 Iusurandum & pactum exhibitum populo Israel. 181.c.1
 Iusurandum Dei duplex. 208.d.2
 Iusurandum. 181.e.1
 Iusti, hoc est plorantes, & dolentes a caede eripiuntur. 130.c.1
 Iustitia monstratur in igne. 52.c.1
 Iustitia Dei misericordia permixta est. 78.b.2
 Iustorum securitas in medijs periculis. 130.d.1
 Iustitia & misericordia Dei electo & igne significatur. 52.c.1
 Iustificatio quid significet. 201.c.1
 Iustitia Dei non contra homines sed contra peccata deservit solet. 235.b.1
 Iusti & eorum oblationes quam acceptae sint Deo. 256.d.1
 Iusti cum impio mors quo modo conueniat cum Dei iustitia. 261.a.1
 Iustitiam & iudicium quid uocent Hebraei. 74.c.2
 Iustus captiuis insultant impijs, sed hos punit Deus, illorum curam gerit. 143.c.2
 Iusti coram Deo quam preciosi. 160.c.1
 Iustitia uino, iudicium argento significatur. 132.b.1

L

Abor & dolor culpam conseruantur. 124.d.1
 Labruscas uitem tulisse quam indignum. 170.a.1
 Lacerata a bestijs & morticina abominabilia sunt quia mortua animam significant. 81.d.2
 Leua & dextra manus quid significet. 21.b.1
 Latinorum & Graecorum sententiae de significatione primae uisionis Ezechielis. 42.a.1 & seq. per totum
 Lamentatio peccatorum eorumque uindicta dulcis est. 68.e.2
 Laquei & decipulae populi dicuntur falsi prophetae. 163.c.2
 Laurei rami in cultu suis adhibiti. 122.e.1
 Lauacrum conseruebatur unctio. 182.c.1
 Lebetis ad uibem, & carniem ad ciues analogia duplex. 142.c.1
 Lectulorum forma duplex, alij cubulares, alij tricliniariae. 289.a.1
 Legis Moisaica iustificatio. 247.b.1
 Legis finis Christus. 2.b.2
 Legalium omnium summa Christus. 2.e.1
 Legem sal denotat. 179.b.1
 Legis custodia Respublicam bonis omnibus ditat, & decorat, & munit. 192.b.1
 Legationis symbolum est uolumen. 68.c.1
 Leonis peccus Christi resurrectionem innuit. 53.c.2
 Leonem gestabat Naason in vexillo uiridi. 44.b.2
 Leones diuites uocantur. 209.b.2
 Leonis more inuigilare debent pastores. 73.c.1
 Leone imperium Israeliticum significatum. 57.e.1
 Leo

Leo ferocem imperatorem refert. 46.e.1
 Leoni comparatur Christus. 53.c.d.e.2
 Lepa cur dicitur scabies. 158.c.2
 Leuare oculos gestus est adorantis, uel orantis. 230.d.2
 Leuitico successit Christi sacerdotium. 57.a.1
 Lex a Moysa lata sub conminatione mortis & spe uiae temporalis intelligenda est. 247.d.1
 Lex Aegyptia adulteris mulieribus nasum amputabat. 286.a.2
 Lex fuit uestis & ornamentum synagoga. 180.b.2
 Lex Moisaica per se uel opponitur Euangelio, ministra mortis est, nullo modo uita; cum promissione coniuncta & obseruata uirantque promeretur. 247.c.2
 Lex Moisaica mortem ministrabat transgressori, non ita uitam cultori. 247.e.1
 Libanus dicitur Regia Salomonis. 237.d.1
 Liberalitatis, & nobilitatis indicium caesaries. 100.c.1
 Libertas Israel corporea, Ecclesia uere libera. 56.d.2
 Libertatis symbolum est desertum. 252.b.2
 Libidini qui seipsum uili uoluptatis precio diuendit, quam grauem Deo offensam inferat. 203.d.2
 Libidinis fomes est uinum. 191.b.2
 Libido, desideriumque nocuum peccandi exagitantur. 204.c.1
 Libido insatiabilis idololatria. 195.a.2
 Libis mel superadditum. 197.b.2
 Librorum significatio, forma, & usus. 64.a.2
 Linguae tribuuntur animae operationes. 68.c.1
 Litteralis sensus unicus in sacris, reliqui huic subordinati. 7.c.1
 Litteralis sensus scripturatum saepe loquitur de Christo. 4.c.1
 Litterae, quae in re differant à hieroglyphicis. 48.a.2
 Locustae uocantur famis sagittae. 98.b.2
 Lucus indicium uisurae & caluitium. 100.b.1
 Lucus signum calcamentum soluere. 185.c.1
 Lugentes, nudantes, siue radentes capita, seruilem, hoc est miseriam conditionem referebant. 312.c.2
 Lugentes gestant signum Crucis. 129.c.1
 Lugentes mortuos cibos recusant. 314.b.1
 Lugentium caluitium est. 113.d.2
 Lugentium & miserorum habitus cilicium. 113.b.2
 Lugentium conuiuium in serua, peridipna Graecis dicitur. 314.c.1
 Lumbare uiris idem significat atque feminis fascia. 187.c.1
 Luxus & deliciae Sedeciae quos fructus pepererunt. 151.e.1

M

Magnificentia templi. 115.c.1
 Malorum omnium causa obliuio est praeteritorum. 206.a.2
 Malogranatum dedicabatur Iunoni regnum praesidi. 241.e.1
 Mandata Dei quare iudicia & iustitia dicantur. 146.a.1
 Manasses impijssimus regum Iuda antonomasticis intelligitur nomine domus Iuda. 88.a.2
 Manicariae iunice antiquis non fuerunt in usu. 80.b.1
 Manifestis uerbis aliquando loquuntur Prophetae. 3.c.1
 Manna & Eucharistia in collatione uiae aeternae quid differant inter se. 247.d.2
 Manus dextra & leua quid significet. 21.b.1
 Manus symbolum est uis & energia. 20.c.2
 Manus & pennae rotarum quid significant. 24.c.1
 Manus significat auxilium. 71.e.1
 Manus complodere admirantis, dolentis, atque exultantis signum est. 264.a.1
 Mare quando in siccitatem conuertetur. 324.c.2
 Mare cur dicitur Babylon. 151.c.2
 Mathematica addiscenda scripturam sacram uersantibus. 77.b.1
 Matres imitantur Libia. 206.d.2
 Maximis clamoribus Gentiles mortuos suos inuitabant ad epulas. 314.c.1
 Medici morbo stupori admisso prius consilio & manifestatione morbi medentur sic peccatori Deus. 176.a.1
 Medulla Cedri stirpem regiam significat. 211.d.1
 Mel pro fructibus maturis & dulcibus. 190.c.2
 Mel libis superadditum. 197.b.2

Memoria propriae miseriae & delictorum, unicum aduersus superbiam medicamentum. 199.c.1
 Mendacium quam inefficax. 158.d.1
 Mense operiebantur mappis apud Romanos. 299.a.2
 Mense quae fuerint in tabernaculo & quae in Templo. 135.a.2
 Mensa pro altari sumitur. 299.b.2
 Mense singula singulis ferculis deferuebant. 299.b.2
 Mensurarum apparatus. 299.d.1
 Mensis quartus, quem commemorat Ezechiel respondet nostro Iulio. 19.a.1
 Mensium Hebraeorum nomina quando caperint. 19.d.1
 Mensuram numerus, & pondus quid significant. 100.c.2
 Mensura bin. 80.d.2
 Mercatura ars ignobilis. 222.a.1
 Merces Denarij participatio Euangelij est. 215.b.1
 Meretricum intemperantia exagitantur. 302.d.1
 Meretrices nonnunquam uirginum gestamina apud Hebraeos seruabantur. 187.b.2
 Meretrix quare dicta. 193.d.1
 Meretrices palliae propter uerecundiam. 210.e.1
 Meretrici imponitur peccatrici nomen. 204.c.2
 Meretrices adulteros expilare solent. 193.e.2
 Messia tempora in sacris nouissima appellantur. 214.d.1
 Metaphora & allegoria solet esse prophetis frequentior. 5.c.2
 Milesarum uirginum facinus memorabile. 205.b.2
 Minium quid sit, & eius usus. 284.c.2
 Ministri uerbi comparantur architectis. 61.c.1
 Misericordia ostenditur in splendore faciei. 52.e.1
 Misericordia Dei in ipsa punitione elucet. 287.c.1
 Misericordiae praecipuum quale. 231.d.1
 Misericordia Dei in ipsa punitione elucescit. 310.b.2
 Misericordia permixta est Dei Iustitia. 78.b.2
 Misericordia & iustitia Dei electo, & igne significatur. 52.c.1
 Misericordiam ualde excitat pauperis miseria. 209.e.1
 Misericordia non commoueat medicum aut iudicem, ne ab officio deficiat. 122.d.2
 Miseria hominum ipso nomine ostenditur. 302.b.2
 Miseria pauperis quam sit potens ad excitandos animos ad misericordiam. 209.e.1
 Miseria propriae & delictorum memoria unicum aduersus superbiam medicamentum. 199.c.1
 Miserorum & lugentium habitus cilicium. 113.b.2
 Mistra allegoria uerborum, & rerum. 6.d.2
 Mitridatis uxor quo modo suspensio uitam finit. 267.c.1
 Mitra quid. 266.d.2
 Moloch sacrificium uel idolum uocabatur Thopbet. 198.c.1
 Mons Caluariae excelsus dicitur. 225.d.2
 Montis Caluariae descriptio. 309.a.1
 Mons excelsus Beata uirgo uocatur, & quare. 226.b.1
 Mons oliuarum ad Orientem uersis. 146.e.2
 Morbo stupori admisso medentur medici prius consilio & manifestatione morbi sic peccatori Deus. 176.a.1
 Mors aeterna, & temporalis duplici uia significatur. 200.a.1
 Mors dicitur frequenter amara propter acerbitatem. 261.d.2
 Mortem Christi innuunt uitali pedes. 53.c.2
 Mors & mortui ideo polluti & pollutum, quia peccati affines sunt. 105.d.1
 Morticina & lacerata a bestijs abominabilia sunt, quia mortua animam significant. 81.d.2
 Mortuus est monumentum pro memoriale non sepeliri pro obliuione. 272.a.2
 Mortuus lugentes cibos recusant. 314.b.1
 Mortuorum amici triduo post eorum mortem etiam cunctanter cibum capiebant apud Graecos, ne post eorum mortem uitam exoptare uiderentur. 272.a.2
 Mortuorum nomina debebantur de catalogo uiuentium. 164.a.2
 Mortificationis effectus. 57.e.2
 Mos est sacrae scripturae praecidere narrationis stilum. 5.c.1
 Moisaica legis iustificatio. 247.b.1
 Moyses multa non scripsit, quae euenerunt Israelitis in Aegypto. 246.d.2
 Moyses

Moyſes vidit curruſ, & quadrigam Cherubim 40.6.2. & 41. per tot.
 Moyſes ſcripſit librum Job, & eum mirifice laudat. 166.d.2
 Moyſis ſerpens alatus fuit. 38.c.1
 Mulierum ornamenta venena vocat Rabbi Salomon; 184.a.2
 Mundi iugum quam graue, & durum ſit. 251.b.1
 Munitionum nomine quid intelligatur. 77.b.2
 Munus duplex Propbetarum. 141.
 Munus & caritas praelati. 150.c.2, 151.a.1
 Munus prophetarum. 155.c.1 & 157.c.1
 Muſicorum viſa quid ſignificent. 227.c.1
 Muſica in conuiuijs frequens. 301.c.1
 Mutuus amor fidelium dicitur rota in rota. 51.d.1
 Myrrhatum vinum Dominus cur recuſarit. 287.c.2
 Myſtice Angelus percussiens Chriſtum referebat. 53.a.2
 Myſtice Chriſti amor & ſeueritas ostenditur. 52.c.2
 Myſticus ſenſus quis ſit. 6.c.1
 Myſtice curruſ Eccleſiam ſignificat. 50.c.1

N

Nathan geſtabat leonem in vexillo viridi. 44.b.2
 Nabuchodonosor aquila comparatur. 220.c.1
 Narrationis ſilum praeſidere ſolet interdum ſacra ſcriptura. 5.c.1
 Natiuitas Iſrael vocatur tempus ſeruitutis mortuo Ioseph. 178.b.1
 Natura angelica ſymbolum eſt aquila. 46.c.1
 Natura & gratia dona inuuntur auro. 183.d.2
 Nationes Eccleſiae adiunctae non ſeruae, ſed liberae. 217.a.2
 Nazaraeus cur vocetur Chriſtus. 226.c.1
 Nazarei quare comam nutriebant. 100.c.1
 Nazareorum caſarjes libertatem ſignificat. 312.b.1
 Nazareus, hoc eſt, Domino ſanctificatus. 96.b.2
 Nemo niſi trigeſimo anno completo legere permittetur, principium & ſinem Ezechielis, Canticum canticorum, & initium Geneſeos, apud Hebraeos. 10.b.2
 Nobilitatis & libertatis indicium caſarjes. 100.c.1
 Nomen peccatoris quam ſedum ſit, ſiquidem meretricem dehoneſtat. 204.c.2
 Nomen Dei Sadaſ quid ſignificet. 48.a.1
 Nominum diuino maior ſit iniuria a ſua quam ab alienis. 255.c.1
 Nominis Dei Iehouah interpretatio. 47.c.1
 Nomen Redemptoris Iſrael unde ſibi aſumpſerit Deus. 47.c.1
 Nomina & genera varia veſtimentorum. 183.b.1
 Nomine colorum ſtella intelliguntur. 50.c.1
 Nomen Ieſu explicatur. 48.c.2
 Nomina in lapidibus Rationalis non characteribus ſignificata, ſed ſignis hieroglyphicis. 45.a.1
 Nomina Dei non humano more inania, ſed ſolida & ex factis deſumpta. 48.c.1
 Nomen Redemptoris quid ſignificet. 48.b.2
 Nomina menſum Hebraeorum quando caeperint. 19.a.1
 Nomina mortuorum debebantur de catalogo viuentium. 164.a.2
 Nomine duplici Propheſiae inſigniti. 141.
 Non accipienda omnia de Chriſto in ſacra ſcriptura. 5.b.1
 Nouacula quid ſit. 100.c.1
 Nouiſſima tempora appellantur in ſacris tempora Meſſiae. 214.d.1
 Nubes, caligo, ſumus, tenebrae cum Deo tribuuntur, nimiam claritatem ſignificant. 135.c.2
 Nubis & ignis columna praecedens Iſrael unica tantum fuit, non due. 40.c.2
 Nubes ſignificant ſupplicium. 136.c.1
 Nudare pedes ſignum reuerentiae. 184.d.2
 Nudis pedibus Iudei, ſacceſque induti mortuos lugent. 314.a.2
 Nudis pedibus incedere quid ſignificet. 184.c.2
 Numen diuinum aeque violatur, cum ſpiritus Dei exiſtimatur humanus, atque cum ſpiritus humanus vel alius exiſtimatur diuinus. 159.c.1
 Numerus ſeptenarius vniuerſitatem, & perfectionem importat. 53.d.1
 Numerus quaternarius ſublimarium. 53.d.1
 Numerus menſura & pondus quid ſignificet. 100.c.2
 Numerali curru tantum ſponſum cum ſponſa & paranymphe duos ſolitos affirmat Pauſanias. 50.d.2

Oblivio praeteritorum, omnium malorum cauſa eſt. 206.a.2
 Oblivio acceptorum a Deo beneficiorum auget maxime ſcelerum grauitatem. 199.a.1
 Oblivioſus homo Dei & ſui ipſius appellatur Enos. 199.b.1
 Obſeruantia Sabbathi non incepta a lege Moyſis ſed multo antea. 248.b.1
 Obſtinationis poena. 82.c.2
 Obſtinatio Hebraeorum. 61.b.2
 Oculi Cherubim praelatos Eccleſiae referunt. 137.c.2
 Oculi rotarum quid ſignificent. 246.a.1
 Oculorum nomine intelliguntur ſtella. 50.c.1
 Oculi cur peccare dicantur. 246.c.1
 Oculi pro viſione. 211.c.1
 Oculi leuare geſtus eſt adorantis vel orantis. 230.d.2
 Oculi conterit dolor, & quomodo, & quare. 106.d.1
 Oculorum intemperantia quam ſit timenda. 285.a.2
 Odium Dei aduerſus peccatum mirifice ostenditur & exaggeratur. 104.b.1
 Offenſiones cur vocentur idola. 246.d.1
 Officium Propbetarum duplex. 141.
 Oleum etiam libabatur idolis. 197.a.2
 Oleum pro carnibus pinguium animalium. 191.b.1
 Oleum pro vnguento. 191.a.1
 Olei ſignificatio lauiſ patet. 191.d.1
 Oliuarum mons ad orientem urbis. 146.c.1
 Olla ſuccenſa Ieremie primo quid portenderet. 211.d.1
 Opus Babylonicum. 183.d.1
 Opus opbis quid ſignificet. 32.d.c.2
 Operibus conſuſionis conſuſio & erubescencia remedium eſt. 212.a.1
 Opus plumarium. 182.d.2
 Opus phrigionicum. 182.c.2
 Operationes anime tribuuntur linguae. 68.c.1
 Oracula & viſiones quid. 1.c.2
 Oraculi Templi uaria nomina. 114.d.2
 Oraculum pro viſione, viſio pro oraculo in ſacris uſurpatur. 2.b. & 20.b.2
 Oraculis Propheticis non ſubſiſt historia. 3.d.1
 Orantes ſtabant. 119.c.2
 Orationis vis & efficacia. 155.d.1
 Orichalcum l. Aurichalcum. 151.e.2
 Orbis caeleſtes aptiſſime ſignificantur rotarum forma & colore, nec non & ipſo curru. 49.c.2
 Ore prophetarum Deus ipſe loquitur. 143.c.1
 Origenes defenditur ab errore ſibi impoſito, quaſi credidiſſet terra elementum capax eſſe anime & rationis. 165.a.1
 Oris relamen pudoris ſignum. 188.c.2
 Orientalis ventus dicitur vr ens. 224.c.1
 Orientis filij qui dicantur. 319.a.2
 Ornamenta mulierum venena uocat Rabbi Salomon. 184.a.2
 Ornamentum & veſtis Synagoga ſuit lex. 180.b.2
 Os ſuper aliquem dilatar quid ſignificet. 319.a.2
 Otium. 209.b.1

P

Pacem peccatoribus denunciatus concionator eſt reipublicae pernicies. 160.b.2
 Pactum & tranſgreſſio qua, & ubi reperiantur in ſacris literis. 61.a.2
 Pactum & iusiurandum exhibita populo Iſrael. 181.c.1
 Palatia ſuperba raro ſine iniuſticia, & tyrannide adificantur. 240.b.1
 Palaſtina ueritas. 190.b.2
 Palliae meretricis propter reuercundiam. 210.c.2
 Palmiteſ Synagoga fuerunt Patriarchae. 172.b.1
 Panis epitheto perpetuo dicitur ſuſtentans. 82.b.1
 Panis pollutus dicitur qui non eſt ſecundum legem factus. 81.c.1
 Panis ſubcinericius hoſtium ſeſtinationem, & inſtantiam ſignificat. 81.a.1
 Panis omnia eſculenta ſignificare ſolet. 197.d.1
 Pane oblato colebantur idola. 197.d.1
 Parabola quid ſit. 219.c.2
 Paranymphe cum ſponſo & ſponſa tantum duci ſolitos curruſ gentili Pauſanias refert. 50.d.2
 Parentum ſymbola geſtabant ſinguli principes Hebraeorum. 44.d.2

Parentum poena qui filios ſuos ad malum inducunt exemplo. 233.d.1
 Parentum ſcelera proponuntur filijs, ut eſtendatur ſimilitudo parentibus agere. 245.a.1
 Parentum peccata in filijs an Deus puniat. 232.d.1
 Partes curruſ ſingillatim orbibus ſingulis applicantur. 50.a.1
 Paſtores, Apoſtoli, Euangelifae, & Doctores quatuor rotas Eccleſiae ſignificant. 51.b.1
 Paſtores Leonum more inuigilare debent. 73.c.1
 Paterna ſepultura primari graue eſt ſupplicium. 156.c.2
 Patria caeleſtis promittitur ſub ingreſſu terra promiſſe ſue reductionis in Ieruſalem. 213.c.1
 Patriarchae fuerunt palmites ſynagoga. 172.b.2
 Patrum uaria ſententia de modo & ſignificatione prima viſionis Ezechielis. 21.a.2
 Pauperis miſeria quam ſit potens ad excitandos animos ad miſericordiam. 209.c.1
 Pauſanias tres tantum gentiliſ carruca duci ſolitos affirmat, ſponſum cum ſponſa & paranymphe. 50.d.2
 Pax ſignificat omnimodam falſitatem. 156.d.2
 Peccatum non index tantum, ſed & accuſator eſt peccatoris. 115.b.1
 Peccatum fidelium maius eſt quam inſidelium. 94.b.1
 Peccatum cur dicatur clamor. 115.b.1
 Peccatum conſequitur interitum & deſolatio. 105.c.1
 Peccatum eſt quaſi carniſex diſſerpens peccatorem. 106.b.2
 Peccati deformitas & turpitudinem ipſos deterret peccantes, quantumuis in illud exardeſcant. 201.d.2
 Peccati ſordes uix deſiciantur a nobis, quin maneat aliqua eorum reliquia. 308.a.1
 Peccatum terram pollutum & inculum reddit. 103.d.2
 Peccata Deum faciunt recedere. 119.a.1
 Peccata parentum in filijs an puniat Deus. 232.d.1
 Peccata populi deſiderant qui eorum expiatione ſibi lucrantur uictimas. 165.d.2
 Peccata publica lugenda & vindicanda. 129.c.2
 Peccata apparent maiora, quanto maiora ſunt Dei beneficia in peccatore collata. 245.b.1
 Peccatorum conſeſſo diuinam iuſtitiam glorificat & defendit. 151.e.2
 Peccatorum grauiffimorum poena eſt, grauiora peccata committent. 210.c.1
 Peccatorum poena a prophetis tanquaſi onus graue putatur. 79.c.1
 Peccator duplicem refert perſonam hominis atque Daemonis. 254.a.1
 Peccator ipſe ſibi ſordefcit, & tadio eſt inenarrabili. 106.a.2
 Peccator ſuperbus ita deſpicit alios peccatores ut ne nominare quidem eos uelit. 215.b.2
 Peccatoris nomen quam ſedum ſit, ſiquidem meretricem dehoneſtat. 204.c.2
 Peccatorem cito conuertit exhortatio exterior cum interna inſpiratione coniuncta. 74.c.1
 Peccatores dulci exhortatione admonentur. 235.b.2
 Peccatores quoque ſi fideles ſint ad Chriſti regnum pertinent. 226.c.2
 Peccatores cum Dei prouidentia concertant, dum uoluptatum uinum, & pam ſcilicet bibere cupiunt, non autem feces panis, ſed cibum neceſſe eſt. 288.b.1
 Peccatores iudicare non eſt propheta. 273.d.1
 Peccatoribus fidelibus miſeretur Deus ſuo nomini conſulens. 246.e.2
 Peccatoribus induratis interrogantibus non reſpondet Deus. 244.c.1
 Peccatoribus pacem denunciatus concionator eſt reipublicae pernicies. 160.b.2
 Peccatoris prociacis, qui neſcit erubescere, quam difficile ſit cor mundare. 203.b.1
 Peccatoris facies quam deformis. 110.a.1
 Peccatricis nomen imponitur meretrici. 204.c.2
 Peccati aliqui non ſuis ſatisfaciant paſſionibus, ſed ut diuinam pronocent maieſtatem. 200.d.2
 Peccandi cupiditas inſatiabilis. 202.c.1
 Peccare cur dicantur oculi. 246.a.1
 Peccandi nocium deſiderium exaggeratur. 204.c.1
 Peccantes ipſos deterret peccati deformitas & turpitudinem, quantumuis in illud exardeſcant. 201.d.2

Peccantes a ſeipſis iniuriam & uindictam ſuſtinent. 109.d.1
 Peſtoralis ſaciſta quid ſignificet. 187.b.1
 Peſtus Leonis Chriſti reſurrectionem inuuit. 53.c.2
 Pedes nudare ſignum reuerentiae. 184.d.2
 Pedes inuigilare magnum deliciarum argumentum. 301.d.1
 Pedes rituli Chriſti mortem inuuit. 53.c.2
 Pedibus nudis incedere quid ſignificet. 184.c.2
 Penna & manus rotarum quid ſignificent. 24.c.1
 Pennas Aquilinas detexit Chriſtus aſcendens in caelum. 54.d.1
 Pentateuchus antonomatiſte uocatur liber ſeu uolumen. 64.c.2
 Perfectionem & vniuerſitatem importat numerus ſeptenarius. 53.d.1
 Perforare aures quid ſignificet. 189.d.1
 Permiſſione neſaria idololatriae puniuntur ingrati, & prouocantur reſugi. 250.a.2
 Perſarum inſigne ſuit Aquila. 220.c.1
 Perſona Senis Iudicem repraeſentat. 39.c.2
 Perſona ipſa uel res aliquid aliud ſignificant. 6.b.1
 Peſtis & fames uocantur ignis. 101.b.1
 Peſtis, & famis plagae, & ſimilia ſpiritus appellantur, quoniam agiles ſunt & efficaes. 167.c.2
 Petrus increpatur dormiens quaſi muneris ſui obliuſ. 73.d.1
 Piſcatores cur dicantur Chaldaei. 151.c.2
 Pilea. 267.a.1
 Poderis veſtis. 183.c.2
 Poeta emulari uoluerunt Dei ueri ueſtationem, cum falſos Deos curru equitantes ſungebant. 41.c.2
 Poena peccati eſt peccata oblata coram oculis ponere. 110.a.1
 Poena obſtinationis. 82.c.2
 Poena inueteratorum ſclerum eſt Dei dereliſſio. 122.d.2
 Poena Sudomitibus debita. 210.b.2
 Poena & praemium partes duae diuinae prouidentiae. 132.a.2
 Poena quam digna ſterilitatis ut nullis uſibus ſeruiat. 170.a.1
 Poena & praemio quaſi duplici habena cor humanum ducitur, ac in officio coninetur. 208.d.1
 Poena peccatorum a prophetis tanquam onus graue portatur. 79.c.1
 Poena damnatorum. 156.d.2
 Poena parentum qui filios ſuos ad malum inducunt exemplo. 233.d.1
 Poenitentia uera ſignum non peccatum odiſſe tantum, ſed & omnia irriamenta, & occaſiones peccati. 105.c.1
 Poenitentiae fructus & encomium. 105.d.2
 Poenitentia mira efficacia. 233.d.2
 Poenitentiae uerae uaria ſigna. 257.b.1
 Polymita ſeu diſcolor veſtis. 182.a.2
 Ponderis numerus & menſura quid ſignificent. 100.c.2
 Pontificis Romani poteſtas in Machabaeis deſignata. 58.a.2
 Porta Orientalis templi omnium erat celeberrima. 141.c.1
 Porta ſuperior qua dicatur. 126.c.2
 Porta aliaris qua dicatur. 118.c.2
 Porte templi quales fuerint. 141.b.1
 Populus Iſrael ex omnibus gentibus cleſtus in Dei peculium. 171.a.1
 Populus adſcibat, & pseudoprophetae liniebant. 157.a.1
 Populus Iſrael per deſertum gradens quare appellatus ſit exeritus. 44.d.1
 Populi peccata deſiderant qui eorum expiatione ſibi lucrari cupiunt uictimas. 163.d.2
 Populi laqueis & decipule dicuntur falſi prophetae. 163.c.2
 Populorum deſertum, quid ſit. 252.e.1
 Pudoris ſignum relamen oris. 188.c.2
 Pueri occiduntur, ne impietate maiorum commaculentur. 130.a.1
 Pulchritudo Eccleſiae non ſucata, ſed uera. 101.c.1
 Pulchritudo anime. 200.b.1
 Puluilli pro rebus & pedicis qua in brachijs portantur & expanduntur. 160.a.1
 Puluilli & corymbalia quid ſignificent ex Patrum ſententia. 158.b.1

Quaestio ipsius terre propter scelus habitantium in ea. 309.e.2
Punitio Dei misericordia interveniente iustificatur in semetip-
sa. 79.c.2
Punitio magnam Dei beneficium, ne sequatur peccata dereli-
ctio. 201.c.1
Punit Deus citra condignum. 206.b.2
Plaga bestiarum qua fuerit. 165.e.1
Plage famis, & pestis atque similia spiritus appellantur, quonia
agiles sunt & efficaci. 167.c.2
Plangenti, & stupentis habitus est plaudere super semur.
263.d.
Plinij locus lib. 6. nat. hist. cap. 26. corrigitur. 19.e.1
Plorantes, & dolentes a caede eripiuntur. 130.c.1
Plumarium opus. 182.d.2
Phecia mors in visione ostensa Ezechielis. 143.a.2
Phonice dicuntur Cretenses. 321.d.1
Phygonicum opus. 182.e.2
Præceptum misericordie quale. 231.d.1
Præceptum sabbathi observandi amoris & honoris ergo im-
positum. 248.a.2
Præcepta & iudicia quid significant. 247.a.1
Præcepta gratia aures perterebrant, verum eorum obedi-
entia totum caput exornat. 189.a.2
Præcidere filium narrationis solet interdum sacra scriptura.
5.c.1
Præcordia diuinit ad libidinem mollia, ad liberalitatem dura.
209.b.2
Prædium potissimum fuit vinea ab antiquo. 171.a.2
Prædicatores sint instantes. 73.a.2
Prædicatore mercenarij qui propter munera deficiunt ab obli-
gatione prædicandæ veritatis uel non absoluendi reprehend-
untur. 159.e.1
Prædictor dicitur Propbeta. 1.b.1
Præfactor dicitur Propbeta. 1.a.1
Prælati munus & caritas. 150.c.2 &
Prælati quales futuri. 138.b.2
Prælatos Ecclesie referunt Cherubini oculati. 137.c.2
Præmium & pena partes duæ diuinæ providentiæ. 132.a.2
Præmio & pena quasi duplici habena cor humanum ducitur,
ac in officio continetur. 208.d.1
Præpositi primo puniuntur. 131.a.1
Præsentia Dei & iubilatio alarum sonitu significatur. 25.b.1
Præteritorum oblitio omnium malorum causa. 206.a.2
Prima & ultima Ezechielis visio imaginaria fuit. 10.c.1
Primates Ecclesie inducunt victoriæ trophæa. 53.e.1
Primogenituram nefaria immolatio. 250.b.2
Principes singuli Hebræorum gestabant parentum symbola.
44.d.2
Princeps primus in portandis oneribus. 150.b.2
Principes Angelorum septenarium numero computantur in
Sacris, hoc est, numero vniuersi. 53.d.1
Principes populi aduersus prophetas consilia inire. 141.c.2
Principibus graue onus imponitur quale ipsi subditis imposue-
runt. 151.a.1
Procliuas tanta in peccata ipsi Deo quodam modo admiratio-
nem afferre videtur. 304.2
Profanus sumitur pro polluto, seu proscripto. 266.b.1
Propbeta Dei alij palam alij autem in occulto, & quasi furtiue
loquuntur. 62.c.1
Propbeta dicitur videns. 1.b.1
Propbeta dicitur præfactor. 1.a.1
Propbeta este minus, magis, vel maxime quis dicatur. 9.b.1
Propbeta prohibiis a propbeta, & quid significet.
1.b.1
Propbeta moribus superiorem esse reliquis oportet. 72.d.2
Propbeta proponunt anigmata, ut obscuritas studium excitet
auditorum. 307.a.1
Propbeta duplici nomine insigunt. 1.a.1
Propbeta computant annos regum exterorum. 18.a.2
Propbeta rebus & verbis vaticinantur. 307.b.1
Propbeta non a se loquuntur, sed accepto, & gustato verbo Dei.
64.e.1
Propbeta aliquando loquuntur verbis manifestis. 3.c.1
Propbeta quare videant iuxta fluuios. 20.b.1
Propbeta pedibus in preparationem Euangelij calcantur ne pres-
pseudopphetarum conculcant. 63.a.2
Propbeta veri quomodo dignoscantur a falsis. 62.b.1
Propbeta scopus est Christus. 2.a.1
Propbeta munus. 155.c.1. 157.c.1
Propbeta proprium, opponere se satellitibus diuinæ iustitiæ
155.d.1

Propbeta de Christo uariis loquendi modis. 3.b.1
Propbeta existimationi Deus prouidet. 307.a.1
Propbeta ore Deus ipse loquitur. 143.e.1
Propbeta munus duplex. 1.a.2
Propbeta quanti flet hominum salus. 311.b.2
Propbeta iudicium cum libertate miscendum. 70.d.1
Propbeta mentiri, est auditorum culpa. 159.c.2
Propbeta solet esse frequentior metaphora, & allegoria.
5.e.2
Propbeta Ezechielis dignitas. 104.d.1
Propbeta contra mulieres Pybonissas, pseudopphetides.
157.d.2
Propbeta visiones triplices. 9.c.1
Propbeta factis iubetur Ezechiel. 75.b.1
Propbeta Ezechielis difficultas. 10.a.2
Propbeta ultimi in Israel qui fuerint. 64.b.1
Propbeta dicitur prædictor. 1.b.1
Propbeta Ezechielis summa. 66.a.2
Propbeta quid significet. 1.b.1
Propbeta quid. 35.a.2
Propbeta seruorum Dei magno in precio sunt apud Deum
130.a.2
Profeta qui fuerint. 163.d.2
Profeta proferunt quid significet. 32.d.2
Proverbia sacre scripturæ explicata sunt difficillima.
207.e.1
Prouidentia Dei, qua malos seruos domo expellere solet, ele-
ctos fugientes persequitur ut reducat. 252.b.1
Prouidentia diuina suauiter agit verum vicissitudines mini-
sterio Angelorum, & etiam regnorum permutationes. 138.a.2
Prouidentia & benignitas Dei. 100.e.1
Prouidentia diuina partes duæ, præmium, & pena. 132.a.2
Prouidentiam diuinam negantes in omnia impietatum genera
dilabuntur. 132.c.1
Prunarium & altare incensi, & sacrum Eucharistiæ altare si-
gnificat. 51.d.2
Pseudopbeta pacem peccatoribus denuncians pernicies est
Reipublicæ. 160.c.2
Pseudopbeta morituros prædicabant iustos vitam iniquis
promittentes. 159.b.2
Pseudopbeta dicuntur laquei & decipulae populi. 163.c.2
Pseudopbeta comparantur scorpionibus. 63.d.1
Pseudopbeta aduersus prophetas minarum ne prespargunt
63.a.2
Pseudopbeta lineabant, populus edificabat. 157.a.1
Pseudopbeta accomodat parres vulpium similitudinem.
155.a.1

Q

Quadrigam conscendere proprium est gubernatoris &
quare. 49.c.1
Qualis fuerint facies Cherubimorum. 32.a.1
Quali forma fuerint efficti Cherubini oraculi templi. 36.c.1
Qualis sit species sedentis in solio. 33.b.1. 34.c.1
Quam ob causam in tabernaculo & templo toties repetita fue-
runt cherubimorum imagines. 46.e.2
Quando caperint Hebræorum mensium nomina. 19.a.1
Quare arca vocetur gloria Dei. 47.d.1
Quare & quomodo dicatur Ierusalem in medio gentium.
93.d.2
Quare filio Dei tribuatur redemptoris nomen. 52.c.1
Quare iuxta fluuios videant prophetæ. 20.b.1
Quaternarius sublimitatis numerus. 53.d.1
Quaternis cherubinis Euangelista, & totidem faciebz euan-
gelia significantur. 54.c.2
Quatuor animalium facies Deus destinavit ad specialem populi
sui prouidentiam significandam, non autem ad vniuersalem
46.a.1
Quatuor Cherubini quatuor angelos tutelares Ecclesie refe-
runt. 53.a.1
Quatuor Ecclesie dotes. 56.d.1
Quatuor facies animalium quomodo intelligantur. 38.e.2
Quatuor facies animalium tropheæ sunt parte victoriæ. 46.d.2
Quatuor facies cherubini Christum indicant. 53.b.2
Quatuor hominis possessores per quatuor facies significantur.
42.c.1
Quatuor testamenta hominibus data. 55.b.2
Quid significet hoc vox, signum. 44.e.2
Quietis æternæ symbolum est solium. 51.a.2
Quo pacto sit eruendus sensus visionum. 9.a.2
Quod esse non potest vel non solet nunquam ostenditur existens
in

in visionibus prophetis. 33.d.2
Quod oraculis prophetis non subsit Historia. 3.a.1
Quo modo aperiantur celi. 19.c.2
Quomodo componantur animalium formæ, & de earum origi-
ne. 46.a.2
Quomodo, & quare dicatur Ierusalem in medio gentium. 93.d.2
Rahab meretrix, ide est, hostia. 193.e.1
Rabbi David Chimbi optimum contra Hebræos testimonium.
69.b.2
Rabinorum sententia de Cherubini. 56.d.1
Rami laurei in cultu solis adhibiti. 122.e.1
Ramosæ arbores infructuosæ sunt. 169.c.1
Rasura & caluitium luctus indicium. 100.b.1
Ratio interpretandi oracula prophetica. 1
Rationes quibus probatur nomen Iehouah non significare sub-
stantiam, sed beneficium. 47.a.2
Rechamata vestis. 182.c.2
Redemptio Christi duplici nomine, eoque coniuncto solet no-
minari, nempe strage, & salute. 253.b.2
Redemptio Israelis nostra significatur. 48.c.2
Redemptoris nomen quid significet. 48.b.2
Redemptoris Israel nomen unde sibi assumpserit Deus. 47.c.1
Refugi provocantur, ingrati puniuntur Idololatriæ permissio-
ne. 250.a.2
Regia Salomonis dicitur Libanus. 237.d.1
Regis doctrinam fasces significant. 179.c.1
Regis Babylonis potentia. 325.b.1
Regio Aquilonis quid significet. 21.a.1
Regnum celorum cur dicatur Ecclesia. 50.c.1
Regnum Christi cædro cur comparetur. 226.b.2
Regnum dicitur Ecclesia, & quare. 50.d.1
Regnum & sacerdotium tum Israel, tum Ecclesie annexa
sunt. 57.b.2
Regnum spirituale Ecclesie in quo consistat. 57.a.2
Reipub. excidium fere Deus nunquam permittit, nisi ob pec-
cata publica. 266.a.1
Religiosi studeant obseruari sibi spiritum adoptionis. 112.c.2
Reverentia & verborum allegoria mista. 6.a.2
Res ipse vel personæ aliquid significant. 6.b.1
Respublica cum humano corpore, illius ciues cum membris
eius conferuntur. 307.d.1
Respublica sacerdotalis dicitur Israel propter sabbathi obser-
uantiam. 248.c.1
Resurrectio mortuorum. 327.b.2
Resurrectionem Christi innuit pectus leonis. 53.d.2
Reuerentia signum est nudare pedes. 184.d.2
Romana, qua tunc erat, Respub. intelligitur nomine Babylo-
nis, & meretricis.
Romani Pontificis potestas in Machabæis designata. 58.a.2
Rosa odoris prodiga. 304.a.1
Rota Ezechielis quam formam haberent. 23.c.1. 31.a.2
Rota visionis primæ Ezechielis quam perperam fuerim intel-
lectæ. 31.a.1
Rotarum Ezech. significationes ex Patribus. 23.e.1
Rotarum forma & colore celestes orbis apertissime significan-
tur, nec non & ipso curru. 49.e.2
Rotarum manus & pennæ quid significant. 24.c.1
Rota in rota fidelium mutuus amor dicitur. 51.d.1
Rotarum nomine quid intellexerint tractatores primi capituli
Ezech. 31.b.1
Rotarum oculi quid significant. 24.a.1
Rubri coloris est sabbathus. 40.d.1
Ructus significat doctrinam prophetarum. 68.d.2
Ruina Israelitarum gradus. 22.c.2

S

Sabbathi se habent officia circa recens natos propter mortis
periculum. 178.e.1
Sabbathi observandi præceptum amoris & honoris ergo imposi-
tum. 248.a.2
Sabbathi sanctificatio. 248.b.1
Sabbathi observantia non incipit a lege Moysi sed multo ante.
248.b.1
Sabbatum agit terra que non colitur. 84.b.2
Sabæa gens que fuerit, 302.a.2
Sadai Dei nomen quid significet. 48.a.1. & 136.d.1
Saccis induti Iudei mortuos lugent. 314.a.2
Sacerdotibus Aegyptijs vestes ex Gossipio gratissime erant.
186.b.1

Sacerdotes dedecent seruorum, aut lugentium insignia. 312.d.1
Sacerdos intercessor est. 127.a.2
Sacerdotum existimationi libenter Deus consulit in publica ac-
cusatione. 154.a.2
Sacerdotium Christi Leuitico successit. 57.a.1
Sacerdotalis respublica dicitur Israel propter Sabbathi obser-
uantiam. 248.d.1
Sacerdos nihil dicendo prescit, innocens est. 74.a.1
Sacerdotum munus, atque excellentia ut non secus atque angeli
Deo præsto sint. 263.c.1
Sacerdos gubernet Ecclesiam, & de eius munere. 57.c.2
Sacra scripturæ mos est præcidere narrationis filium. 5.c.1
Sacra scriptura est versicolor vestis Ecclesie. 5.c.1
Sacrificia antiqua erant quasi coniuua. 309.d.2
Sacrificium significat vitulus. 46.a.2
Sacrificium vel idolum Moloch vocabatur Thophet. 198.c.1
Sagitta famis vocatur locustæ. 98.b.2
Sal vile infantibus, ut solidentur, & excitentur ab omni im-
munditia veteri. 179.b.1
Sal vitæ artificialis est carnum exanguium. 57.c.1
Sal legem denotat. 179.b.1
Salomonis Regia dicitur Libanus. 237.d.1
Salomonem loqui amatoriam in Canticis absurdum est, quia Deus
ipse loquitur cum Ecclesia. 50.b.2
Salutationes didicerunt homines a demonibus. 301.a.2
Saltui cur comparetur Ierusalem. 257.d.1
Salus populi quanti flet prophetis. 262.a.1
Salus hominum assidue inuigilat Deus, ipsis etiam renitentibus.
310.a.1
Salute & strage solet nominari redemptio Christi. 253.b.2
Samarita & Sodoma quo tempore restituenda. 212.a.2
Sancti stare dicuntur, non peccatores. 60.c.2
Sanguinis effusio quid significet. 73.b.2
Sanctificationis promissio ad tempora Messie referenda est.
144.b.1
Sanctificatio sabbathi. 248.b.1
Sanctificatio fidelium magna laus Christo. 256.d.2
Sanctuarij vestes & corina ex bysso albi coloris factæ erant.
186.c.1
Sanctum dicitur templum ob munditiam. 96.c.1
Sapphirus quid sit, & significet. 25.a.2
Sapphirus rubri coloris est. 40.d.1
Sariagine significantur atrocissima tormenta qua obfessi ab ho-
sibus Israelitæ perpeperi erant. 78.c.2
Satellitibus diuinæ iustitiæ se opponere, proprium est propheta-
rum. 155.d.1
Scabies cur dicatur lepra. 158.e.2
Scipio, & virga principatus insignia. 241.a.2
Scelera usque ad mortem aliqui non relinquunt. 206.d.1
Scelera præterita in memoriam Deo reuocantur similitum patrato-
rum. 285.d.2
Scelerum gravitatem maxime auget oblitio acceptorum a Deo
beneficiorum. 199.a.1
Sceleris cogitatio ipsa polluit. 274.c.1
Scelera parentum proponuntur filiis, ut ostendantur similia pa-
rentibus agere. 245.a.1
Scelus Hierosolymæ quatuor modis comparatur sceleribus Sa-
maritæ, & Sodome. 207.a.2
Scolia compositantium quæ. 302.a.1
Scopus Prophetarum est Christus. 2.a.1
Scorpionibus comparantur pseudopphetæ. 63.d.1
Scriptura sacra est versicolor vestis Ecclesie. 5.c.1
Scriptura sacra sepe usurpat per catachresim nomina vulgo
rebus imposita, non merito suo debita. 154.a.1
Scripturæ sacre mos est præcidere narrationis filium. 5.c.1
Scripturæ sacre proverbia explicata sunt difficillima. 207.e.1
Scriptura domus Israel & liber vitæ quare dicatur. 156.d.1
Scriptura continet Christum in sensu literali, non solum in
mystico. 6.d.2
Scripturam sacram versantibus Mathematicæ addiscenda.
77.b.1
Securitas iustorum in medijs periculis. 130.d.1
Sedecie luxus, & delicia quos fructus pepererunt. 151.e.1
Sedendi ad mensam antiquus mos. 289.d.2
Segregatum cur se vocet B. Paulus. 64.d.1
Sella curulis triumphalis indicium. 51.c.2
Senectus aquila vnde dicitur. 46.d.1
Seniores, hoc est, præpositi primo puniuntur. 131.a.1
Senis persona Iudicem representat. 39.c.2
Senium non atatem tantum sed & dignitatem significat.
162.a.1.

Heribis libralis scripturam sepe loquitur de Christo. 4.c.1
Genus mysticus quis sit. 6.c.1
Genus visionum sine imaginibus impossibile est consequi. 9.c.2
Genus visionum quo pacto erudendus sit. 9.d.2
Sententia Doctorum de 3. conjunctione. 17.a.1
Sententia Gregoriorum, & Latinorum de significatione primæ visionis Ezechielis. 42.a.1. & seq. per totum.
Sententia Rabinorum de Cherubim. 36.d.1
Sententia varie Patrum de modo, & significatione primæ visionis Ezechielis. 21.a.2
Sententia Hebræorum de significatione animalium in visione Ezechielis. 44.c.1
Septenarius numerus universitatem, & perfectionem importat. 53.d.1.
Septenarius universalis numerus. 72.b.2
Septenario numero, hoc est, numero universalis Principes Angelorum computantur in sacris. 53.d.1
Sepultura paterna privari graue est supplicium. 156.c.2
Sepultura cavere supplicij genus gravissimum. 112.c.1
Seraphini habuerunt brachia. 37.c.2
Seraphini cantant alter ad alterum, non quia desatigantur, sed ut sese inuicem multo honore praeueniant. 136.d.2
Seraphini, & Cherubini quos viderunt Vates, ex qua Angelorum Hierarchia fuerint. 37.d.2
Sericum proprie significat vox Hebræa, mesi. 188.a.1
Serpens Moysi alatus fuit. 38.c.1
Serpentes quos immisit Dominus quare dicantur Seraphim. 38.c.1
Serium, corona, & germen quomodo in eiusdem vocis significatione coniungant. 110.d.2
Seruitutis symbolum est castrum. 252.b.2
Seruitutis & captivitatis signum est discalceatum esse, & nudis pedibus incedere. 184.c.2
Seruitutis diuinae aequitatem statera significat. 100.b.2
Seruitutis & amor Christi mystice ostenditur. 52.c.2
Sexuum distinctio in Cherubim non fuit. 36.e.1
Siclus quid. 80.b.2
Significationes rotarum Ezechielis ex Patribus. 23.e.1
Signum vere penitentiae non peccatum odisse tantum, sed & omnia irritamenta, & occasiones peccati. 196.c.1
Signa varia vere penitentiae. 257.b.1
Signa duplicis allegoriae. 8.b.1
Signum crucis gestant lugentes. 129.e.1
Simila quid significet. 190.b.2
Simulacra dolores vocantur, & quare. 124.c.1
Sisinnius reprehensus. 301.b.1
Sodoma, & Samaria quo tempore restituenda. 212.d.2
Sodoma nomen trinitur Galgal. 207.c.2
Sodomitis poena debita. 210.b.1
Solamen est iras vindicta. 97.c.2
Solem adorare, quam malum. 121.e.1
Solemnitates iramentum. 181.d.1
Solij Dei apparatus qui in tabernaculo & in Templo, similis erat offenso Moysi in monte. 40.b.1
Solum aeternae quietis symbolum. 51.d.2
Soluere calcamenta signum luctus. 185.c.1
Soluzione Diane templum quod nam fuerit. 187.a.1
Sonitus alarum inubilationem significat, & presentem Deum. 25.b.1
Sordes vocantur idola. 105.d.1
Sordes significant Idolorum cultum sordibus panis puniri. 81.e.1
Species sedentis in folio qualis sit. 33.b.1. 34.c.1
Speculatorij officium quale, & quomodo gerendum. 73.a.1
Spiritus Dei omnia gubernat. 132.d.2
Spiritus nouus nouum desiderium, & affectum significat. 235.d.1
Spiritus significatus varij. 145.d.1
Sponsa cur denitur hyacinthino colore calcei. 185.e.1
Sponsa maximus decor sit in calceamentis. 184.d.1
Sponsa dicitur amor. 51.a.1
Sponsa curru traducebantur. 50.d.2
Sponsa quando deposuerit coronam. 189.d.2
Sponsa cur impropere Deus collata beneficia. 199.e.1
Sponsa corona gloriae & regni, sponsa societate potiri. 189.d.2
Sponsam cum sponso, & paranymphe tantum duci solitis geniali curru affirmat Paulianus. 50.d.2
Spiritus tribuit sacra scriptura ei membro aut sensui, quo exercendus est. 68.c.1
Statera aequitatem diuinae seruitutis significat. 100.b.2
Stannum varia significat. 201.a.1
Stans Ecclesie duplex. 30.c.1

Stelle vocantur nomine oculorum. 50.c.1
Stemmata quatuor Ecclesie quaternis faciebus rotarum significantur. 56.a.1
Sterilitatis quam digna poena ut nullis visibus seruiat. 170.a.1
Sirage & salute solet nominari redemptione Christi. 253.b.2
Siragula conchiliata, aut purpurea. 289.b.2
Super quid sit. 98.a.2
Subcinericijs panis hostium festinationem & instantiam significat. 81.a.1
Sublunarium numerus quaternarius. 53.d.1
Suffitum Thymiam significat. 196.c.2
Summa omnium legalium Christus. 2.e.1
Summa prophetiae Ezechielis. 66.d.2
Superbia & iniquitates produciunt ex se flagella & castigaciones. 111.e.1
Superbia & impietatis materia est aurum. 114.c.1
Superba palatia raro sine iniustitia & tyrannide aedificantur. 240.b.1
Superbia diuinitis coniuncta. 209.e.2
Superbia digna poena ignominia est. 215.d.2
Supplicia in Dei cognitionem adducunt. 305.d.2
Supplicium Ierusalem comparatur supplicio aliarum urbium. 95.a.2
Supplicij deformitas respondet scditati culpae. 115.a.1
Supplicium significat nubes. 136.c.1
Symbolum vis & energia est manus. 200.c.2
Symbola parentum gestabant singuli Hebræorum principes. 44.d.2
Symbolum ferocis imperatoris est leo. 46.e.1
Symbolum sacrificij est vitulus. 46.d.2
Symbolum angelicae naturae est aquila. 46.c.1
Symbolum imperij. 220.d.2
Symbolum legationis est volumen. 68.c.1
Symbolum aeternae quietis est solium. 51.a.2
Synagoga vestis & ornamentum fuit lex. 180.b.2
Synagoga palmites patriarchae fuerunt. 172.b.2

TAbernaculi cortinae cherubim deposite. 184.b.1
Tabula continens ordinem, nominaque mensium Hebræorum nostris respondentium. 18.c.2
Teli Idolum cur vocetur Baal. 118.c.1
Tinos respondet voci Hebraeae. כלה. 2.a.2
Templi gloriosum nomen. 315.e.2
Templi magnificentia. 115.c.1
Templi oraculi varia nomina. 114.d.2
Templi porta orientalis omnium celeberrima. 141.c.1
Templi portae quales fuerint. 141.b.1
Templum Dianae soluzionae fuisse commemorat Paulianus, in quo suspendebant nouae nuptiae fascias, quas ingressi ad illas soluerunt viri. 187.a.1
Templum dicitur sanctum ob munditiam. 96.c.1
Templum proficiet a se Deus quasi barbam abrasam. 96.b.2
Templum quare dicitur gaudium dignitatis. 317.a.1
Templum vocatur caelum. 38.c.2
Temporalia parui facienda. 112.b.2
Tempus seruitutis mortuo Ioseph vocatur natiuitas Israel. 178.b.1

Tenebrae, caligo, nubes, fumus, cum Deo tribuuntur, nimiam claritatem significant. 135.e.2
Terra Cham significat Aegyptum non autem Chanaan. 177.a.1
Terra Chanaan, id est, Aegyptus. 176.c.2
Terra ipsa puniuntur propter scelus habitantium in ea. 309.e.2
Terra Israel terra viuientium dicitur propter spem vitae, qua gaudent eius mortui. 327.d.1
Terra quae non colitur agit sabbatum. 84.b.2
Terra sanctae cum alijs comparatio. 246.a.1
Terrae sanctae feracitas. 173.a.1
Terror accipitur pro dominatu. 312.c.1
Testamenta quatuor hominibus data. 55.b.2
Testamenti arca e templo recedit. 70.d.2
Tharjis quid sit, seu significet. 23.a.2
Thau figura crucem repraesentat. 128.d.2
Thau legem seruantium signum. 128.d.2
Thau signum. 128.a.2
Thau signum eorum qui perfectam scientiam legis habent. 128.c.2
Thob lib nomen pagi, quod interpretatur acernus nouarum frugum. 72.a.1
Theodori Mopsuestiae error. 3.d.1. Damnatur. 3.c.2. Redarguitur ex sacris scripturis, & Patrum testimonijs. 4.b.1
Respondetur eius rationi. 5.b.2

Theologus

Theologus ad Christum inquam ad scopum debet destinare commentationes suas. 2.c.2
Theoria de malo & bono exemplo. 63.b.1
Theurium quid sit. 187.b.2
Thopheib vocabatur idolum seu sacrificium Moloch. 189.c.1
Thuribuli forma, & modus illud tenendi. 119.c.2
Thymiam suffitum significat. 196.e.2
Tiara quid. 266.d.2
Tiara quid essent. 285.a.1.b.c.1
Timoris effectus. 113.c.1
Timentes Deum qui fuerint. 165.d.2
Timoris reuolentis signa. 261.d.1
Torques quid significet. 189.a.1
Traditiones Ecclesie non omnes litteris mandata sunt. 246.c.2
Transferre filios per ignem quid sit. 198.b.1
Transgressio & pactum quae, & ubi in sacris litteris reperiantur. 61.a.1
Transmigrationis rafa quae. 150.a.1
Tribulatio perpessa docet non iniuste nec sine fructu datam se esse a Deo. 106.d.2
Tribulatio Deum in memoriam reuocat. 105.d.2
Tribulationes futuras Deus duplici ex causa Apostolis & prophetis praedixit. 62.c.2
Tricliniorum luxum reprehensus ab Eustabio. 289.a.2
Triclinium m quid. 189.c.1
Trigesimi anni computatio non pertinet ad annos reipublicae Israel. 17.e.2
Trigesimus annus, commemoratus ab Ezechiele computatur, ab exordio Monarchiae Nabuchodonosor. 18.b.1
Trigesimus annus quo exorsus est prophetiam Ezechiel quis, & varia sententiae reselluntur 17. per totum.
Triumphantes curru vobis non est Romanorum inuentum. 49.b.1
Triumphantis indicium sella curulis. 51.c.2
Tropaea victoriae inducunt primates Ecclesiae. 15.e.1
Tunica manicata antiquis non fuerunt in usu. 80.b.1
Tutelares quatuor Angeli Ecclesie quatuor cherubim respiciuntur. 53.a.1
Tyrannide & idololatria omnia peccata significantur. 131.e.2
Tyrus mortuorum terra dicitur, quia ibi coluntur idola. 327.c.1

V

VAe duplex temporalis, & aeternam indicat mortem. 200.a.1
Vae homini illi, qui pra multis peccatoribus, non tamen inter iustos iustificatus fuerit. 211.d.1
Vallis Achor, id est, turbationis. 252.c.2
Vallis Hinum. 198.d.1
Varius modus loquendi Propbetarum de Christo. 3.b.1
Varia coniuia. 301.a.2
Varia vestimentorum genera & nomina. 183.b.1
Vas quid significet. 126.d.1
Vasa musicorum quid significant. 227.e.1
Vasa transmigrationis quae. 150.a.1
Vaticinia aliquando verba, aliquando visiones appellabantur. 187.b.1
Vaticinium verum & firmum est, quod exitu comprobatur. 270.e.1
Vati quare nihil sit formidandum. 63.d.2
Vberitas Ecclesiae Christi. 245.e.2
Vestitio carucae diuinam prouidentiam repraesentari Graeci patres tradiderunt. 49.a.2
Velamen capitis signum subiectionis. 188.d.1
Velamen oris pudoris signum. 188.c.2
Venena vocat R. Salomon mulierum ornamenta. 184.a.2
Venustas & decor ex ciborum abundantia, & suauitate. 192.a.1
Ventus orientalis vrens dicitur. 224.c.1
Ventus turbis varie accipitur. 20.e.2
Verbi ministri maioribus cumulati muneribus ad maiorem perfectionem prouocantur. 64.c.1
Verbum Dei comparatur pillulis deauratis. 69.b.1
Verbum pro visione. 1.b.2. 20.b.2
Verbis manifestis aliquando loquuntur Propbetae. 3.c.1
Verborum & rerum mista allegoria. 6.a.2
Verbum Dei non audire proximum est subtractioni eiusdem, & derelictioni. 64.b.1
Verbum Dei non solum auribus excipiendum, & memoria retinendum, sed etiam meditatione decoquendum est. 68.d.2
Verba aliud significant, quam sonant. 5.d.2

Versicolor vestis Ecclesiae est sacra scriptura. 5.c.1
Veritas supernaturalis reuelatur per formas imaginarias. 8.c.2
Veritas supernaturalis aliquando sine imaginibus reuelatur. 9.a.1
Veritas opponitur vanitati & hypocrisi. 231.b.2
Veritas intelligibilis reuelatur per formas sensibiles. 8.d.2
Veste discoloris varia beneficiorum genera spongia collata significatur. 183.c.2
Vestis rehamata. 183.c.2
Vestes & cortinae sanctuarij ex bysso albi coloris factae fuerunt. 186.c.1
Vestis podaris. 183.e.2
Vestes ex gossipio crassissimae sacerdotis Aegyptij. 186.b.1
Vestis discolor quid in Hebræorum republica significet. 183.b.2
Vestis Ecclesiae versicolor est sacra scriptura. 5.c.1
Vestis discolor seu polymita. 182.a.2
Vestis & ornamentum Synagoga fuit lex. 180.b.2
Vestibus non sunt amici Cherubim. 36.a.2
Vestimentorum varia genera & nomina. 183.b.1
Vetus homo quomodo relinquitur Deo, nouus vero quam libens det nomen. 254.e.2
Victoria tropaea inducunt Ecclesiae primates. 53.e.1
Videns diuiter propheta. 1.b.1
Vilis Ierusalem euersionem caldarij similitudine minatur Ezechiel. 96.c.2
Vincula Adam vincula caritatis sunt dolores & afflictiones. 106.a.1
Vindices irae non alit domi Deus sed aliunde vocatos mercede conuocit. 100.d.1
Vindicta peccatorum eorumque lamentatio dulcis est. 68.c.2
Vindicta solam ex iras. 97.e.2
Vindicta quomodo letetur Deus qui ita misericordia letari solet. 97.d.2
Vindicta publicis potius, quam oculis peccatis prouocatur. 309.b.1
Vinea est Ecclesia, non nemus, neque viridarium. 170.b.1
Vinea quastuosa & deliciosa est. 171.c.2
Vinea fructus. 171.c.2
Vinea ab antiquo fuit potissimum pradium. 171.a.2
Vinea amenitas & delicia. 172.a.1
Vinum feminis interdictum. 191.b.2
Vino iustitia, argento iudicium significatur. 132.b.1
Vini excellentiae & commoda. 172.b.1
Vinum pro ligno vita. 172.c.1
Vinum libidinis fomes. 191.b.2
Virga amygdalina impendens flagellum significat. 111.b.1
Virga florida fructuosam correptionem significat. 111.d.1
Virga & scipio principatus insignia. 241.a.2
Virginitate immortalitas significatur. 172.d.1
Virginum gestamina nonnunquam meretrices surabantur apud Hebraeos. 187.b.2
Virginis signum byssina fascia. 187.a.1
Virginum Milesiarum memorabile facinus. 205.b.2
Virgo sanctissima vocatur mons excelsus & quare. 226.b.1
Virgines faciem & totum corpus velabant apud Hebraeos. 187.b.2
Virginitas B. Virginis voto confirmata. 61.b.1
Viri appellatio erat cognomen vxoris. 181.d.2
Virilutis indicium barba. 100.c.1
Viri accubebant, mulieres vero, ac iuuenes sedebant in mensa. 299.b.1
Vir vestitus lineis Christum reuelebat. 127.b.2
Viri Apostolici corde significantur. 50.e.2
Vis ingens, & copia cuiuslibet rei cum maris fluctibus comparatur. 324.b.2
Vis & energie symbolum manus. 200.c.2
Visiones sensu perceptae non dicuntur proprie propheticae. 9.b.1
Visiones propheticae triplices. 9.c.1
Visionum sensus quo pacto emendus sit. 9.a.2
Visiones in sacris litteris referuntur historias vel parabolas non autem fabulas. 39.a.1
Viso pro oraculo, oraculum pro visione in sacris usurpatur. 1.b.2
Visionum sensum sine imaginibus impossibile est consequi. 9.c.2
Viso prima & vltima Ezechielis imaginariae fuerunt. 10.c.1
Visionis socius Ezech. absolutissima Idea. 34.d.2
Viso pro verbo. 1.b.2. 20.b.2
Visiones & oracula quid. 1.c.2
Visitatores sunt vindices & vltiores. 126.c.1
Vite

Vitabumana via est peregrinorum.	139.b.2	Vocatio gentium.	256.e.1
Vitium tulisse labruscas quam indignum.	170.a.1	Vocatio gentium.	136.b.2
Vitium in Ierusalem omnes plantabant vel ad vestibulum domus vel in compluvio.	172.a.1	Volumen est symbolum legationis.	68.c.1
Viti comparatur homo multis rationibus.	240.d.2	Voluptates carnis omnium vitiorum fundamenta sunt.	288.c.1
Vitiis cur comparentur fales.	172.d.1	Vox ingens describitur.	136.a.2
Vituli pedes Christi mortem immunt.	73.c.2	Vrbes subiectae filiae metropolis dicuntur, & quare.	325.a.1
Vitulus sacrificium significat.	46.a.2	Vulcanus signum est calcus.	184.c.2
Vituli caput gestabat Elifama in vexillo aureo.	44.c.2	Vvira.	231.e.1
Vltonis dies praefinita.	266.c.1	Vulgatam versionem aubenticam censuit Concilium Tridentinum.	150.d.1
Vltio diuina exagitat eos, qui inuidiose laetantur de malis proximorum.	320.b.2	Vulpium similitudinem pseudoprophetae accommodant patres.	155.a.1
Vnctio regia.	300.e.1	Vxoratae facie excepta caeteras corporis partes relabant apud Hebraeos.	187.b.2
Vnctio consequatur lauerum.	182.c.1	Vxore bona nihil est viro amabilius.	311.c.1
Vngebantur capita conuincantium.	301.e.1	Vxoris mors omnium expetendoru interitum significat.	316.a.2
Vnguentum adhibetur militibus, & athletis roborandis.	300.c.1		
Vnguentorum mirabiles effectus.	300.b.1		
Vnguentum conuinale.	300.c.2		
Vnguentum funebre.	300.b.2		
Vniuersitatem & perfectionem importat numerus septenarius.	53.d.1		
Vocatio Gentium earum solatiu, Iudaoru confusio fuit.	214.d.2		

Z Eli definitio. 97.e.2
 Zelum & amorem Dei electu & ignis significat. 117.a.2

FINIS.

ERRATORVM CORRECTIONES.

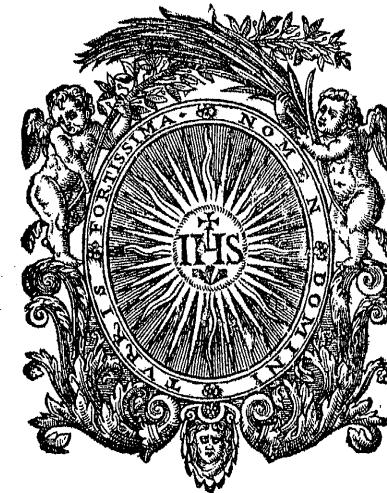
2. 2. C 14. es que	61. 1. A 9. hospitium	181. 2. C 1. initum
6. 1. A 5. manu	61. 2. B 1. dolofus	186. 2. C 10. & alibi. lanuginosa
7. 2. E 7. manu	66. 1. B 2. ce eitre	201. 1. B 7. impletis
8. 1. B 8. tranlatie	70. 2. A 6. ingredere.	201. 2. A 2. manducetis
18. 2. B 12. nostro Iulio	78. 2. B 6. Illud vero opus	215. 2. C 10. fastidiosi
20. 1. C 3. orabat	est iustitie, & verum misericordiae	216. 2. E 3. inhabitabit.
23. 1. B 9. fulgetria	indictum, claudere scilicet oculos,	226. 1. C 14. vt omnes
24. 1. D 6. quia	& aures ad damnatorum querimonia. Videlicet quo-	226. 2. B 15. magna dicitur
25. 1. C 1. qualis		241. 1. C 2. malogranati
31. 2. B 5. curruum	94. 1. A 3. didicit	261. 1. A 1. vipes
32. 2. E 1. opus	98. 1. D 4. conuicij	264. 1. A 5. dolentia
33. 1. C 1. חשן	100. 1. D 2. vniuersam	270. 1. A 6. fulgeas
36. 1. B 6. quod erat	103. 1. A 4. ad montes	278. 2. A 1. cadent
38. 2. C 8. iardini	106. 2. D 4. manu tua.	278. 2. A in margine. 2. reg. 1
46. 1. C 11. & alibi. pernicissime	128. 1. B 10. gloria domini	287. 1. A 5. peccatores
47. 2. B 4. indicat eis	128. 1. D 2. vidit	290. 1. B 2. כוכב
49. 2. A 5. carruce	131. 1. C 7. cruore	304. 2. C 4. perhibens
50. 1. A 6. Hanc	139. 2. E 2. Agni paschalis	306. 2. A 3. & dicit
55. 1. A 8. Dicunt quida	145. 1. D 2. oppositis	312. 1. D 4. fordida
55. 1. D 10. pial. 79.	164. 1. A 4. in margine. flagello	316. 2. B 11. gemitum
57. 2. A 13. verecundia	165. 2. A 6. in id ipsum	319. 2. D 8. sicut
60. 1. C 8. eo quo	177. 2. E 2. defensus	323. 1. A 4. transpone li-
	180. 2. C 15. dilectionem	neas ex numeris ad marginem positia.
		324. 1. A 4. prima

REGESTVM.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff

Omnes sunt terniones preter * est quinternio, & a folium, & B quaternio, & Aa quinternio, propter imagines. & tandem Ff est duernio.

SUPERIORVM PERMISSVM.

R O M A E.

Ex Typographia Aloysij Zannetti.

Apud S. Marcum.

CIO IO XCVI.

